VOCABVLA-

RIVM IVRIS

VTRIVSQVE.

Hac postrema editione multis locupleta-
tum dictionibus, à Lexico Prataeij, ac
nonnullorum modernorum
libris excerptis.

His accessit Tractatus de modo
studendi in Iure.

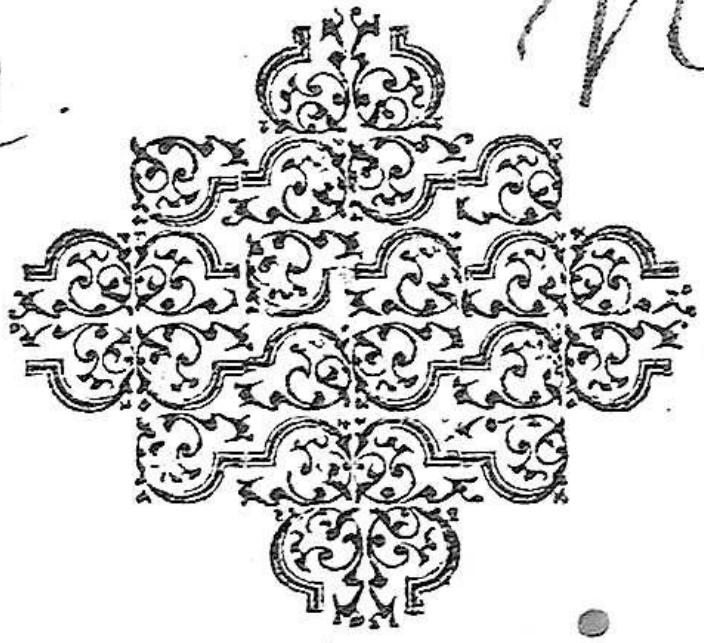

LVGDVNI,
In Off. Q. Phil. Tinghi, Apud Symphorianum Beraud.

M. D. LXXXIII.

EA eſt erga vos, ſtudiáque veſtra mea amicita, vt ea ſemper, & vbique promouere, aſsiduiſque meis laboribus veſtros leuare percupiam. Nã cùm verborum ſignificatio, ac eorum vis latens Iuriſcõ ſulto pernoſcenda ſit, qui vtrũque doceant interpretes, eos euulgare in animum induxi meum ab ineunte ætate: Exit iterum in publicũ Vocabularium Iuris vtriuſque ea diligentia recognitum, vt nihil deſideres. Quæ enim perperam citata, deprauata, inuersáve erant, reponẽda curauimus: Præterea (ne quid deſiderares, quę ad leuanda tua ſtudia pertinere poſſe viderẽtur) dictiones ſingulas è Lexico Antonij Nebriſſenſis collectas, ſuis locis eidem interecimus Vocabulario. Quę autẽ ex Nebriſ. lecta ſunt, his notis A. Nebr. dignoſces. Vale & nos ama.

ADVERSVS INFANTES IV-
riſperitos verborum cultum non eſſe aſpernandum.

VOcum proprietas ſignificatio ac interpretatio, quanti in ciuili prudẽtia ſit momẽti, hoc ipſo manifeſtum eſt: quod Iuriſcõſulti ferè ſimul ac edi ctum aliquod propoſitum eſt: mox ad verborum in terpretationem properant: nec in edictis modo id obſeruãt, ſed in cæteris quoque ferè omnibus iuris tractatibus. Hinc Labeo Antiſtius, teſte Gellio, iuris quidẽ ciuilis diſciplinã principali ſtudio exercuit: & cõſulentibus de iure publico reſponſitauit: cęte rarúmque bonarũ artium nõ expers fuit: & in Grã maticã ſeſe atque Dialecticam, literáſque antiquio res penetrauerat: latinarúmq; vocũ origines ratio nésque percallucrat: eáque præcipuè ſciẽtia ad eno dandos pleroſq; iuris laqueos vtebatur. Hinc M. Fa bius Quintilianus Romanę togæ gloria: quẽ omni bus ſine cõtrouerſia ingeniis anteponit I. Vallẽſis, exactiſſimi vir iudicij, quæſtionem omnẽ iuris ver borũ proprietate, aut ęqui diſputatione, aut volun tatis coniectura cõtineri aſſerit. Sic quodã loco Ci cero tantus ille vir, vt Romanum forum ſimilẽ nũ quam habuerit, proprietatẽ ſermonis Iuriſconſul torum peculiarẽ eſſẽ affirmat. Et planè Iuriſcõſulti omnes, q inter manus verſantur, hoc eſt, hi de quo rum ſcriptis excerptæ ſunt pãdectæ (ne quid de pri ſcis illis dicamus, quorũ ad nos ſcripta non perue nerunt) nihil eſt mea ſentẽtia, inquit Valla, quod ad

di adimíve poſſe videatur,non tam eloquẽtię(quã quidem materia illa non magnopere patitur) quã latinitatis atq; elegãtię,ſine qua cęca omnis doctri na eſt,& illiberalis,pręſertim in iure ciuili.Vt enim Quintilianus inquit,omne ius,aut in verborũ inter pretatione poſitũ eſt, aut in æqui prauíq; diſcrimine.Quod igitur legulei iſti dicunt,prudentiã in rerũ eſſe cognitione, orationis facultatẽ nihil ad rẽ pertinere,videamus qualiter cõſtitui poſſit.M.Tul lius libro tertio de Oratore,de eloquentia loquẽs: Neque verò,inquit,hoc fugit ſapiẽtiſſimum Regẽ Philippum,qui hũc Alexandro filio doctorẽ accie rit(de Ariſtotele loquens) à quo eodẽ ille & agẽdi præcepta acciperet,& loquẽdi.Nũc ſiue quis volet eum Philoſophum,qui copiam nobis rerũ orationíſque tradat per me appellet oratorem licet: ſiue hunc oratorem,quẽ ego dicam ſapientiã iunctam habere eloquẽtiæ,Philoſophũ appellare malit, nõ impediam,dummodo hoc conſtet: neque infantiã eius,qui rem norit: ſed eam explicare dicendo nõ queat:neq; inſcitiam eius,cui res non ſuppetat,ver ba non deſint,eſſe laudandam.Item in oratore per fecto,Res ſic ſe habet, cõpoſitè & ornatè ſine ſententiis dicere,inſania eſt:ſententiosè autẽ ſine verborũ & ordine & modo,infantia:& rurſus alibi,Illud verius, inquit,neq; quẽquam ineo diſertũ eſſe poſſe,quod neſciat:neq; ſi id optimè ſciat,ignarúſque ſit faciũdæ ac poliẽdę orationis:diſertè ipſum quod ſciat dicere poſſe. Phœnix itẽ apud Homerũ ad Achillẽ loquẽs ita,inquit,Pater tuus Peleus cũ

te primum ex Phthia patria ad Agamemnonẽ miſit, paruulum adhuc & bellicarum rerũ ignarũ, me tibi ideò adiunxit, vt vtroque in genere inſtituẽdũ te ſuſciperem. Cenſuit enim te & dicendi præcepta accipere debere & agendi. Vt iam manifeſtum ſit, iungendam eſſe cum eloquentia rerum prudẽtiã, & contrà, ſi quis modo non aut infans, aut inſanus dici velit. Proinde mirantur noſtri tẽporis iuriſperitos tam ab eloquẽtia alienos, in quibus vel peculiare eſſe debuerat, diſertè atque ornatè dicere, vt qui in maxima reipublicæ luce verſantur, atq; omnium oculis, qui ſe conſultos, prudentes, peritos denique iuris dici volunt, dignóſque ſolos, omniũ literatorum hominum exiſtimant, qui rerũ humanarũ diuinarúmque arbitrium diſceptationémque habeant, quíque viros principes & ſupra humanũ faſtigiũ euectos ſoluere & illigare legibus interpretationibus ſuis poſſint. Nõ me fugit quid Lactãti⁹ libro quinto ſextóque de eloquẽtia diſputarit, vir ipſe loquẽdo lautiſſim⁹, ſed nos de latinitate, & elegãtia, & ſermonis puritate loquimur, ne ſcilicet illotis manibus (quod Caius Iuriſconſultus vetat) diuinarũ humanarúmq; rerum ſcientiam aggrediãtur, ſed latinitatis modo ac proprietatis verborũ notitia inſtructi, non de diſerta & oratoria eloquẽtia, quæ iuris ſtudioſis noſtro ſeculo neceſſaria nõ eſt, tametſi olim vt quiſque iuris erat peritiſſimus, ita etiam in dicendo præſtãtiſſimus. Sed nũc proh pudor, nullã iſti verborũ rationem habendam autumant, dũ ſenſus aſſequantur: Sanguinem ſcilicet

leg

legum,nō autem(vt eorumverbis vtar)arbitrantur: nō florem, ſed frugem ſcientiæ conſectandam autumant. Atque hæc ita dicūt,quaſi aut verba rerū imagines eſſe neſciāt,& ſenſuū inuolucra, quæ quā maximè effingi cōgruēter,&accōmodatè rebus debēt, aut quaſi Barto. & Bald. & reliqui eiuſdem ordinis, quos iſti verborū contemptores pro numinibus colūt,& quorū ſcripta inter ſacrorū vatū oracula in lararijs habent,verba non ipſa appendere quaſi ad Critolai librā ſoleāt. Vt enim ille quadā ſolertia in altera libræ ſuæ lāce animi bona imponēs, in altera corporis,& externa,multū admodū propēdere illā animi lācē deprehendebat ſic iſti iuriſperiti vnūquēq; verbū atq; adeò ſyllabā in quibus cōmodū ſit locis ad conſtituenda ſua dogmata,ponderanda ſolerter admonētes verborū vires excutere ſe, & ſcrupulari etiam differentia æſtimare credivolunt. Quos ſe ſibi imitandos iſti(id quod fatentur) propoſuerunt, niſi manifeſtè cū ratione inſanire velint, ſibiq; pugnare verba quoq; ipſi curēt neceſſum eſt,nō ſenſum modo quandoquidē ex verbis eius dependent. In hoc enim cōputatæ ſunt voces,vt id ad quod ſunt inſtitutæ,& audientibus & legentibus inſinuēt,alioqui fruſtratoria eſſet verborū inſtitutio, ſi non ſuo munere fungantur,ſed vel audientis,vel legentis arbitrio deſeruiant. Fruſtranei eſſent tituli illi integri de ver.ſig. nō in iure modo ciuili,ſed etiam pōtificio. Sed age, viuant iſti ſuo more,& iniquiſſima tyrannide venerādā illā priſcā maieſtatē legū cōculcēt, opprimāt, euertāt, nos quod inſtitutū eſt noſtrū perſequamur

recti fiducia ſubnixi. Nec enim debet ob hoc à virtute quis deſiſtere, quòd paucior ſit numerus eorū, qui rectè viuunt, ſed eo magis ad probitatē contēdere Hæc habui quæ huic Lexico præponerem, poſcente loco, quo peruicaciam eorum refellerem, qui verborum contemptores ex profeſſo iactitant, quis verborum proprietatem ac ſignificationem quæ eſt huius libelli materia, negligendum ab illud falſo perſuaſus, credat. Vale lector candidiſſime, & noſtram diligentiam his quoque minutiis benigno fauore proſeque re.

INC

INCIPIT Proœmium vocabularij vtriuſque Iuris.

QVoniam iuris operam daturum prius noſſe oportet vnde nomen iuris deſcendat. ff. de iuſtitia, & iure. l. j. in princip. & (vt ait philoſophus primo elenchorum) qui virtutes vocabulorum ignorant, de facili paralogizantur, id eſt decipiuntur. Niſi enim nomen rei ſcieris, cognitio rerũ perit, ſecundum Iſido. Turpe etiam videtur patricio, & nobili viro, & cauſas oranti, ius, in quo verſatur, ignorare. ff. de ori. iuris. l. 2. §. Seruius autem Sulpitius. & de hæreti. cũ ex iniuncto. xxxviij. diſt. ſedulo. Ex quibus omnibus habetur, quod nemo debet ignorare ſcientiam, in qua verſatur. Quod attendens legiſlator Vlpian⁹ dicit, Bene eſt, priuſquã ad verborum interpretationẽ perueniamus, pauca de ipſius ſignificatione tituli referre. ff. ſi certum petatur. l. 1. Idcirco quorundam terminorum, qui in iure vtroque maximè frequentantur, neceſſarium fore duxi deſcriptiones; & ſignificationes clarius exponere, tam ex ſummis Azo. & Gof. quàm aliunde collectorum propter iuuenes maximè iuris vtriuſque alumnos. Et hoc breui, alphabetico ordine vt eo melius memorię commẽdentur & citius inueniantur, perſtringendo etiam cum allegationibus in locis ſuis, vt in iure modicum perfecti per ignoram minimè procedentes, his cognitis principiis, & terminorum ſignificationibus, acceſſum faciliorem habeãt ad vtriuſque iuris notitiam, quia omnium habere memoriam, & in nullo penitus peccare potius eſt diuinitatis, quàm mortalitatis. C. de veter. iur. enucle. l. 2. §. ſi quid autem. ver. quia omniũ. Et notat Bern. de reſcrip. cap. cum adeo. in gloſ. 1. de confirma. vti. vel inuti. ca. porrecta. in glo. 2. Ideoque ſi lectori aliqua vocabula occurrerint, quorũ expoſitio hic nõ inueniat, de hoc nõ miret, quia nec omnium memoria potuit occurrere.

De litera A.

A Quando facit ſeparationem, & quando includit, & quando excludit, not. Ioan. An. in. de præb. c. ſtatutum. lib. vj. & Archid. de elect. cap. 1. eodem lib. Et à, & ab, in ſimili not. Archidiac. xxxj. diſtinct. aliter. Et de a, in cap. prout. de dolo, & contu. Et etiam a, & ab, denotat ſeparationem.

C. de nup. l. à Caligato, & ibi per Cyn. in glos. iij. l. ordinata. ff. de libe. cau. & ff. de duob. re. l. si ex duobus. vbi textus cum glos. ff. de actio. emp. l. 3. §. fin. *Item* a, vel ab, est dictio significatiua primi termini à quo, sicut dictio vsque, termini ad quem. Hic autem terminus à quo, significat exclusiuè vel incluſiuè, de quo Bar. in l. patronus. ff. de leg. 3. vnde a, vel ab, significat exclusiuè dicẽdo in statuto. A pulsu cãpanæ, de sero null⁹ vadat per vicos sub pęna tali. *Nam* hoc statutum intelligitur pulsata campana. *Ideo* si quis vadat quãdo pulsatur nõ incidit in pœnam. inclusiuè significat, ibi. A pulsu campanę de mane quisque potest domũ exire, quia statuẽs sic videtur intellexisse, &c. Et vide plenius de istis dictionibus per Ioannem de *Ferra.* in sua practica in forma capituli quando testes producũtur ad æternã rei memoriam. Adde hic quod aliquando hæc præpositio a, ponitur prõ fine, vt lege 1. ff. de legatis 3. §. hi quibus. & ibi glos. super versi. apolides. & gl. in l. quidam decedens. in princip. super verbo, alogistas. de administrat. tuto. & de ædili. edict. l. si quis sit fugitiuus. §. apud *Labeonem*, super verbo asylum. Aliquando ponitur causatiuè. xxvij. quæstione 2. coniuges, & cano. cõiunx, &c. sic. §. ex his. Aliquando pro ex. vt ff. de acquirendo rerũ dominio. l. adeo. §. quod si ex vno. & xvj. quęstio. 3. post quingentos. §. item si de reb⁹. & can. si. sacerdotes. Aliquãdo ponitur pro per. C. ad legem *Fab.* de plag. lege prima. ibi à quo, id est per quem. & l. seruo legato. §. primo. ff. de legatis j. Aliquãdo subauditur à iure, vt ff. de re militari. l. milites. ibi militia, id est, à militia, & de negotiis gestis. l. liberto. §. item, ibi sententia, id est à sententia.

De istis dictionibus a, vel ab, an includant vel excludant, vide Bart. in l. patronus. §. j. in fin. ff. de legatis 3 & an separationem denotẽt. Barto. in l. meminisse. ff. de officio procõ. & in l. si ex duobus. de duo. reis. ff.

Adde, quod præpositio a, exponitur aliquãdo pro post. l. 2. §. & ad magistratus. de orig. iur.

De A ante B.

Ab, aliquando ponitur pro contra, vt l. commissa. ff. qui publica. ibi ab heredibus, id est, contra heredes, ibi est, ad, non ab. Aliquando ponitur pro ob. C. si quis impera. male. l. j. ibi ab iniuria, id est, ob iniuriam. aliquando pro per. extra de appe. ab eo, qui. libro sexto. *Et* differunt

sunt a, & ab, vt his versibus continetur.

Quod facit a facit ab, sed in hoc differre videntur.

Ab cum vocali, reliquis vult à sociari.

De ab no. ff. de aqua quot. & æsti. l. j. §. æstatem, & C. de temp. appellat. l. final. in princip. & lv. distinct. cap. qui partem. & lxxvij. distin. in veteri. xxxv. q. vj. ab isto. xxxvij. distin. c. à quibusdam. & per Archidia. xxxj. distinct. aliter.

Ab, aliquando denotat separationem, vt est gloss. expressa in cap. statutum. de præben. in vj. gloss. in l. si ex duobus. in verbo ab altero. ff. de duob. reis. & in l. iij. §. final. in verbo à Brundusio. ff. de actio. emp. & vendi. Bald. & Alexander de Imo. in l. prima. ff. si quis cautio. Ioan. de Imol. & Domin. in capitul. frequens. supra gloss. in ver. xv. arctatur tempus. de restit. spol. libro sexto, cum concor. ibidem positis.

Interdum ponitur pro post. gloss. in l. neminem. C. de decurio. quandoque pro sine, veluti cum dicitur ab re, id est sine causa. l. si quis. ad finem. C. de fur.

Abaces erant repositoria vasorum pretiosorum. l. heres. §. penultim. de leg. iij. Alciat. tanem lib. Parer. iiij. capitul. ij. legit bases.

Abax, is, siue abacus abaci, tabula est, in qua escaria, & potoria vasa collocantur, quæ sunt mensæ ministerio parata. Iuuen. *Lectus erat Codro procula minor, vrceoli sex, Ornamentum abaci. Ausonius, Fictilibus fama est cœnasse Agathoclea regem, Atque abacos. Samio sæpè onerasse lutu. Cice. v. Thuscu. quæst. Abacus complures ornauit auro & argento cęlato. Idem in Verrem, Abaci vasa omnia vt exposita fuerant sustulit. Sed abacus, id est ab eo quod est arachos Græcè, est inclinatū, quod teste *Priscia. lib. vij. de octo partibus orationis, penulti mā genitiui breuiauit, quod significat, præterea, vasa quædā viliora in quibus pretiosiora reponuntur, ataifor! Pœni vocāt, de quibus Iauolenus Iurisconsultus lib. xxxij. *Dig. qui est de legatis tertius. l. heres. §. pen. cui Corinthia, inquit, vasa legata essent, abaces huic quoque eorum vasorum collo candorum causa paratas deberi Trebatius respōdit. *Pro quo in codicibus recētioribus mendosè bāces, a litera dispuncta legitur. Accursius non ratione aliqua, sed verisimilitudine ductus capsulas esse interpretatur baces. Quod, cùm sit nihili verbum, interpretamentum quoque erit inane. Philippus

Ber

Beroaldus quodam in loco ſuarum cõmẽtationum, baſeis legit vocem vulgi ſequutus. Sed de hoc lege verbum. Corinthia vaſa.

Abactor ſecundum Iſid. libr. x. etymo. eſt fur iumentorum vel pecudũ, quẽ vulgò vocamus abigeum. Nã abigeus eſt qui crimẽ abigeatus cõmittit, & propriè ille qui pecora alicuius à paſcuis, & armentis ſubducit, abigendi ſtudio, hãc artem exercẽs, vt per aliquod ſignum quod facit ipſa animalia fugiant, ſeparentur & diſpergantur, & ea ſic recipiat: ſcilicet cũ páno rubeo, vel aliàs oues quaſ dã ad nemora fugãdo, vt alius accipiat, & deprædetur. Et eſt abigeatus crimen capitale. C. de abigeis. l. vnica. Et maximus orator apud Græcos Demoſthenes differentiam ponit inter furem, & abigeum, dicens quòd ille, qui vnam ſolam pecudem furripit fur eſt: & vt fur coercebitur, ſed qui totũ gregem ſubtrahit, abigeus eſt, & crimine abigeatus tenebitur. Et ſine inſcriptione recipitur huiuſmodi criminis accuſatio, vt d. l. vnica, de abigeis.

Abactores ab oratoribus, & hiſtoricis appellantur, quos Iuriſcõſulti vocant abigeos. Ductum vtrũque nomẽ à verbo abigo, is, quod inter alios ſenſus ſignificat etiã à grege, ſiue armento pecudẽ furto ſubducere, hinc abactores & abigei dicti huiuſmodi fures. Quod genus hominum in Hiſpania maximè inuenitur, dicente Virgil. in 3. Geor. Aut impacatos à tergo horrebis Iberos. Quod Seruius interpretatur, abactores, & ſubdit, nam omnes ferè Hiſpani qui iidem ſunt & Iberi, acerrimi abactores ſunt. Apuleius 7. de aſino aureo, Abactorẽ indubitatũ cruentumque percuſſorẽ criminantes. Ambro. in ſermone de hoſtibus carnalibus non metuendis. Armenta diripiet iſtud damnum abactorem tolerando iam didicit. Sed quẽadmodum diximus, à Iuriſconſultis potius abigei dicuntur, de quibus tit. eſt lib. xlvij. dig. In cuius prima lege Vlp. his verbis ſcribit, Abigei propriè ij habentur, qui pecora ex paſcuis, vel armẽtis ſubtrahunt, & quo dã modo deprædantur abigendi ſtudiũ quaſi artem exercent oues de gregibus, vel boues de armentis abducentes. Cæterum ſi quis oues aberrãtes aut alias quadrupedes abduxerit, nõerit reus crimine abigeatus, ſed potius furti. Eſt enim abigeatus ipſũ abigei crimẽ, quod in Hiſpania grauius quàm alibi gentium debere puniri Hadrianus Cæſar procõſuli Beticæ reſcripſit, Abigei, inquit, cùm duriſſima non vbique ſed vbicunque

freq

frequẽtius eſt id genus maleficij.l.j.ff.de abig.Atqui diximus ex autoritate Virgilij & Seruij, Hiſpanos maximè hoc crimine laborare.

Abamita eſt ſoror abaui. ff. de grad.l.Iuriſconſul. §. auunculus.

Abauia eſt mater proaui vel proauiæ.ff.de grad.l.iuriſconſult⁹. §.quarto gradu.

Abauunculus eſt frater abauię ſecundum Iſidorum.

Abauus eſt pater proaui vel proauiæ.

Abbas ante benedictionem appellatur abbas:ſecus in epiſcopo. ita Feli.in c.eã te.de reſcri.col. v.verſ.iij.reſtringitur,&ibi quę ſit differentia inter epiſcopum & abbatem, vide ibidem Felin.

Abbas habet dignitatem.capit.vt apoſtolicæ.de priuileg.in vj.& in clemen.& ſi principalis. de reſcript.& ibidẽ Card.j.q. imò abbas omnibus prælatis poſt epiſcopum debet præferri. de quo per Feli.in d.cap.memini mus.de accuſ.

Abbatiſſa habet dignitatem.capi. indemnitatibus.de elect.in vj. in §.verum.& l.generali.C. de ſacroſanct.eccle.Domi.de ſancto gemi.in capitu. indemnitatibus.Felin.in cap. meminimus.de accuſ. verſic. vlterius quæro.

Abbreuiatura dicitur inſtrumentum notarij non extẽſum. Bar. l.chirographis.in princip.in ij. not.ff.de admini.tut.

Abdicatio quid ſit,vide l.ij.§.&cũ placuiſſet,ff.de orig.iur.in l.liber homo.de ſtatu homi. & l. penul.de offic.præſid.& l.abdicatio.C.de pat.po.

Abditas,id eſt abſcõſas.l. vnic. C. de theſau.lib.x.

Abduci, eſt à veritate ſeparari. Item not.quod Abduxiſſe non ſolùm is dicitur qui per vim abduxit,ſed etiam qui perſuaſit alicui vt ab alio diſcederet. l.item apud. §. abduxiſſe. de iniur.

Abeat ſine h,id eſt recedat.ff.de in diem addic.l.j.

Abeſſe quandoque dicitur qui in iure non eſt, vt l.iiij.§.abeſſe.ff. de dam.infec.Quandoque qui à tribunali abeſt.l.non tantum. §.ſenatuſcon. de fideicom. liber. aliis quoque modis quis abeſſe intelligitur, vt infra in verbo abſens.

Abeſſe non dicitur res quę caſua liter abeſt.Bar.in l.quæſitum.§. fin.ff.de leg.iij.

Abeſſe cauſa reipublicæ dicitur quis quãdiu durat officium, & finito officio quãdiu redire potuerit ſecundum qualitatem ſuæ perſonæ, ſcilicet à die receſſus vſque ad reditum, ſi ob commodum ſuum nõ abfuit. Bar.in l.abeſſe.ff. qui. ex cau. maio.

Abhinc aliquando ponitur tẽporaliter,

ualiter,& respicit futurum tempus,vt abhinc,id est ab hoc tẽpore in antea.C. de sacrosanc. eccle.l.placet.

Ab hoc,id est post hac.ff.de orig. iur.l.ij.cum plu.

Abhorrere aliquãdo ponitur pro differre. l. si tibi areæ.§.sed si puerum.de præscrip.Verb.

Abigere est à se expellere,vel crimen abigeatus exercere.

Abigere partum est per abortionem eiicere. l. Cicero. de pœn.

Abigens,vide Abactor.

Abiicere est spernere, vt in auth. quib.mo.natu. effic. legi.§.sit igitur.

Ab intestato , id est sine testamento.instit.de hered. quæ ab intest. defe. in rubro & in nigro.

Abiudicare & adiudicare differunt.Nam abiudicare idẽ est quod remouere & abdicare,adiudicare autẽ idẽ est quod applicare:facit tex.& ibi not.in c. cũ venerabilis.in ver.quia verò,ibi,eidem episcopo adiudicauimus.de excepr.& in ca.auditis.in ver. adiudicantes. de præscri.& c.cum causa. in ver. adiudicare curauit. de re iud.

Adiudicatio proprie habet locũ in his,quæ habent causam mixtam,id est in communibus iudiciis.l.si quis fundum.§. officio.ff.communi diuid.& l. sed & si res.in princ.ff.de publicia.

Aliquãdo exponitur adiudicare,id est iudicare ad se spectare, vide Ioan.mo. Archi. & doct. in cap.Abbate sane.in princ. & ibi *Domi.* de sancto *Gemin.* in versic.Nota quod procedit conclusio,cum seq.versic.de re iudic.lib.vj.Quandoque ponitur pro cõfirmare,vt in cap.vt quis duas. in fin. de electio. libr.vj.& vide Alberic. de Rosa.in sua diction.in ver. adiudicatio.

Ablatiuus casus aliquando resoluitur in accusatiuum & prępositionem propter,vt mandato, id est propter.ff.mand.l.si mandato.§.fi.& l.totem ferro.§.eã rem.de pub.Aliquãdo in accusatiuum & præpositionem in, vt quiete,id est in quietem.C. de primice.l.j.lib. xij. Item ablatiui absoluti:in contractibus non disponunt sed resoluũtur in conditionem:patet,quia agi non potest,ita not.Bartolus & Baldus in l.prima.C. quãdo li. ab empt.discedere.facit l.euictis agris.ff.de vsur.l. euicta re. de euictio.l.acceptis. ad legem Falcidiam.Item in vltimis voluntaribus, l. à testatore. vbi Bartolus & alij.ff.de conditio. &demonstrationibus,nisi verba referantur ad eum quem testator potest grauare, lege fideicommissa.§.cum esset. vbi plenius Barto.ff. de legatis iij. & ibi latè per Iasonem. Item

adde

adde quòd aliquando ablatiui abſoluti nihil important, vt eſt text. in l. ij. §. planè, & ſi poſt humis. in verſiculo ſed ſi extra neum. iuncta gl. in verbo filio præcedente. de vulg. & pupil. & l. adoptare. ff. de adoptionibus. Item adde, quòd ablatiui abſoluti faciunt conditionem expreſſam, ſecũdum Bar. in l. j. in vlt. col. ff. de conditio. & demonſtratio.

Abmatertera eſt ſoror abauiæ. Inſtitutio. de gradibus. §. ſexto gradu.

Abnepos eſt filius nepotis.

Abneptis eſt filia pronepotis, vel proneptis.

Abnoctare ſignificat per totam noctem abeſſe. l. illud. de offic. præſid.

Abolitio eſt accuſationis inſtitutę peremptio, vel abſolutio, qua quis nomẽ alicuius accuſauit, cum, omni inſcriptione, iam facta, in totum aboletur remiſſa neceſſitate accuſandi, & debet impetrari à principe, vel iudice ab illo, ſcilicet qui aliquam accuſationem inſtituerat, & in ea ſe inſcripſerat, talis enim citra infamiam deſiſtere non poteſt niſi abſolutionem impetrauerit. Sed quando talis impetrat quod deſiſtat, & quod illud quod per accuſationem inchoatum erat deleatur, ritè fit. Eſt autem duplex abolitio, ſcilicet generalis & ſpecialis. De generali habetur C. de abolit. genera. l. vlt. & ff. ad Turp. & de abol. abolitio. Et per hãc eximitur reus quod non incidit in Turpillianũ ſi nõ deferat accuſatũ. ff. de abol. cri. l. ſi interueniente. Et ſi infra triginta dies poſt abolitionẽ generalẽ cauſa propoſita nõ poteſt probari, ad eam redire non poteſt. C. de abolitio. generali. l. prima.

Abominatio appellatur ſeruitus idolorum, ſecundum Hieron. in homilia. Largius tamen ſumitur in communi vſu loquẽdi, pro qualibet re turpi & abominabili. Vnde dicitur abominatione populi, extra de cleri. ægro. ca. tua nos. Vel abominatio eſt Deo eleemoſyna facta de rapina, ſimonia vel vſura. j. q. j. non eſt putanda. xiiij. qu. v. ſcriptum eſt.

Abominatiõem etiã rectè appellabimus quam dicimus excõmunicationẽ, & eum abominatum qui eſt excommunicatus. Sic enim plerũque eũ appellat Alciatus noſter.

Abortiuus eſt puer vel alter fœtus ante præfinitum temp⁹ natus, & ideo ſic dicitur quod nõ oriatur ſeu aboriatur, & excidatur ſecundũ Iſidorũ libr. 10. Etymol.

Abpatruus eſt frater abaui, vt inſtitut. de grad. cog. §. ſexto gradu.

Ab

Ab re,id est sine causa,vt habetur in l.si quis seruo alieno. C.de fur.&l.consentaneũ.C.quomodo & quando iud.

Abrogare legi idem est,quod tollere siue antiquare,quia à magistratu qui eam potestatem habet,populo interrogato, an velit iubeatque eam legem tol li, illo annuente , antiquatur tolliturque , quemadmodum eodempopulo interrogato fuerat promulgata:vnde& lex plerunque dicitur rogatio. Cice. libr.2.de legibus: Eas,inquit, tu leges rogabis,quæ nũquam abrogentur. Liuius libro 22. Plebiscitum primus ego antiquo abrogóque. Est itaque abbrogare legẽ idẽ propè quod derogare.Iurisconsultus tamẽ de verborum significatione.l. derogatur. inter vtrunquevербum nõnihil distare facit:Derogatur,inquit, legi,cùm pars detrahitur,abrogatur, quum prorsus tollitur. Adde tu quòd abrogatur legi.quumprioris legis infirmandæ causa promulgatur altera. Sermonis Latini ignari vulgari voce decepti, pro eo quod esse debet abrogare siue derogare legẽ,ipsũ reuocare dicunt,quum sit reuocare vt autor est Varro de lingua Latina , rursus in cor vocare hoc est renouare. Iuuenalis de Domitiano,qui legẽ Iuliam iam obliteratã dormientéque excitauerat,sic inquit:Qui tũc leges reuocaret amaras Omnibus, atque ipsi Veneri Martique timendas. Virg.primo Ænei.Reuocato à sanguine Teucri,id est,renouato,quippe qui iam propemodum extinctus erat.

Abrogare est destruere vel delerein totum: vnde dicitur lex abrogata quando in toto est sublata vel destructa.Sed derogatur ei quando in parte tollitur vel ei detrahitur. ff.de verborumsigni.l.derogatur.Abrogare interdũ est addere aliquid. Septẽ autem de causis aliquid abrogatur, vt not. distinc.4.c. vlt.§.hæc & si legib.

Adruptum, id est turpiter acquisitum vel aliter, vt ff. quar.rerum actio non da. l.j.si manumisero.

Absciſſè,id est fixè & determinatè.l.semper.§.demonstratur.de iur.immu.

Absens quis dicitur in iure multis modis,vt tradit Ias.in§.rursus.in prĩ.insti.de actio.& post eum Alcia.in l.mulieris.§.vlt. & in l absentẽ.de verb.signi.de quovide etiam proximè in verbo absentia.

Absentia est quintuplex,& quando quis obtentu absentiæ in integrum restituatur:vide gl.l. fina.ff. de in integ. restitu.& Ias. in præalle. §.rursus. Absens autem propriè dicitur qui

est

est extra prouinciam. vt C. de bo. au. iudic. poss. l. fin §. vlt. Tamen quãdoq; accipitur pro eo qui præsens nõ est eo loco vbi petitur. ff de verb. sign. l. absentẽ. Vnde absens multis capitur modis. Primò ille dicitur absens, qui alium audire & intelligere nõ potest: sic capitur ibi cùm dicitur, stipulatio non potest fieri inter absentes. Instit. de inutil. stipu. §. item verborũ. Secũdò absens dicitur, qui nõ est in eadem prouincia. vt C. de long. tempo. præscript. l. fin. Tertiò absens dicitur, vt hic cũ dicitur, testiũ productio nõ potest fieri parte absente, si velit adesse. Et sic dicitur absens, qui nõ videt producere vel iurare testes. l. si aliquando. C. de testi. Quartò absens est qui nõ est in domo, seu respectu cui⁹ nuntiandum est nouum opus. ff. de no. ope. nunc l. de pupillo. §. si quis. Quintò dicitur ille absens, qui faciliter non potest inueniri, vt quia sicut pręsente principali, fideiussor non potest conueniri: ita absente potest conueniri. C. de fideiuss. & man. auth. præsente. Sic etiam accipitur in l. pręsens. ff. de procur. vbi dicitur, Pręsens est qui in hortis est, id est qui faciliter potest inueniri. Sextò absens dicitur qui ad lucrandas distributiones materiales præsentiarum abest. s. qui non est in choro hora determinata, & ita licet sit in ecclesia, tamen extra chorum, in certis horis, dicitur absens.

Absentem esse, aliud est quàm haberi pro absente. Bar. in l. si maritus. §. j. ff. de adult. & quæ absentia prosit, not. Barto. ibid. & quæ absentia iuuet absentem aduersus gesta cõtra eum. Bar. in l. quia absente. C. de procur.

Absoluere, id est reconciliare. xj. quæstio. iij. cap. ad mensam. §. penultimo.

Absolui impropriè dicitur creditor, cum sibi soluitur. l. in contraria. ff. de vsur.

Absoluo, id est, absolutum esse ostendo. xxiiij. q. j. audiuimus. de iureiur. c. ij. & glo. in c. ex diligenti. de simon. quæ exponit absoluimus, id est, absolutum ostendimus.

Absoluta dicuntur lecta & à partibus approbata, vel absoluta subscripta, sic exponitur, insti. de contrah. emp. §. j. & pro hoc C. de fid. instrum. l. contractus.

Absolutè exponitur; id est, ex toto, extrà de reg. cap. beneficiũ. lib. vj. vel absolutè, id est, pręcisè. extrà de hæreti. cap. contra Christianos. libr. vj. & in auth. vt fratrum filij. §. j. Aliquando exponitur absolutè. id est, liberè. vt in auth. de mand. princip. paragr. sed neque.

Absolutio differt à reuocatione: nam absolutio fit à sententia excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, iuxta

formam Ecclesiæ cum baculo dicendo Psal.Miserere, & De profundis, & fit cum solennitate.Sed reuocatio est sententia verbalis sine solennitate. Etiam absolutio fit si excommunicatio tenuit,& si non tenuit,fit reuocatio.Item absolutio reddit quod excommunicatio abstulit, præterquam fructus quos excommunicatus iustè perdidit,quia per absolutionem tales non recuperat,vt in auth.vt cùm de appel. cog.§.generalem. versic.si verò post hæc.Et absolutio ex falsa causa super voto impetrata non tenet, sed est nulla, vt not.c.quod super his.de fid. instr. Et licet excommunicatio sit lata ex falsa causa semper tamen timenda est. xj.qu. iij.capit.j.& de offic.or.ex parte.in glos.Et an pecunia possit peti vel dari pro absolutione: vide de simo.ad aures.& c.dilectus.& j.quæst.j.nullus episcopus.

Absque est priuatiuum:vt in l.minus.C.de acquir.poss.& quandoque ponitur excluſiuè, & quãdoque incluſiuè.no.Arch. de procurato.qui generaliter. lib.vj.Adde quòd ista dictio negat &maximè in positionibus & articulis Bar.in l.inter stipulantem.ff.de verb.oblig.

Abstinere hereditare est idem quod repudiare hereditatẽ, in hoc tamen differunt,quòd abstinere pertinet ad suos heredes,repudiare autem ad extraneos.§.extraneis.vbi glos.Inst. de hered.qual.& diff.

De A ante C.

Ac,aliquando ponitur pro id est, vt C.de sacrosan.eccle. l. decernimus.in princ.Aliquando ponitur copulatiuè.C.de summa Trini.l.nullus.in fi.Aliquando similitudinariè, in clementi.j. de iudi.institut.quibus non est per.§.ex hoc.in fine & ff.de acquiren.re.domi.l.qua ratione. § literæ.Aliquãdo adiicitur,& tamen pro nihilo ponitur, institut.de tute.§. tutores autem. ibi,vim ac potestatẽ,id est violentem potestatem.

Acapna ligna dicuntur quæ sunt in furno,aut ad solem exiccata,ita vt cùm focis admoueantur,non fumigent, dicta ab a, particula priuatiua, & capnos quodinterpretatur fumus,quasi sine fumo. Apud Martialem in distichis, lemma est ligna acapna,& Straboni libr.9.mellis quoddam genus acapnistõ appellatur,quod ita purgatum sit,vt non sapiat fumum.Vlpia. lib.xxxij.dig qui est de legatis tertius.l.ligni.§.vlt. Sed & Tiriones, inquit Iurisconsultus, & alia ligna cocta ne fumum faciant:acapna volens significare. Ant.Nebr.

Accep-

Acceptare est frequenter accipere, vel per acceptilationem liberare. ff. de pact. l. tale. §. post diuisionem.

Acceptilatio est liberatio per mutuã interrogationẽ qua vtrisque contingit ab eodem nexu absolutio, id est dissolutio. ff. eo. tit. l. j. Vnde acceptum fero acceptum tuli: acceptilatũ verbum compositum, à quo venit acceptilatio, id est, imaginaria solutio, quæ simulat debitorẽ suum sibi soluisse quod nõ soluit: idque facit animo remittendi, quia illa verba dicendo, quicquid tibi per stipulationẽ promisi, vel ex stipulatu debui, habes ne acceptum? & tu respondeas, habeo, acceptumque fero, quasi dicas, perinde habeo ac si accepissem à te per veram solutionem. Et sic sicut vera solutione liberatus esses ita hac acceptilatione liberaris, vt C. eo. tit. l. j. in gl. 2. Item acceptilatio differt ab apocha. l. si acceptolatum. eo. ti. de accep.

Accepto ferri. i. approbari. C. de suisc. & arca. l. securitates. libr. x.

Accersitus est collectus vocatus vel circa se situs. lxiij. dist. quia igitur. xiij. q. ij. q̃ præposterum.

Accessio dicitur aliquid adiacens alteri, vel omne id quod est accessorium & necessarium principali, vt capistrum equo, vel vestis seruo, vt ff. depo. l. i §. quæ deposuit. Si enim seruum emeris, vestem in qua traditur acquiris: etsi de ea mentio nõ sit facta.

Accessorium idem est quod accessio, & sequitur naturam sui principalis, instit. de re. diui §. si tamen alienam. ff. si quis cau. l si eum. §. qui iniuriarum. & in regula accessorium. de reg. iur. lib. vj. Et quando accessorium venit officio iudicis mercenario, tunc sublato principali tollitur & accessorium. C. de po. l. 4. Secus quando accessorium venit officio iudicis nobili. ff. de condi. ind. l. fina. §. Lucius. in glo. aliàs regulariter non tenet accessorium vbi non tenet principale. l. cùm principalis. de regu. iuris. nisi diuersam habeant rationem, vt ibi tradit Deci: de qua regula latissimè Din. in d. c. accessorium. vbi videndum.

Accidere interdũ significat mori. l. in vulgari. §. fi. de ver. sign.

Accipere aliquando capitur pro recipere, vt in authen. de depo. & denun. circa princip.

Aliquando accipere exponitur id est retinere, ibi, Noli timere accipere Mariam coniugem tuã. 27. quæstio. 2. priusquam. Accipere vel recipere dicitur quis verè vel interpretatiuè, vt not. in gloss. l. postulante. in fin. ff. ad Trebel.

Accipere non inducit dominij translationem de necessitate Bart. in l. naturalis, §. & si quidẽ ff. de præscrip. verb.

Accipere & capere differunt. Nã

qui capit rem suam facit, sed qui accipit non facit suam. Et qualiter intelligatur hoc verbum accipit; vide de acquirendo rerum dominio. l. in laqueũ. in glos. i. & ij. & ff. de fur. l. qui vas. in glos. ij. Aliquando accipere ponitur pro intelligere & cognoscere. §. cunque. in proœ. Iusti.

Accipere iudicium pro litem cõtestari. l. is qui. de rei vendicatione.

Accipiat positum in substitutione est verbũ directum. Bar. in l. Centurio. ff. de vulga & pupil. substi.

Accola est qui colit terram non propriam, vnde Accola nõ propriam, propriam colit incola terrã Et dicitur ab ad, & colo, quasi qui adueniẽs colit terrã.

Accommodare apud Iusti. §. pe. in pœ. instit. est tribuere. Gordianus in l. si qua. C. fam. herci. posuit pro impartire atque interponere.

Accommodè, id est multũ cõmodè. de elect. vbi periculum. li 6.

Accrescat, hoc verbum inducit fideicõmissum. Bart. l. codicillis. de vsufru leg. per illum tex.

Accumbere pro iacere. l. hæc verba. §. subdisiunctiuorum, de verb. sig.

Accurate, id est diligenter, studiose curialiter, vel compositè.

Accusator est ille qui aliquem coram iudice accusat, & criminalem sibi mouet quæstionem. Et dicitur accusator: quasi causator: quia ad causam vocat eunque appellat, vt in ca forus. de ver. sig. post medium.

Accusare iure mariti est in accusando, certa habere specialia, de quib. in l. iure mariti, & in l. quamuis. C. de adul.

Acephalus, id est, sine capite, ab a, quod est sine, & cephas caput, xciij. dist. nulla. in auth. de appella. §. generalem.

Acetum non continetur appellatione vini. ff de vi. & oleo leg. l. si quis vinum. Bar. in l. j. de erogatio. mili. anno. li. xij. C.

Accinacium vinum est quod ex vuarum folliculis aqua addita diffunditur. Greci deuteronió, id est secũdariũ: Latini, tum lo ram, tum loren, appellant. Varro in primo de re rustica: Acinorũ, inquit, folliculi in dolia cõiiciũtur, eoq; aqua additur, eaque vocatur lora, quod lora acina ac pro vino datur operariis hyeme. Nonius quoq; Marcellus Loram, inquit dicebãt in vindemia cum expressissent mustum ex acinis, & folliculos in dolium coniecissent. Ilinius libro 30. Quæ Græci deuteria appellant. Cato & nos loream. Scripsit aũt id Cato in lib. de re rustica, dicẽs: Lorea erit familiæ quod bibat. Vlp. libr. xxxiij. dig. titu. de vino & triti. lega. l. Siquis. Vinũ, inquit, acinacium planè vino non continebitur. Accursius acinaticiũ pro acina

cio

tio legit interpretatur que esse vinum ad vsum comparatum. Quid verò per tale vinum ipse intelligat, ego non video. Nam si vinum quod est ad vsum comparatum, vinum est, quid ineptius dici potest, quàm appellatione vini vinum contineri? Atqui Iurisconsultus aliud prospiciebat, quod poterat in dubitationem venire, an scilicet, lota siue lorea, hoc est, vinum illud secundarium quod ex vuarum acinis expresso musto atque addita aqua maceratis conficitur, appellatione vini contineatur, quum præsertim maior pars aquæ sit in eo permixta. Ant. Nebr.

Acinaticum vinum appellatur vinum secundariũ, hoc est quod ex vuis expresso musto addita que aqua maceratis conficitur. l. si qs vinũ, de vi. tri. & ol. lega.

Acolythi Græcè dicuntur cereo ferarij, vel accendentes Latinè: à deportandis cereis quando legendum est Euangelium aut sacrificium offerendum: vt inquit rex. in c. cleros. ad fin. xx. dist.

Aconitum, species veneni. l. eiusdem. §. alio. ad leg. Cor. de sica. l. iiij. §. pen. ff. de peric & commo. rei vend.

Aconitum, veneni genus quoddam est celebratissimum, dictum ab acone quod interpretatur cos, quoniam, vt inquit Ouidius ea herba ex cotibus colligitur, sit namque libro septimo Metamorph. Quæ quia nascuntur dura viuacia caute, Agrestes aconita vocant. Idem libro primo: Lurida terribiles miscent aconita nouercæ. Iuuenalis. Sed nullis aconita bibuntur Fictilibus. A Græcis quoque pardalianches, sic dictum, quod pantheras enecat. Sed quod ferè ignoratur quæ sit ea herba, aconitum vulgò pro quocunque veneno accipitur. Marcellus lib. xlviij. dig. titul. ad legem Cornel. de sicariis & veneficiis. l. eiusdem. Si quis inquit, temerè cicutam & salamandram & aconitum, pityocampas & bupreston dederit, &c. Ant. Nebr.

Acor & mucor sunt vitia vini, & panis quando mucescit.

Acrimonia est propriè acerbitas, sed secundum legistas est pœna quæ infligitur sacrilegis, sicut incarceratio, vel exilium, vel relegatio. C. de sacrosanct. Eccles. l placet. quæ est canonizata. xvj. quæstio. cap. placet. sub §. nouarum. vbi etiam dicitur de hoc.

Acta dicuntur publicæ scripturæ negotiorum quæ in iudicio aguntur, ordinem eorum, modum & figuram continentes. Vel etiam sunt processus siue gesta curiæ. gloss. in l. acta. de re iudic. & cap. quoniam contra. de prob. Sunt autem acta triplicia. Nam quædam sunt acta iudicij ordinatiua, quæ

valent ad ordinationem iudicij: vt est libelli oblatio, litis contestatio. Quædam valent ad veritatis indagationem, & dicuntur indagatiua veritatis, vt depositio testium, editio instrumentorum, & confessio partium. Et quædam litis decisiua, quæ valent ad decisionem causæ. Item acta etiam quandoque dicimus locum in quo residet iudex, instructus de causa cognoscens, vbi acta detegũtur, vt quilibet factum suum audiat seu videat, & suũ consequatur meritum, qui locus aliter etiam ius appellatur, de iusti. & iure. l. pe. §. fin. Porrò acta & gesta quemadmodum distent, ostendit Iurisc. in l. Labeo. de verb. sign.

Actio significat triplicirer, strictè latè & latissimè. Strictè significat ius procedẽdi quod oritur ex obligatione. Latè significat dũ significat iurisdictionẽ iudicis, & ita nedũ significat personales, sed etiã reales actiones. Latissimè cùm etiam significat officium iudicis, & hoc modo querela inoffic. test. dicitur actio. ff. de leg j. l. cum filius. in princ. facit l. actiogis verbo. de verb. signi. & l. actionis verbo. ff. de actio. & obli. Et hoc verbũ actio, significat bene simul ius & factum, nec est inconueniens.

Actio ergo significat officium, id est ius persequẽdi, licet officiũ sit facti & ponatur differentia inter iurisdictionẽ & officium. Est enim actio ius persequendi in iudicio quod sibi debetur. instit. de actio. in princ. Et addũr quidã quod suũ est, vel alie num: ita, vt illa definitio includat omnem actionem tã in rẽ quàm in personam, sed illa definitio præmissa solum comprehendit actionem personalem, illud autem quod tuum est, tibi non debetur. Si verò quod nõ tuum est & quicquid est in iudicio deber includi diuersimodè quod petitur & concluditur in actione reali & personali, quia in personali peto mihi debitum, in reali verò actione peto aliquid vt meũ, Quare hoc verbum actiõ sumitur aliter & aliter vt præmissum est. Et nota q̃ hoc verbũ debetur, quandoque largè sumit, vt cũ dicitur quicquid in iudicio tibi debetur. i. res quam petis vt rem tuam, siue rei vendicatione actione cõmodati siue depositi secundũ Azonẽ in Sum. ti. de edẽ circa principiũ. Olim dicebatur actio conceptio verborũ formata à magistratibus. l. ij. §. deinde ex his. ff. de orig. iur. Vnde dicebatur formula vulgaris. ff. de fur. l. si seruus nauem. Hodie autem fit sine impetratione & cõceptione verborum solenniũ. C. de form. & impe. acti. subla. per totũ. Nec hodie est aliqua differentia inter

ter interdicta, & actiones, cũ interdictũ nihil aliud sit quã actio prætoria. Dicitur ergo actio i⁹ ciuile vel prætoriũ, quo debitũ in iudicio à te exigere possum, vel petere rẽ mihi restitui, sm Azonẽ, & Gof. & facit. de iud. c. delicti actio. Est autem de iure ciuili. instit. de iur. nat. gen. & ci. parag. ius autẽ. Et secũdũ canones actio dicitur causa. c. forus. de ver. sig. Et secundũ leges actio debet poni in causa: quia nemo sine actione experitur. ff. de ne. ge. si pupilli. in fi. cap. examinata. de iud. prohibentur tamen attentius nimis subtiles actionum intentiones, vt in c. dilecti. de iudic.

Adde quòd actionis verbum modo sumitur generaliter, modo specialiter. Generaliter quidẽ accipitur pro omni actione, siue sit in rem, siue in personã. Specialiter, pro actione personali tantum. l. pecuniæ verbũ. parag. actionis. de ver. sig. Accipit, & multis aliis modis, quos annotauit gl. 2. Insti. de actio. in prin.

Actio ad exhibendum datur cõtra possessorem, vel aduersus eum qui dolo malo possidet, vt rem exhibeat, id est, in publicum deducat, vt fiat aduersario copia vendicandi, secundum Azo. in sum. tit. ad exhi. in prin. Nam exhibere est rẽ in publicum deducere, & vidẽdæ tangendæque, & apprehẽdendæ rei facultatem præbere, & ostendere, vt aduersarius copiam habeat rem suam esse contendendi, vt cum quis dicit, hæc est res mea, quia tacta seu visa ab eo sibi sua videtur, vt ff. ad exhibendum. l. 2. cum ibi no. Et si erit instrumẽtum res ipsa exhibenda, debet fieri facultas legendi, & etiam describendi. ff. quemadmodum testa. ape. l. j. & ij. §. inspectio. Et sic exhibere dicit propriè quasi extra secretum habere, & secundum Placẽtinũ, quasi extra se habere.

Actio arborum furtim cæsarũ habet condẽnationem aduersum eum qui arbores furtim cædit, insscio, & inuito domino. Et competit contra ipsum damnum dantem ad duplum damni dati, in quo casu etiam cõpetit huic actio legis Aquiliæ, ità tamen, vt deducere possit in condemnatione, quod actor consecutus est altera actione, vt ff. arborum furtim cæsarum. l. j. & appellatione arborum etiam vites continẽtur. ff. de arb. cæd. l. 1. parag. arboris. Itẽ cõtinet hædera, quæ impropriè dicitur arbor exinterpretatione, & plerunq; arboribus hæret. ff. arborum furtim cæsarum. l. vitem. & in gl. etiam. & arundo non male dicetur arbor, & idem de Salicto, quando iam radices im-

misit, vt eadem l. vitem. iuncta glossa.

Actio caluisiana est per quam reuocantur ea quæ in fraudem creditorum patroni, libertus alienauit. ff. de iure patro. l. si libertus.

Actio commodati est triplex, scilicet, directa, vtilis, & contraria directa competit ei qui rem aliquam commodauit contra commodatarium ad repetendum ipsam rem, vt ei res & eius accessiones restituantur facto, & expleto vsu propter quem commodarum est. ff. commod. l. 1. secundum Placen.

Actio commodati contraria ei competit, qui commodatum accepit, in eum qui commodauit ad impensas in re cõmodata factas, veluti si ægrũ seruum curauit. Sed quod nomine cibariorum impendit, non repetit. ff. de commo. l. in reb⁹. §. possunt. cum parag. sequenti. Actio commodati vtilis secundum Placentinum competit vbi non est verè commodatum, sed interpretatiuè, vt si amicus ex confidentia rem amici ex propria auctoritate accipit. Et pone Cornelius exemplum. per l. 1. parag. fi. cũ l. 2. & 3. in principio. ff. commodati.

Actio cõmuni diuidundo inter eos datur qui sine societate nec ex causa hæreditaria aliquid cõmune habent, vt id diuidatur: secundum Placen. & Azonem. Item si ex contractu societatis res illa sit communis, habet locum hæc actio ff. communi diuid. l. 2. Et de ista actione. no. ff. de iudiciis. L. in tribus.

Actio conducti competit ei, qui conduxit à locatore fundum, vel prædium, vel domum, & competit ei ad hoc quòd liceat sibi inhabitare, vel in vsu habere rem conductam, etiã competit contra locatorem si aliquis expensas vtiles vel necessarias ibi fecerit.

Actio confessoria est quæ competit ei, qui dicit se habere ius, vel seruitutem per fundum vicini eundi vel agendi vel altius ædes suas leuandi, vel quamcunque aliam seruitutem in re ipsius, etiam inuito eo. Hæc autem actio in rẽ dicitur, vel realis, quia rem tuam corporalem, scilicet, ius eundi per fundum petis, quamuis ipsa seruitus sit incorporalis. vt ff. si serui. vendic. l. 2. in princ. Et dicitur confessoria, quia verbis affirmatiuis constituitur, & eius contraria verbis negatiuis proponitur, quæ dicitur actio negatoria, secundum Placen. ff. si seruit. vendic. l. si quãdo. parag. cũ in domo. & ibi not. Vnde actio negatoria competit ei, qui dicit aliquem non habere ius, vel seruitutem

tẽ ad aliquid quod facere volebat alter, & ipsum per hanc actionem prohibet, vt quãdo dominus fundi intendat aduersus te solitũ ire per fundũ suum dicens, Non est tibi ius ire per fundum meum, & hæc actio similiter in rem dicitur, quia dominus fundi vendicat libertatem dum ipsam intẽdit verbis negatiuis, dicens quòd alter non habet ius eundi vel agendi per fundum suum, nec altius ædificandi ædes, ne luminibus suis noceat, & sic per hanc dominus fundi ad hoc agit vt fundus suus declaretur liber, & alter desistat, & prohibeat ne eum decætero inquietet. ff. si ser. vẽd. l. 2. & l. loci corpus. parag. cõpetit. & inst. de actio. parag. æque. versic. cõtra. Et actio nõ cõpetit de dñio, sed de iure prædiorum, sicut & cõfessoria, vt in præalleg. l. 2. in prin. Et licet secundum Placẽ. dicatur ideo negatoria, quia verbis negatiuis intẽtatur, tamen contrarium not. in l. 2. & d. versic. contra suprà alle. Nã quælibet earum, scilicet, actio confessoria, & negatoria põt dari per verba affirmatiua, & etiam per negatiua. Non ergo sumunt differentiam per formam verborum, sed differũt ratione materię. Inde breuiter concludendo, siue per affirmationem, siue per negationẽ dẽtur tamẽ in hoc differũt, quia confessoria datur ad tuendã sibi seruitutem debitã, & negatoria datur ad tuendam sibi libertatem suam. Et notant docto. exempla in quibus confessoria intentatur verbis negatiuis, & negatoria verbis affirmatiuis, in ca. cum ecclesia. sutrina. de causa pos. & proprie. vbi bon. glos. de his. extra de iud. in cap. examinata. & in d. l. 2. ff. si serui. vendic.

Actio criminalis dicitur ex qua pœna fisco est applicãda, licet pecuniaria sit, glos. & Bart. in l. 3 in principio. ff. de sepulch. viola.

Actio datiua, quæ, require infrà in versicul. actionum xiij. species.

Actio depositi est duplex, scilicet directa, & contraria. Actio depositi directa competit de positori ad repetendum depositum, & accessiones eius, & competit in simplum, nisi forte res sint ob incendiũ, ruina, naufragio, tumultu, depositæ. Hoc enim casu qui depositũ sic receperit, & infitietur, & de hoc conuincatur in duplo cõdemnabitur, hęc probãtur. ff. depositi. l. 1. parag. ait prętor. Sed actio depositi contraria competit penes quem res deposita est ad perendum impensas si quas circa rẽ depositam impenderit, & illas repetit, vel damnum datum per seruum depositum, secundum Placen.

De illa cõtraria actione habetur. ff. depos. l. apud. in princ. & l. actione.

Actio de apposito, vel suspenso quà iter est vulgo, cuius casus nocere poterit: datur aduersus eum qui in subgrunda vel pro recto habet id appositum vel suspẽsum quod nocere potuit: cuius condemnatio est decem solidorum. ff. de his qui deiec. vel effu. l. si vero. §. ait prętor.

Actio de constituta pecunia cõperit aduersus eum qui sine stipulatione cõstituit pro se vel pro alio soluere. C. de consti. pecunia. l. 2. Nam constituere large dici posset, quilibet qui pro alio se obligat, sed C. de constitu. pecu. constituere ponitur pro eo tantum qui quod alius debet, se soliturum constituit: Nec distinguitur ex qua causa quis debeat, certa, vel incerta, vel ciuili vel honoraria: dum tamen efficaciter debitum potuerit peti, & exigi vel saltem solutum retineri, vt quia tantum naturale erat debitum.

Actio de dolo competit mihi quando damnum dolo malo à quouis est mihi datum, vel si quis aduersus me versetur dolosè consulẽdo, vel malitiosè negotia mea administrando, nec supereſt aliqua alia actio qua possim experiri. ff. de dolo. l. 1. §. verba. sed nõ datur nisi duos aureos excedat. l. si oleũ. parag. si iuncta l. seq. ff. de dol. ma. Hæc autẽ nõ datur liberis contra parentes. Ratio, quia odiosa est, & in ea condemnatus, infamis efficitur. Nec datur liberis cõtra patronos, nec humili aduersus eũ qui dignitate excellit, nec plebeio aduersus consularem receptæ auctoritatis, nec luxurioso vel prodigo, aduersus hominem vitæ emẽdatioris. Datur tamẽ hęc actio in factum contra prædictos, vt fiat mentio bonę fidei: & verbis sic temperandis in conceptione libelli in qua nulla est faciẽda mentio doli, hęc probãtur. ff. de dolo. l. si oleũ. parag. finali cum l. sequenti.

Actio de dolo, & furto eorum qui sunt in ministerio cauponum, stabulariorum, vel nauẽ exercentium, datur aduersus caupones, stabularios, & nautas: qui quando officio malorum hominum vtuntur, in duplum tenentur, cum dolus vel furtum commissum est in his rebus quas saluas fore recepere. ff. naut. cau. stab. l. 1. & infra actio in factum.

Actio de effusis, & eiectis datur aduersum eum ex cuius habitatione vel habitaculo aliquid effusum, vel eiectum est contra iter publicum, vnde damnum datum alicui transeunti restaurandum est in duplum, & si liber homo inde periisse dicat in quinquaginta aureos

hæc

hæc actio datur. Si verò viuat, nocitũque ei esse dicet: datur ob eam rem quantum videtur iudici ex bono & æquo: compensatis impensis factis,& operibus quibus est carituras inutiliter.ff.de his qui deiec.vel effud.l.j.in prin.

Actio de in rem verso datur aduersus dominum, vel patrẽ:si seruus, vel filius pecuniam in rem patris vel domini impendit quam mutuo accepit. ff.de in rem verso.l.j. in prin.

Actio de pauperie competit aduersus eum cuius animal damnum dedit contra naturam sui generis. verbi gratia, si equus non ex loci angustia vel non instigatus calce percutiat: vel bos cornu petat ex naturali feritate. Secus tamẽ si instigatus vel ex loci angustia damnum dederit.In huiusmodi actionis condemnatione, venit damni dati resarctio: aut in solutione venit ex lege duodecim tab. noxæ deditio, dominus enim noxali iudicio sui nomine conuentus:seruum actori noxę dedendo liberatur: insti.de noxa. actio. §. j. & si animalia noxæ dedantur proficiunt reo ad liberationem.Inst.si quad.paup. fec.dic.Et vtrum malit aut soluendo damnum sufferat: aut aliud pro noxa det animal hoc,si per eum stat. Et probantur hæc ff.si quadr. paup. fec. dica.l.j.in pri. & instit.eod.tit. §.j.Et noxia significat delictũ sed delinquens vocatur noxa. insti.de noxa.in gl.super verbo noxia. Vnde versus.

Noxia delictum,delinquens noxa vocatur.

Et tamen sæpe vnum pro reliquo accipitur:vt ibidẽ dicitur.

Actio de peculio, vel peculio tenus competit ei, qui cum filio familias, vel seruo peculium habentibus contraxit. ff.quod cum eo.l. j. cum seq. Quæ post mortem filij, vel serui est annalis necnon post emancipationem, manumissionem, vel alienationem. ff.quando actio de pe. est annalis. l. j. §. quandiu.vbi dicitur, Quandiu filius vel seruus in potestate est: de peculio actio perpetua est,post mortem autem eius: vel postquàm emancipatus, manumissus,alienatusue fuerit: temporalis esse incipit. i.annalis: & competit hæc actio aduersus dominum vel patrem: vt not. ff.de pec.l.j.§.verba.

Actio de rationibus distrahendis datur pupillo ad impugnandũ rationem à tutore redditam, qui fortè res aliquas pupilli abstulit, nec illas in libro rationum descripsit, Dicta ex eo quod rationis redditio per tutorem facta, distrahenda id est dilanianda & inscidenda veniat per eiusmodi actionem.l. j.de tut.& ratio.distrahen.

Actio

Actio de rebus ecclesiasticis venditis custodibus earum datur aduersus eos qui sacras res emerant circa formam: nulla eis actione relicta contra sacrosanctas ecclesias de pretio quod dederunt repetendo. Hæc actio datur in factum cum res in aliã rem est mutata: vt cum ex phiala factus est scyphus. Si verò in forma sua sit, rei vendicatio locum habet: si alienetur, quod ex lege datur.

Actio de superficie in rem, competit ei qui superficiem habet in alieno solo nomine conducti ad repetendum superficiem si possederat. ff. de superfi. leg. j. paragr. qui superficiem. in fine. & §. quod autem. versiculo & sane.

Actio de tigno iuncto datur ei cuius tignum ædificio alieno iunctum est ab eo qui existimabat suum tignum esse. Si verò sciẽs alienum is dolo è fecerit id, tenetur de tigno immisso & furti actione ad exhibendum, non quòd tignum cogatur eximere, sed quòd interfit præstare. Et hæc probantur. ff. de tign. iniun. leg. j. & ff. de rei vendicatione. leg. in rem. §. i. cum ibi notatis.

Actio directa est quando aliquid directè petitur in ius, vt ex cõmodato vel deposito, & huiusmodi.

Actio vtilis est quæ datur non ex iure aliquo directo, sed vtiliter & ex æquitate competit, vt in publiciana & huiusmodi, secundum Placen. & Azo. De ista actione vtili habetur & notatur. ff. de negotiis gest. l. actio. & ff. si quadr. pauperiem fecisse dicatur. l. penulti. Et nota, quòd actio directa, & vtilis eiusdem sunt effectus, vt in leg. actio prælegata. & nihil differunt, licet secundum quosdam differant, vt not. in l. ex legato. C. de legat. & plenè per Cynum in lege prima. C. de action. & obligatio. vnde directa datur secundum verba & mentem, vt interdictum vnde vi directum quod datur tantum contra spoliantem vel mandantem seu ratam habentem spoliationem suo nomine factam, quia verba & intentio prætoris hoc volunt in hoc interdicto, sed idem interdictum vtile datur ex mente tantum, de æquitate quadam, non virtute verborũ. Datur etiam contra eum qui alias ex iusta causa rem possideat, non tamen prædictis tribus modis, sed fortè possessionem vacuam intrauit, vel rem in domo sua inuenit credens esse suam, de quo in ca. cum ad sedem. de restitut. spoliator. Et dicit Ange. quòd habens ius vtile & intentans directum, malè libellat, & quando in principio detecta fuit ineptitudo, succumbere debet.

Actio ædilitia competit multis

modis. Et primò, si res vendita sit redhibita propter vitium siue morbum: sed tamen à venditore restituitur pretium emptori cum accessionibus & aliis quæ ædiles iubent, & hoc casu est perpetua, de hac habetur. ff. de ædili. edict. l. ædiles. in principio. §. primo. & fina. & l. illud. ij. responso. & redhibitoria eod. titulo. Secundò competit, quando fit, vt si res vendita non placet, quòd reddatur: & tunc est tẽporalis vsque ad lx. dies: vt ff. eod. titu. l. quòd si nolit. §. si quid ita venierit. Tertiò, competit si venditor non vult tradere seruum, vel mancipium, vel iumentum cũ ornamento cũ quo ostenderat tempore venditionis pro ipso ornamento: vel vt fiat redhibitio rei principalis propter accessoria: & tunc competit etiã vsque ad lx. dies. ff. eod. titulo. l. ædiles. in princip. & §. venden di. Quartò verò competit quando eo loco qua iter est vulgò: habet quis canem, lupum, vrsum, aprum, verrem, pantherem, leonem, &c. vel animal aliud quod nocere posset siue sit ligatum siue solutum. ff. eo. t. l. hi enim. §. deinde. & l. seq. Et si homo liber perierit, solidi ducenti præstabũtur, sin aliter ei noceatur in id, quod æquum videbitur condẽnabitur, vt l. qua vulgò. ff. eodem titulo. & plenius vide de his Guliel. in Specul. in tract. libel. de empt. & vend. §. nunc dicendum est.

Actio empti competit emptori ad rem petendam quam emerat: in qua venit commodum quod accessit. Et si quid in speciali pacto comprehensum sit, in hac actione attenditur, prout quisque sibi paciscitur. ff. de ac. emp. l. emptor. in princi. & insti. de emp. & vendi. §. sed nostra. in fine. Huic contraria est actio venditi, quæ competit venditori ad petendum pretium & interesse & vsuras tempore moræ, prout inter partes conuentum seu contractum est, de ista habetur in l. Iulian⁹. §. ex vendito. eo. ti. & de emp. & vend. instit. in §. prælleg. sed nostra.

Actio æstimatoria, id est, actio præscriptis verbis: sic cognominata est actio, qua æstimatio proponitur gratia dubitationis tollendæ, quando res æstimata vendenda datur. Dubitatum enim est an ex vendito sit actio, an ex locato, an ex conducto, an mãdati, vt si rem meam tibi do, & æstimo tibi eam decem, vt aut rem, aut decem reddas, si verò plus vendas tuum sit. vt not. ff. de æsti. actio. in rubro. & l. j. institut. de action. §. actionum autem.

Actio ex stipulatu nascitur cùm de re certa in genere, sed incer

ta in specie sit stipulatio, vt instituit. de verborum obligationibus, in principio. Nam si res esset simpliciter incerta: stipulatio non valeret. ff.eodem titulo.l.ita stipulatus. in principio.Et stipulatio est verborum conceptio,vt cùm dico spondes dare seruum : vel spondes te facturum domum? & tu respondes,spondeo: Pertinét autem ad actionem in personam quæ oriuntur ex contractu verborum,Et hæc colliguntur. ff.de actio.& oblig.l.j.§.j & l.actionum genera. §.in personã. & instituț.de oblig.§. fin.& de actio.§.j.& versicu.namque.cũ similibus.

Actio ex testamento non solùm scripto heredi competit ad petendum hereditatẽ, sed etiam contra heredem scriptum à legatariis & fideicommissariis. C communia de lega. & fidei commiss. l.j. Et sapit naturam actionis bonæfidei.l. in minorum. C.ex quib caus.in integrum restit.non est necessaria. Tamen dicit Bart.quòd re vera est stricti iuris:cum non numeretur inter actiones bonæfidei.in §.actionum, Instituț. de actio.vt not. in l. hãiusmodi.§. ædes.ff.de leg.j.

Actio exercitoria secũdum Azo. in Sum.C.eod.tit. datur contra hentibus cum magistro nauis propter nauigandi necessitatem cõtra exercitorem nauis: qui magistrum naui prępositi quem æquum fuit teneri vt tenetur qui institorem tabernæ, vel negotio præposuit. ff. de exercitoria actio l.j.in princip. Hæc ergo actio nõ datur contra magistrum nauis: sed contra eum qui magistrum naui præposuit,scilicet in eam causam,in quam præpositus est expresse vel tacite:vt in ea. l.j. §.non autem.& §.igitur præpositio. Est autem magister cui totius nauis anchora & cura mãdata est.l.j.§.magistrum nauis.ff.eod.qui vulgari Lombardorum , & prouinçialium comitus dicitur : & in theutonico & in almanico styermam dicitur. Nec distinguitur an iste magister sit liber vel seruus maior vel minor. Imputatur enim ei , qui eum præposuit.l.j.præallegata.§.cuius autem cõditionis. Sed exercitor dicitur is ad quem obuentiones quotidianæ , aut reditus, quæstus & vtilitates nauis perueniunt& pertinent:vt ea.l.j.§. exercitorem: siue verus dominus nauis sit : siue à domino nauem conduxerit ad tempus vel in perpetuum:vt dicitur ibidem.

Actio familiæ erciscundæ inter eos competit,qui communem habent hereditatem diuidendam.ff. familiæ erciscundæ.l.j. & 2. Et dicitur actio familiæ erciscundę , id est , hereditatis

tatis vel ſubſtantiæ diuidendæ ſecundum Azo. in Sum. vt no. ff eod. tit in rubro. Nomen enim familiæ quandoque ponitur pro ubſtantia & hereditate: vt ff. de verbo. ſignif. l. pronuntiatio §. j. Sed erciſco eſt verbum græcum, idem ſignificans quod diuido: inde erciſcundę, id eſt, diuidendæ: vt no. glo. ff eo. tit. in rub. Tu cogita.

Actio Fabiana & Pauliana ſic dictæ ſunt ab auctoribus & earum inuentoribus, & habēt locum quando debitor in fraudē creditoris alienauit ea quæ obligata fuerunt creditori, vt reuocetur ipſa alienatio. Datur etiam actio Fabiana patrono ad reuocandum alienata per libertum vel per debitores in fraudem patroni vel creditoris, in qua veniunt fructus etiā poſt litem conteſta. percepti: vt not. ff. ſi quid in fraudem patro. l. 2. & ibi per totum. Sed Pauliana datur propriè creditori ad reuocanda alienata in fraudem per debitorē, de qua ff. quæ in fraudem credit l. j. §. final. & l. hac in factum. In qua etiam veniunt fructus: vt eod. titul. ait prætor. §. per hanc. & §. præterea. quod intellige iuxta. l. fin. §. non ſolum. eod. tit. de quibus ambabus. ff. de vſu. l. videamus ij §. in fauiana. & inſtit. de actio §. item ſiquis in fraudem.

Actio finium regundorum competit pro finibus ad diſtinguendum vel adiudicandum. ff. fin. reg. l. ij. §. iudici. & l. ſequ. & inter eos agitur qui agros confines habent vel prędia. inſtitu. de actio. §. item finium regundorum, & habet locum in ruſticis prædiis tātum. ff. eodem titul. l. ij. & non in vrbanis: quia vrbana prædia non ſunt confinia: ſed vicina, quia parietibus diſtingui conſueuere: ſed confinia dicimus, quæ adeo ſunt proxima vt nullus paries in medio interponatur. ff. eod. titul. l. ſed & loci. §. hoc iudiciū. cum ibi not. Vrbana prædia dicuntur omnia prædia quæ habent ædificia: etiam ſi ſunt in villa, quia vrbanum prædium non facit locus ſed materia habitandi, cauſa facta. Vnde ſi in vrbe ædificium, cauſa non habitandi ſed gratia reponendorum fructuū fiat, dicetur prædium ruſticum. Sed & horti in ædificiis cōſtituti niſi plurium ſint in redditu, vinearij forte, vel eriam olitorij, continentur appellatione vrbanorum prædiorum. ff. de verb. ſignifi. l. vrbana. Ruſtica autem prædia vocantur agri non habentes ædificia. Et ſi inter re & me cōtra quem ago finium regundorum: via publica vel publicum iter interuenit, nō habet locū hæc actio: quia cōfinium non intelligitur, ſecus ſi riuus priuatus interuenerit, quia finium

niũm regundorum agi potest contra dominum riui. ff. eodem tit.l.sed & loci.§.fin.cum l.seq.& ibi not. Est autem hæc actio duplex,quia in ea vterq; est actor,& vterq; est reus, extra de probat ex literis.ff eod. tit.Iudiciũ cõmuni diuidundo,& l.familiæ erciscũdæ.& l. inter coheredes.§.si familię.ff. famil.erc.Item est mixta:quia est in rẽ & in personã, insti.de act.§.quædã actiones.&§.item finiũt.Itẽ perpetua est,vt C.eo. l.vltim.& ff eodem.l.iudicium communi diuidun.& institut. de actio.§.quædam. quod tamen non sic intelligitur, vt si vicinus meus ampliores fines ei,cui vendiderat ostenderit, non possit ille qui emit, longo tempore præscribere: hoc enim falsum est,vt ff.pro empto.lege.ij.§. sed & si fundus. &l.qui fundum. §. si fundum. Sed si oportet intelligi secundum Azonem, vt etiam post decem vel viginti annos locum habeat hæc actio pro finibus terminandis, quamuis de meis finibus aliquid præscripseris. Nam & si ab initio sine aliqua præscriptione hoc constaret esse tuum,agere possem vt commodius termini imponãtur agris,vt ita rixarum perimatur occasio,&c.Si quæras quando incipiat currere præscriptio huic actioni, Respondetur: ab eo tempore quo incœpit posse hæc actio intentari. Et incipit posse intentari cùm fines cœperunt turbari,& ex eo nascitur hæc actio secundum *Azo*.in sum.C.eo.tit.

Actio funeraria contra heredem bonorũ muè possessorem datur.ff.de reli. & sumpt. fune.l. at si quis.§.fina.& datur ei qui funerauit non vt heres defunctum sed causa pietatis, vt d. l.at si quis.§.sed interdum. & §.si quis.cum ibi nota.Per hãc enim actionem veniunt reficiendæ expensæ ibidem à funeratore factæ.

Actio furti manifesti secundùm Azo.locum habet quando furem tenens visus vel deprehẽsus fuerit,siue in publico, siue in priuato,vel à domino, vel alio antequam perueniat ad locum quo perferre rem destinauit. Si talis deprehendatur vel cum re videatur,& ad eum deprehendendum occurristi ei,licet abiecto furto aufugerit,furti manifesti tenetur. l.si quis.j.§ sed Celsus. ff. de furt. nisi subripientis mutetur status, vt tu mihi subripuisti in seruitute, & manumissus in furto deprehenderis cum re furtiua, sed si tu pertuleris quo destinabas, teneris furti non manifesti, cum enim deprehenderis cùm re furtiua prius,quàm eo loco pertuleris quo destinaueras illo die manere cum furto,tũc fur est manifest

nifestus. Hæc omnia dicuntur ff. de fur. l. iij. & sequ. & datur actio furti manifesti in quadruplum. instit. de obl. quæ ex deli. §. pœna manifesti. & §. vlt.

Actio furti non manifesti competit quandocunque prædictis modis furtum nõ manifestum probatur. ff. eod. tit. l. nec manifestum & Insti. de obli. quæ ex deli. nasc. §. nec manifestum. Et etiam si vidisti furtum fieri: te tamen abscõdisti cùm furtum faceret ne te occideret: non est manifestum. ff. eodem titu. l. si quis in seruitute. §. cæterùm. & datur hæc actio in duplum. institut. de oblig. quæ ex delic. nas. §. pœna manifesti.

Actio hypothecaria, vide insti. de actio §. item seruiana. Et hæc actio aduocat nudam possessionem. ff. de euic. l. si cum venditor. §. j.

Actio in factum dicitur quatuor modis, vt not. glo. in §. fi. instit. de actio.

Actio in factum aduersus iudicẽ qui litem fecit suam: datur aduersus eum, qui per imperitiam malè iudicauit: & ideo videtur quasi ex maleficio teneri, & in quantum de ea re æquũ religioni iudicantis videbitur pœnam sustinebit: vt instirut. de obligat. quæ ex quasi deli. nascũ. in princ. & ff. de var. & extraor. cog. l. fi. Si verò dolo malo iudicauit, vere est ex maleficio obligatus actione in factũ, vel actione de dolo ad omne interesse ei quem læsit, & infamis est. Item tenetur crimine falsi quod pœnam deportationis vel vltimi supplicij continet, vt ff. ad legem Cornel. de falsi. l. j. §. & qui iudicem. & §. vltim. & ff. de iudic. l. si filius. Item & tenetur crimine concussionis: vt ff. de concus. l. vlt. Item ciuiliter potest conueniri ex edicto de calũniatoribus in quadruplum ab eo quẽ debebat dãnare per pecuniã, vt ff. de calum. l. j. & iij. §. illud. secundum Azo proban tur hæc C. de pœni. iud. qui male iud. l. ij. & ibi not. in glo. fi. iun cta auth. nouo iure. ibidẽ posita. & l si filius familias. ff. de iudi. Iudex autem ecclesiasticus male inductus per gratiam vel per sordes: ab executione officij per annum est suspensus ad æstimationẽ parti quã læsit, nihilominus condemnandus. Et si durante suspensione se diuinis ingesserit, irregularis est: nec cum eo nisi per sedem apostolicam poterit dispensari, vt c. cum æterni de iud. lib. vj.

Actio in factũ: de eo quod certo loco datur: vbi aliquid est promissum dari certo loco: si iudiciũ in illo locõ constituinõ possit: introducta enim est quædã actio arbitraria: vt possit etiam in alio loco agi. Prætor enim iniquũ esse arbitratur non posse conuenire debitorẽ in alio loco, quàm in loco destinato so-

Iurioni,& hæc actio arbitraria ex sui natura est stricti iuris,in qua habita cõsideratione aliarum actionũ stricti iuris quicquid esset omissum, deberet haberi omissum, tamen in illa venit etiã quitquid equũ & iustũ visum fuerit religioni iudicantis: & propter hoc appellatur hæc actio arbitraria irregularis: quia contra naturam aliarum actionum stricti iuris est:glos.in rubric. ff. de eo quod certo loc.

Actio in factum de dolo & furto eorum,quorũ ministerio quis cauponam,aut nauem, vel stabulum exercet,datur aduersus eos qui præsunt cauponæ, aut naui vel stabulo:qui quoniam officio malorũ hominum vtuntur:in duplo tenẽtur,quod dolo aut furto eorum cõmissum est in his rebus quas saluas fore receperunt.ff.nau. cau. stab. l.j.in princip.& §.idem Pomponius &l.& ita. §. idem. & §.ait prętor,iuncta l.fin.§.hac autem actione.& ff.fur.adue.nau.cau. stab.l.j.instit.de obliga. quæ ex quasi deli nascũ.§.itẽ exercitor.

Actio in factum ex edicto prætoris de alienatione iudicij mutandi causa facta,datur ei in cuius fraudem & illusionem facta est alienatio, & suis heredibus,aduersus eum qui rem alienauit, quem ad interesse conuenit quanti interest actoris coram ordinario, vel delegato,de qua Goffre.in Summa de alie.iudi.mutan.cau.fac. capitu. j.extra eodem titu.in glo. Cessat autem hæc actio secundum Hosti.in sum. extra eodẽ. quando is qui alienauit: eandem rem recuperauit.ff. eodẽ. ex hoc.§.si quis.Idem si res nõ erat petitoris: vel si mortua est sine culpa, nisi si quid actoris interfit ratione quæstus, vel accessionum, vel expensarum ff.eodem.nõ solũm.§.hæc actio. & de noxa.actiõ.electione.paragra. si is.Itẽ si reus paratus sit subire vtile iudicium: quod est intelligendũ quando eandem causam promittit se prẽstaturum,puta promittit se restituere sub maxima pœna, alias si diceret rem non restituam,quia nec habeo,sed quanti interierit tua,vel quanti in litem iurauerit secus esset, nam & si hoc non offert,tenetur ad idem cum dolo desierit possidere.vt ff.de rei ven.sin autem.§.j. & l.is qui dolo.

Actio in factum ex iuramento, per quam requiritur an actor iurauerit, secundum quosdam datur ei, qui cum peteret rem suam,delato sibi iureiurando ab aduersario, eam suam esse iurauit.Ab eo enim rem suam petit actione in factum, qui iurauit suam esse.ff. de iureiura. l.nam & posteà.§.j. & §.fina.Si verò rem suam sibi traditam postea amisit: ille qui detulit

lit iuramentum: eam nactus sit: aduersus eum publiciana competit actio. ff. de publicia. actio. l. eum qui. §. si petenti. vbi dicitur: Si petenti mihi rem iuramentum detuleris: iuraueroq; rem meam esse: competit mihi publiciana aduersus te duntaxat: tamen quomodo hoc debeat intelligi: ibi notatur plenè. Solet autem iusiurandum referri ei qui detulit. C. de reb. cred. l. generaliter. §. omne igit. vers. sed iuramento.

Actio in personam dicitur condictio, quando contendis aliquē dare, aut facere tibi oportere. Quando verò agis, vt restituatur tibi res tua, & speciale nomen accipit, vt in depositō dicitur simpliciter actio personalis, & non condictio. Hoc autem nomen condictio inde descendebat: quia olim iudicia erant ordinaria: & certis verbis concepta, & quæ oportuit condici, id est, simul dici, vt si quis caderet à syllaba, caderet à tota causa. Sed postea illæ solennitates in dissuetudinem abierūt, attamen nomen remansit: vt adhuc personales actiones quę solennibus verbis interpretabantur, conditiones vocentur: & hæc colliguntur Instit. de actio §. appellam⁹. cum ibi not. & ff. eo. tit. l. actionum genera. Et harum actionum genera quædam nascuntur ex contractu quædam ex quasi contractu: quædam ex maleficio & quasi maleficio. instit. de oblig. §. sequens & de actionibus §. omnium. Require de omnibus his, in verbo actiones ex cōtractu.

Actio in rem dicitur vendicatio rei, scilicet quādo dicis rem de qua agitur tuam esse, & aduersarius dicit, vel ostendit ipsam rem esse suam. ff. de actionib. & obligation. l. actionum genera. & instit. eodem titul. §. appellamus. Et harum actionum alia est directa in rem actio, vt rei vendic. actio confessoria & negatoria. Alia est actio in rem vtilis, quæ sunt actiones de dominio non directæ, sed vtiles, quę ex æquitate dantur, & quandoque non dominis, vt sunt publicianę quę ex diuersis causis competunt. Et actio per quam quæritur an actor iuranit: & actio in rem de superficie: & actio Fabiana & Pauliana. & Calusiana: & actio in rem quę competit inter dominum tabulę & pictorem. Sunt & alię in rem actiones, in quibus non de dominio, sed de pignore agitur, sicut seruiana & quasi seruiana: de quibus videte loco suo. Et nota, quod actio personalis non sequitur fundum. ff. de contrahend. empt. & vendit. l. Titius. §. Lucius Titius. ff. ad Trebellia. l. j. §. si heres. ff. de iud. l. si fideicommis.

§. tractatum. & ff.de alie. iudi. mut. cau. fac. l. iij. §. opus.in gloſſ.per Dynum in l.fina. ff.de no.oper.nunt.Item actio perſonalis eſt ita affixa oſſibus creditoris, quòd in alium transferri non poteſt niſi fictione iuris. ff. de peculio. l. quis ergo.

Actio iniuriarum competit ei qui iniuriam paſſus eſt, vt not.inſt. de iniu.in rubrica, contra eum qui intulit iniuriam, vel inferri procurauit.Inſtit.eod.titulo. § non ſolum. & pulſauit vel verberauit, vel famoſum carmen ad alterius contumeliam ſcripſit, vel quoquo modo iniuria aliquem affecit.inſtitut.eodem titul.§.iniuria. In qua iudex condemnabit quanti actor iurauerit ſe nolle illam iniuriam ſuſtinuiſſe: præmiſſa tamen iudicis taxatione. Inſtitu. eodem titu.§.pœna.ff.eod.titu. l. conſtitutionibus. Quidam enim dicunt, quòd iurare debet potius velle de ſuo perdidiſſe tantum, vel tantum, quàm talem iniuriam ſuſtinuiſſe. Et hoc videtur probare Hoſtien. in Sum.titul. de iniur.& damn. dato.& Specul.eodem titu.Alij dicunt, quòd ſufficiat eum iurare ſic,quòd nollet lucrari tantum vel tantum pro eo quod talem iniuriam ſuſtineret vel ſuſtinuiſſet. Primum tamen videtur verius. Et actio iniuriarum ex pacto non naſcitur, ſed ex contumelia. l.ſed ſi vnius.§. ſi pactum.ff.eod. tit & diſſimulatione aboletur l.Nam ſi quis iniuriam reliquerit, hoc eſt ſi ſtatim paſſus ad animum non reuocauerit:poſtea ex pœnitentia remiſſam iniuriam non poterit recolere.l.nō ſolum.§.j ff. de iniur.& neque in heredem, neque heredibus datur. l.iniuriarum actio.ff.eod.ti.

Actio inofficioſi teſtamenti, inofficioſæ dotis vel donationis, vide infrà in ver.Querela.

Actio inſtitoria ſecundum Azon. datur contra illum qui præpoſuit aliquem ſtationi vel negotiationi gerendæ contrahentibus cum propoſito in eam cauſam in quam propoſitus eſt expreſſim vel tacite. ff. de inſtit. acto.l.j. & ij.& l.quicunque.§. non tamen.cum ibi not.& dicitur inſtitoria ab inſtitore præpoſito,quanuis exercitoria nominetur à præponente.inſtitu. quod cum eo.§.exercitoria, & §.ſeq Nam inſtitor dictus eſt ex eo quòd negotio gerendo inſtet, nec refert an tabernis ſit præpoſitus, vel cuique alteri negotiationi:vt d.l.quicunque. & in l.inſtitor.

Actio legis, vel legis actio, quid eſſet apud antiquos, exponit eleganter Alciat. in l. pecuniæ verbum.§.actionis.de ver.ſign. & Bud.l.iiij. de adopt.

Actio legis Aquiliæ duo continet capita vel [illegible], licet vnum non

non fit in vſu, vt ff. eodem tit. l. ſi ſeruus ſeruum. §. huius legis. & inſtitut. eodem titul. Primum caput eſt, de ſeruis occiſis, vel quadrupedibus, quæ numero pecudum continentur, vt in l. lege Aquilia. ff. eodem titulo. vt dicitur de animalibus quæ gregatim habentur & paſcuntur, ſicut oues, capræ, & equi, muli, boues, & aſini, & ſecundum Labeonem ſues: ſed non canes. Et longe minus beſtiæ, vrſi, feræ & leones, & cæ. ſed elephantes & cameli quaſi mixti ſunt. Et ideò primo capite hos contineri oportet: quo caſu tanti fit condemnatio, quanti plurimi ipſa res valuit anno præterito, vt in dicta l. lege Aquilia. ff. eodem titulo, & inſtitut. eodem tit. in princi. Secundum caput in diſſuetudinem abiit. Sed tertium caput huius legis eſt, de eis vulneratis, feris beſtiis occiſis, cæteriſque rebus ruptis, vt veſte, vaſe, & ſimilibus Quo caſu quis condemnatur qui damnum dedit: quanti res fuit triginta diebus retro: rei pretium & valorem æſtimando, vt dicta l. ſi ſeruus ſeruum. §. tertio autem capite. & inſtitut. eodem. §. capite tertio. cum §. ſequen. Et in hac actione, ſi quis damnum ſe dediſſe inficiatur, id eſt, negat, condemnatur in duplum. ff. eo. l. ij. §. 1. dicitur autem lex Aquilia, ab Aquilio tribuno.

Actio mandati directa competit mandatori & eius hæredi. ff. eodem titulo. l. ſi verò. §. finali. & l. ſi mãdato Titij. primo reſponſo. & §. j. & contra mandatariũ vel procuratorem poſt mandatum ſuſceptum. ff. eodem. l. ſi verò non remunerandi. §. primo. Et inquantum intereſt id factum eſſe quod mandaui, puta, mandaui vt fundum emeres: ſi mea intererat emi, teneberis poſt mandatum ſuſceptum: tamen ſi eundem fundum ego ipſe emo, vel alius mihi: neque intereſt aliud, ceſſabit hæc actio, ſecundum Azonem. ff. eodem titulo. l. ſi procuratorem. §. mandati actio.

Actio mandati contraria competit mandatario. ff. eodem titu. l. ſi verò non remunerandi. §. contrario. vel procuratori ad expenſas aduerſus mandatorem, quatenus fines non eſt egreſſus. Si verò aliquid erogauerit vtiliter, in eo non habet mandati iudicium: ſed tantum negotiorum geſtorum, ſecundum Martinum, licet Ioan. & Accurſ. contrà, prout legitur & notatur inſtitut. eodem titu. §. is qui. & ff. eodem. l. pro tecum l. ſequenti. in principio. & C. de negotiis geſtis. l. finali. in gloſſa vltima. Si verò mandauerim tibi vt mihi fundum emeres, etiam ſi nondum pretium ſolueris, ages mecum mandati, vt ſuſcipiam obliga-

tionem qua teneris venditori. Nam & ego agere possum vt reddas mihi actionem empti. ff. eodem titulo. si mandato meo. primo responso. Competit ergo breuiter actio mandati directa contra illum qui mãdatum suscepit ad implendum eum primus cogi non posset quin susciperet mandatum: in quantum interfuit mandatoris factum fuisse quod mandatur. Et rursus ipsi mandatario, qui mandatum suscepit, competit actio mandati contraria ad impensas si quas fecit ratione mãdati suscepti, si fines mandati non excessit. Sed si mandati fines excessisset in expensis factis, non repeteret ipsas per huiusmodi actionem.

Actio natiua quæ, vide actionum xiij. species infrà.

Actio negatoria. Require suprà actio confessoria.

Actio negotiorum gestorum duplex est: scilicet, directa, & contraria: Vnde negotiorum gestorum directa est quia agit dominus rei gestæ contra eum, qui negotia eius gessit, vt administrationis rationem reddat, vt puta, si ego fui absens, & negotia mea cœperunt esse deserta, & malè se habebant: tu hoc videns absque mandato à me recepto mei contemplatione ex amicitia quam in me habes, gerebas negotia mea: mihi datur actio negotiorum gestorum directa, adhoc vt reddas mihi rationem administrationis, vt ff. de nego. gest. l. ij. & Institut. de obli. quæ ex quasi contract. nascun. §. j. & §. sicut.

Actio negotiorum gestorum contraria competit illi qui sine mandato se immiscuit alienis negotiis gerendis aduersus dominum negotiorum gestorum ad repetendum expensas negotiorum gestione factas. Et veniunt omnia quæ expendit de suo necessario, vel vtiliter, non tamen voluptuosè: & hæc colliguntur. ff. eod. titu. l. ij. cum ibi not.

Actio noxalis secũdum Azonem dicitur actio quæ nascitur vel oritur ex delictis seruorum. ff. eodem titul. l j. & Institut. eod. titu. in princip. Dicitur noxalis à noxia: quod significat ipsum delictum: vel à noxa, quod dicitur ipse delinquens. Versus,

Noxia delictum: delinquens noxa vocatur.

Actio Pauliana, vide suprà Actio Fabiana.

Actio personalis require infrà in ver. Actionum quædam.

Actio pignoratitia directa competit debitori contra creditorem. Institut. quibus modis re contrah. obliga. §. fina. vel contra eius tutorem, vel curatorem, si pignora acceperunt. ff. eodem titul. l. solutum. §. fina. & habet locum soluto debito,

vel

vel aliter ſatisfacto, quemadmodum voluit creditor, licet non ſit ſolutum, vt ſi pignora alia data ſunt creditori, vt à primis recedat, vel fideiuſſores ſiue res aliæ, vel pretium, vel etiam nuda conuentio ſine pretio, vel pacto. Quoties enim vult creditor recedere à pignore videtur ſatisfactum, ſi vt ipſe velit, vel voluit cautum eſt, licet in hoc deceptus ſit ſui facilitate, ſecundum Azonem. vt ff. eodem titul. l. ſi rem. paragra. omnis. & l. ſi neceſſaria. paragrapho ſi vnus.

Actio pignoratitia cõtraria datur creditori contra debitorem, & datur ad multa. Si enim decipiatur à debitore, vel ipſa re, vel eius propoſito, quia obligauit ei rem alienam vel alij pignoratam, tenebitur ei debitor pignoratitia contraria. ff. eodem titul. l. tutor. paragr. cõtrariã. iuncta l. ſi quis in pignore. paragra. fi. & ſi debitor malitioſè verſatus ſit, obligando ęs vel ſtannum pro auro vel argento. ff. eodem ti. l. 1. parag. ſi quis. & in parag. præalleg l. ſi quis in pignore. 2. reſpõ. vel obligauit ſeruum perquẽ damnũ datũ eſt, puta furtum vel aliud huiuſmodi, & hoc ſi ſciuit tenetur inſolidum, id eſt, in totum: ſecus ſi ignorauit, quia tunc liberabitur noxę deditione, ſcilicet, dando ſeruum pro noxa. In his comperit hæc actio, ſecundum Azonem, & alios. Hæc probantur. ff. eodem titu. l. ſi ſeruus pignori. Item ſecundum Azonem agit creditor actione pignoratitia ſi ſeruos pignoratos artificiis inſtruxit ſi cœperãt imbui antequam ſibi pignorarentur, vel debitoris voluntate creditor eos inſtruxit. Sed ſi nihil horum interceſſit, ſi quidem artificiis neceſſariis eos inſtruxit ſecundum Azonem, erit actio contraria. ff. eodem titulo. l. ſi ſeruus.

Actio pignoratia vtilis, ſecundum Placen. datur ei qui impignorauit rem alienam ſine conſenſu domini, & poſtea dominus pignoris factus eſt. ff. eodẽ titu. ff. rem alienam. & ff. de pigno. l. 1. para. 1 l. ſi Titio. cum ſequent. & tam directa quàm vtilis dantur principali, & ſuis heredibus, & contra heredes creditoris, vt poteſt probari inſti. de perpe. & temp. act. para. non autem omnes. & ff. de act. & ob. l. 1. paragrapho creditor. & inſt. quib. mo. re. contrah. ob. para. fi.

Actio pupillaris eſt quæ ius ſuum populo tuetur, & competit vni cuique de populo. De actionibus popularibus vide gloſſ. ru. ff. eod. tit.

Actio præſcriptis verbis ex contractibus innominatis deſcendit, vbi ſcilicet, ciuilis cauſa ſubeſt ſufficiens ad actionem introducendam: & cum negotium non cadit in certum, &

speciale nomen contractus nec causa huiusmodi actionis exprimitur: sed hæ actiones exprimuntur sic, do vt des, facio vt facias, do vt facias, facio vt des. Ex quibus nascitur actio præscriptis verbis nominata, alias ciuilis, quando mihi aliquid adest, vel abest, vel abfuturum est: nec tibi adest: nec abfuturum est, aut mihi non abest, nec tibi adest, aut si nec tibi adsit, nec mihi adsit, & cesses implere quod conuenit inter nos, ego autem si feci, in subsidium intentatur actio de dolo. Nam vbi vnus cessat implere quod in se est, quod promisit altero implere, locum habet hæc actio.

Actio præscriptis verbis, quibus casibus competat, vide pulchrã glos. in rub. ff. eod. ti. & in §. actionum autem. in versi. ex permutatione. insti. de act.

Actio pro socio, quæ ex vtraque parte directa est, competit pro vsufructu quem solus alter sociorum percepit, vel si dolum commisit in rebus communibus. Nam locum habet, quando duo ineunt contractum societatis. Et si aliquis sociorum malè, & dolosè versetur, tunc alteri contra eum datur hæc actio. Nascitur autem hæc actio demum, societate finita, quæ finitur pluribus modis, prout loquitur Azo in Summa eodem titulo.

Actio pro tutelæ directa competit ei, cuius negotia gessit quispiam quasi tutor, qui tamen tutor non erat. Contraria datur illi qui existimans se tutorem alicuius, tanquam tutor eius negotia gessit, ad reperendum si quid necessariò vel vtiliter in rem pupilli expenderis. l. j. & toto titul. ff. de eo qui pro tut.

Actio publiciana ex æquitate datur ei, qui rem bona fide emit, à non domino, & rem sibi traditam bona fide cepit, credens vendentem tempore venditionis, & traditionis dominum esse, & sufficit emptori habuisse bonam fidem, licet venditor malam fidem habuerit, & callido consilio vendiderit, vt ff. eodem. l. eum qui, §. prętor ait. Si ergo talis emptor ante completam vsucapionem à possessione cadat, petat rem à possessore iure quasi dominij. Et appellatur actio publiciana, à Publicio auctore, qui eam inuenit. inst. de act. §. aliæ. Ad hoc vt actor obtineat, oportet istum probare iustum titulum, & rem sibi fuisse traditam, & bonam fidem habuisse tempore emptionis, & vẽditionis (quod præsumitur nisi contrarium probetur) & quòd credat modo venditorem, vel donatorem tempore contractus dominum non fuisse, aliàs publiciana non competeret permit-

Permittitur autem tali venditori, acsi vsu cœpisset vendicare, nisi forte verus dominus possideat, quia exceptio veri dominij publicianam excludit. Si autem post vsucapionem à possessione cadat, tunc non competit publiciana, sed ciuilis actio, vel rei vendicatio, secundum quosdam vtilis, secundum quosdam directa. ff. de publica. l. 1. De hac materia vide not. per Ioann. And. de sententia & rei iudic. cap. abbate sane. lib. vj. in glos. in ver. dominij, vbi dicitur quod rei vendicatio, & publiciana non sunt contraria, sed aduersa, cum ad eundem finem tendũt, secus cùm tendũt ad fines diuersos.

Actio publiciana rescissoria datur ei, cuius res, quam à non domino emit credens eum dominum vt suprà, vsucapta est, cum absens erat causa reipublicæ, vel studij, vel peregrinationis, vel legationis ciuitatis vel causa appellationis prosequendæ, vel testimonij ferendi, vel quia in captiuitate fuit, vel alia causa necessaria fuit absens. Licet enim propter necessariam absentiam infra annum postquam reuersus est rescindere vsucapionem, vt dicat aduersarium non vsucepisse, qui vsucepit per auxilium prætoris, hoc auxilium sibi datur. Si autem verè fuit dominus rei, tunc competit ei vendicio recissoria. Si vero res talis erat pignori obligata, competit etiam hypothecaria rescissoria, & hoc in realibus actionibus. In actione autem personali conditio rescissoria. De hac materia vide Guilielmum in *Specula.* de in integr. restit. in tractatu libellorum, super verbo, sed scias, & sequenti. & glossa prima in verbo dominij vel quasi, circa medium. in ca. abbate sanè. de re iu. libr. vj.

Actio quanto minoris quædam est prætoria, quædam ciuilis. Prætoria locum habet cùm quis emit animal vel seruum morbosum seu vitiosum, qui propter morbum vel vitium minus valet quam emptus sit, & datur ad petendum id quod minus valet, puta si res non esset vitiosa vel morbosa, valeret viginti, nunc autem valet quindecim, proponitur hæc actio ad petendum quanti minoris interfit emptoris. Hoc autem scias, quòd de vitio nunquam tenetur venditor nisi in tribus casibus. Primus est, quãdo nominatim promisit, & tunc agetur ex stipulatu. Secundus est, quando sciebat seruum habere vitium & emptorem non admonuit, & tunc tenetur ex empto, vel quod redhibeatur, vel quòd admittere teneatur. Tertiò si verò animi sit

admixtum vitium corporis. Dari autem infra annum vtilem. Sed ciuilis actio quanti minoris competit quando librum vel aliam rem vitiosam vel morbosam emit propter quod res minus valet: & agitur quanti minoris esset emptus. De hac actione nihil dicitur in arbore actionum: sed de prætoria solum: vide similiter de hac materia in Spec. titul. de empt. & vendit. §. nunc dicendum. vers. est & alia actio.

Actio quasi seruiana, quæ etiam hypothecaria dicitur, prætoria est, per quam rem mobilem vel immobilem tibi pignori obligatam, quam possidet aliquis, siue sit debitor, siue alius, poteris ab eo euocare seu petere, & est actio in rem vtilis, & datur creditori ad persequendum pignus hypothecamve, vide de hoc instit. de actio. §. quasi seruiana.

Actio quod iussu perpetuo datur contra patrem vel dominũ quorum iussu, cum filio vel seruo aliquis contraxit, siue dirigatur iussus ad contrahentem, siue ad seruum. Nec est in ea opus verbis aut scriptura, vel vt distinguatur secundum Azonem, an videatur iussus vel iussio specialiter in vno cõtractu, an generaliter, ita quòd volens cum seruo meo contrahere, id secure possit. Videor enim omnia iussisse nisi lex certa, id est, conditio, vel pactum contrarium prohibeat. Habet ergo locum actio quod iussu, quando domino viuente vel patre seruus vel filius cõtraxit, quia hac dominus vel pater eo quòd iussit tenebitur.

Actio quod metus causa datur ei qui probabili vel iusto metu coactus rem suam vendidit, tradidit vel promisit, aduersus eum qui metum intulit, sed intra annum erit quadrupli propter contumaciam volentis rẽ restituere iussu iudicis, ante lit. contesta. Post annum vero simpli. vt in l. si cum exceptione. j. responso. & §. post annum. ff. quod metus cau.

Actio rei vendicationis est quando dicis rem corporalem esse tuam, vt hunc seruum, hunc equum, hanc vestẽ. Alia dicitur rei vendicatio quã legistæ, non habent, quæ datur pro re incorporali, vr not. per docto. in cap. examinata. de iudic. in antiq.

Actio rescissoria triplex est, vt supra de publiciana rescisso.

Actio redhibitoria datur emptori contra venditorem, vt seruũ vel animal morbosum recipiat, & prætium restituat, & datur intra sex menses vtiles, quia hæc actio tantum sex mensibus durat. vt ff. de ædil. edict. l. 1. verbi gratia. *Si vendis mihi animal morbosum latentem morbum habens, vel aliã rem vitiosam tali vitio, quod*

vi

vitium si sciuissem, nullo modo emissem, mihi datur actio contra te, ad hoc quod pretium receptum restituas intra sex menses, & rem tuam morbidam vel vitiosam reassumas.

Actio rerum amotarum competit marito aduersus vxorem de rebus constante matrimonio causa diuortij ablatis. Datur autem post diuortium, & continet rei persecutionem. Sed si pendente iudicio redintegretur matrimonium, soluitur iudicium rerum amotarum, si redintegrato matrimonio iterum fiat diuortium, remanebit actio rerum amotarum ob res amotas prioris diuortij causa. Quo autem casu actio furti daretur contra extraneum, eodem casu actio rerum amotarum locum habet, dum modo illa concurrant, scilicet, vt res mariti dolo malo amoueantur, & econtra. Item quod fiat amotio constante matrimonio, vel vt aliquid fiat quod pro amotione habeatur. Item quòd fiat causa diuortij. Datur etiam hæc actio contra patrem filio vel filiæ, quatenus ex ea locupletior est factus, vel de dolo malo eius factum est quominus fieret. De hac materia vide nouper Azonem in Summa, eod. titulo.

Actio rei vxoriæ sublata est ista cuius locum subrogata est actio ex stipulatu, quæ datur marito vel eius patri vt dos reddatur. Si enim à datione dos inciperet, hæc actio locum non haberet, licet quidam dicunt contrarium, vt dicit Azo in Summa, eodem titulo.

Actio reuocatoria datur in eos, quibus alienata fuere bona debitoris in fraudem creditorum. vide supra, Actio Fabiana, & §. item si quis in fraudem. Institutionum de actionibus.

Actio Seruiana domino fundi vel domus competit ad persequendas res conductoris pro mercede domus quasi pignoratas, quæ quamuis non conuentione pignorentur, tamen iuris constitutione obligantur tacitè pro locatione iure pignoris in vrbanis prædiis inuecta & illata, in rusticis verò prædiis fructus tantum. De hoc vide in paragrapho item Seruiana. Institution. de actionibus.

Actio serui corrupti competit non solum aduersus eum cuius hortatu vel consilio seruus corruptus vel deterioratus est, sed etiam contra eum noua lex datur qui sollicitauit seruum, licet bonos mores eius

corrump

corrumpere non potuerit. Hæc autem actio in duplum habet condemnationē, scilicet, quanti deterioratus est seruus, quan tive res fuerit à seruo sollicitato subtracta, & tenetur qui corrumpit, siue ex bono malum, siue ex malo deteriorem fecerit. De hoc in l. si quis seruo alieno suaserit. C. de furt. vbi casus de hoc.

Actio stricti iuris. Require infrà, actionum quædam, & de exceptio. in c. cum venerabilis. vide instit. de actionib. §. actionum autem.

Actio subsidiaria dicitur, quia in subsidium & auxilium alterius quæ inefficax facta est datur, vt si tutor res pupilli alienauerit, vel malè administrauerit, vel ipse tutor & eius hæres sint non soluendo, id est, non sufficientes ad soluendum pupillo, datur actio contra illum ad quem res eius alienatæ sunt.

Actio tributoria datur creditoribus qui cum seruo aut filiofamilias contraxerunt in merce peculiari, vt distribuatur pro rata crediti inter illos, & dominum seu patrem illius cum quo contraxerunt. §. introduxit. instit. quod cum eo.

Actio tutelæ subsidiaria competit pupillo, quando nec tutor nec hæres soluere habet, contra eum cui iura tradita sunt à pupillo, vt cautionem exigat à tutore indēnitate pupilli, quando vel nullam, vel parum idoneam admisit cautionem.

Actio tutelæ directa datur aduersus tutorē ipsi pupillo inquantum conuenit, si tutor in rebus pupillaribus damnum dedit dolo vel culpa ipsi pupillo.

Actio tutelæ contraria competit tutori aduersus pupillum, si in rem eius aliquid de suo impendit, vel pro eo fideiussit, aut rem propriam impignorauit, vel obligauit pro pupillo.

Actio venditi competit venditori ad petendum pretium & vsuras ex tempore moræ. Et si aliquid speciali pacto comprehenditur prout is sibi paciscitur, vel inter partes conuentum est. Et huius contraria est actio empti, quam vide suprà.

Actio vi bonorum raptorum de rebus mobilibus vi subreptis datur, & cui res mobiles per violentiam sunt ablatæ, & competit restitutio infra annum ad quadruplum, ita quòd in quadruplo contineatur eius restitutio, & hæc est vis ablatiua.

Actio vtilis, vide suprà, Actio directa.

Actionum quædam sunt in rem, & quædam in personam. Actio in rem dicitur vendicatio rei, quando, scilicet, dicit aliquis rem de qua agitur, esse suam, & aduersarius dicit cōtrarium. Quando ergo petis rem aliquam, vt tuam rei vēdicatione,

tunc

tunc agis actione in rem. Actio verò in personam cum petis ab aduersario aliquid tibi dari vel fieri. Item actiones quædã bonæfidei dicuntur, quædam stricti iuris. Actiones bonæfidei dicuntur, non ideo quia in eis debetur seruari bona fides: quia etiam bona fides seruatur in actionibus stricti iuris, sed dicuntur bonæ fidei ideo quia maximè exuberare debet bona fides inter contrahentes in eis: & vltra id etiam veniunt omnia accessoria, & ea de quibus nihil est cogitatum, vt in actione empti, vel venditi venit etiam id quod expressè non est actum, videlicet à tempore moræ qui alteri non reddit illud ad quod tenetur de natura contractus, veniunt etiam damna, & interesse quæ debẽt restitui, & sic in eis multum exuberat officium iudicis pinguius, quàm in actione stricti iuris. Sunt autem actiones bonæfidei xvij. quæ enumerantur instit. de actio. §. actionum. & ponuntur in gloss. de except. capit. cum venerabilis. in verb. bonæfidei. Aliæ verò dicuntur actiones stricti iuris: vt actio ex mutuo, ex stipulatu, ex arbitrio, & consimiles. Et in istis non venit accessorium: nec ea de quibus non est cogitatum: vt not. Bern. in gloss prælega. Nec in his à tempore moræ qui alteri nõn reddit illud ad quod tenetur de natura contractus, veniunt damna & interesse quæ debent restitui. Item actionum realium aliæ cõpetunt pro rebus corporeis, & sic habet locum rei vendicatio Aliæ pro incorporalibus & pro seruitutibus acquirendis seruiendi & patiendi, & sic competunt duæ actiones, quarum vna vocatur confessoria, alia negatoria. Item nota quòd actiones personales vsque ad metas xxx. annorum extẽduntur, vt C. de constitu. pecun. l. ij. & C. de præscrip. xxx. anno. l. sicut. Reales autem vsque ad metas quadraginta annorum, vt C. de luit. pign. l ij. & in glos. inverb. actione submota. Est ergo (vt clarius dicatur) actio realis, quæ obligatum eum cõtra quem dirigitur, non supponit, sed ideo competit, quia quis contendit restituere contra quem talis actio dirigitur, verbi gratia, Intrasti domum meam violenter, ego peto possessionem meam quam occupas, tu nullo iure mihi obligatus es, nec aliquid mihi promisisti, nec tecum contraxi, sed tantum te conuenio quia res mea apud te est. Sed personalis actio præsupponit debitorem contra quem dirigitur, obligatum esse ex contractu vel maleficio, seu ex variis causarũ figuris. Et ista datur etiam ad rem, sed præsupponit obligati

gationem personæ, vt vendidisti mihi librum, vel locasti mihi domum, tu mihi obligaris ex contractu, licet agam ad rẽ, scilicet, librum vel domum.

Actionũ aliæ sunt particulares, aliæ vniuersales. Particulares dicuntur quæ dantur ad res particulares, vel singulares, nõ autem ad id quod est vniuersum vel generale, vt si peto vestem, & ago rei vendicatione, vel alia actione particulari, seu peto decem quæ tibi mutuaui. Harum autem actionum aliæ dicuntur reales, vt quia competunt ad rem, & non dicunt personam obligatam. Aliquæ verò dicuntur personales, quia non ad rem, sed in personam diriguntur, vt si ago ex empto, vel actione ex mutuo, dico enim personam obligatã, & non rem nec pecuniam, persequere latiùs vt instit. de actio. in princip. Actiones vniuersales (dicit Innocen. in cap. conquerente. de offic. ordina.) sunt quatuor, quæ omnes competunt pro hereditate tantum, cuius nomine comprehẽditur vniuersum ius defuncti. l. nihil aliud. ff. de verborum signific. Sunt autem istæ, petitio hereditatis, familiæ erciscundæ, actio ex testamento, quæ datur pro hereditate ex trebelliano restituenda, & actio ex empto quæ datur quoties tota hereditas emitur: & licet ibi dicat Innocen. quod sunt quatuor intellige de istis de quibus iura faciunt mentionem apertè, sed multæ alię possunt dici vniuersales ad similitudinem harum quatuor, vt quando petitur villla seu castrum, vt sentit idem Innocent. in cap. cum ad sedem. de restitut. spoliat. & clarius per Barto. in l. j. ff de eden. Item quando petitur ecclesia cum pertinentiis suis, vt est gloss. in cap. significantibus. de libel. oblat. & Innocen. in d. ca. cùm ad sedem. & in capit. eam te. de rescrip. Vel die melius secundum Barto. in d. l. j. ff. de eden. quòd actio vniuersalis potest intelligi quando datur ad aliquid quod de sua significatione multa in se vniuersaliter continet, siue sit vniuersitas iuris, vt hereditas vel bonor. possessi. & similia. siue sit vniuersitas facti, vt peculium, de quo tamen dicendum est, vt l. iiij. ff. de pecul. Actio verò generalis ex eo dicitur, vt dicitur in dicto cap. conquerente: quia competit ad id quod sub se continet plura capitula, non tamen vniuersum, vt est actio negotiorum gestorum, tutelæ &c. Nam multa potuit habere defunctus, quæ non peruenerunt ad filium, sed continet sub se multa capitula, vt administrationem frumenti, vini, olei, & similium, secus autem si ex se & ex proprio significato non

continet

continet plura,seu vniuersitatem,tunc enim licet petantur plura bona,non tamen dicitur petitio vniuersalis vel generalis. vide Panorm. in dicto cap. significantibus.nu 18.

Actionum xiij.species enumerat glos.in §.sunt præterea.Institu. de actioni.quibus adde, actionum alias esse natiuas , alias datiuas.Natiuæ sunt quæ habent materiam sufficientem præexistentem,àqua oriantur. Datiuæ verò quę eiusmodi materia carẽt,quod declarat Bart. in l.iurisgẽtium.§.j. ff. de pact. præterea actiones quędam criminales sunt,quędam ciuiles, de quibus infrà in verbo, iudicia priuata.

Actiones ciuiles quæ sunt , & quot:require in Specu.titu. de actione. §. postremo. Et nota quòd quandoque distinguitur actio ciuilis contra criminalẽ, & tunc idem est,quod actio intentata pro aliquo interesse. Quandoque distinguitur contra prætoriam,& tunc idem est quod actio descendens ex aliqua parte iuris ciuilis, veluti l. senatusconsulto, constitutionibus Imperatorũ,secundum gl. Instit.de perp.& temp.actio. in prin.Prętoria autem dicitur, vt infrà actiones prætoriæ.

Actiones ex contractu , sunt de actionibus in personam, instit. de actio § j.quæ nascuntur ex pacto , siue obligatio surgit ex re,vt condictio certi, de mutua pecunia.condictio certi ordinaria,condictio ob causam, actio commodati, depositi,pignoratitia,de quibus omnibus suo loco dicemus , siue etiam consurgit obligatio ex verbis, sicut in actione ex stipulatu, quando res incerta in stipulationibus deducta est , Siue etiã oriatur obligatio ex literis , de quibus condictio odio desidię datur in eum qui cum spe futuræ numerationis scribit se debere quod ei nõ est numeratũ. Numeratione autẽ non secuta intra biennium , non repetit chirographũ.Et est introducta & excluſa exceptione non numeratæ pecuniæ,cum minimè cogatur soluere quod scripsit se habere quod non habuit.Siue etiam oriatur obligatio ex consensu,veluti empti,venditi, locati,conducti,pro socio,mandati,præscriptis verbis,& actio constitutę pecuniæ,nec non actio in factum de iureiur.Et de his actionibus in propriis locis secundum ordinem patebit.Et istæ sunt species actionũ in personam,quæ oriuntur ex cõtractu siue re,verbis , literis, aut cõsensu obligatio oriatur, de quibus vide ff.de action. & oblig.l.j.& ij.& instit. de oblig. §.j.cum §.& titu.sequen.vsque ad tit.de obligat. quæ ex quasi contractu nascuntur.

Actiones ex quasi contractu sunt

de actionibus in personam. institut. de actio. paragrapho j. cũ ibi nota. quæ neq; ex pacto, neque ex maleficio oriuntur, sed tamen maiorem habent conuenientiam & affinitatem cum pactis, quàm cum maleficiis. De his actionibus videndum ff. de action. & obligatio. l. ex maleficiis. §. si quis absentis & paragrapho sequent. & institut. de obligatio. quæ ex quasi contra. nasc. & de singulis exposuimus nominatim suprà suis locis.

Actiones vel obligationes ex maleficio sunt actiones in personam. institut. de actio. §. primo, cum ibi notatis. Quibus delicta hominum coercentur, quod publicæ vtilitatis interest. ff. de fideiusso. lib. si à reo. §. fina. & ff ad legem Aquiliam. l. ita vulneratus cum similibus, vt est condictio rei furtiuæ, actio arborum furtim cæsarum, actio furti, actio vi bonorum raptorum, actio legis Aquiliæ, actio iniuriarum, quod metus causa, de dolo, actio serui corrupti, actio rerum amotarum, condictio ob turpem causam, interdictum vnde vi, interdictum quod vi aut clam, interdictum de libero homine exhibendo, de vxore ducenda, de liberis exhibendis, interdictum quorum legatorum, interdictum prohibitorium, ne quid in flumine ripaue publica, interdictum de itinere actúque priuato. De quibus omnibus require in litera L, loco suo.

Actiones vel obligationes ex quasi maleficio sunt actiones in personam, institut. de action. §. j. quæ neque ad pacta accedunt, neque ad maleficia, sunt tamen similiores maleficiis quàm pactis: vt actio in factum aduersus iudicem qui litem suam facit, & actio in factum de eiectis & effusis. Et actio in factum de dolo & furto eorum qui ministerium cauponum, aut stabulariorum, aut nauem exercent. ff. de actio. & obligatio. l. ex maleficiis. §. si iudex. vsque ad finem. & instit. de obliga. quæ ex quasi maleficio nasc. per totum.

Actiones hereditariæ dicuntur quæ transeunt ad hęredes, vel contra heredes, secundum Azonem. Item quæ ab heredibus incipiunt vel contra heredes. ff. de action. & obligatio. hereditariarum. Vt autẽ plenè sciatur quæ transeunt ad heredes, vel non, distingue, aut nascitur actio ex maleficio, vel quasi, aut ex contractu vel quasi, prout persequitur Azo in Sum. eo. titu. & secundũ Placen. in Sum. sua, eod titu. Hæ actiones competunt his qui succedunt in ius, & non his qui succedunt in rem, vt donatarij vel legatarij.

Actiones

Actiones interrogatoriæ ad quid intentarentur olim, vide gloss. in rubr. ff. de interrog. act.

Actiones mistæ dicuntur actio familiæ erciscundæ, actio communi dividundo, & finium regũdorum. §. quædam. instit. de actio. At quare appellentur mistæ, & quid differant ab actionibus personalibus in rem scriptis: declarat ibi Ial. & in §. j. eodem titulo.

Actiones personales in rem scriptæ oriuntur ex contractu vel quasi, ex maleficio vel quasi, sicut & merè personales; sed quia comittantur possessores rerum instar realium, ideo in rẽ scriptæ appellatæ sunt. Quæ sint hæ actiones, docet Accur. in l. iij. §. est autem. ff. ad exhi.

Actiones præiudiciales in rẽ esse dicuntur per quas quæritur, an quis liber sit, an libertus, & de partu agnoscendo, vt in §. præiudiciales. instit. de actio. Sed illa per quam quæritur, an aliquis sit liber, partim ciuilẽ causam obtinet, partim prætoriã. Ciuilem autem secundum formam dominij: quia in ea directè agitur, & prætoriam secundum formam & modum petendi, quia tuum à teipso non ab alio petis possessore. Cæteræ verò duæ formam capiunt ex prætoria iurisdictione, & in rem dicuntur esse ad instar actionum de seruitute, quia in hac de iure patronatus in re, in illa de proprietatis iure agitur. Præiudiciales autem dicuntur, quia quemadmodum exceptiones actionibus opponuntur, & ante primam quæstionẽ terminãtur. Si autem quis quærat quare non exceptiones, sed actiones dicantur, illa potest esse causa, quia non est exceptio nisi sit actionis exclusio. Hæ verò præiudiciales nullam actionem excludunt, sed non competere dicuntur, & ideo actiones dicuntur & nõ exceptiones. Præiudiciales actiones pro tanto dici possunt, quòd in ipsis tractatur de magno præiudicio, vel quia quæstioni motæ præiudicant, vt agis contra me & aliquid petis, oppono tibi quæstionem status, dicendo quòd es filius meus, vel seruus in potestate mea constitutus, aut libertus: & sic de consimilibus: & præiudicabit actioni tuæ contra me motæ. Sunt & aliæ in rem actiones in quibus non de dominio, sed de iure pignoris agitur, vt Seruiana & quasi Seruiana. Require loco suo.

Actiones prætoriæ quæ sunt, & quot, require in Specu. titul. de actio. seu per. in. propo. §. postremo. Dicuntur autem prætoriæ secũdum Azonem, quia à Prætore sunt inductæ, vt instit. de act. in Sum. secundum eũdem.

Actor est qui agit & pulsat alium, rem aliquam ab ipso petens

in iudicio. ff. de iudic. l. in tribus. & ff. fin. regundo. l. iudicium. Nam in communibus iudiciis quæritur quis actor sit. Est ergo ille qui suo nomine agit vel qui constituitur ad agendum vel defendendum causas vniuersitatis vel alterius: ff. quod cuiusque vniuersi. l. item eorum §. decuriones. Vel dicitur qui constituitur à tutore vel curatore ante litem contesta. C. de procur. l. neque tutores. C. de act. à tuto. seu curato. dan. in rubr. & in nigro, dictus ex eo, quòd tutoris vel curatoris personam agat. Non nunquam actor ponitur pro villico, quem vulgo factorem à faciendo appellamus. l. legata. ff. de legat. j. vnde seruus actor in §. pœna. insti. de iniu. interdum etiã sumitur pro eo, qui aliena bona administrat. l. cum alicui. de neg. gest.

Actuariæ naues, quæ remis aguntur. l. ij. ff de capti. Bud. in l j. de exerci. actio.

Actuarij sunt notarij, à quibus acta scribuntur.

Actus est quædam seruitus qua is cui ea debetur, habet ius quod potest per fundum in quo sibi hæc seruitus debetur non solum ambulare per se, sed etiã iumentum & quadrigã secum ducere. ff. de serui. rust. præd. l. j. ver. actus. & l. inter actum. & insti. eo titul. §. actu. Aliter capitur actus pro operatione. l. here des, in fin. ff. de testa. & l. duos. de duob. reis.

Actus legitimi dicuntur omnes quacunque iuris scripti parte inuenti. iuris autem scripti partes sunt sex, videlicet lex, plebiscita, senatusconsulta, decreta principum, responsa prudentium, & magistratuum edicta, vt instit. de iure nat. gen. & ciui. §. constat. & l. ius autem. ff. de iusti. & iur. vide de hac materia Dynum in regula, actus. de regul. iur. in sexto.

De A ante D.

Ad præpositio composita cum dictionibus à consonante incipientibus, mutat d. in consonantem quæ sequitur: id quod omnes qui de orthographia scribunt, annotauere: vt accurro, quod ex ad & curro componitur, affligo ex ad & fligo. In Pandectis tamen quas Florentini ex præda Pisana in archiuo adseruant, semper reperiuntur præpositiones integræ, & & antiquos obseruasse ex numismatis & monumentis literarum marmoribus incusis, etiam hodie videmus. Itaque in codisibus illis archetypis non legitur ex orthographorum tatione, accrescо, affero, affinis, agnatus, appono, arrogo, ascribo, assentio, assideo, assiduus, astringo, & huiusmodi, sed adcrescо, adfero, adfinis, adnatus, adpono, adrogo, adscribo

adscribo, adsideo, adsiduus, adstringo, hoc est, ad, præpositione integra. Hæc nanque omnia & similia (tametsi nonnunquam sensum) retinenda est tamen antiquorum librorum maiestas, in libris maximè legum, qui quo sunt vetustiores, eò habentur maioris auctoritatis. Nam si quis per regulas artis grammaticæ conaretur talia castigare, non minus peccaret quàm si pro repetundarum, & finium regundorũ, & de familia erciscunda, & de communi diuidundo contenderet: scribẽdum esse repetendarum, & finium regendorum, & familia erciscenda, & commune diuidendum, quòd regulæ quæ traduntur à Grammaticis de formatione verborum id fieri debere præcipiãt. Apud antiquos namque gerundia & participia futuri in dus, à verbis tertiæ & quartæ coniugationis inclinata in vndus non in endus desinabant. Plautus in ipso statim initio Amphitrionis: Vt vos in vostris voltis mercemoniis emundis vendũdisque, pro emendis & vendendis. Permansit tamen hæc declinandi forma in hoc verbo eo, is, & ab eo compositis, vt eundi eundo eundum, adeundus a, um, præreundus, a, um. Dicimus quoque præesse quempiam iuri dicendo potius, quàm præesse iuri dicendo.

Adponitur pro iuxta. ff. de seruit. vrba. præd. l. quidam Hybern. Bartol. in l. militis ff. de testam. mili. Item pro contra. l. commissa. de publican. Aliquãdo significat post. l. qui duos de manu. testam. vtrum autem faciat modum an conditionẽ: docet Barto. in l. quibus. §. Termilius. de cond. & demon. De hac dictione not. Archi. de rescriptis. si gratiose. libro vj. & lxxviij dist. presbyter. Et quomodo differant ad, & in, vide ff. de iniu. l. item apud Labeonem. §. conuitiũ. quod nota pro statutis dicentibus quod aliquid fiat ad domum, vel in domo.

Adã noniissimus, id est Christus, vt in clem. de sum. Trinit. c. j.

Addico, is, xi, pro eo quod est adiudico simpliciter accipitur, vt Cice. in Offic. addictus immorti dixit pro adiudicatus. Et Horatius in 1. arte. Nullius addictus iurare in verba magistri. Aliquando etiam inuenitur pro eo quod est vendo, vt apud Martialem: Addixti Labieno treis agellos, pro addixisti, hoc est vendidisti. Gellius quoque li. 10. Libertos verberari addicique iusserunt eis cui furatum est. Et est vnum ex verbis tribus quæ Prętori accommodantur, de quibus intellexit Ouid. in 1. Fastorum scribens.

Ille ne fastus per quem tria verba silentur
Fastus erit per quem iura licebit agi.

Erit igitur tunc addicere ex vēditione aliquid alicui adiudicare. Apud Iurisconsultos lib. xxvij. Dig. ti. 2. est, de in diē adiectione: pro eo quod esse debuit de die in diem addictione, quem errorem primus omnium deprehendit, agnouitque Laurentius Valla. Verbū quoque ipsum nihilominus corruptum cùm aliis in locis, tum in eod. m titulo legitur, adiicio videlicet pro addico, vt in l. ij. ff. eod. his verbis. Quoties fundus in diem adiicitur. Et ibidem, res in diem adiecta sit: pro addicitur, & addicta sit, quod in emendatioribus libris reperias. Item lib. xxxx. Dig. ti. de fideicom. liber. sępe legitur adiicio & adiectio in eadem significatione, sed corrupte pro addico & addictio. in l. 4. ff. eodem. Ant. Nebr.

Addico, ex ad, & dico, componitur, & est vendere per licitationem, hoc est in venditione publica, vbi alius alio maius pretium pollicetur, vt sibi potiùs quàm alteri venalia addicantur. Accipitur tamen & pro simpliciter vendere, vt in l. qui fundum. §. procurator. ff pro emp. quādoque pro colligere. l. actuarij C. de erog. milit. an. necnon pro iudicare seu damnare. l. addictos. C. de appellationibus. & dicitur in diem addictio generaliter: quando vendo tibi rem hoc pacto, quod si aliquis in diem talem meliorem conditionem attulerit, sit tibi inempta. Et dicitur melior conditio afferri si aliquid pretio sit additū, vel maturior solutio aut facilior afferatur, vel locus opportunior soluendo pretio adiiciatur, & sic de aliis, vt in titul. ff. de in diem adiec. & ibi per Azonem.

Additamētum est quod pristinis bonis postea accedit. ff. de administratio. tutor. l. quoties. §. constat & C. in quib. cau. hab. l. fina. & de curat. fur. l. finali. §. tali itaque.

Adducor, id est moueor. de fideicommiss lib. l. quidam in testamento. §. fin.

Adeo, id est, intantum, media correpta, vt de rescri. cùm adeo.

ADeo datus est nomē Dauid Prophetæ, qui datus fuit à Deo ad liberationem Israël.

Adempta legata dicimꝰ illa, quæ testator adimit legatario, cui primò legauerit, mutata prima sua voluntate.

Adeptus, id est assecutus cum omni iure. de concess. pręb. c. ne captandæ. lib. vj.

Adęratio dicitur quasi æris præstatio, inde adęrata prędia dicebantur, ex quib. ęs, seu pecunia præstabatur, vt habetur C. de collat. do. l. vnic. lib. x. Nā adęrare est ad pretium redigere, siue pretio æstimare.

Adesse aliquando exponitur pro abesse, causa euitandæ contrarietatis

trarietatis. Bartol. in l. quoties. C. de digni. lib. xij.

Adesse non dicuntur quæ casualiter adsunt. Bar. in l. quæsitum. §. fin. de leg. iij.

Adhærentes dicuntur hi qui sponte sunt eiusdem voluntatis, cuius est princeps. c. ad apostolicę. de re iud. in vj.

Adhærentia facit esse eiusdem status eum, qui adhæret, & eum cui adhæretur. not. Cardina. in clem. j. de relig. dom. vbi loquitur de adhærentia.

Adhibere, id est, conuocare, seu citare, vt ff. de adoptio. l. nam ita. aliquando, id est pręstare. ff. qui satisd. cog. l. de die. §. j. aliquando id est reiterare. j. q. vij. per illicitam. aliquando id est, recipere seu admittere. ff. de testib. l. j. aliquando exponitur, id est habere. ff. de offic. proconsul. l. nec quisquam. §. obseruare.

Adiacentes, id est, cõfines, in auth. de sanct. epis. §. si autem.

Adiectiuum appositum inter duo substãtiua quid importat, vide Bar. in l. cum filio. in fi. ff. de leg. j. & si duo adiectiua adiiciãtur vni substantiuo, an requiratur vtriusque concursus. Barto. in l. qui concubinam. in princ. ff. de leg. iij. vide Albe. in suo dictio. in verb adiectiuum.

Adigere, id est compellere. ff. de in ius voc. l. adoptiuum.

Adimatur, id est pro non dato habeatur. ff. de adem. lib. l. vno.

Ad instantiam, istæ dictiones sonant, sicut si diceretur, ad petitionem seu precestalis, vide Fely. in c. cum M. Ferrar. vers. post. ij. de constit.

Ad instar, de hac dictione vide C. vnde vi. l. si de possessione. & de epis. & cler. l. omnia priuilegia. de exercito. l. vlti ff. de public. l. eum qui. §. publicana. C. de lib. exhib. l. si ad instar. & de sponsa. c. ij. & de præbend. c. dudum. circa fin. lib. vj.

Adire hęreditatem, nihil aliud est, quàm velle eam habere. Nam adire non tam facti est, quàm animi, imo in nuda & sola voluntate consistit. Nam hoc animo debet esse vt velit esse heres. §. fina. vbi vide institut. de hæred. qualit. & differ.

Aditus domus est anterior pars, siue introitus. ff. de vsufru. l. æquissimum. §. sed si ædium.

Adiudicare, vide abiudicare.

Adiutor idem est quod actor. institit. de cura. §. fin. & ff. de tutel. l. solet. quandoque pro scriniario ponitur. C. de numera. l. nulli. libro duodecimo.

Adiutor laborum, id est ordo. C. de offic. magi. offic. l. j.

Adminicula dicuntur vehementia indicia. ea, cum dilectus. de succeff. ab intesta. aliter accipiuntur. in l. j. ff. si vsusfru. pet. & l. ij. C. de constit. pet.

Administrator, qui res alterius administrat: vnde administratores reipu. quod recte Accurs. declarat in rubr. C. de admini-

reipub. libr. xij. at administratores serui dicuntur qui ministrant domino in mensa, secundum Alciat. in cō. de verbor. significa. l. in lege.

Admittere, est recipere, vt ff. de inof. test. l. Papinianus. §. si quis impuberi. Quandoque significat delinquere. l. spurij. ff. de decurionibus.

Admodum, id est, valde, penultima correpta. ff. quod cuiusque vniuers. l. j. in princip. aliquando profertur accentu acuto, & tūc exponitur admodum, id est necessitatem. de vsufruct. Item si vsus fuerit.

Adnotare, id est reprehendere. ff. solut. matr. l. si verò. §. de viro. & de lega. ij. l. debitor. aliquando ponitur pro notare ff. de inof. testam. l. cum mater.

Adnotatio dicitur, quæ fit proprio motu principis, vt not. C. de pala. sac. larg. l. non aliter. Vel adnotatio est rescriptum principis, paucis adhibitis factum. C. de sacrosanct. eccles. l. iubemus. Quandoque dicitur adnotario actus, qui sine testibus expeditur. C. de proba. l. instrumēta in glos. j. aliquando adnotatio est scriptura facta propria manu principis. C. de precib. imper. offer. l. j.

Adolescens propriè dicitur quis quando excessit pubertatē. text. in Laurelio. §. j. ff. de liber. lega.

Adoptio est gratuita quædam electio, qua quis aliquem sibi elegit in filium, & hoc faciunt plerunque hi qui filios habere non possunt ad ipsorum solatium. Et talis qui sic recipitur in filium, dicitur adoptiuus. Et ille qui sic eū adoptat, dicitur adoptiuus pater. Et quæ sit differentia inter adoptionem & arrogationem: vide infrà arrogare. & insti. de adop. in princ.

Adoptiuus filius est, quem aliquis adoptat, vel accepit datum à patre. Et econtra pater adoptiuus est, qui filium adoptat. instit. de adoptio. §. j. & ij.

Adpromissor appellatur qui promissioni alterius accedit, hoc est fideiussor. l. v. §. satis acceptio. de verb. oblig.

Ad quid, id est quare, de censit. peruenit, vel qua de causa.

Adrogare, & adrogatio, adoptare & adoptatio siue adoptio differunt, autore Gellio. libro 5. ca. 19. Noct. attic. vbi ex æquo distinguit adrogationem ab adoptione, nec alteram sub altera cadere putat. Eius verba sunt: Cum in alienam familiam, inque liberorum locum extranei sumuntur, aut per Prætorem id fit, aut per populum. Quod per Prætorem fit, adoptio dicitur, quod per populum, adrogatio: adoptantur autem cum à parente in cuius potestate sunt, tertia emancipatione in iure cedūtur, atque ab eo qui adoptat, apud eū apud quem legis actio est, vindicantur: adrogantur ij, qui

qui cum ſui iuris ſint, in alienam ſeſe poteſtatem tradunt, eiuſque rei ipſi autores fiunt. Et ſubdit: Adrogari non poteſt qui iam veſticeps, id eſt, cum ad annum duodeuigeſimum peruenerit. Adrogatio autem dicta, quia genus hoc in alienã familiam tranſitus, per populi rogationem fit. Eius rogationis verba hæc ſunt, Velitis, iubeatis Quirites, vti L. Valerius L. Titio tam lege iureq; filius ſibi fiat, quàm ſi ex eo patre matreque familiàs eius natus eſſet, vtque ei vitæ neciſq; in eum poteſtas ſiet, vti pariendo filio eſt. Hæc ita vti dixi, ita vos Quirites rogo. Modeſtinus verò lib 1. Dig. tit. de adop. l. 1. adrogationem ab adoptione eo differre putat, quod ſpecies diſtatà ſuo genere. Adoptionis, inquit, nomen generale eſt. In duas autem ſpecies diuiditur, quarũ altera adoptio ſimiliter dicitur, altera adrogatio, quaſi velit dicere, adoptio duas habet ſpecies, quarum altera nomine caret, & ex doctrina Ariſto. nomine generis appellatur: altera vero eſt adrogatio. Accurſius adrogationem dicit appellari non quod populus rogaretur, vt ſcribit Gellius, ſed quod adoptator interrogatur an velit eum quẽ adoptat ſibi iuſtum filium eſſe, ex eo fortaſſe deceptus, quod legerat libro primo Inſtitutionum. titu. de adoption. adrogationem, fieri ſolitam Imperatoris autoritate, quia lege regia populus ei, & in eum omne imperium ſuum, & poteſtatem cõceſſit. l. 1. ff. de cõſti. prin. Quod ſi ita eſt, non adoptator ſed Imperator, qui in locum populi ſucceſſit, in huiuſmodi adrogationibus faciẽdis rogandus eſt.

Aduena dicitur eo quod aliũde adueniat, ſecundum Iſid. lib. x. ætimol.

Aduena dicitur quaſi incola. l. pupillus parag. aduena. ff. de ver. ſignifi. differunt tamen, vt ibi Alcia. annotauit, ſi quidem incola fixit pedem, domicilium que conſtituit, aduena non. Vnde traditum eſt populi appellatione non aduenas, ſed incolas tantum contineri: vt tradit Fel. in c. Rodulp. de reſcrip.

Aduentitium peculium, videinfrà in ver. peculium.

Aduerbium quandoque reſoluitur in ſuum nomen, & relatiuum quod, & verbum eſt, vt de acquirenda poſſeſſio. l. 1. parag. ſed furioſus. Vtrum autẽ aduerbiũ inducat cõditionem an modũ, plene Bar. ĩ l. 1. ď cõ. & de.

Aduerſaria dicta ſunt quę raptim & tumultuariè ſcribuntur, ne, ſcilicet, memoriæ excidant, vt deinde plenius diligentiuſque cum vacauerit reſcribantur.

Aduerſarius plerunque ſumitur pro eo, q aduerſus nos litigat;

aliquando tamen ponitur pro eius procuratore vel aduocato. ff. de calumn. l. 1. paragrapho 2. sed aduersarius principalis est inimicus. extra, vt lit. non conte. cap. accedens. el 2.

Aduersus, idest, contra. l. non solũ. paragrapho fi. de iniur.

Adulatio est blandus sermo. 13 distinct. cap. vlti. ff. si quis ali. test. prohi. l. vl Item adulari dicitur quis tribus modis. glo. in capi. vnum, in fi. in ver. adulari. 25. distinct.

Adulter dicitur qui alterius nuptias violat.

Adulterari rationes dixit Iuriscõ. in l. 1. de ser. corrup. id est, cõturbari vel falso describi.

Adulterina scientia dicitur falsa, vt in proę Dig. paragrapho discipuli igitur. & adulterina moneta i. falsa. C. de fal. mone. l. 2.

Adulterium est illicitus coitus cum vxore sponsave aliena perpetratus. Et dicitur adulteriũ, quasi transitus ad alterius thorum: vel ad alterum. Illud certè non est adulterium quo maritus alicuius aliam solutã cognouit, idem & si coniugatam: nam, & tunc non iudicatur adulterium, quia ab vxore discedit scilicet quia cognita est vxor alterius. Inter adulterium autem, & stuprum hoc interest, quòd adulterium propriè in nupta committitur, stuprum in vidua, vel virgine, seu qualibet alia muliere, quæ corpore quæstum non faciat. Item & in puero. l. inter stuprum de verb. sig. & l. inter. § stuprum. de adulte. Item secundum Lud. de Rom. pro adulterio statutę sunt quatuor pœnæ de iure hodierno, prima est, separatio thori, secunda est pœna detrusionis in monasterium, vt ibi lachrymis lauet peccatũ, quod est pudor fateri, tertia est, quod scinduntur in pannis & cappillis ante & retro; quarta est, excommunicatio, licet pœna adulterij de iure ciuili sit pœna capitis, vt ff. ad leg. iul de adult. l. quamuis coercendę, scilicet C. eo. Paduę est pœna lx. ducatorum, & hoc in viro, sed in muliere est pęna detrusiõis in claustrum, vt not. in l. manci. C. de ser. fug.

Adulterina res dicitur quæ non est legitima, sed supposititia, vnde filij adulterini dicti, ex adulterio concepti. Hinc adulterinæ literæ apud Apuleium libr. quarto de asino aureo, & adulterina clauis apud Salustium, & adulterina signa vocat Festus Pomp. lib. 1. quæ sunt alienis annulis facta. Ipse quoque annulus quo signa imprimũtur, adulterinus dici potest. vt li. xlviij. ff. tit. ad leg. Cor. de fal. legib. l. lege Corneli. vbi Modestinus ait, Qui signum adulterinum fecerit, vel exculpserit. Aphricanus quoque in eodem titu. l. si quis. Quod si testamentum, inquit, adulterinum non esset.

In

In eodem quoque quadragesimo octauo libro, tit. ad legem Iul. pecu. l. sacrilegij. Vlpianus ait, Non videntur adulterinam monetam exercuisse. Antoni. Nebrisi.

Adulterinus dicitur qui de adulterio cõceptus, seu genitus est, vnde adulterina moneta vel sigillum dicitur falsa moneta, vel falsum sigillum, ad instar veræ vel veri facta sigillum.

Adultus dicitur, qui xxv. annum compleuit, vel qui à 14. annis vsq; vigesimoquinto, procedit. Nam adolere in vno significato est crescere, in alio cremare vel vrere. Et adolescens dicitur tribus modis, vt not. Arch. 27. quæst. 8. alligant.

Aduocatus est qui alterius nomine quasi legatus, seu patronus vocatur, qui in forensibus, seu extraneis negotiis præeminentibus prębet litigantibus suum patrocinium, cuius pretiũ honorariũ vocatur, sub antiquo nomine, & inde venit verbum aduocare quod est postulare pro opponente, & desiderium eius coram iudice exponere, & patrocinium in causa præstare. Et proprie appellatione aduocatorum qui contineantur, videl. j. paragra. aduocatos. de va. & extraor cogn.

Aduocatus fisci dicitur qui patrocinium præstat in causa fisci.

De A ante I, vide infra, in litera I.

De A ante E.

Aedicula proparua æde, hoc est templo paruo accipitur. Nam ædes, is, in numero singulari semper accipitur pro templo, vnde semper adiungitur illi cui Deo sacrata est atque dedicata, vt ædes Iouis, ædes Castoris, ædes concordiæ. Dicitur quoque ædes sacra. Aedes, diũ, in numero multitudinis significat domum priuatam caréteque numero singulari, ab æde igitur sacra fit ædicula, pro alicuius Dei tẽplo paruo, vt Plin. lib. 35. Supra ædiculam: inquit, iuuentutis: hoc est, Deæ præsidis iuuentæ ætatis. Iurisconsul. li. 47. Digest. tit. ad legem iuliam peculatus. l. sacrilegij. Qui ædiculas, inquit, incustoditas tenauerint. Quòd si ædiculæ non essent sacræ, tentare illas non esset sacrilegium, atque ex consequenti ad legem peculatus non pertineret crimen. Ant. Nebrisi.

Aestimo, as, pro eo quod est taxare accipitur, verbum frequens in iure, scribitúrque per ę diphthongũ, quod ab ære, & time, quod est pretium, componitur. Sic quoque in Archetypis illis Florẽtinorum Pandectis semper scriptum reperitur, neque scribẽdum existimo, as, id quod in libris recentioribus legitur. Hinc est apud antiquos pœna æstimata, ab ære, inquit Festus

libr. 1. quia æstimauerunt eam ære ouem decusse, id est, decem assibus bouem centusse, id est, centum assibus. Hinc rursus fit æstimatio, æstimator, & æstimatorius. vt Vlpia lib. xix. digest. tit. de æstim. act. Nebr.

De A ante F.

Affatim, id est, generaliter, vel abundanter: & sic est media breuis, sed media longa, id est, facundè. Vnde si dicas affatim, tunc significabis abundè, affatim dicens, facundè significabis: vt habetur in cap. vnico. §. cunctos de reli. dom. li. 6. in gl. affatim.

Affatus. i. rescripta quæ tardè conceduntur per Imperatorem. C. de epis. aud. l. 3. in glos. C. de diuers. rescrip. l. sacri affatus.

Afficere tria significat. Vnde afficit, affirmat, punit, cupit, hæc tria signat. Item dicitur affectus non sufficit, nisi sequatur effectus, vbi ex necessitate opus est facto, vt ca. vlt. de spons. & de eo qui mit. in poss. cap. 1.

Afficere lucro, est lucrum afferre. de diuor. l. si filia. ff.

Affictus penes vulgare Lumbardorum, & Thuscanorum secundum Petrum de S. m. & Abb. dicitur census qui datur ratione prædiorum conductorum, prout videtur velle in Spec. de loca. & conduct. para. sequitur. in princip. inde afficare, & est locare ad fictum & ad firmum, vt in cap. Pisanis. de resti. spol.

Affidare, id est, fidem dare alicui super aliquo facto, capitulo super eo. 2. de resti. & ibi Ab. in 1. nota. vide tex in c fi. in verbo & se affidatam. de cogn. spiri.

Affinis est qui habet consanguineam alterius in vxorem, vel e contra quæ habet consanguineum alterius in maritum.

Adde quod aliquando affines vocamus consanguinitate coniũctos. l. si mulier. de donat. inter vir. & vxo. & similiter affinitatẽ consanguinitatem. c. hæc salubriter. 35. q. 8. Et tradunt Arch. Ioan. And. & Dominic. in capitulo primo. de sponsal. libro sexto.

Affinitas est proximitas personarum ex coitu proueniens, omni carens parentela, & hoc de iure canonico, & sic contrahitur affinitas, tam per coitum legitimum, quàm per fornicarium. Similiter dicit Goffred. affinitas est attinentia personarum ex copula proueniens. Nam quando vir carnaliter coniungitur vxori, omnes consanguinei vxoris efficiuntur affines viro, & econtra, sed inter cognatos vtriusque nulla nascitur attinentia, de consangui. & affin. cap. quod super his, & impedit matrimonium contrahẽdum, & dirimit iam contractum. Dicuntur autem affines quasi ad alterius fines accedentes, vel affines quasi propinqui

vel

vel ex eo quòd duæ cognationes quæ inter se diuersæ sunt propter nuptias vel coitum copulantur: & alter ad alterius cognationis finem accedit, secundum Hostiens. Sed secundum leges affinitas est regularitas personarum ex nuptiis coniunctarum, omni carens parentela, vt C. de nupt. l. liberi. Et tamen secundum glos. l. contrahitur etiam affinitas per concubinam. vt xxxv. quæst. ij. cap. incest. & ibi not. & ff. de concubi. l. j. Etiam per coitum incestuosum vel fornicarium, vt in cap. discretionem. &c. tuæ. de eo qui cognouit consang. vxoris suæ. & xxxv. quæstio. ij. nec eam. alij tamen reputant absurdum, quod tale vinculum legitimũ oriatur ex coitu damnato, cum ex nuptiis proueniat, ff. de grad. l. non facile. §. omnes. & §. sciendum. Oritur tamen publicæ honestatis iustitia secundùm Goffre. in titu. de eo qui cognouit consan. vx. suæ. Vbi dicit etiam quòd affinitas per fornicarium coitum contracta non dirimit matrimonium, sed exactionem debiti inter dicit, vt in dicto capit. discretionem. Quot sunt autem genera affinitatis, & qualiter ipsa genera affinitatis insurgunt: item vsque ad quem gradum in singulis generibus prohibeatur: vide plenius per Hostiens. in Summa, eodem tit.

Affirmatio exponitur quandoque per negatiuam, vt in cap. licet. de testi. vbi dicitur, in ore duorũ vel trium, scilicet & non paucorum, quandoque econuerso, vt distinctio. j. cap. ij. vbi dicitur, transire per agrum alienum fas est, ius non est: iure autem naturæ omnia sunt communia cap. quo iure. viij. distin. adde quòd affirmatiua prægnans parit negatiuam, secundum Bart. in l. ij. C. de here. inst. Item adde quòd affirmatiuè deponẽtibus plus creditur quã negatiuè ff. de arbitri. l. diem proferre. § si plures. & ibi glos. & not. etiam per Ioãnem And. cap. j. rescrip. lib. vj.

Affligere pro afficere. l. ij. C. de le. Aquil.

Affluere, id est, affluentiã habere. C. de metal. & met. l. j. lib. xj.

De A ante G.

Agapeæ, distinct. xlij. si quis dicũtur conuiuium pauperum.

Agaso dicitur custos, equorum, propriè tamen dicitur custos, vel pastor asinorũ, iuxta illud, asinorũ pastor agaso: habetur l. agaso. ff. si quadr. paup. fe. dic.

Agentes in rebus sunt illi, quibus cura euectionum mandatur, & erant olim plures diuersè diuisi per certos numeros, & quilibet numerus habebat præpositum. C. de offic. magi. offi. l. j. & tales dicebantur principes. de prin. ag. in reb.

Ager appellatur area, vel campus in rure, vel locus, scilicet, vacuus, qui sine villa est, vt in l. agerff. de verbo. signifi. sed ager cum ædificio appellatur fundus vel prædium vrbanum: & ager nudus vel area nuda sine ædificio dicitur rusticum prædium, vel ager rusticus.

Ager assignatus siue limitatus appellabatur qui certis limitibus inter veteranos dividebatur. l. in agris. de acq. rer. dom.

Ager Dominicus, est ordo monachorum nigrorum. in clem. ne in agro de stat. regu. & vide ibi not. per Ioan. And.

Ager emphyteuticus, hoc est, in emphyteusim datus.

Ager vectigalis, respice infrà vectigalis.

Agelli, parui agri, extrà, de pecul. cleric. cap. vltimo.

Agere est generale ad omnia quæ fiunt tam re, quàm verbis, tam inter viuos, quàm in vltima voluntate. l. labeo. de verb. signific. Nam faciens testamentum dicitur agere sicut & emens, vendens, locãs, &c. Sed gerere comprehendit tantum illud quod fit re, & non verbis, & sic faciẽs testamentum non dicitur gerere. ff. de verb. signiff. l. verba contraxerunt.

Agere plerunque sumitur pro eo quod est iudicio persequi, vt agere furti, agere interdicto, hoc est actionem furti, vel interdictum intentare. Agi quoque animalia dicuntur l. ferri. de verbo. signific.

Aggeres dicũtur munitiones quæ fiunt iuxta ripam fluminis, ne flumen excrescens fluat per limites, & sic in rubr. de Nili ag. non rump. Bar. in l. fi. de immunemi. conced. lib. x. Cod.

Aggregetur, expone, vt C. vbi quis de curia. cond. l. j. in fi.

Agitata res dicitur perfecta, extrà de offic. deleg. cum super.

Agitator, id est auriga. C. de malefic. l. vlt. aliquando dicitur agitator equorum vel aliorum animalium. ff. de his qui not. infa. l. athletas in princi. quandoque agitator, id est aduocatus qui causas agit. C. de aduoc. fisc. l. j. aliquando, id est discussor, vt extrà de testib. cum à nobis.

Agitatores, inquit Alcia. in l. ij. C. de specta. li. xj erant aurigæ, qui in Circensibus ludis curuli certamine se exercebant.

Agmen aliquãdo dicitur multitudo militum, vt G. de Iustinia. Cod. com. circa prine. Aliquando dicitur officium. C. de aduo. diuer. l. penult. in glos.

Agnati dicuntur filij post testamẽtum primum nascentes, quandoque significat agnatũ fieri. l. qui in adoptionem. de adopt.

Agnati dicuntur, qui per virilis sexus lineam coniuncti sunt in consanguinitate, ideò sic dicti, quòd accedunt, & quasi adnascũtur pro natis, dum. ſ. defunc.

Agnus, pro fœtu ouis, dictio græ-

ea est, significatque purum siue castum, dictusq; est agn⁹ quod ea sit hostia pura & immaculata. Varro tamen de lingua latina, agnum putat ab eo dictum, quòd sit pecori agnatus. Paulus libro trigesimo secundo Digestorum, qui est de legatis tertius. l. cùm quæreretur, agni, inquit, legati quatenus viderentur, quidam aiebant agnum sex tantum mẽsium esse. Sed eos legatos qui minores essent anniculis. Hinc pelles agninę dictæ, vt apud Vlpianum lib. xxxiij. Digestorum, de auro & argento legato. l. vestis. Pelles, inquit, caprinæ & agninæ. Nebriss.

Agnominatio idẽ est quod agnomen: quandoque etiam dicitur fœdus coniugale.

Agnoscere exponitur, id est, reddere. ff. de here. vendit. l. 2. §. si quid publici, aliquãdo pro acceptare: vnde agnoscere bonorum possessionem, & similia.

Agnus dicitur duntaxat sex mensium, agniculus est minor. l. cũ quæreretur. & l. legatis. § fin. de lega. 3.

Agon est certamen. l. vnic. C. de expen. lud. libr. xj. Inde agonista, qui pugnat vel certat.

Agon agonis græcè, est labor latinè, quia qui laborat agit. Vnde Christus dicitur fuisse in agone. inde agri & fundi agonothetici, qui dabantur certantibus in agone, vel cum agone, id est, labore, vt C. de fund. patron. fil. fin. libro xj.

Agon tetraetericus in l. Septitia. de polli. pro ludis qui quarto quoq; anno instaurantur. Bud.

Agonothetæ sunt principes ludi, vt ff. de pollici. l. Septitia.

Agonotheta interpretatur certaminis dispositor, & est qui certantibus proponit præmium quod detur victori. Hiero. prin Iouinianum libro. Proponit agonothetes præmium, inuitat ad cursum. Idem ad Lucinium Bæticum, Non est inuidus agonotheta noster, nec alteri palmam, alteri parat ignominiã. Modestinus lib. 50. Dig. de pollicita. l. Septitia. agonẽ, inquit, cõstituo trietericũ, & sequitur, agonotheta & præfecto ipsi certamini viro meo. Accurs. agonotheta legit, non minus falso interpretamento, quàm falsa lectione.

Agonothesia, agonothetarũ munus. l. si filia. §. Nerati⁹. ff. famil. erciscun.

Agraria lex, quæ de agrorum terminis lata est.

Agricola dicitur quasi agrum vel agros colens: & est nomen commune ad omnes agricolas. Sed nomina specialia agricolarum sunt illa, quia agricolarum quidam sunt adscriptitij, quidam censiti, alij perpetui, aliqui coloni conditionales, alij inquilini, alij originarij, alij simpliciter coloni

nunc-

nuncupantur, de quibus omnibus infrà locis suis dicitur.

Agricolæ & censiti prout quidam dicunt sunt duo nomina substãtiua per endiadim figuram copulata, vt sit sensus de agricolis & censitis. i. de agricolis censitis, quasi censualibus, & habetur simile ff. de tut. l. prima, vbi dicitur quod tutela est, vis & potestas, & exponitur, id est violenta potestas, ita exponatur agricolæ & censiti, id est, agricolæ censuales. Dicuntur autem quasi censibus ascripti, & constituuntur eo modo quo ascriptitij. Veruntamen inter censitum & ascriptitium est differentia, sed non certa. Quidã dicũt quòd censitus sit ille qui nascitur ex ascriptitio. Alij dicunt quòd illa sit differentia, quia censitus est ille qui rei certæ annuatim præstandæ obligatus est. Ascriptitius autem est obligatus ad rem incertam puta ad tertiam, vel quartam partem fructuum ex fundo prouenientium. Aliquando tamen etiam censitus capitur largè, vt etiam ascriptitium comprehendat.

Agricolæ perpetui vocabantur illi qui validi etãt in corpore miseramque inertiam simulantes, & ea quæ veris miseris erant assignata ad sustentationem ex publico percipienda diminuentes, quos proditor studiosus etiam diligens detegens ad perpetuum colonatum redegit si erant liberi. Si verò serui qui talia fingebant, dominus eis carebat, & proditori assignabantur, licet quidam dicant quòd hoc sit correctum per aurhenticam de quæstore, alij tamen dicũt quòd non. De aliis speciebus & differentiis agricolarum inuenies loco suo super verbo, ascriptitius & colonus.

Agrimensor est qui agros mensurat & metitur, & fines per debitam mensuram distinguit, dict⁹ quasi agros metiens: & alibi vocatur libripens, qui si dolose falsum fecerit, vel fines malè distinxerit, tenetur actione in factum, vide de hoc de præscript. c. quia indicante, in glo. agrimẽsoris.

Agripinẽsis Colonia, ciuitas est Germaniæ inferioris siue Galliæ Belgicæ autor Ptolemæus. Tempestate nostra Colonia appellatur, de qua Paulus lib. vltimo dig. titu. de censib. l. vlti. in Germania inferiori Agrippinẽses iuris Italici sunt.

Agrippinenses populi Germaniæ inferioris. l. finali de censib.

De A ante L.

Alæ in exercitu, quarum memi nit Vlpianus in l. ij de iis, qui notantur infam. sunt equitum ordines, qui circa legiones dextra leuaque tanquam

alæ

alæ in auium corporibus locantur.

Alba est vestis sacra. Est & nomen oppidi. vnde Virgilius primo Aeneid.

Albaniquepatres,&c.

Et dicitur vrbs alba : vestitur presbyter alba, secundum Ioannem Andræam, in clementina, ne in agro. de statu monachorum.

Albergariæ sunt census seu pactiones quæ debentur pro comestionibus. de hoc per glos. in capitulo pręterea. de iure patronatus.

Albagariæ sunt procurationes quas certæ villæ debent dominis suis ad eas venientibus. de rescript. cap. ad audientiam.

Album, tabula erat, in qua iudicũ nomina scribebantur , quod leucoma Græcis dicitur, vt est apud Iulium Pollucem, Pli. in proœm. nat. histor. Quid te iudicem facis? cum hanc operam condicerem , non eras in hoc albo. Sueronius in Claudio Cęsare, Iudicum inquit, albo erasit. Idem in Domitiano. Equitem Romanum erasit iudicum albo. Seneca li. 5. Epist. Turpes infamesque etiam ad album sedentibus exceptiones. Vlpian. lib. iiij. ad edictum, cuius verba transcribuntur in secundum lib. Dig. titu. de eden. l. j. Eum, inquit, edere Labeo ait , qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret, quid dictaturus est. Sic enim in Pandect. Florentinorum prototypis legitur, non ad alium. Quo in loco Accur. multa hæsitatione seipsum atque alios torquet. Deprehendit hunc errorẽ primus omnium atque monstrauit Angelus Politianus, cui sæpe data fuit copia inspiciendi libros illos.

Album prætoris est quædam tabula dealbata quæ ponebatur in curia vel in turri prætoris in loco communi, in quo scribebantur, & ponebantur nomina vocatorum ad iudicium , & ad cuius instantiam quilibet citatus esset. Et ibi etiam proponebãtur statuta, & edicta pretoris in grossa litera , ita quòd ab omnibus legi possent. Et erat certa pęna contra illum qui delebat istud album , quod modo est sublatum. De hoc in clemen. j. de iudic. in authent. de litigiosis, §. omnem. in Spec. de dolo , & contu. §. restat. in principi. de citatio. §. sequitur, versicul & nota. Et dicit quòd loco huiusmodi sunt modo quaterni. Qui autẽ corrumpebat vel delebat, puniebatur in quinquaginta aureis, per edictum de albo corrumpend. l. si quis id. ff. de iurisdictione omnium iudicum. Est album prætoris triplex. Vnum in quo scribuntur edicta Prætoris vel lex ciuilis , dicta lege si quis. Aliud est, in quo scribun-

buntur citationes, vt in §. omnem. præall. in auth. de lit. Tertium est, in quo scribuntur nomina decurionum, vt ff. de albo scrib. per totum tit.

Aleator est, qui ludit alea: & ille, qui quasi scholam illam tenet. Vel aleator est qui ludum aleæ consueuit apud se causa sui emolumenti exercere, sicut & in cauponibus dicitur. ff. naut. caup. stab. l. j. §. caupones.

Algidum, oppidũ erat trans montes Tusculanos, quindecim millibus passuum ab vrbe Roma: nunc vrbis tantum vestigia extant. Horat. 1. Carm.

Quæcunque aut gelido prominet Algido.

Pomponius de origine iuris. l. necessarium. §. initium. Virgineus, inquit, recens à cæde, manibusque adhuc filiæ cruore, ad cõmilitones confugit, qui vniuersi de algido monte, vbi tũc belli gerendi causa legiones erant, relictis ducibus pristinis signa in auentinum montem transtulerunt. Atqui algidum, vt diximus oppidum fuit, in cuius agro eo tempore Romanorum exercitus ab equis cæsus fuerat. Neq; ab algido, sed auecilio monte tunc exercitus Roma venit, vt author est Liuius lib. 3. Nebr.

Alias, hæc dictio, significat conditionaliter, quandoque alterationem, vt promittis dare fundum, alias decem nomine pœnæ? ff. de in lit. iur. l. aliàs. vbi re perempta, iuratur, aliàs non, id est si non sit perempta. Secundò, aliàs ponitur pro alio loco. l. adeo. §. insula. vers. quòd si, toto alueo naturali relicto, flumen aliàs fluere cœperit, id est in loco alio. ff. de acqui. rer. domin. Tertiò, id est, alia vice vel alio tempore. vt in l. dicere. §. vnde videndum. ff. de arbi. vbi dicitur, aliàs est agitatum, id est, alia vice vel alia quæstione. Quartò, id est alio casu, vt in l. qui testamento. §. mulier. de testam. vbi mulier in testamento testis esse non potest, id est in alio casu, quàm testamenti. Quintò aliàs, id est alio modo. lib. j §. illud tamen. ff. de aqua quoti. & æsti. Et breuiter hæc dictio aliàs, significat alterationem diuersi modè, sed in casu particulari eo modo tantum, secundum quem subiecta materia declarat, aliàs applicata casui significat alterationem eius quod est in oratione præcedenti.

Alienare est propriè rem aliquam in dominium alterius transferre, inde alienatio est omnis pactio per quam transfertur dominium. de rebus eccles. non alien. cap. nulli. C. de fun. do. l. j. Item alienatio sumitur dnpliciter. Vno modo pro dictione significante translationem rei vel iuris: vt in l. alienationis. ff. de verb signific. alio modo sumitur

mitur alienatio pro ipso facto quo rei vel iuris fit translatio. Tale enim factū quo fit translatio est alienatio. Et factum hoc, alienatio significat. Nam factis quandoque sicut verbis declaratur voluntas. in l. de quibus. ff. de leg. Diuersimodè ergo significat, prout ex eius medio & circunstantiis adiacentibus infertur, vt latius ostendit Alcia. in d.l. alienationis. & in l. alienatum. eod. tit. & Iaſ. in §. item si quis in fraudem. Inst. de action.

Alienare causa mutādi iudicium dicitur, qui credens se ab aliquo conueniendū. Quicūque rem dolo in alium transfert, vt iudicium mutet & euitet, vt in tit. de alie. iud. mut. can. fac.

Alienigena quasi alienæ regionis, vel aliena gēte natus vel genitus, secundū Isid. lib. x. etym.

Alimentorum appellatione contineantur cibaria, calciamenta, vestimenta, & habitatio, vt in l. legatis. ff. de alim. & cib. leg.

Alimentarius dicitur cui relicta sunt alimenta.

Alioquin, est dictio conditionalis. l. si finita. §. ex hoc edicto. ff. de dam. infec. declarat Bart. in l. ij. nu. 12. de cond. & demon. vbi latissimè de virtute huius particulæ.

Aliquandiu, id est, per aliquantulum tempus. extrà, de eo, qui mit. in pos. c. j. Item hæc dictio aliquandiu, recipit moderationē ad arbitriū iudicis. ff. de iure delibe. l. j. & not. per *Archi.* extra de resti. spo. c. ij. lib. vj.

Aliquid, id est aliquantulū. ff. ne quid in flum. pu. l. j. §. sunt. Aliquādo sumitur aliquid pro re singulari & determinata, vt C. de senten. pas. l. si debitor.

Aliquod est signum partitium, & quod vnum est diuidi non potest, extra de præben. c. si pro clericis. lib. vj.

Aliquorum res dicuntur etiam si non sint communes, sed vna vnius, alia alterius, vt ff. de verbor. signi. l. litus. § fina.

Aliter vide alius.

Alius, ista dictio refertur ad similia. Barto. in l. si fugitiui. versi. quæro hic dicitur. C. de ser. fugi. & Bald. in l. sed & reprobari. in prin. ff. de excus. tu. Feli. in c. inter cæteras. de rescrip. vers. denuncias. impropriatur tamen aliquando, vt cum dicitur crucifixus est Christus, & cū eo alij duo latrones, vt plene per Bar. in d. c. sed & reprobari. & in l. nō solū. §. quęritur. ff. de procur. denotat diuersitatem, & implicat. l. quidam relegatus. ff. de reb. dub. Etiam alius i. contrarius, xj. q. iij. c. j. xj. dist. si quis. vbi dicitur, nullus alius, quàm Petrus prædicasse in Italia, Gallia, Hispania, & cæteris prouinciis: Item alius, & alter, sunt implicatiuæ qualitatis præcedentium, vt lege si donatio dia.

C.de his quæ vi metusue causa fiunt licet glossa ibi velit, quòd implicet qualitatem contractus.aliter est denotatiuum qualitatis,non autem substantiæ.ff.de verbor.oblig l.si quis cum aliter.C.de testi.l.etiã. & quod ibi not.glos.& etiam de notat diuersitatem non in substantia,sed in qualitate, vt not. Franc.in l.certos nummos. ff. de verbor oblig.

Allego allegis,penultima breui, pro eo quod est cooptare,hoc est, in collegium adiscere, componiturque ex ad,& lego gis,Vlpia.lib.50.Dige.titul. de decurionibus.l.generaliter. allegi,inquit, id est per electionem in ordinem assumi allego,gas,quod est compositum ex ad,& lego, gas, penultima longa,est ad aliquem locũ mittere.Vnde iuris professores cõ sueuerunt allegare leges,id est citare testes ad id de quo disputant comprobandum, sed non sine barbarismi vitio,quod pro allego penultima longa, proferunt allego penultima breui. Nebris.

Allegare est argumentari ad probationes vel conclusiones ad communem iudicem pro cõmodo suæ causæ , & propriè pertinet ad aduocatos.

Adde hic, quòd allegatio quandoque sumitur pro allegatione iuris ff.de mino.l.minor au[illegible].& C.de iud.l.rem non nouam.§.patroni.aliquando pro allegatione iuris & facti.extrà de postul.prela.c.bonæ j §.nos igitur. aliquando capitur pro probatione.vt l.laudabil.C. de aduoca.diuer.iu.& de iu.auth. iubemus. aliquãdo pro exceptione dilatoria,vel peremptoria seu declinatoria.C. de iur. & fac.ignor.l.j.& ibi not. & ff. de mino.l.minor xxv.annis.

Allegare significat assumere & cooptare,vt cum quis assumitur ad aliquem ordinem,vt senatorum,& decurionum.l.generaliter.§.ij.de decur.

Allœotheta figura est,quando singularis numerus ponitur pro plurali.not.ff.de transact.l. qui cum tutoribus.§.fin. de petit. heredit.l diuus.

Allibrati dicuntur qui descripti sunt in libro ciuium,vel communitatis alicuius ciuitatis.

Allodium est res libera alicuius, ex qua tamen præstatur tributũ.gloss.Guliel.de Cun.&Bar. in l.fi.fam.ercis.in gloss.fin. ibi quid si vni per diuisionem iudicis assignetur totũ allodium. C.fam.ercis.Bal.in c.j.in tit.de allo.in prin.vbi dicit, quòd allodium est id,quod est propriũ alicuius,& à nemine alio recognoscitur,nisi à Deo.Et de allodio vide l.at si quis.§.sed interdũ.ff.de relig.& sump.fune. Et allodium allodij dicitur hereditas quam vendere vel donare possum, secundum Hug.

Allod

Allodium, id est, liuellarium, vt c. 2. & 3. si de feu. contro. fuer. in vsib. feu. & vide quod not. glos. in l. pen. C. de ingen. ma.

Alluſio, quid ſit, vide ff. de acquir. poſſeſ. l. j. in gl. j. & l. 2. §. appellata. ff. ſi cer. pet.

Alluſio ad ſimilitudinem dictionis pertinet, vt poſſeſſio, quaſi poſitio, magiſtri, quod monſtrent. Etymologia verò eius vera deriuationē reſpicit. Alc. in l. tabernæ. de verb. ſig.

Alluuio eſt latens incrementum veluti cum paulatim aquis abluendo arenam ex fundo meo vel vicini mei in fundum tuū aliquid ita accreſcit, vt facilè modus non poſſit apprehendi qua hora ſit ablatum, vel hæc augmentatio facta, vide inſtit. de rer. diuiſ. §. prætereà.

Alma, id eſt ſancta & nutriens, ab alo alis, quandoque almus ponitur pro claro & illuſtri, vnde almus dies, & alma vrbs. l. vnic. C. neg. ne. mili. li. xij.

Altare dicitur quaſi alta res, vel alta ara, in quo ſacerdos incenſum adolebat: vel quia in eo ſacrificia ardebant. de conſecra. diſt. j. de fabrica. & ibi Archi. & ſignificat Chriſtum qui dator & conſeruator eſt charitatis. 8. q. in ſcripturis.

Alter refertur ad vtrumque ſexū. l. 3. de neg. geſt. & dicitur etiam de plurib⁹, licet propriè de duobus. glo. in l. quicunque. C. de hæreticis.

Altercationes ſunt certamina verborum, ſecundum Ioā. andr. in proœm. clemen.

Alternatiua eſt coniunctio alternatiue ſignificans, ſcilicet quando ſignificat alterum de coniunctis eſſe, ſeu orationem factam per hanc coniūctionem in altero verificari. Et quandoque variatur ſignificatum, vel ex coniunctionis natura ſubiecta materia, ſeu quanuis alia circunſtātia, verbi gratia, Lego Stichū vel Pamphilū, ſignificatur vtrunque eſſe in obligatione, ſed alterū tantum inſolutione, vt alterum ſoluendo debitor liberetur. ff. de verb. obli. l. ſi duo. in fi. & effectus alternatiuæ eſt, quòd vterque eſt in obligatione, quia vno mortuo alter qui ſupereſt remanet in obligatione. Eſt autem alternatiua quadruplex. Quædam rerum, in qua electio eſt debitoris. l. plerūque. § fi. ff. de iu. do. & l. arbitraria. §. Scæuola. ff. de eo quod cer. lo. facit. c. ī alternatiuis. de regu. iur. lib. vj. Secunda eſt locorum reſpectu ſolutionis fiendæ, quia & in illa iterum debitoris eſt electio ante litem conteſta. vt in §. Sceuola. præalle. Tertia eſt locorum quantum ad iudicium inchoandum, in quo loco debeat cōueniri, in qua electio eſt actoris. §. prædicto. Quarta eſt, ternatiua eſt perſonarum. Vel, do ſtipulatio eſt appoſitidia.

soluendo, in illa iterum est electio debitoris, vt in §.item Iulianus l.arbitraria.præal. Alij dicunt quòd alternatiua legis significat vt ea lex ratio vel subiecta materia significare declarat. Sed alternatiua hominis significat vt proferentem significare verba velle, vel subiecta materia vel quæuis alia coniectura probabilis concludens declarat. Et de istis alternatiuis seu, aut, vel, equire in loco suo.

Adde quòd, alternatiua hodie vocaturà doctoribus quæ à priscis Iurisconsultis disiunctiua aut subdisiunctiua. l hæc verba ille, aut ille. de verb. signi.

Altius non tollendi seruitus differt ab illa quæ constituitur, vt ne prospectui officiatur. l. ædificia. ff. de ser. vrb. pręd

Alueus, fluminis est vallis, siue fossa, siue conceptaculum, & locus per quem fluuius labitur, dum intra ripas notas currit, nam cum euagatur alueum transcendit. Pomponius Mela: Ora, inquit, Asiæ, cum alueo Nili amnis descendit in pelagus. In hac significatione accipitur in iure, cùm sæpè aliàs tum lib. xlj. titu. de acq. rerum dominio. l. adeò § insula quæ est Caij. Quod si in toto, inquit alueo naturali flumen aliàs fluere cœpit, prior quidē ne[illegible]us eorum est, qui prope [illegible] prædia possident, & ibi dem sępè. Alias alueus est apiū receptaculū, vt in eo. ti. l. naturalē. Ante quā apes, inquit, in alueo à nobis concludātur. N.

Alueus propriè est venter fluminis, vt dicit Bar. secundum Hugo. in tract. de alueo, in princ. & sicut stomachus continet vinum, ita alueus supra se continet flumen, vt vulgariter lectū fluminis appellamus, quia ibi flumen cubat. Bald. in rubr. de re. diui. ff. in xij. col. in versic. ne veniamus. Verum etiam pro vase vbi apes manent aliquando accipitur, vt instit. de re. diui §. apium. & aliquando pro vase in quo lauantur pedes.

Alumnus est qui alit aliquem, vel qui alitur ab eo, vel est filius ex concubina, vt in l. alumnus C. quæ res pigno. oblig. poss. & ibi glo. ferè tamen accipitur pro eo, quem aluimus, & propriè refertur ad nutritium & nutricem, quæ significant indifferenter actionem & passionem. vndè, hospes zelotipus, conuiua, victor, alumnus.

Actum siue pati sub eodē nomine signant.

De A ante M.

Amator accipitur in malam partem. l j. in fi. ff. de ser. corrup.

Ambages est dubia locutio vel effugatio sermonis extra propositum.

Ambassiator est legatus principis in arduis negotiis, & ambassia-

bassiata est huiusmodi legatio consiliatiorum, vel principum in suis causis.

Ambiguū est vbi opiniones sunt & iura varia videntur: de sent. excom. inter alia. de iudic. c.j. lib.vj. Et de triplici ambiguitate, scilicet, iuris, facti & personæ.no.xxxiij.dist.c.fin.secundum Io.And. in proœ.clemen. super verb. ambiguitatis. adde quid dicatur ambiguum, per Bart.in l. interstipulantem.§.j. ff.de verb.obli.& in l.si quis intentione ambigua. ff. de iudic. & per Bart. post gloss.in l.siquidem.C. de except.Et differunt ambiguū & obscurum, vt not. gloss.in l. veteribus.ff.de pac.& Alciat.in l.nepos. ff de verb.sig.

Ambire est propriè cupere honores.argu. de consuet.c.j.libr.vj. vnde ambitio, id est cupiditas, per Arch.in c.vlt.de rescrip.lib. vj. Vel dic quòd ambire est honorum gradus & ordines per peccatum appetere. Cupere verò est terrena lucra optare. Vnde versus.

Est censu cupidus vir, ambitiosus honore.

Not.per Card.in c.auaritiæ.de electio.lib.vj.

Ambitiosa decreta sunt quæ per gratiam facta sunt. l. ambitiosa.ff.de decre.ab ord.fac.

Ambitiosa diligentia, id est nimia & anxia.l.si bene.ff.de vsur.

Ambitus ab ambitione distat, quòd ambitus in actu est, ambitio verò in animo est habitu, ambitione nanque peccat qui præter modum cupit honores, qui ambitiosus dicitur. Ambitum verò committit, qui largitionibus magistratum cō sequitur, quæ in rebus sactis symonia in religione Christiana vocatur, dictus ambitus, vt inquit Festus, ab ambitu ædificiorum, qui patet in latitudinem pedes duos,& semissem, in longitudinem idem quod ædificium. libro xlviij. Dig.titul. est, ad legem Iuliam de ambitu.l. vnic.vbi Modestinus, Hæc, inquit, lex in vrbe hodie cessat, quia ad curiam Principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, qui scilicet declaratur per suffragia.

Ambitus dicitur crimen affectati honoris ab ambeundo, hoc est circumeundo & supplicando, & propriè est in actu. Inde ambitiosus, qui largitionibus magistratum affectat, quem lex Iulia de ambitu puniebat.

Ambulare, id est transire, sic dicitur ambulatoria voluntas defuncti vsque ad mortem. ff.de adim.leg.l.iiij. Dicitur etiam ambulatoria potestas legis. ff. de fundo dot.l.erit ergo. Item ambulatoria actio.C. de furt.l. vlti.§.primo.

Amē exponitur, id est, verum est, de consec.distin. ij.re vera. Vel, id est ita erit, vt not. Archidia.

in proœm.lib.vj.in fi Et de hac dictione amen, vide de conse. dist.j.c.hoc quoque.

Amica appellatur,quæ cum vxor non sit, alicui tamen sui copiá facit.l.Masurius.de verb.sig.

Amicos appellare debemus non levi notitia coniunctos, sed quibus cum fuerint iura honestis familiaritatis quæsita rationibus. l. latæ. §. amicos. de verb.significic.

Aminæum vinum ex celeberrimis Campaniæ,de quo Vergilius 2.Gerorgico.Sunt aminææ vites firmissima vina: dictum aminæum (vt putat Seruius) quasi sine nimio,id est,rubore: nam,vt ait, album est. Plin.lib. 34. Principatus,inquit, datus aminæis propter firmitatem, senio quoque proficientem. Idem quoque Falernum & Cæcubum dicitur, Macrobius in tertio Saturnali. de generibus vuarum: aminæa inquit à regione dicta: nam aminæi fuerunt vbi nunc est Falernum. Quod verò aminæum Cæcubum & Falernum synonyma sint testatur Galenus in sexto Decameridon: in musto, inquit,vuarum austerarum,quas vocant aminæas, easdem & Falernas. Idem in libro de vinis: Aminæum quod antiqui Romani nominant Cæcubũ. Idẽ in libro de Euchymia: album, inquit,quale est aminæum:nominant autem id antiqui Latini Cæcubum. Proculus libro xxiij. titu.de vino & tritico legato.l.vlt.§.fi. aminæũ,inquit, Græcum, & dulcia omnia. N. Aminæum vinum, ab aminæa regione.Meminit Proculus.in l. fi.ff.de vi.& trit.leg.

Amissa dicuntur & quæ corrupta sunt,vt scissa & fracta.l.prætor. §.amissa. ff. vi bonor.rap.item pro quibus persequendis nullam actionem habemus, l.Labeo & Sabinus.de verb.signi.

Amita est soror patris.

Amita magna est soror aui.

Amitinus est qui ex ea generatur, scilicet, amitæ filius, vt xxxv.q.c.vlt.

Amittat, hoc verbum non sonat præteritum, sed in futurum nisi addatur ipso iure. Felin. in cap.Rodulphus.versic.publica sunt bona.de rescrip.

Amministrator, siue administrator rerum publicarum est, qui temporalia gerit, sed magistratus qui iurisdictionem exercet secundum Azonem. C.de ad. reipub.lib.xj.in rubr.

Amoueri quæ dicantur, liquet ex l.iij §.ij ff.rer.amot. ex l.fi seruum.§.amouisse de acquiren. hered & l.qui tabulas.in fin.de fur.& l.iij.§. non solùm.de inc. rui. naufrag.

Amphibelogia dicitur cùm ambiguitas oritur, seu ex singulis dictionibus seu coniunctis.

Amphora, vas est, sed quantum capiat pauci nouerunt, illi maximè

ximè quorum id ſcire plurimum intererat. Eſt itaque ſpatium quod circunſcribitur, à ſex (vt ſic dixerim) ſuperficiebus, quarum latera ſunt pedalia, anguli vero recti, de qua Priſcianus, in libro de ponderibus, & menſuris, Pes longo ſpatio ſolido latoque notetur. angulus vt par ſit, quem claudit linea triplex. Quatuor ex quadris medium cingatur in ane. Amphora ſit cuius vim ne violare liceret, Sacra verè Ioui Tarpeio in mõte Quirites. lib. xxxv. Dig. qui eſt de le. 2. Hermoge. in l. ſi quis. Serui ex illo, inquit, dolio amphoras de cẽ. Et ibidem: Vinum amphorarium. Item lib. 33. ti. de penu legata. Scæuola in l. penum. Si autem inquit, & in horreis amphoræ, an hæc quoque deberentur. Accurſius vaſa tantũ eſſe dicit. Nebr.

Amphora vas erat vinarium. l. vinaria. de ver. ſig. vbi alcia.

Amplectens, id eſt, vndique circumplectens. C. de legib. l. non dubium.

Ampliare, & augere, licet videantur idem ſignificare, tamẽ differunt quia augere ſpectat ad quãtitatem, ampliare vero ad pretium, quod fit diligenti rerũ cultura, C. de ſac. ſan. eccl. l. iubemus nulli. ff. de iur. fiſ. l. non intelligitur, paragr. diui.

Ampliſſimus ordo, id eſt, ſenatorius, l. nutu, de leg. 3.

Amplius, hoc verbum habet, ff. de dam. in fe. l. hoc amplius, & ibi includit nõ tamen ſemper eſt exceſſiuum, vt ff. de ver. ſig. l. verbũ amplius, & l. 1. parag. hæc verba, ff. ſi cui plus, quàm per l. Falc. interdum eſt exceſſiuũ, & habet in ſe vim repetitionis & exceſſus, ff. de leg. 3. ſi ſic, & l. ſi tibi pure, & de do. pl. l. qui ita, vbi de hoc. Item vltra ſuprà dicta adde de hac dictione amplius quomodo repetit, vel cõparatiuè ponatur, Bar. in l. ſi ſeruus legatus, paragr. ſi ita ſcriptũ, ff. de le. 1. & in l. ſi tibi. de legatis 3. & ibi an inducat quantitatẽ, vel cõditionẽ: & de hac dictione plenius vide per eũdẽ, in l. lecta, ff. ſi certum petatur.

Amputari, vide C. de iur. de lib. l. ſcimus, & l. vnic. de plus petit. & extra de reſtitut. ſpolia. cap. frequens, lib. 6.

Amurca eſt ſanies, ſiue ſuccus ille igneus atque niger, qui ex oliua ſimul cum oleo exprimitur, atque ſubdit, nã oliua ex quinque ſubſtantiis cõſtat: oſſe, nucleo, ſanſa, oleo, amurca. Virgilius primo Georgicorũ. Profuit interdũ nigra perfundere amurca, quam Seruius interpretatur olei ſordes, ſed non exponit quas, cum ſint duplices, nam, vt dixi quod ſubſidit oleo, ex oliuarũ expreſſione dicitur amurca, quod vero poſt oleum in dolia condi

tum, quasi secundum purgamentum, Fraces appellantur. Plin.lib.15.Oleũ,inquit, amur ad multos vsus. Vnde Cato de re rusti. Dolia,inquit,amur caria decem habeat. Vlpianus lib.33.Dig.ti.de penu legata.l. qui penum. Aristot.notat etiã quæ esui potuique non sunt, contineri legato,vt puta ea in quibus esse solemus oleũ forte,garũ,amurca. Accursius salsamenti genera esse dicit, sed non quæ illa sint exponit. Cũ verò in amurca nullus cibus, quod ego legerim, esitari sit cõsuetum, forte pro amurca legendum est muria. Nebr.

De A ante N.

An:de ista dictione an, vide Inst. de rer.diui.§.cum ex aliena,& parag.fere.in fi.& parag.1.qui. mo.test.infi.l. anvsusfruct⁹.de vsuf.& l.1.ff.devsusf.per.

Anacrisis accipitur pro examinatione negotij,quæ per interrogationem accusati fit.l.diuus. la 2.ff.de custo.reorum.

Anadema simpliciter corona est. Nam diadema propriè regum habetur,dictum anadema ab anadeo,quod est corono Lucretius lib. 4. Fiunt anademata mitræ. Pau.lib.32. Dig.ti.de auro & arg.lega.l.quamuis Sicut mitræ,inquit, & anademata. Nebris.

Anademata,coronæ.l. quãuis. ff.de aur.& arg.lega. Ar Alc.legit ibi anadesmata, quæ sunt capitis ornamenta.

Analesis,id est repercussio seu re uerberatio.l.si arborẽ.de ser. vrbanorum prædiorum.

Analogistę dicuntur tutores illi, qui non tenentur reddere rationẽ tutelæ administratæ, ab ana præpositione, & logos ratio,vt ana tollat rationem.Iulian.li.26.tit.de admi.tut.l.quidam decedens.Eos, inquit analogistas esse volo, & paulò post,Testamento comprehẽsum sit vt analogistæ essent.

Analogistæ appellantur qui non tenentur reddere rationem administratiõis.l.quidam. de administra.tut. Sed peritioribus videtur legendum esse potius alogistæ, aut anaclogistæ.

Anaphora figura. Latine relatio dicta est,cum idem verbum in principio plurium clausularũ reperitur, veluti.in l.2.in prin. C.de offi.præf.præt. afr.

Anathema vno modo est substãtiuum,& est damnatio ęternæ mortis,& nõ nisi pro mortali crimine debet imponi,& in illis,qui aliter non patiuntur se corrigi.xj.q.3. nemo episcoporum.in fi. Vel est excommunicatio, seu suprema maledictio. Et dicitur ab ana, id est, sursum,& thema figura, quia olim imprimebatur figura frõtibus damnatorũ. de hoc no. Ioan. Andr.de iudic.cum non

ab

ab homine, vbi poſt excõmunicationem incorrigibilis anathematis mucrone feritur, id eſt punitur, id eſt ſolenni excommunicatione, cum 12. epiſcopis candelas in terrã proiicientibus, & conculcantibus, vt in c. debet. 11. q. 3. Et anathema tale, vel maledictio ſolebat fieri per plures. Vel dicit, & melius à verbo Græco anathemai, hoc eſt à ſeponendo, quaſi quædã ſepoſitio, & ſeparatio à Deo, alio modo anathema eſt adiectiuum omnis generis indeclinabile, & dicitur excõmunicatus, maledictus, ſeparatus vel damnatus, vnde qui frangit, rapit, ac vrit, ferit, eſt anathema. Frangit, ſcilicet eccleſias, rapit res alienas, vrit etiam eccleſias, ferit perſonas eccleſiaſticas. Inde etiam anathematizare, id eſt dánare vel excommunicare, maledicere, vel ſeparare, vt ſuprà.

Anathematizatus dicitur qui tãquam impius à Deo ſeparatus eſt, & ponitur pro excõmunicato, vt 24. q. 3. certum eſt.

Anceps eſt aliquid, ſeu aliquis huc, & illuc fluctuãs, & dubius in quam partem declinet, ſecũdum Iſido. li. x. etymol.

Anchora retinaculum ſeu gubernatio nauis eſt, vt ff. de exerci. l. 1. parag. 1.

Anciani dicunt præſidentes, vel priores, vel regentes, qui regũt vniuerſitatem, vel prouinciam, ita dicit Panor. in c. fi. in prin. not. 2. de procu.

Ancones, vaſa ſunt cubitalia: nã ancõ Græcè cubitus ſignifi cat. l. tabernæ. ff. de fun. inſtr. Nebriſ.

Ancones, ſpecies vaſorum cubitalium. l. tabernæ. de fun. inſt. legato.

Anfractus dicuntur viarum flexus, l. viæ. ff. de ſer. ruſt. præd. vnde & anfractus litigiorum, extra de ſepul. c. 2. li. 6. parag. 1. Et dicitur anfractus litigiorũ, quia multas moras habet, vt ff. vt leg. nom. ca. l. etiam. & in certos euentus habet. ff. de pecu. quod debetur, & ideo ſic dicuntur, quia vndique frangũtur vel circumeunt, no. per Archid. de electioni. quorũdam. in princip. lib. vj.

Angaria, penultima longa, atq; in eodem accentu, interpretatur coactio. Veget. lib. 1. de re milit. loquẽs de tyronibus: In angariis, inquit, plurimum detinendi ſunt, proculque habẽdi, à ciuitatibus. Idem lib. 2 ad vigilias, vel angarias faciẽdas. Accurſius in illud Codicis Iuſtiniani. tit. de ſac. ſanct. eccle. neminem in angariis vel per angariis, &c. angariæ, inquit, quæ ſunt in operis perſonarũ. Perãgariæ, in quibus vtrunq; vertitur, ſcilicet, perſonarũ, & rerum impendia, verbum quoque angario as, quod interpretatur cogo, gis, ſicut angaria

est coactio. Matt.c.27.atque iterum Luc.15 angariauerunt Simeonem quendã Cirenæũ. Vlpi.lib.50.dig.tit.de priuil.veteranorum.l.vé Naues,inquit angariari posse. Nebr

Angariæ penultima lõga, est iniusta exactio vel cõpulsio. Nã angariæ dicuntur personalia obsequia propriis sumptibus præstita. c.non minus. de immun.eccles.gl.in l. neminem. C.de sa.san.eccl. Sũt ergo quædam personales, quæ à vulgo dicuntur captiones.

Angiportꝰ siue angiportũ olim dicebat angusta via inter portus, id est domos.l. portus.de verb.ob.vbi alcia.

Anguillarius lacus, in l rutilia. de contrah.emp. pro lacu anguillas producente.

Angusta domus,id est arcta,ff.de seruit.si tam angusti

Angustia temporis,id est, breuitas, C.de le.non tantum, & ff.si qs cau.l.2 parag.si qs. ver.nisi.

Animaduerto,præter illam significationem, quã habet in prõptu,hoc est considerare, significat etiam punire eum tantummodo,qui in alterum punie ndi habet potestatem:differtque constructione,nam dicimus animaduerto te,pro cõsidero te.Sallu.in Cat. Vt prius inquit,in eos animaduerteretur:& paulo post: verberibus animaduertebant in ciues. Vlpia.lib.46.Dig.titu.de iniur.l. item apud Labeonẽ,parag.ait prætor,ait prætor, ne quid insinuãdi causa fiat,si quis aduersus ea fecerit,prout quęq; res erit animaduertã. Et animaduersio ꝓpunitiõe. Vl.47.li.Diti.de fur.l.meminisse. Extraordinaria, inquit, animaduersione coercendam.

Animaduersio dici ꝑ pœna, quia animaduertere est punire, vnde dicitur animaduertendum est in facinorosos homines. Item animaduersio dicitur cuiuslibet operis determinatio, secũdum,quã quis pro merce de sua suscipit certũ opꝰ & determinatum suis impensis faciendum,vt terram colendã, vel domum construendã. Est etiam animaduersio,cõsideratio,parag.i.inst.de iis qui sunt sui vel alien.iur.

Animalia sunt in triplici differẽtia,quædam enim sunt mãsueta,vt gallinæ,quædã fera prorsus,vt lupi,quædam vero feræ naturaliter,sed accidentaliter mansueta, vt cerui, pauones, &c.inst.de re.diuis.in gl.parag. pauonum.

Annalis actio est quæ finiẽda est anno,vt iniuriarum.

Anniculus,inquit,Valla,& si formam diminutiui habet,diminutiuũ non est,& dicitur tam de rebus animatis,quàm de inanimatis,quæ sunt vnius anni, vt anniculus puer, anniculus agnus,anniculum vinum.Pau.

de verb.ſignific.l. anniculis, an niculus, inquit, amittitur, qui extremo die anni moritur. Et eo.tit.l.anniculus ij. anniculus inquit, non ſtatim vt natus eſt, ſed trecenteſimo ſexageſimo quinto die incipiente, planè nõ exacto dicitur. Item Aphricanus de leg. iij. l.cùm quæreretur.agni, inquit, qui minores eſſent anniculis. Neb.

Anniculus appellat infans vnius anni, licet extremum anni diẽ duntaxat attigerit, nõ etiã perfecerit.l. anniculis.de verb ſig.

Annona proprie dicitur de re frumentaria. Sed de aliis quoque rebus poſſe dici auctor eſt Ci. in ſecundo de diuinat.annonã, inquit, cariorem in macello. Erat autem præfectus annonę, de cuius origine Liuius libr.4. ab vrbe condita. Dicta eſt autem annona, propterea quod ſit alimentũ annuum. Nebriſ.

Annona ſecundum Azon.dicitur ſalarium quod cuique pro capite ſuo remunerationis cauſa datur. vnde titul. C.de anno.& cap.adminiſt. ſecundum Azo. exponitur, id eſt, capitatione. Sicut enim ſecundum eum capitatio dicitur tributum quod datur pro capite, ita annona dicitur tributum quod datur magiſtratibus, vel cauſa ſalarij pro remunerando labore. Et dicitur capitatio de capite, quia eſt pretium debitum capiti, id eſt dignitati, annona præterea ſumitur pro tributo quod ſoluitur in auro, argento, vel ære, vt tradit glo.in rub.C.de anno. & trib. lib.x. Item pro pane, vt in l.prima .C.de frumen. vrbis Conſtant.

Annonæ ciuiles ſunt quæ publicè dabantur iudicantibus, ciuitatibus, vel omnibus tempore neceſſitatis per ſingulos dies, vt C.de anno.& trib.l.ij.li.x. Etiã annona eſt ſeges vel frumentum vnius anni. Adde quòd annonæ ciuiles dicuntur in iure aliquando annui reditus, à fiſco percipiendi. Dabãtur enim annuatim de publico, ſecundũ gloſ. in l.hac edictali.§.de his. C.de ſecun.nup.

Annonæ militares dicuntur quas milites ſingulis diebus conſequebantur, vt C.de erog.milit. an.l.vlti. vbi dicitur, quòd ipſi annonas & capita ſingulis conſequebantur diebus.

Annotatio ſacra eſt deſcriptio bonorum, vel eorum connotatio, ſeu conſignatio, veluti cùm aliquis cuiuſcũque criminis reus ſit, abſentat ſe, vocatus ad iudicium patietur bonorum annotationem, vt ſi intra annum venerit & ſe purgauerit, bona ſua recuperatur: Si autem non venerit, tunc fiſco applicentur. Et qualiter fiat annotatio, ponit Spec.in tit.de act.§.fin.verſ. ſed qualiter.dicens, quòd præſes ſiue iudex veniet cum tabellione ad domum accuſati,

&

& inquiret quot domus, quot prędia ruſtica, quot iugera terræ habeat in bonis eius. Et omnia bona illius qui non venit citatus, ponit in banno fiſci, niſi venerit intra annum. ff. de requirend. reis. l. j. §. j. Ab hac tamen ſententia conditionali poterit appellari, de appel. prætereà. Et deſcribuntur bona, quę tamen fiſcus de facto non occupat niſi poſt annum. Poſthoc iterum per edicta requiritur accuſatus, & citãs mittit literas ſuas iudici vel rectori loci, in quod egit accuſat⁹, vt per illum citato innoteſcat ſe accuſatum vel citatũ, & bona eius eſſe annotata. *I*nde venit verbum annotare, vel econtra ab hoc verbo ipſum nomen.

Annotatio ſacra dicitur reſcriptũ illud quod Imperator proprio motu mentis indulget alicui conſtituens ſecundum preces eius ſeu illius aliquid fieri vel non fieri. C. de diuer. reſcr. l. fin. & ibi in glo. Et not. Cardi. Zabar. in ca. ſuper literis. de reſcrip. differentiam inter annotationem & pragmaticam ſanctionem.

Annua, bima, trima die, id quod multis in locis apud Iuriſconſultos legitur, quo ſenſu accipi debeat, manifeſtauit Iuriſconſultus de annuis legatis. l. ſi legatum. Si legatum, inquit, ſit relictum annua, bima, trima die, fortè dena, per ſingulos debeatur annos, licet non fuerit inſertum æquis penſionibus. Ratio autem huius dicendi generis illa nimirum eſt quòd cum dies in genere fœminino tempus ſignificet, vt apud Ciceronem, longa dies adimit ægritudinem. Et illud poetæ, Longa dies homini docuit parere leones. Annuus autem ſignificet quod eſt vnius anni, bimus, quod eſt duorum annorum, trimus, quod trium annorum, erit annua, bima, trima die, idem quod anno, biennio, triennio. Quod Iuriſconſultus quoque expreſſit in tit. de manumiſ. teſtam. l. ſi ita. *Si* ita, inquit, ſit ſcriptum in teſtamento, *S*tichus ſeruus meus heredi meo mille nummos annuo, biennio, triennio ſi ſoluerit, liber eſto. Neb.

Annua, bima, trima die, de ſignificatu horum verborum eleganter Iuriſconſ. in l. ſi legatũ. de ann. leg.

Annuli leues dicuntur, quĩ non excedunt valorem quinque aureorum. l. diuus. ff. de bo. dam.

Annulus ſignatorius, vide ſignatorius.

Annuo, id eſt concedo. ff. de don. inter vir. & vxor. l. ea quæ à marito. Et aliter exponitur, vt ibi not. Item annuere domino exponitur, extrà de iurei urando. c. j. §. ego huius.

Annus quot dies & menſes habeat, no. gl. in cap. ſi propter. de reſcri.

reſcri.lib.vj.Nam annus continet cccclxv dies: vt in l.cùm heres.§.Stichus.ff. de ſtà libe. Et quidã cõputãt annũ ab incarnatione Domini, vt xxiij.diſt. in nomine Domini.in princip. alij à natiuitate Domini. De hoc gl.in forma.2.q.6.& in Spe. de inſtr.edit.in princ.

Annus iubileus dicitur annus remiſſionis:quia eo anno debita remittebantur,ſerui Hebræi dimittebantur liberi,& omnia reuertebantur in priſtinũ ſtatum, & eſt annus quinquageſimus vt in c.iubileo.de pœn.diſt.j.

Annuus vel annuatim ex proprio ſignificato ſignificat multiplicationem ſimplicitè ſiue indeterminatè, ſed quando applicatur caſibus,ſignificat diuerſi modè,prout ex diuerſificatione materiæ cõcluditur proferentẽ intellexiſſe: vt pacto ſeu ſtipulatione promittis x.Titio annua vel annuatim, ſignificat multiplicationem perpetuam quia ſignificat promiſſam ſummã deberi ei cui promittitur, eius heredi, & heredis heredi, & ſic in infinitũ,ideo dicitur in l.ſtipulatio.ff.de ver.obli.quod ſtipulatio annua eſt perpetua. Et not.quod annuum legatum pro primo anno eſt purum, & pro aliis annis eſt conditionale,quia pro quolibet anno debetur legatario ſi tunc viuit. Si verò mortuus eſt, tunc non debetur, nec ſi deportatus eſt, quia talis ciuiliter mortuꝰ eſt, & non habet ius capiẽdi ex teſtamento quod eſt ciuile.l.cùm in annos ſingulos. ff. de an.leg. Sed ibi promitto tibi x. annua: vt ſis procurator meus in parlamento,ſignificat multip.icatio tẽporalis ex cauſa,quę apponit de eſſendo procuratorẽ, qa morte finitur,& ſic obligatio, quæ ex hoc inducitur. De hoc vide l.annua.§ fi.& to.tit. de an. leg.

Anormalus ſucceſſor eſt ſicut qui ſuccedit heredi non implẽti defuncti voluntatẽ,vt inſtit de eo cui li.ca.§.in primis.

Anſa eſt nodus curſilis, & facilis ad ſoluendũ,ita factus, quòd ſi rectè trahitur caput fili, omnino ſolutus eſt, vt not. Ber.in c. cùm olim.de verb. ſig.propriè autem dicitur qua quippiam prehenditur ac tenetur.in l.rẽ. §.ij.de reivendicat.

Antapocha,ſiue antipocha, ſiue antepocha, quod idẽ eſt,ſecundũ aliquos,& ſec. Azo.in ſum. de fid.inſtr.verſ.de antipochis. vocatur chirographũ quod facit debitor creditori in quo confitetur ſe ſoluiſſe tantum: & ſic eſt de ſolutis,& fit à debitore in hunc modum, cõfiteor me vſurarũ nomine vel penſionis ſoluiſſe, & datur creditori: & ſic non dicitur ab anti,quod eſt contra,ſed ab ante, ſecundum Ioann. quia fit ante apocham, vel ab anti, quod eſt ad, quia eſt inductus ad ſecuritatẽ

c[illegible]dit

creditoris,& fit etiã ante apocham, qui enim alieno nomine possedit & pensionem soluit,vel qui creditori vsuras repræsentauit, si quando dicat se suo nomine possediſſe , & ita dominũ factũ vel prę scriptione liberatũ cõtendit,ius agẽtis facit vacillare , niſi dominus vel creditor vsuras & pẽsiones præteriti temporis sibi solutas cõprobet,probat autẽ per antipochã debitoris. C.fide inſt.l. plures. vbi gl. dat tres modos dicẽdi.Vel vt alij dicũt antipocha est scriptura quam facit debitor obligando se,& in qua fatetur se debere,& fit cõtra apochã dicẽdo, Confiteor me debere,&c.& sic dicitur ab anti, quod est cõtra. *A*pocha autem secundum omnes est scriptura creditoris confitentis sibi à debitore solutũ,& sic apocha est de receptis , & fit à creditore, puta confiteor me recepisse tantũ.ff.de cõd. indeb.l.ſi.§.Titius.ff de fur. l. qui tabulas.§. apocha.& de accep. l. acceptilatio. §.j. Differt tamen chirographũ ab antipocha vel apocha,quia chirographum dicit cùm duo paciſcentes faciunt duas scripturas,& sub eadẽ forma verborum cõficiunt & mutuo tradunt.

*A*ntę sunt populi Hiſtri fluminis accolæ,quos cum debellasset Iustinia.Imper. *A*nticus dictus est.*S*ic enim legendũ in inscriptionibus volu.iuris ciuilis,nõ *A*rticus vulgo impressum est,

*A*nte significat ante rẽ factã & bene inchoatã.ff. si cer. pet.l.2.§. itẽ mutuum. vbi de hoc.& ff.de verb.obl.l quiante. & l.eum qui ita.§.quæsitam.

Anteceſſor quãdoq; dicit doctor qui alios antecedit,in proœ.Digest.§.sed cũ nos. Quandoque exponitur.i succeſſor.,in cõſti. ff.circa princ.*A*liquando anteceſſor dicitur necessitudine.C. de ve.iur.enu.l.j.§. quæ omnia. *A*liquando antiquitate. xxxv. q.vj.de parentela. *A*liquando officij prioritate.3.q.6.hoc quippe.& q.v.c.accuſatores.

*A*dde quod anteceſſores appellati sunt profeſſores iuris, ab ancedẽdo & præeundo discipulis, quos quasi porrecta manu in penetralia iuriſprudẽtiæ deducunt,vt manifestè probatur in d.§.sed cũ nos,idque docuit *A*l dobrãdinus meus in annotationibus quas iam tertio ab hinc anno dedit in inſtitut.iuris.

Antiades & pariſtmi à Græcis dicuntur , quæ sunt Latinis tonſillæ, & sunt inflammationes circa eas partes,quæ mala, id est, poma, à recentioribus verò amygdalæ appellantur.Celsus lib.7 cap.11. Tonſillas quæ post inflammationem induruerunt, græci antiades appellant.Galenus lib.6. Decameridon : Hortulanum inquit, ab vulua & antiadibus & pariſtm

ristmus suffocationem patien tem. Idem verò libr. x. de medi cina simplici, paristmus siue faucibus vuluæ & antiadibus. Vlpia. lib. xxj. titu. de ædil. edic. l. quæritur. Et si quis habeat an tiades. & sic antiades sunt quas existimo, id est, inueteratas, & quæ iam discuti non possunt, vtrobique mendum est: antia chæ pro antiades. Accurs. fau cium tumores exponit, non ta men dicit quos tumores: quod verò subdit, vt scrofulæ, omni no falsum est, cùm scrofulæ sint apud iuniores medicos, quæ ab antiquis dicuntur chę rades Græcis, Latinis strumæ. Ant. Nebris.

Antiades, sunt velvti glandulæ quæ in gutture nascuntur. l. cũ quæritur. de ædil. edict à Lati nis tonsillæ nuncupantur.

Anti chresis est pignus quod ad hoc datur creditori, vt inde fru ctus percipiat, donec æs suum recepit. l. si pecuniam. de pi. ac.

Antidorum est cõtraria donatio. glos. super verb. antidora. in l. sed & si lege. §. consuluit. in fin. ff. de petit. hered.

Antidorum ex Græco interpreta tur remuneratio, siue retributio, ab anti, quod est re, & do ron, donum, quasi doni redditio Vlpianus lib. 5. Dig. titu. de petitione hered. l. sed & si. Plane si antidora acceperunt, dicendum est eatenus locuple tiores factos, quatenus acce perunt. Locus est in quinto Ethicorum Aristotelis lib. hucusque ab expositoribus non enarratus, vbi Leonardo interprete legitur, vnde sacra gratia rum sunt: quo in loco Aristote les de hac remuneratione loquitur. Nebr.

Antidora dicitur obligatio non efficax ad agendum, sed æquitate subnixa excipiendum. §. consuluit.

Antidotũ siue antidotus, est me dicamentum, quo nos contra venenum præmunimus, ex eo quod contra detur, dicta: Gellius lib. 17. ca. 16. Huius autem regis antidotus celebratissima est, quæ Mithridaticos vocatur. Serenus: antidotus verò multis mithridatia fertur Con sociata modis. & Pli. lib. 7. contra venena est præcipuum an tidotum. Paulus lib. 33. dig. tit. de penu leg. l. non omne. Quo inquit, numero antidotũ non est. Item lib. 18. tit. de contrah. emptio. l. quod sæpe. antidota, inquit, & alia quædam salubria medicamenta. Vtrobique accursius nihil aliud dicit, quàm esse genus medicamenti, sed non quid illud sit. Nebr.

Antidotum solet dici, quod datur contra venenum, & sic po nitur pro medicina, vt in cap. cæterùm. de iura. calum. Inde antidotarius, liber in medicina. de iureiurando. cap. j. in clemen. in glo.

Ar in

Antinomia poteſt interpretari, legum contrarietas, ab contra, & lex, vt Codice Iuſtiniano, tit. de veteri iure enucleando. l. deo autore. Nulla, inquit, in omnibus prædicti codicis mẽbris antinomia. Sic enim à vetuſtate Græco vocabulo nuncupatur. Et paulò poſt: Per ſuũ vitium antinomias induxerunt. Nebr.

Antinomia ponitur pro legum contrarietate. l. j. §. nulla. C. de vet. iur. enuc.

Antiphona pro pignore ponitur. ff. de pig. actio. l. ſi pecuniam. & ibi glo. vbi etiam aliter exponitur, & meliùs de pign. l. ſi is qui. §. j. Item antiphona poteſt latinè interpretari: vox recipro ca. in d. l. ſi is cui. §. j. Sed verior lectio eſt antichreſis, de quo ſuprà.

Anthypophorizat. i. tacitæ quæſtioni reſpondet. de ſupp. negl. præl. c. ij. lib. vj. in prin.

Antiptoſis eſt figura quę ponit caſum pro caſu, &c. diſt. ix. c. ego ſolus eis ſcriptorum, id eſt ſcriptoribꝰ, vbi ponitur genitiuus pro datiuo.

Antiſtes dicitur ſacerdos, eo q̃ ante ſtat, ca, clero. xxj. diſt. communiter tamen ſumitur pro epiſcopo. ſecundum glo. in cle. dudum. de ſen.

Antonius & Seuerus quoties in libris Digeſtorum legis, mendum eſt inſigne, pro eo quod eſſe debuit, Antoninus & Verus, tũ ex codicibus illis vetuſtis Florentinorum, tum etiã, ex ipſa temporum hiſtoria. Nebriſ.

Anus per vnum n, exponitur, id eſt vetula. ff. de carbo. edict. l. iij. §. duæ cauſæ.

De A ante P.

Aperire viã quid ſit, vide ff. de via pub. l. j. ij. reſpon. *Item* aperire tabulas: vide ff. ad *Syllan.* l. ſi quis in graui. §. aperire.

Apex eſt ſummitas honoris, vel diſtinctionis nota. Nã quod in ſummo eſt, diſtat à pedibus vel infimis. Et hæc ſummitas, reſpicit temporalia. vt in c. ſolitę. de maio. & obe. Etiã ſumitur pro litera, vt dicit Chriſtus, Minimus apex non peribit. Item ſumitur pro ſubtilitate, dum dicimus, de apicibus iuris nõ diſputandum. ff. manda. l. ſi fideiuſſor. §. quædam.

Aphehitus, qui aphehis laborat. aphehæ autem ſunt oris vlcera, præcipuè infantes vexantia.

Apocha dictio Græca eſt, interpretaturque receptio: nam tũc illam creditor dat debitori, cum ab illo pecunias numeratas, aut rem quam illi debebat recepit. Vlpianus libr. 46. Dig. de acceptill. ſi accep. latum. Inter acceptilationem, inquit, & apocham hoc intereſt, quòd acceptilatione omnimoda liberatio contingit, licet pecunia ſoluta non ſit. Apocha non

non aliàs, quàm si pecunia so luta sit. Item de fide instrum. l. plures apochis. de apoc. pub.

Apocha, suprà, in ver. ante apocha.

Apocrisarij sunt nuntij domini Papæ, quasi secretarij: vt dist. xvj. c. septuaginta. dicti ex eo quod decedunt & proficiscuntur in longinquas regiones, vt responsum mittentibus referãt mandatorum suorum. Nam Græci apocrisin dicunt decessionem & responsum. De hac dictione vide etiam in litera y.

Apocripha vel apocryphum dicitur occultum vel secretum: inde dicitur apocryphus, id est liber secretus & occultus, cuius auctor ignoratur, vel de cuius veritate dubitatur, non tamen ab ecclesia recipitur, sed reprobatur, quasi diceret, non in ecclesia, sed remotè & longè ab ecclesia sit legendus. De apocryphis habetur xvj. dist. canones generalium. & ibi glos.

Apolides Græcè dicuntur, qui ex torres siue exules sunt, dicti vel ab apoleo, quod est. depereo, siue ab a, particula priuatiua, & polis, quod interpretatur ciuitas, vt Martianus scribit lib. 47. Dige. de pœn. Quidam, inquit, apolides sunt, id est, sine ciuitate. Vlpia. quoque de lega. iij. l. j. Nec testamenti, inquit, faciendi ius habent, cũ sint apolides.

Apolides dicuntur, qui sunt sine ciuitate, ab a, quod est sine, & polis, ciuitas.

Apologia est excusatio vel respõsio, vnde dicitur, clerici, qui alios accusant, iustam accipiant apologiam, & est apologia posita in defensione, vel negatione tantum: nam in ea solent quidam accusantibus respondere: vnde apologeticus, id est excusatorius vel responsorius. not. per Archidia. xxxvj. quæst. ij. cap. circa.

Apostasia secundum Host. est temerarius recessus à statu fidei, obedientiæ, vel religionis quã quis professus est se tenere. In de apostatæ, qui recesserunt à fide, & qui egressi religionem quam professi fuerant iterum ad seculum redeunt, vt tradit Bar. in rubr. C. eod. tit. sic dicti tanquam retro abeuntes. c. nõ obseruetis. xvj. q. vij.

Apostoli, orum, ex Græco interpretantur dimissoriæ literæ, ab apostello, quod est mitto. Vnde est apostole es, idẽ quod remissio. Ti. Li. apostolos, inquit, fregit in senatu. Titulus est apud Iuriscons. de libellis dimissoriis, qui dicuntur apostoli. lib. 50. digest. Modestinus quoque de verbo. signific. l. dimissoriæ. Dimissoriæ inquit, literæ dicuntur, quæ vulgo apostoli dicuntur. Nebris.

Apostoli secundum Hostien. dicuntur literæ testimoniales, quia testificantur de appellatione facta, & secundum eun-

dem, & Spec. in iij. parte, in tractatu libel. §. sequitur. versicul. apostoli. ibi vide quid sint apostoli, vnde dicantur, & de quadruplici eorum specie, & eorum formis. Nam alij sunt apostoli conuentionales, scilicet quando pars admittit appellationem, siue in iudicio iudice refutante, siue tacente, siue extra iudicium, vt cap. sæpè. ij. re spons. & oblatæ. de appell. Alij sunt testimoniales, testificantes de appellatione facta, vt suprà. Alij dimissorij, per quos apparet, quòd iudex detulit appellationi. Alij refutatorij, per quos apparet, quòd iudex non defert appellationi. Alij reuerendi, vel reuerentiales, scilicet, quando ob reuerentiam superioris appellationi defertur, vt cap. j. de appellat. lib 6. in glos.

Apotelesma, significat absolutionem & perfectionem operis. l. rei. §. fin de verb. sign.

Apotheca, est area, vel locus in quo aliquid ponitur custodiendi causa, vel in quo merces venduntur, qui locus & alio nomine statio vocatur, inde apothecarius, i. stationarius, qui stat ad vendendum.

Apparere, id est ad memoriam reducere, in authentic. de fide instrumen. circa princip. secundum vnam expositionem. Aliquando apparet exponitur, id est præsumere, vt extra de præsump. c. scribam.

Apparitio quandoque ponitur pro discussione, vt in l. j. C. de loca. præd. ciuil. lib. xj.

Apparitores dicuntur qui apparent, & præsto sunt, obsequuntur que magistratibus. Virgil. 9. Aeneid. Quàm ipsi cupiant regi apparere Latino. Gell. libro 2. Posteaquam lictor, qui illi apparebat, intellexit. Cic. libro tertio de legibus. leges, inquit, sunt, quas apparitores nostri volunt. Hierony ad Saluinam: Nihil nocuit militanti paludamentum & baltheus: & apparitorum caterua. Vlpianus libro 21. titu. de euictionibus. l. si pignora. Si pignora, inquit, væneant per apparitores. Nebris.

Apparitores dicuntur qui citant partes, & eas apparere faciunt in iudicio, hoc nomen inde trahentes, vel dicuntur ideo apparitores, quasi apparetores, quasi ipsi apparent in iudicio. Item dicuntur catholiciani, quasi communiter & vulgariter seruientes, vt bedelli ad iudicium. Item dicuntur officiales, secundum Azo. vel secundum Isidó. apparitor dicitur ille, eo quod appareat, & videatur, & præsto sit ad obsequium vel aliquid audiẽs teneat. Et de apparitore habetur in cap. tua. de homic. & glo. magna in cap. veritatis de dolo & contum.

Appei

Appellare, est à minori iudice ad maiorem prouocare. Et eò inducta appellatione secundum leges, vt iniquitas, vel imperitia iudicantium corrigatur, licet nonnunquam bene latas sententias in peius reformet. de appella. cap cum specialis. §. porrò. vel ideo vt homines oppressi releuentur. 2. q. 6. ad Romanam. 2 & quis possit appellare: à quo, ad quem, quando, qualiter, quoties, intra quod tẽpus, & à qua sententia, vide 2. q. 6. per totũ. & Goff. in sum

Appellario, secundum Azo est à minore iudice per inuocationem maioris iudicis prætextu iniquitatis primæ latæ sententię receptio. ff. de minor. l. præfecti. Item est de minore iudice ad maiorem prouocatio, secundum summulistas. de consuet. c 2 li 6. in gloss. 4. Vel aliter secundum Hostien. s. appellatio est iurisdictionis prioris iudicis per inuocationem superioris iudicis ritè facta suspensio, & hæc diffinitio secundũ eũ cõpetit tam secundum leges, quàm secundum canones, vt extrà de offi. deleg. c. pastoralis, § prætereà. Vel sic, Appellatio est ab audientia minoris iudicis ad maiorem propter grauamen, vel illatũ vel comminatum prouocatio. de appe. vt debitus, & ca. cum cessante. & si extra iudicium appellatur, tunc est superioris inuocatio seu protectio ab iniuria vel grauamine irrogando, ca. cùm sit Romana eod. ti. de appellat. rela. & recu. Et appellatio & recusatio sunt paria. de appel. superco. 2. respons. & hoc quo ad modum, sicut non admittitur frustratoria appellatio: ita nec recusatio Differunt tamẽ, quia recuso etiam si non grauor, non tamen appello à iudice ad quem consensi nisi grauer. & c. vt de offic. deleg. cap. si contra, in gl. fi. lib. vj.

Appendicius, a, um, dicitur quod ab alio pendet. Hieronymus ad Furiam: pudicitia sine comitibus & appendiciis suis, continentia & parcitate. Vlpianus libro 20. Digest de acquirenda hered. l. si quis. Sunt, inquit, appendiciæ præcedẽtis institutionis. Nebr.

Appendicia quid sit, vide ff. de acquir. hered. l. si quis hæres. & de admin. tut. l. tutores. & C. si tutor non ges. l. fin.

Applumbatio, est diuersarum materiarum consolidatio, vt auri, argenti, aurichalci, plumbi, stãni, &c. & earũ materiarum coniunctio, dicitur applumbatura.

Appulsus pecoris ad aquã est ius adducendi pecus vel gregẽ ad aquam fontis alieni vel riuum ad aquandum.

Apud quandoque exponitur pro id est, vt not. de præb. statutum. lib. vj. quandoque apud, id est. contra, vt Marcellus apud Iu-

lianum.not. ff. de pet. heredit. l. nec vllam. §. non solùm. & de requir. reis. l. iij quandoque exponitur apud. i. penes C. vnde vi l. si quis in tantam, & in quo differant apud & penes, vide ff. de verb. signific. l. penes.

De A ante Q.

Aqua quotidiana & æstiua, aqua pluuiali arcenda, & aqua de castello educenda, Require infrà interdictum de illis.

Aqua & ignis interdicebatur olim rerum capitalium damnatis, cùm nec supplicium de Romano ciue sumi liceret, nec is prius amitteret ciuitatem, quàm in aliam receptus esset. Nam his duobus elementis, quæ humanam vitam maximè continent, priuabantur, vt vrbe Roma egrederentur, atque ita in aliam ciuitatem se conferrent. Id quod eleganter ostendit Cic. in orat. pro domo sua. Demum introducta est deportatio, qua ius ciuitatis absq; huiusmodi circuitu amittitur.

Aqua profluens, id est, de cælo cadens. instit. de rerum diui. §. j.

Aquã euocare pro aquam abducere. l. proculus. & dam. inf.

Aquarius. i. aquarũ custos. C. de aquæduc. l. decernimus. lib. xj.

Aquæ duct⁹ est ius ducẽdi aquã per fundũ vel agrum alienum ad irrigandum agrum meum vel alterius iure seruitutis constitut. vt instit. de seru. rust. præd. in princip. Aliter dicitur priuilegium quod datur illis qui præficiuntur ad custodiam formarum per quas ducitur, vel per quorum fines formarum meatus transeunt, & quo purgant formam vel ductus aquarum. l. j. C. de aquę duct. lib. xj. & l. decernimus: eo. tit. & l. ij.

Aquæ haustus est ius hauriendi aquam & portandi per agrum, fundum, seu prædium alterius ratione seruitutis. Et differunt: nam aquæductus fit in fistulis & mantibus terraneis. Sed aquæ haustus fit per animalia portando, l. si prius. §. j. & ij. ff. de aqua plu. arcen.

Aquilegia nomen loci. ff. loca. l. pen. §. j. & dicitur quasi aquis ligata, quia aquis est circunda ta, & habet patriarcham. ix. q. iij. nunc verò legitur Aquileiam.

Aquileges siue Aquirices dicuntur artifices inueniendorum fontium aquarumque colligẽdarum ad aquæductus. l. fin. ff. de iur. imm. vel vt quibusdam placet, sunt qui curam agunt publicorum aquæductuum.

Aquiliæ actio. Require suprà, actio legis Aquiliæ.

Aquilina stipulatio est promissio quæ nouat omnem contractum. Dicitur autẽ hoc nomine ab inuentore hoc statuente qui vocabatur Aquilius. Et habet fieri hoc modo: Si dicã sic

debitori

debitori meo, Quęcunq; mihi debes ex quacũque cauſa, illa mihi promittis animo nouandi, & dicat mihi promitto, tũc poſtea per acceptilationem tolletur obligatio. Ad cuius euidentiam, nota ꝙ ſic habet fieri acceptilatio & aquiliana ſtipulatio, & eſt quidam circuitus, ſicut quãdoque ꝙ quis ꝑ ſe immediatè facere non poteſt, facit per alium, ita & hic. Vnde ſupponẽdum eſt quòd ſi mihi tenearis in centum libris, quas tibi mutuaui, hæc eſt obligatio naturalis & re contracta, modo immediatè per ciuilem obligationem, quæ verbis contrahitur, tolli non poteſt: quia ciuilis ratio ciuilia iura tollere poteſt, naturalia verò non: tunc ſi fiet, ꝙ illa naturalis re contracta, in ciuilem mutabitur per nouationem, vt dicendo ſic, illud quod ego mutuaui tibi, promittis, ſi tu dicas promitto, tunc obligatio illa prima efficitur ciuilis, & verbis contrahitur per Aquilianam ſtipulationem & nouationem. Poſt ſi te dicente mihi ſic, id quod ego promiſi tibi, acceptũ ne habes acceptúmque fers, reſpondeam acceptum habeo, acceptumque fero. i. teneo me pro pagato, iſto modo tollitur obligatio per acceptilationẽ. Et ſic patet qualiter habet fieri aquilia ſtipulatio & acceptilatio. De hac viſum eſt ſupià, ceptilatio.

Aquiminariũ vas eſt, quod quo quo verſum fundit aquas: vnde à Græcis (ex Herodoto. interprete Valer. peri hanterion dicitur, à peri circùm, & rantizo ſpargo, ſiue irrito. Põponius libro 34. de auro, &c. l. & ſic de aquiminario dubitatum eſt. §. ſi cui. Et puto continerinam & hoc propter eſcam paratur. Et eo. titul. l. in argento. De aquiminario, inquit, Caſſius ſe conſultum reſpondiſſe. Item de ſuppellec. legata. l. id eſt. aquiminarij ſępe memi nit. Nebriſ.

Aquiminariũ, genus vaſis, quod ſecundum aliquos quoquo verſum erat, aquas fundebat, Mentio fit in l. in argento. & in l. etſi. ff. de aur. & argento. §. ſed de aquiminario.

De A ante R.

Arabia prouincia eſt, vt l. pen. § j. de extraordi. crimi. ff.

Arabarches dicebatur præfectus exigendo vectigali de pecuariis, quæ ex Arabia in Aegyptum adducebantur. Inde Arabarchia, cuius meminit l. vſurpationem. C. de vectig. com.

Arare, id eſt colere. C. de thelau. l. j. lib. xj.

Arbiter eſt qui etiam compromiſſarius appellatur. & eſt ille qui ex compromiſſo, id eſt ex conſenſu partium & ex litigantium electione de cauſa

cognoscit, qui nullam habet iurisdictionem propriam seu delegatam. ff. de arbitr. l. j. Sed electus est partibus discordantibus ad earum litem sua sententia dirimendam. Ergo ab ipso non appellatur, cùm ipso iure non teneat sententia eius, sed meru pœnæ statur ei. Et quod nō tenet, rescindi non potest, hoc verum in arbitrio cōpromissario, secus in arbitrio iuris. xj. q. j. peruenit. C. de iud. l. vlt. de offic. delega. suspitionis. de appellat. cum speciali & clement. j. eod. titul. in gloss. j. & cap. ab arbitro. de offic delega. lib. vj. vbi glo. Item arbiter ponitur quandoque pro teste, vt in Genesi cap. 39. Accidit vt Ioseph operis quippiā absque arbitris faceret. Est differentia inter arbitrum, & arbitratorē, & amicabilem compositorem. Nam arbiter & arbitrator possunt eligi cum pœna, sed differenter, quia arbiter dicitur index per consensum litigantium electus, qui iudicis partes suscipit; & finem controuersiis sua sententia se pollicetur impositurum ff de arbitr. l. si de meis. § recepisse. Et à sententia talis non potest appellari. ff. de arbitr. l diem proferri. § stari. & l. j C. eod. titulo. Sed arbitrator est in quem eliqui compromittunt tali forma, vt possit cognoscere & etiam iudicare alte & basse, & qui etiam dici possit amicabilis compositor, & à sententia talis etiam non appellatur. Sed si fuerit lata contra ius constitutionis, irrita est ipso iure. C. quando prouoc. non est necess. l. ij. Sed si lata est contra ius litigatoris, valet. redigitur tamen ad arbitrium boni viri. l. societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio. Debet enim arbiter obseruare iuris ordinem tanquam iudex ordinarius, & sententia eius siue iusta siue iniusta semper est tenenda si pœna fuerit apposita. ij. q. vij. iudicibus. Sed arbitrator non tenetur seruare iudiciarium ordinem. Sed si profert iniustā sententiam recurritur ad audientiam superioris, vel arbitrium boni viri. Et amicabilis cōpositor est sine pœna, qui tentat & experitur an litigatores patiantur cōtrouersiam suo consilio vel auctoritate discuti. §. si quis. in prælleg. l. si de meis. Alias differentias multas vide per doct. plenè in c. quintauallis. de ioreiur. Arbiter autē esse potest qui non prohibetur à iure. Arbitrorū duo sunt genera, scilicet compromissarij, qui propriè dicuntur arbitri, qui eligūtur vt iudices, vt videlicet procedant seruato in substantialibus ordine iudiciario. Et dantur ad cognoscendū & diffiniendum, vt si petis à me domum, & ego denego, & fiat cō-

prom

promissum in aliquē, ille est verus arbiter, quia eligitur vt cognoscat, & diffiniat cuius sit domus. Secundi sunt arbitratores, qui non eliguntur vt iudices à partibus vel super re litigiosa, sed vt cōponendo, vel diuidendo inter partes diffiniāt, vt si duo socij res societatis diuidere velint ad arbitriū Petri, Petrus erit arbitrator. arg. ff. pro soc. l. fi societatem.

Arbitratu alicuius cū quid fieri mandatur, quomodo hæc verba intelligenda sint declaratur in l. illa verba, arbitratu. vbi Alcia. de ver. sig.

Arbitrium est actus certarū personarum exequentium compromissum secūdū Azo. Nam arbiter exequitur veritatem, inquirendo, vt iudex, xxx. q. v. iudicantem. Nam actor vult vt obtineat, & reus vt soluat, vel actor ad amplificandam causam, reus ad diminuendā eam. Sunt ergo in actu arbitrij, scilicet tres personæ, arbiter, actor, & reus. Ideo alij dicunt, arbitrium est actus triū personarum super ciuili quæstione quasi in iudicio contendentium. Vel secūdū Host. arbitriū est potestas aliena volūtariè tradita, & recepta ad pronuntiādum in lite, prout arbitro visum fuerit, aliquādo certa pœna vallata, & certis terminis limitata. Sed cōpromissum est potestas arbitris data, quorum arbitrium est sententia arbitralis quæ & laudum dicit. Et arbitriū, seu arbitratus, suo proprio significato significat libertatē arbitrandi, & volūtatē ratione regulatā. Et vbi actus ponit in arbitrio seu arbitratu, significat per modum conditionis, vt actus valeat si arbitrio decernat, & hoc diuersimodè secundum diuersitatem materiæ subiectæ, verbi gratia. Promitto tibi equum arbitratu Titij, Titio nō arbitrante, quia non vult, vel non pōt arbitrari, nulla est promissio, nec recurrit ad arbitrium boni viri. l. si quis arbitratu. ff. de verb. obl. Ratio quia contrahens de arbitrio illius tantum intellexit, quòd hæc verba important, vbi autem stat per illū cui compromittit, cōditio statim deficit, nec promissor de cætero ex illa promissione potest obligari, vt l. si quis, præalle. E contrario si per promissorē steterit cōditio statim habebit pro impleta. arg. l. iure ciuili. ff. de condi. & demon. vt promissio sit efficax, siue ille arbitret siue non, secundum boni viri arbitrium ad quod tunc recurrit. Et ideo hoc ne sit in potestate debitoris sed liberare à promissione.

Arbitriū tutelæ, id est actio tutelæ, de hoc supra, actio tutelæ.

Arbor vēto deiecta, non arboris sed ligni appellatione cōtine

tur.l.ligni.ff.de leg.3.

Arboris appellatione multa continẽtur.ff.de ar.fur.cæſa.l.3.& 4. Item vites continentur appella.arboris,vt ff.de arb.cæd. l.1.§.1.

Adde quòd arborum verbo continentur etiam radices arborũ, vt not.gloſſ. in l. obligationũ ferè.in verſic.& intrando.ff.de actio. & oblig.

Arbores furtim cædere eſt ſcindere vel incidere arbores inſcio,& inuito domino.

Arbores cæduę dicuntur quæ excisæ repullulant.

Arbores grandes quarũ mẽtio habẽtur in l.ſed ſi.ff. de vſufr. quæ ſint, elegantèr explicat Alcia. in l.ſylua.de verborum ſignifi.

Arbuſtum locus eſt in quo arbores ſunt ad fructũ cõſitæ, ſicut ſalicetũ in quo ſũt ſalices,hoc & arboretũ aliqui vocãt vt tradit Aulus Gellius,& meminit Paũ. Iuriſconſul.in l.impenſæ neceſſariæ.de ver.ſig.ff.

Arca pro monumento ſupra terram,in qua cadauera condũtur.l.iſ qui.ff.de religi ſumpfun.

Arca camerata, id eſt arcuata,& cõfornicata.l.ſed addes.parag. inquilinus.ff.loca.

Arcarius dicitur qui pecuniã publicam adſeruat Hieronymus in calce epiſtolæ ad Roma.pro eo quod in Græco eſt œconomus ipſe arcarius interpretatus eſt,Salutat,inquit, vos Eraſtus arcarius ciuitatis. Scæuola lib.40.dig.in titu.de fideicommiſ. liber.l. Thais. Stichũ,inquit rationibus reddi tis manumitti volo. Stichus arcarius probante domino nomina fecit. In codice quoque Iuſtiniano titulus eſt de ſuſceptoribus,& præpoſitis & arcariis,poteſt igitur arcarius eſſe publice,& priuatim. Nebr.

Arcarius eſt q̃ præeſt aræ,in qua pecunia cuſtoditur,& ita ſumitur in tit.de ſuſcep. & præp & arca.lib.x.C.

Archiatros ex Græco interpretatur princeps medicorum, dictus ab archos quod eſt princeps & iatros medicus. Auguſtinus lib.3 de ciui. dei. Vbi ſe,inquit, Aeſculapius excuſabit, quod archiatrum ſe non obſtetricem profitebatur. Hieron. ad Eustrium: Ne fieret ait,aliqua plagã, quæ ſcientiã noſtri lateret archiatri. Iulius quoque firmicus lib. 2. matheſeon. Mercurius in tertio ab horoſcopo loco cõſtitutus facit archiatros. in codice Iuſtiniano titu.de profeſſoribus,& medicis lib.x.medicos,inquit & maximè archiatros, vel ex archiatris, & infra l.archiatri. Archiatri, inquit,ſcientes,annuaria ſibi commoda. Nebr.

Archiatri dicũtur medici principis, vt tradit Alcia in rub. C. de comi.& archia.lib.12.

Archi-

Archicancellarius, require infrà cancellarius.

Archidiaconus est princeps diaconorũ, qui ĩperat subdiaconibus, & leuitis. Et dicitur ab archos, quod est princeps, & diacon⁹, quasi princeps diaconorum. Vnde quando vult prę aliis Euangelium legit, vel cui vult legẽdum cõmittit, extrà de offi. archi. ca. 2 in prin. Vel est oculus episcopi ad conspiciendum, corrigendũ, & emendãdũ per episcopatũ exceptis arduis. Et debet audire iurgia singulorũ, & habere curam, & solicitudinẽ in ecclesiis, & de clericis, vt in c. ad hoc. de offi. arch. Inde venit archidiaconatus, & quãdo fit per electionem, tunc est dignitas, si vero habitus sit per collationẽ, non est dignitas, vt not. in c. decernimus. de iudic. C.

Archiepiscopus est princeps episcoporũ. 21. distinct. cleros.

Archiflamines qui sint, vide 21. dist. in prin. lxxx. dist. c. j. & pe.

Archigeron interpretatur princeps seniorum, quoniam gerontos Græcè est senior, siue senex. In C. Iustin. titu. de epis. aud. l. archig. erontes. Archigerontes inquit, & diœcetæ. Accurs. quod mirum sit, archigerontes archipresbyteros interpretatur rectè, quòd presbyteros æquè senior interpretatur vt idẽ sit archigeron quod archipresbyter.

Archigubern⁹ interpretatur gubernatorũ princeps, siue classis perfectus: compositum nomen ex Græco, & Latino, q̃ per quam rarum est, aliquãdo fieri solet, vt Quintilianus lib. 1. ostendit. Iabolenus libro 30. Dig. tit. ad senatusconsultum Trebellia. l. eius. Saturnius, inquit, archigubernus ex classe Britannica. Nebr.

Archigubern⁹ perfectus classis. l. Seius. ad senatusc. Treb.

Archimãdrita interpretatur agminis siue gregis princeps, mandra nanque multa significat apud Græcos, spelunca interpretatur frater Ioãnes Carmelitanus. Iuuenalis mãdram posuit pro muliõe, cùm in tertia Satyra scripsit, Stantis conuicia mãdræ. Martialis pro ipsa malorum concatenatione, dicens: Vixq; datur lõgas mulorum vincere mandras. Arque idẽ aliubi pro calculo in ludo, quem vocat vulgus scacorum, his verbis: Sic vincas nouiumque publiumq; Mundris, & vitreo latrõe clusos. In Codice tamen Iustinianeo libro 1. pro pontifice accipitur. Reuerendissimi, inquit, archimãdritæ. Idem de monachis. Deo, inqt, amabiles episcopi & archimandritæ, vtrobiq; pro pastore. Nebr.

Archimandrita est pastor ouiũ, vnde, archimandrita sit ouiũ ibi pastor. Et ponitur pro epi

scopo.1.qu.7.dispensationes. quasi princeps gregis. ab archos.i.princeps, & mandras Grecè quod est grex vel spelunca Latine,etiã ponitur pro abbate, vt in l. fi. C.de sum.trinitiquidé initio monachi in eremis habitabant.

Archimimus interpretatur princeps mimorum. Sunt autem mimi pœmata l. scientia in turpitudinem, de quibus scripsit Ouid.Scribere si fas est imitates turpia mimos.Et Martia.Mimos ridiculi philistrionis. Mimus vero,autore Diomede,dictus est, quod omnia solus imiterur,àverbo Græco mimeomæ, quod interpretatur imitor, nam cũ alia poemata idem faciant, hic tamen peculiari quodammodo. Iulia.lib. 37.de oper.lib.l patronus. Nã si quis,inquit, archimimum, vel pantaminum.

Nebrif.

Archimimus,mimorũ princeps & qui melius quàm alij nouit in scena gestus seu mores eorũ quos irridere vult imitari. l.patronus ff.de ope.lib.66.

Archiotæ qui præsunt archiuo.l. vlti ff.de mune.

Archipresbyter quasi princeps presbyterorũ, qui tamẽ subest Archidiacono, cuius ministerium,& officium cum officio archidiaconi ponitur. xxv. di. perlectis:item duo sunt genera archipresbyterorum, scilicet ciuitatensis,vt c. officium eod.tit.& ruralis,vt c.vt singulæ.de offi.archipre.secundum Hostiens.

Archisynagogus est princeps synagogæ.

Architectus interpretatur princeps fabrorum:nam tecton est faber,lignarius maximè, sed architecti negotium ad plura se extendit. Vitruuius lib.1.de architectonica.Architecti,inquit,scientia ex pluribus disciplinis, & variis eruditionibus ornata cuius iudicio probãtur omnia,quæ à cæteris artibus proficiscuntur opera,ea nascitur ex fabrica,& ratiocinatione. Hinc Paulus apostol⁹ trãslatione vrens dicit in Epistola quadã:Quasi sapiens architectus fundamentum posui.Calist.li 50.de iu.immu.l.quibusdam Veterinarij,inquit,architecti.

Nebrif.

Architectus est princeps artificũ vel principalis ędificator q structuris ędificiorum præest. l fi.de iu.immu.

Archiuũ interiecta,v, à Latinis dicitur, quod est Græcis archon,quòd interpretatur principium,& est locus vbi monumenta literarum publicè adseruantur.Martia in philologiæ nuptiis:Cloto & Lachesis librariæ superum archiumque custodes Hieronym.in prologo Ester:Librum,inquit,Ester variis translatoribus cõstat esse vitiatum

vtiatum, quem ego de archiuis Hebræorum reuelans verbum è verbo expressius transtuli. Vlpianus lib. xlviij. titu. de pœnis. l. moris. § solet. Quo inquit in publico instrumẽto deponantur archiuo fortè, vel grammotophilacio. Neb.

Archiuum publicum, id est armarium publicum, scilicet vbi libri ponuntur, seu instrumenta seu acta. habetur C. de fide instru. in auth. ad hęc. & not. xxx. quæst j peruenit.

Arcus est pons lapideus, nec appellatione arcus venit pons ligneus. ff. de aqua plu. arcen. supra iter.

Area, inquit Festus Pompeius lib. j. locus est vacuus quasi exaruerit, & non possit quicquã generare, qualis est in qua terũtur messes. Est quoque in vrbe solum, siue terræ superficies, in qua nihil est ædificatum. Florentinus de verb. signi. l. fundi. Locus, inquit, sine ædificio in vrbe, area: in rure, ager appellatur. Nebris.

Area locus est in vrbe sine ædificio. l. fundi. de verbo sign. Interdum significat rusticum locũ vbi messes terũtur. l. vlrim. C. de serui. sic dicta ab ariditate, quòd in ea fructus arescant.

Arelatẽsis ab eo est, quod est Arelas, siue Arelates ciuitas prouinciæ Narbonensis: nunc est Arles. Pli. lib. 33. Pompeius Paulioni equitis Arelatensis filius. Scæuola libr. xxxiij. d. g de vsu & vsufructu. l. codicillis. Ad rempubl. inquit, Arelatensium pertinere.

Arena plerunque pro amphitheatro ponitur, quo in loco bestiæ conficiebantur, sic appellatus, ab eo, quod arena in solo spargebatur, quæ sanguinem effusum ex vulneribus, siue ferarũ siue gladiatorum ebiberet. Iuuena. Leonibus atque laniistis Libertas iurisque idem contingat arenæ. Vlpian. libro xlviij. dig. tit de accusatori. l. qui iudicio. Qui cum bestiis, inquit, de pugnandi causa in arenã intromissi sunt. Hinc & Arenarij dicti, qui operas suas locabant, aut obiiciendo se feris, aut cõgrediẽdo cũ altero gladiatore: cuiusmodi homines infames sunt. Callistratus lib. xxxviij. de operis libertorũ. l. hęc demum. Neque arenari⁹, inquit, manumissus, &c. Nebris.

Arena appellabatur amphitheatrum, quo in loco spectacula edebantur. l. qui iudicio. de accusa. Inde arenarij, qui ibi de pugnabant. l. ea demum. de oper. libert.

Arenæfodinę dicuntur loca, in quibus arena foditur, quæ etiã arenariæ dicuntur. l. sed & ij. de publi. tametsi quidam malint ibi legere arenæ.

Arenatores dicuntur qui in arenis deiecta, & collapsa solent extrahere, & dicuntur humiles

les perſonæ: vt C. de inceſt. nuptiis. l. humilem.

Arenga, eſt apta, & concors verborum ſententia, quæ ponitur poſt ſalutationem in priuilegiis arduorum negotiorum.

Areopagus loc⁹ erat Athenis, vbi fuit olim ſummum conciliū, quod de cædibus atque id genus iudicabat.

Areſeuſa nomen celebre eſt fœminarum in libris Digeſt. In libris recentioribus mendoſè legitur arethuſa. Neque ignoro, Arethuſam nympham eſſe, & fontem eiuſdem nominis in Sicilia, de vtraque Virgilius in Bucolicis, & in quarto Georgicorū lib. Sed quod ad iuris rationem attinet nihil refert Areſeuſam dicas, an Arethuſam, nos puritatem lectionis defendimus, quod Grammatici prorium eſt officium. N.

Argentarius non tàm argenti opifex eſt, quàm is qui pecunias publicas exigit, aut pecunias ſub fide publica permutat, qui vulgò Campſores appellantur. Marcellus libr. xl. de ſtatuliberis. l. Stichus. aut argentariæ, inquit, menſæ exercitores. Itē lib. ij. Dig. tit. de edendo. l. prætor. Prætor ait, Argentariæ mēſæ exercitores.

Argentarij ſunt quaſi Campſores vel argentariæ menſæ exercitores, qui ſingulorum ſolebant rationes, id eſt calculos & inſtrumenta conficere, ſcribēres acceptа & data, ita quòd ex ſcriptis eorum quæ erāt communia, doceatur & ſciatur quantum datum ſit, & quantum acceptum, qui aliàs dicuntur numularij, vt infrà de N.

Argentifodinæ, aurifodinæ, ſulphurifodinæ, lapidi fodinæ, arenæfodinæ: ſunt loca in quibus huiuſmodi res fodiuntur.

Argētum eſcarium dicitur quod in vſu habetur ad epulandum, id eſt, ad eſum & potum. l. ſed & ſi. §. ſi cui. de au. & arg. leg.

Argentum factum quod dicitur, declarat Iuriſconſ. in l. Quintus. de aur. & argen. leg.

Argentum infectum appellatur, rudis materia argenti, id eſt, nō facta. l. erſi. de aur. & ar. leg.

Argentum puſtulatum apud Suetonium accipitur pro purgatiſſimo argento, de quo fit mentio etiamin l naue. de locat. licet Budæus teſtetur ibi non abſurdè legi poſſe poſtilatū, vt rudem argenti maſſam intelligamus. lege puſulatum.

Argumentum eſt ratio rei dubiæ faciens fidē, de hæreti. cum ex iniuncto. Et dicitur quaſi arguens mentē, vel quaſi arguè inuentum, vt no. Bern. in c. forus. de verb. ſignific. aliquando ſumitur pro experientiæ, rerúmque vſu. vt inſtit. in proœ. §. cúmque, ibi. ſed & in ipſis rerum obtinet argumentis, id eſt quod eſt in viridi obſeruantia.

Argurus dicitur ſecundum Iſido.

qui

qui citò inuenit argumenta in loqaendo.i.ſubtilis,& aſtutus.

Arma ſunt defenſoria. Et nomine armorũ veniunt fuſtes, lapides, ferrũ, & omne illud quod manu & arcu mittitur, prout not. Bern. in cap. ſicut dignum. de homi. Et ſic tela cõprehenduntur, licet arma propriè ſint quibus defendimur. Tela etiã quibus impugnamus. inſtit. de public. iudi §. lex Cornelia. & not. in clemẽ. ne in agro. §. quia. de ſtatu monac. in gl. ſuper verbo, arma. & l. armorũ. ff. de verb. ſignific.

Armarium vel armamentarium eſt locus vbi arma ponuntur.

Aridi fructus qui dicantur: vide C. de vſur. auth. ad hæc.

Armenia, vide C. de offic. magiſt. mili. l. vlti. & de agric. & cenſ. l. cùm antea. libro xj.

Armentum, inquit Varro de Lingua Latina, dictũ eſt quod boues maximè parabantur, vt in de eligerent ad arandum: inde armenta dicta poſtea, tertia litera extrita: pro aramenta. Feſtus tamen Pompeius armentum id genus pecoris appellat, quod eſt idoneum ad opus armorum. Pomponius tit de ver. ſignific. l. boues. Boues, inquit armentorum magis quàm iumentorum nomine appellantur. Nebriſ.

Armentum eſt magnorum animalium, vt equorum, & boum, grex verò minorum, vt porcorum, caprarum, & ouium, licet etiam largè ſumatur pro maioribus. ff. de abigeis. l. j. in fin. & clem. j. de deci. Namarmenta propriè dicuntur pecora gregis, inde armentarius, id eſt, armentorum cuſtos.

Armillæ, inquit Feſtus, erant ex auro, quas viri militares ab imperatoribus donati gerebant, dictę quòd antiqui humeros cum brachiis armos vocabant, vnde arma ab his dependentia ſunt vocata. Vlpian. lib. xxxiiij. dig. tit. de auro & argento leg. l. argumento, inaures inquit, & armillæ. Nebriſ.

Armillæ enumerantur inter muliebria ornamenta. l. argumento. §. ornamenta. de aur. & argento legato.

Armus eſt ſpatula aſſata alicuius animalis, vt in cap. vnico. circa medium. in verb. principis vnctio. de ſacr. vnctio. & ibi p doc. 1. Reg. 9. eo.

Arrha arrhæ, ſiue arrabo arrabonis, propriè illud eſt, quod datur pro emptionibus confirmandis: nam quemadmodum Vlpianus ait, ſine pretio venditio nulla eſt, neque pretij numeratio, ſed conuentio facit emptionem. Sed (vt Gaius iuriſcõſultus ait) quod arrha pro emptione datur, non eo pertinet, quaſi ſine arrha conuentio nihil proficiat, ſed vt euidentius probari poſſit conueniſſe de pretio. Sed cur in ſponſalibus

bus

bus contrahendis ab sponso arrhæ dentur sponsæ, vndeque ea res habeat originem, pauci nouerunt. Consuetudo fuit apud maiores nostros, vt sponsus & sponsa inituri fœdus matrimonij se inuicem coemerent: facta igitur pretij conuentione, & sponsa emebat sponsum dotis pretio, id quod Plautus expressit dicens: Imperium accepi, dote libertatem vendidi: & Iuuenalis: Veniunt ante dotem sagittæ, Libertas emitur. E contrario sponsus emebat spõsam. Vnde est illud Virgilianũ ex primo Georg. Teq; sibi generum Theris emat omnibus vndis. Sed quia vtrunque pretium futurum erat in potestate viri, accipit ille dotem, quia emptus est ab sponsa: illa verò tãrum accipit arrhas, quod est quasi quoddam emptionis signum, aliquando tamen arrha pro pignore simpliciter accipitur apud auctores. Nebr.

Arrha dicitur in emptione & venditione id quod datur in testimonium vel signum venditionis. Est enim arrharum datio argumentũ emptionis & venditionis contractæ.

Arrhæ sponsaliæ vel sponsalitiæ secundum Hostiens. in sum. de spons & mat. §. vnde dicantur. versi. sed quia arrhæ dicuntur donaria data inter sponsum & sponsam in signum matrimonij cõtrahendi & remunerandi consentientes, & fit hoc per verba affirmatiua, scilicet, Do tibi arrhas istas, vt cum filio meo contrahas. Et hæ arrhæ dicuntur sub annuli, quia fiunt per immissionem annuli, iuxta illud, annulo suo subarrhauit me, vt patet per eundẽ. §. quot sunt species.

Arreptitius, id est, possessus à dæmone.

Arrestare est aliquem vel bona sua per mandatum iudicis impedire, ne moueatur à loco donec conquerenti respondeat, vt cap. ij. de crimin falsi. & l. relegatorum. ff. de interdictis & relegatis.

Arrogare est aliquem qui sui iuris est in filium recipere, inde arrogatus filius dicitur ille, qui sic assumitur in filium. Et sic arrogator est pater qui accipit aliquem hoc modo in filiũ. Et est differentia inter arrogationem & adoptionem, quia ille adoptatur qui non est sui iuris, sed alterius potestati subiectus, vt suprà visum est. Sed arrogator ille qui primo sui iuris est, & per arrogationem transit in potestatem patris, scilicet arrogatoris. Vnde, arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse. Patris adopto suũ, sed patris permanet idem. De hoc de cog. leg. capit. vnico. in gloss. t. Item arrogare in alia significatione, id est, adscribere. Vnde dicitur arrogans quasi

omnia

omnia ſibi adſcribens Inde arrogantia, id eſt ſuperbia. Differunt tamen, quia ſuperbia eſt inanis gloria de eo quod quis habet, vt ſunt Philoſophi, Legiſtæ, & alij ſufficientes in arte ſua. Sed arrogantia eſt inanis gloria de eo quod quis non habet, vt cùm quis credit ea ſe ſcire, quæ tamen neſcit.

Ars eſt collectio præceptorum. inſti. de iuſti. & iur. §. iuris præcepta. Vel ars ſecundū Porphy. eſt de infinitis ſumpta doctrina. no. ff. de iuſti. & iu. l. j. ſuper verbo ars. Item ars quādoque ſumitur in malam partem, vt C. de his qui ad ſta. confu. l. j. & ideo dicitur arte, id eſt dolo. xxij. q. v. quaecunque.

Ars quandoque dicitur cura animarum, vt de æta. & qual. cum ſit. Item ſecundum Archid. ars dicitur actus damnatus, vt in c. vnico. de vita & honeſt. cler. lib. vj. ibi ſi per annum artem iſtam ignominioſam. Etiā baliſtarij dicuntur exercere artē. de ſagit. cap. j. & magi dicūtur exercere artem, & coqui. de cō ſecr. diſtinc. v. ne tales.

Artanū eſt idem quod aratrum.

Artemo, onis, trochleæ genus eſt machina ad ſubleuāda onera, quæ Græcè dicitur epagon, Vitruuius libro decimo de architectura: In radice, inquit, machinæ collocatur tertia trochlea: eam Græci epagonta, noſtri artemonem appellant. Lucas in apoſtolica hiſtoria. cap. 27. artemone quaſi Græca dictione vtitur, cū dicit: Et leuato artemone ſecūdum auræ flatum, tendebant ad littus: nam in Græco artemona poſuit, ſed fieri poteſt vt à ſermone Latino acceperit Lucas, cùm præſertim qui cum Paulo erant in ea nauigatione Romani eſſent, aut ſaltem Romanè loquerentur. Quod ſi artemo dictio Latina eſt, non poteſt per h, aſpiratum legi, id quod Iſidorus putauit, cùm nulla dictio Latina h, ſed neque vllam aliam conſonantem aſpiratam recipiat. Iabolenus de verborum ſignificat. l. malum. Malum nauis eſſe partem, artemonem autem non eſſe Labeo ait. Nebriſ.

Artemon eſt id quod retro ponitur ad nauim gubernandam. l. malum. ff. de verb. ſigni. & Bal. in l. precibus. C. de impuber. & aliis ſubſtitut. Sed Alcia. in d. l. malum, ait eſſe velum additicium dirigendæ nauis cauſa, quod verius eſt.

Articulus eſt pars intētionis continens illud quod actor probare intendit. facit. ca. veniens. i. de teſti. & gl. in c. præſentium. §. teſtes. eo. tit. lib. vj. Et articuli dicuntur capitula in iudicio probanda. eod. titu. per totas. Et quādoque aſſertiones, & quandoque intentiones. ca. ex parte A, in fine, de teſtib. & no. Pan.

in cap. cùm dilectus. de fid. inſtrum. adde q particulus quandoque ſignificat idem quod ſtatim. l. fin. C. de offi. com. ſac. pal. interdum ponitur pro themate ſeu caſu, vt in l. non poſſunt, de legibus, aliquando pro particula. l. triplici. de verborum ſignific.

Artifex quid ſit, & nomina diuerſorum artificũ. vide tex. iuncta glo. quę exponit ſignificata eorum. in l. j C. de excu. ar. libr. x.

Artificiales opere ſunt quæ ad artificium pertinẽt, veluti pictoriæ, & fabriles.

Aruſpex quis dicatur, vide in ca. j. xxvj. q. iiij. & no. gl. in l. nullus. C. de malefi. & mathe.

De A ante S.

As dicitur tota hereditas, vel quicquid in xij. partes diuidi poteſt. In aſſe autem continentur certæ partes, ſcilicet xij. quarum quælibet habet proprium vocabulum. ſunt enim iſta nomina xij. partium aſſis, vncia, ſeſcunx, & eſt vncia cum ſemiuncia. Sextans, quia ſextã partem ſignificat, id eſt duas vncias. Quadrans, quatuor vncias ſignificat. Triens tres vncias. Quincunx quinque, ſemis, ſeptunx, bes, dodrãs, deextans, deunx, as De quibus omnibus require loco ſuo. & Inſt. de here. inſti §. hereditas. & in gloſ. ver. ſeſcunx. As tamen in ponderibus idem eſt quod vnum. Etiam ponitur pro obolo. Vnde verſus.

As obolus põdus, as eſt poſſeſſio tota.

Aſcriptitius glebæ dicitur ille q adſcriptus eſt glebæ, fundo, ſiue ſolo terræ, & adſtrictus per ſcripturam, in qua promittit domino ſoli ſe nunquam à ſolo diſcedere. Et ex illa ſcriptura aſcriptitius conſtituitur, ſed tamen per eam ſolum non probatur, imo ſecundum Azon. & Hoſtienſ. aliquando ſcriptura eſt neceſſaria, in qua confiteatur ſe eſſe adſcriptitium. Et à gleba quam colit, nec volens recedere permittitur, nec inuitus poteſt compelli ad recedendum, nec ſine gleba poteſt alienari, inter aſcriptitios glebæ & originarios colonos quidam hanc dicunt eſſe differentiam, quia aſcriptitij inhærent glebæ, ita vt ſine gleba nõ tranſferantur. Sed coloni originarij non ſic inhærent prædiis quin quandoque ſine prædiis dominus fundi poſſit eos mutare, & transferre ab vno prædio in aliud; item inter ſeruos & adſcriptitios ſecundũ Azon. & Hoſtienſ. penè nulla eſt differentia. C. de agrico. & cenſit. lib. xj. ideò autem dicitur notanter penè, quia ſeruus poteſt vendi ſine peculio, ſed adſcriptitius nunquam ſine ſolo. item aſcriptitij in prædiis in quibus aſcripti

pti ſunt contra domini voluntatem ordinari poſſunt,& matrimonium contrahere: vt in authen.de ſanct.epiſ.§. adſcriptitio. ſerui verò non.C. de epiſco.& cler.l.iubemus.inſti. de iure perſonarum.§.j. & ibi gloſſ.in verbo, aut ſerui. licet ſecundum canones ſi contrahant matrimonium,tener. Et aſcriptitij quia tenentur colere terram,dicuntur coloni. Et quia aſcriptitij deputati ſunt ad hæc facienda,ex conditione ſua dicuntur aſcriptitij. Et quia ex ſui origine, vel patrũ, vel auorum ſuorum,ita adhærent glebæ,vt ſine gleba vendi non poſſint,nec gleba ſine illis, ideo dicuntur originarij. Require agricola. & infrà colonus.Breuiter dicas,quod aſcriptitij ſerui ſeu coloni appellãtur qui glebæ ſeu prædio colẽdo perpetuò addicti ſunt,inde nunquam receſſuri, dominiſque prædiorum annuos reditus omnes præter ſumptum & victum reddituri.

Aſſaſſini,fuerunt quidam infideles,qui ex quibuſdam falſis opinionibus nitebantur ad occidendum Chriſtianos,contra quos ſtatutæ fuerũt pœnæ grauiſſimę,extra de homicid.cap. pro humani.lib.vj. Bar. autem in l.non ſolùm §. ſi mandato. de iniur.& in l.Cicero.de pœn. eos vocat aſſaſſinos,qui ob pecuniam quępiam interficiunt. De aſſaſſinis diffuſè tractant Docto.in authen.ſed nouo iure.C.de ſer.fugit.& in dict. pro humani.

Aſſecla,id eſt ſeruus, eo quod ſequatur aliquem cauſa lucri,ſecundum Iſido.lib.x.etym.

Aſſectari quis dicitur, matrem famil.aut puellam,qui tacitus libidinis cauſa frequenter inſequitur.l.item apud.§. appellare.de iniur.

Aſſellare eſt opus naturæ facere: vt dicitur, dum aſſellaret emiſit inteſtina.

Aſſerere,eſt in libertatem vindicare,vnde aſſertores dicuntur vindices alienæ libertatis.

Aſſertio ſecundum *Azo*.in Sum. de aſſertione tollenda , erat quoddam vanum & friuolum iudicium quorundam,qui dicebantur aſſertores , eo quòd aſſerebant eum liberum , qui tamen erat ſeruus.

Aſſeſſores dicuntur qui aſſident iudici,non vt iudices,ſed vt approbaturi iudicis ſententiam, quomodo Saluator noſter diſcipulis dicit:Sedebitis & vos ſuper duodecim ſedes , iudicantes duodecim tribus Iſrael. Iulius Firmicus libro ſecundo Matheſeon:Mars,inquit,aſſeſſores maximos iudicum facit. Paulus libro primo Dige.titu. de officio aſſeſſoris. l.j. omne Officium aſſeſſorum,quoiuris ſtudioſi partibus ſuis funguntur,in iis cauſis conſtat. In Co-

dice quoque Iustiniano titulus est de assessoribus & cancellariis. Nebris.

Assessor dicitur quasi assidens iudici in cognitione causarum, suum præbens concilium iudici, qui alio nomine dicitur officialis iudicis, & consiliarius. Item dicitur domesticus iudicis. de hoc vide Azon. in Sum. C. de assess. & demonst. qui videtur ponere differentiam inter assessorem & domesticum iudicis & causidicum. & Accurs. C. de domest. & protect. in rubrica, libro xiij.

Asseuerare & profiteri quomodo differãt: vide C. de probatio. l. non nudis.

Assidei sunt Iudæi qui semper cultui diuino insidebant.

Assiduè qualiter intelligatur, vide extra de præben. cap. significatum. & de offic. archipresb. capit. primo.

Assisij dicuntur vulgo mansionarij, quasi assidui ministerio ecclesiæ, & sunt beneficiati, nõ etiam canonici, vt not. glos. in cap. cùm ad hoc. de cleric. non residentib.

Assignare fit nudis verbis testamento vel codicillis. ff. de verbor. signi. assignare. & ff. de assigna. lib. l. j. §. assignare. Et not. Anc. in ca. appellati. de appel. lib. vj. in glos. fin.

Assignatiuus libertus, require infrà libertus.

Assistere. i. cum aliis esse. C. de ad. diuers. iud. l. vlt. & ibi not.

Assisterium est locus vel domus sanctimonialium, sicut monasterium monachorum, in quo seruiũt Deo, vt est tex. in auth. hodie nouo iure. C. de eu. reo. Item assisteria est illa, quæ præest assisterio, quia ipsa curæ aliarum assistit principaliter. Et secundum quosdam Azo videtur exponere assisterias, id est, fœminarum debilium instatrices. in Sum. C. de episc. & cler. §. nunc de orphanotrophis, vel asceteria, id est recluſa, ab assistendo, quia quotidie assistit orationi. Itẽ asceterium apud Græcos est locus, in quo vnius sacerdos, quinque acolythi, quinque mulieres, quæ assisteriæ dicuntur, sunt manẽtes: vt xxvij. q. j. si quis rapuerit. in gl. (In locis suprà citatis legitur asceterium & asceteria.)

Assistrix, id est ancilla, dominæ assistens ad seruiendum.

Assolatus. i. ad terram redactus, & inuenitur in Nathã Propheta.

Asta, vel potius hasta fiscalis, est venditio quæ fit à fisco sub hastatione. Quãdoq; autẽ fiebat hastatio cũ dicebatur per præconem. Qui plus dederit infrã mẽsem, ille rem habebit, licet ergo infra mensem aliter venderetur, tamen admittebatur adiectio infra certum tempus. vt C. de fid. instru. & iure hastę fiscalis. & de adiectio. l. j. Si autem cũ ipso emptore conuen-

tum

tũ esset, vt posset dare plus offerenti, esset pactum in diem adiectionis, vt ibidem in gl. l. si tempora. C. eod.

Astruere est affirmare, asserere vel assimilare. de cau. possess. & propri. cum ecclesia. & etiã est probare. de hęre. cũ ex iniũcto.

Astute. i. malitiosè. C. de legib. l. 2.

Astutia est cũ aliquis ad assequendum aliquid siue bonum siue malum falsis viis & simulatis vtitur, vnde propriè accipitur in malum, non enim oportet etiam ad bonum finem vti falsis viis vel simulatis. 2. Corinthi. 4. Abdicemus occulta dedecoris non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei.

Asylum interpretatur templum misericordiæ, quo confugientes olim tuti erant, nec inde extrahi poterant. l. quis sit fugitiuus. §. apud. de ædil. edic. vbi Budeus

Asystatos, vt vulgari habent Codices in l. qui quadraginta. ad l. Falcid. exponitur, id est non consistens status.

De A ante T.

At dictio aduersatiua est, vel superbũdat, vt in authenti. de triẽ. & semis. § & quod sæpe. aliquã do at. ponitur pro certè, vt insti. de fidu. tut §. j. & de rer. diuis. §. insula. & qui. alie. li. §. at ex cõtrario.

Atauus est pater abaui, & atauia est mater abauiæ.

Athleta interpretatur pugil siue certator, quia athlos est certamen, & athlon ipsum certaminis præmium, res quidem honorifica: non quemadmodum eorũ qui artem ludicram exercent infamis. Iuuenalis: Læuibus athletis & vasa nouissima donat. Vlpia. li. xxvij. titu. de excusationib. Athletæ, inquit, habeant à tutela excusationem. Vlpianus lib. ij. Dig. titu. de iis qui not. l. athetas. athletas autem artem ludicram non facere. Nebrissens.

Athleta dicitur pugil siue certator. l. athletas. ff. de is qui not. infam. vbi Bud. ait, athletarum verbo gymicos omnes intelligi, hoc est, luctatores, cursores, pugiles, saltatores, item qui discũ in sublime iaculantur in ludo gladiatorum: & ad hoc quòd athleta habeat immunitatem tanquã victor, requiruntur tria. Primò quòd à tenera ætate fuerit in arte pugnandi. Secundò, quòd habuerit tres coronas victoriæ, & vnam ad minus in altera Roma. Tertiò, quòd obtinuerit ad uersariis incorruptis, ita Barto. in l. vnic. C. de athlet. libr x. & ille tex. facit pro trina examinatione fienda ante, quàm quis doctoretur, & trinam approbationem debet reportare, secundum Bart. ibidem, quem refert Abbas in c. cum secun-

dum Apostolum. de prębend. num. & in cap.cùm venerabilis.de excep.in princ.

Athletæ secundum Accursium dicuntur qui sine mercede,gratia virtutum pugnabant, vt ff. de iis qui not. infam.l.athletas. & C.de athle.in prin. lib.x.

Atnepos&atneptis,est filius vel filia abnepotis vel abneptis.

Atornari dicuntur procuratores apud acta constituti, in c.vnic. de stat.regul.libro vj. §.porro.

Atque pro sicut ponitur.ff.de iur. dot.l.si pater mulieris, aliquando ponitur pro id est, ff.de administr.tut.l.j. in prin.aliquando pro sed ff. de nego. gest.l. cum alicui.§.primo.aliquando id est,perinde ff. de pactis.l.itē quia.

Atqui ponitur pro certè, vel atquin pro certè. instit. de fid. tuto.circa medium. ff.de offic. prætor.l. Barbarius. versicu.atquin verum est.

Atriensis siue atriarius, seruus est, qui aliis seruis à domino præponitur,dictus quòd atrio, hoc est primę domus parti,vbi apud antiquos diuitiæ adseruabantur,custos adhibebatur,de cuiusmodi seruo Virgi.intellexit cum in Aeneid.dixit.Fidusque ad limina custos. Et qualis est aut fingitur, Plautinus ille Saureas atriensis, qui sit quasi œconomus, siue villicus.Plinius Cęcilius in epistolis.Sumptus atriensium, topiariorum & fabrorum. Seneca quoque in epistolis:Sed habet villicus atriensis colonus. Vlp. lib.xxxiij.titu.de fundo instructo.l.instrumenta.in fi.Si villa inquit,cultior est, veluti atrienses & scoparij. Item de verborum significa.l.in lege. Vtrū ait,dispensatores, insulariij,villici,atrienses. Accursius atriēses interpretatur qui purgant atrium.

Atriarij sunt serui siue custodes atrij, & iidem dicuntur etiam atrienses. Horum summa erat olim auctoritas, vt ex Plau. tradit Alciat. in l.in lege. de verb. sig.nam & negotia domini procurabant,& res venales distrahebant,& debita exigebant,& in alios non parum iuris habebant, imo vt ibi idē Alcia.scribit, Atrienses dicti sunt,quod in atrio cæteris seruis cibaria distribuerent.

Atrox, id est, immisericors vel crudelis, quasi acris sit morib. secundum Isido.lib.x.ery.

Atrox iniuria,quasi contumeliosior & maior appellatur l.prætor.§.atrocem.de iniur.& quot modis atrox iniuria fieri dicatur traditur in §. atrox.insti.de iniur.

Attellanus,na, um,ab Attella vrbe Campaniæ, de qua Sillius lib.vndecimo punicorum Iam que Attella suas, iamq; & Galatia adegit. Inde Attellani ludi,& Attellanæ comediæ. Iuuena

hæna. Vrbicus ex odio risum mouet attalanæ Gestibus autonoes Scæuola titu. de legatis iij. l. patronus. Fundum, inquit, in regione Attelana legauit. N. (In pand. Florent. est attella.)

Attentari pudicitia alicuius dicitur, cum id agitur, vt ex pudico impudicus fiat, l. attentari. de iniur.

Attestari est absenti denuntiare. l. subsignatum. de verb. sig.

Attestationes sunt dicta testium vel testimonia ordine iuris in scriptis redacta.

Attilianus tutor dicitur, qui olim ex l. Attilia Romæ dabatur iis quibus nullus omnino fuerat tutor. Institu. de Attil. tuto. in princ.

Attonitus media breui, est eleuatus, vel quasi quodam pauore concussus.

Attritus est afflictus, consumptus, exhaustus, imbecillis, vel fessus.

Atyptus est qui malè exprimit verba, secũdum Bud. in l. item Offilius. de ædil. edi.

De A ante V.

Auarus appellatur cæcus & ambitiosus. c. quorundam, de ele. lib. vj. quia ita excæcatur eius animus, vt agenda non videat, & à prohibitis non declinet. xlvij. dist. virum. &c sicut hi. & differentia inter auarum, largum & prodigum, habetur de consuet. ex parte.

Auctio ponitur pro publica rerũ venditione, qua plus offerentibus addicuntur.

Auctor dicitur, à quo quispiam rem comparauit aut alias adeptus est.

Auctoré fieri est approbare quod geritur aut gestum est. l. etiam. ff. de auctor. tut.

Auctorare aliquem, est illum nõ obnoxium facere atque obligare, quoniam autores dicuntur, qui habent potestatem aliquid faciendi, & sine quorum autoritate non potest aliquid fieri. Vnde tutores dicũtur autores pupillorum, & milites dicuntur autorari à duce siue præfecto exercitus, id est obligari in illorum verba iurantes. Vnde titulus est apud Iurisconsultos, de legendo vel autorando milite, & inde autoramentum pro ipsa obligatione. Vnde Seneca dicit, Nullum sine autoramento malum est. Et Cicero in primo Officiorum. Est enim illis ipsa merces autoramentum seruitutis. Vlpianus libro xxvj. titũ. de autorit. & con. tuto. l. etsi pluribus. Si tutor, inquit, auctoretur, cui administratio tutelæ concessa non sit, pro obligetur. Inde componitur exauctorare, pro eo quod est ab obligatione soluere. lege in verbo exauctorare. Nebr.

Auctorari, est auctorem fieri & approbare. l. etsi. de auctor. tuto.

aliàs ponitur pro obligare. vnde auctorati milites, id est ære in pendiario obstricti, siue sacramento.

Auctoritas & consensus tutorum & curatorum, require infrà tutor & curator.

Auctoritas præstanda. not. secundum Azo. in sum. C. de auto. præstan. Auctoritatem præstare est, cum quis dicat se approbare id quod agitur, hoc est, auctorem fieri. Præstare autoritates potest quilibet tutor in rebus minoris ad quem spectat periculum administrationis. Et sic autoritas videtur idē quod consensus legitimorum tutorum & curatorum. Et differētiam inter autoritatem & potestatem, vide per Hostiē. in sum. de sacra. vnct. §. refert autem.

Adde q autoritas præter notam significationem aliquando accipitur pro iure vendicandi rē suam, qualibet vsucapione reiecta, vt cum in l. Atinia dicebatur, Quod surreptum erit, eius rei æterna autoritas esto. Interdum significat actionem pro re euicta. l. vlt. de eui. item, ius quod quis ab autore, ideſt, venditore consecutus est, vt in l. vlt. de pign. actio. ponitur & pro simplici consensu. l. cum adoptio. de adop. Habet præterea alias significationes, de quibus apud Alciat. libr. ij. parer. cap. ix.

Autorizare est cingulo militem vel ordinibus clericum decorare vel ordinare.

Authenticum est liber iuris ciuilis excerptus, quasi quædam summulas ex aliis legalibus libris, continens ix. collationes, & ix. partes principales. Sed authētica authēticę est lex vel §. incorporatus in libro Codicis. & ergo semper allegatur authentica. C. tit. tali vel tali, vt C. de epiſc. & cle. authē. generaliter: & sic additur titu. sed non additur numerus collat. Et dicitur authenticum, quasi authoratum & comprobatum.

Authentica persona quæ dicatur, vide not. per Archid. extra de elect. c. licet canon.

Authentica scriptura quæ sit, vide extra de fide instru. c. j. & ij. per Bern. Inno. & Hostien.

Aucupium dicitur locus aptus ad capiendum aues, vel rhete, vel virga viscata, vel tugurium ad hoc præparatum. An aucupare liceat in fundo alieno. ff. de seru. rust. præd. l. diuus. & institut. de rer. diuis. §. ferè.

Audax dicitur qui nihil metuit, & sumitur propriè pro arrogante. Et ita dicuntur audaces facientes contra ius. in authen. de admi. circa princi. col. viij. Quandoque sumitur in bona parte. viij. quæstio. audacter. in prin. xxxvij. q. v. si Paulus. vers. caue. quæso.

Audacia

Audacia idem est quod temeritas, & accipitur in malo. c. 2. de cōsib. lib. 6 distinct. 4. factæ sunt, & not. Arch. in c. 2. præl leg. in gl. 2.

Audiens, id est, obediens, ff. de arbit. l arbiter. ex compromiss.

Audientia, licet etiam aliter capiatur, propriè tamē magis dicitur esse facultas, & potestas loquēdi corā superiore alicui cōcessa, prout dicim⁹, data est illi audientia, vel denegata est ei communis audientia.

Auditor in curia Papæ vocatur, qui vice iudicis alicuius causam, vel causas audit, in clem. audito. de rescrip.

Auditor cameræ Papæ dicitur, qui audit negotia super thesauro Papæ, & super his quę ad cameram Papæ pertinent.

Auditor contradictoriarum dicitur in curia Papæ, qui audit impetrantes rescripta ad lites vel aliter ad ius commune pertinentes gratias.

Auditorium est forum causarū vel locus in quo causæ audiūtur, sed tamen recte potest dici auditorium magistrorū vbi disputant, & non magistri forus, sed iudicis, cū sic in curia Papæ vocetur, & dicitur ab audiendo. Vnde & pro ludo literario sumitur l. 8. C. de stu. lib. & auditor dicitur discipulus. l. 2. §. pen. de orig. iur.

Auditus exponitur, id est, cōsensus, vt in authen. vt immo. ad tenup. dona.

Auellere est auferre violēter, vel extirpare, vt ff. de incend. rui. naufra. l. 3. paragra. non solum.

Auerta, inquit Alcia. in l. quoniā. de cur. pu. est pectorale equorum Bud. putat esse lora latiora, quæ per terga equi iugalis excurrūt, sub alis eius succinta. Sed Alcia. tentat, accipi posse pro capitis ornamento quo habenæ figuntur, sic dicta q̄ per eā auertāt equi prout sessori visum fuerit.

Auertere. i. distrahere. C. de naui. l. qui fiscales. lib. 11.

Auersione, vel per auersionē vendere aut locare est (vt quidā interpretātur) cum periculū vēditor, vel locator à se auertunt in emptorem, vel conductorē. l. qui officij de contrah. emp. & l. 1. parag. exercitorem, de exer. actio. Alcia. vero li. 6. Parer, c. 23. legit aduersione & nouiter declarat.

Aues si legētur, quid veniat in legatum, docet Iurisc. in l. auib. de leg. 3.

Auferre differt ab amonere, & rapere, vt not. in l. 3. parag. non solum. de incen. rui. & nauf.

Augere, & ampliare non eundē habent significatum de quo supra in verbo ampliare.

Augustalis capitur pro dignitate quadā, quæ inter magistratus municipales erat, de qua in l. quinque. C. de cur. Apellabatur, & augustalis ora-

fectus Ægypti, vt ex titulo, qui est, De offic. præfec. Augu. significatur ex eo dict⁹, quod ab Augusto constitutus esset.

Augustus, vt attestat Tranquil. primus omnium vocatus est Octauianus ab augēdo Imperio, ex quo deinde, & qui post eum Imperarunt, id nomen sibi assumpsere.

Auia est mater patris, & matris.

Auiaria sunt in quibus asseruantur aues. l. auibus. de leg. 3.

Aureus, id est solidus. insti. de pę. temere litig. § fi. & lxxij. aurei faciunt libram auri. C. de suscep. & area. l. quoties. & nota. de in ius voc. l. fin. & C. de seruis fugi. l. quicunque. sed x. aurei faciunt libram argenti. C. de argē. præt. quod infertur. l. vni. lib. x.

Aurichalcum, dicitur secundum Isid. quod splendorem habet auri, & durritiem æris.

Auricularius est consiliarius vel secretarius, cui solent secreta domini committi.

Aurifex est qui operat aliquid de auro sicut aurifaber.

Aurifodina, est locus vbi foditur aurum. Sed aurificina est loc⁹ in quo fabricat⁹ aurum.

Aurigenarij, vel auricentenarij. no. C. de curi. pu. l. quoniā. li. xi.

Aurum coronarium dicebatur, quod erat coronis faciendis aptissimum, & quantum possumus coniectura assequi, est illud quod ex insulis Isidorū nuper repertis aduehitur, nō quodcunque, sed quod vulgo dicitur Guanim: neque enim est eiusdem speciei, cum auro communi, quoniam igni purgatum non pertingit gradum vigesimum. In sacris literis hoc genus auri Cethim dicitur, & inde Cether dicta est corona auri. Huius generis auri meminit Iustinian⁹ in suo codice. tit. de Iudæis. l. Iudæorum. Quam formam inquit, patriarchæ quondam coronarij auri nomine postulabant. Item libro decimo de auro coronatio, lege vnica, Ad collationem, inquit, auri coronarij placuit neminem absque consuetudine esse cogendum. Sed cum illud auri genus destinaretur corōis, illam puto fuisse causam, quod splendore quodam peculiari fulget. Nebr.

Auro legato nō debetur pecunia aurei, aurei autem anuli debentur. l. cū aurum, & l. etsi. in prin. de aur. & arg. leg.

Aurum coronarium dicebatur, A quod cōferebatur ad coronationes principum, vel quod coronarū faciēdarum nomine præstabatur. Alij dicunt coronariū illud esse, quod dabatur athletis, prout not. Azo de auro corona. C lib. x.

Aurum factum quod dicatur, definit Paulus Iurisconsl. in l. pediculis, & Vlpia. in l. Quinius. de auro & argen. leg

Aurum obrizum appellatur purgatissimum, & excoctissimũ vnde obrizati solidi, ĩ l.j. C. de oblat. vot. lib. 12. ex purgatissimo auro conflati.

Aurum publicum est quod pertinet, ad ærarium fisci. C. de au. pub. per. libro decimo.

Aruspex est inspector mometorum, vel horarum quo pũcto aliquid sit inchoandum, ita dicit gl. in l. nullius aruspex. C. de male. & math. Sed verius aplatur aruspex, aut potius haruspex, quasi horarum spectator. cap. j. xvj. q. 4.

Auscultare, id est, obedire, attendere, & audire mandatum eũ effectu, vt in c. illud. de maior. & obedien. in glos.

Auspicium iuris, idem est quod exordium litis, secũdum Ber. in cap. pastoralis, de cau. pos. & proprie. in glo. 1. Sed secundũ Alber. & alios auspicium, id est augurium, quasi auis garriũ, vt xxvj. q. 4. c. 1. quia sicut ille qui se committit augurio, id est diuinationi quæ fit in garritu auium, dubius est, ita ille dubius est qui se cõmittit liti.

Aut quandoque ponitur disiunctiuè, vt quando altero posito necesse est alterum tolli, vt cũ dicitur dies aut nox. Quãdoque etiam ponitur copulatiue pro &. Nam quandoque sumus in materia in qua requiritur vtrũque extremorũ per talem disiunctiuam coniunctorum, vt in capit. si post præstitum, de confes. li. sexto. De hac dictione habes in authent. si quando. C. de constit. pecun. & l. cum quidam. C. de ver. signifi. & clem. sæpe. eo. ti. 2. quæstio. v. omnibus. in gl. 2. xx. q. 1. monachum, &c. cum virum. de regul. l. vlti. ff. de ver. significa. Sed autem aduersatur in facto & iure. ff. de ne. gest. si autem, & qualiter accipiatur autem, vide Bar. & doctor. in l. hoc amplius. §. de his. ff. de dam. infect. Et qualiter capiat aut, vide Archi. xlvij. distinct. cap. 1.

Automata siue automataria dicuntur opera, quæ ex se mouent, cuiusmodi sunt horologia. l. cætera. §. finali. de legatis primo.

Autophorus fur manifestus. l. 3. de furtis.

Auunculus est frater matris, & auunculus magnus est frater auiæ, inde proauunculus frater proauiæ, & abauunculus frater abauiæ.

Auus patris vel matris pater.

Auxilium iuris est suffragium & beneficium iuris, prout dicitur, contra hæc prodita iuris auxilia, vide de hoc. ff. Ad Syllanianum, lege cum dominus. Frustra auxilium legis inuocat, qui committit in legem. ff. de minoribus. l. auxilium de vsuris. capitulo. quia frustra.

De B ante A.

BAburrus vel baboſus, idem eſt quod ſtultus vel hebes, & babigor idem.

Bachari, hoc eſt, baccharū more lymphaticè vaticinari. l. 1. parag. fin. de ædil. edic.

Bacchari mulier ſeruili amore dicitur, in parag. fi. inſt. de ſucceſ. ſub. quæ ita ardēter ſeruū adamat, vt veluti furore correpta videatur.

Baiulare, idem eſt quod portare.

Balanus genus eſt glandis. l. carbonum, ff. de ver. ſignifi. licet aliqui ibidem legāt mendoſè bullariis. Aeron vero ſcribit balanū eſſe herbam vnguētariā, & ab Horatio pro vnguento myrobolano poſitam. Balanus etiam nomen eſt vrbis in Epyro, vt refert Strabo.

Balbus dicitur balbutiens vel titubans, qui verba nō explicat ſed frangit. à balbādo dictus, ſed bleſus dicitur qui literas imperfectè profert.

Baliuus eſt officium domini temporalis, vt C. de ſenten. excom. delicto. lib. vj. & in cle. 1. de pœ.

Baluca aurum eſt nondum purgatum, neque adhuc in maſſam redactum. Græcè chryſamos dictū, & quaſi ab eo quod ſit aurū imperfectū. Neq; eſt verbū Latinū, quod Accurſ. putauit, ſed Hiſpanum. ſcribit Plinius libro 33. natu. hiſtor. Hiſpani, inquit, aurum quod minutum eſt, balucā vocant. Iuſtinianus libro vndecimo, in tit. qui eſt de metal. & met. Octonos, inquit, ſcrupulos in baluca. Et infrà l. ob metallū. Quatuordecim, inquit, vncias in baluca. Cuius legis cenſus hoc eſt, quod ſi metalarij conduxerunt à principe aurifodinam aliquot auri libris, puta centum id debere eſſe purgatū, quod ſoluendum eſt. Quod ſi voluerint ſoluere in baluca, debere pendere pro ſingulis libris quatuor denas vncias, hoc eſt pro interitimento & ſpurcitia duas vltra duodecim. Eſt operæ pretium audire ſomniantem Accurſium. Baluca, inquit, vas lucens, quaſi in eo vaſe aurei illi vectigales principi deferrentur. Sed quia hæc interpretatio ſibi non placebat, adiecit aliam non minus ridiculam. Vel baluca, inquit, quaſi baiulās lucem, hoc eſt, auri ſplendorē. Dic mihi ò Accurſi, hoc eſt de quo tu gloriaris, accurrere, vel ſuccurrere legibus, an potius ea quæ dilucidè à legislatore dicunt, tenebris inuoluere? Nebriſ.

Baluca eſt publica vtilitas, vel eſt vas luteum. C. de meta. & me. l. 1. lib. 11. ſecundum Accur.

Balnearij, qui in balneis furantur. Balneatores, qui miniſtrāt in balneis.

Balneatorum inſtrumentum appellatur, quo vtimur in balneis

nęis.l.pictoris.de fun. inſtr.leg.

Bannire ſecundum dicta vulgariũ videtur idé eſſe quod proſcribere: & dicitur bannitus quaſi proſcriptus de ciuitate.

Bannitorium eſt locus cauſarum alias panditorium.

Bannum à recentioribus dicitur illa ſpecies exilij, quæ ab antiquis dicebatur proſcriptio. Encartados huiuſmodi exules Hiſpani appellant, Itali bannitos, ij ſunt de quibus in iure ciuili & apud auctores Latinos dicitur, quod carent de iure rogæ, quibus aqua & igni interdictũ eſt. Codice de epiſcopis & clericis. in noua conſtitutione Federici: Banno inquit, imperiali ſubiaceant.

Bannum ſecundũ vulgare Gallicorum & longobardorũ, videtur eſſe edictũ publicũ, iuxta illud quod dicit Rayn.c. quod preco Pariſienſis nuntiat bannum nomine epiſcopi à Rege.

Bapheus interpretatur tinctor,& baphe tinctura, vtrunque ductum à bapto, quod eſt tingere ſue colore inficere. Seruius in illud Virg. libr.4. Georg. Hyali ſaturo fucata colore: iuxta Terentiũ, inquit, ſunt Baphia, vbi tingitur lana. Iuſtinianus libro vndecimo Codicis, tit.de murilegulis. l. Baphei. inquit: Per quos & priuata noſtra ſubſtantia teneatur, & ſpecies gynecij confectæ corrumpuntur. Idem in titu.de veſtibus holoberis.l.purpuræ. Ad baphia, inquit, phœnices. Nebr.

Baphius dicitur tinctor,& baphia taberna tinctoria. l. ij. C. de murileg.

Baptiſmus eſt ablutio corporis exterior facta ſubordinata forma.de conſe. diſt.iiij. c.neceſſarium,& per totam diſtin. De triplici baptiſmo vide ibidem in c.baptiſmi vicem.

Barbari ſunt qui extra Romanũ imperium ſunt, & maxime hoſtes. inſti. in proœ.

Barbaricarij de quibus in l.j.C.de excuſ.arti.lib.x. ſunt qui barbaricas veſtes intexunt, aliter dicti phrygiones, quorum ars vt ibidem ait Alcia. eſt ex auro & coloratis filis, in veſtibus hominum animaliúmque effigies exprimere.

Bariles dicuntur vaſa ſicut in alcipibus ſolent haberi.

Bariona, id eſt filiꝰ columbæ, ita dictus fuit ſanctus Petrus. diſt. xix. ita Dominus. & Mar. 16.

Bartolus lucerna iuris ciuilis, ſic eum appellat Ange. in l.1. C. de iudi.

Baſes dicũtur orbiculi, illi in quibus vaſa in menſis collocantur, ne toralia polluantur, quorum meminit Iab. in l. hæres meus. §. pen. ff. de lega. ij. quanuis apud iuriſconſ. verba mendoſè circunferantur, ſunt & aliæ maiores, vt ſeſſiones ſtatuarum, columnarum, ſeu ſtatu-

um

ruarum sunt & fabricarū quæ à fundo consurgunt, & suppositæ fabricæ sustinent pondus. & de his intellexit Pompo. in l.pen.ff.de verb.signif.

Bases strutiles sunt veluti pedamenta, & sedes columnarum ex lateribus calcéque, non etiã solido lapide compositæ. Alc. & Bud.in l.pen.de verb.sig.

Basilica dicitur palatium Regis, & inde dicitur quælibet ecclesia basilica, quia est palatium regis æterni. De hoc per Archid.lxiij.distinc. non oportet. ij.& ibi concordan. Adde quòd basilica dicitur ecclesia constructa antequam sit consecrata, post consecrationem verò vocatur ecclesia. No. Io. Andr. in c.i.obis.suprà, in verbo ecclesiam.de iure patro.

Basilicæ viæ sunt quas consulares vel prætorias vocant.l.ij.ff. ne quib.loco pub.

Bastagarij siue bastazõtes, dicuntur baiuli & corbulones, qui ferunt onera humeris, dicti à bastazo verbo Græco, quod est portoas, Latinè. Iustinia.libr. xj.Codicis.titu. de mirilegu.& bastagariis.l.iiij. Quod ad præsens, inquit, remediũ pertinet, quintũ animal bastagariis pro reparatione præbeatur. Accur. nihilo plus succurrit, quàm solitus est: Sunt, inquit, bastagarij, qui cogunt rusticos ad hoc, vel sunt becharij de domo principis. Becharios Itali vocant lanios, sine laniones; sed diuinat, vt solitus est aliis in locis. Nebris.

Bastagiarij secundum quosdam dicuntur quasi bestiæ angariæ, eo quod rusticos angariabant, id est, angebant ad quintam bestiam præstandam: vt C.de muril.l.quod ad præsens. lib.xj.& secundum Accurs. bastagiarij sunt de domo principis, quasi bestiarij, primo modo, vel quasi vastatores animalium, secundo modo aliter bestatores. Adde quòd bastagiarij secũdum Alcia.in rub. C.de muril. erant qui vestes ad tincturam ferebant referebantque.

De B ante E.

Beare, id est prodesse, vnde beati appellantur diuites & felices, quia cæteris prodesse possunt & debent.l.bonorum.de verborum significatio.

Beguardus, & beguina, vel begutta, sunt viri & mulieres tertij ordinis, qui etiam aliter vocantur fratres de pœnitentia. De his vide clemen.j. de religio. dom. vbi Hostiens. & vide cle. ad nostram. de hæret. vbi damnatur secta talium beguardorum & beguinarum. Item cap. cùm ex eo. de excess. prælat. libro sexto. & clem. cum ex eo. de senten.excom.

Bellum iustum quid sit, innuitur xxiij. quæstio.ij. per Archidia. in Sum.& c.iustum bellum. Iustum

ſtum videlicet, illud quod fit de præcepto principis de reb⁹ repetendis, vel propter iniuriã repellendam. Sunt autem ſeptem genera bellorum, de quibus vide Archidi. in Roſario xxiij. q. ij. c. & iuſtum. Et ſciendum quòd belli appellatio accipitur dupliciter, ſcilicet, pro ipſo conflictu, vt in l. bello. in prin. de excuſatio. tutor. & pro tempore militiæ, vt inſtitut. de excuſatio. tutor. in princ.

Belos, dictio Græca, quæ idem ſignificat quòd telum. l. ſi calumnietur. de verb. ſign.

Beneficium ſumitur latiſſimè pro omni liberalitate. Minus latè pro liberalitate principis: & ſic ſumptum ſignificat largè & ſtrictè. Largè vt continet beneficium ſtrictè ſumptum, & cum hoc reſcriptum & priuilegium. Strictè dicitur beneficiũ principis conceſſio facta à principe de aliqua re: vel iure: quod eſt principis concedẽtis, & per hoc differt à reſcripto vel priuilegio, & licet ita ſtrictè ſumatur, tamen eius interpretatio latiſſima eſt. l. pe. ff. de conſtit. princ. cùm dilecti. in fin. de donat. & de verbor. ſignifi. cap. olim. Natura enim princeps debet eſſe liberalis in his quæ ſua ſunt, verbi gratia, Princeps alicui concedit domum aliquam delatam ipſi principi cum integro eius ſtatu. Hæc verba ſumuntur latiſſimè, ſcilicet, cum his quæ inſunt & adiacentibus & omni iure ſuo. l. ſi quãdo. cum ibi not. C. de bo. vacan. libro decimo. Sed pone princeps cõcedit domum, non apponendo cum integro eius ſtatu certè. ſola domus conceſſa videtur, quia verbum domus, ad illa non poteſt extendi, videlicet curiam viridarium, & adiacentia. facit l. ſi quando, præallega. niſi aliunde ſumeretur ſcientia quòd princeps de illis intellexerit. Nam ſola liberalitas non eſt ſufficiens ſignificatum, niſi aliud ſignificatiuum concurrat, quia alias ſequeretur quòd cõcedendo vnam rem videretur aliam concedere.

Beneficium iuris eſt id quod à iure conceditur vel indulgetur. Et horum beneficiorum iuris quædam ſunt ordinaria, quędã extraordinaria, vt illa quæ ex ſpeciali priuilegio quibuſdam ſpecialiter indulgentur, ſicut beneficium reſtitutionis in integrũ eccleſiæ vel minori xxv. annis conceſſum facit de in integrum reſtit. capitul. i. & ff. de conſtitut. princip. l. penul.

Beneficium epiſtoię diui adriani. Require infrà in epiſtola.

Beneficium nouæ conſtitutionis de fideiuſſore. Require infrà fideiuſſor.

Beneficium nouæ conſtitutionis de duobus reis ſtipulandi vel promittendi eſt, per quod ſub-

uenitur duobus reis debendi, vel promittendi, vt per ipsum postulare possint se non in solidum, sed pro parte tantum posse conueniri, nisi se obligauerit, & huic beneficio renuntietur, & hoc adiecta noua constitutione in actione de duobus reis promittendi & stipulãdi, quia vt dicit Azo in Summa. C. eodem tit. effectus duorum reorum promissionis fuit vt si duo vel plures eandem pecuniam promiserunt, aut stipulati fuerunt, ipso iure singulis insolidum debeatur, & singuli debeant. Poterat ergo ab vno eorum in solidum peti, quia vnusquisque eorum in solidum erat obligatus.

Beneficium cedendarum actionum. Require infrà cedendarum actio. Quomodo autem renuntietur his instrumentis & beneficiis. Require infrà renuntiatio, & de hoc in Spec. ti. de renuntia. §. finitis partium. verſic. sed not.

Beneficium ecclesiasticum datur ratione officij, de præb. cùm secundum apostolum. lxxx. dist. si quis àmodo. Ergo beneficiũ tale non conferetur excommunicato. c. cùm bonæ. de æta. & qualit. quia officiari nõ potest, nec fructus percipit, secundum Goffre. de cler. excom. ministr. §. si tamen quæris.

Beneficium feudorum Federici, & beneficiũ fœminæ, hæc duo require in lib. feudorum.

Benemeriti sunt, qui aliquod insignae seruitium fecerint. capi. si quis papa lxxix. dist. nam pro præmio remunerandus est seruus libertate. cap. episcopus. §. in criminali. xij. q. ij tamen benemeritus largè dicitur quicunque non demeruit. l. seruos. ff. de manu. testa. sic quilibet dicitur dignus qui non est indignus. c. dudum. de præsumpt.

Berones sunt sacri, quasi perones à para dicti. Bud.

Berytus ciuitas est Syriæ Phœnices, prope Tyrum & Sidona, patria Vlpiani Iurisconsulti. Plinius libro quinto. Berytus, inquit, Colonia, quæ Felix Iulia appellatur. Scæuola lib. xlv. Digest. titu. de verborum obligatio. l. qui Romæ. §. Callimachus. In prouincia, inquit, Syria, in ciuitate Beryto. Paulus quoq; in tit. de censib. l. j. Berytos, inquit, in Phœnicia Hinc berytius, tia, tium. Vnde Plinio vina beritia celebrantur, lege statim bíblij. Nebr.

Bes, id est octo vnciæ. §. hereditas. instit. de hered. instit.

Bestias, inquit Vlpia. in l. j. de postul. accipere debemus magis ex feritate, quàm ex animalis genere.

Ad bestias damnati dicebantur: qui in exercitationem depugnandi cum feris in theatro addicti erant, quæ pœna longè mitior erat, quàm bestiis obiect

obiectorum: hi enim protinus laniabantur à feris, quos bestiis subiectos interdum Iurisconsulti vocant: vt in l. pœna, ad legem Pompe. Bud.

Berytus, vrbs est metropolitana olim literarum studiis celeberrima, hodie vulgo dicitur Lauitus.

De Bante I.

Biarcha vel biarchus dicitur princeps xl. militum, à viginti, & archos, princeps dictus, vt colligitur l. iij. C. de agend. in reb. vbi apparet quòd biarcha est minor dignitate quàm centarcha cui est potestas centenarij, quia dux centum militum. Adde quòd biarcha vel biarchus vocatur, qui comparat necessaria ad vitā totius domus principis: bios enim Græce, vitam significat, archos principem. aliàs dicitur biarceus, quod vitæ necessaria curet.

Biblius a, um, à Biblo oppido quoque Phœnices de quo Strabo, Plinius, Mela. Est & in eadem prouincia Palæbiblos, id est antiqua biblos. Bibliorum meminit Ezechiel Propheta, cap. 26. 27. Iustinianus libro decimo Codicis, tit. qui est de municipibus, & originariis. l. j. Cùm te Biblium origine, incolam autem Berytiū esse proponas. Vtraque enim Syriæ Phœnices est ciuitas, & altera alteri finitima est.

Bibliotheca locus est, vbi reponuntur libri: nam biblos interpretatur liber, theca repositorium: quemadmodum Dactilotheca, vbi reponuntur annuli: Oporotheca, vbi fructus arborum: Pinacotheca, vbi tabulæ. Vlpia. libr. xxxij. dig. qui est de legatis tertius. l. librorū. Libris, inquit, legatis, bibliothecas non contineri.

Bibliopola, est venditor librorum.

Bibliotheca, locus quo libri reponuntur, quod plenius explicat Vlpianus in l. librorum. de legatis iij.

Bidens, tis, genus est instrumenti fossorij, dictum ex eo, quod duos habeat dentes, quemadmodum rastri, quod habent plures. Iuuenalis: Viue bidentis amans, & culti villicus horti. Vlpianus libro xxxiij. dig. l. instrumenta. Ligones, inquit, farculi, falces putatoriç, bidentes. Nebrif.

Bidētes annumerat Vlpianus inter instrumēta rustica. l. instrumenta, de fund. instru. Est autem bidens instrumentum fossorium, sic dictum, quòd duos habeat dentes.

Bifaria, id est, bis nupta.

Bigamus secundum Hostiens. dicitur qui diuersis temporibus & successiuè, duas legitimas habuit vxores. xxj. quæstio. j. aperiant. Sed largè & interpretatiuè dicitur, qui contra-

xit

xit cum corrupta vel vidua. xxxij.distinc.seriatim, vel qui duas vxores habuit ante baptismum,& aliam post,xxxiiij. distin.c.siquis viduam, vel qui castitatem promissam violauit.xxvij quæst.j.quotquot. vt subdiaconus vel monach⁹ qui contrahit de facto,cum de iure non possit,vel qui vnam de iure, alteram de facto,vel qui de facto duas duxit vxores,vel qui vxorem adulteram postea scienter cognoscit. Nam non potest promoueri ad sacra,cuius vxor adulterata est, etiam si eam virginem duxerit,dum post adulterium eam cognouit,alias secus.xxxiiij.distinct. si cuius vxorem.Secundū quosdam autem indistinctè bigamus censetur etiam si ignorāter cognoscat eam,sicut qui publicam pœnitentiam egit, vel repudiatam duxit.l. distin. in capite ieiunij. Dicitur autem bigamus secundum Innocen.iuxta vulgare prouincialium quasi bis gamus, id est, stultus vel fatuus,quia ibi stultus dicitur gamus. Vel dicitur, bigamus à bis quod est binū, & gama quo est mulier, quasi homo binæ mulieris vel bini coniugij. Et licet bigamus ad sacerdotium promoueri non possit.capi.j.de biga.quia prohibentur bigami non propter culpam,sed propter sacramenti defectum,cap. debitum. eo: titu.tamen in necessitate bigamus ordinatur in subdiaconū, xxxiiij.distin.subdiaconus. Et bigamus non est ille qui contrahit cū viduā si nō est cognita.cap.debitum. prælleg.Nec est bigamus contrahens cum vnica & virgine.de cler.coniu. c.sane.

Bigamia triplex est: vna videlicet quoniam quis duas vel plures habet vxores.Alia est cū quis contrahit cum corrupta.Tertia est quādo quis castitatē promissam per votū solēne violat, vel quādo sciēter cognoscit vxorem adulterā,& cū talibus nō dispēsatur,& qui tales ordinat,priuatur officio,& potestate ordinandi.Et similiter ordinatus tali ordine priuatur, vt not.eod.tit.c.ij.

Bima,id est duorū annorum. de annu.leg.l.iij.& de vsufr. leg. l. si vsusfructus.

Bini, æ, a, nomen est numerale distributiuum,siue diuiduum, hoc est,quod significat tot res illarum quæ diuiduntur singulis competere, vt si dixeris,bini argentei sunt viritim distribuendi,intelligimus quod singulis viris competunt duo argentei. Poetæ,abutuntur hac significatione, accipientes bina pro duobus simpliciter. Virgilius.i.Aeneid Bina manu lato crispans hastilia ferro.Idem in 8.Frænaque bina meus quę nunc habet aurea Pallas. Accursius

cursius huiusmodi nomina in bis tantum interpretatur, vt bina pro quatuor, quina pro decem: dena pro viginti, contra mentem legislatoris, magnoq; sensus detrimento. Lege in dictione deni. Est alia significatio huiusmodi nominum cum iunguntur nominibus pluraliter declinatis, vt si dicas, binas literas tuas accepi, intelligo & accepi duas epistolas, sed binas dixi, quia literæ, arum, pro epistola caret numero singulari. Hinc est, quod M. T. reprehēdit filium Ciceronem, quia scripserat se accepisse duas literas, cùm debuisset dicere binas, nam dicendo duas, significabat quòd duo tantū elementa accepit, puta a, b. Neratius ibr. xxxix. tit. de damno infe. l. quod conclaue. Binarum, inquit, ædium: & in alia lege, de seruitutibus vrbanorum prædiorum, cuius initium est, Binas ædes habeo, alteras tibi lego, vtrobique significat duas domos. Nam ædes pluraliter declinatum, vt diximus in dictione ædicula, domū priuatā significat. Quòd si dixisset duas ædes, intelligēdum esset quòd habebat duo tēpla, quandoquidem ædes templum significat in vtroque numero, aut quemadmodū Accursius interpretari consueuit, in bis tantum, quatuor templa.

Bisextus appellatur dies ille intercalaris, qui in quarto quoq; anno interponitur, mense Februario, die sexto Calen. Martias, vnde bisextus dicitur, & bis numeramus sexto Calendas Martij. Sed vt alterum ab altero distinguatur, in priori dicendum est sexto Calendas Martij, die intercalari, posteriori simpliciter sexto Calend. Martij. Est autē intercalare ferè interponere. Causa verò adiiciendi illum diem, ea nimirū fuit, vt cursus solis cum numero dierū cōgrueret, quod fieri non posset, nisi quarto quoque anno dies vnus adderetur, qui colligitur ex quadrante, hoc est sex horis, quæ ad complendum solis cursum post trecentos sexagintaquinque dies supersunt, de quo multa apud Macrobium in primo Saturn. Celsus de verb. signific. l. cum bisextus, &c. vbi Accursi⁹ multa delirat. Nebris.

Bissextus habet dies cccl xvj vt nota. in l. cùm bissextus. ff. de verb. sign. Et vnde dicatur, no. Bern. in cap. quæsiuit. de verb. sign. & not. ff. de statu. lib. in l. cùm heres. §. Stichus.

Byssicus, a, um, siue byssinus, a, um, est res ex byssi materia cōstans. Est autem byssus genus lini candidissimi circa Elidem Achaiæ nascēs, neque vlquam ferè alibi: quēmadmodum Carbasus in Hispania iuxta Taraconem. de vtroque Plin. est

autor lib.19.Nat.historiæ. Byssi meminerunt sacræ literæ in vtroque testamento.Martianus lib.xxxix.tit.de publicanis.l.fi. Xylocinanamomum,opus byssinum,vbi pro byssico mendosè bussicum legitur. Nebr.

De B ante L.

Bladum secundum *Accurs.*in l. triticum de verb.oblig.dicitur omne quod in area teritur.quę diffinitio etiam Bar.placet in l. prima,§.de eo opere.de aqua pluuia arcend.

Blandiri sibi apud Vlpian. in l.iij. de admi.tu,est seipsum fallere.

Blasphemare quid sit,docet Bar. in l.itē apud Lab.§.ait.de iniu.

Blæsi teste Budæo sunt qui certā aliquā literam exprimere non possunt.mentio fit in l.itē Ossilius,de edil.edic.de quo & suprà in ver Balbus.

De B ante O.

Boethi logistarum,adiutores eorū sunt qui rationes publicas discutiunt. Et inde boethius nomen accepit:boethus enim Græcè,Latinè dicitur adiutor secundum Accurs. C. de tab. scribis,& log.lib.x.

Bolida vel bolidis est massa plumbi quam mittunt nautæ ad mare ad experiendum profunditatem.vnde,Per bolidā plumbi dic massam significari, per quam nauta solet maris explorare profundum.

Bombycinus,a,um , quod est à bombyce.Est autem bombyx vermiculus, ex cuius capillamento depectitur,quod vulgò dicitur figo siue seda. Gallis soye Nam sericū longè aliud est,quā quod putat vulgus incertus loquēdi artifex,de quo in verbo *Sericum*. Sunt igitur vestes bombycinæ,quas ignari harum rerum vocant sericeas. Iuuenalis:Hæ sunt quæ tenui sudant in cyclade,quarū Delicias & pāniculus bombycinus vrit.Vlpia lib.xxxiij.tit.de au. & arg.leg.l.vestis. Vestimentorū,inquit,sunt omnia lanea lineaq;, serica vel bōbycina.N. Bombycina vestimenta appellantur,quæ ex bombycū vermiū telis confecta sunt.l.vestis. de auro & argen.leg.

Bona,orum,inquit Festus, dicuntur substantia rerum:sic dicta, quòd viris bonis digna sunt. Sed aliter vulg⁹ accipit bona, aliter sapientes. Vulgus nāque imperitum ea tantum appellat bona,quæ sunt fortunæ subiecta:cùm illa infimū gradum in genere bonorum obtineant, imò verò secundum Stoicos neq; omnino sint bona simpliciter , cætera vero bona cum additamento:aut bona vtilia, aut bona iucunda.Iurisconsulti tamen quia cum vulgo & ad vulgum loquuntur, bona vocant patrimonium & censum cuiusque,vt Vlpianus ritu. de

verb.

verborum signific. l. bonorum appellatio, &c. Nebr.

Bona dicuntur sic à beando, eo quòd beant, id est beatos faciunt vel prosunt. Nam beare, idē est quod prodesse, & quod prodest, beat. l. bonorum. ff. de verb. sign. Sumitur autem hæc dictio pro omni bono vtili, delectabili vel honesto, spirituali vel temporali, vt j. de anima. In iure autem hæc dictio bona in plurali, & neutraliter significat res nostras quæ sunt in dominio nostro vel quasi, in d. l. bonorum, & ipsas res ex suo proprio significato communiter accepto, significat deducto ære alieno. Quandoq; autem non deducto significare concluditur, verbi gratia, Testator legat alicui certam partem bonorum, & ibi bona dicuntur deducto ære alieno. l. cùm autem. ff. de legat. 2. Nam sensus est, quòd per heredē deducto omni ære alieno de hereditate legatarius habeat quartam in bonis quæ supersunt, id est, quotam sibi legatam, & sine onere creditoris, vt in l. præal. Sed vbi testator herede instituto legat Titio omnia bona, vel per fideicommissum vult restitui significat æs alienum non deduci, imo transire ad legatarium vel fideicommissarium. Et ita idem significat quod hereditas. l. nam quod. §. finali. cum l. sequent. ff ad Trebellia. Finaliter, hæc dictio bona, significat latissimè omne quod quouis modo potest prodesse. Et prout in iure accipitur, in communi significato significat quæ sunt in nostro dominio vel quasi, deducto ære alieno. Significat etiam hæreditatem, quando probabile medium cō modius hoc declarat. Et sic bonorum appellatio aut est ciuilis aut naturalis: Ciuilis enim significat sicut lex & eius significatum se adaptat, & in bonis annumeratur, si quid est in actionibus, petitionibus persecutionib⁹. lege bonorum. ff. de verborum significatione.

Bona aduentitia, castrensia, quasi castrensia, profectitia, quæ sint, vide in ver. peculium.

Bona ciuitatis abusiuè publica dicta sunt: sola enim publica sunt, quæ populi Romani sunt. lege bona. ff. de verborum significatio.

Bona materna, & materni generis sunt illa quæ ex matre vel auia debentur filiis familias, vel emā cipatis deferūtur, & quandoque pronepotibus, purà res auiæ ipsorum.

Bona vacare est ipsa dominum nō habere.

Bonorum possessor dicitur ille qui de iure prætorio alteri succedit, quia bonorum possessiones à prætore sunt inuentæ. Et est differentia inter

bonorum possessorem & heredem, quia bonorum possessor de iure prætorio succedit. inst. de bonorum possessio. § j. & ff. eodem titulo: per totum. & est nomen iuris, vt notat Ber de cau. possess. & propriet. in gloss. iiij. & ff. de verborum signific. l. hereditas. Aliud est possessor bonorum, duæ dictiones non nomen compositũ, significans factum & non ius, sed heres succedit de iure ciuili.

Bonorum possessio ponitur pro vna dictione secundum *Azonem*, & significat ius recipiendi persequendique & retinendi illud quod in bonis illius erat cui succedit de iure prætorio, & differt à petitione hereditatis, quæ est de iure ciuili: vt instit. & ff. præalleg. Item est ius quod persequimur, & in hoc differt ab actione hereditaria vniuersali, scilicet, possessoria hereditatis petitione. Et quãdo ponitur pro vna dictione, vt bonorum possessio significat hoc ius. Si autem dicitur possessio bonorum, tunc significat factum. Diuiditur autem bonorum possessio, quia alia est ordinaria, alia est extraordinaria. *Alij* diuidunt bonorum possessionem in has duas species, scilicet, bonorũ possessionem secundum tabulas testamenti, & bonorum possessionem contra tabulas testamenti, vt infrà dicetur.

Bonorum possessiones extraordinariæ sunt duæ, ex testamento scilicet secundum tabulas, & contra tabulas. Et quatuor ab intestato, scilicet bonorũ possessio vnde liberi, bonorum possessio vnde cognati, & bonorũ possessio vnde vir & vxor: quarum descriptiones subiicientur.

Bonorum possessio extraordinaria dicitur duobus modis. Vel quia non est stabilita certa parte edicti, scilicet ex testamento tantum, vel ab intestato tantùm, sed vt vaga, quandoque ex testamento, quandoque ab intestato defertur, & competit tantùm his qui vocantur ex nouis legibus, vt ecce mater aliis in testamento instituris, postea in puerperio decessit, & filium quem gestabat in vtero præteriit. Præsumitur enim filius hic institutus, & habet bonorum possessionem secundum tabulas, & septimam partem extraordinariam. Cuius bonum est exemplum secundum legem corneliam, tam ex testamento, quàm ab intestato, quæ fingit eum qui moritur in captiuitate, decessisse ipsa hora captiuitatis. Et ideo quilibet potest ei noua lege cornelia ex testamento ab intestato succedere, vt insti. de bonorum possess. §. septima. Dicitur autem extraordinaria possessio, quia ius non tribuit,

vt

vt carboniana, & quæ datur ventri, & quæ datur gratia litis agnoscendæ. vnde & extraordinaria datur sine causæ cognitione, quæ in ordinariis, quia omne ius tribuit necessaria est. Item bonorum possessio aliter diuiditur, quia alia dicitur bonorum possessio edictalis, vt quæ ex edicto prætoris mortui decernitur. Alia verò bonorum possessio decretalis, quæ à viuo prætore decernitur. Vel quia hodie nõ est necessarium eam decerni vel dari. Dicitur enim decretalis siue iudicialis, à iudicis præsentia, quę in eius agnitione exigitur, secundum Azonẽ: posset & illud dici vnam esse bonorum possessionem edictalem, & eandem edictalem, & eandem appellari decretalem vel iudicialem, ex eo quòd accipit efficaciam ex præsentia iudicis. Nec est differentia inter decretum & decretalem, licet quidam dicant contrarium. Repelluntur autem à bonor. possess. qui amiserunt libertatem vel ciuitatem, vt ff. de bonor. possess. tit. generali. l. edicto. Petitur autem bono. posse. à liberis intra annum vtilem, ab agnatis autem & cognatis infra centum vtiles dies, & si plures sint in eodem gradu, omnes admittuntur. Si autem repudiauerunt, vel tempore sint exclusi, statim possunt admitti sequentes infra eadem tempora, vt Instit. eodem titulo, §. liberis itaque.

Adde quòd bonorum possessiones edictales appellantur quas ordinarias vocant, quæ quidem ius tribuunt: Decretales verò sunt quæ vulgo dicuntur extraordinariæ: & hæ sunt facti, qualis est carboniana, & quæ ventris nomine decernitur, & his similes, quæ omnem vim ex decreto Præconis accipiunt, vt eleganter docet Alciatus in l. delata. de verborum significatione.

Bonorum possessio secundum tabulas est ordinaria ex testamento. Et dicitur esse ex testamento secundum Azon. non quia iuuatur ex voluntate defuncti, sed quia non habet locum, nisi existente testamẽto, & datur scriptis heredibus, & eis deficientibus vocantur substituti. Et inde substitutis deficientibus vocantur substituti eis. Petuntur autem ex originalibus tabulis tantum, non exemplo. Item si fiat quæstio de tabulis, debet probari cuiuscunque intentio per septem testes, & non per duos tãtum, secundum Azon. licet quidam dixerunt cõtrarium. Si autem testator non facit testamentũ in scriptis, sed in verbis, vel nuncupationem rerum vel hominum, datur bonorum possessio secundum nuncupatio

nem testamenti.

Bonorum possessio contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur, secundum Specul. in tit. de libel. titu. de testam. §. sequitur videre. vbi dicit, Est & alia bonorum possessio contra tabulas, quæ datur filio vel nepoti præterito contra testamentum patris vel aui qui filium vel nepotem in testamento suo vel vita præteriit, & datur etiam in tabulis, si filio vel nepoti legauit, ipse tamen legatum non agnouit: & secundum *Azon.* in Sum. eod. tit. defertur liberis naturalibus & legitimis tantum, putà adoptiuis. Item natis & nascituris. Item emancipatis præcipuè, & his qui erant in potestate defuncti, & datur illis ex quibus potuit aut hereditas, aut bonorum possessio peti de iure communi. Datur autē à patre naturali, & in adoptione non habet locum hæc bonorū possessio, nisi instituantur ab eo heredes, & alius eis committat edictum. Item alia est bonorum possessio cōtra tabulas, secundum Specu. ibidem, quæ datur patri vel patri, auo vel proauo, si sint præteriti ex testamento filij vel nepotis emancipati gratis & sine pecunia, cū quo non est factum pactum ne pater vel auus inquietaret sua iudicia, nec receptum est ab eo quantum satis est, qui etiam nec miles nec in militia decessit. Item secundum eundem ibidem est alia bonorum possessio contra tabulas quæ datur patrono præterito contra testamentum liberti si sit maior centenario ad recipiendum per patronum tertiam partem sibi debitam de iure: & datur patrono si sit præteritus omnino, vel etiam si sit sibi minus tertia parte legatum, & tunc datur pro supplemento vsque ad tertiam partem. Et differt in hoc secundum Azo. à bonorū possessione quæ datur liberis, quia tunc hæc demum datur si hæreditas liberti fit adita saltem ab vno de heredibus. Sed illa quæ datur liberis, satis est quod quis potuit esse heres, licet non potuit petere secundum tabulas bonorum possessionem. Item notandum quòd querela inofficiosi testamenti ferè hoc idem operatur quod bonorū possessio contra tabulas, quia testamentum rescinditur de facto. Sed Specul. dicit, quòd de iure scissum & irritum est. Sed in hoc differunt, quia bonorum possessiones omnes prætoriæ actiones sunt, vel edicta prætoria. Querela autem inofficiosi testamenti ciuilis est. Et præmissæ bonorum possessiones ordinariæ sunt & competunt ex testamento. Aliæ bonorum possessiones competunt ab

intest

inteſtato.

Bonorum poſſeſſio vnde liberi, ſecundum Specu. vbi ſuprà §. viſo, datur filio emancipato, quando pater decedit ab inteſtato, & eſt ordinaria, & eam non habent liberi in linea materna. l. quoties. C de ſuis & legitim. heredi.

Bonorum poſſeſſio vnde agnati vel vnde legitimi ordinaria eſt, & ſecundum Specu. ibidem datur proximis cognatis coniũctis per virilem ſexum poſt liberos ab inteſtato. Et nota, quòd bonorum poſſeſſio vnde legitimi, non eſt caput ſpeciale, ſed generale, concurrens cum aliis ſpeciebus bonorum poſſeſſionis, ſcilicet cum vnde liberi, vnde agnati, vnde cognati, vnde ex lege, & ſenatuſconſulto.

Bonorum poſſeſſio vnde cognati ſimiliter ordinaria eſt, & ſecũdum Speculatorem datur his ab inteſtato, qui per fœmineum ſexum coniuncti ſunt, vt ſi neque liberi, neque legitimi exiſtãt, cognati proximi ſuccedant.

Bonorum poſſeſſio vnde vir & vxor ſimiliter ordinaria eſt, & datur viro muliere ab inteſtato decedente, agnatis vel cognatis non exiſtentibus, vel econtra datur mulieri viro ab inteſtato decedẽte, agnatis, & cognatis non exiſtentibus. Et hæ oẽs ordinariæ quatuor bonorum poſſeſſiones comperunt ab inteſtato. Aliæ verò quæ ſequuntur, ſunt extraordinariæ.

Bonorum poſſeſſio extraordinaria eſt, quæ nomine caret, ſecundum Spec. ibidem, & competit his qui ex lege, ſenatuſconſulto, & conſtitutionibus principum tam ex teſtamento quàm ab inteſtato veniunt, ſcilicet, vt cùm aliquis vult ſuccedere patri ſuo quem ab inteſtato deceſſiſſe inuenit, cum ab hoſtibus redit, vel cùm à captiuitate fuerit emancipatus, & ſic iure ciuili cum cognatis in ſucceſſione iure poſtliminij petit ſibi hãc bonorum poſſeſſionem concedi.

Bonorum poſſeſſio ex lege Cornelia eodem modo datur filio emancipato de iure ciuili incognito, cum vult ſuccedere patri decedenti ab inteſtato apud hoſtes in captiuitate.

Bonorum poſſeſſio extraordinaria ſeptima datur vno modo patrono volenti ſuccedere liberto ab inteſtato decedenti ſine liberis. Alio modo filio volenti ſuccedere in bonis matris, vel econuerſo. Et datur alio modo infanti vel curatori eius, volenti ſuccedere ex teſtamento matris, quæ teſtamentum mutare non potuit, præuenta morte, cùm in puerperio deceſſit, & alios filios

coheredes instituit. Datur autem hæc bonorum possessio filio adoptiuo, vel arrogatovo lẽti succedere patri adoptiuo vel arrogatori ab intestato decedenti. Omnes autem bonorum possessiones præmissę ius tribuũt, sed quæ sequũtur ius non tribuunt, licet facti sint.

Bonorum possessio carboniana est illa per quam filius impubes volens succedere in bonis patris ab intestato, tanquam proximior, vel rumpere testamentum per contra tabulas, vel dicere ipsum nullum ipso iure cum fuerit præteritus, cũ obiicitur sibi controuersia bonorum, & filiationis, vel mouetur sibi quæstio status, putà quod sit seruus, petit per carbonianum possessor instituti per controuersiam motam de bonis, & filiationem, & quęstionem status, vsque ad tempora pubertatis suæ differri. Et datur solum cognitione luminaria. Require infrà, carbonianum.

Bonorum possessionomine ventris datur mulieri prægnanti in bonis mariti, in quibus secundum dignitatem suã sibi & familiæ suæ alimẽta constituuntur.

Bonorum possessio ex edicto dui Adriani tollen. datur alicui volenti succedere in bonis alicuius ex testamento in quo instituus vel inscriptus est, ex eo quòd ostendit testamẽtum non cancellatum nec abolitum, nec in aliqua parte sua abrasum, secundum Albert. Et datur volenti succedere ab intestato, secũdum Goffr. quod probat secunda pars rubr. quę dicit de scripto herede. Sed ratio Goffr. dicit contra in Sum. Hoc tamen notandum secundũ Spec. de bon. pos. & bonorum possessiones olim fuerũt vtiles, sed hodie sunt inutiles, præterquàm in quinque casibus. Primus, quando viuo testatore posthumus præteritus decessit, quasi videatur testamentum rumptũ iuris solẽnitate, cùm nihilominus heres scriptus ex isto testamento petit bonorum possessionem, vt in l. posthumus. ff. de iniu. iup. & irrit. testam. Secũdus est in l. filius. eod. tit. Tertius institu. quib. mod. testament. infir. §. 2. Quartus. in l. hæres. ff. de decret. ab ordin. facien. Quintus in l. æquissimum. §. 2 eod. titu. & l. filius. C. de inof. testam.

Bonorum possessio ex testamento militis in militia decedentis, non datur patri, vel auo, vel proauo, vel contra tabulas vt C. de testam. milit. l. ne quidam. & l. milites.

Bonæ fidei emptor dicitur, qui ignorauit rem alienam esse, vel putauit venditorem habere ius vendendi, scilicet, esse procuratorem vel tutorem. ff.

de

de verb.sig.l.bonæ fidei.

Bonæ fidei possessor est, qui credit se aliquam rem iustè retinere, sed malæ fidei possessor est, qui iniustè scit se aliquam rem possidere, vt in reg.possessor.de regul.iur.lib.vj.& inst. de vsucap.per totum.

um,& æquum, teste Budæo l.1.ff.de iust.& iur. absolutam bonitatẽ,æquitatemque significat,& ceu, iuris medullam.

Bonum nomẽ facere dicitur creditor, qui debitorem delegatum admittit,æstimans soluendo esse l.inter.§.abesse.ff.mandati.

Bos cornupeta,& bos qui facile cornupetit,id est,cornibus pũgit.

Boues non continentur sub appellatione iumentorum, sed pecudum vel armentorum,ff. de verb.signifi.l.boues.vnde si lego armentum, continentur boues.ff.de leg.3.l.seruis.para. armento,sed si lego iumenta, non continentur, l.legatis. para.iumentis,eo.ti.&ff.de ædil. edict.l.ædiles.

De Bante R.

Brabeutæ latinè designatores appellantur,l.athletas,de iis,qui not.infa.Sunt autem qui constituendis põpis præsunt, vnicuique incedendi locum,&ordinem præscribentes,non dissimili munere eorum, qui Romæ vocantur magistratus cæremoniarum.

Bractearius est ille,qui secat aurũ in tenuissimas laminas,quę dicuntur bracteæ,vt apud Virgil.lib.6.Aeneid.Tenui crepitabat bractea vento. Inde bractearius dictus. Iulius Firmicus lib.3.Matheseos, Venus, inquit, aurifices, inauratores, bractearios,& argentarios facit Iustinia.li. decimo Cod. de excu.artif.l.j.Artifices,inquit, bractearij. Accurs.Pentaburgos interpretatur,id est,qui faciunt quædam rotunda, & infirmo circa caput equi volubilia,sed in qua lingua dicantur huiusmodi artifices pentaburgi, ego fateor me ignorare, quemadmodum possum per sanctè iurare, Accursium omnino non intellexisse,quid bractearij nomine significaretur. Ant.Nebris.

Bractearij in l.1.cod.de excusat. tut.artifices dicuntur,qui aurũ malleis sursum,& ad quauis tenuitatem ductile, rebus inaurandis inducũt .Nam bracteę sũt auri tenuissimæ laminæ.Bud.

Brauium,victoriæ præmium.

Brephotrophium, locus est, vbi infantes expositi publicè aluntur, nam brephos interpretatẽ infans,& trophe alimentũ, sic orphanotrophiũ dicitur, vbi aluntur orphani, & ichyotrophium vbi pisces, preisterotrophium vbi columbæ Iusti

nianus in C.ti.de sac.san.eccl. l.illud.vbi mendosè bephotrophium legitur, expuncta secũda litera. Item & iterum l.sancimus.atque iterum.l.vt inter habétque accentum in penultima. Nebris.

Brephotroph⁹ appellatur gubernator infantium pauperum,& orphanorum, & brephotrophium locus vbi huiusmodi infantes publice aluntur.

Breuiter,not. Ioan.Cald.in commento suo super decreta.cum dilectus.de cau.pos. & propri. & Ioan.And de testamen.cap. primo.libro sexto.

Breuis,breue,breuiarium,dicuntur epitomæ siue commentarioli rerum summas complectentes,quæ vocãt summaria.

Breuiatores qui sint, not. in aut. de consu.& sunt etiam in curia Romana officiales, qui sic dicuntur,qui scribunt & dictant rescripta curiæ Romanæ.

Breuiloqua hæc dictio significat substitutionẽ, quæ breuibus verbis continet substitutionẽ cumulationem seu multiplicationem.Etiam breuiloqua est illa substitutio , qua sustitutionis vnius personæ ad aliã fit repetitio. Item breuiloqua illas tot,& eodem modo significat substitutiones, vt significant eius verba, vel quæuis aliunde sumpta significata. Et dicitur breuiloqua, quia breuibus verbis fit, & breuibus verbis comprehendit plures substitutiones,vt not. Accurs. & Bar.ff.de vulg. & pupi.sub. De hoc vide infrà, Substitutio breuiloqua.

Brocardica materia dicitur,quæ est contrariarum opinionum rationibus inuoluta.

Brutus dicitur quasi obrutus, quia censu caret, & est sine ratione,& prudentia,secundum Isidorum, vnde brutire,id est infatuare.

De B ante V.

Bubulcus est custos boum, aut qui bobus vtitur. Ouid.quarto de ponto: Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.Cat. de re Rustica: bubulcũ vnum habeat,asinarium vnum.Paul. de fun.instr.l.cum delanionis. de bubulco,inquit, siue de eo qui ibi bobus arat. Inde bubulonicus,a,um,res ad bubulcũ pertinentes, vt in eodem titu. l.sed & stragulas,vestes. Ant. Nebris.

Bubulcus dicitur tam qui bobus arat,quàm qui boues pascit.l. cum delanionis.de fun instru.

Bubulcus est magn⁹ & syue⁹tris bos, vnde bubalinæ stragulæ, ex bubulorum pellibus confectæ,sed buculus est paru⁹ bos.

Buccellarij sunt latrones qui ponunt in ore captiuorũ lignũ, vt non clament. C. ad l.Iul.de vi.l.vltim.vel melius dicebantur equites cataphracti per orientem

rientem: qui ſuberãt magiſtro militum, author Alciat. in l. j. C. de ero. mil. ann.

Buccellanis, vt ſentit idem Alcia. in præalleg. l. j. C. de erog. mil. an. appellatur id genus panis, quem vulgo vocant bis coctũ, nimirum ad diuturnitatem vſus excoctum.

Buccinum, genus conchyliorum eſt, ex quibus purpureus color fit: nam purpuræ annumerantur murices: buccina, quæ à Græcis dicuntur ceryces, & quæ proprio nomine dicuntur purpuræ. Vlpianus libro xxxij. qui eſt de legatis tertius. l. ſi cui. §. vlti. Purpuræ appellatione omnis generis purpuram contineri puto, ſed coccum non continebitur, buccinum autem & ianthinum continetur. Accurſ. coloris genus dicit. Ant. Nebr.

Buccinum, ſpecies purpuræ. l. ſi cui. §. fin. de leg. iij.

Bucus eſt garrulus qui cęteros oris loquacitate non ſenſu ſuperat, ſecundum Iſidorum.

Bulla, eſt ſigillum Papæ, vel litera quam dat papa, vel ornamentum ſchedulæ.

Bupreſtis, vt ſcribit Plinius, beſtiola eſt rara in Italia, ſimillima ſcarabeo longipedi. Idem libr. xiij. pollet, inquit, contra cantharides bupreſtim, & pithyocampas. Apud Marcellum xlviij. Dig. l. eiuſdem. vbi pro bupreſti & pithyocampis melius legitur buboſtris & pituocarpas. Siquidem bupreſtis dicitur quaſi bouis præſter, id eſt ſerpẽs: nam ſubit nares boum. atque ita enecat illos. N.

Bupreſtis animal eſt valde noxiũ, haud abſimile ſcarabeo, de quo mentio fit in l. iij. ff. ad leg. Cornel. de ſicar.

Burdo, partus eſt ex equo & aſina ſicut ediuerſo mulus ex aſino & equa. Hiſpani, burdieganos appellant. In quarto Regum libro cap. quinto, Hieronymo interprete, Obſecro, inquit, cõcede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorum burdorum de terra, hos Græci ginnos vocãt. Theodorus Gazes ex Ariſtotele in libro de animalibus. Inos interpretatur. Vlpianus libr. xxxij. dig. qui eſt de legatis tertius. l. item legato. Vel lectica, vel burdones. Neb.

Burdo, partus eſt ex equo & aſina. l. item legato. de leg. iij.

Burgos vocant crebra per limitem habitacula conſtituta.

De C ante A.

CAballario, munus alendi equos publicos.

Caballus ab equo eo diſtat, quòd caballus ferè nunquam ſine deriſione dicitur, atque ideo Satyrici poetę, qui dum riſum excutiant, nemini parcunt, caballo potius quàm equo vtuntur. Lucilius apud Nonium Marcellum, Succuſsatiui tetri tard

tardique caballi. Et Horat. Satureiano circũuectare caballo. Equus verò non dicitur nisi de apto, & qualem Virg. 3. Georg. describit, dicens: cui ardua ceruix, Argutúmq; caput, breuis aluus, obæsaque terga. Luxuriatque thoris animosum pectus, &c. Põponius libr. xxxiij. tit. de fund. instr. l. si ita. caballos, inquit, qui in pistrinis essent. Nam pistrinis non delegantur nisi mali, & de quibus Iuuenalis dixit: Dominos pretiis mutare iubentur Exiguis, tritóque trahunt epirhedia collo. Signi pedes dignique molã versare nepotis. Hos Hispani rocines, illos cauallos appellant. Ant. Nebr.

Cacabus olla grandior est, siue illa sit ex argilla, siue ex stanno, siue ex argẽto, vel alia quacunque metallica materia. Columella libro 13. de re rustica, In cacabo figlino nouo coquitur, vel stãneo musti arbustiui aminæi vrna. Ecclesia. 13. Quid communicabit cacabus ad ollam? quãdo enim se collisserint confringentur. Quasi cacabus sit ex metalli tantùm materia, & olla ex creta duntaxat figlina. Pomponius libr. xxxiiij. tit. de auro & argen. leg. l. & si. §. si cui. certè, inquit, si cacabos argenteos habebat, vel miliariũ argenteum, id est, vas ad coquendum milium. Nebr.

Cacabos annumerat Paulus in l. cum delanionis. de fund. instr. inter instrumenta fundi: sunt autem vasa in quibus coquitur pulmentarium.

Cadat ab omni iure suo. ista verba important per sententiam. Fel. in cap. Rodulphus. in xviij. versic. cadit ab omni iure suo. de rescrip.

Caduca glans, quæ ex arbore cecidit. l. Sylua. de verborum significatione.

Caduca bona, quæ ad fiscum deferuntur. l. penult. de iis quæ in testam. delen.

Caducum, ex lege Papia, legatum erat relictum sub conditione, qua deficiẽte, vel viuo, vel mortuo testatore cadebat, & redibat, vel ad testatorẽ, viuum, vel ad substitutũ eo mortuo. Vnde titu. est in cod. Iustiniano, de tollen. caduc. Iuuen. Legatum omne capis, necnon & dulce caducum, commoda præterea iungũntur multa caducis. Nebr.

Caducum legatũ secundum Azo. in Sum. de caduc. tol. est quod deficit post mortem testatoris quacũque ratione. Et quia quibusdam modis & rationibus iniquis olim legata fiebãt quãdoque caduca, ideo lex ponit vnam rubr. cod. de cadu. tol. Et differunt pro non scriptum, quasi caducum & verè caducum. Legatum, pro nõ scriptũ est quando legatur alicui damnato in metallum, vel non existenti

ſtenri in rerum natura, puta nõ nato. Quaſi caducum eſt quando non omnino cadit, ſed verè caducum eſt, quãdo ſegatarius vixit poſt mortem teſtatoris, & ſuperuenit ei conditio propter quam efficitur incapax legati. Sed in alio caſu legatur illi qui eſt in rerum natura, ſed moritur ante mortẽ teſtatoris. Primum accreſcit ſine onere, ſecundum verò cum onere.

Cadus vas erat vinarium, in quo vinum diffuſum ſeruabatur. l. pen. de vin. trit. & oleo leg.

Cæduus, a, um, à cædendo, id eſt, ſcindendo dicitur, vnde ſylua cædua dicta, quòd illius arbores licitum eſt ſcindere, ſiue lignorum, ſiue materiæ cauſa. Nam ſylua nunquam dicitur niſi de arboribus. Plin. cæcilius in epiſtolis: cædua, inquit, ſyluæ, cum monte ipſo deſcendunt Cato de re Ruſtic. Sylua, inquit, cædua, &c. Papinianus xxiiij. dig titu. ſolu. matrimon. l. diuortio. Si arbores, inquit, cęduæ fuerunt, vel germinales. Item de verb. ſigni. l. ſylua cædua.

Cęmentũ dicitur à cędendo, nec eſt quod vulgus putat, ædificij fundamentum, ſed ſunt lapides, vt ait Nonius, quibus ædificia conſurgunt, citatque Si ſennam in 4. hiſtoriarũ, Formidine, inquit, oppreſſis, quod humilem cæmẽtis inſtructum oppidi murum ſciebat. Vitru. lib. 1. Saxa quadrata, ſiue ſilex, ſiue cęmentum, ſiue coctus later. Vlpia. lib. xlj. tit. de riuis. l. Seruius. Si riuũ cæmentitium velit facere, audiendum eſſe, hic pro lapidibus quadratis pò ſuit. Ant. Nebr.

Caius Iuriſconſ. fuit (pace aliorũ dixerim) peritiſſimꝰ omnium. Eius conſulta conſultiſſima citantur quàm ſæpiſſimè in libris pandectarum, ſed in illis Florẽtinis ſemper per c, caius: in recentioribus verò g, gaius, cauſa verò erroris ab eo eſt orta, quod Seruius grammaticus ſcribit in 1. Georg. Virgil. libro. tria eſſe nomina quæ ſcribuntur per c. proferri debẽt per g. cneius, caius, amurca. de amurca ſuperius dictum eſt in ſuo loco de caio per c, debere ſcribi Quintil. eſt autor libro primo orator. inſti. Nebr.

Calamitas eſt infelicitas vel miſeria quę euacuatur omni bono, vel eſt pœna vel labor immenſus.

Calata comitia dicebantur, autore Gellio, quæ pro collegio pontificum haberi ſolebant, aut regis, aut Flaminum inaugurandorum cauſa. Ea autem in duo genera diuidebantur, curiata videlicet, & centuriata, de quibus Dionyſius Halicarnaſſeus, & Liuius in primo ab vrb. cond. ſcripſerunt. comitia verò calata dicebantur ex eo, quod populꝰ vocat⁹ in vnũ locum

locũ ad ferenda ſuffragia conueniebat. Calein enim eſt vocare. Comitia præterea à coeũdo, hoc eſt, conueniendo dicta ſunt. Iuſtinianus lib. 2. Inſtitutionum. titu. de teſtament. ordinandis: Teſtamẽtorum, inquit, duo genera in vſu fuerunt, quorum altero in pace & otio vtebantur, quod calatis comitiis appellabant, id eſt, ad cuius ſolennitatem requirebatur populi vocati conſenſus. Reliqua legeibidem. Nebr.

Calata comitia, de quibus fit mẽtio Inſt. de teſta. ord. quæ olim eſſent, enarrat eleganter Aul. Gel. lib. xv. c. xxvij.

Calcaria eſt forma, vbi calx ex coctis lapidibus conficitur. Vnde Plin. in hiſto. nat. ſcribit, olivas cinere ex calcariis lætari. Imperator in titu. de pœn. l. aut damnum pro fodina poſuit lapidum, ex quibus igni reſolutis calx ipſa conficitur: nam de damnatis ad metallum loquitur, ſunt autem lapides in genere metalli Nam quod Accurſ. dicit calcariam eſſe opus calcãdi terram, etiam pueri qui nondum ætate leuantur, intelligũt eſſe perinane. Neb.

Calcaria, locus vbi calx cõficitur, l. aut damnum. de pœn.

Calcarium, quod pro calceis impenditur.

Calcitroſus equus eſt qui ſolet calce ferire, id eſt, pedib. retrò ſe percutere

Calcator propriè dicitur, qui per lapillos ruſticorum more computat, nam calculus eſt lapillus: vnde calculare, per lapillorum ſigna cõputare. Martial. Nec calculator inquit, aut notarius velox, eoſdẽ appellamus & calculatorios. Modeſtin libro xxxvij. Dig. tit. de excuſ. tutor. l. ſpadonem. Neque calculatores, inquit, quos vulgò ratiocinarios dicimus Neb.

Calculator, ſecundum Iſido. dicitur à calculis, id eſt, lapillis minutis, quos antiqui in manibus habuerunt, componendo numeros.

Calculus id eſt, computus. C de erro. calcul. l. vnic. Item eſt cauſæ cognitio & enumeratio, vt C. de iudic. l. rem non nouam. Item prima ſententia definitiua. C. de appell. ſi actor. Vide aliquid de calculo de fide inſtru. cùm dilectus.

Calendæ & calendarium, vide in litera K.

Calẽdarium liber erat rationum, non quaruncunque, ſed earum tantùm quæ ad fœnus pertinebant, & in quo debitorum nomina ſcribebantur: dictum calendarium, quia primo cuiuſque menſis die. hoc eſt Calendis, pecuniæ dabantur fœnori, & exigebantur cum vſura. Ouid. Si puteal Ianumque times celereſque calẽdas: celeres dixit, quia debitoribus cito redire videtur terminus debiti

ſoluen

ſoluendi. Horat. Qui niſi cum miſero triſtes venere Calēdæ, triſtes autem ab effectu vocauit, quæ debitorem faciunt triſtem. Idē quoque in Epodo de Alphio fœneratore: Omnem redegit idibus pecuniam, quærit Calēdis ponere, ſcilicet ad vſuram. Seneca lib. 1. de beneficiis: Nemo beneficia in Calendario ſcribit, id eſt in libro fœneratitiarum rationum, vt inde ſortē cum vſura recipiat. Idē in quinto eiuſdem: Quid fœnus & calendarium & vſura, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina? Atque adhuc in epiſtolis: Forum conterit, calendarium verſat, fit ex domino procurator. Scæuola lib. xxxiij. dig. titu. de fundo inſtru. l. nepoti. Legauerat, inquit, nepoti prædia, vt ſtructa ſunt, cum vino, grano, calendario. Item Aphricanus de legatis tertio. l. qui filium. Certa prædia nepoti per fidei commiſſum dederat, excepto calendario. Atque ibidem l. nomen. Nomina, inquit, ex calendario quæ elegit. Accurſ. nomina debitorum calendarium interpretatur, verè quidē non ſufficienter: neque enim quod cūq; debitū venit appellatione calendarij, ſed tantū quod ex fœneratione conflatur. Neb.

Caligatus miles dicebatur, qui erat manipularis. Manipulus autem exercitus. Varro de lin. gua Latina, appellat minimas manus, quæ vnum ſequuntur ſignum, ex manipulis autem cohors componitur. Caligatus autē dicitur à caliga, hoc eſt, tibiali ſiue ocrea, quo erat crurum armatura, de qua Tranq. in vita Caij Cæſaris: Caligula, inquit, cognominatus eſt, quia manipulari habitu eſt inter milites educatus. De milite igitur calligato, hoc eſt, manipulari, ſiue infimę conditionis, dixit Iuuenalis: Cum duo crura habeas offendere tot calligatos. Quintilianus in declamationibus. Parere caligatum tribuno lex iubet: & paulò poſt. Commendem tibi ordinem caligati militis. Vlpianus in titu. de iis qui notantur infamia. Ait, inquit, prætor, qui ab exercitu dimiſſus erit, dimiſſum accipere debemus militem caligatum, vel ſi quis alius vſque ad centurionem vel præfectum cohortis vel alæ, ſiue legionis. Item de cuſtod. & exhibit. reorum. de militibus. & de re militari. l. omne delictū. Ant. Nebr.

Caligatus, id eſt miſerrimus. Inde caligatus miles dicitur, qui habet ferreas ocreas, vel calligas de corio. Etiam idem eſt, quòd infirmus vel obſcurus, has expoſitiones facit glo. in l. à caligato C. de nup.

Calliditas, require infrà dolus malus. Eſt enim callidit. & dolus

lus adhibitus tacendo, vt not. ff.de do.ma.l.j.in glos.Inde callidus.i.fallax vel astutus.

Calumnia secundum Hostien.in Summ.est cùm quis ex certa scientia iniustè agit vel resistit. ff.ad Turpil.l.j. §. calumniari. Vel est petitio iniusta ex certa scientia in iudicio facta:& iustæ petitioni iniusta responsio vel est falsi criminis impositio, ff.de verborum signific.l. si calumnietur.

Calumniari secundum Azon.in Sum.cod.de calũ. est falsa crimina scienter intendere & alicui opponere, vel imponere. Et ex eo quòd quis non probauit crimen, calumniari videtur,licet textus videatur sonare in contrarium,quòd talis non sit calumniatus.ij.quęstio. iij.c.si quem. §.notandum. vbi dicitur:calumniari est falsa crimina scienter intendere, præuaricari crimina vera abscondere. Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. Sed non vtique qui non probat quod intendit,calumniari protinus videtur, similis text. in l.j. ff. ad senatusconsultum Turpilianum.

Calumniator est qui scienter alicui falsa crimina imponit vexandi occasione,vt ff.ad Tur. l.i.in princip. vnde secundum Isidor. calumniator à calumniando, id est, frustrando vel decipiendo dictus est.Et inde dicitur iuramentum calumniæ,scilicet,vitandæ. Et est assertio verę petitionis vel repulsionis,secũdum Goffred.cùm quis iurat se bona fide & non calumniandi animo causam mouisse, vel quòd veneritad reluctandum putans se bona iustitia vti.cod.de iuramen. calum.l j.§.j.& habet quinque capitula,vt cap.primo de iura.calum.vbi glos.

Camelelasia,siue camelaria, est curatio camelorum,qui publicè,& ad vsus publicos alebantur:&camelarij ipsorum camelorum curatores,quorum duo sunt genera,alterum bactrianum,quod vnum tantum habet tuber, alterum arabicum quod duo tubera in dorso habet, eosdem & dromedarios ob velocitatem cursus vocant. Arcadius libr.5o.ti.de muneribus.l.munerum. camelasia,inquit,personale munus est. Et ibidem de camelario. Nebr. Camelarij sunt ductores curatoresque camelorum,& camelelasia munus agendi ac curãdi camelos,nam cameli iumentorum operam præstant impedimentis exercitus comportandis.

Camerata arca, vehiculum contectum,quo matronæ & valetudinarij gestantur,lege sed addes.ff.loca.

Cannabis herba est, & materia netilis,ex qua nõ modo texta

fiunt,

fiunt,ſed etiam funes torquentur. Vnde Perſius. Tibi torto cannabe fulto cœna ſit in trāſtro. Vlpian.libro xiiij.de exercitoria actione.l.j. Præpoſitus inquit,eſt legumini & cannabi. Ant.Neb.

Cannabis herba notiſſima,ex cuius cortice funes fiunt.l.prima. de exercit.actio.

Cancelli ſunt ligna inter ſe modicis interuallis in tranſuerſum connexa, quibus tribunalia, ſcenæ,& feneſtræ muniri conſueuerunt:Cicero in Verrem: Circundati cancellis videntur in ſua prouincia. Idem primo de Oratore:Forenſibus cancellis circunſcriptam ſententiam. vtrunque per tranſlationem. Sed propriè Sidonius libro primo de turba ſatellitum Theodorici regis:Excluſa, inquit, velis,incluſa cancellis. Canticorum cap.ſecundo, Hieronymo interprete:Reſpiciens, inquit,per feneſtras, proſpiciens per cancellos, id eſt,per foramina cancellorum.Huiuſmodi quoque feneſtræ clatraræ dicuntur. Aphricanus lib.xxx. qui eſt de legatis primus.l.cætera.Si cancelli,inquit,ſint vel vela.Item titulo de fundo inſtructo.l.quæſitum. Cancellos quoque inſtrumēto contineri puto,& aliis in locis. Nebr.

Cancelli dicuntur ligna inter ſe modicis interuallis in tranſuerſum connexa.l.quæſitum. de fund.inſtruct.

Cancello, cellas,verbum videtur eſſe ductum à cancellis,in quibus,vt tranſuerſaria nectuntur ligna,ita cū ſcripta expungenda ſunt,tranſuerſo calamo lineæ inducuntur:quod propriè illinire,ſiue allinire eſt. vnde litura.Horatius in arte poetica : Incomptis allinet atrum Tranſuerſo calamo ſignum:ac ſi dicat,cancellabit. Vlpia.libr. xxviij.titu.de iis quæ in teſtamento delentur.l.cācellauerat quis teſtamentum vel induxerat.& ibidem l.proximè.Si omnem ſcripturam cancelaſſet. Item libr.xxij.titul.de probat. l.ſi chirographum cācellatum fuerit. Ant.Nebr.

Cancellare eſt ſcripta tranſductis lineis inſtar cancellorum delere.gloſſ.in l.ſi quis libertatem. de petit.hered.

Cancellarius nomen accepit à cancellando , cuius officium eſt reſcripta vel reſponſa imperatoris,& mandata inſpicere,& mala ſcripta cancellare, & bene ſcripta cum ſignaculo ſuo ſignare,& ſigillum eis imprimere. Inde etiam venit archicancelarius quaſi princeps cancellariæ,ſecundum Azon. in Summa.

Candidari principis erant ex Quæſtoribus, qui orationes epiſtolaſque principis in Senatu recitabant.l.prima.de offic Quæſto.

Canninum potio est quæ fit ex hordeo & aliis frugibus, & est species ceruisiæ, vt meminit Vlp. in l. si quis vinum. ff. de vino trit. & oleo lega.

Canon græcè, est regula latinè, iij. distinct. canon. Et in vna significatione est id quod in cõsilio generali vel prouinciali statuitur, & sic capitur de constitu. cap. canonum staruta. In alia significatione videtur esse id quod ab emphyteuta de re emphyteutica soluitur, & sic videtur sumi ab Azon. in Sũ. cod. de iur. emphy. vers. ex hoc autem contractu. Etiam dicitur illud quod sumitur pro pedagio vel vectigali, vt in rubr. ff. de pub. & vectig. Vnde & canonica illario in l. placet. cod. de sacros. eccles. pro ordinaria tributi præstatione.

Canonum quidam est latæ sentẽtiæ, quidam ferendæ. Et Primus exprimitur per verbum innodatus, vel eo ipso. Secundus per verbum innodetur, vt est glo. in c. quicunque, de hæretic. lib. x. Item canon habet sub se quatuor species. xxv. q. iij. si quis dogmata.

Canon frumentarius vrbis Romanæ, est certus numerus mẽsurarum frumenti, quæ singulis annis mittebãtur Romam. l. j. & eod. titu. libr. xj. quod erat etiam de oleo.

Canon largitionalium titulorũ est summa tributi, & præstatur de regulari præstatione à prouincialibus fisco. Et dicũtur tituli, quia ex specialibus titulis id est literis, breuibusque chartis leguntur. cod. de anno. & tribut. l. iij. & l. j. de canone largiti. lib. x. secundum Accurs.

Canonia est ius quod prouenit è lectione & receptione in fratrem, vel est ius percipiẽdi fructum præbendę, siue redditus. cap. relatum. de prębend.

Canonia est nomen tituli & iuris, præbenda verò nomẽ facti, & cadit in extraneum, vt not. Innoc. in c. cùm M. de constitut. quære infrà Præbenda.

Canonica monitio est quãdo interuenit citatio cũ tribus monitionibus, vel vna peremptoria tres continens, de qua in c. cõstitutionem. de sent. excom. libro sexto.

Canonica portio est à canone deputata ecclesiæ parrochiali de relictis à parochiano defuncto illi ecclesiæ, vbi elegit sepulturam, cùm alibi quàm in parrochiali elegerit eam, & secundum varias cõsuetudines alia & alia. Nam alicui medietas, alicui tertia, alicui quarta datur. de sepul. cap. certificari.

Cantare & legere differunt, quod not. pro statutis, quia qui tenetur cantare officium, non satisfacit dispositioni legendo, sed cui permittitur legere, permittitur cãtare. Abb. in cap. quod in te. de pœniten. & remis. & in

cap.

cap. vt quiſque. in ij.no.de vita & honeſt.cleric.

Cantharis, cantharidis, ſcarabei quædam ſpecies oblongioris eſt, maculas rubras tranſuerſarias habens. Hiſpanè in Bætica mea cubiculas vocant, aliis in locis Abadeios: in quo fallunt tempeſtatis noſtræ medici pro cantharidibus vtentes quibuſdam vermiculis ad muſcarum ſimilitudinem, Plinius libro 18. Eſt, inquit, cantharis dictus ſcarabeus paruus. Galenus præterea de medicina ſimplici: cantharidum, inquit, ſiue ſcarabeorum. Nam cantharus eſt ſcarabeus, cantharis verò ſcarabei habens effigiem. Marcellus libro 48. titu. ad legem corneliam, de ſicariis & veneficiis. l. eiuſdem. §. alio. Et quod quis, inquit, luſtramenti cauſa dederit cantharidas Nebriſ.

Cantharus vas erat, quo vtebantur in ſacris Liberi patris, habens anſas, atque (vt ait Acrõ) patulum erat. Virgil. in Bucol. Et grauis attrita pandebat cantharus anſa. Plin. libro 33. cantharis potaſſe exemplo Liberi patris traditur. Eſt præterea cantharus illud aquæ conceptaculum, vnde ſalientes erumpunt, quemadmodum apud Aphricanum lib. 30. Dig. ti. de legatis primo. l. cætera. §. hoc ſenatuſc. canthari, inquit, per quos aquę ſaliunt. Ant. Nebr.

Cantharus, vt quibuſdã videtur, appellatur illud aquæ conceptaculũ, vnde ſalientes aquæ erumpunt. l. cætera. de legat. 3. Cantharis animal eſt venenatũ. l. iij. ff. ad leg. cornel. de ſicar.

Capitale crimen quod eſt, vide ff. de pęnis. l. rei capitalis. de bo. poſſ. l. edicto §. rei capitalis.

Capitalem fraudem admittere, eſt tale quid delinquere, propter quod delinquens capite puniendus ſit. l. cùm autem. §. excipitur. de ædil. edict.

Capitales inimicitiæ ſunt cùm quis alicui minatur mortem, cum odit vel eius mortem deſiderat, vel qui eũ accuſauit criminaliter. Idem dic quãdo eſt quęſtio de omnibus bonis vel maiori parre. ar. in c. frequens. de reſti. ſpol. lib. vj. nam bona tẽporalia ſunt vita hominum. h. aduocati. cod. de aduo. diuer. iud. vbi eſt gl. in verb. vitã. facit text in l. 2. cod. de conſtit. pec. quem text. Bald. alleg. in capit. cùm cauſa. de re iudic. ad hoc quod pecunia deſeruit neceſſitati humanæ. de hoc vide Panorm. in cap. cum oporteat. nu. 2. de accuſat.

Capitales pęnę tres ſunt: prima eſt mors corporalis. l. capitaliũ. ff. de pęn. ſecunda eſt damnatio in metallum. l. quidam. ff. de pę. tertia eſt deportatio, & tali non perditur libertas, ſed ciuitas. de hac materia vide Felin. in c. qualiter & quando. 2. de accuſ.

Capitales trium viri carceris custodiam habebant, vt cùm animaduerti in aliquẽ opus esset eorum fieret interuentu. l.2.§. constituti de orig.iur.

Capitalia iudicia dicimus, quæ vltimo supplicio afficiunt, vel libertatem aut ciuitatẽ adimũt. l.2.de pub.iud.l.j.&inst.de pub. iud.in princ.

Capitalis causa intelligitur etiam vbi tractatur de existimatione. l.licet capitalis.de verb.sig.

Capitalis inimicus qui dicatur, vide *Accurs.ff.de arb.l.licet autẽ*, in gl.3.& Bar.ff.de quæst.l.j.§.si quis dicatur.

Capitatio est genus tributi quod pro cuiusq; capite infertur nulla habita ratione facultatum.

Capitatio ciuiũ censibus eximenda capitatio, id est census capitis. Vnde dicebantur ciues Romani per excellentiam exempti, & quædam orientales prouinciæ.l.vnic.C.cap.ci.exi.

Capite censeri dicitur qui dat censum pro capite. C.in quib.cau. colo.censit.domin.accus.poss.libro xj.

Capitis deminutio est status commutatio, vt quando liber efficitur seruus. Est triplex deminutio capitis, scilicet maxima, media, & minima. Minima, capitis deminutio est quando quis, nec ciuitatem in qua moratur, nec libertatem amittit, sed tamen patitur contra se status commutationem, vel minorationem circa familiam, vt qui iuris sui est, alieno iuri incipit esse subiectus, veluti per arrogationem, aut cum quis emancipatur, qui primo erat in aliena potestate. Et debet intelligi prædicta descriptio, cũ permutatur status hominis facto eius interueniente, vt in condemnando, vel in emancipãdo vel arrogando, vel adoptando, vel etiam in reuocando ex ingratitudine, vnde licet patre alicuius mortuo mutetur eius status, quia sui iuris est factus, non ideo capite deminutus est. Et status hic ponitur secundum *Azon.* pro ciuitate & libertate, vel ciuitate tantùm, vel patria potestate, seu propria potestate aut aliena. Tria enim sunt quæ habet homo, scilicet, ciuitas, libertas, & familia. Et secundum hæc tria, sunt tres capitis deminutiones, Media capitis deminutio est, cum salua libertate ciuitas amittitur, vt cùm quis deportatur seu relegatur ad exilium per quinquennium, vel bannitur. Maxima capitis deminutio, est cùm ciuitas amittitur, nec libertas retinetur, vt cùm quis in metallũ damnatur & sic etiam bannitur in opus metalli, vel si maior xx. annis patitur se venundari ad pretiũ participandum, vel manumissus in seruitutem ex ingratitudine reuocetur, vide instit.de

capit.

capit.demin.per totum.Spe cu. tit.de tut.§.tutela. Effectus autem capitis deminutionis maximus est, nam si quidē fuerit capitis deminutio maxima vel media,certum est taliter capite minutum haberi per mortuo , ergo non conuenitur à creditoribus , nec agit contra debitores nisi pro relicto legato in alimenta, vel pro habitatione legata,quæ legata potius consistunt in facto quàm in iure : eius enim bona publicata sunt,vel in alium deuoluta,datur tamen actio in eos ad quos bona eorum peruenerūt. Item non vocabitur ad tutelam vel curam, vt ff. de cap.demin.l.ij. & l.tutelas.§. vlt.Si autem fuerit capitis deminutio minima per eam non expirant publica iura,remanet etenim taliter capite minutus magistratus & senator & iudex, & in quolibet officio pristino. Item nec per eam expirant tutelæ , nisi sit legitima, illa enim expirat, quia defertur agnatis,secundū Azo.

Capitium est capitis tegmen , vt inquit Nonius , citatque Varronem in quarto libro de vita patrum.In libro tamen de origine linguæ Latinæ,libr.iiij.ab eo capitiū dici putat, quod capit pectus,id est(vt antiqui putant) indutum comprehendit. Iob cap. 30. Quasi capitio tunicæ succinxerunt. vbi interpres capitium pro collario videtur accipere. Vlpianus libro 34.de aur. & argen.leg.l.vestis. muliebria, inquit, sunt, veluti stolæ, pallia,tunicæ,capitia,zonæ. Ant.Nebr.

Capitium est muliebris capitis tegmē.l.vestis.de au.& arg.leg.

Capitularia,id est libri statutorū, authent. cassa. C.de sacrosanc. eccles.

Capitulenses populi sunt Italiæ.l. fi.de censi.

Capitulum à Plinio libro tertio naturalis historiæ , est oppidū Italiæ: vnde possessiuum gentile ponitur, capitulensis.Paul. lib.50.Dig.ti. de censi. l.fi.Similes his capitulenses. Nebris.

Capitulum vno modo est locus vbi res capitales firmantur.Secundò significat lectionē.Tertiò distinctionem, vt ille habet quinque capitula. Quartò significat congregationem multorum , & præcipuè virorum ecclesiasticorum, vt not.Io.And. in cap. capitulum. de rescript. quādoque particulam operis. l.j.de milit.testam.

Capsarij dicuntur, qui filiis nobiliorum ciuium ad scholas euntibus, libros deferunt in capsula. Iuuenal. de seruo capsario: Quē sequitur custos angustæ vernula capsæ. Sueton.in Nerone: Constat quosdam cum pedagogis & capsariis vno prandio pariter necatos. Vlpi. lib.xl tit.de manumis vind.l.si collectaneus. vbi exprimitur,

capsarij officium, id est, qui portat libros. Item de iure immunit. l. quibusdam. Neb.

Capsarij dicuntur qui in balneis vestimenta suscipiunt custodienda. Vel aliter sunt illi qui portant aliis libros ad scholas.

Captare (inquit Alciat. libr. j. Parerg.) est illecebris, obsequio, donis, spe maiorum aucupari: hinc captatorias institutiones appellari, quæ ideo factæ sunt, vt ab aliquo quis instituatur, aut legatum consequatur.

Captare verba legis, est aliter interpretari, quàm senserit legislator. l. penul. ad exhibend.

Captio, id est deceptio: inde captiosum, id est deceptorium, vel deceptiosum, aut dolosum, vt notat Ioan. And. de offic. deleg. l. si duo. lib. vj. in glos. j. in fin.

Captio causa mortis, aliàs capio secundum Azon. est quando per mortem alicuius occasio capiendi obuenit alicui, exceptis his capiendi figuris & causis, quæ certis & propriis nominibus nuncupantur, vt hereditas, legatũ, & fideicommissum, quia scilicet talis captio vel capio non incidit in naturam capionis hereditatis, legati vel fideicõmissi. Et causa mortis capio secundũ Azo. in Summ. C. de donatio. caus. mor. est cum post mortem alicuius aliquid datur alicui causa conditionis implendæ, vt aliqui perueniat ad aliquem mortis occasione, nec tamen aliquo certo translationis vel acceptionis nomine nuncupatur: verbi gratia, fundum tibi commisi vt Titio dares, cum tu post mortem meam nõ haberes fundum dare Titio, dedisti Sticho, qui forte est heres. Et Stichus tunc causa mortis capit, cum fundus ei donatus meram obtinet voluntatem vel liberalitatem, & non emptam vel conditionatam.

Caput est membrum honorabilius inter cætera mẽbra. Interdum ponitur pro statu, vt inst. de cap. di. in prin. & caput aquę illud est, vnde aqua nascitur. l. j. §. caput. de aqua quot. & æsti.

Carbonianum, require suprà bonorũ possessio carboniana. Vnde secundũ Azo. dicitur à Carbonio inuentore vel auctore. Et datur solo nato, & nõ nasciturο, in quo differt ab edicto de ventre in possessionẽ mittendo, quod subuenit nascituro.

Carbonũ appellatione quid contineatur, vide. ff. de verbo. sign. l. carbonum.

Carceraticum, merces quæ præfecto carceris datur ob custodiam. l. pen. de bon. dam.

Cardinales dicti sunt à cardine, quia sicut ostium regitur à cardine, sic per eos regitur ecclesia vniuersalis. xxxiiij. distinct. presbyteri. Dicuntur etiã quandoque cardinales, id est, principales, quia per eos debet of-

ficium

ficium in eccleſia regi.

Cardinalat⁹ eſt de iure diuino, qa per ſacerdotes Leuiticos intel liguntur cardinales, vt in c. per venerabilem, qui fil. ſint legit. & ibi Abb. & idem Abbas & Hoſtien. in c. ex geſtis de cler. non reſid. Barbat. late in trac. cardina.

Careat viribus importat neceſſitatem ipſo iure. Feli. in ca. Rodulphus. in verſic. careat viribus. de præſcrip.

Carena dicitur à carentia hominum, vel cibariorum, nam per quadraginta dies ieiunant in pane, & aqua, & includunt in aliquo ſecreto loco iuxta eccleſiam vbi non habent conſortium hominũ: vt no. Ber. in c. accuſaſti. de accuſa. & ſimile not. gloſ. in c. 2. de ſponſ.

Careum genus eſt aromatis myropolis cognitũ, nobis vero incognitum, quippe quod peregrinũ ſit. Plin. lib. 19. Peregrinum, inquit, eſt careum, gẽtis ſuæ nomine appellatũ, culinis principale. Galen. ad Paterniã nũ. ca. de careo. Vtitur eo quoque Apitius de re coquinaria. Paulus lib. 33. digeſt. tit. de penu leg. l. non omne. Sed quod quidã negauerunt piper liguſticum careum, & laſer, eiuſmodi in penu non eſſe, improbatum eſt.

Careum in l. non omne. de penu lega. ſeminis ſpecies, de quo & Dioſcorides & Pli. tractarunt.

Carina infirma pars nauis. l. quod in rerum. §. fi. de leg. 1.

Carnificare eſt carnes facere, ſcilicet mactare. Inde carnifex, qui carnes facit, & vendit. de appel. ſignificante. etiã homicida ſolent dici carnifices, vt gl. 4. clem. j. de vi & hon. clericorum.

Carpentum eſt genus currus, in auth. vt ordi. præfec. & ibi glo.

Carruca, vehiculi geſtorij genus. l. vxori de aur. & arg. lega. hinc carrucarij.

Carrum ſiue carrus, & carruca plauſtra ſunt onetaria, hoc eſt comparata ad ferẽdum tantũ onera. Cæſar in primo cõmen. Iumentorum, inquit, & carrorum quam maximũ numerũ coemere. Ita commẽtario quoque Hiſpanienſi, Per viarum anguſtias carra cõplura. Martia. O iucũda conuiue ſolitudo carruca magis, eſſedoq; gratũ. iuriſconſ lib. xxxix. titũ. de donationibus. l. ſi id Vel grex, ait, vel carrum, vel carruca. Item Scæuola tit. de aur. & arg. leg. l. vxori. An carruca dormitoria debeatur.

Carthaginienſes poſt n, literam. per i, non carthaginenſes, i litera diſpuncta, vt nunc vulgus loquitur, debere ſcribi & proferri adſtipulantur Florent. norũ Pandectæ, in quibus quoties carthaginenſium fit mentio, ſic ſcribi adnotauit Ludouicus Bonogn⁹

data sibi copia libros illos sępe legendi. Sed & Priscianus libro quarto de octo partibus orationis: Si nomina, inquit, sunt tertiæ declinationis, abiiciunt s, extremã genitiui, & assumunt ensis, vt pistor pistoris pistorien sis: carthago cartaginis, cartaginien sis, hoc est sex syllabarum. Atque ita in omnibus codicibus vetustis propè semper legitur. Ostẽdit hunc locum primus omnium Laurentius Abstemius, atq; ab omnibus viris doctis eius inuentio est admissa. Ne.

Cassiopa ciuitas, & promontorium est Epiri Strabone, Ptolemæo, Plinio, atque aliis auctoribus. Vlpia. 12. lib. Dig. tit. de exercitoria action. l. prima. Sunt, inquit, naues quæ à Brũdusio, vel à Cassiopa vel à Durachio vectores traiiciunt. N.

Casitare est minuratim stillare.

Castaldus siue castaldio, idẽ qui actor, vel villicus. gl. in § pœna. Inst. de iniur.

Castè viuere dicitur etiam mulier transiens ad secunda vota. Bar. in l. mulier. parag. cũ proponeretur. ff. ad senatusconsẽ. Trebellianum.

Castellum est aquæ conceptaculum, vnde ex aquæductu publicitus distribuenda est per vrbem aqua. Festus ab antiquis, ait castellum diuidiculum fuisse appellatum, ex eo dictum, quòd inde aquæ diuiderentur. Apud Plinium, Vitruuium, & Frontinũ, de aquæ ductibus sæpe castellum in ea significatione legimus. Aphricanus, de leg. 1. l. cætera. Si cancelli, inquit, sint, vel vela, legari poterunt, non fistulæ, vel castella, Item lib. 43. de aqua quo quotidia. l. prima, quid sit, Vlp. satis clare interpretatur: Ex castello, inquit, id est ex eo receptaculo quod aquam publicam suscipit. Castellanos Frõtinus quoque illos appellat, qui castellorum curã gerunt. Ant. Nebris.

Castellus secundum Alber. vel castellum, secundum alios dicitur secundum Spe. receptaculum quod aquam publicam suscipit, quæ ducitur ad aliquod prædium irrigandum, require infrà interdictũ, de aqua caledu. & ff. de aqua quotidian. & æstiu. l. 1. parag. æquissimũ. Alias, id est, castrum. ff. de leg. 2. l. Titia. parag. fi. vulgo autem accipitur pro arce.

Castrameror, id est, pono, figo, vel diuido castra.

Castratus castè natus, glos. in l. sed & quæsitum, parag. spadonẽ. ff. de liber. & posth. vel secũdum alios, est cui virilia sunt amputata.

Castrense peculium: require infrà peculium.

Castrum si vendatur, ius patronatus ei annexum accedit, secus si vendo palatium vbi est eccle-

ecclesia, vbi habeo ius patronatus, de hoc vide Innoc. in c. ex literis. de iure patr. & Host. in Sum de iure patron. parag. qualiter. 2. q. 7. accusatio.

astrum distinguit Bart. à Villa, in l. 1. parag. siue. de ope. no. nũ.

Castra autem numero plurali locus est, vbi milites fixerunt tẽtoria. l. 4. parag. emãsor. de re milit.

Catadromus interpretat decursus, nã catadromeo est decurro, decursio autẽ per catadromum non sine periculo erat, quod & Iurisconsultus significat lib. xix. Digestorum, de action. emp. l. si seruus tuus. Eũ inquit, fuisse seruum, qui per catadromum descendere, aut in cloacam demitti solitus esset. Suetonius in Nerone: Notissimus eques Romanus elephanto supersedens per catadromum decurrit. Quod autem ludicri genꝰ catadromus esset, nemo dicit, ꝙ ego sciam, neque ausim diuinare. Ant. Nebr.

Catadromus Latine decursoriũ dici potest: significat autem stadium, in quo equites decurrere solent imaginario prælio. Budæus.

Catechizare est imbuere, docere seu instruere, vel benedicere. Inde catechismus, nam ante baptismum instrui debent baptizãdi in fide, & præcipuè adulti, de consecr. distin. 4. ante.

Cathecumenus instructus dicitur, vel qui baptizari proponit, medio tempore Symbolũ Dei discens. 48. dist. parag. 1. c. quoniam multa, vel dicitur audiens, eo quod doctrinã ante valuas ecclesiæ audiat cum susciperè velit baptismum.

Categorica propositio notat. ff. de acquir. rer. domin. l. quæsitum. in fi. & ibi in gl.

Cathedra secũdũ Hugonem, est Græcum, & ponitur pro excelsa sede iudicis præsidentis. Et ponitur etiam pro sede doctoris, ita dicit gl. in clemen. dudum. de sepul. vnde, Rex solium, doctor cathedrã, iudex que tribunal.

Cathedralis ecclesia, id est, episcopalis vel regularis. & collegiata, extra de elect. ne pro defectu. per Innoc. & Hostiens. & vide Arch. de rescrip. c. statutũ. super verb. cathedralibus.

Cathedraticum est quod soluit annuatim episcopo à suis clericis suæ diœcesis in signum subiectionis vel obedientię, & etiam sustentationis, & est duorum solidorum, vt x. q. 3. placuit. Et dicitur cathedraticum quia soluitur ad honorem cathedræ episcopalis.

Catholicianus, id est, vniuersaliter deseruiens, vt C. de iudic. l. antep. & vlti. & in auth. de iud. parag. his qui causas pręparãt. & de defen. ciuit. parag. ex prouinciali.

Catholicanos Alci.ait dictos apparitores præf.præt.Orientis: nam is propter ampliſſimam iuriſdictionem catholicus, id eſt vniuerſalis dicebatur.

Cathomus eſt flagellum ex virgis factum in modum ſcopæ, & tali vtuntur religioſi in capitulis.

Catillus eſt ſuperior pars molæ. ff.de fun.inſtru.l.cum delanionis.

Catullus,id eſt ſapiens media ꝓ ducta,ſed media breui eſt animal.Vnde eſt animal catulus, fruitur ratione catullus.

Cauere variè accipitur,nã idem ſignificat quod ſecurum facere:ſecurus autem quis fit non ſolum fideiuſſoribus ab aduerſario pręſtitis,vel hypotheca.l.habere.de ver.ſig.ſed quãdoq; etiam nuda promiſſione. l.ſancimus.C dever.ſig.qua de re copioſe Alcia.in d.l.habere. & in l.ſatiſdationis. eod.tit. Interdum cauere idem ſignificat quod diſponere vel ordinare, vt l epiſtola.ff.de pact.& Inſt. de legi.pat.tut. At cauere ab aliquo, ſignificat cautionem exigere.l.ſi ſciẽte.ff.ad l.Pom. de parricid.

Cauillari variis modis in iure ſumitur,cauillatur calumnioſè agens,cauillatur qui breuiter & falſè aduerſarium ſermone captat aut irridet: cauillatur item qui ſciens,vt ſuã ſententiam tueatur,falſa prodit,ſpecialius vero cauillari dicitur, vt infrà inver.cauillatio.

Cauillatio eſt quando ab euidenter veris tranſitur ad euidenter falſa per quandam verborum inuolutionem vel ſophiſmata.c.venerabilis.de iudi.

Cauma,atis, color ſiue incendiũ interpretatur, cauo enim eſt calefacio ſiue incendo. Vlpianus de lega primo.l. cũ res.Si fundus,inquit,caumate perierit.Atq; aliubi.Prędia, inquit, quæ caumate perierunt. Atq; adhuc alibi. Si caumate alio ve caſu pars fundi perierit,q-bus in locis caſma pro caumate,legit: caſma nãq; per ch, aſpiratum aliud ſignificat, hoc eſt cœli hiatum ſine receſſum. Autores ſunt, Ariſtoteles in Meteorologicis.Plin.in ſecũdo nat hiſto.Seneca in primo naturalium quæſtionum. Seruius lib.9.Aneid.

Cauillatio, inquit Nonius Marcellus,eſt iocoſa calumniatio: & cauillari, iocari. Valla,cauillatio, inquit, eſt ſubdola quædam ratio,quam nos conſcij nobis mendacij, vincendi cauſa proferimus.Vlpianus titu.de verborum ſignificatione.l.natura cauillationis, &c. Item de regulis iuris. Ea, inquit,eſt natura cauillationis, quam Græci ſophiſtikin vocant.

Caupo dicit propriè qui vinum vendit caupona:vero eſt mulier

lier quæ vinum quoque vẽdit. Eſt etiã caupona locus, in quo vinum venditur, autor eſt Priſcianus. Apuleius libro primo de Aſino: De quadam, inquit, amica caupona illico percõtor. Gellius libro ſeptimo: Quod in caupona deliteſceret, quod adveſperam perpotaret. Apud Iuriſconſultos titulus eſt libro xlvij. Digeſtorum, furti aduerſus nautas, caupones, & ſtabularios, vbi ea propemodũ quæ apud Horatium in primo ſermonum leguntur. Nebr.

Caupo qui cauponem exercet, eiúſque inſtitor. l. j. ff. nau. cau. ſtabu.

Caupona quomodo differt à taberna. vide ff. de ri. nup. l. palã.

Cauſa eſt ex quo aliquid producitur, vt pater eſt cauſa filij, & cõtractus cauſa obligationis. l. & an ea. §. actiones. ff. de except. rei iudi. Item cauſa eſt finis ex quo impulſio datur faciendæ diſpoſitioni, & ita ſumitur in titu. de condition. & demonſt. & cauſis & modis earum, vbi patet quòd cauſa differt à modo, quæ eſt de futuro, & à conditione, quæ eſt de futuro & ſuſpendit etiam à demonſtratione quæ tantum declarat rem vel perſonam, verbi gratia, Patronus poteſt compellere libertam vt nubat, vt ciuitates repleantur. Iſte finis vt ciuitates repleantur eſt cauſa condendę legis, ideo dicitur quòd ceſſante cauſa ceſſat lex, vt l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. Et vtimur promiſcuè illis verbis ceſſante cauſa legis, vel ceſſante ratione legis, differunt tamẽ cauſa & ratio, quia ratio eſt oculus cordis, diſcernens, rem per mediũ. Sed cauſa eſt quod in facto accidit per quod ratio diſcernit quid iuris. Dicit etiã cauſa efficiẽs, id eſt cõditor legis in cõtractibus cõtrahẽdis: cauſa materialis in legibus eſt materia de qua in illis diſponitur. Et cauſa formalis eſt modus tractandi, & forma contrahendi vel diſponendi, quæ additur cõtractui, vel diſpoſitiõi. Dicitur etiã cauſa inſtrumentalis, vt eſt inſtrumentum artificis. Et breuiter quicquid adeſſe alicuius rei concurrit, cauſa dicitur, aliter & aliter tamẽ. Et ſignificatur cauſa per dictionem ſi, vt dicendo, dono vel lego illi ſi negotia mea geſſerit. l. demonſtratio. §. j. ff. de cond. & demonſtra. Item per dictionem quia, inſtit. de lega. §. longe magis. Et dictionẽ quoniã, nam exponitur per quia. Item ſignificatur cauſa, in dictionibus illatiuis, vt dicendo, Titius negotia mea geſſit, ideo vel id circo ſibi lego. Item in dictione cum, vt dicẽdo, cùm Titius negotia mea geſſerit, lego ſibi, &c. Etiam in dictione ſiue, vt ſiue Titius negotia mea geſſerit ſiue aduocatus fuerit, &c.

Item

Item in præpositione pro, vt ibi, lego vineas pro alimentis. l. fin §. j. ff. de ali. & cib. leg. Vnde sensus est, quòd ex causa alimentorum lego vineas. Item significatur causa per dictionẽ nomine, vt dicendo, lego vxori xl. nomine dotis. l. cùm quidam vxori. ff. de lega. ij. Causa dicitur à casu quo venit: nam casus est materia & origo negotij nedum discussionis examine patefacta, quæ dum proponitur causa est, dum discutitur iudicium, cùm diffinitur iustitia. c. forus. de verb. sig. vbi Ber. dicit in glos. Causa est res in dicendo posita cum interpositione certarum personarum, scilicet actoris, rei, iudicis, & testis, & dicitur à casu, quia casualiter occurrit præter hominum voluntatem. Et differunt causa & actio: nam causa est negotium vel cõtractus ex quo quis mouetur ad petendum vel litigandum, vt est venditio vel locatio rei, ex qua oritur obligatio, & est causa proxima obligationis, quæ obligatio parit actionem, cùm obligatio mater sit actionis. Et est duplex causa, scilicet proxima & remota, quæ differunt in actione reali & personali: nam in personali remota est ipsum factum, proxima est ipsa obligatio, & in personali non sufficit exprimere causam proximam, dicendo ago contra te, quia obligaris mihi in decem, sed oportet exprimere causam remotam, vt dicendo, cõuenio te, quia mutuaui tibi decem. In reali proxima causa est dominium. Sed remota est ex qua consequitur quis dominium, & non est necesse exprimere remotam, vt dicẽdo ago contra te, quia emi domum à Ber. sed sufficit exprimere proximam causam, dicendo, ago contra te, quia sum dominus domus illius, & hæc not. in gl. & per doct. in c. dilecti filij. de iud. De diuersis speciebus causarum vide bonam glos. xj. q. j. in Sum. Est enim quædam causa spiritualis, vel annexa spirituali, vt illa quæ fit de iure patronatus, quædam ciuilis, vt cùm agitur super rei vendi. in causa pecuniaria, quædam criminalis, vt cum agitur directè de crimine, quædam mista, vt cum agitur de crimine ciuiliter, vt de adulterio ad separationem thori. In his tribus vltimis casibus iuratur de calumnia. In primo non iuratur de calumnia, sed tantum de veritate dicenda.

Causa minima est duorum aureorum, vel decem aureorum, vel quinquaginta solidorum, vel illa quæ non sufficit ad sumptus iudiciales.

Causa cadere dicitur, qui malè agendo causam amittit. §. si quis agens. Instit. de action.

Causam

Cauſam dicere, eſt defendere, vnde cauſam dicere ex vinculis. in l. 2. de cuſtod. reor. id eſt interim dum quæſtio criminis peragitur, in carcere detineri, atque ibi defendi.

Cauſæ criminales dicuntur in quibus agitur ad vindictam, ſiue ad pœnam, & hoc etiam dicitur quandoque agi criminaliter quando agitur ad vindictam publicam, quandoque dicitur agi ciuiliter quando agitur ad pœnam per modum inquiſitionis, denuntiationis, vel ad intereſſe partis per viam accuſationis, de quo & ſuprà in ver. actio criminalis.

Cauſæ fauorabiles ſunt quatuor, ſcilicet de libertate, matrimonio, dote & teſtamento. c. duob. de re iudi.

Cauſaria miſſio in re militari eſt quæ propter aduerſam valetudinem indulgetur. l. ij. ff. ex quibus cau. infam. irrog.

Cauſarij dicũtur, qui cauſam habent ex morbo, vt muneribus vacent. Liuius libro ſexto ab vrbe condita. Tertius, inquit, exercitus ex cauſariis & ſeniori-bus. Seneca libro ſexto epiſtolarum. In animo noſtro ſunt quaſi cauſariæ partes quibus adhibenda curatio eſt. Spartianus in Hadriano: Omnes cauſarios ſubleuauit. Plin. libr. 25. cauſariis vel latere vel faucibus. Martianus libro xlix. titu. de re militari. l. milites. cauſaria, inquit miſſio eſt, quæ propter valetudinẽ laboribus militiæ ſoluit. Modeſtinus de excuſationib. tut. Propter ægritudinem, inquit, cauſariam vocatam, cauſariam remiſſionem acceperint. Nebr.

Cauſor, aris, eſt cauſam rei geſtæ afferre ſiue excuſationẽ. Quintilianus: Ne cauſanti pupillo ſic tutor iraſcatur. Virg in Bucolicis, cauſando noſtros in longum ducis amores. Vlpian. libro xl. titu. de fideicommiſ. li. l. generaliter. Neque enim cauſari debere quo minus illi relictum ſit. *A.* Nebr.

Cauſor cauſaris, id eſt cõqueror. Aliquando cauſari eſt in excuſationem defenſionemque aliquid allegare. l. generaliter. §. planè, de fideicom. lib. & l. j. §. ſi quis tamen. ff. ſi quis cautio.

Cautela eſt deminutiuum à cautione, & tamen quandoque ſuperabundantiam importat, vt cùm dicitur, abundans cautela non nocet. l. teſtamentum. in fi. C. de teſtam. Quinque quę propter cautelam fiunt, notat *Archid.* l. di. preſbyteros. Inde cautelosus, id eſt prouidus, circunſpectus, vel plenus cautelis. *Ant.* Nebr.

Cauterium, ferramentum eſt chirurgicum ad inurendum vulnera. Eſt præterea caureriũ inſtrumentum pictorium, quo vtuntur in ea pictura, quæ dicitur encauſticè, de qu[illegible] Plin. lib.

libr.35.& Martialis. Encaustus Phæton tabula tibi pictus in hac est. Quid tibi vis Dipyron qui phœtonta facis? De eadem quoque Ouid.dixit: Tabulasq; coloribus vris. Martianus de fundo instru.l.pictoris. Penicili, inquit, & cauteria & conchę, vbi mendosè pro cauterio cautheræ legitur. Neb.

Cautio, hæc dictio ex proprio significato significat nudam promissionẽ ex qua inducitur firma obligatio. C. de verbo. sign. l. sancimus, vt quis tenetur cauere de euictione, de vitiis & morbis. Et intellige nudam à fideiussoribus, & pignoribus, sed non à stipulatione, nã astrictus cauere, debet stipulatione cauere, vt obligatio sit firma. l. penul. §. docere. ff. ne quis eũ qui in ius voc. vi eximat, & de clericis nõ resi. c. relatũ. Quandoque significat cum pignoribus, vel fideiussoribus quando hoc aliud verbum ei adiũctum declarat. vt mandaui procuratori vt recipiat idoneam cautionem à debitore, alias non daret dilationem, ibi cautio intelligitur cum fideiussoribus, vel pignoribus. l. si mandato. §. si. ff. manda. Ratio significati sumitur ex verbo idoneã, quod apponitur vt addat & fortiorẽ cautionẽ exprimat, qualis non esset per stipulationẽ solã. Item prætor vbi iubet pro collatione bonorum facienda rectè cauueri. vt l. j. §. iubet. ff. de collabo. significat cum fideiussoribus vel pignoribus. vt §. caueri. ea. l. & hoc ratione verbi recte. Quandoque significat cum fideiussoribus & non cum pignoribus, vt quando cautio de procuratore exigitur. l. j. C. de proc. per l. prætoriæ. ff. de præto. stipu. & hæc est cautio prætoria requirens fideiussores ex lege positiua prætoris præall. quæ est facta propter honestatem iudicij, vt enim prouisio legis aliquid operetur, & non inutilis sit. l. si quando. ff. de lega. j. tunc ex iusta causa, quando debitor bona delapidat, iudex facere debet quòd caueat creditori.

Cautio est generale nomen omnium securitatum quoties quis securus redditur de eo quod sibi promittitur. Vnde cautio priuata cum trino teste notata. Hoc ius est nacta quod cautio publicè facta. Et diuidit in multas species, quia alia est cautio hypothecaria, alia chirographia. Et possunt dici satisdationes, etiam cautio dicitur charta in qua scribitur cõputatio, vt *Luc. 16. Accipe cautionem tuam*, &c.

Cautio rati dãda est cum de mandato dubitatur. C. de procu. l. j. Et dicitur illa securitas quæ requiritur à procuratore actoris pro domino, cui⁹ nomine agit, & ratũ habebit omne illud & in

in iudicium per illũ factũ fuerit, vnde cauere de rato vel satisdare est procuratorẽ actoris promittere velle perseuerare vsque ad finem litis.

Cautio fideiussoria est quãdo interuenit fideiussor principali obligationi. Et dicitur satisdatio, & hæ sunt multæ, vt de lite prosequenda, iudicio sisti, iudicatum solui, & de rato.

Cautio fidei propriæ interuentu dicitur quæ fit per fidẽ præsti tam sine solẽnitate iuramenti.

Cautio iuratoria est quando promissio iuramento firmatur, vt quando iuro solenniter me debere aliquid, vel impleturum promitto.

Cautio nudo pacto est cum aliquis fidem tantã habet de me quòd cõtẽtus sit nuda promissione mea. Et hoc propriè dicitur pollicitatio vel pollicitã cõuentio. Sed satisdatio propriè est cum duo paciscentes duas scripturas sub eadem forma verborum inter se conficiunt & mutuo tradunt: & pollicitatio & satisdatio cautelæ dici possunt propriè loquendo.

Cautio pignoratitia, siue hypothecaria est cùm pignus traditur, hypotheca supportatur, & dicitur etiam satisdatio.

Cautio de euictione dicitur quãdo securitas præstanda vel præstita emptori à venditore fit ea conditione vt si ab eo euincatur venditor ei restituat æstimationem rei in duplum vel in simplum, prout inter eos prius conuentum est.

Cautio de damno infecto est quę præstatur cùm tua domus ruinosa ruinam minatur domui meæ, vel etiam præstatur secundum quosdam cum timeo quod aliquis mihi insidietur, quia possum agere vt mihi præstet cautionem ne me offendat.

Cautio de opere demoliendo, quam præstat ille quandoque cui nunciatur opus nouum, scilicet quod ipsum opus demoliatur si constiterit eum iniustè ædificasse.

Cautio de vsufructu, in qua de duobus cauetur, scilicet ꝙ vsufructuarius re nõ male vratur, & ꝙ etiã vsufructu finito restituat ꝙ ex re ipsa super extat.

Cautio qua heres cauet ipsi legatario, cùm heres dat fideiussores legatario de legato præstando.

Cautio, qua legatarius cauet heredi, est illa qua legatarius satisdat heredi, vt si Falcidia locum habeat, quod amplius nomine legati recipit quã ratio legis Falcidiæ patitur, id heredi restituat.

Cautio arrogatorum qua arrogator stipulatur seruo publico, quod restituat arrogato quæ ab eo habuit, vel eis ad quos peruentura sint, & quod habit sibi quartã partẽ de bonis suis

De Cante E.

si cum fine causa emancipauerit seu exheredauerit.

Cautio qua cauetur ei cui restitutio fieri debet, per quam rogatus restituere bona alicuius si sine liberis decesserit, quicquid post mortem de hereditate extabit, cogitur cauere illi cui debet fieri restitutio, quod seruabit ei quartam partem.

Cautio Mutiana à Mutio Iurisconsulto dicta est, & habet fieri in vltimis voluntatibus, vt communiter secundum Doct. non in contractibus: & fit in conditionibus negatiuis, puta sic dicendo, Si Titius capitolium non ascenderit, si seruum non manumiserit, lego ei x. l. mutianę cautionis, ff. de cond. & demõ.

Cautionum autẽ aliæ multæ possunt esse species, prout ad diuersas materias applicantur, vide Spec. in tract. libel. titu. de pignorib. §. sequitur. vbi quasdam alias species cautionum prosequitur.

Cautoria instrumenta sunt inustoria, quibus bituminationes & fortiores quæque conglutinationes coquuntur, & de his intellexit Iurisconsul. in l. pictoris. ff. de fund. instru. quamuis apud eum mendosè legatur cauteris. Cauteriis etiam vtuntur medici in remediis quibus morbi alioquin insanabiles inuruntur. Hinc illud notum diui Hiero. prouerb. Putridæ carnes ferro curantur & cauterio.

Cæcitas morbus est, vt ff. de ędil. edict. l. j. §. sciendum.

Cæcus, & de naturali, & de eo qui est à casu vtroque lumine orbatus, & is non potest facere testamentum. insti. de exheredatione liberorum. §. cæcus autem.

Cæcus dicitur qui supernæ contemplationis lucem ignorat. xlix. dist. hinc. Quandoque exponitur cæcus, id est indoctus, & talis non est ordinãdus. xlix. distinct. cap. finali.

Cecrops fuit primus Atheniensium Rex, qui annis quinquaginta regnauit, hic Athenas instauauit.

Ceda idem est quod charta, inde cedula, parua charta.

Cedendarum actionum beneficiũ est per quod postulare possunt fideiussores & alij qui obligati sunt in vna obligatione, sibi cedi in alia contra confideiussores, & alios qui sunt obligati, alioquin nisi cedatur eis possunt recusare solutiones, vt instit. de satisdat. §. si autem, & ff. de solutionib. l. Stichum aut Pamphilum. §. penult. De hoc vide in Spec. ti. de renuntiatio. §. finitis. versic. postremò dicẽdum. De beneficiis & aliis require ibidem. §. parum autem. versicu. & nota. & vide infrà in verb. renuntiatio.

Cedere diem, significat incipere deberi

deberi pecuniam. Venire diē, ſignificat eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Ex Vlpianno in ti. qui eſt de ver. ſig. l. cedere diē. Cedere poſſeſſionē vel vſumfructū, vel ius eſt alteri poſſeſſionem, vel vſum, vel ius tradere. Ambroſius ad Marcellū: Quid ſibi profuturū quòd iura poſſeſſionis cedere res. Virg. 11. Aneid. Cedat ius propriū Regi. Idē in tit. de leg. ij. l. & ſimiliter. Si vſumfructū inquit, mortis cauſa ceſſerit. Et in titu. de acqu. poſſ. ſæpe. Ant. Nebriſ.

Cedere actioni eſt ius actionis mihi competentis in aliū trāſferre, & ipſum quaſi in locum meū ponere, ita vt dicta actione poſſit vti aduerſus eos contra quos actio talis poterat intentari.

Cedere bonis eſt ab vniuerſitate bonorū ſuorū recedere, & eis abrenūtiare, veluti quādo aliquis oneratus debitis, vel obligatus pluribus, nō habēs vnde ſoluat, vt ſatisfaciat omnibus creditoribus, abrenuntiat bonis ſuis vniuerſis, cedens illis: vide infrà ceſſio. Et etiā cedere eſt in aliū trāsferre, vt cedere poſſeſſionē, vſumfructū & huiuſmodi. l. ſi dubitet. ff. de fideiuſſo. & hoc nota pro ſtatutis. Et cedēs bonis non liberatur etiā à ciuili obligatione. l. qui bonis. ff. de ceſ. bo. vbi not. Accur. licet cōtrariū teneuerit gloſ. & malè in l. vbicunque. ff. de fideiuſ. Iteē nō auditur debitor fiſci vel re p volēs cedere bonis ſecundum Bart. in l. is qui. ff. de ceſ. bo. cuāuis videat tenere oppoſitū in l. iij. iuncta gloſ. C. de ceſſ. bo. & beneficio ceſſionis renūtiari non poteſt. ſecūdū Bar. l. alia. §. elegāter. ff. ſol. mat. licet Cin. videatur tenere cōtrarium in l. j. C. qui bo. cede. poſſ. Et bonis cedi poteſt non tantum in iure, ſed etiam contra ius, & ſufficit per nuntium & per epiſtolam id declarari, l. fi. ff. de ceſſ. bo.

Cedere diem eſt incipere diem debiti, vt ſi debes mihi cētum in feſto Ioannis Bap. aduenien te feſto dicitur venire dies debiti. l. ced. diem. ff. de verb. ſig. Iteē cedere diē legati vel fidei cōmiſſi dicimus reſpectu trāſmiſſionis, vt docet Accur. in l. vnic. §. cū igitur. C. de cad. toll.

Cædere cum diphthōgo eſt non ſolùm ſuccidere, ſed etiam ferire cædendi cauſa. l. v. arbor. furtim cæſa.

Cædua ſylua eſt quæ ſucciſa repullulat, & quæ in hunc vſum habetur vt cædatur. l. ſylua. de verb. ſigni. & eodem modo appellant etiam arbores cæduæ.

Cælare eſt inſculpere: vnde cælatura, quæ propriè fit in metallis, ſculptura verò etiam in marmore, ebore, ligno, gemmis & vitro. l. etſi. §. qui ergo. de au. & arg. leg. & l. ex argēto.

de cond.fur. at celare sine diphthongo aliam habet significationem. de qua in l.j. ff. de act.emp.

Celebris ciuitas, id est insignis & frequens hominibus l.si in aliquam.de offic.procons. & celeberrimus, id est, plurimorũ sermone idoneus habitus.l si res pupillaris.de admi.tut.

Cœlebs dicitur ille qui non vult contrahere matrimonium. Et hic secundum Azonem forte orbus dicebatur, quia sine matrimonio & sine liberis erat. Et illi olim non poterãt causa mortis donare, quod hodie per leges corrigitur, vt patet C.de infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatus. Dicitur autem cœlebs quasi cœlo beatus, quia talis est secundum Isid. qualia sunt lumina cœlo, quæ absque connubiis sunt.

Cœlibatus venit inde, & est status vel modus permanendi seu viuendi sine coniugio. Vn de prout dicunt theologi, cœlibatus Ioannis, id est virginitas vel castitas, non præferebatur coniugio *Abrahæ*.

Celeriter, id est summariè. Bar. in l.si quis.C.depo.

Cœlicolæ dicuntur qui cœlum vel planetas cœli, id est solem & lunam & stellas quasi Deum colunt, vt C.de iudic. & cęli. l.cęlicolarũ, & quasi per to.ti.

Cęlum, id est, cęlestis altitudo imperij, vel expone aliter, vt not.C.de sum.trinit.l.vltim. in princ. super ver. cœlum. vel cœlum, id est, vniuersalis ecclesia, extra de maio & obe.cap. solitæ. Vel cœlum, id est aer. ff. de vsufru.l.æquissimum.

Cella dicitur à cellando, id est occultando, dicitur.c. priuilegiũ. de verb.sign. in glo. in vj.

Cellarium, dicitur locus à reponendis celandisq; esculẽtis poculentisq; dictus. Apud Columellam de re rusti. caput est quo pacto villica tractare debeat cellaria. Iurisconsultus de leg.iij.l.vxorem. Cellarium, inquit, iunctũ eidẽ diætæ. Cellarius verò est qui cellæ vinariæ præsertim præponitur. Plau. in captiuis: Sume, posce, prome quiduis, te facio cellarium. Vl. libr.33.de fundo instru.l.quæsitum. Cellarium, inquit, id est, qui ideo præpositus est, vt rationes saluæ sint. Et aliubi sæpè. Nebr.

Cellarius, qui ideo præpositus est vt rationes saluæ sint. l. quæsitum. §. cellarium. de fun. inst.

Cellarium verò neutro genere locus est quo penus siue esculenta poculentaq; asseruantur.

Cementarij dicuntur operatores murorum, idem quod latomi; quia cæmento, calcis & arenæ vtuntur.

Cenaculum est locus aptus ad cenandum vel comedendum, in quo quis magis de die quàm de nocte solet residere causa refrig

refrigerij:vide cœnaculum.

Cœnobium, est locus religiosorum: & dicitur à cœnon, id est commune, quia ibi omnia debent esse communia. cap. cùm dilectus. de consuet.

Cenodoxa est vana & mundi gloria.

Cenotaphium interpretatur inane sepulchrum, id est quod sine cadauere in memoriam tantum defuncti constructum est: quale apud Virgilium 3. Aeneid. Hectorem ad tumulum viridi quẽ cespite inanem. Vlpia. libr. xj. de religiosis, &c. l. vel quæ, Si cenotaphium, inquit, sit venire dicendum est, & eod. titul monumentum. Monumentum, inquit, memoriæ causa factum, quod Græcè cenotaphium dicitur. Et tunc scribitur per e, simplex. Nã per æ, diphthongum, significat cœnotaphium nouum sepulchrum, quale fuit illud in quo Saluator noster fuit sepultus, de quo in Euange. Sed per œ, diphthongum, Cœnotaphium significat commune multorum sepulchrum, quod Græcè polyandrum quoque dicitur. Taphos nãq; sepulchrum interpretatur. Cenos autẽ sine diphth. vacuus, cenos per œ, diphthongum significat commune. N.

Cenotaphium est inane sepulchrum, id est, monumentum sine corpore, quod constat ad memoriam defuncti, vt ff. de re. diui. l. in tantum. §. fin.

Censeo, es, est arbitrari, vnde censores dicti, ad quorum censionem, id est arbitrium censeretur populus, vt scribit Varro de lingua latina. Festus quoque: censores, inquit, dicti sunt quod rem suam tanti quisque æstimare solitus sit, quanti illi censuerint. Hinc dicuntur censiti, quorum res est æstimata certa quadam summa, & per eam in classem suam redacti, qui etiam Opitecensi, id est opibus censiti dicebantur & Capitecensi, qui nullo aut paruo ære censebantur. Autor est Gel. libro 15. & Valerius vbi de Mario. In codicis Iustiniani libro xj. tit. est de agricolis censitis, &c. In quibus causis coloni capite censiti dominos accusare possunt. Pomponius tit. de acquirendo rerum domi. l. ergo. Censitorum inquit, vice fungitur. Nebr.

Censere est iudicare, iudicium constituere, præcipere, vt not. Ioan. Andr. in gloss. verbi censemus. in clem. j. de concess. præb. ff. de verb. signi l. censeri. Inde nomen censoris sumptum est. Prędia etiam dicuntur censeri, quia censum prębent. Etiam censeri est in censum conscribi. vt C. in quibus cau. pig. taci. contra. l. j.

Censere est æstimare, constituere, vel deliberare, vnde senatum censere est cui sente-

tiam dicas de eo quod sibi videtur, inde censores nomen traxisse videntur, assentire verò dicitur senator, cum alienã sententiam approbat.

Censiti dicuntur qui censentur, id est, censum præbent, requiruntur supra agricolæ & censiti, & infrà colonus.

Censitor est qui recipit præsentationes collectorum coloni, & pignoris iure vendit prædium si census non soluitur, vt ff. de censi. l. forma §. illam. & l. cùm possessor. §. pro pecunia. Item censor dicitur iudex. l. ergo. de acquir. rer. domin.

Censores à censu æris, id est pecuniæ sunt dicti, quia censum tollunt: cùm enim auctus esset cẽsus in vrbe Romana, adeò vt consules non sufficerent, constituti sunt censores, & censoris nomen inde videtur esse tractum quia senatũ aliquid censuisse dicimus l. censeri. præall. Item censor est iudex. Inde cẽsura, id est iudicium, & per censuram ecclesiasticam significatur interdictum, suspensio & excommunicatio. c. quærenti. de verb. sig. Etiam cẽsores Romanos procuratores dicimus.

Censorius, vir qui censor fuit, vel qui dignus est, vt censor sit propter morum grauitatem, qui alios vindicet.

Censorium quod ad censorem pertinet.

Censura ecclesiastica quid sit, vide extra de sepul. c. vlt. & vt lit. non conte. cap. tuæ. Item quid importet, vide extra de verbo. significat. capit. quærenti. & in clemen. de iudi. ca. 2. de foro cõpeten. cap. 1.

Censor, tributum, & pensio publica idem, vt cod. in qui. cauf. pignus tacit. contr. l. j. & cod. si propter pensionem publicam. l. sic accipitur. Vnde census idẽ est quod pensio quæ soluitur de prouentibus: census etiam dicitur patrimonium. l. de creationibus cod. de epis. aud. olim erat recognitio ciuium per capita, & quantum quisque haberet in bonis.

Centenarij dicuntur duces vel magistri centum militum, quorum potestas dicitur centena.

Cẽtesima vsura dicitur quæ cẽtesimo quoq; mẽse forte æquat.

Centesimis calendis dare spõdes? sermo est ex fœneratorũ cõsuetudine deductus pro eo ac si dicatur: Intra centum menses, à quo & centesima vsura.

Centones sunt cilicia ex pilis caprarum, siue panni crassiores ex lana diuersorum colorum consuti Plautus in Epidico. In alium quæras cui centones farcias. Iuuenal. Intrauit calidum veteri centone lupanar. Cato de re rusti. Prius veterem sagã accipito vnde fiant centones. De huiusmodi rusticis centonibus loquitur Iurisconsultus Vlpianus lib. xxxiij. Digesto. de

fundo

fundo inſtru. centones, inquit, funes perticę. Accur. Vgutij auctoritate, centones interpretatur puluinaria, ſi eſt opus factum ad modum puluinarum. Quid verò per puluinaria ipſe intelligat, ego non video, cum auctore Seruio, puluinaria ſint lectuli qui ſterni templis conſueuerunt. Principum quoque puluinaria dicuntur, vt apud Iuuenal. Lupanaris tulit ad puluinar odorem. Catullus quoque de nuptiis Pelei: Puluinar verò diuæ geniale vocatur. N.

Centones, ſunt cilicia ſiue panni craſſiores ex lana diuerſorum colorum, de quibus in l. quæſitum. §. item centones. de fundo inſtru.

Centumuiralia iudicia dicta ſunt à cẽtum viris, nam cùm eſſent Romæ xxxv. tribus, quæ & curiæ dictæ ſunt, tertiæ ſingulis ex tribubus ſunt electi ad iudicandum, qui centum viri appellati ſunt, & licet quinque ſuper cẽtum fuerint, tamen quo facilius numerarentur, centũ viri dicti ſunt.

Centuria in re militari centum continet homines, qui ſub vno centurione ſint, quorum centenarius iuſtus eſt numerus, ſed centuriæ in agris ſignificant ducenta iugera, centuria à centum iugeribus vocabatur, ſed mox duplicata nomen retinuit.

Cẽturio miles dicebatur qui præerat centum militibus, & cohors illa cui præerat appellabatur centuria, centurionis inſigne, vitis erat, ſiue ſarmentũ ex vite. Plinius: centurionum, inquit, in manu vitis. Iuuen. de Mario ſub centurione conſtituto. Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem. Lucan. in 6. de Lelio centurione: Latiam longo gerit ordine vitem. Et Sillius libro 6. Leuinus ab alto Priuerno vitis Latiæ præſignis honore. Et Martia. Varre Paretionas Latia modo vite per vrbes. De vite quoque centurionum meminit Iuriſconſultus libr. xl. Digeſt. tit. de re milit. l. milites agrum. Si vitem tenuit militiam mutat. Nebr.

Centurio eſt qui præeſt centum militibus. gl. ff. de vulg. & pup. ſubſtitut. l. centurio.

Centuſſis, id eſt, libræ centum, à decem decuſſibus dicitur, & à centum aſſibus qui erant numeri breues ex ære, vt centuſſæ licet, ideſt centum libris vẽdit per auctionem.

Cepiſſe quis dicitur, quannis alij acquiſiuerint. l. cepiſſe. de verborum ſignific.

Cerdo dicitur vilis homo qui artes exercet illiberales, quod habet lucrum ſectãs: cerdo enim græcè, lucrum latinè dicitur, de eo meminit Iuriſconſul. in l. cerdonem. ff. de oper. libert.

Cereales ædiles, ſic dicti à Cerere, eò quòd frumento præſ-

sent. l ij. §. de inde. eo. Iulius. de origine iuris.

Ceremonia est ritus sacrificandi, Dicuntur enim cerimoniæ sacrificia, & solennitates Iudæorum quæ cereis exercebantur, & sic in veteri testamento peccata purgabantur.

Cerimonialia præcepta sunt quæ ad ad cultum Dei pertinent: de quibus ratio reddi non potest secundum Ioan. Theut. dist. vj. §. his itaque respondetur: quia ad literam fuerunt mandata, vt non arabis in boue & asino, non indues vestem lino, lanaque contextam, & non seres agrum diuerso semine.

Ceroferarij acolythi sunt. xxj. dis. cleros. xxiij. distin. si quis post. §. deseruientes.

Certare, id est, pugnare, quasi certum se dicens habere, quod sit etiam disputando. cod. de posthu. hered. instit. l. quod certum. de leg. at cum quidam.

Certamen pro ludo in quo est cõtentio, vbi etiam victori ab agonotheta præmium proponitur. Scæuola titu. de ann. leg. l. liberto. certamina, inquit, sub nomine ipsius celebrarentur, id est ludi.

Certatores dicuntur monachi. in auth. de mona. §. cogitandum.

Certum dicitur non dubium, vnde aliàs definitur certum esse quod apparet quòd quale quãtumque sit. l. certum. ff. si certum petatur.

Certi condictio competit ex omni obligatione & ex omni causa ex qua aliquid certum & determinatum petitur, siue ex contractu siue ex causa legati, siue ex suo nomine: siue obligetur hereditario, & sunt duæ certæ conditiones, vna generalis in omni cõtractu vbi certum petitur, alia specialis in contractu mutui. Et licet nulla lex hoc manifestè dicat, potest tamen colligi ex text. Instit. quib. mod. re. contrah. obli. §. j. in fi. ibi ex eo cõtractu, scilicet mutui nascitur certi cõdictio, quasi pronomen eo demõstret specialitatem in mutuo. Posset etiam probari ex rub. ff. de re. cred. & si cert. petat. & de certi condi. Quæ rubrica habet tres partes, vbi in secunda tangitur certi condictio specialis, & est glo. Instit. §. præalle. similis glo. in l. certi condictio. in princip. ff. si cert. pet. & in l. j. in princ. ff. de triearia, &c. Et nota quòd in libello non procedit certa condictio generalis, quia non instituitur aduersarius an debeat cõtendere, an liti cedere, dicendo, te conuenio, quia ad centum mihi teneris.

Certiorem facere quempiam eleganter dicitur, & non facere certum. Nam quòd Virgil. in Aeneid. dixit: Anchisen facio certum carminis necessitate excusatur, quòd certiorem in versu non potuit collocare, quoniam

quoniam ſyllaba breuis eſt inter duas lõgas, quod heroicũ carmen reformidat. Vtuntur Iuriſconſulti hoc verbo certioro as, quod apud eos q̃ purè loquuntur in vſu non eſt. Vlpia. lib. 27. Dig. titu. de eo qui pro tutore. l. 1. Sed neceſſarios inquit, pupilli non certiorauit Idem quoque lib. 17. tit mandati. l. ſi fideiuſſor. cum certiorare poſſet, inquit, eum, nõ fecit. certifico verò, & certificatio nuſquam quod memini legitur, niſi in lib. Dig. tit. de exc. Honores, inquit, & immunitates certificauit ſcribẽs. Itẽ de pignoribus & hypothecis. l. cũ taber nã, quæ eſt Scævolæ lib. xx. Dig. Nõ certificationem, inquit, ſed ſuppoſitionem à me accipere. Nebriſ.

Cerui ſunt animalia de numero habentium naturam feram, licet quidam ita manſuetos habeant, vt in ſyluam ire, & redire ſoleant. Inſt. de rerum diui. parag. cernos quoque.

Ceruiſa, vel ceruiſia, vel ceruiſiũ, potio eſt ex hordeo, ſiue tritico, ſiue ex pane concinnata, & eſt ferè, quam ſacræ literæ ex Hebræo ſermone interpretantur *Siceram*, & idem quod zitum *Sicera* vero, Hieron. ait eſt omnis potio q̃ poteſt inebriare præter vinum. Vlpianus libro 33. Digeſt. de tritit. & vin. lega. l. ſi quis. Nec camum inquit, nec ceruiſa continebitur. Et paulò ante, certè zithũ quod in quibuſdã prouinciis ex tritico, vel ex ordeo vel ex pane conficitur, *Strabo* libr. 28. in deſcriptione Ægypti, ſcribit commune illis populis eſſe poculum, & fieri modis variis: appellatur autem à Græcis zythum, ab interprete ceruiſum. *Ant. Nebriſ.*

Ceruiſa vini appellatione non cõtinetur. ff. de vino & oleo lega. l. ſi quis vinum.

Carycia dicuntur à Græcis, quæ Latini vocant caducea, l. ſanctum. de rer. diuiſ. ff.

Cæſa quæ dicantur, enarrat Iuriſconſul. in l. fundi. & l. ſeq. de actio. emp. & in l. in rutis. de verborum ſignifi.

Cæſar, fuit primò nomẽ propriũ, Iulij Imperatoris, à quo poſtea omnes imperatores dicti ſunt Cæſares.

Cæſo cæſonis, eſt puer ſciſſus ab vtero matris. Inde cæſar, quia cæſus ex ventre matris, vt per gloſſam. in rubric. Inſtitut. in verbo cæſar.

Ceſſare agrum dicitur, cum non laboratur.

Ceſſare, & extingui differũt. l. qui rẽ. parag. aream. de ſolutio.

Ceſſim ire, id eſt, retro ire. l. ſi ex plagis, ad legem *Aquil.*

Ceſſio eſt iuris, & actionis tranſlatio: nam per ceſſionem iura & actiones in eum cui ceſſit, trãsferuntur, quia ſicut inuenditione, vel quolibet titulo

alienationis rei corporalis ne cessario est traditio quãtũ ad dominij translationem, ita ad trãslationem rei corporalis, scilicet iuris, & actionis vtimur cessione, quæ reputatur pro traditione. Item cessio secũdũ Isi. lib. 6. etymo. propriè est rei cõcessio, sicut est illud Rut. 4. cedo iuri ppinquitatis. Nã cedere dicimus quasi cõcedere, vtpote ea quæ propria sunt, nã aliena non cõcedimus sed restituimus, cedere etiam propriè dicitur qui contra veritatem alteri consentit, vt Cic. cessit Emilise auctoritate viri, id est potius paruit. Et est sciendum, quod in instrumento cessionis dicitur quòd cedens eum cui cedit, constituit procuratorem in rẽ suam. Ad cuius euidentiam notandum. Si cum Titio ex mutuo contraxisti, tibi competit contra eum actio directa, & personalis, quia cum eo in tua persona traxisti. Tibi etiam competit actio vtilis, quia vtiliter, & cum defectu debitum ip sum tanquam rem tuam prosequeris. Si autem mihi iura, & actiones contra debitorem tuum ex [illegible] conditionis vel ex alia [illegible]ommiseris, transferrur in me vtilis actio quavti possum ad ipsum debitum tuum tanquam meum exequẽdum. Directa vero & personalis remanet apud te, cum à te per cessionem non potuerit separari etiam si velis, adeò tibi adhæret. ff. pro socio. l. 3. Et sic patet quod in directa actione, & personali sum procurator tuus, quia aliter non poteram vti, licet enim directa non possit cedi, potest tamen mandari eius exercitium. Et nota quòd cessio actionum præsumitur simulata ex tribus quæ notat Accur. in l. 1. & pe. C. de man. & ibi doct. & ca. fin. de alie. mu. iud. cau. fa.

Cessionari[9] dicitur ille in quem transfusa est obligatio vel nomen, & debet certiorare debitorem, ꝙ nomẽ eius in ipsum trãsfusum sit, notificando, vel ostendẽdo instrumentum & legendo, & copiã si velit habere, dando, vt l. nomen. quæ res pig. oblig. poss. C. alias alteri soluere posset debitum, non credens se obligatum cessionario. l. 1. parag. 1. ff. de nou. operis nun. & l. 1. C. de ob. & actio. per Bar.

Cætera, hæc dictio habet importare in contractu ea quæ veniũt quę sunt de natura ipsius contractus, hoc est de consuetudine, vt not. in l. si duo patroni. §. si quis iurauerit. ff. de iureiurã. & per hoc inferũt docto. quod si in protocolis alicuius notarij inueniãtur hæc verba, &c. quod intelligatur ea veniisse in contractu quę de

natura

natura, vel de consuetudine eius sunt. Et dicit Bald. quod per verbum cætera, nunquam intelligitur, vt veniat promissio cum pœna. Ratio, quia pœna dicitur esse quid extrinsecum ab ipso cõtractu, ideo nõ intelligitur venire nisi expresse appareat. arg ex his quæ no. in l sciẽdũ. ff. de verb. obliga. & l. 2. C. de fal. tamen secundum Bal. contractus esset conceptus ad consiliũ sapientis, & in ipso verbũ, &c. reperiretur, tunc bene posset apponi pęna in hoc cõtractu, & hoc operatur appositio illa, vt cõsiliũ sapientis dicat istum contractum, iuxta nota. in l. ex ea parte. ff. de verb. oblig. Et nota q̃ dictio, & cætera, duplici modo scripta reperitur, & secundum hoc dupliciter profertur. Vno modo ponitur indeterminate in fine orationis sic quod non regitur ab aliquo verbo, & tũc debet scribi breuiter, vt sic, &c. Secundo modo ponitur determinatè sic, quod refertur ad verbum in oratione positum à quo regitur, & debet scribi longe pro duabus dictionibus vt sic, & cætera. Sic etiã profertur breuiter, & longius, & vtroque modo significat proutverba præcedentia vel aliud medium significare declarat. Nã breuiter, &c. significat illud quod deficit, & supplet verba deficientia, vt in l. gallus, versi. credẽdum. ff. de lib. & posthu. vbi testator dicit. *Si me viuo* nepos decedat, tũc qui pronepos, &c. credẽdum est Gallum denotasse idem de pronepote. *Et* sic dictio, &c. supplet ibi verba, secundũ quæ pronepos potest substitui, quæ sunt in princip. illius l. vt gallus intrõduxit. Item si præcedit instrumentum extensum locatiõis vnius domus factæ vni, & sequitur instrumentũ abbreuiatũ emptionis alterius domus factæ eidẽ, dictio, &c. significat clausulas in præcedẽti positas quæ huic locationi sunt applicabiles, quia præcedẽtia declarant sequentia. l. si seruus plurium. ff. de legat. 1. Item quia in habentibus symbolum facilior est transitus. l. in rẽ parag. item quæcunque. ff. de rei vendicatio. contractus autẽ emptionis, & locationis sunt similes. l. prima. ff. locati. Et est sciẽdum quòd notarius quando notam positã breuiter in protocollo redigere vult ad instrumentum publicum tunc significata per dictionem, &c. debet extensè scribere, quia scit quod actum est, & quod per hanc dictionem intellexit tanquam testis ibi contentorum, quia dispositionem contrahẽtium recipit, ergo mortuo primo notario post protocollum antequã redigeret illud ĩ publl cũ instrumẽtum, Secũdũ no.

tarius nõ debet significata per dictionem,&c. in protocollo positam extendere,nisi quantum ibi sunt extensa. l.contractus.de fide instrum. Sed talis nota protocolli legẽda est partibus coram testibus &illis exponentibus verbum,&c.debet notarius secundus super hoc requisitus, expositionem illorum redigere in publicum instrumentum extensum, alias iudex debet arbitrari ex præcedentibus, & sequentibus,& coniecturare quid per verbũ &c.significetur.l.si seruus pluribus.§ 1.ff.de le.1.&l.voluntatis.C.de fideicom. Secundò sumitur,&c.prout lõge ponitur, & significat alia præterea quę enumerata sunt.l.item quæritur.parag. exercitum. ff. loca. Cæterum.no.Io.cal.in commento decret.vestra.de coha. clerico.& mulie.& Pau.in commẽ. decre.nobis.de iure patro.

Cætus.vide ff.ad l.Iu.de vi.l.qui cætu.&in clemen.de elec.cap. hi qui.Et quid sit cætus,& vnde dicatur,vide xv.disti.canones. in fi. Itẽ quot homines faciant cætum, vide Barto. in l. prætor.ff.vi.bon rap.

Character,eris,interpretatur figura,vel signũ,vel forma.Cic. ad Brutũ in oratore: In omni re difficilimum est formã,quę character Græcè dicit exponere. Sed & styli genus character a quibusdam auctoribus dicitur. Vlpianus libro xxviij. Dig.titu. de testa.l. ad testium. Dum tamen,inquit, habuerit characteres,dixit pro figuris literarum. Nebr.

Character proprie est signaculũ quoddã quo aliud insignitur vt ordinetur ad aliquẽ finem sicut charactere insignitur denarius ad vsum commutationis.Et milites charactere insigniuntur, quasi ad militiã deputati.

Charisticon pro remuneratione. l. penul de bon.damnator. (In quibusdam legitur carciaticõ. vt in Pan.Fio.

Charta est pagina scriptioni apta ex quacunque materia illa sit, siue ex plumbo, siue ex cortice,siue ex linteis, siue ex papyro,siue ex corio, quæ dicitur membrana. De chartarum generibus Pli.multa lib. 23. Nat. histor. Vlp. tit.de leg.3.l.librorum. Librorũ,inquit,appellatione omnia volumina continentur, siue in charta, siue in quauisalia materia:neq; enim membrana excluditur à chartæ appellatione, cum charta membrana appellatur. Idem quoque ibidem: Si quis, inquit chartas legauerit puras, membranæ, nõ cõtinebũtur, quasi dicat,nisi addatur,charta mẽbrana. Idẽquoq; Vlpianus tit.de bonorum poss.secũdũ tab.l.chartæ appellatione, ẽt ad nouã chartam refertur. N.

Char

Chartæ appellatione venit charta papyri, negant mẽbranã. l. chartis. & ibi Bar. ff. de leg. iij.

Charta ſeu inſtrumentum, ſeu reſcriptũ dicitur falſa, ſeu falſum bene quatuordecim modis, vt no. in c. in memoria. diſtin. xix. gl. verb. falſam.

Chartophylaciũ eſt armariũ vel locus in quo chartæ reſeruant. Et dicitur à charta, quod eſt inſtrumentum, vel ſcriptura, & phylate conſeruare, quaſi &c. vt not. in c. j. de probatio. & c. ij. xe. diſtinc.

Chartoprati, chartæ venditores.

Chartularij iudices dicebãtur olim illi qui ab Imperatore habebant poteſtatem iudicandi, & illos ſolum qui coram eis eligebãt litigare, poterant eligere ſine conſenſu propriorum iudicum: ſicut traditur in gloſ. l. i. ff. de iudic.

Chaſma, id eſt hiatus terræ. l. ſi in vẽditione. de peri. & cõ. rei vẽd.

Chiliarcha eſt princeps ſuper mille homines.

Chirembolum. in l. i. ff. nau. cau. ſtab. dicitur manus immiſſio, quod Alcia. in Parer. interpretatur.

Chirographũ, eſt pictura ex manu propria, quã autographum etiam appellant. Sueton. in Auguſto: Nihil æquè elaborauerant, quàm vt imitarentur chirographũ ſuum. Differt autem chirographum à ſyngrapha, quòd in chirographo tantum quæ geſta ſunt ſcribi ſolent, in ſyngrapha etiam cont. a fidem veritatis pactio ſcribitur. Idem in eodem, cuius pacti non dubitauit à quibuſdam iuſiurandum, à quibuſdam ſyngraphã petere. Per ſyngraphã intelligit Sueto. chirographum propria eorumqui paciſcebantur manu ſcriptum, in quo talis pactio ſcripta erat nec negare poſſent. Paulus libro xlij. dig. titu. de priuil. cred. l. bonis, à chirographo chirographarium formauit, quod ſignificat eum qui à debitore autographum debiti habet, chirographariis, inquit, creditoribus. Neb.

Chirographum eſt cum duo paciſcentes duas ſcripturas ſub eadem forma verborum inter ſe conficiunt & mutuo ſibi tradunt, vel dicitur inſtrumẽtum ſeu illa litera in qua debitor cõfitetur ſe eſſe obligatum creditori, idem quod antapocha, & chirographa dum væneunt: nomen ſiue corpus veniſſe videtur. l. ſeruũ filij. §. eum qui chirographum. ff. de leg. j.

Chlamys eſt veſtis militum, purpura regum ſtola ſacerdotum, toga aduocatorum, birrus ruſticorum vel cuſtodum, cucula monachorum. vt C. de veſti. holo. & aura. libr. xj. & l. fortiſſimi. C. de mil. veſte. lib. xij. prout not. Azo in ſum. C. de offic. præfe. præt. Sed in l. reſcr. de

auro

auro & arg.leg.connumeratur inter veſtimenta puerilia.

Choma,atis, ex Græco interpretatur agger eris.Eſt autem agger, vt inquit Seruius in illud Virgil.10. Aeneid.Atque ipſis, prælia miſcent Aggeribus,terra illa quæ facto vallo propius ponitur. Vnde ti.eſt apud Imp. de aggeribus Nili nõ rumpendis. Illi igitur aggeres propriè dicuntur chomata Græcè. Vlpia.lib.xlvij. Dig.ti.de extraor. crimin.l.ſacularij.Chomata,inquit,ſunt aggeres qui ſolent aquam Niloticam continere. Et ibidem ſæpe: vbi pro choma per ch,& o longum, coma,atis per c,exile mendosè legitur.

Chomata dicuntur aggeres qui ſolent aquam Nili continere. l. ſaccularij. ff. de extraordin. criminib.

Chorus quid ſit, vide l.ſi chorus. de leg.iij. & l.cùm eiuſdem.de ædil.edict.

Chreſis ponitur pro vſu.l.ſi habitatio.ff.de vſu & habit.

Chryſammos Græcè dicitur, quã vt ait Pli. Hiſpani balucam appellant,de qua ſatis multa ſcripſimus in verbo baluca, dicta à chryſos ſiue chryſion, quod eſt aurum. Iuſtiniani Codicis, lib.xj.titu. de metallariis.Octo nos inquit, ſcrupulos in baluca, quæ Græcè chryſammos dicitur. Accurſius non minus in chryſammi delirat interpretatione, quàm ſuprà fecerat in baluca: Chryſammos, inquit, Græcè, Latinè vtilitas, vt ſit chryſammos, id eſt,in vtilitate publica: cùm tantũ diſtet chryſammos à chreſmos quod interpretatur vtilitas: quantum Thais ab Hermione.Illud nanque per ipſilon,hoc per eta ſcribitur. Nebr.

Chryſammos, veluti alij legunt, chryſoma, vas eſt,in quo aurũ infundebatur, vt exponit Alci. in l.j C.de metal.

Chriſma fit ex duobus liquoribus,ſcilicet oleo, per quod puritas mentis & nitor conſcientiæ intelligitur, & ex balſamo, per quem odor famę figuratur, vt eſt text.in ca.vnico,de ſacra vnctione.

De C ante I.

Cibariorum appellatione neque habitatio , neque veſtiarium, neque calcearium continetur, ſed tantùm cibus.l.diariis.de alimen. & cibar. leg. cibi verò appellatione , potum quoque contineri Archidiacon. prodidit.cap.in quibus. de conſecra. diſtinct.ſecunda.

Cicatrix dicitur quæ vultum excæcat vel deturpat , & poſt ſanatum vulnus remanet.Bar.in l.ſi quis in metallũ. C. de pœn.

Cicera, eſt omne quod bibitur. xxxiij.quęſt.ij.admonere.circa medium in princip.

Cidonium malum , idẽ eſt quod cotoneum, & vinum cidoniũ, quod

quod ex malorum cidoniorũ cõficitur ſucco. Vlpian.tit.de vino,tritic.lega.l. ſi quis.cidonia,inquit,& ſi qua alia ſunt vina, quæ non ex vina fiant. Ea verò vt diximus, ſub ceruiſia ſiue zytho contineri videntur. *Ant.Nebr.*

Cidonium vinum,ex cidonij mali ſucco confectum.l.ſi quis.de vino lega. *Nebr.*

Cilicium propriè dicitur textum ex lana caprina,ad vſum maximè tẽtoriorum,ſiue caſtrorũ, vt dicit Virg.lib.3. Geor. Vnde cilicina ſaga fiebãt ad pluuias arcendas.Exod.cap.26.Facies, inquit, & ſaga cilicina vndecim ad operiendum tectum tabernaculi.Vegetius quoque libro quarto de re militari,ſaga cilicina prætendi præcipit, ad excludendos impetus ſagittarum.Vlpianus lib.xxxiij.Dige. tit.de fundo inſtructo.l. quæſitum.§.ſi domos,Vela,inquit,cilicina inſtrumenta eſſe Caſſius ait,quæ ideo parantur,ne ædificia vento laborent.

Cilicium,textum ex lana caprina: vnde cilicina vela,in l.quæſitũ. de fund.inſtru.

Cimdiarcha,id eſt,cuſtos vaſorũ, & aliarum rerum pretioſarum eccleſię.C.de ſacroſan. eccleſ.l. iubemus.in gl.

Cymbium poculi quoddam genus eſt, dictum à ſimilitudine cuiuſdam nauigij. Eſt autem cymbium in forma deminutionis ab eo quod eſt cymba. Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte.Pau.xxxiij.Dig. tit deauro & argen. leg.l.pediculis.cymbia, inquit,argentea cruſtis aureis illigata. Nebr.

Cimdiarchium, locus eſt vbi reponitur theſaurus.cod.de bon. auctor.iud.poſſ.l.fi.§.finautem. & de agr.& cenſi.l.litibus.

Cimiterium vide cęmiterium.

Cingere arborem, eſt illam deglabrare,ſiue delibrare, hoc eſt, decorticare, ſiue corticem detrahere, encernadar Hiſpani dicunt, quo facto arbores inareſcunt.Paul.lib.xlvij.Dige.tit. arborum furtim cęſarum.l.cędere.cingere, inquit,arborem, eſt illam deglabrare. Item ff. eodem.l.furtim. & *Alphenus* lib.xj.Dig.titu. locati & cond. l.in lege locationis. Neue quẽ cingere, cędere, vrere finito. *Ant.Nebriſ.*

Cingulum quandoque exponitur id eſt,adminiſtratio.in authen. vt liceat ma.& auiæ.§. quia verò quędam. Quandoque pro enſe vel pro titulo dignitatis. C.de prępoſ.ſac.cub. l.vltima. libro xij.

Circa eſt ſignificationis reſtrictiuę,non tamen ampliatiuę: vt in l.Rutilia Polla. ff.de contra. empt.&hoc nota pro ſtatutis. Et quid dictio circa, operetur in teſte,vide Barto in l.celſus. ff.de vſucapioni.Et circa,pertinet ad tempus, circum locum

locum

cum circiter ad numerum.

Circeiensis, e, nomẽ possessiuum gentile ab eo quod est circeij, orum, opido Italiæ in Latio veteri, atque promontorium eiusdem nominis, quondam insula vt inquit Plin. autoritate Homeri, vasto mari circundata. Illuc Circe venefica illa decantatissima regnasse dicitur, quo tempore Vlysses orbẽ pererrabat. Hinc Plin. de ostreis: candidiora, inquit circeiensibus. Liuius: circeiensium quidã cogniti & coloni à Velitris. Pau. li. 22. dig. ti. de iu. & fa. ign. l. regula est. Ad opus, inquit, aquæductꝰ reipu. circeiensium.

Circenses ludi appellantur qui in circo magno Romæ fiebant, atque inde dicti ea forma qua ab Hispali Hispaliensi. Ex quo Seruij Grammatici, & quorundam aliorum error conuincitur, qui putant circenses ludos esse dictos, quod vbi suo tẽpore metæ fuerunt, olim gladij ponebantur, quos circuibant: vnde ludi circẽses, quasi circũenses. Virg. lib. 8. Aneid magnis circensibus actis. Et Iuuenalis: si potes auelli circensibus optima Soræ. Hermoge. lib. 50. dig. titu. de [illegible]ibus. l. j. Equorum, inquit, circensium spectacula. Et Paulus libr. xxx, dig. qui est de legatis primus. l. ciuitatibus. Ludos, inquit, scenicos, vel ludos circenses. Antiquebr.

Circenses ludi, qui Romæ in circo maximo fiebant.

Circitores dicuntur, qui vigilias nocte circũeunt. Hispani rondas vocant. Veget. libr. 5. de re militari. Tribuni, inquit, eligunt qui vigilias circũeunt, vt renuntient si qua emerserit culpa, quos circitores appellant, nũc militiæ factus est gradus. Ouid. in priapeia: Quid mecum ribi circitor moleste? Ad me quid prohibes venire furem? Vlpianus libr. xiij. dig. tit. de institoria actione. l. quicunque: circitores vocat, qui circunferunt merces per vicos & vrbes, vendendi causa.

Circuitores dicuntur qui circumeunt vel circũdãt patrias à nũdinis ad nũdinas deferẽtes res venales. Et dicuntur alio nomine circummeatores.

Circulatores circunforani dicuntur qui publicè offucias quasdam & pręstigias faciunt; vt videantur deuorare gladios, & irritare serpentes, & talia quædam facere. Apuleius in primo de asino: circulatorem aspexi equestrem spatham præacutam mucrone infesto deuorasse, ac mox eundem inuitamento exiguę stipis venatoriam lancem qua parte minatur exitium, in ima viscera cõdidisse. Paulus libr. xlij. dig. tit. de extraordinariis criminib. l. vlt. In circulatores, qui serpentes circunferunt & proponunt

si cui ob eorũ metum dãmũ datum est. Ant. Nebr.

Circulatores, qui serpentes circũ ferunt & proponunt. l. fina. de extraor. crimi.

Circumferanus secundum Isid. libr. x. dicitur qui ad modum rotæ circumfertur.

Circunscribere est fraudibus cauillationibusque in iudicio vti, vt causam obtineas, vincasque aduersarium. Ambrosius in Lu. cap. quarto. Vtitur diabolus testimoniis scripturarum, non vt doceat, sed vt circũscribat & fallat. Idem ad constantinum: Nec quisquam aut viduam spernat, aut circunscribat pupillum, & ibidem: Quid circunscribitur fratri? fraudatur mercenarius. Inde circunscriptio. Idem Ambrosius ad Irenæum. Omnia plena fraudis, plena circunscriptionis. Et circunscriptor, oris: Iuuenalis, pupillum in iura vocantem circunscriptorem. Iulianus libro xliij. titu. de exceptionibus. l. exceptiones. Quæ minori, inquit, viginti quinque annis circunscripto.

Circunseptus est circũdatus vel vndique cinctus: vt notat. in proem. clemen.

Circumducere literam est eam circumducta linea damnare, & sic differt à cancellare, & suppunctare.

Circumscriptio qnid sit, Bartolus in authentica ex causa, C. de liber. præterit.

Circunstantia alicuius loci intelligitur per xxx. pedes, vt dicit Bar. in l. item apud Labeonem. § conuitium. ff. de iniur.

Circumuenire in eadem propè significatione accipitur, qua circunscribo, vnde illi propriè dicuntur circumuenti, quos grassatores quasi ex insidiis adoriuntur. Cæsar in commentario Hispanienſi: cùm vadique se circumueniri animaduertisset. Ambr. in illud euang. Reddite quæ sunt Dei Deo. Nec interest apud Deũ, vtrum vi aut circumuentione res alienas occupet. titu. de doli mali except. l. apud celsum. Nebr.

Circumuenire est adhibita calliditate decipere. l. j. de dolo.

Cisiarius, auriga cisij, quod genus est vehiculi gestatorij. l. item quæritur. ff. loca.

Cista pro capsa. l. j. depo.

Cisterna, pluuialis aquæ conceptaculum est, dicta, vt inquit Festus, quòd ineſt in terra. Martia. Sit cisterna mihi quàm vinea malo Rauennæ. Vlpianus libr. xliij. Dig. de fonte deducendo. l. vnic. cisterna, inquit non habet perpetuam causam, nec viuam aquam. Sed si vinum condatur in conceptaculo cisternæ simili, cisterna quoque per translationem potest appellari. Vlpianus libr. xlvij. de furtis. l. vulgaris. Et quidem, inquit, si cisterna vini sit.

Cister

Cisterna est locus in quo congregantur aquæ pluuiæ, & ibi collectæ vsui reseruantur. l. vnic. ff. de fon.

Citatio est in ius vocatio vel inuitatio, cùm quis de aliquo cõqueritur, & querimonia sua coram iudice deposita, iudex emisso citationis edicto ad eius instantiam vocat, vel inuitat illum ad se in quem agere desiderat qui conquestus est. Si verò in edicto iudex vel prætor adiiciat hanc clausulam, si in die præscripto non veneris, quasi cõtummax cõdemnaberis vel reputaberis, tunc edictum olim dicebatur peremptorium: hodie autem sufficit quòd dicatur: citamus talem peremptoriè. Et est quadruplex modus citandi, secundum Guielmum de Mont. Laud. Primus per nũtium literis citatoriis. Secundus per præconem. Tertius per edictum. clem. j. de iudic. Quartus fit ex iuris dispositione. Item quædã citatio fit ad monitionem iudicis. ca. consuluit. de offic. deleg. Item quædam est verbalis, quædam realis vel actualis, ducendo ad iudicem. Item citationis sunt tres actus. Primus impositio, cùm iudex imponit nũtio vt citetur reus. Secundus manifestatio, cùm nuntius denuntiat citato, vt veniat. Tertius relatio, cùm nuntius refert iudici se eum in tali loco citasse. additur etiam quartus, scilicet comparitio citati, & quando citatus teneatur comparere, & si non cõparet mulctetur. not. per Doct. in c. pręterea. de dila. Et de illis actibus in ca. fina. de feriis. Et nota quòd citatio est de iure naturali. vt in clement. pastoralis. de re iudi. & citatus ad locum morbosum, seu vbi aer est pestilẽtialis vel corruptus, nõ tenetur ire, cum saluti hominum sit ratio adhibẽda. l. sed sciendum. ff. ad Trebellia. & ibi per doct. Nec citatus peremptorie potest dici contumax ante libelli oblationem. l. si finita. §. si plures. ff. de damno infecto.

Cito aduerbium, id est infra xx. dies. in auth. de mand. princip. §. sed & susci pientes.

Citra quãdoque ponitur pro prę ter. de calum. l. vltim. quandoque habet effectum priuationis, vel negationis. ff. fam. herciscun. l. si filia. §. papin. Quandoque ponitur pro fine. in authenti. vt iud. sine quoquo suf. §. quod autem à nobis. Quandoque exponitur citra quàm, id est aliter quàm. in authenti. iusiuran. quod præsta. ab his. §. iuro quoque. Quandoque exponitur citra, id est contra. ff. de noua. l. seruus. Aliquãdo id est ante. extra de testib. cap. dilecto

Citreæ mensæ, id est, ex citri materia, celebrãtur apud autores,

&

& fuerunt in tanto pretio, vt eum aliquãdo viri obiecissent fœminis nimios sumptꝰ, quos in coemendis margaritis faciebant,& vos,inquiunt, mensis citreis vtimini.Sed cùm apud omnes constet,citrum arborẽ, & mala citrea esse,quæ postea cœpta sunt cognominari mala rancia, quorũ materia neque firma neque odorata, neque quicquam habens quodlaudabile sit, suspicor aliquid erroris subesse circa has arbores iam inde ex antiquitate contractum,vt citrũ videlicet pro cedro accipiatur,hoc est,alerze, cùm præsertim arbor illa syluestris sit, copioseque proueniat in monte Atlante.Vnde Martialis de mensa citrea dixit:Accipe felices Atlantia munera syluas.Idem aliubi: cùm possint Libycas sustinuisse trabes,Paulus libro xix. Digestorum,de actione empti & venditi.l.si sterilis. Veluti si mensas quasi citreas emat,quæ nõ sint Ant.Nebrif.

Citreæ mensæ, ex citri arboris ligno confectæ.l.si sterilis. de actio.empt.

Ciuilis actio Require suprà acti.

Ciuile debitum. vide in glo.j.c.fi. de solut.Et quandoque ciuile, idem est quod vrbanum & elegans,vt in glo.in l.ciuile est C. de fur.Sic inciuile,id est inurbanum vel indecens. lege inciuile.ff de legib.

Ciuitas dicitur quasi ciuium vnitas,& murorum ambitu termi natur.de senten.excom. si ciuitas. cuius appellatione etiam comprehenduntur burgenses. ff.de verborum signif.l.ij.Item ciuitatis appellatione comprehenduntur mille passus à muro ciuitatis.ff.eo.titu.l.mille.& ff.de pen.leg.l.quod liquidè.§. si ita legitur.*I*tem comprehenduntur horti,arg.ff.de procur. l.præsens.Item ciuitatis nomine non comprehẽduntur diœceses,nec econtra.vocatur autem propriè ciuitas,quę habet episcopum.vt lxxx.dist.in illis.

Ciuis est natus in ciuitate.l.ciues. C.de appella.vbi glo.*S*ed quid de natis in comitatu? Dicitur in authen.qui.mod.na.effi.sui. §.si verò non ciues.

Ciuium appellatione veniũt non solùm illi de comitatu, sed etiam illi de territorio.Felin.in cap.Rodulphus.versic. quarta conclusio.de rescr.Adde quòd ciuium appellatione veniunt illi qui sunt de ciuitate, diœcesi,vel comitatu.Doct. in rubr. ff.solu.matrim.licet glos.aliter sentiat in d.c.Rodulphus. Bar. in l.ff.ad munici.Adde quòd Bart. in l.ij.C.de nat.lib.dicit ibi per illum tex.quod ille qui oritur ex villico vel ex vico, sortitur originem ex ipsa ciuitate cui subest vicus, & an re. præsaliæ concessæ contra ciues,comprehendant ciuiciui-

gatenses. Bald. in l. vbi alij. ff. de offic. Proconsul.

De Cante L.

Clades, id est calamitas. l. j. C. de iure emphyteut.

Clam possidere, id est occultè possidere.

Clandestinus, na, num, à clàm particula deriuatur, notamque habet significationem, neque ob aliam causam hoc in loco posuimus, nisi quòd vulgò accentu barbaro ab omnibus profertur, hoc est accentu in antepenultima, cùm penultimam habeat longam, & iuxta regulas latinæ linguæ in eadem accentus debeat collocari. Quòd verò penul. lõga sit, probatur carmine Manilij in primo Astronomicon dicentis. Et clandestinis surgentia fraudibus arma. Sillius quoque Italicus in libris Punicorũ: ceu clãdestino traheretur fœdere bellum. N.

Clandestinum coniugium est de specta personarum præsentia, vel iuris solẽnitate, vel denuntiatione non præmissa, sine sacerdotis benedictione, occultum matrimonium.

Clandestina electio dicitur, quæ in cameris per occultas cõuenticula fit, vel illa quam canonici inter se secretam teneant.

Clarissimatus est dignitas. C. de prox. sacr. scrin. l. peculiari. Aliquando accipitur pro consulatu. C. de equest. digni. l. j. & ibi no. de dome. & prot. l. ij. lib. xij.

Clarissimus dicitur etiam qui est spectabilis: eo quòd claram habeat dignitatem. C. de prin. agen. in re. l. fin.

Classis, id est nauis, inde classicus id est numerus classiatorum, id est nauium ad bellandum. Et qui censetur, vel voluerit se huic ministerio deputare, dicebatur incensitus: vt C. de clas. libro vndecimo.

Claustrum dicitur quasi claudẽs, siue castrans, id est priuans habitantes in eis, ne euagentur. vij. quæstio. j. §. vlti. & not. per Archid. de statu regul. c. vno. §. verùm. libr. vj. super verbo, moræ. & est locus religiosus. extrà de constit. cap. ij. in princip. Aliquando claustrum dicitur instrumẽtum ad claudendum domum vel partem eius. ff. de actio empt. l. fundi.

Clauus in veste erat verruca ex auro, vel ex cocco aut aliis coloribus vesti intertexta, ad ipsius vestis splendorem adhibita. Quintil. lib. 8. Vt affert, inquit lumen, clauus purpuræ solo insertus. Hinc & laticlauij & angusticlauij dicebãtur ab antiquioribus, qui poterãt huiusmodi genere vestiũ vti. Varro de lingua Latina: Si quis, inquit, tunicam ita consuat, vt altera plagula sit angustis clauis, altera latis, vtraque pars carebit analogia. Suetonius in Augusto: Vsus est togis neque

neque reſtrictis, neque fuſis, clauo neque lato neque anguſto. Vlpianus lib. xxxiiij. de au. & argent. lega. l. cùm aurum. claui aurei, & purpuræ pars ſunt veſtimentorum.

Clauus morbus eſt in ſimilitudinem tuberculi coloris alibi: fit in plantis digitiſque pedum maximè. Celſus libro quinto de clauo eiuſq; curatione multa ponit: clauus, inquit, nonnunquam etiam alibi, ſed in pedibus maximè naſcitur, ſed præcipuè in contuſo: à Græcis helos dicitur, vt apud Galenũ libro decimo & vndecimo, de medicina ſimplici. Hoc morbo periit Silius Italicus, vt auctor eſt Plinius Cæcilius in epiſtolis. Vlpianus libro xxj. titulo, de ædilitio edicto. l. qui clauum. Qui clauum, inquit, habet morboſus eſt. Nebr.

Claui in re veſtiaria quid ſint, facile eſt intelligere, ex l. cùm aurum. in fine. & l. ſeq. & veſtis. de auro leg. ſunt enim vt puto, fibulæ, & veluti clauiculi quidam quibus veſtibus inſuũtur, vel ad ornatum, vel ad illas annectendas, quòd ferè fit in ea parte, qua pectus contegitur.

Clauus præter notum ſignificatum ponitur pro genere morbi. l. qui clauum. de ædil. edic. & quibuſdam videtur id tuberculum eſſe, quod digitis tum pedum tum manuum plerunque innaſcitur, & ab Itali vel porrus vel callus nũcupatũ.

Clauſi dicuntur etiam vincti, ſi ita vincti ſunt, vt vincula erumpere non poſſint. l. ſi quis in gra. ui. §. clauſo. ad Syllan.

Clerica, dicitur corona clericorũ raſa. vt not. Ioan. Andr. de vita & honeſt. cleric. c. clerici.

Cleros Græcè, eſt ſors Latinè vel hereditas. Sunt ergo dicti clerici, quia de ſorte Domini ſunt. xxj. diſtinction. cleros. vbi ponuntur nomina omniũ graduum in eccleſia Chriſti deſeruientium. Et appellatione clericorum etiam intelliguntur monachi, licet non econtrà, quia ſunt etiam electi in ſortem Domini. xij. quæſtio. j. duo ſunt genera. Et hoc maximè in cauſis fauorabilibus, ſed in odioſis ſecus, vt not. in cap. j. de iuramẽ calum. vbi etiam appellatione clerici non venit monachus, quia ibi poſtea ſpecificat. vide ca. cùm ſecundum. & poſtolum. de præbend. & ca. cleros. præalleg.

Cleronomia idem eſt quod hæreditas diuina.

Cliens dicitur ille cuius cauſam aduocatus tuetur & defendit. Ind. l. ẽrnlus deminutiuum. & idem eſt, ſecundum Iſid. Vel dicitur quaſi colens à colendis patronis.

Cliui appellantur foſſæ terreſtres per girum. ff. de ſer. vrb. prædi. ſeruitutes. §. ſi domo. Vel verius dicuntur loca in ſublime

surgentia, cuiusmodi sunt ascẽ sus montium.ff.si ex plagis,§.in cliuo ad l. Aqui.vnde cliuosam viã & planã,vt opposita distinxit Vlpianus in l.j.§.deteriorem.ff. ne quid in loco pub.

Cliuosa dicuntur loca in sublime clementer surgentia : nam cliuus est montis latus. Vnde de cliuis ex monte descendens,ac cliuis ad montem ascendens Virg.1.Georg. cliuosi tramitis vndam Elicit.Et Iuuena.cliuosæ veheris dum per monumenta Latinæ. Vlpianus libro xliij. tit.ne quid in loc.l.prætor. Via cum plana fuerit,si cliuosa fiat.

Cloaca alueus est per mediam vrbem, in quem latrinarum sordes confluunt. Itaque latrinæ sunt,quemadmodum Hispani dicunt, priuatæ: dictæ ab eo, quòd lateant, Cicerone auctore.cloacæ verò sunt publicæ, quod elegãter Columella vno versu expressit,dicens: Immundis quæcunque vomit latrina cloacis:id est,quod ex foris priuatis sordes confluunt in cloacas publicas, & inde emittuntur extra vrbem.Vnde Iuuena. de Tiberino piscedixit:Pinguis torrente cloaca. Vlpianus libro xliij de clo.l.j.cloaca est,inquit, locus concauus,per quem colluuies quædam fluat. Inde cloacarius,qui cloacæcuram habet.Vlpianus lib. vij.de vsufructu, & quemadmodum quis vtatur. l. si pendentes. Si quid,inquit, cloacarij nomine debeatur. Ant.Neb.

Cloaca dicitur locus concauus, vbi sordes confluunt ex quocunque vili loco, vel effluũt de viis & plateis, vel vbi stercora recipiuntur, scilicet latrina.ff. de clo.l.j. Vel cloaca est locus cauꝰ,per quem colluuies quædam fluit, & ponit prætor ibi duo interdicta de cloacis. Primum est prohibitorium, quo prohibetur vicinis facere vim quominus cloaca purgetur & reficiatur. Secundum est restitutorium. Et appellatione cloacæ tubi & fistulæ continentur, ex l. præalle.ff. de cloacis. Inde cloacarius, qui cloacæ curam habet,& cloacarium , quod ob cloacarum purgationem soluitur.l.si pendentes.de vsufr.

De C ante O.

Coactilia: in l. argumento. ff.de aur.& arg.leg. dicuntur pelles seu lorꝝ, quibus inuoluuntur alliganturve vestimenta: quæ omnia sunt instrumenti viatorij.l.quinta.§. fi.de suppel.lega. à cogendo,id est,adstringendo coarctandoque dicta.

Coactio est duplex , absoluta, & conditionalis, coactioabsoluta est cui resisti non potest, vt cùm quis violenter trahitur ad aliquid faciendum, quo casu quis omnino excusatur.50 distinct.presbyteros. & j.quæst.j. constat.Coactio conditionalis est,

est;quæ metum cruciatus, vel aliquid graue minatur, quæ si excusat à tanto, non tamen à toto.c.sacris.de his quę vi me. ve.cau.fi.in gl. verbi attenuet. secundum Gof.in Sum. eo.tit. & etiam in c.cum dilectus. eo. tit.vide Bar.Brix.in gl.verb.inuita.dist.v.ad eius verò.vbi bene distinguit. Et coacta voluntas,etiã voluntas est.xv.q j.merito. ff.quod met.cau. l.si mulier.§.si meru.

Coalere,est cohærere,& quemadmodum Vlp.ait,vnitatem facere.l.non amplius.de dam.infe. aliquando est concrescere. l. per omnes.C.de defens.ciuit.

Coalluere est per alluuionem aliquid augere.Pomponius libro xlj.tit.de acqu.rer.dom.l.ergo. Paulatim aliquid cõalluendo locum eminentẽ supra alueũ fecit,& eũ alluendo auxit. N.

Coarctare, id est, restringere, vt exponunt Hostiens.& Archid. de rescrip. c.dispendia.in princip.lib. vj. habetur hæc dictio extra de immuni.eccles.ca.j.in fi.& de offic.deleg.consuluit.

Coccum non continetur appellatione purpuræ.l.si cui. de lega. iij.A cocco coccinus,vnde coccina vestimenta, id est cocco frutice infecta, de quo apud Plinium & Dioscoridem est.

Coccũ est granũ quod in quisquilia inuenitur frutice, grana Hispani appellant,vnde purpura adulteratur. Plin.lib.9.Coccum Gallatiæ rubens granum aut circa amaritã Hispaniæ in laude est.Idem lib.16.Quercus dotes ilex solo prouocat cócco. Granũ hoc, primóque ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis cuscusliũ vocant, pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vlpianus lib.xxxij.Dig.qui est de legatis tertius. l.si cui. Purpura, inquit, & coccũ quia nihil natiui coloris sunt, contineri arbitror. quod Accursius exponens nescio quas nugas affert: coccum, inquit, bis tinctum in constructione tabernaculi erat quidam pannus seriseus, duorum colorum, & videtur extra viridis,& intra ruber.Anto.Nebr.

Cocus venit appellatione artificis,quia cocum esse, est ars.l.si quis venditor.§. j. & ij.ff.de ædil.edi.Imò cocus Imperatoris habet dignitatem. ad quod Bald.allegat tex. in l.j.quis cocorum,in vsibus feu. hæc Lud. de Ro.in sing.suis.

Codex est quilibet liber qui continet in se diuersos libros partiales, & hoc generaliter. Sed propr[illegible] qui continet diuersa præcepta Imperatorũ. Vnde ante tempus Iustiniani erant tres codices,scilicet Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus,& multæ constitutiones extra illos diuagantes. Videns ergo Iustinia-

nus tantam sequm multitudinem, de istis tribus codicibus extrauagãtibus, fecit fieri vnũ codicẽ, quẽ suo felici nomine nuncupauit codicẽ Iustiniani.

Codicilli dicuntur codices parui, id est libelli, in quibus cum aliquis impeditur aliqua necessitate ne faciat testamentum de rebus suis, disponit in vltima voluntate, secundum Azon. in Sum. C. de codicil. In hoc autẽ differunt à testamẽro. In codicillis hereditas, neque dari, neque adimi potest directè, ne confundatur ius testamentorum & codicillorũ. Nec in eis potest exheredatio scribi, nec conditio heredi instituto potest adiici, nec substitui in eis directè potest, sed per fideicõmissum in eis hereditas directè relinquitur, vt Instit. eod. §. codicillis. & §. directo. & plura alia quæ not. Azo. & Hostiẽ. in Sum. tit. de testam. & Spec. tit. de instru. edit. §. viso.

Codicillus est scriptura vel litera in qua testator voluntatem figurat suam, nulla indigens solennitate, sed sola testatoris voluntate, qualicunque scripturæ significatione exp[illegible] cuius beneficio subuenitur voluntatibus defunctorum propter deficientem solennitatem verborum legaliũ, vel certè propter necessitatem adhibendorum solennium, quia minor est numerus testiũ, &c. vt ex modernis doct. Gul. de cu. teneat cum gl. in l. fi. C. de codic. hęc Bal. de Peru. in quodam consil.

Cœliaci dicuntur fluxu ventris laborãtes, qui à Latinis aluini dicuntur: nam cœlia Græcè, Latinè interpretatur aluus, cõsistit autem morbus ille in ventriculi porta, quæ à Græcis piluros dicitur, ex cornelio celso libro quarto. Iurisconsultus in tit. de ædil. edict.

Cœmiterium interpretatur dormitorium, dictum à cœmõme quod est dormio, non cimiterium, quemadmodum vulgus nunc loquitur. cõditoria verò siue sepulchra mortuorum in nostra religione dicuntur cœmiteria, id est dormitoria, quoniam propter spem resurrectionis, mortuos consueuit dormientes appellare, & eosdem dormire in domino. Nebr.

Cœmiterium, locus vbi mortuorum corpora conduntur.

Cœnaculum, inquit Valla, & si formam deminutiui habet, deminutiuum non est, neque est locus in quo cœnatur tantùm, sed superior domus contignatio. Festus, cœnacula dicuntur ad quæ scalis ascẽditur. Liuius libro 39. ab vrbe condita, cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus. Paulus libro xliij. Dig. ti. vti possid. l. si duo. Sed si supra ædes quas possideo, cœnaculum sit, & ibidem sæpius. Item in titu. de iis, qui eicc.

siec. aut effud. sæpissi mè. Ne.

Cœnaculum præter vulgatam significationem, de qua supra in ver. cœnaculum, appellãtur loca superiora domorum, ad quæ schalis aut cochleis ascẽditur, cœnacula antiquitus incolebãt tenuiores & inquilini, hinc cœnaculariam exercere, in l. si vero. de iis qui deie. hoc est domos totas cõductas per singula cœnacula inquilinis locare, & cœnacularius cœnaculorum locator. Iré cœnaculariũm, pensio quæ soluitur pro conducto cœnaculo.

Cœnobium, vide cenobium.

Coætanei sunt homines paris ætatis, secundum Isid.

Cœrus, vide cetus.

Cogere exponitur, idest congregare. ff. vi bon. rap. l. 2. in prin. & §. dolo.

Cognati per fœmineum sexum coniuncti sunt.

Cognatio cõsãguineæ vxoris est coitus cũ cõsœnguinea vxoris.

Cognatio legalis secũdũ Hosti. eo. ti. est quædã proximitas ꝓ ueniens ex adoptione vel arrogatione, vt no. in rub. de co. le.

Cognatio spiritualis est propinquitas vel attinentia quæ prouenit ex sacramenti datione, vel ad sacramentum recipiendum attestatione, vel attentione, vnde ex cognatione spirituali, quæ in baptismo contrahitur, nouem propinquitates nascuntur. Prima filiatio inter sacerdotem baptizantẽ & baptizatum. Secunda compaternitas inter sacerdotẽ, & patrẽ baptizati. Tertia commaternitas inter eundem & matrẽ baptizati. Quarta inter filios sacerdotis, & baptizãtiũ, scilicet fraternitas. xxx. q. 1. omnes, & q. 3. ita diligere. Quinta filiatio inter baptizatum, & (uscipientem de baptismo. Sexta filiatio inter eundem, & vxorẽ suscipientis. Septima fraternitas inter baptizatum, & filios suscipientis. Octaua cõpaternitas inter suscipientem, & patrem suscepti. Nona maternitas inter eundem & matrem pueri. 30. q. 3. per totum.

Cognomẽ dicitur à cognatione ff de li. & posthu. l. 1. & Inst. de leg. § si quis in nomine, & C. de test. l. si in nomine.

Cognomina debent poni quãdo ex nominibus ꝓpriis resultat incertitudo. Barto. in consti. j. ff. versic. quæro nũquid sit necesse.

Cognoscere instrumenta, est ea relegere, & recognoscere.

Cohors, id est societas. ff. ad legẽ Iu. repet. l. 1. de offic. præfec. vigi. l. 1. in princip.

Cohortalis apparitor qui obnoxius est cohorti. l. si cohortalis. C. eo. tit. lib. 12.

Coire tam in bonam quàm in malam partem accipitur, vt coire societatem, & coire, id est conspirare. l. 2. de crimin.

Cœtus conuentus est, siue congregatio, à coeundo dictus. Virgil.primo Aeneid. Et cętu cinxere polũ. Vnde in decret. distin.decimaquinta. Qui cętu m fecerit, vt inquit Seneca in declamationib⁹ capitale est, id est,dignus morte. Nebris.

Collactaneus dicitur qui eisdem mammis nutritus est.

Collaterales dicuntur qui se attingunt vel sibi attinent transuersaliter per lineam collateralem non per lineam rectam ascendentem vel descendentẽ, vt consanguinei vel cõsimiles. Dicũtur etiam collaterales generaliter omnes æqualiter quasi lateribus considentes.

Collatio secundum Azonem in Sum.C. de col.est ius quo res quædam nõ hæreditaria fit hereditaria, id est redigitur in commune.Et dicitur collatio quasi in communelatio.Nam quod erat propriũ, dicitur ibi mediũ,& cõfertur,id est communioni subiicitur.Vel est cõfusio siue coadunatio rerũ cõferentis in res communes seu cum rebus communibus diuidendis,vt notatur in l.si soror. C. de collationibus.

Coliatio instrumẽtorũ est quãdo duo instrumenta inspiciuntur & examinantur simul vtrũ in vno ita sit sicut in altero, vel vt videatur per modum & formã scripturę effectus eius.

Collatores dicũtur à conferẽdo quia conferunt in fiscum,siue ordinaria sit collatio, siue extraordinaria.

Collectarij appellantur campsores.l.quisquis.C.si certum petatur, secundum Alciatum li. quarto dispunct ca.22.

Collectiua dictio dicitur quæ significat collectiue ex sua impositione,quãdoque etiam ex significato sumpto aliunde ex quauis alia materia subiecta significationi,verbi gratia ibi, omnes ferunt lapidem vel trabem.significat collectiuè l.ita vulneratus. ff.ad legem Aqui. Sed ibi omnes studeant auaritiæ,significat distributiuè Ratio,quia in primo exẽplo ex vnitate lapidis sumitur significatum verbi, sed in secundo exemplo sensus est quod quilibet homo studet auaritiæ.

Collega secundum Isidorum dicitur à colligatione societatis vel complexu amicitiæ, & est idem quòd sodalis in officio alterius paris potestatis.

Collegarius etiam est vnus ex talibus sociis.

Collegiati dicuntur qui sunt de aliquo corpore, id est congregatione vel artificio hominũ, veluti pistorum,fabrorũ,mónachorum, & quorundam aliorum collegium habentiũ.

Collegium, vt scribit Neratius Priscus tit.de verborũ signifi. l.Neratius.à trib⁹ fieri potest, quum plures videãtur in collegio

legio contineri. Sed cum duo tantũ sint consules, atq; alter alterũ collegá appellat, nonne dicemus collegium cõsulum? quandoquidem collega, & collegium cõiugata sunt. Numa Pompili⁹ instituit collegium tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorũ, coriariorũ, fabrorum, & singuloram. Erit itaque collegium illorum qui sunt eiusdem ordinis, & professionis, vt Papin. lib. 22. titu. de excusationib. l. qui in collegio pistorum sunt, à tutela excusantur Item lib. 42. dig. de collegiis illicitis, sæpe.

Collegium est congregatio quã ad minus tres facere possunt. Nam duo faciunt cogregationem, collegium tres, populum decem, turbam vigintiquinq;, gregem quinque porci, vel decem oues, vt notat Bernar. de elect. cap. 1. in glos.

Colles intelliguntur homines inferioris vitæ. C. de sum. trin. l. finali, in princip. super verbo collis.

Collisum argẽtum quid sit, vide ff de aur. & argen. leg. l. quintus 2. §. cum aurum.

Collobium est toga vel vestis sine manicis.

Colluctatio fit dum aliqui simul luctãtur, pugnis vel calcibus, vel verius quando pugnantes non stant cerro loco. ff. ad leg. Aqui. l. qua actiõe. §. si quis in colluctatione in glos.

Colludere, in fraudem tertij est conuenire. Vnde est collusio dictum, quod simul ludant, id est, illudant tertium, quod in libris dig. sæpe legitur. Est prę terea titulus de collusione detegenda. Nebr.

Collusio secundum Bernardum in gl. in capit. audiuimus. de collusione detegenda, & capi. cum clerici. de cens. it. est inter actorem, & reũ latens & fraudulenta conuentio, per quam alter in iudicio superari se permittit.

Collyrium est vnguẽtum ad oculos. instit. de rerum diuis. §. cũ ex aliena.

Colonia ciuitas est à matrice ciuitate deducta, id est metropoli. quandoque agrum colono locatum significat. l. si in l. ff. loca.

Colonus est qui prædium habet agri colendi causa. Differt autẽ colonus ab inquilino, quia hic in rure, iste autem in ciuitate moratur, habet plures species agricolarum, secũdum Azo. quia alij vocantur coloni conditionales, alij coloni inquilini, alij originarij, alij colon. simpliciter nũcupati, &c. de quib. infrà patebit. Pro differentia coloni ab vsufructuario, vide in gl. inst. de rer. diuis. parag. is vero.

Colonus simpliciter secundum Ioannem dicitur qui sub certa annua mercede in pecunia nu

mercata, prædia colenda accipit. Nam secundum eum non esset locatio sine pecunia.ff.de posit.l.j.parag.si quis seruum.

Coloni conditionales dicuntur quasi ex sua conditione prædium vel agrum colere debẽtes,& secundum Ioan.si constituuntur quòd primò in scriptis,vel sine scriptis in perpetuo iure colonos se esse in fundo promittũt,vt postea perviginti annos in fundo permaneãt Et licet quidã putẽt hos esse adscriptitios cõditiõales, tamen secundum Ioan. male putant, quia colonus tẽporis transcursu potest liberari,adscriptitius verò minimè,vt C. de agric.& cens.l.cum scimus. libro vndecimo,require supra adscriptitius.

Coloni dominici dicebãtur qui colebãt agros Imperatoris,vt codi.de præd.& omnibus reb. libro vndecimo.

Coloni illyrici, alias,& melius illyriciani,de illyrico, id est de Sclauonia dicũtur,& habetur in l.cũ quærebatur.codic.vn devi.vbi dicitur inter illyricianã aduocationẽ.glo.1.inter aduocatos de illyr. codi. de col.illyric.lib.11.

Colonus inquilinus,licet secundum quosdam inter colonos cõditionales,&inquilinos nulla sit differentia, (pro quibus videretur facere.l.definimus.C. de agric.& censit.lib.xj.) tamen secund um Ioan. hæc est differentia,quia inquilinus minus adstrictus est quàm colonus conditionalis,vnde inquilinus bene potest in alia parte cuiuslibet suburbij domũ cõducere,& inhabitare, sed conditionalis colonus non audet cum sua familia recedere à fundoquem colit,nec alibi habitare.

Colonus originarius secundum Ioannem dicitur coloni conditionarius filius,ex eo quòd originaliter conditioni colonariæ subiectus est, nec refert secundum Ioannẽ siue in solo fuerit natus ,siue extra solum: quia tanquam originarius ad terram illam reducendus est, quã pater suscepit colendam.

Coloni palatini habetur.de colo. palatin.l.vnic.lib.11.

Coloni palatini sunt de palestina prouincia dicti.

Coloni partiarij dicũtur illi qui terram colunt pro communi damno,& commodo.Et competit cõtra eũ actio pro socio.

Colonus ad summum cõductus est ille qui statim cum fructus fuerint à solo separati, vt vsus fructuarius intelligitur, secundum Ioannem.ff.de furtis.l.si apes.

Colonus superficiarius est qui aream conducit ea conditione vt sibi liceat in ea ædificare,& domum tollere cum voluerit.

Colos

Color pro prætextu, lege ſecunda, de inofficio. teſtamento, vnde color quæſitus. in l. ſed Iulia. ff. ad Macedonianum, cùm id quod verè agimus, ſimulatione aliqua obtegimus.

Colum niuarium, inſtrumentum erat ad percolandum aquam ſiue vinum ex niuibus, eratque colum illud aut ex viminibus, vt apud Virgilium lib. ſecundo Georgicorum. Tu ſpiſſo vimine quallos Colaque prælorum ſumoſis diripe tectis, aut ex ſacco cilicino, ſiue lineo, vt Martialis in diſticho cuius index eſt Saccus niuarius: Attenuare niues norunt & lintea noſtra. Frigidior cola non ſalit vnda tuo. Aut erat ex argento, vt Pomponius de auro & argento leg. l. in argen. In argento, inquit potorio, vtrum id dũtaxat ſit in quo bibi poſſit, an etiã id quod ad præparationem bibendi comparatum eſt: veluti colum niuarium & vrceoli, pro quo mendosè legitur columnarium, nihili verbum. Ex Martiale poeta, in diſticho, cuius titulus eſt, Colum niuarium: Serinos moneo noſtra niue frange trientes. Sed de hoc in obſeruationibus noſtris plura. Anto. Nebriſſenſ.

Colum niuarium ſecundum Nebriſſenſem eſt inſtrumentum argenteum ad percolandum aquam ſeu vinum ex niuibus quod & ex viminibus fac. eq. fieri ſolet.

Comes cùm ſit nomẽ ad aliquid dictum, referatúrque ad ducẽ, quod vtrunque eſt nomen honoris: aliquando tamẽ dicitur abſolutè, vt Apud Horatiũ in primo Sermonũ, Hoſpitio modico rhetor comes Heliodorus. Comitatus verò dignitas multiplex fuit, puta comes cõſiſtorij, comes largitionum, comes ſacri palatij, comes rerum priuatarum, comes prouinciæ, comes orientis, comes ſcholarũ, de quibus cum aliis in locis, tum in Codice Iuſtiniani multa leges. Neb.

Comes qui comitatur & ſequitur, lege item, paragrapho comitem. de iniur.

Comes domorum, Iuſtiniano eſt præfectus domeſticorum principis.

Comes horreorum, de quo in poſterioribus libris C. curator erat piſtrini principis, qui habebat mancipia quædam purgandis horreis, coquendoque pani principis aſcripta.

Comes orientis ſecundum Azo. in ſum. eod. titulo. fortè erat procurator rerũ Cæſaris quas habebat in oriente.

Comes Palatinus dicitur qui curam gerebat præcipuã, vt miſſorum notariorum & iudicũ negligentiam argueret, & à prouincialibus tributa exigeret, & conſueta poſce-

rec.

rer, non quod non in prouincialibus, sed præcipuè iussus est vt iudicibus, & eorum officialibus præcepto immineret & superesset. C. de offic. comi. sacrarum largitionum. & de offic. rec. prouin.

Comes rerum priuatarum, secũdum Azonem, erat forte procurator Cæsaris in priuatis rebus. Alij dicunt quòd priuati commodi & fiscalium rerum habuit administrationem, vt eas conseruaret, & in eis negotiaretur.

Comes sacrarum largitionum secundum Azo. erat ille per quem principes sua stipendia largiebantur, & hic forte erat procurator reipub. qui Græcè logista nuncupatur. Alij dicunt quòd per hũc Imperator liberalitatem suam & magnificentiam exercebat, & largitudinem agebat.

Comes sacri patrimonij erat qui Imperatoris procurabat patrimonium, qui in hoc differt à comite rerum priuatarũ, quia hic tenet custodiam rerum priuatarum, & exercet negotiationem circa mobilia, scilicet, ille patrimonium, & immobilia procurat. & hæc differentia sumitur ex verbis. C. de offic. comi. rer priuat. & de offic. pro cons. Cæsar. l. j.

Comites consistoriani sunt illi qui stetерunt in principis consistorio, qui dici meruerunt etiam spectabiles, & proconsulibus æquiparantur. C. de comi. consist. libr. xij. l. ij. Vel consistoriani dicebantur qui præerant castris principis ordinandis, & erant plures, & eligebantur decani de consistorianis, & ministerianis, vt eodem titulo præalleg. Alio modo consistoria dicebantur castrensiarij, & apud nos hodie castellani vocantur, licet apud alios vocentur omnes, quibus prouisum est de certis reditibus, vt in castro aliquo pro defensione & custodia cõmorentur de comm. rer. milit. & qui prouincias regunt, &c. vide C. de comit. rei mil. lib. xij. cum suis tit.

Comites iudicum qui intelligendi, in l. in comites. ad leg. Iuli. repetund. explicat ibi elegan ter Bud. sunt assessores

Comites scholarum, vt tradit Hegẽdor. dicuntur comites locorum in quibus tyrones ad opera bellica exercentur, qui & tribuni scholarum appellantur.

Comestor vel comessor idem est quod gulosus.

Comitatus propriè de Imperatoria aula dicitur: hodie & territorium appellatur, cuius rei rationes affert Alciat. in l. pupillus. de verb. signific.

Comitatenses milites dicuntur milites stipendiarij, à comitatu dicti, quia militant non soli, sed in comitatu. Sed secundum Alciat. dicuntur palatini

omnes

omnes qui eunti Imperatori assistunt.

Comitia dicebantur apud Romanos, conuentus populi: dicta à coeundo, hoc est, conueniendo in vnũ locum ad suffragia ferenda aut aliquid aliud faciẽdum. Fuerunt autem comitia calata, quæ rursus in centuriata & curiata diuidebantur, quemadmodũ suprà diximus, in verbo calata comitia. Nebr.

Comitium locus, in quem populus suffragiorum causa conueniebat, inde calata comitia dicta quod populꝰ vocatꝰ ad ferẽda suffragia, eo se conferebat.

Commata, id est ageres. ff. de extraord. crimi. l. pen. §. pen. & ibi not. sed scribi debet per ch.

Commeatus duo significat, nam omnia quæ ad victum publicũ pertinent, commeatus nomine continentur. *Sallustius* in Catilina: commeatus abundè municipia atque coloniæ patebunt. Est præterea commeatus facultas quæ datur militi abeũdi ex exercitu ad præscriptum tempus. Festus, cõmeare inquit, est vltrocitroque ire: vnde commeatus dicitur tempus quo ire & redire quis possit. Liuius libr. 21. ab vrbe condita, de Hannibale milites suos post expugnatam *Saguntum* alloquente: Si quis inquit, vestrum suos visere vult, commeatum do. Idem libr. 22. Magna pars militum sine commeatibus dilabebatur. Marcellus libro xlvij. Digest. titul. de pœnis. l. relegati. commeatum inquit, remeatumve dare. Item de re militari. l. j. & l. deferrorẽ, Item ad municip. l. quoties. & l. Titius.

Commeatalis miles dicitur, qui in stipendij partem accipit alimenta ex commeatu, id est, ex alimento publico: nam (quemadmodum diximus) commeatus in priori significatione accipitur pro cibariis, atque alimentis exercitus. Iustinianus in tit. de offic. præfect. prætorio *Africæ*. l. quas gratias. Nullum audeant duces vel tribuni commeatalem de ipsis dimittere, ne dum sibi lucrum student cõficere, incustoditas nostras relinquant prouincias: & paulò post: Non de commeatibus militum, aut de eorum stipendiis lucrum facere.

Commeatus est quod vulgò dicitur saluus conductus, id est, trãsitus à commeando descendẽs. Cõmeatus etiã dicuntur quæcunque ad publicũ victũ pertinent.

Commenda est custodia ecclesiæ alicui commissa. cap. nemo de in eps. de elect. lib. vj. vbi gl. in ver. commendare.

Commendare est deponere. ff. de ver signi. l. commendare. Etiam capitur pro laudare, vt in gl. præ allegat. d. c. nemo.

Commendatarius dicitur nudus minister, vt patet in lege Lucius.

cius ff. de poſt.

Commendatitiæ literæ ſunt dimiſſoriæ quibus clericus dimittitur & abſoluitur à poteſtate ſui epiſcopi, in quibus perhibentur de vita & ordinibus illius teſtimonium.

Commendo eſt verbum importans fideicommiſſum. Bart. in lege fideicommiſſa. § ſi ita ff. de leg. iij.

Commentum, ti, eſt fictio, ab eo quod eſt comminiſcor comminiſceris. Terentius in *And.* Ipſis commentum placet. Virgilius in ſecundo Æneid. Timidi commenta retexit. *Nau*plíades animi. Papinianus lib. quadrageſimo octauo. l. miles. §. j. de adulteris. Socer cum nurum adulterij accuſaturum ſe libellis præſidi datis teſtatus fuiſſet, maluit & ab accuſatione deſiſtere, & lucrum ex dote magis petere: quæritur, an eiuſmodi commentum eius admitti exiſtimes? Accurſi⁹ pro cõmento, commeatum legit. Item Marcellus lib. xlix. Digeſtorum: titulo de iure fiſci. leg. rea quæ. Dignũ fuiſſe puniri pro tã turpi, tamque inuidioſo commento. Accuſatus pro voluntate inſpectã expo-nit. Item Vlpianus titulo de rebus eorum, lege, quamuis. Tã callidum commentum in exẽplum coercere debeat.

Commẽtarienſis ab *Aſconio Pe*diano is dicitur, qui præeſt à commentariis, id eſt, libris & rationibus publicis. Hieronym. in ſecundum Regum, capite octauo: Ioſaphat autem præerat à commentariis. Paul. libr. xlix. ff. de iure fiſci. l. in fraudem. §. quoties. Ea inquit, manu cõmentarienſis annotanda ſunt. Neque dictus eſt quia acta ei committuntur, vt ait *Accurſ.* *Alias* pro carceris cuſtode accipitur, vt C. de cuſtod. reorum. l. ad commentarienſem.

Commentarienſis dicitur cuſtos in carcere poſitorum. & C de cuſt. reor. l. ad commentarienſ. alias ponitur pro eo cui commiſſa ſunt acta. l. in fraudem. de iure fiſci.

Commentarius ſeu commentarium liber eſt, quẽ ſibi quiſque priuatim conficit, in quo capita tantùm & ſummæ rerum de quibus egimus memoriæ cauſa annotari ſolent. Huiuſmodi libellos ſibi cõſcripſiſſe Romanos principes obſerua uit diligentiſſimus Bud. in leg. abeſſe. ex quib. cauſ. maio.

Commentum ſignificat deceptionem vel occultum ſeu malitioſum tractum. de reſtitut. in integr. cap. j. lib. vj

Commentitium ius, id eſt nouum & recens introductũ, quod recentiores ius poſitiuũ vocant. l. ſi pœna. de pœnis.

Commércium ſecundũ Iſid. libr. v. eſt deriuatum à mercibus quas res venales nuncupamus, & eſt commer-

cõmercium quasi cõmutatio mercium. Etiã dicitur copula dicendo, carnale cõmercium.

Comminationes sunt minæ per iudicem impositæ, nec tamen habent autoritatẽ rei iudicatæ secundum *Azo.*

Cõminus: i. statim vel ad minus. ff. de pig. act. l. si qua. & de rei vend. l. si à bonæ fidei. & de ver. obli. l. cõtinuus. Aliquãdo cominus exponitur. i. tota ea die: C. de fr. & lit. exp. l. terminato. & ibi not, vel comminus. i. præsentialiter. C. de legib. l. si imperialis. in princ.

Commissoria lex, vide lex commissoria.

Cõmissum delictum nõ soluti vectigalis. l. Imperat. de publica.

Committere inter alia significat etiã pugnã conserere: vt apud Lucan. in. 1. Exiguum dominos commisit asylum. & Martialis, Victores cõmitte Venus. Iurisconsult. libr. ix. dig. tit. l. si quadrupes pauperiem. l. j. Cùm arietes, inquit, & boues commississent, & alter alterum occiderit, subaudiendum est enim pugnam. Nebr.

Committere modo significat delinquere, aliàs ad contentionẽ & cõcertationem exhibere, vt in l. qua actione. ad l. Aqui. interdum quod vulgò cõfiscare dicunt. l. debitor. de nego gest. accipitur & pro irritare ad pugnam. l. j §. cùm arietes. si quadrupes paup. fec. di. Sæpe pro concredere seu tradere, vt an l. j. de offic. præfect. vrb.

Commodare est rem ad vsum alicuius quãdiu velit cõcedere.

Commodatarius est ille cui res aliqua datur vtenda, videlicet ipsum commodatum.

Commodati actio, require suprà actio commodati.

Commodatum est alicuius certæ rei ad aliquem specialẽ vsum gratuita facta concessio. Adde ad certũ tẽpus tacitum, vel expressum, sec. Io. An. in c. vnico. de commo. & differt à precario per vsum specialem, item quia precarium potest reuocari, sed cõmodatũ nõ potest reuocari, nisi expleto vsu ad quẽ datur.

Commodum secundum Isid. lib. 5. Ety. est illud quod est nostri iuris, & etiam ad alios temporaliter translatum est, cùm modo temporis quãdiu apud eos sit, vnde commodum dicitur etiã alio nomine cõmodatum.

Commodum cùm erit, qualiter intelligantur hæc verba, traditur in l. nepos. de verb. sig.

Commonitorium pro conuentione tacita & facta absque scriptura. l. vnic. C. de suffrag.

Commune pro republ. vt vulgò dicitur communitas. Ouidius 12 Metamorph. Gentisque simul commune Pelasgæ. Horatius 2. Carm. Priuatus illis census erat magnum commune, Cice tertio in Verrem: Quomodo iste cõmune minuendum

vexa

vexauit. Scæuola li. xlvj. tit. de appellat. Imperator Alexander, communi, &c.

Communi diuidundo secundum Isido. lib. v. est inter eos quibus res cõmunis est, require suprà, actio communi diuidundo.

Communia dicuntur, quæ cum sint in vsu omnium animantium occupantibus concedun tur, vt lapilli, &c. Instit. de rer. diuis. in glo. suprà. § litorum. & quomodo differat cõmune à publico, quære ibidem.

Comparare & emere differunt: vt not. in l. j. §. pe. de contrah. empt. & vend. C. de rerum permut. & vide l. j. ff. de priu. cred.

Comparatiuus capitur interdum propositiuo: vt latius, id est, latè. cap. auaritiæ. de elect. lib. vj. sicut interdũ positiuus capitur pro comparatiuo, vt in Psalm. 117. Bonum est cõfidere in Domino, quàm in homine. Bonũ est sperare in Deo, &c. ibi bonum, id est, melius.

Compeditus, qui cõpedibus, quæ genus sunt vinculi, coercetur. §. fin. Instit. de lege Aquil. N.

Compendium, in via, est contractio quædã & breuitas, quàm maxima esse potest, sicut econtrario dispendium per ambages. Modestinus lib. 50 digest. tit. de legationibus. l. eundem. Itineris, inquit, compendium suadeat, & per transiationem tit. de admi. l. Titium. Vtrum compendium negocij, an vsuras prætãre debeat, &c. N.

Compendium, pro lucro & vtilitate, siue pecuniæ, siue temporis, siue operæ, vel alterius rei. l. Titium. de admi. tut. ff. de legatio. l. eundem plures. Inde & pro breuitate sumitur. l. Meuius. de leg. ij.

Compendiosa substitutio dicitur quia sub verborum compẽdio plura complectitur tempora, & quandoque plures substitutiones. Vide infrà substitutio compendiosa.

Compensatio, secundum Azo. in Sum. eod. titu. est debiti & crediti adinuicem, id est ab vtraque parte inter se contrahentes contributio. Dicitur enim quasi communis pensatio, vel est debiti ad debitum hinc inde facta deductio, vt debeo tibi xl. tu mihi centum, dum peto à te centum, tu deducis xl.

Competẽter, pro eo quod est mediocriter & conuenienter, & competentia pro ipsa mediocritate & conuenientia. Gelli. libr. 1. Omnium membrorum inter se competentia. Idem libro 13. Plures simul ad eandem competentiã nasci nõ queunt. Martianus: Memoratum arbitror competenter quæ sint fastigia literarum. Iurisconsult. tit. soluto matrim. l. si cum patri & filiæ competenter consulatur. Ant. Nebris.

Competenter, nor. glos. ff. xxiiij. q. iij. votum. & vide quod no. ca.

quanq

quanquam. de cenſit. lib. vj.

Comperere dicitur, cum ius eſt ad petendum illud quod petitur. no. in gl. ff. de damno infec. l. damnum. in prin. Item competit exponitur, id eſt, conuenit, vt in authen. de æquali. dot. §. his conſequens.

Competitores, qui in magiſtratibus, officiis, & honorib. petendis concurrũt. l. tertia. §. penul. de decurio.

Compillare, eſt facto impetu in quempiam graſſari, quod propriè latronum eſt. Hora. primo Serm. Seruine te compilent, id eſt, te adorti trucident. Aliquando accipitur pro eo quod eſt aliorum ſcripta & inuenta furari: vt idem in eodem, Ne criſpini, ſcrinia lippi compilaſſe putes. Macrob. libr. 1. Saturn. Poſſem pluribus edocere, quãtum ſe mutuo compilarint bibliothecæ veteris auctores. Paulus libr. xlviij. tit. ad legem Iuliam peculatus. l. ſacrilegi. Sunt inquit ſacrilegi, qui publica ſacra compilauerint. N.

Compilare leges ſiue componere: eſt leges ab aliis ſcriptas in vnũ volumen redigere, alias cõpilare eſt furari. l. ſacrilegi. ad legẽ Iul. pecul.

Compilator, ſecundum Iſid. libro decimo, eſt ille qui aliena dicta ſuis permiſcet. Et ſic ſolent pigmentarij in pictura diuerſa mixta confundere. Vnde illud Horat. Pictoribus, atque poetis. Quilibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas. Hoc ſcelere quondam accuſabatur Mantuanus ille vates, cùm quoſdã verſus Homeri trãsferens ſuis permiſcuiſſet, & cùm compilator veterum ab æmulis diceretur, ille reſpondit, magnarum eſſe virũm clauam à manu Herculis extnrquere.

Compingere, eſt res diuerſas in vnum coagmentare, atque cõglutinare. Vnde eſt illud Iob c. 10. Herony. interprete. Oſſibus & neruis cõpegiſti me. Celſus lib. vj. Tenuiſſimis minutiſſimiſque oſſiculis caput compingeret. Paul. lib. xlvj. Dige. de ſolu. l. qui res. Si nauem, inquit eiſdem tabulis compegerit. N.

Compita dicuntur loca vbi plures viæ conueniunt ſimul, vt xij. q. 2. de viro. in princ. ibi per abrupta itinera & compita.

Complexus vel copulatio dicitur plurium in idem invnitate ſermonis coniunctio. Et fit ab homine vel à lege. Ab homine fit tripliciter, vt l. triplici. ff. de verborum ſigni. Nam aut eſt complexus vel copulatio nominũ tantum, ſcilicet, verbis, quando vnum nomen ſequitur aliud immediatè cum copula vel ſine, verbi gratia: Titio & Seio lego fundum pro æquis portionibus. l. re coniuncti. j. reſp. ff. de legat. iij. ibi: iſti non ſunt re coniuncti, ſed verbis tantum, quia vnum ſequit aliud

immediatè cùm copula, &, idé esset si sine copula, quia tunc intelligitur l. triplici, præalleg. in §. videamus. Aut secundum rem tantum, quando per rem tantum fit complexus, vt Titio lego fundum, & eundem fundum Mœuio lego. l. præalleg. re coniuncti. in principio. Aut tertiò re & verbis, simul complectendo res & nomina, vt Titio & Seio lego fundū Sempronij, vbi Titius & Seius sunt coniuncti verbis, propter verbum complexum, & re, quia eadem re copulantur. Et sic testator censetur cuilibet insolidum legasse eam rem, vt §. si eadem res. Instit. de lega. Et ex complexu prædictis modis facto, habetur hæc differentia, quia ex complexu re tantum, vel re & verbis simul: si vnus cõiunctorum deficit, vel quia repudiat, vel alias non admittitur in perpetuū, vel interim alter in totum admittitur, iure non decrescendi. l. si separatim. ff. de cond. & demonstr. Nam non potest partem agnoscere & partem repudiare. l. neminem. ff. de leg. ij. & l. vnica. §. sinautem ad deficientis personam. C. de cad. to. resi. solidum cuique assignatur. d. l. vnica. §. si verò Sed in coniunctis verbis tantum, si vnus coniunctorum repudiat, vel aliàs deficit, alter admittitur ad partem deficientis iure accrescendi, & cum onere impositi, licio deficiente, vt l. planè. §. coniunctum. ff. de leg. j. & l. vnic. §. ne autem hoc. de cadu. tollen. præalleg. Item si socius interim non admittitur, scilicet spes est quòd admittatur, alter iterum ad hanc partem non admittitur. l. si duobus. in prin. ff. de leg. j. Sunt & aliæ differentiæ ex complexu vel coniunctione prouenientes, de quibus in trac. de verb. sig. qui incipit, verbum. Finaliter ergo complexus vel coniunctio significat diuersimode, secundū quòd sunt coniungendi modi vel quoduis aliud significatum significare declarat. coniunctio autem legalis dicitur, quæ lege inducitur, & significat id quod ipsa lex vel alia ex suis vel alterius legis aut verbis, aut aliter quocunque modo significare debeat.

Complices qui dicantur: vide Bar. in l. prima. C. si rector prouinciæ.

Compromissarius dicitur cui simpliciter vel ad tēpus committitur, vt eligat vice eorum qui compromittunt, vt extrà, de elect. c. quia propter. Nec est per omnia idem arbiter & compromissarius ad eligendum datus, vt ibidem cap. sicut. cum per formam. ibidem de re iud. cùm ab vno. libro sexto.

Compromissum, id est, arbitriū.

Compromittere, est causam exe-

cutor

cutoriam vel executiuam ad dictamen arbitrorum dare,& secundum dictamen rectæ rationis pro vtraque parte apposita explicare ab ipsis.

Concameratio, est structura fornicata siue testudinea: nam camera est fornix siue testudo, vnde concamerare est camerã struere. Plinius li. 34. Dinocrates Alexandri architectus Archinoes templum concamerare instituerat. Vitruuius libr. 2. Neque paries, inquit, concamerationes recipit. Idem lib. 6. Si hypogea concamerationesque instituerẽtur. Labeo li. 32. Dig. de leg. iij. l. si cui ędes. Ali quod, inquit, conclaue, quod supra concamerationem. N.

Concameratio, structuræ genus arcuatum. l. si cui ædes. de legatis tertio.

Conceptio pro formula. l. libellorum, de accus. Vnde conceptis verbis iurare, id est, dictatis à deferente iuramentum.

Concha apud rubrum mare, & crescit & coalescit l. etsi. de auro & argen. leg.

Conchylia à concha dicuntur, inde conchyl egulus legens conchas vel conchylia. C. de murile. l. qui aut à patre. lib. xj.

Concilium est conuentus aliquorum tractantium arduas causas totam christianitatem concernentes. Et dicitur à verbo concalare, id est, cõuocare. Vel à communi intẽtione dictum est, eo quòd existentes in concilio, in vnum intendant omnẽ mentis obtuitum. Vel dicitur quasi concidium d, in l, literam transeunte, xv. distinc, c. j. Vbi etiam synodus cœtus & conuẽtus exponitur.

Concinnare, inquit Festus, est aptè componere: nam cinnus, vt ait, mixtio est. Plin. lib. 14. Cato iubet vina concinnari ad cinnum. Inde cõcinnatorius a, um, res ad concinnãdum apta. Pau. lib xxxiij. Dig. tit. de penu legata. l. instrumentum. Vasa, inquit, concinnatoria instrumento non continentur. N.

Concinnare, aptè cõponere. Hinc concinnatoria vasa in l. pen. de pe. leg. i. ad concinnandum apta. & concinnatores causarum in l, nec quicquam. de offi. procõs. qui simulatis captionibus cauillisque in longum lites ducere moliuntur, cum iure agere non possunt.

Concipere est exprimere. l. quicquid. de verborum obligat. & propriè ad certam formulam. Vnde concipere iusiurandum est iuraturo certam iuramenti formulam prescribere.

Conclaue, quid sit, omnes norũt, nam est in ultimo locus secretior, sed ideo posuimus hoc in loco: quia in proferendo accentu pleriq; omnes peccãt: cùm enim in penultima collocari debeat, in tertia à fine ponunt. Horatius 2. Serm. cubare per

totum pauidi co. ciaue. clauis nanq; primam producit. Vlpia. libr. xxv. tit. de ventr. inspic. l. j. In quo, inquit, conclaui mulier paritura erit. Item Neratius lib. xxxix. Dig. tit. de dam. infec. l. quod cornelius. concla ue, inquit, binarum ædium. N.

Conclaue dicitur cella, vel thalamus secretus, ad quem per multas claues venitur: vide glos. in verb. conclaue. l. quod conclaue. ff. de damno infect. & ideo in electione Papæ cardinales intrant conclaue.

Conclusio est terminus exclusiuus probationum & allegationum. Panor. in cap. cum dilectus. de fid. instr. in fi.

Concratitius paries in l. si fratres, pro soc. dicitur paries ex cratibus insertis factus, seu ex asseribus arrectis transuersisque in modum cratis, Alciat. in l. quantum. de verb. signifi.

Concubina sumitur duobus modis. Primo dicitur illa, quam quis cognoscit fornicario affectu, & talis non impedit ordinis promotionem. Secundo dicitur illa quam aliquis cognoscit vxorio siue maritali affectu, & talis impedit promouendum ad sacros ordines. xxxiij distin. si quis de laicis. de præsump. cap. illud. de clan. despons. per totum.

Concubinatus est crimen mere ecclesiasticum, vnde debet puniri per dicem ecclesiasticũ, non per secularem. Felin. in capit. ecclesia sanctæ Mariæ. versi. decimoseptimo. de constit. quia secundum leges non est crimen. l. in concubinata. in fi. ff. de concubin.

Concussio, interprete Alberico est, cum officialis à subditis per metum aliquid extorquet, aut non facit iustitiam nisi pecunia recepta, vel aliquid vltra debitum salarium extorquet, vel cum quis accusat vel ab accusatione desistit propter pecuniam.

Condemnare aliquando pro condemnari facere. l. furti. §. mandari. de iis qui notan. infamia.

Condicere est rem suam in iudicio petere, personam pulsando, vel inquietando, & ipsam dicendo obligatam sibi esse ad aliquid dandum vel faciendum. Vnde dicitur indebiti cõdictio: & tractum est hoc verbum à veteri obseruatione, quia olim erant in vsu solennia verba, quæ oportebat actorem cum litigabat coram iudice condicere, id est, simul dicere quando litigaret, vt si caderet à syllaba, caderet à tota causa. Et quia in personalibus actionibus hoc obseruabatur, ideo personales actiones dicebantur condictiones. Deinde præfata solennitas in desuetudinem transiit, hoc tamen nomen adhuc remansit, vt personales actiones adhuc dican

dicantur condictiones, quãuis nõ sit necesse hanc solennitatẽ obseruare. Et ex hoc datur intelligi q̃ cõdictio nõ est aliud nisi personalis actio. Et condicere aliquid est illud per actionem personalem petere.

Condictio multiplex est. Nã quædam est condictio certi, quę cõpetit ex omni causa & omni obligatione ex qua aliquid certum petitur, siue ex certo contractu, siue ex lege Aqui. agat, siue suo nomine, siue hereditario obligetur. Vnde manifestum est, quòd ista condictio concurrit cum actione mandati, depositi & cæteris, vbi quid certum petitur. Et ideo secundum diuersitatem causarum nunc re, nunc verbis, nunc literis, nunc consensu cõtrahitur, nunc etiã ex contractu, nũc ex quasi contractu, nunc ex delicto competit, in mutuata tamen pecunia sola illa cõperit.

Condictio ex lege secundũ Azonem eodẽ titulo, locum habet quando ex noua lege surgit obligatio, nec in eadem lege cautum est quo genere actionum experiatur, quæ pro varietate causarum, nunc ex contractu, nunc ex delicto nascitur, & sic non statuitur vel cauetur, qua actione agatur.

Condictio furtiua competit domino rei contra furẽ, eiusque successores ad ipsam rẽ persequẽdam vel æstimationẽ eius quanti plurimi fuerit, postquã ablata fuit, eo quod fur semper est, & fuit in mora.

Condictio indebiti cõpetit ei qui per errorẽ indebitã pecuniam soluit alicui credens ei teneri, cũ nõ teneatur, vel cũ à procuratore suo soluta esset ipso ignorante. Est ergo condictio indebiti secundũ Azo. in Sum. eo. titu. postquam soluta indebita repetuntur, siue per ignorantiam facti etiã non probabilẽ: vt quia errauit quis in facto suo, siue per ignorantiam iuris talia indebita soluantur: quia ignorantia iuris non debet alicui nocere in damno vitando, vt ff. de iur. & fact. ignor. l. iuris ignorantia.

Condictio liberationis competit ei, qui quòd omnino non debuit, promisit.

Cõdictio ob causam datorũ secũdũ Azo. eo. ti. cõpetit, & locum habet vbicũque hi cõtract' innominati interueniunt. ſ. do vt des, do, vt facias, facio vt facias. In illo autẽ cõtractu innominato. ſ. facio vt des, datur actio de dolo. Et (prout alij dicũt) competit ad rẽ peterẽdã quę ob causam honestã (vtpotè in causam futurã vel præteritam, data est, causa non secuta,) potest enim cõdici causa non secuta si pœnituerit dantem, re integra. Si vero dedisti decem, vt Bononiam item, & aliquid erogaui ad profectionẽ, præpa

ratam habes conditionem, ita tamen vt præstetur mihi indēnitas.

Condictio ob turpem causam est per quam repetimus ea, quæ dedimus alteri, causa non secuta, ob quā data sunt, si turpitudo tantū ex parte accipientis versetur. Alioquin si ex parte dantis & accipientis, repeti non potest, quia in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis. cap. in pari. de reg. iur. libr. vj. & secundum Azo. eo. titu. ponitur exemplū. Ego dedi tibi vt sacrilegium non faceres, ab hoc enim debuisti abstinere nullo tibi dato. Et ideo etiam causa secuta possum petere quod tibi dedi.

Condictio ob causam, hanc conditionē parit res apud alium constituta, siue ab initio, siue iam, siue postea peruenit ad eum ex iusta causa, postea ad instantiam rediit, vt chyrographum apud creditorem debitor post debiti solutionem repetit. Sed hanc condictionem ob causam putant quidam ex contractu prouenire, quia non cōpetit nisi alij contractus præcedant. Alij ex quasi contractu credunt descēdere, ad similitudinē cōdictionis indebiti, quia qui ob causam cōdicit actori, primum contractum dissoluit.

Condictio sine causa competit, quādo aliquid primo ex iusta causa erit apud alterum, sed postea per aliquem effectum esse non debet: verbi gratia, mutuasti mihi centum, feci tibi instrumentum, in quo confessus sum me tibi teneri, soluo tibi, modo instrumentum obligatorium est apud te sine causa per quam repetā ipsum, competit ergo condictio sine causa, finita causa ex qua res ad aliquē peruenit ex cōtractu qui iam finitus est: vnde videtur descendere. Itē si sine causa penes te res est, quā non habes per contractum, & ita nec ex contractu, nec ex maleficio es obligatus mihi. Etiā locum habet vbicunque sine causa aliquid quod apud te est, mea interest me habere.

Condictio triticaria generalis est, de aliis rebus omnibus competens, præterquam de pecunia numerata, siue mobiles, siue immobiles sint. Ideoque fundus & vsusfructus, & cæteræ seruitutes prædiorū per ipsam repetuntur. Rem autem suam nemo petit hac actione, nisi ex certis causis, vt ex causa furti vel rapinæ.

Conditio est dispositionis suspensio ex euentu incerto futuro ei appositō, in quē euentum eius dispositionis facta est collatio. ff. si cer. pet. l. itaque. verbi gratia promitto vel lego si Titius fuerit consul. Hæc dispositio est conditionalis, ex incerto appositō, si Titius, &c. Et

per

per hoc diſpoſitionis firſuſpē ſio,& eueniente caſu quo Titius ſit conſul: purificatur, & non plus ſuſpenditur.inſtit.de ver ob.parag.ex conditionali: & ff.de condit. & demon. per totum.poteſt autem capi conditio dupliciter. Vno modo pro tēporis ſuſpēſione quod ſolet apponi in contractibus aut vltimis voluntatibus, de quo in titu. præal.de cond.& demonſt.& in tit.de cond.inſtitutionum. Secundo modo quādo aliquid ſolutum eſt, & illud intendimus repetere, & appellatur condictio addita litera,c,quaſi ſoluti repetere,& iſta tractatur in ti.de cōd.cau. data.ff.&titu.ſeq.Et not.quod conditio differt à modo, & à cauſa,& à demonſtratione, ſecundum gl.in rub.ff de cond. & demon.Bar.ſic definit,Conditio eſt quidam euentus futurus in quem diſpoſitio ſuſpenditur. Intelligitur autē de euentu in facto, vel in iure, l. multum intereſt,de cōd.& de. ſiue cōditiōis affirmatiuę vel negatiuæ.l.in teſtam.eo.tit.Et dicit futurus,quia de præterito,& præſenti propriè nō eſt cōditio,quia nō ſuſpēdit, l.cū ad præſens.cū duabus ſequen. ff.ſi cer.per Bal. vero ſic diffinit. Eſt adiectio quædam per quam diſpoſitum habet in ſui eſſe pendentiam,exiſtentiam, vel defectū. Et hæc generalis eſt ad omnem cōditionem inductiuam, & extinctiuam,de præterito præſenti vel futuro. Petrus de Perabio ſic definit Conditio eſt verborum adiectio in futurum ſuſpēdentiū, ſecundū quam diſponēs vult diſpoſitum regulari. Significatur autem conditio per dictionem, ſi,vt in hoc exēplo,lego ſi Titius fuerit conſul. Item p aduerbium cum, vt dicendo cum Titius conſul fuerit. Sed eſt differentia inter ſi,& cum, non quo ad conditionem faciendam, ſed quo ad modū ſignificandi,quia dictio ſi,ſignificat principaliter cōditionem vel ſuſpenſionē, & per conſequens tempus dilationis,& diſpoſitionis in euentum futurum. Et quia ille eſt incertus, ideò conſequutiuè ſuſpēſionē ſignificat,l.ſi Titio.ff.quando dies leg. ce. & l. qui promiſit.ff.de conn.& dem. Item dictio niſi, ſignificat conditionem,vt vendo tibi librum pro decē,ita quod venditio valeat & perficiatur niſi alius conditionem meliorem intra menſem faciat,l.2.cum ibi notatis. ff.de in diem addic. Item dictio alioquin,conditionem facit,vt promittis mihi ſcribere librum intra mēſem,alioquin decem nomine pœnę: nā ſenſus eſt, ſi non ſcripſeris,&c.l. ſi finita para.ex hoc edicto.ff. de dā. infect Idem in dictiōe

alias quia eodem modo exponitur, id est, non scripseris. Item in dictione siue, dicedo, promitto si nauis ex Asia venerit, siue Titius consul fuerit. Et quæ illarum conditionum disiunctiuarum prior fuerit, purificat dispositionem. Item in alternatiua, vt dicendo, aut relinquas prædia propinquis, aut liberis. l. cum pater. §. penul. ff. de leg. 2. nam sensus est, si non sint propinqui, veniant liberti, & hoc significato sumpto ex maiori affectione propinquorũ, quibus testator primo relinquere voluit, vt pater ex ordine scripturæ. Itẽ in aduerbio quandiu, vt tibi promitto vel lego singulis annis decem quandiu res meas, vel hæredis mei gesseris, nam sensus est, si gesseris habeas decem. l. pater. §. fi. ff. de conditio. & demonstrat. Item in dictionibus quod, donec, quousque, quia idem significat. Item in dictione dum, dicẽdo lego, vxori dum cum filio meo erit. l. qui concubinam. §. vxori. ff. de lega. 3. Idem in dictione quandocunque, vt vir legat vxori quãdocunque filios habuerit. l. cum vir. ff. de conditio. & demon. Idem de quando, vt lego pupillæ quando nupserit. Idem de vbi, dicendo, lego filio vbi nupserit. Idẽ de quatenus, vt lego quatenus hæres meus erit, quia sensus est, si in toto vel in parte. l Stichum. ff. de lega. 1. Idem de postquam, & ad, vt lego ad rẽpus liberorum. l. si vxori ff. de cond. & demonst. Idem de præpositione cum, vt ancilla cũ liberis libera esto, intelligendo q̃ ancilla libera nõ sit nisi cũ liberis. l. si ita fuerit. ff. de manumissis testamẽ. Idẽ de in, vt lego Titio in disciplina. l. nec semel. §. si in habitatione. ff. quando dies lega. ce. Idem in nomine, vt promitto tibi partũ Agnatis, vel fructus fundi talis, l. interdum. ff. de verborum obligatio. & l. 1. in fine de conditio. & demonstratione. & pendet dispositio ex incerto futuro euẽtu, id est si pariat, vel fructus crescant. Idem si dicam, promitto centum nomine dotis, id est si matrimonium sequatur. l. si stipulationem. ff. de iure dotium, quia dos sine matrimonio esse non potest, ergo sic intelligitur. Item de donatione causa mortis. l. si mortis causa, ff. de donatione causa mortis, & hoc ex natura huius contractus qui procedit ex communi modo sic agendi. Idem in pronomine, vt vestẽ quæ mea erit, lego. l. nuper. ff. de lega 3. Idem de quisquis, vt quisquis mihi heres erit, sit heres filio meo. l. qui liberi, §. hæc verba, ff. de vulsubsti. Idem de quisque, vt Titium

tium,& Seium pro quanta parte quisque heredem me fecerit, ipsum instituo,l.hoc articulo.ff. de here.instit. Idem de qui,vt qui prius ascenderit capitolium,l.si fuerit,ff.de rebus dub. Idē de quicunque,vt quicunque professus fuerit,&c.l. edicto, ff.de iure fis. & hoc ex significato nō tantum pronominis,sed verbi futuri temporis,l.2.ff. de here.instituen. Similiter ibi emo pisces qui capientur,emptio est conditionalis. Idem in participio,vt acceptis centū à Titio, instituo eum heredem.l.à testatore,ff. de cond.& demonst. Nam licet,acceptis si præteriti temporis, tamen significat ibi futurū,scilicet,si accepero, &c. Idem ibi, lego Stichum futurum meum,argum.l.Stichum. ff.de leg. 1. Idem in gerundio vt sum institutus adeundo repudiante Titio,l.si tu ex parte, ff.de aquir.her. Idem in supino,vt lego,vel promitto euntibus spatiatū in die Dominico,& sic de similibus.

Conditionalis creditor quis sit, habetur in l.conditionales,de verborum signifi.

Conditionalis stipulatio. Requirein infra Stipulatio.

Conditura, est illud quod ferculis,aliisque esculentis concinnandi condendive gratia solet adhiberi. Apud columellam lib.iij.de re.rusti.caput est de oliuarum conditura. Vlpianus lib.xxxiij.Dig.de tritico, & vino leg.l.si quis. Quod potius inquit,condituræ loco sit.

Conditura,quod ferculis cōdiendi gratia adhiberur,l.si quis,de vi.tri.& oleo leg.

Conducere dicitur ille, qui rem aliquā ab aliquo data mercede, vel promissa,accipit vtendam. Vnde,conducit,qui dat, sed qui locat, accipit illud. Interdum tamen per contrariū euenit,vt locator dicatur qui pretium dat,conductor qui accipit,vt in l.2.in princip. ad l. Rho.de iac.& alias sæpe,vt ibi annotauit Bud.

Conducti actio.Require,s. actio conducti.

Confessio est duplex,scilicet,iudicialis,& pœnitentialis. Et ad hoc,quod confessio iudicialis præiudicet,debet habere hæc sex. Vnde,Maior,sponte,sciēs, contra se,ius sit,& hostis. Nec natura neget,fauor aut lis,ius ve repugnet. Vide hoc cum allegationibus singulorum, in glos.cap. nos in quenquam.ij. quæst.1.in verb.confessum. Et confessio iudicialis est certa, & clara assertio, id est responsio eius, de quo quæritur in iure coram legitimo iudice facta. Et fit in iure tripliciter, scilicet ore, facti euidentia, & interpretatiuè, scilicet contumacia.cap. nullus dubitat. de præsump. Et præiudicat, cum

fit in iure, id est in iudicio coram iudice competente, & aduersario præsente, quod intelligitur per dictionem hostis, suprà positam. Item fit per litē contesta. nec fit contra naturam, vt eū occidisse, qui viuit, nec de re litigiosa, nec in causa fauorabili secundūm Bern. in gl. præal. Et confessio facta in pœnitentia sacerdoti non facit fidem coram iudice seculari. C. de epis cop audien. l. archigerontes, & ibi per doc. Sicut nec præiudicat confessio extra iudicium facta nisi causa adiiciatur, vt confiteor me debere tibi centum ex causa mutui. C. de non nume. pec. l. generaliter. glo. not. 3 q 9. ca. tot sites. parag. de his.

Confessoria actio Require suprà actio confessoria.

Confestim intelligitur cum prius vel quam prius poteris. l. 3. §. penul. ff. ad Treb.

Confinia dicuntur ea quę adeò sibi proxima sunt, vt nullus medius paries interponatur, sed vrbana parietibus distingui consueuerūt. Et ideo nō sunt confinia, sed magis dicuntur vicina. ff. fi. regun. l. 4. §. hoc iudicium.

Confirmare est alicui iuri vel facto firmitatem præstare.

Confirmatio est iuris prius habiti corroboratio, vt colligit, de fide instrum. cā. inter dilectos. Al iō modo est sacramentorū administratio, scilicet infrōte charismatis assignatio. Et fit confirmatio primo modo dicta his verbis confirmamus te sicut rite possides, vel sicut sine prauitate facta est electio, vel sicut prouide facta est.

Confiscari est fisco applicari, vel in fiscū induci, vnde fiscus est regius saccus in quem reducuntur bona damnatorum, & proscriptorum. Vnde dicitur: Facta est omnium bonorum confiscatio.

Conflatum vas, id est factum. parag. cum ex alia. instit. de re. diuis.

Confundere est commiscere, parag. si duorū. instit. de rerū diuisione. Nōnihil tamē inter se differunt, vt not. glos. in parag. quòd si frumētum, eo. tit.

Congiarium, sportula erat quæ diurni cibi nomine comitibus, ante ambulationibus, assectis, stipatoribusque suis potentiores ciues distribuebant: dictum à congiouini mensura sextarios sex capiente. Plinius libro decimoquarto. Tribus cōgiis epotis vno impetu. hinc congiarium: Martialis, Centū miselli iam valere quadrantes. Ante ambulonis congiarium lassi. Pau. libr 33. Dig. de fundo instru. l. tabernæ. Vrnæ, inquit, æreæ, & congiaria, & sextaria.

Cogiarium præter alia significata genus est mensuræ vinariæ. l.

riæ.l.tabernæ.de fund.instruct.

Congregatio apud Canonistas dicitur etiam de duobus.cap.j.de elect. quod an generaliter verum sit, tractat Alciatus in l.de testatio.ff.de verb.sig.

Coniectura est verisimilis ratio suspitionem inducens, non de necessitate personarũ vincens.

Coniicere, est perpendere vel præsumere.

Coniugium idem est quod matrimonium, & dicitur coniugium, quia communi iugo & æquali coniuges vitam trahere debent, licet aliquando dispari tractu.

Coniunctio quandoque ponitur pro disiunctione: vt cùm dicitur mihi heredique meo.ff.de verb.sig.l.coniunctionẽ,& disiunctio quandoque pro coniunctione, vt ff.eo.l.sæpe.

Coniunctionis materia, de qua in l.re coniuncti.ff.de lega.iij. vide suprà in ver. complexus.

Conniuere est oculos claudere: & interdum ponitur pro dissimulare, vt cùm dicitur, conniuentibus oculis. Quandoque consentire. vt conniuẽs consentiens dicitur, & conniuentia consensus.l. quisquis C.de postulan.

Qui mihi conniuet, oculis signum mihi præbet.

Consanguinei, qui inter se sanguine coniuncti sunt.l.j.§.pen.de suis,& leg.hered.

Consanguinitas est attinentia personarũ ex eo proueniens quòd vna descẽdit ab alia, vel ambæ ab eadem: vt est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione cõtractũ. Vel est cõuẽtio vnius psonę ad aliã proueniẽs ex parẽtela,& dicit consanguinitas quasi sanguinis vnitas.

Conscripti patres dicebãtur, quoniã eorũ nomina scripta erant in aliquo loco, vt in corona capitis eorũ, vel aliàs, vt glo. Inst. quib.mo. iu.pa.po. sol.§.sed ex constitut.in verb.patritiatus.

Consensus,& autoritas tutorũ: require suprà autoritas prẽstãda.

Consensus autem est quadruplex s. negligẽtiæ, consilij, cooperationis, & autoritatis, vel defensiõnis. Primo & secundo modo consentiens minus punitur, quàm faciens, tertio æqualiter, quarto verò plus. De hoc gl. optima in c.j de offic.deleg. super vers.pari pœna.

Consensu dicitur obligatio contrahi, velut in emptione, locatione, conductione, permutatione, mandati, pro socio, & similibus. In quib.dicitur ideò obligatio contrahi consensu, quia absque eo quòd res in præsenti datur, hinc inde nascitur, & erit obligatio vtilis & efficax ad agendum.

Consequens, id est, conforme. Instit.de don.§.est & aliud.

Consequentia literarum dicitur consequens ordo scripturæ, scilicet,

licet quãdo scribitur sine titello, vel titellis, id est sine omni abbreuiatione. Et dicit tenor literarum, seu tenorem dicimus textum literarum, quamuis titellis scribatur.

Conseruator, est iudex datus ad defendendum aliquos contrà manifestas iniurias, iudiciali indagine non vtens. de offic. de leg. cap. statuimus. lib. 6. Et non sunt nisi episcopi, vel eorum superiores, abbates, vel dignitates, aut personatus in cathedralibus ecclesiis obtinentes. de offic. deleg. c. vlt. lib. vj. vbi ponitur differentia inter conseruatorem & delegatum.

Consiliarij dicuntur eo quod alter alteri suum prębeat cõsiliũ.

Consilium est de aliqua re facienda vel non facienda excogitata deliberatio. Vndé dicitur etiam locus quo plures: consulendi gratia conueniunt. gloss. in §. eadem. Inst. quib. ex caus. man. non lic. sæpe tamen ponitur pro iis qui consilij audiendi gratia vnum in locum conuenerunt. Item consilium dicitur hominis intentio, seu propositum: vt ff. de furtis. si quid fur. §. j.

Consistoriani, require suprà, Comites.

Consistorium idé est quod prætorium vel tribunal: locus, s. in quo ius redditur ex more. Et est vulgare Italorũ seu Lomb. cle. sistoralis. de re iud. 2. q. 6. anteriorum. de appel. ex insinuatione. Et dicitur à consisto consistis.

Consobrini dicuntur duarum sororum filij, quasi consororini, Etiam possunt dici ex duobus fratribus nati, licet propriè dicantur fratres cõsanguinei vel patrueles. Instit. de grad. §. quarto gradu.

Consortes eiusdem litis dicuntur illi qui simul agere vel conuenire possunt.

Consortium idem est quod matrimonium, & ita dicitur, quia omnis societas inter eos communicari debet: vt not. per gl. Instit. de pat. potest.

Conspiratio est quædam fraudulenta cõfederatio facta in præiuditium alicuius personæ vel dignitatis, & dicitur à simul spirando, quando. s. plures spirant simul & tenduntin vnum, & fit sine iuramento, à spiritu superbiæ & elationis, & omnis talis est illicita secundum glo. in c. exhibita. de iud. Est tamen quandoque licita, iusta & approbata, vt si canonici conspirent de non obediẽdo prælato excommunicato, vel de nõ eligendo indignum, in dubio tamen præsumitur illicita, vide xj. q. iij. c. cõiurationem. & cap. conspirationum. Nam cõiuratio est plurium in vnũ iuratio.

Constituere potest quilibet qui pro alio obligaturũ promittit vel obligat secundum Azon. in Sum

in Summa, de constit.

Constitutio speciali vocabulo dicitur Imperatoris vel alterius principis qui constitutionem facere potest, & describitur sic: Et ius relatum in scriptis redactum. Vel secūdum Gof. est ius scriptū dist. j. §. cū itaque. Dicitur autem constitutio quasi cōmune statutum. Nam Papa cū fratribus suis cardinalibus, & cæteri prælati cum capitulis & canonicis suis constitutiones faciunt. de sent. exc. inter alia. Et de his quæ fiunt à prælat. per totum. Itē legatus, synodus prouincialis, synodus episcopalis, principes cum proceribus præfectus prætorio, populus Romanus, collegium approbatum, capitulum, facere possunt constitutiones, secundum Goffr. in sum. eod. titul. §. nanque Papa.

Constitutor dicitur qui pro alio se solutorum promittit, vel aliqua facturum, & alterius in se transfert vel suscipit obligationem.

Cōsuetudo dicitur ius quoddam moribus. i. assiduis actibus institutum, quod pro lege suscipitur cū lex deficit. j. dist. consuetudo. Quæ enim in scriptis redacta est vocatur lex siue constitutio, quæ autem in scriptis nō est, retinet nomen suū consuetudo, dist. j. §. cū itaque. Et dicitur consuetudo quasi communis assuetudo. gl. instit. de iur. nat. gen. § ex nō scripto. & ad hoc quod cōfirmata sit, requiritur vsus decē annorum, vt ff. qui & à quib. manu. li. nō fi. l. si cum fideicom. §. Aristo.

Consul olim dicebatur senatus, magistratus, vt inst. de iur. nat. gen. & ci. §. lex. Hodie tamē cōsul sumitur à consulendo, quia reipublicæ consulit. Exactis enim à Romana ciuitate regibus, constituti sunt consules, qui Reipublicæ consulerent.

Consularis dicitur qui consulatū gessit. Consulares autem fœminas intelligimus vxores consulum & consularium, non etiā matres. l. j. de senat.

Cōsultatio dicitur, in qua alicui Papa de iure respondet. Item deliberatio futurarum rerum rectè consultatio nuncupatur.

Cōsultus. i. interrogatus. sic ff. de pac. l. item quia. Vnde, consulo te, quæro, tibi consulo, consilium do. cōsultor poscit, quod consultus bene noscit.

Consumptum vel cōsumptio est rasio, videlicet quando dictio vel syllaba abraditur, & alia scribitur.

Contestari litem quid sit, patet ex dictis.

Contestatio litis secūdum Host. eo. titu. est per petitionem iure propositam, & congruam responsionem ad eam secūtam animo contestandi litem facta narratio & rei responsio in iudicio facta. l. vnic. C. de lit. cōt.

Contexta

Contexta lana dicitur, cui tãtum deest prætextura, quam vulgò cimosiam vocamus, vt à textrinis instrumẽtis detrahi possit. l.vestimentũ.de au.& arg. leg.

Contignatio, est trabium coassatio ad tabulata, cœnaculaque construenda. Plin.lib.xxxv. Sesquipedalis paries non amplius quàm vnam contignationem sustinet. Liu.lib.21.ab vrb. cõd. Bouem in tertiam contignationem sua sponte scandisse refert. Papinian.libr.viij Dige. de seruitut.vrba.præd. l.binas quis. Binas, inquit, qs ædes habebat vna cõtignatione tectas.

Continens plerunque pro continuus, hoc est, continuatus accipitur. Cic.1.Tusc.quæst. Cõtinentẽ orationem audire malo. Celsus lib.iij. Et multò magis si cõtinentes febres sine remissione sunt. Triphon.lib. xxvij. Dig.de excus.tut. l. Titius. Testamento, inquit, Romæ confecto, vel in continentib. Item Vlp.libr.xxxix.de aqua pluuia arc.l.j. Noceat loco, qui est intra continentia ædificia. Paul. de verb.sig.l. vrbis appellatio. Romæ, inquit, continentibus ædificiis. *Ant.* Nebri.

Contignatio dicitur lignorum, vel tignorum, vel aliarum rerum coniunctio. Et quãdoque dicitur tegmen, vnde duæ ędes dicuntur esse sub vna contignatione, hoc est, sub vno & eodem regmine.

Continentes prouinciæ dicuntur quæ Italiæ cõiunctæ sunt. l. notionem. de verb. signific.

Continentia vrbis appellantur suburbia, inde dicta quòd cũ ipsa vrbe se teneant, cõtiguaq; sint, l. qui in continentibus. de verborum significatione.

Continuè recipit quandoque interuallum, per Bar. in l. Celsus. ff. de vsucap. Qualiter etiam continuè intelligatur, ponit Bar. in l. si quis ita. ff. de con. & demonst. Nam qui tenetur cum aliquo continuè morari, nõ tenetur quolibet momẽto cum eo morari, facit hoc ad quæstionem si testes debeant probare quod Titius decẽ annis continuè possedit fundum, sufficit deponere quod viderunt eũ omni anno colligere fructus vel arare: &c. licet enim non continuè steterunt in conspectu Titij & fundi, tamen intelliguntur continuè per decem annos vidisse.

Continuò, id est statim. l. stipulatus sum de verb. oblig.

Contractus est duorum, vel plurium in idem cõsensus. Et ponitur quandoque pro omni pacto vel conuentione, vel quasi contractu, vt si quis gessit alterius negotia, vel tutelam: de hoc vide Archid. in §. contrahentes. c. romana. de for. comp. lib.vj in gl. ver. inuitos. ideoq; dicimus quòd paciscendo diuersas in vnum trahimus voluntates

iunctares. Et nota quòd etiam aliquæ obligationes dicuntur oriri ex quasi contractu, in quibus fingitur tacitè consensus interuenisse, dato quod non interuenerit expressè, vt pote heres adeundo hereditatem, obligatur creditorib. hereditariis, & legatariis. Et in pluribus aliis casibus, de quibus infrà.

Contractus etiam est nomen iuris, quando nascitur obligatio, & est nomen facti quando non nascitur obligatio. l. Labeo. §. contractū. ff. de verbo. sig. & ibi per Bar. sicut in simili dicimus de testamēto. l. tabularū. ff. quēadmodum testa. aper. & secundum alios in auth. sacramenta puberum. C. si aduersus vēd. Et in suo generali nomine contractus prolatus continet tam innominatos, quàm nominatos contractus, vt est glo. super verb. in suo nomine. in l. iuris gentium. ff. de pac. Et hoc valet pro statutis. Bald. not. triplicem esse cōtractum. s. proprium, improprium, & impropriissimum. Primus est quādo vltro citroque. i. hinc inde ex vtraque parte oritur obligatio. §. cōtractū. in l. Labeo. præallega. vt in emptione & locatione. Secundus. s. improprius est, quando solū vna pars obligatur, vt in donatione solus donans ad tradendum, & aliquādo de euictione: vt no. l. Arist. ff. de do. cau. mortis. & in mutuo solummodo recipiens obligatur ad tantundē restituendum. ff. si cert. pet. l. ij. Et in stipulatione quando solummodo vna pars obligatur: nam tunc non est propriè contractus: & ita intelligitur glos. Instit. de diui stipu. §. conuentionales, super verbo contrahēdarum. Tertius. s. improprissimus est, quādo ex nulla parte oritur obligatio, sed potius dissoluitur obligatio facta, vt est transactio facta nudo pacto, ex qua non agitur ante conplemētum conditionis, de hoc Salic. in l. siue apud acta. C de transact. vt etiam est liberatio per acceptilationem. inst. qui. mod. tol. obl. § j. & in l. vbi pactum. C. de trans. per Bar. Ergo si statutum facit mentionem de cōtractu, intelligitur de proprio tantum, quia verba statutorum sunt propriè intelligenda. l. j. §. si is qui nauem. ff. de exercitoria actione, nisi diceret omnem contractum vt in glos. §. contractum præallegat. Item contractus appellatione intelligitur de validis, non de inualidis, vt in authentico, sacramenta puberum, præallegat. & continetur instrumentum. ff. de duobus reis. & eandem. Item continetur donatio. C. quod metus causa l. si donationem. Et generaliter omne illud ex quo nascitur obligatio, appellatione contractus intelligit. l. si ab eo. ff. de legatis secund.

Contra

Contradictor quando dicatur legitimus ad contradicendū alicui actui de mittēdo aliquem in possessionem, vide Bart.in l. à diuo Pio. §.si super rebus.ff. de re iudic.& Inno.in c. cū super.de re iud.& Specu.in tit.de actio.§.superest & contradicere sibi ipsi quādo quis, dicatur, vide in verbo, Variare.

Contubernales appellantur quicunque simul habitant, vt tradit Alcia.in l.inde.de verbor. signific.Quapropter in re quoque militari contubernales dicuntur qui in iisdem tabernaculis seu tentoriis militāt:nam taberna omnem habitationem complectitur.Itidem fit vt contubernales seruorum, intelligantur eorum vxores & nati.l. quæsitum.§. contubernales.de fund.instru.

Contubernium est matrimonium contractum, & propriè seruorum.Instit.de nupt.in glossa super verbo,ciues.

Contumax à contemnendo dicitur: Et secundum Isid.est qui comparere debet in iudicio, & non comparet. Et dicitur quandoque verè, quandoque fictè vel præsumptiuè. Verè contumax dicitur qui expressè dicit iudici vel eius seruienti,scilicet,nuntio ipsum citanti, quod non comparebit coram ipso, vel qui dum comparet illicentiatus recedit. Fictè verò contumax est qui citatur,non tamen venit, vel latitat,aut facit , quòd citatio ad ipsum non veniat,aut eum non apprehendat, vel qui vocem iudicis audire negligit.Sed isto vltimo casu potius dicitur verè contumax.

Contumacia est erga iudicem vel prælatum commissa inobedientia.Et est multiplex. Aliquando enim committitur in non veniendo. Aliquando in non respondendo. Aliquando in laritando , absentando vel procurando ne ad citatum veniat citatio. Aliquando in non restituendo.Aliquando in non emendando delictum. Aliquādo in non exhibendo,vide Gofre.de sentent. excommu.§.excommunicatio fieri habet,in Sum.& Guliel.in Spec.titul.de contuma.§.j.versic.& nota.vbi distinguit duplicem contumaciam. Primo,scilicet, veram & præsumptam.Secundo triplicem,scilicet veram,euidentem & præsumptam,vt in glos.not. in clemen.vnica,de do.& contum.quæ est glos.fin.& per Inno.in cap.querela. de procura. Bart.in l.fin.ff.de in integr.rest. & in l.ex consensu §.ij ff.de appellat.Cyn.& Petr. post Iacob. Butr.in l properandum.§.finautem reus.C.de iudi.

Contumelia à contemnendo dicta est,capitur sæpè pro iniuria. Instit.de iniur.in princ.

Conturbo,as,præter illum significatum

ſcatum quem habet in promptu, ſignificat etiam decoquere, ſiue fidem frangere, nec creditori velle aut poſſe ſoluere. Martialis: Conturbabit Atlas, & non erit vncia cœlo. Decidat tecũ qua pater ipſe deum. Iuuenalis Sic pedo conturbat, Matho deficit, exitus hic eſt. Alphenus lib. xj in ti. de in rem verſo. l. quidẽ fundum. Poſtea, inquit, conturbauerat, qui boues vendiderat. Idem de inſtit. actio. l. cuicunque. §. idem Labeo. Si quis piſtor ſeruũ ſuum ſolitus fuit ad certum mittere locum ad panem vendendum, deinde conturbauerit. *Accurſ.* id eſt, non fecit quod conuenit, exponit. Nebriſ.

Conturbare interprete Bud. in l. cuicunque. de inſtitut. actio. eſt decoquere, & patrimoniũ diſſipare: propriè autem dicitur, qui ſoluendo non ſunt, quod à dominis acceperũt. l. quidam. de in rem verſo.

Conuenire, eſt ſimul in vnum locum venire. Etiam dicitur conuenire, quod alicui competit, ſecundum conditionem ſuam: vt iſtud conuenit illi. Item conuenire capitur quãdoque pro conuentione, id eſt pacto, ex conſenſu de aliquo faciendo.

Conuenire etiam quandoque ſumitur pro alium in iudiciũ vocare, vel facere euocari. Item placere. Vnde conuenire inter aliquos eſt complacere inter eos, vt conuenit inter te & me vt des mihi hoc.

Conuenire mihi eſt congruere mihi, vel adeſſe mihi quod me decet, honeſtumque eſt.

Conuenire me, eſt alloqui me ſuper aliquo facto.

Conuenticula, pro illicitis congregationibus.

Conuẽtionis nomen generale eſt ad omnia pertinens de quibus negotij contrahendi tranſigendique cauſa conſentiunt, qui inter ſe agunt, ſiquidem nullus eſt contractus, nullaque obligatio, quæ in ſe cõuentionem non habeat. l. prima. ff. de pact. cõuentionum autem tres ſunt ſpecies, de quibus in l. conuentionum. & ſequen. de pact.

Cõuerſi & oblati differunt, quia conuerſi portant habitum religioſorum, & profitẽtur ſolenniter, ſed non ſunt clerici: oblati verò portant aliquando habitum, & aliquando non, & poſſunt recedere, niſi ſint perpetuò oblati, quo caſu æquiparantur aliis profeſſis. Domi. de ſancto Gemin. in cap. per exceptionem. de priuil. in vi

Conuerſi veniunt appellatione monachorum, & gaudẽt immunitate religioſorum. Felin. in capit. non dubium. de ſentent. excommunic.

Conuicium dicitur quaſi conuociũ. ſ. quãdo in vnũ plures voces conferuntur, & iniuriã eſſe Labeo ait. ff. de iniur. l. item

apud Labeonem.§.cõuicium.

Copiarum negotiũ, in l.ob negotiũ,de cõpen.dictũ videtur pro mercimoniis rerũ victualium quæ ad exercitum deferuntur.

Copulatiua oratio dicitur,in qua plura copulatiuè ponuntur: vt in omnibus verificetur,& ideo ad verificationem ipſius,omnium concurſus exigitur ex proprio ſignificato. Sed hunc concurſum quandoque diuerſimodè ſignificat, prout diuerſa materia, vel alius quis modus ſignificandi ſignificare declarat,veroi gratia,ibi,interrogatus promitto, lego Stichũ & Pamphilum,ſignificat vtrũque eſſe in ſtipulatione vel diſpoſitione.l.inter ſtipulantem.§.ſed ſtipulante.ff.de ver. obli.l.ſcire debemus.in prin.eo.tit.& l.quoties.ff.de leg.ij.

Copulatiua etiam quandoque ſignificat concurſum alterius tantum, prout ex ſignificandi modo concluditur, nam quandoque ponitur prodiſiunctiua. l.ſæpe.deverb.ſignifi.

Coracinum colorem, cuius meminit l.quæſitum.§.coccum.de leg.3. Aicia.in Pareg.interpretatur nigrum.

Coram,not.Paul.in comment. de cõfeſſ.c.ex parte.de elect vt circa.lib. vj Et intelligitur ita vt præſentes intelligãt.ff.de arbit. l.diem.§.coram.

Corbis, textum eſt vimineum, quod Græcè, vt Priſcianus ait, cophinus appellatur, ſed propriè corbis eſt quo meſſes excipiũtur.Varro lib.4.de lingua Latina:corbis, inquit, dicta ab eo quod ſpicæ aliudve quid eo corruebat. Sed cum grammaticis ſub genere fœminino relinquatur. Seruius in primo Georgic.auctoritate Ciceronis ſub fœminino proferendũ eſſe dicit,qui dixit, meſſoria ſe corbe contexit. Vlpia. libr.xxxiij. Dig.de fund inſtr.l.inſtrumẽta. Inſtrumenta, inquit,cogendi fructus,quemadmodum torcularia,corbes, falces meſſoriæ, falces fœnariæ. Neb. Corbis refertur inter ea fundi inſtrumenta,quæ fructus cogendi gratia parantur.l.inſtrumenta.de fun.inſtr.leg.

Corepiſcopi,hi remoti ſunt ab eccleſia,vt lxviij.diſtin. c. corepiſcopi. Et poterant conſtitui in villis vel caſtris, epiſcopi verò non niſi in ciuitatibus,conferebant tamen minores ordines.

Corinthium æs,& vaſa corinthia, ab ære corinthio dicta, quòd corinthio vrbe Achaiæ Romanis euerſa& incenſa,ex variis ſit metallis conflatum. Plinius de ære corinthio:caſus, inquit, hoc miſcuit,corinthio cùm caperetur incenſa. Sed author oſtẽdit, opifices nobiles corinthiorum vaſorum corinthi excidium præceſſiſſe: Martialis: conſuluit nares an olerent æra corinthon.Suetonius in Auguſto:

ſto:Propter vaſa,inquit,corinthia inter proſcriptos curaſſe referendos.Iabolenus Priſcus de legat.iij.l.heres.§ penul.cui corinthia,inquit, vaſa legata eſſent,& paulò poſt, Proculus verò rectè ait,ſi æneæ quidem ſint abaces:ſi autem corinthiæ non deberi.Accurſ. corinthiæ, id eſt,de vili materia,puta paiea vel herba paluſtri,exponit, putans precioſiora eſſe vaſa ænea,quàm vaſa corinthia atq; ita lectionem cum ſenſu perturbat.Erit igitur ordo & litteræ ſenſus talis:Proculus verò ait:ſubaudi abaces deberi, qa vaſa corinthia erant in tanto pretio , vt vna libra permutaretur aliquando quingentis: Aequitas itaque legis in hoc conſiſtit,quòd abaces ex viliori materia debẽtur , ex precioſiori tamen non debentur. N.

Cornicularij dicuntur illi:qui gerebant cornua vel aciem in bello,vel qui in aures iudicũ vota perferrent ſua.Sed in l.iij. C.de prox.ſac.ſcrin. accipiuntur pro adiutoribus principis cuſtodis,vel officialis,vt eo in loco atteſtatur Alciat.

Cornupeta,require ſuprà bos.

Corona quæ etiã clerica dicitur eſt ſignum regni & perfectionis.cũ ſit circularis,carens angulo,in ſignum carentiæ ſordium,quia vbi angulus,ibi ſordes.Se igitur & alios virturibus regere,& à ſordibus mundare debent qui coronas gerunt, & ſic in Deo regnabunt. xij.q.j.duo ſunt.&quomodo corona ſura,tõſura,& corona differãt, & quid ſignificent,vide glo. in verb.tonſuram.in cle.ij.de vita & hone.cler.Et differentiã inter diadema,coronam, & ſceptrum.vide in cle.vni.de iureiu.

Coronariũ aurum appellatũ eſt, quod ciuitates,&oppida nouis Imperatorib.offerebãt.de quo extat tit.libr.x.cod.de aur.cor.

Corpus pro collegio à Iuriſcõſultis nonnunquam accipitur, vt Calliſtra.lib.xxvij.de excuſ.tu. l.non tantum.Non omnia, inquit,corpora vel collegia vacuationem tutellarum habent. Item Pomponius libr.41.titul. de vſucap.l.rerum.Corporum, inquit,tria genera. Iuſtinianus quoque C.de legib.& conſtit. l.quæ ex relationibus. Quibuſlibet corporibus,inquit, aut legatis. Ant.Nebr.

Corpore vitiati dicũtur qui ſunt mutilati in membris,vel debilitati propriè,ſicut qui membrum habent,ſed inefficax,vt oculum cæcum, manum aridam,crus confractum,&c. ſic mutilatus propriè dicitur,qui caret aliquo membro.

Corporati,id eſt, collegiati,require ſuprà collegiati.

Corporatus vrbis Romanæ dicitur,qui in aliquo corpore , & præcipuè vrbis ſcribitur,ſicut quodlibet membrum hominis.

dicitur corporatum, vel ciuis factus, vel incola, vt C. lib. xj. de priuil. cor. vrb. Rom.

Corpus quãdo dicitur collegiũ siue vniuersitas, cuius caput est prælatus. cap nouit. de his quæ fiunt à prælat. Et tale corpus potest habere vnum sigillum. de excess. prælat. c. dilecta. Dicitur etiam congregatio cuiuscũque ciuitatis vel villę vel castri habere corpus. Item quęlibet congregatio pro iustitia facienda, vt congregatio Sabinorum, vel totius vniuersitatis. Item societas causa religionis, cui permissum est corpus habere, debet instar reipublicę habere tres communes. l. acto rem siue syndicum communẽ, per quem agere potest, &c. ff. quod cuiu. vni. no. aga. l. j. Item episcopus cum capitulo suo facit vnum corpus, cuius ipse caput est. Sed cum clero ciuitatis vel diœcesis nõ dicitur facere vnum corpus. sic nec abbatissa cum clericis suis, licet sit caput, vnum corpus facit.

Corpus etiã vnum dicitur quod vno clauditur spiritu, vt animal. Etiam dicitur quod habet partes integrales siue sibi cohærentes, vt domus, vel habet partes distantes, vt grex, populus, collegium, secundum Ber. de excess. prælat. c. vnic. libr. vj.

Corradere pecunias, est vndecunque illas cruscare atque conquirere. Teren. in Adelph. Minas decem corradet alieundè. Idem in Phormione: Munus hoc ei corraditur. Vlpianus ritu. de bonis damnatorum. l. diuus. Plerunque, inquit, corrasas pecunias Præsides ad fiscũ transmiserunt.

Corriuales dicuntur, qui ex eodem riuo simul aquantur, & per translationem qui eandem amicam habent communem. Vlpianus libro xliij. de aqua æsti. l. j corriuales, inquit, id est qui per eundem riuum aquam deducunt. Neb.

Corriuales, Vlpiano sunt, qui per eundem riuum aquam ducũt, l. j. de aqua quotid. & æsti.

Corrogare, est quasi simul rogare & simul colligere vel adunare.

Corrumpere, hoc verbum latè patet, vt Instit. de leg. Aquil. §. capite. & l. si seruus seruum. ff. eod. tit. Et quandoque significat stuprare: vt in l. si quis aliquid. de pœnis. Seruus etiam multis modis corrumpi dicitur, vt intelligere licet ex titu. de seruo corrupto. ff. & C.

Corruptela est peruersa consuetudo, sacris canonibus inimica, de consuet. c. cum venerabilis. de vita & honestate clericor. cap. cùm decorem, &c.

Cotidie per c, & nõ quotidie per b, debere scribi Quintillia. est autor lib. j. de Orator. instit. Frigidiora, inquit, his alia, vt quicquid c, quartam haberet: & quotidie, nõ cotidie. verum

hæc

hæc iam inter ineptias euanuerunt: Frigida esse, & inter ineptias numerat Quintil. quod quotidie per q literam debeat scribi. Victorinus quoque in libro de ortographia cotidie per c, literam debere scribi his verbis ostendit, Quanuis, inquit, coccus à coquendo, & cotidie à quoto & die deriuatiua sint, per c, non tamen per q, scribenda sunt. Adnotarunt & hoc Angel. Politianus, & Laurent. Abstemius, & Ludouicus Bonogninus in annot. suis.

Cotoria, æ, vena est vnde cores excinduntur, sicut Sulphuraria vnde sulphur èruitur. Stypteria vnde alumen. Alphenus libro xxxix. de publica. & vectigal. l. Cæsar. cùm insulæ Cretæ cotorias locaret, legum dixerat.

De Cante R.

Cretæfodina, dicta est vnde creta effoditur. Sed cũ multa sint cretæ genera, cymolia, sarda, vmbrica, saxea, argentaria, singula, de cymolia creta intelligendũ est dixisse Iurisconsultũ libr. xxviij. Dig. tit. de reb. eorũ qui. l. sed si. Cretę fodinas, inquit, vel argentifodinas, vel aliud simile. Caius libr. xxxix. de public. & vectig. l. sed & ij. Est autem creta cymolia qua vtuntur in lanificio pãnarij, ad lanę duriciem molliendam.

Crassari est quasi crudeliter gradi. 2. Reg. vlt. Cesset interfectio quæ crassatur in populo. facit xxij. q. ij. militare. ff. de pœn. l. capitalium. ad medium. Et not. Ioan. Andr. in clem. j. de pœni. in verbo crassantibus.

Crassaturæ dicuntur quæ fiunt à latronibus in itinere dum crudeliter contra transeuntes crassantur, dè pœn. distinct. j. à crassaturis. Et crassatores sunt qui prædæ causa aliquid faciunt, & proximi latronibus habentur, & sunt ad malum nitentes: vt est text. iuncta glo. in l. capitalium. §. crassatores. ff. de pœ. & dicitur à crassor, crassaris, aliàs grassor, idque rectius.

Creditor est qui alienam fidem sequitur mutuatam pecuniam numerando. Generaliter verò creditor dicitur, qui ex causa quacunque alienam fidem sequitur. Et dicitur ideo creditor, quia credit debitori.

Creditores dimittere est soluere quod illis debetur. l. à diuo. §. quòd si. ff. de re iudic.

Creta est terræ species qua figuli præcipuè vtuntur. l. si cretæ. ff. de furtis.

Cretio, id est aditio. l. cretionum. C. de iur. deliber.

Crimen est peccatum querela, id est accusatione, & damnatione dignissimum, vnde & pro accusatione ipsa sumitur: vt in l. ij. de crim. expil. heredit.

Criminũ alia sunt priuata, vt illa quorũ executio i. accusatio vel denũciatio pertinet tantũ ad il

los quibus inferuntur, vt furta, dãna illata & iniuriæ. Alia sunt publica, quorũ accusatio datur cuilibet de populo, quoniã ad publicam vtilitatem spectat ne maleficia maneãt impunita, vt sunt homicidia, paricidia, adulteria: post sexagesimũ tamen diem. l. iure mariti. C. de adult. Item crimen læsæ maiestatis. Item sunt quædã crimina excepta. s. ad quorũ accusationẽ & testificationem etiá laici contra clericos admittuntur, si bono zelo procedant, & sunt ista, crimen simoniæ, hæresis, & læsæ maiestatis, & sacrilegij, de quibus vide concordantias in glos. sum. ij.q. vij. vbi additur crimẽ dilapidationis. & c. cum P. manconella. de accu. & nota quòd crimen dicitur quinque modis. Primo sumitur pro quolibet peccato, siue sit mortale, siue veniale sit. Secũdo pro crimine irrogante infamiã, quod est accusatione & damnatione dignum. Tertio pro peccato siue mortale, siue veniale sit, quod nõ deletur nisi per pœnitentiam. Quarto quod semel cõmissum sufficit ad condẽnationem, non tamen infamat. Quinto quod irrogat perpetuã infamiã: vt not. xxv. dist c. vnũ oratoriũ. §. nũc autẽ. & lxxxj. dis. Apostolus. vnde, *Si quilibet est peccator, non tamen quilibet est criminosus.*

Crimen cõcussionis cõmittit qui prætextu officij sibi commissi extorquet, cõminando aliquid ab inuito, & tali crimine punitur quis pœna quadrupli. j.q. vij. sancimus. in fi. & tam laicus quàm clericus punitur pœna concussionis. xxiij.q.j. militare. cuius contrarium tenet gl. in verb. quadruplum. distinct. xviij. §. porrò.

Crimen ecclesiasticum est quod pertinet ad iurisdictionẽ ecclesiæ, vt hæresis, sacrilegiũ, simonia, periuriũ, vsura, adulteriũ.

Crimen merè ecclesiasticum est quod principaliter ortũ à canonibus sumpsit, & solùm coram iudicibus ecclesiasticis cognosci habet, de cuius cognitione iudices seculares se nullatenus intromittere possunt, vt est crimen hæresis. *Sed crimen merè ciuile per oppositum est delictum, legibus ciuilibus prohibitum, aliàs in se non peccatũ,* vt in ciuitate ire de nocte post sonũ cãpanę, vel cõsimile. crimen verò mixtũ est quod spectat ad forũ vtrũque, vt est sacrilegiũ, quod spectat ad forũ ecclesiasticũ, & potest etiã iudex secularis de pœna eius cognoscere & sacrilegiũ punire, secundũ gl. in verb. audiuimus. in c. felicis. de pœn. libr. vj. & de hoc est glo. in sum. xj.q.j.

Crimen expilatę hereditatis est cũ res hereditarię subtrahuntur antequã heres earum possessionem adipiscatur.

Crimen

Crimen fraudatæ annonæ est cū portitores furantur victualia à republica ad exercitū missa.

Crimē fraudati sēsus cōmittitur cum quis furatur publicā pecuniam sibi accommodatam.

Crimē hæresis in multis cōuenit cū crimine læsę maiestatis, & huiusmodi secundū cano. est propriè læsæ maiestatis, quia lædit rempub. Imperatorem etiam diuinum, & cœlestem.

Crimen læsę maiestatis est vbi cūq; quis contra vrbē aliquid molitur, aut qui profugit ad hostes, vel illos iuuat qualicū que causa. armis, cōsilio, vel pecunia, vel qui subiectas prouincias nititr facere rebelles, vel qui cōtra latus eiꝰ militat, vel seditiōes, aut bella mouet in ciuitate, vel qui prælatū, magistratū, vel principē occidit, vel arma fert, & occupat cōtra rēpublicā. Et idē dicitur crimē perduellionis. i. hostile, nā p duelliones dicūtur hostes, secꝰ si cōmittat hoc crimē nō contra rēpublicā, quia tūc nō dicitur perduellionis, sed simpliciter læsę maiestatis. Et nota, nō subditꝰ crimē læsę maiestatis nō cōmittit. vt in §. rursus. in cl pastoralis. de re iud. vbi Rex Siciliæ Robertus nō eo modo subfuit Henrico Imperatori quod crimen læsę maiestatis in eum commiserit.

Crimen peculatus secūdū *Azo.* eo. tit. locū habet pro pecunia publica intercepta, vel quocūque modo cōtaminata, vt si in aurū, vel argētū vel æs publicū aliquis ferrum, vel simile aliquid inducat, i. adiiciat. *Idē* est in sacra re, vt in vasis ecclesiæ, idē est in religiosis ornamentis sepulchri, &c.

Crimen piaculare est quod morte expiatur.

Crimen sacrilegij secūdū. Azo. & secūdū leges fit propriè quādo sacrū de sacro aufertur. *Ac* ét secūdū eū si quis nō sacrū de sacro recipit, vt sacrū de nō sacro. Sed ſm leges tūc sacrilegiū nō est: qa qñ res priuatæ auferūt de sacro, tūc actio furti locum habet: Host. tamē dicit ꝙ si accipiatur sacrū de sacro, vel sacrū de nō sacro, semper sacrilegiū fit, vt xvij. q. iiij. quisquis. vers. similiter. Et sic ſm ll. requirūtur duo vt fiat sacrilegiū. Primo vt auferatur res sacra. Secundo de loco sacro. Quorum alterum sufficit ſm cano. Sed pone statutum est ꝙ faciens sacrilegiū sic puniatur, quæroan intelligat ſm ius ciuile, vel canonicū. Solutio. Si statutum fit à ciuitate intelligitur ſm leges. l. omnes populi. ff. de iust. & iure. Si fit per episcopū intelligitur ſm Gan. Do. Caro putat. quod ét primo casu intelligatur secundum *Can.* quia disponit de rebus ecclesiasticis, ergo debet intelligi secundum mate-

riam subiectam .l. j.C. de edi. succeſſ. vbi eſt caſus à contrario quòd grad⁹ computantur ſecundum leges, exceptis cauſis matrimonialibus.

Crimẽ ſtellionatus ſecũdũ Azo. eo.ti. dicitur à quodã animali reptili quod dicitur ſtellio, & eſt quaſi ſimile ſerpẽti ſtellio natum, quaſi diuerſis coloribꝫ. pictũ, ſicut cęlũ ſtellis. Et committit hoc crimen qui exvarietate animi rẽ aliquã alteri pignori obligatã ſiue pignoratam alij poſtea obligat, & dicitur à ſtellione, quia ſicut ille vermis eſt varius in coloribus, ſic ille qui committit hoc crimen eſt varius in ore, & incõſtans in mente. Deinde tamen illud crimẽ locũ habet generaliter quando deficiente in criminibus alia ſpeciali actione, æquũ eſt alicui ſubueniri cõtra delinquẽtẽ. *S*icut enim in pecuniariis cauſis actio dat de dolo in ſubſidiũ, ita in criminibus q̃buſcũq; vbi titulus deficit criminis, crimẽ ſtellionatus obiicitur, vt ſi quis vendidit tibi maſſam electri pro argento vel ſimile, aut aurichalchum pro auro.

Crinale ornamentum capitis eſt ad cingẽdũ capillos ne turpẽtur euagenturq;. Ouid. 3. Metamor. Nec torques collo, nec habens crinale capillos. Idem in 5. Curuum crinale capillos. Virg. Æneid. 11. pro crinali auro pro longę tegmine pallę. Vlpianus lib. 34. de auro & argento leg. l. argumento. Faſciæ inquit, crinales peduléſque. Philip. Beroal. non legit crinales, ſed faſciæ crurules paduleſque, quaſi faſciæ ſint crurum pedumque munimẽta quędã.

Crinales faſciæ dicuntur quibus crines coercẽtur, ne euagẽt, l. argumẽto. de aur. & argẽ. leg.

De C ante V.

Cubicularij dicũtur ſerui qui cũbiculũ domini ſui procurant.

Cubicularij officiũ quid ſit, & an ſit dignitas. vide Bar. in l. 1. C. de præpo. ſac. cubi. lib. 12.

Cubitus proprie eſt menſura pedis cum dimidio.

Cucuma quid ſit, nondũ liquet mihi neque enim ego is ſum, qui cognita pro incognitis habeam. Angelus Politianus obſeruationẽ fecit de cucuma, ſed quid ea eſſet non oſtendit. Nam cũ dicit Martialis ad Torquatum, cucumam fecit Oracilius, videtur eſſe genus ædificij tugurij pauperis. Ambroſius in vita beatæ Agnes pro vaſe quodam æreo videtur poſuiſſe: Dij, inquit, tui ærei ſunt, ex quibus cucumæ melius fiunt Vnde cucumelã inter vaſa poſuit libro octauo Dig. Vlp. ti. ſi ſer. vend. l. ſi quã do. §. 1. *S*eius, inquit, ſyluam ſeuiſſet, in qua labra & crateras, & cucumelas poſitas habe-

ret

ret,pro genere verberis cuiuſdam poſuit Martianus libro 24.ad legem Corne.de ſica.l.1. *Si* claua inquit percuſſerit,aut cucuma.Petronius arbiter pro fornace videtur poſuiſſe.Ant. Nebr.

Cucuma genus vaſis vnde cucumelle l.ſi quando.ſi ſerui.ven.

Cubita ſecundum gloſſ. in l.ſi inimicitiæ,de iis quib. vt indi. eſt verbum iniurioſum. Inde verbũ cucurbitare.in c.1.quib. mod.feu.amit.in vſib.feud.

Cucuma quid ſit,declarat *Accurſius*,in l.vni.codic.nulli licc.in fre.lib.11.

Culcitra generali nomine dicit omne ſtragulũ,in quo aliquid quieſcendi gratia inculcatum ſit.l.3.de ſupel.leg.

Culleus,vter eſt ex corio bouis capiens viginti amphoras.Priſcianus de ponderibus,& menſuris:culleus hac maior nulla eſt menſura liquoris.Plin.lib. 14. *Septenos* culleos ſingula iugera muſti. Vlpia. libro 32. Dig.de fun.inſtr.l. quæſitum. cuppæ,inquit, & cullei.Item *Scæuola* eodem lib.tit.de annuis leg.l.legatũ.Vini, inquit, falerni quod domi naſceretur quotannis binos culleos. Eſt præterea culleus menſura frumentaria tantundem capiens. Scæuola lib.xiij.Dig.tit.de pignorat.actio.l.vlt. Pecuniam ſub pignore culleorum accepit. Eſt præterea culleꝰ publica paricidarum pœna, ex lege Põpeia de paricidis. Hinc Iuuenalis de Nerone paricida, cuius ſupplicio non debuit vna parari *Simia*,nec ſerpens vnus,nec culleus vnus.

Cullei ſunt ſacci de corio. ff. de pig.actio.l.vltim.§.fin.& codi. de his qui parent.vel fil.occi.l. vnica.Et proceſſit illa pęna à Tarquino Rege Romanorũ, vt patet apud Valerium maximum libro 1.cap 14.

Culleus, vel culcipenus eſt idem quod ſaccus in quo portatur triticum,& maximè de corio, qui ſupra ponitur equum.Vel dicit ſaccus coriaceus in quo ponuntur interficientes patẽtes.l.vnica,codi.de his qui pa. vel fil.occi.vbi dicitur inſutus culleo cum cane,& gallo galli naceo,vipera,&ſimia.Erat itẽ culleus mẽſura vinaria capiẽs xx.amphoras de qua meminit.l.legatum.de annuleg.

Culpa dolus, & fraus quomodo differunt.not.50.diſtin.parag. dolus.Itẽ quotuplex ſit culpa, q̃ ſit leuis,leuior leuiſſima itẽ quæ lata,&latior,videper Bar. latiſſime. in l.quod Nerua.ff. depo.& infra in ver.dolus.

Cum accipitur interdũ pro, &,ff. de leg,l.l.Titiæ.parag.nihil.& de ver.ob.l.quodcũq;.para.nõ ſolum.etiã interdũ accipitur pro ſi,& principaliter notat tẽpus,& nõ conditionem niſi in conſequentia.l.centeſimis.in

ñ. ff. de ver. ob. Etiam facit ad iunctum videri accessorium: non principale sicut cõiũctio, vt l. si cui fundũ, ff. de fun. inst. & non q̃ dictio cũ, inuenitur in duabus partibus orationis. Vno modo est præpositio, & cõstruitur cũ abblatiuo. Alio modo est aduerbiũ temporis. Primo modo significat dupliciter, scilicet accessoriè, & principaliter. Accessoriè vt lego seruum cum veste, equum cum capistro, fundũ cum eius instrumento, l. 1. ff. de pecu. l si cui fundũ. ff, de fund. instru. & instr. leg. *Idem* in cõtractu, vt depono seruum cum veste, l. 1. §. quę depositis, ff. depos. & ibi not. per glos. & Docto. & est effectus quod non debet depositarius restituere accessorium sine principali, & si seruus moritur sine culpa depositarij vestis per se peti potest, alias locupletaretur depositarius sine causa cũ iactura aliena quod esset iniquum, de regu. iur. locupletari, libro 6 Principaliter autem secundo modo coniũgit, quando res coniungit, quarum vna non est alteri accessoria, vel cum personas coniungit, vt patrem aut matrem, l. 3. & 4. ff. de pecul. & para. si eius. Instit. de legat. & licet inter filium, & matrẽ aut patrem nõ sit æqua principalitas quo ad honorem debitum, & reuerentiam, quæ debentur parentib. à liberis, & non econtra est tamen principalitas æqualis inter eos quo ad effectũm iuris, nam si extinguitur legatũ in patre vel matre, non sequitur ergo, quod in liberis extinctum sit, quia anima quæ principalius est in persona, est à Deo, & non à patre vel matre. Item ex communi modo loquendi dictio cum, significat accessionem honoris interpersonas, vt dicendo, veni mecũ, significat te mihi accedere associãdo accessoriè, secus in dictione, &, vt dicendo, ego & tu eamus, quia significat vtrũq; principalem. Sed Dominus vobiscum, nõ potest significare, quod Dominus accedat vobis, quia hoc non patitur summa & immutabilis maiestas. Et nõ refert si præponatur accessorium, sic dicendo, depono capistrum cum equo, lego instrumentum cum fundo. argumen l. præposteri. C. de testa. nisi essent aliæ coniecturæ, ex quibus cõcluderetur voluntas testantis, legantis, vel contrahentis. Itẽ dictio cum, posita circa numerum non includit, verbi gratia, Testator deposuit apud *Seiũ* cc. & legãdo bona dixit, *Seio* ccc. cum cc, quæ apud eum deposui, lego, non includuntur cum ccc. l. si is qui ducenta. in principio. ff. de rebus dubiis. *Sed* cum, prout, est aduerbium, significa-

tem

tempus & dilationem quandoque ex conditione, quandoque etiam accelerationem temporis & dilationem significat, vt ibi promitto cùm Titius morietur. l. nam & si. ff. de condit. & demonst. tempus & conditionē significat. ibi, lego Titio impuberi cùm xiiij. annorum erit. l. si Titio. ff. quādo di. lega. ce. fac. Item significat tempus & non conditionem, ibi, lego Titio cùm ipse morietur. l. heres meus, in princip. ff. de condit. & demonstration. Quandoque nec tempus nec dilationem significat, vt ibi, promittis decem cùm petiero, vbi statim cùm petit, soluere tenetur. Quandoque etiam nihil significat. & frustratoriè ponitur: vt ibi lego cùm heres adierit hereditatem. Bart. prædicta ponit in l. Gallus. §. j. ff. de lib. & post. vbi ponit differētiam inter &, & cùm, vt not. in l. Stichum qui meus. ff. de lega. j. An inducat cōditionem vel demonstrationem, de hoc text. singularis in l. si ita fuerit. §. fin. ff. de manumis. testam. & quandoque inducit copulam in l. illi cum illo. ff. de vsufruct. legat. & quandoque est coniunctio non faciens conditionem, in l. demonstratio. ff. de condit. & dem. & quandoque est aduerbium, tunc iungitur verbo futuri temporis, & principaliter notat tempus, & in consequentia conditionem, vt no. Bar. in l. j. ff. de cond. & dem.

Cumulatio secundùm Barto. in l. edita. C. de eden. est vnius actionis cum alia coadunatio: Verbi gratia, egi tecum actione depositi, & quia dubito non posse probare depositum, volo cumulare aliam actionem in libello, per quam probare possum intentionem, hoc est cumulare, id est plures actiones ad idem ex diuersis causis competentes coaceruare.

Cuniculus est riuus coopertus. ff. de damn. infect. l. Proculus, est etiam animal minus lepore, & ei simile.

Cuppa est cuppula, vasa sunt vinaria, hoc est, in quibus vina conduntur. Nonius Marcellus de generibus vasorum cuppas ponit & tinas. Vlpia. de fundo instru. l. instrumenta. vbi cuppas exponit vasa vinaria lapidea, vel de terra facta, cùm illa sint dolia, cuppę vero ex lignis cōstent. Item de leg. iij. l. Lucius. §. pe. Vasa inquit, vinaria, id est cuppę & dolia, quę in cella defixa sunt. Inde cuppula parua cuppa, vt de tri. & vi. le. l. si cui. In cupp. inquit, siue cuppul. N.

Cuppę sunt vasa facta causa portandi fructus.

Curator dicitur qui curam alicuius gerit defendendo ipsum, à prętore, secundùm leges legitimè datus. Vel secundùm alios est, qui res adolescentis admi

administrat. Datur autem secundum eos curator principaliter rebus & secundariò personæ: tutor verò primò & principaliter datur personæ, & secundariò rebus vel patrimonio. Et hæc est differentia vna inter tutorem & curatorem. Alia est differentia, quia tutor datur pupillis infra xiiij. annum existentibus. Sed datur eisdem vlterius ad xxv. annum, masculis quidem ab ætate xiiij. annorum, & fœminis ab ætate xij. Et similiter datur adultis furiosis vel similibus. Instit. de curat. in j. & §. furiosi. & §. sed & mente captis.

Curia media breui est locus vbi redditur ius: vel habitatio principis. Sed media longa est meretrix. vnde curia ius curat, meretrix est dicta curia. Appellabantur curiæ & triginta illæ partes in quas Romulus populum Ro. diuisisse fertur, vnde & curiatæ leges dictæ, vt differit Pomp. in l. ij. de orig. iur.

Curialis dicitur ille qui est de officio curiæ, vel iudici obnoxius, id est, obligatus. Vnde curialis vel curiales dicimus omnes qui quacunque conditione obligati sunt curiæ alicuius publicæ potestatis, siue milites, siue aduocati sint, siue iudices, siue officiales, siue histriones, & breuiter quoscunque siue habentes officium honestũ, siue inhonestum.

Curiosi sunt qui in curia principũ vel magistratuum cõmissa delicta denuntiant, l. j. C. de curi. lib. xij. aliàs curiosi dicuntur nimium diligentes. vt in l. iij. §. pen. de in rem ver.

Curiositas sumitur p̃ subtilitate nimia cura exquisita, de repunc. c. j. lib. vj. Nam curiosi dè his quę nõ multum expediũt, sæpe disceptant. de re iudic. ab bate sanè. lib vj.

Cursor propriè est qui pedibus celeriter literas defert. l. seruis vrbanis. de leg. iij.

Cursus publicus, vt tradit Bud. erat vehicularis. Antiqui enim non equis singulis & expeditis, vt hodie, quos postas quasi positos collocatosque certis in locis vocamus, sed vehiculis vtebantur.

Curules equi, not. C. de spect. l. nemo. libr. xj. Aediles curules quare sic dicantur, vide ff. de ædil. edict. l. j. in princ.

Curuus dicitur qui nõ habet corpus rectum. de ædil. edic.

Custodia & exhibitio reorum, vt dicit Azo. secundum Legistas, est custodia quæ fit in carceribus publicis, & etiam ponitur pro carcere, & pro ipsis personis in carcere inclusis l. ad cõmentariensem. C de custo. reo.

De D ante A.

DActylotheca interpretatur anulorũ repositoriũ, nã dactylus digitus, & anul⁹ interp

interpretatur,&theca re, oſitorium. Plinius libr.xxxvij. Dactylothcam primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Martialis, Dactylothecam, inquit non habet. Pau.lib. xxxij. de legat.iij l.argento. Anulis legatis dactylothecæ non cedunt, atque ibidem, Iterum in dactylotheca, inquit.legata. A.N.

Dactylotheca eſt vas in quo anuli reponuntur. ff.de legatis iij. l.argento.

Dalmatica eſt veſtis, qua modò vtuntur omnes diaconi ex cõſuetudine in ſolennitatibus, vn lxxvj.diſtinc. de ieiunio. Antiquitus tamen ſine cõceſſione Papæ nec Epiſcopis, nec Diaconis licebat hæc veſtis.diſtin. xxiij.cap.communis filius.

Damno, as, præter illam notam ſignificationem ſignificat etiam obligare, vt Virg.in Buc. Damnabis tu quoque votis.tit. de diuortiis.l.ſi filius. Damnandum, inquit, cùm quanti mulier litem iurauerit. Item de leg.j.l.cum filio. Heredem, inquit, mihi dare damnauerit. Hinc ſæpè legitur damnatus pro obligatus, nam mendum eſt vbicunque legitur damnas nihili verbum, cùm legi debeat damnatus, vt apud Horatium 2.Serm. Gladiatorũ dare centũ dãnati populo paria. N.

Damnare & reprobare differunt. Nam damnare eſt reum ſine remedio ſubleuandi tormẽtis, ſeu ignominiæ ſenteatialiter deputare. Reprobare verò eſt rationibus euidentibus reum facere, iſtam differentiam aſſignat Panor.in ca.damnamus. in j.nota.de ſumma Trinitate. & fide catholica.

Damnas iure ciuili quandoque eſt nomen adiectiuum omnis generis, idẽ valens, quod damnatus, vt in l.damnas eſto.ff.de vſu, & vſufruct.legat.

Damnum eſt diminutio vel ademptio patrimonij, & dicitur à demo vel diminuo ſecũdum tex.ff. de damno iufect. l.iij. Etiam quãdoque damnum eſt lucrum ceſſans. Et diuiditur dãnum ſicut actio, quia alia eſt de damno dato, alia de damno infecto, & actio de damno dato competit ex lege Aquil. require ſuprà actio legis Aquil. Differtque dãnum à periculo, quòd damnum propriè refertur ad res ſeu pecunias: periculum autem ad perſonam. Et de duplici damno, circa rem, & extra rem, vide infrà damnum infectum, vbi cõplura de dãno.

Damnum infectũ ſecundum Spde nou.ope.nu[illegible]tia.in tract.libellorum. §.nunc dicamus, dicitur ſi ædificium alicuius ruinam minatur ædificio vel prædio alterius vicini: tunc enim ædificij iſtius vel prædij dominus à domino ædificij ruinam minantis petere poteſt, quòd ſibi

sibi caueatur nomine damni infecti, quæ stipulatio continebit totū interesse illius vicini. ff.eod.titul.l.in hanc stipulationem.& l.sed & si conducere.& l.damni infecti. Et damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decrescit: non quando accrescit. Quando autem lucrū amittis, damnum non pateris. Etiam quoddam damnum siue interesse est circa rem, vt si subtraxisti mihi instrumenta quibus possessio firmatur, teneris mihi ad damnum quod contingit propter ablationem instrumentorum. Et quoddam damnum est extra rem. Differunt etiam dānum & iactura, vt not. Ioann. Andr. in nouella. de election. quia læpe. lib. vj.

Daphnēsis lucus, nemus est suburbanū Antiochiæ epidaphne, id est, ad Daphnem positæ, id est, lauretum quod decem mille passuum ambitu patet in Syria curua, quo in loco Antiochensium conuentus agitabatur, ex Strabone, fuit autem hic lucus à Cneo Pompeio magno consecratus, Eusebio autore. est quoque *Antiochiæ* porta Daphnitica, de qua Hieronymus in vita *Ignatij*: Reliquiæ, inquit, corporis eius Antiochię iacent extra portam Daphniticam in cœmiterio. Iustiniā. libo Codic. xj. de cupressis loco daphnensis. l. Si quis autem daphnensis luci in *Syria* arborem amputauerit. Neb.

Daphne, erat suburbanum iuxta *Antiochiam* valde amœnum, quod lxxx. stadiorum ambitu continebatur. In eo erant spectatissimæ lauri, à quibus nomen sumpsit, Erant ibidem & cupressi miræ amœnitatis de quib. non excidendis vel vendendis speciali titulo cautum est. C. de cupres. ex luco Daph.

Dapifer dicitur ferens dapes, & est nomen officij magnę dignitatis in curia Imperatoris, vnde inter proceres eligentes Imperatorem computatur.

Dapsilis est ille qui liberaliter secundum mensurā cōmunicat.

Dardanarius, dicitur qui imitatur Dardanum quendam hominem sceleratum, de quo Sidonius lib. v. Epistō. Omnia in Dardano crimina simul execrarentur, ab hoc Columella dixit in horto. Dardaniæ veniāt artes. Dardanarij quoque dicuntur propolæ, qui omnia prœemunt, vt postea carius vēdant. Cic. contra Pisonē: Panis tibi de cuppa atque propola. Plautus in Dardanarij præpropera emptione: Flagellabat, inquit, annonam. Vlp. libr. xlvij. de extraor. crim. l. annonam. Annonā vexare dardanarij solent. Item de pœnis. l. in dardanarios. A. N.

Dardanarij dicūtur à Græcis propolæ, qui omnia præemunt, vt postea carius vendant, vulgò

reuen

reuenditores appellantur.

Dare, in arte notariatus dupliciter capitur, scilicet propriè & impropriè. Propriè quando res data transit in dominium accipientis, vt in instrumentis in quibus agitur de rerum alienatione & dominij translatione, in quibus transfertur dominiū si tradens erat dominus, aliàs non. Vnde dare propriè est accipientis facere, aliter enim nō datur nisi sic detur quòd in ipsum cui datur, statim dominium transferatur. Impropriè capitur in instrumentis emphyteuticis, & feudi, & locationis: vbi ille qui locat vel concedit, licet dare dicatur, non tamen dominium trāsfert. Et est differentia inter dare, donare: & tradere. Nam tradere dicitur qui solum possessionē transfert, & non dominium. De hoc not. xxiij. q. vj. §. vlt.

Dare intelligitur qui remittitur. l. & generaliter. ff. de calumn. & l. si mulier. ff de condi. cau. dat. Bartolus in l. Modestinus. ff. de solut.

Data vel datum est caracterizatio in fine constitutionum vel literarum inscripta, ex qua cognosci potest quo anno, mense vel die instrumentum, vel quælibet litera emanauit, & à quo tempore obliget constitutio, vel prosit gratia in scriptis facta. vide de hoc Ioan. in fi. lib. 6. super verbo data.

Datio in solutum est datio pro solutione & satisfactiōe, verbi gratia, Cum Petrus deberet Ioanni centum, agitur inter ipsos vt Petrus det ei in solutum, id est, pro solutione & satisfactione eiusdem vnam domum.

Datiuus quādoque resoluitur in ablatiuum per prępositionem: vt ei, id est ab eō. l. 2 de condic. tritic. ff. vsu. quemadmod. ca. l. huic. si cer. peta. l. fin. §. si duob. vbi exponitur vtri eorum, id est à quo.

Datiuus quid importet, vide Bar. in l. impuberē §. fin. ff. de falsis.

De Dante E.

De, ista præpositio quādoque auget, vt in dictione depositum, vt not. ff. depo in l. j. in prin. *Ali* quando priuat, vt xxxv. distinc. episcopus. Idem quandoq; exponitur de, id est, propter, vt de re familiari, id est, propter rem familiarem. C. quando ciui. ne. præiu. cri l. vnica, in princi. *Ali* quādo, id est, pro, vt ff. de aqua plu. arc. l. post venditionē. Aliquādo ponitur pro à, l. si is qui rem §. si fur. ff. de fur. *A*liquando de, mutat ex toto significatum dictionis cui adiungitur, vt destruo, dedecus, degener. Aliquando nec addit, nec minuit, vt detegere, id est, tergere, in auth. de mona. in prin. Et regulariter ponitur declaratiuè. ff. de arb. l. si de mei cum aliis concordant. Interdum ponitur

nitur pro super. C. si à non cōp. iud. l. iij. interdum ponitur pro valde, vt deproperat, id est valde properat. C. de vet. iu. enu. l. ij. §. sed quia diuine. Aliquando ponitur pro secundum, vt de libellis, id est, secundum libellos. xx. dist. de libellis. Aliquādo pro turpiter, vt depectus, id est, turpiter pact⁹. ff. de calum. l. & generaliter Aliquando sub auditur à iure. ff. de adul. l. ij §. lenocinij. in fin. Aliquando denotat causam materialem: vt ff. de coniun. cum eman. lib. l. j. §. nunc videamus. Item an ista præpositio de, significet causam proximam vel remotam, vide Bar. in l. si finita. §. deinde. ff. de damn. infect.

Debet, & oportet, aliquando dicunt necessitatem, aliquando honestatem, vide Ioan. And. in c. fin. de iur. calum. super verb. per teipsum. & not. in c. intelleximus. in verbo potest. de iud. Et nota quod verbum debet, in propria significatione importat necessitatem, vt est glos. in clem. attendentes. in verbo debeant. de sta. mona. Sed honestatem significat vbi æquitate suadēte vere possunt improprlari. C. de pig. l. iij. Nota tamē vbi materia est indifferēs verbum debet, regulariter importat necessitatem. glos. in cle. attendentes. de stat. mon. Item dicitur quod quacunque actione debetur. l. pecuniæ verbum. §. fin. de verb. signific.

Debiti diem venire, est debitum posse petere.

Debitor est qui accipit pecuniam à creditore. Itē secundum Marcell. dicitur qui nactus est exceptionem iustam nec à naturali æquitate abhorrentem, id est, discrepantem, secundùm Accurs. in l. Marcellus. ff de re. iur. Sed propriè is est á quo inuito exigere possumus. l. debitor. de verb. signifi.

Debitum est in quod aliquis alteri & naturali vel ciuili obligatione tenetur. Et debitum intelligitur remitti in redditione chirographi vel instrumenti, non autem sic in redditione pignoris. Item debitum est quod exigitur ab inuito. ff. de verb. sig. l. debitor. & est glo. in clem. j. de deci. Et debitum, ciuile potest capi duob. modis: Vno modo efficaciter & propriè, prout est in chirographo post biennium, vel in obligatione ciuili resultante ex sententia. l. Iulianus. ff. de condit. inde. Secūdo modo impropriè & inefficaciter, prout est in omni debito regulariter cui obstat exceptio, vel etiam pone exemplum secundùm glo. in l. j. ff. de cond indeb. scilicet, in chirograph. ante biennium.

Debitum grauius quod dicitur, vide Bar. in l. si quid ex famosa. ff. de sol.

Decanica dicuntur carceres, in auth.

auth.apud quos oport.§.pen.

Decanus nomen dignitatis est ecclesiasticæ:sic dicta quòd fortè ab initio decani præerant decem clericis,sicuti & in re militari decani appellantur, qui decem præsunt militibus, vt accipitur in tit.C.de deca.libr. xij.Significantur tamen quandoque hac appellatione etiam archipresbyteri, vt in cano. in capite.50.distinct.Interdum & clerici ecclesiæ Constantinopolitanæ. l.non plures.C.de sacrosanctis ecclesiis.eo quòd in decanis essent diuisi.

Decaprotia,id est,decem primatus:annumeratur inter munera ciuilia mixta.l.fi.ff.de mun. Erant enim decaproti seu decem primi ex decurionibus, qui tributa exigebant fiscalia.

Decedere,cõtrarium est ei qđ est succedere,vt si dixeris, Appius Clau.successit in prouincia Ciceroni,& Cicero decessit Appio. Vnde dicti sunt successores & decessores. Vlpia.lib. 48. dig.ad l.Iul.ma l.quęvi. Quęvi inquit,de prouincia cũ ei successum esset, non decesserit.

Decido,cidis,est cũ creditore super debito transigere. Cic.3.in Verrẽ.Nisi cum muliere,inquit, decideretur.Idẽ 4 eundẽ: cum reo trãsigat, cũ accusatore decidat.Idẽ in 5.Qui septingentis decidere noluisset,mille promisit.Plin.lib.7.*A*bunde igitur atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui, iure dici non queat felix.Martia. Conturbabit Atlas,& non erit vncia cœlo.Decidat tecũ,qua pater ipse deum.Scæuola libr.xxvj.de administ.& peric.tutor. l.cùm hereditas.Cum plerisque,inquit, crediroribus ita decidit: & paulò post cum plerisque creditoribus ita deciderunt. Nebr.

Decedere aliquando significationem habet contrariam verbo accedere:vnde & decessio pro deminutione. l.pecuniæ verbũ. §.j.de verbo. signific.Magistratus autem decedere dicuntur, qui ei,qui successor missus est, cedunt.

Decemprimi, vide Decaprotia.

Decemuiri quando primũ creati, &qua de causa,vide l.2.§.& cũ placuisset.de orig.iur.

Decessio, vide Decedere.

Decessor dicitur qui obiit nullo medio, prædecessor, qui ante decessorẽ, antecessor,qui ante prædecessorem. xciij. distinct. cap.j.per Archidiac. *A*pud Iurisconsultum est, cui è prouincia abeũti successor missus est. l.iiij.de offic.Proconsul.

Decidere est transigere. l. cùm hereditas.de administrat.tuto.

Decima, secundum Hostiensin Sum.de decim.§.j. est omnium bonorum mobiliũ licitè quæsitorum pars decima Deo data, diuina constitutione debita. vt colligitur de decim.ca.j. & cap.parochianos. ca.non est

cap.tua nobis. §. verùm.c.cum non sit.Et est dãda de omnibus bonis iuste acquisitis. eod.ti.c. ex transmissa. & cap. commissum,scilicet,de lana , fœno,& piscariis,nullis deductis expensis.c.pastoralis.eod.titu.& cap. cùm homines etiam de iis quæ proueniunt de molendino ad ventum.c.ex transmissa.præal. Item de apibus &omni fructu. cap nuntios. eodem titu.& debentur decimæ in signum vniuersalis dominij, nec sunt retinendæ, sed soluere compelli debent per ecclesiam. de deci. cap.tua nobis 2.in fine.De hoc vide gl.in verbo, præmoniti.in clem.2.de iudic.

Decimarum tres sunt species secundum Hostien.in Sum. scilicet, quædam personales, quæ debentur ex opere personali, vt ex artificio,scientia,militia, negotiatione, &c. quædã prædiales,quæ proueniunt ex prædiis,vt vnum bladum, fructus arborum,&c. Tales enim dandæ sunt illi ecclesiæ, in cuius parochia sita sunt prædia.de decim.ad apostolicæ.etiam decimas prædiales tenentur soluere Iudæi.cap. de terris. eod. titulo.Item debent solui de diuersis seminibus vnius agri, non tantùm de vno , si fuerint successiuè seminata. capitu.ex parte canonicorum,eodem tit. Etiam Cistercienses & alij qui nullo gaudent priuilegio,dare tenentur decimas de terris de nouo acquisitis , licet ea propriis manibus excolant,capitu. nuper.eodem,titulo.Quædam sunt decimæ mistæ, secundum Hostiensem ibidem & possunt dici hæ de quibus dubitatur vtrum sint prædiales, vel personales, vt de agnis, & fætibus aliorum animaliũ , quæ sunt in pascuis,& gregatim pascuntur.

Decisio,onis,ab eo quod decido, idis,in superiori significatiõe. vt sit decisio idem quod transactio.Cicero de prouinciis consularibus,Cum tyrãno , inquit, decisiones & direptiones. *Ambrosius* ad Titianum: Promptior esto decisioni , cuius & spes potior & fructus est. Paulus libro trigesimoquinto, ad legem Falcidiam. l.si heres.& heres,inquit,cum creditoribus deciderit,ne solidum solueret, & ob eam decisionem factum sit vt aliquid retineret. *Anton.* Nebris.

Decisio est lex Imperatoris, de quo vide C. de contrahenda & commit.stipul. l. veteris.& de emend.Iustin.Cod. in princip. super verbo decisiones. & inst. de nupt.§.vnde quæsitum. *Aliquãdo* ponitur pro transactione.l. si heres. ad legem falcid.

Declinare sententiam, est paulatim illam infirmare,&ideò nisi sententia declinetur,rebus iudicatis stabitur.

Decoquere, est consumpto pa-

trimo-

rimonio creditores ære credito fraudare: vnde decoctores, quos vulgò vocamus fallitos, vt opinor, quod creditoribus fidem fefellerint.

Decoctores, dicuntur qui cũ non sint soluendo, vertunt solum, atque aufugiunt: vnde Catullus: Decoctoris amica formiani. & Valerius de varietate casuum: Postea inopia turpem decoctoris superlationem. Seneca libro quinto de beneficiis. Quomodo fœnerator quosdã debitores non appellat, quos scit decoxisse. Iustinianus libr. decimo, de decurionibus. l. qui liber. Quilibet principaliũ, vel decurionũ siue decoctor pecuniæ publicæ fraudulentus. Hic decoctorem videtur posuisse nen tam pro eo, qui cùm soluendo non sit, fidem publicam frangit, quàm pro eo, qui de peculatus est pecuniam publicam. In quo significatu accipit Martialis, cùm ait: Nihil colonus, villicusque decoxit, hoc est defraudauit atque intercepit. *Accursius* non intelligens quid esset decoctor, officij nomen esse dixit. Nebris.

Decolorari, pro infamia notari. l. eum, qui. Cod. de episcopis & clericis.

Decretalis bonorum possess. quæ sit, vide suprà bonorum possessio extraordinaria.

Decretalis epistola est, in qua Papa ad consultationem alicuius respondet. de rescrip. cap. j. siue solus, siue de cõsilio fratrũ, vt de elect. bonæ memoriæ. j. Vnde decretũ statuit, decretalisq; respõdet. Et de differẽtia horũ nominum, decretalis epistola, decretum, canon, dogma, mandatum, interdictum & sanctio, est glos. in Summa, distinct. iij. in verbo omnes.

Decretum secundum Spec. dicitur multis modis, vt in titu. de primo, & secundo decreto. §. dicitur ergo. Quandoque dicitur sententia definitiua, vt ff. de re iudic. l. decreta. vel interlocutoria, vt ff. de off. assessoris. l. j. in fi. Quandoq; dicitur id quod Papa constituit seu statuit, de consilio cardinalium, nulla facta consultatione, & tunc in scriptis redigitur, vt de rescr. præsenti. xx. dist. si de creta. & c. sequ. Quandoque consequens consensus eligentium in scriptis redactus, vt ij. q. j. legum. & de elec. c. innotuit. Quandoq; est illud, quod capitulum, vel ordo, vel vniuersitas, vel maior pars ordinauit, vt ff. quod cuiusq. vni. no. l. planè. & quasi per totum. Quãdoque est iudicis auctoritas in alienationibus rerum præcipuè minorum interposita, vt C de prædiis minorum. l. inter. & per totum. Quandoque decretũ dicitur auctoritas principis in rescriptis beneficialibus interposita, vt de rescript.

cap.gratiæ.lib.vj.& secundum Azonem, illud decretum est confirmatorium gratiæ, quia ex hoc princeps insinuat suam voluntatem, quæ seruanda est, etiam secundū eum ligat ignorantes. Est etiam quoddam decretum decurionū quòd in inuitos super muneribus rerum tribui potest, exceptis, qui in liberalium studiorum laboribus sunt, & qui medendi cura funguntur. C.de decret.decurio. l. exceptis.li.x. Quandoque decretum est iussus iudicis, quo mandat bona alicuius propter eius contumaciam possideri, & illud diuiditur in primum & secundum decretum. Decretum primum est primus iussus iudicis quo mandat bona propter contumaciam in pœnam contumacis detineri. Vel sic describitur. Primum decretum est alicuius rei prohibitæ vel permissæ regulariter, in certo casu facta prima prohibitio, vel permissio, referendo singula singulis. Secundum decretū eodem modo describitur, nisi quòd ibi ponitur secunda prohibitio vel permissio, & taliter dicitur primum rescriptū secundi. Quandoque interponitur primum decretum, & non secundum, quia in aliquibus non est opus secundo, vt not.in cap.quoniam frequenter, §.in aliis. vt lit.non contest. super verbo constituitur. Et illud decretum habet locum in actione reali vel personali, licet diuersimodè, vt dicto §.& §.sequen.& interponitur ante litem & post, quotiescunque aliquo contumace existente adhuc non ita liquet de causa, quòd diffinitiua sententia valeat terminari: vt in dicto cap. quoniam.prælleg. Decretum secundum est secundus iussus iudicis, quo licet bona alicuius propter contumaciam possideri, quæ prius ex primo decreto detinebantur, vt de eo, qui mit.in pos ca.primo. in gl. vltima. Et habet locum secundum quosdam in actionibus personalibus tantum, quia secundum Ber.in glo. vbi suprà, in realibus solùm lapsus anni constituit missum ex primo decreto verum possessorem: nec est opus secundo, secundum alios tamen habet locum tam in realibus, quàm in personalibus. de hoc plenè Bern.in ca. contingit. de dolo & contuma. in gloss. vlti. Vel sic secundum Ludo.de Ro. Est prima iudicis aggrauatio priuata contumaciæ, & sic suo modo diffinitur secundum decretum. Et secundum non potest interponi nisi contra latitantem. Et latitatio est debitoris absconsio fraudulenta in damnum creditoris. l. Fulcinius. §. si quis possidet. ff. ex quib. cau. in pos. ea. quod est verū nisi periculū sit in mora,

tunc

tunc enim interponitur secundum decretum contra non latitantem debitorem, vt no. Io. Andr. in cap. consultationibus. de officio delega. in nouella. & Bald. dicit in c. j. de mil. vas. qui cont. est, in vsib. feu. Sed vtrum secundum decretum (sit sententia interlocutoria vel diffinitiua, effectus est magnus, vt in c. cum cessante. de appella. & l. quod iussit. de appellat. vbi per Bar. & C. de episco. aud. l. ij. per Bal. & l. si finita. §. si forte. ff. de dam. infe. vbi per Dy. Sed Lud. de Ro. dicit q; secũdum decretum est sententia interlocutoria. allegat gloss. singularem in præsenti §. cum autem. in verbo admodum. C. de his, qui ad ecclesiam confug. not. Io. And. in gloss. magna in fine, cap. j. de rebus eccles. non alienan. libro vj. & ibi vide iura de hoc.

Decubuerit, id est, in lecto iacuerit. ff si quis cautio. l. ij. §. si non propter valetudinem.

Decuriones, in coloniis & municipiis dicuntur qui Romæ Senatores appellantur: dicti à numero equitum. quibus in militia præerant. Auctores sunt Nonius Marcellus, & Festus Pompeius, dignitas verò ipsa Decurionatus dicitur, de officio decurionum, & de illorum dignitate, lege in libris Digestorum, titulum ad municipales. l. quoties, & l. libertus. Item de decret. ab ord. l. ambitiosa. Omnino decurionũ officium est, pecuniam publicam habere, tractare, & exigere. Neb.

Decurio dicitur qui decimã partem de bonis ducit, vel qui est super decem milites constitutus in curia dominorum vel principum: sicut centurio super centum, qui aliàs etiam vocatus est centenarius. Et vtuntur illo vocabulo Theologi, quia dicitur 1. Machab. 3. quod Iudas constituit duces populi, tribunos & centuriones. Beda tamen dicit super illud Luc. 23. & Marc. 15. Ioseph nobilis decurio, quòd decurio vocatur ideo quia est de ordine curiæ, & officium curiæ administrat. Qui etiam secundum eum dicitur curialis, à procurando, quia procurat munera ciuilia & curialia. Vide de hoc ff. de decurionib. & fil. eorum. Quidam autem dicuntur decuriones appellari ex eo quòd cum ciuitates & municipia cõstruebantur, cuiusque loci gratia cõsilij, decima pars hominum colligebatur. vt ff. de verb. sig. l. pupillus. §. decuriones. Etiam quidam dicunt decuriones esse ex eo dictos, quòd cum Coloniæ ducerentur, decima pars eorum qui ducebantur, in consilium publicum constituebantur, & decuriones vrbis Romanæ à muneribus excusabantur, vt C. eodem titulo, libro vndecimo.

Decussatè, id est, ornatè.

Dedecus, quando aliquid dicitur fieri cum dedecore, vide Bart. in l.ij. §. si emancipatus. ff. de bonor.possess contratab.

Dederit, id est, dare voluerit. ff. de verbo.oblig. l. si stipulatus sum dammam Aliquando dederit exponitur, id est, reddiderit. ff. loca. l. in naue Saupheli.

Dedititij serui dicũtur, qui ex obsidione se dediderunt in potestatem victoris, formam autem deditionis scribit Liuius libro primo ab vrbe condita. Obsessor, inquit, interrogauit, Estisne vos legati oratoréque missi à populo Collatiño, vt vos populúmque Collatinũ dederitis? Sumus. Estne populus Collatinus in sua potestate? est. Deditisne vos, populũque Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtensilia, diuina, humanaque omnia in meam Romanique populi dictionem? dedimus. Et ego recipio. De seruis deditiuis Iustinianus in primo Institutionũ lib. titu. de libertinis, & quo modo manumissi obtinebant infimum libertinitatis gradum, quoniam illorum, inquit, pessima conditio est. Nebr.

Dedititia libertas, secundũ Azo. in Sum. eod. titu. hodie sublata est, sed olim eorum dicebatur dedititia libertas, qui sic seruiebant, vt toto tempore vitæ suæ seruili iugo detinerentur, post mortem verò eriperent in libertatem, colligitur in l. vnica. C. de lat. liber. tol. & Institut. de succes. lib. §. vlt. & l. vnica. C. de dedit. lib. tol.

Dedititij liberti olim erant, & dicebantur, quia hi, qui se dedebant timore destructionis suæ, hanc talẽ libertatem consequebantur, & dicebantur liberti, fortè propter spem libertatis. Vel verius liberti vocabantur, quia verè liberti erant, licet seruire cogerentur. hodie verò non sunt. Azo in Sum. C. de dedit. libe. tol. Erant autem hi pessimæ conditionis, quia toto tempore vitæ suæ erant serui, & in morte liberti, vt dictum est, vt Institut. de libert §. libertinorum autem, & dicunt doct. quod tales non erãt serui sed coacti erant ad seruiendũ: & erant inducti ex l. Aelia Sentia, quæ etiam multa alia (scilicet mala) induxit, vt in gloss. Institutit. præalleg. Sed de dediticiis aliter & verius Theophilus & Gaius in Instit.

Deductio, est defalcatio.

Defalcare, idem est quod deducere & detrahere.

Defendere est vicem domini subire, vel illud facere quod faceret dominus in lite, & pro eo respondere.

Defensio quotuplex est, vide Bar. in l. de pupillo. §. primo. ff. de noui operis nuntiatio. & quo iure est introducta, idem Bar

in l.

in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. & quot modis sumatur defensio. Bar. in l. liberto. in fi. ff. de neg. gest. Quando aliquid dicitur fieri ad defensionē, vide Bart. in l. 1. C. vnde vi. Interdum sumitur pro excusatiõe, vt l. Sed etsi. de vsur. aliquando pro exceptione, vt l. si quidem. C. de exceptionibus.

Defensor est ille, qui fi emandato cautione præstita de iudicato soluī alium defendit. vel eius defensioni se offert, vt ff. de procuratorib. l. si procurator. § fina.

Defensores ciuitatum secūdum Azo. in Sum. eod. tit. C. de def. ciui. sunt hi, qui in omnibus tanquam patres, potius quam vt iudices se habere debent, vt ita nominis suiv tantur officio. C. eod. ti. l. 3. & auth. vt iudices sine quoq. suffrag. parag. eos. Inest, autem officio defensoris huiusmodi præbere auctoritatem his, quæ agūtur apud eum ex voluntate partium, vt adoptionis, emancipationis, manumissionis, testamentorū insinuationis, vt in authē. eo. tit. parag. sed neque proprias. Item donationis insinuatio. In contentiosa autem iurisdictione habet cognitionem vsque ad trecentos aureos, vt in authen. præal. parag. & iudicare.

Deferre aliquem, est eum accusare, sed deferre alicui, est grates & reuerētias sibi facere. ff. de accus. l. libellorum, & sic dicimus, plus deo deferendum est, quàm homini. deferre autem appellationi, est illa admittere: differunt tamen deferre, & accusare in hoc, quia deferre fit reo absente. sed accusare fit reo præsente.

Deferre iuramentū est aliquem arctare vel astringere ad iurā dum, & quandoque defertur à iure, quādoq; à iudice, quādoq; à parte, quandoq; etiam delatio à parte parti defertur, de omnibus his not. C. de iureiuran l. 1.

Deferuescere iram alicuius dicimus, cum ex irato mitis redditur, l. quis sit. para. idem ait. ff. de ædilitio edicto.

Deficere dicuntur, qui ab iis quorum sub imperio sunt, desistūt & in hostium numerum se conferunt. l. amissione. de cap. dimin.

Definio & definitio, non definio & diffinitio, notatum à Ludouico Bonognino, semper legi in Pandectis Florentinis, & ferè n unquam aliter legitur in libris vetustissimis, qui reperiuntur scripti etiam in aliis facultatibus. Nebris.

Definitio est plurium rerū summatim facta traditio, quod idem est cum regula, l. omnis definitio iuncta l. 1. de regulis iuris diffinitio autem est propria, & breuiter compreben

sa rei substantiæ enuntiatio: quæ constat ex genere & differentiis. Bar. in l. 1. de testam.

Deflorare virginem quid sit. no. per Archidiaconum, extra de desponsatio. impuberum, cap. vnico. lib. 6.

Defrutum, mustum est quod decoquitur quousq; pars tertia relinquatur. Plinius tamẽ lib. 14. Sapa, inquit, fit musto vsq; ad tertiam mensuræ partem decocto, quod vbi factũ ad dimidiam est, defrutum vocamus. Virgilius quarto Georg. Aut igni pinguia multo Defruta. Vlpianus lib. 33. Dig. de fundo instruct. l. quæsitum. Vas, inquit, æneum in quo sapa coquerentur, & defrutũ fieret. Item de vino & tritico legato. l. qui vinum mulsum, inquit, passum defrutum. Defrutum dictum est, quod autore Plinio fit ad dimidias defraudatũ, aut quemadmodum vult Nonius Marcellus, quod ad tertiam redactum sit. Non quod Accursius hallucinatur quod de vsu sit sublatum, vt quandiu possit seruetur, quasi sit dictum à fruor, eris. Nebr.

Defrutum, mustũ est, quod decoquitur quousq; tertia pars tantum relinquatur.

Defunctio est à debito liberatio, inde defunctus, id est, liberatus. Secundo idẽ est quod mortuus. Et forte dicitur ideo mortuus defunctus, quia liberat à miseria cõditionis humanę.

Defunctoriè & perfunctoriè idẽ sonant quod transitoriè, vel curiosè, & negligenter.

Deglabrare, est delibrare siue cingere, hoc est arborem decorticare, nam glaber propriè dicitur qui læuis est, & pilis caret, sed hic deglabrare pro lævem facere posuit Iurisconsultus Paulus libr. xlvij. Digest. titu. arborum furtim cæsarum. l. cędere. Cingere, inquit, arborem est deglabrare siue delibrare. Ant. Nebr.

Deglabrare seu deglubere est corticem eximere. l. cędere. ff. arbor. fur. cæs.

Degradare est deponere de ordine, vt lxxxj. dist. dictum. Qualiter autem habeat fieri degradatio, no. de pœ. cap. degradatio. libro vj. nam deponere fit simplici verbo, sicut suspendere, degradare autem cum solennitate.

Deierare est falso iurare. cap. in literis, de testibus. & c. literas. de præsumptionibus.

Deinceps, id est, de cætero. C. de epi. audi. l. nemo deinceps.

Deinde, vide instit. de re. diuis. §. insula.

Delata hereditas intelligit quã quis adeundo consequi pot. lege delata. ff. de verborum significatione.

Delator, est alicuius criminis denuntiator, dummodo ad officium suũ non pertineat ea denuncia

nũciario, hoc genus hominũ odioſum habetur. Martial. de delatoribus: Turba grauis pacꝛi, placidéque inimica quieti, Quæ miſeras ſemper ſolicitabas opes. Idem. Et delator habet quod dabat exilium. Pro denunciatore tantũ poſuit Iuriſconſ. Papin. tit. de diuer. & tẽp. præſ. l. intra. Intra quatuor inquit, annos vacãtiũ bonorũ delator. *In* tit. tamen de iurẽ fiſci, ꝓpria delatoris ſignificatione vtitur ſæpe. Nebr.

Delator eſt idẽ quod accuſator, vel qui bona aliqua tanquam vacantia fiſco denuntiat, ideſt manifeſtat. Et nota, ꝙ deferre dicitur multis modis: Primò, id eſt afferre, ſeu offerre, vnde dicitur hæreditas deferri, vt l. 2. *C.* de Carbo. edic. Item accuſare de quolibet crimine, vt l. iubemus. *C.* ad l. *Iul.* repe. *Item* delator, id eſt bonorum nũtiator. l. intra. ff. de diuer. & temp. præſcr. & Bar. in rub. de delat. & de hac materia vide plenè per Bar. in dicta rub. de delat. lib. 2. C.

Delegare plura ſignificat, primo eſt aliquem iudicem loco ſui & auctoritate ſui iudicaturũ conſtituere, vel ſubſtituere, vt l. præcipimus. C. de appel. circa mediũ. & l. ſequẽ. in fi. Quando que eſt in locum ſuum, vel vice ſui alium rerum creditorem dare, vel cui iuſſerit creditor. Et hoc modo inter delegatum, & eum cui fit delegatio, oportet interuenire ſtipulationem, vel litis conteſtatio. His enim modis fit hæc delegatio. l. delegare. ff. de nouatio. & Azo. in *Sum.* eo. ti. de noua. Delegare enim poſſum, id eſt vice mea debitorem meum dare creditori, & ex delegatione liberor ego à creditore meo, & extinguitur ipſa obligatio qua tenebar, vt quando tibi ſum obligatus, & alium habeo debitorem mihi obligatum, & iſtum tibi aſſigno, vt debitũ ab eo recipias, te & ipſo volentibus, hæc eſt delegatio quædã. *Interdum* delegare eſt deſtinare ſeu aſſignare, vnde in l. 2. ad legem *Iuliã* petul. pecunia delegata, id eſt, deſtinata.

Delegatus eſt cui cauſa committitur terminanda vel exequenda vices delegantis repræſentans, & in iuriſdictione nihil proprium habẽs: vt ff de offi. eius cui mand. eſt iuriſ. l. 1. in fi. & extra de offic. deleg. ſane quia, & cap. cum olim. & Hoſt. in *Sum.* eod. tit. Vel ſic, Delegatus eſt is cui à ſummo Pontifice, vel ordinario vel delegato principis cauſa committitur. *Inde* venit ſubdelegatus, qui dicitur reſpectu delegati. Item is, cui principium cauſæ vel medium committitur, & ſi iudex propriè dici non poteſt: vt cap. ſuper quæſtionum.

§.porro.eod.tit. Delegatus tamen propriè delegare potest principium,medium,& finem. in §.intentionis.ca. super quæstionum.præal. Vel secundum Specul.eo.ti.in princip. est is: qui alterius commissione recipit alicuius causæ iudicialem cognitionem,nam,& subdelegatus est cui per aliquem habentem iurisdictionem demandatur in iudicio aliquid vel extra iudicium faciendum non iure proprio, sed de iure mandantis. Et differt à subrogato,& conseruatore. Nã subrogatus habet iurisdictionẽ iure proprio,& merum imperium, sicut iudex principalis cui subrogatur, sed conseruator nullam habet iudicialem cognitionem, sed tantum potestatem super notoriis,& manifestis.ca. statuimus.de offi. deleg.lib. 6. *I*udex autem delegatus habet iurisdictionem in ecclesiasticis personis,non propriam, sed à superiore cõmissam,vide Gof.in *S*um.eo. titul.& delegatus in causa sibi delegata maior est ordinario. de offi. deleg. sanè 2. & de of. ordin.pastoralis, quia talis vices gerit delegantis.

Delibrare,quod est librũ,hoc est corticem arbori detrahere, lege suprà in ver. cingere arborem.in verb.deglabrare.Neb.

Deliberare est factum diligẽter tractare,vel in mente reuolue re,vel cum amicis suis explorare,an expediat sibi illud admittere de quo quæritᷣ, puta hereditatem agnoscere,vel adire,vt l.Atist.in principio. ff. de iure deliberan.

Deliberatio est prouida cauę circumspectio,cum qua ratio totum agit,& furor sibi nihil vẽdicat.11. quæst.3. illa præpositorum,& cap.sequen.

Delictũ dicitur quasi derelictũ. & nota prout suprà tetigi in verb contractus, & sicut actionum,quædam proueniunt ex cõtractu,vel quasi contractu, ita actionum quædam proueniunt ex delicto, alię vero ex quasi delicto. Ex delicto proueniunt actiones vbi delictũ personæ verè,& directè cõprehẽditur,vt est videre in furto, rapina,homicidio.Ex quasi delicto,vbi personę delictũ verè & directè nõ cõprehenditur, sed interpretatiuè,vel iuris fictiõe,vt si iudex per imperitiã suam male iudicauit, tenetur parti quam læsit ex quasi delicto. *I*tem si tenes in domo vel officina aliquem prauum hominem qui damnum dedit mihi teneris ex quasi delicto,eo quòd in culpa sis vtendo malorum hominum ope. Et est delictum desertio boni.Peccatum vero prauus actus.Sed crimen est peccatum graue accusatione,& damnatione dignissimum. Hęc est differentia secundum

cundùm *Ang.*lxxxj. diſt.ca.j.& not.de pœnit. diſtinct. j. ſi peccatum.& per Io. And.in regula peccatum.Et pro differentia inter delictum & peccatum eſt bona gloſ.in l.j. C. ſi aduerſus deli.vbi dicit Accurſ.*Delictum* eſt genus generaliſſimum,ſiue veniat ex animo,ſiue non.Crimen verò genus ſubalternum. Continet enim ſub ſe furtum, adulterium, & alia quæ ex animo proueniunt.i. ex conſcientia. Adde quòd delictorũ quædam ſunt publica,quædam priuata de quibus infrà in verſic. priuatã, Item aliud eſt delictũ generale, aliud ſpeciale. Generale eſt, quod certa appellatione plurima eiuſdem naturę crimina complecti poteſt, vt furtum, homicidium, falſum: quod *Doct.*noſtri nominatum delictum appellant.*Speciale* verò delictum Iuriſconſul.intelligunt, quod *Doct.* innominatũ dicunt, vt cùm quis in ius vocatus non paret, cùm temerè appellat. hæc enim facta pluribus ſpecialibus verbis deſignãtur,non vno generali, vt copioſius declarat Alcia.in l.aliud eſt fraus.de verb.ſignifi.

Delinimenta pro blanditiis.l.iiij. de inoffic.teſtam.

Delphi, orum, ciuitas eſt Phocidis,ad mõtis Parnaſſi radices, poſita, vbi Apollo ſolitus erat reſponſa dare,ſed quemadmodum ait Iuuenalis: Nunc ceſſant oracula *Delphis*.titul. de cenſibus.

Delphicæ menſæ à *Delphis* vrbe Apollini ſacra dictæ ſunt, & erant ex ære, quas veteres cortinas vocabant.Plin.libr.34.Ex ære,inquit, factitauerunt cortinas tripodum nomine delphicas. Cice. ſexta in Verrem, Menſas delphicas è marmore. Martial. Argentum atque aurum nõ ſimplex delphica portat. Florentinus titul. de ſupellectili legata. l. iij. Trapezophora, inquit, delphicæ ſubſellia. Ant.N,

Deludit, id eſt decipit, & ſic deluſio non approbatur à iure, extra de alie.iudi.mut. cauſa fac. capit.j.& ff. de iudic. ſi prætor. ibi deluſoria eſſent prætorum decreta.

Demens eſt qui neſcit vel nõ poteſt exprimere quid velit aut nolit.c.paſtoralis, de cle. ægro. lib.vj.vbi bonus tex.& gloſ.ibi ſuper ver.remittit.

Deminuo,is,& deminutio, onis, non diminuo & diminutio, vt paſſim legitur in libris Digeſtorum, debere ſcribi adnotauit Ludouicus Bonogninus ex Pandectis Florentinorum. Eſt autẽ capite deminutus, vt ait Feſtus, qui ciuitate mutatus eſt,& ex alia familia in aliam adoptatus, & qui in hoſtium poteſtatem venit & cui aqua & igni interdictum eſt. Nebr.

Demolior, demoliris, eſt illud quod

quod extructum est diruere. Nam moliri est ædificare, cuius contrarium est demoliri, Virgilius primo Aeneid. Molirique arcem, & manibus subuoluere saxa. Apud antiquiores demolio, is, declinabatur, vt Diomedes testimonio Varronis ostendit, quem citat in libro poetico: Non demolio, inquit, astra. Et Nævius in corollaria: Hæc demolire, inquit Vlpianus titul. de vsufructu. l. heres. Ante, quàm vsufructu prohibuerit, demolierit. Et demolitus passiuè, vt in titul. de vsucapi. l. eum qui. A. N.

Demoliri est dissipare vel destruere. Matth. vj. Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, vbi tinea non demolitur. Vnde demolitio, id est, destructio. l. stipulatio. de ope. no. nun.

Demõstratio idẽ significat quod ostensio. Nam omne verbum vel factum per quod aliquid ostenditur, demonstratio dicitur. Ideò dicit text. in l. certum. ff. si cert. pet. Certum est quòd nomine proprio vel alia demonstratione quæ vice nominis proprij fungitur, ostẽditur, & sequitur. Non refert an proprio nomine res appellentur, an digito ostendantur. Et licet falsa demonstratio non sit demonstratio, tamen ex ea quandoque sumitur significatũ ad nualidãdum actum, qui aliâs ea non expressa, esset validus: verbi gratia, Testator dicit, lẽgo vxori meæ vestem quę causa eius parata est. Hæc verba quæ causa eius, &c. sunt demõstratiua. Sed pone quòd nihil est paratum causa eius, tũc demonstratio est falsa, & dicit tex. in l. Quintus Mutius. ff. de aur. & argen. leg. quòd nullum est legatum. Secus si diceretur, Vestem meam purpureã quæ causa eius facta est, quia licet demonstratio sit falsa, tamen apparet de re legata per verba præcedentia, vt in l. Quintus Mutius. præalleg. Et si vis scire pleniſſimè, an & quando falsa demonstratio vitiet dispositionem, tradit Barto. in l. demonstratio. ff. de cond. & demonstr. Porro demonstratio hic differt à conditione, quòd demonstratio plerunque factam rem ostendit, cõditio verò futuram. l. si nominatim. eod. tit.

Deni, denæ, dena, nomen est diuiduum distributiuum, quale illud bini binæ bina, & similia: cuiusmodi nomina Accursius solitus est exponere in bis tantum, cùm re vera significent cuilibet tantum, quod latuit Bartolum. Is enim exponens legem quæ habetur de legat. j. si quis testamẽto Titio & Seio decem dari iusserit: nullã hęc verba recipiunt ambiguitatẽ, vt dena dixisse videatur qui decem dixerit, putauit per dena viginti intelligi: ait namque

Qui

Qui reliquit decem, non videtur relinquere viginti. Nam cùm inter decem & dena illa sit differẽtia inter oratores obseruata, quòd decem numerum simplicem, hoc est decem vnitates significet, dena verò cuilibet decem, erat sensus legis: quòd qui Titio & Seio legauit decem, nõ legauit dena, id est cuilibet decem, sed decẽ simpliciter, hoc est cuilibet quinque. In titu. de verb. obli. l. si ita. Accursius dena pro bis interpretatus est. Idem de annuis legatis. l. si legatum, exponens illud, Si legatum fortè sit relictum annua bina trina die fortè triginta dena per singulos debentur annos: licet non fuerit adiectum æquis pensionibus, dena pro decem interpretatus est, cùm dena nõ simpliciter decẽ, sed per singulos annos decem significet. N.

Dena id est decem, sed distributiuè, vt si legem Titio & Seio dena, intelligor singulis decem legasse. ff. de verbor. obliga. l. si ita stipulatus. & ff. de legat. j. l. si quis testamento.

Denarius dicitur à numero decẽ. de confe. distin. v. ieiunium.

Deniq; no. Arch. iiij. dis. denique.

Denuntiare est crimen alicuius superiori nuntiare, vt præpositio de, augeat nuntiationem, vt in simili. ff. depos. l. j. in prin. Hostien. autem in Summ. titu. de accus. & rub. de denunt. §. j. dicit quòd denuntiatio est criminis alicuius apud iudicem sine inscriptione facta delatio ad pœnitentiam agendam, vel aliam legitimam pœnam imponendam, vel etiã ad vtrũque in §. seq. ipse distinguit denuntiationem, dicens quòd quædam est denuntiatio pœnitentialis & Euangelica, & ad illam quilibet admittitur. Quædam verò iudicialis & canonica, & ad illam non quilibet admittitur. Vide ibi de illa, & in reportationibus Ioan. And. cap. nouit. de iudic. Est & denuntiatio species protestationis, quæ ad alium mittitur, vt cùm aliquem admoneo vt ab emptione desistat: vt defendendæ causæ adsit: vt à matrimonio causa legis Iuliæ exercendæ abstineat. Alciat. in l. detestatio. de verbor. signifi.

Denuo, id est de nouo, vel iterũ.

Depacisci est turpiter pacisci. Inde depectus, id est turpiter pactus. l. iij. de calumn.

Depectus participium est, ab eo quod est depacisor, quod significat turpiter pacisci: vnde depector apud Apuleium in oratione pro magia. Est, inquit, litiũ depector, omnium falsorum commentator. Vlp. lib. iij de calumniato. l. & generaliter. Hoc, inquit, edicto tenetur q depectus est. Nebr.

Dependere, soluere, & præstare. l. iij. § in iis. de vsur.

Deper

Deperditum dicitur quod desiit esse in rerum natura.l.deperditum.de pet.hered.

De plano aliquid dicitur fieri, quod iudex sine figura & strepitu iudiciario facit, de cuius verbi significato habes hodie plenè,de verb.sign. in clemen. sæpe.Arch. de elect.c.indemnitatib⁹.li. vj.super verb.strepitu & figura. Dicitur ergo iudex aliquid facere de plano, quando scilicet non est in consistorio,vt scilicet residens in loco in quo iudicare consueuit,& aliqualiter instructus, sine iuris solēnitate aliquid facit, statuit aut determinat.

Deportare est aliquem perpetuo exilio damnare, sed relegare etiam ad tempus, vt ff.de interd.l. relegatorum. §. hæc est differentia:& in gl. instit.quib. mod.ius pa.po.sol.§.relegati.

Depositum est quod custodiendum alicui datum est.l.j.ff.eod. Et dicitur à de, & positum, sic quòd præpositio de, augeat, vt ostendatur totum fidei eius cõ missum apud quẽ ponitur quo ad custodiam, & videtur separata custodia à deponere. Est ergo aliud pono, aliud depono: vt ff.eo.l.j.Quid sit actio depositi directa & contraria, require suprà actio depositi.

Depositarius est apud quem res aliqua deponitur custodienda. Et differt à sequestro, quia depositarius ad hoc præcisè tenetur vt depositori rem restituat, tenetur etiam maximam diligentiam adhibere. Sed sequester neutri litigantium tenetur præcisè rem restituere, sed indeterminatè illi qui vicerit. Alia differentia habetur in l.licet.ff.depos it.

Deprecatio à deprecari,quod est precibus rogare.l. deprecatio. ff.ad leg.R hod.

Deprehendere aliquem,est quod barbarè dicunt, in ipso facto capere.l.quod ait.ff. ad legem Iuliam.de adult.

Deprimere nauim est demergere.l. cum depressa. ad l. Rhod.

Derelictũ dicitur illud quod caret possessore,vel cp in nullius est possessione, vt instit. de re. diui.§. hoc amplius.circa finẽ.

Derogare est deminuere, vel in parte tollere,vel detrahere, vt ff.de verb. signif.l. derogare. & differt abrogare,ibidem,requiré suprà abrogare.

Describere est exemplũ sumere, quod Barbari dicunt copiare.

Deserere propriè militũ est, qui relinquunt locum in acie, aut sine commeatu discedunt ex castris:vnde est desertor & desertio, de quibus sæpe in libris Digest.tit. de re militari. N.

Desertores dicuntur clerici qui proprię ecclesię ministeriis destituris,ad aliam vitio fugæ se transferunt, vel confugiunt, vt xxj.q.ij.placuit, & hoc secundum Canones. Sed secundùm leges

leges,deſertores dicuntur milites vitio fugę ſuam militiam deſerentes.vt.3. de re milit.

Deſertum eſt locus non habitatus penitus neque cultus vlra memoriam hominum:vt ca.j. de verb. ſign.lib.vj vnde & deſertus pro neglectus. l.iij C.de agric.& cenſit.lib.xj.

Deſerta cauſa dicitur, cùm altera parte abſente, fertur ſententia.

Deſidero pręter illam notam ſignificat etiam deficere. Cęſar in commentariis , Deſiderati ſunt,inquit, eo die ſagittarij circiter ducenti, id eſt defecerunt: hoc eſt interempti ſunt. Suetonius in *Auguſto*: *Deſiderauit* nonnunquam M. Agrippæ patientiam,& Mecœnatis taciturnitatem. Quem locum Eutropius & Sextus *Aurelius* non intelligentes, decepti huius verbi ambigua ſignificatione putauerunt,quòd Auguſtus voluiſſet eſſe æquè patiẽs atq; *Agrippa*,& taciturnus vt Mecœnas: cùm apud Suetonium deſiderare accipiatur pro deficere illud, quod deſideramus. In quo ſenſu accepit Iuriſconſultus in titul.§ libertus ingenuus eſſe dicatur.l.quoties.Si uẽ officium, inquit, deſideretur,id eſt deficiat in eo qui debet obſequi & obtẽperare. N.

Deſidia ſimilis eſt imperitiæ. C. de teſtamen.l. ambiguitates,& quid eſt deſidia. not. per Arch. xxx.quæſt.j. deinde deſides: id eſt negligentes. C.de annon.& trib.l.iudices. ij.x.

Deſignatus id eſt electus.l.Barbarius.de offic.Præto.

Deſignatores qui, vide ſuprà in verbo,brabeutæ.

Deſinere propriè eſt in perpetuũ, vt rurſus non redeat.l.fin.de. ſ ſig.lib.Deſinere autem res abeſſe quando dicatur, explicat Iuriſcon.in l.mulieris. de verb. ſignifi.

Deſiſtere eſt à negotio iam ſuſcepto abſtinere.l.deſtitiſſe.de iud. & ad Turpil.

Deſtitutum teſtamentum, id eſt deſertum,ex quo nullus eſt heres Inſtitut. de hereditat. quæ ab.inteſt.§.cùm autem.

Deſuetudo & conſuetudo differunt ſecundum Bartol. in l.de quibus.ff.de legib. *Nam* conſuetudo eſt quando fit contra legem per ipſam conſuetudinem, ſed deſuetudo eſt quando non vtimur aliqua lege in iure poſita.

Deſultores erãt qui in ludis duos equos abſque ephippis agitantes ex altero in alterum mira pernicitate deſiliebant. l.apud. de præſcrip ver.

Detergere id eſt publicare, vel teſtibus probare.C. de malefic.l. ſi excepta.

Deterrere pręter vulgatum ſignificatum eſt & propoſito auertor.l.quòd ſi §.qui mãcipia.de ędili.edicto.

Deteſtari eſt abſenti denuntiare

teſtib

testibus adhibitis, vtl.subsigna. tum.§.2 ff.de verb.sign. & l.seq. Aliter autem detestari est facta alicuius abrenuntiare, spernere, vel abominari.

Detestatio est cum testibus facta denuntiatio.

Detexta lana dicitur cùm perfecta est,& à textrinis instrumentis detrahi potest.

Detrectare pro vitare,fugere,auersari,vnde detrectatio. l.qui cum.§.qui post.de re milit.& l. si maritus.ad leg.Iul.de adult.

Detrusus in l.quicunque. C.de episcop.& cleri.est quem canonistæ vocant depositum,Latini verò exauctoratum.

Deunx est vna pars assis quæ ex xj.vnciis perficitur. insti.de hered.insti.§.hereditas.

Dextans est pars assis quæ ex x. vnciis perficitur.

Deusdedit est proprium nomen. cap. tanta.de Simon. Similiter Deodatus.eo.ti.c.iij.

De D ante I.

Diabathrarij in l.j.C.de excusa.artific,sunt coriarij. *Alii*s tamen ibi aliter legendum placet,de quo vide *Alciatum* ibidem.

Diacatharotia, in l. quicunque. Cod.de omni agro desert.est id munus,cùm Impe.priuatis fundos concedit,vt purgetur:quod latiùs explicat,ibi *Alcia*.

Diacatoche(vt quidam legunt in præalleg.l.quicunque:) significat titulũ possessorium prædij.

Diaconus Græcè, dicitur minister Latinè,quia sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerij dispensatio haberur.Et hypodiacones Græcè dicuntur subdiaconi Latinè, quia subiacent præceptis Leuitarum. Et apud Hebræos Nathanei vocantur: vt habetur xxj.distinct.cleros.

Diadema propriè est corona Imperialis.

Diæta locus est in domo, vbi per otium versamur. Papinius in secundo syluarum. Vna tamen cunctis procul eminet vna diętis. Sidonius *Appollinaris* in Epistol. *Ex* triclinio fit in diætam siue cœnaculum trãsitus. Iurisconsultus titu.de legat.iij. l.ligni.§.lignis. Cellarium,inquit, iunctum eidem diætæ. Inde diætarius dictus est seruus siue minister in dicta deseruiens.Meminit Vlpianus in titulo,de fundo instructo.l.quæsitum. Est præterea diætarius, qui ex diæta quippiã furatur. vt Vlpian.in tit. de effractorib. l.j.Simili,inquit, modo & diætarij ibi legitur directarij, & saccularij puniuntur. Pro quo mendosè legitur detractarij.. Idem in tit. de effractoribus.l. saccularij. Qui directarij, inquit,appellantur,hoc est qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo.

Diætarij dicuntur qui in cœnacula aliena se dirigunt animo furan

furandi, à diæta secundum primam significationẽ sic dicti, & sic exponitur in l. saccularij, in princ. ff. de extraor. crim. licet ibi legatur in text. directarij. Sunt diætarij serui deseruientes in diæta. l. quæsitum. §. ostiarij. de fund. instr. Item custodes nauis, non pretio aliquo conducti, sed ob solum victum. l. j. nau. cau. stab.

Diarium præter ephemeridis significationem, refertur etiam ad vnius diei cibum, vel ad id quod alicui datur, vt singulis diebus se alat: quo sensu plerũque in iure accipitur. l. diariis. de adim. legat.

Diastoli vel diastolicæ dicuntur cum astu dictatores vel distinctores logon, hoc est publicæ rationis. Et secundum hoc accipitur in glos. de tab. scri. logo. Co. lib. xj. l. iiij.

Diathetũ videtur genus esse poculi, sicut syntheton siue synthesis. Iurisconsultus ad legem Aquiliã. l. si seruus. Si calicẽ, inquit, diathetum faciendum dedisti. Instinian. quoq; lib. x. l. j. Artifices, inquit, diathetarij, id est, calices diathetos fabricãtes. Ant. Nebr.

Diatretum Græcè, tornatile aut factum torno significat. Vnde apud Vlpianum in l. si seruus. ad legem Aquiliam. calix diatretus: & diatretarij notornatorib. in l. 3. C. de excus. artifi.

Dictare actionem vel iudicium, est intẽdere actionẽ vel agere. Dictatores olim dicti herũt, qui summũ magistratum gerebant, & quorum erat in mandatis causis sententiã ferre vel dictare: vt ff. de orig. iuris. l. ij.

Dicticæ sunt columnæ ecclesiæ in quibus imagines partim in suo catalogo ponũtur. Vel sunt tabulæ scribendi vel pingendi, à dicto dictę.

Dictum à promisso eleganter distinguit Vlpianꝰ in l. sciendũ. de ędil. edict.

Didragma est denarius valens duos denarios, stater valet duo didragmata: vnde, Valet nũmos didragma duos stater duplicat idẽ, notatur per Archi. 10. quęst. 1. magnum.

Diducere est diuidere & distingue re. Instit. de oblig.

Dienses populi sunt Macedoniæ à Dio colonia dicti, hos Pausanias Diastas appellat, apud quos gymnicum certamen agebatur. Pau. lib. vlt. in titu. de cen sib. l. fi. In Macedonia, inquit iuris Italici sunt Dienses. Antonius Nebrissen.

Dienses populi Macedonię, quorum mentio in l. vlt. de censib.

Dies est duplex, naturalis & artificialis. Naturalis est ab ortu solis vtque ad occasum. Ciuilis est à media nocte, in sequẽtem mediam noctem. l. more. de feriis. Ecclesia verò Romana exordiatur diem ab occasu solis, & finit in sequentem oc-

casum. Hęc Alciatus in l.ij.de ver.sig. licet Accur.aliter definire videatur in d.l.more.

Diem cedere vel venire obligationis quando dicatur, declarat apertè iurisconsul.in l.cedere. de verb.signifi.

Diem diffundi (vel vt quibusdam placet) diffindi, olim dicebatur cum res de qua erat controuersia, in sequentem diem cognoscenda reiiciebatur.

Diæta in vna significatione est cœnaculum, in quo die magis quàm nocte solét homines residere: vt ff.de donat.l. Lucius. vel domuncula constructa in hortis pro colligendis fructib. seu oblectatióis gratia: ita capitur in l.senatus. §. Marcellus. ff.de lega.j. In alia verò significatione dicitur spatium vnius diei vel lapsus. Quartò est vnius diei certa & determinata comestio. Continet autē diæta legalis xx.milia Italica. Diæta vulgaris dicitur illa quæ habet secundū conditionē regionis.

Diffamator quis sit, & quis dicatur diffamare: vide Bartol.in l. turpia.ff.de legat.j. & quando quis diffamari dicatur de maleficio, an sufficiat in genere, vel vel specie mali fieri requiratur: vide ibidem Bar.

Difficile dicitur quādoque quod nullo modo fit.ij.q.vj.biduum. vers.si aduersus. & gloss.fin.de testib.cap. præsentium exponit nō de facili, id est nullomodo. Adde quod difficile interdum exponitur, id est rarò, vt ff.de leg.iij. Seio. & l.heres meus. §. vxori. Aliquando difficile, id est nunquam.j q.j.si quis neq;. & c. principatus.& ibi no. Aliquando difficilè exponitur, id est laborioſum, in auth. vt hi qui ob.se ha.per.res min.§.quoniam autem. Aliquando, id est vix.xlvij.dist. quantumlibet,& ibi not. Item qualiter difficilè & facilè intelligitur: vide de hered.instit.l.seruus.

Difficultas & impossibilitas sępè parificantur vt pulchrè ponit Fel.in c.ecclesiæ sanctæ Marię. in §9.col.ver. secūdū notabile est quod eccleſia.de const.

Diffinitio, vide Definitio.

Diffinitiua sententia. Require infrà, sententia.

Diffindere diem, & diffissio diei, quid significet, non est in prōptu, neque cur sic dicatur. Gel. lib.14. c. 2. Iussis, inquit, diem diffindi: & iterum: In dierū diffissionibus & comperendinationibus. Vlpia.lib.ij. Dig.tit.si quis cautionibus. l. non extinguemus. Si quis, ait, in iudicio se sisti promiserit, & valetudine vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus se sistere non potuit, exceptione adiuuatur, non immeritò. Cùm enim in tali promissione præsentia opus sit, quomodo poterit se sistere, qui aduersa valetudine impeditus est? Et ideò etiam

lex

lex xij.tabularum:Si iudex vel alteruter ex litigatorib. morbo sonatico impediatur, iubet diem iudicij esse diffissum. Sic enim legitur in Pandectis archetypis Florentinorum, non diffusum, videturque significare diem interciſum ſiue intercapedinatũ atque dilatũ. N.

*D*iffundi vina propriè dicuntur, quæ poſtea quã defecata ſunt, in doliis conduntur tranſuaſanturque. Iuuenalis: Ipſe capillato diffuſum conſule potat. Et Horatius: Vina bibes iterum tauro diffuſa: Vlpia.lib. xxxij.de legat.iij. l. cùm quæreretur. Nam ſi vina diffudiſſet, habiturus vſui. Item Proculus libr.xxxiij. de tritico & vino legat.l.cùm vinũ. inquit, heres damnatus eſt dare quod in amphoris ſeu cadis diffuſũ eſt. Ant.Nebr.

Diffundere vel diffindere diem, quid ſit, vide ſuprà in ver.diem.

*D*iffundi vina propriè dicuntur, quæ ex vaſis in quibus deferbuerunt, poſtea quàm defecata ſunt, in alia vaſa transferuntur.l.cùm vinum.de tritico, vino & oleo legat.

Digeſtum ſecundum Azonem in ſum.de veteri iure enucle.dicitur legalis liber, qui alio nomine vocatur Pandecta, ſeu liber Pandectarum, ex quo omnes diſpoſitiones & deciſiones legitimas in ſe habet, quem in quinquaginta libros partiales digeſſit Imperator. Collectus autem fuit iſte liber ex veteri iure quod ab vrbe Roma condita & à Romuli temporibus vſque ad tempora Iuſtiniani ferè per mille & cccc. annos confuſe ſtatutum obtinuit. Et extendebatur in duo millia penè librorum, & tricies centena millia verſuum vel reſponſorum. vt patet. C. de veteri iure enucle. l. 2. §. ſed cum omnia. Et dictum fuit *D*igeſtum eo, quia omnia ibidem decidentia digeruntur & ſoluuntur, ſecundùm *A*ccurſium in procem. Inſtitutionum. Dicitur autem Pandecta à pan, quod eſt totum, decta, doctrina, quia ibi eſt tota doctrina omnium *I*uriſcõſultorum, vt in §. præal. ſed cum omnia decidentia ibi digerantur & ſoluantur, ſecundum *A*zonem ac *D*inum in principio Inſtitu. Et notat Ioannes Andreas in procemio Clementinar. quod Digeſtum capitur alibi pro decoctum. de conſec. diſtin. v. ne tales, &c. præced. Quidam dicunt quod iſte liber olim per duplex dd, ſcribebatur, vel per d, & g, quod poſtea per vitium ſcriptorum corruptum ſit. Sed ratio videtur melior, ſcilicet quòd *D*igeſtum ſcribatur contra morem omnium legaliũ librorum per duplex ff. (quanuis illæ duæ literæ nec in principio, nec in fine huius nomi-

nis digestum ponantur:) ideò quia ille liber fuit digestus secundariò per duos Federicos Imperatores, à quorum cuiuslibet nomine sumpta est prima litera f, sic erunt duo ff. licet ista ratio aliis non placet, quia neuter illorum Imperatorum aliquid fecit, exceptis paucis constitutionibus positis in vsibus feudorum. Dicunt ergo esse vicium scriptorum. Et vnus illorum librorum nominatus est Infortiatum, quia cum Romæ esset studium amissum, & Bononiæ inoleret, eius recuperatione facta Rauennæ cum esset amissum ius est redditum, fortè cum multa adsint quæ deerant, & sic sumitur in pro valde. Alij dicunt quòd fortes leges in eo sunt, sed certè & in veteri. Alij ab inuentore seu autore sic nominatum dicũt. Vel dicitur quòd nomina magistralia sunt quare non est de eis disputandum, sed relinquitur pertinacibus secũdum Tullium, & quia plura sunt negotia quàm vocabula. ff. de præscript. verb. l. natura enim. Alij ab inforcisim chaldeorum vocabulo quod est dispositio, dictum volunt, quia vltimę dispositiones in eo sunt. Vnde:

Sum liber fortis disponẽs spolia mortis.
Et clausis portis, me discat lector in hortis.

Hæc in gloss. huius libri. Adde aliam rationem melioré quare libri Digestorum scribãtur per duo ff. quam ponit Alciat. in libr. Disputct. Nam Græci Pandectas per P; cum accentu circumflexo notabant, quod posteriores per ignorantiam Græcarum literarum putantes esse duplex ff, hoc signo abusi sunt P.

Digitus aquæ est modulus, vnde salientes tali mensura censentur. Frontinus de aquæ ductibus. Aquarum moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram redigendi sunt. Est autẽ digitus sextadecima pars pedis, vncia verò duodecima. Quemadmodum igitur inter vnciam & digitum diuersitas, ita & ipsius digiti: nam alius vocatur quadratus, alius rotũdus. Hoc Frontinus. Paul. libr. viij. dig. de seruitutib. rustico. prędl. Lucius Titius. Digitum tibi dono aquæ. Accursius per aquæ digitum intelligit quantum fluit per digitũ statuæ. N.

Digitus nõ est mẽbrũ, sed membri officium. ff. de sta. ho. l. non sint liberi. Adde Bart. in l. ij. ff. de pub. iud. in versi. sed quæro quid appellatur. Adde Feli. in c. ego. N. versi. digitus. de iureiur. vbi limitat in sex casibus, & fallit secundum Bar. ad hoc quando quis esset notabilis artifex, quia si amittit digitũ, dicitur amittere mẽbrũ, & ista

confir

confirmat Bar. vide Io. de Ana. in c. cùm ex coniuncto. de hære. in vj. Fel. in c. cùm illorum. de excom. verſ. & not. limita. vi de ibidē latè per eum. Adde q̄ digitus eſt etiam genus menſuræ. l. Lucius de ſer. ruſt. prędd. eſt autem ſextadecima pars pedis ſecundùm Alciatum in l. mille. de verborum ſignif.

Dignitas quid ſit, ſecundum Archi. patet de conſue. c. j. libr. vj. in gloſſ. Dignitas quandoque idem eſt quòd poteſtas vel cō ditio, vel prærogatiua ſecularis, vt xxiij. q. v. adminiſtratores & C. de digni. libr. xij. Et ſic iudex dicitur habere dignitatem, vt ff. de albo ſcrip. l. vlti. de hac etiam not. 4. q. 3. ſi teſtes. in princ. Item dignitas eſt quædam præeminētia eccleſię vel in eccleſia. c. quanuis. de verb. ſig. Et quot modis ſumatur dignitas, not. de rēſcrip. ſedes apoſtolica. in gloſ. ſuper verbo, maiores. quæ incipit, ſed quas perſonas. & Bart. in l. j. C. de dignit. libr. xij. Quandoque autē ſumitur ſtrictius pro eminentia prærogatiuæ perſonæ eccleſiaſticæ, quæ prærogatiua etiam dicitur perſonatus, qui cognoſcitur quādo aliquis habet prærogatiuā in choro vel capitulo, in optionibus, in proceſſionibus, in vocibus dandis, & ſimilibus, pluſquàm alij canonici ſui ordinis, vt in d. cap. j. de conſuet. cum ſimilib. Et illa cognoſcitur his modis: primò, quando quis habet adminiſtrationem rerum eccleſiæ cū iuriſdictione. Secundò quando habet nomen dignitatis & prælationem ſeu prærogatiuam, tam in choro, quàm in capitulo. Tertiò, quando ex cōſuetudine eccleſiæ habetur aliquis in dignitate: vide Archid. vbi ſuprà. Etiam dignitas ſignificat latius & ſtrictius ſecundum vſum eccleſiarū, nam quòd in vna eccleſia continet ſub nomine dignitatis, in alia continetur ſub nomine officij, & econtrà, prout cuiuſuis eccleſiæ vſus habet. Reperitur etiam latiſſima ſignificatio pro quauis excellentia. Sed de his omnibus & aliis huc pertinentibus latiſſimè Bart. in d. l. j. C. de dignitat.

Dilapidare eſt res vel bona prodiligaliter & indifferenter erogare, ſecūdum quod not. Arch. de reſcri. ſtatutum. libr. vj. & de elec. quia ſæpè. eod tit. Et ſic ſumitur in l. ſi pro ea. C mandati. ff. de mino. l. verum. circa fin.

Dilatio eſt temporis in cauſa prorogatio. Et dilationum ſecundùm Hoſt. in Sum. titu. de dilation. §. j. aliæ ſunt citatoriæ quę dantur vocato ad cauſam, ad veniēdum ad iudicem ante lit. conteſta. intra quas citatus ſe præparabit vt veniat in termino, & nihilominus poſt mortem, vt extrà de offi. deleg. non

fuluit. de quibus ff. de iudic.l. ad peremptorium.cum sequẽt. vsque ad l.de qua in re.Et aliæ sunt restitutoriæ quæ dantur his qui spoliati fuerũt seu sunt, vel dantur ad appellandum, quæ sunt xx.dierum,vel ad restitutionem in integrum petẽdam, quæ olim intra annum vtilem, hodie intra quadriennium continuum dantur,vt C. de in integr.restitu.l.fina.Aliæ sunt deliberatorię,quæ dantur reis ad deliberandum, de quibus.C.de lit.cont. in auth.offeratur. hodie canonizata. iij.q. iij.ca. de induciis. §. offeratur. Aliæ sunt reparatoriæ,quę dantur volenti probare: de quibus in l.j. C.de dilat.Aliæ sunt executoriæ,quæ dantur condemnato ad hoc quod satisfaciat. de his l.ij. C.de vsu. rei iudi.Aliæ sunt reuocatoriæ,quæ dantur habentibus ius reuocandi domum, de quibus habetur l. ij §.legatis. ff. de iud.Aliæ sunt vacatoriæ siue feriales, vt in l. j.ff.de fer.& xxv.q.iij.per totũ. Aliæ sunt prosecutoriæ, quæ dantur ad appellationem per sequendam,de quib.in authen. ei qui appellat. C. de temp.appellat.Aliæ sunt saluatoriæ, vt pœnitentiales. Alię præceptoriæ,de appellat. c. prętereà.Aliæ electoriæ,vt de cõuer. coniugat.c.ex publico. de elect.ne pro defectu. Alię experitoriæ, vt extrà,de frigid.& malefic. laudabilem. Aliæ exemptorię, vt qui matrimonium accusa. posſ.c.fina.& C.de inge.manu. l.diffamari.Alię sunt repręsentatorię,vt de appella. cap.personas.& cap.ij.requiris. & c.sępè. de elect.dudum.j. de renũc. ca. veniens. Alię exceptoriæ.ſ.ad proponendas exceptiones concessas à iure. de except.pastoralis.Hos modos & species latius prosequitur Hostiensis ibidem,& Spec. eodem titulo: & plures addit Spec. vide ibidem & glosſ.sum. ij.q.ij. declarat notabiliter quinque species induciarum vel dilationum. Spec.autem enumerat quinde cim in titu .de dilat. §.j.& Hostien.Sum.eodem tit. §. j.Nam restitutorię inducię dabantur olim spoliatis.vel eiectis,& tandem restitutis,intra quas à iudiciorum strepitu quiescebant & erant non minores sex mensib.nec maiores anno.iij.quęst. ij.eiectis. Vel verius & erant arbitrariæ. capit. si episcopus. ea. quæstion. Et deliberatoriæ dantur ante lit. contesta. Cùm enim citatus venit ad iudicem, porrigitur ei libellus, quo oblato, dantur à iudice inducię viginti dierum in quibus deliberat reus, an cedat vel contendat, siue iudicem recuset. Et talis exceptio dilatoria est, ideò ante lit.contest. proponenda.de re iud.c.cùm inter monasteriũ,& exceptio recusato

cusatoria iudicis debet prima esse inter dilatorias, qua omissa, si aliæ proponantur, ad ipsã rediri non potest, nisi ex noua causa. Dantur etiam ante lit. contest. quæ paternales adiectiones induciarum dicũtur. vt v q.ij.præsenti. Præparatoriæ vero dantur post litis contestat. probare volentib. intra quas præparent suas probationes, quarum spatium moderandum est, vt dicit text. iij.q. iij.parag.spatiũ. Et dantur tã actori quàm reo, & tantum semel, vt in parag. spatiũ.pręal. nisi casus emergat inopinatus. Iudicatoriæ autem dantur cõdemnatis, & sunt quatuor mẽsium, de re iud. c. ad consultationem. Nec habent locum in causis criminalibus, in quibus executio non differtur nisi in quatuor casibus, vt not. Goff. de iudic. parag. partib. Et nota quod in ciuilib. causis ꝓ qualibet causa necessario datur vna dilatio. In criminalibus verò tres sunt reo, & duę actori. Hæc Goff. in Summa, eodem titu.

Dilatio potest etiam sic describi secundum Baldũ, Est tempus quod habet certum principiũ & certum finem. vel sic, Est tẽpus datum à lege vel iudice partibus adveniendum. Et talis est duplex, scilicet prima, quæ datur ab homine, vel iudice, secũda quæ dat à iure, vel à lege, vt patet in ru. de feriis.

Diligenter verbum exponitur secundum subiectam materiam secundum Corsetum singulari incipiente, verbum diligenter. in litera D, vbi dicit quòd aliquando refertur ad oculũ intellectus, & ad subtilem modum inuestigandi, & optimè probare secundum eum in capitulo quàm graue. & capitulo, licet. de crim. falsi.

Diminutio capitis, require suprà capitis diminutio.

Diminutũ intelligitur quòd vsu captum est. l. deperditum, de pet. her.

Dimissoriæ literæ sunt per quas causa ad iudicem appellationis dimittitur, quæ vulgo dicuntur apostoli. l. dimissoriæ. de verb. sign.

Dimittere pro relinquere, in authent. de ecclesia. titu. parag. si quis autem.

Dimittere creditores est eis satisfacere

Diœcesis. per œ, diphtongum in secunda scribitur, & non diocesis, vt vulgo legitur: neque accentu in tertia à fine, vt omnes proferunt sed in penultima. Item diœcetes, non diocetes, ꝓ diœceseos præfecto. Est autem diœcesis gubernatio siue depositio, & diœcetes gubernator siue procurator. Cic. in Epist. Ex prouincia Ciliensi cui scis tres diœceses asiaticas attributas esse. Iustinia-

nus cit.de episcop.aud.l. archi gero tes,& diœcetæ. Nebr.

Diœcesis,secundum Archi.de re scrip. statutum.lib. 6.dicitur distinctio,vel diuisio, siue gubernatio,quia diuisa,& diuersa est ab ecclesia alterius episcopatus, & commissa gubernationi vnius,vt patet x.quæsti.i.episcopũ.Aliquãdo sumitur pro regione,vel prouincia & sic forte capitur.in l.præsides. C.de of.rect.prouin.*Aliquando* sumitur pro parochia. Vide de hoc Archi.ibidem.*Et* nota quod appellatione diœcesis non compræhenditur ciuitas,quia dignus sub minori cõ præhendi non debet, sed appellatiõe ciuitatis,bene diœcesis comprehenditur, vt not.in c.Rodulphus.de rescrip.Et ꝙ nomen ordinarius plura compræhendat, quia nomẽ diœcesanus,vide glo.2.cle.1.devita& honest.cleric. & melius glo.in verbo diœcesanus.in clẽ.1. de iure patron.

Diplomata, sunt codicilli, siue libelli,in quibus beneficia àprincipib⁹ impetrãtur, quales nostro sunt tempore,quas appellant bullas: dicti, quod in duplicibus tabellis solitæ sunt cõcedi supplicibus. Sueto.in Augusto. *In* diplomatis libellisq; & epistolis signandis. *Idem* in Nerone. Diplomata ciuitatibus singulis obtulit Cicero in Epis.ad T.Appium. Diploma, inquit, statim non est datum *Apud* Iurisconsul.accipitur pro itineris festinatione,hoc est, cùm per dies singulos duplicia itinera cõficiũtur. Venuleius libr.45.dig.de verb.oblig.l. cõtinuus. Qui æstimet, quanto tempore diligens paterfamil. efficere possit,quod facturum se promisit,is qui Ephesi daturum se spoponderit, vt neque diplomate,id est diebus ac noctibus,& omni tempestate cõtempta iter continuare cogatur. Et paulo post: Quòd si diplomatevsus,ac felici nauigatione, maturius quã quisquã peruenerit Ephesum,cõfestim obligatus est.Modestinus lib. xlviij.ad legem Corneliam,de falsis.l.eos. qui falso, inquit,diplomate, commeauit vias.

Diplomata sunt quas literas patẽtes vulgo appellamus,cuiusmodi sunt bullæ Põtificiæ.Iureconsultus autẽ vsus est pro itineris duplicatione. in l.continuus.§. cum ista stipulatus: de verb.oblig.

Dipondius est genus ponderis leuissimi,ex duobus assibus cõpositi,vt dicit Beda super illud Luc.12 *Nonne* quinque passeres væneunt dipondio, vel est as duplicatus, videlicet xxiiij. vnciæ,vt not.inst.de hær.inst. §.& si plures vnciæ.

Directarij, vide diætarij.

Directa actio, vide Actio directa.

Directum verbum est quando significat

gnificat illum, cui reliquitur, vel in quem disponitur, vt sua manu recipiat. Sed obliquum verbum est quod significat, vt de manu alterius accipiatur. Et commune verbū est quod vtranque significationem habet. verbi gratia, directum verbum est instituo, quia significat quòd institutus sua, & nō alterius manu accipiat. ff. de hered. instit. per totum. *Idem* in verbo, heres esto. eo. ti. & in verbo accrescat, vt in titul. C. quando non pet. par. petentib. accrescunt. *Idem* in verbis accipiat, lego, capiat, quia sunt directè significantia. Obliquū verbū est restituo. l. restituta. & per totum ti. ff. ad Trebelli. Item ibi, volo quod talem heredem recipias, quia tunc per fideicommissum pars hæreditatis est illi restituēda. l. pater filium. §. fin. ff. de leg. 3. Item ibi, rogo vt Titium heredem facias l. ex facto. in princip. ff. ad Trebell. nam per hoc videtur velle intelligere, quod hereditatem suam sibi restituat, & sic non directè hæredem il lū facit. Idem in verbo detur. l. fundi trebatiani. ff. de vsu fr. leg. Et breuiter omne verbum significās quod quis de manu alterius accipiat, est obliquū de communi verbo, vt substituo, nā si paganus substituit filio impuberi, quandocunq; decesserit, per verbum substituo, hæc substitutio est fidecōmissaria, vt in l. Centurio. ff. de vulg. substitu. *Si autem substituit filio, si hęres nō erit substitutus admittitur ex directo suo iure.* Est ergo commune, quia habet vtranque significationem. Et rationē quare nō est directū, sicut illud verbū instituo, ponit Bar. in prę-allega. l. Centurio. quia magis generale est, nam in loco alterius qualitercūque positus dicitur substitutus etiam in singularibus legatis, secus de verbo instituo. *Idem* in his verbis peruenìat, pertineat, habeat, retineat, reuertatur, deuoluatur, conuertatur, succedat. Et breuiter quodcunque verbū significat sic vtroque modo, quod quis sua manu habeat, vel ab alia dicitur commune, vt no. Bar. in l. Centurio prę-al.

Disceptare est ambigere cōtēde reque, vt in iudicio fieri solet. Aliquando significat iudicare. cap. forus. §. iudex. de ver. sig. *Inde* disceptator apud *Iurisc.*, pro iudice & arbitro.

Discretio, id est, differentia. C. de sacros. eccl. l. fi. in prin. & discretum, id est, discretum, l. discretis. C. qui testam. fac. pos.

Discrimē, id est, damnum. C. de fide instrum. l. 2. & dic vt ibi, & extra de electio. vt quis duas. lib. vj aliquando discrimen, id est, differentia. Insti. de libe. §. fin. & ibi nota. Aliquando, id

est periculum.ff.de iniu.l.prætor edixit,&C.de pęn.iud.qui male iudic.l 2.

Discutere est dissicere, & disturbare, vnde discutere matrimonium,in l.2. de dona.inter vir. & vxo.pro dirimere, & dissoluere, & discussum periculū in l.nihil.de nau.fœn. hoc est sublatum.

Discussor,require.j.inspector.

Disertus est idem quod facundus,indevenit superlatiuus disertissimus, vt C.de aduoc.diuerso.iudic.l.petitionem.

Disiunctionem appellant veteres Iurisconsulti, quam recentiores alternatiuā,qualis est aut, vel,ve,seu.l.alienationis & l. Coniunctionem.de verb.sign. Interdum tamen disiunctiuæ ponunturpro coniūctis.l.sępè. eod.tit.

Dispēdium dicitur damnum,vel detrimentum, Aliter dicitur lōgum,& inutile, cōpendium verò breue,& vtile. de accusa. cap.qualiter,& quādo.2.ad fi. & cap.dispendia. de rescrip. libro sexto.in gloss 2.&clemen. dispēdiosam.de iudic. facit regula, quod ob gratiam. de re. iur.li.vj.inde dispendiosus,id est damnosus.clemen. præall. de iudic.vbi concor. in gloss. Quandoque dispendium dicitur idem quod tædiosum,absque tamen vtilitate, vt in iur. præalle.cap.dispendia.& capitu.qualiter.

Dispensare idem est,quod disponere, vnde dispensatores dicuntur eo quod domum alicuius,vel res disponunt,& ita accipitur.in l.dispensatorē. ff. de solutio.Et dicitur dispensare,quasi diuersa pensare,videlicet vigorem iuris relaxare per eum qui hoc facere potest.Et si aliter fit,non est dispensare, sed dissipare.

Dispensatio est iuris communis quida relaxatio,vtilitate,seu necessitate pensata,secundum Guliel.in spec tit.de dispen.§. j. Vel sic est rigoris iuris per eum,ad quem spectat,canonicè facta relaxatio. 1. quæst.7. c.requiris.para.nisi rigor,& c. seq.Quandoque enim dispensatio sumitur impropriè, scilicet, pro iuris declaratione, vt in ca. Quintauallis.de iureiu. prout ponitur in Specul.tit.de dispens. §.j. Item secundū Io. And.(quem sequitur dominus Anto.de Butr)dispensatio est quædā communis inensuratio ad singula,& est de iure cō cessa propter impossibilitatem prouidendi de omnibus particularibus,sicut nauigātes quędam proiiciunt, vt alia salua sint. 1.q.7 .dispensationes. Et traxit originem à Deo,qui ex sola misericordia, & dispensatione vniuersa creauit, & ea subiecit homini. Instit.de rer. diui.para.ī pecudū.Et dispēsatio est quadruplex, scilicet,se

miplena

miplena ad minores.j. quæſt.j. ſi quis hęreticę.Plena ad ſacerdotium.j.quæſt.ij. conuenientibus.Plenior ad epiſcopatum. xij. diſtinct. nos ad conſuetudinem. Et pleniſſima ad primatum, omnes ordines & dignitates. xxiij. quæſt. iij. ipſa pietas. vt not. Ioan. And. in gl. cap. præalleg. nos conſuetudinem. Et debent tria mouere diſpenſantem, neceſſitas, vtilitas, & euidens prærogatiua meritorum. j. quæſt. vij. tali coniugio. & cap. exigunt. Item diſpenſatio non conceditur cuiquam, niſi habenti legem condere & tollere, & ſic per principem & Papam vel eorum auctoritatem fieri poteſt.

Diſpungere, ſiue expungere eſt tranſuerſo calamo rationem cācellare. Seneca de breuitate vitæ: Diſpunge, inquit, ac recenſe vitæ tuæ dies. Apuleius de deo Socratis: ſi cotidiana eorū diſpungas, inuenies multa rationibus prodigè diffuſa. Itē de verb. ſig. l. cognoſcere. Diſpungere, inquit, eſt conferre, accepta & data, & ex ea collatione, vt ait Accurſ. cancellare quod eſt redditum. Hinc eſt diſpunctio, onis, pro ipſa rationis cancellatura, vt apud Tertul. Apologetico: Ad vtriuſque, inquit, meriti diſpunctionem. Vl pia. lib xlij. Dig. tit. de bon. aut. iudic. poſſ. l. cùm plures. An re cognitio, inquit, & diſpunctio concedēda ſit creditoribus: nā quod in quibuſdam codicibus legitur diſputatio, pro diſpunctio, mendum tamen eſt. N.

Diſpungere eſt conferre data, & accepta, vt in l. cognoſcere. §. j. de verb. ſignific.

Diſputare eſt allegare, & videlicet intentionē ſuam per probationem in iudicium deductam oſtendere, & eam pro viribus aſſeuerare & roborare, vt ix. quæſt iij. aliorum. & xxiij. qu. viij. conuenior. & de fide inſtr. inter dilectos & de re iud. cap. abbate ſane. libr. vj. cum ſimilibus. Quod autem huiuſmodi allegationes & diſputationes fieri debeant ſuper teſtibus, & aliis actibus, patet in capit. in cauſis. de teſt. De hac materia vide Spe. ti. de diſpu. §. all.

Diſſidere eſt diſcordare, vnde diſſidium pro diuortio. l. miles. §. vlt. ff. de adult.

Diſſidium inter virum & vxorem idem eſt quod diuortium, hoc à diuertendo, illud à diſſidēdo appellatum. Terent. in Andr. Valeant qui inter nos diſſidia quærunt. Idem in Ecyra: Nihil mali eſt quod ſit diſſidio dignum. Papinianus lib. xlviij. ff. ad leg. Iul. de adul. l. miles. Quęro, inquit, an cauſam diſſidij præſtitiſſe videar.

Diſtrahere, pro eo quod eſt vēdere, aut actioni exponere. Suetonius in Veſpaſiano: Coemendo quædam tantum vt poſtea

diſtra

distraheret. Gellius libro 19. Sicut nunc, inquit, bona vænum distrahuntur. Vlpian. in titu. de transact. l. si vni. Si vni, inquit, pluribúsve fundus fuerit distractus. Titulus est præterea lib. xx. Digest. de distractione pignorum. An. Neb.

Distrahere est vendere, vt ff. de contrahen. empt. l. si ita distrahatur. & l. rem alienã. & l. quoties. eod. tit. cum multis similibus. Generaliter tamen significat dissoluere, vnde distrahere matrimonium in l. ij. de diuor. & distractu pro resolutione cõtractus §. penul. Institut. de obligatio. ex qua. contra.

Distractio ponitur pro diuortio. l. authen. de nupt. §. nuptias. & ibi in glos.

Distribuit non est verbum directum in substitutionibus. Bart. in l. Centurio. ff. de vulg. & pupilla. & est verum quod dicit Bar. de ver. distribuantur: quia est obliquum si est simpliciter prolatum, secus si cum adiuncto, scilicet per fideicommissarios seu executores, quiá tũc est directum, vt ibidẽ per Bart. in versicu. sed quid si testator dicit, &c. & melius per Barrol. in l. fundi Trebatiani. in fi. ff. de vsufr. leg. dum loquitur de verbo dentur. De natura distribuíui vide Barto. in l. si Stichum. §. stipulatio. ff. de verb. oblig. & in l. si quis in fundi vocabulo. §. j. ff. de leg. j. & in l. qui filiabus. §. fin. eo. tit. Et quæ sint nomina distributiua. Barto. in l. hoc articulo. ff. de here. instit.

Distributiuum dicitur quod distributionem significat, & hoc diuersimodè, prout diuersitas subiectę materiæ, vel aliud medium probabile habet diuersificare: verbi gratia sic dicendo, quilibet fert lapidẽ, sensus est, quòd vnusquisque per se in solidum, fert lapidem. Ideo si testator dicat, quilibet heredum meorum det Titio decem, tũc quot sunt heredes, toties Titius habebit decem. l. si pluribus. & ibi not. glos. de leg. ij. Si autem testator ostendẽs duos vel tres cum digitto, & dicat, quilibet vestrum heres mihi esto, sensus est, quòd quilibet sit heres in parte, non in solidum. l. hoc articulo. in fi. de here. instit. Nam materia subiecta nõ patitur de pluribus quẽlibet in solidum esse, cùm impossibile sit cuilibet eandem hereditatem in solidum attribui. Item ibi, quisquis mihi heres erit, det Titio centum, siue vnus solus heres sit, siue plures Titio debẽtur centum solum. l. ab omnibus. in prin. ff. de le. j. & l. si quis in fundi vocabulo. in fi. eod. titu. Et si in eodem casu testator postea prohibet vnũ heredem dare Titio, vel eximi eum à dando, adhuc centum debentur Titio ab aliis. l. ab omnibus. in prin. prælleg. Item

ibi;

ibi,quicũque primo ingreſſus fuerit caſtrum habebit cẽtum, duo ſimul ingrediuntur, quilibet admittitur,quia hæc diſtributiua verificatur in vno ſolo, & etiam in pluribus vel omnibus concurrentibus, quia primus eſt,qui alium ante ſe non habet,& actus primi verbi diſtribuitur cuilibet in ſolidum: ideo etiam actus ſecundi verbi:ergo quilibet qui primo ingreditur,habet centum.l.qui filium.§.j.ff.de leg.j.Sed ſi dicatur,quicunque ingreſſus fuerit primo habebit illum equum, vel hunc fundum,tunc pluribus ſimul ingredientibus nullus debet habere in proprio ſignificato verbi,quia vnũ tantum requirit.Item ibi, quicunque ceperit vexillum Bohemorum,habeat cẽtum,duo ſimul capiunt:hi duo ſimul centum tantum habebunt. Ratio Bart. quia actus primi verbi,ſcilicet habendi centum:& eſt ſimile, ſicut cum duo ſimul portant trabem,& nullus eorũ per ſe.l. ita vulneratus.§.j.ff.ad l.Aquil.

Diſtrictus idem eſt quod territorium.cle.ne Romani. de elect. licet non deſint qui exiſtiment latiorem habere ſignificationẽ verbum diſtrictus, quàm territorium,vt tradit Alciat.in l.pupillus,§.territorium.ff. de verborum ſignific.

Ditio eſt idem quod poteſtas : vt ff.de origin.iuris. l. ſecunda.§. capta.*Inde* iuriſdictio.

Diu ponitur pro biennio.ff.de re iudic.l.fin.& ff.loca.l. cum domini.Quandoque ponitur pro tribus menſibus.lxiij.diſtin. lectis.in gloſ.Aliquando pro decennio.Inſtit.de lit.oblig §.fin. & ff.qui & à qui.l.ſi cum fideicommiſſaria.§.*Ariſto*.Ponitur etiam aliis modis,vt ibi nota. Aliquando pro triennio.ff. de vſuca.l.j.&l.quanuis aduerſus. Aliquando ponitur pro anno. ff.de ſucceſ.edict.l.j.§. largius. & §.quibus.Aliquãdo momentum ſignificat.C.de acq.poſſeſ. l.ij.Item quando diu fieri intelligatur:vide extra de election. quia propter.& cap.j.de mutu. pet.cum multis iuribus.

Diuertere eſt diſcedere diuortio, id eſt , contractum matrimonium ſeparare, vnde dicitur: mulier diuertit ſe à viro ſuo:l. tertia.ff de diuor.& l.ſi filia. eodem titulo.

Diuiſio auctore Accurſ.in §.j.Inſtit.de oblig.eſt innumerabilis materiæ breuis compoſitio.Et propriè diuiſio eſt generis in ſuas ſpecies. Partitio verò totius in partes.Nonnunquam tamen vnum accipitur pro altero:vt in l.ſtipulationes non diuiduntur.de verb.obli.

Diuinus aliquando exponitur,id eſt Imperatorius:vt in l.ad inſtructiones.C.de ſacroſ.eccleſ.

Diuinatio accipitur tripliciter: Primo pro ſcientia theologiæ, à qua

à qua theologi dicuntur diuini. Secundo pro ſcientia infuſa à Deo, & ſic accipitur, Prouer. 16. Diuinatio ī labiis Regis, in iudicio nō errabit os eius, &c. Tertio pro ſcientia magica, vel fallaci prophetatione, vel prophetizatione, quia falſi prophetæ & magi fingunt ſe præuidere vel præſcire futura: vt capitur in l. nemo. C. de malef. & mathe. &c. & ſic dicitur diuinatio à diuino, as:are, id eſt, vaticinari, vel futura prædicere. Genus autē diuinationis à Perſis fertur eſſe allatum. Et diuini dicti ſunt, quaſi deo pleni. Sunt autem duo genera diuinationis, cuius quidam quatuor dixerunt eſſe genera. Et habētur hæc omnia xxvj. q. iij. can. j. in princip.

Diuortium, vt paulò antè dicimus, idem eſt prope quod diſſidium, hoc dictū ab eo quod vir & vxor diſſideant, id eſt, diſſentiant inuicem, illud quod in diuerſas partes vertantur. Fiebat autem diuortium per illa verba quæ ſunt apud Plaut. Res tuas tibi habe, quæ mea, redde mihi. Paul. in tit. de verborū ſignificatione. l. inter. 191. inter diuortium & repudiū hoc intereſſe dicit, quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt, non rectè autem ſponſa diuertiſſe dicitur: quod diuortium ex eo dictum eſt, quòd in diuerſas partes eunt, qui diſcedunt. Eſt præterea à titulus de diuortiis, libro vigeſimotertio Digeſt. Nebr.

Diuortium, ſecundum Goffre. & Hoſtien. in *Sum.* eod. tit. §. j eſt inter virum & mulierem legitimè facta ſeparatio. Et dicitur legitimè, quia quos Deus coniunxit, homo non ſeparat, ſcilicet violenter & abſque ratione. Non enim homo ſeparat, quos pœna damnat, quos reatus accuſat, quos maleficium coarctat. xxxij. q. ij. ſolet. & de conſang. & affi. cap. de infidelibus. Et dicitur à diuerſitate mentium, quia illi qui matrimonium diſtrahunt in diuerſas partes eūt: vt ff. eod. titu. l. j. & l. ij. & ff. de ver. ſig. l. inter ſtuprum. §. diuortium. & l. inter diuortium.

Diuturnum quomodo intelligatur, tradunt interpretes in §. ex non ſcripto. *Inſti.* de iure natur. gent. & ciui. & l. diuturna. de leg.

*D*iuus idem eſt quod ſacer vel diuinus.

Diualem accipere, id eſt, epiſtolam *Imperialem*, per quam reuelata eſt quantitas quæ ſolita erat dari in ordinatione Pontificis.

De Dante O.

Do lego perinde ſignificat, ac lego, vel do, ſolum. l. j. ad l. Falci. & de proprietate verbi da, vide in dictione Dare.

*D*ocib

Docibilis propriè dicitur liber, ſed docilis eſt homo doctrinalis, ponitur tamen vnum pro reliquo. xxiij. diſt. qui epiſcopus. in princ. Et Petrus in epiſtola, Erũt omnes dociles Dei. xxxvj. diſtin. c. qui eccleſiaſtic. §. ecce.

Dodrans ſunt nouem vnciæ.

Dolare, verbum fabrorum, cum lignorum aſperitas complanatur. l. ferri. de verb. ſig.

Dolium, vas fictile eſt, vino atque aliis rebus condendis aptiſſimum. Plin. lib. 13. Mitiores, inquit, plagę, doliis condunt vina, infodiúntque. Cato de re ruſti. Dolia olearia decem habeat. Vlpia. libr. xxxiij. Dige. de fundo inſtr. l. inſtrumenta. Dolia, inquit, licet defoſſa nõ ſint, & cuppæ. Idem de auro & arg. leg l. Dolia, inquit, fictilia, quibus terra adiecta eſt. Inde doliarius, qui facit dolia: & doliarius, a, um: & doliaris, re, ad dolia pertinens. Plin. lib. 3. A figlinis, inquit, doliariorũ. Et Paul. de fund. inſtruc. l. tabernæ. Doliaria, inquit, vaſa, & ancones. Item l. ſi vinum. Si doliare, inquit, vinum, emeris. Neb.

Dolia, vaſa erant tam vino quàm etiam aliis rebus condendis apta. l. vinaria. de ver ſig. Hinc vinum doliare. in l. j. § vltimo, de peric. & com. rei vend. quod in doliis conditum eſſet. In dolia enim veteres muſtum conijciebant efferueſcendi cauſa, vbi verò deferbuiſſet, ac defecatum eſſet, vel vẽdebatur, vel in amphoras, aut cados, vt melius inueteraſceret, diffundebatur. l. pen. in fi. de vi. lega.

Dolones, haſtæ ſunt in quibus tanquam in vaginis latent pugiones: dicti ab eo quod dolus ſub eat. Virgil. lib. 7. Sæuoſque gerunt in bella dolones. Suet. in Claudio: Cum dolone ac venatorio cultro præſtolantes. Alphenus lib. ix. Digeſt. ad legem Aquil. l. ſi ex plagis. Flagello, inquit, quod in manu habebat, in quo dolon inerat, vulnerare tabernarium cœperat, vbi mendosè pro dolon legitur dolor, neque minus falſo Accurſij interpretamento locus enarratus. Nebriſ.

Dolones dicuntur flagella quædã intra quorum virgam latet pugio, de quibus meminit Iuriſc. in l. ſi ex plagis. §. j. ff. ad l. Aqui.

Dolus malus ſecundum Hoſt. eo. tit. in Sum. & Goffr. eſt calliditas, fallacia, aut machinatio ad circumueniendũ, decipiẽdum, ſeu fallendum alterum adhibita, vt ff. de dolo. l. j §. j. & committitur calliditas talis in tacendo vel diſſimulando. Vnde Salomon, Qui diſſimulat iniuriam callidus eſt. Prouer. 12 Poteſt autẽ poni exẽplum in venditore, qui ſciebat ſeruitutem deberi, vel rem alienam, vel alij obligatam eſſe, nec certificauit emptorem, tenetur ei,

quia

quia dolo malo versatus est. De hoc de rescript. capit. super literis. Sed fallacia cõmittitur in mentiendo, & falsum asserendo contra conscientiã. Vnde Augu. Mendacium est falsa vocis significacio, cum voluntate fallendi. xxij. q. ij. c. beatus. §. ille ergo. Machinatio cõmittitur ex parte verborum. xxj. quæst. v. quacunque arte verborum: nam machinatio est occulta insidiatio. Dicitur autem dolus malus ad differentiam boni doli: nam dolus bonus est quando aduersus latronem vel inimicum quis machinatur, multo fortius in hostem publicum. xxij. q. ij. vtilem. & capit quæritur. & xxiij. q. viij. vt pridem. ff. de leg. ij. l. cùm pater. §. Titia. ad fi. & talis dolus fraudem excludit. ff. de leg. ij. l. præalleg. Est tamen hosti fides seruanda fidem seruanti. xxxiij. q. j. noli existimare. Sed frangenti fidem, fides frangatur eidem: vt C. de pact. cum proponas. in glos. *Accurs.* Vnde veteres dolum bonũ vocabant solertiam, vt ff. eod. titu. l j. §. non fuit. Vnde dicimus. Iste est bonæ indolis, quasi bonum dolum intus habens, id est, ingenium & solertiam. Vnde & Salomon in iudicando meretrices, bonum dolũ adhibuit, id est, ingenium, de præsumpt. cap. afferte. Item dolus bonus fraudem excludit. præalleg. l. cum pater. Item dolus, fraus, & simulatio sunt nomina reatuũ, quæ nunquam permittuntur à canone, & qui peccat non peccat de legis auctoritate. xxiij q. iiij. qui peccat. Et vtilis simulatio est de his, qui vi metusve causa fiunt. Vnde, nihil refert, armis contingat palma, dolóve. Nam dolus est virtus quam quis in hoste requirit. Et quomodo ex dolo detur actio doli quæ dicitur subsidiaria, cùm nullum aliud remedium super est, de hoc vide Goffre. Et nota differentiam inter istaquinque nomina, dolus, lata culpa, leuis culpa, leuissima culpa, & casus fortuitus: nam dolus est insidiosa vel studiosa machinatio ad aliquem decipiendum, vt suprà dictum est de dolo malo: verbi gratia: Deposuisti penes me librum, & ego dolosè ad finem quod Titium (quem scio furem esse, & qui vult furari librum tuum) in domum meam intrare faciam, dimitto ostium apertum vt intret & furetur, ego teneor depositi subtracti, quia commisi dolum. *Sed* lata culpa est non intelligere quod omnes intelligunt, vel nescire quod omnes sciunt, vel quod maior pars scit. Leuis culpa est desidia vel negligentia. *Sed* leuissima culpa est, quæ aliquo modo potuit prouideri. Casus fortuitus est inopinatus rei euentus, qui à nullo quãtumuis diligenti

diligenti potuit præcaueri, vt inundatio, naufragium, ruina, incendium, tempestas, incursus latronum, de quibus Inst. quibus modis contra.oblig.§. item is cui.& ibi melius quàm aliqua alia lex,&,C. de pigno. actio.l.quæ fortuitis. Item dolus est fraus, &non èconuersò. ff.de pactis.l. iurisgentium.§. dolo.*Sed contra.ff.de reg.iur.l.* fraudis.vbi dicitur quòd fraus non fit sine dolo. Solut. Fraus fit dupliciter: Vno modo de re cum consilio, & sic fraus nunquam fit sine dolo. Alio modo de re sine consilio, vt quando aliquis decepit aliquem reipsa ignoranter, & sic fit sine dolo.

Doli capax est proximus pubertati, scilicet quando mas habet duodecim annos & dimidium, tunc enim potest delinquere,præterquam in adulterio:secundum *Accursium*.Fęmina vero quando habet vndecim annos & dimidium: vt nota.ff.de regu.iur.l.pupillum. Augustinus verò dicit in *Epistola* ad Romanum,quod puer dicitur doli capax cùm est seprem annorum:quia tunc mẽtiri & verũ loqui potest.de hoc no.in c.omnis vtriusque sexus. de pœnitent. & remis.

Domesticus quis dicatur: vide Bartolum in l.j.in princi. ff.ad Syll.& in l.ij. C. de testib.in l. præsenti. §. sanè.C.de his qui ad eccles. confu. & bo.gloss iij. q.v.in summa. Feli.in cap.cùm oporteat,vers.nec obstat quod habetur.de accusat.

Domicilium alicuius est ibi vbi maiorem partem fortunarum suarum constituit,vel magnam partem bonorum suorum, vel si ibi habet larem, id est familiam.vt C.de incol. l. ciues.libr. x. vel tametsi nihil ibi habet, assiduè tamen conuersatur,sola tamen domus, non cõstituit domicilium,sed magis ibi erit vbi summam rerum suarũ constituit.vnde rursus discessurus non sit, vnde cùm profectus fuerit, peregrinari videtur,& ad quem locum cùm redierit, peregrinari desinit,de hoc Innoc. de foro compet.ex parte.Abbas tamen non potest habere domicilium nisi in suo monasterio,licet alij seculares clerici sicut & laici bene possint plura habere domicilia,si diuersis locis se ita instruxerint vt non minus in vno quàm in alio se collocasse videantur. Potest etiam quis esse sine domicilio, secundum Gof.de for. competent. Et quanuis Goffr. scripsit quod clericus ibi habeat domicilium vbi larem cõstituit, & non semper vbi ecclesiam habet. Archid. tamen not. quòd locus vbi clerici seu loca in quibus clerici tenentur ad residentiam, semper debent pro domiciliis reputari, licet etiam aliqui contradicant, &

sic etiam not.Innoc. Hostiens. de priuil.c.ex ore. Vide de hoc Archi.de rescript.statutum.lib. vj.in glos.super verbo actor & reus.

Domini appellatione qui contineantur, docet in l.j.ff.ad Syll.

Domini minores magistratus sic dicti,quia domini recti : quia suffragio duorum eligebantur: vnus constituebatur á plebe, alter à maioribus, vt C.de iudi.

Domini recti erant quidam officiales defensores ciuitatum vel municipiorum.

Dominium directum secundum *Azonem* in Sum. de iure emphyt.circa fi. dicitur habere ille qui possidet ciuiliter tanquam dominus, & illud dicitur dominium directum, quia solus dominus directus habet ciuilem possessionem: vt not. in l.iij.§.ex contrario. ff.de acquiren.possess. Vel ideò dicitur habere dominium directum: quia sine omni alia obligatione liberã potestatem habet rei, qualiter non est in illo qui habet dominiũ vtile vel mixtum.

Dominium merum fortè idem est quod directum, licet de illo dominio & sequenti rarò legatur, dicitur tamen quod illa duo dominia merum & mixtum,sunt potius duæ differentiæ, quæ diuidunt hoc genus imperium, vt sic omne imperium aut sit merum, aut mixtum,vt in l. imperium. ff.de iurisdictione omnium iudic.

Dominium mixtũ est illud quod partim conuenit cum directo dominio,& partim cum vtile.

Dominium vtile secundum *Azo.* dicitur habere ille qui solum naturaliter possidet, & non ciuiliter: vt emphyteuta, vsufructuarius,& feudatarius, quod Ioan.non placet,vt l.iij.§.ex cõtrario.ff.de acquir. possess. Sed quidam vt *Azo* refert in sum. C.de iure emphyt. dicunt emphyteutam habere quandam ciuilem possessi. & vtilem rei vendicationem. ff. si ag.vec.l.j. Et differt dominium à possessione , vt l.si quis vi ff.de acquir.possess.in §. differentia.& ibi not. Bartol. quid sit dominium & quotuplex. Et quãuis communiter dominium trada tur rei traditione, datur tamen casus quo dominium traditur sine rei traditione, saltem noua,quãdo videlicet quis prius habet rem aliquo titulo, scilicet pignori obligatam ex locato, vel conducto , & creditor dicit debitori : placet quòd habeas pignus in solutum,& alter respondeat, placet: vt not. in l.eum dominam. C.de pign.

Domus sumitur quandoque pro agnatione.l.cum vnus.in princip. ff.de ali.& cib. lega.& ad Syllan.l.j.in princip. Item pro omnib.cohabitãtib. in domo. C.ne li.po.patr.li.præ. l.j.in fin. Accipitur etiam pro omnibus geren

gerentib. eadem ſigna vel arma. *Etiam* communiter domus eſt quę conſtat ex parietibus, tecto & fundamẽto, protegens nos & chaumatibus & imbribus. Si omnes de domo nobilium dicuntur, an baſtardus comprehendatur? *Et* reſpondetur quod capiendo pro agnatione, tunc non comprehenditur. *Si* pro deſcendentib. ex eodem ſanguine, tunc comprehenditur. vt l. pronuntiatio. in fin. ff. de verb. ſignific. *Si* capiatur pro habitatione, tunc attenditur an ſit habitans, vel ne. *Similiter* accipiendo pro portantibus idem ſignum, eſt videndum an portet, vel ne. *Et* dicit Bartol. quòd ſecundum communem modum Lombardiæ dicendo omnes de domo, intelliguntur omnes de eodẽ ſanguine deſcendẽtes, ſed quãdo ſimpliciter fit mentio de domo, tunc capitur pro loco. de hoc vide Bartol. l. tutelas. ff. de capitis deminut. Nam appellatione domus ſecundum Bartol. non comprehenditur porticus, niſi fiat extenſio vocabuli, & ſic ſtatuta de domo non comprehendunt porticũ. Alij contra in l. cętera. ff. de legat. j. in §. ſed & ſi quis ad opus. *Stantẽ* ergo ſtatuto quod puniatur repertus ſine lumine in nocte extra domum, ſecundùm illos non punietur repertus ſub porticu domus ſuæ.

Domum reuocare eſt dicere tu non debere litem pati eo loco quo conueniris, ſed ibi vbi domum habes. Vnde legatus qui mittitur Romam, vel vocatus à principe pro neceſſitate vel vtilitate reipublicæ non tenetur ibi tunc reſpondere, ſed habet ius reuocandi domum. De hoc vide quod legitur & nota. de for. compet. cap. vltim. & de dilation. expoſuit. & ff. de iud. l. ij. §. legatis.

Donaria inquit Valla contra Seruium, non ſunt loca in templo vbi dona reponuntur, ſed potius ipſa quæ offerũtur dona. Virgil. 3. Georg. Imparibus ductos alta ad donaria currus. Luc. in 9. Neque eois ſplendẽt donaria gẽmis. Pauli. li. xlix. de re milit. l. qui excubias. donarium pro donatiuo poſuit. Itẽ C. de ſacroſanc. eccleſ. l. ſancimus. pro dono poſuit Iuſtin. dicens: vaſa vel veſtem cęteraq; donaria. *Ant.* Nebr.

Donaria pro donis, l. ſancimus. C. de ſacroſan. eccleſ. iuncto §. ſacræ. Inſtit. de rer. diuiſ. interdũ pro donatiuo. l. qui excubias. de re milit.

Donatio ſecundum Azo. in Sum. C. de dona. & ſecundum Hoſt. in Sum. eo. titu. §. j. eſt rei licitę nullo iure cogente mera liberalitate facta collatio: vt ff. eo. tit. de don. l. donari. Nam illicita donatio non tenet. *Et* dicitur donatio, quaſi doni datio,

t ff.de dona.cau.mor.l. sena- gularem,sed etiam secundum
§.donatio.Donationis autẽ ordinem alphabeti,vt in tit. de
diuersę sunt species,prout no. donat.propter nup.A quo iure
Azo & Hostiensibidem, quia verò descendat,vide Instit. de
alia est inter viuos,alia est cau donat.in gloss.de donat. §.j.
sa mortis,& hæc sunt duo ge- Donatio ante nuptias vel ꝓpter
nera donationum:vt *Instit.eo.* nuptias secundum Az.in Sum.
tit.in princ. Item donationum C.eodẽ titu.est illa quam facit
inter viuos,alia est ob causam sponsus, vel aliquis nomine
interpositam, alia simpliciter. eius sponsæ,vel alteri nomine
Et illarum simplicium alia est sponsæ,& hæc donatio est ob
simplex,pura & perfecta, alia causam.Fortè tamen sic dici-
imperfecta seu conditionalis. tur.l.fi.*C.*eod. titu. vbi hoc ex
Et sub hac specie donationis presse habetur, quòd non sit
ob causam,fortè cadunt dona donatio simplex,quia sicut si-
tiones inter virum & vxorem: ne matrimonio dos est nulla,
imò quãdoque sunt simplices ita hæc donatio sine matrimo-
& tunc regulariter sunt prohi- nio nulla est. Hinc est quòd
bitæ propter causas, quæ not. illa donatio vocatur antipher
*C.*de dona.ante nupt.l.fin.ante na, quasi contraria donatio.
medium ibi,simplices. Inter- Et dicitur ab anti,quod est cõ-
dum enim donationes illę fiũt tra,& pherni,id est dos:vt præ-
ob causam honestam & licitã, alleg.l.fin.*C.*eod.titul. Maritus
& sunt permissæ, vt in casibus enim ab vxore accipit dotem,
qui sunt.ff.de donat.inter virũ id est donationem ob matri-
& vxorem.l.si sponsus. §.con- monium, sic econtrario ipse
cessa.vsque ad §.si maritus. & donat vxori propter nuptias,
quæ in illo §.etiam consueue- & ideo licet olim diceretur
runt notari per *Docto.*scilicet donatio ante nuptias, tamen
casus plures, inter quos sunt quia hodie cõceditur fieri post
aliqui,in quibus etiã simplex nuptias,ideò hodie vocatur do
donatio valet:ideò dictum est natio propter nuptias.vt instit.
suprà regulariter. Et spõsalitia de donat.§.est & aliud genus.
donatio semper in dubio ob & d.l.finali.
causam futuri matrimonij præ Donatio causa mortis secundum
sumitur facta:vt not. in l.cùm Az.in Sum eo.tit.est cum quis
veterum.*C.*de donat.ante nu- vult magis sẽ habere quàm eũ
ptias.Donationũ etiam causa cui donat, subaudi tradendo,
mortis tres sunt species, non vel se obligando,ne hæc defi-
tantum secũdum ordinem re- nitio legatum contineat per

verba

verba ibi posita. Dicitur enim tradendo vel se obligando, vt non referantur ab testatorem. Differt autem hæc damnatio, scilicet causa mortis, à legato, iuxta ea quæ no. inst. de dona. §. j. Host. autem eo. tit. in sũ. §. j. eam sic definit. Donatio causa mortis est timore mortis imminentis vel futuræ alicuius rei prouidè & liberaliter facta collatio. Et huius tres sunt species secundùm Hostien. ti. de donat. in Sum. quas ponit sub §. quot eius. sub. verb. donationum. Nam donationum causa mortis prima species est, cum quis donat metu mortalitatis futuræ, & non instantis. Secunda est cùm quis donat metu mortalitatis instantis, desperãs omnino de conualescentia, & hæc donatio comparatur ei quæ est inter viuos. Tertia est quando magis vult se habere quàm eum cui donat, & magis donatarium quàm suum heredem. Prædictæ species possunt colligi ex l. senatus. §. mortis. iuncta l. j. ff. eodem titul. & sunt expressæ in l. ij. eo. ti.

Donatio inter virum & vxorem secundùm Azo. in sum. C. eod. titu. est quæ fit cõstante matrimonio, quæ secundùm leges est prohibita, ideo ne mutuo amore inuicem spoliarentur donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate abutentes, nec esset eis studium liberos potius educandi, & illa est ratio secũdum Azonem, quia sæpè futurum esset vt matrimonia separarentur, & matrimonia venalia essent. Omnia prædicta habentur eod. tit. l. j. & ij. Aliter tamẽ accipitur. de hoc vide Hostiensem in Summa.

Donatio inter viuos secundùm Azon. in Sum. est quando rem quam dono, malo habere illũ cui dono quàm me. Hæc definitio colligi potest ex l. j. í princip. ff. de donation. Et hęc quinque causis potest reuocari. gl. instit. de don. §. sciendum.

Donatio inter parentes & liberos secundum Azo. in Sum. C. de dona. inter virum & vxorẽ. omnia illa quæ dicuntur de donationib. inter virum & vxorẽ, intelligũtur etiã de donatione inter parentes & liberos. Hæc enim (vt not. C. eo. tit. l. donationes) iuris impossibilitate prohibitæ sunt, cùm vna & eadem persona iuris artificio æstimentur pater & filius, genitor & genitus, vt C. de im pub. & aliis substitut. l. finali. ad finem. Si enim alter alteri donat, sibi ipsi donare videtur, & ideò nulla est donatio nisi in casibus: puta in dote, & donatione propter nuptias: vt ff. familiæ erciscun. Pomponius Philadelphus. ff. de collat. bo. per totum, quę æquis passibus ambulát: vt l. finali. C. de dona.

ionibus ante nuptias. Item cũ donat mobilia filio familias eunti in castra, vt C. familiæ erciscundæ. l. iiij. Item valet remissio vsufructus in rebus aduentitiis: vt C. de bonis quæ liber. l. cum oportet. §. finautẽ res. Et de omnibus prædictis casibus, scilicet in quibus tenet hæc donatio est gloss. not. C. de inofficio. donatio. l. j. in verbo ex duabus. Item donatio facta est in alimentum. Aliàs non tenet donatio, sed tamen si facta est in filium tanquam in extraneum, vel collata in eum supremo iudicio, confirmatur eodem modo & cum eadẽ determinatione qua confirmatur donatio facta inter coniuges, vt l. donationes. prælleg. C. de donationibus inter virum & vxorem.

Donatio mera est eadem cum simplici, scilicet quando inter viuos donatio fit, quę etiam dicitur pura liberalitate fieri, nõ ob causam secuta. Si verò fit ex causa præcedente, tũc dicitur remuneratio potius quàm donatio. vt C. de bo. quæ liber. l. cùm oportet. §. cum autem.

Donatio facta ob causam interpositã secundũ Host. in Sum. eo. titul. §. quot eius species. est quædam donatio inter viuos, quę fit ob causam interpositã, & denotat vt aliquid fiat vel nõ fiat, vel propter quid fit donatio secuta. iuxta ea quæ habentur l. j. §. j. ff. de donatio. vt etiam suprà dictum est.

Donatio perfecta & pura est species donationis simplicis & est quando statim pura liberalitate transfertur dominiũ rei datæ. de ista C. de donat. & ff. eod. tit. generaliter per totũ. & maximè ff. eod. tit. l. j.

Donatio autem imperfecta siue conditionalis vel sub modo, est etiam species donationis simplicis secundum Host. ibidem. Et est quando statim trãsfertur dominiũ rei datæ, & nõ nisi sub conditione, vel modo vel in diẽ, vt dono tibi si Rex intrauerit Italiã, vel dono ita quòd tuum sit hinc ad annum, vel aliud huiusmodi: De ista materia require C. de dona. quæ fit sub modo & con.

Donatio simplex est quę causam non habet, & cum donans nullo casu vult ad se redire quod dedit vel daturum se promisit, vt ff. de dona. l. j.

Donatio sub modo comprehenditur, suprà sub donatione perfecta vel imperfecta.

Donatio spõsalitia secũdũ Azo. in Sum. C. de donat. ante nup. §. sponsalia. dicitur illa, quæ à sponso sponsæ fit, vel è conuerso, licet rarò accidit. C. tit. prælleg. l. si à sponso. §. quòd si sponsa interueniente. Hæc donatio fit intuitu mulierum, & ideò nõ potest dici verè propter nuptias donatio, sed simpliciter

pliciter. Conditio autem ineſt, ſi ſteterit per dãtẽ, vt C. de do. ante nup. l. cum veterũ ſenten.

Donatiuum largitio eſt Imperatoris in milites, l. qui excubias: de re milit. Bud. ibi.

Donum eo differt à munere, quo genus à ſpecie: nam munus eſt cum cauſa puta natalis vel nuptiarum. l. inter donum. de ver. ſignifi.

Donec, vt not. Ioan. Cal. in commento Decreta. poſt ceſſionẽ. de probatio. ſignificat diuerſimodè, prout quoduis medium probabile ſignificare declarat, verbi gratia, Lego filiæ decem donec nubat, ſignificat legatũ eſſe annuum. l. legatum. ff. de annuis legatis. Ratio, quia hæc dictio ſignificat limitationem. Et ex hoc ſequitur quod teſtator voluit facere multiplicationem, cuius fit limitatio ad tempus nubendi, vt ex tunc nõ debeatur. Item ibi lego filiæ fundum Cornelianum, donec nubat, vel donec Capitolium aſcendat, non ſignificat legatum annuum, quia ſubiecta materia non patitur quæ non eſt multiplicabilis, ſed tantum ſignificat extinctionem aduenięte tempore nuptiarum, vel aſcenſionis capitolij. Item ibi, donec inuentarium ſcribitur, non licet creditoribus, & legatariis hæredem conuenire. l. finali. §. donec. C. de iure de libe. quia ſubiecta materia hoc declarat. Nam inuentarium debet incipi, & finiri intra certum tempus, vt in eadem l. dicitur. Item ibi, creditor facit debitori pactum de non petendo, donec Titius fiat conſul, ſignificat limitationem exceptionis per euentum, & ſic etiam conditionem, vt ſi Titius fiat conſul, finiatur exceptio pacti, ſi non, ſed moriatur antequam fiat conſul, fiat perpetua exceptio, l. ſufficit. ff. de condit. & demon. Nam euentu incerto futuro ſignificatur conditio, l. itaque. ff. ſi cer. pet. Item ibi locus eſt condictioni furtiuę, donec dominiũ à domino recedat, ſignificat limitationem, & quod ipſo iure domino ab eo recedente non eſt locus conditioni. l. ſiue. parag tandiu. ff. de condi. furtiu. Item promitto decem ſingulis annis donec Titius conſul fiat, Titio exiſtente conſule, adhuc obligatus ſum ipſo iure ſed petentem repellam. l. eum qui ita, parag. qui ita. ff. de ver. obl. Ratio, quia non eſt in poteſtate diſponẽtium obligationem limitare tempore, vt ipſo iure finiatur tempore. Item lego fundum donec Titius fiat conſul, ipſo exiſtente conſule finitur legatum, dominium ipſo iure ad heredem reuertitur. lege finali. C. de legat. quia in poteſtate teſtatoris eſt facere legatum certo tempore finiri

pio iure, vt ibidem. Item ibi Dono tibi prædium, donec Titius fiat consul, Titio existente consule non finitur donatio ipso iure, nec reuertitur dominium ad donantem. arg.l. ea lege.C.de cond.ob causam. Ratio quia non est in potestate contrahentium facere contractum finiri tempore, vel dominium transferri. Et sic de cõ similibus.

Dos secundum Azon.in Sum.C. de iure dotium, est quod datur à muliere marito, vt l.si rem æstimatam. ff.de iure dot. vel ab eius patre, vel extraneo, vt in §.accedit.l. vnica, de rei vx. act. C.cum infinitis aliis in quibus dos semper marito datur vel eius patri, vt l.fundus.ff.familiæ eriscun. & l. si maritus. & l.si filia, §. hoc amplius.eod. titu.& hoc propter onera matrimonij, vt l.pro oneribus.C. de iure dot.vt perpetuo sit penes eum, vt l.j.ff.de iure dot.& durat quandiu durat matrimonium.nisi maritus vergat ad inopiã, hoc ideo dicitur, quia dos soluto matrimonio debet redire ad vxorem vel eius heredes, sicut donatio propter nuptias ad maritum vel eius heredes.C. de pactis conuent. super do.l. penul. & in authen. de æquali.dot. & propter nup. do.vbi dicitur quod bonum est argu. de dote ad donat.propter nuptias.Fallit hoc in casib. in gloss.vnica, circa medium.in c. peruenit.de emptio.& vendit. Diuiditur autem secũdũ Azo. vbi supra, dos in profectitiam & in aduentitiam.

Dos aduentitia secundum Azon. est quod non proficiscitur à parente, vt si extraneus dederit patri, vt daret in dotem.l. profectitia.§.si quis certam.ff. de iure dot. Vel si pater non tanquam pater, sed vt extraneus dedit, puta quia debeat filiæ, & eius voluntate dedit in dotem viro, vt dicta l.profectitia. §.fin.versic.cæterum.

Dos profectitia est quæ à patre tãquam à patre, vel ab auo, vel proauo paterno profecta est, scilicet de bonis eius, vel facto eius, pro filia vel nepte eius, vel quam alius de mandato eorum cõstituit, vel præses aut curator dedit de bonis alicuius eorum, si erat parens prodigus vel furiosus. Nec refert an filia, vel neptis sit in potestate constituta, vel emancipata. Non enim ius potestatis sed nomen parentis facit profectitiam. A parente ergo videtur data, si ipse dedit, vel iussit alium dare, vel præses, vel curator eius dedit, vt dictum est. Idem est si negotium gestor eius dederit, & ipse ratum habuerit, quę omnia habentur in d.l.profectitia.in princ.iuncto.parag.1.& finali.

Dotem legare, & pro dote lega-

re,

æ, idem ſunt, l. 3. parag. 1. de do. præleg.

Dotalis fundus quid ſit, docet Accurſ. in rub. de fun. dot.

Dotalitiũ. i. donatio propter nuptias vel res paraphernales, id eſt, vltra dotem datæ. docto. in c. ex parte. de for. comp. & in c. nuper. de dona. inter vir. & vx.

De Dante R.

Dromones dicuntur qui præerãt nauibus ad ſeruandum traiectum maris, in hoc reipublicę militantes, & maris tranſitum tenentes, vel tuentes. C. de offic. præfec. præto. aphr. l. ſecunda, vnde etiam adhuc eorundẽ naues nomine vulgari dromones appellantur.

De Dante V.

Dubium eſſe non dicitur illud de quo eſt regula, licet ſint aliqui caſus ſpeciales, niſi de caſibus ſpecialis mentio fiat. Bartol. in l. quoties. ff. ſi quis cautio.

Dubius in fide eſt infidelis, de hæretic. cap. 1.

Ducennarij dicuntur duces, vel magiſtri ducentorũ militum, quorum dignitatem dicimus ſubſtantiuo genere ducẽnam.

Duces factionum, id eſt, malorũ operum, ff. de appellatio. l. conſtitutiones.

Dudum. i. ante. in auth. vt libe. de cæte. §. quapropter. & hæc dictio aliquando non reſpicit multũ retro. in auth. de hæred. & falci. parag. ſi vero aut. & parag. ſi vero nullus. & parag. ſi vero nulla. Quandoque dudũ, id eſt, cum. in authẽ. de non elig. ſecun. nub. parag. Gregoria.

Duellum dicitur ſingularis pugna, quæ fit propter probationem alicuius, ita vt qui vicerit probaſſe credatur, & victus in probatione defeciſſe, & dicitur quaſi duorum bellum; factum ad probationem veritatis, ac ſi per teſtes quis intentionem ſuam fundaſſet, vt capitu. 2. de purgat. vulga. Quomodo autẽ ſit licitum vel non, not. glo. in l. qua actione, parag. ſi quis. ff. ad legem Aqui.

Dum, idem quod donec & quandiu, l. boues. de ver. ſig.

Dummodo, vide gloſ. in c. non poteſt. de præben. lib. 6.

Duntaxat, de hoc vide Archi. de reſcrip. ſtatutũ, parag. in nullo. li. ſexto, & de iureiur. c. 1. eod. libro, & Bart. in l. cum ita, de cond. & dem.

Duo rei ſtipulandi, & promittendi quomodo conſtituantur, traditur per Imp. Inſtitu. titul. de duobus reis.

Duplicatio eſt allegatio quæ datur reo ad infirmandum replicationem actoris, vt inſtitu. de repl. parag. rurſus, & no. in Specu. de exce. parag. nũc de replicatione. Vel ſm alios, eſt eliſio, vel annihilatio replicationis, & habet fieri à reo contra

replicationem actoris.

Duplæ stipulatio committitur cum res restituta est petenti, vel est damnatus emptor in litis æstimatione, vel est possessor conuentus ab emptore absolutus, l. euicta. de euic.

Duplois vel dyplois est dupla vestis.

Duploma, vt habetur ff. de verb. obli. l. continuus, §. cum ita, est iter duplicatum, vel celeritas, secundum gl. ibidem nam tex. ibi exponit.

Dupondius nūmus erat bilibris duos asses valens: hinc dupondij iuuenes in proœmio, ff. studiis tantum initiati quos vulgò pupillos dicim⁹. Sunt enim adhuc modici valoris. Dupondius quoque dicitur hereditas in viginti quatuor vncias diuisa, quasi duo pondo, id est asses. §. si plures. Insti. de here. instit.

Duracinæ vuæ dicuntur, & duracina persica. De vuis duracinis, lemma est apud Martialem in distinct. de persicis duracinis. Plin. lib. 15. Duracinis, inquit, heret corpus. Iurisc. de ver. signifi. l. qui fundum. Qui fundum, inquit, vendidit pomum q; excepit, ficus, nuces, & vuas duracinas, duntaxat & purpuras, & quæ eiusdem generis essent, & quas non vini causa haberemus, quas Græci Troximous appellant. Lege in ver. Troximos. Ant. Nebr.

Duracinæ vuæ, sunt vuæ duriores, quæ esus duntaxat causa, non etiam vini habentur, l. qui pomum, de verb sig.

Duumuiri, i. magistratus municipij qui curiæ præsunt, C. de de cur. l. duumuirum, lib. x.

De litera E.

E, Præpositio aliquando excludit, extra de renunc. ca. j. ibi, emeritum, id est indignum, aliquādo includit, vt in Lucano: Quæ ruta dabuntur emeritis, id est benemeritis.

Eadem sunt, quorum substantia est eadem. Bald. in l. neque leges, ff. de leg.

Eatenus quot modis capiatur, vide Bar. in l. j. in princ. ff. de no. ope. nun.

Ebrietas refertur ad superfluitatem potus, & est immoderatus vsus vini, & duo sunt effect⁹ ebrietatis. Nā inducitur mētis exiliū, & prouocatio libidinis, & ideò olim patres abstinebāt ab esu carinū, & vini, capitulo, ab exordio, & capitulo ante omnia, & xxxv. distinctione.

De E ante C.

Ecce, not. Pau. in commento. ca. tertio loco. de proba.

Ecclesia secundum Archi. de ele. fundamenta. lib. vj. in princip. multis modis dicitur. Quandoque dicitur collectio sanctorum. vt xxvij. quæstione i. nuptia-

nuptiarum. xxxij.q.iiij. recurrat.in fin.Secundò est catholicorum vel fidelium collectio. de consecr. distinct. j. ecclesia. & sic sumitur iij.q.iiij.engeltrudam. Et not. quòd sicut ex decreta Iulij Papæ cap.ij.sumitur ecclesia est nomen græcum & dicit in latino cõuocatio,propter hoc quòd omnes ad se vocat.Et de expositione huius nominis ecclesia, vide capit.querelam.ne præla. vi.sub an.cen. conce. in glos. vbi not. Nam synagoga est congregatio quæ proprie est Iudęorum.Sed conuocari propriè est vtentium ratione. Congregari autem solent pecora, vt dicit Hugo. Et dicitur catholica, id est, vniuersalis, quia per vniuersum mundum est constituta, ita exponit gloss.C. de sum. trinit.& fide catho.super rub. Vel vniuersalis dicitur, i.generalis in eadem doctrina ad institutionem vel administrationem, vt in præalle.c.Iulij papæ. Tertiò est collectio malignantiũ.psal. Odiui ecclesiam malignantiũ. Quartò est murorũ ambitus. Et vide glos. in verb. mancem. in cle.j.§.nos igitur. de sen.excom.ibi concordantię.Et quandoque sumit promateriali ecclesia & ecclesiæ parietibus. Quintò est corpus Christi.Sextò prælaturæ ecclesiæ. Septimo obuentiones ecclesiasticæ prouenientes ratione ecclesiæ, Octauo, episcopalis ecclesia. Et hanc desponsat episcopus quando consecratur. Nono viri ecclesiastici.lxiij.dist.c.j.Decimò canonici matricis ecclesiæ.xiij.q.j.§.vl. Vndecimo maior pars capituli. lvj.dis.apostolica. Duodecimò significat episcopum tantum.vij.q.j scire. Decimotertio est quælibet ecclesia prouinciæ cathedralis, non romana. Nam appellatione ecclesiæ matricis intelligitur ecclesia cathedralis sed nõ romana: vt in c.cũ super.de vsu pallij.vide gl.in c. cũ clerici.de verb.signi.& x.q.j.c.j. Antiquo ecclesiæ cathedralis nomine etiam intelligitur episcopus & capitulum illius ecclesiæ, & non alij clerici. Item ecclesia sumitur pro iure patronatus, vt dicetur in verb.ius patronatus. Et ecclesiarum bona sunt Dei,licet omnia sint eius, hæc tamẽ specialius. Et earũ res& personæ diuino & humano iure ab exactionibus secularium personarum sunt immunes.ca. quanquam.de cen.lib.vj.& ecclesia non debet ditari cũ aliena iactura. liiij. dist. generalis. de pœ.suam.ff. de cond.indebi. l.nam hoc naturã.

Ecclesia coliegiata quæ dicat, & quo modo cognoscat, vide latè per Abb.ĩ c.nobis. vers.in gl. in ver. in eõuẽtuali, de iur.pa. & p Arch.in c.monasteriũ.xvj. q.vij. vide ẽt aliquid per Card. in cle.

in cle. ij de æta. & quali. in iiij. quæst. & per Fel. in c. accedentes. in ij. col. versic. dicit etiam Oldra. de præscrip.

Ecclesiarum appellatione in materia odiosa & pœnali non venit hospitale, nisi sit religiosorum. Domin. de sancto Gemin. in c. cupientes. §. j. de ele. in vj. in iij. col. Felin. in cap. de quarta. in vj. col. ver. & quòd omne hospitale. de præscrip.

Eculeus est genus tormenti ad modum crucis dispositum. C. de malefic. & mathe. l. & si excepta. in fi. de hoc xiiij. q. j. cap. j. per Archidiaconum.

De E ante D.

Edere, id est extra dare, quapropter & partus edi dicitur, cùm nascitur. l. Arethusa. de sta. homi. & rationes eduntur, cum exhibentur & copia describendi fit. l. si quis. §. edere. ff. de eden.

Edere actionem secundum Azo. in Sum. C. de eden. est exprimere vel designare ius, quo quis petit aliquid ab aliquo in iudicio. Fit autem editio actionum vel per libellum iudici oblatũ, scilicet, vt per eum reo detur, & ipse deliberet, vel in alio in quem ipse descripsit, vel sine libello dictante auctore, vel sapiente suo, quid tunc est dicturus, aut quo iure est vsurus. ff. eod. tit. l j. §. edere.

Edes secundum Azonẽ dicuntur ædificia vrbana, sicut villæ rusticana. ita exponitur ff. de ver. significa. l. fundi: aliquando tamen accipiũtur pro omni ædificio. l. j. §. deinde. de cloac.

Editio instrumentorum secundum Host. in summ. de fide instrum. §. an instrumentum edi possit, & qualiter fiat, potest dici captatio, vel communicatio facta coram iudice, vel eo præsente, siue aduersarius sit præsens, siue non saltem cum consule, vt l. j. §. editiones. ff. de eden. vbi de editione instrumẽtorum. in gl. ibidem. Nam edere est ostendere, & copiam describendi facere, vt notat in capitu. j. de probatio.

Edictum quãdoque idẽ est quod mandatum principis, secundũ illud Luc. 2. Exiit edictum à Cęsare Augusto. Quandoque idẽ est quod generale statutum principis: vnde.

Edicunt Reges, indicit festa sacerdos.

Et differt à rescripto, vt ostendit Barto. in l. postquam. §. Imperator, vt leg. vel fid. no. cau. Item differt à constitutione, quia constitutio potest esse generalis vel specialis, vt l. j. ff. de consti. princ. & sic accipitur C. de edicto divi Adria. tol. & similibus. Quandoque idem est quod statutum vel mandatum prætoris, sicut omnia prætoria edicta, vt edictum de albo scribẽdo, & de in ius vocando, & de huiusmodi, de quibus

bus vide Spec.de act. ſeu peti. proponendis.§.poſtremo. verſic.nunc dicamus de edictis.Et quædam alia edictorum eſt diuiſio : quia quædam ſunt prohibitoria,vt edictum de teſtibus & matrimonio, quædam permiſſoria,vt de iureiur.

Adde quòd edictorum aliud monitorium, aliud conuentionale,aliud citatorium, aliud peremptorium,de quibus per glo. in l.ad peremptorium. de iud.

Edictum prohibitoriũ eſt illud in quo regulariter omnis admittitur qui non prohibetur, vt in procuratoribus & in teſtibus.ff.de teſti.l.j.de tranſlatio. epiſco.cap.inter corporalia.

Edictum permiſſorium ſecundũ Ioan.Cal.de ſupplen.negli.prę lat.cap.Romana. libro vj. eſt illud quod regulariter eſt prohibitorium:& tamen in certis caſibus permittitur, vt in cap. Romana.præalleg.

Edictum carbonianum : require ſuprà carbonianum.

Edictum diui *Adriani* ſecundum Azo.in *Sum.* C. de edic. diui Adria.tol.continebat ꝙ ſi ſcriptus heres poſtularet ſe mitti in poſſeſsionem:non aliter fieret miſsio niſi viceſima pars daretur reipublicæ. Et quia multæ erant interpretationes & diſtinctiones circa hoc edictum factæ,ideò hodie ſublato hoc edicto,fit miſſio in poſſeſſionem rerum hereditariarum,iuxta diſpoſitionẽ quam ibi diſponit ſeu ponit Azo, & adeò ponitur vnica rub.de edi. diui *Adriani* toll.in vj.lib.C.

Edictum ædilitium dicitur idem quod actio ędilitia.Nam actio ædilitia ab edicto ædilitio deſcendit, vt l.cum autem. §. hæ actiones, iuncto §. ædilitiæ.l. ſi tamen.ff.de ædi.edic. de hoc require ſuprà, *Actio ædilitia.*

Edictum prætoriũ eſt quod prætor edicit iubẽdo, mandando, vel conſtituẽdo,vt facit in edicto de dam.infec.vt ff.de dam. infe.l.prætor ait.& ff.nau. cau. ſtabu.l.j.& nequid in flu.pub. l.j.& in aliis pluribus.Forte ꝓ eodẽ ſumitur hic mandare & iubere,vt no.ff.quod iuſſu.l.j. in gl.ſuper verbo quẽadmodũ.

Edictũ ſucceſſorium ſecundum Azo.in ſum.C.eod.tit.eſt quo prouidetur creditoribus.Et dicit ibi glo.quòd eſt quod prioribus non petentibus, ſequentibus petentibus permittitur. Fit enim quandoq; ſucceſsio de gradu in gradum, & de capite in caput.C.de ſucceſ. edi. l.j.nam illud edictum propter creditores inductũ eſt. ff. eod. l.j.vbi illa ſcripta quaſi de verbo ad verbum poſita ſunt, & hoc ideo ne creditoribus longior mora fieret, dum bona hereditaria vacua ſine dominio diutius iacerent.Bene igitur putauit prætor pręſtituere tempus his quibus bonorũ

poſſ

possessiones detulit, & dare successionem inter eos, vt citius possent creditores scire vtrum habeant cum quibus cõ grediantur,an bona vacantia fisco delata sint,an potius ad bonorum possessionem procedãt, quasi sine successore defuncti.

Edictum perpetuum quid esset: vide Budæ.in l.ij.ff.de statu.homin.& Alciatus libro ij. Dispunct.c.xxvij.

Edictum trãslatiuum,hoc est nõ nouũ.Sed ab anteriorib⁹ prætoribus factum,& quasi ex eorum albis transiatum.

Edictum circunducere est illud delere.l.& post.de iudi.ff.

Edictales bonorum possessiones, lege suprà in versi. bonorum possess.extraordinariæ.

Aedicula,est sacellum,id est ędis sacræ appendix.l.sacrilegi,ad l. Iul.pecul.

Aedificium, perfeciſſe dicitur, qui ita illud cõsumauit,vt iam in vsu esse possit. l. ædificia.ff. de verborum signific.

Aedilis olim dicebatur qui nõ solum constituebatur à plebe,ad hoc vt præesset ędibus,vt ff.de origin.iur.l.ij.§.itemque vt essent, sed etiam præfuit plebis scitis qui etiam ædituus dicebatur à nomine ædes,& verbo tueor,ris:quia tuebatur ædes: vt institu.de tutel.§.tutores autem: prospiciebat enim ne in ciuitate essent domus ruinosę vel inordinatè positæ in præiudicium republicæ.

Aediles curules sunt constituti postquam placuit creari etiam ex plebe consules,nam vt aliquo plurís patres quàm plebs haberentur,placuit duos ex numero patrum constitui, & ita facti sunt ædiles curules.l.ij.§. deinde cum placuisset.de orig. iur.Curules autem dicti sunt à curru,quo sellæ superpositę in sidentes vehebantur:vnde sella curulis dicta.Qui etiam curabant de ædibus patrum & negotiationibus,curam habebãt vendendorum animalium vt sana venderentur,vt not.ff. de offic.præfec.vig.l.j in glo.&de ædil.edic.

Aedilis cerealis dicitur à Cerere quia præfuit annonæ.i.frumento distribuendo.Idem etiam dicitur præfectus annonæ. de q bus ędilibus in præal. l. j.& l.ij.§.deinde.ff.de origin. iur. hic tamen propriè vel impropriè de edo es, & non ędibus ædilis dicitur, nec enim spectat ad eam cura ædium sed eduliorum.

Aeditui sunt qui præsident ædib⁹ & dicuntur quasi quod ædes tuentur.instit.de tutel.§.tutores.

Editus bouis pro stercore quo in quibusdam regionibus vtuntur,dictus ab edendo, id est, extra mittendo. Iuris cõsultus in titulo,de legat.tertio.l.ligni appellatione. In quibusdam prouinciis editu boum ad hãc re m

rem vtuntur. *Neot.*

Æditus bonam pro ſtercore, abedendo, hoc eſt extra mittẽdo. l. ligni de leg. iij.

Educare eſt ad victum neceſſaria præſtare. ff. de ali. & cibar. lega. l. vltima.

Eduliũ, id eſt, comeſtio. ff. de offic. proconſul. & leg. l. ſolent. Sed melius ibi edulia pertinent. & in dicta l. edulium. eſt caſus genitiui.

De E ante F.

Effœminati dicuntur quibus virilia exciduntur, vel ſodomitæ.

Efferueſcere eſt ebullire, vnde metaphoricè, efferueſcere iracundiam in l. quis ſit. ff. de ædilitio edicto.

Effeta, id eſt, aperire. de conſecra. diſtinctio. quarta. cap. poſtea tãguntur.

Effractores dicũtur, qui ſiue diurni ſiue nocturni furandi cauſa ſolent domos effringere. vt ff. de effracto. & expil. l. prima. & ſecũda, vel qui carcerẽ vel aliud frangunt vt euadant.

Effractura, pro violenta diſruptione. l. 3. de offic. præfec. Vig.

Effringere, eſt furandi cauſa ianuam frangere Teren. in *Adelphis* Fores effregit, atque irruit in ædes alienas. Inde effractores dicti. Iullius Firmicus, Mercurius, inquit, in ariete octauo ab horoſcopo loco effractores facit. Vnde in libris dig. titu. eſt de effractoribus, ſiue de iis qui carcerem effregerunt, ſiue iis qui furãdi cauſa ianuas domorum priuatarũ inuaſerunt. N.

Effuſionis verbum abundantiam ſignificat. xvj. q. j. reuertimini. xlj. diſt. ſæpe. vide gl. de ſent. excom. c. cum illorum. in verbo effuſionem ſanguinis.

Effuſio & eiectio, require ſuprà actio de effuſis.

De E ante G & I.

Egere ſecundum Bartol. dicuntur qui non habent vnde ſe alant, vnde egeſtas, cuius mentio in l. bona. ff. depoſi.

Eiicere verbum eſt ad immaturum partum pertinens. l. ſi mulier ad l. *Aquil.* vnde eiecti & eiectitij partus pro abortiuis.

Eiecta nauis dicitur quæ vndarum vi in littus delata impulſáque eſt. l. 3. de incend. ruin. naufrag.

De E ante L.

Electio ſecundum Io. eſt alicuius perſonæ idoneę ad dignitatem vel fraternitatem ſiue ſocietatem, ſeruata forma canonicè facta vocatio: & hoc modo electio ſumitur ſtrictè, quãuis eligere ad multa ſe habeat, vt etiam not. Goff. in Sum. eod. tit. §. j. in princ. Vnde ad electionẽ tria requirũtur, ſcilicet auctoritas, numerus, & zelus. Auctoritas conſideratur in dignitatibus & meritis vitę, zelus conſiſtit in animo, vt ſine carnali

animo

animo fiat, sed secundum meritum personæ eligendæ. viij.q.j.si ergo de numero patet. Debet ergo electio fieri secundum istatria, habito respectu meriti ad meritum, zeli ad zelum, numeri ad numerum. Si tamen ex vna parte sit dignitas, & zelus melior tam respectu eligentium quàm electi, & ex alia parte numerus maior, certè prævalebit dignitas cum zelo ipsi numero, vt extrà de electio. capitu. ecclesia vestra. Item differunt electio, collatio, & præsentatio: nam electio fit per collegium ad dignitates, & Papa cõfirmat, & quod libet collegium debet eligere prælatum suum, nisi aliud sit de cõsuetudine vel priuilegio, vt extra de elect. & elect. pote. c.j. Collatio fit ad beneficium simplex, & pertinet de iure cõmuni ad episcopum per totam diœcesim cum consensu capituli, nisi aliud habeat consuetudo vel priuilegium, & dat plenum ius, nec indiget confirmatione. Sed præsentatio pertinet ad patronum, nec dat plenum ius præsentato, sed requiritur restitutio & inuestitura episcopi, vt per totum titulum de iure patronat.

Electio canonica quæ dicatur, videtoan. And. in c. non potest. in verbo canonicè de præben. lib. vj. Specu. in titu. 2. §. videndum restat. versic. nunquid nocet, & debet fieri loco determinato, alias est nulla, nisi causa subesset: cap. venerabilem. de elect. gl. in c. in nomine domini. in verbo fieri. xxiij. distin.

Electri duo sunt genera, alterum est lachryma defluens ex arbore glessaria, in insulis Germaniæ septentionalibus, quas Glessarias siue Electrides dicunt, quæ deinde congelascens in lapidis duritiem vertitur. Virgil. in Bucoli. Pinguia corticibus sudent electra myricæ. A latinis succinum appellatur: de quo in verbo succinum. Alterum electri genus est metallicum, idque duplex, aut cui per artẽ in auro argenti quinta pars miscetur, aut quod per naturam sic mixtum reperitur. Plin. lib. xxx. Vbicunque, inquit, pars quinta argenti portio est in auro, electrum vocatur. Silius libro 1. Punicorum: Electri gemino pallent de semine venæ. Iustin. in libris Institutionum, in titu. qui est de rerum diuis. Si diuersæ, inquit, materiæ sint, & ex iis diuersa species facta sit, vt ex auro & argento electrum. Item de leg. iij. l. pediculis. Vasis, inquit, electrinis legatis, nihil interest quantum ea vasa argenti atque electri habeant, sed vtrum argentum electro, an electrum argento cedat. Illud quoque de leg. j. Si quis putat electri appellatione argentum vel aurichalcum

chalcum contineri. Accursius nunc dicit esse pretiosam materiam quæ iungitur argento, nunc genus metalli, nūc genus vasis. Nebr.

Electrum genus est vasis, vel species metalli. ff. de auro & arg. lega. l. pediculis. §. Neratius. & Instit. de rer. diuis. §. si duorum.

Elæmporia, olei publicè emendi cura. l. vlt. §. patrimoniorum. de muner. & honor.

Eleméta prima sunt quatuor, ex quibus omnia corpora constituuntur: quorum viribus totus mundus gubernatur, scilicet, terra frigida, & siccissima, aqua humida frigidissima, aer calidus, & humidissimus, ignis siccus & calidissimus, primum melācholicū, & secūdū phlegmaticum vel fleumaticum, rertium sanguineum, & quartum cholericū, vnde factum est, vt omnia principia dicantur elementa, vt not. in gl. in procem. inst. super ver. prima elementa.

Elenchus, lapillus est ex genere margaritarum. Plin. libro 9. de vnionibus: hoc est, grandioribus margaritis loquens: Elenchos, inquit, appellāt fastigiata longitudine. Et Iuue. de inauribus fœminarum: Auribus extensis grādes cōmisit elēchos. Pau. in tit. de auro & arg. leg. l. pediculis Item cùm inaures, in quibus duæ margaritæ elenchi & smaragdi duo legasset, & postea elenchos detraxisset. N.

Elenchus, species margaritæ. l. pediculis. de aur. & arg. leg.

Elices sulci sunt aquarij, per quos aqua educitur à liris. l. j. de aqua plu. arcen. Haloander tamen ibi aliter legit.

Elidere pro excludere & perimere. l. si vnus. §. pactus. de pact.

Elimatum, id est purgatum. C. de ver. iur. enuc. l. ij. §. sed cùm prospeximus.

Elogium, est testificatio de aliquo, honoris vel vituperationis causa. Cic. in primo Tusculanarum. Quid ipsa monumenta, quid elogia significant. Idē de Senectute. In quē illud elogium vnicum plurimæ consentiunt gentes. Vlpian. lib. xxj. de ædil. edicto l. ædiles aiunt. paululū deflexit significationem, cùm dicit. Elogium huic edicto subiectū est. De elogio in propria significatione, hoc est pro testimonio, sed in malam partem. Martianus libro xlviij. Dig. tit. de custodia & exhibit. reorum. l. Diuus Hadrianus. Qui cum eo, inquit, elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt. Et infrà in eodem titulo, in l. Celsi. cuius initium est, Nō dubium, R. mittat, inquit, illum cum elogio ad eum qui ei prouinciæ præest, vnde is homo est. Nebr. s.

Elogium idem est, quod testamētum, vel dicitur etiam eulogiū, vt infrà dicetur.

N. Elogia, id est epistolæ. ff. de cust.

reo.l.diuus. & de re milit.l.iij. in princip. Aliquando, id est generalis sermo. de ædil.edic. l.ædiles.ij.§.iumentorum. Quã doque, id est, panis benedictus. §.j. non liceat.

Adde quòd elogium dicitur testificatio de aliquo honoris vel vituperationis causa. Inde mittere, reum cum elogio, in d.l. diuus. & d.l.3. id est cum informationib. & (vt vulgus Barbarorum forensium loquitur) processu.

Eluſco, as, est aliquem altero oculo orbare: nam luscus est qui altero oculo caret, non (vt quidam putauerunt) qui lumine adhibito nihil videt. Vlp. libr. xiij. Dig. de condictione triticaria. l. in hac actione. Si quis inquit, post moram seruum eluscatum dederit. Idẽ libr. ix. ad l. Aquil. Iulia. inquit, scribit Aquilia teneri eũ qui eluscauerit in disciplina discipulũ. Inde eluscatio, onis, pro eluscandi, hoc est altero oculo priuandi actione. Nam quod Vlpia. scribit in titu. de ædil. edict. l. item Offilius. Eluscationem eã quidam putant vbi homo lumine adhibito nihil videt, qui id dixerunt non sunt audiẽdi, quia nulla freti autoritate id dicũt: Quid enim luscus significet, suo loco videbis.

Eluscare est altero oculo orbare. l.v. ad l. Aquil. vnde eluscatio: licet quidam eluscationem accipiant, vbi homo lumine adhibito nihil videt. l. item. de ædil. ed. sed Haloander ibi legit nuscitionem, non eluscationem.

Elusorium id est vanum. l. si prætor. de iudic.

De E ante M.

Emancipatio secundũ Azo eod. tit. est relaxatio patriæ potestatis coram iudice facta, & dicitur quasi extra manum, id est potestatem patris, positio, quia quando filius extra manum patris ponitur, tunc emancipatur, vt in titulo C. de emancipat. liber.

Emancipatus dicitur filius vel nepos qui à iugo & potestate vel manu patris vel aui est relaxatus, & sui iuris effectus, quia emancipare est à potestate, manu, & iure patriæ potestatis dimittere vel liberare. Sed manumittere est seruum è seruitute eripere, vel emittere seu sinere, & sic emancipatio pertinet ad liberos, & manumissio ad seruos.

Emanser miles, is dicitur qui extra castra vagatur animo reuertendi, eoque distat à desertore, quemadmodum & erro dicitur seruus, qui eo quoq; animo errat, vt ad tempus reuertatur, sicut fugitiuus qui non habet animum reuertẽdi. Modestinus libr xlix. Dig. de re militari. l. desertorem. Emansor, inquit, est qui diu vagatus ad

castra

castra reuertitur.

Emansor dicitur qui diu vagus fuit extra castra, tãdem rediẽs ad castra, vt ff. de re mili. l.iij. §.emansor. Vel dicitur qui imminente lite fugit extra castra, & pace reformata redit.

Embatæ seu epibatæ naues, quæ vectoribus traiiciendis aptæ sunt. l.j. §. igitur. de exer. act. vbi Bud. Nebrissensis autem legit Emphractæ, interpretaturque nauigia tecta.

Emblemata, sunt quædam ornamenta vasorum quæ addi atq; detrahi possũt: dicta ab emballein, quod est imponere siue inserere. Plin. lib. 33. Vlysses, inquit, & Diomedes erat in phialæ emblemate. Cic. quoque in Verrem, emblematum in vasis meminit Vlpia. in tit. de au. & arg. si gemma. Emblemata rectè legantur & separãtur & præstanda sunt. Et in eo. titu. l. & si, quę est Põponij. Ea quæ inaurata sunt non deberi, neque aurea emblemata. Itẽ Vlp. libr. x. tit. ad exhibẽdum. l. tigni. Si ansam scypho iniunxeris vel emblemata phialæ.

Emblemata, ornamenta erãt vasorum apud veteres: quę cum libitum erat eximi poterant. l. si gemma. de au. & arg. & l. iij. §. j de vino. lega. secundũ Bud. in l. tigni. ad exhib.

Embola felix appellatur, vel Romanorum iuuentus excrescẽs. Vnde annus biissextilis dicitur embolismus vel embolismalis: quia crescit in vno die. De hoc de sacros. eccle. l. iubemus. in gloss. Sed rectius Alcia. ibi, & Bud. in l. iij. de mino.

Emendicata suffragia: in l. singuli. C. de accusa. sunt quæ leuiter causam adiuuant, vt potentium commendationes, & ciuitatum in alicuius honorem decreta. A verbo emendicare, quod est mendicãtium more aliquid petere.

Emergere est aliquid subire euenire vel accidere. Et nota differentiam inter illa, quæ sit quęstio emergens & incidens, & quomodo differant, est glo. optima, in c. j. de ord. cogn. Et dicunt ibi Doct. quòd incidẽs respicit negotium principale & tangit merita eius, siue sit acquisitum ante, siue post lit. conte. Emergens verò tantum processum respicit, & tendit ad ipsum impediendum, siue etiam ante, siue post litem contesta. oriatur. Et dicitur emergens id quod extrinsecus euenit, & nihil commune habet cum negotio principali. Sed incidens intrinsecus respicit negotium principale. Quãuis enim vtrunque oriatur ex circũstantiis, tamen in hoc interest, quia incidens est ex circunstantiis causæ vel negotij principalis, & emergens ex circunstantiis iudicij vel processus. Vnde, Incidens perimit,

emergens iurgia differt. Et ad saluandam glo. præallegatam quæ videtur deficere in differentia quam ponit, quia incidens etiam in iudicio potest oriri, scilicet opponendo pactum de non petendo,& emergens quandoque ante lit.contestat. vt si excipiatur de excõmunicatione ante litis cõtest. dicas quòd incidens dicitur habere causam vetustiorem ad negotium principale, sed emergẽs dicitur de nouo oriri: quia tendit ad impugnandum, & ante processum de nouo factum esse non poterat, cùm non posset impugnare nõ ens, facit cap.ad dissoluendum: de despon.imp.& est gl.bona in l. quod iussit.ff.de re iudica.quæ dat exemplum incidẽs, vt si actor dicitur seruus, emergens vt testem non admittendo.

Emerita stipendia, appellantur quæ peracta sunt, vt cùm iam milites missionem vt veterani impetrauerunt. Emerita verò numero enim plurali dicũtur etiam præmia veteranorum, quo sensu intelligenda est l. iiij.§.sed si.de re milit. vt alias annotauit Budæus.

Emeriti dicũtur milites qui sunt exauctorati, hoc est militiæ sacramento soluti, quibusque iam donatiuum est persolutũ: dicti ab eo quod mereri, hoc est,stipendiũ facere desierint. Lucan. in primo: Quæ sedes erit emeritis? Modestin. de re militari:l.desertorem. Si expleto tempore militiæ redeat veteranus,restituatur,& emerita accipiat.

Emerita,& Emeritensis colonia, ciuitas est Lusitaniæ nominatissima, *Augusta* cognominata:nam(vt scribit Dion.de victis Cantabris, & Asturibus:) Eã vrbem illis qui supra ætatem essent,emeritis, *Augustus* habitandam concessit. Vnde vrbs appellata Emerita Augusta, ex nomine conditorum & *Augusti*.Pau.lib.50.Digest.tit. de censib.An Lusitania,inquit, Pacenses & Emeritenses. N.

Emeriti dicuntur milites veteres qui iam sunt à militia solũti, vt in titulo ff.de vete. & milit. successione.

Emiola,id est sesqupla, compositum ab hemi, id est dimidiũ, & holon,totum, quasi continens totum & dimidium, & est vsura quæ continet totum & alteram eius partem, vt si de quatuor solidis accipiantur in fine anni sex.

Emiseni, populi in Emisena regione Apamenacœles Syriæ, vbi & Emysia ciuitas est, de quibus & in eodem titulo de censibus,Paulus inquit,Imperator noster Antonius ciuitatem Emisenorum coloniam iuris Italici fecit.

Emiseni populi in Emisena regione Syriæ.l.fin.de censib.

Emissa

Emissa manus, pro cautione manu facta. l. quidam. de probationibus.

Emissarius dicitur qui faciliter salit super aquas vel per aquas & fossata.

Emologari, aliàs homologari est cõfirmari, vt dicimus quòd arbitrium emologatur, id est cõfirmatur silentio decem dierum tacitè, vel expressè, secundum Goffred. in Sum. de arbit. §. effectus.

Emolumentum capitur pro lucro & vtilitate. l. Imperator. de legatis ij.

Emphracte, vide supra Embate.

Emphyteosis, interpretatur insitio, ad emphyteuo, quod est insero siue planto: nam phyton est planta. Et quod in libris Iurisconsultorum dicitur emphyteosis, & fundum dari in emphyteosim, propriè dicitur, hoc est in plantationem. Impropriè dicitur de omnibus aliis, puta de area, & quicũque possunt vt ipsi dicunt, recipere meliorationem. Inde deducitur emphyteoticus, & emphyteuticarius.

Emphyteumata vel emponemata, secundum Azonem, eodem titul. sunt res melioratæ, & ita exponit text. l. iij. C. de iure emphyte. vel meliorationes quibus ager labore sic retinentis melior efficitur.

Emplemata dicuntur impositiones, vnde emplè Græcè, est impositio Latinè, vel sunt superstitiones siue superabundantia. Item emblema est eminens scriptura. Et dicit Accurs. in l. tigni. ff. ad exhi. quòd empleumata sunt ornamenta vasorũ, vel ornatus aut varietates colorum. vt ff. de vino, tritico & oleo legato. l. iij. §. j. Imò verò emblemata legendum est, non emplemata, quod nihil est. Et dicitur emblema à Græco verbo emuallo, quod est immitto, insero, seu iniungo, vide Budæum. ff. ad exhibend. l. tigni. Expleuma verò cuius author meminit, nusquam legi.

Emphyteusis secundum Azon. in Sum. C. de iure emphyteut. & secundùm Gof. in Sum. rub. de loca. & condu. §. quid sit emphyteusis, dicitur quòd emphyteusis Græcè est melioratio Latinè. Ab initio enim sterilia tantum per hunc contractum concedebantur, vt is qui acciperet rem, in meliorem statum deduceret, & sterilem fertilẽ redderet. Postea tamen permissum est de rebus fertilibus & fructuosissimis emphyteuticari posse, vt C. de iure emphyteu. l. j. in princi. Et dicitur emphyteusis vel emphyteuticus contractus ille qui in melioratione bus & in rebus soli tantùm consistit. Ecclesiastica autem emphyteusis consistit in his immobilibus quæ

ad hoc congrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus: vt C. de sacrosan. eccles. in authen. perpetua. & authenti. si quas. prout communiter dicitur, tunc emphyteusis est media inter locationem & venditionē. Et ita definit Zeno Imperator, imò dicit dictum contractum esse quoddam tertiū genus ab emptione & locatione separatum. l. j. C. de iure emphyteut. quæ est lex Zenonis. Sed Host. suam diffinitionem secundùm hanc intellexit, vt puta quemadmodū Hostiēs. dicit, & est hoc ideò quia decretalis potuit emphyteutam ponere sub titulo de loca. & cō du. quia magis similis est emphyteusis locationi quàm venditioni, cùm dominium retineatur, & aliquid certum annuatim recipiatur, vide Spec. de locat. & conduc. §. nunc aliqua. inde emphyteuticus adiectiuum, vnde dicitur emphyteuticus cōtractus, emphyteutica concessio, & emphyteuticum instrumentum. Inde etiā emphyteutico, cas, id est emphyteusim concedere. Et est natura huius cōtractus, vt soluatur pensio sicut conuentum est, nisi res ex toto pereat. Item quòd licet domino autoritate sua emphytentam & eius successorem expellere, si per triennium cessauerit soluere pensionem, sed emphyteuta ecclesiæ repelli potest si per biennium non soluerit pēsionem.

Emphyteusis perpetua est regulariter prohibita in rebus ecclesiæ, & dicitur perpetua, eriā si fiat ad xxx. annos. Panormit. in c. nulli. in vlti. not. de rebus eccles. alienand.

Emphyteuta vel emphyteuticarius dicitur ille qui agrum conduxit vel accepit ad tempus colendum sub certo pretio. Cuius contrarium dominus Vuiraldus tenuit, videlicet, quod nunquam ad tempus, sed bene perpetuo tempore conducit quandiu viuet hereditario iure tenendum, & colēdum sub certo pretio & certis conditionibus, prout inter ipsos contractum est, per l. j. C. de iure emphyteuti. ibi perpetua stabilitate. ff. si ager vecti gal. vel emphyt. pe. l. j. §. qui in perpetuum, & dicit hoc expressum esse in l. j. & l. quicunque. C. de fun. patri. vel perpetua scriptura interueniente, & consensu vtriusque, id est domini & emphyteutæ adhibito, in hoc, scilicet vt statim dominus aliquid pro re accipiat, scilicet quod inter eos conuenerit, vel pecuniam, vel aliam rem, puta prædium aliquod, vel simile, vt proprium sit domini, item vt hic emphyteuta de cætero annis singulis vel duos venetos, vel simile soluat in specie reddi

redditus, prout dicit *Azo* in Sum. C. de iure emphyt.

Emphracta, nauigia dicũtur quę sunt recta, à verbo Græco emphracto, φ est tego siue claudo, sicut econtrario aphracta dicuntur, quæ non sunt tecta, sed aperta. De quibus Cice. ad *Atticum*. Nos Rhodiorum aphractis tranquilitates aucupaturi eramus. Vlpi. lib. 14. Dig. de exercitoria actiõe. l. 1. Quędam, inquit, sunt naues onerariæ, quædam emphractæ, non emphatæ, vt plerique omnes codices habent. Neb.

Emplastrum, vt inquit Celsus li. quinto, hoc distat à pastillo, quod emplastrum liquari aliquid accipit, in pastillo tãtum arida medicamẽta aliquo humore iunguntur, dictum emplastrum ab emplate, quod est fingo siue formo. Caius libro xlj. Dig. de acquirendo rerum dominio. l. Ideo.

Emplastrum vulgo vnguentum appellatur.

Emponomenta, vide emphiteumata.

Emptio contrahitur postquam de pretio conuenerit ea mente, vt pretium soluatur. Nam si imaginarię, & per similitudinem de pretio conueniret, emptio nulla esset, & contrahitur solo consensu, siue inter præsentes, siue inter absentes per nũtiũ, vel per epistolam, vt probatur institut. eo. titul. in princip. & ff eo. l. 1. §. vlt. & l. 2. §. 1. & arræ datio est augmentum emptionis.

Emptor bonæ fidei dicitur esse qui aut ignorauit rẽ alienam, aut putauit eum qui vendidit habere potestatem vendendi.

Emptũ hoc differt à parato, quo species à genere, l. si quid. de le. 3. *Aliquando* etiam emptum dicitur quod ex permutatiõe, vel insolutum datione consecuti sumus. item & quod lite æstimata rerum est. l. sciendũ. parag. pen. ul. de ædil. edic. & l. final. quibus ex causis in posse. eat.

Emulatio, id est inuidia, & habet plures significationes, vt 44. distin. scimus.

Emunitas secundum Goffredum in sum. eo. tit. est libertas concessa ecclesiis vel ecclesiasticis personis, & rebus aliis ad eas spectantibus. Vel est priuilegium ecclesiasticæ libertatis vel personarum vel rerum ad eam pertinentium. Dicitur autem emunitas quasi extra munia, id est officia vel onera à quib. ecclesiæ sunt immunes. vt eod. titul. c ecclesiæ. vnde locus consecratus, scilicet ecclesia habet emunitatẽ. i. libertatem, vt inde nullus trahatur per vim, nisi in casib. scilicet si fugiens ad ecclesiam sit publicus latro, vel nocturnus depopulator agrorum, id est deuastator fructuum in agris, vel

diciturquasi extra munia, id est munera, non enim ecclesia subit sordida munera, vt calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, & similia, de quibus vide Hosti. in sum.eo.tit.

De E ante N.

Encænia erat festiuitas didicationis templi, Græcè enim kai non, id est nouum.

Endiadis, vel (vt peritiores loquũtur) Endiadyo, figura est, cum ex duobus vnum dicitur, id quod etiam Accursius annotauit.in l.j.para.j.de pac.& Alciatus libro 4.de verb.sig.

Energumini sunt à dęmonibus obsessi, vel qui in defectũ lunæ patiuntur defectũ mentis.not. de consec.distin.v.c. omni die.

Ænigma, idest subtilis dubitatio. C.de legib.l.fin.circa fin. & extra de reli & vene.sanct c.1.lib. 6.alibi exponitur, id est figura, C.de vet.iu.enu.l.1.§.fina.aliter sumitur, in aut. de equa.dot.§. 1.versic.ille autem.

Enim, id est certè, exponit glo.in auth.de nup.§.nuptias. Aliquãdo exponitur enim, idest quia, C.de crim.sacril.l.2. Aliquando ponitur continuatiue, cum superiore, vt ff.de milit.test.l. neque enim.

Enormis læsio quando dicatur, gl.in c.cum illorum. de sen. excõ.dicit, quod statim arbitrio iudicis. Felin. in c. cũ illorum. versic. ea gl.ibi relinquitur, de sen.excom.

En platei, id est largo quodãmodo, l.penul.ff.de condic.tritic. & l.si arbiter, ff.de proba.

Enteua in Decretis Canonicis, eadẽ significatiõe ponitur qua apotheca, & horreum, videlicet pro loco galæque repositorio.

Enucleare vetus ius, id est extra nucleum obscuritatis ponere. Nam prout Azo dicit, C.deve. iur.enucl. sicut in nuce inuenitur quod est amarum, ita & in veteri iure erant tot multitudines, quod nemo eas haberevel legere poterat. Nã sicut in nucleo dura testa inuenitur, ita ibi duræ, & iniquæ sententiæ erant. Item sicut nucleus cum inutili pellicula tegitur, & latet, ita, & in illa multitudine tanta, & sublata superfluitate antiqua, & necessariis, & vtilibus collectis, prout melius fieri potuit, ius vetus enucleatum est. Nam melius est pauca & idonea effundere, quam multis inutilibus homines prægrauari, vt C.e.ti.l.2.parag.sed & si aliquid. Itẽ dicitur vetus, quia ab vrbe Roma condita, & à Romuleis temporibus vsque ad tẽpora Iustiniani fere per mille quadringentos annos confusè statutum obtinuit, vt C.de vete.iur.enuc.l.j.parag.1.ibi, reperimus autem, &c.

Enuntiatio pro clausula vel oratione, l.hæc enunciatio, de verborum

borum ſignificatio.

Enunciatum verbum de ſe tantum ſignificat quantum ſonat, ſcilicet, enunciationem eius quod eſt, vel quod nõ eſt, ſicut nuntius dicitur, quia refert voluntatem domini ſui, ſcilicet quid velit, & quid non velit, vt in l. & licet. ff. de conſti. pecu: Quãdoque tamen verbis enuciatiuis ſignificatur diſpoſitio, quando hoc ſignificari conclũditur ex quouis probabili ſignificato: prout latè declarat Bar. in l. ex hac ſcriptura. de donat.

De E ante O.

Eò, id eſt propterea, l. id. de conſt. pecun.

Eo ipſo, iſta verba important abſque alia ſentẽtia, Felin. in c. Rodulphus, verſic. quoties, de reſcriptis.

Eo loci, pro eo loco, l. ſed ſi. de iudiciis.

Eo potius, pro eo amplius, l. item ait. ex quib. cau. ma.

Eouſque, id eſt in tantum, parag. illud. Inſti. de re. diuiſ.

De E ante P.

Epibatæ, vide ſuprà, Embatæ.

Epidemia, acceſſus in vrbem, l. 3. ff. de of. proconſ.

Epidemitici, dicũtur hoſpitiorũ metatores in vrbe, dicti ab epidemia, quod interpretatur in vrbem aduentus, vndein Cod. Iuſtinia. tit. eſt de epidemiticis & metatis. Lege verbum metator, ſiue metatus. Neb.

Epidemitici dicuntur qui habebant ſub ſe metatores qui mẽ ſuraba nt hoſpitia, & in eminenti loco deſcribebant nomina eorum qui ibi habebant hoſpitari.

Epiſcopus, ſpeculator ſiue explorator interpretat ur, dictus ab epiſcopo quod eſt conſidero. Cicero ſcribit ſe epiſcopũ de ſignarum à Pompeio, vt oram Campaniæ maritimam ſpecularetur. Arcadius de muneribus, l. munerum. Epiſcopi, inquit, qui præſunt pani, & cæteris venalibus rebus.

Epiſcopus dicitur ab epi, quod eſt ſuprà, & ſcop⁹ vel ſcopin, intẽdere, quaſi ſupra intendens, quia habet curam ſuperintendi ſuper omnes laicos, & clericos ſibi commiſſos, 8. q. 1. qui epiſcopatum, xxj. diſtinct. cleros. vbi etiam interpretatur ſpeculator, eo quod ſpeculetur ſubiectorum mores, & vitam. Sed in iure ciuili epiſcopi ẽt dicuntur qui præſunt pani, & aliis rebus vænalibus, quæ quotidianum victum ſuggerunt. l. vlt. de mun. & honor.

Epiſcopi appellatio in materia odioſa, & valdè exorbitanti intelligitur ſolũ de conſecrato. Felin. in c. eam te, verſic. nouiſſimè autem. de reſcri.

Epiſcopalis audientia eſt iuriſdictio ipſius epiſcopi.

Epiſtola decretalis. Require ſu-

prà decretalis epistola.

Epistola diui Adr. secundum Guliel. in Spec. de renunc. versic. in primis ergo, sub §. finitis, locũ habet inter fideiussores, mandatores, & constitutores, item inter tutores, & est illius epistoiæ effectus, quod quanuis aliqui sint obligati, tamen per eius beneficium si omnes partes sint soluendo tempore litis, possunt postulare vt diuidatur actio inter eos, vt vnusquisq; pro virili portione cõueniatur. Alioquin nisi dicto beneficio iuuarentur, posset creditor quẽ mallet insolidum conuenire, vt C. de consti. pec. l. fi. & Insti. de fideiuss. §. si plures & ff. de fideiuss. l. inter fideiussores, & l. si dubitetur. Si ergo huic beneficio fuerit renuntiatum, poterit creditor quem maluerit cõuenire. Quomodo autem renuntietur huic beneficio, vide ibidem.

Epistomium, inquit Merula, est foramẽ per quod aqua defluit ex concha, labro, vel cratere. Varro de re rustic. libro tertio. epistomiis versis ad vnumquẽque factum, dictum, inquit, quasi in ore: vel potius ab epistomizo, quod est obturo, vt sit epistomiũ canalis operculum. Vlpianus lib. 18. titu. de actione empti, & vẽditi. l. fundi. Castella plumbea, opercula puteorum, epistomata. Legitur, & epitonium apud Senecam libr. 13. epist. Nisi aquã, inquit, rigentem epitonia fuderint, & apud Vitruuium li. 10. sæpe in eodem significatu ponitur. Interpretatur autem epitonium ligamentum. Nẽb.

Epitomia Græcè, Latinè oris obturacula. Sane apud Iurisconsultos capiũtur pro obturaculis salientium, quæ vulgo (vt Alciar. ait) Spinæ appellantur. epistomiorum meminit l. fundi. de actione em.

Epithaphium est scriptura siue titulus in lapidibus sepulchrorum sculptus.

Epithesis. in l. lex Cornelia. de iniuriis significat inscriptionem factam in cõtumeliã alicuius.

Epitima, in l. scire. de tut. & curato. pro illabefacta nominis honorisque fama.

Epitimium est suspensio vnius septimanæ, vel est quædam increpatio, vel genus pœnæ, secũdũ Ioan. And. in glos. 21. quæsti. 4. omnis iactura.

Epitimia, id est voluntate testatoris. ff. de tu. & cur. da. ab his. l. scire oportet, §. sed & si quis.

Epitogium est vestis, vel tabard⁹ superior clerici. Et dicitur ab epi, id est supra, & tego quasi superius tegens. not. in gl. in cle. 2. de vi. & hone. cle.

Epitome interpretatur breuiarium, id est, vbi res in compendium rediguntur, vt Vlpianus libr. 47. de acceptilationibus. l. an inutilis. Epitomatum inquit

quit liber Labeonis. ibi est pei thanō. Vtroque enim modo declinatur, epito. es, & epito. tis.

Epitome, & epitomā latine breuiariū dicitur, vbi. s. res in compendiū rediguntur, secundum Bud. in l. qui leuādæ. ad l. Rho.

Epulum, inquit Valla, est conuiuium numerosis ciuibus exhibitum in honorem Deorum, aut in ostentationem magnificentiæ, aut in funere parentali. Gellius libro vndecimo. Solenni die epulum Ioui libaret, atque ob id sacrificium Senatus in capitolio epularetur. Horatius secūdo Sermonum, Gladiatorum dare centum Damnati populo paria atque epulum arbitrio. Arrius Iurisconsultus de legatis, in quadam lege, cuius initium est, ad musus: Vel si epulum, inquit relictum fuerit. Ant. Neb.

De E ante Q.

Aequanimiter. i. æquo animo.

Equestris dignitas erat in his qui Romam custodiebant: nam & hi habentur pro absentibus rei publicæ causa. Et dicit Accur. quòd aliqui erant præsidentes, quia simplex militia non est dignitas. De hoc vide eod. tit. in rub. C. lib. xij.

Aequitas est conuenientia rerum quæ cuncta coæquiparat, & in paribus rationibus paria iura vel iudicia desiderat, vt C. ad l. fal. l. fi. verbi gratia, Mutuasti mihi centum aureos mutuo, modo æquum est quòd isti numerationi cōueniat solutio secundū eandē qualitatē & quantitatē, vt ff. si cer. pet. l. mutuū. Aquitas etiam dicitur quædā mitigatio tēperās iuris scripti rigorem. Et in quibus casibus talis æquitas præferatur rigori iuris, vt not. Ioan. And. extra de transact. c. fin.

Aequitas, nihil aliud est quā naturalis ratio, secundum Bar. in l. iij. C. de dot. promis. Et vide eundem Bart. in l. j. in tertia oppo. ff. de iusti. & iur. & an æquitas præferatur rigori, vide omnino dominum l. so. post alios in l. placuit. C. de iud.

Equitium est grex equorum, secundum Accur. in quid ergo. ff. de vsufr. & quemadmodum quis vtatur.

Equitius dicitur custos equorū.

Equuli, id est pulli equorum vel parui equi. insti. de re. diui. §. in pecudum.

Equus calcitrosus dicitur qui solitus est calce ferire.

De E ante R.

Ere, id est, ex vtilitate, vel ex præsenti materia. l. j. secundum editionem Haloandri. & in Pand. Florent. ff. si cert. pet.

Erania pecunia in l. creditor. de solu. quid sit, vide Alciat. lib. ij. Disiunct. cap. xxv.

Aerarium est repositorium pecuniæ, ab ære dictum. Et pro-

prie

priè ærarium est populi,fiscus principis.

Ercisci est diuidere : vide iudicium famil.erciscun. id est, hereditatis diuidendæ, de quo supra in versi.Actio fam.ercis.

Eremodicium, interpretatur desertio siue solitudo, nam eremus desertum interpretatur,& est eremodicium quando reus damnatur ex eo quod in iudicio non comparuit,quasi desolatum siue desertum sit iudicium propter rei absentiã.Pomponius lib.quarto *Dig.*titu. de minoribus xxv.annis.l. & si.Restitutionẽ eremodicij præstari debere, pro quo mendosè hermodicium. Nebr.

Eremodicium dicitur,cum absente alrera parte fertur sententia, quasi latinè dicas deserta causa.

Ergasterium interpretatur officina, vbi ab artifice aliquod fit opus, nam ergon est opus siue officium. Vt in Codice Iustiniani,tit. de episcopis & cleric. l.omnis.*Ex* ergasteriis inquit, & tabernis conquirere potuit. Item libro vndecimo,de epidemiticis & metallis.l.ij.In quælibet,inquit ergasteria,quæ mercimoniis deputantur. Papi.lib. xliij.de via publica.l.ædiles. Vt ante ergasteria nihil proiectum sit.

Ergasteria sunt stationes operariorum,& dicitur ab erga,id est opera vel opus,sterion , statio, quasi operarum statio , vt not. C.de episco.& cler.l.ij.

Ergastula dicuntur carceres vel pressiones,& dicit ab er , quod est lis,& stolon missio.Item ergastula dicuntur loca in quibus serui vincti opus facere cogebantur.

Ergagabi, dicuntur operarij laborantes in stationibus suis,& dicitur ab erga quod est opera, & gabor,quod est labor.Rectiꝰ tamen legas ergolabi.

Ergo,not.Ioann. Andr. de summa Trinit.damnamus.in princ.

Ergolabi,vide Ergagabi.

Eripere est de manibus auferrè perraptum.

Erit,hæc dictio interdum etiam præteritum , nec solùm futurum tempus demonstrat.l. verbum erit.de verb.sign.ff.

Ermaphroditus est quilibet qui habet vtrũque sexum. Rectius autem scribitur per aspirationem hermaphroditus.

Erogare, pro expendere & distribuere.l.ciuitatibus. de leg. j.& C.de erog.mil.ann.

Errare est aliud pro alio putare, xxxviij. distinct. quanuis.xxij. q.ij.in quibus.in fi.& not. Ioan. Andr. in clem.j. de iudic. super ver.certa scientia.& nota quòd differũt errare,titubare,& ignorare,vt declarat gloss. rub.ff.de iur.& fac.ignor.

Errones serui dicuntur , qui vagantur sine causa , animum tamen habent redeundi ad dominos.Fugitiui tamen qui eo animo

mo fugiunt, vt non redeant. eo quoque modo ex proportione habent se desertores & emansores. Arrianus libro xlix. de re militari. l. qui cũ. erro, inquit, in seruis est, vt emansor in militibus. Item libr. xxj. qui est de ædilitio edicto. l. quis sit fugitiuus. Sed propriè, inquit, erronem sic diffinimus, non qui fugit, sed qui frequẽter sine causa vagatur. Labeo ita definit, erronem paruum fugitiuum esse. Nebris.

Erro est pusillus fugitiuus, qui nõ quidem fugit, sed ex consuetudine quadam aberrare solet, & frequenter sine causa vagatur, temporibusque in rebus nugatoriis consumptis, tandem, licet serò redit ad dominum, vt l. quis sit fugitiuus. §. erronem. ff. de ædilitio edicto.

Error est quando aliquid aliter contingit, vel aliud est quàm creditur vel putatur. de quo c. præalleg. in fine.

Error calculi secundum Azon. in Sum. eod. tit. est error computationis. Veteres enim computabant per lapillos, qui calculi vocabantur, pro eo quod pedibus quãdoque calcantur: vnde Persius: Hunc Macrine diem numera meliore lapillo: Quia pro bono die ponebãt bonum lapillum, est glos. in l. vni. C. de errore calculi.

Error quadruplex est, cõditionis, personæ, fortunæ, & qualitatis: & quis eorum matrimonium impediat, declarat Panor. in c. proposuit. de coniug. ser.

Error intollerabilis est error à iure reprobatus. & nota quòd error sumitur p facto, siue sit error iuris siue facti, quia licet sit iuris inquãtum est error, facti tamẽ est, cùm sit in alio, quàm in veritate.

Eruta cæsa dicuntur omnia quæ cæduntur & eruuntur.

Ruta cæsa, apud peritiores dicuntur, non eruta, vide Budæ. ff. de act. empt. l. fundi. §. si ruta.

De E ante S.

Aes, species est metalli, ab auro, argento, atque aliis metallis distincta. §. cùm ex aliena. Inst. de rerum diuis. Sed quia pecunia primum cudi cœpta est ex ære, hinc factum est, vt qualiscunque pecunia æris appellatione contineretur. l. etiam. de verbo. sign. Imò & quandoque æris nomen ad bona refertur, vt cum lex noxium in ære puniri mandat: nam in bonis & patrimonio exercendam vltionem interpretamur.

Aes alienum est quod nos alijs debemus. Aes alienum est quod alij nobis debent. §. æs alienum. & l. cædere. de verb. sign.

Esopus est humilis herba & medicinalis, cuius radix petræ inhærere dicitur, & purgat pulmonem inflatum, vt not. glos. ibi, *Asperges me Domine* esopo.

Psal.

Psal.quinto,&c. per *Archidia.* 50. dis. cùm exaudiero. Hyssopus omnino scribendum est per aspirationem cum y,& gemino ff,media longa.

Aes verbum ad veritatem refertur,non ad id quod vltra verã rei æstimationem interesse cõtingit.l.hæc verba.de verb.sig. Quandoque ponitur prorema nere,vt in l.2.de concub.

Esse in possessione & possidere valde differunt.l.si quis ante. de acqui.possess.

Est,hoc verbum interdum etiam præteritum tẽpus demonstrat. l.verbum erit.de ver.sig.

Aestas quot menses capiat. Bart. in l.j.§.j.ff.ne quid in flu. pub.

Aestimare litem est condemnare pecuniariter, vel quanti interest actoris,vide Bud.in l.vij.ad leg.Iul.repetun.

Aestimatio significat taxationẽ put subiecta materia velquod uis aliud significare, declarat: verbi gratia,Res traditur æstimata,hoc addito quòd reddatur æstimatio,& nõ res:ex hoc significatur emptio & vẽditio: vt in l.quoties.ff. de iure dot. Sed vbi res datur æstimata hoc pacto quòd res reddatur,& nõ æstimatio,tũc enim est emptio sed significatur quod reperempta vel diminuta, attendatur æstimatio facta.l.si inter. C. de iure dot. Nec periculum diminutionis vel peremptionis fit recipiẽtis,nisi sit in culpa,quia cùm rem traditam teneatur reddere,periculum debet esse domini rei,sed in casu præcedenti periculum vel deterioratio rei transit in recipientem. vt l.æstimatæ.sol.matrim. Item vbi res datur æstimata in dotem hoc pacto quòd reddatur res vel æstimatio,tunc significat transire periculum peremptionis,sed non deterioration is.l.plerunque.§.final. cum l. seq.ff.de iur.dot. Et hoc ex natura contractus & alternatiuę. Nam natura dotis est quòd dominium transit in maritum,l. doce:C.de rei vendic.& sic periculum est suum. Sed ex natura alternatiuæ alterum horum sufficit,aut rem reddi,aut æstimationem,iuxta regulam, in alternatiuis,de regu.iur.lib. vj. Sed res peremptа reddi non potest,quæ si redditur,non est reddenda æstimatio.

Aestiualia,sunt ocreæ,scilicet calceamenta de corio,quibus etiã aliqui vtuntur interdum in æstate. Ioan.Andr.in cle.ne in agro.§.in vestib.de sta.mo.

De E ante T.

Et, hæc coniuncto licet propriè copulet.ff.de cond.insti.l.si heredi.tamen aliquando sumitur pro vel.ff.de verbo.signif.sæpè cùm si. Aliquando repetit qualitates præcedentes.ff. de fun. instru.& instru. leg.l. Seiæ.§. Gaio. Aliquando pro id est, vt

cap.ij. deſpon. Et in gloſſ.in ſtit.de libertinis verbo et.
Etiam not.in ca.ij. de reſcr.vbi de hoc. Vnde hæc dictio et, coniungit principaliter ſimul & ſucceſſiuè, prout infertur ex ſignificato tunc hoc dicti tante, & ſecundum quod voluntas diſponentis quouis medio ſignificare declaratur:nam quandoque eſt coniunctiua rerum principaliter quarum tamen vna eſt alteri ſucceſſoria, vt dicendo, Lego fundum & eius inſtrumentum. Principaliter enim ſignificat inſtrumentum legatum,licet ſit acceſſorium ad fundum, & extincto fundo legato non extinguitur legatum inſtrumenti.
Secus eſt in præpoſitione cum, quæ cõiungit acceſſoriè, facit l ſi cui fundum.ff. de fun.inſtr. & inſtr.le. Poſſet tamen etiam faciliter trahi ad coniungendum acceſſoriè, pro voluntate diſponentis qui exprimit &, pro cum. Significat etiam ibi & ſucceſſiuè, filium meum & nepotem heredes inſtituo. nam intelligitur quod filius primo admittatur,& eo deficiẽte nepos.l. Gallus. §.j.ff.de libe. & poſthum.Ratio,quia non ſimul admittitur cum filio, & hoc ex ordinata charitate ſeu naturali affectione. arg.l.generaliter.C. de inſti. & ſubſti.ſub cond.fa l. Lucius. ff.de hered. inſt.vbi diſiunctiua reſoluitur in coniunctiuam, propter voluntatem quæ concluditur ex charitate,facit l.cũ pater.§.cum pater.ff.de leg.2.Idẽ in contractibus ſi quis emit reditus vel fundũ pro ſe,& liberis,& nepotibus:ibi enim&,coniungit ſucceſſiuè. ſ.& primo pater ſolus admittatur, poſt liberi,deinde his deficientibus nepotes.

Ætas legitima ſemper intelligitur,de naturali,non ea quæ per principis beneficium impletur,vt C.de his qui ve. æta.imper.l.vlt.

Ætas perfecta, dicitur ætas xxv. annorum.l.vlt.de iis quive.æta. impet.

Ætas pupillaris eſt minor xiiij. annis in maſculis,& in fœmina xij.ff.de ver.ſig. l.pupillus.

Ætas pubertatis diuerſimodè accipitur.Nam in nuptiis contrahendis ætas pubertatis eſt in maſculo xiiij. annorũ,& in fœmina xij.annorum, vt inſtit.de nupt.in princ.cum ibi not.Nõ autem idem tẽpus requiritur, ſi alimenta relinquuntur vſq; ad pubertatem, quæ debentur maſculo ad xviij. annum,fœminę autem vſque ad xiiij.ff. de alim.&cib.lẽg.l. Mela ait.in princ.

Aetatis venia eſt priuilegium quod impetrat minor à principe,vt habeatur pro maiore. Impetrat eã maſculus maior xx. annis fœmina autem maior xviij. vt l.ij.C.de his quive. æta.imp.

Aetas

Ætas virilis diuersimodè secundum canones & leges interpretatur. l. j. ff. de mino. l. fin. C. de his qui ve. æta. impet. & illa diuersificatio est, quia diuersos habent effectus. in gl. inc. episcop⁹. in ver. antequam. lxxxvij. di.

Ætates sunt sex quibus generatio & status hominis finitur. 35. q. 4. & capitu. j. & Ioannes Andr. in prin. lib. 6. Alij ponunt 7. ętates hominis, similiter septem mundi. vnde,

Infans, inde puer, adolescens, post iuuenis, vir.

Dicitur inde senex, & postea decrepitus fit.

Annos prima tenet septem, post altera bis tot.

Terna quater septem, sed quadraginta quaterna.

Annos exultat ad quinquaginta iuuentus.

Sed si porrigitur ad septuaginta senectus.

Ex tunc decrepitus incerto tempore durans.

Item nota versus de ætatibus mundi.

Primus Adam, iustusque Noe, magnus pater Abram.

Et post hæc Moyses, Dauid, natúsque Redemptor.

Septima fine caret, locat in requieque beatos.

Et cætera, quandoque scribitur extensè pro duabus dictionibus, & sic disponit secundum quod relatiuum sequitur, si sal tem aliquod sequitur, vt dicendo & cætera quæ sunt scribenda, aliàs respicit omnia quæ præmissa sunt. Quandoq; scribitur abbreuiatè, vt &c. & sic omnes comprehendit clausulas consuetas apponi in tali contractu. De hoc traditur in l. Gallus. in princip. ff. de lib. & posth. & notat. in cap. quoniam contra falsam, de probationib. vide suprà in litera C.

Etiam particula est consentientis, sicut Non, est negantis. Priscianus. lib. vij. interroganti, legis, etiam vel non respondemus. Plinus Cæcilius in epistola: Studes inquam? respondit, etiã. Et illud ex euangelio: Intellexistis hęc omnia? dicũt ei, Etiam. Iurisconsul. de verb. oblig. l. j §. si quis. & responderit quidni, etiam: nam vtrumque aduerbiũ consentientis est.

Etiam, illa dictio implicat. C. si tutor vel curat. l. etiam, & l. fin.

Etiamnum, pro adhuc, Apud Plinium & Cornelium Celsum frequenter legimus. Ouid. 13. Metamorp. Etiamnum libera cœlo brachia, id est adhuc. Itẽ libr. 14. Spectantem vultus etiamnum cæde madentes, pro adhuc, vtrobique Vlpianus tit. arborum furtim cæsarum. l. Itẽ etiamnum reponi potest. N. Etiamnum seu etiam nunc accipitur pro adhuc. l. iij. arbor. furtim cæs.

Etsi idem est quod quanuis. de simon. etsi quæstiones.

De

De E ante V.

Euangelium præter notum ſignificatum ſumitur, quandoque pro mercede quæ datur lætum nuntiũ afferẽti. l. falſus. de fur.

Eucharistia Græcè dicitur panis & calicis ſacramentum, & latinè bona gratia interpretatur, & quid melius corpore & ſanguine domini noſtri Ieſu Chriſti. j. q. j. multi.

Euectiones appellantur duplomata, vtenſium curſu publico, quibus exhibitis & agnitis qui publico curſui præſunt ſtatim equos accommodant. l. iij. C. de cur. pub. lib. xij.

Euerriculum, vitæ eſt piſcatoriũ, à verrenda aqua ſic appellatũ. l. iniuriarum. de iniur.

ueſtigio, pro continuò ſiue ſtatim. Priſcia. lib. 18. Romani, inquit, eueſtigio dixerunt, vel quod ſtans aliquis in eodem veſtigio facit, vnde ſtatim quoque dicitur, vel quantum tempus eſt in vno veſtigio faciendo, quod eſt breuiſſimum. Scæuola lib. tertio de negotiis geſtis. l. diuortio facto. Non, inquit, eueſtigio in officio deliquit. Accurſius quid eueſtigio eſſet, non intelligens in principio geſtionis exponit. A. Nebr.

Eueſtigio, id eſt, ſtatim vel continuò, vt in c. vnico. de ſta. regul. lib. vj. §. verum.

Euidens eſt quod ſemper palam eſt, & euidenter apparet. j. q. j. vt euidenter.

Euidentia. ff. de cõt. emp. l. ea quę.

Euincere eſt aliquid ab aliquo extorquere vel eripere, vel per ſentẽtiã iudicis acquirere. Res etiã euicta dicit cũ eſt amiſſa.

Euictio ſecundum Azo. in Sum. C. de euic. ſecundum quoſdam ita definitur, Euictio eſt rei emptæ vel ex alia iuſta cauſa acceptæ, per iudicis ſententiam abductio, vel (vt puto) alio euincente, cauſæ amiſſio, nec enim ſemper eſt neceſſarium rem abduci vt videatur euicta, vt ff. de euict. l. euicta. §. j. Et euictionis cautio ſolet præſtari à venditore ipſi emptori: ad hoc vt ſi aliquis ab emptore rem emptam tanquam ſuam petat dicens eam ſibi eſſe obligatam, aut aliquod ius in ea habere, emptor recurſum & regreſſum habeat ad venditorem, cui denuntiare hoc tenetur, & venditor debet aſſiſtere & defendere emptorem in cauſa euictionis. Et dicitur euictio alicuius rei in cauſam alterius abductę per iudicem acquiſitio. Vide ſuprà cautio, de euict.

Elogium idẽ eſt quod teſtamentum, vt in cap. nos quidem. de teſta. & in l. iubemus. C. de teſtam. & l. quidã eulogio. C. de iure delib. ita exponit Barto. de teſtam. Apud nos autem aliter accipitur, vt ff. de re mili. l. deſertorem. circa princip. Dicitur ab eu, quod eſt bonum,

& logos sermo, quasi &c. vnde aliquando sumitur pro benedictione, vt j.q.j. ca.non liceat. vel dicitur secundum Hosti.ab eu, quod est flebile, & logos sermo, quia vt plurimũ fit in extremis. & est nota doloris. ibi tamen legitur eulogia in fœminino genere. Etiam eulogia dicuntur xenia quæ olim porrabantur metropolitanis ad consiliũ prouinciale: vt xviij. dist. c. de eulogiis. vbi secundum gl' eulogia dicuntur mũnera quæ deferunt subditi suis prælatis.

Eunuchi secundum Azo. in sum. C. de eunuch. dicuntur spadones tantum, & non castrati. Sed de his lõgè eruditius Alcia. in l. spadonum. de ver. sig.

Euocare sacra, erat apud antiquos, euocare deos alicuius loci præsides & tutelares, quod fiebat cum locum quempiam profanum efficere volebant, vt scilicet sacrilegij nomine exolverentur, quod innuit Iurisconsultus in l. sacra. de rer. diuis. vbi Bud.

De E ante X.

Ex not. Archi 4 q.5. quisquis & plenius Ioan. Calde. in cap. vestra. de cohab. cle. & mul. Ioan. mona. de hæret accusatus. libr. vj. etiam Arch. de præben. cum in illis. eod. lib. & Panormita in c. in literis de restit. spoli. etiam nor. C. de legib. l. non dubium. & quãdoque in compositione stat augmentatiuè pro valdè, vt exæquare, id est valde æquare, vt l. prima. ff. de leg. j.

Exacta, dicuntur illa quæ sunt perfecta, & ad quæ vltima, vt aiunt, manus imposita est: aliàs exacta sunt quæ iam præterierunt. Virgilius primo Georgic. Exactum ad mensem pluuia, ventisque carebit. Idem in tertio: Exactis grauidæ cum mensibus errant. Paul. libro xliiij. titulo de actionib. & oblig. l. j. Exactissima, inquit, diligentia, in priori videlicet significatione. Nebr.

Exacta pecunia dicitur non solũ per solutionem, verum etiam si per delegationem satisfactũ est. l. verbũ exactæ, de verb. sig.

Exactio, id est petitio, nam exigere est rem ab alio petere.

Exaggerare, est accumulare: nam agger aggeris, est terra accumulare. Cæsar in commentario Hispanienſi: Mortes mortibus exaggerabant: & per translationẽ Cice. Nihil est ad exaggerandum orationem accommodatius. Vlpia. titul. de itinere actuq; priuato. vnde, Aut de priuat, aut exaggeret iter. N.

Exaggerare & deprimere opponuntur. l. iij. §. fi. de iti. actuque priu. nam exaggerare est accumulare, ab aggere, quo terra accumulata significatur.

Examen tripliciter accipitur, aliquando pro vniuersitate apiũ, aliquando pro approbatione,

& aliquando pro iudicio: vt C. de aduoc.di.iu.l.nemini. & inſtit.de re.diui.§. Apium.

Exarmare, armis ſpoliare. l.iij. ad l.Rhod.de iac.

Exautorare, eſt militem ſacramẽto militiæ ſoluere: quemadmodũ ediuerſo autorare, eſt militem ſacramento ſibi obligare. Plinius Cæcil.in epiſt. Cæſar excuſſis probationibus centurionem exauctorauit. Seneca in quarto epiſtolarũ: Exauctoratus ac liber, qui viuit vita priuata. Vlpianus tit. de iisqui notantur infamia. l. quod ait. Sed & ſi eum, inquit exauctorauerit. i. inſignia militaria detraxerit. Quod ſi per inſignia militaria Iulianus intelligit honorum inſignia, falſum eſt interpretamentum: nam poteſt quis exauctorari, & non amittere inſignia honorũ: emeriti nãque exauctorantur circa honorum amiſſionem. Eſt enim (vt diximus) exauctorari, à militia dimitti. Itaque commodius expoſuit *Arrianus* in titulo de liberali cauſa. l. qui de liberare. Exauctoratus, inquit, id eſt à militia remotus. In quo ſignificatu accipiendum eſt in titulo de re militari Nebr.

Exauctorare eſt militem cingulo vel clericum ordinibus ſpoliare: vt in l.qui cum vno. §. non omnes. ff. de re mili. Vel eſt ſtatũ alicui vel autoritatẽ auferre, idem ſonat quod degradare.

Ex bonis eſſe, & eſſe in bonis, vide diſtant. §. fi. Inſti. vi bon. rap.

Excandeſcere eſt ſubito iraſci, habendo ſimilitudinem inter furorẽ, & æſtuantis ferri cãdorẽ.

Exceptio eſt rei defenſio per quã ſe reus defendit & tuetur ab actore, ſecundum Azo. in Sum. C. de excep. Quandoque ponitur largè & impropriè pro omni defenſione: prout reo competit: etiã ſi nulla actori cõpetit actio: & tunc quidam vocãt eam exceptionẽ facti: vt quando ſine actione quis calũnioſè petit. Sed *Azo* vocat eam exceptionem intentionis. *Et* de exceptionibus intẽtionis, quæ ſint, not. ff. eod. titu. l. j. in princ. & l. ij. §. illud. & talis non poteſt de iure experiri, quia nemo poteſt experiri ſine actione, & cum tunc nulla ſit actio, nulla poteſt dici actionis excluſio, ſed dicitur contra intentionẽ actoris defenſio: vt quando quis ſe in aliquo inſtrumento obligat ad aliquid ſine exceptione iuris vel facti, ſenſus eſt quòd contra hoc nullam faciat defenſionem de iure vel de facto. *Differunt* tamen exceptio & defenſio. Nam defenſio propriè dicitur quæ ipſo iure actionem tollit: vt ſolutio, quæ eſt eius quod debetur redditio, & acceptilatione omnis obligatio tollitur. inſtit. quib. mod. obli. tol. in princ. & §. itẽ

per acceptilationem. Item renuntiatio dicitur defensio. ca. super hoc. de renun. concordat glos. in cap. j. de lit. contest. lib. vj. vbi not. Item largè dicitur etiam exceptio replicatio, quæ datur actori: omnis enim replicatio est exceptio: vt ff. eod. tit. l. ij. §. replicatione. & sicut se habet exceptio ad actionem, sic replicatio ad exceptionē, secūdum Goffre. de proba. in sum. Strictè verò & propriè exceptio ponitur pro illa defensione quæ competit reo contra actionem competentē in eum, & sic dicitur actionis exclusio. & hæc est exceptio iuris, vt si petis à me debitum, & ego excipio quod remisisti mihi, vel quòd fecisti mecum pactum de non petendo, vel quòd non venit dies præfixus, & sumitur vtraque exceptio. ff. eod. titu. l. ij. primo responso. & §. replicationi. & ꝙ exceptio sit actionis exclusio, habetur extra de elect. c. dudum. super ver. irritari. in glos. *Exceptio* autē diuiditur in plura genera, quia aliæ sunt temporales & dilatoriæ, aliæ perpetuæ & peremptoriæ, vt ff. eo. tit. l. ij. §. fin. & l. exceptiones. aliæ sunt odiosæ: vt Macedonianæ. Alię fauorabiles: vt Velleianæ. Hæc diuisio colligitur ex l. qui exceptionem. ff. de condit. indeb. Item aliæ sunt in rem, aliæ in personam: vt ff. eod. tit. l. exceptiones. ij. Item secundū Host. & Spe. aliæ sunt anomalæ, aliæ mixtæ: & multas alias diuisiones dicti doctor. prosequūtur, vide eos.

Exceptio dilatoria est quæ causam differt: vt instituo. §. appellantur. & istarum est multiplex diuisio, de qua aliquantulum notatur in l. exceptionem. C. de probatio. est enim quædam dilatoria solutionis, quæ sapit istam naturā, quòd respicit actionem nimis tempestiuè intentatam, & debet opponi ante litis contesta. sed probatio eius fit post li. cōtest. c. inter monasterium. de re iu. Quædam est dilatoria iudicij, quæ oppontiur propriè ad impediendum iudicium ante lit. contest. & probatur tanquam præiudicialis, & expedienda venit ante lit. contest. Et idem dicendum est de replicatione eiusdem. Quædam est declinatoria fori, vt ibidē notatur. Item colligitur hæc diuisio ex l. iij. in fin. ff. eod. tit. vide de hoc Spec. eo. tit. Et no. quòd declinatorię iudicij sunt in initio proponendæ: & sunt illæ quæ contra iurisdictionē iudicis opponuntur. Ratio, ne si eis scienter omissis ad alia procedatur, videatur quis in iudicem consentire. C. de except. l. vlti. not. Goff. de dila. §. sunt & aliæ. in fi. Sunt etiam istæ probādæ in initio, vt prius

sciatur

sciatur de iurisdictione iudicis antequam procedatur ad vlteriora: habent tamen etiam locum post sententiam, si ex ignorantia omittantur. de sent. & re iudi. ad probãdum. C. si à non competenti iudi. l. vlt. Etiã dilatoriæ proponendæ & probandæ sunt ante litis contest. c. inter monasterium. præalle. & cap. pastoralis, de excep. C. de probat. l. penult. Dilatoriæ solutiones sunt proponendæ si militer initio causæ, id est ante lit. contesta. & probandæ postquam actor suam intentionem fundauerit: Sed peremptorias probabit reus post quàm actor suam intentionẽ probarit. de hoc vide Goffr. de proba. §. restat.

Exceptio peremptoria secundum Specul. vocatur sic, quia actionem vel intentionem agentis perimit, secundum Io. Andr. c. j. de litis contest. lib. vj. seu ius lædit: vt institut. de perpet. & tempo. act. §. perpetuæ. vt pactum de non petendo in perpetuum, iusiurandum de non agendo vel accusando, videlicet, petebam à te centum, & tu excepisti quòd pepigi tecũ de non petendo in perpetuum, vel iuraui non agere vel accusare, quæ ipso iure tollunt naturalem obligationem: vt ff. de iureiurand. l. fin circa princ. quod Doctores intelligũt esse eru m de voluntaria & conuentionali. secus autem de necessaria. Ciuilem autem ipso iure non tollunt, sed ope exceptionis elidunt, & secundum Azonem semper obstant hæ. agenti, etiam si cessauerit agere per mille annos.

Exceptio perpetua est quæ perpetuum habet effectum, vt cum petis à me debitum, & excipio quòd tu remisisti. Hæc exceptio perpetua dici potest, & perpetuo competit, quandocunque actor agit, quia exceptio non competit nisi quis lagat. ff. de exceptio. l. exceptio.

Exceptio temporalis est quæ ad tempus vtilis est, vt cùm petis debitum, & excipio quòd tu feciſti pactum mecum de non petendo. Hæc exceptio vsque ad annum vtilis est, postea verò non, de qua de rescri. ca. plerunque. & de officio ordi. c. pastoralis. in fin. & ff. eodẽ titul. l. exceptiones. §. temporales. & hæc etiam dilatoria dicitur, quia differt & prolongat causam, non autem aufert. Aliud exemplum, cõuenio te coram iudice non tuo, & tu excipis te non esse de foro eius. Vide gl. in verb. excusari. c. si autem. de rescrip. in antiq.

Exceptio anomala est quæ non sequitur normam aliarum, quia potest opponi ante litem contestat. & post litis contestatio. vt exceptio excommunicationis, & aliæ, scilicet, de qui-

bus dubitatur an sunt perpetuæ, an temporales, vt exceptio matrimonij, & exceptio non numeratæ pecuniæ, & nõ numeratæ dotis, vt not. instit. de excep. §. appellantur. & plures aliæ secundum Hostiensem & Speculatorem eodem titulo: vt exceptio quæ competit fideiussoribus ex epistol. diui Adriani cõtra creditores. vt no. inst. de fideiu. §. si plures.

Exceptio rei iudicatæ non potest opponi nisi quando fit super vna & eadem re, & quando est ex eadem re, & quando est ex eadem causa & eadẽ persona.

Exceptio doli est quadruplex, vt not. Accurs. in glo. l. qui se debere. ff. de condi. ob cau. da. cau. non se.

Exceptor pro librario, hoc est qui aliquid describit vel qui alio dictante scribit. l. sed addes. §. fin. ff. loca.

Excommunicatio est extra communionem ecclesiæ separatio, vel censura ecclesiastica. excludens à cõmunione fideliũ. xj. q. iij. nihil. & §. euidenter. Vel est æternæ mortis damnatio. xj. quæst. iij. nemo episcoporum. Vel sic generaliter est à qualibet licita communione vel legitimo actu separatio, vel à sacramentis exclusio. Species excommunicationis infinitæ possunt esse: quia tot quot sunt species communionis. Duæ tamen sunt species eius, quæ præcipuè secundum canonistas communiter vsitantur, scilicet maior & minor, de vtraque illarum habetur iij. quæstione iiij. engeltrudam. Nam vna excommunicatio quæ maior est, dicitur anathema, & excludit ab ingressu ecclesiæ, & à communione fidelium, & à sacramentis, hæc vocatur maior, & fertur cum solennitate, de qua etiam datur præcedens descriptio cùm dicebatur. Est à qualibet licita communione hominum vel legitimo actu & sacramentorum separatio. Alia dicitur minor, & illa tantùm separat à sacramentis, & hæc est duplex: vna per præceptum à iure, vel per sententiam ab homine. Alia separat à communione fidelium, non sacramentorum. v. quæstione ij. præsenti. secundum Goffredum, & de cleric. excommunicat §. item sciendũ. Est enim quędam excommunicatio iuris, à qua absoluit episcopus, nisi absolutio sit summo Pontifici reseruata. de sentẽ. excommunic. nuper. Alia hominis, vt episcopi vel sui vicarij vel delegati. de offic. ord. cùm ab ecclesiarum. de maiori. & obe. c. vnico. lib. vj. in gl. Etiam excommunicatio dicitur mucro episcopi. xvj. q. ij. c. visis. in fin. Item dicitur anathema impropriè, ab ana, id est sursum,

& h:

& thema, figura olim in frontibus damnatorum impressa, & sic quasi anathema dicitur. & hæc maior dicitur, quæ duplex est. Quædam sine solennitate. Alia solennis, quando xij. episcopi, vel presbyteri cãdelas in terram proiiciunt, & pedibus calcant, & non differt ab alia nisi in substantia, quia maior est terror, & confusio. De his duabus, in ca. cum non ab homine, de iudi.

Excõmunicationis appellatione intelligitur de maiori, ita tex. in ca. pen. de sent. excommu. Adde quod videtur dicendum contrarium, quia in peioribus mitior pœna est infligenda. Host. in d. c. pen. dicit quod ex quo excõmunicatio est medicinalis in his quæ concernunt animã, est capiẽda pars tutior, & idẽ tenet Abb. in d c. pen. & & ibidẽ vide Fel. & cõtra istam solutionẽ doct. videtur tex. in contrariũ, in c. pia. de excep. in 6. vbi dicitur quod si opponitur in iudicio quòd aliquis sit excõmunicat⁹, oportet quod exprimatur species excõmunicationis, si intelligeretur de maiori, hoc non esset necessarium, vide per Feli. late in d. c. penul. ver. tertio requiritur.

Exconsul, dicitur qui perfunctus est consulatu, sicut exquæstor qui perfunctus est quæstura, vsitatius tamen ille dicitur cõsularis, hic vero quæstorius Iustinianus in prooemio Codicis, Thomam, inquit, quæstorem sacri palatij & exconsulẽ, non quod consulatum dimisit, vt exponit Accursius, sed quod est perfunctus consulatu, vt suprà diximus. Antonius Nebr.

Exconsul est qui desiit esse consul, simile not. de quæstore, & exquæstore *Insti.* in prooem. parag. cumque hoc.

Excusatio est alicuius iustæ causæ allegatio in defensionem vel supportationem alicuius.

Excusatio tutorum fit ex variis causis, & quædam innititur æquitati. Quidam enim excusantur ad tempus scilicet qui causa reip. abesse cœperint, & reuersi ad nouam tutelam intra annum non vocantur, sed veterem coguntur statim recipere, vt insti. de excu. tu. vel cu. para. item ij, qui rei pub. Est & alia excusatio à tutela, quæ dicitur excusatio veteranorũ, qui excusantur à tutela, si sint à militia dimissi, honesta causa interueniente, & iusta, puta propter infirmitatem, vel aliã causam. Sed illa quæ alio modo fit nõ vocatur honesta, sed causaria, vt ff. de his qui notãtur in famia, l. 2. parag. ignominiæ. Et perpetuo excusantur qui solluuntur à militia post viginti annos. Sed ad tempus qui intra viginti annos, & hoc diuersi modè tenẽt, quia si intra quin-

quæ nullam sibi vendicant immunitatem. Si vero post quinque annos solut⁹ fuerit, habet immunitatem vnius anni, post octo annos habet immunitatē biennij, post 12. triennij, post xvij. quadriēnij, post xx. annos habet excusationem perpetuā. Est & alia tutelæ excusatio eorum qui numero liberorum se excusant, vt Romæ liberorum trium. C. eo. ti. l. 1. cum concor. in Italia quatuor, in Prouincia quinque. Est & excusatio eorū qui morbo excusātur, vt cęci, surdi, muti, furiosi, & perpetua valetudine detenti. C. de excu. vete. l. vnica.

Excusatio eorum qui ætate excusantur, vt maior lxx. an. l. vnica præal. & inst. de excu. tu. vel cura. §. item maior.

Excusatio eorum qui numero tutelarū excusantur, scilicet qui habent tria onera tutelæ, ideſt, tutelæ secundū Azonem, quæ omnia habentur. C. sub his tit. in rubro, & in nigro. vide de hoc *Azo.* ibidem in Sum.

Excusator secūdum Azo. & *Spe.* eod. tit. est qui venit ad proponendum causas absentiæ alicuius qui non poterat simul ratione sui vel causæ procuratorem constituere, vt in causis criminalibus, in quibus (licet procurator nō interueniat) vt in l. pe. ff. de pub. iud. excusatur tamen à legatis causa absentiæ, & bene admittitur, vt in l. absens. ff. de procur. etiam si vocatus erat vt personaliter compareret.

Excurrere quid sit, & quid summa excurrens declarat elegan ter Bud. in l. Publia. ff. depos.

Excurrere propter vulgatā significationem accipitur interdū pro scrutari, & diligenter inquirere. Vlpia. *Si* tibi madauero, vt vires excuteres eius, cui eram crediturus, &c. Aliquando pro exactè aliquid expēdere, vt in l. cum in plures. §. mandaui. ff. loca. Quandoque est nomen exigere, & debitorem appellare. Paulus. in l. Lucius. de admi. tuto. Nō prius ad magistratus reuerti potest, quàm si omnes tutores excussi fuerint, id est, vt Bud. interpretatur, quam expertum sit an suū à tutoribus seruare possit.

Excussio, diligens est inquisitio rerum bonorumque principalis debitoris vsque ad nouissimum (vt dicitur) quadrantem facta.

Exēcrari est abominari vel detestari, & propriè attribuitur delictis, dicendo, hoc delictū est execrabile. *Inde* factum, vt accipiatur etiam pro abhorrere, l. item. de alie. iudic. mut. cau. fac.

Executor secundum Spec. eo. tit. est officialis per quem litis executio vel ipsius causæ præparatio iubente iudice suo expeditur, vel secundum Azo. propriè

priè eſt ille qui diſcuſſa cauſa ſententiam executioni mandat. Vocatur etiam in iure apparitor. Require ſupra, Apparitores. Aliàs etiam vocatur in iure diuerſimodè. De iſtis modis eſt glo. notabilis. C. de execu. rei iud. l. ſi vt proponis, quam proſequitur Speculat. in titul de citatione. §. ſequitur. prope principi. Itẽ appellatione executoris intelligitur delegatus. capit. ſciſcitatus, de reſcrip. & cap. ſi quis contra, de foro competen. Vnde executores ſunt, illi per quos iudex ſententiam ſuam exequitur, & rem iudicatam mancipat effectui, & mandat executioni. Et duplex eſt executor, ſcilicet merus, & mixtus. Executor merus dicitur quando per nuntium non eſt demandata aliqua cognitio, ſed tantum cauſæ executio, & talis non debet audire exceptiones, vt C. de executio. rei iudic. l. ſi vt proponis. præalleg. capi. de cætero de re iudic. & ff. de iud. l. ſi prætor, & de tali loquitur c. paſtoralis. parag. quia vero, de of. deleg. vbi bona glo. de executione duplici, ſecundum Hoſtien. tamen tenetur admittere exceptionem excommunicationis, alias appellari poteſt. De hoc vide Archid. de exceptio. pia. libro ſexto. Vel ſic: Executor merus eſt qui nõ poteſt de fraude interpoſita cognoſcere, nec ab illa appellatur, niſi modum executionis excedat, ff. de appellat. & relatio. l. ab executore. & iij. quæſt. vj. ei qui, parag. ab executore. Sed à mixto executore bene appellatur ſi non admittit legitimam exceptionem, vel alias partes grauauerit, de appellat. cap. dilecto, & cap. vt debitus, ſed executor mixtꝰ eſt qui habet cognitionem cauſæ anne xam, vt in ca. nouit. de ap. & de iudic. c. de cætero. præalleg. de officio deleg. c. paſtoralis. in gl. vt cum Papa mandat alicui reſtitui, rem ſuam, vel alicui dari beneficiũ, &c. talis debet recipere legitimas exceptiones, quantũcũq; ſcribatur ſibi abſolutè à Papa, vt de offi. delegat. ex parte. de reſcriptis. capitul. ſi quando. & cap. cum adeò.

Exemplar, & Exemplum ſic differunt autore Bartol. in l. Sempronius, de leg. 2. quod exemplar eſt ſcriptura principalis, exemplum autem ſcriptura inde ſumpta quam vulgus copiam vocat.

Exemplaris dicitur illa ſubſtitutio quæ fit filio furioſo ſeu mẽtẽ capto in euẽtũ mortis in furore ſeu non ſana mente, & dicitur exemplaris, quia admittitur fieri prędictis, ſicut pupillaris pupillis fit: quia ſicut hi propter ætatem ſibi per teſtamentũ prouidere nequeũt, ſic etiã

prædicti propter furorē, demē tiam seu defectum mētis, reb. suis supereſſe non possunt, vt insti. de pu. subst. §. 1. in prin. *In* multis tamen differt à pupilla ri, vt infrà dicetur de substitutionibus. Significat autem hęc substitutio diuersimodè, vt significatum ex eius verbis vel alias vndecunque sumptum significare probat. *Significat* enim primo vel ei⁹ verba significant seipsam, scilicet quod filio cui facta est substitutio, mortuo in furore, vel demen tia, substitutus admittatur, vt §. 1. insti. de pupil. substi. *Signi*ficat vlterius tacitam vulgarem argui, l. iam hoc iure, ff. de vul. & pupil. substi. §. 1. institu. eod. titul. prælleg. Ratio, sicut enim in primo significato consideratur proprietas verborū eius, sic in secundo significato consideratur identitas personarum, vt quod per substitutionem testator filio prouidet sic, nisi aliud appareat. Significat etiam hæc substitutio pupillarem, verbi gratia, facta est furioso impuberi, si in furore decesserit, sensus est quòd si decedat in ætate pupillari, tūc significat pupillarem, quia facta impuberi, licet furioso, & valet pupillaris tantum, quia verba hoc significant, & quia defectus naturalis potius attē ditur quàm accidentalis, l. 3. §. 1, ff. de tutel. & hoc quando illa cōcurrūt quæ requiruntur in pupillari, quia filius est in potestate patris, & sic de aliis. Si autem non concurrunt, tunc infra tempus pubertatis valet, vt exemplaris, postea non, propter limitationem illam, si in ętate pupillari decesserit. Si autem facta est sine temporis limitatione, tunc valet simpliciter seu pro omni tempore, vt exemplaris. *Significat* vlterius hæc verba, filio furioso substituto, subaudi, id est, si filius furiosus in furore decesserit, & requiritur quod sit furor tempore mortis, vt in §. 1. instit. de pupilla. substit. præalle. & l. ex facto. parag. 1. ff. eod. titu. licet alias per ista verba, Titio furioso lego talem qualitatem suffi ciat adesse tempore dispositionis: vt in l. Mela. in princ. ff. de ali. & ciba. lega. qua apponitur causa demonstrationis. Ratio vtriusque, quia significatum, sumptum est ex affectione, qua significatur ei prouideri cui prouidetur, eo modo quo potest, modo in primo casu melius prouidetur ei recipiendo ea verba in illo sensu. *Sed* secundo casu mēlius prouidetur furioso recipiendo verba demonstratiue tantum, quod est proprium eorum significatū. *Significat* vlterius, quod existente conditione substitutionis, substitutus admittatur volēs, vel inuitus secundum qualitatem

litatem perſonæ ſubſtituti. Si enim eſt ſubſtitutus filius furioſus qui erat in eius poteſtate tẽpore mortis eſt neceſſarius vel voluntarius. vt in §. j. inſti. de here. quali. & diffe.

Exemptilis, e, dicitur illud quod poteſt eximi ſiue detrahi ab alia re. Columel. li. nono de re ruſtica: Idcirco ſunt exemptiles vt cum res exigit, à paxillis deductæ liberum exitum præbeant. Vlpianus de auro & argento leg. l. argumenta. *Lapides* ſiquidem exemptiles ſunt.

Exempta actio dicitur quæ intentari poſſe deſiit. l. ſed & ſi. §. actio. ex quib. cau. maio.

Exemptus dicitur qui à ſuo iudice ſiue iuriſdictione ordinarij ſubductus eſt, &c.

Exemptio propriè eſt vbi aliqua conuentualis eccleſia canonicorum ſecularium vel regularium monachorum, vel monialium, immediatè ſubeſt Papæ. Harum exemptionum alia vniuerſalis, alia particularis. Vniuerſalis eſt quæ cum vniuerſitate iuris ſpectat ad Papam, ita quòd Metropolitano aut diœceſano nihil iuris manet in eadem. Particularis eſt quæ pro parte in certis caſibus ab eorum iuriſdictione eximitur, & aliàs pertinet ad eoſdẽ, verbi gratia, Si fortè aliqua eccleſia quantum ad hoc eſt exẽpta, vt nullus archiepiſcopus vel epiſcopus poſſit in ea diuina ſuſpendere, ſicut in ſua diœceſi, & aliàs ei exhibeat reuerentiam & honorem. Item exemptionis monaſteriorũ duæ ſunt ſpecies. Quædam enim monaſteria non recognoſcunt ſuperiorem niſi Papam, aliæ ſunt ordinum exemptorum, vt monaſteria Ciſtercienſiũ, &c. quæ non corrigit ordinarius loci, ſed abbas vel prior eorum. gloſ. eſt in cle. attendentes. de ſta. mon. Item exemptionum alia perſonalis alia localis. Perſonalis eſt vbi archiepiſcopus vel epiſcopus eximitur, vt à nullo nec etiam à legato ſedis apoſtolicæ, nec etiam à iudice delegato excommunicari vel interdici valeat aut ſuſpendi. Sed localis eſt quę loco hoc eſt eccleſiæ datur.

Exemptile, quod eximi poteſt. l. argumento. §. penul. de auro & argen leg.

Exequi, aliquando pro vlciſci. §. fin. inſtit. de iis, qui ſunt ſui vel alien. iur.

Exercere quæſtionem, eſt torquere ſeu torturam inferre.

Exercitor dicitur is ad quem quotidianus quæſtus & vtilitas nauis pertinet. magiſter verò nauis dicitur cui tota nauis & anchora commiſſa eſt. Require ſuprà, actio exercitoria: vbi de hoc.

Exercitus traxit nomen ab exercitatione. l. j. in fin. de mili. teſt.

Exercitum autem dicimus non

vnam

vnam cohortem neque vnam alã,sed numeros multos militum.l.ij.de iis qui notan.infa.

Exero,id est pero, sic ponitur exeratur, id est petatur.l.vt verborum, quæ est fin. C.qui admit. ad bo.possess. ibi gloss.pen. vel est idem quod aperiatur via petenti.

Exæstuare est feruere, bullire,vel calescere,vt est glos. in cle. dudum.de sepult.

Exhædra in l. verò. de iis qui deie.vel effu. sumi potest pro cella studiaria,vt ibi ait Bud.Nam alioqui exhedræ erant loca, in quibus Philosophi apud Græcos in palæstra sedentes disputabãt,vt docet Vitruuius,quæ à sedium frequentia, & sessitandi commoditate nomen traxere.

Exheredatio est alicuius à sua substantia vel hereditate exclusio,& alterius,seu alieni institutio, veluti cùm parẽtes exheredant filios,& scribũt alienos heredes in testamento,ita accipitur insti.de exhered. lib. per totũ. Et sic exheredare est filium constituere alienum à substantia vel hereditate paterna, & debet fieri causa inserta & probanda ab herede.Et propter quas & quot causas pater filium,& econtra filius patrem possit exheredare, not.gloss.in cap. Quintauallis. de iureiurã. & vide Bar.in l.filio præterito. ff.de iniusto rupto & irri. testa.

Exhibere est rem in publicum deducere seu ostendere,vt copiã habeat aduersarius rem suam tangendi,& eam sic visam si sibi sua videtur, vendicandi. de hoc.ff. ad exhibendum. l.ij.de lib.homi.exhib.l. iij.§.ait prætor.Require suprà actio ad exhibendum, quandoque etiam exhibere apud Iurisconsultos accipitur pro alere, vt in l.si quis.de agnoscen.libe.

Exigere propriè est ab inuito extorquere.ff.de leg.iij.l.fideicõmissa.§.si rem,licet quãdoque exigere dicatur quis etiam à sponte soluente,vt C. de furt.l. falsus.Habet & alia plura significata,quæ diligenter persequitur Alcia. in l.verbum exactæ. de verb.sig.

Exilium triplex not. Archid. xlv. distin.cùm beatus.in fin.& l. v. de interd.& releg.

Exilium voluntarium est quod quis sibi sponte assumit.l. aut facta.§. euẽtus. vbi Bud.de pœ.

Eximere est quoquo modo auferre,puta si quis non rapuerit quenquã,sed morã fecerit quo minus in ius veniret, vt actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur,& datur in eum qui vi exemerit actio in factũ, quæ non id continet quod in veritate est,sed quãti ea res ab actore estimata est,de qua controuersia est.

Eximere actionem, vide exempta actio.

Existima

Existimatio est dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus cõprobatus. l. cognitionũ. de var. & extraord. cog.

Ex legibus, hoc verbum sic accipiendum est tam ex legum sententia quàm ex verbis. l. nominis. §. verbum. de verb. sig.

Ex nunc, prout ex tunc, & ex tũc prout ex nunc, hęc clausula retrahit extremum temporis ad initium, & vice versa initium ad extremum.

Exorbitantia appellant doctor. quę à communibus iuris regulis deuiant.

Exorcistæ græcè, latinè dicuntur adiurãtes. xxj. dist. cleros. ad fi.

Expensę sunt sumptus voluntarij, & non necessarij. Sed impẽsæ sunt vtiles & necessariæ, à verbo impendere dictæ: vnum tamen multoties pro alio ponitur, vt l. *Intra.* in fin. ff. de minoribus. *Etiam* impensę pro voluntariis ponuntur, non solùm vtilibus & necessariis. ff. de verb. sign. l. impensæ. vbi notatur quæ sint impensæ necessariæ, quæ vtiles, quę voluptuarię. Et expensę differunt à dãnis: vnde iuramentum factum super vnum, nõ extenditur ad alterũ: nã expẽsę fiunt causa litis: dãna vero ex discordia proueniunt, vt destructio domus, & similia, de iniur. ca. in nostra. in tex. & glo.

Expensum ferre propriè est scribere se pecuniam dedisse: sed plerũque vtimur pro adscribere & imputare, vt in l. mulier. ad Trebel. & l. pupillus. quæ in frau. credit.

Experiri quandoque ponitur pro respondere seu defendere, vt extra de iu. c. j. in anti. de proc. c. qui generaliter. lib. vj. Quandoque pro agere, vt de causa poss. & propriet. cap. pastoralis.

Expilatores secundum Azo. in Summ. C. & ff. de cri. expi. he. hi sunt qui ex rebus vacantis hęreditatis aliquid subripiunt & expillant, de pœ. dist. j. aut facta. Require suprà actio expilla. here.

Expilatores etiam vocantur qui viatoribus pallia & vestes diripiunt. l. j. de effract.

Explicatio est allegatio quę supplicationem infirmat, vnde replicatio est allegatio cõtra exceptionem, & adiuuat actorẽ, & supplicatio est allegatio, quę replicationem infirmat, & reũ adiuuat. Sed explicatio est allegatio infirmãs supplicationem, & sic pro actore cõtra reum.

Explosa, id est exclusa. ca. inquisitioni. de sent. excom.

Exponere, id est cõtra se ponere,

Exponi autem dicuntur infantes serui, liberti, & languidi, si sine cura dimittũtur, vel eis alimenta negantur à parentibus, à dominis vel à patronis, vt in c. vnico, de infan. & langui.

Expressum quomodo dupliciter

suma

sumatur,not.ff.de vulg.&pup. substi.l.j.in princ.& de præb.si episcopus.in glo.certas,lib.vj.

Expressa pupillaris substitutio,require infrà substitutio.

Expromittere,est ꝑ alio promittere,vnde expromissor.i.fideiussor.l.j.§. satis acceptio. de verb.oblig.quamuis Accur.in auth.de fideiuss.eos inter se differre existimauerit.Sed & expromittere aliquando dicitur cuipro se,nõ etiam pro alio promittit,vt in l.hoc iure. §. si quis seruo.de donat.

Expugnari nauis quãdo dicatur, explicat eleganter Iurisc.in l.expugnatur.de incend.rui.naufr.

Expungere,idem est quod suprà diximus,dispungere, hoc est calamo transuerso rationem cancellare. Plautus in Cistel. Nunc quod reliquum restat, volo persoluere, vt expungatur nomẽ,ne quid debeã.Persius:Pupillumve vtinam, quẽ proximus heres impello, expũgam.Hermog titu.de diuer.& temporibus.le.in omnibus. Rationes,inquit,reipub.subscriptæ & expunctæ.

Expungere est punctis circunducere & tollere seu cancellare: vnde expunctus miles q è numeris exemptus est.l.penul.de re mili.at expunctæ rationes dicuntur, cum vltima manus calculo & dispunctioni imposita est.l.in omnibus.de diuer. præscript.

Exquæstor est qui publicæ pecuniæ cõgregandæ, cõseruandæ, & quærẽdæ officium habebat, sed hanc administrationem deposuit,vel dicitur ille qui quæstoris deposuit administrationem,vt not.instit.in proœ.§.cũ hoc.c.in gl.vide suprà exconsul,& infrà quęstores.

Ex seminario,id est stirpitus.l.iij. arb.fur.cæs.

Exterminare,est quasi extra terminos vitæ vel iurisdictionis suæ ponere.cle.vnica.de iureiur.& de hæret.excommunicamus.§.moneantur.& §.seq.ponitur etiam pro deponere,desolari,in exilium mittere.

Exterus religionis.i.alienus à religione.l.Nemo.C.de Iudæ.

Extimare,est alicuius rei certum prætium dare,& est idẽ quod taxare vel certum pretium diffinire & determinare. Sed orthographia poscit vt scribatur æstimare.

Extorres id est immunes vel insontes.de sent.excom.c.cõtingit.& distin.xix.nulli fas est,& ea dist.c.ita dominus.§.in omnem terram, & habetur C. de cust.reo.in l.j.de his.quæ est l. fi.& de pœ.dist.ij.item proinde, vbi dicitur nudari facultatibus propriis & patriæ suæ extorres fieri.etiam xj.q.j.conspirationum.

Quod autor hic citat ex xix.dist. cap.nulli fas est, extorris fiat, &c.in libris quibusdam legi-

tur

tur exors, id quod eandem penè significationem habet cum dictione extorris, hoc præcipuè loco, cum exorrem eum intelligamus, qui extra sortem (hoc est partem,) sit: cui contrarium est consors hoc est particeps. Extorres autem plerunque appellantur exules, quasi extra terram electi, & ita interpretandum in dicto capit. item proinde.

Extra, not. Archid. de rescri. statum. li. vj §. iij.

Extraordinarium remedium est quod ob aliquã causam extra vel vltra cursum solitum alicui datur, vt restitutio minori læso, vel absenti causa iusta, necessaria, vel probabili, ad quæ remedia nunquam recurrendũ est, quãdiu remedio ordinario locus est, ad quod potest haberi recursus.

Extraordinarium iudicium est coram delegato, vel quando non proceditur in figura iudicij, sed ex officio iudicis in modum inquisitionis vel denuntiationis. vide tex. iuncta gl. cap. quoniam contra. de prob.

Extra ordinem quid importet, vide Bar in l. j. ff. de furt.

Extranei heredes, vide in verb. Heredes extranei.

Extricare, est quod intricatum est expedire atque resoluere, siue enodare. Vlpianus libro nono ad legem Aquiliam. l. si seruus seruum. Si cum margaritas inquit, maritus dedisset in vsum extricatas, easque inuito, vel inscio viro perforasset. Margaritæ namque non possunt intricari in lineam vel in vestem, nisi perforentur, igitur extricatas dixit pro solutas, & nõ perforatas neque in lineam redactas. Nebr.

Extricatas margaritas interpretatur Bud. in l. si seruus. ad leg. Aqui. quæ ex rudi natiuóque habitu arte gemmarij expolitæ sunt.

Extunc, tempus extremum significat. ff. de condit. & demonst. l. si is. §. si ita.

De F. ante A.

Faber lignarius, dicitur nõ solùm qui ligna dolat, sed generaliter omnis qui ædificat. ff. de verb. significat. le. ferri. §. fabros.

Fabricenses dicebantur qui erant deputati armis faciendis, reparandis vel vendendis, vt l. j. de fabric. lib. xj. C. Ioan. Andr. in c. si iudex de sen. excom. lib. vj dicit quòd fabricensis dicitur qui publica arma facit, idque in publicis fabricis, & non alibi, & dat primicerio vt reponat in publicis armamentis, quorum brachia stigmate figurantur.

Fabriles operæ. ff. de præscript. verb. l. pen. & de ope. liber. le. fabriles. Et quæ sint fabriles, &

&quæ obſequiales,& quæ artificiales,vide ff.de con.indebit.l.ſi non ſortem.§ ſi libertus.

Fabrorum præfectos. in l.diuus. de bo.dam.eos eſſe Bud.cenſuit quos Commentarienſis qui dicitur , adiutores ſibi aſſumpſit ad cuſtodias obſeruandas regẽ daſque.

Fabula eſt quæ nec vera nec veri ſimilia continet,in proœ. Inſt. §.cũque hoc ſuper ver.fabulis. & l.antiqui.ff.ſi pars hered.pet.

Facere , verbum eſt generale la teque patet. l. verbum facere.l. faciendi.& l.facere. de verbor. ſign.Item dicitur ille cuius au ctoritate fit. de ſent.excomm. cap.mulierés, & facere dicitur quis ſtatim, confeſtim,inconti nenti,mox, ilico , quod facit ſine interuallo,nullo actu contrario aut impertinente intermedio.de electione: quia propter.vbi dicitur quod poſt col lationem mox debet electio celebrari. Similiter cùm vis infertur perſonæ incontinenti repelli debet,id eſt ſine interuallo,quaſi bello cõtinuato.Item id quod in triduo facit. C.de erro..aduo. l.vlt.vbi dicit quod aduocatus poteſt reuocare errorem ſuum ſtatim , id eſt infra triduum. Et hoc intelligit Placent. ſicut ſonat. Sed Accur.hoc intelligit quando cauſa durat poſt errorem tantùm per tres dies. Item quod facit in decem diebus.ff. de conſtit. pecu.l. promiſſor. vbi dicitur quòd ſi quis ſine die conſtituerit ſe ſoluturum pecuniam alicui , contra eum agi poteſt ſi ſtatim non ſoluerit intra decẽ dies. Item quod facit in vno anno.xx.q.j. puella. vbi dicitur quòd ſi inſciis parentibus intra duodecimum annum velum acceperit,parentes vel tutores poſſunt hoc ſtatim irritare infra annum.Item quod facit cũ quodam temperamento temporis,ita quòd nec minimum nec maximum tempus aſſumit,quod magis poteſt intellectu concipi quàm dici. ff.de ſolut.l. ratum. & l.quod dicimus.vbi dicitur quòd heres fideiuſſori teſtatoris hoc quod ante aditam hereditatem ſoluit pro defuncto , ſtatim ſoluere debet,ſcilicet cum quodã temperamento temporis, nec enim ſtatim cum ſacco paratus venire debet. Item quod facit quamprimum poteſt. de reſtit. ſpoliat. olim cauſa: vbi dicitur quod vim illaram rebus poteſt quis reppellere incontinenti, id eſt, quàm cito poterit collectis amicis,ita tamen quòd illud incontinenti non extendatur vltra annum. Hoc Ber. de ele. quia propter. Idem quod facit in vno menſe. j.q.j.conſtat, vbi dicitur quòd ſi aliqui ordinati ſunt ab hæreticis per vim,ſi ſtatim renuntiauerint conciliabulo hæreti-

corum

eorum, id est infra mẽsem, tũc excusantur Itẽ quàm cito scit, vt xxij.q.ij. mulierẽ. Item quod facit quandoque, vt ff. si cert. pet. l.j. vbi dicitur, Cuicunque rei assentimus alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex eo cõtractu, credere dicimur.

Facere quod potest, qualiter quis conueniatur & quomodo intelligitur, habetur in l. sunt qui. cum nouem legibus seq ff. de re iud. nam patroni patronorum liberi, & parentes eorum, miles amatæ militiæ, vel doctor presbyter, &c. si condẽnantur ad id quod facere possunt, non totum quod habent, extorquendum est, sed ratio habẽda est ne egeant, vt in l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Nam intelligitur quis facere debere quod commodè & honestè potest. Nec enim videtur fieri posse, quod non fieri honestè. ff. de verborum significatione. l. nepos proculo.

Facere partem dicitur qui efficit vbi sibi coniunctus nõ plus accipiat parte sua.

Facinus, id est dolus. ff de actio. & & oblig. l. seruus. §. non.

Factitare est frequenter facere. l. Falcinius. §. latitare autem. ff. quib. ex cau. in possess. ea.

Factio est conspiratio. l. quisquis. C. ad leg. Iul maiest vbi glo.

Factionum duces qui dicantur, vide Bar in l. constitutiones. ff. de appell.

Factum & gestum licet strictam quandam inter se habeant differentiam, abusiuè tamen nihil differunt. l. licet. de verb. significatione.

Facultates magnæ dicuntur quinquaginta aurei, vt C. de def. ci. l. j. Vel x. libræ auri, vt in authenti. de appell. §. ij. Vel ccc. aureorum, vt in authen. de def. ci. § & iudicare. Vel verius vsque ad quingentos solidos summæ paruæ. si vltra summæ magnæ. Instit. de aut. tut. in §. nos autẽ.

Falcidia, dicitur lex Falcidia à tribuno plebis qui ipsam adinuenit ad hoc quòd quis extraneo testamento suo legare non posset, quin ad minus quarta remaneret heredi, quod si contra faceret, locum non haberet: & sic dicitur falcidia à falce, ad defalcandum de singulis legatis, per quam permittitur heres habere quartam partem legationis, vel hereditatis, quando etiam tota hereditas vel maior pars est legatis exhausta. Et est triplex falcidia secundum Ioan. And. in glo. distinct. 2. responsa prudentum. Require infrà, Lex falcidia.

Fallacia, vide sup. in ver. dolus malus.

Fallonia (aliàs felonia) est culpa iniuriæ propter quam vasallus amittit feudum. Et est quædam culpa, quę respicit dominum, scilicet, quando tribus

vicibus citatus legitimè, fidelitatem prestare noluerit, vt in vsibus feudorum, quę fuerit prima causa beneficij amit. cap j. Est & alia causa quando infeudauit, alia lego quam ipse habet, vel talem vassallum qui feudo deseruire non potest. Sunt & aliæ feloniæ, propter quas feudum amittitur, & non respicientes dominos, vt notat Hostiens. in Summa de feud. vbi vide.

Falsum est quod caret veritate, vt rescriptum falsum, quod non habet aliquod primordiũ seu substantiam veritatis, scilicet quod non emanauit à Papa, & tamen apparet emanasse. cap. sua nobis. de offic. vic. vbi de hoc. Sumitur tamen quandoque falsum pro iniusto, vt in §. eadem. insti. qui, & ex quib. cau. man. non poss.

Falsus tutor verè dicitur qui tutor non est. Sicut falsum est testamentum quod testamẽtũ nõ est. l. Paulus. de verb. signi.

Falsarij sunt qui crimine falsi tenentur, vel qui crimen falsi cõmiserunt. cap. ad falsariorum. extra de crim. fal.

Falsitas est imitatio veritatis: nam falsatores semper student imitari ea quæ vera sunt, vt falsa videantur verisimilia, vt in auth. de instr. cau. in prin. Et ad esse falsitatis tria requiruntur, quorum si alterum deficit, falsitas non est punibilis, scilicet mutatio veritatis, dol⁹, & quod alteri noceatur, iuxta not. per Host. & Az. & per tex. in l. quid sit falsum. ad l. Corn. de fal.

Falx messoria, est qua frumentũ metitur. Falx putatoria quia vites aliæque arbores putantur. Falx fœnaria, qua fœnum secatur, quæ dumaria quoque dicitur, qua etiam spinæ vepresque cæduntur. Vlpian. de fun. instr. l. instrumẽta. Falces, inquit, messoriæ, falces fœnariæ. Ant. Nebr.

Fama secundum Spe. tit. de noto. crim. §. fama, est illæsæ dignitatis status, legibus & moribus cõprobatus & in nullo diminutus, secundũ gl. in l. j. C. ex quib. cau. inf. irr. Et hæc fama quandoq; minuitur, quãdoq; consumitur in totũ, vt ff. de var. & extraor. cog. l. pe. §. existimatio. & § minuitur. & §. consumitur. & loquitur de fama hominis. Sed fama de aliquo negotio describitur sic, Est cõmunis & clamosa insinuatio insurgens apud totam vel maiorẽ partẽ populi ex certo autore proueniens. Et in descriptione famæ per Spe. nomen dignitatis non ponitur pro honore publico, sed pro potẽtia à natura cũctis attributa. Et hęc descriptio locum habet tãtũ in bona fama. Ideò secundũ eundem Spe. potest hoc modo describi, vt cõprehendat & bonã & malã famam. Fama est vehemẽs vulgi

& maio

& maioris partis populi opinio rei de qua quæritur cõsentiẽs vel cõsonans. fama de homine sic cõsueuit describi, Est dignitas, status, vita ex moribꝰ comprobata. Et fama, opinio, & existimatio idem sunt.

Fama differt à rumore, quia fama certũ habet autorẽ, rumor verò incertum. Item fama procedit à maiore parte viciniæ, rumor à minori, not. Io. And. c. vestra. vers. Ad gradum. de cohabita. cleric.

Fama differt à clamore, quia fama est plurimorum, clamor paucorum. notat Felinus in capitulo qualiter ij. in princ. de accusat.

Fama quãdo probetur, vide Bartol. in l. de minore. §. plurimũ. de quæst.

Familia, tum pro pecunia accipitur rebusque hereditariis, vt in l. xij. Tabularum, cuius verba ponuntur in titulo de verborũ significatione: Agnatus inquit, proximus familiam habeto, id est, hereditatem. hinc titulus apud Iurisconsultos de familia erciscunda, id est, diuidenda hereditate. Aliàs familiæ appellatione famuli & serui propriè continentur: vnde & familia dicta est. Vlpian. libro xlix. de vi & vi. l. j. Familiæ, inquit appellatione serui continentur. Item Vlpianus libr. xxj. de ædil edict. l. ædiles. Familiæ, inquit, appellatione omnes qui in seruitio sunt continentur etiam liberi. Hinc patres familiàs & familiarum dicti, & dicitur familiàs in genitiuo casu, quod apud antiquiores nomina primæ declinationis in a terminata, as faciebant genitiuum: vt Næuius: Rubens atque purpureus filij terras & Liuius Andronicus: Escas habemus mentionem. pro terræ atque escæ: neque habet accẽtum in vltima, quo modo nunc vulgus loquitur, sed in tertia à fine familiàs, hoc est in secunda syllaba. Antonius Nebrissensis.

Familiæ appellatione quid veniat, vide Bartol. in l. j. §. familiæ. ff. de vi & vi arma. & l. fina. C. de verb. sig. idem Bartol. in l. si cognatis. ff. de reb. dubiis. latius tex. in d. l. fin. & in l. pronuntiatio. & l. detestatio. de verborum signific.

Familiæ erciscundæ. i. hereditatis diuidendæ. not. in rubro. ff. famil. ercis. Require supra actio famil. erciscunda.

Familiaria sepulchra dicũtur quę quis sibi familiæq; suæ constituit. l. v. de relig. & sump. fun.

Familiaris & domesticus in quo differunt, potest Bal. in ca. in literis. de testi. & Felin. in ca. insinuante. versicu. & quæ differẽtia sit, de officio delegati & dicitur desinere esse familiaris quando dominus eum licẽtiauit, vel quando ipse familiaris

seipsum licentiauit vt not. Io. And in c.fi.de verbo. sig. in no uella.in vj.

Familiaritas pro similitudine.§. adeò. Instit.de loca.

Famulus,mancipium, & seruus qualiter differant,not. Archi. xxij.q.iij.cano,patrem.

Famosum carmen secũdum Azo. in Sum.C de iniur.est dictamẽ vel historia composita ad alicuius infamiam,

Famosus libellus potest propriè dici liber conscriptus ob alicuius infamiam.ff de iniur.l. lex. §.si eius librum.

Fanatici olim dicti sunt homines numine afflati,qualis describitur Cumæa Sybilla apud Virg. lib.vj.à fando,quòd futura prędicerent, meminit.l.j. de ædil. edict.vbi Bud.

Fasces,id est honores seu dignitates,in authe.de consul.circa princip.& vt iudi.sine quo,suffrag.§.necessitatem.& vide ff. de offic procon.& lega. l. ante penult.& ibi gloss.propriè autẽ erant fasciculi virgarum, intra quas alligata erat securis, ita vt ferrũ summo fasce extaret. Hos fasces lictores consulibus & proconsulibus præferebant.

Fasti dies erant,quibus lege agere licebat. Fasti autẽ libri,quibus totius anni fit descriptio, & causæ festiuitatum explicãt, vulgò vocamus kalendaria.

Fastigium,id est altitudo vel magnitudo. C.de no.Cod.compo. §.j.vel est culmen dignitatis, vel sumus honor, secundum Papiam,vt not.per Archid.lix. distinct.ordinatos.& C.de procurat.l.penult.

Fatum est genus diuinationis,cui qui intendit damnationem animæ suæ incurrit.xxvj.q. vij. non obseruetis.

Fatalis dies secundum Azonẽ in Sum.C.de temp.appel. dicitur spatium temporis intra quod appellãs debet appellationem prosequi,& quidem olim quatuor dies fatales concedebantur,quorum primus erat spatium lex mensium,& hoc si appellatum fuit à sententia clarissimi viri, vel spectabilis viri,vel delegati à principe. Secundi autem dies fatales sunt spatium xxx.& vnius dierum. Tertij & quarti sunt similiter totidẽ,si saltẽ interiecta fuerit appellatio à delegato, vel spectabili, vel clarissimo viro, prout hoc habetur in l.ij.C.de temp.appel. Hodie autem ex ordine vnus tantum fatalis dies est,id est annus.Sed si iusta causa intercesserit,alius annus indulgetur, & ita erit secundus dies fatalis,quo transacto lite non contestata rata manet sententia:vt in authe.ei qui appellat.in dicto titulo de tem.appel. Dicebantur autem fatales dies, quia in eis fatum id est terminus causæ imponitur,vel mors accidit causæ.

De Fante E.

Febris, vt definitur in l. quęsitum. de re iudica. nihil aliud est, quàm motus corporis contra naturam.

Federati, vide *Fœderati*.

Felonia dicitur delictum quod committit vasallus contra dominum: vt habetur in vsibus feudorum. c. j. de alie. feu.

Fœnum an veniat appellatione frugũ. not. in l. j. §. j. Labeo. ff. de aqua pluuia arcend. & sumitur fœnum octo modis secundum Archi. in ca. vnum orarium. §. pen. xxv. distinct. Venit autem appellatione fructuum, vt est tex. in l. si vsufructuarius messem. ff. quibus modis vsusfruc. amit. & in l pratum. ff. de verb. signific. & Ludouicus Roman. in suo not. ccccclx.

Feriæ secundum Azo. in Sum. C. de feriis. dicuntur à foro, quasi fœriæ, quia præstant vacationem ab his quæ consueuerunt agi in foro. Et sic feriæ sunt quædam solennitates temporum, in quibus causæ tractari nõ debent: Vnde feria vno modo capitur pro qualibet die in hebdomada, & ita seruat ecclesia dicendo, feria prima, feria secunda. Et dicitur à for faris. s. à fando, id est loquendo, quia singulis feriis solo verbo loquendo *Deus* creauit hominem & omnia. Alio modo capitur pro die solenni festiuanda, & sic dicitur à feriendis victimis quæ offerebantur in feriis, vel à feriendo secundum *Papiam*: quia & si omnibus diebus abstinendum sit à malis, istis tamen præcipuè: vt in capitulo j. de feriis.

Feriarum aliæ sunt repentinæ quas Imperator, vel princeps, indicit repentinè propter victoriam vel vxorem ductam, vel filium natum, vel propter publicam cõgrarulationem ob diem natalis Imperatoris, vt C. eodem titul. l j. & dicuntur repẽtinæ, quia sunt certæ, imo quia repentè & subitò indicũtur, & à nullo iudice indici possunt nisi à principe, vt in l. j. C. de feriis. Aliæ sunt solennes, quarum quædam indicuntur ob reuerentiam Dei, vt dies dominicus, vt l. ij. C. eod. tit. & l. omnes dies. Aliæ ob honorem principis, vt die natalis vel coronationis eius. C. eod. l. fin. & in d. l. omnes dies. Aliæ autẽ ob honorem ciuitatum, & diei natalitij maximarum vrbium, vt Romæ & Constantinopolis. l. omnes, præalleg. *Aliæ* ob necessitatem hominum, vel publicam vtilitatem vt sunt duo menses, vnus gratia messium, alius causa vindemiæ, de quibus etiam in præalleg l. omnes dies. Has verõ ferias, Spec. eo. tit. non vocat solennes, sed iudicat rusticas vel publicas, quia propter rempub. vel vti-

litatem rusticam indicuntur, & fortè Spec.mouetur ex l.j.in princ.ff.eod.titu.Et statuuntur hæ feriæ secundùm cõsuetudi nẽ loci,& secundũ varios terra rũritus: vt ff.de fer.l.præsides.

Ferię latinę quarũ mentio in l.ij. §.quoties.de orig, iur. olim in ductæ fuerũt ob inducias inter pop.Ro. Latinósque firmatas.

Ferri propriè dicimus ea quę qs in corpore baiulat, portari verò ea quæ quis iumento secun ducit. Agi verò vel duci dicun tur animalia, vt ff. de verbor. si gnific.l.ferri.

Ferruminare, est per eandem materiam conglutinare, quemadmodum ferrum ferro adgluti, natur, non interueniente alia materia. Plautus in Milite: Labra labellis ferruminauit, id est, premendo adglutinauit. Pomp.libr. xlj. de acquirendo rerum dominio.l.quicquid. Quicquid, inquit, alieno argento ferruminaueris. Cassius quoque apud Paulum.l. in rẽ. §.item.ff.de rei vendic. Ferruminatio, inquit, per eandem materiam facit confusionem. lege replumbo,as.& quo differat à ferrumino,as. N.

Ferruminatio est eiusdem generis materiarũ solidatio & coniunctio, vt si scypho argenteo fundus ferreus apponatur. de hoc notat.in l.in rem.ff.de rei vend. sed applumbatio require supra in A.

Feudum secundũ Host.& Az.eo. titu.in Sum.§.j.est beneficium alicuius rei, inuestitura interueniente sic concessæ seu datę alij, vt dominium penes concedentẽ remaneat, cuius occasione recipiens & successor eius cõcedẽti domino ad id de quo & quousque cõuenit, aut feudi natura requirit secundum diuersarum regionum consuetudines obligat: quibus deficiẽtibus iure scripto obligatur. Pro diffinitione feudi, & vide glos. in vsib.feud.& quib. mo. feud. amit. in prin. & summã ad quã ibi remittitur. Dicitur autẽ feudum à fidelitate vel à fide quã vasallus domino præstare tenetur. Nec enim debet aliqua inuestitura fieri ei qui fidelitatẽ facere recusat, nisi feudum eo pacto sit acquisitũ vt de eo fidelitas non præstetur: vt in const. feudor. per quos fiat inuest. & per quos recipiatur. c. nulla. & c.seq.& in quibus cau.feudum amit.in c. ij.§.j.in vsi.feud.no. Item feudum est res concessa alicui ad vtendũ pro seruitio. secundũ Goffred. est beneuola concessio rei pro homagio facta. Et additur concessio beneuola, quia fit ex grata beneuolentia, ergo beneficium dicitur. Etiam ideò concessio dicitur, quia apud dominum remanet proprietas & dominiũ directum, sed vasallus acquirit vsumfructum & vtile do-

mi-

minium, argu. eorum quæ no. de emphyteuta, ff. si ager vec. peta. l. 1. §. qui in perpetuum, & fuit hoc dictum supra. Potest etiam sic describi. *Feudum* est benevola actio tribuẽs gaudium capienti, cum seruitio retribuendo, per quam transfertur vtile dominiũ de domino in vasallum.

Feudum ligium secundum *Spec.* titu. de feu. in tractatu libellorum. §. quoniam super homagium, ver. porro. est quãdo causa & occasione homagij ceperit à domino, vt cum Barro. dicit alicui pauperi militi ꝙ ali quẽ rẽ immobilem sibi daret si ei faceret homagium, & illam dedit, talis res vocatur feudum ligium, & talis vasallus homo ligius vocatur, & hæc probantur, in li. feu. si de feudo controuer. fue. vide infra homagium.

Feudatarius est qui feudum recipit, qui etiam vasallus dicitur ff. de vsuca.

Fictio iuris differt à præsumptione, quia fictio iuris semper est cõtra veritatem, vt in iure post liminij, &c. Præsumptio autem frequenter intelligitur stare cum veritatẽ, sicut sæpè stat. *Ius* enim fingit aliud quàm est: vt fingit mulierem stipulatam quæ non est, l. vnica. in prin. C. de rei vxo. acti. *Fingit* natum quod non est, ff. de statu hominum, l. qui in vtero. *Fingit* nõ esse natum quod est natum, ff. de liberis, & posthumis. l. Titius testamento, para. Lucius. Fingit viuere quod non viuit. instit. de excusat. tutorum, para. defuncti autẽ. ver. hi enim. *Fingit* non conceptum eum qui mortuus nascitur, ff. de verborum significatione, l. qui mortui. not. *Azo.* in prin. Sum. circa x. prædicamenta. Et Gof. in *Sum.* de præsum.

Fictus secundum Bal. aliquando appellatur census. Bal. in tit. de pa. Constan. in vers. persoluere. & l. cẽsualis. C. de don. & Fel. in capit. ad audientiam, vers. & dum remittit. de rescrip.

Fides est substantia rerum sperandarum, argumentũ non apparentium, secundum Apostolum in Epistola ad Heb. 11. Primum dicitur, quia sperare debemus quod dictum est à Prophetis futurum. Secundũ dicitur, quia propheras iam completas debemus habere

De Fante I.

Fictio iuris est quando ius certũ de aliquo facto fingit statuendo oppositum exemplũ, bene fingit vxorem stipulatam dotem reddi sibi, licet sit certum quòd non fuerit stipulata, sed in fauorẽ mulieris hoc lex fingit. Abb. extra in c. is qui. num. 6. de sponsa. & in ca. quanto de præsum. De materia fictionũ vide latissimè per *Iaſ.* in repe. solenni. l. si is qui pro emptore.

argumentum, id est probatio rem, non apparentium, id est, de futuris complendis. Sed illa est quædam notificatio, & non vera definitio, quare magistraliter sic definitur, Fides est voluntaria certitudo absentium, infra scientiam, & supra opinionem constituta. Augu. dicit, Fides est credere quod non vides. Et duæ sunt species eius, scilicet formata, & informis. Et capitur multis modis, de quo vide gloss. bonam in c. firmiter. de sum. Trin. & fide catho.

Fideicommissum est illud legatum, vel relictum quod committitur fidei heredis alicui dãdum ab eo, vt cum testator dicit, Heres, fidei tuæ committo vt des legata, & cõmissa, vt secundum Azo. in Sum. C de fideicom. tit. §. sequitur. Hodie tamen nõ est differentia inter fideicommissa, & legata, sed olim multæ erant differentiæ. Omne enim legatũ fideicõmissum dici potest, & ecõtra, pro quo est tex. insti. de leg. §. sed nõ vsque. Nã ipsorum eadẽ est natura ff. de leg. j. l. i. vbi dicitur, Per omnia exæquata sunt legata fideicommissis.

Fideicommissarius est ille cuius fidei legatum vel relictum cõmittitur.

Addo quòd imo fideicommissarius est ille, cui fideicõmissum ꝓstari debet. para. sed qui. Inst. de fideicommis. hered.

Fideicommissaria libertas, require infrà libertas.

Fideicommissaria hereditatis petitio est quæ competit ei, cui fideicõmissaria hereditas restituitur ex senatusconsulto Treb. aduersus possessores rerum hereditariarum.

Fideiussor est qui alienam obligationem in se recipit, vel suscipit fidem, principali nihilominus manente obligato, videlicet, qui se pro alio obligat, vt eo, scilicet principali debitore non satisfaciente, ipse satisfaciat. Et dicitur quasi iussu alterius ponens fidem suam, vt Inst. eodem titul. in prin & ff. eod. l. prima, & secunda. Est autem fideiussor nomen generale, quia cõprehendit sub se mandatorem, & constitutorẽ, & eum qui ex toto in alienam obligationem transfert, qui & promissor vocatur. Sed hi differunt inter se, quia constitutor non obligatur nisi præcedat obligatio, quæ in iuribus data sit, vt in l. i. & iij. §. i. cum aliis, ff. de consti. pec. & l. 2. C. eo. ti. *Fideiussor* vero obligationem præcedit, & sequitur, *Inst.* eo. tit. parag. fideiussor. Mandator autẽ nũquam sequitur, sed semper præcedit obligationẽ. vt ff. mãd. l. si vero non remunerãdi causa, para. si post creditã. nisi in casu qui habetur in co. parag ver. plane. Et differentiã

hic

hic positam no.gl.in l. præall. si post.in prin.cui sim lis gl. C. eo.tit.super rubr. Et ꝙ præcedat obligationē, vide Host.in Sum eo.tit.parag.1.

Fideiussor in rem suam dicitur qui fideiubet pro aliqua re in ea causa, qua res futura est ei⁹, verbi gratia, dedi procuratorem ad defendendum in causa mea, & fideiussi pro eo iudicatum solui, hoc casu fideiussor in rem meam dicor. l. si defunctus.ff.de procura.

Fideiussor ita fit, si interrogetur fideiussor sic:fide tua iubes ꝙ iste debet?& ille respondeat,fideiubeo,vt inst.eo.ti. parag.in stipulationibus.Hodie tamen secundum Host.in Sum.eo.ti. parag.qualiter.vulgares vtuntur hoc modo. Es fideiussor pro tali?& promittis mihi pro eo?& iste respondet,sic:vel,Promitto.

Fidelitas secundū Host. in Sum. de feu.parag. quid sit fidelitas, nihil aliud est nisi iusiurādū ꝙ à vasallis præstatur domino. Et ibidem habetur plena forma fidelitatis,vt 22.q.5.de forma.de iureiur.c.ego N.Et in quo differt ab homagio,no.in cl.pastoralis,parag.rursus.de re iudic.

Fiduciaria hereditas est eadem quæ fideicommissaria, l.certi, ff.si certum peta.

Fiduciaria vēditio dicitur,in qua pactū redimēdi interponitur.

Fiduciarius heres is est, cuius fidei commissum est,vt alij hereditatē restituat,l.Seius.ad Trebellianum.

Fieri incontinenti dicitur hoc, quod potest committi iudicis arbitrio,vt dicit Alanus de appel.c. an sit.in glo.pen.id est,in actu se tenente, hoc est, ante, quàm contrahentes se ad aliū actum,& negotia diuertant.ff. de verb.oblig.l.continuus.vide suprà facere, vbi de hoc.

Figlina,æ,est officina figuli,id est illius qui facit vasa fictilia. Plinius lib.septimo: Figlinas: inquit.prim⁹ inuenit Chorœb⁹ Atheniensis. Idem libro xxxv. In crudis fictilibus vtuntur, donec figlinum percoquatur, id est,opus figuli in figlina factū. Iurisconsultus de fund. instr. l.fundi Cum in fundo, inquit, figlinas haberet, &in titulo de seruitutibus rusticorum prædiorum,sæpe. Ant.Neb.

Figlinę dicuntur loca in quibus figuli exercent officia sua vel artem.

Filius est is,quem nuptiæ demōstrant.ff.de in ius vocan. l.quia mater, vel per confessionem patris,& matris,c. transmissæ, qui fil.sint legiti. vel per effectū,extrà de præsump. afferte. 2.q.6.ad Romanā,& statur his cōiecturis donec probetur cōtrarium secūdum Gof.in Sum. tit.de natis ex li.ven.

Filius largè,& secundum veram significationem verbi, se ex-

tendit non ſolum ad ſeros filios, ſed ad nepotes, & alios quos amore proſequimur, quia dicit à philos quod eſt amor, verum ſecundum vſum, & cõſuetudinem non, ſed tantum modo de propriis filiis intelligitur.

Filij nomine in ſtatutis filia non venit. *Fel.* in rub. de fid. inſtru. col fi. & generaliter an, & quãdo filij appellatione contineatur filia tradit latiſſimè Barto. in l. 1. de ver. ſig. Et Dec. in l. fœminæ. de reg. iur. An autem cõtineantur nepotes, tradit idem Bar. in le. liberorum. de ver. ſig. Et palam eſt poſthumos quoque filiorum appellatione contineri, vt in parag. fin. inſt. qui teſta. iuro.

Filij ſecundum Azo. in Sum. C. de nat. lib. ſunt multiplices. Aliqui ſunt naturales, & legitimi, vt qui naſcuntur per legitimum thorum. Alij ſunt legitimi tantum, vt adoptiui. Alij naturales tantum, vt nati ex concubina vnica, & in domo indubitato affectu coniuncta. Alij neque naturales neque legitimi, vt qui ex illicito & damnato coitu nati ſunt, de his omnibus eſt glo. inſtitu. de adoptio. in prin. & gl. in c. per venerabilem. qui fil. ſint legiti.

Filus adoptiuus. Require ſuprà *Adoptio*.

Filiusfamilias dicitur qui eſt in poteſtate patris vel parentis. l. nam ciuium, ff. de his qui ſun ſui vel alie. iur.

Filius naturalis, & baſtardus idẽ important. gloſſ. eſt in rubri. ff. de concu. Bar. in le. ex facto. §. ſi quis rogatus. in fine. ff. ad trebel.

Filij ſpurij dicuntur qui de adulterio ex ſoluta cũ non ſoluto, vel econuerſo concepti ſunt. c. tranſmiſſæ. præal. L. vulgo. ff. de ſta. homi.

Filiaſter filiaſtra eſt filius vel filia ex alio coniuge genitus, vel genita, non ex eo quem modo habet mulier, xxx. quæſt. 1. ſi quis filiaſtrum.

Filiatio probatur vt per Doct. in l. lucius. ff de conditio. & demonſtra, per comnunen nominationem parentũ, & quod natus eſt in domo mariti commorantis vxori vel concubinæ, le. filium, ff. de his qui ſunt ſui. gloſſ. capit. Michael. de fil. presby.

Finium regundorum, Require ſuprà, Actio finium regundorũ.

Finitimus, id eſt vicinus, cap. per tuas, de ſenten. excom.

Firmum & ratum differunt: quia firmum dicitur eſſe de facto, ratum vero de iure. Barto. in le. id quod pauperibus, iuncta gl. C. de epi. & cle.

Fiſcus, ſiue fiſcina, ſiue fiſcella, textum eſt ex ſparto. Et præterea fiſcus, textum in quod oliuę tritæ imponuntur, vt torcular expreſſę exſudent oleũ cum

cum amurca. Columella libr. duodecimo: Intrita oliua nouo fisco includitur. Plinius lib. xv. Fiscinas olearias spongia tergendas. Vlpian. in titu. locati. l. sed addes. Fiscos, inquit, quib⁹ ad præmenda olea vtimur. Fiscus ex sparto quoque est saccus in quo numerosiores pecuniæ adseruantur. Iuuenalis: Incrementa domus ærata multus in arca Fiscus. Cicero in Verrem: Fiscos complures cũ pecunia. Sed quia principis pecuniæ vectigales ita magnæ sunt vt nequeant loculis aut crumenis minotibus capi, cõsueuerunt deferri in sparteis fiscis. Inde fiscus pro pecunia publica plerunque accipitur. Iuuenalis. Quicquid conspicuũ pulchrúmque, ex æquore toto est, Res fisci est vbicunque natat. Vnde apud Iurisconsultos titulus est, de iure fisci, & de fiscalibus debitoribus & exactoribus sæpe legimus. Neb. Fiscus est saccus regius in quem reducuntur vel cui applicantur bona bannitorum vel proscriptorum, taliter accipitur. ff. locati l. sed addes. § fiscos, vel est regij vel imperialis thesauri cõgregatio vel imperialiũ bonorum collectio, vel priuilegium, quia fiscus multa habet priuilegia: vt not. Azo. in sum. C. de pri. fis. ad quod vide not. C. de iure fis. in rubric. Et nota quòd differentia est inter fiscũ & rempublicam, sicut inter speciem & genus. Fiscus enim est bursa solum de commodo pecuniario, sed respublica pecunias, honores, præmia, & alia considerat. not. in le. mancipia. C. de ser. fugi.

Imò in præalleg. §. fiscos. nomen fisci vas ex viminibus contextum significat, vt ibi animaduertit Bud. Et quæ olim esset differentia inter fiscum & ærariũ, vide suprà in ver. Aerariũ.

Fit & fiunt, hæc verba non tantũ respiciunt præsens, sed etiam futurũ. xxv. q. j. generati. in tex. & in glo.

Male hoc not. autor ex eod. text, nã loquitur de verbo fit, quod glo. extendit etiam ad verbum Fiat, non de verbis *Fit*, & *Fiũt*, quę nullomodo aptari possunt ad tempus futurum.

De Fante L.

Flagitare. in l. ij. de priu. deli. est instanter pudicitiã alterius attentare, vt docet ibi Bud.

Flamines dicebantur sacerdotes gentilium, à filo quo in capite vtebantur, à quo dicebãtur flamines quasi filamines, nam nudis eos capitibus penitus incedere nefas erat. dist. xxj. cleros. post medium. Inde archiflamines & protoflamines, vt eadẽ dist. §. j.

Flauius, cognominatus est Iustinianus Imperator, non quod Flauios

Flauios deuicit, vt Accursius interpretatur, neque quod capillos habuerit flauos, quod nusquam legitur, sed quod fuerit ex gente Flauia, ex qua fuerunt Vespasianus, Titius, & Domitianus. De quo Iuuenalis: Dum iam semianimẽ laceraret Flauius orbem, Vltimus.

Floci nomine intelligitur habitus habens manicas longas & amplas. Cuculæ verò nomine habitus longus & amplus sine manicis, vt in cle. ne in agro. §. cum verò. de statu mona.

Fluctuare, id est dubitare. xij. dist. c. illa.

De Fante O.

Fodinæ dicuntur loca vel foueæ vbi aliquid foditur. dist. xxj. cleros. Inde dicuntur ferrifodinæ foueæ, vbi foditur ferrũ, & aurifodinæ vbi foditur aurum.

Fœderati sunt non (vt Accur. putat. in l. non dubito. de capti. & postli. reuer.) quibus cùm induciæ factę sunt, sed cum quibus populus Rom. amicitiam (vulgo ligam vocamus) coierat, sociosque appellabat. Bud.

Fœnerare apud Iurisc̃onsultos est fœnori pecuniam accipere, vt annotauit Alcia. lib. iiij. de ver. signifi.

Fœnebris pecunia, quæ fœnori datur. §. penulti. instit. quod cum eo.

Fomenta, sunt medicamenta, dicta à fouendo, hoc est, calefaciendo & recreando. Ouid. Fomẽtisque iuuas vulnera nostra tuis. Inde est fomentare, & fomentatio, vt apud Iurisc̃on. ff. de lega. iij. l. si cui. Nec ea quidem quæ fomentationis causa parata sunt.

Fomes carnis est languor naturæ vel animæ, qui appellatur concupiscentia carnis. xv. q. j. c. meritũ. §. itaque, & non est peccatum, sed pœna peccati. Et dicitur animæ infirmitas, quia accedit animæ ex coniunctione carnis. §. itaque. præal.

Foraneus dicitur qui forum tenet, vel de foro venit. iij. qu. vj. peregrina.

Foresta est locus vbi feræ inhabitant vel includuntur, glo. in ca. cùm dilecti. de dona. alias dicitur latum nemus: de his ponit Feli. in c. Rodulphus. in j. versi. quid autem sit foresta, de rescr. Et vbi quis habet vsum venandi secundum Ber. de dona. cum dilecti. in glo. j.

Forma sutoris, est lignum illud quo calcei informantur. Horatius secundo Serm. Si scalpra & formas non sutor nautica vela. Vlpianus in tit. ad legem Aquiliam. l. sed & si. Si forma, inquit, calcei ceruicem percussit. Item Vlpianus titulo locati. l. item quæritur. Si forma calcei tam fortiter ceruicem percusserit.

Forma, facies cuiusque rei seu figura. l. mulieris. de verbo. sign.

quan

do ſic. Sic etiam de monialibus, quæ de ordinibus mendicantium dicuntur ſorores, & aliæ monachæ moniales vel ſanctimoniales.

Fraternitas quot modis ſumatur in iure, not. Ioan. *Andr.* in commento decret. Ioannes de reg. & tranſeunt. ad regul.

Fratres cõſanguinei, ſunt fratres ex eodem patre & eodem ſanguine geniti. §. ſunt autem. inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ.

Fratres patrueles, ſunt duorum fratrum filij. vt d. §. ſunt autem. & inſtit. de grad. §. quarto gradu.

Fratres vterini, ſunt filij eiuſdem matris, vt exponit gl. inſti. de legit. agna. ſuc. §. hoc etiam.

Fraus idem eſt quod dolus. *Nota* tamen quandam differentiam in le. iuriſgentium. §. prætor. ff. de pact. vbi vide: hic tamen fraus capitur prout fit legi, quãdo quis facit contra ſignificatum legis, quæſita palliatione qua videatur non agere in fraudem legis. ff. de legi. le. fraus. verbi gratia. filiusfamiliàs indiget pecunia, petit à me ſibi mutuari, video q̃ per hoc incidere in ſenatuſconſultum Macedonianum, pecuniam non mutuo ſed frumentum vt vendat, & pecuniam habeat, ne videar incidere in Macedonianum, certè ego nihilominus incido, vt l. ſed Iulianus. §. mutui. ff. ad Macedonia. Fit ergo fraus legi, quando fit cõtra ſignificatum legis palliatione quæſita, ſed fit contra legem, quando fit contra id quod per legem ſignificatur nulla palliatione quæſita. ff. de legi. l. contra legem. *Ex* his patet quòd ſi bona fide mutuo filiofami. frumentum, credens ipſum indigere, non incido in Macedonianum, quia nec facto nec animo facio contra eius ſignificatum. *Et* hoc etiam ſi ſit error intollerabilis, q̃ fraus requirit animũ, ſecus ſi pecuniam mutuo errãs in iure, quia talis error non excuſaret, eo quod factum eſt cõtra ſignificatum legis. argu. l. ij. C. ad Maced. *Et* not. quod interdum fraus accipitur pro delicto. Vnde fraudem capitalem admittere, id eſt, tale aliquid delinquere, propter quod pœna capitis ſtatuta ſit. l. cùm autem. ff. de ædil. edic.

Frequenter fieri dicitur quod aſſiduè fit. ff. de inoffic. teſtam. le. nã & his. de mino. leg. & ſi ſine. *Quandoque* quod bis fit, in authen. de defen. ciui. ad fi. & ibi not. *Quandoque* exponitur, id eſt, multotie in proœm. Decretalium. §. ſanè. *Quandoque*, id eſt, voluntariè. C. de vſur. pupil. le. j. *Quandoque*, id eſt, ſæpius. xviij. quæſt. ij. non ſemel: habetur hęc dictio extra vt li. nõ cõ teſt. cap. quoniam frequenter.

Fribuſ

Fribuſculũ in l. cùm hic. de don. inter vir & vxo. ſumitur pro digreſſu temporario vxoris ob iurgium cum marito. Sunt tamen qui legant friguſculum, eò quòd ob eiuſmodi digreſſum aliquantiſper refrigeſcat ardor armoris coniugalis.

Friuola in l. ſolutum. de pign. act. accipiuntur pro vili & tenui ſupellectili, qualis inquilinorum eſſe ſolet.

Fructus dicitur qui ſuperſunt deductis expenſis quæ fiunt gratia fructuum acquirendorum & colligendorum & conſeruandorum, vt ff. de pet. hered. l. ſi à domino. §. fructus.

Fructus appellatione continetur collatio beneficiorum quæ dicuntur eſſe in bonis & fructu menſæ epiſcopalis, notat gl. in ca. cùm olim. de maio. & obed.

Fructuum autem alij ſunt induſtriales, vt frumentum, vinum, oleum, & ſimilia, ſcilicet, lac & lana, quæ ſine induſtria hominis non proueniunt. Alij ſunt fructus naturales, qui ex ipſa natura proueniunt ſiue magna, ſcilicet, induſtria hominis, vt poma, pyra, ficus, & huiuſmodi. Vtraq; diffinitio poteſt colligi ex l. fructus. ff. de vſuris. de reſtit. ſpol. cap grauis. in glo. fina. Sunt ergo naturales fructus in quibus factum naturale præcedit factum hominis, vt ex ſolo rudi vſu poſſumus illis vti, ſed induſtrialibus non ſic ſolo vſu rudi, ſed curis adhibitis, licet enim etiam natura cooperetur, cura tamen maior requiritur, non modica & perfunctoria ſicut in naturalibus, vide gl. in l. ſequitur. §. fructus. ff. de vſucap.

Fructus percepti dicuntur qui aliquo modo ſunt à ſolo ſeparati & in horreis reconditi.

Fructus percipiendi dicuntur qui immaturi ſunt, quos vetus dominus poſſidet. de his in ſpecu. eod. titul. de fru. & lit. expen. & Azo. in Sum. C. de rei vend Vnde fructus diuerſimodè ſignificat acceſſiõem, vſumfructum, ſeu ius vtendi, fruendi, & ius fruendi dempto vſu, primo ſignificat acceſſionem, & hanc dupliciter, ſcilicet, ſtrictius ex eo quod ex prædiis percipitur, vt nõ comprehẽdat fœtus animaliũ, vel vſuras pecuniarum, ſicut ſumitur in rub. de vſu & vſufru. nam ibi fructus ſumitur prout diſtinguitur ab vſura & à pecudibus, quia in his etiam fructus eſt. l. in pecu. ff. de vſur. non autem comprehendit partum ancillę. Magis latè autem ſignificat, vt etiam comprehendat vſuras. vt l. vſuræ. ff. de vſu. Item penſiones prædiorum. l. prædiorum. eod. tit. Secundò, ſignificat vſumfructum: nam legato fructu fundi, videtur legatus vſusfructus. l. per ſeruũ. §. ſi vſusfructus. ff. de vſu & ha. Et notandum, quòd in fructu id eſſe

id esse intelligitur, quod ad vsum hominis inductum est.l. pen.de vsufru.

Frui dicitur qui fructus percipit.

Fructuarius est qui rei dominus non est, vt in l.vti frui.ff.si vsufruct.petatur. Tamen in quibusdam casib⁹ pro domino habetur, scilicet, in percipiendis fructibus.ff.de vsufr.l.si Titio. §.j. Et quomodo differant ab vsuario.require infrà vsuarius.

Frugi homines appellantur diligentes & probi.l. si vendita.ff. de peri.& commo.rei vend.

Frugum appellatione continentur omnia quibus homo vescitur, præter carnes & poma.l. frugem.de verb.sig.

Frumentum id esse quod aristam in se teneat Gallus definiuit.l. frugem.de verb.sign.

Frustatim, id est minutatim,& quasi per frusta. xiij. quęst.j.c. ecclesias.§.item Apostolus.

Frustra, vt not. Archi.de accu.ca. j.lib vj.

Frustrari tempus dicitur, cũ frustra, inaniterque consumitur. l.sed etsi.§.actio.ff. ex qui.cau. maio.

Frustratio videtur vsurpari pro calumnia.l. si calumnietur.de ver. §.alioqui deceptiõẽ significat.

De Fante V.

Fucare est tingere. l. j.C.quæ res ven.non poss.ferè autem ad artificiosum & adulterinum colorem refertur.

Fuerit, hoc verbum in vltimis voluntatibus plerunq; futurum tempus demonstrat.Bar.in l.hoc articulo.de hered iusti.

Fugitiuus seruus quo distet ab errone, diximus in verbo erro, onis. Definitur autem ab Offilio in titu.de ædilitio edicto, in hunc modum: fugitiuus est qui extra domini domum, fugæ causa quo se à domino celaret, mansit. fugitiuarius autem est, ad quem se fugitiuus receperat: locus quoque fugitiuarius dicitur, vt apud Varronem.libr.iij.de re rustica.de cochleis.fugitiuarius, inquit, parandus est illis locus. Papinia. lib.xxj.de præscriptis verbis.l. si apud.Si apud te, inquit, ego & fugitiuarius deposuimus.N.

Fugitiuus est qui ea mente recedit ne redeat ad dominum, licet postea redeat, vt ff.de ędi. edi.l. quis sit fugitiu⁹.de hoc vide Azo.in sum. C.de ser.fugit.

Fugitiuarij olim fugitiuorũ seruorum reprehensores erant: qui eam operam profitebãtur. vt fugitiuos inuestigarent & reducerent.Hoc verbo vtitur Iurisconsult. in l.si apud.de præscrip.verb.

Fulcimentum, sustentaculum, dictum à fulciendo, hoc est sustentando siue sustinendo.Macrob.vij.Satur. Desertum iam fulcimentis suis labitur in ruinam. Apule.in j. de asino: Pede altero fulcimentum quo susti-

nebat repellio. Vlpi. de fundo instr. ... quæsitum. Proinde, inquit, fulcimenta si qua habeat.

Fultura quoque, ... est quod fulcimentū, dictū vtrūque à fulcié do, id est sustinēdo. Vnde Horatius per translationē dixit in secundo Sermo. *Iugens* aceedat stomacho fultura ruēti. Et Plinius Cæcilius in *Epistol.* Corporis fulturis animus sustinetur. Vlpianus in tit. si seruitus vendicetur. l. sicuti autem. Sicuti, inquit, refectio parietis ad vicinum pertinet, ita & fultura ædificiorum vicini.

Fulcimentum & fultura dicuntur sustentaculum cuiuspiam rei, à fulciendo. l. quæsitum. §. regulā, de fun. instru. & l. sicut. si ser. vend.

Fullo, onis, est qui vestes polit emaculatque, non quod vulgo persuasum est, panarius, id est lanificij artifex. Martialis: Nō tam sæpe teret linrea fullo tibi. Fullonicam Nicias Megarensis primus omniū inuenit, vt scribit Plin. 7. Plautus in asinaria: Non didici fullonicam, non mirandum est. Vlpianus lib. xlvij. de furtis. l. itaque fullo. Fullo, inquit, vel sarcinator qui polienda vel sarciendā vestimenta accipit.

Fullones dicuntur mundatores & dealbatores vestiū, & earūdem decoratores seu coloratores.

Funicas pro officinis fullonū dixisse videtur Vlpian. in l. 3. de aqua plu.

Fulminare dicitur iudex iniustè vel indeliberatè sententiam proferens sine maturitate. de sentē. excommu. c. 1. lib. vj.

Functio est vsus consuetus, functus ab eo qui fungebatur honore aliquo aut officio. Hinc dicitur functus vita, qui iam impleuit officium vitæ. Vnde dicitur quod mutuæ pecuniæ magis functionem in genere suo recipiunt per solutionem quàm specie, id est, soluendo mutuam pecuniam magis vtimur genere, id est, rei materiæ quàm specie, id est, eodem corpore aliter non esse mutuum vel mutuatum, scilicet, de meo tuum, sed commodatum, scilicet, ad commodum, vtentis datum. ff. de reb cred. & si cer. pet. l. mutuum.

Functio publica. require. ff. de publ. & vectig. l. j. §. hic titulus. super verſi. pendantur.

Fundatur intentio per testes vel instrumēta, vel cōfessionem vel euidentiā facti, vel etiā præsumptiue, vt est gl. in vers. fundauerit. c. finem. de dolo & contu.

Fundus, est quicquid in solo possidetur, puta, prædium vrbanū, prædium rusticum. Seruius in illud Virgil. 2. Georgic. Diues opum variarum ac latis otia fundis. Fundus, inquit, dicitur ex eo quod omnium rerum sit fundamentum. Vlpianus titul. de

de verb.ſignifi.l.locus, inquit, eſt,non fundus,ſed portio fundi.Fundus autem aliquid integrũ eſt,& eo.tit.lege, quæſtio. & iterum lege,fundi. Fundus pro vaſis potorij fundamento, ad cuius ſimilitudinem,inquit Feſtus,fundus dicitur ager qui planus ſit.Martialis libr.8. Hi duo longęuo cententur Neſtore fundi.Paulus lib.xlj.de acq. rerum domi,l.ſed ſi.Cuiuſmodi poculi fundus ille ſit : Scipho,inquit,fundus, aut anſa.

Anton.Nebr.

Fundus eſt manſio alicuius cum acceſſionib⁹. Aliter diffinitur, vt in l.quæſtio.ff.de ver. ſignific.Et not.quod fundus eſt nomen homogeneum, quia quælibet pars fundi dicitur fundus.Sunt enim homogenea in quibus eſt idem prædicatum in parte quod in toto, vt aqua, terra,lignum,pannus,&c. Alia dicuntur heterogenea, in quibus pars non capit eandem denominationem cum toto, vt dom⁹,cathedra,tunica, nauis, pons.Vnde non valet legatum fundi,& eſt deriſorium.l. legato.ff.de leg.j.nam legando ſpacium palmæ de fundo,diceretur fundum legaſſe.Sed ibi bona gloſſ.q̃ non valet legatum generale legando rem,ſubſtantiam,vel animal,quia muſcam dando liberaretur.

Fundus agonotheticus, require Azo.in Sum. C.eod.tit.& l.iubemus.C. de fund. patri. lib. xj.

Fundus dotalis is eſt qui matrimonio contracto datus eſt ſponſo.

Fundus quaſi dotalis dicitur qui traditus eſt ſponſo nondum ſecuto matrimonio, pro quo etiam ſuperiori dicto facit l. j. ff.de fun.dot.

Fundus inſtructus eſt ædificatus vel cultus.

Fundus iugeus eſt terra quæ modo non aratur,licet olim fuerit fertilis,aliàs quæ modo aratur, licet olim fuerit ſterilis.

Fundus limitrophus dicitur à trophos,id eſt deſcriptio,& limite,vel milite : quaſi deſcriptus ad vſum militum, qui milites imperium cuſtodiunt, vt C. de fun.limi.l.prima,& l fin. libro vndecimo.Aliter dicitur fundus limitoſus, vt ibidem de fund.limit. Sed melius eſt dicere, quòd limitrophus deriuatur à limite, & trophos quod eſt nutritor,nam hi fundi aſſignati erant nutriẽdis militibus cuſtodientibus limites, ſeu limina imperij, vt ex eorũ fructibus alerentur, qui & limitanei appellantur.

Fundus releuatus dicitur qui olim erat paluſtris,nunc autem factus eſt ſerenus, aliàs terrenus.C.de fund.patri.l.fin.lib.xj.

Fundus ſaltuenſis eſt fundus in quo eſt ſaltus.C.de fund. patri.& ſal.l.fina.libr.xj. Require infrà ſaltus.

ditur aduerbium est,&quandoque exponitur,id est,ex toto,vt de elect.c.quia sæpè.circa fin.in vj.Quandoque,id est penitus.C.de sacrosanc. eccle. l.decernimus. Quandoque exponitur,id est,vsque in fundo. ff.de vsucap.l.final. Item vide plenè de hoc aduerbio per Bart.in authen.decernimus.C. de sacrosanct.eccles.

Funeraria actio. Require suprà actio funeraria.

Fur est qui clam,obscurè, & plerunque de nocte rem alienam amouet inuito domino,gratia lucrandi,subaudi sine armis, vt in authen.sed nouo iure.C. de fur.& ser.corru. & dicitur à furno, quod idem est quod nigrum,quia vt plurimum in obscuro furatur: vnde,Qui malè agit,odit lucem. de officio delega.consuluit.

Fur manifestus dicitur qui in ipso maleficio est deprehensus, vel in loco in quo cõmissum est furtum,vel post furtum,dũ tamẽ cũ furto deprehendatur antequam deportauerit ad locũ ad quẽ destinauerat.Inst.de oblig.quæ ex deli.§.manifest⁹.

Fur non manifestus dicitur, qui rem detulit quo destinauit.tit. præalleg.§.sed si pertulit, vel sic dicitur qui eum re furtiua in ipso actu furandi non deprehenditur,sed iam deportauerat rem furtiuam in locum in quem destinauerat, nihilominus cõuincit postea de furto.

Furtum est contrectatio fraudulenta,seu fraudulosa rei alienę mobilis corporalis, quæ fit inuito domino cuius res fuit,animo lucrandi,scilicet,gratia rei vel possessionis,vel vsus, vt ff. eod.tit.l.j. Dicitur autem furtum secundum Azon.à furno, id est nigro, eo quod clam & obscurè& plerunque de nocte fiat: vel dicitur à fraude vel à ferendo,vt l.j.in princ.ff. eo.ti. & instit.de oblig.quę ex deli. nas.in prin.§.furtum autem.

Furti actio.require suprà actio furti.

Furti condictio.require suprà cõdictio.

Furtum conceptum est cum quis præsentibus testibus apud aliquem rem furtiuam quærit & inuenit,vt Inslit.de oblig.quæ ex delict.nascuntur. §. conceptum furtum.

Furtum domesticũ dicitur quod serui dominis,liberti patronis, mercennarij illis apud quos degunt seu operãtur surripuerint.l.respiciendum.ff.de pœn.

Furtum oblatum est cum quis rem furtiuam alicui obtulit, vt potius penes eum,quàm penes se inueniretur.

Furtum prohibitum dicitur cum quis volentem rem furtiuam quærere prohibuit,vt dicto titulo de obligati.quæ ex delict. nascuntur.§.est etiam. vbi dicitur quòd hæ actiones furti

conce

concepti, oblati, prohibiti, & non exhibiti, in desuetudinem abierunt.

Furiosus differt à mente capto: nam furiosus furore quodam animi agitur: Mente captus verò magis in quiete est, nulláque signa extrinsecus ostendit, idē que est qui & demēs. ita doct. in §. j. instit. de curato.

Futurum ponitur pro præterito, vt ff. si cer. pet. l. vlt. secundum vnam lecturam. Quandoque futurum comprehendit præteritum, vt ff. de iure codicill. l. plotiana.

De G ante A.

GAllicantus est in secūda hora noctis. C. de transac. l. nō minorem. iuncta glos.

Ganea est amica vel amasia, & non potest eam scholaris invitis sociis in hospitium ducere. l. non aliter. ff. de vsu & hab.

Garum salsugo erat ex quibusdā piscibus, puta scombro, halece, lacerto, & huiusmodi: vtebantur autem eo pro salsamento siue conditura aliorum ciborum. Gari meminerunt poetæ multis in locis. *Plinius*, Apicius, Galenus, cæteri. Vlpianus libr. xxxiij. de penu lega. l. qui penum. Garum, inquit, amurca, mel. Accursius salsamenti genus esse dicit, ipsa veritate coactus, sed quod sit non dicit. Ant. Nebrissensis.

Gastaldus est maior dominus qui habet curam exteriorum rerum episcopi.

Gazophylaciū est locus vbi chartæ reponuntur, extrà de probat. capit. j. & ibi per Bernard. secundum vnam lect. Sed rectius ibi legitur chartophylacium: nam gazophylacium est repositorium gazæ: quæ vox est Persica quicquid possidemus significans.

De G ante E.

Gemmæ secūdum Pomponium in l. etsi non sunt. §. ij. ff. de auro & argen. lega. sunt perlucidæ materiæ, veluti smaragdi, chrysoliti, amethysti, lapilli autem sunt contrariæ naturæ gē mis.

Gener meus est maritus filiæ meę, vt in l. nō facilè. ff. de grad. & affin.

Gener etiam dicitur neptis, proneptis, & deinceps maritus, nedum filiæ. l. generi. de verbor. signi. Imò non tamen maritus, sed etiam sponsus. l. Labeo. & l. Seruius. de grad. & aff.

Gener, id est, consanguineus. in authenti. incest. nup. in princ. *Atqui* vox generi, in d. authen. deducitur à genus: nō à gener.

Generalis abolitio. Require suprà, Abolitio. & vide de hoc Azo. in *Sum.* C. eod. tit.

Generali sermone persona loquētis intelligitur excepta. de iureiuran. c. petitio. vbi concor. in glos. *Et* intelligitur hoc re-

gulari, quia fallit interdum vbi obligatio vel pactum præcedit quod inducit æquitatem quandam incidentem etiam perſonam loquentis, vt ſi recepiſſem x. à te, & promiſiſſem tibi dare turrim contra omnes homines; tunc teneor etiam dare contra me ex pacto, de hoc in canon. de forma. xxij. q. v. quandoque etiam generali ſermone nec familia loquentis intelligitur.

Generalis locutio generaliter eſt intelligenda. ff. de offic. præſid. l. præſes. licet generale verbum non ſit ſemper generaliter intelligendum. de iureiur. c. ad noſtram. in gloſ. vlt.

Generaliter dicitur quod imò etiã indefinitè intelligendũ eſt. de cõiu. lepro. c. qm. igl. ſuper ver. generali. xix. diſ. ſi Romanorũ. ff. de publicia. l. de pretio.

Generalia verba ſunt ad ciuilem modum referenda. ff. de ſerui. l. ſi cui. & generalia verba acceſſoriè appoſita reſtringuntur ad ſuum principale. l. prædiis. in princ. ff. de leg. iij.

Generalis allegatio quando ſufficiat, & quando non. not. in c. veſtra. de cohab. cler.

Generalis clauſula ſignificat, q̃ eius ſignificatum probare vel ſignificare probat, & tunc non pertinet ad expreſsè nominata. ff. de verb. oblig. l. doli. verbi gratia: teſtator filios inſtituit, & inuicem, ſubſtituit, & poſt filium exheredauit, quæ exheredatio vel clauſula non reuertitur ad inſtitutionem, imò ad ſubſtitutionem: vt in l. j. in fin. C. de lib. præter. vel exhered. Item ibi, pater vnam filiam inſtituit, & filium exheredauit, deinde alium filium ſubſtituit exheredatio refertur ad ſolum gradum inſtitutionis: vt l. iij. §. filius. ff. eod. tit.

Genitalis feritas, id eſt à genere proueniens. inſtitut. ſi quadru. pauper. feciſſe dicatur. §. j.

Genitiuus importat dominium. Felin. in capit. quia v. de iudic. in prin. non tamen ſemper importat dominium, & ſic aliquã do denotat nudam detentionẽ ex communi vſu loquendi, vt ſunt iſti ſimplices detentores, depoſitarij, commodatarij, & coloni qui ſolent appellare poſſeſſionem ſuam, quam colunt. de quo vide bon. gloſſ. in l. ij. ff. de origine iuris. adde tamen quòd genitiuus ex propria & ſtricta ſignificatione verborũ denotat dominium, & ideò genitiuus poſitus in ſtatutis debet intelligi in dominio vero. Abbas in cap. j. de poſtul. prælato. verſ. videtamen ad principale. & per Bart. in l. j. §. poteſtatis. ff. de pecul. & in l. parui. ff. nau. cau. ſtab. & rub. de nouo oper. nũciat. ff.

Genitores noſtri dicuntur noſtri priores maiores. in authen. de mand. princip. §. j.

Gens & populus idē ſunt, & ideo quot faciunt populum, tot faciunt gentem, l. omnes populi. de iuſt. & iur. & inſtit. de iur. n a. gen. & ciu. §. omnes populi. Decem autem faciunt populum, vt eſt glo. in c. 1. de elect. vide Bar. in l. ſicut, parag. in decurionibus, ff. quod quiſq; iur. & in l. prætor, ff. vi bon ra. Sæpe tamen gentis appellatio refertur etiam ad agnationē, l. pronuntiatio, de verborum ſignificatione, vnde & gentiles pro agnatis ſeu qui de eadem ſunt familia.

Genuina pietas, in l. 3. de lib. homin. exhi. pro ingenio parris in filium affectu atque amore.

Genius eſt Deus vniuſcuiuſque hominis præſes, cui nos angeli boni nomē indidimus. Symmachus in oratione contra Chriſtianam religionem, cui reſpondit diuus Ambroſius. Vt animę, inquit, naſcentibus, ita populus fatales genij diuiduntur. de genio principis, Perſius poeta: Diis igitur genioq; ducis centum paria ob res egregiè geſtas induco. Vlp. lib. 12. de iureiur. l. ſi duo. ſi quis inquit iurauerit in re pecuniaria per genium principis. N.

Genus eſt quod prædicat de pluribus differentibus ſpecie. glo. inſtitu. de iur. nat. gen. & ciuil. §. conſtat. verſ. plebiſcitum vt hoc genus animal prædicatur de homine, equo, leone, & aliis animalium ſpeciebus. Dicimus enim, homo eſt animal, leo eſt animal, & ita de aliis. Fere tamen ſemper Iuriſconſulti ſumunt genus pro ſpecie logicorum, imò & quandoque ponitur genus pro toto, ſicut & ſpecies pro parte, vt in prę allegat. parag. plebiſcitū. nā, ibi dicitur plebem differre à populo ſicuti ſpecies à genere, quod vtique falſum eſt ſi accipianus genus, & ſpeciem prout dialectici, cum ſecundum eos poſita ſpecie, ponatur & genus ſub qua comprehenditur, & tamen poſita plebe non ponitur populus.

Gerere, reſpice in verſic. agere, & in verb. factum.

Gerere pro herede quid ſit, palam eſt ex §. vl. inſt. de her. qua. & di.

Germanus dicitur frater ex eodem patre natus, parag. hoc et. Inſti. de legit. agn. ſuc.

Germanicus, Druſi Neronis filius ex iuniore Antonia, M. Antonij Triumuiri filia à Tiberio Cæſare patruo adoptatus fuit quod ab Auguſto non alia ratione fuerit adoptatus, quàm ſi ab eo Germanicus adoptaretur, ex Tranquillo. Et Iuſtinianus Imperator lib. Inſtitutionum primo, ſic inquit Diuus Auguſtus non antea Tiberiū adoptauit, quā is Germanicum adoptaūerit, vt protinus adoptione facta incipiat Germanicus Auguſti nepos eſ

se. Accur. tanquam de personis ign[illegible] & obscuris loquens, quendam nomine Tiberium, & quēdā nomine Germanicū appellat, qui quasi non sit Tiberius qui successit Augusto in principatu, & Germanicus ille qui præterquam ingenij monumenta quæ adhuc extant, & præterquam quod Gaium Caligulam genuit, & quòd quæsturam per quinquennium administrauit, & quòd bis consul fuit, quique mortuo Augusto cùm ab exercitu Cæsar saluta retur Imperiū recusauit, atque de Germania triumphauit, vnde illi cognomentum, quique ad orientem profectus, Armeniæ regem superauit, Cappadociam in prouinciæ formam redegit, atque Antiochiæ obiit agens ætatis annum quartum & trigesimum. *Ant. Nebr*

Germina sunt virgulta de radicibus arborum enascentia, vnde germinalis arbor. inl. diuortio. §. puto. solu. mat. in Pand. *Flo.* gremiales, in aliis cremi nales.

Gerōtocomium locus est vbi hi qui ob senectutem vires amiserunt, aluntur, & cūrantur, de quo meminit Imperator, in l. illud, §. 1. & ibi g. C. de sacrosan. eccl.

Gestatio, locus quo gestabantur sanitatis, vel voluptatis gratia. l. competit. §. si quis, ff. quod vi aut clam.

Gerūdium sumitur pro eo quod per hanc dictionem significatur, & significat conditionem, declarationem, modum, vel quod suum significatum, vel aliud aliunde sumptū significare probat, verbi gratia, duo sunt instituti, & vnus alteri substitutus, si vnus repudiat partē suā adeūdo partē alterius deficientis, ex substitutione pars per ipsum repudiata sibi quæritur, hoc gerūdiū adeūdo exponit conditionaliter, scilicet si adierit. l. si tu ex parte. & ibi no. ff. de acquiren. vel omit. hered. *Item* ibi, vim facit, qui possidentem non permittit vti arbitrio suo, siue ædificando, siue arando, vel ferēdo, vel quidquid aliud faciendo, l. vim facit, ff. de vi & vi arm. significat declarationē illorum verborum, & non potest significare conditionem, quia refertur ad verbum præsentis temporis, quod est facit. Nec est ibi aliqua dispositio quæ potest suspendi per hæc gerundia ædificando, arando, &c. Sed ibi, lego ad monumentum faciendum, significat modum. l. quibus diebus. parag. fi. ff. de cond. & demon. Et differentiam inter conditionem, & mōdum, vide gl. 2. cap. verum. de condi. appos. Vnde, Scito quòd vt modus est, si conditiō, quia causa. Item ibi, lego pro docendo talem discipulum, significat conditionē, quia moris est prius docere, quam sala-

rium

rium ſolui,l.nec ſemel.ff. quando di.leg.ced.

De G ante I.

Giffarę, id eſt ſigna.not. l.1. & ibi glo.C.nemini licere ſine iu.auto.ſig.tub.&c.in glo.eſt eliſa.

Gyneciarij ſunt qui pānos imperiales texunt inſerendo ſericū & aurum.

Gynecium eſt locus vbi hæc fiūt, vt C.de muri.& gyne.lib,11.

Gymnaſium,loc⁹ eſt vbi nudi exercentur, maximè in palæſtra, quoniam gymnos nudus interpretatur.Manilius lib.4. Gymnaſium præfert vultu, forteſq; palæſtras,& per translationem pro ſchola, & literarum exercitio.Iuuenalis,tranſi Gymnaſia atque audi facinus maioris Aboliæ,de excuſatio.l.ſed & Medicos, inquit, immunes eſſe à gymnaſiis.

De G ante L.

Glans, complura ſignificat,ſed ſignificatus deducūt ab arboris glande cuius,tredecim genera ponit Plin.Iuriſconſul. tamen latius diffinit glādis appellationē.in titu.qui eſt de glāde legēda.l.1.Glandis,inquit,nomine omnes fructus continentur. Itē de verborū ſignifi.l. qui venenum.Item l.ſyua Neb.

Glarius, pro iure & poteſtate animaduertendi in facinoroſos. l.imperium. de iuriſ.om.iudi.

Gladiatores,gladiis pugnantes, etiam diſcendi cauſa.

Glandis nomine omnes fructus continentur,ff. de glan. leg.l. vnica.

Glans caduca, quæ ex arbore cecidit.

Glarea, terra eſt lapillis permixta,qualis eſt quæ poſt effoſum terræ tergū ex ſcrobibus erui tur.Virgil.2.Georg. Nam ieiu nā quidam cliuoſi glarea ruris. Columella lib. 2. Cum parte di media lapides minutos vel gla ream repererint.Pau.libr.xxx. de aqua plu.arcen.l. ſuprà iter glarea iniecta.Item de via publica.l.1.In viam terrenam gla ream immittere.

Glaucinum,vnguenti genus eſt, ſiue ex herba glaucio ſic dictū quod valet,ad oculorum ſcabritias,ſiue glaucinum, id eſt, viride quale eſt quod chirurgi tempeſtatis noſtræ Vnguētū Apoſtolorum vocant.Pompo. tit.de aur.& arg.leg.in l.in argento. Vnguentis autem legatis, non tantum ea legata vidē tur quibus vngimur voluptatis cauſa , ſed & valetudinis, qualia ſunt comagena, glauna,crina, roſa,mirrha,nardum purum. Comagen i vnguenti à Comagena Syria vnde aduehebātur cognominati: memi nit Gale.in 3. decameridon. Crina,vnguenta ſunt quæ fiūt ex lilio rubenti.Plin.lib.21. vbi de lilij generibus:Eſt, inquit,

rubens lilium quòd Græci crinon appellant. Per Nardum purum, pistichum, id est non adulteratum, intelligit.

Gleba est quædam species terræ, generaliter tamé sumitur pro solo vel pro terra culta. Require supra ascriptitius glebæ.

Glos dicitur vxor fratris, l. non facile. § affinitatis ff. de gradib.

De G ante N. & O.

Gnarus, id est sapiens vel prouidus, cui opponitur ignarus, quod inde venit, id est insipiés.

Gnauiter, id est diligenter, l. fina. C. de epis. & cle.

Goliardi, id est bufones, ioculatores idem sunt.

De G ante R.

Gradus secundum Gof. & Host. in sum. de consang. & affin. est quædam habitudo siue distantia personarum adinuicem cõ sanguinitate, & affinitate sibi coniunctarum, facta collatione ad communem parentem, vel est vnius personæ distantia ad aliam in linea consanguinitatis, vt l. 1. cum seq. vsque ad §. affines, l. non facile. eo. ti.

Grammatophylacium, locus est vbi publicè literarum monumẽta seruantur, à grammatis, hoc est literis, & phylazo seruo, dicitur etiam archion, siue archiuum. Vlpi. lib. xlviij. digestitu. de pœnis. l. moris. §. moris. Quo loco, inquit, in publico siue numẽto deponuntur archiuo forte vel grammatophilacio. Ant. Neb.

Grammatophylacium est vbi bulæ, & instrumenta publica, monumentaque rerum gestarum adseruantur. Bud. in l. moris. ff. de pœn.

Granaria sunt loca in quibus grana seu fructus componuntur sic accipitur, ff. de act. emp. in l. granaria.

Grandæuus dicitur annorum xxix. vel xxx. quia hæc ætas virilis est, vt not. lxxvij. distin. quicunque. per capitul. episcopus, eadem distinct. Quandoque dicitur grandæuus, id est, senex, 1. Reg. 4.

Grãdis natu dicitur paulo minor quinquagenario, l. 2. parag. fin. de orig. iu.

Grangia habetur, in c. fi. de censi.

Graphia, id est scriptura.

Grassari videtur verbum ab impetu gradiendi, & qui ex insidiis viatores adoriuntur, grassatores dicimus. Iurisconsultus de suspe. tutori. l. quia grassandi, inquit, in re familiari facultatem præstat, & ibidem l. tutor. Si forte, inquit, grassatus sit in tutela, in leg. quoque cuius initium est, apud Labeonem. Deinde, inquit, mulæ à grassatoribus fuerint ablatæ. Ant. Neb.

Grassari dicitur latrocinari vel crudeliter agere, inde grassor grassa

graſſaris, id eſt nitor ad malũ. inſt. in gl. de ſu. tu. §. nouiſſimè. Require ſuprà, Graſſari.

Graſſatores idem ſunt quod directarij, de huius dictionis expoſitione vide quod not. ff. de pœ. l. capitalium. §. graſſatores. Require ſuprà, dietarij. & in ver. Graſſatũræ.

Gratia duplex eſt, operans & cooperans, vt eſt glo. in verbo cooperante gratia. clem. j. de magi. Et gratia eſt habitus qui fundatur in voluntate in eſſentia animæ. gloſſ. in clem j. de ſum. Trin.

Gratia apoſtolica perfecta dicitur quando ſuper eam confectæ ſunt literæ, & ante literas habetur canonicus titulus, Romanus conſ. ccccl vj.

Gratianus eſt nomen proprium illius qui compoſuit decretum,

Graues perſonę dicuntur quæ nõ ſunt leues, puta homo bonæ famæ & opinionis, & antiquus homo. gl. in c. licet ex quadam, in verbo graues, de teſtibus, quam glo. dicit ibidem Abbas facere ad ſtatuta quæ in multis caſibus requirunt homines graues.

Grex eſt collectio plurium animalium, ſcilicet decem ouium vel quinque porcorum. vt not. inſt. de re. diui. §. ſed ſi gregis.

Gregarius miles, id eſt vulgaris & vilis. l. vlti. C. de mil. veſt. libr. duodecimo.

De Gante V.

Guardia feuda ſunt quæ conſtituuntur aliquibus propter cuſtodiã rei domini cõſtituentis.

Guardio dicitur ille cui talis cuſtodia eſt commiſſa, vel dicitur guardianus qui eſt ſuperior inter fratres minores cuſtodiens conuentum.

Guarentare, vel garãtizare, id eſt defendere. in vſi. feu. de le. Corta. cap. vnic. §. ſi autem inter pares.

Guidagia dicuntur quæ dantur alicui pro ductu vel conductu per terram alicuius vt ſecurius vadat. Sed gabellæ dantur de contractibus, vt de emptione per emptorem. gloſ. in cap. ſuper quibuſdam. de verbo. ſignificatio.

Gunathetici ſaltus ſunt ij, quos homines quodammodo adſcriptitij incolunt, nullam vlterius expectantes mercedem quàm quæ ex ipſis ſaltubus colligitur, vt declarat Alcia. in l. vlt. C. de præd. tam.

Gutturoſus, is dicitur qui guttur habet tumidum, quale genus hominum in locis montanis videmus, de quibus Iuuenalis, Quis tumidum guttur miratur in alpibus? Vlp. tit. de ædili. edicto. l. qui clauũ. Si quis, inquit, natura gutturoſus ſit. N.

Gutturoſus, cui guttur eſt tumidum. l. qui clauum. de ædi. edic.

De

De H ante A.

HAbere significat diuersimodè pro ut suum proprium significatũ, vel aliud quod uis medium significare declarat, verbi gratia, Res tua est penes me, & promittis mihi stipulanti eandem habere licere, significat quod dominiũ istius rei transfertur in me. le. stipulatio ista, habere. ff. de verb. ob. & sic rei possessæ sine traditione dominium quæritur possidenti. §. interdum. Institu. de re. di. Item ibi, res tua non est penes me, promittis habere licere, significat quòd dominium transferes per traditionem. l. traditionibus. C. de pact. Item ibi, promittis rem alienam habere licere, perseuerante aliena, nulla est stipulatio. l. stipulatio. §. quæsitum. ff. eod. titu. quia in re aliena promissor non potest constituere ius dominij. Si autem efficiatur promissoris, valet stipulatio, vt ibidem, quia tunc potest facere vel constituere ius dominij. Item ibi, vẽdo tibi rem alienam, & promitto tibi habere licere, significat habere iure possessionis. le. habere. ff. de verborum significatio. & hoc ex natura cõtractus emptionis, de cuius natura est quòd sufficit rem tradere quando res aliena est vendita. le. ex empto. ff. de act. emp.

Habere actionem est minus quã habere rem, & hoc est quod dicitur. Melius est pignori incumbere quàm in personam agere. ff. de reg. iu. l. minus.

Habere, tenere, possidere, quando hæc tria verba ponuntur in aliquo instrumento, sic debent exponi, scilicet quòd recipiens habeat de iure, teneat naturaliter & de facto, possideat ciuiliter & de iure, quia ciuilis possessio est causa quærendi dominiũ, licet aliquando possessio sit tantum naturalis, non ciuilis, vt illa quam habet vasallus.

Haberi dicitur & quod peti potest. l. id. de verbo. sign.

Habere in sinu, in leg. Qui testamentum. de probat. est idem quod in arbitrio & potestate habere.

Haberi pro derelicto dicitur, qđ dominus ea mente abiecit, vt amplius in numero rerum suarum esse nolit.

Habitare quis dicitur in loco vbi habet familiam, licet ipse non sit præsens. Fel. in ca. quoniam. in prin. de offic. ord. ver. dicitur autem habitare,

Habitatio est seruitus personalis in habitãdo consistẽs, & constituitur in domo aliena, vt not. ff. de vsu. & habi. l. j. in glo. cum pactionibus & stipulationibus, vt ff. de vsufru. iuncta le. j ff de vsu & hab. vel in vltima voluntate. Differt tamẽ ab vsu & vsufru. quia illa iura amittunt non

vtendo

vtendo vel capitis diminutione, vt ff.si vsusfructus.l.penu.§. sicut: habitatio autem non nisi morte finitur, vt le.si habitari. ff.de vsu.& habi. Item potest in habitator aliis vendere vel locari ius quod habet, vt le.cùm antiquitas.C.de vsufru.sicut & fructuarius,& non vsuarius, vt ff.de vsu & habita.l.sed neque, vide super hoc Azo. in sum. C. de vsu & hab.

*H*abitator eò differt ab hospite, quo domiciliũ habens à peregrinante.l.j.§.vlti.de iis qui de ie.vel effu.

Hac, vox, quandoque denotat nõ exclusionem, sed inclusionem, vt in c.ego N.episcopus. de iureiu.& sic sumitur in iuramentis dicendo, Ab hac hora, significat enim præsens tẽpus cum futuro. de hoc per *I*oan.And.in c.j.de ordi.ab episco.qui resig. episco.

Hamæ instrumenta erant ad extinguendum incendium.l.quæsitum.§.acetum.de fun.inst.& l.iij.de offic.præf.vig. Hami autem in præalleg.l.quæsitum.§. canales.anuli sunt ferrei, secundum aliquos, ad plurimos vsus domesticos, cuiusmodi sunt illi quibus equi, muli, asini alligantur.

Hami apud Vlpi.in le.quæsitũ.§. Canales.de fun.instru.sunt, vt quibusdã videtur, anuli quidã ferrei ad multos vsus domesticos vtiles: vt puta è quibus equi, muli, asini, deligantur.

*H*amus, cum sit quo pisces capiuntur,& hami præterea sint ex quibus lorica texatur, necesse est apud Vlpia. in tit.de fundo instru.l.instrumenta, per hamos nos intelligamus anulos quosdam ferreos, ad multos vsus domesticos, puta è quib⁹ è qui, muli,& asini deligẽtur. Canales, inquit,& harpagones,& hamos instrumento contineri constat. Nebr.

Harenæ sunt loca vbi foditur harena.l.sed & hi.ff.de publi.

*H*ariolus quis sit, not.gl.in le.nemo.C.de malefi.& mathe.& in c.igitur.xxvj.q.iiij.

Harpagones, vnci sunt ad rapiendum apti, arpazein quod est rapere dicti. hos Plini⁹ scribit ab Anacharsi *S*cytha primum inuentos. *L*iuius lib.30. *A*sseres ferreo vnco præfixi, harpagones vocant milites. Item Vegetius libro 2.de re militari. Habet legio ferreos harpagones, quos lupos vocant. Lege hamus suprà. Nebr.

*H*arpagones, vnci ad rapiendum annumerantur inter instrumẽta.in l.quæsitum.§.Canales.ff. de fun.instru.

*H*aruspex sic dictus, quasi horarum inspector.c.j.xxvj.q.iiij.

*H*astari est rẽ proponi venalem hasta supposita, ita enim olim fuit consuetudo.

*H*astarij dicuntur qui rem proponunt venalem hasta supposita, & di

& dicuntur à nomine hasta, eodem est quod venditio, vt no. C. de fi. & iure hastæ fiscalis. in ru. lib. x. & dixi suprà, in ver. hasta fiscalis.

Haustus est ius hauriendi aquã de puteo vicini cui eo inuito iure seruitutis adscribitur.

De Hante E.

Heliocaminus. Latinè verti potest solaris fornax. Est autem solare vaporarium in aprico loco situm ad calorem solis excipiendum, quo antiqui vtebantur, meminit Vlpia. in l. si arborem. de ser. vrb. præd.

Herciscо, is, est diuidere: nã herciũ est diuisio. Cic. 1. de orato. Qui quibus verbis herciũ fieri oporteat, nescit. Idem erciscundæ familiæ causam agere nõ possit. Apul. libr. 9. de asino: Neque erciscundæ familiæ, sed de cõmuni diuidundo formula tractabo. lib. x. Dige. titu. est de famil. erciscun.

Herciscо, id est diuido, inde dicitur familiæ erciscundæ, id est iudicium hereditatis diuidendæ. Require suprà actio familiæ erciscundæ. Optimi codices carent aspirationis nota. recte.

Hereditas est successio in vniuersum ius quod defuncti habuit: vt ff. de ver. signi. l. nihil aliud est hereditas. & l. bonorum. eo. tit. Et hereditatis appellatione, bonorum quoque possessio continetur. l. hereditatis. eod. titul.

Hereditas sumitur loco bonorũ quando dicitur in contractu inter viuos: vt si quis dicat, dono tibi hereditatem meã, not. Bar. in l. quandoque. §. si seruũ. ff. de leg. j. Item hereditas venit appellatione rerum: nam si bona relinquuntur sub appellatione rerum, continetur tota hereditas. notat Bart. in l. licet. C. de pact.

Hereditas adita est illa de qua heres se intromisit auctoritate prætoris, imò auctoritas prętoris non est necessaria, sed sola voluntas sufficit, vt Institut. de heredum qua. & dif. §. item extraneus, secus in petitione bonorum possessionis: vt ibi not. & de aditione & repudiatione hereditatis, not. in l. qui se patris. C. vnde libe.

Hereditas decurionum, nauiculariorum, cohortalium, militum, & fabricensium, secundũ Azonem in Summa. C. eodem titu. in rub. & l. vltim. dicitur in qua quoddam speciale ius obseruatur, de quo notatur ibidem.

Hereditaria actio Require suprà. Actio hereditaria.

Heres est ille qui succedit in vniuersum ius defuncti. l. cùm heres. ff. de di. & tempo. præscri. vel est domin⁹ hereditatis, qui fit aditione in voluntariis. §. fi. institu. de heredum qualitate & diffe

& differ. ſed in neceſſ ariis defertur ipſo iure hereditas.

Heredem inſtituere, eſt aliquem poſt mortem ſuam loco ſui in omnibus bonis dominum cõſtituere. Nam dicitur heres ab herus, id eſt dominus, ſibi enim ſuccedunt vniuerſa bona defuncti, & ad eum commoda & incommoda hereditaria redeunt, & ſunt diuerſi heredes. Nam heredes alij ſui & neceſſarij, alij neceſſarij tantum, alij voluntarij, alij legitimi, alij legatarij, alij teſtamentarij, alij fideicommiſſarij.

Heres ſuus dicitur filius, qui eſt in poteſtate patris, tempore mortis ipſius patris.

Heredes ſui & legitimi ſecundum *Azo.* titu. de ſuis & legiti. heredibus, appellantur qui in poteſtate morientis fuerunt, vt filius, filia, nepos, neptis, ex nepote natus, ex filio pronatus pronata, ſeu pronepos proneptis, legitimi & naturales, vel etiam legitimi tantum, vt adoptiui.

Heres neceſſarius eſt ſeruus heres inſtitutus in teſtamento domini ſui ab eo qui facultates ſuas habet ſuſpectas, ne poſſit ex ipſis ſatisfieri creditoribus quibus eſt obligatus, adeò q̃ non credit alium hereditatem ſuam adire, ſi heredem eum inſtitueret, qui ſeruus heres factus, ideo neceſſarius dicitur heres, quia ſiue velit, ſiue nolit, cogitur ſuam hereditatem adire, vt ſatisfaciat creditoribus, vt inſt. de here. q̃a. & dif. §. j. & hoc verum niſi illi ſeruo debeatur, fideicommiſſaria libertas. l. is qui ſoluendo. ff. de here. inſtit. aut hoc eo non faciente, ſcilicet non adeunte hereditatem eius nomine poti⁹ quàm domini defuncti res hereditariæ vendantur, ne defunctus contumelia quadam vel iniuria afficiatur, dicendo quod res eius venderentur.

Heres legitimus eſt qui ex lege duodecim tabularum, aut ex iuris conſtitutione etiam ſine teſtamento ſuccedit defuncto, vt ſunt agnati proximi. inſtitu. de legi. ag. ſuc. in princ.

Heres legatarius eſt qui legatum accepit vel cui legatum factum eſt, vt l. quoties. ff. de here. inſtitut.

Heredes teſtamentarij dicuntur qui teſtamento heredes ſcripti ſunt.

Heres ab inteſtato eſt ille qui ſuccedit in ius defuncti ſine omni teſtamento, vt Inſt. de here. quæ ab inteſt. defe. per totum.

Heres fideicõmiſſarius eſt cui ex fideicõmiſſo relicta eſt hereditas dãda illi cui teſtator diſpoſuit, dicẽdo ſic, Fidei tuæ committo vt hoc des illi. Et not. q̃ illa ſunt diſportata, ſed fortè pro tãto dicitur heres fideicõmiſſarius, quia fideicommiſſarius loco heredis habetur,

vt

vt inst. de fideicom. here. §. restituta. qui directè & immediatè ex testamento nihil capere potest, qualis est spurius saltem capiat ex fideicommisso. Sed ipse verè non est heres cum sit rogatus à testatore hereditatem adire & postea restituere, licet restitutione facta post semper heres maneat, vt d. §. restituta. Duo ergo heredes insolidum esse non possunt, vt ff. commo. l. fi. & l. si vt certo. §. si duobus.

*H*eres domesticus dicitur qui est in potestate morientis tempore mortis dum eum alius non præcedit. Filio enim superstite & in potestate patris existente nepos ex eo qui in potestate aui est, suus heres non est, inst. de her. qual. & dif. §. sui.

*H*eres substitutus dicitur qui alij heredi instituto substituitur, verbi gratia, si testator ita dicat. Ille heres esto, qui si non velit vel non possit esse heres, iste esto ei substitutus, & hoc siue secundo, siue tertio vel quarto loco, alio in loco instituto deficiente substituatur. Nam secundus dicitur omnis qui post primum sequitur, etiã si decimus sit. ff. de vulgar. sub. l. j. in prin. prout no. *H*ostien. in sum. de testam. §. quid si sit perfectus, vbi dicitur institutio.

*H*eredes extranei dicuntur, qui testatoris potestati subiecti nõ sunt. § Ceteri. Insti. de her. qualitate & differentia.

*H*eres vel successor anomalus dicitur qui non habet aliquam ex præmemoratis qualitatibus, vt puta is cui libertatum conseruandarum causa bona addicuntur: item qui succedit herede non exequente mentẽ defuncti, vt per gl. in §. hoc rescripto. insti. de eo cui lib. causa bo. addi.

Heremita dicitur persona ecclesiastica. glo. & *D*oct. in l. 2. ff. de in ius voc. *D*oct. & glo. in c. qui verè. 27. q. 1.

Imo verò Eremita scribendum est sine h, significatque propriè eremi, hoc est deserti habitatorem, eremus enim desertum interpretatur.

Hæresis *G*ræcè ab electione dicitur, eo quòd quicunque vnam opinionem hæreticam vel disciplinam sibi elegerit, putat eam esse meliorem, vt 24. quæst. j. hæresis alias dicitur quasi diuisio.

Hæresiarcha est qui falsam de fide opinionẽ gignit, vel primo inuenit, sicut Arrius, Vvicleff, & alij consimiles.

*H*æreticus dicitur, errans in fide: vnde quicunque in fide dubitauerit friuola adhæsione, hæreticus censetur, vt in cap. j. de hæret. Etiam pro hæretico habetur qui scienter hæreticum non reuocat, vt eod. titu. cap. 2. Et secundum Aug. dicitur qui certam opinionem nouam &

peruer

peruerſam gignit vel ſequitur gratia ulicuius temporalis cõmodi vel alicuius gloriæ vel principatus. Dicitur gignit, vt aliquis hæreſiarcha, vt Arrius Sabellius, &c. Dicitur, ſequitur, propter illum qui errorem iſtum imitatur, prout hæc leguntur. xxiiij. q. iij. hæreticus. Dicitur hæreticus qui peruertit ſacramenta eccleſiæ, ſicut ſimoniachus j. quæ. j. eos. Item ſacræ ſcripturæ peruerſus intellector. xxiiij. q. iij. hæreſis. Item omnis excommunicatus. iiij. q. j. quod autem. Itẽ Romanæ eccleſiæ public⁹ iniuriator, xxij. diſt. omnis. Itẽ qui aliter ſentit de articulis fidei, quã romana eccleſia. 24. q. 1. hæc eſt fides.

Hermaphroditus, Veneris & Mercurij filius fuit. vnde & nomen illi, quoniam Hermes eſt Mercurius, & Aphrodite Venus, hic cùm in Salmacidis fonte nataret, à Nympha deprehenſus, ab eademque implicitus vtriuſque naturam reportauit. qua de re fabula eſt perlonga apud Ouid. 4. Meta. nunc autem hermaphroditi vocantur quos antiquiores androgynos, id eſt ſemiuiros & ſemi fœminas appellant. Plin. li. 7. & Gellius lib. 6. c. 4. ſunt autores. Vlpia. tit. de liberis & poſthu. l. ſed eſt Hermaphroditus, inquit, & maximè ſi in eo virilia præualebunt, poſthumum heredem inſtituere poterit.

Hermaphroditus, require ſub litera E.

Herus vel heros græcè, idem eſt quod dominus latine.

De Hante I.

Hyatus, vide in litere Y, licet non rectè hanc vocem ibi autor poſuerit, cùm ſcribenda ſit cum aſpiratione.

Hic, hæc, hoc, an & quando ſint demonſtratiua. Bart. in l. j. in j. oppoſit. de ope. noui nuncia. & in prima conſtitutione. C. & in l. Mæuius. §. duobus. ff. de leg. ij. & plenè de iſtis in l. j. §. huius ſtudij. ff. de iuſti & iur. Alex. & Iaſ. & Barto. in l. j. verſi. item oppono. ff. de pecu. Quandoque faciunt ſimplicem relationem vel demonſtrationem. 16. diſtin.

Hydromeli, à Græcis dicitur, quę ſit apud Latinos aqua mulſa. Hiſpani vocant adoxa, cõſtat nãque ex aqua & melle, vnde & nomẽ accepit: nã hydor eſt aqua, & meli, mel. Pli. lib. 14. Fit vinum, inquit, ex aqua & melle tãtum: hoc vocatur hydromeli. Idem lib. 21. Hydromelĩ quoque ex imbri puro cũ melle tẽperabitur. Vl. libr. 33. dig. in ti. de triti. & v. lega. l. ſi quis. Neque ceruiſia, inquit, continebitur, neque hydromeli.

Hierophylax, acis, interpretatur ſacrorũ cuſtos, quod hieros eſt ſacer, & phylazo cuſtodio. Latinè tum æditui, tum æditimi

appellantur. Scæuola in titu de annuis legatis. l. annua. Sacerdoti, inquit, & hierophylaci & libertis pro quo mendosè legitur gerophylaco. N.

Hierophylax, sacrorum custos, latini vocãt ædituũ, extat hæc dictio in l. annua. de an. lega.

Hierapolis, nomen est complurium ciuitatum: alia namque est in Asia propriè dicta, alia in Creta, alia in Theutrania, alia in Syria, vnde Hierapolitani sunt appellati, de quibus Iuriscons. in tit. de aqua cot l. j. vbi legitur apud Hierapolitanos fieri aquis calidis irrigationẽ. Item de pœnis. l. crimen. Hierapolitanis, inquit, rescripserunt.

Hymnus angelicus est, Gloria in excelsis. de celebr. miss. capit. consilium.

Hypocaustum, fornax est in balneo subdita caldariis calefaciendis: dictum ab hypo, quod est sub, & cauo calefacio.

Est præterea hypocaustum, fornax ad calefaciendum cubiculum siue cœnaculum, vulgus appellat stufas. Papinius in primo Syluarum. Tenuem voluunt hypocausta vaporem. Plin. Cęcil. in epistol. Cohæret hypocaustum, & si dies nubilus immisso vapore solis vicẽ supplet. Ambr. lib. 6. examer. De hyeme forsitan quæreris, quia nulla tibi hypocausta anhelantibus ignibus vaporantur. Vlp. de leg. lib. iij. l. ligni appellatione. Siue diætarum, siue hypocaustorum, siue ad calcẽ. Idem in titu. mandati. l. si quis mihi. Spheristerium, inquit, hypocausta, & quædam valetudini apta. Acc. nunc ægrotorũ dicit esse stationem, nunc subterraneum locum. N.

Hippocomi, qui equorum curæ præfecti sunt: meminit huius verbi. l. quoniam. C. de cur. public. li. xij.

Hippodromus, vt interpretatur Bud. est equorum cursiculum, in quo de pernicitate certatur citra simulachrum pugnæ.

Hipponis, cuius meminit lex, nauis aduersa. ad l. Rhod. de iac. Locrorum fuit Colonia. Strabo eam vocat hipponium. Pli. autem scribit à Romanis appellatam Vibonem, dein Valentiã. Hæc vrbs adhuc extat, sinumque efficit Hipponiatem.

Hypotheca interpretatur suppositio, & significat etiam pignus quod pro aliqua re supponitur. Vnde & apud Iuriscons. titul. est de distractione pignorum vel hypothecarum. l. cum tabernam. Non certificationem inquit, sed suppositionẽ à me accipere, hoc est vocabulo vsitatiori, hypothecam. Item lib. xx. de pigno. & hypothe. l. res. Inter pignus, inquit, & hypothecam tantum nominis son differt. Hinc hypothecarius dictus penes quem remanet hypotheca siue pignus, vt in titu.

de se

de ſeparationib. l.j. Hypothecarius,inquit,creditor. N. Hircoſus dicitur cui os olet.vel. qui clauum.§.is cui.ff.de ædi. edi.Sed propriè dicitur cui alę grauiter olēt:nam hircus etiā dicitur alarū fœtor, quem Plinius alarum graueolentiam vocat.

De Hante O.

Hodie,hæc dictio non importat dilationem.l.liber homo. §. j. ff.de verbor.oblig. & l.prætor. §.præterea.& §.poſſe.ff. de iniur.& facit diſpoſitionem præſentem.vt ibidem notatur.

*H*olobaræ veſtes,quæ ob aurum intextum graues ſunt. Alciat. in titul.de veſt.holob.libro xj. C.Sunt qui holoberæ,alij holouerę.

Holobryzæ veſtes,quæ torę ſunt ex auro obryzo.

Homagium eſt idem quod fidelitas:tamen Spec.eod.titul. in lib.de feu.ponit illam differentiam, quòd homagium eſt de iis,quæ ad temporalia pertinent,& ideò pro ſpiritualibus indignum eſt vt quis homagium facere compellatur. Fidelitas tamen pro ſpiritualibus præſtatur,quia prælati bene præſtant fidelitatem, vt in cap.antiqua.de priuile. vel ſic poteſt deſcribi. Homagiū eſt quædam adſtrictio ſeruitutis liberi hominis facta domino per pactionē ſiue ſtipulationē promittētis libero homine domino ſuo fidelitatem,& conſtituente ſe hominem, vel vaſallum ſuum. Et ſic in aliquibus partibus hoc modo ille qui facit homagium coram domino ſuo,flectit genua ſua,tenēdo manus ſuas cōiunctas ſimpliciter inter manus domini, iuſiurandum de fidelitate præſtans:& mutuo ſe in ſignum fidelitatis oſculantur,cuius forma ponitur in lib.feud. de no. fi.for.c.eſt & alia, ſcilicet poſt rubric.illam de for.fi.Ad idem facit de iureiur. cap.ego N. & lxiij.diſt.tibi domino.& Hoſt. ponit eam in Sū.de feu.§.quid ſit fidelitas, & qualiter ſit facienda. Ex dictis homagium deſcribi poteſt ſecundum formam,eſt quando aliquis, flexis genibus, iunctis manibus in manus domini poſitis aliquid promittit. Eſt autem homagium multiplex ſecundum Spec.vbi ſuprà, quoddam eſt ligium,quoddam eſt nō ligiū, quoddam edictale, quoddam decretale,&c. de quibus infrà.

*H*omagium decretale eſt, Nam heres hominis mei qui illo feudo ex conſuetudine poſſet infeudari, & per conſequens in homagium ſuccedere, debet intra certum tēpus me in dominum agnoſcere,& fidelitatem mihi præſtare,& ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere,& in re-

cipiendo videor sibi ius feudi decernere, propter quod dici potest homagium decretale, sicut etiam bonorum possessio decretalis, & quod ius mihi tribuit, sicut & talis bonorū possessio, scilicet, si nullus sit proximior. Et ideò in curia *Franciæ* recipiuntur fidelitates, & homagia alterius saluo iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur vasallitium, in *Francia* vocatur homagium, &c. etiam dicitur homagium, c. veritatis. de iureiurand. *D*ifferūt tamē, quia homagium est quādo iuratur alicui fidelitas nemine excepto, sed vasallitium superiore excepto, scilicet Imperatore. De hoc optima glos. in verbo homoque ligius. cle. pastoralis. §. dicine. de re iudi. vbi etiam dicitur quòd. quis non potest esse ligius duorum sed bene ligius vnius, & vasallus alterius, vel vasallus plurium, & sic homagium potest dici hominis ligium.

*H*omagium edictale est sicut bonorum possessio edictalis. vnde secundū Spe. ibidem homagium edictale siue hereditarium, est quod quis habet, eo ipso quòd est heres: nam eo ipso quod adit hereditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & videtur hominis homagium subiisse, & tale homagium potest finiri tempore si domino placebit, quia si domino non placeat, non finiretur, etiam si vasallus vellet bonis feudalibus cedere; imò ageret contra ipsum, vt eum in dominum agnosceret, & hoc ex contumelia sua, vnde puniri debet ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse non debet, pro quo ff. de neg. gest. l. siue hereditaria. Et ideò possum eum cogere vt subeat homagium decretale, & etiam quòd plus tribuat ei in effectu quàm edictale.

Homagium legium est secundū Spec. ibidem, quod fit Imperatori vel Regi, nullius alterius fidelitate salua, illud autem quod fit aliis, non dicitur legium, quia fit vel iuratur salua Imperatoria vel Regia fidelitate, multi enim putant homagium legium esse quando vasallus mittit manus suas inter manus domini, & sibi homagium facit, & fidelitatem promittit, & ab eo ad osculum recipitur; quod non est verum. vt etiā ibidem dicit Specu sed vt ipse dicit, tunc alij ponunt quod duplex est homagium.

*H*omagium ligium, in quo nullus recipitur quantum ad verba, sed quantum ad mentē. Et aliqui qui supremam & generalem habent autoritatem & iurisdictionem, puta Imperator vel Rex, intelliguntur excepti, &c. Item vbi ponitur legium suprà & infrà, habent

aliqui

aliqui legium. Homagium nõ legiũ eſt quando aliquid excipitur, puta, Facio tibi homagiũ excepta fidelitate ad quã domino meo tali legio teneor, vel ſaluo, quod poſſum cùm voluero dominũ legium mihi conſtituere, vel ſaluo quod no lo tibi contra talẽ iurare. Sed dictũ primum eſt verius ſecũdum Spec. licet hoc vltimo de ſignatum communis vſus approbet. *Et* ſecundum vltimum mõdum ſequitur per totum, & illo vtitur Spec. de homagio ligio, vide ſuprà feudũ legium.

Homo non rectè dicitur qui adhuc eſt in vtero matris. l. cùm inter. C. de fideicom. lib. & l. pẽ. de poſth. hered.

Homo ligius ſecundum *Specul.* ibidem dicitur quaſi ſuo domino ligatus, vel quaſi legalitatem continens. Vnde Rex *Siciliæ* eſt homo ligius Romani iudicis, vt in clement. paſtoralis. de re iudic. præallegat. poſt medium. in §. rurſus. vbi gloſ. not. Et omnis homo ligius eſt vaſſallus, ſed non econtra.

Homicidium, dicitur hominis occiſio ab homine facta, & dicitur quaſi hominis cædium, ab homo, & cædo, ſecundum Gof. in *Sum.* eo. titu & Hoſt. & Ioan. & Specula. & eſt duplex, ſcilicet, voluntarium & caſuale. *Et* iam committitur homicidium facto, conſilio, præcepto, & defenſione. cap ſicut. eo. tit. vbi gl. no. Fit etiã homicidium ſpirituale ex quadam iuris fictione ſpiritualiter octo modis. Primò, per fratrum detractores eos odientes, iniquitatem, oppreſſionem & iniuſtitiam facientes, fratribus malè perſuadentes, &c. vt c. homicidiorum. de pœn. diſt. j. ca. omnis iniquitas & c. noli. ead. diſt. Et generaliter iniquus motus ad nocendum fratri in homicidij genere deputatur. Item homicida cenſetur qui tẽpore neceſſitatis proximis alimẽta negat, lxxxvj diſt. paſce. Corporale homicidium eſt hominis peremptio corporaliter. *Et* fit dupliciter. ſ. lingua & facto: lingua tripliciter, præcepto, cõſilio, & defenſione. 50. diſtin. æquis viduam. & c. periculosè. de pœn. diſt. j. Facto quadrupliciter, iuſtitia, neceſſitate, caſu, & voluntate.

Homologare, Auror exponit in dictione Omologare.

Omouſios quo verbo vtitur Iuſtinian. in l. iiij. de ſum. Tri. latinè ſonat conſubſtantiale.

Honeſtus dicitur qui nihil habet turpitudinis, ſecundũ *Iſido.* ij. *Ety.* & dicit honoris ſtatꝰ, & de iſta honeſtate vide Gof. Ho. & Spec. in ru. de vita & hon. cleri.

Honeſtas iuſtitiæ publicæ. i. conſtitutiones eccleſiæ factæ propter publicã honeſtatẽ. Iudicauit enim eccleſia eſſe honeſtũ vt nunquá cõſanguineus du-

ceret sponsam consanguinei sui viui, vel mortui, secundum Archid. de pon.c.j.li.vj.de hac honestate vide in cap.ad audiétiam, & c. sponsam. de spon.& matri. vbi per doct.

Honor aliquando capitur pro dignitate.l.nup.de don. inter vi. & vx.quandoque pro magistratu.§.Prætorum.Inst. de iu.nat. gen.& ciui.& quãdoque pro dono.l.si remunerandi. ff.mand. quãdoque pro salario.l.j.§.pro inde.de var. & extraord. cogn.

Honor municipalis est administratio reipub. cum dignitatis gradu.l.honor.de mun. & ho.

Honoraria dicuntur præmia legatorum seu aduocatorum.l.j. §.in honorariis.ff.de var.& extraordina.cognit. Require infrà legatus.

Honorarium ius dicitur ius Prætorium. §. prætorum.Instit. de iur.gen.& ciui.

Honoratos ait Alciat. etiam eos appellari qui Palatina dignitate præditi sunt absque administratione.

Horreum, est repositorium non solùm frugum, frumenti,& vini, sed cæterarum quoque rerum, quæ adseruari consueuerunt. *De* horreo frumenti. Virgil.primo Georg. Illius immensæ repetunt horrea messes. De horreo vini Horatius in Odis, & Iurisconsul. in titul. de fundo instruct. l. tabernam. Legauerat, inquit, horreum vinarium cum vino & vasis & instrumento. *De* horreo aliarum rerum in tit. de emptione & vendi. Clauibus, inquit, traditis, ita mercium in horreis conditarum possessio tradita videtur, si claues apud horrea traditæ sunt. Item in tit. locati, *Dominus*, inquit, horreorum effractis & compilatis horreis non tenetur. Hinc horrearius, qui præpositus est horrei custodiæ, vt libr.xix. Digestorum, in titulo, locati & conducti.l. cùm in plures. Rerum, inquit, custodiam quam horrearius habet. Item l. Cælius. Cum horreario, inquit, agendũ. *Et* merces horreaticæ dicuntur, quæ in horreis adseruantur, vt in tit. de conditis in publi.hor. l.nulli. Codice. Nulli, inquit, posthac horreaticas species contigendi copia datur. Ant.Neb.

Horreum, accipitur pro quocunque loco ad reponendum merces, idoneo: inde horrearius, de quo in l.cum in plures.§. vlt. ff.loca.

Hortamur aliquando importat mandatum necessitatis, & per ipsum confertur iurisdictio. c. quia iudicante. de præscri.& c. j. de testam. cano. hortamur. iij.quæst.ix.

Hospes dicitur qui recipit & recipitur.ff.de exer.act. l.j.§. magistri. in glos. dicitur vector. & ad legem Rhod.de iac.l.ij. tertio

tio responso.

*H*ostes sunt quibus populus Romanus bellum indixit, vel ipsi populo Romano, vt ff. de capti. & postlim. reuer. l. hostes.

*H*ostiarius olim in veteri testamento idē erat quod ianitor, vt xxxj. distinct. cleros.

De H ante V.

Humanus, id est secularis, 1. dist. c. 1. 12 q. 2. qui, & diuinis & humanis. Item idem est quod humilis. 50 dist. eos 24. quæstio. 1. si quis dederit, & habetur in regula, semel Deo, de reg. iur. libro vj.

*H*umanitatis ratio ꝓ humana natura accipi videtur. in l. non tātum. de appel.

*H*umanitus contingere pro mori. insti. de don. in prin.

*H*umiles personæ quæ dicantur declarat *I*mpe. in l. humilem. C. de incest. nup. Bar. in l. tutor. §. tutores. de suspe. tu. annotat humilē dici q̄ caret dignitate.

*H*umiliores personæ dicuntur pauperes, l. illicitas, para. ne potentiores, ff. de offi. præsi. & dicit humilis quasi humo accliuis, secundum Isid. not. Arc. in c. qui episcopus. xxiij. distin. umilis, seu humiliatio, vt no. Archid. 22. q. 2. cum humilitatis. *E*st virtus qua homo verissima cognitione sibi vile scit. de qua gl. optima in verbo humilitatis, & est glo. finalis in clem. 1. de religio. domib quæ multa perpulchra ponit de humilitate. Vnde melior est in malis factis humilis confessio, quā in bonis superba gloriatio. x. q. 3. c. iniustū, in fine.

Humiliati sunt quidā religiosi qui fuerunt condemnati ab ecclesia per Lucium Papam qui noluerunt iurare, & postea tempore Clementis recepti sunt ab ecclesia, quia se corte xerunt, & iurant quando expedit, not. in c. olim causam, de restit spolia.

De H ante Y.

*H*yacinthus nomen floris, & gēmæ, l. 1. C. nulli lic. in fre. æquo. lib. xj.

*H*ydraulus, instrumentum extrahendæ à profundo aquæ idoneum, inde hydraulæ, quibus cura aquæ domus Imperatoris demandabatur, de quibus in l. v. *C* de excus. mun. lib. x.

*H*ydromeli, aqua mulsa, quę aqua & melle conficitur. *H*anc vocem vsurpauit Vlpia. in l. si quis. de triti. leg.

Hydrophylaces, curatores sunt aquarum.

*H*ymn⁹ angelicus, require suprà in litera h. antei, licet male ibi fuerit hæc dictio collocata per autorem operis.

*H*yperberici mensis mentio fit īc. propter. *I*o. 1. dist. xviij. intelligiturque october. Alciat. tamen, capit. libro j. Paer. censet legendum, hyperberetæi,

quèd teſte Suida ita is menſis apud Macedones appelletur, ſitque apud eos vltimus menſis anni. Vnde hyperberetæ ab eiſdem vocantur ſerotina tarda,& poſt collectos demum fructus accidentia.

Hyperbolæ,latinè exceſſus figuræ nomen cum ſcilicet, quippiam dicitur fidem veritatis excedens,augendi vel minuẽdi gratia cuius rei exemplum in §.per traditionem. Inſtitutio,de rerum diuiſio. vt ibi ob ſeruauit Accurſius.

Hypætria appellantur loca ſub dio expoſita, hoc eſt patente cœlo. Plerunque tamen accipiuntur pro ſubdiualibus de ambulationibus,quas apud veteres mori fuit pulcherrimis ſterni pauimentis , & hyeme quidem plumbo , vel aliqua alia materia exemptili tegebãtur ne gelu vel niuibus corrũperentur, æſtate vero expanſis velis à ſolis ardoribus defendebantur,l.malum §. plumbum. dever.ſig.&l.quæſitum.§.deveiis.de fun.inſtr.licet ibi corruptè legatur apothecis pro hypœthriis.

Hypocauſtum latinè interpretari poſſumus ſucceſſum vel ſubuſtum locus eſt in balneis ad calefaciendas cellas caldarias & tepidaria, vt exponit Bud. Interdum accipitur pro cubiculo vndiq; occluſo in quod aer non admittitur,ſed igne ac cenſo,feruore atque æſtu vapo rat intus nec foras diffunditur calor,quod ſermõe Italico ſtufa appellantur.

Hypocomus, De hoc vide in litera y.

Hypocriſis latine ſimulatio,& hypocrita ſimulator dicitur.

Hypomnematography,dicuntur commentariorum ſcriptores, habetur hec vox in l. ſi quos. C.de decurio,lib.10.

Hypoſtaſis,exponitur in litera y.

Hypotheca,huius vocis ſenſum poſuit autor in litera y. licet imperite,vide ibi.

Hyſginus color dicitur ab hyſge herba.l.quæſitum.§.illud.de lega.3

Hyſterologia , vel hyſteron proteron,figura eſt,cum id, quod primum eſſe debet, ſecundo ponitur loco, vt cum Iuriſconſultus prius determinat ſecundam quæſtionem, quã primã prout fecit,in l 3.parag.Labeo de incen.rui naufra.

De Iante A.

IAcinth⁹ lapis eſt ꝓtioſior aliis. C. nulli lic.in tre.l.vnica.li.11. Iact⁹ require infra lex Rhodia de iactu.

Iactura eſt damnum vel periculum quod quis patitur quando imminente tempeſtate proiiciuntur bona in mare ad exonerandum naues, & ita capitur propriè,ſed largè poteſt capi,

capi, pro quocunque damno alicui per violentiam illato vn decunque proueniat. Vel dicitur læsio facta cum lapide vel ligno requirc etiam infra lex Rhod.

Iactura, & damnum differunt, quia iacturam scienrer & vltro patimur, vt patet in iactu ra quę fit per tempestatem maris, vt in tit. ad l. Rhodiam de iac. damnum vero insolito & nobis inscientibus fit. c. in primis. 2. q. 1. & l. 1. ff. ad l. Aquil. & not. per *Archi.* in c. quia sæpe. de elec. in 6.

Iam, hæc dictio denotat perfectionem actus, & continuationem. Bar. in l. Cellus. num. 26. ff. de vsucap. & in l. j. ff. de aqua quotid. & æsti. & text. in const. I. C. versic. omne iam const. & ibi Bal.

*I*am, quandoque ponitur interrogatiuè. ff. ad l. Aqui. l. Stichum. Quandoque retro tempus significat, & continuum, de acq. rerum domi. l. nunquam, §. thesaurus *I*tem quandoque sumitur pro futuro, & præterito secundum subiectam materiam, vt l. quáuis, ff de fur. & ibi not.

Ianthinus, na num, color est violaceus, quoniam ion Græcè, viola interpretatur *L*atinè. Pli. lib. 22 Appellata, inquit, ia, & ab iis ianthina vestis. Persius, *H*ic aliquis cui circa humeros & ianthina læna est. Martia. Coccina famosæ donas & ianthina mœchæ Vlpia. de leg. 3. l. si cui. Buccinum, inquit, & ianthinum cõtinetur. Et fere quoties in libris digestorũ, & in literis sacris legitur hyacinthin⁹ color, intelligendus est violaceus, id est coloris violæ. Ant. Nebris.

Ianthinus color est violaceus, l. si cui, parag. fin. de leg. 3.

Ianuarius est mensis, ideo sic dictus, quia est principium, & ianua totius anni, vt not. per *Archid.* extra de resc. c. si propter. in glo. debet hoc intelligi.

De I ante B.

Ibi, hæc dictio non tãtum locum sed quandoque etiam tempus demonstrat glo. in l. si quis. de iud.

*I*brida est de scorto natus.

De I ante C.

*I*conomus dicitur ille cui ecclesiastica res gubernanda mãdatur, vt C. de sacrosanct. eccles. l. iubemus, circa prin. & glossa 3. cap. *I*mperatorum. de iura. calum. vbi not. differentiam per doct. inter iconomum, syndicum, procuratorem, & actorem, quæ ibi secundum gloss. in lata significatione idem significat de quo duæ glos. notabiles vna in can. si quis erga. 2. quæst. 7. alia in can. quoniam. xvj. quæst. 7. & habetur x q. 2. si iconomus.

Œconomus per œ. diphthongon scribendum est, non per i, nec per y, significat autem propriè curatorem domus, hinc & œconomica Aristotelis.

De I ante D.

Idcirco, & ideo, sunt dictiones causales, Barto. in l. demonstratio. §. quod autem, ff. de condi. & demon.

Idem quandoque exponitur pro simile. l. si non sortem. §. Libertus. de conditio. indeb. Et quãdoque idem appellatur, tametsi pristina qualitas aut quantitas non adsit, l. proponebatur, de iudic.

Id est, est dictio expositiua, ff. ad l. Aquil. l. item Mela. §. legis, vide latè de hac dictione per Bart. in l. 1. ff. ad l. Aquil.

Idiota est Græcum, & est idem quod imperitus, secundum Isi. lib. x. vt est laicus qui literas nescit, vt in authen. quomodo epor. epis. parag. 1. quandoq; dicitur ille qui ostendit se scire cum nesciat, vnde versus,

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus.
Creditur à mille, quãuis idiota sit ille.

Ita dicit Ioan. And. in adddi. ad Spec. in tit. de arbitro. parag. restat. versi. Item ferendæ sunt.

Idonei propriè dicuntur qui possunt, & volunt in ecclesiis deseruire, de præben. super inordinata. Et dicuntur idonei qui sunt moribus, honestate, & literarum scientia decorati, de instit. c in ecclesia. in glos. 3. etiam sunt prouidi & circunspecti.

Idoneè cauere quomodo intelligatur, require. in versic. cautio.

Idoneus tutor dicitur qui est soluendo quatenus sunt facultates pupilli l. 2. para. idoneos. & ibi Bar. ff. ad Tertil.

De I ante E.

Ierocinium est locus vbi aluntur pauperes, secundum quod accipitur, C. de sacrosan. ecclesia. l. illud, ibi legitur Prochotrophium.

Ierotocomium est locus vbi senes, & valetudinarij, & propter senectutem tãrum infirmi homines curantur glo. in cap. tributum. §. sancimus. xxiij. quæstione octaua.

De I ante G.

Ignarus est qui ignorat, vel qui ignoratur, secũdum Isid. lib. x.

Ignauus idem est quod ignarus viæ, id est rationis & viæ secũdum Isid. ibidem frequẽtius, tamen accipitur pro indiligenti, & pigro, vnde, & ignauiter pro segniter, & negligenter.

Ignem, & aquam accipere interpretatur Scæuola pro nuptias celebrare. l. penu. de don. inter vi. & vx. vbi præclare Budæus.

Ignomina est verbalis læsio contra honorem alicuius, vel etiã turpitudo. Et sic dicitur quod igno

ignominiosum est episcopo si quærat ab aliis doceri, cum ipse alios docere debeat, vt in auth. de sanct. epis. §. damus.

Ignominiosa missio in re militari quæ sit, ostendit eleganter Iurisconsul. in l. milites. de re milit. & l. ij. de iis qui not. infa.

Ignorantia est cum de facto vel de iure nihil scio, nec aliquid suspicor, secundum Azon. in sum. C. de iur. & fact. ign. vide infrà in ver. ignorare.

Ignorare propriè est nescire qđ aliquis debet scire. Nescire autem est communius quàm ignorare. Vnde propriè omnis qui ignorat, nescit, sed nõ econtrà. vt not. ff. de iur. & fac. igno. super rubrica. Et in hac materia quatuor sunt quæ videntur idem, sunt tamen diuersa, scilicet ignorantia, nescientia, error & titubatio. Primum sumitur in mala parte, quia scilicet, debet scire, & ignorar. vnde dicitur, qui ignorat ignorabitur. de renun. capit. nisi cum pridem. Nescire autem in bona & mala parte. Nam omnis ignorans nescit, sed non conuertitur: vt dictum est. Error autem est cum aliud est quàm credam. Quod autem aliud sit errare quàm ignorare, patet cum dicit lex, si potest possessio acquiri ignoranti, ergo & erranti. ff. de acquir. possess. l. si me in vacuam. §. j. Titubatio verò est cùm hinc inde diuersa vel contraria scire videor, nec alicui eorum magis animum applico. C. de condit. indeb. l. fin. Et ignorantia diuiditur ex parte materię circa quam est, quia alia est ignorantia iuris, alia facti, & harum vna probabilis, alia nõ. Ignorantia facti est vt si nesciam illum decessisse qui mihi cognatus est, vel aliquod simile. Alia est ignorãtia iuris: vt si nescio me illi posse succedere qui mihi cognatus est & decessit, vt ff. de iur. & fac. ign. l. j. & hæc non excusat. regula ignorantia, de reg. iur. lib. vj. Est etiam quædam ignorantia facti probabilis, vt si quis erret in facto alieno, & quædam non probabilis, vt si quis errat in facto proprio, vel rebus suis, vt ff. pro soc. l. vlt. vel si ignorat aliquis quod omnes de ciuitate sciunt vel maior pars ciuiũ scit. l. regula. §. sed facti. ff. de iur. & fac. igno.

De I ante L.

Illico dicitur fieri quod fit antequam diuertat se ad alia faciẽda. l. litigatoribus. C. de appel.

Illata, id est opposita. de præsum. nonne.

Illata quomodo differant ab inductis, no gloss. in l. si non. C. in qui. cau. pig. vel hyp. ta. contra.

Illibatum, id est, non diminutum. glo. fin. Instit. de iis qui sunt sui vel alie. iu.

Ilienses, dicti sunt populi ab vrbe

bi Ilio, clarissima omnium quę fuerit in *Asia*, vel ex eo quod inde profecta est tota Romanorum nobilitas. De quibus Callistratus lib. xxvij. Digestorum. titulo de excusationibus. l. non tantùm. §. j. Illiensibus, inquit, propter inclytam ciuitatis nobilitatem, & propter coniunctione originis Romanæ. N.

Illotis manibus dixit Gaius in l. ij de ori. iu. pro rem ipsam protinus aggredi nulla præfatione adhibita, & imparatis adhuc legentium animis.

Illusio est deceptio vel derisio. clement. vnica. de renun. vbi concor. mul. in glo. in ver. illusio.

Illustris est nomen notitiæ eo qđ multis clareat splendore generis vel sapientiæ vel virtutis quamuis sit obscurè natus: secundum *Isido*. *Et* nota, quòd quatuor sunt nomina dignitatum, scilicet maximi, vt sunt superillustres, magni, vt illustres, medij, vt spectabiles, minimi, vt clarissimi. in auth. de appel. §. j. & tribus seq. inst. in proœ. §. cúmque. vbi glos. *Illustres* etiam dicuntur qui sunt de consilio & consistorio *Imperatoris*. l. quisquis. C. ad leg. *Iul.* maie. Vide latè Barba. in c. nouit. de iudi. & in ca. tuam. de ordi. cog. & per Alex. de Imol. in l. j. ff. de offic. eius cui manda. est iurisd. in gl. in verbo, tribuuntur.

Illuuies, immunditiam fœtorém quæ oris designat. l. qui clauũ. de ædil. edi.

Illyricus, id est sclauus, scilicet aliquis de Sclauonia. vide suprà, coloni illyriani. C. de colo. illyri. lib. xj.

De I ante M.

Imaginarium pro fictitio, vnde imaginaria venditio, quæ nullo aut minimo accedente pretio fit. §. præterea. institu. quib. mod. ius pat. pot. sol. & l. imaginaria. de reg. iu. ff.

Imbecillis est fragilis & inconstãs, & dicit quasi sine baculo.

Immissum dicitur quod ita immissum est, vt in aliquo loco conquiescat, veluti trabes quæ in alienũ parietem immittuntur: vnde & seruitus tigni immittendi nomen accepit. l. malum. de verb. significe.

Immunitas est priuilegium quoddam, vel remissio à iure ad nõ subeunda munera vel honores concessa, qualia enumerantur in tit. ff. de iure immu.

Imò, stat quandoque correctiuè. c. accedens, vt lite nõ conte. de hoc tex. iuncta glo. xvj q. j. prædicator. & l. Stichus. ff. de manumis. test. & ibi plenè per Bart. quandoque stat copulatiuè vel implicatiuè, vt per eundẽ Bart. in j. consti. C. vbi latissimè de vi huius dictionis.

Impedire dicitur qui retardat. c. pia. §. fina. de excep. lib. vj. & ibi not. per *Archi*.

Impen

Impensæ secundum Azo.in Sum. de petit.here.dictæ sunt ab impẽdẽdo,& sunt triplices, quædam necessariæ, quædam vtiles, quædam voluntariæ. Necessariæ dicuntur quibus non factis res erat peritura,vel quę si factæ non essent, res longe deterior effecta fuisser: vt in l. impensæ.ff. de verb. sig. verbi gratia, Conduxi à te domum quæ ita ruinosa erat,quòd nisi releuassem eam, erat casura, hæ impensæ dicuntur necessariæ,& ipsas reperam per contrariam actionẽ conducti. Vtiles dicuntur quibus non factis res non erat peritura, sed ipsis factis melior efficitur, vrpote si faciã feneſtras vtiles in domo vel similia,faciũt ergo vtiles impensæ rem deteriorem esse melioré. Voluptariæ dicũtur quibus non factis res non erat peritura, nec ipsis factis res efficitur melior, sed bene amœnior,vt pote si facio pictu ras in domo mea,hæ non repetuntur,nec deducuntur(quamuis secus sit de necessariis & vtilibus) sed has licitum est mihi abradere sine læsione prioris status,si abrasę possunt mihi aliquam vtilitatem afferre,alioquin non esset mihi licitum,quia malitiis hominum (qui nihil aliud quærũt nisi vt noceant)non est indulgendũ, sed obuiandum,& sibi imputet qui eas fecit,quia donare videtur,iuris fictione, vide suprà,expensæ.

Imperator non dicitur nisi post coronationem. Feli.in c. cum te.de rescript. versic. similiter dicit glo.& vide gl.in clemen. de iureiur.in verbo:futurum.

Imperium est duplex,scilicet merum & mixtum,de quibus vide suo loco in litera M.

Imperitia,id est ignorantia. de præscrip.sicut graue.

Imperpetuum quandoque significat donec viuã.ff.pro socio.l. j.quandoque significat per infinita secula, etiam post mortem,secundum glos. in verbo perpetuatur.in §. at si ita. inst. de verb.oblig.

Impetere,id est accusare,vt extrà de iureiur.c. quemadmodum.

Implementum sumitur pro implemento conditionis, & hoc modo significat actum esse purificatum.l. antepe. ff.de condi.inst.

Impossibile dicitur multis modis,vt not.lxj.distinc. Catinlensis ecclesiæ. Vnde impossibilitas propriè est triplex, videlicet iuris,facti,& naturæ.secundum Ioan. And.in regula nemo.de regu.iur.lib.vj. Et nota, quòd impossibilitas appositæ actui, diuersimodè significat, vt ex significato ex ea sumpto, vel aliàs vndecunque concluditur disponentem voluisse. nam quandoque vitiat actum, quandoque habetur pro non

adiecta

adiecta, prout natura actus cui adiicitur postulare videbitur, de quo latissimè & magistraliter Dyn. in dicta regu. nemo potest, & post eum alij in §. impossibilis. Insti. de here. insti. Et no. quòd habetur etiã pro impossibili quod à sola principis voluntate dependet, vt not. glo. in l. Continuus. §. cũ quis. de verbo. obligat.

Impostores, dicũtur deceptores, & qui fallunt præstigiis quibusdam: dicti ab imponendo, quod est decipere. *Iuuenalis*: *Facile* est barbato imponere regi. & Martialis: callidas imposuit nuper mihi caupo Rauennæ. Vlpianus. lib. xxj. de ædilitio edicto. l. ob quæ vitia. Non gulosos, inquit, nec impostores. Accursius impostores interpretatur qui imponũt aliquid alicui. Inde dicta impostura, pro deceptione. *Ambrosius* in epist. ad Corinthios primam: Omnis impostura tenebras petit, & falsa pro veris ostendit. Vlpia. lib. xlvj. de crimine stellionatus. l. stellionatus 2. §. itẽ si quis. Item si quis impostura fecerit.

Impostores dicũtur versuti & fallaces homines, inde impostura, id est fallacia & deceptio: ducta videtur metaphora ab iis, qui experimentũ aliquod rebus imponũt, vt vitiã cõtegãt. *Hinc* & verbum imponere pro simpliciter decipere, Horũ verborum crebra fit mentio in iure, vt in l. j. de var. & extraord. cogn. in l. iiij. de ædi. edic. & in tit. de crimi. stell.

Impotentia coeundi est vitiũ vel defectus naturalis vel accidentalis quo quis impeditur mulieri carnaliter commisceri.

Impręsentiarum habetur in l. de ætate. §. ex causa. ff. de interroga. act.

Impubes est qui ex habitu corporis sui impubertatem ostendit, & quòd generare vel concipere nondum possit, sicut masculus ante xiiij. annum, mulier ante xij. Masculus enim impubes dicitur vsqua ad xiiij. annum completum, puella verò vsque ad xij. vt *Insti.* qui. mod. tut. fin. in princip.

De I ante N.

In, ista dictio per se sumpta aliquãdo notat terminum in quo aliquando pro fine, & pro aliis multis significationibus, de quibus vide Anto. in ca. in literis. in princ. de restit. spol.

In, quando priuat vel auget, not. Ioann. Andr. de consuet. ad nostram. Et dat remissionem ad Spec. de iur. patr. nobis autem. Sed plenius not. Archid. xl. dist. si Papa, & quandoque notat intrincitatem, quandoque extrincitatẽ, iuxta Alexandrum. In campo curro, &c. Et habetur in l. si cui. in princip. ff. de leg. primo. Quandoque ponitur

tur pro valde in compositione vt inuigilare, id est valde vigilare. *Interdum ponitur pro nõ*, in compositione, vt iniustus, iniquus, id est non iustus, non æquus

Inauditum filium dixisse videtur Vlpia. in l. inauditum. ad l Cor. de fica. pro non damnatũ iudicio, vt ibi interpretatur Bud.

Inauris, quod à *Græcis* dicitur enorion, ornamentum est ex auribus fœminarũ dependens. Plautus in Menech. Inaures da mihi faciendas pondo duum nummum. Vlpia. de aur. & arg. leg. l. argumento. Veluti inaures armillę, viriolę. Item l. pedi culis. Inaures in quibus duæ margaritæ.

Inauris, ornamentum est ab auribus fœminarum dependens, cuius non semel meminit *Iuris* cons. in titu. de aur. & arg. leg. l. argumento.

In bonis esse longè aliud est, ac ex bonis esse: nam in bonis nostris esse dicitur, cuius dominium ad nos pertinet, ex bonis vero, in quo quodpiam aliud ius habemus. §. penulti. *Instit.* vi. bon. rapt.

Incapacitas dicitur pro ipsa reali incapacitate: prout natura rei dictat, vel dispositio legis admittit, aut quolibet medium operari vel significare declarat. verbi gratia, promittitur vel legatur res sacra, incapacitas rei huius operatur quòd non valet nec in re nec in æstimatione, quia non est commercium rei sacræ. l. inter stipulantem §. sacram. ff. de verb. oblig. sed vbi legatur columna aurea vel marmor pictum ad constructionem domus de alia domo, non valet legatum in re, licet valeat in æstimatione. l. cætera. §. si duobus. ff de lega. primo. quia res de se est in cõmercio hominum, sed ne destruatur vel deterioretur, non tollitur de domo, sed debetur æstimatio rei, & sic de aliis exẽplis.

In capita succedere secundũ *Hostiensem* in Sum. de succ. ab intest. §. viso. versi. quid sit factũ: est quando filij præmortuorũ fratrum succedunt in portionibus quot sunt capita: verbi gratia. Tres sunt filij ex præmortuo fratre, & vnus ex alio fratre, si tantum capiat filius ex vno fratre genitus, quãtum tres ex alio geniti, succedũt in stirpes suas, quia quilibet capit certam portionem stripis suę. Si verò fratres tot portiones capient quot sunt capita, tunc succedunt in capita. vide infrà, in stirpes succedere. & *Azo.* in Summ. C. de here. insti. *Hostien.* & *Spe.* eo. ti in tracta. libellorum. versic. nunc de collateralibus.

Incendiarius est qui ob inimicitiam, aut prædę gratia, ędes, arbores, siue segetes incendit,

vt ff

vt ff. de pœn. l. capitalium. §. incendiarij.

Incentiuum idem est quod appetitus vel audacia seu voluntas. de vita & hon. clerico. c. vt clerico rum.

Incentor dicitur ideo, quia ipse alios prana suggestione succédit ad vitia, & persuadendo inflammat, secundum Isidorum.

Incertas regiones fundum diuidi» est in partes determinatas diuidi.

Incertus possessor est quem ignoramus. l. subsignatum. §. fina. de verborum signific.

Incestæ nuptiæ sunt quæ inter collaterales vel affines fiunt, secundum gloss. in authenti. de incest. nupt. in principi. in verb. incestas, vbi constituit differentiam inter nuptias incestas, nefarias, & illicitas, tametsi iuris auctores non raro his nominibus promiscue vtantur.

Incestus est maior adulterio. l. si adulterium. §. j. versicu. occurrit de adulteris, & est coitus carnalis inter affines, & collaterales. §. aduersus. institu. de nupt.

Incestus est abusus consanguinearum vel affiniū, vt §. cùm ergo. xxxvj. qu. j. & xxxv. causa. quasi per totam.

Incestuosus dicitur qui cognatā vel affinem vel etiam sanctimonialem nefario amore vel coitu violat seu maculat, siue in matrimonio, siue sine matrimonio, vt in §. preal. & xxvij. distinct. virgines.

Incidens & emergens quomodo differant. no. in c. j. de or. cog. & c. à nobis. de excep. vide de hoc suprà, emergens.

Inciles fossæ, siue incilia, sunt quę à Græcis dicuntur diotones, & sunt per quas aquæ pluuiæ deducuntur ex satis. Apuleius lib. 9. de asino: Viam lacunosis incilibus voraginosam. Cato de re rustica: Per hyemen aquam de agro depellere oportet, fossas anciles puras habere. Festus Pomp. medæssæ quæ in viis fiunt ad deducendum aquam siue deriuationes de riuo communi factæ, Vlpia. lib. xl. Digesto. titul. de riuis. l. j. Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dict⁹ quod incidatur. Inciditur enim vel lapis, vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi possit. Idē Vlpia. in eodem libro, titu. ne quid in flumine publico. l. j. Si incile, inquit, ducat, & alio loco fiat. Meminit quoque incilis in titulo de aqua cotid l. j.

Incile, vide infrà, Interdictum de riuis.

Incola dicitur qui in aliquam regionem domicilium contulit, vel contrahit, quasi sedem ibi positurus vel mansionem: ita quod transactis decem annis domiciliū retinuit, licet etiam causa studij ibidem steterit, vt

ff. de

ff. de verborum significa. l pupillus. §. incola. vel qui propriã terram colit. Require suprà, *Agricola*.

Incolumis dicitur à nomine columna, quia sicut columna est erecta, fortis & stabilis, ita incolumis consimiliter, & ista ratione forte filius dicitur habere in bonis patris quartam incolumen, id est fortem, stabilem, quia fideicommissa & legata eã minuere non possunt, l. 2. cum ibi not C. de inof. don.

Inconcussa, id est inuiolata, seu inconcusse, id est quare, sine interpellatione. c. illud. & capi. auditis, de præscrip.

Inconsulto factum dicitur, quod dedita opera factum non est.

Incontinenti, id est statim, recipit tamen hoc verbum interpretationem à iure, de quo suprà in verb. facere.

Incorrigibilis secundum Bal. dicitur qui non paret iudici in extremo iurisdictionis, quod est sententia. Sed contumax dicitur qui non paret in principio iurisdictionis, quod est citatio vel in ius vocatio. Secundum Ant. de But. dicitur incorrigibilis qui postquam penituse st condemnatus, iterum reuertitur ad idem crimen. c. vt famæ. de sent. excõ. licet enim faciat pœnitentiam, non dicitur propterea incorrigibilis, nisi reuertatur ad simile vel ad peius delictum, nec faciat sui præsentiam iudici. ca. quoniam frequenter. §. j. vt lit. non contestat. dum enim facit sui præsentiam, vt iudex eum apprehendere possit, non est incorrigibilis, quia ecclesia habet adhuc quid vltra faciat. c. cùm non ab homine. de iudi.

In creditum ire est idem quod credere. l. ij. §. mutui. si certum petatur.

In creditum possidere, hoc est propter creditum. vsus est Vlpia. in l. à diuo. §. si pignora. ff. de re iudic.

Incrustare est crustã parieti, vel alicui alteri rei inducere, siue ex calce, gypso, argilla, siue ex lapide, aut alia materia. Horatius primo Sermo. Syncerum cupimus vas incrustare. Varro apud Marcel. Pauimenta, inquit, & parietes incrustatis Proculus lib. 8. Digestorum de seruitutib. vrbanorum prædiorum. l. quidam. Parietem, inquit, cõmunẽ incrustare licet. Et paulò post: Quod obseruari in incrustatione oportet. Itẽ de verborum signific. l. impensę. Paulus ait, Incrustationes, loricationes, & picturæ. *N.* Incrustationes secundum *Alcia.* in l. impensæ. de ver. signifi. sunt tectoria parietum ex crustis marmoreis confecta.

Incunctanter, id est de cætero. iij q. vj. hæc quippe. in fi. & gloss j.. quãdoq;, id est sine mora. ff. de admini. tut. l. tutor qui reperto

rium. §. j. Quandoque, id est indubitanter, quia cunctari idem est quod morari vel dubitare, & ita sumitur extrà, de his quæ fiunt à maiori parte capituli. cap. j. de sententia ex communic. cùm quis. libr. vj. & ibi per Archid. 9. distinct. cap. noli. iij. q. vj. hæc quippe, & extrà, de schisma. ca. fraternitati. & in vtraque significatione potest sumi d. c. noli. & ibi de hoc per Archid.

Incuria est negligentia. cle. quia contingit. de relig. do. & c. quęsitum de pœniten. & remiss.

Indago apud Vlpia. in l. emptorē. §. vltim. de act. empt. sumitur pro effectu indaginis, hoc est captura, quod à Budæo ibi proditum extat.

Infinita capitur pro oratione, cui non præponitur signum vniuersale vel particulare. Et oratio indefinita significat indifferenter, quandoque etiam vniuersaliter distributiuè seu collectiuè, seu aliter, prout eius significatum vel materia subiecta vel quævis circunstantia, seu aliquod medium probabile concludit, verbi gratia, Lex loquitur indefinitè dicendo, venditor tenetur rem tradere, vel tenetur de euictione homicida, vel fur est puniendus, significat vniuersaliter, quia sensus est, quòd omnis homo qui est venditor, tenetur tradere rem, & omnis homo qui est homicida vel fur est puniendus. Et hoc patet ex omnibus legibus sic loquentibus cum earum intellectu. Nam natura legis est omnia in quibus est medium, sub eadem regula concludere. Cum enim ibi sit eadem ratio ibi, & idem ius esse debet. l. illud. ff. ad legem Aquiliam. Item qua ratione de ista lege detraheretur vnus, eadem & alius, & sic remaneret deiusoria, & sic dicit, seu ideò dicit vniuersaliter. Differt tamen indefinita ab vniuersali secundum Bartolum, quia vniuersalis omnia significat ex suo proprio significato, indefinita verò non comprehendit omnia ex sua significatione propria, sed ex identitate rationis, interpretatione iuris, vel dispositione legis, verbi gratia, Lex dicit homicidam puniendum morte, non tamen sub hac lege comprehenditur homicida iustè occidens, scilicet ad sui defensionem, vel per sententiam, vt in l. j. C. ad legem Corneliam, de sicariis. secus si lex loqueretur vniuersaliter, quia tunc ex proprio significato contineret omnia, & non interpretatione iuris, sicut indefinita. Item cùm profertur ab homine in materia naturali dicendo, homo est animal, significat vniuersaliter, quia sensus est, quòd omnis

gis homo est animal, quia significatum sumptum ex natura in necessario, inest omni homini. Idem cùm profertur à lege, dicendo, obligatio est iuris vinculum, vel actio est ius persequendi, &c. quia cuilibet obligationi & actioni necessariò conuenit definitio. Item ibi, in iudicio interrogatus de pluribus criminibus, an fecerit, respondet quod illa non fecit, æquipollet vniuersali, pura sensus est quòd nihil horum fecit. l. si is qui ducenta. §. vtrū. ff. de reb. dub. quia significatū sumitur ex interrogatione & responsione facta in iudicio: nam responsio facta ibi debet certiorare interrogantē, aliàs non dicitur responsio, modo accipiēdo vniuersaliter interrogās certioretur: quia respondens omnia negat. Si autē non acciperetur vniuersaliter, non certioraretur aliquo modo, quia non appareret quid negaret, & quid confiteretur. Et sumitur hic significatū ex æquipollentia, quia negatio præposita signo, facit orationē æquipollere suo cōtradictorio. Nā licet ibi negatio postponatur in ordine scripturæ, præponitur tamen in ordine constructionis, dicēdo, quid eorū non feci, id est non feci quid eorū, & sic æquipollet isti, nihil eorum feci, iura tamen parum intendūt significatū æquipollentiarum. Item ibi, promitto per heredem meum non fieri quominus tibi ire agere liceat, hæc verba per hæredem meum, significant vniuersaliter, quia sensus est, per nullum heredē meum. l. ij. §. fin. ff. de verb. obli. quia nomen heredis licet proferatur in singulari, tamen significat omnes heredes, aliàs stipulatio non haberet hereditatem, nec esset certitudo de quo intelligeretur, & de quo non. Item ibi, testator dicit, lego seruos meos textores, si omnes sunt textores, significat vniuersaliter, quia sensus est, lego omnes seruos meos. l. seruis vrbanis. §. final. ff. de legat. iij. quia significatum hoc sumitur ex accidētia facti quod omnes sunt textores. Si autem aliqui sunt textores, & alij non, significat vniuersaliter omnes textores, & non vniuersaliter omnes seruos. l. præallegata, quia verbum textores ponitur restrictiuè, vt alij non contineantur in legato. Item ibi testator dicit, lego lanam, argentum, significat vniuersaliter, vt omnis lana, omne argentum videatur legatum. l. si cui lana. ff. de legatis iij. quia qua ratione vnum ibi comprehenditur, eadem ratione & aliud, & qua ratione vnum excluditur, eadem & aliud, & sic nihil significatur. Item ibi, obligo bona

mea, non significat vniuersaliter, quia supellex, filij naturales & concubina non continentur. l. obligatione. ff. de pigno. quia ex natura istarum rerum quis ad istas ita afficitur, quod nunquã vel raro obligat, ergo in obligatione eas noluit comprehendere, sed comprehenduntur alia ad quæ quis solet obligari pro debito, quia significatum sumitur ex verbis & communi modo agendi, seu obligandi. *D*ebent enim verba deseruire intentioni, & non intentio verbis. Idem si dicit vniuersaliter, obligo omnia bona mea, quia adhuc prædicta non cõprehenduntur. Item ibi testator dicit, heres meus damnas esto, clarè significat vniuersaliter, quia sensus est quòd omnes heredes teneantur. l. si pluribus. ff. de lega. ij. *F*inaliter ergo indefinita æquipollet vniuersali. ext. de priuil. c. quia circa. xix. distinc. si Romanorum. ff. de seruis. l. si cui. & hoc verum est de indefinita legis vel canonis, ius tradere intendentis: talis enim indefinita æquipollet vniuersali, si lege vel canone non definitur. xxxj. quæstio. j. quòd si dormierit Ioan. And. not. quòd si non est eadem ratio & cõditio propter aliquod accidẽs omnium particulariũ in vniuerso comprehensorum, tunc indefinita non æquipollet vniuersali, verbi gratia, legatur lana indefinitè, non continetur tincta in legato. l. si cui. in prin. ff. de leg. iij. *S*ed si legatur omnis lana, tincta etiam cedit legato. l. pediculis. §. *L*abeo. ff. de auro & argen. leg. in glos. super verbo, debebuntur. & vide glo. in ver. aliorum ecclesiasticorum. in cap. vt circa. de elect. lib. vj. vbi de hoc plenè nota.

Index est proditor, dictus ab indicando, secundum Isid. Capitur etiã pro digitto proximo pollici, itẽ pro tabula quæ præfigitur librisad indicanda rerum capita: quo sensu intelligi potest. §. vlt. de public. iudic. vt doctissimus docuit Alciat. Interdum significat exemplum, l. ij. ff. de fund. inst.

Indicare inter alia significata, significat etiam æstimare: & pretium rei vænalis statuere, pertinetque ad vendentem, sicut liceri & mercari ad emptorẽ, indicatio. quo verbo vtitur *I*urisconsul. in l. Iulianus, §. quod autem. de actio. emp.

Indicesse reum, non est solum detulisse, sed etiam arguisse & conuicisse. l. indicasse. de verbor. signif.

Indicium est medium intellectuale veritatis eliciendæ, ex aliqua singulari circunstantia insurgens. C. de rei vendica. l. indicia, & dicitur ab indicando, quia indicatur, id est notificatur.

Ind

Indicium profiteri, eſt vltro ſeſe conſorteſque criminis deferre. l. j. de ſicar. & ita ibi interpretatur Bud.

Indictio, eſt denuntiatio, quia indicere eſt denuntiare. Horat. in primo Sermonum: Ventri indico bellum. Idem in epiſt. Indictis comes ire Latinis. Vlpianus libro xxxviij. digeſtorum, tit. de operis libertorum. l libertus. Cui poſt indictionem, inquit, operarum. Atque aliubi. Si indictiones temporariæ indictæ ſunt. Ant. Nebr.

Indictio eſt numerus annorum, conſiſtens ex tribus luſtris. Eſt autem luſtrum quinquénium, & qualiter poſſit inueniri indictio, habetur in gloſ. indictionis. cap. inter dilectos. de fide inſtrument. Sic enim faciendū eſt, annis Domini addas tres, & diuide totum per quindecim, & id quod remanet completa diuiſione in numero diuidendo, hoc oſtēdit indictionem in iſto ſeu pro iſto anno. gloſſ. in authenti. vt præpona. nomen impe. & C. de Iuſti. codi. confirm. in fi. vidē latius de hac materia. Eſt præterea indictio nomen publicæ penſitationis, quam vulgò taleam appellamus. Sumitur & pro denunciatione, vt in l. libertus. de oper. liber.

Indictum, eſt quod indicitur, id eſt notificatur vt ſciatur & fiat, ab indicendo dictum, & ſic fit indictum ſuper iudicium ne procedatur.

In diem addictio eſt quando quis ita venditrem, vtſi quis intra certum diem meliorem partem obtulerit conditionis, ſcilicet plus quàm prior empror, res venditori tradatur, vt alij vendere poſſit, cuicunque velit, vt ff. eodem tit.

Indigena dicitur quaſi inde genitus, vel quaſi in eo loco natus. ſecundum Iſid.

Indignari & dedignari differunt, vt patet in cano. vera iuſtitia. diſtinct. xlv. vnde indignari ſapit virtutem, ſed dedignari arrogantiam.

Indiuiduum eſt quod de vno ſolo prædicatur, vt de ſeipſo, vt Titius nihil aliud ſignificat quā ſeipſum, not. Bart. in l. quę ſitū. §. penult. & ſequent. ff. de fund. inſtruct. & alio modo capitur, vt not. in l. j. §. & harum. & l. iiij. §. Cato. & ibi no. per doct. ff. de verborum oblig.

Indoles eſt quædam imago futuræ virtutis, ſecundum Iſid. pro priè dicendo.

Inducere, circunducere, & cancellare differunt. Nam inducere eſt per mediam lineam pennam trahere: circunducere eſt circumcirca pennam ducere: cancellare verò eſt ad modum crucis pennam ducere. gloſſ. not. in l. ſi quis libertatem. in verbo inducatur. ff. de peti. hered. & alia gloſſ. in l.

inductum. C. de solut.

Induciæ, sunt dictæ quod in diē certum ab vtrisque hostibus dantur. Plin. libro septimo, In ducias, inquit Lycaon primus inuenit. Paulus lib. xlix. Digestorum, titulo de captiuis. l. postliminium. Induciæ, inquit, sunt, cùm in breue & in præsenti tempore conuenit ne inuicem se lacesserent hostes. Accursius satis inepte inter inducias & treugam differentiā facit, cum treuga non sit magis latinum quàm guerra, quā omagium, quàm feudum, quā tenuta, quàm mille alia, quibus isti nulla necessitate coacti vtuntur.

Inducias secundum gloss. in sum. iij. q. ij. in summa, sunt quintuplices, scilicet restitutoriæ, præparatoriæ citatoriæ, deliberatoriæ, iudicatoriæ, siue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium, quam gloss. vide suprà dilatio.

Inducere præter alios sensus quos habet plures, significat etiam expungere & cancellare, hoc est transuerso calamo quod scriptum erat delere. Vlpianus in titulo de iis quæ in testa. delentur. l. cancellauerat. Cancellauerat autem quis testamentum vel induxerat. Item, Si nomina omnia induxerat vt proponitur. Item, Quæ in testamēto legi possunt, ea inconsulto deleta vel inducti nihilominus valent, consulto non valent, hinc inductio pro abolitione & litura. Ant. Nebr. In Indulgentia, not. Archid. ij. quæst. iij. c. fi. & de pœn. & remis. cap. ij. libr. vj. Et not. quòd in iure ciuili plerunque accipitur pro permissione & benigna concessione, vt attentè legenti apertissimè liquebit.

Ineptiæ sunt fatuitates. c. qua traditione. xxij. distinct.

Inexpiabilis dicitur eo quod nunquam expietur, id est purgetur, secundum Isid.

Infamia est famæ priuatio siue diminutio. Fama namque quandoque sumitur vt ex toto pro extincta habeatur, scilicet, cū maxima vel media capitis dimunutio interuenerit, vel sic, Infamia est communis opinio verbis pronuntiata, ex suspitionibus orta. Item infamia est aliud quàm scandalum, & plus importat, quia hæc per purgationem tollitur, sed in illo purgatio non inducitur, de homi. ex literis. j. in gloss. item infamia est illæsæ dignitatis status vita & moribus reprobatus. Per oppositum fama describitur. Require suprà fama. & de coha. cle. & mulie. cap. vestra. in gloss. in verb. notorium. Vnde duplex est infamia, scilicet, iuris & facti. Infamia iuris est quando ius dicit aliquem esse infamem: sed infamia facti est quando apud bonos & graues

viros

viros est opinio de crimine alicuius. de hoc l. prima, ff de iis, qui not. infa. Infamia iuris duplex est, scilicet, ciuilis & canonica. Et infamia iuris ciuilis contrahitur ex sententia criminis publici, scilicet, diffinitiua: non autem ex sententia interlocutoria nec arbitri. Etiã quandoque ex sententia criminis priuati, vt furti, vel iniuriarum. Etiam quandoq; ex facto absque sententia quis incidit in infamiam. Infamia canonica contrahitur ex quolibet peccato mortali. Et quãdo infamia, & quę repellat testẽ à testificando in causa criminali, vel ciuili criminaliter seu ciuiliter intentata. not. in c. testimonium de testibus.

Infamis est qui accusatus de crimine infamante, etiam si ciuiliter agatur, condemnatur. gl. in cap. cum te. de re iud. & in can. multi. 2 q. 1. Felin. & Abb. in dicto cap. cum te.

Infans est paruulus citra septem annos, vt l. si infanti, C. de iure deli.

Infantiæ proximus. i. vsque ad decem annos, & dimidium.

Infecti argenti appellatio refertur ad rudem argenti materiã, id est non factam. l. etsi. §. infecti. de aur. & arg. leg.

Infectum damnum, vide supra damnum.

Inficiatio, est negatio, ab inficior inficiaris, quod est ire inficias, siue negare. Cice. de partitionibus Orat. Rationem, inquit, habet criminis inficiationem quæ facti Neratius lib. 46. Digestorum, titulo iudicatum solui. l. ex iudicatum. Ad inficiationem, inquit, compelli eum qui sine iudicio partem dare paratus est. Antonius Nebr.

Inficiatio, id est negatio. l. ea quæ. si quid. ff. de solut. Et inficiari, id est negare. Hinc est quod dicitur aliquando de aliquibus actionibus quod crescunt per inficiationem; quia ab initio competunt ad simplum, hoc est, ad rem vel æstimationem seu damnũ datum. & si ille hoc negauerit, & de hoc conuincatur cõdẽnabitur adduplũ, vt in actiõe depositi. de eo quod depositum est timore ruinæ, incendij, vel naufragij, vide supra de acti. actio in factum.

Inficiator, id est negator, quia nõ fatetur, sed contra veritatem mendacio initur.

Infinitas in multis iuris regulis prohibetur. de rescrip. cum multis. libro sexto, & de hoc habes plures concordan. de æta. & quali. capitulo penultimo. vide de hoc per Ioannem Andræam. in glos. d. ca. cum in multis.

Infinitiuũ verbi actiui aliquando resoluitur in participium sui passiui, & in infinitiuum alterius verbi, vt tribuere, hoc est

tributum seruare, ff. de manu. vin. l. iusta. §. sciendum. Quandoque resoluitur in infinitiuum alterius verbi, & participium sui actiui, & aliud nomen, vt manumittere, id est, manumittenti auctoritatem præstare, vt exponit, ff. de manumis. vin. dic. l. si rogatus, §. fi. secundum vnam expositionem. Quandoque in gerundium, & aliud verbum, vt atterere, id est, atterendo infligitur, C. de curial. vrb. Rom. l. 2. Quandoque resoluitur in vt, & verbum alterius modi, vt nasci, id est nascatur, in authen rica, quibus modis naturales efficiantur legi. §. 1. Quãdoque infinitiuum præsentis temporis verbi actiui resoluitur in infinitiuum præteriti temporis eiusdem verbi, & in infinitiuum alterius, verbi præstare, id est, præstitisse videri, ff. de repud. l. vxores. De infinitiuo, vide per Bar. & alios, in l. v. ff. de ver. ob.

In folle offerre, Caliſtratus *Iuris* consultus intellexisse videtur eũ, qui ad liquidum rationes non reddit, l. cum seruus, de cond. & demonstr. metaphora ab iis ducta, qui pecuniam intra marsupium ostentant, ita tamen, vt nec qualis quantaue sit agnoscatur.

In fraudem creditorum manumittere, quid sit, declarat *Imp.* in §. in fraudem *Inst.* quibus ex cau. manumit. non lic.

In fraudem legis facere videtur qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit, l. contra, ff. de leg. vbi exempla in gl.

*In*fra, hæc dictio includit: nam si quid infra xx. dies fieri debet vicesima dies includit, ita not. *Ioan. An.* in c præterea, vers. infra xx. dies, de appel.

Infra, nota per Innoc. de fide instrumen. inter dilectos, & Ioã. monac. de exceptio. pia. super ver. octo. li. vj. ibi habes quando includit vel excludit.

In fructu esse quid dicatur demõstrat elegantissime Iurisc. in l. in fructu, de vsufru. leg.

Infula sumitur interdum pro corona Imperiali, C. de qua. præscri. l. 1. in fi. Quandoque pro alba faciola sacerdotalis capitis, secundum gl. in clemen. 2. devita & honesta. cleri. Capitur etiã pro mitra episcopi vel abbatis.

Ingeniosus dicitur quasi intus habens vim gignendi quamlibet artem secundum *Isid.* Et ingenium quandoque ponitur pro fraude, dolo & calliditate. Ab. in c. licet, de ele. nu. 16.

Ingenuus est cui ex natiuitate competit libertas, qui non est factus liber, sed natus. instit de inge. in princi. vide de hoc etiã Azo. in summ. C. de ingen. vel est qui statim quando nascitur liber est, de ser. non ordi. c. instruendi, in gl. 1. Et ingenuitas dicitur

dicitur libertas, de purga. can. cap. 1. in glo.

Ingressus religionem dicitur ille qui professus est, aliter non, ita Felin. in cap. cùm deputari, de iud. in prin.

Inhiatio est frequens requisitio. C. de pœn. bo. subla. l. 1. lib. x.

Inibi est aduerbium compositũ ex in, & ibi, & significat idem quod in eo loco.

Iniicere manum propriè est quoties nullã iudicis expectata auctoritatem nostram aut nobis debitam vendicamus, l. sed si. de inius vocan. & l. penul. de ser. expor.

Inimicus capitalis dicitur qui alteri mortem minatur, vel eum accusit de crimine capitali, no. gl. in. licet, ff. de arb. Et quæ dicantur inimicitiæ capitales, vide Bar. in l. 3. para. fi. de adi. leg. & Abb. in cap. accedens. ij. vt li. non cont. versic. & no. bene, & ibidem Feli. & gl. inst. de excu. tut vel cur. parag. inimicitiæ.

In integrũ restituere, est reducere in eũ statũ in quo erat ante læsionẽ, de inte. rest. c. auditis. in glo. fi. & per hunc modum subuenietur minoribꝰ & ecclesiis. Et quãdoque ex legitima & iusta causa subuenitur etiã maioribus, vt ff. ex qui. cau. maio. per to. Et sic intelligitur, c. ex literis, eo. tit. & ca. cum Bertolcus. de re iud. & c. significãte, ce pig.

In integrum restitutio est prioris status redintegratio, vel iuris prioris, etiam est audientiæ redintegratio, secundum Spec. eo. ti. & l. quod si minor, para. restitutio, ff. de mino. vide infra, in ver. restitutio.

Inita, id est contracta, de pac. ca. Antigonus.

Iniuria vno modo generali dicitur esse illud quod nõ fit iure, & dicitur quasi non iure factum. Secundo iniuria specialiter dicitur culpa, vt in lege Aquilia. Tertio dicitur iniquitas, vel iniustitia iudicantis, vt Inst. eod. tit. de iniu. in princip. Quarto dicitur contumelia, vt ff. de iniur. l. 1. in prin. & l. itẽ apud labeonem, eo. ti. Dicitur ergo iniuria quasi ius iniquũ, ex eo sic dicta ꝙ iure, & iustitia caret. Fit autẽ iniuria tribꝰ modis, scilicet, re, verbis, & literis. Re, vt cum manus inferũtur, vt d. l. 1. parag. 1. Verbis, vt cũ fit cõuiciũ, vt in parag. 1. iã alleg. Iniuria literis fit cũ quis ad infamiam alicuius libellum vel famosum carmẽ vel historiam conscribit, vt ff. de iniur. l. lex Cornelia, para. si quis. Require supra famosum carmẽ. Itẽ iniuria triplex est, vna leuis, vt si modico ictu quis à patre vel superiore percutiat, alia atrox, vt si aliquis à minore se verberetur, vel in conspectu iudicis, vel oculo aut mẽbro priuetur. Et sic dicitur pluribus modis, vt præmissum est,

Iniuriarum actio, Require supra actio iniuriarum.

In ius vocare, est causa iuris experiendi vocare apud eum qui ius dicturus est, id est, vt experiatur actor an ius sibi competat, an non, vide de hoc Azo. in Sum. C. eo. ti. & habetur. C. & ff. eo. ti. l. 1.

In litem iurare, est suo arbitrio præstito iuramento, pro quanto nollet rē carere, rei æstimationē secundum suū interesse singulare facere, & hoc taxatione facta per iudicem, vt l. videamus. §. iurare ff. de in lit. iur. & l. arbitrio, ff. de dolo.

Innocuus dicitur cui nocitū non sit, secundum *Isi*.

Innoxius est qui non nocet, sicut noxius nocens dicitur.

Innouamus, vide Decernimus.

Inofficiosa donatio dicitur quæ cōtra officiū pietatis facta est, & fit ad similitudinē inofficiosi testamenti, vt C. de inof. don. l. 1. & per totū tit. seq. quia per eā liberi, vel parentes excludūtur à bonorū subsidio, vel ex ꝓposito donantis, vel reipsa quod per se sufficit ad reuocationē donatiōis, licet ꝓpositū vel cōsiliū donātis nō interueniat, iuxta not. in l. si liqueat. in gl. C. eo. ti. vide de hoc ibidem.

Inofficiosum testamentū dicitur quod factum est cōtra officiū pietatis, in l. 2. ff. de inof. testa. quo scilicet filius proprius, aut præteritur aut inique exheredatur, hoc est quādo pater, vel mater fecit testamentum. *Itē* quando filius in testamēto patrē sine causa exhæredat. Etiā si fratrem frater exheredat, tur pib⁹ personis institutis in duobus casibus.

Inquilinus dicitur qui cōducit rē vrbanā. l. emptorem. in gl. C. locati. vnde inquilinus residet in ciuitate, colonus vero in villa. ff. de acq. poss. l. re pignoris. Inquilinus tamen propiè dicitur colens prædium vrbanum, sed colonus rusticum prædium. Require supra Colonus.

Inquisitio est alicui⁹ criminis per superiorē respectu inferiorum suorum inuestigatio, vt in ti. de accu. & inqui. & denun. inquirere sumitur pro inuestigatione facti, vt not. Ant. in c. vestra. de cohabi. cleric. & mu. rē. i. sine præfinitione personę. l. cū vnus. de bo. aut. iud. pos. vn de pactū in rē dr̄, quoties generaliter paciscor, ne rē petā. l. *Iuris* gētiū. §. pactorū, de pac.

In rē verti, est in alicuius vtilitatem verti, vide supra actio de in rem verso.

Inscitia, id est ignorantia. 38. dist. c. *Si* in laicis.

Inscribere est se obligare, si non ꝓbauerit ad eā pęnā quā reus debet pati, vel quā accusando inferre intēdit si probauerit accusator, vt in c. super his de accu. in glos. & 2. q. vij. quisquis.

Inscriptio est quidā libellus quē accus-

accūſator offert iudici ſub hac forma ſcriptus: Ego N. coram vel apud N. prætorem vel iudicem, defero talem reum lege Iulia de adulter. de adulterio quod commiſit cum B. dum eſſet cum ea menſe tali, in domo tali, conſule tali regnante. Et operatur inſcriptio, ꝙ accuſator ſi crimen non probauerit quod impoſuit, ad talionē obligatur. Habet autem inſcriptio locum ſolùm in criminibus, vbi per modum accuſationis inſtituuntur, nō ſi per modum exceptionis opponantur, vel vt de eis ſine accuſatione cognoſcatur: vt l. qui crimen. cum ibi not. C. de his qui accu. non poſ. Qualiter autem talis libellus debeat formari, & quæ continere, not. in l. pen. C. de accuſ.

Inſeruire frequētiam notat. de fide inſtru. c. j. in gloſ.

In ſinu habere, vide Habere in ſinu.

Inſinuatio eſt ſcriptura facta in præſentia publicarum perſonarum, & in actis, vbi ſuperfluum eſt teſtes adhiberi, cùm publica monumenta ſufficiāt, vt C. de donationib. l. lata. & in l. in donatio.

Inſolentia eſt morum inconuenientia, fatuitas, ſuperbia, vel prauus vſus, quaſi contra ſolitum & debitū naturæ curſum. de accu. c. qualiter & quādo. ij. §. verum. & de of. or. c. j. in cle.

In ſolidum, id eſt, in totum, & ponitur in inſtrumentis, maxime in procuratoriis, vt in capitul. duo. de procurato. lib. vj. vbi de hoc, & infrà in verb. ſolidum. Nonnunquam tamen ad partem, non ad totum refertur, vt in l. ea quæ. de reg. iur.

In ſolutum, id eſt, in ſolutionem.

Inſpector dicitur, qui ad prædia prouincialiū accedere habet, fortè vt referat vel reformet, ſi aliqua eſſent deſerta, vel male æquata, vt hæc tollantur. C. de anno. & tributis. l. fin. & etiā dicitur diſcuſſor. C. de cenſ. & cenſitori. & peræquator. l. per æquatores libro vndecimo.

Inſtātia eſt tempus quo iudicium diſcutitur, & finiri debet: vt in capit. venerabilis. de iudic. Iuriſconſult. in l. prima. de lib. dimi. videtur vſurpaſſe pro aſſiduitate: à verbo inſto, quod eſt vrgeo, & exactam diligentiam adhibeo.

In ſtirpes ſuccedere ſecundum Hoſt. de ſucceſ. ab inteſt. ſub §. contra. verſicu. in ſtirpes ſuccedere, eſt ſuccedere filios præmortuorum in eam partem quam eorum parentes erant habituri ſi viuerēt. vnde ſi quis ex vno filio vnum nepotem ſuſcepit, & ex alio decem vel plures, tantum capiet vnus ex parte vna, quantum x. ex parte altera, & hoc ſi tractetur de ſucceſſione deſcendentium. Collaterales namque ſemper viriliter ſuccedūt, & hi qui ſunt

in

in eodē gradu, succedunt viri liter, id est, pro æquis portionibus: vt in auth. de hered. ab intest. §. si verò fratrum siue in capita. C. de leg. here. l. fina. & auth. cessante. licet quidam dixerint quod in capita semper succedant. vide Host. ibidem sub §. viso. ver. quod si fratrum filij. Require suprà in capita succedere.

Institor, vt inquit Iurisconsultus, libro xiiij. *D*igestorum, in titulo de institoria actione. l. institor. est qui tabernæ loco uue ad emendum vendendumue præponitur. *A*tque ibidē: Institor, inquit, appellatus est ex eo qđ negotio gerendo instet. Iuuenalis: *I*nstitor hybernæ tegetis niueique caduri. Accipitur etiam pro eo qui circunfert per vrbem merces venales, vt in eodem tit. & apud Ouidium in primo de arte: Institor ad dominam veniet discinctus emacem. Nebr.

Institor est ille qui tabernis, vinis vendendis, vel alicui alteri negotio est præpositus. l. institor. ff. de instit. act. vbi dicitur institor appellat⁹ est ex eo, quòd negotio gerendo instat, siue tabernæ, siue alij negotiationi sit prępositus, Item in eod. titu. in l. institor. ij. dicitur is qui tabernæ locóue ad emendum vendendumve præponitur, quique sine loco ad eundem actum præponitur.

Institoria actio. Require suprà Actio institoria.

Instituere & inuestire idem sonant, sed instituere secundum proprietatem vocabuli est in possessionē ponere, quasi intus statuere, & in hoc differunt, quia instituui dicitur quis præsentialiter, inuestiri autem in absentia, secundum Hostien. & Ber. extra de instit. cap. auctoritate. Instituere est spiritualis iuris beneficij vel dignitatis corporalem tradere possessionem. Inuestire autem est ius canoniæ vel dignitatis tribuere, quod potest fieri per anulū vel librum, indifferenter tamē vnum pro alio plerūque sumitur, vide in c. auctoritate. præalleg. in gl.

Instituere accusationem est accusare, sicut instituere actionem agere.

Instituere heredes, est facere & creare heredes.

Institutio est primus gradus omnium institutorum, vt no. C. de lib. præter. l. j. etiam si mille essent, secundum leges. *S*ed secundum canones institutio est ecclesiæ vel ecclesiastici beneficij collatio, quasi ius habentem ad beneficiū per præsentationem intus vel in beneficiū statuens. Et secundum Gosfre. institutio propriè est prælatorum, personarum, & clericorum, collatio vero beneficiorum & præbendarum. Inue

stitu

ſtitura autem eſt traditio vel quaſi traditio, quod additur quia communiter fit per anulum vel librum, vnde inueſtitura eſt in corporalem poſſeſſionem vel in quaſi poſſeſſionem inductio ſeu traditio. Inſtituti dicuntur heredes ab aliquo in hereditatem ducti, & hoc in primo gradu, vt ff. de vulg. ſubſtit. l. j. in princip. Subſtituti verò dicuntur qui in locum inſtitutorum deficientiũ, id eſt, morientium ad hereditatem inſtituuntur, vt in ſubtutione pupillari. Inſtit. de pupil. ſubſtitut. in princip. Dicitur autem ſecundus gradus omnis qui ſequitur poſt primũ, & in ſimili not. C. de ſecundis nup. ſuper rub. & ff. de vulg. ſubſtit. ſuper rub.

Inſtitutionum liber dicitur quaſi inſtructionum, quia in his primis legum præceptis inſtruimur: vel quia in ſtatum humani vel romani iuris nos erigit: vt Accur. dicit in gloſſ. in prin. inſtitutionum vel inſtitutorũ.

Interdicta quomodo differant ab edictis, oſtendit Barto. in l. j. de ope. no. nun.

Interdictum de aqua quotidiana & æſtiua, datur habenti ius aquæ quotidianæ vel etiã æſtiuæ ducẽdæ ad prædia ſua, cum aliquis ducere prohibet, vt ff. eod. tit. l. j. in princ. Et quòd interdictum aliquando ſit prohibitorium, aliquando reſtitutorium, vt ſequitur, de hoc eſt caſus in d. l. j. §. j. & eſt prohibitorium & retinẽdæ poſſeſſionis: quandoque autem eſt reſtitutorium, ſecundum Specul. ibi idem, ver. alio modo. & §. præallega. vbi ſubdit prætor. Quotidiana autem aqua non tantum illa eſt quæ quotidiè ducitur, ſed illa eſt qua quis quotidiè poteſt vti ſi velit. Duo autem ſunt genera aquarum quę differunt. Quotidiana quæ duci ſolet aſſiduè, etiam ſi aliquã do ducta non eſt. Ea quoque dicitur quotidiana, cuius ſeruitus intermiſſione temporis diuiſa eſt. Sed aqua æſtiua ea eſt, qua æſtate vti expedit, ſicut dicuntur veſtimenta æſtiua, quibus interdum hyeme, plerunque tamen æſtate vtimur, vt habetur in l. præalleg. in principio.

Interdictum de aqua de caſtello ducenda datur habenti ius ducendi aquã de cãnali vel de caſtello: q̃ eſt diminutiuũ à cãna adirrigandũ, vide Spec. vbi ſuprà qui dicit hoc interdictũ haberi & bene. ff. de aqua quoti. & eſti. l. j. §. ait prætor. ij. de quo dic vt ibi, & in iij. §. & ſeq. vſque ad fi. l. vbi dicitur. Hoc interdictum neceſſario præpoſitum eſt. Nã quia ſuperiora interdicta ad eos pertinent qui à capite ducunt, &c. æquiſſimum viſum eſt ei quoque qui ex caſtello ducit (id eſt ex eo recepta-

cu

taculo quod aquam publicã ſuſcipit)interdictum dari, idq; à principe conceditur,alij nulli competit ius aquæ dandæ.vide ibi pulchrum textum.

Interdictum de aqua pluuiali arcenda,vel de aqua pluuia,imò non eſt interdictum,ſed actio ciuilis,deſcendens ex l.xij.tab. vt ff.de aqua plu.ar.l.ſi vſusfructus.& ibi notat,ſuper verbo, legitima.vbi allegatur l.Labeo. ff.de ſtatu.liber.Et dicit in tex. Sed & ſi fructuarius opus fecerit,per quod aqua pluuia alicui noceat,erit quidem actio legitima cũ domino proprietatis: an verò etiam vtilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcendæ ſit danda,quæſitum eſt, & magis eſt vt detur ſuppledicendũ.Si ergo facis aliquod opus in fundo tuo,propter quod aqua pluuialis nocere põt fundo vicini tui, datur contra te actio aquæ pluuiæ arcẽdæ,per quam tuis expenſis opus tenearis deſtruere,& damnum contingens emendare.Si verò poſſideas opus ab alio factum,teneris patiẽtiam præſtare vt deſtruatur.argum.l.j.& ij.§.iij.in fi.& l.ſi tertius.§.Celſus.verſic. ſi quis alius.ff.eod.tit.& Spec. ibidem.Et dicit Vlpian.in l.j.in princip.ff.eodem.Aquam pluuiam dicimus quæ de cælo cadit,& quæ imbre excreſcit,ſiue per ſe hæc aqua cæleſtis nocear,ſiue cum alia mixta ſit. Et ſequitur ibi ſtatim,Hæc autem actio locum habet in dãno nondum facto,opere tamẽ iam facto,ex quo damnum timetur,totieſque locum habet, quoties manufacto opere agro aqua nocitura eſt,id eſt, cùm quis manu fecerit quo aliter flueret,quàm natura ſoleret, ſi fortè mutando(aliàs immittendo)eam aut maiorem fecerit,aut citatiorem vel rapidiorem,aut vehementiorẽ, aut ſi comprimendo redundare fecerit eã.Nam ſi natura aqua noceat,ea actione non continetur,&in eadem l.dicitur,De eo opere quod agri colẽdi cauſa aratro fit,Quintus Mutius ait non competere hanc actionem.

Interdictum de arboribus cædendis,datur cõtra eos qui habẽt arbores, quarum folia pendẽt ſuper ædificia vel agrum, in quòd eis damnum inferant, & conſulitur eis quod huiuſmodi arbores ſuccidant, & ligna, & eas deglobent à terra vſque ad xv.pedes.Idem eſt ſi per radices minatur periculum, vt l. j.C.de interdic. Et hoc interdictum prohibitorium eſt. Si autem arbores ædibus alienis impẽdant,vtrum totas iubeat prætor adimi,an verò id ſolũ quod ſuprà extiterit? Rutilius ait à ſtipite excidendas,idque pleriſque videtur verius.Et niſi adimeret dominus arborem

Labeo

Labeo ait permitti ei cui arbor officit, si velit succidere eam, lignaque curtare, vt est text.in l.j. §. hoc interdictum ff.eod.tit. vbi subditur in § seq. Arboris appellatione etiam vites continẽtur Non solùm autem domino ædium, sed etiam ei qui vsumfructum habet, competit hoc interdictum, vt ibidem.

Interdictum de cloacis priuatis reficiendis. Si volés quis suam cloacam priuatam, vel etiam publicam, vel fistulas, vel meatus reficere vel purgare, vel de nouo facere, ab alio prohibetur, tunc prouisum est ei de interdicto de cloacis, quod est interdictum, publicè deputatum, & priuatum de priuatis cloacis, & est prohibitorium. Etiam est aliud restitutorium. s. quod datur contra immittentem in cloacam meam vel publicam, vel quod immissum in cloacam impedit, vel quo iubetur auferri quod immissum est, vt ff.de cloa.l.j. §.j.& §.deinde.& §. cloacæ.l.fi.eo. ti.& Spe. ibidem.versi. porrò. vide suprà cloaca.

Interdictum de fonte est quod datur ei qui duxit aquam de fonte hoc anno, nec vi, nec clam, nec precario de alterius fonte. l.vnic.in princ.vel lacu, puteo, piscina, fossa, stagno. *Hoc interdictũ* proponitur ei qui fontana aqua vti prohibetur, siue haurire, siue pecus ad eã appellere.l.vnica, præalleg.in princi. Et de istis omnib. seruitutibus datur hoc interdictũ: si tamen perpetua sit causa, vt colligitur ex §.primo dictæ l. vnicæ.& §. hoc interdictum de cisterna.in versic.denique à contrario sensu. Non autem datur confessoria actio, vt d.§.hoc interdictũ. vbi dicitur quòd de cisterna non habet perpetuam causam, nec viuam habet aquam. *Ex* quo apparet in his exigendum, vt viua aqua sit. Cisternę autem imbribus concipiuntur. Cætera vide in d. l.vnica. ff.de fonte, vbi dicitur in fi.l. De lacu, puteo, & piscina reficiendis, purgandis, interdictum competit, & omnibus personis datur, quibus illud de aqua æstiua.

Interdictũ fraudatorium est, quo tutoris creditor pupillo tenetur, vt si eũ consiliis fraudẽ participasse constabit vt fraudaretur. *De* hoc interdicto habetur.ff.de solutio.l.pupilli. circa prin. Hoc interdicto etiam tenetur qui fraudem participando emit à debitore qui non sit soluendo, vt §. item si quis in fraudem.instit.de actio.

Interdictum de glande legenda vel alio fructu, datur ei cuius glans vel alius fructus in fundum alienum ceciderit: vt l. vnica.ff.de glan leg. vt singulo tertio die legere & exportare liceat

leat. Et glãdis nomine omnes fructus continentur, vt dicitur in fi. eiusdem l. vnicæ.

Interdictum de itinere actuque priuato restituendo prohibitorium ad tuendas tãtummodo rusticas seruitutes, datur contra prohibentes aliquem vti seruitute sua, vt ff. eodem titulo. l. j. §. j. & datur confessoria contra negantem seruitutem, vt l. si forte. §. sciendum. ff. si seruit. vendic. Etiam aduersus eum qui alium iniustè prohibet sua vti seruitute: imò etiam tunc datur confessoria, vt dicto §. sciẽdum. l. prẽalleg. vnde datur mihi: quia in itinere, actu vel via priuata vsus sum hoc anno triginta dierum non vi, non clam, non precario. vt ff. eod. titu. l. j. §. hoc interdictum. & hoc si fuerit iure seruitutis, alias secus: vt ff. de aqua pluui. arcen. l. j. in fin. & ideo à te non debeo prohiberi quominus vtar interim vel tanto tempore quoadusque de seruitute constet. Ait enim prætor, Quo itinere actuque priuato, de qua agitur hoc anno, nec vi, nec clam, nec precario ab aduersario vsus es, quominus ita vtaris, vim fieri, vtif. eo. ti. l. prima, in princip.

Interdictum de libero homine exhibendo; cõpetit vnicuique de populo, ad petendum in publicum hominem liberum, cõtra & aduersus eum qui liberum hominem inuitũ captum dolo malo detinet in seruitute. Et proponitur hoc interdictum tuendæ libertatis causa, videlicet, ne homines liberi retineantur à quoquam pro exhibitione facienda, vt homo producatur in publicũ, & tangendi videndique hominis facultas præbeatur. Et exhibere est extra secretum habere. ff. eod. tit. l. iij. §. ait prætor. Hoc etiam interdictum cõpetit aduersus absentem, vt l. præalleg. §. j. & à quocunque hoc interdictum proponi potest, quia cuilibet de populo competit, & cuiusli bet interest ne hoc fiat. Nemo enim prohibendus est libertati fauere, vt ead. l §. hoc interdictum. j. & nihilominus lex facit accusari, vt eod. titul. l. j. in princip. vbi tex. inquit: Quem liberum dolo malo retines, exhibeas. & ff. ad legem faui. de plag. l. non statim. §. fin. & C. eo. tit. l. si fratrem.

Interdictum de liberis exhibendis seu deducendis, datur patribus contra eos qui liberos vel nepotes in potestate eorum existentes, sine eorum voluntate detinent. Vnde l. j. ff. eodẽ tit. sic ait, Ait prætor, qui quę ue in potestate Lucij Titij est, siis eave apud te est, dolove malo tuo factũ est quomin9 apud te esset, ita cùm eamve exhibeas. Hoc interdictum & illud de vxore deducenda, non solũ

sunt

sunt exhibitoria, sed etiam deductoria seu deductiua, quia per ea vxor, & liberi non tantùm exhibentur, sed etiam deducuntur, vt ff.eod.tit.l.iiij.§.j. de interdicto de vxore postea dicetur.

Interdictum de loco publico fruendo est publicæ vtilitatis causa propositum, quia tuetur vectigalia publica, quo prohibetur quis vim facere ei socióue eius qui conduxit locum publicũ frũendũ ab eo qui locandi ius habuit, quominus loco publico sibi frui liceat ex lege locationis vel conductionis, vt hæc habẽtur in l.j. §.j.& in ptincip.ff.de lo.pu.fru.

Interdictum de migrando datur inquilino, vt ipsè liberè cum rebus suis possit de habitatione migrare, si tamen locatori satisfaciat, & de pensione totius temporis. vt ff.eod.titul.l. j. §. si pensio.& de damno, si quod in domo conducta dederit. Sed etiam gratuito inquilino datur, colono autem non datur: vt ff.eodem titul.l.j. §.j.sed aliás ei extra ordinem subuenitur, si velit, non dico migrare, sed colonariam post tempus exactum derelinquere. Dicitur enim ibi in textu: Hoc interdictum proponitur inquilino qui soluta pensione vult migrare. Nam colono nõ competit, cui etiam extra ordinem subueniri potest, ergo infrequẽs est hoc interdictum. Si tamen gratuitam quis habitationem habet, hoc interdictũ vtile ei competit.

Interdictum de mortuo inferendo habet locum vt quis non prohibeatur mortuum inferre & sepelire, quo licet ei inferre &. sepelire, vt ff.eodem tit.l.j.in princ.vt si vti via prohibeatur, vel sepulchrum ædificare, vel lapides ad ædificandum per fundum ducere, vt ff. eodem tit.l.j.§.prætor ait.& §. item si mihi. §. ædificare.& §. final.&c.

Interdictum momentaneæ possessionis est quo agitur de possessione retinenda, sicut vti possidetis, vt ff. vti possidet.l.j. §.j.& vtrobique.de quibus infrà dicetur; vel quo agitur de possessione adipiscenda, vt ff. quorum bonorum.l.j. §.j.vt est quorum bonorum, quorum legatorum, vel quo agitur de possessione recuperanda, vt vnde vi.ff.eodem tit.l.j.parag.j. Et dicuntur momentaneæ possessiones, quia licet obtineat aliquis in possessione, tamen continuo elapso momẽto succumbere poterit in iudicio proprietatis, vt C.si de momentanea possessione fuerit appellatum.l.j. Et quod hæc sint interdicta momentaneæ possessionis, dic vt not. C. qui legitim. perso. habent in iudicio standi.l.momentaneæ. Et naturam

iſtorum prædictorum proſequere, vt not. in cap. paſtoralis. de cau. poſſeſ. & propr. & inſt. de interdict. per totum, prout etiam ſupradictum eſt, in prin. de interdictis. *Hoc autem interdicto* poteſt quilibet minor & ſi impubes ſit, etiam ſine tutore vti. ff. vnde vi. l. j. §. ſi filius.

Inſtitutū interpretatur Budæus ius nō ſcriptum, quod certum & inſignem aliquem habeat autorem: attamen nonnunquam etiam refertur ad ius ſcriptum, vt in §. ex non ſcripto. Inſtitutio. de iure natura. gent. & ciui.

Inſtratum dicitur omne veſtimē tum quod iniicitur & inſternitur. l. inſtrato. de verb. ſig.

Inſtructus, hoc adiectiuū ſignificat adiectionem, & hoc dupliciter, ſcilicet accеſſoriè & principaliter. Accеſſoriè cum res adiiciuntur quæ conſueuerunt accedere, verbi gratia: dicendo, fundum inſtructum: nam inſtrumētum fundi adiicitur accеſſoriè. Principaliter verò cum res adiiciuntur quæ nō cōſueuerunt accedere. verbi gratia, fundū inſtructū inſtrumēto patris familias, quando non eſt inſtrumentum fundi, adiicitur principaliter. concordat l. ſi cui fundus. ff. de fundo inſtructo. vbi dicitur quod extincto legato fundi, non extinguitur legatum inſtrumenti. Et ad §. ſi quis ancillas. inſtitutur. de legat. vbi dicitur quod extinguitur, dic quod intelligitur de inſtrumento accеſſorio fundi. l. ſi cui fundus. præallegat. in non accеſſorio. Et ratio huius duplicis ſignificati eſt voluntas proferentis declarata ex qualitate rei adiectæ, ſcilicet an ſit accеſſoria, vel nō, quia adiectiuum inſtructus, vt præmittitur, dupliciter accipitur.

Inſtructa domo legata quid veniat in hoc legatum, oſtendit Vlpi. in l. quæſitum. §. idem Pōp. & l. ſi ita: & l. Seiæ. §. vltim. de fund. inſtruct.

Inſtructi fundi appellatio quàm latè pateat, ſatis ſuperque conſtat ex titu. qui eſt de fund. inſtruct. & inſtrum. lega.

Inſtructam tabernam ſic diffinit Vlp. in l. inſtructā. de verb. ſig. quæ & rebus & hominibus ad negotiationem parata conſtat.

Inſtrumentum ſecundum Hoſti. in ſum. titul. de fid. inſtru. & ſecundum Specul. titu. de edi. inſtru. in princip. eſt ſcriptura ad aſſertionem ſeu probationem alicuius rei facta. Eſt autē inſtrumenti appellatio generalis, qua continentur omnia ea quibus cauſa inſtrui poteſt. Et ſic teſtamentum, codicillus, teſtimonia, & perſonæ teſtes, quibus cauſæ inſtrui debētur, loco inſtrumentorum habentur. l. j. ff. de fide inſtrum. & eſt gloſſ. in capi. cùm dilectus. de fid. inſtr.

fid.inſtr. *Dicitur* autem inſtrumentum, quia inſtruit, & documentum quia docet, vt l. prima præallega. Tamen inſtrumentum propriè dicitur ſcriptura ad memoriam alicuius confecta: ſiue charta. & ita ſumitur in auth. de inſtr. cau. & fi. Nam inſtrumenta fiunt ad memoriam perpetuã. ij. q. vj. ſaluberrimum. xxvij. quæſt. j. cap. omnes fœminæ. *Sed* aliter dicitur inſtrumẽtum apparatus fundi, quo exercetur poſſeſſio, & ita accipitur in l. quæſitum. ff. de fund. inſtru. Vnde inſtrumentorum quædã ſunt cauſa agrorũ colẽdorum, vt aratrũ, raſtrum, traha, quæ æquandis ceſpitibus trahuntur. Alia colligendorũ fructuũ, vt ſucculus, quo cardones & herbæ inutiles excidũtur, & ſimilia, vt falces fœnariæ, falces meſſoriæ, & falces putatoriæ, ligones, torcular, corbes, quali vindemiatorij, quibus vindemia portatur. Cauſa ſeruãdi fructus, vt dolia, granaria, caſellæ, in quibus fructus reponuntur. ſ. cellulæ granariorũ. Vnde inſtrumẽtũ capitur tripliciter, vno modo latiſſimè, & ſic omne vas vel ſuſceptibile in conſtructione domus vel fundi vſitatum dicitur inſtrumentũ. Secũdo latè pro omni eo quod cauſam inſtruit, vt ſcripturæ, teſtes, facit c. peruenit. extrà, de teſtib. cog. facit l. notionem. §. inſtrumẽtorum. ff. de ver. ſig. Tertio ſtrictè ſolum pro ſcripturis, vt in tit. de fid. inſtru. Et ſic differũt teſtes ab inſtrumẽtis, quia probatio teſtiũ fit viua voce, ſed inſtrumentum voce mortua. Ex quo ſequitur quòd ſtatutum diſponens quòd producens falſum inſtrumentum puniatur in decem, non habet locũm in producente falſum teſtem, quia ſtatuta ſunt ſtrictè intelligenda, facit cap. ex literis. de ſponſa. *Sunt* autem inſtrumẽtorũ duæ ſpecies. Nam aliud publicũ, aliud priuatum inſtrumentum. Publicum eſt ſolennis & ritè ordinata ſcriptura, per authenticæ perſonæ manum publicè facta, ex cauſa memoriæ. cap. ſcripta. de fi. inſtru. Et ſunt illa de ſolennitate quæ faciunt inſtrumentũ publicum & authentieum regulariter, vt ſcilicet præponatur nomen Imperatoris & annus imperij, nomen conſulis, & annus conſulatus. Hodie verò ponitur nomẽ ſummi Pontificis cum aliis ſeptẽ, vt ſunt annus domini, indictio, menſis, dies, locus, cum nomine notarij, &c. de cuibus not. gl. in l. generali. C. de tab. lib. x. Et dicitur publicum inſtrumẽtum quia iudicis auctoritate, eſt exemplificatum & authenticatũ, vt in c. cùm dilecta. de confir. vti. vel inuti. Itẽ publicũ inſtrumentũ, quia authentico ſigillo

est sigillatū, vt c.j. de fide instr. Item dicitur publicū instrumē tum, quod in iudicio dicitur, seu scribitur apud acta publica, & valet etiam per quēcūq; scriptū sit. de proba. quoniam. Itē dicitur publicū instrumen tum, quod habet subscriptionem trium testium viuētium, vt c. scripta. præalleg. Item dicitur publicum quod de archiuo publico vel de armario producitur, vt liber censualis in quo scribuntur census, vel liber annotationum, & ei creditur si habet publicum testimonium, scilicet quod iudex confiteatur illud de archiuo publico esse productū. c. ad audientiam. §. nos igitur. de præscrip. vbi dicitur quòd Papa credidit cuidā libro censuali. Et cuilibet instrumento fides adhibetur, vt patet per iam dicta & per multa alia iura: Instrumentum priuatū est ℘ per manum priuatā confectū est, vt à tabellione, non tamen in forma publica scriptū, vt quia nec nomen Imperatoris, nec Cōsulis, nec Papę, (de quibus suprà proximè dictū est) apposuit. vt C. qui po. in pig. hab. scripturas, vt ibi not. Et tale instrumētū debet habere triū testiū subscriptionē d. l. fi. Et priuatum instrumentū à quocūq; sit scriptum nisi aliquod dictorum modorū sit roboratū non valet. Instrumētorum priuatorū tres sunt species. Nam aliquando quia facit scripturam tibi tantum, aliquādo tibi & alij, & aliquando alij tantū. Illi scripturæ quā quis facit sibi vel pro te, nulla fides adhibetur, vt C. de prob. l.j. Si autem fecit scripturā contra te, puta creditori de eo ℘ accepisti ab ipso, creditur ei contra te. vt j.q. vlti. saluberrimum. Si autem tibi & alij facit scripturā, sicut est codex rationum tuarum, & interdum creditur, vt x.q.ij. Est autem aliquod instrumentum guarentigiæ vel guarentigiatum, videlicet quod habet executionē paratam, vt si cantet aliquem esse debitorem alterius, statim eo exhibito in iudicio, iudex executionem facit, vt fit communiter Papiæ. De his no. in l. à diuo Pio. ff. de re iudic. Ergo dicitur ab instruo, quia eo mediante causæ instruuntur.

Insula præter illam notam significationem, significat etiā domū in vrbe ab aliis domibus seiunctam. Cornel. Tacit. Germani suam quisq; domum spatio circundat, nullis cohærentibus ædificiis, more insularū. Festus quoq; Pomp. Insulæ inquit, dictæ propriè quæ nō iunguntur cōmunibus parietibus cū vicinis, circuituq; publico aut priuato cingūtur: à similitudine videlicet earum terrarū quæ fluminib⁹ aut mari imminent. In hoc significatu crebrò

bro reperitur insula apud Iurisconsultos. Vnde insularius dominus siue custos huiusmodi insulæ.

Insula tribus modis capitur. Primo pro domo in mari posita, quia in salo, id est in salso posita est, secundum Isidorum, & not. glos. in § insula. Instit. de rerum diuisione. & vide Bartolum in tractatu de insulis. Secundo sumitur pro qualibet domo. vt in l. insulam. ff. de verborum obligatione. & l. iij. §. effracturæ in. ver insulis. ff. de offic. præfecti vigi. non tamen propriè est insula, vt dicit glo. in d. §. effracturæ. Tertio modo dicitur insula locus vndique circundatus aqua, vt l. adeo. §. insula. & ibi glos. ff. de acquir. rerum domi. & not. Bart. in suo tract. de insulis. in prin. Et de hoc vide inst. de rerum diuisi. vbi in glossa ponitur alia diuisio. §. insula.

Insulæ Festus ait esse domos, quæ vicinorum communibus parietibus non coiunguntur, sed quoquo versum vel priuata vel publica area ambiuntur. In hac significatione vsi sunt Iurisconsulti. cùm insulam pro domo posuere. vt in d. §. effracturæ. Inde insulari, insulæ custos.

Insularij serui sunt qui in insula retinẽt. vt l. in lege. ff. de ver. sig.

Integer homo duobus modis dicitur, vno respectu corporis, vt in §. his autẽ. inst. ad l. Aqui. altero respectu nominis, morũ & famæ. l. iiij. de popul. actionibus.

Intentio siue capitulum in iure dicitur illud quod intendit probare per testes is qui inducit eos. Sumitur intentio & alio modo, vt in l. si quis intẽtione. de iudi. Refertur & ad libellũ seu petitionem actoris in scriptis, vt instit. de actio. §. si quis agens. & parag. si minus.

Intercalare est inserere & supra numerum addere. l. iij. de minor. vnde intercalaris dies, id est interpositicius, qualis qui mensi Februario anno bissextili additur. Mensem tamen intercalarem dixere tam eũ qui intercalatur, quàm in quo intercalatur, vt vtroque sensu videtur locutus Iurisconsul. in l. cùm bissextus. de verb. signi. id quod Bud. & Alcia. noster animaduerterunt.

Intercedere propriè idẽ est quod pro alio preces fundere, sumitur tamen communiter in iure pro interuenire.

Intercessor dicitur qui pro alio preces facit & fundit. Item dicimus intercessorem illum qui intercedit & interponit se inter debitorẽ & creditorem ad hoc ꝙ ei pecunia mutuetur, & est quasi fideiussor & constitutor.

Intercidere pro deficere. l. intercidit. de cond. & demonst.

Interdicere propriè est denuntiare & prohibere, vt instit. de interdic. § j. Sæpe tamen vtimur

pro interdicto agere, vt in l. iij. §. si quis dolo. de tabul. exhib. *I*nterdicere etiam Prætor dicitur, cum interdictum reddit, quod annotauit *A*ccurs. in l. j. de loco & itin. publ.

*I*nterdicere aqua & igni, require suprà, Aqua & igni.

*I*nterdicti in titu. de interd. & releg. accipiendi sunt ij, quib. interdictum est.

*I*nterdictũ olim nihil aliud erat quàm quædam formata & solennis conceptio verborum, quibus prætor aliquid fieri iubebat vel prohibebat, quod tunc maximè faciebat, cùm de possessione vel quasi possessione inter aliquos contendebatur, vt instit. de interd. circa princ. & ff. eod. tit. & dicitur interdictum, quasi inter duos dictum, vel redditum. vt inst. eod. §. *I*sunt tamen. in fi. Vel secundum aliquos, dicitur ab interdicendo, id est, prohibendo, quòd non placet, cùm per interdicta nõ semper prohibeat. imo aliquando aliquid fieri iubeat iudex, vt instit. eodem titul. §. j. Differebat autem interdictum ab actione, quia solennitas actionum erat inducta de iure ciuili, interdictum autem à iure prætorio, vel secundùm *A*zo. quia in actione verborum solennitas non formabatur in singulorum personis, sed erant generaliter in omnium personis formata solenniter verba. In interdictis autem quot erãt homines qui volebant ea proponere, tot eis desiderantibus & petentibus formabantur verborum solennitates vel conceptiones, quibus contra suos aduersarios in causis suis vtebantur, quas interdicta vocabant. de hoc no. insti. eod. tit. in prin. & ff. eod. super rubr. Hodie autem inter actiones & interdicta, nulla est differentia, vt in stit. eod. tit. §. fi. Est ergo interdictum actio in factum prætoria id est à prætore inuenta. *E*t aliquod nomen sortitur ab inuẽtore, vt *S*aluianum. Aliquod à principio formæ verborum, vt quorum bonorum, quorum legatorum, vti possideris. Aliud à materia de qua tractat, nomen accipit, vt ne quid in loco sacro fiat, de locis & itineribus publicis, vt ne quid in loco publico, & itinere publico fiat, de loco publico fruendo, &c. Vnde interdictorum aliud peritoriũ, aliud possessorium, & aliud mixtum. *D*e peritorio. ff. eo. tit. l. interdictorum. §. quę dã. De mixto. ff. de aqua quot. & æstiu. j. §. fin. *D*e possessorio, instit. eod. ti. §. sequens diuisio. *E*t huius interdicti tria sunt membra, quia aliud interdictũ possessorium datur pro adipiscenda possessione, aliud pro recuperanda, & tertium pro retinẽda. Primum competit ei qui non fuit ante nactus possessionem

nem,& illud eſt triplex.ſ.quorum bonorum, quorũ legatorum,& Saluianum.Primum cõpetit heredi , vel filio emancipato pro poſſeſſione hereditatis,à prætore petita. Nam filius emancipatus de iure ciuili non admittebatur ad hæreditatem paternam, ſed quia emancipatus, ita eſt filius ſicut in patria poteſtate exiſtens, ideò prætores(id eſt magiſtratus à populo Romano creati gratia emendandi defectus legis xij. Tabularum ſecundum æquitatem,(dum tamẽ nõ tollerent diſpoſitionem iuris ciuilis)ſtatuerunt iure prætorio emancipatum admittendũ ad res vniuerſas corporales, nec nõ ad iura incorporalia. Et datur directũ de iure prætorio, vtile vero de iure ciuili. Et eſt effectus huius interdicti quod ex eo filius emancipatus agere poteſt cõtra poſſeſſorem rerũ paternarũ ſic cõcludẽdo,Petotalem condemnari ad dãdum mihi talem rẽ cuius heres factus ſum de iure prætorio. Secũdum.ſ.quorum legatorũ,cõpetit heredi contra legatarios qui propria auctoritate legata apprehẽdunt , quorum ipſe debet eſſe diſtributor poſtquam Falcidiam deduxit. Vnde aliquis habet tres filios,& domũ & vineam , domum legat primo,ſecundo vineam, & tertiũ heredẽ vniuerſalẽ inſtituit,qui nihil reperit in hereditate. Debet ergo tertius habere falcidiam, id eſt quartam partem hereditatis,& ſic deducta quarta parte à domo,& à vinea, ille tertius diſtribuit aliis filiis primo , & ſecundo legata reſidua de manu ſua, quæ ipſi propria auctoritate nõ debent apprehendere. Eſt ergo effectus huius interdicti quod petat legatarios cõdemnari in omnib. legatis reſtituendis, quorum ipſe heres eſt.Tertium. ſ. ſaluianum competit locatori cõtra inquilinum qui deportat bona ſua de hoſpitio ſibi locato,nec reducit ad priſtinũ ſtatũ, quia omnia obligata ſunt hoſpitio tacitè pro cenſu. Secũdum.ſ.pro recuperanda poſſ. competit eiecto de poſſeſſione, & hoc tripliciter.ſ.vnde vi, de poſſeſſione immobili, vi bonorum raptorum ſpoliato re mobili , & quod vi aut clam cõtra eũ qui in ſolo alicuius ędificauit.Tertium.ſ.pro retinenda poſſeſſione interdictum poſſeſſoriũ competit contra moleſtantem aliquem in poſſeſſione, & eſt duplex, ſcilicet vti poſſidetis, quod competit inter duos qui eandem rem immobilem contendunt poſſidere , & vtrobi, quod gratia poſſeſſionis eſt inter duos ſuper re mobili. De his vide glo.quartã,& ſeptimã in ca.paſtoralis. de cauſa poſſeſſion.& proprietat.vbi plene.

Et nota optimam gl. & magistralem, in l. si quis in tantam. C. vnde vi. vbi ponuntur multi casus in quibus quis non incidit in pœnam huius nouæ cõstitutionis, si quis. Non enim dicitur agi vnde vi, sed ex illa constitutione: *Interdictorum* etiam quædam sunt publica, quædam priuata. Quædã simplicia in quibus alter est actor & alter reus, vt sunt restitutoria, vel exhibitoria. Quædam duplicia, in quibus par vtriusque litigatoris conditio est, nec quisquam actor vel reus præcipuè intelligitur, sed quilibet tã rei quam actoris partes sustinet, inst. de interdi. §. tertia, & §. duplicia, & ff. eodẽ titu. l. 2. vbi de hoc, & in l. 3. eo. ti. *Hæ* & aliæ diuisiones interdictorum plures ponunt, quæ sunt de libero homine exhibẽdo, ne quod fiat in loco sacro, sancto, & religioso, in flumine ripaue, & in flumine publico, de cloacis publicis, &c. vt infrà, de singulis dicetur in locis suis. *Sunt* autem interdicta publica nouem in vniuerso, secundum Spec. in trac. libellorum. ti. de cau. po. & proprie. §. quia verò. Alia omnia sunt interdicta priuata, quia propter vtilitatem priuatam inducta, & sũt in toto xxviij. secũdũ Spe. ibi. §. priuata. Ité interdictũ generale dicitur quando regnum terra aut villa interdicitur. Particulare vero quando vna ecclesia interdicitur, & hoc modo sumendo interdictum pro censura ecclasiastica.

Interdictum dicitur ab interdicendo, hoc est interim dicendo, vt Pau. lib. senten. v. ait. Quoties ergo Prætor non in perpetuum, sed ad tempus, donec plenior re iudicio de iure petitorij quæratur, aliquid edicit, proprie erit interdictum, qua ratione, & interdicta dicũtur, quæ causam quoque proprietatis habent, dum tamen per modum prouisionis inducta sint, vt de mortuo inferendo, de via reficienda, & de itinere actuque priuato, nõ enim hæc diutiorẽ morã requirunt: quod luculentius explicat Alcia. in l. j. de ope. no. nun.

Interdictum ne quid in loco sacro fiat, & sequentia omnia huiusmodi datur cuilibet ex populo, ad prohibendum ne fiat, cõtra quam prohibitionem si quid factum fuerit interdicto quod vi aut clam. suis sumptibus vel destruere cogetur omne quod factum fuerit, aut in pristinũ statũ reducere, vel reddere tenetur, vt ff. ne quid in loco pub. l. 2. §. prætor. Hoc autem verum est de hoc quod ipse fecit, vel mandauit, alias secus esset, vt ff. quod vi aut clã. l. si alius. Vbi hæc interdicta locum habeãt, significatio ipsorum nominum denotat, vt popu-

pularis actio est qua ius populi tuetur, vt ff. de pop. act. l. 1. Et dic, vt ibi in rub. & ff. de iurisd. om. iud. l. si quis illud. Et dantur etiam ad interesse, vt ff. ne quid in loc. pub. l. 1. parag. 1.

Interdictum ne quid fiat in loco sacro patet. Et quod ait prætor, ne quid i loco sacro fiat, nõ ad hoc pertinet quod ornamẽti causa fiat, sed deformitatis causa vel incõmodi est, vt l. j. para. quod ait, ff. eodem ti. vbi etiam l. 2. dicit. In muris itemque portis & alijs sacris locis aliquid facere ex quo damnũ aut incommodum irrogetur, non permittitur.

Interdictum ne quid fiat in loco religioso, patet similiter.

Interdictum ne quid fiat in loco publico, vel itinere, hoc interdictum prohibitorium est, & tam publicis vtilitatibus quã priuatorũ per hoc prospicitur, loca enim publica vtiq; priuatorum vsibus deseruiunt iure scripto ciuitatis, vt l. 1. §. 1. ff. eo. tit. vbi sequitur, Publicũ locũ Labeo diffinit, vt ad areas, ad insulas, ad agros, & ad vias publicas itineraque publica pertineat. Hoc autem interdictum ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio non pertinet. In his enim neque facere quicquam nec prohibere priuatus potest. Res enim fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. Si quis ergo i his aliquid faciat, neq; quaquam hoc interdictum locum habet, sed in hac controuersia præfecti eorum iudices sunt, quia hoc interdictum ad ea loca pertinet quæ publico vsui destinata sũt, vt l. 1. præal. para. 2. & 3. De hoc vide ibidem plura eadem l. & eo. ti.

Interdictum ne quid fiat in mari vel flumine publico ripaue eius quo peius nauigetur, aut in via publica quo peius eat, hoc interdictũ datur perpetuo omnibus, & in omnes habet condẽnationem in id quod actoris interest, vt l. 1. in fin. ff. de via pu. & itinere publico reficiendo, & si quid in ea factum esse dicatur, vbi lex secunda ponit, viam publicam populus non vtẽdo amittere non potest, & l. fi. dicitur. Qui viã publicã exarauerit ad munitionem eius solus compellitur. Item flumẽ à riuo in magnitudine est discernendũ aut æstimatione circum colentium. Itẽ fluminũ quædam sunt perennia quędã torrentia. Perennia sunt quæ semper fluũt, torrens est quod ex hyeme fluit, & si aliquando in æstate. Etiam est flumen publicum, & flumen priuatũ, & ripa, quæ omnia describuntur in tex. & glos. in l. 1. ff. de flu. & ne quid in flu. ripaue eius fiat quo peius nauigetur.

Interdictũ ne quid fiat in flumine publico vt aliter fluat quã-

priori æstate fluxit, id est, vt aqua fiat altior, depressior, & rapidior cum incommodo accolentium, vt ff. ne quid in flu. publi. l. prima. in prin. §. quod autem ait.

Interdictum de no. oper. nun. datur ei qui prohibetur ędificare postquam satisfecerit, vt ff. eo. tit. l. prætor ait. §. hoc autem interdictum, nam hoc interdictum competit si in solo suo ædificat, aliter locum habet remissio, vt ff. eo. tit. l. non solum. §. sciendum. & tunc non potest vltra ædificare, nisi constet eũ habere ius ædificandi, vt in §. præal. Hoc interdictum, etiam datur in eũ qui non satisfecit vt ædificet, vt ff. eo. tit. l. de pupillo. §. si plurium, & §. meminisse, & tenetur desistere etiam si ius ædificandi habet, vt ea. l. §. 1. & §. si is cui. Et si post ædificauit, totum suis sumptibus tenetur demoliri, vt ff. eo. titul. l. stipulatio. §. siue autem. Et interdictum. de no. ope. nuntiat. Iurisc̃onsultus nominat edictũ l. 1. ff. eo. tit. vbi dicit, Hoc edictum remedium q̃ operis noui nuntiationis aduersus futura opera inductum est, non aduersus præterita, hoc est aduersus ea quæ nondum sunt facta ne fiant. Nam si quid operis factum fuerit quod fieri non debuit cessat edictum de no. ope. nuntia. & erit transeundum ad interdictum quod vi aut clam factum erit, vt restituatur. Et hæc nuntiatio non habet necessariam aditionẽ prætoris. Potest enim quis nũciare nouũ opus, etsi prætorẽ nõ adierit. Itẽ potest fieri proprio, & alieno nomine, & omnibus diebus, etiam aduersus absentes inuitos, & ignorantes, vt hæc clare ponit tex. l. a. post prin. ff. eo. vbi subditur, Opus nouum facere videtur, propter quod locũ habet nuntiatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahendo aliquid pristinam faciem operis mutat. Et hoc interdictum non omnia opera complectitur, sed ea sola, quæ solo coniuncta sunt, quorum ædificatio, vel demolitio videtur opus nouum continere: ergo non pertinet ad hoc edictũ si quis in fũdo alterius meteret, vel arborem succideret, vel vineam putaret, licet opus faceret, quia solum ad ea opera, quæ in solo fiunt pertinet, nec locum habet si quis vetus ædificium fulciat, quia non opus nouum facit, sed veteri sustinendo remedium adhibet, vt l. 1. præalleg. §. opus nouum. cum sequent. Subdit, Nunc videamus quibus ex causis fiat hæc nuntiatio, & quæ personę nuntient, & quibus nuntietur, & in quibus locis nuntiatio fiat. & quis sit effectus nuntiationis, quæ per ordinem vide ibidem. in d. l. 1.

Inter

Interdictum de precario (quod restitutorium est, vt ff.eod.tit. l.ij. §.j.) datur ei qui precario rogauit , & precario habet, imò etiam si non rogauit dum tamen possideat, vt ff.eo.ti.l.in rebus.§.j. & per totam legem. Precarium videtur rogare & habere si rogauit pro se, & habet pro suo, vel rogauit procurator suus vel negotiorum gestor, & ipse ratum habet , vt ff.eo.tit.l.certè.§.j. dum tamen accipiat in personam suam cõtractum, aliter non, vt ff.de acquir. poss. l. possessio. §. finali. datur etiam contra eum qui dolo fecit, vt ff.eod.tit.l.quæsitum.§.eum quoque. Et quid sit precarium require loco suo, imò dic vt legitur.ff.de preca.l. j. vbi strictè accipitur, secundum Accur. & C.de præscript, xxx. annorum. l. ij. vbi largè capitur.

Interdictum quod vi aut clam datur aduersus eum qui in loco alterius aliquod opus constru xit vel destruxit , dum tamen sit factum in solo.ff. eod.tit.l.j. §. hoc interdictum. Etiam si vi, id est, per violentiam, aut clam, id est occultè sine notificatione alteri facta fecit , cùm timeret ne si sciret , sibi prohiberetur, vt ff.eod.tit.l.j. Compellitur autem per hoc interdictũ quod destruxit suis sumptibus reponere in pristinum statum vel quod constructit de ponere. Idem si alteri mandasset opus fieri , quia ego teneor ad opus destruendum & ad impensas.ff. eodem tit.l.aut qui aliter. §. hæc verba. Si tamen alius fecit, & ego possideo, tunc teneor ad patientiam præstandam vt opus tollatur. ff.eod.ti.l.si alius.in princip. Et hoc interdictum est restitutorium, per quod occursum est calliditati eorum qui vi aut clam quædam moliuntur & destruunt ; iubentur enim restituere ea , & parum refert vtrũ ius faciendi habuerit quis, an non. Siue enim ius habuerit, siue non, tamen tenetur interdicto hoc qui vi aut clam fecit. Tueri enim ius suum debuit, non iniuriam committere, vt l.j.§.j.ff.quod vi aut clam. & sequ. §. hoc interdictum. ad ea sola opera pertinet quæcunque in solo vi aut clam fiunt. Et infrà, vi factũ videri. Quintus Mutius scripsit , si contra quam quis prohiberetur fecerit. Et placet hæc definitio Vlpiano , Pædio & Pomponio , vt ibidem dicitur. Sed Aristo. ait eum vim facere, qui sciens se prohibitum per vim mollitus est , ne prohiberi possit. Et idem sentit Labeo ibidem. Sed l.iij.§. fina. eodem titu. clam facere, Cassius scripsit eum qui celauit aduersariũ, nec ei denuntiauit, si modo timuit eius cõtrouersiã, aut

debuit

debuit timere. Aristo.putat eũ quoque eiam facere qui celandi animum habet eum quem prohibiturum se intellexit, & id existimat aut existimare debet se prohibitum iri.

Interdictum quorum bonorum à prætore inuentum est, & datur filio emancipato aduersus heredem vel possessorem vel contra illum qui pro herede vel possessore possidet, ad vniuersa bona adipiscenda, non ad singulas res. Et cum sit quoddam directum & quoddam vtile, directũ datur ei qui est bonorum possessor. Vtile datur ei qui succedit iure ciuili ex testamento vel ab intestato, & hoc est interdictum restitutorium, & adipiscendæ possessionis. ff. quorum bono. l. j. §. hoc interdictum. Sunt ergo interdictorum quędam recuperandæ possessionis, quædam retinendæ, & quædam adipiscendæ: vt supra in principio præmissum est, & hic describitur.

Interdictum quorum legatorum competit heredi ad repetendum legata quæ sine voluntate eius legatarius occupauit: repetet itaque heres vt deducat falcidiam, alioquin si repeteret statim restituturus exceptione doli poterit remoueri, & hoc interdictum vulgò sic appellatur, & est etiam adipiscendæ possessionis. l. j. in prin. ff. quo. lega. & qui nõ restituit, in id quod interest, debet condemnari, vt l. fin. § ex hoc interdicto. ff. eod. tit.

Interdictum de ripa munienda merito præpositum fuit, nam ripas fluminum publicorum reficere & munire, vtilissimum est, ne ob id omissum nauigatio deterior fiat: vt l. vnica. parag. j. de ripa muni. & sequitur in parag. ij. De hoc interdicto expressum est, vt dãni infecti in annos decem viri boni arbitratu vel caueatur vel satisdet, dabitur autem satis vicinis. Et in fine dicit text. Illud notandũ est, quòd ripæ lacus fossæ stagni muniendi causa nihil prætor cauit, sed idem erit obseruandum quod in ripa fluminis muniendæ.

Interdictum de riuis est vtilissimum, quia riuos, specus, & septa reficere & purgare prætor aquæ ducendæ causa permittit, dum tamen non aliter aquã ducat quàm priore æstate fluxit: vt l. j. in prin. ff. de riuis. Et sequitur in parag. ij. Riuus est locus per lõgitudinẽ depressus quo aqua decurrat, cui nomen riax. Specus autem est locus ex quo despicitur, inde spectacula sunt dicta. & dicit ibi gl. Specus est locus altus à terra ædificatus, ex quo ducitur aqua. ff. eo. titu. l. Seruius autem. Sed quando ponitur p fossa quare cipitur & colligitur aqua. Et in auctoribus ponitur pro lo

co

ço vmbroſo tenebroſo, ſecundum *Azo.* ſed ſecundum Hugo. dicitur ſpecus eſſe fouea habens vndique locum eminẽtiorem, vnde poſſit proſpici aqua in fundo collecta, vt ff. de aqua plu. arcen. l. ſupra iter. & capitur pro ſubterraneo meatu. l. Seruius. in princip. & §. j. eodem titu. Septa vero ſunt quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine cauſa, ſiue ea lignea ſunt ſiue lapidea, ſiue de alia qualibet materia. ff. de riuis. l. j. §. ait. Et ſubdit textus. Incile eſt locus depreſſus ad latus fluminis, ex eo dictus, quòd incidatur.

Interdictum ſaluianum competit domino fundi aduerſus colonum in ſua domo habitantem & eius heredes de rebus coloni tacite pignoratis pro mercedibus, quas colonus in fundum intulit: vt ff. eodem titu. l. j. vbi textus inquit, Si colonus ancillam in fundum pignoris nomine induxerit, & eam vendiderit, quod apud emptorem ex ea natum eſt, eius apprehendendi gratia vtile interdictum reddi oportet.

Nam vtile datur rei contra extraneum poſſeſſorem pro adipiſcenda poſſeſſione corũ quæ tacite locatori ſunt obligata. *D*ifferunt autem interdictum ſaluianum, & actio ſeruiana, quia intentans actionem ſeruianam ad rem ſibi obligatam reſtituendam, debet probare huiuſmodi rem in bonis coloni fuiſſe eo tempore quo res fuit illata. Sed hoc non eſt neceſſarium in interdicto ſaluiano, imò ſufficit probare talem rem fuiſſe illatam: item dicit gloſſ. in §. item ſeruiana. inſtit. de actio. quòd in ſeruiana oportet quòd creditor probet de rebus dominum fuiſſe tempore obligationis, ſed in ſaluiano ſufficit, quòd probet eũ poſſe diſſe, nam omnia poſita ab ipſo colono, tacite ſunt domino fundi obligata.

Interdictum de ſepulchro ædificando locum habet vt quis nõ prohibeatur ædificare ſepulchrum quo licet mortuum inferre; vt ff. de ſepul. ædifi. & mor. infe. per totum.

Interdictũ de ſuperficiebus quod etiam actio nuncupatur, proponitur duplex, exemplo interdicti vti poſſidetis. Tuetur itaque prætor eum qui ſuperficiem petit, & defendit, veluti vti poſſidetis interdicto, & omnia quæ in vti poſſidetis interdicto ſeruantur, hic quoque ſeruabuntur, vt in l. j. §. proponitur. ff. de ſuperficie. vbi etiam in l. ij. dicitur, Superficiarias ædes appellamus quæ in conducto ſolo poſitæ ſunt, quarum proprietas & ciuili & naturali iure eius eſt cuius & ſolum.

Interdict

Interdictum de tabulis exhibendis datur omnibus quibus aliquid est scriptum in tabulis vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue sint heredes, siue legatarij, siue fideicõmissarij. Et pertinet hoc interdictũ nõ tantum ad testamenti tabulas verum etiam ad omnia quę ad causam testamenti pertinent, scilicet codicillos, vt l.ij.§. hoc interdictum.ff.de tab.exhib.

Interdictum vt in flumine publico nauigare liceat, est quo prospicitur ne quis in flumine publico nauigare, nauim ratemue agere, vel in ripa onerare prohibeatur, sed vt per lacum, fossam, stagnum publicum nauigare liceat, vtl.vnica.§.j.in princ.ff.eod.titul.vbi subdit Vlpia. *Lacus* est qui perpetuam habet aquã. Stagnum est quod temporalem continet aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerunque hyeme colligitur. *Fossa* est receptaculum aquæ manu factum. Possunt autem hęc esse publica, & non publica. Planè qui lacum vel stagnum conduxit, si piscari prohibeatur, vtile interdictum ei competere *Sabinus* cõsentit, & *Labeo*, ergo & si à municipibus conductum habet, æquissimum erit ob vectigalis fauorem eum tueri, vt l.vnica. præalleg.ff.vt in flumi.publ.nauig.liceat.

Interdictum vnde vi, locum habet cùm quis possessionem soli per vim amisit, & datur directe contra deiectorem illi qui vi de possessione alicuius rei immobilis deiectus est sine omni causa, vt restituatur ei possessio de qua deiectus est, & omnia ablata, imò dato quòd ibidem esset aliqua quæ penes violentum fuerit mortua: vel aliquę res quæ casu fortuito perierunt, non propter hoc liberabitur, sed in totum condemnabitur ad earum æstimationem, quia nec mortalis, nec fortuitus casus liberat deiectorem. Dicit enim l.j. C. vnde vi. Rectè possidenti, ad defendendam possessionem quam sine vitio (supple maximo) tenebat, inculpatæ tutelæ moderatione illatam vim propulsare licet, & ibi no. & ff.de vi & vi arm.l.prima.§.vim vi, quid sit vim vi repellere. Et est hoc interdictum annale, quia post annum non tenetur nisi in quantum peruenit ad eum. Ex constitutione autem grauius tenetur qui mihi feciſſe detegitur, vbi dolus prohibetur perenniter, & ignorantia excusatur.

Interdictum de vi & vi armata, cum interdicto vnde vi, datur & proponit ei qui vi deiectus est. Fuit enim æquissimum vt deiecto subueniri, ergo ad recuperandam possessionem hoc interdictum inuẽtum est. Ne quid enim per vim admis-

tatur

catur in legibus prospicitur publicorum & priuatorum necnõ cõstitutionibus principum, vt l.j.ff.eodem titulo.§. hoc interdictum.& §.sequẽ. vbi dicitur, Hoc interdictum non ad omnẽ vim pertinet, verùm ad eos tantum qui vi de possessionibus deiiciuntur,& ad solam atrocẽ vim,& ad eos qui de solo deiiciuntur vel de re solo cohærenti,vel de ædificio,etiam si à superficiaria insula quis deiectus fuerit,apparet hoc interdictum locum habere.Sed ad res mobiles non pertinet, vbi furti vel vi bon.rap.actio competit.Cætera vide in l præal.

Interdictum vti possidetis locum habet in rebus immobilibus, scilicet,si de fundi, vel ædium possessione contenditur.instit. eo.ti.§.sed interdicto.Nam ibidem in §. retinendę dicitur.Et quia longe commodius est possidere quàm petere, ideo plerunque & ferè semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Habet etiam locũ in incorporalibus, vt in quasi possessione,& datur possidenti ciuiliter & naturaliter, vel etiã quasi possidenti gratia retinendæ possessionis,& proponitur quoties inter litigatores contentio est vtrum possideant, quia alteruter magis se possidere affirmat.Est autem hoc nomen vti possidetis propriè ad immobilia accommodatum, quia solum illa dicuntur propriè possideri,eo quòd eis quis pedibus insistat,indę enim appellata est possessio, vt in l.j.ff. de acquir.possess.

Interdictum vtrobi idem est cum interdicto vti possidetis, nisi quòd in hoc differunt, quia illud locum habet,cùm quæstio est de retinenda possessione rerum mobilium, vt ff.vtrobi.l.vnica.§.hoc interdictum.

Sed vti possidetis locum habet cùm quæstio est de retinenda possessione rerum immobiliũ, vt suprà dictum est. Et componitur secundum *Azo.* & *Accur.* in gloss.l.j.præalleg. ex vtrum & vbi, ponitur vbi pro apud, & vtrum, pro quem,quasi dicat,prætor, apud quem est res mobilis,nec vi,nec clam,nec precario,ab aduersario tempore litis motæ ei vim fieri veto quominus eum inducatis.Rite enim hoc nomen vtrobi est ad mobilia introductum. Nam mobilia propriè dicũtur apud vel penes nos esse.vnde *Accur.* in gl.vbi suprà,quærit quare diuersa nomina dantur his interdictis. Et respondet,quia immobilia propriè dicũtur possideri. Nã possessio dicitur quasi pedum positio,ergo merito datur eis vti possidetis, quod ad mobilia aptari non potest,nisi hodie, quando abusiuè mo-

bilia

bilia dicuntur possideri. Vel secundum alios dicitur interdictum vtrobi, propter verba solennia olim in hoc iudicio vel edicto reddita. s. vtrobi, id est: vtrum ibi vel ibi fuerit possessio, vel alibi: & plures solennitates circa hoc, quæ hodie non sunt in vsu fuere. Et hoc interdicto prætor iubet induci eum in possessionem qui ex duob⁹ potior fuerit, & per maiorem partem anni possederit, secundum Accur. in gl. j l. præalleg. ff. eod. ti.

Interdictum de vxore ducenda marito, datur marito aduersus eum qui dolo eam detinet sine voluntate mariti, licet ipsa volẽte. ff. eo. ti. l. j Alia interdicta patent & exponuntur suis verbis inclusis.

Interdictum & cessatio quomodo differant, patet, quia per interdicta prohibetur administratio sacramentorum, paucis exceptis, quod tamen non fit per cessationem, in qua solùm cessatur à diuinorum solennitate.

Interdum dicitur fieri quod fit inter diem, id est de die in diem.

Interemptor, id est mediator in emptionibus.

Interesse mea, est mihi expedire vel me damnum vel lucrum quod facere vel capere potui, non feciſſe vel non recepiſſe, vnde hoc verbum interest, impersonaliter potest poni in construction e. Et quandoque construitur cũ pronominibus possessiuis, & tunc exigit ablatiuos fœminini generis hoc modo, mea interest debitum solui die statuto. Similiter dicitur, tua, sua, nostra, vestra interest. Et illorum pronominum ablatiuos regit, caprum propertinet. Cùm verò construitur cum cæteris dictionibus, tunc exigit genitiuum singularem vel plurale: verbi gratia, illius interest rem suam non perire. Regis interest regnum suum gubernare, reipublicæ interest, ne crimina maneant impunita, litigatorum interest iustum habere iudicem vel fauorabilem. Item interesse hoc verbũ pro nomine neutrali ponitur, & quandoque significat damnum quod euenit, quandoque lucrum amissum. Damnum quo accidit: verbi gratia. Persuasisti familiæ meæ, quòd de domo vel possessione cederet, quo facto damnum mihi euenit, tu teneris ad interesse mihi præstandum, id est damnum quod passus sum, resarciendũ. Item de lucro amisso ponitur exemplum. Debuisti mihi soluere centum aureos Romæ, tu soluere desideras Basileæ, æstimandum est quantum interfuerit meam pecuniam suo loco mihi solutam fuisse: id est lucrum quod ex mea negotiatione in eo loco facerem potuissem

tuiſſem. Et hæc actio per quã hoc fit, dicitur arbitraria loci. Sed notandum quãuis lucrum amiſeris, nõ ideo damnũ paſſus es, quia damnum dicitur à demendo, ſcilicet quando ex facultatibus aliquid demitur, aut ex propria ſubſtantia demi nuitur, ita quod damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decreſcit, non quando non accreſcit rebus tuis. Vnde interesse eſt damnum emergẽs vel lucrum ceſſans ſuper eo quod dari vel fieri omiſſum eſt, verbi gratia, in Papia dare mihi pecuniam promiſiſti tali die, & non feciſti, hic damni & lucri ratio eſt habenda. Damni, quia in mora fuiſti, & non ſoluiſti die tali ſicut promiſiſti, vnde non habui vt ſoluerem, quare pœnam incurri & dãnũ quod non incurriſſem ſi mihi loco & termino præfixis ſoluiſſes, nec damnum hoc paſſus eſſem. Lucri etiam conſideratio habẽda eſt, quia ſi mihi in loco & termino debitis ſoluiſſes, mercimonia cõparaſſem & multa lucratus fuiſſem. Eſt ergo intereſſe æſtimatio dãni quod taliter euenit, vel lucri ꝙ ceſſat ex eo quod aliquid tibi nõ datur vel nõ fit vt debet.

Intereſſe conuentum eſt, ſcilicet cùm nõ facis quod promiſiſti mihi, vel cũ non fecero quod promiſi tibi. Aliud intereſſe eſt commune, ſcilicet æſtimatio cõmunis dãni vel lucri quod euenit vel ceſſat. Aliud ſingulare: ſcilicet æſtimatio quæ euenit ex ſpeciali caſu vel vtilitate. vide de hoc Spec. in ti. de fruct & intereſſe.

Interlocutoria ſententia, require infrà, ſententia. Et breuiter eſt omne verbum iudicis faciens ad cauſam, vt not. in c. cum olim. de teſtib. & in auth. de litigioſ. §. ad excludendas. & l. j. ff. de re iudic.

Interpellare quandoque idem ſonat quod interrumpere, vnde dicitur quod per lit. conteſt. interpellatur, id eſt interrũpitur actio, poſſeſſio, vel prẽſcriptio. Itẽ interpellare idem eſt quod monere, vt dicẽdo: Dies interpellat pro domino, i. monet. c. potuit. in fi. de loca. & conduc.

Interpolare eſt in aliam formam mutare. & quodammodo mangonizare. Plautus in amphitrione, *Illic homo me interpolabit, meũmque os finget denuò.* Ambroſius ad Horatianum, Noſtrorũ peccatorum, in pœnis vitricibus interpolari. Vlpianus xxj. Digeſtorum, titulo de ædil. edicto. l. præcipiunt. Interpolant, inquit, veteratores, & pro nouitiis vendunt, id eſt, in habitum nouitiorum mutant. N.

Interpolare eſt in nouã formam mutare. l. præcipiunt. de ædilit. edi. tractum à fullonibus, qui poliendo curandoque vetera

vestimenta quasi nouam speciem à vetere fingunt.

Interpretatio est multiplex, vt c. j. de postul. prælat.

Interpretatio triplex est, quædam probabilis & nō necessaria, vt magistri. l. vnicā. C. de profes. qui in vrbe Cōstant. Quædam est necessaria & nō generalis, vt iudicis. l. nam vt ait. ff. de legi. Quædam est probabilis nec essaria & generalis, sed non in scriptis redigenda, vt sunt consuetudines. l. si de interpretatione. ff. de legi. & c. abbate. extrà, de verb. signif.

Interrogatoria sunt quæ facit pars testibus productis contra se, dantur super articulis de quibus præmissum est, & formantur per circūstantias causæ & personarum, vt est glo. in c. præsentium. de testib. lib. vj.

Intertritura, siue intertrimētum, est (vt inquit Varro de lingua Latina lib. 5.) dictū ab eo quod duo inter se trita & deminuta sunt, vt in nūmis aureis quod ex vsu & attrectatione consumitur, & in vestibus aliisque rebus quæ vsu deteruntur. Liuius lib. 34. In auro, inquit, nihil intertrimenti fuit. Idem lib. 52. Intertrimentum argenti suppleuerunt, Scæuola libr. 13. de pigno. actio. l. pignori. Quæro intertrituram quæ ex operis facta est. Atque ibidem iterum vtrobiq; pro detrimento. Ant. Nebrif.

Intertritura est damnum rei detritę. l. vlti. de pigno. actio.

Interuertere est rem commodatam, depositam, aut aliter nobis creditam, dolo malo, ne ad domum redeat, efficere. Aliquando idem significat quod subuertere & euertere. vt in l. tutelas. & in l. amissione. de capit. deminut.

Intestabilis dicitur qui nec testamentum facere nec testis adhiberi potest, item is cui alius testimonium dicere nequit. l. is cui. §. vltimo. & l. cum lege. de testa.

Intestato aduerbium, id est sine testamento.

Intestatus dicitur qui omnino nō fecit testamentum, vel si fecit non ritè, vel postea rupit ex certis causis, vel si ex isto testamēto nemo sit heres. inst. de hereditat. quæ ab intestato deferuntur. in prin.

Inthronizatio, est alicuius in suā dignitatē vel suum thronum introductio vel inuestitura.

Intra, dictio est inclusiua, & ideò cui legatur, si intra diem mortis eius aliquid dederit, etiam dando eo die quo moritur, legatum cōsequitur. l. si quis sit. de verbor. signific.

Intrusi dicuntur qui non per electionem canonicam, sed per violentiam occupant honores, officia, vel ecclesiastica beneficia.

Intrusus dicitur ille qui est posi-

tus

tus autoritate ſuperioris non habentis poteſtatē cōferendi. Domi. de S. Gemi. in c. propter. xix. diſt. Adde q̄ non habens aliquem colorē in beneficio, dicitur intruſus, & qui habet ſine autoritate ſuperioris, & qui eſt depoſitus à beneficio, & remanet in eo, item ille qui eſt electus, & miniſtrat ante confirmationem, vt in cap. ij. de reſtitut. in integ. & ibi Abb. Item eſt intruſus qui commiſit crimē depoſitione dignum. gloſ. ij. in c. cùm ſuper. de cauſa poſſeſſ. & propr. Item intruſus dicitur qui habet beneficiū ablatū alteri iniuſtè. c. tāta. de exceſ. prælа. & de hac materia vide latè Feli. in c. veniens. de accuſ. verſ. no. quòd intruſus.

Intruſus in beneficio dicitur ille, qui ſine autoritate illius ad quem ſpectat collatio, illud tenet in c. quia diuerſitatem. vbi Panor. in ij. not. de conce. præb.

Inualeſcere, id eſt valde valere & creſcere & abundare.

Inuentarium dicitur libellus quidam in quo omnia bona hereditaria, quæ apud aliquem inueniuntur, conſcribuntur, & omnia in illo libello continentur, vt ſciatur quantū eo tempore vel die quo ſcribebatur, in bonis ſuis cōtinebatur. Cautius agitur cum herede, ſi faciat, quia ſi fecerit vltra vires hereditatis, nō poteſt onerari, ſi non fecerit, omnibus legata riis legata reſtituere oportet, & cogetur etiam ſi excedant vires & facultates hereditatis. Etiā poteſt fieri in aliis factis, nedum in rebus hereditariis. Eſt etiam inuentarium quoddam genus inſtrumentorum. Breuiter not. quod inuētariū eſt ſcriptura quā heres inchoare debet intra triginta dies poſt mortē teſtatoris, vel poſtquam ſcit ſe inſtitutum heredem. & ibi ſcribere omnes res defuncti, ſub præſentia teſtium, idque perficere infra lx. alios dies, vel infra annum, ſi res ſint remotæ, & tunc non tenebitur creditorib⁹ vltra illud quod inuentum fuerit in hereditate. Si autē non fecerit inuentarium, tenetur in ſolidū. Et pro hoc vide in gl. inſtit. de hered. qual. & dif. §. ſed noſtra.

Inueſtitura eſt alicuius in ſuū ius introductio, & eſt propriè poſſeſſio. Sed abuſiuè dicitur inueſtitura, quando dominus haſtā vel aliquid corporeū præbet vaſallo, dicēs ſe per hoc facere inueſtiturā, vt in lib. feu. in tit. quid ſit inueſtitura. Olim autē dicebatur de prouiſione, qua imperator per vrbē Romanā inueſtiuit Archiepiſcopos & Epiſcopos per annulū & baculum. Require ſuprà inſtituere.

Inumbratam quietem furioſi dixit Celſus in l. quod meo. §. j. ſi furioſo. de acq. poſſ. qui aſpectu ſanæ mentis videbatur.

in vniuersum, id est generaliter.

Inuolare: id est furari, à vola dictum, quod manum significat. Et ita apud Calistratum accipitur. ff. de inc. rui. naufr. l. ex pugnatur, cùm vela cõscindũtur, aut anchoræ inuolantur de mari.

De I ante P.

Iperbolica locutio, est excessus veritatis, vt; *F*rigidius glacie pectus amantis erat. Ouid. in Epist. j. ad Penelopen.

Hyperbolica rectius scribas, de quo vide suprà suo loco.

Ipsa, de hoc relatiuo vide Ioan. *A*nd. in q. posita super reg. contra eum, &c. in rj. art. de regu. iuris, lib. vj.

Ipse, id est ego. ff. quod met. cau. l. metum autem. §. sed licet.

Ipso facto, hæc clausula idem importat quod ipso iure. Bartol. in l. j. nu. 4. de iis qui notantur infamia.

Ipso iure; de hac clausula vide gl. in §. in bonæ fidei. & ibi Iaf. instit. de actio. & Barto. in l. si mater. C. de suis & legi. hered.

Irenarcha, interpretatur pacifica tor, siue pacis conciliator, nam Irini, interpretatur pax, & archos, est princeps. *E*rant autẽ irenarchæ viri boni & prudentes, quales significat Virgil. in primo Aeneidos: Ac veluti magno in populo cùm sæpè coorta est seditio, sæuitque animis ignobile vulgus, &c. sub hoc habitu fuit Domitiani Cęsaris statua equo posita, de qua Papinius in principio Syluarum: *D*extra vetat pugnas. Talem quoq; Persius poeta significat cum dicit: Fert animus calidæ fecisse silentia rixæ Maiestate manus. In Codice *I*ustiniano titulus est de Irenarchis, lib. x. quos Accursius interpretatur iram arcentes, quasi Irenarcha nomen esset latinum. Martianus lib. xl viij. tit. de custo. & exhib. reo. l. diuus *H*adrianus. Irenarcharum sæpè meminit. Irenarchæ dicuntur qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præficiuntur, vt milites qui vadũt perquirere latrones. Et dicuntur quasi arcẽtes irã, vel quia iræ sumendæ in turbatores publicæ pacis gerũt monarchiam, secundum quod accipitur C. de irenarchis, libr. x. Imò verò irenarcha dictio græca est, cõposita ab irini, q̃ est pax, & archos, princeps, quasi dicas pacificatorem, siue pacis conciliatorẽ, seu qui sedandis seditionibus electus sit.

Irinum vnguenti species. l. in argento. de aur. & arg. leg. Legendum Crina, vt in Pand. Flor.

Ironia est cum quis minora de se dicit, quàm sint etiam est cùm quid per derisionem, id est per cõtrarium dicitur, & sic est figura, de qua & multis aliis vide glo. bonam in cap. forus. de verborum signific.

Irreg

Irregularitas est nota siue impedimentum canonicum ex facto siue de facto proueniens, quo quis ad ecclesiasticos ordines promoueri, & iam promotus in eis ministrare prohibetur & degradari siue deponi quãdoque meretur. Vel sic, *Est* habilitas quædam canonica, per quã quis efficitur inhabilis ad ordines suscipiendum. Et dicitur ab in, id est non, mutando n, in r. & regula, quia nõ potest exigere regulas ab apostolis, & aliis summis põtificib.

Irrepere, i. latenter inualescere.

Irriguum, capitur actiuè & passiuè, hoc est & pro eo, ex quo quid irrigari potest, vt irriguæ fontium aquæ. l. j. C. de manci. & colon. patri. & pro eo ipso quod irrigatur. le. diuortio. §. quod in anno. ff. sol. mat.

Irritum testamentum, vide testamentum irritum.

Irrogare, id est inferre, vnde dicitur, crimen vel damnum irrogat infamiam vel mortem, id est infert. C. ex quib. cau. infa. irrog. in rubr.

Isauri, populi sunt Ciliciæ contermini, qui in mari quondam piratica exercuerunt, quos Publius Seruil. profligauit, qui cognomen *Isaurici* ex ea victoria retulit: Iam verò Isauri & Cilices pro piratis accipiũtur: vt Iuuenalis: Piratæ Cilicum. & Iustin. in Cod. tit. de feriis. l. drouinciacum. Latronum, inquit, & maximè Isaurorum.

Isostates, potest interpretari æqualitatis recognitor: nã isos, interpretatur æqualis in Codice Iustiniano de ponderatoribus, & auri illatione. l. quoties. Quoties, inquit, de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio, placet quẽ sermo græcus appellat *Isostatem*, legendum Zygostatem, pro sua fide & industria, vt neque fallat neque fallatur cõtentione dirimere. Accurs. interpretatur abigos, victoria, & state militia. neque enim igos est victoria, sed nice, neque state militia, seu stratia, sed neque victoria & militia faciunt ad rem.

Isostates æqualitatis recognitor. l ij. C. de ponde. & aur. illa.

Isthmus, terra oblonga & angusta inter duo maria.

De Iante T.

Ita, est dictio cõditionalis secundum gloss. in l. Iulianus. ij. de cond. & demonstr.

Itaque, no. Io. Calde. in commento *Decre.* c. post cessionem. de probationibus.

Item, hæc dictio ex suo significato significat adiectionem, coniunctionem, seu continuationem. de qua Bart. ff. de publica. & vect. l. j. in princi. *Est* etiam repetitiua, seu repetitionis significatiua. Reperit autem illa quorum repetitionẽ significare concludit quodlibet me-

dum probabile: verbi gratia, testator dicit, lego Titio fundum Seianum sub cõditione. Item fundum Seianum heres meus dare damnas esto, intelligitur sub eadem conditione, vt l. in repetendis. ff. de leg. iij. & sumitur significatum ex dictione item, & ex oratione sequente, quæ est declaratiua præcedentis. Et idẽ dic in die, vel in alia qualitate posita in oratione præcedenti, quia repetitur & in sequenti. Item ibi, testator dicit, lego Titio fundum Seianum sub conditione & post ex interuallo dicit, itẽ fundum Seianum Titio lego: hoc casu legatum valet, & videtur primum reuocatũ, nec videtur repetitio conditionis, vt l. non ad ea. ibi dum dicit, si prius sub conditione. ff. de condit. & demon. quia hæc dispositio, debet addere & operari, quod non fieret si conditio repeteretur, ideo testator videtur à conditione recessisse, & pure legare voluisse. Item ibi testator pluribus legatis factis filium heredem instituit, & adiecit, quod si ipse filius absque liberis decesserit relinquo Titio centum. Item relinquo Titio domũ. Item relinquo Semptonio fundum. Prædicta conditio si decesserit, intelligitur repetita in duobus sequentibus legatis, & sic obtinet in tribus prædictis legatis, quia sumitur significatum ex legatis pure prius factis, & ex significato conditionis. Nã ex conditione significatur quod testator non vult plus grauare filiũ si vixerit, sed vult grauare in sequentibus sub illa conditione si decesserit. facit l. si ita scriptum. ff. de lib. & posth.

Iter est ius eundi vel ambulandi hominis, siue homo erat solus siue vehatur sella vel lectica, vel in equo, vel in quouis animali. Seorsum verò non potest iumentum secum agere, vel vehiculum ducere, qui iter tantum habet. Quandoque tamen iter dicitur vulgariter ipsum solum per quod itur, vel tramites vel calles transeunt, ita quòd qui actum habet, habet & iter & commoditatem itineris, sed non econuerso, vide infrà de via, & inst. de seruit. in princip.

Iterato quid importat, not. Arch. xj. q. iij. c. si quis verò.

Iterũ, hæc dictio secundũ suum proprium significatum denotat actum geminatum, quod no. pro statutis permittentibus aliquid itetari, vel punientibus facientem aliquid iterum: habet enim locũ statutũ in geminãte actũ, quãdoque ex natura act⁹ cui adiicitur, exponitur, id est quoties opus fuerit. glo. & ibi doct. in cap. sua nobis. de appella. & Angel. Aret. in proœm. inst. in ver. quorũ.

&

& docto. in l. veluti. de eden. & l. fideicom. §. si quis decem. ff. de lega. 3. vbi si testator legat decem Titio, & si perdiderit, iterum legat, non intelligitur vltra duas præstationes, quod facit ad quæstionem, quando arbitro datur potestas prorogandi compromissum semel & iterum: non enim intelligitur in infinitum, sed pro duabus vicibus tantum, secundū Bald. in d. c. sua nobis. in fi. fac. id quod not. in l. si finita. ff. de dam. infec. vbi plene per doc.

Itidē, id est, similiter. C. de eman. lib. l. pen. de iniur. l. final.

Aliquando, id est tantundem. C. de appel. l. quoniam iudices.

Itinerarchæ dicuntur itineris custodes, à verbo eo is, & archos græcè, id est, princeps latinè, hoc nomen trahentes, quia ad prouinciarum tutelam per singula loca pacis, & quietis faciunt stare custodiam. l. 1. C. de custo. reo. ibi de itinerarcha nullum verbum.

De Iante V.

Iudæi dicuntur qui Mosaicam legem ad literam imitantes tenēt, se circūcidēdo, & alia legalia faciendo. Et dicuntur à nomine dignioris tribus scilicet Iudæ, qui inter alias tribus bellicosior erat, & in bellis primam aciem, & regni, vel regis priuilegium obtinebat.

Iudex dicitur quasi ius dicens populo siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iustè iudicare. Non est ergo iudex, scilicet bonus, si non est in eo iustitia, vt in cap. forus. §. in omni quoque negotio. de verb. signi. Et iudex est qui ex iurisdictione propria aut sibi delegata, & commissa ius habet super causis litigiorū, vel litigatorum cognoscendi, & qui ex propria significatiōe illud habet, dicitur iudex ordinarius, sed qui ex delegata dicitur delegatus & extraordinarius.

Iudex ordinarius est ille qui habet potestatem iudicandi à se iure suo, hoc est, eo ipso quod est talis, vt episcopus, balliuus, præses prouinciæ, & consimiles.

Iudex delegatus est ille qui habet potestatem de causa aliqua cognoscendi ab aliquo sibi commissam, qui etiam dicitur iudex extraordinarius.

Iudex competens dicitur qui causæ iurisdictionem habet cum exercitio dato quod per exceptionem possit elidi, siue exceptio contingat personam, vt quia suspectus, siue iurisdictionem, vt quia rescriptum subreptitium est, vt est glo. in clementi. cum lite. vt lite pendente.

Iudex incompetens est in quem licet consenserimus, id tamen quod ab eo statutum est, firmi

tatem non habet iudicati, vel quia ipse nullam iurisdictionem habeat, vel quia interuenit error in adducendo vel ad eundo ipsum, vel quia vi compulsus sum in eum consentire. In summa iudex incompetens est idem qui non suus.

Iudex compromissarius. Require supra arbiter.

Iudices chartularij erant olim qui ab Imperatore priuilegiati erant, vt qui vellent coram eis litigare possent, sed ipsi non poterant cogere aliquem ad litigandum coram eis. Et dicuntur etiam hodie iudices ordinarij creati à comite Palatino qui non habent administrationem nisi habitu. vt not. l. 1. ff. de iudic. & l. finali C. vbi & apud quem cog. & integr. restitut. agitan. sit.

Iudices domestici, require supra domestici, & assessores.

Iudices pedanei dicũtur illi quorum officium est de minutis causis, & infimis cognoscere & inutilibus, vel vilibus, licet ordinarij, & dicuntur à pede q̃ est extrema pars corporis. Maiores vero causas debent, & tenẽtur maioribus referre, cum ipsi per se non possint terminare. C. de pẽn. iud.

Iudicem delegare, est vice sua alium de causa cognoturum, cõstituere.

Iudicatum facere dixit Celsus in l. si. in prin. si cer. pe. pro parere sententiæ, soluere, quod solui debere pronuntiatum fuit.

Iudicatum solui satisdatio, inde dicta est, quia interponebatur stipulatio, q̃ solueretur, quod iudicatum fuisset, vt insti. de satisdat. in prin. Et huiusmodi stipulatio trẽs clausulas continet, vt eleganter persequitur Vlpianus. in l. iudicatum. la 1. ff. de iudic. solui.

Iudicium, hæc dictio multipliciter significat. Primo modo idẽ est quod casus fortuitus, vt dicitur, hoc diuino iudicio venit. Secundo est discretio, vt dicendo, in pueris non est iudicium, facit institut. qui. non est permis. face. testa. §. præter ea. Tertio est actio, vt cum dicitur iudiciũ fami. herciſc. ff. de iud. in l. familiæ. Quarto est vltima voluntas testatoris. Quintò, est iudicium vel sententia iudicis. l. j. C. de iudic. Sextò ponitur pro examinatione vel deliberatiõe. Septimo pro auctoritate. xiij. distin. c. ij. Octauò quandoque pro pœna. 50 distin. can. & purgabit. Nonò capitur pro instantia vel ordinatione causæ discutiendæ in iure coram iudice, sic sumitur in tit. de iud. l. properandũ. §. j. C. de iud. & ff. eo. tit. l. proponebatur, & in hac significatione diffinitur sic. Iudicium est actus legitimus trium personarum, scilicet iudicis, actoris & rei super eadem quæstione aut

aut ſuper eodem iudicio con tractus dever. ſign.c.forus.in g'o.Et dicitur iudicium quaſi iuriſdictio,ibidem , & ſecundum Gof.deſcribitur ſicut arbitrium exceptis his. Primo, quod iudicium eſt de ciuili & criminali, ſed arbitrium de ciuili tantum. Secundò quod iudicium neceſſario, arbitrium verò voluntarie ſubitur, & prius inquiſitio vocabatur, vt de ſecundum Cardi. Iudicium eſt inueſtigatio, quam ſecundum iuris ordinem facit iudex per varios modos ad veritatẽ eliciendam,& elicitam cuſtodiendam.vt xxx.q.v. iudicantem oportet. Et quod dicitur actus trium perſonarum,intelligitur vere vel fictè, ſeu repræſentatiuè,quia in notoriis fama repręſentat actorem, & fingitur accuſator. Et nota quod propriè ante lit. conte.non eſt iudicium , quia nulla cauſæ diſcuſſio.l.1.C. eo.tit.& hoc reſpectu cauſæ,non autem reſpectu aliorum actuum iudicialium,vt ſunt examinatio partiũ,& confeſſio,& cætera quę bene fiunt ante lit.conteſt.imo quandoque iudicium capitur pro eo quod præcedit ſententiam,vt in c.in iudiciis.de reg. iur.libr.vj. De multiplici ſpecie iudiciorum vide infra in ver.iudicia priuata.

Iudicium contradictorium dicitur, ſi digerem hoc eſſe conſuetudinem, & tu aduerſarius meus diceres non eſſe conſuetudinem,vt in c.abbate. in gl. fin.de verb. ſignific.in ver. contradictio.

Iudicia capitalia ſunt quibus caput eximitur à ciuitate morte vel exilio, de his vide inſtit.de publ.iud.§.publicum.

Iudicia publica ſunt de publicis cauſis & dicuntur quaſi populica,quia cuilibet de populo commiſſa eſt executio,vt contra crimen læſę maieſtatis in quo omnes de populo poſſunt accuſare Quandoque iudiciũ publicũ dicitur iudiciũ quod intẽditur à crimine, de hoc inſtit.de pub.iudic.in prin.

Iudicia priuata ſunt quæ ciuiliter tractantur ſiue intentantur. Itẽ de multiplici iudicio. ſ. auctoritatis miniſterij, approbationis, &c.not.Archid.lv. diſtin. præcepta.& gl.ſuper regula, in iudiciis.de reg.iur.lib.vj. Tangit aliqualiter Archid,2.q.1.ſicut. Et ſecundum Ant. de But. diuiditur tripliciter, primo ratione materię , ſecundo ratione formæ,tertio ratione quantitatis. Vnde ratione materiæ duplex eſt iudicium, aut temporale, aut ſpirituale, vel aut ciuile aut criminale. Vnde ſemper dicitur iudiciũ criminale quando finis tẽdit ad cõmodũ reip.aut fiſci,&c. ſiue pœna ſit corporalis ſiue pecuniaria. Sed dicitur ciuile dum finis tendit

ad cõmodum partis.gl.no.in l. prætor.in prin.ff.de sepu. vio. & fuit opinio Inno. in c.qualiter,& quando ij.de accu.& do. in c.1.de iud. Secundo ratione formæ iterum duplex est iudicium.s.ordinarium,& extraordinariũ. Tertio ratione quãtitatis duplex est.s.vniuersale& generale,quæ etiam differunt,de hoc plene.in c.2.de libel.obla. Item iudicium triplex reperitur,primum inter sanguinẽ,secundum inter lepram,tertium inter causam,vt in ca.pervenerabilem,qui fil.sint legit.

Iudicium prolusorium quid, require infra ver. prolusorium.

Iudicium accipi olim dicebatur, cum lis contestabatur.l.is qui se.de rei ven.cuius locationis rationẽ tradit *Alcia.* in l. pecuniæ verbũ.§.actionis.de ver.si.

Iudicio sisti cautio dicitur cum promittimus nos aut aliquem alium ad iudicium venturos& permãsuros esse,vt in ff.si quis cau.toto tit.

Iugum pro pari duorum animalium plerunque accipitur, vt apud Plin.libro 10. de aquilis. Vbi aquilarum, inquit, non sit iugum. Varro de lingua *Latina* lib.4.Iugum,inquit,& iumentũ à iunctu. Virg.4.Aene. Nec sic vndãtia lora Concussere iugis. Vlp.lib.21. Dige. de ædil. edi.l.ædiles aiunt,sæpe iugum in hac significatione ponit. N.

Iugalem posuit Iustin.pro vxore. l.consensu.§.vir.C.de repu.

Iugatio genus vectigalis,de quo in l.immunitates. C.de agri.& censit lib.11.

Iumẽtorum appellatione boues non continentur.l. legatis seruis.de leg.3.Dicta autem iumẽta à iungendo,eo quod currui iunguntur,vt ait *Alciatus* in l. boues.de verbo.signifi.in quibus sunt equi, & muli.

Iura prædiorũ appellari seruitutes nemo est qui ignoret, ex tit.de reb.corpo. & incorpor. in *Instit.*at qui prædia cũ iuribus suis restituere promittit, intelligitur,vt restituat eiusdẽ bonitatis,salubritatis,& amplitudinis.l.quid aliud. ff. de verborum signifi.

Iuramentum est affirmatio vel negatio sacræ rei assertiõe vel attestatione firmata, secũdum *Gof.* vel adhibita religione secundum *Placen.*& est triplex:videlicet,voluntariũ,cũ fit extra iudiciũ necessariũ.&iudiciale. vt no.gl.inst.de actio.§.item si quis,& infra ver.iusiurandum.

Iuramẽtum assertorium est,cum iũratur de præsenti vel de præterito sic esse,vel nõ esse,fuisse vel non fuisse. Sed iuramentũ promissoriũ est quãdo iuratur de futuro aliquid daturum vel facturum. Aliquando etiam iuratur per execrationem, vt si hoc non fecero, hoc accidat mihi vel filiis meis, aut huiusmodi,ponitur ergo triplex

plex iuramentum, ſcilicet promiſſorium, aſſertorium, & confirmatorium, ſecundum Hoſt. in Sum. de iureiur. De primo in c. debitores. in c. Quintauallis. & ca. veniens. de iureiur. De ſecundo in c. fi. eo. ti. De tertio in c. cùm contingat. eod. tit.

Iuramentum calumniæ eſt, cum quis iurat ſe bona fide & non animo calumniandi agere vel reſpondere, nec egiſſe, vel reſpondiſſe.

Iurare conceptis verbis, vide Cõceptio.

Iurati dicuntur conſiliarij vel anciani, vel priores qui regunt vniuerſitatem: & dicuntur à iuramento quod præſtant, vt eorum officium fideliter exequantur.

Iure proprio dicitur aliquares vẽdi in inſtrumento venditionis, quando proprietas transfertur in ementem.

Iurgium dicitur quaſi iuris garrium, eo quod hi qui cauſam dicunt, iure diſceptant. cap. forus. extra de verb. ſig.

Iuridicus eſt qui iura dicit, ſecundum Iſid. libro xj. Etymol. & peculiariter hoc nomine appellatum fuiſſe quendam Alexandriæ magiſtratum indicat manifeſtè ti. de iu. Alex. ff. & C.

Iuris auſpicium, id eſt exordiũ lis, vti c. paſtoralis. de cau. poſ. & C. de codic. l. vlt. j. reſp.

Iuriſconſulti qui appellarẽtur antiquitus docet clariſſimè Imp. in §. reſponſa. Inſtit. de iur. nat. gen. & ciui.

Iuriſdictio eſt poteſtas de publico introducta cũ neceſſitate iuris dicendi vel æquitatis ſtatuendæ, ſecundum Azo. & dicitur à nominibus ius & ditio, id eſt, poteſtas. Hæc autẽ quandoque eſt ordinaria quãdoque delegata. Item alia eſt plena, ſcilicet ſolius principis. Alia autem ſemiplena, aliorum, videlicet à principe. De hoc vide Spe. eod. tit. C. eod. l. iij. Nota q̃ quatuor dant iuriſdictionem ordinariã. Primò lex inanimata vel ca non, & hoc in dubio, ſecus ſi apparet velle dare delegatum. Secundò lex animata, ſcilicet, Papa vel Imperator, & non inferior niſi epiſcopus ſuo vicario. Tertiò conſuetudo. Quartò vniuerſitas approbata, vt mercatorum, cerdonum & aliorum artificum, qui poſſunt de ſuo corpore creare & eligere iudicem ordinarium. Similiter vniuerſitas facultatum artium vel iuriſtatũ, de hoc no. circa c. cùm ab eccleſiarum. de offic. ord. Et iuriſdictio prout eſt genus, diuiditur in merum imperium, mixtum imperiũ, & ſimplicem iuriſdictionem, de quibus in litera M. require.

Iuriſdictio etiam alia eſt voluntaria, alia contentioſa. Voluntaria dicitur quæ in volentes tantum exerceri poteſt, contentioſa, quæ etiã in inuitos, vt

ne. in l. ij. de offi. procon. & leg.

Iuris præcepta tria sunt, scilicet, honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Instituta de iusti. & iur. §. iuris præcepta. concor. ca. cùm dilectissimam. §. si seculi. xij. q. ij. vbi dicitur quod summum bonum in terris est iustitiam colere, & vnicuique, &c.

Iurisprudentia est diuinarum & humanarum rerũ notitia, iusti atque iniusti scientia, iusti scilicet ad faciendum, iniusti ad euitandum, quia non sufficit scire quid sit iustum vel iniustum, nisi & ipsarum rerum contrariarum vel corporalium habeat quis notitiam, secundum quam secundum varias conditiones varia iura sunt statuenda, instit. de iusti. & iur. in prin.

Ius habet plura significata. Primo, id est, rigor. l. j. C. de legi. Secundò, id est verborum conceptio, vt cum dicimus quòd in stipulationibus versatur ius. vt l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. Tertiò, id est rectum vel iustum, quod deriuatur à iustitia. Quartò id est, aqua pinguis. Quintò capitur pro toto corpore iuris. Alia plura significata ponit Ioann. And. de regul. iur. in princip. libr. vj. Breuiter ius significat quod subiecta materia vel vsus communis id recipiendi in tali loco in quo profertur significare declarat. Vnde ius est nomen generale, & lex iuris species, & dicitur ius quasi iustum. j. dist. ius generale, & secundum Isid. lib. v. etymo. Omne autem ius legibus & moribus constat secundum Isid. vbi suprà c. ij. Et definitur sic, ius est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellat, id est, sua iura cuilibet ministrantes. ff. de iusti. & iur. l. j. ij. responso. Hoc est dicere, quod iustitia est collectio legitimorũ præceptorũ quæ arctant nos ad obseruandum bonum & æquũ, id est, vtilitatem, & æquitatem seu veritatem. Quamuis enim vsucapio contra æquitatem videatur introducta, tamen subtili consideratione maximæ innititur æquitati, cum præcipuè æquũ sit quod publicę vtilitati deseruit. Vel dicitur quod in vsucapione vel præscriptione ex causa & pro bono publico inducitur, quandoque rigor contra naturalem æquitatem, vt dicitur in gl. j. dist. ius autem, vbi datur quandoque ius quod non est iustum vel æquum, vt ibi exempla plura. Dicitur autem ius à iustitia. Et aliter sic diffinitur. Ius est præceptum seu ordinatio principantis seu domini circa subditos quantum ad ea quæ possunt subesse potestati subditorũ. Talis autem vel est deus, & tunc dicitur ius diuinum. Vel est natura, & tunc dicitur ius naturale. Vel est ho

mo;

mo,& tunc dicitur ius humanũ,quod regitur duobus, vt in principio Decretor. *Et* sic secũdum triplicé gradum summorum distinctum est triplex ius, scilicet ius diuinum, quod est præceptum seu ordinatio diuina,& ius naturale,& ciuile dicitur. Etiam aliquando ius angustiosum,aliquãdo iniquum, vt institu.de sena. Tertyl. in gl. §.primo.

Ius etiã dicitur locus vbi ius redditur,interdum accipitur pro necessitudine,vt l.penult.&fin. de iustitia,& iure. Aliquando pro qualitate rei inhærente.l. quid aliud.de verborum signific.item pro commodo.l.quod dicimus.eod.titul.quandoque significat facultatem & potestatem, vt cum dicitur est mihi ius eundi per viam publicam,quãdoque ius dicentem, vt in tit.de in ius vocando,nã in ius vocare, est ad iudicẽ vocare.§.vlti.insti.de pœna tem. litig.

Ius aureorum annulorũ secũdũ quosdam dicitur quòd olim liberti annulos aureos ferre nõ poterant,sed secũdum Azo.est priuilegium quod concedebatur libertis in signum semiplenæ ingenuitatis:viuebãt enim ingenui, sed moriebantur vt liberti.C.de iur. annu. aur.in rubrica.

Ius aureorum annulorũ donare (inquit) Bud. apud antiquos erat id fermè, quod hodie equitem facere dicimus.

Ius canonicũ diuiditur in Decretum,& Decretales,quarum volumen dicitur extrauagans in quinquelibris,maximè respectu iuris ciuilis.Quilibet autẽ liber habet plures rubricas,siue titulos in quibus præmittitur materia in generali,de qua tractatur in capitulis sequentibus in speciali. Sub qualibet autem rubrica sunt vnum aut plura capitula quæ dicũtur decretales vel constitutiones, & aliquando in capitulis sunt §§. Vnde quando allegabis aliqd ex decretalibus, non allegabis librum,sed titulum, & capitulum in eodem,& si sit capitulum longum dices c.tali circa princ.medium,vel finem. Vel si sint in capitulis paragraphi,allegabis tali capit. §.j. vel ij. *Et* post compositiones quinque librorũ dictorum per magistrum Raymundum capellanum Gregorij IX.Papæ circa annum domini M. ccxxxj. elapsis multis annis, videlicet anno à natiuitate vel incarnatione domini. M.ccxviij. nonis Martij,pontificatus Bonifacij viij.anno iij. compilatus est liber sextus, non quidem sextus cum aliis quinque partialibus prædictis in vno volumine,sed liber specialis continens etiã quinq; partes & supplẽs defectus casuũ emergẽtiũ

in li

in libris decretalium non cõprehensorum. Deinde clementis constitutiones, à Clemente papa quinto sub anno domini M.cccxj. in consilio Vienensi, quod sex mẽsibus tantum duxauit, conceptæ & editæ sunt, licet idem Clemẽs morte præuentus, ad publicum non perduxerit. Sed Ioan. papa xxij. de post compleuit, correxit, mutauit, & executioni demandauit. Et fuerunt promulgatæ anno domini M.cccxxix. kalẽdis nouembris. De hoc vide gl. in proœmio Clementi. super verbo Nouembris, & verbo pontificatus. Et dicit Ioan. An. quod iste liber non debet allegari sexprimus, sed debet intitulari Clementinæ, scilicet constitutiones Clementis quinti. Sed decretum quod magister Gratianus circa annũ domini M.cix. compilauit, diuiditur in tres partes. Prima dicitur distinctiones, quia est distinctũ per centum & vnam partes, quarum quælibet habet vnum vel plures canones, quę vlterius subdiuiduntur in paragraphos & versiculos. Sed secunda pars Decreti nominatur causæ, quia continet in se triginta sex causas, à quibus nomen accepit. Quæ vlterius subdiuidũtur in quæstiones, & hę in canones qui vltra in paragraphos & versiculos subdiuidi possunt. Tractatus autem de pœnitentia imponitur in causa trigesima tertia in quęstione certa. Et habet septem distinctiones, quarum quælibet habet canones plures, cum paragraphis & versiculis suis. Tertia & vltima pars Decreti nuncupatur de consecratione, & habet sub se quinque distinctiones cum canonibus, vel capitulis, paragraphis, vel versiculis.

Ius ciuile inuenitur accipi diuersimode: vt dicto j. can. ius naturale. Ciuile autem vno modo est quod quisque populus vel quæque ciuitas sibi proprium diuina humanaque causa constituit secundum Isidorum libro v. Etym. Secundo dicitur ius ciuile lex xij. tabularum. Tertio dicitur quod ex legibus plebis scitis, constitutionibus, senatusconsultis, principum decretis, vel auctoritate prudentum inuenitur. Quarto dicitur ius quod non est prætorium. Quinto dicitur disputatio prudẽtum, quæ fuit facta sub lege xij. Tabularum. Sexto quicquid habemus scriptum de iure. Septimo quicquid iure naturali vel iure gentium subtrahitur, vel quod non est ius naturale nec gentium, & sic capiendo ius canonicum dicitur ius ciuile, & sic sumitur j. distinctio. ius autem, vt in gloss. j. nota. in fine. Et quia ita diuersimodè ius

ciui

ciuile inuenitur accipi in iure de prima acceptione habes instirut. de iure naturali. §. j. De secunda habes. ff. de iustitia & iure. l. ius ciuile. §. hoc igitur. De tertia & quinta. ff. de orig. iuris. l. 2. §. hæc disputatio. De quarta l ius ciuile. præalleg. in princ. De sexta. ff. de variis & extraord. cogn. l. j. §. proinde. De septima, instit. de vsucapio. in princ. vt est glos. in §. sed ius quidem ciuile. instit. de iure natu. gentium & ciui. Item ius ciuile dicitur tripliciter. Primo pro eo quod in vnaquaque ciuitate seruatur, & sic dicitur in genere. Secundo in specie dicitur ius proprium certæ ciuitatis, & sic loquitur §. alleg. instit. Tertio dicitur per excellentiam ius Romanorũ, quando non exprimitur proprium nomen ciuitatis, & sic in versicu. sed & quoties. insti. eodem tit præalleg. & sic concordat §. omnes populi. cum dicto versicu. in quo §. dicitur, quod omnes populi reguntur legibus emulgatis ab Imperatore. in versicu. dicitur, quod vnaquæque ciuitas iure suo proprio vtitur, sed primum intelligitur de generali, secundum de particulari.

Ius ciuile diuiditur in quatuor libros principales, scilicet Digestum, Codicem, Institutines, & Authẽticas Quib. additur collatio decima, seu liber Feudorum. Primus ergo liber iuris ciuilis est Digestum, qui continet leges & statuta Romanorum, & diuiditur in tres libros principales, scilicet Digestum vetus, quod habet libros partiales vigintiquatuor. Infortiatum, quod habet libros partiales quatuordecim. Et Digestum nouum, quod habet libros partiales duodecim. Quibus connumeratis erunt libri partiales quinquaginta, Digesti veteris, Infortiati, & Digesti noui. Et vocatur Digestum, seu etiam Pandecta, vel liber Pandectarum. vide suprà, in litera D. Secundus liber iuris ciuilis vocatur Codex, qui continet statuta, sanctiones, & præcepta Imperatoris. Et fuerunt tempore Iustiniani Imperatoris tres Codices, scilicet Codex Gregorianus, Hermogenian⁹ & Theodosianus, de quibus Codicibus extrauagantibus diuus Iustinianus animum suum ad Imperiales constitutiones dirigens vnum Codicem fieri fecit, quem suo felici nomine intitulauit Codex Iustiniani, vt in rubri. pro œmij Codicis. Et diuiditur iste liber in duodecim libros partiales, quorum nouem primos Doctores legere solent, sed vltimi tres qui longè póst primos nouem compositi sunt raro legi consueuerunt. In quorum allegationibus, hoc est speciale

ciale quod ad titu. & ad l. cum §. additur numerus, videlicet liber xj. xij. &c. vt C. de murile. & gynecia. &c. libr. xj. & C. de dignit. l. si vt proponis. libr. xij. Tertius liber principalis dicitur Authenticum, vel Authenticorum, & sunt quædam excerpta quasi prædictorum librorum summula. Et diuiditur iste liber in nouem collationes, quarum quælibet subdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, sed in paragraphos. Et differunt authenticum & authentica, quia authenticum volumen est per se, sed authentica est vna lex, vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri superadditus. & allegatur sic. C. de epis. & cleric. authent. generaliter. C. de sacrosanct. eccle. auth. multomagis. Sed in authentico simpliciter allegatur titulus & paragraphus, vt in auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. tali vel tali. & sufficit. Item decima collatio intitulatur liber Feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet subdiuiditur in titulos, & isti in capitula & paragraphos. Quartus liber principalis legum dicitur Institutiones, vel institura, & iste diuiditur in quatuor libros partiales, & est introductorius in ius ciuile & canonicum, maximè quo ad declarationem terminorum in vtroque iure vsitatorum, qui tanquam ostium in domum præbet introitum in sapientiam iuris. Quare consulitur omnibus quasi modo genitis iuris alumnis, lac iuris cõcupiscentibus, per institutiones documẽta sua primordialia capescere & nutrimenta, vt tali doctrina primitus informati securius mereantur inhærere sanctioni Iustiniani Imperatoris Christianissimi. Nullus ergo præsumptuosè sine Institutionũ doctrina, iuris, maximè ciuilis, sublimitates tentet ascendere, ne corruat ex alto qui satagit volare sine penna. Et hæc de nominibus diuisionibusque librorum principalium iuris vtriusque sufficiant. Et not. quòd ius ciuile tripliciter se habet ad ius naturale, & tres operationes circa ipsum, & eius materiam exercet, aliter tamen & aliter. Nam ius ciuile primò addit supernaturalem determinationem per congruos modos, vt est videre in delictis: verbi gratia, ius naturale & eius rectitudo dictat delicta puniri. institu. de obli. quæ ex deli. nasc. in princ. ff. de fur. l. j. Et ita omnia præcepta decalogi sunt à iure naturali super illis principiis fundata, quæ ponit Iurisconsultus de iust. & iur. ff. eod. ti. l. iustitia. §. j. & in proœ. decre. s. honestè viuere alterum nõ lædere: ius

suum

ſuum cuique tribuere. Secundò rectitudo naturalis vult nemini ſubtrahi quod ſuum eſt, & ius legale diſtinguit actus ab illa rectitudine deuiantes, ſcilicet actum furandi, fœnerandi, rapiendi, &c. Et vltra hoc oſtendit quomodo vnus illorum actuum plus vel minus deuiet à rectitudine naturæ, & ſecundum illud maiores ſiue minores pœnas ſtatuit. Tertiò declarat, nam iure naturali rectum eſt neminem cum alterius iniuria vel detrimento locupletari: non tamen habetur ex eodem iure ſi ſit poſſibilis euentus in quo quis locupletari poſſit cum alterius iactura, ſine tamen eius iniuria, ſicut in præſcriptiõibus & vſucapione. De iſta triplici operatione loquitur lex ius ciuile. ff. de iuſtitia & iure.

Ius gentium, eſt ſedium hoſtiliũ occũpatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes, poſtlimi-nia, fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita, & ideò ius gentium appellatur, quia eo omnes ferè gentes vtuntur. ca. ius gentium. prima diſtinct.

Ius habere in re, & ius habere ad rem, ſunt diuerſa. de conceſ. præben, libr. vj. cap. fin. & clem. vnic. de ſequeſt. poſ. verſiculo, nihilominus.

Iuſiurãdum quamuis competentius poſſet dici factum iuramẽtum, vel factum iuratum, eo quod ſuper facto iuratur, vel iuſiurandum, eo quod ſuper iure quod iuranti competit, iuratur, quaſi ius iuratum, placuit tamen vt factum dicatur ius, quia ſuper facto iuris iuratur, adiicitur iurandum, quia illud debet eſſe iuratum quod antea fuerat iurandum, relatione facta non ad id quod fit, ſed ad id quod fieri conuenit. l. ius pluribus. ff. de iuſti. & iure. Vel vt dicit Azo, forte i⁹ ponitur pro religione, quaſi diceret, iuſiurandum, id eſt religio firmanda. Vnde iuſiurandum idem eſt quod iuramentum factum, & dicitur quandoq; conuentionale, quandoque iudiciale & neceſſarium. Conuentionale eſt, quando à te peto aliquid & tu negas, tamen defers iuramentum vt iurem, ſi enim in hoc caſu iuro, vocat iuſiurandum conuentionale & voluntarium, quia extra iudiciũ ex conuentione & voluntate partium, abſque alia coactione iudicis præſtatur. Iuſiurandum iudiciale & neceſſarium eſt, cum in caſu præmiſſo iuro & mihi debetur quod peto, ſcilicet iudice in iudicio mihi conferẽte vt iurem. Ex hoc autem iuramento datur actio ei qui dum peteret rem ſuam delato ſibi ab aduerſario iuramento, vel à iudice, ſuam eſſe

rem illã iurauit, ab ipso enim tunc peteret rem suã actione in factũ quæ oritur ex tali iuramento. Et dicit Gof ꝙ duplex est iusiurandũ.s.assertorium,& promissorium: & assertorium triplex est, s.voluntarium, vt est conuentionale.ff.eo.tit.l.iusiurandum. Necessarium,quod necessitate à iudice imposita defertur vel suscipitur & non potest recusari nisi ex iusta causa,vt ff.de iureiur.l.manifestæ. Et iudiciale, quod in iudicio defertur vel refertur à parte parti, quod non est necessariũ subire,imò delatum recusari potest hodie, licet olim nõ potuit recusari, sed referri. vnde vide glo.in c.fi.de iureiu.

Ius militare est belli inferendi solennitas, fœderis faciendi nexus.signo dato egressio in hostes,& pugnæ cõmissio item signo dato receptio, item flagitij militaris disciplina si locus deseratur. Item stipendiorum modus,dignitatũ gradus,præmiorum honor,veluti cùm corona vel torques datur. Item prædæ diuisio, & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta distributio, ac principis portio,vt dist.j. Ius militare.& secundum Isid.lib.vij.

Ius naturale est quod est commune omni nationi,eo quod vbique instinctu naturæ habetur, nõ aliqua constitutione facta ab homine,sed ab ipso naturæ cõditore,vt maris & fœminæ cõiunctio,liberorũ successio, s.in bonis parentum, vel etiã per carnis propagationem,nõ per hereditatem, quia illa successio non est naturalis,vt est gl.super versi. successio. dist.j. c.ius naturale.vbi ponitur hęc diffinitio,puerorum educatio, communis omniũ possessio, (quia iure naturali omnia sũt communia, id est communicanda tempore necessitatis.c. sicut.xlvij.dist.)& omnium vna libertas,acquisitio eorum quæ in cœlo,terra, mariq; capiuntur.(gl.dicit.Hęc enim & alia quæ in nullius bonis sunt cedunt occupanti, id est conceduntur) item rei depositæ vel pecuniæ commodatæ restitutio, violentiæ per vim repulsio. Nam hoc & si quid huic simile est,nunquam iniustum,sed naturale æquumq; habetur secundum Isido.li.v. c.iiij. Et est tex. totius cap.ius naturale.dist.j.& ibi vide glos. huius definitiõis. Item ius naturale est quod in lege & Euãgelio cõtinetur per quod quis iubetur alteri facere quod sibi vult fieri, & prohibetur alteri inferre quod sibi nolit fieri.di stin.j.in prin.& 50. dist.ponderet(aliàs cõsideret) in princ.& in auth.vt cum de appell.cog. §.cęterum.c.dilecti,de maior, & obed.Vnde,

Quod tibi vis fieri, mihi fac quod

quod non tibi,noli.
Sic potes in terris viuere iure poli.

Vel aliter,Ius naturale dicitur vno modo magis ex inſtinctu naturæ proueniẽs quo ſingula animalia ad aliquid faciendũ inducũtur. Eſt enim debitum quoddã quod natura cuilibet repræſentat,& hoc debitũ ſecũdũ Iſido.cõmune eſt omni nationi,eo quod inſtinctu naturæ, vel naturali conditione vbiq; habetur,& nõ ex cõſtitutione aliqua facta ab homine. Item ius naturale dicitur inſtinctus naturæ ex ratione proueniens.Et ſecundum hoc ius omnia dicũtur communia, id eſt cõmunicanda, vt ſuprà dicitur.Itẽ ius commune dicitur induſtria hominum ſtatutum. Itẽ ius naturale dicitur æquiſſimum.Item præcepta naturalia ſunt quæ in lege & Euangelio continentur,vt,nõ furtum facies,non mœchaberis, ſed quod tibi vis,&c.c. præallega. Ius naturale.in glo.vbi primo deſcriptio data eſt ſecundum motũ ſenſualitatis. Aliæ autẽ ſecũdũ motum rationis. Item ius naturale ſecundũ gloſ.j. inſtit.de iure nat.gen.& ciui.poteſt dici quatuor modis. Vno modo ius gẽtiũ.inſtit. de rer. diuiſio.§.ſingulorum. Secũdo ius pactorũ.ff.de pact.l.j. Tertio ius contrarium.ſ. quod reſcindit pacta:vt reſtituțio minoris.ff.de minor.l.j. Quarto pro inſtinctu naturæ,vt quod in lege Moſaica vel Euangelio continetur.Itẽ ius naturale in quatuor differt ab aliis iurib. ſcilicet in origine, in dignitate,in amplitudine,& ſententiæ rigore,vt declarat gloſ.j.diſt.v. nã cœpit ab exordio naturalis creaturæ,& nullã patitur immutationem,& ſibi omnia cõmunia ſunt,nec contra ipſum fit diſpenſatio,ſed de aliis iuribus ſecus,vt ibi.

Ius quaſi naturale eſt quod dominus vel patronus habet in ſeruum & libertum.

Ius patronatus eſt auctoritas ſiue poteſtas quam patronus haber in libertũ:Aliter ſecundũ Gof. eſt auctoritas ſiue poteſtas proueniens ex beneficiis ante cõſecrationẽ eccleſiæ collatis.Et ꝓuenit ex tribus.ſ.fundatione,dotatione,& ædificatione,vel ſola collatione, vt xvj.q.vij.filiis.& c.quicunque. xviij.q.ij.abbates.vnde,

Patronum faciunt dos,ædificatio,fundus.

Cõpetit autẽ patrono aliquid honoris,vt ſi eccleſia non fuerit collegiata,præſentet. Sed ſi fuerit collegiata,tũc non electioni prælati faciendæ,ſed iã factæ honeſtꝰ patroni poſtulatur aſſenſus,niſi exſpeciali cõceſſiõe obtineat vt partes ſuas interponere debeat electioni tractãdæ.c.nobis. de iur.patr.

Item habet aliquid honoris, quia primus in processione incedit, vt xvj.q.vij. piæmentis. Habet aliud oneris, quia tenetur defendere ecclesiam ab omnibus oppressionib⁹, vt xvj. q.vij filiis. Et habet aliud vtilitatis, quia si migret seu aliàs vergat ad inopiam, alendus est de bonis ecclesiæ: vt cap. filiis. præalle. & c. quicunque. vnde, Patrono debetur honos, onus, vtilitasque.

Præsentet, præsit, defendat, alatur egenus.

Potest etiam patronus præter egestatẽ aliquos redditus moderatos habere ab ecclesia cuius patronus existit. Sine præsentatione instituí quis nõ debet in ea ecclesia quæ patronũ habet. Et si spretis patronis hoc factũ fuerit, secũdũ rigorẽ iuris institutio est retractanda. eo.ti.c.illud. ver. irrita nuntianda, & ad instituentis verecundiã, institut⁹ amouend⁹ est, & alius quẽ patron⁹ dignũ elegerit, ordinãdus. vt xvj q.vij. decernimus. Item ius patronatus quãdoque aduocatio, quãdoq; vicedominatus vel custodia, vel guardia, ius est frequentationis, vel processionis, & quãdoque gratia, vt in gl.j.c. quia clerici. de iure patro. & secũdũ Gof. in sum. eo.tit. vbi ponit supradicta. Itẽ plerũque hoc nomen ecclesia pro iure patronatus supponit. xvj.q. vlti. si plures. xv.q.iij. nemini. & c.j. de iure patro. Et ergo si quis vtatur tali simplicitate verborum, dono tibi ecclesiam vel concedo intelligitur dare ius patronatus quod habet in ea. ca. quod autem. eod. tit.

Ius poscendi est ex habitatione domicilij & communitatis.

Ius prætorium est quod prętores induxerũt, adimẽdi, supplẽdi, vel corrigẽdi iuris ciuilis gratia. vt ff. de instit. & iure. l. ius autẽ. Hoc etiã ius honorarium dicitur, quia qui honores gerunt, scilicet magistratus, auctoritatem huic iuri dederũt. vt inst. de iu. na. gen. & ciui. §. prætorum quoque edicta.

Ius priuatũ dicitur quod specialiter ad singularem vtilitatẽ alicuius pertinet, secundario tamen etiã ad rempub. vt in pactis & conuentionibus mutuis priuatorũ specialiter initis cõspicitur. inst de iu. & iure. §.ij.

Ius publicum constat in sacris sacerdotibus & magistratibus secundũ *Isi*do. libr. v. Etymo. c. viij. ff. eo. tit. l.j. §. publicum. & j. dist. c. ius publicum. vbi glos. Vel sic, Ius publicum est quod generaliter (alias principaliter) ad publicam deseruit vel spectat vtilitatem, veluti ne in portis vel in muris ciuitatis, & aliis sacris, iudicibus, vel sacerdotibus, vel magistratibus, aliquid committatur, vel inferatur.

Ius quiritum dicitur à Quirino, id est à Romulo, & est propriè Romanorum, quia nulli tenent hoc ius nisi Quirites, id est Romani, secundum Isidor. lib. v. Etym. & j. dist. c. ius quiritum. in quo agitur de legitimis heredibus, de tutelis, de curationibus, de vsucapionibus. Constat autem ius Quiritum ex legibus, & plebiscitis, & senatusconsultis, constitutionibus principum, edictis senatorũ, & responsis prudentum, vt secundum Isid. ibid. & dist. ij. in princ. vbi de speciebus Romani iuris de quibus omnibus, lex, plebiscitum, senatusconsultum, prætorum edicta, responsa prudentum, &c. quæ sint, require loco suo, & inst. de iu. na. gen. & ci. §. constat. & seq. vbi hoc ius apud Romanos tãtùm reperitur. dist. j. ius quiritum. Et dicuntur Romani omnes qui Romano imperio subsunt, prout dicitur, Proprium Romanorum est habere filios in potestate & etiam gentiles subsunt Romano imperio. Nam Imperator est princeps totius mundi, vt ibi glos.

Ius reipublicæ, scilicet alterius quàm Romanorum, est ius cuiuslibet ciuitatis, indubitanter secũdum omnes, quia ciuitates regulariter vtuntur iure priuatorũ, vt ff. de verb. signi. l. eum qui. & C. eod. tit. in rubr. & l. j. in glos. j. de iure reipub. lib. x.

Ius sibi facere vel dicere est quod manifestè spectat ad iudicis officium. s. & à iudice faciendum sit sibi vendicare, veluti si quis rẽ suã propria rapit auctoritate, putans hoc sibi licere, vel si pro debito quo teneris alicui, is pign' tuũ capit tẽ inuito: ius ẽm & sibi iure competebat amittit.

Ius singulare est & contra tenorẽ rationis ꝓpter aliquã vtilitatẽ auctoritate cõstituentiũ introductũ est. l. ius singul. ff. de leg.

Ius succedendi habet heres, item patronus in bonis liberti.

Ius versũtũ dicuntur præstigię siue captiones verborum quib. obumbrantur delicta. & dicuntur versuta secundũ Azo. quia quis repellebatur ab actione per quasdã versutias, id est machinationes verborũ. Vel secundũ Martinũ dicitur versutũ ad exẽplũ vestimẽti quando est illud intus quod debet esse extrà, &c. Sic etiam erat versutũ ius quo illud quod erat puniendum absoluebatur, & quod erat absoluendum puniebatur.

Iusta sunt exequię, id est sacrificia quæ mortuis impenduntur & funerandi solennitas. Inde iusta facere. in l. ij. de in ius vo. & in l. pro hærede. de acq. her.

Iustum est quod ex præcepto vel superioris ordinatione alicui cõcessum est. & sic iustũ est illud quod ordinatur iure. l. iustè. ff. de acqu. poss. Sed iustitia est habitus seu virtus superioris ad præcipiendum bonũ

subditorum. Quare, &c.

Iustum etiam aliquãdo accipitur pro vero, vt institu. de liber. in prin. alias & pleniorem quandam habet significationem, vt cùm definitur testamentũ esse iustam sententiam, nam intelligimus perquam solennem & plenam. Sic dicimus iustos filios ex vero & solenni matrimonio procreatos.

Iustitia est constans & perpetua volũtas, ius suũ vnicuique tribuens, non quãtum ad actum, sed quantum ad affectum. inst. de iustitia & iure, in principio. Iustitia enim est animi dispositio, & mentis affectus, qua quis dicitur iustus (vt à grammatica grammaticus) dum sine personarum acceptione vel distinctione vult cuilibet (quantum in se est) ius suum tribuere. Et quot modis dicatur iustitia, not. Archid. xxiiij. q. j. can. vbi sana fides. nam dicit ibi. Iustitia est æquitas tolerandi inopiam, & temperantiam habere in abundantia. Item est patriam & socios defendere, quia vera iustitia cum passionẽ habet, & nõ ex odio, sed bono zelo exercenda, &c. vt ibidem. Item iustitia sic describitur, Est habitus bonus tribuens cuique suam dignitatem, deo religionem, parentibus obedientiam, maioribus reuerentiam, paribus concordiam, minoribus disciplinam, sibiipsi castimoniam, & pauperibus seu miseris compassionem operosam. Dicit ergo Tullius, quòd iustitia est habitus animi, communi vtilitate seruata, suam cuique tribuens dignitatem. Et Plato dixit, quòd iustitia est virtus, quæ plurimum potest iis quæ minimum possunt. Item sic, est animi congrua dispositio in singulis rebus rectè diiudicans causas, vide gl. instit. vbi suprà. Vbi etiã dicitur, quòd iustitia est mater iuris.

Iustitiarij sunt qui deputantur ad iustitiam faciendam, & est vulgare Apuliæ, vt in cap. ex literis. de pigno.

Iuuenes appellantur, qui adolescentiũ ætatẽ excessere, quoad incipiãt inter seniores annumerari. l. nõ aliter. §. Titi⁹. de le. iij.

Iuxta aliquãdo exponitur, id est prope vel à latere. extrà de maio. & obe. c. solitæ. vers. hæc autem. si prudenter. Aliquando. i. secundum, vt iuxta verbũ apostoli, id est secundum, extrà de baptism. maiores. circa prin. & dic quòd quãdoque ponitur similitudinariè, vt tu viuis iuxta Petrũ, id est ad similitudinem Petri. Aliquando significat vicinitatem temporis, vt iuxta festum pascatis. i. prope. & vide no. extrà, de verb. sign. Itẽ adde quot modis iuxta sumat. Bart. in l. j. ff. de testa. in extraua. ad reprimendam. in ver. iuxta.

De Kante A.

Kalendæ ſunt certi dies menſiũ, à calo Græcè quod eſt voco, in l. qui ante kalendas, & in l. eum qui. ff. de verborum obli. quia promiſſio talis, promitto ante kalendas, dupliciter acci pi poteſt. ſ. ante finitas, & in dubio interpretatio debet fieri cõtra ſtipulationem. l. veterib. ff. de pac. l. quicquid aſtringendæ. ff. de verbor. ob. Ergo perinde eſt acſi promiſiſſet ante kalendas finitas, & tunc bene ſequitur, quòd qui aliquid promiſit ante kalẽdas ſit illi ſimilis qui promiſit kalendis. Et al legantur iſti tex. cum ratione præmiſſa in argumentum ad teſtes concordandos, quorum aliqui deponunt ante guerram, alij poſt, vt qui dixerunt poſt, intelligantur poſt incœptam, qui ante intelligantur ante guerram finitam. Sunt ergo kalendæ prima dies in quolibet menſe, ſic dictæ, à verbo græco kalo id eſt voco, qa Romani habebant præcones quos prima die menſis mittebant per terrã dicentes, vocat vos ſenator ad nundinas, præparate vos, de hoc in glo. not. in l. cum biſextus. ff. de ver. ſig. quæ etiam declarat nonas, & idus, de quibus vide in fine primi libri computi chirometralis, & in aliis. Item in fine lib. vj. in gl. j. ſuper data libri.

kalendarium, liber erat rationũ in quo fœneratores nomina debitorũ deſcribebãt, ſic appellatus à kalendis, quia eo die fœneratores pecunias mutuabãt, & quas præteritis kalendis fœnerauerant cum vſuris exigebant.

Intra quintas kalendas dare promittens videtur promittere ſe intra quinque menſes daturũ. l. j. de verb. obli. ſecundum Alc. lib. 2. parer. c. xxiij. Qui verò intra kalendas dare ſpondet, ſimilis eſt ei, qui kalendis dare promittit. lege ſi ita. de verbo. obligation.

De L ante A.

LAbanum ait Alcia. eſſe ſpeciem vexilli aliis nobilius, & ante Imperatores ferri, & à militibus adorari moris erat.

Labes à lapſu dicitur, vnde, & prohiatu terræ capi ſolet, vt in l. ex conducto. §. j. ff. loca. ſecundum Bud. ibi.

Labrum, vas eſt patulum, grandioris, atque capax, qualibus in Bætica mea vtuntur ex argilla fictis ad ſaluatrinam, & vſus coquinarios. Virgilius 8 Aeneidos.

Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen aheneis.

Cicero in epiſtolis. labrum ſi in balneo non eſt, fac vt ſit. Vlpia. lib. xix. titu. de act. empt.

l. lines, alias incip. funes, Labra inquit, salientes fistulæ. *Accurs.* exponit labra, quia per labrum imaginis aqua salit, non minus ineptè, quàm id, quod aliubi Digitum interpretatus est, id est, quantum fluit per digitum statuæ. Neb.

Labra sunt imagines quæ distillant aquas, salientes, scilicet, aquæ, & fistulæ quæ salientibus iunguntur.

Delyria sunt quæ hic auctor de labris effert, nempe Accurs. secutus ff. de actio. emp. & vend. l. lines. (seu, vt nos impressimus, funes) & labra in gloss. & tex. *Sunt* enim labra apud Iurisconsultum loco iam citato, crateres lapidei, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. Vide Budæum in legem iam citatam.

Lacertus, piscis est, qui à Græcis sauro dicitur, dictus lacertus quod ad similitudinem lacertorum picturas habet. Commendabantur autè lacerti Sexitani ex Hispaniæ vrbe *Sexi*, Martial. *Et Sexitani* ponatur cauda lacerti. Ex lacertis autem fieri solita esse salsamenta, ostendit Cornelius Celsus dicens: Piscium qui ex media materia sunt, quibus maximè vtimur tamen grauissimi suat ex quibus salsamenta quoque fieri possunt, qualis est lacertus. Sexitanorum salsamentorum meminit Strabo. Vlpia. in tit. de penu lega. l. qui penum. Lacertus, inquit, cum muria sua continetur, Labeo ait. Est autem muria salsugo exudans ex piscib⁹ salitis qua vtebãtur antiquiores ad ciborũ cõdituras.

Lacunar, siue laquear, siue lacus, est tecti elegãtior fabrica, Cic. 5 Tus. quæst. *Fulgentem* gladium è lacunari seta equina appensum. Hora. in 2. Carm. Nõ ebur neque aureum mea renidet in domo lacunar. Vlpia. ti. de fun. instr. l. quæsitum. Scalæ, inquit, quæ lacunarib. admouentur, instrumenti sunt.

Lacunaria pleriq; accipiunt pro eleganrioris tecti fabrica. l. quęsitũ. § scalæ. de fũdo instr.

Lac dicitur fructus industrialis, secundum Bar. in l. & ex diuerso. in repe. ff. de rei ven. & idé dicit de lana ibidem.

Laicus est secularis, & de populo, & qui non habet sacros ordines. c. duo sunt. 12. q. 2 gloss. in c. 1. de procur. in vj. & dicitur à laos græcè quod est populus latinè, vt in d. c. duo.

Lanio, onis, est macellarius vel beccarius à laniando sic dict⁹, quia dilaniat, & dilacerat animalia, & per frusta carnes incidit, & vendit, vel est ille qui lanam separat à coriis bestiarum, & exuit siue excoriat bestias. Et sic dicitur à lanificio secundum gloss. in l. cum de lanionis ff. de fund instruc. & instrum. leg.

Lanip

Lanipendrum facere, est pendere & distribuere lanam lanificis. l. sed si vir. de donatio. inter vir; & vxorem.

Lapilli qualiter differant à gemmis, require supra in verbo. Gemmæ.

Lapis, pro milliario, hoc est mille passibas aliquando accipitur, quoniam antiquiores soliti erant millia quæque passuum lapidibus signare, id quod videmus in via quæ ducit Salmanticam ex Emerita Augusta. Argenteam vulgus appellat. Martia. Rura nemusque sacrum, dilectaq; iugera musis Signat vicina quartus ab vrbe lapis, idē alibi, Ad lapidem Torquatus habet prętoria quartū Martianus tit. de excu. propter litem. §. licet. Ne vltra centesimum, inquit, lapidem tutelam gerat.

Laser, eris, quod à Grecis Silphiū appellatur, succus est herbæ, quam in Cyrenaica regione inuenta Laserpitium vocāt, à medicis & pharmacopolis tē pestatis nostræ appellatur Assa. Plin. libro 18. Laserpitium, quod Græci silphiō vocant, in Cyrenaica prouincia repertū, cuius succum vocāt, laser. Pau. in tit. de pen. lega. l. nos omne. Sed quod quidā, inquit, negauerūt piper, & Ligusticum, carcū, laser, & cætera eiusmodi, in penu nō esse, improbatū est.

Latus clauus, quemadmodum diximus in verbo clauus, nodus erat ex purpura siue ex auro vesti intertextus, & qui poterant vti huiusmodi vestibus, tū Laticlauij, tum Anguśti clauij dicebantur. Erat autem vestis senatoria, vt exponit Acron, in illud Horatij primo Sermo. Quo tibi Tulli, sumere depositum clauum, fieriquetribunum. Plin. libr. 8. Tunicam lati clauii in modum gausapi texti. Oui. 4. de tristib. Induiturque humeros cū lato purpura clauo. Iuris. in quadā lege cuius initium est. l. nuper. ff. de do. inter vir. Vt ecce, inquit, si vxor viro lati clauī petenti, pro lati clauio. Neb.

Largus est medius inter prodigum, & auarum. gl. & ibi doct. in cap. ex parte. de consuetud. in ver. prodigalitatis.

Laruę sunt deformationes hominū ꝓpter appositionē coloris.

Lata culpa est nō intelligere ꝙ omnes intelligunt, non facere quod omnes faciunt, vel maior pars, vel id facere quod nulli vel pauci faciunt. ff. de verb. signifi. l. latæ.

Laticlauiū, seu latus clauus, insigne erat ordinis senatorij, vnde Tribunus laticlauius, idest, senatorius. in. ſi Rufinus. C. de testamen, milit.

Latinę feriæ, require supra, Feriæ latinæ.

Latini sunt vel dicebantur olim quidam qui ita erant à dominis manumissi, vt essent in vita

liberi,& gauderent plenaria libertate,in bonis suis , sed in morte serui erãt,quare post obitũ eorũ nõ poterãt succedere parentibus , & bona eorum tanquã seruorum ad dominos deuoluebantur , & heredes eorum nihil post mortem eorum consequebantur. Sed cõtrariã habent conditionem dedititij, vt supra dictum est in litera D. & in desuetudinem abierunt, quia pessima conditio erat , vt *Inst.*de liber.versus,Vita latini gaudent, dedititij morte.

Latini liberti,auctore Caio.lib.1. ti.1.Inst.sunt aut qui per epistolam,aut inter amicos aut cõuiuij adhibitiõe manumittũtur.

Latitare est le malitiosè occultare animo fraudandi creditores suos agere volẽtes. ff.quib.ex cau.in poss.eat.l. *Fulcinius*.§. quid sit latitare , & habetur in glo.ca. consultationibus.2.de officio deleg.

Latomiæ apud antiquos locus dicebatur, vbi lapides cædebantur. *Liuius* in 8.li.belli punici, Comprehensa postea priuata ædificia,comprehẽsæ latomię, &meminit Calistratus in l.succurritur.ff.ex quib.cau.ma. li. in vulgatis codicibus latumiis mẽdosè est scriptũ.*Imo* vero rectè scriptũ puto. vide Bud.in annotationibus ad pandectas, ad legem iam citatam.

Latro dicitur qui per vim & de die furatur. in auth. sed nouo. C.de seru.fugi.& differt à fure, quia fur est qui clam aufert, secundum Bar.ibidem. *Item* latro est qui de die,fur vero,qui de nocte,l.congruit.ff.de offic. præsid.Item latro dicitur qui maximę est perfidiæ.l. in omnibus.C.de emen. ser. & vide aut.vt nulli iud.§.pen.& l. capitalium.§.famosos.ff. de pœ.

Latro publicus est ille qui palam & publicè furatur, vt sunt piratæ, vel qui publicè stant in stratis,vel isti qui habentes arcem,& castrum,disrobant homines transeuntes.Nocturnus vero depopulator agrorum dicitur qui obsidet stratã publicam disrobandotranseuntes& differt à publico latrone,quia iste clandestinè furatur,& moratur in loco,vnde dicitur nocturnus depopulator agrorũ, quia in nocte segetes destruit, dum ibi se abscondit, iacet,& latet.Panorm.in c.inter alia.in vlt.not.de immu. ecc.

Laudemium vulgo dicitur quinquagesima pars prætij quæ præstari solet propter renouationem emphyteusis,iuxta l. vlti. C.de iure emphy.

Laudum est sententia arbitri. Et laudare est sententiam arbitralem ferre,quandoque significat citare aliquẽ auctorem, vt in l.Herennius.de euict.

Lautica,dicuntur quæcunque ad lautitiam atque elegãtiam cultus,& mensæ pertinent, tit. de

aur

aur.& argen.leg.I. argumento. Mundo,inquit, muliebri conti nentur lautica,acus,reticula,& huiusmodi. Nebr.

Laxamentum, siue laxitas, dicitur quies siue cessatio à labore. Valer.Max.de fortitud.Ad confirmandos,inquit,animos, salubre laxamẽtum daret. Cic. in 1.Offic. Adhibenda, est, inquit,cura laxitatis.Nera.lib.50. tit. de vacatione & excusatio. mu.l.tempus.Cum laxamento quodam itineris. Nebr.

Laxamentum vocat lex inducias duorum mensium qui dantur tutoribus ad pecunias collocãdas. in auth. vt hi qui oblig. se habere perhib. res mino.§.quoniam autem videmus.

De L ante E.

Lectica, est vehiculum quo quispiã fertur ab hominibus:quòd si à quatuor vehitur,tetraphorum dicitur:si à sex, hexaphorũ:si ab octo,octaphorũ. Martialis: Laxior hexaphoro tua sit lectica licebit:Et Iuuenalis: Densissima centum. Quadrantes lectica petit, eadem & Sella dicitur,vnde idem Poeta subdit de eadẽ lectica, Ostendens vacuam & clausam pro coniuge sellam.Pau. lib.8.de seruitu. rustic.præd.l.qui sella.Qui sella,inquit, aut lectica vehitur, ire, non agere dicitur. Accurs. sella,id est,equo, lectica, id est curru interpretatur,quod vtrũque ex eo quod diximus, falsum est. Nebr.

Lecticarius, seruus est qui lecticam humero fert. Sueton.in Othone, Muliebri sella in castra contendit, ac deficientibus lecticariis cum descendisset.Seruius Sulpit.in quadã ad Ciceronem epist.Coactus, inquit, sum in eadẽ illa lectica lecticariisque meis in vrbem eũ referre, vt in tit.de leg.j. l.si ex toto. Si ita,inquit,legatum sit lecticarios octo. Item Vlpian. de leg.iij.l.item. Legato continentur mancipia, puta lecticarij qui solam matremfamilias portabant. Nebr.

Lecticarij, serui qui lecticas ferebant.l. item.de leg.iij.item artifices qui lecticas fabricant, vt C.de excusat.art.lib.x.

Legare est vltimã voluntatẽ testatoris de singulis rebus disponere,& legatum ab herede præstãdũ alicui relinquere. Etiam legare alia significatione est mittere,& sic inde dicitur legatus.i.missus,sed cũ significat relinquere, venit inde legatum.

Legatarius est cui aliquid legatum est,& qui legatum accipit.

Legatũ est donatio quædam in testaméto à testatore relicta.inst. de leg. §.j. de leg. ij.l. legatum. Vel est delibatio hereditatis, qua testator ex eo quod vniuersum heredi foret, alicui quid collatum velit esse.in l.legatum,ff.de leg.j.Vigebat autẽ lega

legatum olim pluribus modis, Quandoque per vendicationem, his verbis, Ille ammodo vendicet à me illam rem sibi vt dicat suam esse, & petat vt suam. Quandoque per damnationem his verbis. Heres meus dãnatus esto: id est, obligatus esto hoc illi dare. Quandoque secundum quosdam legatur per condemnationẽ quã do à testatore aliquid relinquitur in pœnam & in damnum heredis hoc modo. Si heres meus Titiam duxerit in vxorem in damnum suum & pœnam centum ei lego. Quandoque vigebat legatum per verbum sinendi, his verbis, *Sino* illi hanc rem, id est, permitto illum habere. Si verò res apud illum esset, aptus esset hic modus legandi, vt sineret eum habere quod apud eum tũc esset. Quandoque per præceptionẽ. s. cùm duos vel plures heredes instituit, & alteri eorum prælegauerit aliquid, ad hoc vt id præciperet, id est, præ aliis seu ante alios haberet. *Et* no. quod legatum regulariter trahitur ab herede. Et fideicommissum ferè idem est quod legatum, sed est dictum fideicommissum: ideo quia olim pendebat ex fide heredum, sed modo quod iuris est in vno idem est & in alio.

Legatus est ille cui certa patria vel prouincia committitur gubernanda, vt in c. nouit. de appel. Potest etiam dici legatus quicũque ab aliquo ad aliquos est missus. *Aliter* legatos dicimus eosdem quos aduocatos vel patronos causarum; qui in forensibus negotiis præeminentibus litigantibus suum præbent patrocinium. *Et* nota quòd sunt tria genera legatorum. Quidam delatere domini Papæ mittuntur, vt Cardinales, quos appellant fratres. Et tales possunt absoluere homines suæ & alterius prouinciæ in prouincia & extra, & æquiparantur proconsulibus. Alij sunt non delatere, sed datiui, & illi simpliciter in legationem mittuntur, vt prælati, qui tantùm absoluunt prouinciales, & in prouincia, non extra constitutos, & æquiparantur præsidibus prouinciarum. Tertij sunt natiui, qui suarum ecclesiarum prætextu legatione funguntur, vt archiepiscopus Cantuariẽsis, de quo in c. j. de offic. deleg. libr. vj. *Et* tales sunt quatuor. s. archiepiscopus Eboracensis, Cantuariẽsis, Remensis, & Pisanus, vt not. in al leg. cap. j. eod. tit lib. vj.

Legatus proconsulis, est cui proconsul postquàm prouinciam est ingressus, mandat iurisdictionem determinatam & assignatam, aut quandoque in itinere moram necessariam passum vel trahens, vt in l. aliquan

dõ.

do.ff.de offi.procon.& leg.

Legatiuum, viaticum legatorum.

Legationes liberæ, vt scribit Bud. in l.qui libera.de leg.olim ornamenti tantum causa à Senatu impetrabantur, siquidem impetrabantur ab iis Senatoribus, quibus negotia futura erant in prouincia ad quã mittebantur, vt eo nomine fauorabiliores & commendabiliores haberentur.

Lege obuenire dicimus, & quod lege confirmatum est.l.lege.de verb.signific.

Legi posse aliquid, sic accipiẽdũ est, nõ intelligi, sed oculis perspici quæ scripta sunt.l.j. de iis quæ in test a.delen.

Legio quo militum numero cõprehendatur.no.gl.in l.ij.ff.de iis qui not infam.

Legibus soluere, id est quod barbari dicunt dispensare, teste Bud.

Legis actio quid esset antiquitus & quæ eius solennia verba, tradit eleganter Alciat.noster in l. pecuniæ verbum.de verb.sign. & Bu.in l.iiij.ff.de adopt. illud certè constat cũ lex verba facit de magistratu apud quẽ legis actio est, intellige de iudice ordinario qui & iudicare & ex equi possit.

Legitimi heredes qui, require suprà in ver.heres legitimus.

Legitimũ dicitur sex modis. Primo quod non est prohibitũ, & sic per abnegationẽ prohibiti, successio legitima. Secũdo strictius quicquid est permissum, non per abnegationẽ prohibiti, sed per positionẽ liciti. Tertio in positiuo digniori.s.à iure ciuili concessum, capiendo ius ciuile largissimè pro prætorio, & omnibus partibus iuris ciuilis. Quarto concessum à iure ciuili, restringendo vt nõ cõprehendat prætorium, sed omnes alias partes, id ẽ, senatusco sulta, principum placita, & responsa prudentum. Quinto adhuc plus restringendo ius ciuile solum pro l.xij.Tab. Sexto maximè restringendo solum pro leg.xij.Tab. exclusis respõsis prudẽtũ, & edictis prætorũ, ita not.in l.vni.C.quã.non pet. par.pe.accre. hæc Cato saccus.

Legius, require suprà homagium ligium.

Legul⁹, id est, collector.C. de murilegulis, super rub.li.xj.

Leno est qui pretiũ pro cõperto stupro accipit, vel dãnatam de adulterio ducit, vel qui eam adulterio subiicit, vel adulterum se facit, vel quæstum de adulterio vxoris accipit, vel mancipia quæstuatia habet, scilicet qui tabernæ vel alicui negotiationi præponit meretrices, vt plus lucretur, vel q vxorem deprehẽsam in adulterio in matrimonio retinet, vt C.ad leg.Iul.de adul.l.crimen lenocinij.& gl.de multis modis lenoci

nocinij,concordantiæ allegantur.C.de spect.& sceni.&leno ui.l.j.ij.& iij.lib.xj.

Lenocinium facere,nõ minus est quàm corpore suo quæstũ facere.l.palã.§.lenocinium.ff. de ritu nup.& de crimine lenocinij not.in l.athletas.§. ait prætor.ff.de iis,qui not.infam.&l. j.§.lenocinij.ff.de adul.& vide authen.de leno.per totum.vbi prohibendo lenocinium, tangit multas fraudes lenonum.

Leo est bestia,nec continetur appellatione pecoris.l.ij.ff.ad le. Aquiliam.& l.hi enim.ff.de ędili.edic.

Letale,est idem quod mortiferũ: vnde dicitur de aliquo vulnerato ad mortem, quod letale vulnus habet,& venit à letum, id est mors.Vnde,

Boleti leti causa fuere mei.

Lætamen est sterquilinium,à lætando dictum,quia lætas facit segetes.

Leuato velo cognoscere,in l.pen. C.de nau.fœn.lib.xj.dictũ est, pro eo quod vulgò dicimus,de plano,hoc est,omissa diligenti inquisitione.

Leuir,frater viri.l.non facile. de gradibus.

Leuis culpa,vt in ☞ præterea.qui. mod.re contrah.obl.instit.

Leuissima culpa est non præuidere quod sapientissimus præuidisset,vt posui rem in capsa,& claue clausi,& credebam esse clausam,claue amota,non probans an esset clausa.

Leuita hebraicum,latinè diaconus.c.cleros.xxj.dist.

Lex est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt,secundum Isi.lib.v.& dist.j.c.lex est. Vel aliter,*Lex* est species iuris,& ponitur quandoque stricte.s.pro eo quod populus Romanus Senatorio magistratu rogante,veluti consule constituebat.instit.de iur.nat.gent.& ciui.§.lex est.Nam consul est, qui senator erat, & populum consulebat an eis placeret ita statui,& populus respondebat ita.*Et*iam sic definitur:Lex est commune præceptum, virorum prudentum consultatio, delictorum, quæ sponte vel ignoranter contrahuntur, coerctio,communis reipublicæ sponsio.ff.de legib.l.j Quandoque ponitur largè pro omni rationabili statuto. Vnde etiã dicitur,*Lex* est sanctio sancta iubens honesta,prohibẽs contraria,quæ sumitur ex l.ij.ff.de legib.& senatusconsl.lex etiam quandoque dicitur consuetudo.j.q.j.c.ij.Quandoque ratio. j distin.consuetudo. Quandoque ius scriptum,siue cõstitutio quæcunque. Quandoque constitutio ciuilis tantum. *Et* quãdoque pro cõditione,& pacto,vt concedo tibi ius eundi per fundũ meũ,ea tamẽ lege.i. ea conditione & pacto,lex alia

priua

priuata,alia publica. *Lex* publica eſt, quæ à ſanctis patribus ſcripturis eſt cõfirmata,vt lex canonum Lex priuata eſt quę ex inſtinctu ſpiritus ſancti in cordibus fidelium eſt ſcripta.ſ. charitas,quæ dignior eſt & prima.xix.q.ij.duæ ſunt.

Legum auctores ſeu inuentores ponuntur.diſtin.7 c. Moyſes. & cano.fuerunt. vſque in fi.diſtin.eiuſdem.

Leges nouæ & legum codices,& à quibus ceperunt,habetur in can.fuerunt.præalleg.

Leges quibus nos vtimur,vt dicitur diſt.ij.can.quædam.quædam dicuntur ab his qui eas cõdiderunt, vt conſulares,Tribunitiæ,Iuliæ, *Aquilię*,Cornelię, lex Pompeia,lex Papia,lex Falcidia,& complures alię de quibus infrà. Quædam etiam dicũtur à locis, vt lex Rhodia, & conſimiles.

Lex Aquilia loquitur in eo caſu,cũ quis culpa ſua alicui dãnum dederit, veluti equum, ſeruum,vel aliud animal occiderit vel vulnerauerit, ſeu veſtem ſuam ſciderit, aut illi⁹ rebus damnum dederit,& in hac lege venit culpa leuiſſima,vt ſi quis ex alto ſe pręcipitauerit,& ſuper alium ceciderit,tenetur lege *Aquilia*.Caſusverò etiam ocidentem excuſat.inſtit.de lege Aquil.§.iniuria. *Et* ſi putator ramum deiecerit,& non proclamauerit, & ſic aliquem occiderit, tenetur ea lege,ſed non tenetur lege Cornelia de ſica.in qua venit tantum dolus. ff.ad legem Aquil. & ad l.Coru. de ſicar. Require ſuprà Actio legis *Aquiliæ*.

Lex Attilia cauebat,vt cui nullus eſſet omnino tutor teſtamentarius nec legitimus ei daretur in vrbe Roma à Prætore vrbano,& maiore parte Tribunorum plebis. Habebat & alia capita,de quibus Inſtitut.de Attil.tuto.

Lex *Attilia* inhibuit vſucapionẽ rerum furtiuarum. § furtiuæ. *Inſtit.de vſucap.*

Lex canonica appellatur diuina, c.nimis.de iureiu.c.j.de iuram. cal. *Et* lex ciuilis dicitur lex humana.ca.ij.de præſcr.lib.vj.Poteſt tamen ius canonicũ etiam dici lex humana, quia ſunt in eo multa ab hominib⁹ ſtatuta, licet reſpectu aliorum iurium ciuilium dicatur lex diuina.Similiter lex ciuilis poteſt dici diuina aliquo reſpectu,imò ſacra dicitur, & per ipſam quis religioſus efficitur, vt C.de legib. & cõſtit.l.leges. Quare Imperator dicitur religioſiſſimus in proœm.Inſtit.vide cap.quo iure.diſtinct.8.&l. C.de prœſcri. lon.temp.*Archi.* in ver.humanæ.c.fi.de præſcrip.lib 6.vbi dicitur,quòd leges diuinitus per ora principum ſunt promulgatæ.

Lex commiſſoria propriè non eſt

lex

lex neque Senatusconsultum, sed potius pactum, & habet locum cùm ita venditor conuenit cum emptore, vt si intra certum diem non fuerit solutum pretium, totum vel pars, cùm de pretio per partes certis diebus soluendo conuenit, vt in tali die vel tempore, sit res inempta vel inuendita, si dictū sit vt redeat possessio vel dominium ad venditorem. Tale autā pactū non habet locū in pignoribus, sed in emptionibus, vt ff. de lege commis. l. vlti. & l. si fundus. Et quod res dicitur inempta, ita accipitur si venditor inemptā esse velit, cuius causa id cauetur: alias fraudaretur vēditor si ex ista villa in potestate emptoris esset, non dando pecuniam, inemptū facere fundum. tex. in l. 2. ff. eod. tit. de leg. com.

Lex Cornelia de falsis, pœnam irrogat his qui falsum testimonium dixerunt, vel falsum testamentum, vel aliud quodlibet instrumentum scripserunt aut sigillauerunt, aut alias falsum commiserunt, puta in monera vel mensura. Et est dicta lex Cornelia, à Cornelio Silla primo inuētore Dicitur etiam testamentaria, & eius pœna in seruos est vltimum supplicium in liberos verò deportatio. instit. de public. iudic. §. item lex Cornel. de falsis.

Lex Cornelia de sicariis loquitur de his qui dolo malo interficiunt, scilicet telo vel tactu furtiuè & huiusmodi. Vel etiam dicitur lex Cornelia de veneficiis, à veneno, puta quando quis alium interficit veneno, aut magicis susurris vel incantationibus, vel quia mala medicamenta publicè vendidit. Et dicitur de sicariis, à sica acuta vel cultello, eo quod significat ferrum vel cultrum, vt instit. de public. iudic. §. sicarij autem vnde dicit glos. ibidem, quod sica est cultellus vtrinque scindens, quem portant peregrini quandoque in baculo quodam, ita quod non patet. Vnde versus,

Est sica mucro latens, sicarius inde vocatur.

Lex duodecim Tabularum fuit origo totius iuris ciuilis, secundum glo. instit. de iure natur. gen. & ci. §. & non ineleganter. in ver. origo. ff. de origine iuris. l. 2. §. j. Et dicitur lex scripta in xij. tabulis, quarum decem à ciuitaribus Athenien sium & Lacedæmoniorum, à decemuiris fuerunt allatæ, & duæ ad illarum declarationem per eosdem decemuiros postea additæ, vt dicit glos. in ver. decemuiros. §. deinde. c. Moyses. dist. vij. Dum enim leges propter discordiam plebeiorum cum nobilibus ferè per xx. annos in desuetudinem abiissent, creati sunt decemuiri, qui transtulerunt

lerunt leges Grecorum in Latinum, & eas in decem tabulis eburneis scripserunt. Et hi decemuiri postea videntes in illis decem tabulis multas leges deesse, accepta potestate corrigendi, deminuendi, interpretandi, addendi & supplendi, duas alias tabulas addiderũt, & exinde dicta est lex xij. tabula. quę omnia plenius persequitur Iurisconsultus in d.l. ij. de origine iuris.

Lex Aelia Sẽtia, vt scribit Alci. sic appellata est ab Aelio Sentio eiꝰ latore. Huiusmodi lex plurima habuit capita, quæ hic referre nimis longum esset. vide in titu. qui & ex quibus causis manumit. nõ poss. in Institut. & in l. sciendum, de verb. sign.

Lex Falcidia dist. ij. c. quædam. in fin. prohibet ne quis in testamento plus extraneis legare possit quàm vt quarta pars sit heredibus data. Dicitur autem Falcidia à *Falcidio* tribuno plebis autore: vel secundum Az. dicta à falce, id est à deminutione quam imponit singularibus relictis: resecat enim de legatis, vt falce resecantur segetes. Nam olim licuit cuilibet totam hereditatem suam alteri relinquere: sed postea *Falcidius* statuit quòd quarta pars hereditatis deberet relinqui heredibus, vt supra *F.* Triplex autem est Falcidia, vna debita iure naturæ, alia iure institutionis, tertia dicitur quarta Trebellianica, quæ cõpetit heredi instituto qui rogatus est hereditatem aliis restituere. dist. ij. respõsa. de testam. ca. Raynut. & c. Raynald.

Lex Flauia, vel potius Fabia de plagiariis eos persequitur qui liberos aut seruos vel filios alienos ab vrbe, vel de vna prouincia ad alia subducũt, & eos vendũt fraudulenter insciis dominis & patrib. suis. vt ff. ad l. Fla. de plagia. l. fina. & l. lege. & l. eum. Sunt qui malint legere, lex Fannia de plagiariis. Sunt qui legãt lex Flauia. Tu vide Catellianum Cottam in dictione plagiarij nomine.

Lex Fusia (aliàs fusia vel suffia) canina non permittebat in testamento manumissiones fieri nisi vsque ad certum modũ vel numerum seruorum, licet inter viuos sic, sed hodie ista sublata est, & multo magis hoc liceret in vltima voluntate. Et dicitur canina fortè à quodã inducta qui canis vocabatur. Nã canis naturã seruat, qui stat in palea, quã nec sibi habere põt nec alij fauet, vt sit cõsonas rei nomẽ, Inst. de do. §. est & aliud. Talis ergo moriebat tãquã canis, quia nõ poterat tenere seruos, nec libertatẽ patiebat eis dari. inst. de leg. fus. ca. tol. ĩ gl. j. Legendum Fusia Canina, à Fusio Caninio, quo rogante lata est, auctor Alciatus.

Lex Hortensia nomen sortita est ab Hortēsio qui eam tulit & fecit, quæ cōcordauit plebem & populū, quia cōstituitur, vt nō min⁹ aut plus valeāt plebis scita quàm lex populi. de quo insti. de iure natu. gentium & ciui. §. sed plebis scita.

Lex Iulia de adulteriis & stupro persequitur adulteros, & eos qui sine vi virgines, viduas, aut honestas, aut honestè viuentes corrumpunt aut violant. Et nō solùm temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed etiam eos qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent siue non verentur. instit. de public. iud. §. item lex Iulia. de adulteriis. & ibi per totum de legibus hic positis, quia publica iudicia sunt.

Lex Iulia de ambitu punit eos qui per ambitum seu ambitionem, muneribus datis, ad honores seu ad officia publica accedunt seu succedunt. de quo insti. de publi. iudi § sunt prętea. in gl. & in l. j. ff. ad legē Iuliam de ambi.

Lex Iulia de annona lata cōtra illum qui facit vel procurat annonam fieri chariorem: quia in hoc læditur respublica, vt ff. ad l. Iul. de anno. l. ij.

Lex Iulia læsæ maiestatis eos punit qui in principem aut rem publicam aliquid committūt & machinātur. Et est contra tales statuta pęna capitalis. Item quòd vsque ad quartam progeniem non succedūt nati ab eis nisi per principem dispensēt cum eis: & sic pœna ei⁹ animę amissionem sustinet, vt C. ad l. Iul. maie. l. quisquis. & insti. de publi. iud. §. publica autem.

Lex Iulia Miscella (alias viscella) habet locum quando maritus relinquit vxori in testamento aliquid sub certa conditione si alteri nō nupserit. Et conditione non seruata, nō tenetur heres dare relictum per istam legem. Et qualem faciat cautionem, vide in authenti. cui relictum. C. de indic. vid. tol. & de lege. Iul. Miscel. tol. l. j. ibidem.

Lex Iulia peculatus lata fuit contra illos qui pecuniā vel rem publicam vel sacram, vel religiosam furantur: puniūtur autem, vt not. instit. de publi. iud. §. lex Iulia.

Lex Iulia repetundarum loquit⁹ de his plectendis, qui tempore administrationis aliquid acceperint vt iudicarent vel non iudicarent, vel aliquem in vincula coniicerent, vel non. Ad hoc enim cōpetit vt datum reseruetur, & q̄ alter puniatur. vltra hoc etiā cōpetit cōtra eosdem illis qui ab ipsis aliquam violētiam passi sunt, vt si coact⁹ fuerit quis à talibus vendere rem suam minori pretio quàm valebat, & in similib. casibus. ff. ad legem Iuliam repetundarum. l. j. ij. iij. iiij. & v.

Lex

Lex Iulia de reſiduis, punit eos q̃ officium publicũ, aut adminiſtrationem habuerunt, & tempore adminiſtrationis ſuę publicam pecuniã quam acceperunt in quodcunque negotiũ erogandam, retinuerunt, & nõ erogauerunt, vel qui rempublicam quam acceperunt tradendam in communi ærario, non repoſuerunt ibidem, ſed penes ſe furtiuè & doloſè retinuerũt, vt ff. ad legem *Iuliam* pecul. l. ij. & l. iiij. §. leg.

Lex Iulia de vi publica punit eos qui vim cum armis fecerunt vel intulerunt, eſt pœna deportationis: vt inſtit. de publi. iud. §. item lex Iulia.

Lex Iulia de vi priuata, punit eos qui ſine armis vim inferunt, in publicatione tertiæ partis bonorum puniuntur. Si autem vi raptus virginis, viduæ, vel ſanctimonialis, aut aliàs fiat, faciẽtes, & opem flagitio dantes pœna capitis puniuntur, inſtit. de pub. iu. §. item lex Iulia, de vi.

Lex Iulia Norbana loquitur de Latina libertate, vt Inſtit. de libert. §. libertinorum autem.

Lex municipalis dicitur quam aliqua ciuitas conſtituit ſibi, & eſt ius ciuile. inſtit. de iur. nat. gen. & ciui. §. j. in tex. & gloſ.

Lex Papia patrum continet præmia pro ſuſcipiendis liberis, & dicitur à Papio autore, aliàs Papiniana, à Papiniano autore, vide de hoc inſtitu. per quas perſo. no. ius acquir. in §. ſanctum etenim.

Lex Papia continebat etiam alia capita, vt circa caducorum obſeruationem, iure patronorum bonis libertorum. Ne inter ſenatores & libertas nuptiæ cõtraherentur, vt C. de cadu. tollen. l. vnic. in prin. *Inſt.* de ſucceſſ. liber. §. j. ff. de ritu nup. l. lege Papia.

Lex Põpeia de parricidiis (aliàs patricidiis) punit eos qui patri aut matri aut auo, aut proauo aut alteri de cõſanguineis aut parẽtibus ſuis mortẽ infligũt. Et ſtatuit illa lex pœnam acerrimam, quòd tales in culeo, id eſt corio bullito inſuantur, in quo ponitur vipera cũ ſimia, cane, & gallo gallinaceo, & in mari vicino ſic proiiciantur, vel in flumine propinquo, ſi mare nimis remotum fuerit. De his omnibus not. inſtitu. de publ. iud. §. alia deinde.

Lex populi antonomaticè dicitur lex per excellentiam.

Lex Publicana dicta eſt à Publiciano Prætore autore. Require ſuprà, Actio Publiciana.

Lex Regia eſt qua populus Roma. Imperium & poteſtatẽ cõceſſit *Imperatori*. §. ſed & quod. inſt. de iure nat. gent. & ciui.

Lex Rhodia de iactu, ſubuenit his quorum merces cauſa communis periculi euitãdi eiectæ ſunt, & propter eiectum nauis ſalua facta eſt. Quibus datur

actio contra magistrum nauis vel eos quorum merces sunt saluæ. Et dicitur Rhodia ab insula Rhodo, in qua antiquitus plurium fuit vsus mercatorũ.

Lex Satyra est quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta sic à copia rerum, & quasi à saturitate. Vnde & Satyras scribere est poemata varia condere, vt Horatij, Iuuenalis, Persij. &c. dist. ij. c. Satyra.

Lex Titia constituit, vt in prouinciis si cui omnino nullus erat tutor, ei daretur à Præside, vt inst. de attil. tu. in princ.

Lex Vitellia loquitur de liberto appetente ea quæ ingenuis tãtum competunt, puta honores & dignitates, asserendo se ingenuum esse. de quo ff. de statu hominum. l. ingenuum.

Lex viarum dicitur solitaria per excellentiam.

Lex Voconia, cuius meminit Iustinia. in titul. de lege Falci. in Insti. sic dicta fuit à Voconio Tribuno plebis, cuius rogatione plebs Romana eam tulit.

De Lante I.

Libellam esse dimidiũ chœnicis attestatur *Alc.* lib. j. Parer. chœnicẽ autẽ apud Atheniẽses fuisse mẽsurã tritici, quãtũ. s. quisque vno die comederet, pẽdentẽ eorũ drachmas 150. nostra verò mẽsura sesquilibrã, & de huiusmodi libella sensisse Imper. in l. iudices. C. de epis. & cle. Libellus plurib. modis accipitur, vt not. Spe. in tract. libel. Quãdoq; enim dicit paruus liber, codicill⁹, vel schedula, in qua actor causam & actionẽ exprimit, & est duplex. Quidam est accusationis, & ille in crimina libus locũ habet. Et quidã conuẽtionis, & ille in ciuilibus, vt est gl. vnica in princ. c. j. de lib. obla. Et debẽt plura cõtineri in libello, vt in his versib. cõtinet, Quis, quid, coram, quo quo iu repetatur, & à quo.

Rectè compositus quisque libellus habet.

Nam libellus conuentionis debet continere nomẽ actoris. s. quis sit qui conueniat. Et quid petatur, s. rem quæ petitur. Et nomen iudicis, s. cõram quo agitur, & ius quo res petitur, & sic causam petendi. Et nomen s. à quo res petitur, etiã tẽpus & diem in quo libellus datur. Sed in libello accusationis cõtineri debent nomẽ accusatoris, nomẽ rei & iudicis, & crimẽ de quo agitur, & quãdoque persona cũ qua crimẽ dicitur commissum, locus in quo, & dies accusationis corã iudice, & mẽsis in quo crimen est cõmissum, sed diẽ & horam ibi ponere nõ est necesse, secundũ Gof. Quãdoq; & secundo ponitur pro pane azimo seu subcinericio, vt C. de epis. audi. l. iudices. Quãdoq; & tertio capitur pro precib. principi oblatis

tis.C.quando libel. princ.obla. lit.conte.fa.Quarto pro iudice delegato.ff. de offic. proconſ.l. nec quicquam. §. vbi decretũ. Quinto pro ſcriptura demãdatoris. Sexto pro ſcriptura recuſationis. Septimo pro ſcriptura quam vir dat vxori quam repudiat, & ille dicitur libellis repudij. Octauo pro ſcriptura appellationis.ff.de appel. l.j. Nono pro ſcriptura quam iudex dat appellanti, ſ.pro apoſtolis.de appel.ca.cordi.libr.vj. Decimo pro ſcriptura infamatoria quę dicitur libellus famoſus. Propriè tamen libellus eſt ſcriptura agẽtis quæſtionẽ cõtinẽs& futuram actionẽ depromens,&dicit Cyn.quòd eſt breuis ſcriptura intẽtionẽ actoris vel accuſatoris cõtra reum clarè depromẽs. Et ſic libellus nõ debet eſſe verboſus,vel vtẽs ſuperfluis, nec obſcuris. Vel ſic, Libellus eſt breuis membrana actoris petitionẽ complectẽs. Dicitur autem libellus à libro deminutiuè propter ſui breuitatẽ,ſicut codicillus à codice, ſecundum Spe. in tit.de li.concep.in prin.Vel dicitur à libra, id eſt iuſtitia, vnde iudex debebet ſtaterem æqua lance miniſtrare.xlv.diſtin.omnis.

Libellus repudij. Require repudium.

Libera, hæc dictio ſignificat poſſe fieri liberè quod mandatur, non tamen ſignificat vltra mãdatum generale, & ſic non viderentur conceſſa quæ requirunt mandatũ ſpeciale. Et hoc de vſu communi,licet ſecus ex ſignificato attẽto de iure ſcripto. Tunc enim ſignificat poſſe fieri quod ſine mandato ſpeciali non fieret, excepta donatione.l.procurator cui generaliter. ff. de procurato. iuncta l. filius.ff.de donatio. Significat ergo ꝙ poſſet alienare, quod non poſſet procurator cui eſt conceſſa generalis adminiſtratio non expreſſo verbo libera, cuius ſignificatũ addit & operatur,non autem ſignificat donationem,quia donatio ex natura ſua eſt gratuita. Vnde no. ſecundum Bar.in l.qui Romæ. §. Callimachus. ff. de ver.obli. Verbum libera, in illo tantum operatur ad quod refertur.verbi gratia,dicendo conſtituo te procuratorem ad agendum,& defendendum litem cõteſtandam,dans & concedẽs liberam poteſtatem, &c.non videtur cõceſſa adminiſtratio cauſæ,ſed ſolùm ſubſtantiæ, quia hoc verba importãt, & de cauſa non poſſunt tranſigere, ſed ſolùm de inſtãtia.Item ibi,cõſtituo procuratorem, ad recipiendã ſolutionẽ dans ei liberam poteſtatẽ,ibi poteſt prorogare terminum. facit de procurato.qui ad agendum. libr.vj. Idẽ de verbo plena.l.ſi procurator.§.quòd ſi plenam.C.de pro-

cura. Idem si dominus cõcessit & procurator possit quod ipse dominus licet nõ expressit verbum libera, vel plena potestate, l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. Idem si dominus promisit se ratum habiturum quicquid per suũ procuratorem actum fuerit. l. j. ff. de procurato.

Liberalis causa est quando principaliter mota quæstione stat⁹ ab aliquo dicit aliquis seu ali⁹ suus seruus esse, ipse verò contendit esse liberũ. Si verò confiteatur se esse seruũ nõ actoris, sed alterius, non est causa liberalis, sed causa dominij, & causa hic ponitur pro iudicio.

Liberatio sumitur pro dispositione liberatoria, & significat diuersimodè. Nam ibi, testator legat debitori suo qui solus est, liberationem significat, & debitor agere possit contra heredem vt eum liberet per acceptilationem. l. ij. §. nunc de effectu. ff. de lib. leg. quia quando testator dicit volo liberari, vel lego liberationẽ, significatur, quòd vult ab herede liberari, ex communi modo intelligendi. Item ibi, duo sunt rei promittendi qui tenentur ad idem debitum quilibet insolidum, testator legat vni liberationem, significat quòd ille possit agere contra heredem vt liberetur per pactum. Sed alter nõ liberatur nisi ille vnus liberaretur ex maiori, videlicet acceptilatione: nam tunc etiam aliter liberatur, sicut acceptilatio capitur pro tali solutione, quod vno soluente, alter liberatur, secùs in pacto. Sed certè pactum liberationis in simplici ratione valet tantũ sicut acceptilatio. Item duo sunt rei promittẽdi socij, vni legata est liberatio, significat quòd etiã ille cuius nomen ascriptũ non est, habetur pro legatario, & sic agere potest vt liberetur sicut ille qui nominatus est, & hoc si testator ei prouidere voluit, quod probatur ex similibus coniecturis sufficienter, quia in contrahendo socij sunt. Et intellige socios secundum Bartolum quibus omne lucrum & damnum est commune in illo debito. Item ibi duo sunt rei promittendi non socij facti debitores ex pecunia, quæ peruenit ad vtrunque vel conuersa est in communem vtilitatem, testator legat liberationem vni, non liberabitur per acceptilationem, sed per pactum, & istud pactum proficiet etiam alteri in parte seu medietate debiti. Et sic intellige quod not. glo. in §. nunc de effectu præallega. Concludo ergo, aut sunt socij, & liberatio fit per acceptilationem, & sic facta vni, prodest etiam alteri, sed iste alter non legatarius non potest agere, nisi vbi testator ei prouidere voluit

luit. Aut non sunt socij, & tunc liberatio fit per pactum de nõ petendo, & prodest alteri in medietate, vt in altera medietate tantum conueniatur. Et finaliter concludit quod liberatio legata vni personæ in vna re vel in vno debito, ad aliam personam aliam rem, vel aliud debitum extenditur, si hoc disponentem quouis probabit medio voluisse significatur. Et liberatio generalis non comprehendit quæ ibi non contineri aliquod medium concludit.

Et liberatio concessa specialiter generaliter inter viuos, & in vltima voluntate significatq; significare quoduis medium probabile declarat.

De verbo liberationis vide. l. liberationis. de verb. signifi.

*L*iberi, orum, non solum dicuntur filij, sed etiam nepotes, pronepotes, & deinceps, & quanquã non declinetur nisi in numero multitudinis, de vno tamen liberos dicimus. Ex A. *G*ellio libro secundo. Vlpia. in ti. de pollicitatio. l. inter liberos, nepotem quoque contineri diuus Pius rescripsit. *I*tem Calistratus tit. de verb. signific. l. liberorum appellatione, &c. Nebr.

Liberi sunt qui ex ingenuis nascuntur, fiunt autem liberti qui manumittuntur. Et dicuntur à libertate, & sunt filij & filiæ, & cæteri omnes in recta linea descendentes vsque ad tri nepotes, & vlterius dicuntur inferiores, seu posteriores.

Similiter parentes dicuntur omnes ascendentes per paternam seu maternam cognitionem nobis coniunctiv sque ad tritauum, & vlterius dicuntur superiores, seu maiores. l. Iurisconsultus. §. parentes. de verbo. sign. obtinuit tamen loquendi consuetudo, vt liberi appellentur quicunque ex nobis descẽdunt. l. sed si hac. §. liberos. de in ius voc. & l. liberorum. de ver. sign.

*L*iberi populi qui dicantur, declarat *I*uriscon. in l. nõ dubito. ff. de capti. & postli. reuer.

*L*ibertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet nisi quod vi aut iure prohibetur. *I*nsti. de iure perso. in prin. & hæc facultas quamuis latè pateat, tamẽ ei quãdoque resistitur de facto, & quando non possumus quod desideramus, vel de iure, vt quando facere furtũ aut rapinã prohibemur.

*L*ibertas latina fuit libertas quæ habebat, quod si moreretur ille cui dabatur libertas, tunc tenuit, sed si superuixit, tunc nõ tenuit. Sed hodie est correcta per l. vnic. C. de lat. lib. tol. Require supra, Latini. Et dicebatur *L*atina, per similitudinem. Nam vt Romani nominati sunt quia Romanis subiiciebantur, & incolumes mittebantur, licet secundum rem

Latini, vel Romani non essent: ita illa libertas Latina dicebatur, cũ non esset vera libertas.

Libertas dedititia, require supra, Dedititia.

Libertas fideicõmissaria est quã testator directè non voluit cõ petere, sed per manumissionẽ alterius cuius fidei hoc cõmisit, s. vt manumitteret.

Libertas testamẽtaria est quę ex ipso testamento directe cõpetit, vt C. de testa. ma. l. 1. in prin. in glo.

Libertas vindictæ est quæ fit per vindictam. C. de vind. liber. in prin. in glos.

Libertinus à liberto non eo differt, quod vulgus putat, & cũ dixi vulgus, non excludo Accursium, qui & ipse vnus est ex imperita multitudine, nam cum idem sit libertus quod libertinus solarelatione differunt, quoniam libertus nomẽ est ad aliquid, semperque refertur ad eum cuius est libertus, hoc est ad patronum, vt libertus Cæsaris, libertus Ciceronis, & de operis libertorum, subaudi quas debent suis patronis liberti. Libertinus vero nomen est absolutum, tantumque dicit conditionem, hoc est tertium illud genus hominũ, qui nec sunt serui, neque liberi. Hinc est quod Iustinia. in primo libro Institutionum, titulum fecit de ingenuis & libertinis, quia ibi non agitur nisi de conditione nullo habito respectu ad patronos. Hanc differentiã primus omnium animaduerit annotauitque Laurentius Valla vir harum rerũ diligens indagator, atque acer rimus inuentor.

Liberti siue libertini sunt qui ex iusta causa à seruitute manumissi sunt, nec est inter eos differentia, licet quidam minus prudenter dicãt libertinum esse filium liberti. Vnde libertus meus vel libertinus dicitur ille qui seruus meus fuit sed manumisit eum, & ego ipse dicor patronus, de quo super ver. seruitute. Inst. de liber.

Libertus abortiuus est qui in testamento eius qui abortus est, id est mortuus, manumittitur. Imo vero libertus orcinus dicitur ab orco quod ab eo manumittatur, qui ad orcum tendit. Alij libertum orthinum vocant à græca dictione orthos, directus, vt directũ libertum intelligas, vide Alcia. in dictione, orcinus. lib. præter. j.

Libertus assignatitius est quem patronus eius cuius ex liberis suis esse velit, ei assignauit.

Libertinus dicitur funeris curator, quem supra diximus designatorem appellari, nam pollinctor est qui cadauer effert comburitque aut sepelit, dicti sunt autem libertinarij à libitina, id est, funere, dicta libitina à Venere libertina, quæ Romę habuit

habuit templum, iuxta quod vendebantur quibus erat op⁹ ad funus, puta, vnguenta, lychni, papiri, cerei, funalia. *Sed* cur ea iuxta Veneris templum, quæ iocorum volúptatunque dea est, vendebantur, Plutarc. in problematis causam narrat vt videlicet cum homines libi dinibus dant operam, memine rint se aliquando morituros. Vlpia. lib. 14. titu. de institoria actione. l. quicunque, Si libitinarius, inquit, seruũ pollincto remisque mortuum sepelierit. Accursius desipit nescio quæ somnia referens.

*L*ibitinarius is dicitur, qui quæ stui inseruiens libitinariam exercet, quique necessaria funeribus vendit, vel qui curam mortuorum, sepeliendorũ habet, seu qui conducit funera, dictus à libitina dea, in cuius tẽplo quæ ad sepulturam pertinebant, vẽdebantur. Refert *Se* neca vota libitinariorum esse, vt mores plurimorum optent, quod illis quęstuosissimũ sit, & de his intellexit Vlpianus in l. quicũque. §. idem ait. ff. de institor. actio.

*L*ibra auri cõstat quandoque ex centum aureis. Bar. in authen. sed nouo iure. C. si cer. petat. hodie vero constat ex xcvj. ducatis venetis. Bar. in l. quoties. de suscep. & arca. li. 11. Cod.

*L*ibrarius est qui libros scribit, quam scriptor non tam dicitur qui libros scribit, quam librorum cõpositor. Mart. de libris suis. Non meus est error, nocuit librarius illis. Cic. 3. de Orat. Neque librariorum notis, sed verborum, & sententiarum modo. Callist. tit. de iur. im. l. quibusdam, & sæpe alias. Ne. Librarius est qui in libra opponẽdo ponderat, causas rerum determinat, vel est libros vẽdens & custodiens.

Adde librarium dici, qui libros transcribit, quo sensu ferè accipitur apud latinos. Quandoq; significat tabellionem, vt in l. librarius. de reg. iur.

*L*ibripens, idem est quod librarius. de quo glo. instit. de testa. ord. in prin.

*L*iborum appellatione quid veniat, late differit Iurisconsul. in l. librorum. de leg. 3.

*L*icentia multiplex est, vt not. Archi. xxiij. q. ij. si abstineret.

*L*iceri vel licitari, est rem appretiare, vnde dicitur non curo centum græcos vno obolo liceri. *Sed* licere actiuum significat rem pretio mensurabilẽ æstimare quanto pretio valeat, vnde, versus Diues in orbe licet, pauperem sed nemo licetur. *L*iceor enim est actiuũ in significatione, & passiuum in voce. *Sed* liceo contra. Vnde, Non licet esse mihi qui me nõ esse licetur. *I*nde licitari est frequenter ęstimare valorẽ rei vendibilis. *E*t licitator, id est

suasor vel procurator seu proxeneta.

Licitor, aris, est in actione pretiũ pro re venali offerre. Plinius lib. 8. Aristidis pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est. Inde licitator qui eiusmodi preciũ offert. Cic. in Epist ad Marium, Quoniam pretium tuũ noui, in licitatorem potius ponam, quam illud minoris væneat. Licitatio quoq;, vt Pau. li. xxxix. dig. tit. de publicanis & vectig. l. licitatio. *Licitatio*, inquit, vectigalium, quæ colore licitantis, &c. Et paulo post, licitatores, inquit, vectigalium. N.

Licitum dicitur quod iure licet. l. semper. in prin. ff. de ri. nup. aliquãdo etiam dicitur, & quod de facto licet. l. 1. §. si cui ventrẽ. & ibi gl. ff. de ventre inspi.

Licitari dicuntur qui emẽdo, vẽdendo, vel conducẽdo rem aliquam, vel negotiando, aliquid aliud plus offerendo alter alterum contendit superare.

Licitatio est venditio proposita, vt cum aliquis emptor in re ab altero volente emere pretium auget. Vnde quando aliqua res publice venalis exponitur, & vnus offert decem, alter quindecim quando proclamatum est quod qui plus offert, eam habet, ille qui plus offert, dicitur alium vincere licitatione, vnde cum alterum sic intendit superare plus offerendo in quacunque negotiatiõe licitatio est, & qui in licitatione vincit, rem fert. C. de sacrosan. eccl. authen. quæ res. & C. de fide instrum. & iure hastæ fiscalis. l. quicunque. lib. x. Est ergo licitatio, subhastatio, vel oblatio ad subhastationem, vt l. licitatio. alias incipit, locatio. ff. de pub. & vectig.

Lictores, dicuntur qui ante Prætores aut consules ferebant insignia magistratuum, hoc est, virgarum faces & secures, dicti à ligando, vt scribit *Gellius* lib. ii. quod videlicet iussu Cõsulum aut prætorum vinciebant sontes, aut quẽadmodum *Festus* ait, quod virgarum fasces ligatos præferebant, quibus imperante magistratu, de linquentibus plagis ingerebant. De manumissis vindicta. l. manumissio. Manumissio, inquit, per lictores. *Ant. Neb.*

Lictor dicitur qui magistratus fert insignia. l. ego cum in villa. & l. manumissio. ff. de manumis. vindic.

Ligius, require supra *Homagiũ ligium*.

Ligna, orum, in numero multitudinis propriè dicuntur, quæ comburendi causa comparata sunt, vt apud Martialem, *Ad* villam maneo rustice ligna feras. Et apud Horatium, *In* sylvam nè ligna feras. In singulari quoque in eadem significatione reperitur. Vlpian. in

tit.

tit. de leg. iij. l. ligni appellatione. *M*ateria inquit, est illa, quæ ad ædificādū fulciēdūque ędificium est necessaria. Lignum verò quicquid comburēdi causa comparatum est. Ant. Neb.

*L*igni appellatione continetur quicquid comburēdi causa paratum est. l. ligni. de leg. iij.

*L*iguſticū herba est in mōtib⁹ Ligurię nascens, à iunioribus medicis leuisticū appellatū. Est autem Liguria regio Italiæ, inter Varrū & macrā amnes, ad Apēnini dextrā, in qua est Genua. De *L*iguſtico Plin. Columel. Apitius, proinde omnes medici meminerūt, leuisticū corrupto vocabulo appellant. Paul. libro xxxiij. in tit. de penu leg. non omne piper, inquit, liguſticū: careum, & laser. Nebr.

*L*iguſtici meminit. i. nō omne. de penu lega. id non multū abest à viribus piperis, de quibus copiosè *D*ioscorid. lib. iij.

Lima est instrumentum fabrile & ferreum quo metalla rodūtur, poliuntur, minuuntur, & purgantur. gl. in c. pastoralis. de re iudic. in clemen.

*L*imenarcha est vocabulū grecū, qui limē portū dicūt, hinc limenarchæ qui prēsunt oræ maritimę, maximè in hostiū cōfinio: de quib⁹ meminit Arcadius in l. munerū ciuilium. §. qui anno nā. ff. de mū. & ho. & Paul. in l. limenarchæ. ff. de seruis fug. & Imp. in l. non idcirco. C. de libe. cau. in quibus tamen locis liminarcha legitur tanquam à limine descēdat secūdum gl. nostram, posset etiam fortè dici, liminarcas, absque aspiratione, ideò sic vocitatos, quia ad hoc constituebantur vt hostes, à limine pellerent, & sic erit vocabulū latinum & cōpositum, & communis lectio seruabitur, & secūdum hæc castiga vert. Imp. in l. j. C. de offic. comi. ori. vbi alitarchia mendosè legitur pro liminarchia, id est, liminum præfectura.

*L*iminarchia, potest interpretari liminis, hoc est limitis præfectus, & est ille qui gerit curam tuendorum prouinciæ limitum, prēficiturque militibus limitaneis. Arcadius lib. 50. ti. de muneribus. l. munerum ciuilium, &c. Ant. Neb.

Limina, fines imperij dictos esse, docuit Insti. in §. sed si. Institut. quib. mo. ius pat. pot. solu.

*L*imenarchæ dicuntur principes locorum in quibus sunt diuersarum prouinciarū aut regnorum diuersorum limites & termini, vnde etiam dicuntur collimenarchæ qui confinia oppida vel ciuitatū tenent trans limitem locorum.

Limitanei milites dicuntur qui sub liminarcha prouinciæ terminos tuentur. Capitolinus: Reparato, inquit, de limitaneis Daxię exercitu. Iust. quoq; de officio prætect. prætor. Afric. l. quas

l. quas Deo. Pro limitaneis, inquit, ordinandis, quia necessarium nobis esse videtur, vt extra comitatenses limites limitanei constituantur, qui possint & castra, & ciuitates, & limites defendere. Et paulò post, Si cõ motio aliqua fuerit, possint limitanei sine comitatensibus militibus, &c. Ant. Nebr.

Limitanei dicuntur qui constituti sunt inter castra & ciuitates vel confinia oppida vt limites defendant, & colant, vt C. de fun. limi. l. vltim. in fin. lib. xj. Et dicit Accur. super rub. ibidem, quòd quidam habent pro limitosis limitrophis, à trophos, id est descriptio, & limites. i. descriptio ad vsum limitum, aliàs militũ qui imperiũ custodiũt.

Limitanei fundi, require fundus limitrophus.

Limites sunt fines vel termini regionum, inde limitare terminare dicitur vel restringere: vnde limes est terminus agris positus, vel pratis seu campis, vel etiam dicitur meta. Sed limen est introitus domus, dictũ à limite. Nam limina sunt ædium, limites verò regionum vel finium, de quo inst. qui. modo ius pat. pot. solui. §. dictum est autem.

Limitrophi fundi, require in ver. Fundus limitrophus.

Linea margaritarum, est series margaritarum pertusarũ, quæ sint filo insertæ. Scæuola lib. xxxv. ad legem Falcidiam. l. lineam. Lineam, inquit, margaritarum. Item Vlpia. li. xlvij. tit. de furtis. l. si quis vxori. Si linea margaritarum subrepta sit. N. Linea est collectio personarũ ab eodem stipite descendentium diuersos gradus continens, & numeros distinguens, & est linea graduũ ascendẽtiũ, descẽdẽtium, & colateraliũ. l. j. & l. iurisconsultus. ff. de grad. affi. ita diffinit Ioan. And. in appa. suo super arborem cõsanguinitatis, vbi vide latè per eum.

Linea margaritarum, series est margaritarũ pertusarũ filo insertarum. le. lineam. ad legem Falcidiam.

Linteũ nõ dubitatur velũ vocari.

Lintearij sunt qui lintea nauis vel nauium vel linteariorum negotiationem exercent, &c.

Lintearia dicitur talis negotiatio.

Linteariosa vel lintearium est negotiatio linteariorum.

Lintrarij, lintriũ exercitores, filintres autem sunt naues fluuiatiles, quæ remis aguntur: lintrariorum meminit l. j. nau. cau. stab.

Lis à contentione limitis prius nomen sumpsit, de quo Virgi.

Limes erat positus litem vt diſcerneret agris.

c. forus. de ver. sig. ad medium. Et lis dicitur mota cùm fuerit contesta. c. ex parte. ij. de verb. sig. & c. aduersario. de excep.

Lis etiam actionẽ designat. l. litis. de verb. sig.

Litem

Litem æstimare, vide æstimare.

Litem contestari dicitur quando actor proponit intentionem suam & actionem coram iudice contra aliquem, & ille statim negat, tunc est lis contestata. Et dicitur pendere, nam in suspenso sunt omnia, donec lis sopiatur, id est terminetur, vt ad superiorem negotium transmittatur. Et dicitur lis pẽdere quo ad hoc vt nihil innouetur quatuor cõcurrentibus. Primò quòd citatio emanauerit. Secũdò, quod à iudice competente. Tertiõ quòd ad partem peruenerit, vel à parte impediẽte factũ sit quominus peruenerit. Quartò quòd in ea talia sint expressa, per quæ pars instruatur super quibus cõueniatur, vt in clemen. fin. vt lite pen. Et potest addi quintum, vt ibi not. quòd emanet & perueniat debito tempore.

Litis contestatio est negotij principalis ab actore & reo hinc inde facta narratio, quam narrationem præcedere debet libellus, nisi fortè de consensu partium remittatur. Fit autem litis contestatio coram iudice per narrationem actoris, & cõtradictoriam responsionẽ rei, vt quia negat, vel per aliquã exceptionem quam opponit animo contestandi litem, id est eã mẽte vt in causa procedat vel desistat. Est ergo litis contestatio secundum Gofr. hinc inde apud iudicem negotij principalis facta narratio per principales personas, non per aduocatos, nisi fortè principales adeò fuerint indiscreti, vt eorum defectus de licentia iudicis per alios suppleatur, vt in c. pastoralis. de iudic. Et litis contestatio est initium actionis & conflictus in causa, de hoc vide gl. bonam. in c. dudum. ij. in ver. responsionem. de election. quomodo & quando fiat li. cõ. Litis quasi contestatio est quãdo aliquis conuentus in iudicio super rebus mobilibus quas possidet nomine alieno, nominat dominum in iudicio & accipit inducias ad denunciandum domino, vt ad iudicẽ veniat vel mittat. Si autẽ ipse dominus non comparet in termino sibi dato, tũc lis quasi cõtestata est contra dominum siue habetur pro contestata, ad interrumpẽdum longi temporis præscriptionẽ, vt in c. quoniam frequenter, §. in aliis. ver. quod si super. vt lit. non conte.

Litem pendere est litem contestatam esse, vel litem in incerto esse, cum ambiguus sit eius exitus & euentus: nam litis & iudiciorum euentus est incertus. ff. de pecul. l. quod debetur. Pendere autem dicitur lis per appellationem vel recusationem, consultationem, vel relationem, vel quandiu diffinitiua sententia non est lata,

de

de quo per docto. vt lite pend. per totum.

Item suam facere iudex quãdo dicatur, apertè ostendit Vlpia. in l.si filiusfamiliàs.de iud. & Imp.Insti.de obli.quæ ex qua. delic.nascun.in princ.

Literæ de rato dicuntur procuratoriæ, quia constituens procuratorẽ semper adiicit in fine, & quicquid procurator fecerit super causa ad quã datus est, gratum ratũ,&c.habebit, vt in c. cum dilectus. de religio. domib.in glos.

Literæ dimissoriæ quæ, vide in ver.Dimissoriæ.

Literis dicitur obligatio contrahi, quando quis confitetur in aliquo instrumento se recepisse pecuniam quam nõdum recepit, sub spe numerationis futuræ sibi faciendæ, prout à creditore eidem promissum extitit. Illi competit actio non numeratæ pecuniæ, si exigitur ab eo debitum antequã recepit. Litigatoris nomine nõ solum actor, sed etiam reus intelligitur, vt in cap.j.de litis contesta. lib.vj.

Litigiosa res est mobilis vel immobilis res vel se mouens, de cuius dominio causa mouetur inter petitorem & possessorem cõuentione iudiciaria, vel precibus principi oblatis, & iudicibus insinuatis, & per eũ futuro reo cognitis. C.de litig. authen.litigiosa. Fit autem res litigiosa incontinenti oblato libello. Alij dicũt rẽ litigiosam non esse ante litis contestationem, de hoc glos. in cap.j.vt lite pendente.libro vj.

Lyros, interpretatur solutus, àlyo quod est soluo. Iustinianus in proœmio Dige. Quia solitum erat, quarti anni studiosos, Greco, & consueto quodam vocabulo lytas appellari: hoc est solutos, pro quo mẽdosè legitur hircos, ex Pandectis Florentinis adnotante Politiano, nam pro eo quod in recentioribus libris habetur hircos & colloritas, legi oportet lytas & prolytas: quid autem sint, lege prolytæ. Nebr.

Littus propriè maris est, ripa fluminum: Et littus eousque extenditur, quousque maximus fluctus à mari prouenit. l. littus. de verb.signific.

Liturgus interprete Alciat. in l.ij. C.de cupres. dicitur qui publicè operat circa res sacras, præsertim; qui & lituchus dici potest auctore eodem.

Liuellus differt à feudo, primò, quia eo iuratur secus quã in liuello. Itẽ feudum datur amore, liuellus verò pro mercede. Itẽ in feudo non succedunt fœminæ, in liuello secus, & de multis aliis differentiis, vide Feli in c.cæterũ, col.v.& seq.in versic.nono fallit.de iudic.

De

De L ante O.

Locare, hoc verbū licet plerūque referatur ad accipientem pretium sicut conducere ad illud dantē, tamen quandoque vice uersa vt locare dicatur qui pretium dat, condicere verò qui illud accipit, vt annotat Acc. in l.j. in princ. ad l. Rhod. de iac. nā veteres verbo locationis & cō ductionis indifferenter vtebāt l. veteres. & seq. de actio. empt.

Locatio est personæ vel rei ad vsum facta concessio, vel mercede vel pecunia numeranda cōuēta, alioquin de alia re erit contractus innominatus, de quo vide not. per doct. de loca. & conduc. super rubric.

Locator est ille, qui rem aliquā pro certo pretio vel certa mercede alicui vtendam cōcedit, vel alium re sua mercede sibi conuenta vti permittit, vt cùm loco tibi domum meam ad habitandum in ea, ego dicor locator, tu verò qui sic vteris, seu ad vsum recipis, conductor nūcuparis, vt in c. j. de loca. & condu.

Locati actio, require suprà actio locati.

Locus est non fundus, sed portio aliqua fundi, fundus autem integrum aliquid est quod suos habet fines. l. locus. de ver. sig.

Loci adiectio significat diuersimodè disponi, verbi gratia, testator dicit Titio lego centum quæ sibi volo solui de pecunia quam habeo in tali loco, puta tali castro, tali arca. Et si in illo loco nihil est, tūc nihil debet, si minus est, nihilominus tota pecunia debetur. l. quidā testamento. ff. de leg. j. l. lucius. ff. de ali. & cib. leg. Ratio, quia locus hic apponitur ad demonstrationem, vnde solutio fieri possit, & non ad taxationem seu restrictionem legati, quare legatum non restringitur, etiam quia legatum fuit factum in genere, & sic remanet in genere, & adiectio loci refertur ad designationem fiendæ solutionis. Et quod de legato dicitur, idem in contractu intelligitur, paritate rationis, vt si dicatur, Promitto tibi centum soluēda de pecunia quam habeo in tali loco. Et ibi, lego vel promitto decem, quæ habeo in arca, si nihil est, nihil debetur, si minus est, illud tantum debetur. l. si seruus. §. qui quinque. ff. de legat. j. quia locus adiicitur summæ immediatę, & per hoc significatur quòd illa summa quæ ibi est debebatur, & non alia. Vnde testator vel promissor se refert ad illud corpus pecuniæ quod ibi est, & ideo si nihil est nihil debetur, vel quatenus est eatenus tantum debetur. Et finaliter loci adiectio operatur, quod ratio dictat, vel lege disponitur, vel prout voluntas disponētis dictat, quam quoduis

medium

mediũ probabile declarat, vt l.cùm certus. ff. de vino,tri.& oleo lega.l.si debitor. §.j.ff.de cõtrah.empt.& ven.l.eum qui calendis.ff.de verb. obli.l.legatum.§.vini.ff.de annu. legat.l. ex eo.ff.de vino tritic.& oleo leg.cum similibus.

Locus insignis secundum Ioan. Andr.in capit.statutum.de rescript.li.vj.est ciuitas, licet ibi nõ sint periti. Et de hoc dat ibi rationem. Sed secundum Innocen. Hostien. Abb.non sufficit esse ciuitatem,nisi sit ibi copia peritorum.Compost.dicit, sufficit si devicino loco possũt haberi periti.Pau.de Leaza.in clemen.vnica, de foro compe. dicit insignem locum,in quo potest copia haberi necessariorum pro episcopo, familia,& equitibus suis, licet non sit copia peritorum.

Locus religiosus, require infrà, Religio.

Locus sanctus dicitur qui firmꝰ est,& virtutibus munitus,de quo instit.de rerum diui.§.sanctę quoque res.

Loca vicina quę dicantur, vide Panor.in cap. super specula.in fi de priuile. ¶

Loculus est bursa vel marsupiũ c.j.depos.

Locuplex est qui satis & idoneè habet pro magnitudine rei, quę petitur.l.quos. de ver.sig.

Locupletem hereditatem esse Accurs.ait,quæ opes affert incõmodis annexas.l.si quis mihi. §.2.de acquiren.hered. Azo verò in rub.C.de bo.li.§. petitur, locupletem hereditatẽ diffinit quæ maior sit centum aureis.

Logista,dicitur is qui reddendis rationibus pręest, nã logos inter cæteras significationes interpretatur computatio,& logistice est ipsa ars computatoria,quam vulgus algorismum vocat.Iustinianus,in titulo,de modo mulctarum. l.curator. Curator,inquit,reipublic.qui Græco vocabulo logista nũcupatur,mulctandi ius nõ habet. Ant.Nebr.

Logistæ, qui rationales nuncupãtur,sunt quireddendis rationibus præsunt.

Logograph⁹ potest interpretari rationũ scriptor, quo vocabulo vtitur Iustinianus li.x.ti.de tabulariis,scribis, & logographis.Ant.Nebr.

Logographus,id est scriptor publicæ rationis,& dicit à logos sermo vel ratio,&graphos scriptura,secundũ Accurs.in rub, C.de tabul.scri.& logogr.libro decimo.

Loliumherbę gen⁹,alio nomine zizania dicitur,vt etiam declarat gl.in cle.dudum.de sepul.

Longa consuetudo est,quę x.vel xx.annis inducta fuit,& multò magis longiori tempore,vt si xxx. vel xl.annis perdurat.

Longum tempus, lõgissimum & longæuum, vide Azo.in Sum.

quæ

quę fit longa consuetudo. §. j. & dicitur longum tempus inter præsentes decennium, & inter absentes vicennium. l. fi. C. de preſcri. long. temp. & §. j. insti. de vsucap.

Loricatio est tectorium parietis, in modum loricæ superinductum, idem ferè quod incrusta tio. Vitruuius libro vj. Duplicem, inquit, præbeat contignationi loricationem. Plin. lib. viij. Ichneumone cum aspide pugnaturo, Mergit, inquit, se limo sępius siccatque sole, mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. Paul. de verb. significat. l. impensę. in fine. Incrustatione, inquit, loricatiões & picturę. N.

Loricę genera sunt armorum, vt in auth. de armis. §. penul.

De Lante V.

Lucrifacere, id est acquirere.

Lucrum refertur ad omnia prouenientia ex prosperitate fortunę qualicunque sint, quęstus tamen comprehendit solum lucrum proueniens ex industria personę, vt est text. & gloss. in l. sed & si. ff. pro socio. not. Abb. in capi. sedes. numer. 13. de rescript. Quæ autem sint honesta lucra, vide Specul. in tit. de cleric. coniugatis. versic. sed quam dices.

Luctus tempus alij vsque ad trigesimum diem, alij vsque ad quadragesimum obseruabant. xiij. q. ij. & fœmina si nubat intra tempus luctus infamis est secũdum leges ciuiles. vt C. de secund. nup. l. j. & ij.

Lucubrare, id est vigilare, & noctι propriè attribuitur. instit. de leg. §. nostra.

Luere, id est liberare, vnde dicitur pignus luitur, id est, liberatur, alio modo accipitur pro puniri vnde dicitur, luo pęnas, id est punior. De primo significato, vide instit. de leg. §. sed & si rem.

Luminum seruitute cõstituta, qd videatur concessum, & quo differat à seruitute, ne luminibus officiatur, tradit Iurisconſ. in l. iij. de seruitut. vrba. prędquid verò intersit inter lumẽ & ꝓspectum pulcherrimè explicat l. inter. & seq. eo. tit.

Lupinum est genus leguminis nõminus terrã appetẽs quàm lupus pecudes, & inde nomen sumpsit: tellurem mirũ in modum amat, vt quamuis fructeto solo coniectum inter folia vepresque ad terram tamen radice perueniat, & inter fruges enumeratur à Iuliano, in l. frugem. ff. de ver. signifi.

Lustrum est spatium quinque annorum.

Ludicrus, a, um, non ludicer, is quod Priscianus putauit, dicitur quod ad ludum pertinet Virgil. 12. Æneid. Neque enim leuia aut ludicra petuntur. He

ratius secundo epistο. Valeat res ludicra si me Palma negata macrum.de accusationibus. l. qui iudicio. Qui artem, inquit, ludicram fecerit, hoc est scenicam siue theatralem aut circẽsem, vbi ludi fiunt.

Lugdunensis colonia, quæ Lugdunum cognominatur, ciuitas est nobilissima Heduorum in Gallia Lugdunensi ab ipsa cognominata. Meminit illius Iurisconsultus lib.50.Digesto.in tit.de censibus. N.

Ludus literarius pro schola accipitur vbi literæ docentur, magister quoque ludi is dicitur qui literas docet. Marti. Quid tibi nobiscum est ludi scelerate magister? & per translationem Teren in Ecyra: In eodẽ mihi omnes videntur ludo dctæ ad malitiam, & ei ludo sivlus est ludus, magistram hanc esse satis certo scio. Vlpianus lib.xlj.ti.de var. & extra.cog.l. j.§.ludi.ludi literarij magistri.

Luscus is dicitur qui altero oculo caret, qui græcè monophthalmus appellatur, hoc est vnoculus. Hier.de viris illustribus: Acacio, inquit, quem quia luscus erat, monophthalmum appellãt. Marti. Thaida Quintus amat, quam Thaida? Thaidaluscam. Vnum oculũ Thais non habet, ille duos. Modesti. in titu.de verb.significa.l.inter stuprũ. Vitium, inquit, est perpetuum impedimentum, velut si luscus sit. inde fit verbũ eluscare, de quo in suo loco diximus. Neque est, vt Accursius & si qui sunt alij qui id dicant, qui lumine adhibito nihil videt, sed vt diximus qui est orbatus altero oculo. Nebriss.

Lustramentum, ti, est purgatio facta per veneficium aut sacrificium, aut incantationem, dictum ab eo quod est lustro, as, Virgil.6.Aeneid. Lustrauitque viros, dixitque nouissima verba. Ouid.10. Meta. Magico lustrabere ritu. Marcellus lib.48. ad l.Cornel. de siccariis, & veneficiis.l. eiusdem. Si quis, inquit lustramenti causa dederit cantharidas. N.

Lustramẽtum purgatio facta per veneficium, sacrificium, aut incantationem l.eiusdem, ad leg. Corn.de sicar.

Luxuria, not. Archidiaconus de consuetud.cap.fina.lib.6.sumitur aliquando pro profusa impensa, vt docuit Budæus in annotationib.

De M.anteA.

Macellare est mactare vel trucidare, inde dicuntur macellarij qui pecora vel quadrupedia mactant, vt est gl. v.in cle.j.de vita & hone.cleri.

Maceria, paries sine calce aliáve compactione formatus.

Machinarius mensor, in L.vlt.ff.si men. fal. mo. dix. dicitur ad

diffe

differẽtiam decẽpedatoris, vt admonet ibi Budæus.

Machinatio, vide suprà dolus. & est quasi astutum ingenium.

Magi sunt qui vulgò malefici, ob facinorum magnitudinẽ nuncupãtur. Hi sunt qui permissu Dei maleficiis elementa concutiunt, turbant mentes hominum minus confidẽtium, &c. xxvj.q.v.nec mirũ. Et ibi qui sunt necromantici, hydromantici, & de augurijs & auruspiciis, q̃ omnia ibi reprobantur.

Magidem in l.seruus.de condict. indeb Bud. accipit pro genere lãcis orbiculatæ, idq; ex Plin.

Magister nomen dignitatis est, & magistratus siue magisterium, ipsa magistri dignitas. Vnde magister equitum, qui à *D*ictatore præficiebatur equitibus: & magister populi, qui pecuniæ diuidundæ per populum præpositus erat: & magister militum, qui militibus præest: & magister scrinij, id est qui libros principis adseruat, & magister pecoris, qui pastoribus reliquis præfectus est.

Magister dicitur qui præ cæteris alicuius rei siue negotij curã gerit. Et interpretatur syllabaliter, quasi in maiori statu existens, sed literaliter sic quasi manum acrem gerens inter scholares, tenens eos rigidè, secundum gloss. verò can.j.de magist. dicitur à monẽdo siue à monstrando. ff. de verborum signific. l. quibus.

Magister nauis, Require suprà, *A*ctio exercitoria. & C. eod. tit. l. vnica. lib. xij.

Magistri scriniorum dicebantur qui scriniis sacri Imperij præpositi erant, vel sunt pragmaticarij, sic dicti, quia pragmaticas sanctiones, illas, s. quas principes faciebant, & statuebant consilio procerum suorum scribebant, & earũ exempla in scriniis reposita ad memoriam custodiebant.

Magistratus, prætores vel consulles dicti sunt, eo quod maiores sunt reliquis officiis, & illi sunt tanquã capitis principis membra. C. ad l. Iu. maiestatis, quisquis. Et horũ alij sunt maiores, alij minores alij medij.

Maiores, vt illustres, qualis est præfectus prætorio orientis, item *I*llyrici, itẽ *A*fricæ, item vrbis Romæ. Minores sunt clarissimi, puta præsides prouinciarum, medij sunt spectabiles, vt procõsul, præfectus ægypti qui dicitur augustalis, vt ff. de offic. præf. augusta. l. vnic. excellentiores præfecti, sunt præfectus prætorio orientis & Illyrici.

Magnanimitas est ornatus omnium virtutum, secũdum Philosophum: v. Ethico. & est magnanimitas in Imperatore. l. j. C. de testa.

Magnificus dicitur quasi magna

faciens, & ideo hoc verbum competit regi ex etymologia vocabuli. Abb. in cap. nouit. de offic. deleg.

Maior dicitur ille qui xxv. annorum impleuit ætatem. de quo not. Instit. de cu. per totum, & per doct. de restit. in integ. c. j.

Maiores propriè appellantur ascendentes qui sunt vltra trigauũ. l. Iurisconsul. §. parentes. ff. de gradib.

Maior pars attẽditur quo ad numerum, & sanior quo ad zelũ iudicum. Vel potest dici maior pars qui maiori innititur rationi: vt ix. dist. sana. & xvij. distinct. cap. multis.

Maioritas est multiplex, alia ordinis, alia dignitatis, alia senectutis, alia prælationis: de quo bus vide per Abb. in cap. statuimus. in prin. de ma. & obe. vel dic quod quis dicitur maior altero de quatuor modis, nobilitate, diuitiis, potẽtia, & honore, secundũ Abb. in c. super eo, de testi. in vers. not. quatuor qualitates. & Fel. eod. cap. vers. not. ij. ibi, superior.

Maiuma est ludus qui vigebat in mense Maio: & dicitur à maio, vel maiuma, græce, latinè ingressus, scilicet, æstatis, quã do herbæ frondesque virentes lætificãt. Inde venit maius. C. de maiuma, in rubri. lib. xj.

Maiuma erat quidam ludus qui fiebat in mense maij, no. C. de maiuma. lib. xj. in rub.

Maledictus est qui obloquitur de homine, detrahendo ei, & cum obloquiis deprimẽdo, vt c. j. de cleri. maledi.

Malefici speciali vocabulo, incãtatores huiusmodique diuinatores appellantur.

Malæfidei possessor est qui scit se alienum occupasse. §. quod autem. inst. de vsuca.

Malleatus, dicitur liber qui iam est legatus punicatusque. Sed quia liberi malleabantur ante quam consuerentur, id quod videmus nostro tempore fieri, malleati dicebantur, pro eo quod sequitur. Vlpia. tit. de legatis iij. l. librorum. §. sed nec. Libri, inquit, nõdum malleati & perornati continebuntur, Ant. Nebr.

Malleatores adulterinæ monetæ sunt qui falsã monetã malleãt.

Malobathrum, arbor est odorata ex Syria, quæ nomine speciali folium appellatur, vnde fiunt vnguenta quæ dicuntur foliata. Horat. in 2. Carm. Nitentes malobathro Syrio capillos. De folio malobathri meminerunt sæpe Galenus & Apitius. Martianus lib. xxxix. tit. de publicanis. l. interdum. Malobathrum, aroma Indicũ. non malabastrum. A. Nebr.

Manceps dicit' qui à populo vel fisco aliquid emit vel cõducit, vtitur hoc verbo Iurisconsul. in l. qui fideiussor. locati.

Mancipium est seruus vel ancilla,

la, & est neutri generis in voce, sed communis generis in significatione, & dicitur quasi manu captum, & dicitur mancipium omne quod manu capi pōt sicut homo, equus, & hoc generaliter, sed specialiter tantum significat homines, quia tales erant serui capientium eos in bello iusto.

*Mā*cus est defectuosus, vt cui manus abscissa est, vel is qui ex imbecillitate dexteræ facilius vtitur siniſtra. ff. de ædilit. edict. l. qui clauum. §. penul.

Mandatum secundum Azon. est officium ab eo qui gratuito susceperit exhibendum. Et dicitur mādatum quasi manu datum. Quod enim aliquis per se facturus erat, alij gerendum cōmittit, contrahitur solo consensu. Et differunt mandatum, iussio, & præceptum, quod iussio importat necessitatem, nec finitur morte iubentis, quia successor id facere tenetur. Mandatum verò importat liberam obsequendi voluntatem, & finitur morte. Vnde, Præceptum non præcipitat mors præcipientis, Mandatum mandatore cadente cadit, vt not. de rescript. eam te, & c. in his. de verborum significatio. Quidam tamen dicunt, quòd tam præceptum quàm mandatum finitur morte, si nominibus expressis scribantur, secundum Ioan. And. xiij. quæstio. j. quod præcipitur.

Mandator dicitur ille qui aliquid mandat alicui, vt sibi vel alij aliquid faciat, Require suprà Fideiussor.

Mandatarius est qui mandatum suscipit adimplendum. Et inter istos oriūtur actiones hinc inde, quia ille qui sic mandat alteri contra illum qui mandatum suscipit adimplendum, cùm prius cogi non posset, quòd reciperet mandatum competit actio mandati directa inquantum eius interfuit factum fuisse quod mandabatur. Rursus ipsi mandatario qui mandatum suscipit, competit actio mandati contraria, si quas expensas fecit, vel impensas ratione mandati suscepti, inquantum non excessit fines mandati. Si verò mandatum excessit in expensis factis, ipsas non repetet per actionem mandati contrariam. Sed inquantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum gestorum repetet.

Mandragora herba est nōta, cuius duo sunt genera: alterum nigrum, quæ fœmina existimatur, alterum candidum, qui est masculus. Habet vim soporiferam, atque prouocandi somni gratia dari cōsueuit, quia frigida est, ac propè venenum. Columella in horto. Quamuis semihominis vesano gramine fœta. *Mandragoræ* pariat flo-

res, mœſtamque cicuta. *Marcellus* libro xlviij. dig. ad leg. Corn. de ſic. & veneficiis. l. eiuſdem, mandragoram inter venena ponit. *Ex* quo fit, vt mirãdũ ſit quid per mandragoram interpres ſacrarum literarum intellexit in Geneſi, capite 30. *Et* Cant. vij. Ant. Neb.

Mango, onis, eſt non modo ſeruorum venditor, ſed aliarum etiã rerum, quæ vt carius vendantur, ſolent à venditoribus adornari. Vnde eſt mangonizare agros & equos, pro eo quod eſt colere. *Et* Plini. libro xxvij. politores gemmarũm, mangones appellat. *Marti.* Millia pro puero centum me magno poposcit. *Seneca* in epiſt. Mangones, quicquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Aphricanus de ver. ſig. l. mercis appellatione, quo diſtent à venaliciario mõſtrat. Ant. Neb.

Manet, id eſt tenet vel aſtringit. c. cum laicis. de rebus eccle. nõ alie.

Mangones ſunt qui in ſeruis emẽdis vel vendẽdis mercationem exercent.

Manichei ſunt qui Chriſtum dicunt nõ eſſe verum hominem, vt dicit gloſſ. in l. Manicheos. C. de hæret. & Mani. Extiterũt à quodam Perſa, qui vocatus eſt *Manes*, qui duas naturas & duas ſubſtantias introduxit, id eſt bonam & malam, & animas ex *Deo* quaſi ex aliquo fonte manare aſſeruit. Teſtamentum vetus reſpuũnt, nouũ ex parte recipiunt, ita dicit tex. xxiiij. q. iij. ca. quidam.

Manifeſtum eſt publica vel famoſa proclamatio ex certa ſcientia & certis autoribus proueniens. Et poteſt manifeſtum probari per multos teſtes vel autores, non tamen per tot quòd fiat notorium, vide gloſſ. in cap. inſtitutionem. de verborum ſignific. lib. vj. & vj. quæſt. ij. placuit. *Specu.* titul. de noto. crimine. §. ſequitur de manifeſto. circa princip. vbi dicitur, manifeſtum eſt quod patet pluribus, ſed non omnibus, ſed notorium omnibus patet: & not. in l. ciues. C. de appel. per Bald. & Butrigarium.

Manifeſtum illud dicitur quod ex coniecturis apparet. capit. j. & ibi Abb. in ij. notab. de cleri. nõ reſi.

Manifeſtè vel palam teſtari dicitur qui non in publicum heredem nominat, ſed coram teſtibus qui ad ſolennitatem ſufficiunt teſtatur.

Manipula eſt quoddam ornamentum quod Imperator Conſtantinus Cardinalibus conceſſit. Alij dicunt manipulum eſſe mitram epiſcopalem. vide Spec. in rationali diuinorum. libro iij. ſub rubri. de manipu. & videbis pulcherrima.

Manſer eſt filius illegitimus propriè

prie de ſcorto natus ſecundū Hoſt. quaſi vulgo quæſitus, vn de ſecundum Ab. Manſeribus ſcortum, ſed mẽcha nothis dedit ortū. Vt ſeges, à ſpica, ſic ſpurius eſt ab amica. Dãt naturales, quæ nobis ſunt ſpeciales. c. niſi cum pridem. de renun. in §. perſonæ. in fi. vbi gloſſ.

Manſus ſecundum vulgare Italorum dicitur quantitas terræ, quæ duobus bobus ſufficit in anno ad laborandum.

Manualis obedientia. no. de maioritate, & obedien. his qui. de reſtitu. ſpol. olim cauſam. ad quam ſubditi tenentur prælatis ſuis ſine ſcriptura, & iuramẽto, vt not. in c. legebatur. de maio. & obedien.

Manumittere, vide *Emancipare*.

Manumiſſio eſt datio libertatis. inſtit. de liber. in prin. *Et* manumiſſus dicitur qui eſt liberatus à manu & poteſtate domini. Nam quandiu in ſeruitute eſt, ſub manu, & poteſtate domini ſui eſt, ſed poſtquã manumiſſus eſt ab illo liberatur, ergo dicitur quaſi extra manum, id eſt poteſtatem domini ſui miſſus, & talis dicitur liberatus domini ſui, & dominus patronus eius.

Manumiſſio teſtamentaria dici poteſt quod ex cauſa teſtamẽti præſtatur, vel propter teſtamentum contingit.

Manus, pro poteſtate. inſti. de liber. §. j. aliquando ponitur pro artificio. l. mulieri. de ver. ſig.

Mappa, menſę ſtragulũ eſt, quem admodum & mantile, ſiue toral. Erantque duo genera, alterum raſum alterum villoſum, hoc eſt in tapetis ſimilitudinẽ contextum, quod & gauſape dicitur. Martial. in diſticho cuius index eſt, Mappa villoſa. Nobilius villoſa tegant tibi lintea citrum. De mantili quoque villoſo Virgilius in primo Aenei. dixit, Tonſíque fuerunt mantilia villis. quod *Seruius* pro minutis exponit. Ouidius quoque in quarto *Faſt.* Duxerat ad dextram villis mantile ſolutis. *Florentinus* lib. xxxiij. de ſupellectili legata. lege ſupellectili. Toralia, inquit, & mappa villoſa. Pro quo mendoſe legitur, & oralia in panahoſa, nihili verba. *A.* Neb.

Mappa eſt ornamẽtũ equi, & ſunt lintea mixta alba quibus cooperiũtur equi Cardinaliũ cum faciunt proceſſionẽ. no. in aut. de conſ. §. quantumcunque. Aliter capitur. in l. iij. de ſup. leg. vbi ſecundum. Neb. ſignificat ſtragulum menſæ.

Mariti appellatione non veniunt ſponſi de præſenti in materia odioſa, ſecus in fauorabili, qa tunc veniunt ſpõſi de futuro, vt dicemus infra, in verbo vxoris appellatione.

Marmoris appellatione quid veniat, docet Iuriſconſ. in l. quæſitum. de leg. 3.

Marte suo, id est suis viribus, & nō aliunde accersitis adminiculis. l. 1. C. ne lic. poten.

Masculinum concipit femininū, sed non econtra. Panorm. in c. super inornata. in. j. col. versic. nec statutū. de præben. de quo articulo diffusissimè Dec. in l. 2. de reg. iur. vide.

Massaritia est idem quod supellex, videlicet omne vtēsile domus cuius appellatione vestis non continetur, vt l. si quis in fundi vocabulo. ff. de leg. 1.

Masticonium est domus vbi le proſi congregantur.

Mastigophori q agonotheras comitantur in certaminib. l. vlt. de mun. & hono. vbi Bud.

Materfamilias dicitur qui est no tæ auctoritatis, & honestæ vitę in domo sua, vnde nec nuptiæ nec natales faciūt matrem familias, sed boni mores.

Materia, propriè dicitur circa quam versatur faber tignarius siue lignarius. In communiori tamē significatu dicit de subiecta cuiusque artis materia. Pau. lib. 18. titu. de periculo, & commo. l. quod si. Neque materia empta si furto periisset. Nebr.

Materia est vnde quid confitur, vt in scypho metallum, in contractu consensus, quapropter sic propriè appellantur ligna, quæ ædificiorum alteriusve operis causa habentur. l. ligni. de leg. 3.

Matertera est matris soror, vt instituta. de gradi. cogn. in ver. matertera.

Matertera magna est auiæ soror, sicut promatertera proauię sororis.

Mathematici sunt qui dicunt se scire aliquam artem diuinādi.

Matricula est chartula in qua scribitur aliquid, & præcipuè liber vniuersitatis in quo nomina suppositorum conscribuntur, & immatriculantur, & est diminutiuum à matre. l. matriculam. C. de agen. in reb. libro 11.

Matricularius dicitur habens officiū pulsādi cāpanas, vel qui habet matriculare studentes.

Matricuria dicitur habens curā ecclesiæ. textus & gl. in c. mulieres. xxxij. distin.

Matrix ecclesia ponitur pro maiori baptismali quæ generat baptismum sicuti mater. vt glos. in verbo matricem. in elemen. 1. de sen. excōm.

Matrimonium idem sonat quod nuptiæ, est & legitima maris & fœminæ coniunctio, individuam vitæ consuetudinem retinens. xxvij. quæstio. 2. §. 1. & subaudi quo, scilicet ad propositum in quo debent esse tempore quo nubunt vel matrimonium contrahunt. institu. de patria potest. in princip. Et matrimonium est duplex, scilicet verum, & præsumptum. Verum quod contrahi-

cut inter perſonas legitimas per verba apta, nullo impedimento ſubexiſtente, preſumptum dicitur quando inter perſonas legitimas interuenit tractatus de contrahendo, vel verba apta, in euentum tamen conditiõis, vel arbitrij alieni, & ſuccedit copula carnalis, vt inquit Gofredus. Et non dicitur patrimonium (licet à digniori debeat fieri denominato, & tantũ votum habeat vir in liberos, ſicut mater, l. liberorum. ff. de verborum ſignificatione,) ideo quia mater maius exercitium vel officium exercet circa liberos quàm pater. ca. fina. de conuer. coniug. quia ante partum oneroſa, in partu doloroſa, & poſt partum laborioſa. Igitur ad honorem eius dicitur matrimonium, vt etiam de conuer. in fine. capit. ex literis. Et notatur quod matrimonij tria ſunt ſuſtantialia, quæ dicuntur bona eius, vt de condi. appo. cap. vlti. & xxvij. quæſtione 2. omne itaque, ſcilicet fides, proles, & ſacramentum. Et nota quando contrahatur matrimonium, & quando ſponſalia de futuro, declaratur ex ſignificato verborum prolatorum, & actuum ſequentium. Vnde verba formalia matrimonij ſunt illa quando vir dicit *Accipio* te in meam mulierem, & mulier, Accipio te in meum virum. c. licet. de ſponſ. duo. & ca. ſi inter. de ſpon. Similiter eſt matrimoniũ ſi quis iuraret, quod aliquã ab hoc tempore pro coniuge teneret, & ei ſicut vxori fidem ſeruaret, & ipſa eidem iuraret ſe illum pro marito habiturã. ei ſibi tanquam viro proprio ſeruituram, vt in c. ex parte. de ſponſal. Nam licet ibi non exprimantur verba formalia, tamen idem eſt ſi vnum de æquipollẽtib. fiat, vt l. certũ. ff. ſi certum pet. Dicunt etiam quidã Docto. quod verbũ habiturũ, hic ſignificat præteritum non futurum. Smiliter dicẽdo, Promitto tibi quòd nunquam habebo aliam vxorem niſi te, vel volo te, & non aliam in vxorẽ, vel cõſentio in te ſicut in meã vxorem, vel promitto quòd volo te habere in vxorem, vel placet mihi te habere in vxorem, vel ꝓmitto quod tibi ſeruabo fidem ſicut vxori meæ, vel volo quod ab hac hora in antea ſis mea vxor, vel iuro quod habebo te pro legitima vxore, de hoc vide xxij. quæſt. 4. §. vltimo. verſic. eſt etiam. Item ſi dixerit iuro vel promitto tibi tã quam vxori dummodo verba mulieris ſequãtur, contrahitur matrimonium per quemlibet prædictorum modorũ, vt not. ibi Spe. eodem ti. §. 1. *Item* ibi, ſi dicat vir, iuro quod tu es vxor mea. & mulier econtra.

iuro quod tu es vir meus, dicunt quidam quòd non sit matrimonium de præsenti, sed sponsalia de futuro capiendo es pro eris. ff. de verborum significat. l. verbum erit. Nam & si sint verba præsentis temporis, nō tamen ad matrimoniū apta, ergo alij dicunt, quod nec sponsalia contrahantur. Sed ibi promitto, quòd te ducam in vxorem, & decætero te nebo te in vxorem, sunt sponsalia, quia sensus est, ego te ducam, & ex quo te duxero, decætero te tenebō. arg. c. ex literis. 2. de spon. Secus si non addito verbo ducam, dicat, promitto quod tenebo de cætero in vxorem, etiam dimisso hoc verbo de cætero, tunc est matrimonium, vt ca. ex parte, de sponsa, præallega. De origine autem matrimonij, quòd sit à triplici iure, videlicet à naturali, gentium, & ciuili. vide in glos. inst. de iure natu. gen. & ciu. in princip. super ver. matrimonium, & quot modis potest impediri, vide institu. de nup. in glos. super ver. enumerari, vbi ponūtur quatuordecim.

Matrona dicitur quæ iam nupsit, quasi quæ in matrimonio conuenit.

Matrueles, sunt filij, & filiæ materteræ. l. 1 ad l. Pom. de parri.

Matula, genus vasis ad vrinam & aquam tenendam, proinde mūdo muliebri continetur, vt scri psit Vlpian. in l. argumento. §. mundus. ff. de aur. & arg. leg. Alio nomine matella & matellio dicitur. Plau. in *Amphi.* Ne tu postulas matellum vnam tibi aquæ infundi caput?

Maturare quandoque significat festinare quandoque est per solem digerere, vt fructus maturantur.

Maturus quis tripliciter ostenditur, vultu, gestu, voce. *Spec.* in tit. de aduo. §. v. versic. cum autem.

Maximè quandoque dicitur comparatiuè. Aliquando pro tantū. de fil. presby. c. ad abolendam. Aliqui legunt maximè pro magis, & sic tenetur propriè, secundum Bar. ibidem. *Item* maxime supponit idem in alio casu, sed majorem esse rationem in expresso. C. vnde libe. l. fina. *Aliquando* subauditur, vt l. verum. in prin. ff. pro socio. Ad primum facit. ff. de proba. l. cū deinde. in prin. & ibi maxime. de pœni. & re. cap. officij. in fi. de spon. c. sponsam. vide de hoc no. cap. præal. ad abolendam in addi. glos. 1. & per Io. *An.* super ea etiam not. de hoc in ca. cū contingat. de foro comp. in gl. 1. de elect. cum inter, & c. quoniam frequenter. §. porro. vt lite non conte. & propriè implicat idem in contrario sensu.

De M ante E.

Mœchia potest dici omnis fornicatio

cario. xxij. q. iiij. omnis mę-chia, & ibi ple.

Medianum idem quod medium, verbum eſt architectoricum, quo frequenter vtitur Vitru. habetur hoc verbum & in l. ſi vero. ff. de iis qui deie. vel effud.

Mediaſtinus, quemadmodum Priſcianus in quinto carmine ſcribit à medio videtur componi, quia medias partes balnei tenet, hoc eſt, qui in medio lauantium ſtat. *Horatius* in primo epiſt. Tu mediaſtinus tacita prece rura petebas. Acron. in media vrbe viuens interpretatur. Porphyrion in media vrbe ſine balneo exponit. Vlpianus libro xlvij. titulo de iniuriis. ſ. item apud. Multum interest qualis ſeruus ſit, bonæ frugi, an mediaſtinus. Neb.

Mediaſtinus ſeruus, eſt ex abiectioribus, ita dictus, quia domeſtica quæque viliſſima miniſteria obire in domo cogebatur, vt ligna congerere, domum purgare, & alia huiuſmodi. Hoc autem nomine inde vtitur, quia in media domus parte ad omnium aliorū iuſſus pręſto eſſe debet, de quo meminit Iuriſcōſultus in l. itē apud labeonem. §. prætor ait. ff. de iniu. & in l. j. ff. nau. caupo. ſtabula.

Medici qui dicantur docet Iuriſconſul. in l. j. de var. & extraor. cogni.

Medium dicitur hæc vita. xxiij. q. iiij. hæc autem vita. & notIo. And. in proœm. clem.

Medogrammatæi. in l. fina. C. de tabu. ſcrin. & logogra. libro x. ſunt quos ſcribæ conſulebant. *Demogrammateis* legēdum ex libro Ton. Baſil.

Melinum, de quo in l. quæſitum. de leg. iij. ſpecies eſt coloris.

Meloproximus, vna dictio eſt, & eſt nomen dignitatis, vt nota. in l. peculiari. C. de prōxim. ſacro. ſcrin. libro xij.

Membrana ſpecies chartæ, in qua deſcribuntur inſtrumenta & alia quæ conſeruatione indigent, & ideo dicitur quia de membris animalium eripitur, vt inſtitu. de rerum diuiſ. in gl. §. literæ.

Mendacium, Require ſuprà, dolus. vnde Auguſtinus dicit mēdacium eſt falſa vocis ſignificatio cum intentione fallendi, quod ſic debet intelligi cum intentione fallendi, quæ tunc ibi eſt, vel poſtea aduenit. Quandoque enim aliquis aliquid promittit, non tamen voluntatem fallendi actum habet, ſed poſtea acquirit.

Mendicātes, dicuntur quos in publicum quæſtum intuta mendicitas vocauit, & illi reficiebantur publicis annonis. Validi autem & robuſti non debent mendicare, ne miſeris & debilibus panem auferant. C. de mendican. vali. l. vnic. libro xj.

xj. & in auth. de quæsto.

Mœnia dicuntur propriè ędificia murorum ciuitatis, sic dicta, quia muniunt ciuitatem. Et interdum dicuntur mœnia abusiuè omnia ædificia.

Mœniana, vt ait Festus Pompon. ædificia erāt à *Menio* ciue Romano sic appellata, non à mœnibus sic dictum, vt putauit somniculosus *Accurs.* Is enim primus vltra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora. Hic est ille *Menius* qui post bona patris assumpta locum sibi seruauit vnde ludos spectaret, de quo Horatius in primo episto. *Menius* vt rebus maternis atque paternis Fortiter adsumptis, vrbanus cœpit haberi, &c. Locus autem ille fuit *Menianum*, quod vltra ædificia protendebatur, in viā publicam propendens. Vitruuius libro quinto. *Meniana*, inquit, superioribus coassationibus collocentur. Suetonius in Caligula: Cum apparatu circi perspicientem, pauci ex proximis *Menianis* postulassent. Valerius de moribus non vulgaribus: C. Licinius, Macer vir prætorius, Calui pater, dum sententiæ dicerentur, in *Menianum* conscendit. Iabolenus de verb. signif. l. malum nauis. Qualia, inquit, *Meniana*, & suggrundaria essent. Vlpianus in tit. ne quid in loc. pub. l. prætor ait. Cùm quidam, inquit, velum in *Meniano* immissum haberet. Neb.

Mœniana dicta sunt podia & eiusmodi exterius porrecta ædificia, originem huius dictionis pulcherrimè exponit Alcia. in l. malum. de verb. sign.

Mœnium vel mœniarium idem est quod vestibulum à mœnibus septū. Et dicitur ideo quia mœnibus adhæret, secundum Hugonem. Alij ponunt manerium.

Mensa sæpe in iure accipitur pro tabula, qua vruntur argentarij. Inde mensarij & mensularij dicti.

Mensor est qui metitur agros, columnas, vel signa, vel homines, vel frumentum, vel mœnia iuxta castrum, vel hospitia, vel etiam qui omnia officia assignat, secundum Accurs. C. de mensi. in rub. lib. xij.

Mera donatio. Require suprà, Donatio.

Mercatores, qui verè & propriè appellandi sint, vide Alciat. in l. mercis. de verborum sig.

Mercis nomen ad mobilia tantum pertinet. ff. de verb. signi. l. mercis.

Merco, meres, merui, est militare, siue stipendium in militia facere. *Lucanus* in sexto, Castrorum in plebe merebat. *Iuuenalis*: Castrorumque ęra merentem. *Suetonius* in Iulio: Meruit & sub Seruilio *Isauri*co. lib. xix. Digestorum, tit. de re mil

re milita, pro eo quod in libris antiquis legitur merere in recentioribus ſcriptum eſt militare. Nebriſ.

Meretrix dicitur quæ multorum libidini patet. xxxiiij. diſtin. vidua. vel cuius turpitudo publicè venalis eſt. xxxij. q. iiij. meretrices. & in glo. ij. cap. inter opera. de ſponſal.

Meritorium ſiue meritoria taberna, eſt ſtabulum ſiue caupona in quam viatores diuertunt: dictum meritorium à mercede quam ſoluunt. Iuuenalis: Nam quæ meritoria ſomnos admittunt. Valerius de duobus Arcadibus. Quorũ alter, inquit, ad hoſpitem ſe cõtulit, alter in tabernam meritoriam diuertit. Vlpianus in tit. de iniuriis. l. lex Cornelia. Ad meritoria, inquit vel ſtabula non pertinebit. Accurſ. neſcio quas nugas ſomniat, neque id mirum, cum vigilans quid eſſet meritorium neſcierit. Nebr.

Meritoria dicuntur diuerſoria.

Merum imperium eſt habere gladij poteſtatem, ad puniendum facinoroſos. Vnde merum imperium dicitur quædam ſumma poteſtas, per quam ea quæ ſunt iuriſdictionis maximę explicantur. Et merum dicitur, quia ſeparatum à cognitione pecuniaria, eo quod inde nullum ſequitur commodum pecuniarium, vt inſtitu. de publi. iudi. in princ. Hæc autem ſunt meri imperij, facinoroſos punire, delinquentes incarcerare, membra mutilare, pœnam capitalem imponere, & hæc pœna eſt triplex, vt dicit Hoſt. de iureiu. cap. veniens, ſcilicet mors, exilium, & relegatio. ff. de pub. iudic. l. ij. Alia de mero imperio, vide in verb. mixtum imperium.

Meſonauta eſt infimæ conditionis ſeruus in naui, ſicut mediaſtinus domi, de quo ſuprà, nam meſonauta ex eo dictus videtur quod in media naui reſidens omnibus præſto ſit.

Metalla, dicuntur venæ vnde eruitur argentum, æs, & cætera quæ vulgus indoctũ appellat metalla, dicta ſunt autem metalla à metello, quod eſt ſcrutor ſiue inquiro: aut dicuntur metalla, quòd alia vena poſt aliam inueniatur, quod videtur Plinius libr. 34. ſignificare, vbi ſcribit, quod vbicũque vna vena eſt inuenta, non procul alia inueniatur. Hinc metallarij & metallici dicuntur, qui ſunt damnati ad metalla, hoc eſt effodiendam terram ex metallis. Aliquando ſimpliciter accipiuntur pro effoſſoribus metallorum, vt in libro Digeſtorum, titulo de pœnis, & libro xj. Codicis, titulo de metallariis. Nebr.

Metallum & æs, ſunt nomina generalia mineras ſignificantia. Et differunt metallum & opus

metal

metalli, vnde ille damnatur in metallum, qui ligatur cum ferro & onere & labore grauatur, vt non liceat ei facile abire. Sed ille damnatur in opus metallicum, qui ibidē liberas habet habenas, & aliis metallum fodientibus ministrat, & illius leuior est pœna, alterius autē grauior, de quo glos. no. instit. quib. mod. ius pat. pote. solu. §. pœnæ seruus.

Metallarij sunt qui affluentiam exercitij metallorum habent, vt C. de metal. & metallar. & procu. meta. secundum Accur. super rubr. lib. xj.

Metallarij verius dicuntur, qui metalla è terræ visceribus effodiunt.

Metallicus, idem qui metallarius.

Metaßi, aliàs dicuntur metharij purpurei. C. quę res vendi non possunt. l. prima. Vel est color quidam.

Metator, siue metatus, siue mensor, dicitur, qui iussu atque auctoritate principis milites in domibus incolarum collocat, siue in castris, qua parte debeat quisque tentoria figere, ostendit. Vnde dictum est castrametari. Lucanus in primo: *Hesperios veniam metator in agros.* In Codice Iustiniano, ti. de metatis. l. j. *Si quis, inquit, metatorum nostrorum manū* qua deputatur singulis quibusque domus, & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitauerint, ad instar falsi criminis, constituti teneantur. Nebris.

Metatores, vt ex Vegetio tradit Bud. sunt qui demetiuntur loca vbi milites figant tentoria, vel qui hospitia in ciuitatibus præstant. Hos Italicè fororios appellamus.

Metaxa, est congeries illa persorum ex lino aut lana, quam Hispani paucis literis immutatis vocant madexa, vt in libr. xj. Codicis Iustiniani. ti. de murilegu, l. lotas in posterum serica & metaxæ. Vitruuius libro 6. *De palludibus, inquit, tenues colligantur metaxæ.* Nebr.

Metaxa, sericum, vnde metaxarij, negotiatores qui sericum emunt venduntve.

Metœci, latinè incolę dicuntur. l. pupillus. de verb. sig.

Metreta, genus mensuræ tres vrnas continens.

Metrocomia, interpretatur villa matrix, dicta à matir, quod est mater, non quod Accurs. hallucinatur, à metros, quod est mēsura, & come villa, accipiendo villam, vt nunc vulgus loquitur. Iustinia. libr. xj. Codicis, in titu. non licere habitatoribus metrocomiæ, loca sua ad extraneam conferre. Nebr.

Metrocomia est villæ mensura, quæ datur transfatis iussu principis, vt C. de iur. fis. l. certa. vnde metros græcè, mensura latinè dicitur, & come villa, inde

metro

metrocomia, quasi mẽsura villæ, secundum Accurs. C. non li. habita. metro. loca sua ad extr. confer. super rubr. li. xj. Etiam metrocomiæ sunt parochię vel diœceses.

Metropolis, interpretatur ciuitas matrix: neque dicitur à metros quod est mensura, vt imperiti existimant, sed quod de metromia diximꝰ, à meter, quod est mater, vnde alia complura deriuantur, quæ in suo genere significant præcipuum & excellens, vt ortygometra, tetrigometra, echinometra, accentu in penultima, pro duce cothurnicum, cicadarum, & echinorum. Modestinus lib. xvij. Dig. de excusat. l. si duas. Decet autem maximo numero vti metropoles gentium.

*M*etropolitani à mensura ciuitatum dicuntur: quia decem vel vndecim debent sub se habere ciuitates. vj. q. iij. cano. j. Vel dicitur à mete, id est mater, quia metropolis est mater aliarum ecclesiarum, secundum glos. ibidem. Etiam metropolitani singulis prouinciis prœminent, quarum autoritati & doctrinę cęteri sacerdotes subiecti sunt, sine quibus reliquis episcopis nihil agere licet de his quæ spectant ad totam prouinciam, secũdum gl. xxj. dist. cleros. § metropolitani.

*M*etus est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, vt ff. eo. titul. l. j. Et not. quòd licet non sit necessarium periculum esse præsens, tamen exigitur metum esse præsentem, saltem pro futuro periculo. ff. eodem ti. l. metum. ij. nam per metum non quemlibet timorem accipimus, sed maioris mali, vt in l. metum. prę alleg. Et dicitur metus, quia mentem tenet vel terret seu impedit. Qui enim timet, non semper gerit in corde quod habet in ore, de hoc vide glos. ij. cap. ad audientiã. de his quæ vi met. caus. fi. Inde meticulosus, metu plenus, scilicet, qui metuit timenda & nõ timenda. Et distingue metus, quia alius est probabilis, qui cadit in constantem virum & animosum, & hic excusat, vt est metus pœnæ mortis, & cruciatus corporis, metus, stupri, & seruitutis. Alius est nõ probabilis, scilicet, qui non cadit nisi in hominem pusillanimum & formidolosum, & hic non excusat, vt in cap. cùm dilecti. eodẽ titul.

*M*eum est quod vendicari potest l. Quintus. de auro & argento lega. quinetiam actiones meorum verbo continentur l. meorum. de verb. signifi.

De M.ante I.

Miles est qui iurat se non cuitaturum mortem propter reipublicæ salutem, vel qui iurauit à signis non recedere. ff. quib. ex ca.

ex cau.maior.l.pen.& scriptus in matricula, vbi alij milites scripti sunt.ff.eodem ti.l.j.per totum. Etiam dicitur à malo quod sustinet pro aliis, vel à mille, quia ex numero mille hominum eligitur, vt ff.de mi. test.l.j.§.miles. Vnde secundũ Azonem, miles dicitur, à militia, id est daritia, vel à mille, quia de mille fortè solum vnꝰ eligebatur in militem, & sic dicitur quasi millesimus. Et not. ad hoc quod quis dicatur verus miles sex sunt necessaria. Primò, vt non sit negotiator. C.ne milit.negot.l.j.libr.xij. Secundò, vt examinetur. C.qui milit.nõ poss.l.j.li.xij. Tertiò, quòd ei ensis cingatur.ff.de testam.mili.l.iij. Quartò, stigma, id est nota publica debet suo brachio inscribi vel imponi. C.de fabricen.l.3.libr.xj. Quintò, in numero aliorum debet poni & scribi.ff. de testa.milit. Lex eo. Sextò, ꝙ talis habeat priuilegium legis concessę militibus, vnde,

digitum interesse oportet. Palladius lib.v.de re rustica: Vas, inquit, æneum, miliario simile. Pomponius lib. xxxiij.titu.de aur.& arg.leg.l.& si certè. si cabos argenteos habeat, vel militarium, pro quo, litera expuncta, lege tu miliarium. Nebr. Miliarium simplici l, vas est quopaniciumde milio coquetur, vt scribit Accurs.in l.etsi.de auro & arg.leg. milliariũ verò duplici l, dicuntur mille passus.

Mimi sunt ioculatores & alienæ personæ imitatores effectoresq;, veluti histriones, & alij id genus gesticulatorum.

Miniculator, is dicitur qui literas maiusculas, hoc est initiales siue capitales ex minio libris ex atramento iam scriptis, adhibet. Vlpianus lib. xxxviij. ti.de ope.libe.l. vt iurisiurandi. Si fortè, inquit, vel librarius vel miniculator, sic enim in libris antiquioribus legitur, & magis cohæret ei quod suprà dixerat librarius, & ei quod sequitur, vel calculator.

Miniculatori nomine vsus est Vlpia.in l.vt iursiurandi.de ope.liber.pro eo qui capitales literas manuscriptis codicibus minio aut rubrica pręfigit.

Minima causa, est causa duorum aureorum, quia pro ea non datur actio de dolo, vel decem aureorum, aliàs decem solidorum, vel quæ ad sumptus iudiciales non sufficit, ij. quæsti. vj.

Stigma, mucro, scriptum, genus, examen, sacramentum:

Hæc sex quæ dici possunt in milite quæri. ☞ vt not.instit.de testa.milita.in princ.circa gl.

Miliarium vas erat ad coquendũ milium accõmodatum, quem admodum pultariũ ad coquẽdum pultem. Cato de re rusti. Inter orbem & miliariũ vnum

anteriorum. §. illud, de hoc est glo. vnica in c. de appellation. tit. de appel.

Ministeriarij (aliàs ministeriani) dicebant fortè à ministrando, qui præerant castris principū. C. de castrens. & minister. libro xij.

Ministerium aliquando significat ministrum. l. in eadē ff. ex quib. cau. ma. l. ij. de ser. fugit.

Minor est qui nondum impleuit vicesimum quintum annū, alias minor sumitur generaliter pro quolibet inferiori.

Minus hæc dictio quandoq; vim non habet comparatiui, vnde minus soluisse intelligitur, & qui nihil soluit l. minus. de ver. signif. Interdum refertur ad tēpus, quo fit, vt minus soluere dicamus qui serius quàm debebat soluit. l. si cui. de ver. sig.

Miopes latinè sonat quasi minus videntes dicas, teste *Alciat.* in l. inter stuprum. de verb. sig.

Miraculum dicitur propriè illud quod contingit contra naturā: nam si naturaliter aliquid posset contingere, non esset miraculum: & quot sint necessaria ad esse miraculi, vide gl. *Spec.* circa finem. in ca. j. de reliqui. & vene. sanc. libr. vj. & qualiter probetur, vide Gemin. in cap. j. nume. 2. & ibi in apostil. in verbo directa probatione. de confes. li. 6. Baldus in l. solam C. de testibus. & hæc in capitulo venerabilem. eo. ti. *Alexander* consil. 3. volum. 4.

Myrobrecharij, qui vnguenta vēdunt, hoc nomine tamen propriè appellantur qui delibatos capillos gerunt, Alciat. in tres posteriores libros Cod. titu. de excus. arti. l j.

Miserabiles dicuntur omnes illi quibus nos ex natura mouemus ad miserandum propter fortium iniuriam, puta senes decrepiti, debiles diuturno morbo fatigati, etiā si sic sunt diuites, viduæ. *Et*iam religiosi inter personas miserabiles eō putantur. not. per Azo. in sum. quando Imperator inter pupi. & viduas, in fin. & vide latè Alberic. in suo dictiona. in verbo miserabiles personę.

Miscere & confundere differunt, vt not. glos. instit. de rer. diui. §. quòd si frumentum.

Missa solennis est illa quæ dicitur etiam non pulsatis campanis, nec alta voce, *Abbas* in capit. permittimus. de sententia excommunica. quod est intelligendum nisi communis vsus loquendi aliter se haberet secundum Felin. in d. capit. permittimus.

Missilia (aliàs missalia) dicuntur donaria vel quædam prestationes, quas nouus prętor creat⁹ mittebat in vulgus, vt quòd quisque apprehēderet, ei⁹ fieret, & in coronatione Papę vel Imperatoris fieri solet, vt per hoc pressura minuatur. de quo

glo. in §. hoc amplius. inſtit. de rerum diuiſ.

Miſſionum, id eſt dimiſſionum in re militari multa ſunt genera, quæ clarè explicat Iuriſconſ. in l. ij. de iis qui not. infa.

Miſterium dicitur illud quod ſecretam & reconditam habet diſpenſationem, hoc eſt occultam & inuiſibilẽ virtutem & gratiam à Deo diſpenſatam & collatam. j. q. j. multi. §. heu. vbi datur differentia inter myſterium, ſacrum, & ſacramentum.

Mitras enumerat Vlpia. inter veſtimenta quibus mulieres tegendi capitis cauſa vtuntur. l. veſtis. de auro & arg. leg.

Mittere in poſſeſſionem eſt poſſeſſorem facere, aut in poſſeſſionem ducere, vt rem cuſtodiat: verbi gratia, contendiſti mecum fundum caſtellanum eſſe tuũ, & probaſti, iudex per executorem mittit te in poſſeſſionem, id eſt facit te poſſeſſorem. Item volui agere cum Titio, qui citatus noluit venire ad iudiciũ, iudex me mittere debet in poſſeſſionem fundi quem petebam, non vt poſſideam, ſed vt cuſtodiam rem, & maneam in fundo, vt ipſe Titius tandem tædio affectus veniat & litem ſuſcipiat: donec probauero illã remeſſe meam, vide gl. ſin. in cap. contingit. de dol. & contu. quid operatur miſſio in poſſeſſionẽ in actione reali & perſonali exprimo & ſecundo decreto.

Mittere in poſſeſſiõem nomine ventris eſt mittere in poſſeſſionem nomine eius qui eſt in vẽtre, vt cùm mulier prægnãs mittitur in poſſeſſionem nomine filij vel filię heredis quẽ vel quam habet in vtero ex marito præmortuo.

Mixtum imperium eſt poteſtas media per quam ea quæ ſunt in iuriſdictione media explicantur. Et dicitur mixtũ, quaſi ex iuriſdictione & mero imperio, eo quod habet cõmodum pecuniarium, & pertinet ad ipſum bonorum poſſeſſionem dare, in poſſeſſionem mittere, iubere cauere, pupillis tutores dare, & omnes aliæ pœnę graues præter pœnam capitalem & mutilationem, vt eſt relegatio, fuſtigatio vel grauis correctio. ff. de iuriſdict. omni. iudi. l. j. in gloſſ. & textu. Aliter diſtinguitur prout recitari ſolet circa capitul. quod ſedem, in glo. j. de offic. ordin. Merum imperium eſt quædam ſumma poteſtas & alta ex publico inducta, vt gladij poteſtas ad animaduertendum in facinoroſos, & eſt apud principes principaliter, ſcilicet, Papam & Imperatorem. Et in ſpiritualibus merum imperium eſt, vt depoſitio, tranſlatio ſedium epiſcopalium, & diuiſio duarum eccleſiarum cathedralium, vel diuiſio vnius in duas

vt

vt in c. quod translationem, de offic. leg. vbi vide plura in glo. Sed in secularibus merum imperium est pœna capitis, (vt suprà) quæ principaliter est apud principes seculares, scilicet reges, duces, marchiones, comites, &c. Et etiam apud archiepiscopos, patriarchas & episcopos, tanquam apud missos, vt in cap. solitæ. §. subditi. de maior. & obedient. cum suis concordan. Mistum verò imperium est quædam basa vel media potestas ex publico inducta partem capiens ex mero imperio, & partem à iurisdictione, vt est in spiritualibus dedicare ecclesias, vel altaria cõsecrare, & virgines velare. Et talia possunt committi non habenti iurisdictionem, vt in gloss. præallegata. & ea quæ sunt meri imperij expediuntur iudicis officio nobili, & principaliter tendunt ad bonum publicum.

Misti imperij quæ sunt, etiam expediunt iudices ex officio nobili, sed principaliter tendunt ad bonum priuatum. Sed ea quæ sunt simplicis iurisdictionis, expediuntur iudicis officio mercenario, & tendunt etiam ad bonum commune. Venit ergo ab imperio imperiolum, id est parnum imperium, quod habent iudices inferiores. de hoc notatur in capitulo si diligenti. de foro competenti.

De Mante O.

Mobilia, licet hoc verbum passiuam respiciat significationem, & verbum mouentia actiuam, tamen pro eodem accipiuntur, nisi aliter de mente ea proferentis constet. l. mouentium. de verborum signifi. vbi Alciatus.

Moderatio importat deminutionem. Et sic not. pro statutis quæ dicunt de moderatione pœnæ ad arbitrium potestatis, quia moderatio importat deminutionem, ita Felinus in c. ex literis. versi. fallit secundo, & versicul. tertia declaratio. de constitut.

Modus, & modulus, plerunque pro mensura accipitur, vt Horatius in secundo Sermonum: Hoc erat in notis modis agri non ita magnus. Frontinus de aquæduct. Aquarum, inquit, moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituendi sunt. in lib. Digesto. xj. titul. est, si mensor falsum modum dixerit, & ibidem sæpè. Paul. lib. xxxix. titu. de damno infecto. l. damni. Eum inquit, qui modulorum aut riui faciẽdi causa.

Mulsum, potio est quæ ex vino & melle concinnatur. Horatius primo Sermonum: Leui præcordia mulso Prolueris melius. Martialis in disticho cu

ius lemma est, Mulsum: Attica nectarium turbatius mella falernum. Vlpia.lib.xxxiij.titulo de tritico & vino legato. l. si quis. Si mulsum, inquit, sit factum, vini appellatione non continebitur. Vlpia.lib.sexto, tit.de rei vendic.l.idem. Si ex melle meo & vino tuo mulsum factum sit. N.

Modica summa, in iure variè intelligitur, de quo vide Alcia.in l.hæc adiectio.de verb.sig.

Modius est mensura sexdecim sextariorum, continet autem sextarius vncias quinas denas, sic dictus, q; sexta sit pars congij. Alcia.in l.vinaria.de ver.si.

Modiolus poculi genus. l. Seiæ, de au.& arg.leg.

Modus est moderamen dispositionis per appositionem oneris tanquam causæ finalis, vt patet ex legibus de ipso loquentibus. Et dicitur moderatio ad differētiam cōditionis, quæ est nō moderatio, sed suspensio. Dicitur tāquam causæ finalis, verbi gratia, promitto vel lego vt illud facias: nam si dico promitto & illud facias, tunc non esset illud per modū causæ, sed alterius dispositionis & hoc capiendo modū specialiter, sed generaliter est omnis dispositio vel qualitas adiecta dispositioni.l. obligationū. §. modus.ff.de actio.& obliga. Fit autem modus per illas dictiones vt dūmodò, ne, id est vt non, &c. Sed quia facit causam, etsi conditionē, vt suprà de condi. Nam modus significatur per omnē dictionem vel orationem ex suo proprio significato, vel aliàs moderationem importantem, verbi gratia, dono vel lego equum, vt des illi equū. C.de his quę sub mo.lega.relin.l.ij.& l. cum ab eo.ff.de contrah.empt.ibi, veluti si emptor hoc modo, vbi dicitur q; si emendo fundum pignori oblatum à te hoc modo dicam vt liberes, tunc liberare teneris. Et sic modus fit per dictionem vt. Etiam in dictione dummodò, eadem est significatio, vt d.l. cum ab eo. Item in aduerbio ne, vt dicendo, Titium heredem instituo, ne fideicōmissa ex testamēto Sempronij retineat, quia dictio ne, exponitur pro vt non, & sensus est vt non retineat. l. cum pater. §. Titio. vers. plane. ff.de leg.ij. Idem in præpositione ad, vt dicendo, Lego illi mille ad monumētum meum ædificādum, quia sensus est vt ędificet monumentum. l. quibus diebus. §. fin. ff. de condi.& demon. Idem in dictione pro, vt lego decem pro cura corporis mei sustinenda. l. Lucius. §. final. ff. de leg. ij. Idem in præpositione in, vt dicendo, in cura corporis mei, in monumento faciēdo, &c. Sed si diceretur lego vxori meæ in tempus liberorum

berorum, tunc faceret conditionem. Idem in dictione nomine, vt dicendo, nomine dotis puellarum pauperum, vel redemptionis captiuorum lego, &c. Vbi non significatur conditio sed modus. l. nulli. C. de episco. & cleric. Ratio, quia captiui semper sunt capti, & puellæ semper sunt pauperes: Secus si relinqueretur nomine dotis certę personæ, vel redemptionis certæ personę, quia tũc faceret conditionem. Et idem dic in omni alia parte orationis, quæ ad hoc significatum potest adaptari ex se vel subiecta materia.

Moduli dicuntur quędam formulæ & mensuræ cemẽtariorum, per quas modi & quantitates lapidum comprehenduntur.

Molę non supellectilis, sed instrumenti appellatione continentur. l. dolia. de fun. instru.

Moles videtur accepisse Vlpia. in l. de impen. in reb. dot. fa. pro structuris ad arcendum aquas paratis.

Molior, moliris, est moles ad ædificium aliquod coaptare. Virgilius primo Aeneid. molirique arcem, & manibus subuoluere saxa. Vlpia. lib. xxxix. l. j. de noui operis nun. Qui forte in publico vel in priuato quid molitur. Inde molitio, onis, ipso apparatu ædificandi. vt ff. eodem titul. l. stipulatio.

Molitio, inquit, non impeditur. Demoliri verò & demolitio opponitur ei quod est moliri, & molitio pro eo quod est diruere & diruuio, vt in eod. tit. sę pe. Ant. Neb.

Moliri est conari. cap. quia ex eo. de pac. libr. vj. aliquando ponitur pro facere, vnde demoliri pro destruere. l. j. §. nũtiatio. ij. de oper. no. nuncia.

Mola manuaria, siue manualis, siue trusatilis, dicitur quæ ad frumenti molituram manu circũagitur, quæ, vt ait Virg. in More. Rotat assiduis gyris, & concitat orbẽ. Mola quoque iumẽtaria, & ex Euangelio, mola asinaria est, quã iumenta versant. Iabo. Pris. libr. xxxiij. Dig. de fun. inst. l. dolia. Molas, inquit, manuarias supellectilis, iumentarias aũt instrumenti esse Offilius ait, Molas verò aquarias, hoc est aqua versatiles, ante Iustiniani tempora fuisse nondũ legi. Is enim in titu. de aquæd. l. j. decernimus. molæ aquariæ meminit, quam sermonis Latini ignari molendinum appellant. Nam quod legit asina molendinaria in titu. de fun. inst §. cum delanionis, non à molendino, sed à molendo deductum est. Ant. Neb.

Mométanea possessio quæ & curdicta, vide supra in ver. interdictũ momentaneæ possessionis.

Monachi, inde dicti sunt quasi solitarij. Eugenius verò Papa videtur deducere, à voce græca

monos, quę vnum significat, & achos, id est tristis, quia monachus debeat stare solus & tristis, vt xvj. q. cap. placuit. ij. & qui propriè appellentur monachi. & quomodo differant à fratribus, docet Abb. in cap. causam quæ. de iudic.

Monazonium, locus in eremo, in quo monachi congregantur, monazontes verò dicuntur solitariè viuentes. l. quidam ignauiæ. C. de decur.

Moneta adulterina. i. falsa. C. de falsi. mone l. j. sicut & scientia non vera dicitur adulterina, vt in procœmio *Digestorum*. §. hæc autem.

Monetales triumuiri dicti sunt æris, argenti atque auri flatores. l. ij. de orig. iur.

Monetarij, qui monetam cudũt. Alias secundum Alcia. in rubr. C. de gynecia. pro quodam textrini officio accipiuntur.

Monialis est quæ professa est se velle viuere secũdũ regulã beati Benedicti, Basilij, vel Augustini. c pernicioſam. xviij. q. ij.

Monogamus est vir vnius vxoris. sicut bigamus duarum vxorũ.

Monomachia. Require suprà Duellum.

Monopoliũ est alicuius negotiationis, aut officij superioris vnius exercitatio cũ prærogatiua & singulari inito pacto, verbi gratia causa negotiationis aliqui inter se paciscuntur, ne possessio aliqua pretio minori vendatur quàm ipsi inter se constituerũt vel vẽditores panis vel cuiuscunque negotiationis inter se pacti sunt vt rẽ aliquã venalẽ vtilẽ & necessariam reipublicæ nõ dent pro minori pretio quàm conuenerãt vendere, vel ne aliquos instruant in arte sua, niſi filios vel nepotes, vt ipsi solũ cõmodum artis vel negotiationis faciant & habeant. Isti enim dicuntur monopoliũ exercere, & grauissimè puniendi sunt, quia directè huiusmodi couẽtiones sunt contra principẽ. *Et* dicitur secũdũ Azonẽ à monos quod est vnum, & polis. i. ciuitas, quasi vna negotiatio in ciuitate, vel societas vna ex pacto. *Et* inde dicitur monopolia pluraliter, & monopolus, & est qui vult esse solus in ciuitate venditor. i. is qui impetrat quòd sibi soli liceat in ciuitate aliqua specialia vendere, emere, vel facere. Vel monopolæ sunt qui impetrant q̃ ipsis solis liceat huiusmodi facere, & in vendendis rebus certũ pretiũ statuere, contra quod nemini liceat vendere. Vel dicitur monopoliũ à monos & poleo. i. vẽdo, quasi vno modo faciẽda venditio, & talia cõmercia sunt ꝓhibita. C. de monopol. l. vnic. & illi. conuẽ. nego. l. vnica. Eodẽ modo binopoliũ dicit à binopolis, & binopolá quasi bino modo faciẽda emp-

Mons dicitur à mouendo per cõ-

trariũ

trarium,quia non mouetur ex figura antiphrasi, sicut bellum, lucus,& similia,secũdũ Bar.in tractatu Tyberiadis,versic. est autem mons.

Monstrum appellatur quod est contra naturã, vt Minotaurus.

Monumentũ est illud repositoriũ in quo mortui reponuntur. s. sepulchrum sine corpore.Et dicitur à moneo , quia extat ad memoriã defuncti.l.monumẽtum.ff.de reli.& sumpt. fune.

Mora fieri quando dicatur, tractat diffusissimè Iurisc5s. in l. mora fieri.de vsur.

Moratoria cautio , dicitur quæ datur ad hoc vt quis differat & expectet.

*M*orbus est habitus cuiuscunq; corporis contra naturam, qui vsum eius ad illud facit deteriorem,cuius causa nobis natura sanitatem dedit,siue in toto corpore,vt febris,siue in parte,vt cæcitas.ff.de de ædi.edic. l.1.§.sed sciendum.

Morbus sonticus est qui cuique rei nocet.ff.de ver.signi..morbus.& dicit glo.ibi. cuique rei agendæ,vt ff.de ædi.edic.l.fin. §.finali.ff.de re iudicata.l.quæsitum

Mores dicuntur frequẽtes actus hominum,secundũ Io. Theu. in princ.Decre.in gloss. & j.distinct.mos.

Mors cuilis æquiparatur naturali in casibus à iure expressis. glo.mag.in cap.susceptum, de rescrip,in vj.& gloss. in c. placuit.16.q 1. Videtamen an & quando ęquiparantur per Bar. in l.ex ea parte.§.in insulam.ff. de verb.ob.*I*nno.& *A*nton.de Butr.in c.licet.de offic.delega. & *F*eli.ibidem.& Pa.in ca.cum sis.de cot uer.coniug.

Morte tenus. i. ad mortẽ. xxxiij. q.v.notificasti te morte tenus infirmatum.

Mortis causa capitur, quod propter mortẽ alicuius nobis obuenit,dummodo talis acquisitio speciale nomẽ non habeat. l.qui pretio,& l. mortis causa capitur.de dona.cau.mor.

Mortis causa donatio. Requite supra douatio.

*M*ortis tẽpore fuisse videtur qui in vtero relictus est.l.intelligẽdus.de ver.sign.

Mortuarium dicitur quod quis reliquit in morte vt no.in c.cõquerente.de offic. ordina.

Mortuus est rebus humanis exẽptus, de offic.deleg,quamuis. & c.si delegatus.eodem.ti.lib. vj.Dicitur antẽ quis mortuus sex modis.Primo spiritualiter, & sic dupliciter, scilicet, bene & malẽ. Bene dupliciter, Per baptismum & pęnitentiam, de consec.dist.4, vt ostenderetur.de pœni.disti.1. multiplex. Male tripliciter. Primo baptizatus,ab ecclesiæ tamen vnitate diuisus.de consec.dist.ij.Christus.Secundo baptizatus in ecclesiæ vnitate consistens,tamẽ

criminosus.3.q.4.hi qui capit. canonica.ead.cau.q.v. Tertio baptizatus,& æternaliter damnatus. de consecrat. distinct. 4. filius.Secundo ciuiliter, vt ab hostibus captus, seruus effectus,libertus in seruitutem ob ingratitudinem reuocatus. Et dicitur econtrario viuere, qui immaniter occisus est propter fidem Christi, quare mors sanctorum frequenter dicitur ab ecclesia natalis eorum, quasi tunc ad vitam nati sint. Tertio seculariter, vt monachus. xvj. quæst.1.placuit. 1. Quarto effectualiter. vt Paulus mortuus fuit,vt ait,mihi mundus crucifixus est,& ego mundo.xxvij. quæst.1. quæ Christo.Quinto carnaliter, &sexto corporaliter,qui duo modiponi possunt pro eodem,& sic Lazarus mortuus erat.xxiiij.quæst. j. si quẽ forte Et differunt mortuus,& occisus,l.proinde.ff.ad l. *A* qui iliá.quilibet mortuus nõ est occisus, sed econuerso & ita hæc duo se habent vt genus,& species,vt creditum &mutuum.l. 2.§.appellata.ff.si cer.pe.Et qui mortui nascuntur, neque nati neque procreati videntur. l. 2. C.de posthu.hæred.instit.

Mos est longæua consuetudo,de moribus tãtũmodo tractat iũ c. mos aũt.dist.1. vel secũdũ *Isi.* mos est consuetudo vetustate præscripta. & de hac dictione not.in l.pen.&in authen.& consequenter.C.de senten.& interlo.om.iud.

*M*os secũdũ Festũ de ver.sig. est institutũ patriũ, pertinens ad religiones cerimoniasque maiorum.Ex quibus verbis appareret morem obseruationẽ quã dam esse non lege, sed iudicio & opinione cõfirmatã,vide Budæum in annot. ad pandectas. ff.de iust.& iur.l.ius ciuile.

*M*otu proprio gratia fieri censetur, quando hoc expresse cautum est in eadem, nec sufficit si probatur, quod Papa motu proprio fecerit, nisi contineatur in literis.c.si motu proprio. de præben.lib.vj.& ibi concor. in gl.fin.

Mouentia,vide mobilia.

Moueri controuersia dicitur non solum agendo, sed etiam resistendo,l.non solum.§.si status. &ibidẽ.gl.ff.de proc.& per Dy. in §.omnium. instit. de actio.

Mox qualiter capiatur, est glo. in c.quia propter. de elect. super verbo mox.& in l.1.ff. si certũ petatur.

De M ante V.

Mũcor est vitium panis, vnde dicitur,Panis mucescit,vel mucidus fit.

Mucro est ensis. de hoc vide Archi.in c.fi.de excep. lib.6.Et sumitur quandoque pro excommunicatiõe, vt 16.q.ca.visis.25. q.3.corripiantur.

*M*ulce

*M*alcere, id est lenire, placare vel blandiri.

Mulcta est animaduersio vel pœna pecuniaria arbitrio iudicis inflicta ad correctionem malorum morum. Pœna autem est certa imposita à lege, quam quisque euitare potest, vt not. in l. quicunque. in gloss. super verbo, vel tertio. C. de seruis fugit. in l. mulcta. ff. de condi. & demonstra. Dicitur autem mulcta illa pœna, quæ non est à lege statuta, vel expressa, nam iudices in pluribus casibus legibus non scriptis sic mulctare possunt litigantes. *Ex* hoc patet differentia inter mulctam & pœnam. *N*am pœna generaliter sumitur tam pro pœna pecuniaria, quàm pro pœna corporali seu capitali, sed mulcta pro pœna pecuniaria, & per sententiam à iudice irrogata, vnde bene appellatur à mulcta, non autem à pœna. l. si qua pœna. ff. de verbo. signifi. Item mulcta non indicitur nisi à maioribus magistratibus, sed pœna à quolibet iudice.

*M*ulctare est punire in pecunia, aliquãdo ponitur pro abreuiare. C. de modo mulc. l. 1.

Mulier dicitur à mollitie mentis, & ideo varium, & mutabile testimonium profert. facit gl. in c. forus. extra. de ver. sig.

Mulieris appellatio licet propriè inferatur ad corruptam, l. alio quin. de contrahen. emptio. & l. quæritur. de edil. ædict. non impropriè tamen quis appellauerit mulierem etiam virginẽ viripotentem. l. mulieris. de verborum significatio. & lario re significatione mulieres dicuntur omnes quæ fœminei sexus sunt. l. argumento. §. mulieri. de aur. & arg. leg.

Mulio est custos mulorum. Vnde mulio agit mulos, sed agaso ducit asellos, lege idem iuris. ff. ad legem Aqui.

*M*ulsum potio quædam ex vino & melle. §. si duorum. Instit. de rerum. diuis.

Multi dicuntur duo aut tres. capiteratur. de consec. dist. 2. & l. multis. C. de libe. cau. Aliquando multi dicuntur viginti quatuor millia. disciplina. xlv. distinct. Quandoque quadraginta. ca. latores extra de cler. ex com. Aliquando decem, vt in auth. de trien. & semis. in prin. Et quod faciant multitudinẽ, vel dicantur multi, vide late per Bar. in l. prætor. ff. vi bono. rap. Et an duo dicantur multi, vide Abb. in c. ad nostram. de reb. eccle. non alien. Et qui dicantur pauci vide c. latores. de cler. ex com. mini.

*M*ultifariam, id est multis modis. ff. de incẽ, rui. & nau. l. neqd, sic plurifariam, id est pluribus modis. ff. de in integ. restit. l. 1. Item trifariam, & omnifariã, vt ff. de mune. & hono. l. fina. §.

hæc omnia.& de cont.& com. ſtip.l.optimam.

Multiplicatio eſt quando diſpoſitio iteratur ſeu multiplicatur,verbi gratia, teſtator pluribus heredibus inſtitutis legat ab vno decem Titio, & ab alio decē, & ſic de aliis à quolibet herede decem inſolidum debeātur. l.ſi pluribus. § 1. ff. de leg.2.quia ſignificatum ſumitur ex multiplicatione diſpoſitionis, iuncto quod qualitas eſt multiplicabilis, ideo ex qualibet diſpoſitione habetur quælibet qualitas adiecta. *Itē* ibi, teſtator ab herede inſtituto legat decem Titio, & ſi heres non erit,ſubſtituit Seium, & ab eodem legat decem eidem Titio, inſtitutus non eſt heres , & ſubſtiturus tenebitur tantum ad decem ab ipſo relicta vel ab inſtituto , quod idem eſt,argu.l.licet. ff. de leg. 1.& l.ſeruo.§.ſi quis apud. eod. titu.Ratio, quia ſubſtitutio ſignificat ſubſtitutum eſſe appoſitum loco inſtituti. *Item* ſi teſtator legat decem Titio in teſtamento,&eidem Titio legat decem in codicillis, ſingula debētur,quia multiplicatio ſignificatur. l. quinquaginta. ff.de probat. *Sed* ibi teſtator legat decem Titio in teſtamēto,poſt in eodē teſtamento legat Titio decē,ſemel tātū debentur, vt l.plane.§.ſed ſi non.ff.de leg. 1.quia ex eodem teſtamento,& eadem quantitate concluditur teſtatorem quantitatem nō voluiſſe multiplicare,niſi euidenter probaretur cōtrarium. *Sed* ibi teſtator legat decem Titio, poſtea in eodem teſtamento legat Titio xv. vtraque quantitas debetur.l. plane præalleg. & à contrario ſenſu, cum dicit eadem, & eſt ratio ex diuerſitate quantitatis. Secus, ſi diceret, Titio cui legaui decem, volo præſtari quindecim,tunc enim quindecim tantum debētur. Idem dic in contractibus, prout quodlibet probabile medium concludit. *Item* multiplicatio deberi ſignificatur, verbi gratia numeraui tibi decem, & incontinenti ſtipulor xx.illa debentur.l. ſi ita. ff.de noua.& delega. quia ſignificatum ſumitur ex ſtipulatiōe facta incontinenti poſt numerationem. *Item* ibi promitto tibi decem , tibi promitto x.bis teneretur, quia ſi intelligeretur de eiſdem promiſſio ſecunda eſſet fruſtratoria,quod non eſt dicendum. argum.l.ſi quando. ff.de leg.1.

Multoties,& toties.not.Archi.ix. quæſt.3.non eſt.

Mundus muliebris,vt inquit,Varro,dictus eſt à mūditia. *Idē* & ornatus, quaſi ab ore natus, à *Græcis* coſmos dicitur. Vnde multi fuerūt autores, quos Galenus citat,qui coſmetica, id eſt de ornatu ſcripſerūt. Vlp.ti-

de

de aur.& arg. leg.l.argumento.

*M*undus, inquit, muliebris est quo mulier mundior fit,& subdit quæ numerantur in mundo muliebri,de quo etiã est ti. N.

Mundus(inquit Accur.) vocatur instrumentum, in quo post factam rogationem omnia comprehenduntur: à munditia, eo quod sine vituperatione esse debet.l.cõtractus.C.de fid.inst.

*M*undus muliebris est quo mulier mundior fit. l. argumento. §.mundus de aur. & arg.leg. & ibi vide quæ contineantur mũdi appellatione.

*M*unera patrimonialia & mixta. vide *Spec.tit.de cẽsi.& exac.in* trac.bellorũ.§. nunc autẽ dicẽdum. ver. quę autẽ sunt mune*ra. Item* munerum alia sunt sordida, vt arenæ fodiendæ,calcis coquendę, quæ in dignitatibus constituti non consueuerunt subire. Alia sunt sordida contrario modo se habentia.

Municipium est oppidum in Italia vel in prouincia aliqua constitutũ,in quo pacis obseruandæ causa milites cõstituti erãt. Si aut in municipio nati sunt: non minus dicuntur municipales, vt l.municipes. ff. de verborum signifi.

Municipium est ciuitas,& municipes cuiuscunque ciuitatis ciues appellantur. ff.ad l. Iul.de amb.lege j.

Municipes dicuntur quo cuiuscũque municipij, maneriei,loci ue tenent custodiam. Et dicitur à munere & capio,non obstante quod munus non capiatur. Et tamen municipes dicuntur qui in eodem municipio nati sunt,vt l.municipes,pręal. Vel dicuntur qui in municipio faciunt munera,sed abusiuè.

*M*unicipalis honor est administratio reipub. cum gradu dignitatis,siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens.ff. de mune.& hono.l.honor.

Municipalis magister dicitur ille, qui præest municipibus.

Municeps originarius dicitur ab origine patris, non sua causa: vt in l.filios.C.de mu.& oneri. libro x.

*M*unicipalia iura sunt quæ statuta vulgo appellamus, hoc est peculiares vniuscuiusque ciuitatis leges.

*M*unifices milites dicebãtur,qui munera militaria subibant, de quibus vide Alciat.in l.munus. de verb.sign.

*M*unificus est ille cui aliquod officium est impositũ,& res munifica dicitur quasi munus faciens.l.j.C.de prædiis & om.rebus nauicula.lib.xj.

Munimenta dicuntur probationes & instrumẽta,quæ causam muniunt.vide de ele. c.quãuis, in gl.fin.lib.vj. aliàs monimẽta dicuntur,eo q̃ monent & informãt iudices quid facere debẽt.

Monimentum differt à monumẽto siue monimento, quòd mo-

num

numentum est sepulchrũ quod erigitur in defuncti memoriã, siue illud sit inane, siue cadauer complectatur. *M*unimentum verò est in ædificio illud quod ab inferendo damno defendit, dictum à muniendo. *M*arcellus libro vndecimo, titulo de religiosis & sumptibus funerũ.l.funeris sumptus.*M*unimentum sepulchri id esse diuus Hadrianus scripsit, quod muniendi eius loci causa factum sit. *N*eb.

Munimentum est omne quo quis instruitur & munitur.cap.eum qui.de proba. & per Archid. in c.quamuis.circa fin.de elect.in vj.& c.pia. de excep.in vj.idem dic de documentis.

Munus est duplex, aliud publicũ aliud priuatum. Publicum est quod in administranda republica cum sumptu sine dignitatis titulo subministratur, vt ff.de mu.& hono. l.j.in prin. Et differunt munus & donũ,quia munus est cùm aliquid datur causa præcedente, donum verò sine causa,vt ff.de verb.sign. l.inter donum. Et inquit Paulus.in l.munus.ff.de verb.sign. munus tribus modis dicitur. Vno modo donum,Altero modo onus, inde immunitas appellatur. Terrio officium, vnde munera militaria. Inde municeps qui munera ciuilia carpit.Vnde dicitur,

*D*at meritum munus,sed confert gratia donum.

*M*unus cum causa datur, donum sine causa. De hoc etiam per *I*oan.Andr.in glo. in ca.accusatus.de here.lib.vj.

Murex est quoddam genus piscis, inde murilegulus,quàsi legens murices. *S*unt autem murices pisces ex quorum sanguine fit attramentum imperiale in quo purpura tingebantur,secũdum Accur.in l.j.C.quæ res ven.non pos.Etiam conchilium est animal simile.

*M*urileguli, dicuntur qui murices,hoc est cõchilia colligunt, ex quibus purpuraceus color inducitur:nam purpurarum genera complura sunt, buccinũ, ianthinum, murex,de quibus in titulo de lega. tertio.l.*S*i cui lana.*I*gitur murileguli sunt purpurarum conquisitores,de quibus Iustinia. libro xj.Codi.tit. de moneta, & muril. Nebr.

Murileguli secundum Accur. dicuntur qui capiunt pisces, qui dicuntur murices,vt suprà.

*M*urgiso dicitur ille qui iners est & desidiosus,& hoc intellexit Vlpia. in l. iij.§. idem Pomponius.ff.de ædi. edict.licet in incorrectis codicibus legatur morionem.

*M*uria salsamentum siue salsugo exudãs ex piscibus salitis: quia antiquiores vtebantur ad ciborum condituras. Aliquando muria ex sale tantum & aqua macerata constabat, quæ muria

ria dura cognominabatur, quo modo autem fiat. Plin. & Columela ostendunt. Vlpian. in tit. de penu leg. l. qui penum. escu léta. Lacertas, inquit, cum muria sua contineri, *Labeo* ait.

Muriam interpretantur aliqui salsuginem quæ exudat ex piscibus salitis. l. qui penum. de penu lega.

Murrha, & vasa murrhina dicebantur, quæ ex murra lapide precioso tornabantur. Lucanus: Non auro murrhaque bibunt. Martial. *Si calidum potas ardenti murrha falerno Conuenit.* De murrha lapide Plin. libro 37. plura. Sed huius lapidis vas vnum tantum nostro seculo monstratur Venetiis in ærario diui Marci, Agatham ipsi vocant. De vasis murrhinis Martial. *Surētina bibis, nec murrhina sume, nec aurū.* Et Iuuenal. Grandia tolluntur crystalla, maxima rursus murrhina. *Florentinus* in titulo de supellect. legata. l. supellecti. i. *De* murrhinis, inquit, & crystallinis dubitari potest: atque ibidem, murrhina & crystallina ex eadem materia esse. Item Pompo. titu. de auro & arg. leg. l. & si non. murrhina, inquit, vasa in gemmis non esse Cassius scribit. Nebr.

Murrhina vasa, ex murrha lapide facta.

Muscularij, aquæductus ex musculis delabentes. l. decerni. mus. C. de aquæduct. erant autem musculi tubi instar musculorum, quibus vtebātur in bello ad aquandas fossas. Alciat.

Musio, id est fatuus.

Musiuarij, de quibus in l. prima, C. de excu. artifi. sunt artifices operis musiui, quod hodie quoque, licet corrupto vocabulo, vulgariter mosaicū appellam⁹.

Mutatio capitur pro variatione.

Mutatoria dicuntur vulgò diuersoria vel fullonica, quasi secreta ædificia, & ponitur etiā pro vestimentis pluribus mutationem habentibus.

Mutiana cautio, vide Cautio mutiana.

Mutilare est aliquod membrum amputare, vel aliquod integrū detruncare, vt homini manū, vel pedem, vel aliquod membrum auferre.

Mutus est qui propriè loqui non potest. §. item surdus. instit. quib. non est permis. facere testamentum.

Mutuum est quod alicui præstatur, vt tempore suo reddat. *Et* dicitur quasi de meo tuum: vnde est nomen compositum ex corrupto & integro, quia quod meum fuerat, mutuādo tuum facio. Vnde res quæ ponderantur, vt argētum, & similia, quæ numerantur vt pecunia, & quę mensurantur, vt frumentum, mutuari possunt. l. ij. ff. si cert. pet. §. mutuidatio. instit. quib. mod. contrah. obli. in princip.

Et

Et mutuum tripliciter ꝓtest reconciliari, vt not. glos. instit. quib. alie. licet. § nec autem. & ibidem quib. mod. re con. obl. § item is. in glos. & differt mutuum à commodato, quia cõmodatum est de eadem re præcisè, mutuum autem est de cõsimili restitutio, vt not. glos. ibidem, & vide ibi aliam differẽriam notatam, & mutuum etiam dicitur esse triplex, naturale tantum, scilicet quando fit numerario sine stipulatione de soluendo, ciuile tantum quando stipulatio interuenit de soluẽdo sine numeratione, ciuile & naturale, quando numeratio & stipulatio interuenit.

De Nante A.

NAnciſci est aliquid acquirere, consequi, vel adipisci. Vnde nactus sum illã, id est, adeptꝰ sũ vel acquisiui eã.

Nardistachys, nardi spica, l. vltim. de publica.

Natales in numero multitudinis sunt ipsa nascendi conditio, siue illa sit obscura siue clara. Plinius libro 18. Rufus infima natalium nobilitate. Cornel. Tacitus: Euscus Cogens ætate, claris natalibus. Iuuenalis: Pal mam inter dominas virtus natalibus æquat. Apud Iurisco-sultos libro xliiij. Digest. titul. est de natal. restituen. quasi natales de natalibus claris tantum restituantur. Neb.

Natale dicitur scriptura cum annis Domini, & præconizata, quæ dicebat Lucium esse natum ingenuum, & sic in Legẽdis Sanctorum intitulatur, natalis sancti Ioannis quãdo moritur, quasi tunc nascatur nunquam moriturus, vel dicitur prima natiuitas, quæ est de iure naturali, & omnem hominem dicit liberum: vnde constitutum est non officere manumissionem natalibus, id est, ingenuitati. instit. de ingen. in fine. Item dicimus, seruus iste restituitur natalibus, id est, libertati quam habet ex iure naturali. ff. de nata. resti. l. ij.

Natiuitas est triplex, naturæ, gratiæ, & gloriæ. Naturæ prima est in vtero, iuxta illud, Quod in ea natum est, & cap. firmissimè. de consec. dist. iiij. Natiuitas gratiæ est secũda, quando quis renascitur per baptismum, iuxta illud, Nisi quis renatus fuerit denuo, & ca. qui in maternis, eadem distinct. Natiuitas gloriæ est quando deposita vetustate pœnæ, homo nascitur ad gloriam. c. post baptismum: eadem distin. sicut mors sanctorum natalis dicitur. cap. sanè. xxiiij q. ij.

Natorum appellatio pertinet etiam ad nepotes. l. natorum. de verborum significe.

Natura sumitur multis modis. Primò est ius insitum rei, simi

lia

lia de similibus procreatis. Secundò est quidam instinctus naturę ex sensualitate proueniens, ad appetẽdum, procreandum & educandum. Tertiò est instinctus naturę ex ratione proueniens. Quarto ius naturale, id est, præcepta naturalia. in princip. decret. §. ius autem. ibi not. Aliquãdo natura, id est consuetudo. l. j. ff. ad Macedon. & ibi glo. in verbo, natura. Aliquando idem est, quod possibilitas naturæ. l. si quis posthumos. ff. de liber. & posthum. Aliquando pro diuina scientia. l. sed & si. §. si pater famil. ff. de iudic. Aliquando non naturali ratione insita à natura. l. si non sortem. §. libertus. ff. de condictione indebi.

Naturalis dicitur filius ex concubina quæ in domo propria tenetur vnica, quasi loco vxoris.

Naturalis obligatio quę sit, vide infrà, ver. obligatio.

Naturalis possessio quæ, vide infrà, ver. possidere.

Narus viuus dicitur qui vocem emittit, vel aliter discernitur esse viuus, & habet formam hominis, secundum Bart. in l. quod dicitur. ff. de lib. & posth.

Nauarchus, nauis pręfectus: nam Greci vocant nauarchos, qui in classe singulis nauibus præsunt.

Naufragium est naue fracta submersio rerum siue corporum, & dicitur quasi nauis fragium, id eã fractura. C. de naufrag. libro vndecimo

Nauicularij seu naucleri sunt, qui transportant publicas species, secundum Accursi. C de nau. pub. spe. transpor. lib. vndecimo. in rubrica. Et dicũtur etiam illi qui annonarias species à susceptoribus in prouincia accipere, & Romanis vel in castra vbi etãt milites, deferre debebant.

Nauigium quandoque significat nauigationem, interdum & nauem ipsam, i nò & rates nauigij appellatione continẽtur. l. j. §. ait. de flumi. & ne quid in flumine publi.

Naulum est vectura siue pretium quod præstatur pro eodem, facta cõuentione inter vectores, id est, vehendo pro mercede nauigationis, cum illis qui nauigium exercent vel ducunt.

Nauolocomium est domus in qua iuuenes educuntur.

Nauta est qui ministrat in naui, vel ducit nauem eã gubernãs, & ea quę ad vsum eius pertinent, faciens. ff. nau. cau. stab. l. j. §. 2. ff. fur. aduer. nau. l. vnica.

Nautæ pibatæ, in l. debet. ff. naurę caup. stab. dicuntur qui nauem ascendunt, p[illegible] naulo, ipsi nautarum officio funguntur.

Nautica pecunia est quæ periculo creditoris in nauigio suscepto datur trahicienda. Sed quasi nautica est, cùm periculum mutuatę pecunię in me recipio, si aliq

si aliqua conditio non existat, puta si piscator non capiat pisces & huiusmodi: vide glos.C. de naut.fœn.in rubr.

Nauticum fœnus est quod propter nauticam pecuniam, vel quasi nauticam exigitur. ff.de naut.fœn.per totum.& C.eod. l.cum proponas.

Nauticus Tiberinus est qui nauigat in flumine Romę, vehendo in Romam, vel extra vehendo ad castra, vt C.de nau.Tybe.libro xj.

De N ante E.

Ne,pro vt,quandoque capitur.ff. de acq.pos.l.qui absenti.§.j.de hac dictione vide C. de indic. vid.tol.in auth cui relictum.

Nec,implicat sensum cõtrarium expresse,vt not.in l.iuris ignorantia.C.qui admitt.ad bo.pos. possint.aliquando ponitur pro non,vt in l.nec.ff.de fur.

Necare videtur(ait l.necare.de liber.agnos.) non tantum is qui partum pręfocat,sed is qui abiicit , & qui alimoniam denegat.

Necessariæ impensæ,vide in ver. impensæ.

Necessarij,id est,consanguinei.

Necessarij heredes,require ī ver. heres necessarius.

Necessitudo est parentela vel cognatio.l.non est singulis.ff.de reg.iur.vbi gl.exponit.

Negatiua multiplex est, scilicet facti,dicti , iuris, qualitatis,& quædam pura.Vnde negatiua facti duplex est , scilicet pura, quæ habet determinationem temporis,loci, vel alterius rei, puta quia est coarctata ad certas personas , de qua est casus in cap.tertio loco.de probatio. vbi coarctatur ad personas capituli.Et illa probari potest indirectè, verbi gratia,si instrumentum exhibeatur continẽs stipulationem factam tali die vel loco:argu. ca. ex tenore.de testib.Aut non habet aliquam talem determinationem , & tunc probari nõ potest directè vel indirectè:vnde onus probandi transfertur in aduersarium,& hoc ideo quia negationum non sunt causæ nec circunstantiæ, quæ sunt necessariæ in probatione,vt si quis dicit se nunquam cõtraxisse cũ Berta,vel non cognouisse Bertam, quę dicitur negatiua explicita,de frigid.& malef.cap.j. Vel dicitur negatiua positio. Est enim positio negatiua implicita,vt pono ꝙ in electione tantum quatuor canonici præsentes fuerunt, vt in cap.cùm ecclesia.de cau.posses.&propr. Quas positiones negatiuas iuris rigor repellit , sed æquitas admittit,si iudici videbitur,vt cap.j.de confess.lib.vj.Etiã ibi, si aliquis dicat se esse non citatum.Et negatiua facti mixta dicitur, quæ cùm affirmatiua implicita miscetur, vt illa,

quæ

quæ habet affirmatiuam implicitè dicendo, Ego non renunciaui sponte, quasi dicat, renunciaui coactus vel inuitus. Et hæc debet probari ab eo qui negat. c. super hoc. de renunt. Sed negatiua iuris probari potest, vt si dicat quis alicui, non potest esse testis, debet hoc probare. Similiter si negetur emancipatio ritè facta, negans iustè factam. debet hoc probare quòd non sit facta de iure, sed contra ius, in l. ab ea parte, §. j. ff. de probat. Negatiua verò qualitatis duplex est, s. aut qualitatis intrinsecę, aut qualitatis extrinsecæ. De qualitate extrinseca, vt cũ homo nascitur, & tunc præsumitur negatiua, nisi probetur affirmatiua. Vnde si negetur sciẽtia probãdum est hoc examinatione iudicis. de præb. c. cùm secundum Apostolum. Si ętas per aspectum corporis. Si illegitimitas, aut is cui illegitimitas opponitur, est de hoc infamatus, & tunc cogitur se purgare. c. bonæ. pręalleg. Dicendo ergo: Ille non est idoneus, nõ est legitimus, non est soluendo, &c. probari debet ab eo qui dicit: quia quilibet præsumitur idoneus, bonus, &c. nisi contrarium probetur. de præsumpt. dudum. de scru. in or. sa. c. vnico. & nisi ius præsumat in contrarium. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. quintus. ff. de proba. l. si pactum. & l. si chirographum. Etiam iudex qui habet ex officio suo cuncta rimari. cap. iudicantem. xxx. q. v. potest & debet, si viderit expedire, interrogare super negatiua. arg. est, ff. de interro. actio. l. vbicunque. & c. cùm Ioãnes. de fide instru. vbi iudex facit interrogationem, quam etiam pars facere non poterat, cùm esset in causa conclusum, faciunt not. per Hostien. & Inno. in c. super his. de accu. maximè super negatiua vbi agitur de salute vel periculo animę. argumen. de re iudic. capit. lator. ad finem. Ex prædictis elicitur quòd quis in iudicio excusatur respondendo positioni negatiuæ: ideo quia qui negat non ponit, sed remouet, siue sit negatiua implicitè, siue explicite, quam faciunt hæ dictiones, tantùm, solùm, &c. Specul. in tit. depositio. §. viij. sic probat neutram prædictarum poni posse. Nam positiones succedunt in locum probationum, vt in authen. de his qui ingrediun. ad ap. §. fina. vnde id solum veniet in positione, quod in probatione. Sed negatiuè (vt prędicitur) nulla est directa probatio, ergo nec positio. Et dat Baldus rationem, quia responsio ad positionem fit ad releuandum ab onere probandi. Sed positiones negatiuas non habet ne-

ceſſe probare, ergo non eſt ei reſpondendum. & ita dicit ſen tire glo. in l. ij. in §. quod obſeruari. C. de iurament. calum. Si verò haberet neceſſe probare, tunc deberet reſponderi, vt in capit. j. de confeſ. libro vj. Idem dicit negatiuam poſitionem eſſe in qua ponitur dictio abſque, vt not. Cyn. in l. actor. C. de probationibus. in tertia quæ. Hoc verum quando iſta dictio abſque, venit ad excluſionem alicuius affirmatiuæ, & ita ex ſe non implicat affirmationem ſecus ſi implicaret illam, verbi gratia, pono quòd res fuit abſque eo quod Titiũ tali die percuterem, quia tota die fui abſens alibi: nam talis poſitio non dicitur merè negatiua, quia oritur ex affirmatiua, ſcilicet, fui alibi. *Et* hoc tenet Speculator in titulo de poſſ. §. videndum. verſiculo octauo. fa. no. inſtitut. de iniur. ſtipulá. §. item verborum. Item quia ponens illud quod ponit, ſi negatur, neceſſe habet probare. l. actor. præallegata. quæ eſt canonizata vj. queſtione vltim. accuſator. Et ſicut præpoſitio negatiua (vt prædictũ eſt) ſic etiam poſitio negatiua eſt triplex, ſcilicet facti iuris, & qualitatis. *Et* facti duplex, ſcilicet ſimplex & pura, quę non habet determinationem loci temporis, vel rei conſimilis, vt illa pono me non cognouiſſe Bertam. cap. primo, de frigid. & maleficia. &c. *De* tali etiam in cap. cùm eccleſia, de cauſa poſſeſſ. & proprietat. Et alia impura vel mixta, videlicet, quæ eſt certo loco coarctata, vt in c. propoſuiſti. de probatio. vbi per corporis inſpectionem probatur non cognita, & habet in ſe ſenſum affirmatiuum implicitum, vt non cognita, id eſt virgo. *Et* dicit Bartol. in l. quicunque. præalleg. ſe ſemper deſendiſſe, quod qui proponit negatiuam, debet eam probare, etiam ſi non ſit coarctata loco vel tẽpore, quia intelligitur coarctata per ſona proponẽtis, per c. plerũq;. ij. q. vj. *Et* hoc ipſe idem concludit. C. deſer. fugi. l. quicũque. præalle. Ponat actor quicquid velit affirmatiuè vel negatiuè pro intentione ſua fundanda, hoc probare debet. *Nota* quòd antiqui doctores negatiuam probari non poſſe intellexere per teſtes. *Sed* hodie poteſt iudex admittere poſitiones negatiuas quę nõ poſſunt probari niſi per confeſſionem aduerſarij, ſi ſaltem hoc videatur ei ęquum & expediens. De hoc de tempo. ordi. c. dilectus. de ęta. & qualit. capit. vltim. & gl. antepenul. in ca. j. de confeſſi. lib. vj.

Negligens dicitur quaſi nec legens, ſecundum Iſidor. libro x. *Ety.* & vide Ioan. And. in cap.

cupi

cupiēres. §. q̄ si per xx. de elec. lib. vj. vbi ponit differentiam inter negligere, & cōtemnere.

Negligentia est eius quod fieri debet vel potest omissio.

Negligētia magna, lata culpa est, l. magna. de ver. sig. vbi Alciat.

egotiatio est in commerciis, sicut negotium in dispensatione, vnde tam negotiatio quam negotium aliquando significant actionem alicuius rei, cuius contrarium est otium. Aliquando actionem causę, quod est iurgiū litis: & dicitur quasi negans otium. cap. forus. §. negotium. de verb. sig.

Negociū facere, siue negociū exhibere, quod apud Iurisconsultos frequēter legitur, significat molestiam alicui facere, & sic est illud: In eū qui calūniæ causa negotiū faceret, & illud, Qui pecuniā acceperit vt faceret negotiū, vel nō faceret, pro eo quod est molestiam. N.

Negotiū est triplex, scilicet commune, publicum & priuatum. Cōmune est quod pertinet ad dispositionē alicuius regionis. Publicam quod pertinet ad regimē alicuius ciuitatis, sed priuatum quod pertinet ad priuatam personam. Et istis tribus negotiis correspondet triplex dispensatio. s. politica, quæ consistit in prouisione pluriū seu totius communitatis, & hæc docētur in octo libris politicorum Arist. Oeconomica quæ consistit in dispositione familiæ, & habetur in duobus libris œconomicorum Arist. Et monastica vel ethica, quæ consistit in regimine sui ipsius tantùm, & illa tractatur in decem libris Ethicorum eiusdem.

Negotiorum gestor dicitur qui negotia sine mandato gerit. instit. de obli. ex quasi con. §. j.

Negotiatores in ritu. negotia. nemili. C. libr. x. intelligendi sunt omnes qui officinæ aut tabernæ præsunt. Marcell. autem in l. legaris. de leg. iij. ait negotiatores seruos dici qui prępontur negotij exercēdi causa, veluti ad emendum, locandum, conducendum, Cubicularios verò vel obsonatores, & his similes non rectè negotiatores appellari.

Nemasericum, in l. vlt. de public. §. species. capitur pro filo quod apud Seras conficitur.

Neophytus dicitur nouus in fide. xlviij. distin. quoniā. à neos, quod est nouū, & phytos, quod est fides. Item dicitur nouus in religione. ea. dist.

Imò verò neophitus dicitur à neos, quod est nouus, & phyton planta seu germen, quasi dicas nouam plantam, seu nouum germen.

Nepos est filius filij vel filiæ, sed neptis filia eorum dem. Etiam nepos capitur pro filio fratris. c. ij. de arb. & c. fundamenta. de electio. lib. vj.

Nepos posthumus est qui post mortem aui natus est superstite suo patre.

Nequam & frugi contrariam habent inter se significationem.

Nescire & ignorare differunt, vt dictum est in ver. ignorare.

De N ante I.

Nihil quandoque est aduerbium negandi, id est non. ff. ad leg. Aquil. l. qui foueas. & C. de cõtrahen. emp. l. cùm ipse. Quandoque, id est non omne. ff. de acquir. possess. l. naturaliter. §. nihil. & C. de nat. libe. l. fina. Aliquando nihil, id est nullum in sti. de suc. li. in princip. Aliquãdo, id est parũ. C. de cast. pec. l. cùm allegas. lib. xij.

Nihilominus & nihilomagis differunt, quia primum includit affirmationem, secundum negationem, vt insti. qui. non est permis. fa. test. §. j. in glos.

Nisi quot modis capiat, vide per Dy. in regula peccati. de reg. iur. li. vj. & l. actione. C. de trãs. Nã quãdo dictio nisi, sequitur negationẽ, tunc stat inclusiuè, & sic ponitur respectu excipiẽdi, vt in c. postulasti. & in c. sedes. de rescr. c. Romana. ver. ij. de app. li. vj. Si verò præcedit affirmatio, & hoc respectu excipiẽdi, tũc priuat. c. j. de app. c. si verò. de sen. excom. cum similibus. Itẽ & si adiicitur orationi affirmatiuæ, priuat. de testi. c. de testib. in fi. Quandoque nec ponit nec priuat. ij. q. j. Hæc est ratio, nã ratio præcedens non cõplectebat illũ casum. Interdum ponitur pro sed. xxviij. dist. de Siracusanæ. Quandoq; pro si non, vt ca. præterea ij. de appel. & c. quicunque. de sent. excom. lib. vj. Vnde quãdo ponitur nisi in sententiis & vltimis voluntatibus videtur inducere cõditionem, secus in contractibus. De hoc vide per dominum Dy. vbi suprà. Et dictio nisi, componitur ex ni, id est non, & si, quasi si non. Et sumitur tripliciter Primò conditionaliter. Secundò exceptiuè. Tertiò his modis simul. Item conditionaliter tripliciter, vel quo ad resolutionem, vel quo ad dispositionem, vel quo ad ademptionem. Quo ad resolutionem ibi, vendo tibi fundum pro decẽ, nisi alius infra mensem attulerit meliorẽ conditionem. Nam venditio est pura, solutio conditionalis, quia resoluitur vel rescinditur si alius infra mensem attulerit maius pretium, sed non stabit venditio. l. ij. §. si in diem. ff. pro emp. Item ibi, lego decem nisi nauis ex Asia venerit intra mensem: dispositio est conditionalis, quia sensus est, si non venerit, legatum valeat & perficiatur. Similiter ibi lego nisi noluerit, dispositio conditionalis est, & legatum conditionale, & est sensus, lego

si heres non contradixerit seu reprobauerit, sicut apposita conditione: si capitolium non ascenderit. l. fi. ff. de cond. insti. Item ibi, lego decem, & adimo nisi nauis ex Asia venerit: ademptio conditionalis est, & sic est sensus, adimo legatum, & nolo tenere ipsum si nauis venerit, & quia ademptio est sub conditione, videtur datum sub cõtraria conditione. l. quibus diebus. §. qui Titio. ff. de cond. & demonst. Significatur etiam exceptiuè quando eximit seu tollit aliquid quod est in oratione præcedenti, vt non sit idem ius vel idem effectus. Et hoc dupliciter, vt præmissum est, scilicet, affirmatiuè post orationem negatiuam, & negatiuè post orationem affirmatiuam, vt nullus homo curritnisi Socrates, omnis homo mouetur nisi Plato. facit l. j. C. de transactio. & l. si eum. in fine. ff. si quis cautio. cum ibi notatis. Item in prædictis, vbi refertur ad resolutionem & ademptionem facit conditionem. Et significat etiam aliqualiter exceptiuè, & sic conditionaliter significat & exceptiuè simul.

Niuarium colum, vide Colum niuarium.

Nyctalopes latinè luscioſi vocantur autore Festo, horum duplex species, vt tradit Alcia. in l. inter stuprum, de verb. signi. alij interdiu vident, noctu nihil: alij contrà, parum interdiu vident, vespere verò aut noctu acie acutiore sunt.

Nympheum cuius mentio in l. si quis per diuinam. C. de aquæ duct. Alc. ait fuisse locum, vbi mulieres lauabantur.

De Nante O.

Nobilitas secundum Bart. in tractatu de nobilitate, quem composuit circa l. si vt proponitis. C. de dignit. libr. xij. ponit quatuor opiniones de nobilitate, quas reprobat. Nobilitas est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios acceptus ostenditur. Primò dicitur qualitas, quia potest adesse vel abesse propter subiecti corruptionem. Nam mulier plebeia nubens nobili, nobilis efficitur. l. mulieres. C. de dignitatibus. l. fœminæ. ff. de senatorib. & hi quibus Imperator de nouo concedit dignitatem, vt in eodem titulo prælegato. Ita mulier nobilis nubens plebeio efficitur ignobilis, sicut ille qui propter delictum perdit dignitatem. l. quoties. & l. indices. C. de eodem titulo. Et sic in aliquo tempore quis est nobilis, in alio ignobilis, imò in vno loco, & non in alio, vt saracenus nobilis, captus à Christiano est ignobilis & seruus, & è conuerso. Dicitur illata,

quia nullus à seipso potest habere dignitatem vel nobilitatem, sed oportet quòd per alterum conferatur, imò qui sua auctoritate assumeret, in crimen falsi incideret, vel in legẽ Iu. maiestatis, vel l. iij §. fina. ad legem Iuliam maiest. & de fal. l. j. in fine & de reg. iur. capitul. j. libro vj. *Dicitur* per principatum tenentem, sed principatum omnium tenet Deus qui quandoque nobilitates & dignitates temporales immediatè instituit, quandoque alius princeps non recognoscens superiorem in temporalibus. *Dicitur* qua quis vltra honestos plebeios, quia plebeiorum quidam sunt honesti, quidam viles, l. mulier. C. eodem titulo. l. licet. ergo honesti plebei sint magis accepti, non tamen sunt nobiles, quia nobilis est acceptus vltra honestos plebeios. Et dicitur acceptus, quia nobilitas consistit in hoc quòd princeps facit quem gratum, & acceptum, licet in ciuitatibus quæ reguntur per populum, nobiles sunt interdum minus accepti, & plus puniantur in pœnarum impositione. *Dicitur* vltimo in diffinitione, ostenditur, quia si quis per mille annos viueret, cum omnibus virtutibus, & princeps eum summè diligeret & acceptum haberet, tamen plebeius remanet, donec in eum conferretur dignitas nobilitatis per principem, qua ostendatur acceptus vltra plebeios. Et potest ostẽsio fieri verbis expressis hoc continentibus. l. ille autem. §. cùm in verbis. ff. de leg. ij. Quandoque etiam non exprimitur verbis, & tunc debet fieri aliquo actu hoc quasi de necessitate importante. l. pro herede. §. Papinianus. ff. de acquirend. here. vt si conceditur alicui officium quod habet dignitatem vel nobilitatem annexam, vt comitatum, ducatum, &c. Cætera de nobilitate. vide in tract. Barto. de nobil. & A. Tyraque. de nobil.

Nocere propriè dicit qui nocet personæ, nõ rebus. ff. de is qui deie. vel effud. l. j. §. hæc autem. *Nocet* exponitur, id est non prodest. in auth. de appel. in princ. quandoque, id est nocere potest. ff. de sta. lib. l. Labeo. in principio.

Nolle & non velle differunt. quia nolo importat præcisè resistentiam, contemptum & omnimodam contradictionem, vel repudiationem, & non solùm absentiam voluntatis, sed non volo, tantum aliqualem & non omnimodam importat contradictionem, vt not. Ioann. Andr. de offic. deleg. cap. prudentiã. §. j. super verbo non velit. Et quandoque capitur nolo vt etiam non importet præcisè resistentiam, pro non volo, vt

in

in cap. finem litibus. de dolo & contu. ibi, nolit aut nequeat, ſecũdum Ioan. And. & ſequitur Vinc. Similiter dormiens non vult legere tunc, & tamen ex preſſe ſe legere non negat, vt no. extra de ſpon. c. 2. Et dictio nolle cõponitur de non, & vel le. Alij tamen ponunt differentiam dicentes q̃ non velle ſignificat priuatiuè, id eſt non eſſe volũtatẽ ſeu motũ voluntatis. Sed nolle ſignificat poſitiuè, id eſt, eſſe motum, non fieri, vel non obtinere illud de quo quęritur. Et per hoc dicũt doct. quod ſi heres diliberando de adeundo dicit ſe non velle adire, hæc verba non ſignificãt repudiationẽ, quia nõ velle adire eſt nõ habere motum animi adeũdi, nõ autẽ per hoc ſequitur q̃ repudiet. Secus ſi dicat, nolo adire, quia ſenſus eſt q̃ habet motũ animi ad nõ habendã hereditatem, & ideo ſignificat repudiationẽ, facit l. filij. §. ad Tertu. propter hoc dicit lex q̃ inter velle, & nolle eſt mediũ. ſ. nõ velle, & non nolle. §. 1. ſciẽtiã. ff. de tribu. act. & hoc de proprio ſignificato verbi, ſed ex circunſtantiis poſſunt recipi alia ſignificata.

Nomẽ pro debitore, maximè in re fœneratoria apud Iuriſconſultos ſæpiſſimè inuenitur. Seneca de vita beata. Nũquã magis nomina facio quàm cum dono. Alphius fœnerator apud Columellam. Optima, inquit, nomina nõ appellãdo fieri mala. Horat. Cautus nominibus certos expẽdo nummos. Iuue. Qui venit ad dubiũ grandi cũ codice nomen. Hinc apud Iuriſconſultos pecunię in nominibus dicuntur quæ datæ ſunt fœnori. In hac quoque ſignificatione accipitur nomen ab Vlp. lib. xlviij. dig. in tit. de fur. l. ſi quis vxori. Si quis, inquit, ſeruo meo pſuaſerit, vt nomen ſuũ ex inſtrumẽto tolleret. N. Nomẽ quãdoq; idẽ eſt quod ius debitoris, vt ff. de re iud. l. à diuo Pio, vbi dicitur, q̃ primo debẽt venire. i. vẽdi mobilia, ſecũdo immobilia, tertio nomina. i. iura debitorũ condẽnatorũ, & ſpecialiter in §. ſic quoq; & ſeq. Itẽ quandoq; nomẽ idẽ eſt q̃ fama, vt dicendo, Melius eſt habere nomẽ bonũ, quam vnguenta pretioſa. Eccleſiaſ. 7. Etiam quãdoq; capitur pro nomine rei proprio vel appellatiuo, & ſic dicitur, Nomen conſonans debet eſſe rei. inſtit. de do. §. eſt & aliud genus.

Nomen aliquando etiam ſignificat agnationem, vt cum prohibemus fundũ de nomine noſtro exire. l. is qui. de leg. 3.

Nominator. i. electo officialiũ, vt C. de peri. no. l. 1. & 2. lib. xj.

Non ſignificat negatiuè communiter, quia eſt aduerbium negãdi. Quãdoque tamẽ etiã ſignificat affirmatiuè, vt ibi, Promit

ris mihi x.&respondes,cur nõ, i.j.§.j.ff.de verb.ob. Nam sensus est ꝙ promittis,& cõsentis, significato sumpto ex dictiõe quare,iuncta dictioni nõ,quasi diceres,nõ est ratio negandi, i.assentio.Et idem ibi, si interrogatus an velim adire heredi ditatẽ,mihi delatã,respõdeam cur nõ? videor adire hereditatẽ,Secus si dicerẽ, hæc heredi tas non displicet.Nam tũc non videor adire, quia non sequitur,non displicet, ergo placet, quia est medium inter displicere & placere, scilicet non placere, sic est medium inter nolle,& vellẽ, scilicet non velle. Etiam quandoque duplicatur dictio non,&tunc significat affirmatiuè.l.duobus. ff.de verb. sign.Nam duæ negationes faciunt vnam affirmatiuam,quia negatio destruit negationem nisi probabili medio proferentis inferatur voluntas, vt l.i.C. de ser.fugit. & C. de off.præfe. vrb.l.qui promulgatis. de iure iu.c.& si Christus.in princ.

Non, particula negatiua turbat sensum adiecta. in tit.de offic. proconſ.Legatus, inquit, mandata sibi iurisdictione iudicis dãdi ius nõ habet.Cæterum in Pandectis nõ,particula nõ habetur.Notauit primus hũc errorem Angelus Politianus in quadam obseruatione eius cẽturiæ,quam vnicam nobis videre contingit. Ant. Nebrij.

Non admitti ad partem, capitur pro ipso quod est non admitti facta distributione à parte,quãdo pars cui facta est nõ admittitur,vel ideo quia in rerũ natura,non est,vel quia alias admitti non potest, verbi gratia, legatum relictum est mihi, & posthumo. Posthumus existẽs in vtero, licet non admittitur ad partẽ significatur tamẽ me tantũ admittẽdum ad partẽ.l. si duobus.in princ. ff.de leg.1. Ratio,quia mihi pars tantũ relicta est.Et si dicatur,deficit cõiũctus,quia non admittitur,ergo pars eius mihi accrescit ex dispositione legãtis, vt patet in materia coniunctionũ,& sic admittar ego ad totũ. Respondetur,ꝙ nõ deficit coniũctis in casu præmisso,quia est spes eũ nasci,& atque ita admitti. Sed vbi legatur mihi, & illi qui nõ est in rerũ natura nec esse speratur.admittor ego ad totũ.l.si duobus.præal.§.fin.Ratio,quia pars coniuncti omnino deficit.Idem ergo in omni casu in quo pars totaliter deficit vel quia coniunctus moritur ante testatorẽ,vel relictũ est posthumo qui nascitur abortiuus,vel si cõiũctus repudiat, quia tũc pars cõiuncti omnino deficit, & ideo propter cõiunctionem alteri parti accrescit.Significat ergo non admitti ad partem ipsum coniũctũ, ad partẽ tantum,vel ad totũ admittẽdum

prout

prout hoc quodlibet medium probabile declarat.

Nosocomion, interpretatur infirmorũ siue ægrotantiũ villa, nã nosos interpretatur morbus, & come villa. Hiero. ad Oceanum de epitaphio Fabiolæ, Primo omniũ nosocomion, id est languentiũ villã instituit. Iustinianus in Codice. tit. de sacro san. eccl. Nosocomia, inquit, vel brephotrophia. Item col. 1. de non alienando nosocomiõ, vel brephotrophium. Nosocomos vero appellatur qui præsidet nosocomio, vt collat. 2. de non alienandis. &c.

Nosocomiõ locus est cõstitutus propter pauperes ægrotantes & lãguẽtes, in quo infirmis alimenta subministrantur, de eo meminit Imperator, in l. illud. §. 1. & in l. pen. C. de sacrosanct. eccl. & in auth. de alien. & emphy. §. emphyteusis.

Nota est idem quod infamia. l. 1. ff. de his qui notan. infamia.

Notabilis, id est, notatus vel infamis. c. ex parte A. de testib.

Notæ sunt signa scripta quib. aliquid significat, nõ tamen sunt literæ. l. sed cum patro. §. fi. ff. de bo. pos. & ibi Alex. & lxxvij. dist. c. monachus, & ibi glo. Notæ etiam cicatrices dicuntur. l. 2, de ser. fug.

Notare quandoque est reprehẽdere. c. fi. de sortile. Quãdoq; infamare. c. accedens. de pur. cano. Quandoque considerare. c. cum olim. 2. de offi. deleg.

Notarius, non est qui vulgo putatur hoc est tabellio, sed qui excipiens verba dictantis per notas, & compendia scribit. Talis describitur à Martiale in disticho cuius index est, Notarius. Currant verba licet, manus est velocior illis. Nondum lingua suum, dextra peregit opus. Paulus libr. xxix. digesto. titulo de militari testamen. l. Lucius Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit, & antequã literis perscriberetur, vita defunctus est. Ergo per notas intelligendum est, per literarum compendia, hoc est breuiaturas. Ant. Neb.

Notarius est publica persona, qa eius officiũ ad publicã vtilitatem inuẽrũ est, & dicitur à notando quod est negotia hominis publice, & authentice in publicam, & authenticã formam redigere. Et idem dicitur scriba à scribendo, & tabellio, seu tabellarius, à tabula. Require supra locis suis.

Nothus dicitur illegitim⁹, & proprie de adulterio natus, sicut dicitur notha febris, quæ affligit vt quartana, vt no. glo. in §. personæ veræ. in fin. c. nisi cum pridem. de renun. Etiam dicitur à nota, id est infamia, quia talis infamiam incurrit.

Notionis verbum generale est, & non solum ad eos pertinet

qui iurisdictionem habet, sed & qui simplicem cognoscendi facultatem. l. notionem. de verbo. sig. vbi Alcia.

Notitia nostra triplex est, quædam per auditum, quia scire dicimur quod ab aliis audiuimus, alia per visum, quando negorio interfuimus. can. hoc videntur. xxij. quæst. v. aliã habemus ab hominibus fide dignis per literas authenticas, quos non est verisimile mentiri, argum. ca. 1. §. 2. extra. de postu. Est, & alia iudicialis, vt per testes, & similia, vt not. per Garsiam in capi. cupientes. in prin. de electio. in vj.

Notorium est triplex. Quoddam est notorium præsumptionis, scilicet quod est euidentia iuris vehementis præsumptum, vt paternitas, & filiatio vbi nõ requiritur alia probatio, capit. quoniam. de fi. presbyte. Nam hoc quod quis sit alicuius filius non potest vere probari. l. Lucius. ff. de condition. & demonstra. Vnde filius est quem nuptiæ demonstrant. ff. de in ius vocan. l. quia semper. in fi. Nam si vir, & vxor aliquem infantem nutrivit, & dicunt eum filium eorum esse, tunc præsumitur eorum filius. Est ergo notorium præsumptionis euidentia rei euidenter à iure præsumpta. Aliud est notoriũ iuris, & est clara iudicialis confessio, inconuincibilis probatio, & irretractabilis definitio, de quo, scilicet notorio quis damnatus est, vel in iure confessus. Et sic illud est duplex, videlicet per confessionẽ factam in iure, & per sententiam iudicis, vt in capit. vestra. de cohab. cler. & mul. Tertium est notoriũ facti, scilicet quod commissum vel factum nõ dubitatur à populo, vel maiori populi parte, & per euidentiam rei nulla potest tergiuersatione cælari, nec oportet q̃ omnes circunstantiæ facti sint notæ, vt cap. vltimo. de cohab. cleri. & mu. cap. cum dilectus. de purga. cano. in fin. 2. q. 1. de manifesta. & can. sequen. Et illud notorium est triplex, scilicet secundum triplicem distinctionem facti, quoddã est facti permanentis, & continui, vt quod Deus solis stat in palatio Papiensi continue. cap. dilecto. de appella. & illud non indiget probatione. Aliud est facti transeuntis, vt quod quidã in publico palatio occiditur coram populo. Tertium est notorium facti interpellati, vt quia vsurarius vna die tenet mensam paratam, alia non Et illud sic describitur. est. quoddã intellectuale, & notũ, sic quod non potest aliqua tergiuersatione celari, vt quod presbyter cognoscat concubinam, cum qua habet animalia gradientia circa focum panem

nem poſcentia. De hoc plenius not. per doctor. in capit. veſtra. præalleg. vbi tractatur materia notorij, quæ eſt adeo intricata: quod dicit Ioan. de Lign. & Antonius de Butrio, quod multi loquuntur de notorio, & quid ſit notorium ignorant. Et in concilio Baſilienſi, in ſeſſione xx. additus eſt quartus modus vltra tres communes notorietates, ſcilicet quando ſacerdos mulierem de incontinentia ſuſpectam & infamatam tenet, & per ſuum ſuperiorem admonitus ipſam cum affectu nõ dimittit. vt in decre. quod incipit, Quicunque clericus. Et nota quod moderni ponunt nouem genera probationum quę in iure formaliter differunt. vt ſunt argumentum, præſumptio, iudicium, fama, rumor, penè occultum, occultũ omnino, manifeſtum, & notorium. Vnde argumẽtum eſt ratio rei dubiæ faciens fidem, de hæret. cum ex iniuncto, de verborum ſignificatione, capitulo forus. Præſumptio eſt quoddam medium intellectuale veritatis eliciendæ ex circunſtantiis inſurgens. de præſum. ex ſtudiis. De illa quę eſt iuris tantum, & quę eſt iuris & de iure notat in c. is qui fidem. de ſpon. vbi gloſſa no. de quintuplici præſumptione. Indicium eſt medium intellectuale ex aliqua ſingulari circunſtantia inſurgens. C. & ff. de rei vendicatione. lege indicia. Fama eſt illæſæ dignitatis ſtatus, & vita & moribus comprobatus. Hoc verum de fama hominis ſicut infamia eſt læſæ dignitatis ſtatus vita & moribus reprobatus. Sed fama de aliquo negotio eſt medium veritatis eliciendi, & communis clamoroſa inſinuatio inſurgẽs apud totam vel maiorem partem populi: ex incerto autore proueniens. Rumor eſt particularis inſinuatio clamoroſa, ab incerto auctore conſurgẽs. Penè occultum eſt quod probari poteſt, ſed difficulter. Occultũ omnino eſt quod nullatenus probari poteſt, & ſubiicitur iuri diuino. de ſimo. capitulo ſicut. ſexta quæſtione prima, ſi omnia. Manifeſtũ dicit quod de facili probari poteſt. Et notorium ſuprà deſcriptum eſt: de quo etiam datur exemplum de ſtatua & percuſſione: vt no. in c. ſuper eo. de teſt. cogen. & in l. ciues. C. de appel.

Notoria apud iuriſconſultos veteres ſunt nunciationes quas ad hoc publicè conſtituti irenarchæ præſidibus faciebant de delictis quæ committebantur. l. ab accuſatione. ad ſenatuſ conſul. Turpil.

Nouale eſt terra præſciſa. l. ſylua. §. noualis. de verborum ſignif. pro ſciſſa quæ per annũ ceſſat. Alij dicunt q̃ eſt ſylua quæ arboribus extirpatis ad cultum redig

redigitur, & fieri nouale dicitur, & vtraque illarū interpretationum colligitur ex legibus ciuilibus. Sed apud notarios Romani pōtificis nouus vſus obtinuit q̄ nouale etiam dicitur ager de nouo ad agriculturā redactus, de quo non extat memoria quod aliquando cultus fuiſſet, vt in c. quid per nouale. de verb. ſign. vbi de hoc.

Nouatio eſt prioris debiti ac prioris obligationis partibus hoc volentibus expreſſè in aliam obligationem transfuſio vel trāſactio: verbi gratia, debui tibi cētum aureos ſub cōditione ſi nauis veniret ex Aſia, placuit inter nos nouare obligationē: vt illud quod dedi tibi ſub cōditione, purè & ſine cōditione debeam. Hoc eſt nouatio, ita quòd prior obligatio conditionalis tranſit in poſterioré p̄ nouationem. Eodem modo pone exempla in ſimilibus, vt ff. de noua. & C. eo. tit. per totum.

Nouellarū liber authēticꝰ eſt, de eo fit mentio extra, de teſti. c. ij.

Nouellarium, vinea nouellis vitibus conſita. l. veluti. de impen. in reb. dot. fa.

Nouerca dicitur quaſi nocens aut maeus, vel quia eſt noua arca ſine fructu. inſtitu. de nup. §. ſocrū. Et dicitur vxor patris naturalis vel adoptiui. C. ad legem Falcidiam. l. licet.

Nouitius dicitur aliquando habito reſpectu ætatis. l. præcipiunt. ff. de ædil. edic. quandoque ex qualitate ſeruiendi. l. final. eod. tit. quandoque qui minus vno anno ſeruiuit. l. fin. §. quoties. ff. de publi.

Nouum dicitur quod non eſt vetus. l. vetus. ff. de vin. tri. & oleo leg. puta quod eſt ante annū. l. fin. l. quoties. ff. de publi. quandoque dicitur quod eſt ante biennium. l. qui agros. C. de omni agro deſer. lib. xj. Aliquando dicitur nouum, quando extat memoria, & eius cōtrarium dicitur vetus. l. j. §. finali. ff. de aqua plu. arcen. Aliquando dicitur nouum, licet ſit aliquid de veteri. arg. l. prætor. §. finali. ff. de dam. infec. & §. ſed ſi eadē. inſti. qui. mo. tol. obli. Nouum aliquando, id eſt vltimū. c. cum marthæ. de celebra. miſſa. non quod ab initio eſt ſtatutum. ca. cum venerabilis. extra de cenſi. Item dicitur noua hereditas quantumcunque lege, ſtatuto, vel Senatuſconſulto deferatur, excepta lege xij. tabularū, quæ dicitur vetus. l. j. ij. & iij. § nouo. ff. de peti. hered. & l. j. §. capitis. ff. ad Terryl. & inſtitu. ad Orfi. §. ſciendum.

Nouus homo dicitur ſeruus manumiſſus poſtea in ſeruitutem redactus. l. ſi ſeruus. in fin. ff. de adimen. leg. Dicebantur & homines noui, teſte Budæo in annotationibus ad Pandectas, in lege ſecunda. ff. de origine iuris, qui ius gentilitatis, &

maiorum imagines nullas habebant terræ filij, & velutà ſeſe orti.

Nouum opus facit, qui aut ædificando, aut deſtruendo, aut faciem faciendo, priſtinam faciem operis immutat. Secus ſi vetus reficiat, vel incrementū imponat, quia tunc non videtur nouum opus facere. ff. eod. titul. l. j. §. nouum. & §. ſi quis ædificium.

Noui operis nuntiatio, ſecūdum Hoſt. eſt illi qui de nouo ædificat, in præiudicium alterius, legaliter facta prohibitio. l. j. ff. de no. oper. nun. *Et* pertinet ad ea tantū quæ ſunt ſolo coniuncta: vt in l. j. præallega. Fit autem tripliciter, Primo ſolo verbo, dicendo, Nuncio nouū opus, & hoc in loco ædificij ipſi domino noui operis. *Secūdò* per iactum lapidis vel lapilli. Tertiò per iudicis prohibitionem. Primo modo nuntiās perdit poſſeſſionem, & facit aduerſarium poſſeſſorem, verbi gratia, voluiſti domum ædificare in fundo meo, & nuntiauī tibi quòd non faceres, dicēdo, Nouum opus nuntio, id eſt prohibeo. Nuncians verò ſecūdo & tertio modo retinet poſſeſſionem, ſecundum Bern. in c. ex parte, de verb. ſign.

Nouum opus nunciare eſt prohibere ne ædificiū fiat, vt quando nuntio tibi ne ædifices in fundo meo, vel per iactum lapilli, præſentibus teſtibus. Hęc nuntiatio habet talē effectum, quòd ſi ædifices ibi ſpreta nuntiatione mea, abſq; hoc quòd caueas de opere demoliendo, ſeu deſtruendo, ſi te apparuerit iniuſtè ædificare, quicquid poſtea ædificaueris, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè, totum debebit deſtrui: vt l. j. præalleg. §. opus nouum. & §. nuntiamus. *Et* ſi aliquid in publico fiat, omnes ciues opus nouum nuntiare poſſunt. Nam reipublicæ intereſt quàm plurimos ad defendendum cauſam ſuam admittere. l. iij in fine. ff. de noui ope. nuntiat. Et dicitur in §. opus. præallega. quòd hoc edictum non complectitur omnia opera, vt ſuprà, de interd.

Noxa dicitur quod nocet vel nocūit, vt ceru' aut aliud animal nocens. vt ff. de noxa. act. in rubri. *Item* adde quòd noxa aliquando pro peccato, aliquādo pro pęna. extra de reſcrip. cap. ſtatutum. lib. vj.

Noxales actiones quæ, vide ſuprà, in ver. Actio noxalis.

Noxia dicitur ipſum delictum, maleficium, vel damnum datum. Vnde, Noxia delictū, delinquens noxa vocatur, vt inſt. de noxa. act. in gloſ.

De Nante V.

Nudum poteſt dici quod non eſt veſtitum rei traditione. l. traditionibus, C. de pac. vel quod

non est vestitum pignore vel fi deiussore.l.sancimus.C.de ver bor.significat.Item dicitur nudum quod est fictitiũ,& simulatum,vt venditio nuda.l.nuda.ff.de contrah.empt.& quod est sine fructu,vt nudus vsus,l. prima.ff.de vsu.& habit.&qui non regitur aliquo regmine.c. felicis. & ibi glos.in ver.nu.de pœ,in vj.

Nudum pactum,vide infrà:ver. pactum.

Nullatenus,vide in clem.vnic.de sequestr.possess.& fruct.in glos. in verb.nullatenus.

Nullitatis sententiæ sunt multi modi,vt not.Ioann.And.de re iudi.c.j.vbi remittit ad Specu. de sent prolat.§.iuxta. Et sententia nulla non meretur habere nomen sententiæ, de re iud. cap.fin.lib.vj.ff.eo.titu.l. iiij.§. condemnatum,& est glo.fi. in clemen.vnica.de sequestratio. præallega.

Numerata pecunia duobus modis dicitur. Vno modo respectu creditoris, qui proprie dicitur numerare pecunias debitori,vt sibi reddantur.Alio modo respectu debitoris,qui propriè dicitur soluere creditori, & impropriè dicitur numerare cùm soluit quod debet.Datur autem exceptio non numeratæ pecuniæ à creditore principali debitori vel fideiussori: sed numeratio pecuniæ largè ponitur hic pro omnire quã quis numerauit vel soluit.

Numerus p ordine,& turma,vt de numeri militum.l.j. de bo. poss.ex testa.milit.

Numerus pluralis an & quando verificetur in vno vel duobus: Dyn.in cap.pluralis de regulis iuris in vj.& an & quando resoluitur vel restringitur in singularem,vide per Bartol. in l. penultima.C.de impub,& aliis substi.Item numerus pluralis quando geminat vel inducit plures singularitates.Bartol.in l.falsa.§.fina.ff.de condit.& demonstr.cum aliis iuribus.

Numisma secundum quosdam est idem quod moneta currẽs & specialis,vel est idem quod nummus. Sed olim numisma & aureus & solidus auri idem erant.vt C. de vete.numis.pot. l.j.lib.xj.& C. de spor.l.ij.& in Euangelio Matthæi. Et dicit Philosophus lib.v.Ethic,quòd numisma factum est nõ ex natura rei,sed ex lege.

Nomisma passim legas per o, in prima syllaba, non per u, ita enim Græci efferũt.Cæterùm qualiter institutum sit, vide Bud.in annot.ad Pandect.in l. ius ciuile.ff.de iust.& iure.&ff. de contrah.empt.ad l.j.

Nummularius est nummorũ numerator vel malleator, quoniam & ipse accipit pecuniam & erogat sicut campsor,& inde facit scripturam, ad quam frequenter recurritur in du-

bio

bio, vt per eam data & accepta probentur. Hic etiam argentarius dicitur, vt suprà, in litera *A*, vbi de differentia numularij & argentarij ex Alciato.

Nummus id est denarius, de quo dicit Philosophus v. *Ethi.* quòd est mensura omnium rerum, quia est fide iussor nobis in omni necessitate, pro qualibet re qua indigemus.

Nunc, not. Arch. lxiij. distinc. ego. & glo. 23. q. v. si audieris, & similiter de offic. deleg. ca. prudentia. §. sexta.

Nuntius qui vicem gerit epistolæ, & qui sine mandato literis mittitur, qui est velut pica & organum, & vox domini mittentis ipsum, & largè quilibet nuntius potest dici procurator, sed non econuerso.

Nuncupare est palam nominare vel vocare & confirmare, secundum Isidor. libr. v. Require infrà, Testamentum nuncupatium.

Nuncupatio est quam in cereis tabulis recitat testator, dicens, quòd hoc velut in his cereis tabulis quæ scriptæ sunt ita dico ita lego, ita quòd vos ciues mihi testimonium perhibeatis.

Nundinæ, sunt generale forũ, ad quod vndique homines confluunt & concurrunt. C. de nũdi. l. vnic & l. clam. §. qui ad nũdinas. ff. de acq. poss. *A*liquãdo etiam nundinæ dicuntur epulæ. l. cùm societas, ff. pro socio.

Nunquam quandoque idem est quod rarò. j. q. j. nunquam.

Nuptiæ sunt matrimonium, vel viri & mulieris coniunctio, in diuiduam vitæ consuetudinẽ retinens, diuini & humani iuris cõmunicatio. xxx. q. v. nullam. Et dicuntur nuptiæ ex eo, quòd nubentium capita in solenni benedictione velabantur, & quasi nube cooperiebantur, ea. quęstio. nostrates. & ca. fœminæ. Et illud in diuiduam vitę consuetudinem retinens, tantum valet, sicut consortium omnis vitæ, & hoc quãtum ad propositum, quia hanc intentionem habere debent, vt perpetuò simul manere debeant.

Nuptiæ incestę dicuntur inter collaterales & affines, nefarię verò inter ascendentes & descendentes, licet lex quandoque his dictionibus promiscuè vtatur, vt not. gl. in authen. de incest. nupt. circa princip.

Nuptiæ secundę dicũtur omnes quę sequuntur primas, licet sint tertię, quartę, vel quintę, &c. vt quando aliquis nubit alicui post primas nuptias. C. eo. tit. l. si quis. §. tale.

Nurus est vxor filij, & eius appellatione pronurus, & deinceps continetur. ff. de verb. signific. nurus. & etiã sponsa. ff. de gra. cognat. l. Labeo. & l. Seruius. contrarium videtur institut. de nupt. §. affinitatis.

Nutriri est parvulorum, ali maiorum,

iorum.glo.in l.penul.de iis qui sunt sui vel alie. iur.

Nutriciũ dicitur quod datur nutricibus pro mercede.

Nutus est voluntas signis declarata, veluti oculis, capite, manibus. l. nutu. de leg. iij.

De O ante B.

OB, id est propter. ff. rem rat. habe. l. si fine. §. qui patris. quãdoque subauditur. ff. quod met. cau. l. nõ est verisimile. §. j.

Obaudire, est quasi de mente deducere, secundum Ioan. Andr. de electio. libro vj. cap. fundamenta.

Obex, pro oppositione. l. adulterij accusatione. de adul.

Obiter, id est statim. ff. de rescin. venditio. l. prima. in fin. alias significat incidenter.

Obligatio est iuris vinculũ, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendę, secundum nostræ ciuitatis iura, institu. de oblig. in princip. Et est duplex, scilicet ciuilis & prætoria. Ciuilis est, quæ aut legibus constituta, aut certo iure ciuili comprobata est. Sed prætoria est, quam prætor ex sua iurisdictione constituit, quę etiam honoraria vocatur, differt autem ab actione, & contractu: quia contractus est verborum conceptio vel cõsensus, obligatio autem est quæ inde nascitur. Actio est quod postea inde surgit, & sic nullum est alterum, vt not. gl. instit. de obli. §. vltimo.

Obligatio naturalis est quæ ex iure gentium per consensum oritur. Est autem multiplex, vt docet Bar. in l. ex hoc. de iustitia & iure.

Obligatus dicitur, qui exceptione tueri se non potest. l. vel obligatus. §. j. ff. de lib. causa.

Obolus, ponderis genus est, quòd sex siliquas continet, de eo meminit tex. in c. iudices. j. q. j.

Obrepere, est quasi latenter subintrare. xlj. distinct. nullus inuitus. de celebra. missa. cum creatura. &c. ne in agro. in princi. de statu monac.

Obreptio, id est mendacium. l. si naurem. §. j. ff. de nego. gest. & est mendacium fraudulosum. l. sed & si patronum. ff. de in ius vocand. & propriè cõsistit in facti narratione, non iuris. l. cũ verò. §. subuentum. ff. de fideicom. liber.

Obreptitium rescriptum, & obreptio. Require infrà rescriptum.

Obriziati dicuntur solidi de bono auro multipliciter excocto. l. vniuersos. C. de vete. numism. pot. lib. xj. & l. j. C. de vet. ououeris, lib. xij. licet in vtroque loco mendosè legatur. Et ideo aurũ obrizum refert Sueto. Neronẽ exegisse.

Obscuritas est illa quæ fit in dictione, sed ambiguitas quæ fit in oratione, vt not. glos. iij. in l.

veteribus. ff. de pactis.

Obscurus quandoq; ponitur pro vili, vnde obscuro loco natus dicitur ignobilis, vt in authē. de defen. ciui. in prin. & l. pen. ff. de concub.

Obses vocat' ille qui iurat quod nō recedet de certo loco quousque fuerit satisfactum.

Obsidianus lapis ab Obsidio quodam inuentus dicitur, de quo Plin. libr. xxxvj. In genere vitri & obsidiana numerantur ad similitudinem lapidis, quē in Æthiopia inuenit Obsidius nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu atque in speculis reddente pro imagine vmbra. Idem libro xxxvij. Inueniunt & gēmæ eodem nomine ac colore, non solùm in Æthiopia & India sed etiam in Samo & in litoribus Hispaniensis Oceani. Meminit eiusdem Sueton. in Augusto. Pomponius libr. xxxiiij. dig. tit. de au. & arg. lega. l. etsi. §. perueniam⁹. Gēmæ, inquit, sunt perlucidæ materiæ velut smaragdi: Lapilli cōtrarię superioribus naturæ, vt obsidiani, non abasiani, vt in codicib. recentibus legitur.

Obsidianus lapillus dictus ab Obsidio inuentore. l. etsi. §. perueniamus. de aur. & ar. leg. §. vlt.

Obsonatores, dicuntur qui obsonia emant, hoc est cibos recentes ex macello, foro boario, foro olitorio, aut eiusmodi locis, Seneca lib. vj. epist. Adhice obsonatores, quibus dominici palatij notitia subtilis est. Martial. in disticho, cuius lemma est, Obsonator: Dic quotus es, quanti cupias cœnare, nec vnum addideris verbum, cœna parata tibi est. Marcell. titul. de legatis iij. l. legatis seruis. Cubicularios, inquit, obsonatores. Accursius, vt est in excogitandis ineptiis diligentissimus, obsonatores dupliciter exponit, aut qui domino præstant silentium dum dormit, quasi à somno dictos, aut qui canunt dum cœnat dominus, quasi à sono vocis. N.

Obsonium dicitur quicquid extra panem & vinum in cibo apponitur. vnde obsonator qui obsoniis cōparandis præpositus est. l. legatis seruis. de leg. iij.

Obstinatus est qui post inspirationem, & reuelationem sibi factam in eo quod errauerat, perseuerat. vij. distin. consuetudo. in fine.

Obstruere luminibus, idem quod luminib. officere. Budęus in Pand. l. equissimum. de vsufru.

Obtemperare est obsequi vel obedire. ff. si quis ius di. non obtemp. in rubro & nigro.

Obuentiones & redditus pro eodem accepisse videtur Vlpia. in l. j. de exercito. Accursi. verò distinguit vt ibi in §. exercitorem, ait redditus certiores esse, obuentiones plerunque

contingere.

De O ante C & E.

Occasio differt à causa, vt in c. lite. de maio. & obed.

Occidisse dicitur & qui mortis causam præbuit. l. ità. ad l. Aquiliam.

Occiditur quis multipliciter, videlicet actu in corpore, quod & ipsum multifariam fit, vt in l. qua actione. ad l. Aqui. & l. j. §. occisorũ. ad Senatusc. Sylla. odio, in mente & corde. detractione in ore. c. homicidiorum. de pœn. dist. j. & panis subtractione. c. pasce, lxxxvj. dist. & nõ corrigendo delinquentes: quia cùm pastor non corrigit delinquentes tacendo occidit. cap. ephesiis. xliiij. distin.

Occultum omnino (vt præmissum est) dicitur, quia nũlla ratione probari potest: & tale vocatur secretum vel latens. vide infrà probatio.

Occultum penè est quod per paucos probari potest, & quod pauci sciunt, vt puta quinque. de pœni. dist. j. §. è contra. aliàs incipit, hæc autem secreta. circa finem. vide suprà notorium. in generib. probationum.

Occupare capitur quandoque in mala, & qnãdoq; in bona significatione. Et propriè mobilia occupantur, & immobilia inuaduntur, vt in glos. super hoc verbo. in c generali. de elec. li. vj. vbi concord.

Ocium philosophicũ est studiũ, quia philosophus ociatur quãdo studet. Sed ocium vulgare est quando vacatur ab opere seruili. Et nota, q; ocium est triplex. s. destitutorium, quod est ribaldorum, qui apud Athenas suspendebantur, ex lege Draconis apud Plutarc. in Solo. Et de hoc dicitur quod ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseras animas capiẽdas. de renuntia. nisi cùm pridem. § verùm si propter. ergo dicit Hyero. ad Rusticũ monachũ. c. nunquã. de cõsec. dist. v. Semper aliquid operis facito, vt te diabolus inueniat occupatum. Secundum est restitutoriũ, quãdo quis cessauit à labore, & iterum accedit ad opus, Tertium retributorium, quod datur emeritis, & senib.

Octonarij, exactores vectigaliũ, quorum nomine octaua pars inuectorũ & euectorũ pendit.

Oculus est quadruplex, vt notat Archi. xxxij. q. v. nec solo.

Odyssea, opus est Homeri poetæ, in quo Vlysis errores prosequitur, quoniam Vlysses à Græcis dicitur Odysseus, citatur à Marcello in titu. de legatis iij. l. legatis. Sic denique in Odyssea Homerus ait, & subdit carmen Græcum. N.

Oeconomus latinè dicitur administrator rei domesticę de quo vide etiam in verb. iconomus. & in litera y.

Oeno

Oenomeli Græcis dicitur, quod sit Latinis mulsum, ab œnos quod est vinum, & meli, mel: quoniam ex vino & melle confectum est, quēadmodum in verb. mulsum diximus. Apud Galenum exteroſq; medicos crebra fit mentio œnomeli. Vlpi. in ti. de tritic. & vin. legato. l. si quis vinū. Oenomeli planè id est vinum dulciſſimum continebitur, pro quo mendoſè legitur cœnomeli. Nebriſſ.

Oenomeli Græcis, mulsum est latinis. Sed Vlpian. vti diuerſa poſuit in l. si quis vinum. in princ. de vino leg. qui mulsum non contineri vini appellatione ait, cuius contrarium ſubiicit in œnomeli, interpretaturque pro vino dulciſſimo.

De O ante F.

Offenſam eſſe quicquid alium ad turbationem iniuſtè adducit. Bar. definit in l. quidem. de hered. inſt. quæ autem dicatur offenſa in perſonam docet idē Bar. in l. licitatio. §. quod illicitè. de publican.

Offerre ſe liti dicitur, qui ſine mā dato iudicium ſubit pro reo. l. si ſe. de iudic.

Officium dicitur multis modis, Primò, miniſterium. Secundò obſequium. Tertiò actus perſonæ corrigentis. xxvj. q. j. monachus. Quartò plebania. de ſtatu monach. quod Dei. Item aliquando ſumitur pro dignitate vel perſonatu, de præben. ad hæc. de cleric. non reſi. quia. de conceſ. præben. c. ij. §. j. Aliquando pro litigio. xvj. qu. j. de præſentium. in fi. vbi litigantes dicuntur officium exercere. Item is cui cōmiſſa eſt diſpenſatio habet officium. Item qui habet poteſtatem ſecularem in tabellionatum. Item dicitur præpoſitura. Sed propriè eſt aliud à dignitate & à perſonatu. Et dicitur ſimplex officium, quando quis habet ad miniſtrationem aliquarum rerum aliqua prerogatiua in choro vel capitulo vltra alios ſui ordinis ratione huius officij. Et ſic habet onus annexum ſine honore vel prærogatiua honoris: vt ſyndici, procuratores, gaſtaldi. j. quæ. iij. ſaluator. verſic. in nomine. Item vice dominus qui habet epiſcopatum diſponere, dicitur habere officium. xc. diſt. officiū. j. q. j. ſi quis epiſcopus. j. reſpōſo. Hoc & plura vide per Archi. de conſuetu. c. j. in gl. Et hoc erat contra iura, vbi tractat de dignitate perſonali & officio, vt hic dictum eſt. Item officium ſecūdum Car. eſt poteſtas exiſtens in iudice exercendi omnia ea quæ pertinēt ad ei⁹ iuriſdictionē, & capitur hic iuriſdictio generaliter, vt includat oīa pertinētia ad merū & mixtū imperiū. Et loquit de officio iudicis cui⁹ iuriſdictio mater eſt, ſicut

obligatio actionis. Nec est vera opinio Petri de bella pert. q officium iudicis sit exercitiũ vel executio iudicij, quia magis stat in habitu, quã in actu. Nec secundum opi. Martin. appellari debet actio, cùm differant surrogatum & cui surrogetur. instituit. de actio in prin. in glo. iiij. Item officium propriè dicitur, quod homo debet homini ex natura: vt in cap. cùm in officiis. de testam.

Officiũ & artificiũ quomodo differãt. no. in l. legatis. de leg. iij.

Officium iudicis secundum Gof. est potestas iudicis à iure sũmpta, & habet locum tam in his quæ ante iudicium fiunt, quã in his quæ in iudicio occurrũt facienda. Et imploratur loco principalis actionis, cùm alia ordinaria actio deficit, vt in ca. fin. de offi. iudic.

Officium iudicis est duplex, scilicet, nobile & mercenarium. Nobile ideò appellatur: quia à seipso interponitur, nec iure actionis siue obligationis, vt puta, si minor petit se restitui in integrum, hoc nõ competit iure obligationis, quia iudex non fuit obligatus, nec iure actionis, sed iudicis officium misericorditer implorat, &c. Mercenarium iudicis officiũ est, seu sic appellatur, quia deseruit actioni intentatæ, puta peto à te viginti actione mutui, iudicis officium deseruit mihi in hac actione, quia condemnat te, vt restituas mihi viginti.

Officiales iudices, require suprà, *Assessor*.

Officialis foraneus appellat, qui in certa parte diœcesis ad tempus vices gerit episcopi. glo. in clem. ij. de rescrip.

Officiales operæ, sunt quæ respiciunt personam patroni, vt illum comitari, cantu & saltatione oblectare, & similes.

Officiosa dicuntur quæ cõtinẽt pietatem, quæ nulli obsunt, & alicui prosunt: sicut à cõtrario testamentum dicitur inofficiosum, quod est contra officium pietatis. distin. ix. si ad scripturas. in glo. j.

Officina est quasi tugurium vel tegmen, quando videlicet, paleæ, id est stramina ponuntur super arbores, vt pastores subtus existẽtes, ab imbribus protegantur. Sed propriè dicitur, vbi opera fiunt, sicut taberna dicitur, vbi opera ipsa & merces venduntur.

De O ante L.

Olfacere, est nasum ad cultum ponere, ita exponit glos. in ver. olfacit. in l. agaso. ff. si quadrup. pau. fec. di. Aliàs generaliter olfacere, est odorẽ odorare, & olfatus odoratus. Et ab oratori. ponitur pro scire, vt dicendo, Tanta sunt in me tua beneficia, vt quo pacto correspõdeã

nec

nec vtique olfacere possim.

Olim aduerbium tẽporis, & propriè respicit tẽpus præteritum. ff. de contrahen. emp. l. nec empti. aliquando exponitur. i. dudum retro. in auth. vt iudi. sine quoq. suf. §. j. de excu. tuto. l. sed. §. quæsitum. Itẽ adde quot tempora significet dictio olim. Bart. in l. j. in princ. vbi Alexan. & alij ff. de no. oper. nunt.

Olitor, est qui vulgò appellatur hortulanus, dictus ab oleribus, hoc est herbis hortensibus. Inde olitanus, a, um, ad hortum siue horti curatorem pertinẽs. Plin. libro 19. Vrceola olitoria ex his factitari prodiderunt. Vlpia. de verbo. signific. l. Vrbana. Horti vinearij fortè olitorij, nec dicitur ab oliuis, sed ab oleribus. Ant. Neb.

Oloberus est vestis totaliter de aurata, & dicitur ab olon, id est totum, & beris, quod est aurũ, & differt à vestibus deauratis, quia hęc de optimo auro, quod in vulgari foliatum, in legibus obrizatum dicitur, sed illa de quolibet auro, vel hæc de optimo auro tota erat vestis, illa deaurata similiter in totum. Est & alia vestis quæ habet aurum tantum in paragandis, vt C. de vestib. olober. & aura. libro xj in rubr. secundum Accurs. Vide de hoc etiam suprà in ver. holobaræ vestes: nam ita scribendum esse, Græca eius etymologia postulat.

De O ante M.

Omnia comprehendit singula, Nam si episcopus dicat, Do tibi talem villam, & omnia iura quæ habeo ibi, singula iura cõprehenduntur; sed non intelligit dare decimas, & alia iura quæ sunt merè spiritualia, quia dictio omnia, licet se extendat ad singula, non tamen ad ea quæ sunt penitus naturæ alterius & iuris, quamuis ad ea quæ principaliter transeunt. Sed quãdo datur aliquid, quod habet temporalia & spiritualia iura cum omnibus pertinentiis suis, vt præbenda habens possessiones & decimas, tunc omnia transferuntur simul, secundum Host. in cap. literas. de iure patron.

Omnifariam, id est omnibus modis. C. de arbit. l. ne in arbitris. §. j. de contrahend. & commit. stip. l. optimum.

Omnino tangit Archidia. de præben. cap. si beneficia. libr. vj. & plenius in cap. licet canon. de elec. & glos. in clem. j. de vita & hon. cleric. & etiam glo. in c. & si Christus. de iureiur.

Omnis, hæc dictio quando stet collectiuè, & quando distributiuè, docet Bartol. in l. hoc articulo. de hered. instit.

Omologare, vel potius homologare, est idem quod confirmare vel ratificare, & sic dicitur, Q arbitriũ fit omologatũ,

Alij dicunt omologare idem quod consecrare. hoc tamen verbum omnino aspirationem in principio requirit.

Opera, æ, est labor diurnus, quemadmodum à *Paulo* & Vlpian. definitur, lib. xxxviij. dig. titul. de operis liber. differt autem ab opere quoniam in vno opere plures operæ consumi possunt, & vna opera plura opera fieri possunt. A.N.

Opera est diuinum officium, scilicet quod quis exhibet alicui per diem artificialem, & non naturalem, sicut dicitur Genesis 1. cap. Vespere & mane dies vnus. Aliquando ponitur pro breui temporis obsequio, vel est idem quod obsequium. Dicitur ergo opera officium tempore limitarum, vt l. j. ff. de operis liber. Limitatio autem stat in disponentium voluntate, quia per contrahentes potest limitari maiori vel minori tempore, puta quòd dies capiatur ad integram vel ad mediam noctem, vel ad vesperam tantum, quia ita disponant cõtrahentes, & erit lex. Idem in testatore. Et quando aliud non apparet, de artificiali intelligitur, quia ad hunc communiter fit relatio. Sed impropriè opera accipitur pro reuerentia vel obsequio, vt nor. in §. libertus. l. si non sortem. ff. de cond. in de. & sic de aliis.

Operarum aliæ sunt officiales, aliæ artificiales, de quibus require ver. artificiales, & officiales.

Operis appellatione de eo intelligitur, quod formam habet veri & iusti operis, quæ quidem forma non nisi ex cõsummatione & perfectione contingit. l. rei appellatio. vbi Alciat. de verb. sig.

Opilo dicit custos ouiũ. l. cũ quærebat. §. fi. & ibi no. ff. de leg. iij.

Opinio secundum Spec. est dubia particularis arbitratio, quæ à doctoribus alicuius scientiæ auctoritatẽ habet. Sed secundũ Gof. est probabilis arbitratio docto. non nisi ob instructionẽ studentiũ in scriptis redigẽda.

Opinio cõmunis est aliud quàm fama. Nam opinio communis facit ius. C. de re iud. l. j. Fama verò non facit ius: item opinio cõmunis probat, fama verò nõ. Item opinio cõmunis differt à notorio, quia opinio cõmunis est de lõge præteritis, quæ probari nõ possunt de facili. s. per testimonium visus, &c. Sed notorium est de præsentibus vel proximè præteritis quæ de facili probari possunt per testes diuisim.

Opinio cõmunis illa dicitur, quã plures grauioresque amplectũtur, vt dicit Panor. in c. prudentiam. in princ. de offic. dele.

Opinatores sunt militaris annonæ exactores. l. missi. C. de exacto. trib. Sed Codex Norem-

berg.

bergensis ibi habet optiones, non opinatores.

Opistographa, dicũtur, quæ in tergo chartę scripta sunt, ab opisthen, quod interpretatur retro, & grapho scribo. Eiusmodi est scriptura de qua dixit Iuuenalis, Scriptus & in tergo necdũ finitus Orestes. Et Martialis, scribit in aduersa Picés epigrammata charta. Plin. in epist. Reliquit, ait, commentarios opistographos, & minutissimis literis scriptos. Iurisconsultus in tit. de bon. pos. sec. ta. chartæ appellatione. Proinde, ait, si in opistographo quis testatus sit, hinc peti bonorum possessionem. vbi Accursius dupliciter peccat, tum in opistographo, id est vbi opes scribũtur, exponens, tũ in epistographo, id est in epistola. Nebris.

Opistographum, id est tabula linea in qua scriptæ sunt opes. l. chartæ, & ibi gl. ff. de bonorũ pos. secundum tab. Alcia. vero accipit pro tumultuariis tabulis, quæ vulgo memoriales, latine aduersaria dicuntur.

Oportet aliquãdo dicit necessitatẽ. 3. q. 8. non oportet. Aliquãdo honestatem. Item oportebit significat tam præsens quã futurum. de verborum signifi. verbum. & not. gloss. xxv. q. 1. & gl. ca. 1. de præscrip. lib. vj. super ver. oportet.

Oppidum dicitur terra murata non habens episcopum. in l. pupillus. §. oppidum. ff. de verb. significatio.

Opprobrium, idem est quod probrum, l. probrum. de ver. signi.

Optimates sunt quasi meliores & ditiores de populo, ab opibus dicti.

Oprio est vnũ genus exactionis. C. de iure fisci. l. penul. super ver. optionem. lib. x. Alias capitur pro electione. vt §. optiõis. Insti. de leg. Sed in re militari dicitur miles qui ægros antecedit tanquam eorum vicem si vsus venerit gesturus, vt ex Non. & Vegetio tradit Alcia. in d. l. pen. de iust. fis.

Opulenta hereditas interprete Accur. in l. si quis mihi. de acquir. hered. est quæ affert opes sine vexatione.

Opus nouum, Require suprà, Nouum opus.

Opus structile dicitur quod ex lapide quadrato aut laterculis calceáque constructum est. l. in rutis. de ver. sig. vbi *Alcia*.

De O ante R.

Ora sine aspiratione significat finem vel extremitatem rerum præcipuè regionum vel vestiũ, secundum *Ioan. Andr.* in cle. 1. de vita, & hone. cleric.

Oraculum, id est, responsum, quia precando seu orando impetratur. c. per tuas. de maio. & obedien.

Orbus dicitur qui liberis priuatus est.

Orcinius,ab orco dicitur. Est autem orcus inferorum atque mortis deus. Virgil. 2. Aeneid. Multos Danaum demittimus orco. Idem in 6. Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci. Hinc orcinius libertus, qui sit ipsius testatoris defuncti & in orci familiam adscripti. De pheretro in quo mortui efferuntur, dixit Martialis, Orciniana quæ feruntur in sponda. Vlpia. lib. 2. titul. de fideicommiss liber. l. ergo. Qui directam, inquit, libertatem acceperunt, orcinij erunt liberti. Orcinij quoque liberti meminit Iustinianus lib. 2. Institut. Ant. Nebr.

Orcinus, id est, directe manumissus. l. ergo. §. hi qui. ff. de fideicommiss. liber. & §. pen. Institu. de sing. re. per fideicom. reli. Et dicitur ab orco .i. manumissus ab eo qui tendit ad orcum .i. infernum, vel ab orthos, quod est relictum, quasi directe manumissus.

Ordinarius est qui suo iure vel principis beneficio vniuersaliter iurisdictionem exercere potest. bilibet. Item est is cui vniuersitas causarum commissa est, vnde secundum Specul. Officiales episcoporum ordinarij vocantur. Item secũdum Gof. ordinarius iudex est qui à collegio eligitur & à superiore confirmatur, vt electus in rectorẽ qui per cõfirmationẽ sortitur iurisdictionẽ, sicut & episcopus, in omnibus præter ea quæ maiorem discussionem exigunt. Item secũdum Spec. ordinarius est legatus in prouincia super decretũ. Et sunt duplices. Quidam habent administrationẽ, vt episcopi habentes episcopatus, quos actu regunt, & isti habent restituere in integrum. Alij sunt ordinarij non habentes administrationẽ, sed tãtũ facultatẽ iudicandi, vt secundũ iura ciuilia, qui honorẽ tantũ, & dignitatẽ habent, ratione cuius iudicare possunt si qui in eos consenserint. l. r. ff. de iud. Secundũ iura canonica sunt episcopi renuntiantes loco episcopali, non dignitati, retinentes honorẽ sine administratione. de renuntia. nisi cum pridem. de ordinat. episc. qui re. episc. cap. 1. Item episcopus cuius episcopatus omnino destructus esset, qui esset episcopus, nullius tamen episcopatus, secundum Gof. in Sum. de in integ. resti.

Ordinarij locorum sunt non tantum episcopi, sed etiam quicũque inferiores qui habent institutionem, & destitutionem. c. cum ab ecclesiarum. de offi. ordin. & cap. iij. §. in conferendis. eo. tit. lib. vj.

Ordinarius seruus, qui, vide in ver. seruus ordinarius.

Ordinaria onera sunt illa, quæ ex constitutione vel cõsuetudine præstantur, vt quod quilibet talis

lis fundus vel domus quolibet anno tantũ debeat præstare domino suo, vel principi. Sed extraordinaria onera sunt, quæ extra cursum & morem ex inopinato euentu, vel casu seu necessitate emergenti indicũtur, vt si dominus velit maritare filiam suam, vel guerræ imminent, & ideo à suis subditis exigat aliquid.

Ordo secundum magistrum sententiarum, & Thom. in iij. distinctio. xxiiij. est quoddam signaculum in quo spiritualis potestas traditur ordinato ad officium. in sum. confes. lib. 3. in tit. 22.

Originarius require supra Colonus; Nã originarius colonus, & ascriptitius idẽ sunt in re. s. eiusdem cõditionis homo, sed ratione differunt. Nã ascriptitius dicitur, quia sic ascriptus est terris collendis, q̃ non potest à cultura recedere sine voluntate domini sui. Sed colonus, quia tenetur colere terram, & originarius, quia ex origine sua adhæret glebæ, vt supra

Oriscalcũ, interpretatur æs montanum, nam oros est mons, & chalcos æs, nam quod vulgo aurichalchum dicitur, nulla ratione defendi potest. Tunc ex illo principio omnium consensu recepto, nõ solere fieri compositionem ex Græco & Latino, tum auctoritate & ratione. Ratio autem illa nimirum est, quòd in carmine semper prima breuis reperitur. Virgilius duodecimo Aenei. Albóque orichalco. Circũdat loricam. Et Horat. in poetria, Tibia non vt nunc orichalco iuncta tubęque Aemula. Aurichalcum vero non posse dici Festus Pompo. est auctor. Aurichalcum, inquit, quidam putauerunt compositum ab ære & auro. Sane vero orichalcum dicitur, quod in montosis locis inuenitur, mons etenim Græcè oros appellatur. Vlpia. ti. de legatis tertio. l. si quis electrũ. inquit, vel aurichalchum contineri. In titulo quoque de actio. emp. & vendit. Quemadmodum, inquit, si quis vas aurichalcum, sed orichalchum legas.

Oriũdus de ciuitate vel loco. &c. dicitur is, qui vel ibi vel in vico ciuitatis illius ortus est. ff. admuni. l. qui ex vico. Vel si pater eius inde ducit originem. ff. eo. titul. l. assumptio. §. filius. & C. de municip. & orig. l. j. & l. filios. libro x. Et not. in capit. vsurarium. de vsur. in ver. alienigenas. lib. vj.

Ornamentorum nomine nec vestis nec annulus signatorius continentur. l. ornamentorum. de aur. & arg leg. & l. signatorius. de ver. sig.

Orphanotrophium, penultima longa, locus est vbi orphani alũ

tur, quemadmodū brephotrophium vbi infantes, vt suo loco diximus. In Codice Iustiniani titulus est de orphanotrophiis, quorum etiam meminit frequenter titu. de sacrosanct. eccl. Orphanotrophus, is dicitur, qui orphanotrophij curam gerit.

Orphanotrophus est orphanorū & pupillorum tutor, & adolescentium curator, qui eos facultatibus, & parentibus quasi destitutos suscipit alendos.

Orphanotrophium est locus, in quo talibus alimenta administrantur. xxiij. q. vj. tributum. §. quamuis, & l. orphanotrophos. C. de episco. & cler.

Orthodoxus, id est catholicus, extra de summa trinit. ca. 1. li. 6. & dicitur ab orthos, id est rectū, & doxa, id est gloria, vt C. de summa trinit. & fide catholica. l. 2. in fine. & ibi gl.

Ortus est locus sine reditu, factus ad amœnitatem, & dicitur prędium vrbanum, ita tenet Felin. in cap Rodulphus. in versi. ortus autem est. de rescrip.

Ortus olearius est ortus in quo olus crescit.

De O ante S.

Osanna, vox Hebræa, id est salua obsecro. Matthe. 21. de consec. distin. 4. cap. multi. per Archid.

Ossoria, locus in quo reponuntur ossa defunctorum. l. 2. de sepul. viol.

Ostendere, id monstrare, vel probare. ff. de actio tributo. l. sed & si seruus, & de accusationibus. lege finali.

Ostentum dicitur omne contra naturam cuiusque rei genitū factumque. Ostentorum duo sunt genera, de quibus in l. ostentum. de ver. sig.

Osus, nomina terminata in osus significant plenitudinem. nor, in cap. quanto. de iureiu.

De O ante V.

Oues dicuntur animalia minuta. lege oues. & ibi Bartolus. ff. de abigeis, & appellatione ouium non veniunt agni, nisi esset de consuetudine. Bartol. in lege legatis. §. ouibus. ff. de legatis tertio, hinc ouilio ouium custos. lege fundi. de fundo instructo leg.

De P ante A.

PActum, vel pactio dicitur a verbo paciscor, & sic describitur. Est consensus duorum, vel plurium in idem placitum, scilicet ad dandum vel faciendum aliquid alteri ab altero eorum. ff. de pactis. lege prima. §. primo. Et dicitur quasi de pace factum, vel pacis actum. Et ponitur ibi, in idem placitum. Nam non fit in eodem vero vel falso, quia si duo vel plures consentiant in hoc vero, Titius est homo, vel in hoc falso, Titius est asinus, nō erit

erit pactum quia nõ esset obligatoriũ, talis enim cõsens⁹ neutrũ obligat alteri. Itẽ secũdum quosdam pactum est contractus, quia paciscẽdo, diuersas in idem contrahimus voluntates. Et capitur quandoque latè pro eo, quòd non transit in contractum nominatum: vt vendico, &c. Et sic omne pactum potest dici contractus innominatus, vt transactio do vt des, &c. Quãdoque strictè pro simplici pacto gratis facto: vt promitto tibi decem, &c. Et à transactione & pollicitatione differt, quia pollicitatio est solius offerentis promissio. Et assignatur differentia inter pactum, quia pactum est de re certa & non litigiosa & gratuita. Transactio vero de re incerta & litigiosa, & non gratuita. Et quid sit pactum habes etiã de verb. sig. c. pactũ. vbi dicitur pactum est inter partes ex pace conueniens scriptura: legibus ac moribus comprobata. Nã sæpe ad probationẽ pacti scriptura interponitur, secundum gl. ibid.

Pactorũ diuersa sunt genera. Nã pactum cõuentũ dicitur quod sub certis verbis & forma factum & expressè redactum est, verbi gratia, clarum est pactũ in verbis, quia si verba sunt obligatoria, pactum est obligatorium: si sint liberatoria, est liberatorium: si exceptionis inductiua, tunc est exceptionis inductiuum.

Pactum tacitum dicitur quod in veritate non est expressè factũ, sed ex aliqua lege speciali ac si fierer, haberi iubetur, verbi gratia, conduxi domum à Seio, & res meas intuli, hoc casu res meæ illatæ pro mercede domus, tacitè sunt obligatæ Seio, iure hoc statuente, vel iubente lege pignori ita esse obligatas, ac si specialiter & expressè inter nos concordatum esset & conuentum, dato tamen q̃ non conuenerimus, nec super hoc quid dixerimus. Vnde sic, Pactum tacitum dicitur, quod non est factũ expressè: vt cùm conduxi domum non tangendo de pretio dando, tamen secundum leges adhuc venit pretium dandum ac si paciscendo ita fuisset expressum.

Pactum addictionis in diem tale est, vt vendo tibi domum, & si potero habere maius pretium vsque ad mẽsem, ego repetam ipsam domum.

Pactum legis commissoriæ est, vt vendo tibi domum, & si non solueris intra mensem, volo quòd sit inempta, vt C. de pact. inter emp. & vend.

Pactum personale est quod non generaliter fit, sed tantum pro vna persona vel duabus. Et dicitur pro vna tantum persona, quia fit personæ soli, sic quòd tali & non alteri prodesse possit, vt si paciscor pecuniam à

te

te mihi debitam non petiturum me à te, sed à tuo herede, tunc illud pactum tantum per sonam tuam tuetur, & non heredem tuum.

*P*actum reale vel in rem est generale, & non continet specialiter vnam, duas vel plures personas, sed generaliter complectitur omnes, ad quas illa res pertinet vel pertinere potest: vt cum debitum meum omnino remitto tam tibi, quàm heredibus tuis, ita vt omnes liberamini tu & heredes & fideiussores, & nullus mihi reseruatur regressus ad pecuniã vel ad rem petendam. Item pactorum aliud nudum aliud vestitum. *E*t qui plene vellet hoc examinare, traheret magnam causam & cõtrouersiam inter doctor. Hæc tamen cum paucis sufficiant.

*P*actum nudum dici potest quod ab omnibus iuris solennitatibus destitutum est, id est tam solennitates verborum quæ solent concipi & attendi in stipulationibus, quàm etiam per conceptionem literarum, scilicet quando chirographum nõ interuenit, nec aliud instrumentum super hoc confectum quo nudum pactum confirmaretur. *E*t dicitur nudum à causa, quæ sufficere potest ad perfectam obligationem, vt do vt facias, facio vt des, &c. cuiusmodi conuentiones dicuntur contractus innominari. *I*tem dicitur nudũ à foro negotij: vt quando negotium non incidit in certum nomen contractus, vt in nomen emptionis, venditionis, locationis, & similiũ. Item nudũ dicitur à rei interuentu: vt talis non intercedat res quæ possit suo interuentu perfectam reddere causam obligationis, sicut in mutui datione. *I*tem dicitur nudũ à coherentia, quoniam si incontinenti post contractum adiicitur pactum ex præcedenti obligatione vires contrahit: vt videatur inesse contractui, & causam vestire, vt si pactum semel factum est, & post traditionem intercedit, res sic vestitur interuẽtu rei. Item pluribus aliis modis vestitur, secundum diuersas opinio. docto.

*P*actum vestitum dicitur sex modis, secũdum quòd sex modis vestitur, scilicet re, verbis, literis, contractus coherentia, & rei interuentu: vt secundũ glo. insti. quib. mod. re. con. obl. in prin. *E*t dicit Goff. quòd pactũ in rem est quando generaliter paciscor ne petam, & in persona, ne à persona petã. ff. eod. titu. l. idem. §. personale. & non minus ex verbis, quàm ex mente contrahentium est æstimandum, an pactum in rem vel in personam sit, plerunque enim in personam pactum inseritur, non vt personale sit pactum, sed

ſed ſit pactum.ff.eod.tit.l.iuris gentium.§.pactorum.

Pactorum aliud vtile, aliud inutile, ſcilicet ratione perſonarum, vt furioſorũ, qui nec tacitè nec expreſsè conſentire poſſunt, quare matrimoniũ cõtrahere nõ poſſunt, nec ad religionẽ ſe obligare, & hoc de continuo, ſecus ſi habent lucida interualla, vt vij.q.j.quamuis. Itẽ pupillus, qui nondum eſt doli capax, vbi vult obligari, ſecus ſi vellet alium obligare, quod poteſt. Idem in prodigo. Item monachi & regulares profeſſi & conuerſi niſi pro contemplatione monaſterij paciſcantur, cui per tales acquiritur. Item viri & vxores qui ſibi donare non poſſunt, ſed vendere. Item ratione poteſtatis. Item in legatis dum legatione funguntur. Item inter patrem & filium, niſi in Caſtrenſi peculio vel quaſi. Item ſi res in pactum deducta nõ ſit in rerum natura, niſi mora præceſſerit. Item ſi homo res ſacras vel religioſas deducat in pactum. Item ceſſat pactum in collatione rerum ſpiritualium. j. q. ij. quàm pio. & in rebus prohibitis, etiam ſi iuramentum fuerit appoſitum, vt in animæ detrimentum vergentibus. Item pactum turpe aut rei turpis aut impoſſibilis de iure vel de facto, nullam obligationem inducit. c. vlt. eodẽ tit. ſecundum Goffr. in Sum. Dicitur autem pactum à pactione. ff. eod. titu. l. j. pactio verò à pace & actu: nam qui paciſcuntur ex diuerſis & contrariis motibus animorum, poſt multa variaque certamina in vnam conſonantemque ſententiam conuenire dicuntur. ff. eod. titu. l. j. §. conuentionis. Et hoc pactum generale eſt ad omnia quæ contrahuntur vel agũtur inter partes cauſa contrahendæ vel tollendæ obligationis, ſed nomẽ conuentionis generaliſſimum eſt: nam ſcholares in ſcholis, clerici in capitulo, populus in foro conuenire dicuntur: vt in §. præalleg. conuentionis. Vel dicitur pactum à percuſſione palmarum. Veteres enim cum ſe obligabant, palmas percutiebant in ſignum inuiolandæ fidei: vnde dicitur pactum quaſi palmæ ictus.

Pactum per donationem. Require infrà, tranſactio.

Pacem rumpere non dicitur ille qui facit furtum ei cum quo pax eſt. Barto. in l. verum eſt. ff. de furtis.

Padus eſt flumen publicum tranſiens per Lombardiam, de quo fit mentio. ff. de rerum diuiſ. §. ij. in gloſ.

Pægma, atis, ludus interpretatur, à pezo quòd ẽ ludo. Erat autẽ pægma machina in ſublime tẽdens, in qua puerorũ cantantium erant nidi. Seneca lib. 13. epiſt.

epist. his verbis pægma describit: His, inquit, annumeres machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & aliàs ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quę cohærebant suaspōte coeuntibus, aut iis quæ eminebant paulatim in se residentibus. Iosephus quoque in triumpho Vespasianorum, nonnihil de pægmatis scribit. Iuuena. Et pęgma & pueros inde ad velaria raptos. Martialis: Et crescunt media pęgmata celsa via. Claudian. Mobile ponderibus descēdat pægma reductis: Vlpianus in titu. de fundo instru. & l. quę situm. In emptionem, inquit, domus specularia & pægmata cedere.

Pægma, cuius meminit. l. quæsitum. §. secularia. de fund. instruc. Nebrissens. interpretatur machinam in sublime tendentem, in qua erant puerorum cā tantium nidi.

Paganus, à pago dicitur, quemadmodum à vico vicinus: habet tamen aliquando remotiorem significatum, atque pro eo accipitur qui non est militiæ sacraměto addictus, vt nemo sit qui nō aut paganus aut miles dicatur. Iuuena. Citius falsum producere testem Contra paganum possis, quàm vera loquentem Contra fortunam armati, id est, contra militē. Modestinus in tit. locati & conducti. l. si ignorans, inquit, militi, quasi pagano locauerit. Item multis aliis in locis Digestorū, sed nunquam in alia significatione. Si quando tamen à iunioribus paganus pro infideli accipitur, id per translationem fit, quasi non sit initiatus ad sacra religionis Christi, atque illius militiæ adiuratus.

Pagani dicuntur in iure quandoque increduli seu hæretici. Itē quandoque dicūtur priuati homines, vt villani, & omnes qui neque milites neque magistri sunt, à pagos Græcè, quod est villa Latinè, vt instit. de milit. testam. §. iliis autem temporibus. in fi. vbi glos.

Paganicum, aduentitium est peculium, quod ex prospera fortuna aduenit veluti ex testa. cognatorum, vel etiam agnatorum.

Palam facere dicitur, quod corā pluribus facit. l. palam. de verb. signific. Palam nuncupatus heres intelligitur, si testes exaudierint. l. heredes. de testam. Palam quęstum facere mulierem dicimus, quæ passim & sine delectu stuprari se sinit. l. palam. de ritu nupt.

Palatini aliter dicuntur vicarij, quia quodammodo gerunt vicem principis, secundum Accurs. in rub. C. de pala. sacr. lar. libro duodecimo. Sed communiter dicuntur omnes habitantes in Palatio.

Pala

Palatinus comes dicitur, qui curam gerebat præcipuã, vt missis notariis suis negligentiam iudicum argueret. C. de offic. recto. l. nullum. Require suprà, Comes.

Palla dicitur vestis qua altare cooperitur, videlicet lineus pãnus cõsecratus, qui super altare ponitur, super quem extenditur corporale. Sumitur etiam quãdoque pro cortina vel panno serico. Vnde,

Lætitiæ causa cibus est, non serica palla.

Pallium est insigne ornamentum Archiepiscopi, vel Episcopi, quod ex priuilegio sibi conceditur, sumptum de corpore beati Petri, in signum plenitudinis Pontificialis officij, vt de election. significasti, & de auctoritate, & vsu pallij, prealleca. ij. Vnde ante pallij receptionem ecclesia dicitur viduata, vt dicto cap. quoniam. in Papa verò designat plenitudinem potestatis.

Palmarium præmium, quod victoriæ causa datur. l. j. de var. & extraord. cogn.

Palmati equi, in l. j. C. de gre. do. iidem ferè sunt quos vulgo baios vocamus. Possumus etiam intelligere equos palmatos, quibus vtebantur aurigæ in circo à palma. Hæc Alcia. in præalleg l. j.

Pancratium est colluctatio cum fustibus, vel locus lignis circundatus, in quo certo ordine stant pugnantes, vt in pugillibus videmus. gl. est in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil. Require suprà, colluctatio.

Pancratium, vt scribi Vitruuius, locus erat in quo athletæ exercebantur. Plin. lib. 34. Puerum autoli cum pancratio victorem. Propertius libro tertio. Et patitur duo vulnera pancratio. Vlpianus libro ix. tit. ad legem Aquiliam. l. qua actione. Si quis in colluctatione, inquit, vel in pancratio. Vnde pancratiastes pro athleta qui se in pancratio exercet. Ant. Nebris.

Pancratium genꝰ certaminis est, quod aduocatis omnibus corporis viribus, omniumque neruorum contentione transigitur. Budæus in l. qua actione. ff. ad legem Aquil.

Pandecta, Require suprà in ver. Digestum.

Pandecta, potest interpretari cõprehensorium, hoc est, omnia continens, à pan, quod est omne, & dechomæ comprehendo. Gellius libr. xix. Sunt, inquit, qui Pandectas, id est, omnium receptacula inscripserũt. Idem lib. xij. Quas Græco vocabulo Pandectas, id est, promiscua & omnimoda cõtinentes libros. Hinc Iustin lib. 50. Digestorũ, Pandectas Græco titulo prætitulauit, non quemadmodum quidam

quidam existimant, pandectas fuisse libros Iurisconsultorum ex quibus conflatum est ius ciuile, quod Iustinianus Imperator in quinquaginta libros redegit. Neb.

Pannicularia sunt ea, quæ in custodiam receptus secum contulit, spolia quibus indutus est qui ad supplicium ducitur. l. diuus. de bon. damnat.

Pannicularia bona, quemadmodum Vlpia. in ti. de bon. damn. l. diuus, definit, sunt ea quæ in custodiam receptus secum attulit, non omnia quidem, sed vestem qua is fuerit indutus. & nummos inueterales, & annulos parui precij.

Pantheram numero plurali posuit Vlpia. pro auium captura. l. emptorem §. vlt. de act. empt. vt ibi interpretatur Bud.

Pãtomimi dicebantur omnium imitatores effectoresq;. Græca est vox, qua vsus est Iurisconsul. in l. si libertus. de oper. liber.

Pantomimus, dicitur is qui mimos repræsentat, atque in ea arte tantum pollet, vt omnia possit imitari, à pan, quod est omne, & mimeonmai, quod est imitor. Seneca in 4. Epist. Si clamor, & plausus, & panto mimica instrumenta perstre puerint. Iulius Firmicus libr. 3. matheseon, Si luna, inquit, à Mercurio defluens ad Venere peruenerit, organorios aut pantomimos facit. Iauole. lib. 38. Dig. tit. de ope. liber. l. si libertus. Si libertus, inquit, artẽ pantomimi exerceat, & ff. eo. ti. l. patronus. Si quis, inquit, pãto mimum vel archimimum libertum habeat.

Papa idem est quod admirabilis. Et dicitur à pape, interiectione admirantis, quia vices Dei gerit in terris. Vel dicitur Papa quasi pater patrum, secundum Io. Andr. super verbo Papa. in proem. clem. Alij deriuãt à voce Græca papappos, quod Latinis est pater, quæ etymologia probabilior videtur.

Papyrus frutex est in palustribus Ægypti locis, aut quo Nilus non fluit, brachiali crassitudine, decem cubitorum altitudine, ex cortice verò stragulas Ægyptij faciunt, atque ex eodem chartas, & est alioqui materia combustibilis. Vlpianus in tit. de leg. 3. l. ligni appellatione. Harudines, inquit, & papyros comburunt. Nebr.

Parabolani sunt medici, qui ad curandum ægra membra vel corpora debilium deputantur, dicti parabolani à parabola, quia plura promittunt hominib. quàm faciunt, & quia sepius parabolis vtũtur, vt C. de epis. & cler. l. parabolani.

Parabolani secundum Alcia. lib. iiij. capit. ix. dispunc erant plebeios quidã & viles homines, famulatio, vel ecclesiarum vel hospitalium deputati, & quasi adscri

adscriptitij glebæ.

Parafidicus componitur à para, vel parum,& fidus,id est fidelis,& ico scustos, quasi parum fidelis, ad custodiendum vel obseruandũ quæ obseruare debet,vt colligitur,C.de cur.pub.

Paragaudes,genus vestimenti vilis vt plurimum linei, quod sub alia veste gerebatur.Alci. in l j.C.de vesti.holouer.

Paragraphꝰ dicitur quasi diuisio, à fores,id est diuisio,&graphia id est scriptura, inde paragraphus, id est scripturæ diuisio, per Isid.nor. in princip.Decretorum.

Vide de paragrapho Alciat.lib. dispunc.iij.c.xvj.delyrat enim hic autor.

Parangaria,hanc vocem transposuit auctor explicandam inver. perangaria,vide ibi.

Paranymphus vel paranympha, dicitur parans vel procurans sponsalia.Require infrà,*Proxeneta*.

Paranymphi,& paranymphæ dicũtur Græcè, qui *L*atinis sunt pronubi & pronubæ,hoc est, nuptiis præsidentes.*Augusti*.14. de Ciuitate. Nónne omnes famulos atque etiam ipsos paranymphos ante mittit foras, quàm blandiri coniux coniugi incipiat?Hieronymus in Sermo.assumpt. *M*ariam, inquit, angelus *G*abriel, ac si cęlestis paranymphus intactam custodiuit.dictus est autẽ paranymphus à para quod est iuxta,& nymphe sponsa: quasi assidens sponsæ.Commentator Decretorum paranymphas somniat esse ancillas, dictas sic,vt ille putat à parando limphas.*Ant. Nebriss*.

Parapherna bona sunt quæcunque prẽter dotem dantur sponsæ.Vnde paraphernica instrumenta dixit Sidonius *A*ppollinaris puellæ tradita:& dicuntur parapherna à para quod est prẽter, & pherne dos: non vt vulgus loquitur, paraphrena. Vlpia.lib.xxiij.dig.titu.de iure dotium.l.si ego. Si res dentur, ea quæ *G*ræci parapherna vocant, quæque *G*alli peculium appellant. *Nebr*.

Paraphernalia bona,vel res paraphernales dicuntur res, quas mulieres iuxta dotem inferũt in domum viri,à para, id est iuxta,& pherna, quod est dos, vel donatio, inde paraphernale dicitur quicquid mulier habet vltra dotem vndecunque.

Paratitla Græca dictio est, qua vtitur Iustinianus in l. ij.§. penul. C. de vete. iure.enuclean. apud quẽ tamen piratitla mendosè legitur. Paratitla autem in eo loco Iustiniani apud nos summæ rerũ interpretari poterunt;quales scripserunt Azo & alij qui titulos & admonitoria quædam,siue præludia collegerunt, quod ab impera-

tore ibi permiſsum.

Parauereda indeclinabile dicitur à para,id eſt iuxta, & vereda, equo ducente rhedam,à veho,his,here,& rheda,ſecundum Hugonẽ,& ſic bubulci & aurigæ parauereda dicuntur ſecundum *Accur.* C.de curſu pu.l.ij.lib.xij.

Tu dic ſecundum Budę,in Pand. quod parauerdi dicebãtur qui veredo vno ſuper numerũ diplomate comprehenſum vtebantur.

Parentes vulgo dicuntur omnes qui nobis cognatione ſunt iuncti,per cuiuſcunque etiã lineã ſexus hoc fiat, ſecundum etiã interpretationem iuris dicuntur omnes aſcendentes per paternam ſiue maternam cognationem, ſed propriè dicuntur parentes vſque ad tritauum,& vltrà dicũtur maiores,l.iiij.de in ius voc.vbi gloſſ.

Pares curiæ dicuntur vaſalli qui habent conſimilia feuda à domino illius feudi de quo agitur,prout not.in ca.cęterum.de iudic.

Paria feciſſe dicitur, qui pecuniã quam acceperat numerauit,& quod debebat reddidit.

Pariter,eſt ſimul,extrà de tempo.ordi.c.j.lib.vj.& de hoc aduerbio,vide etiam per Bartol. in l.ſi fundus.§.ſi duo.ff.de pignor.

Parephippius, eſt qui equo inſidet,ſiue equorum ſeſſor,à para græca prępoſitione,& ephippium.Iuſtinianus lib.xij.Cod. tit.de curſu public.l. parephippium. Parephippium,inquit, eum videri,qui vſurpato vno vel duobus veredis, quos ſolos euectio continebat.Eſt autem ephippium ſtragulũ quod equo imponitur. Horatius:Optat ephippia bos piger,optat arare caballus.Martialis in diſticho cuius lemma eſt, ephippium.Stragula ſuccincta venator ſume veredi, *Nam* ſolet à nudo ſurgere ficus equo. *N.*

Paripus dicitur è parum, & pus puris,quod eſt cuſtodia,quaſi parum cuſtodiens mandata,vel l. paripum.C. eod. titul.&lib. prędallegato.

Neſcio an parephippium exprimere voluerit:de qua dictione vide Alcia.in lib. C.xij.ad l. parephippium. de cur.public. *Nam* paripum vox eſt mihi incognita.

Parochia eſt locus in quo degit populus alicui eccleſię deputatus,ſecundum Goffredum in ſum.eodem titul.Et parochiarum diuiſio incepit à Dyoniſ. xiij.q.j.eccleſias. Conſiſtit autem ius parochiale in hoc,ſecundum Goff.in Sum.eo. titu. q omnes parochiani in diebus Dominicis & feſtiuis miſſam audiãt in eccleſiis,in quarum parochiis habitant,vt in c.j.eo. titu.de conſecrat. diſtinct.j.ſi quis. etiam conſiſtit in decimis

mis perſonalibus,quæ eccleſię parochiali debentur.xvj.qu.j.ſi quis laicus.& in oblationibus quæ dandæ ſunt ſacerdoti parochiali,qui pro populo orare debet.x.q.j.quia ſacerdotes.

Parricida propriè eſt qui patrem occidit,& extenditur ad aſcendentes & deſcēdētes & multas alias perſonas coniunctas, l.ij. & iij.ff.ad l.pomp.de parrici.& eo.tit.C.per tot.tit.

Parochius, interpretatur dator ſiue præbitor,hoc eſt tributarius. Vnde ſcribit Aulus Gellius: Ventidium velut parochum victum ſibi ægrè quæſiſſe,& erat parochorum magiſtratibus præbenda conducere.Horat.1.Sermon. parochi qui præbent ligna ſalemque. Idem in 2.Vertere pallor,Tum parochi faciem.Inde eſt parochia,parochorum communio. Auguſtin.14.de ciuitate. Fuit quidam nomine Reſtitutus in parochia Calamenſi eccle.non vt illiterati dicunt, parrochia per duplex.r,

Paroecos,eſt incola ſiue habitator in loco,& paroecia incolatus ſiue habitatio,à para quod eſt iuxta,& oeceo habito. pōp. de verb.ſignific.l.pupillus.Incola,inquit,eſt qui in aliquam regionem domicilium ſuum contulit, quem Græci paroicon vocant.

Paropſis, dis, genus eſt lancis grandioris,de qua in Euange. Qui intingit mecum manum in paropſide.pro qua alius Euangeliſta catinum poſuit. Senec.in 5.de beneficiis,Sic paropſidem argenteam & auream: dicimus.Iuu.quàm multa magnaque paropſide cœnat.Martia. Cui portat gaudens ancilla paropſide rubra halecem. pomponius de auro & argento leg.l.& ſi veluti paropſidas, tabulas,trullas. N.

Pars & totum differunt.ff de eui. l.j.& vide quod no.Archid. diſtinct. lxxv. quod à partibus. Item adde quid veniat appellatione partis.Bar.in l.ſi plures. de dam.infe.

Pars etiam interdū ſumitur pro ſpecie.l.rectè.de verbor. ſignificatione.

Parthiarij in l.negociantes.C. de excu.mun.accipiendi ſunt parthicarium pellium negotiatores,vt atteſtatur ibi Alcia.

Partiarij coloni qui, vide Coloni partiarij.

Participatio cum excommunicato duplex eſt,quædam inducit maiorem excommunicationē, ſcilicèt quæ fit in crimine. de ſent.excom.cap.ſi concubinæ. & c.nuper. Alia inducit minorem,ſcilicet quæ fit in locutione,oſculo,ſalutatione, menſa, thoro, & ſimilibus, ipſo iure. xj.q.iij.ca.cum excommunicato.& cap. qui communicauerit,&à quibus repelliātur hę excommunicationes, habes.iij.

q.iiij.Engeltrudam. & de excep.c.à nobis.& de cleri.excómuni.c.si celebrat.Sunt autem quædam personæ exceptę,quę sine hac pœna excommunicato participant,scilicet vxor, filius,seruus,colonus,&c.xj.qu. iij.quoniam multos.de senten. excom.quod in dubiis. & c.inter alia.secundum Spe. & Garsiam.mittendo nuntium vel literam excommunicato,incurrit minorem,quia loqui videtur.ff.de consti.pecu.l. & licet. & est glos.in c.statuimus. & c. constitutionem. de sententia excom.lib.vj.

Participium significat prout tempus eius,vt aliud mediũ significare declarat,de quo per Bartol.in l.j.de condi.& dem.& in l.si quis.§.quod ait.ff. quod vi aut clam.

Partus antequàm edatur, est pars viscerum matris.l.j. §. ex hoc rescripto.ff.de ven.inspi.&continetur appellatione reditus, non autem fructus.l.deducta, §.hereditatem.ff.ad Treb. & l. Paulus.ff.ad leg.Falc.

Pascua loca sunt,vbi bestiæ pascuntur.l.diuortio.ff.sol. matr. & C.de pasc.pub.quasi per totum ti.lib.xj.

Pascua sylua,vide in ver. Sylua.

Passim,indifferenter.de appellat. cum sit Romana.& c. pastoralis.de offic.delega.in glo.iij. in cap.in pertractandis. de iuramẽt.calum.

Passiuum verbum aliquando resoluitur in infinitiuum sui passiui & aliud verbum vt reponatur, id est reponi sinatur.ff. de aqua pluuia arcenda.l. in summa.§.item Varus.Item passiuum verbum cum ablatiuo quandoque importat actiuam significationem, vt petitur à me, id est aliquis à me petit. ff.de damno infecto. l. à quo fundus.

Passum est vinum illud quod ex vuis passis conficitur. Hispani bastardo appellant. Seruius in illud Virgil.2.Georgi.Et passo psythia vtilior.Passum, inquit ideò dicitur,quod ab igne patitur decoquendo : sed illud quod decoquitur,non passum, sed defrutum aut sapa dicitur. Iuuenal.Passum & municipes Iouis aduexisse lagenas. Vlpi. de triti.& vino legato.l.si quis. Passum,inquit, nisi contraria mens sit,intelligitur. Proculus in eo.tit.l.qui vinum.§.vlt.Cui dulcia legata essent, omnia hæc esse legata,mulsum, passum,defrutũ,&simil. potiones.

Passum vinum,quod ex vuis passis conficitur.Nebris.

Pastinare propriè, est pastino, quod ferramentum est bifurcum,fodere.Alcia.in l. impensæ.de verb.signif.

Pater est ille quem nuptiæ designãt,id est præsumunt esse,vt dicit Azo in sũ.C.de in ius vocando.

Patris

Pater præter notam ſignificationem quam habet in promptu, ſignificat, etiam ſenatorem: nam ſenatores patres conſcripti appellantur: illi propter ætatem, hi propter curam, hoc adnotaui ne quis decipiatur Accurſij verbis, in illud Iuſtiniani libro j. Inſtitutionum, titulo quibus modis ius pat.poteſt. ſol. §. filiusfamil. Quem ſibi princeps patrem delegit, id eſt ſenatorem. Neb.

Patris nomine auus quoque continetur. l. iuſta. de verb. ſigni.

Paterfamilias dicitur is, qui eſt ſui iuris & poteſtatis propriè, cuiuſcunque ſit ætatis, ſed filiusfamilias econuerſo. Require loco ſuo.

Patres etiã dicti ſunt quos plebs ſibi creauit vt ipſi plebem excederent.

Patres conſcripti dicebãtur quorum nomina in tabulis aureis ſcribebantur.

Patres conſcripti dicti ſunt ſenatores, poſtea quàm primis illis à Romulo creatis qui centum fuerãt, complures alij eũ in ordinem aſcripti ſunt.

Patria poteſtas ſecundum Azonem in ſumma. C. eodem titulo, eſt ius quoddam quod habent hi, qui ſunt de imperio Romano, in liberos naturales & legitimos, quod ius alij nõ habent. vt inſti. de pat.poteſt. per totum.

Patricida eſt qui patrem occidit, aliàs in iure ciuili ponitur parricida. C. de his qui pa. vel lib. occi. l. vnica.

Patricidium, aliàs parricidium, eſt homicidium nefandum, quod committitur in parentes, in liberos, in proximos, collaterales & affines. Require ſuprà, ad legem Pompeiam.

Patricij dicuntur ideo quia prętoriæ poteſtati præſunt ſecundum Iſid. lib. ix. cap. iij. Etymo. Etiam patritius eſt is quem Imperator ſibi elegit in patrẽ: vt inſtitu. quibus mod. ius pat. po. ſol. §. filius familias. & C. de conſor. eiuſdem lit. l. fina. Item in alia ſignificatione dicti ſunt patritij quidam nobiles de ciuitate, & olim dicebantur patres principum, ſcilicet ad conſilia præſtanda.

Dicit Iſidor. lib. ix. Etymol. c. iij. Patritij inde vocati pro eo quòd ſicut patres filiis, ita prouideãt reipublicæ, vnde dignitas patritiatus dicta eſt, erat enim patritius quaſi principis pater.

Patricij propriè dicti ſunt nobiles Romani, qui à primis ſenatoribus quos, ſcilicet, Romulus inſtituerat, originem habuere.

Patrinus vel patrina dicitur filius vel filia ſpiritualis compatrum vel commatrum matris vel patris, quem vel quam quis de fonte baptiſmatis leuauit, vel ad ſacramentum confirmationis tenuit.

Patronus ſecundum Canones dicitur ille, qui habet ius præſentandi aliquem ad beneficiū eccleſiaſticum, ſed ſecundum leges eſt qui manumiſit ſeruum ſuum ſponte, qui ſeruus dicitur libertus eius à quo ſic manumiſſus eſt. Etiam patronus quandoque dicitur aduocatus vel econuerſo aduocatus patronus cauſarum, quia patrocinium præſtat vel patrocinatur, & in primo ſignificato tria faciunt patronum. Vnde, Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus. Require ſuprà, ius patronatus.

Patrueles dicti ſunt quorum patres inter ſe germani vel fratres fuerunt.

Patrueles ſorores ſunt duorum fratrum filiæ.

Patruus dicitur frater patris, quaſi pater alius.

Patruus magnus eſt frater aui.

Pauci quot dicantur, vide gloſ. in c. latores. de cle. excom.

Paulatim habetur in auth. de reſti. de re. diui. §. præterea.

Pauliana actio. Require actio Fabiana.

Pauper dicitur qui non habet quinquaginta aureos in bonis. Bar. in l. nonnulli. ff. de accuſ.

Pauperies eſt damnum ſiue iniuria facientis ipſum damnum, vt ab animali quod ſenſu careret factum, vt ſi equus tuus ſegetem meam pauit, vel aliter damnū mihi dedit. Non enim poteſt dici iniuriam feciſſe, cùm ſenſu careat. inſti. ſi qua. pau. fe. dic. §. pauperies. Differunt autem damnum, maleficiū, & pauperies. Nam damnū fit cum animo iniuriandi, vel ab habente animū iniuriandi, licet nō vtatur. Alia patēt in locis ſuis. De pauperiei actione Require ſ. Actio. de pauperie.

Pax ſecundum Goffr. eſt diſcordiæ finis, vt cap. j. de treuga & pace. in gloſ. j. Item pax eſt vinculum charitatis, vt in cap. nouit. §. ſed forſan. de iudic. Et ſunt ſex cauſæ propter quas non eſt pax inter homines, de quibus per glo. not. de re iudi. lib. vj. ad apoſtolicæ.

De Pante E.

Pecoris appellatione non ſolùm boues, ſed & aliæ quadrupedes gregatim paſcentes continentur. l. legatus. de leg. iij. ortis pecorij.

Pecoris ad aquam appulſus, eſt ius adducendi vel appellendi pecus ad aquam fontis alieni, iure ſeruitutis.

Pecudis nomen generale eſt ad animalia quæ gregatim paſcū tur, ſicuti & nomen pecoris. l. legatis ſeruis. vbi glo. de leg. iij. & l. ij. ad l. Aquil.

Peculatus, furtum eſt rerum publicarum, cœptum dici à pecore eo tempore quo Romani, nihil præterquam pecudes poſſidebant. Salluſtius in Iugurtha:

tha, Peculatus erarij factus est. hinc apud Iurisconsultum in lib. Digestitu. est ad leg. Iulia. peculatus.

Peculium verbum quoque frequens in iure ciuili, vt ait Seruius in illud Virg. Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Est simpliciter patrimonium, ita enim maiores nostri dicebant à pecoribus in quibus eorum constabat vniuersa substantia, sed postea illud tantum appellari ceptum est peculium, quod seruus in potestate domini, & filiusfamilias in potestate patris, cõstitutus possidet.

Peculatus, vide supra in ver. Lex Iulia peculatus, & in ver. Crimen peculatus.

Peculium est pusilla substantia vel pecunia separata à rebus & ratiociniis patris vel domini data, vel permissa filio, vel seruo. ff. de pecu. l. depositi. §. peculium, & est multiplex, scilicet, castrẽse vel quasi castrense, profectitium, aduẽtitium, paganicum, non paganicum. C. de bo. quæ li. l. cum oportet. l. cum multa. & l. cum non. Itẽ peculium dicitur res parapher nalis. ff. de iure dot. l. si ego. §. dotis. Item peculium ponitur p hæreditate, vel patrimonio. ff. ad treb. l. cogi.

Peculium capitur etiam pro pecunia, quam quis repositam ad casus repentinos habet. l. si chorus. de leg. 3.

Peculium castrense est quo miles acquirit dum militat in castris, & illud est filij pleno iure tã quo ad proprietatẽ quã quo ad vsumfructum.

Peculium palatinorum dicitur etiam castrense, scilicet militũ palatij qui principem sequuntur, secundum Accur. C. de castr. pec. lib. 12. in rub.

Peculium quasi castrense dicitur illud quod aduocatus acquirit præstando clientulis suis patrocinium in causis, vel quod magister grammaticus, logicꝰ, vel rhetoricꝰ in scholis suo lucratur exercitio. in l. fin. C. de inof. test.

Peculium aduentitium est quod filio aduenit ab auo paterno vel materno, vel ab altero, vt ex prospera fortuna, & ex testamento agnatorum vel cognatorum, & quod filio aduenit, ipsius est quo ad proprietatem patris vero quod ad vsumfructum. Et dicitur alio nomine paganicum aduentitium. Item aduentitium si ab Imperatore, vel Augusto datũ fuerit, comparatur castrensi peculio. in l. cum multa. C. de bo. quæ lib.

Peculium profectitium dicitur illud quod à rebus paternis vel dominicis proficiscitur, & filio vel seruo datur, vt in eo negotietur, & illud est patris quo ad proprietatem, sed filij vel serui quo ad vsumfructum. Et etiam alias dicitur pagant

cum profectitium.

Peculium clericorum est patrimonium clericorum. Nam peculium patrimonium appellatur. ff. ad Treb. l. cogi. vnde illud quod à clerico velut proprium possidetur, eius peculium dicitur. Secundo modo tamen, & vsualiter peculium dici solet filiorum, & seruorum patrimonium, quod eis à domino, vel patre datur, vt ff. de peculio per totum.

Peculium clericorum profectitium, est quod de bonis ecclesiæ procedit, vel quod ecclesiæ contemplatione acquiritur.

Peculium aduentitium eorundē est quod acquiritur ex opera eorum, vel alias prouenit ex intuitu personæ. Et hoc not. Gof. in sum. eo. tit.

Peculiaris mercis appellatio pertinet ad omnes negotiationes quæ in rebus mobilibus peculiaribus, etiam hominibus excentur. l. 1. de trib. actio. vbi glos.

Peculiariter, id est specialiter. C. de comi. rei mili. 2. libr. x. & ff. de trib. actio.

Pecunia dicta est à pecude, quoniam, vt inquit Varro, à pastoribus horum vocabulorum fuit origo. Plin. lib. 33. pecuniā accepisse nomen scribit à nota pecudis nummo impressa, sed etiam pecuniæ appellatione omne illud continetur quod pecunia mensurari potest. Paulus de verborum significatione. l. pecuniæ, Pecuniæ, inquit appellatione rem significari proculus ait, hoc est patrimonium. & ff. eodem titulo. Vlpianus, Pecuniæ, inquit, non solum numeratam pecuniam complectitur, verum omnem omnino potentiā, hoc est omnia corporea. Neb.

Pecus, pecudis, est omne animal quod caret ratione atque effigie humana, nam & de piscib. Horatius in primo carminum dixit, Omne cum Proteus pecus egit altos Viscere montes. Caius tamen libro nono Digestorum, titulo ad legem Aquiliam. l. lege Aquilia. Seruius inquit, nostri exequantur quadrupedes quæ pecudum numero sunt, & gregatim habentur, veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini, sues etiam, sed canis inter pecudes non est. Nebris.

Pecunia appellatur totum, quod homines habent, & dicitur à pecoribus, quia quicquid antiqui habebant, totum in pecoribus consistebat, vt 1. quæst. 3. totum, & sic sumitur communiter. Quandoque tamē capitur propriè, & strictè solū pro numerata pecunia, vt xiiij. q. iij. putant quidam, & ibi glo. Alias appellatione pecuniæ omnes res continētur. C. de const. pec. l. iij. Etiam Proculus ait pecuniæ appellatione rem signi-

cari

eari.ff.de ver.signi.l. pecuniæ, verbi gratia, heres factus, hereditate adita vendit eam, & emptori per stipulationem promittit, quanta pecunia ex hereditate ad ipsum peruenit, &c. Appellatione pecuniæ omnis res significatur, quia sensus est omnis res quæ ex hereditate ad me peruenit, & capitur significatū ex dispositione præcedenti.s. venditione hereditatis, quæ omnes res significat. Item ibi latè significat dicendo, heres mi, volo te restituere Titio pecuniā meam, id est hereditatem meā. Vnde perinde est ac si dicat hereditatem, bona, vel res meas, vt l. nam quod. §. fi. ff. ad Trebel. Sed ibi significat strictissimè, dum filiofamilias prohibetur mutuari pecuniā, quia significat pecuniā numeratam. l. 1. ff. ad sena. mac. iuncta l. sed & mutui. eod. titu. Ratio vtriusque, quia in priori casu subiectus fuit ex fauore, ergo ampliandus, sed hic casus subiectus est exodio, ergo restringendus, vt in regula odia. de reg. iur. lib. vj.

Pedagia dicuntur quæ dantur à transeuntibus in locum constitutum à principe. Sed quidagia require suprà.

Pedagogus est ille qui ab initio instruit pueros, & dicitur à pęs pedos, id est puer, & agogos ductor, quasi ductor, siue gubernator puerorum, institut. quibus ex cau. manumi. non licet. §. eadem lege aelia Sentia. vbi gloss.

Pedamentum dicitur vitis fulcimentum. Varro in primo de re rustica: Quibus stat rectè vinea dicuntur pedamenta, quę transuersa iunguntur iuga. Vlpianus libro xlvij. de tigno iuncto. l. 1. Vineis, inquit, necessaria, perticæ, pedamenta. Ant. Nebris.

Pedamenta dicuntur sustentamenta pedum vinearum, & dicuntur gallicè, paxilli.

Pedanei iudices require suprà, Iudices pedanei.

Pederentim, vide in glo. prima. in clemen.

Pediculi dicuntur quædam argentea sustentacula, quibus vasa, vel res quælibet velut pedibus sustentatur, ita ponitur in l. pediculis argenteis. ff. de auro & arg. leg.

Pedicones gladio puniuntur, teste Iustiniano instit. de public. iudic. §. itē lex Iulia. quamuis quidam apud Imperatorem in eodem loco in alio capite legis Iuliæ hanc pœnam constituant, & propterea textum nitidum deprauantes, non peccatoribus, sed pædicatoribus legendum contendunt, tamen quia hæc eorum lectio minueret pœnam, non puto ab antiqua lectione recedēdum, cum alioquin tales vita priuari debeant, vt sancitum est in auth.

vt non luxur. contra nat. circa fi. & l. cum vir. C. ad l. Iul. de adulte. secundum intellectum Bald.

Pedules, calceatui aptę fascię erãt, quibus antiquiores vtebantur. Plinius libro octauo. Mures ait, abrosisse Carboni *Imperatori* fascias quibus in calceatu vtebatur. Tales fascias Vlpianus curules, & pedules vocat in titu. de auro & arg. leg. l. argumento. Fasciæ, inquit, crinales pedulesque, & pilea vestis loco sunt, quia partem corporis vestiunt. *Neb.*

Pegma, vide in ver. pægma.

Peius nor. Pau. in commen. ca. in literis. de restit. spol.

Pellex, concubina est illius qui habet vxorem, eoque distat à pallaca, quæ est concubina cœlibis, dicta est autem pellex à pelliciendo, quod videlicet attrahat alliciatque alterius virum. Cui mulierũ generi pœna est à Numa Pompilio cõstituta hac lege, pellex arã *Iunonis* nec tãgito, si tanget, *Iunoni* crinibus demissis agnum fęminam cædito. Pau. de verbo. signi. l. masurius. Caius, inquit, *Flaccus* scribit pellicẽ vocari, quæ cum eo cui vxor sit corpus misceat, aut quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit. *Nebris.*

Pellex est quæ miscetur habenti vxorem, alij dicunt quod est vxoris loco sine nuptiis in domo, vt concubina, vel amica. l. *Penè*, id est. quasi, vt not. 3. q. vij. cap. masurius. ff. de verb. sig. vel est illa quam quis habet ad tembus saturandæ libidinis causa. tex. & glo. in c. laici. iuncta gl. xxxiij. distin.

Penaria cella, & penarium, vt inquit Varro, locus est vbi penus reponitur atque adseruatur. Cicero quinta in Verrem actione, Cato sapiens *Siciliam* cellam penariam reipublicæ dicebat Vlpianus titulo de penu legata. l. qui penum. Quæ horrei penarij vel cellæ penariæ instituendæ gratia habentur.

Penus penoris, siue penus, us, est (vt ait Cicero in 2. de natura Deorum) omne illud quo vescuntur homines.

Pęna est delictorum debita coercitio, vel satisfactio, quæ à lege vel à ministris. libris imponitur. per Azo. in *Sum.* de pę. & l. si pœna. ff. de pę. Et sunt octo pęne iuris ciuilis, damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, seruitus, & mors. Pęnæ autẽ iuris canonici sunt, suspensio, excõmunicatio, depositio, intrusio, incarceratio, & verberatio, secundum Archid. qui hoc no. in c. 1. 24. q. v.

Pęna & suppliciũ differũt, vt no. Archi. 11. q. 3. nemo, per totum. pęna quoque differt à mulcta, vt dictum est. s. in ver. mulcta.

Pęna cõmitti, est pęnam deberi, Pendere, id est soluere. l. 1. si ager vecti. vel emphy. pet.

cap. qui sine.

Penes, no. plenè Ioã. Cal. in com. decre. postulasti de cõce. præb. Et est differẽtia inter penes & apud vide per Io. Lincon. in l. si quis in tantum. C. vnde vi. vbi dicit, ꝙ illud penes aliquem, cuius possessionem habet, sed illud est apud aliqué, cuius solam detentionem habet, vt depositarius, & commodatarius, & dicit ꝙ in d. l. apud. sumitur impropriè, vt d. l. penes. de verborum significe.

Peniculus, instrumentum quo vtitur pictor ad pingendum. l. pictoris. de fund. instruct.

Phauorinus apud Gel. lib. 4. ostendit, penus est quod longæ vsionis gratia contrahitur atque reconditur: ex eo dictũ ꝙ non in promptu sit, sed intus recondatur, & habeatur penus. Apud Iurisconsl. tit. de penu leg. hoc est, iis de rebus quæ adseruantur in penario ad longum tempus: nã quæ ad breue, in prõptuaria sunt cella, inde appellata, ꝙ in promptu sit, quemadmodũ penus in recessu interiori. Neb.

Penes, præpõsitio, vt inquit Festus, differt ab eo quod est apud, quod apud personam tantum cum loco significat, vt si dicas pecunia est apud me, possis id rectè dicere, etiam si tua non sit. Penes verò non tãtum personam & locum designat, sed etiam dominiũ, vt si dicas, pecunia est penes me, significat ꝙ est tui iuris ac potestatis. Vlpian. in tit. de verb. sign. l. penes. penes te, inquit, amplius est, quàm apud te est, nã apud te est, quod qualitercunque à te teneatur, penes te est, quod quodammodo à te possidetur.

Peniculus, pictoris est instrumentum, quo inducit in picturam colores, dicitur & penicillus, vtrunque per diminutionẽ ab eo quod est penis, hoc est cauda inclinatum, nam in modum paruæ caudæ prominent setæ, ex quibus fit peniculus. Plinius libro 35. Arrepto peniculo lineam ex colore duxit. Martianus in tit. de fundo instructo. l. pictoris. peniculi, inquit, est cauteria & conchæ.

Pœnitentia, secundum Ambros. est præterita peccata plangere, & plangenda iterum non committere, vel sic, secundum Aug. est quædam dolens vindicta, puniens in se quod commisisse dolet, de quo plura vide in tract. de pœ. dist. iij. & iiij.

Penitus, not. Ioan. Andr. in capit. j. de sup. neglig. prælat.

Pensio idem est quod census, vel tributũ. In quo differant pẽsio & census, vide gl. in cle. j. de sup. negl. prælat. in ver. pensiones.

Pensitationes publicæ secundum Azo. in Sum. C. si ob pub. pen. ven. dicũtur annuæ exactiones tributorũ vel vestiũ, auri vel argenti, quæ à certis personis debebantur, & præstabãtur fisco.

Sed

Sed & pẽſitationes publicæ dicuntur, quæ ad viarum vel pontium refectionem præſtandæ ſunt à poſſidentibus, vt ſic fiat omnium datarum quędã collatio, & ſic penſitatio eſt quaſi pẽſionis ſolutio.

Pentaprotia, latinè quinque primatus, munus erat in municipiis, vnde pentaproti dicti qui eo munere fungebantur, qui latinè quinque primi appellari poſſunt. l. ij. C. de priuil. eorum qui in ſac. pal. mili. lib. xij.

Pentatheucum eſt volumen continens quinque libros *M*oyſi, à pente, id eſt quinque, & teuchum, mandatum, quaſi, &c. vt in cap. j. de decimis.

*P*enula eſt quædã veſtis, qua nõ vtebantur niſi ciues Romani, quæ fuit data patri *S*auli, quia ſocietatem contraxerat cum Romanis. c. ſi adiutorium. diſt. x. vbi gloſ.

Penus quæ dicatur, diffuſius traditur in tit. de penu leg. quàm vt hic paucis declarandum ſit, vide ibi Iuriſconſ. inde penarium pro loco in quo penus aſſeruatur.

*P*er, not. Archid. xiij. q. ij. c. ebron. & Pau. de Leaza. plenè in cle. j. de ſum. Trinit. & fid. catholi. & Ioan. Andr. de elect. ca. dudum. in fi. ff. de verb. ſign. l. vrbana. §. pernoctare. vbi dictio per, denotat perfectionem.

Peragauda eſt veſtis de auro vulgari, quod in gaudis veſtimentorum vel chlamydum poniſolet, vel veſtis quę habet aurum tantum in ſuperficie, require ſuprà Oloberus. & C. de veſti. olo. & deaura. l. j. libr. xj. *L*egendum eſt peraganda, quam vocem expoſuimus ſuprà in ver. peragaudes.

*P*eragit qui obtinet, vnde peregiſſe reum dicitur qui damnauit, vt tradit Alciat. in l. tranſacta. de verb. ſign. habetur in l. ij. de adulter.

*P*erangaria eſt ſeruitus perſonarum & rerum, & dicitur quaſi perfecta & magna angatia. *E*ſt autem angaria ſeruitus perſonarum & non rerum. Item per angariæ dicuntur exactiones & præſtationes patrimoniorũ, ſcilicet onera quædam quæ prædio incumbunt vel imponuntur: & erant fortè exactiones equorum vel vecturarum ad portandum annonam militibus, vt colligitur C. de curſu pub. & angariis & perangariis. in rubri. libro xij. *L*egendum parangaria, non perangaria.

*P*erditum dicitur aliquid ſi facta diligenti inquiſitione non reperitur. Bart. in l. ſi quis argentariis. §. an. & ff. de eden.

*P*erduelles olim appellabantur ij, quos nos hoſtes appellamus. l. quos nos. de verb. ſig.

*P*erduelliones, require ſuprà Crimen læſæ maieſtatis.

Peregrinantes largè dicuntur illi, qui à loco ſui domicilij proficiſcun

eiſcuntur.C. de incol.l. ciues. libr.x.Propriè autem dicuntur romipetæ apoſtolorum & aliorum ſanctorum limina & oratoria viſitantes.xxiiij.qu,iij. ſi quis romipetas,&cap.paternarum.& c.illi qui.Etiam dicuntur illi qui accedunt ad præſentiam domini papæ,eod. ti.cap. vnico.& ij.q. vj.arguta.

Perduelles ab antiquioribus dicebãtur,qui poſtea dicti ſunt hoſtes:nam hoſtes dicebantur, quos nunc vocamus peregrinos.Cicero in primo Officiorum : *E*quidem illud animaduerto,quod qui proprio nomine perduellis eſſet,is hoſtis vocaretur , lenitate verbi triſtitiam mitigante. Caius in titu. de verb.ſignific.l.quos nos, inquit,hoſtes appellamus , veteres perduelles appellabãt,hinc perduellio,onis , pro ipſa in rẽ pub.aut in principem hoſtilitate eorum qui hoſtes patriæ iudicati ſunt.*S*ueronius in *I*ulio: Subornauit qui Gaio Rabirio perduellionis diem diceret: Perduellionis crimine primus omnium damnatus eſt Horatius ob ſororem interfectam, ſed abſolutus. Vlpianus in tit. ad legem Iuliam maieſta. l.is qui.Qui perduellioni , inquit, reus eſt,hoſtili animo aduerſus rempublicam vel principem animatus eſt. Nebr.

Peregrini dicuntur omnes , qui non ſunt de epiſcopatu ordinantis,ſiue ſint clerici , ſiue laici ſecundum Goffred.in ſum. de cleri.peregri. quia tales recipi non dèbent ab epiſcopo alieno ad ordines vel dignitates,aut eccleſiaſtica ſacramenta,vt lxxij.diſtin.per totum. & in tit.de cler.pereg. Vnde clericus peregrinus eſt qui in alia prouincia ordinatur.

Peregrini quandoque dicuntur deportati.l.ſed & ſi.§.ſolemus. de hered.inſtit.

Peremptio,id eſt, in totum extenuatio.l. qui hominem.ff. de adimen.lega.

Peremptorium dicitur à perimendo,eo quod omnino perimat, vt terminus peremptorius, vltra quam non dantur vlteriores dilationes. *S*imiliter exceptio peremptoria dicitur quæ perimit actionem. Etiam dicitur citatio peremptoria , quia omnes aliæ citationes debent fieri antequam aliquis tanquam cõtumax puniatur. Iudex tamen peremptoriam citationem , vel peremptorium edictum extante cauſa,ſtatim mittere poteſt, & idẽ operabitur,quod aliæ tres citationes poſſunt operari.

Peræquator , eſt qui homines & territoria peræquat,id eſt , valde æquat,vel qui prædium deſertum æqua penſione(vt priꝰ) aſſignat nouo poſſeſſori. vt C. de cenſi.& cenſito. & peræquato.in rub.lib.xj.

Sed

Sed secundum peritiores peræquatores dicantur exactores capitationis, eo quòd æqualiter ab omnibus exigant.

Perfectũ dicitur quod omnibus suis partibus constat. l. j. in pri. & ibi gloss. ff. de orig. iuris. Vel dicitur perfectum in quo adsunt vel adesse debent. l. j. & ibi not. C. de arbitr. Aliquando dicitur perfectum ex sola initiatione, vt l. ædificia. §. perfeciſſe. de verb. sig. ff.

Perfectiſſimi secundum Alc. libr. iij. Diſpunctio. dicti sunt qui cùm nec ex senatorio nec ex equestri ordine essent, ad dignitates assumebantur. De perfectiſſimatu extat titul. peculiaris. libr. xij. Cod.

Perfunctoriè. i. obscurè vel deceptoriè, no. ff. quod vi aut clã. l. aut qui aliter, vel id est negligenter. xl. distinct. ante omnia.

Perfusoriè, id est ambiguè. ff. de euictio. l. qui libertatis. §. sed & si quis.

Pergula, est mensa in qua opifices opera sua vendenda exponunt Hinc Plin. scribit Appellẽ tabulas quas pingebat, transeunti populo iudicãdas in pergula consueuisse proponere. Vlpianus libro nono Digestorum. tit. de iis qui deiecerunt. l. si verò. Cùm pictor, inquit, in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset, eaque excidisset. Nebris.

Pergula est tuguriũm vel obumbratio frondosa, ponitur in gl. §. contrahentes. capit. j. de foro competen. lib. vj.

Peripsema est neutri generis, scobem, quisquilias, ac omnium rerum purgationẽ significãs, Ambrosio interprete.

Perissichoregia, nomen magistratus, fortasse curator annonę, secundum Alciat. l. vrbana familia. de verb. sig.

Periurium propriè dicitur quando aliquis iurat contra canonica statuta vel temeratiè. Et dicitur multipliciter. primò falsa iuratio. Secundò, dicitur transgressio liciti iutamenti. Tertiò dicitur indiscretum iuramentum, & est veniale. xxv. distinct. c. vinum. §. criminis in fi. Quartò dicitur mendacium iuramento firmatum, & semper hoc est mortale. xxij. quęst. ij. quod autem ait.

Permitti dicitur aliquid tribus modis. primo quod nullo iure prohibetur. Secundo quod cõtra humanas constitutiones indulgetur. Tertio illicitum, vt magis illicitum vitetur, vt est glos. cum exemplis, in can. omnis. distinct. iij.

Permutatio secundum Goffr. est vnius rei pro alia vicaria præstatio, vel vicaria præstatione mutatio. Et contrahitur (sicut plerisque placet) quando inter aliquos conuenitur, vt certa species pro certa detur. C. de rer. perm. l. j. §. quoniã. Si enim

con

conueniretur vt certa ſpecies daretur pro incerta, vel econuerſo, nõ eſſet permutatio, ſed contractus innominatus, ſcilicet, do vt des, &c.

Pernoctare extra vrbem dicitur, qui nulla parte noctis in vrbe moratur, l. vrbana. de verb. ſig. §. pernoctare.

Perpenſus, id eſt perfectè penſatꝰ & deliberatus. de pact cap. vlt. circa medium, libro ſexto. & ſic dicitur in proœm. elementi. iuris ſanctio perpenſa, digeſta conſilio.

Perperã, id eſt malitiosè, iniuſtè, iniquè. l. cum quærebatur. ff. de re iudi, & l. qui interrogatur. ff. de interrog. actio. aliquãdo, id eſt per errorem. l. ſi ancillam. §. fina. ff. pro ſuo. Et quãdo dicatur perperam iudicatum, vide l. ſi ſeruus quẽ. ff. de liber. cau. Aliquando dicitur perperam, quod calumniosè & ſine cauſa fit. hab executione. circa finẽ. C. quorum appellation. non recipiun.

Perpetuum dicitur illud quod habet certum finem. Nicolaus de Neapol. in lecturis Bartoli, ĩ l. iuriſperitos. ff. de excuſatio. tutor.

Perpetuum quandoque idem eſt quod generale. de election. ca. *Maſſana*. & cap. vt circa. eod. ti. libro ſexto. vt dicendo, edicto perpetuo (id eſt generali) prohibemus.

Perpetuarius dicitur, qui in perpetuum aliquid cõduxit. l. vlt. C. de loca. præd. ciuil.

Perplexitas eſt conſtringens & inuitabilis neceſſitas peccandi, quæ prouenit ex erronea volũtate, vt ca. primo. in ſumma, diſtin. xiij. vbi gl. bona, alias perplexum dicitur quod eſt valde dubium.

Perſecutio eſt imploratio officij iudicis, quod vulgo nobile appellant, ſecũdum Alciat. in l. actionis verbo. de verbo. ſignifi.

Perſequi propriè dicimur, quod nondum conſecuti ſumus. Vnde licet quis ſatis acceperit, tamen adhuc dicitur perſequi, quia verè ei ſatisfactum nõ eſt. l. quibus. §. j. vbi *Alciat*. de verſignific.

Perſonæ quædam dicũtur priuatæ impropriè, vt illæ quæ ſunt exemptæ à iure cõmuni, vt diſtinctiõe tertia, priuilegia. vbi dicitur, quòd priuilegia ſunt leges priuatorum. Quędam verò dicũtur propriè priuatę, vt illi qui non habent dignitatem. xxiiij. quæſtio. j. qui contra. Vnde clerici nõ dicuntur priuatæ perſonæ cum habeant dignitatem, id eſt ordinem eccleſiaſticum, vt in ca. priuilegia. preal. & diſtinctio. iiij. denique. ſecũdum *Ioan*. Item ſecũdum Alanum, quędam ſunt perſonę publicę, quę ſunt in officio publico, vt tabellio, iudex, baliuus. *Aliæ* priuatę, quę non ſunt in officio pùblico.

Perſon

Personalitas significatur per has dictiones,tu mihi, ego tibi,cũ alio significato quod probabili ter concluditur, & si nullo mo do concludatur,tunc est imper sonaliter.

Persuadere est plusquam compel li & cogi sibi parere,vt l.j.per-suadere.ff.de ser corrup.

Persuasor à mãdatore in quo dif fert.Bar.in l.non solùm.§.si mã dato meo.ff.de iniur.

Pertinacia in malo,perseuerantia in virtute dicitur. Nam perti-nax dicitur valde tenẽs,vel im prudẽter durus,irreuocabilis, indocilis,& obstinatus secun-dum Ioan.Andr. in clem.j.de summa Trinit.

Pertinere ad nos dicuntur,quæ spectant ad nos aliquo titulo, & quæ nostra non sunt,sed esse possũt,l.verbum illud pertine-re.ff.de ver.sig.

Petitionis verbo in rem actiones significantur.l.pecuniæ verbũ. de verborum signifi.

Petitio hereditatis omnibus illis competit, qui iure veteri vel nouo heredes sunt vel fiunt, contra possessores, vel qui pro herede possident, nec possunt dicere quare possident, veteri iure,veluti xij. Tabularum,vel ex testamento, nouo iure, ve-lut ex Senatusconsulto. Qui verò cum titulo possident he-reditatem, non tenentur peti-tione hereditatis,nisi in tribus casibus, vt si venditor non ap-paret,vel modico distraxit vel de pretio non est factus locu-pletior, quibus casibus vtilis petitio hereditatis liberis com-petit contra testamentum pa-rentum, & parentibus contra testamentum liberorum,& fra tri contra testamẽtum fratris qui turpem personam instituit heredem.Hæc autem de inof-ficioso vtilis est,quia competit à tẽpore aditæ hæreditatis, vs que ad quinquennium exhete dato non domino contra scri-ptum heredem aditione iam fa ctum dominum.

Petitio hereditatis fideicommis saria competit ei cui fideicom missaria hereditas restituitur ex Senatusconsulto Trebel.

Petitio hereditatis possessoria(q̃ dicitur bonorum possessio)in tra annum vtilem datur eman cipatis,vel suis heredib⁹,intra centũ dies ceteris,Institut.de bon.possess.§. cùm igitur.versi. liberis.

De P ante H.

Philantropium idem est quod sa larium.

Philacteria dicũtur chartę,in qui bus continẽtur incantationes. 27.q.v.in c.si quis.

Philyra,arbor illa est, cuius cor tice ĩteriori prisci homines ad scribendum vtebantur.l.libro-rum.de leg.iij.

Phitones, sunt incantatores vel diuinatores, dicti à Phitone, qui

qui fuit autor diuinandi.

Physis græcè idem est quod natura latinè.

De Pante I.

Piger & tardus differunt, piger enim est incipiendo, tardus verò perficiendo. l. si quid venditor. circa principium. ff. de ædilit. edict.

Pignus est res mobilis vel se mouens apud creditorem à debitore tradita & collata ad præstandum securitatem de soluendo debito, vel adimplendo promisso. vel sic: Pignus est res obligata pro debito ad securitatem creditoris. & dicitur à nomine pugnus: quia pugno vel manu traditur: & consistit in re mobili propriè: hypotheca verò est, vt proprie obligatio rei immobilis.

Pignus committi est in eum statum peruenire, vt debitor dominium pignoris amittat, verbi gratia, tradidi vel mutuaui tibi pecuniam sub pignoris cõditione: vt nisi statuto die pignus luas vel redimas debitum soluendo, quòd ipsum committatur, id est amittatur.

Pignus luere, id est redimere.

Pignus est duplex, prætorium & iudiciale. Prætorium est quando mittitur actor in possessionem propter contumaciam rei in non comparendo ante lit. conte st. vel post. Sed pignus iudicia le constituitur quando post sententiam mittitur actor in possessionem ob victi contumaciam in non soluendo, tunc enim victor statim acquirit naturalem & ciuilem possessionem: de hoc not. per doctores in capitulo contingit. de dolo & contumacia.

Pignus prætorium dicitur illud quod alicui à iudice datur pro maiori securitate rei petitæ & adiudicatæ, vide l. si decreto. C. qui pot. in pigno. hab. & l. j. C. de præto. pigno.

Pignorare est rem aliquam pro debito obligare creditori, vt securior sit de solutione debiti. vel est facere contractum sic dictum.

Pignoratitia actio. Require suprà Actio pignoratitia.

Pileus dicitur à pilis, quia pilos capitis tegit & stringit, secundum Ioan. Andr. in clement. ij. de vita & honest. cleric. potest etiam dici à pilis: quia de pilis factus est.

Piscina locus dicitur pro nutriendis & conseruandis piscibus deputatus: vt quando placuerit domino de ipsis capiat.

Pistores olim dicebantur facientes panem polatij, qui suberãt comiti horreorum, vt C. de pisto. l. vnica. lib. xj. secundũ Acc.

Pistrinum dicitur locus siue machina in qua frumentum molĩtur, dictum à pinsendo, hoc est molendo: & pistores qui molunt: & pistrinarij qui pistrini

curam gerunt.Paulus de verbor.significa.l.impensæ.Pistrinum & horreum insulæ dotali adiectum.in titulo quoque de impensis.l.j.& sæpe aliàs.

Pityocampe, vermis est sine eruca in nucibus pineis.nam pytis est pinus,& campe eruca. Plinius libro xxxiij.Pinorum,inqui, erucas,quas pytyocãpas vocant.Item libro xxix.Eadem in pityocampis in pinea nascẽtibus, eadem bupresti similiter præparatur. Marcell.libr. xlviij.Dig.ad legem Corne.de sicariis & veneficiis.l.eiusdem. vbi pro bupresti & pityocampis buboſtrum & pityocarpas mendosè legitur. N.

De P ante L.

Placere, id est arbitrari secundũ voluntatẽ ratione regulatam, & est actum ponere in placentia,& in arbitrio,vt in l.Thais ancilla.§.sorore.ff.de fideicommiss.liber. vbi relicta libertate si heredi placeret, inspicitur quid bono viro placeret, sed ex vsu communi intelligendi significat meram voluntatem, & fortè idem de iure scriptor per Lex placito.C.de rer.permu. Ratio, quia certum est ꝙ placitum significat ibi voluntatem faciendi.§. pretium.instit.de contrahen.empt. vbi recipitur pro mera voluntate. Sed nõ obstat §.sorore.prealle. quia ibi significat arbitriũ ratione subiectæ materiæ, scilicet libertatis, vt facilius valeat.Item paria sunt actum ponere in alterius libito vel voluntate.l. fideicõmissaria. propè princ.ff.de fideicom.libe.in versi.sed & si ita scriptum.vbi est idẽ dicere,lego libertatẽ si heres fuerit, vel si ei libuerit.

Placet licet videatur importare omnimodam volũtatem proferentis, tamen includit arbitrium boni viri.l.thais.§. sorore præalleg.Nam licet dicam, faciam quęcũque tibi placent, intelligitur tamen iuxta arbitriũ boni viri.l.si sic.ff.de leg.j. vbi per Bart.& not.in c.de quo vult Deo.de iud.

Plagæ sunt retia rariores maculas habentia.Virgilius quarto Aeneid.Retia rara plagæ, lato venabula ferro. Vlpianus in titulo de fundo instructo.l.quæsitum.§. finautem. Aucupes, inquit, & plagæ huiusmodi instrumento continebuntur. Accursius plagas palos esse putauit,quibus retia fulciuntur.

Plagiarius non tam eum significat,qui subripit seruos alienos quod putauit Accursius,quàm eum qui liberum hominem in seruitutem trahit,quique hominem emit, quem scit esse liberum, & qui liberũ esse sciẽs vendit, aut eo vtitur quasi seruo.Plagium verò est ipsa pœna quæ plagiario infligitur. Martialis: Impones plagiario pudo

pudorem. Plagiariorũ quoque meminit Paulus Apoſtolus in prima ad Timotheum epiſto. Apud Iuriſconſult. titulus eſt de plagiariis ad legem Fabiam.

Plagiarij ſunt qui liberos homines ſeducunt, vel ſeruos alienos ſubripiunt, & vendunt, à plaga maris, vbi quis ſeruos vel liberos furtim ſubreptos vendit piratis & barbaris. C. ad l. Fab. de plagia. l. fin.

Plagiarius (aliàs plegiatius) etiam eſt idem qnòd fideiuſſor, vt in c. venientes. de iureiur.

Plagium eſt plaga, vel dolor quæ parentibus vel dominis infertur de ſubreptione filiorum vel ſeruorum ab ipſis plagiariis. Aufertur enim dominis vel patribus per tales facultas filiorum vel ſeruorum, & dicitur à plaga, quia eſt magna plaga patri vel domino ſecundum gloſ. rub. C. ad l. Fab. de plagiariis.

Plebs differt à populo, vt ſpecies à genere: quia populus continet minores & maiores, nobiles & ignobiles, plebs verò tantùm minores, & inde plebiſcitum, id eſt à plebe ſtatutum. Inſtit. de iur. nat. gen. & ciuili. §. plebs autem.

Plebiſcitum eſt quod plebeio magiſtratu, id eſt tribuno rogante an omnib. placeat, plebs inſtituit, dictum qnaſi à plebe ſtatutum, orta enim inter plebem & maiores ciuitatis Roma næ diſcordia, plebs ſibi leges conſtituit, quæ dictæ ſunt plebiſcita, vt ff. de orig. iur. l. ij. §. iiſdem. Reliqui verò hoc eſt populus cum ſenatoribus & patriciis, ius ſibi conſtituerunt, quod dicitur lex populi antonomaticè, id eſt per excellentiam, ſecundum Iſid. libr. v. dicuntur plebiſcita, eo quòd plebs ea ſciat, vel quòd ſciſcitatur & rogat, vt fiant. diſtin. ij. plebiſcita.

Pleno iure exponitur, id eſt quo ad temporalem, & ſpiritualem iuriſdictionem. ca. conqueſtus. de for. compe. & hoc ſi concedens habet poteſtatem vel iuriſdictionẽ vtranque. in c. quoniam. de priui. & xvj. q. j. c. j.

Plenum dicitur cui nihil deeſt, vel plenum, id eſt merum. l. fideicommiſſa. §. quanquam. ff. de leg. iij. vel plenum, id eſt validum. l. ſi de meis. ff. de arbit. vel dicitur vbi non eſt aliqua exceptio. c. re vera. de conſe. diſtin. ij. & c. ieiuniũ. lxxxvj. diſt.

Plerunq;, id eſt regulariter. inſtit. de le. patr. tut. in fin. cũ gloſſ. in propriatur. ff. com. l. ſi is q. §. fi.

Plumbarij, qui operã faciunt ex plumbo. l. j. C. de excu. art.

Pluralis locutio plura ſignificat: duorum tamen numero contenta eſt. c. pluralis. lib. vj. de regulis iuris. Quandoque autem plura ſignificat geminatiuè in ſuas ſingulares, ſic quòd quælibet ſingularis in vno ſolo ve-

rificatur. Quandoque autem non geminatiuè,sic quòd vna singularis per se non attenditur:sed ipsa pluralitas simul, prout singulare concludit vel quodlibet aliud probabile medium. verbi gratia,testator dicit, Lego Stichum & Titium, si mei erunt,cùm moriar,tunc altero alienato, & altero non, iste non alienatus potest peti à legatario.Licet enim sermo pluralis sit, oportet tamen accipi ac si separatim dixisset, si Stich⁹ meus erit cùm moriar, & si Titius meus erit.&c.vt l. falsa.§.fi.ff.de cõdit.& demon. Ratio Bar.quia hæc separatio respicit diuersos effectus,& separatos,id est dominium legatarij in quolibet,& quia sunt duo serui distincti,ita duo nomina distincta & separata,& sic separati effectus.Etiã ideò quia legaui quẽlibet nominatim,& sic refertur ad quẽlibet distinctè, & hoc ex fauore legati & testamenti. Sed ibi testator duobus impuberibus institutis filiis suis dicit, si vterque impubes decesserit, Titiũ substituo, tunc si vnus moritur impubes, substitutus nõ admittitur, imò vt admittatur, requiritur vtrunque decedere in impuberi ætate.l.penult.C. de impuber. & ali. substitut. Ratio Bartoli est ex dictione vterque, quæ est collectiua. Alij tamen dicunt quòd fauore institutionis dictio collectiua sumitur distributiuè.l. hoc articulo.ff.de here. inst.modo omnis substitutio est cõditionalis institutio, ergo, &c.& sic Bar.in l.heredes.§.cùm ita.ff. ad Trebell.dicit quòd in d.l. penul.vno filio moriente impubere,remanet alter filius testatoris:qui ex præsumpta voluntate excludit extraneum substitutum. arg.l.cùm acutissimi.C.de fideicom.ideò vno moriente impubere, non existit conditio substitutionis,& sic.de aliis exemplis.

Plus petitio fit quatuor modis: Vnde,

Plus petitur causa,vel tempore, réque,locóque.

Vt no.in c.j.de plus peti.& §. plus.Instit.de actio.

Plus sub se minus continet, verbi gratia,licet patri vel marito occidere adulterum cum filia vel vxore deprehẽsum:per hoc significatur,quòd etiam licet vulnerare,vel iniuriis afficere.l.nec in ea.§.ius occidendi.ff.ad leg.Iul. de adulteriis. quia plus est occidere quàm vulnerare vel iniuriis afficere: quia illa continentur & significantur sub verbo occidere,sed de hoc dicto latissimè Dynus in c.plus.de reg.iur.lib.vj.

De P ante O.

Pocula appellantur omnia vasa quæ potui parata sunt.l.Seiæ. de au

de aur.& arg.lega.Indè poculétum, quicquid potari poteſt, l.plebiſcito.de offic.præſi.

Podagra eſt ægritudo.C.de decur.l.à muneribus.lib.x.

Pœna,require in p,ante œ.

Polio, onis dicitur qui arma polit. Iulius Fir.libro ij. Mars, inquit, & Mercurius in decimo ab horoſcopo loco polio nes faciũt. Calliſtratus lib.ſo. de iure immu.l.quibuſdã. N.

Polia apud Vlpia.in l.ędiles aiũt. ad fi.ff.de ædil.edi.puto idem eſſe quod equitium, hoc eſt equorum mandra, ſeu armentum equinũ: deſcẽdereq́ nõ à pluralitate(vt voluit Accur.) ſed potius à græco nomine polos, quod pullum & maximè equinũ ſignificat, vnde polodam axemi,eſt equos domare.

Polypoſus, is dicitur qui polypo morbo laborat:eſt autem polypus, vt inquit Celſus lib.ſeptimo, caruncula modo alba, modo ſubrubra, quæ narium oſsi inhæret, ſtrangulátq; hominem, maximè Euro aut Auſtro flante.Paulus quoque Aegineta:Polypus inquit, tumor eſt prẹter naturam, in naribus conſiſtens, à ſimilitudine marini polypi nominatus, quod eius carni ſimilis ſit.Galenus libro tertio decameridon multa de origine & cura illius ſcribit. Vlpianus libro vigeſimoprimo digeſtorum, titulo de ædili.edicto.l.Qui clauum habet, morboſus eſt, & polypoſus. Ant.Nebriſ.

Policitatio eſt ſolius offerentis promiſsio.ff. de pollici.l.iij.& differt à ſtipulatione & à pacto,quod eſt duorum conſenſus atque conuentio.

Polinctores dicuntur funeris paratores:nam polińcere eſt funus parare.Plautus in penulo: Propterea apud vos dico cõfidentius,quia mihi polinctor dixit,qui eum polinxerat. Idẽ in aſinaria: Ecquis currit polinctorem acceſſere? mortuus eſt Demenetus. Vlpianus de inſtitoria actione.l.quicunque. Si libitinarius, inquit, ſeruum polinctorẽ habuerit,iſq́ mortuum ſpoliauerit, dandam in eum quaſi inſtitoriam actionẽ. Itaque nonnihil intereſt,cũ Libitinarij videantur qui funus curãt,polinctores qui efferunt. Ant.Nebr.

Polinctores dicebantur curatores cadauerum, de quibus ſenſit Vlpia.in l.quicunque. §. idẽ ait.ff.de inſti.act.dum, inquit, ſeruum pollinctorem habuerit, iſque mortuũ ſpoliauerit, licet alij aliter & minus rectè.

Pollis ſeu pollen, flos eſt farinæ. l.maximarum.C.de excu.mun.

Polypoſus,qui polypo morbo laborat.l.qui clauum.de ędil.edi. Eſt autem polypus tumor præter naturam in naribus,de quo Celſus libro vij.

Pomi appellatione continentur o-

mnis,fructus edendi causa paratus,non ita si ad potum pertineat.l.qui fundum. vbi Alci. de verb.signifi.

Pontifices olim dicebantur Imperatores.xxj.dist,cleros.dist.x. de capitulis.

Pontificiale est ordinarium Episcopale,& secundum Host. est authenticus ille liber,vt de seruis non ordin.cap.consuluit,& no. Ioan.Andr.in cle.vnica. de iureiur.

Pontones dicuntur quædam naues.Vnde dicitur.Si pontonib⁹ trauiciatur.i.mare.trãsfretetur, vel nauibus transeatur.

Populus, require suprà,in verbo, plebs.quibus adde populũ plebẽq; decem viris constitui,secũdũ Bar.in l.prætor.vi bo.rap.

Popina,locus est vbi edulia esculentáque parantur hominibus non satis honestis.Vnde Lucilius : Infamémque inhonestã, turpémque odisse popinã.Nonius:Quos nunc dicimustabernarios à popinis, vel luxuriosos,qui se popinis dedunt,de legatis tertio.l.cætera.Ad tabernas,inquit,vel popinas extenditur. Ant.Nebris.

Popularis actio,vide suprà,actio popularis.

Porcarius,id est suarius. Require infrà, suarius. & dicebantur olim qui custodiebant porcos ciuium vrbis Romanæ in pascuis,& excusabantur à muneribus sordidis,vt in C.de suar. & susce. l.j.libro xj. secundum Accur.

Porrectum,id est extensum.l.viæ. de seruit.rust.præd.& authenti. hoc ius.C.de sacrosan.eccle.

Portari proprie dicimus ea quæ quis iumento secumducit.l ferri.de verb.signi.

Portentum proprie dicitur ostentum,quod aliquid futurum significat.Sæpè tamen monstri & portenti appellationibus autores indifferenter vtuntur.

Portio in dubio refertur ad dimidiam.l.nomen.de verb. signif. vbi Alciat.

Portus quid sit,ostẽdit Iurisconsul. in l.portus.de verb.sign.

Portorium dicitur quædam præstatio quæ datur pro nauium applicatione, seu statione & mercatione quacunque facta in portu.Vnde differunt pedagia,& guidagia & salinaria. Require quodlibet suo loco. Et ista omnia dicuntur portoria,C.de vectiga.& commiss.l. iij.& c.super quibusdã.de verb. sign.in glo.in ver.pedagia.

Positio secũdum Goff.est dictum quod loco interrogationis ponebatur olim, hodie de plano ponitur,& positiuè fit,sicut olim interrogatiuè fiebat, verbi gratia,si volebam te conuenire hereditario iure, tunc sic dicebã, Domine iudex, interrogetis hunc an ipse sit heres talis,& ex qua parte sit heres. Hodie verò sic dicitur, pono

te

te esse heredem talis. Item po no ipsum ex asse heredem, scilicet extitisse. Sed quia hodie simpliciter fiunt interrogationes super positionibus, igitur aliter describitur à Spec. eo. tit. sic, Positio est breuis verborũ formula mentẽ ponentis continens, ad veritatem eliciendam concepta. Et habuit hoc verbũ ortum non solùm ex vsu hominũ diu in causis inolito, licet ex antiqua l. ff. de leg. iij. l. Offidius. §. ex diuerso ibi, pone inquit, Positio igitur nihil aliud est, quàm dictum de credulitate asserta in vim præstiti iuramenti, faciens ad probationem, aut ipsam administrans, habens annexam interrogationem aut iudicis suppletionem. arg. in auth. de his qui ingre. ad appel. §. fin. sic dicta ex communi consensu, non tamen sine ratione. ff. de suppel. lega. l. Labeo. inuenta vt partes exponerẽtur probationibus, & ne fatigentur laboribus & expensis, vt §. fin. præalleg. vel positio dicitur dictum facti nondum probati per articulos ritè distinctum, loco probationis propositũ spectans directè vel indirectè, simpliciter vel admiculatiue ad intentionem ponentis quod intendit probare ponens per confessionem aduersarij sui vel eius procuratoris. argu. de elect. dudum. ij. de testib. præsentium de confess. statuimus. lib. vj. nec debet poni nisi hoc quod est facti. ff. de dote præleg. l. j. C. de legib. l. leges. vnde quæ vocantur positiones in curia ecclesiastica, dicuntur articuli in curia seculari, & differũt à rationibus, quia rationes sunt iuris, sed positiones vel articuli sunt facti. Item positiones differunt ab interrogationibus, licet tam positiones, quàm interrogationes fiãt vt per cõfessionem aduersarij releuetur ponens ab onere probandi, quia positiones fiunt assertiuè & à parte, sed interrogationes fiunt interrogatiuè, & à iudice, & ad positiones debet respondere pars non aduocatus, & quandocunque sunt faciendæ probationes, fieri possunt positiones, siue ante litem contestatam, siue post, de hoc vide gloss. in capitulo primo, de confes. libro sexto. quæ plures ponit concordant. & allegatio. cum exemplis. De positione ante litem contestatam, & etiam post, scilicet de exceptione, quòd actor sit excommunicatus, ponit reus hoc modo, pono quòd percussisti talem in tali parte corporis, tali loco, tali die, talibus præsentibus. Item turbatus ex tali causa, animo iniuriandi illum, qui tunc erat clericus, & erat in possessione clericatus, & sciebas eum clericum esse. Item vidisti eum coronam

habentem & tonſuram clericalem deferentem. Quibus per actorem probatis, probanda non eſt excommunicatio ante litem conteſt. Pone quod petã aliquem ab eccleſia, quam contra iura retinet, remoueri, dicam pono iuramento quod habet & poſſidet eccleſiam ſancti M. Item quod habet & poſſidet eccleſiam ſancti P. Item quælibet earum habet curam animarum, & eas poſt Concilium acquiſiuit. Hoc confeſſato ſuccumbit reus, niſi diſpenſationem vel iuſtam cauſam oſtendat. Item debent fieri poſitiones ſuper contentis in libello. Et not. quod multiplices ſunt poſitiones. Vna dicitur poſitio pertinens, & ad talem coget iudex reſpondere, vt in ca. præſentium. de teſtib. libr. vj. & ſi dubium eſt an pertinens ſit vel ne: inclinabit ſe iudex ad id quod veriſimilius eſt, & in dubio tutius eſt, quòd faciat reſpondere, vt de confeſ. ca. ſtatuimus. libr. vj. ff. de interro. act. l. de ætate. §. ex cauſa, & vbicunque. eodem titu. alia eſt poſitio impertinens, cui non cogitur quis reſpondere. Item quędam eſt negatiua poſitio, & talis nõ debet admitti, quia verbis affirmatiuis ponenda eſt. Nam negatiua non probatur, & id quod ponitur, ſi negatur, ponẽs ipſum probare habet. ff. de prob. l. ij. C. eodem ti. l. actor. & de probat. quoniam contra falſam. Fallit quando aliàs quàm per talem poſitionem probari non poteſt. ca. ſtatuimus. præall. vel ſuper facto prægnantis: vbi indirectè probatur. c. ex tenone. de teſti. & C. de contrahen. & commit. ſtip. l. optimam. Itẽ poſitio quæ non releuat ponentem, vel ei non prodeſt, non debet admitti, quia nõ habet quis ad probãdum id admitti, quod probatum ei non prodeſſet. l. ad probationem. C. de prob. ca. dilecti. de except. Item poſitio quæ non facit ad cauſam, vel quæ non eſt ſuper re, de qua agitur in libello, vel ſuper eo quod repellat agentem, ſi proponitur ex parte rei, dicitur impertinens, & non eſt admittenda. Item poſitio quæ dependet ex alia, quæ fuit negata vel conceſſa, non eſt admittenda, quia ſuper ea non eſt amplius quærendum. arg. ff. nau. cau. ſtabu. l. licet. ne reſponſioni ſit contraria, ſicut nauta ventis contrariis nauigans: vt in auth. de his qui ingr. ad appel. §. j. & in cap. per tuas. de probat. l. generaliter. C. de non num. pec. Item poſitio implicita non debet admitti propter periculum periurij. Et ideo debet diuidi, vt certum & verum reſpondeatur: arg. ff. de interrog. act. l. de ætate. §. quod autẽ. & §. nihil. quia etiam iudex cauere debet, ne ſit auctor periurij. C. ſi aduerſ.

vendit.

vendit. l.j. Item no.quòd effectus positionum est, quòd qui eas cõfitetur, habetur pro cõuicto. C.de confes.l. vnica. §. j. & positionibus non respõdẽs habetur pro confesso.c.fi. de iura. calũ.de cõfes.c.fin.lib.vj. Item positionibus vbi iuratum est de veritate, non potest respondere per procuratorẽ: nisi sit causa vniuersitatis vel conuentus. c. præsentium. de testi. præalleg. c.pastoralis.cum sua glo.de iudi. Item positionum vtilitas est, quia aliquando quod directè negatur, indirectè conceditur in toto vel in parte, vt de iureiu.c.cum in positionibus.lib.vj.

Posse.i.debere.ff.de lib. & posthu. l.placet.regulariter tamen contra.ff. de offi. præs. l. sæpe. cum l.seq.& de iudi. non quicquid. & C. quomodo & quando iudex.l. j.& multis modis dicimur posse. Vnde, posse quidem rebus dantius, natura, potestas. Officium, meritum, sexum diuina voluntas, de hoc vide gl. in capit. scisitatus. de rescript. & ibi concor. Nam posse dicimur etiam illud quod licite & sine incommodo nostro possumus.ff.de verbor. signif.l.nepos Proculo.in fi. simile de condi.instit. l. filius qui. in fin. vbi textus. Vt generaliter dixerim, quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est: vt xxij. q. ij. faciat homo, vbi etiam de multiplici potentia, & Inno.de concess. præben.accedens.& ff.de regu. iur.l.in condemnatione. vbi gl. & iij.q.vj.hoc quippe.C.de legibus.l.non dubium.

Possessio secundum Azo.C.de acqui.& reti. possess. est corporalis rei detentio, corporis & animi & iuris adminiculo concurrente. Vel sic, Est ius quoddam quo aliquis rem corporalem verè in potestate habet. Et dicitur corporalis rei, ideo quia sola corporalia possidentur, incorporalia autẽ dicuntur quasi possideri & quasi tradi per patientiam & vsum. Nam incorporalia non possunt corporaliter apprehendi, sicut iura & seruitutes, & ideo non possidentur. c. cõquestus. de fo. competen. in gloss. ff. de vsuca. l. sequitur. §. si viam. ff. de acquir. poss. l. iij. in prin. Et ideo bene dicitur detentio, quia res naturaliter tenetur ab eo qui corporaliter insistit ei. Item dicitur corporis animi & iuris, quia hæc tria, vt quis verè dicatur possidere, concurrere debent, scilicet actus corporis, affectus animi, adminiculum iuris: nam opus est, vt quis corpore adipiscatur, vel saltem oculis. Sufficit enim plerunque visus oculorũ, & animi affectus cũ volũtate tradẽtis, quia ipse animi affectus necessarius est, non autẽ per se corpore aut per se animo possidetur, quia cer-

tum est possessionem solo animo amitti, puta si quis se posse repelli suspicetur. Item oportet q̃ ius approbet, nam licet quis sacræ rei vel religiosæ corpore & animo insistat, non tamen de iure possidet, quia res sacra vel religiosa, nec ab ignorante, nec à sciente possidetur. Et dicitur possessio quasi pedum positio.

Possessionum alia est iuris tantum, alia facti tãtum, alia facti & iuris simul, & hæc interdum habet plus iuris, minus facti, interdum econuerso, vt not. de concess. præben. cum nostris. & C. de acquirend. possess. l. j. Item Hug. de Porta. Rauennata differentiam posuit inter possessionem vacuam, & vacuantem, vt in glo. ij. C. vnde vi. l. fin. & Io. ibi reprobat, & sic glo. concludit quòd non differunt. Sed vacua siue vacans est quæ à nemine possidetur animo vel corpore propter longum tempus, vel propter obliuionem ex longo tempore. Item possessio ciuilis quandoque requiescit super naturali: vt si tu possides nomine meo, vel precario à me. Quãdoque non requiescit, vt in vsufructuario meo qui naturaliẽ habet possessionem ex iure, sed ego dominus habeo ciuilem rationem dominij nõ requiescente innaturali vsufructuarij.

Fiduciaria possessio dicitur teste Bud. in annota. ad pandec. ad l. ij. de orig. iur. quam sub manu regia possidere vocant, quasi fide data acceptam, à fiducia dictam, quasi dicas depositariam, quam, si causa ceciderimus, restituere debeamus.

In possessione esse, & possidere, longè differunt, vt declarat eleganter Iurisconsultus in l. si qs vi. de acquir. possess.

Possessio interdum significat proprietatem. l. interdum. de verb. significatione.

Possessor bonorum, require suprà bonorum possessor, vt filius emancipatus vel agnatus, qui dicuntur bonorum possessores ex bonorum pos. edictali & decretali: nam statim vt habent edictam & decretam possessionem, ex hoc habent interdictum decretum ad hoc vt consequantur hereditatis possessionem. Differunt autem heres & bonorum possessor, vt suprà bonorum pos. vnde aditis hereditatibus heres non desiderat autoritatem iudicis, sed bonorum possessor requirit autoritatem & patiẽtiam iudicis, insti. de bo. pos. §. quos autem.

Possessorem facere causa rei seruandæ, aut in possessionẽ mittere est, verbi gratia, contendisti talem fundum esse tuum, & probasti, iudex per executorẽ suum mittet te in possessionẽ, & facit verum possessorem: itẽ volui agere contra G. & eum vocari

vocari feci ad iudicium, & contemnit venire, iudex mittet me in possessionem illius rei, quam petebam, non vt faciat me verum possessorem, sed vt in fundo maneam causa rei seruandæ & custodiendæ, & rem illam tenebo, donec probauero meam esse, & si aduersarius meus tandem tædio affectus moueatur, & de sua cõtumacia resipiscat, mecum litem, si velit aliquid dicere habebit: de hoc require supra mittere in possessionem.

Possessorium iudicium est triplex. s. pro possessione adipiscenda, retinenda, recuperanda, vt in c. pastoralis, de cau. poss. in gl. iiij. & vide supra interdictum.

Possibile dicitur id quod commodè fieri potest. l. nepos Proculo. & ibi Barto. ff. de verborum significatione.

Possidere naturaliter dicitur quis, eum in re vel eius parte, vel saltem cùm res est in conspectu eius, vt ipsam videat vel parte eius, secundum Azo. in Sum. C. de acq. & reti. poss.

Possidere ciuiliter dicitur quis, cùm nec est in re, nec res in cõspectu eius, sed possessionem solo animo habet, & rem de iure retinet. s. q; talis sit persona in quam cadere possit huiusmodi possessio, vt not. Ioann. Andr. in regula, sine possessione. libr. vj. & alleg. ibi iura, nam laici quandoque de facto possident decimas & spiritualia, vt not. Barth. Brix. xxiiij. q. j. in princip. in gl. magna in fine. Nam aliud est possidere, & aliud legitimè possidere. de restitu. spol. ad decimas. lib. vj.

Possidere clam est absente domino & fructuario excluso clanculo possessionem ingredi, vt dominum possessione priuet.

Possidere vi est violenter possidere.

Possidere precario est rem ad petitiones vel preces meas mihi concessam ad vsum possidere, quãdiu patitur is qui concessit.

Possidere pro indiuiso est aliquam rem ita possidere vt nullam partem in ea habeat ab aliis diuisam, velut nulla sit pars quam possideat separatim siue diui.

Possidere pro herede est ita possidere q; putat se heredem verum cum non sit.

Possidere pro herede is quoque dicitur qui verus est heres. Itẽ procurator heredis, si pro ipso domino possideat, possidere pro herede dicitur. Et ita apparet quempiam tribus modis dici posse pro herede possidere. vt not. gloss. in l. pro herede. ff. de peti. hered.

Possidere pro possessore dicitur ille qui ita possidet, quòd scit se nullam causam iustam possidẽdi habere vt si interrogatus fuerit quare possideat vel quo modo, nullam rationem prætendat, quare possideat, sed respon

respondeat possideo, quia possideo.

Possideri propriè dicuntur immobilia, eo quòd eis pedibus quis insistit, vnde à planta venit ista possessio.

Possidetur autem hoc iure, quod iustè, hoc iustè, quod bene: quod autem male possidetur, alienum est. Male autem possidet, qui male suis vtitur, vel aliena præsumit. ext. de verborum signi. c. ius dictum est.

Post quandoque etiam notat statim post inchoationem, vt l. ij. §. item mutuum. ff. si cer. pet.

Postea, de hac dictione vide per Alex. post Barto. in l. fructus. in fin. ff. solut. matrim. a, significet temporis interuallum. Bar. in l. quoties. §. si quis ita. ff. de here. instit. quantum verò tempus includat, idem in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. ff. ex quibus caus. ma. De natura istius dictionis est denotare lõgum interuallum. glos. est in l. pacta conuenta. ff. de contrahenda emptione.

Posthumus vel posthuma dicuntur qui vel quæ post humationem, id est postquam pater datus est humo nascitur. Impropriè autẽ quilibet dicitur posthumus, qui nascitur post testamentum, secundũ Azo. C. eod. titu. posthumus etiam dicitur nepos, qui post humationem aui natus est, proprio patre superstite, & ille propriè dicitur ne posthumus, quasi nepos posthumus.

Posthumus dicitur octo modis. quinque ponuntur in glos. rub. C. de posthu. hered. instit. Sexto dicitur posthumus, qui post testamentũ conditum arrogatus est, vel qui est legitimatus, secundum Alex. & Ias. in rubr. ff. de liber. & posthum. Septimo, quando testator condito testamento ingreditur monasteriũ, quia si prætermiserit monasterium, rumpitur eius testamentum. authen. si qua mulier. vbi Cy. & alij C. de sacrosanc. eccl. Io. Andr. & Panor. in ca. in præsentia. extrà de proba. Octauo dicitur posthumus qui execto ventre natus seu deductus est, vt dicit Soci. in consil. ccxcvij. per l. quod dicitur. ff. de liber. & posthu. tamen secundum omnes doct. dic quòd posthumus propriè dicitur qui post mortem patris vel aui nascitur, in rub. de lib. & posthum.

Posthumus alienus est qui natus inter suos heredes testatori futurus non est, qualis est nepos, ex emancipato filio conceptus & natus. §. posthumo. instit. de lega.

Posticum est posterior aditus domus. l. si cui. §. sed si ędium. ff. de vsufruct.

In quibusdam exemplaribus est sub l. æquissimum.

Postliminium, vt inquit Festus, à post & limen componi videtur.

tur: nam postliminio, inquit, receptus est is, qui cum extra limina, hoc est, terminos prouinciæ captus fuerat, rursus ad propria reuertitur. Cicero tamen in libro Topicorum ex auctoritate Seruij Sulpitij, in postliminio nihil esse putat nisi post, liminium verò nihil significare, sed tantum nominis esse productionem, vt timus in legitimus, & finitimus, & tullium in meditullium, & subdit: Postliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus, clitellarius equus, equa, quæ fræna recipere solet. Vnde in libris Digestorum titulus est de captiuis & postliminio reuersis.

Postliminium est ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum reducendæ, quam quis per captiuitatẽ vel per seruitutem amisit, moribus & legibus institutum, vt colligitur ff. de capti. & postlim. reuer. l. postliminium. j. respon. Vnde per hoc ius recuperat quis cùm à captiuitate reuertitur, iura quæ amiserat, & ipso reuerso fingit hoc ius ipsum semper in ciuitate fuisse. Vnde breuiter postliminium est ius quo restituitur res vsucapta vel præscripta ab aliquo, alicui quam per captiuitatem amiserat. xvj. q. iij. prima. Dicitur autem à limen, & post, id est, iuxta, quasi iuxta limen domus suæ semper fuisset & possedisset, quia captus ab hostibus & vltra limina nostri imperij deductus, postea infra limina reuertitur. Nã sicut limina sunt in domo, quæ finẽ quendam faciunt, ita & imperij limina veteres voluerunt esse, secundum Azo. C. de capti. & postlim. re. & instit. quib. mod. ius pat. pot. solui. §. dictum autem est post liminium.

Postquam fari poterit, hæc conditio longè vberior est quàm illa cùm fari poterit. l. inter illam. de verb. sig. quod ibi Alci. ita interpretatur conditio, cùm fari poterit, statim cum primum quis potest proloqui adimplea tur, alia verò successiuum aliquod tempus desiderat.

Postulare vel aduocare est aliquẽ desiderium suum vel amici sui coram iudice vel apud eũ qui iurisdictioni præest in iure exponere, vel alterius desiderio contradicere. ff. eod. tit. l. j. §. postulare. & iij. quæst. vij. versic. est autem.

Postulatio est alicuius personæ ad dignitatem vel societatem fraternam canonica facta vocatio, vel personæ ad eligendum petitio, quæ eligi non potest, vel sic secundum Goff. est gratiæ petitio, vt cũ ex gratia petitur aliquem ineligibilem licenter eligi. Et est duplex postulatio. s. solennis, quæ est alicuius inhabilis, aliter quàm propter crimen à superiore ad

bene

beneficium vocatio, & admiſſionis petitio, vt in capit. vnico, de poſtul.prælat.lib. vj. Et hæc confirmata habet vim electionis. Alia non ſolennis eſt petitio facta à ſuperiore, vt tollat obſtaculum aliquod eligendi & ad beneficium acceptandi: illa præſupponit electionem ante vel poſt fieri, vt monachus electus non poteſt conſentire ſine licentia ſui abbatis, & ſic poſtulatio licentiæ ab abbate, non dicitur ſolennis. Ergo poſtulatio ſolùm eſt inuenta propter incapaces, vel illegitimos, vel non ſufficientis ætatis, vel prius beneficiatos. Nam qui capax eſt dignitatis, non debet poſtulari ſed eligi, quare poſtulatio non multum differt ab electione. Et nota ℔. poſtulari debent & non eligi ſextuplices perſonæ. Primò archiepiſcopus ad alium epiſcopatum. de poſtu.præl.bonæ. Secundò epiſcopus ad epiſcopatum vel alium archiepiſcopatū. c.vnanimiter.eo.tit. Tertiò laicus ad dignitates. lxj. diſt. oſius. Quartò clericus in minoribus ordinibus conſtitutus. c.præterea.de æta.& qual. Quintò illegitimè natus. de elec. innotuit. Sextò qui non eſt in ætate legitima conſtitutus. de elect. cùm in cunctis.& c.cùm nobis.

Poteſt neceſſitatem importat interdum. ff. de offic.præſid. l. ſæpè.& l.ſeq.de hoc ff. de iudic.l. non poteſt in reg. beneficium. de reg.iur.lib.vj.

Poteſtas quinque modis accipitur. ff. de verbor.ſig. l. poteſtas. Item poteſtas quandoque capitur in fœminino genere, vt c.fin.de iud. & ſic capitur ſubſtantiuè in abſtracto, & additur ei adiectiuum vt ibi, Florentina poteſtas. Quandoque in maſculino genere, vt c.tua.§. ad vltimum.de homi.& ſic ſumitur concretiuè, ſignificans officialem ciuitatis habentem iuriſdictionem vel poteſtatē primo modo dictam, & ſic iterū additur ſibi pronomen poſſeſſiuum dicendo noſter vel veſter poteſtas. De patria poteſtare, vide ſuprà in ver. patria.

Potius aliquandò ponitur electiuè, non comparatiuè, ff. de negeſt. l. ſi communes. & vide ff. de hered. vel act. vend. l. venditor ex hereditate. Aliquādo ponitur cōparatiuè, extrà de ſponſalib. requiſiuit. & ibi per Hoſtienſem. Aliquando ponitur correctiuè. extrà de teſtamen. cap. primo.

Potorium dicitur vas, quo aqua retinetur ad potandum; nō vas quo aqua datur ad lauandum. Bartol. in l. in argento. §. fin. ff. de auro & arg. leg.

De P ante R & T.

Pragma græcè dicitur latinè cauſa, vnde pragmata negotia dicūtur, inde pragmaticus, id eſt cauſid

causidicus vel actor negotiorū & causarum, secundum Isid. lib. v. & x. q. ij. hoc ius. ca. casellas. §. porrectum. in fin.

Pragmatica sanctio dicitur causa in consistorio principis ventilata coram Proceribus sacri palatij, & est constitutio, quam Imperator consilio procerum statuit seu sanxit. Quandoq; etiam dicitur confirmatio in scriptura facta ab Imperatore cum causę cognitione super contractu permutationis, vt cap. j. de re. perm. in glo. & pragmaticum sacrum principis rescriptum, vt in cap. fundamenta. de electionib. libro sexto.

Pragmaticarij sunt qui scribunt pragmaticas sanctiones, & alio modo dicuntur scriniarij, vel magistri scriniorum, vel scriniorum memoriales, eo quòd ademptam scripturæ sanctionē in scrinio positam custodiebant ad memoriam.

Præ exponitur, id est ante. l. si fideiussor. ff. qui satisd. cog. l. quicunque. & l. mancipia. C. de ser. fug. & c. ij. de offic. leg. lib. vj.

Præbendia est ius percipiendi prouentus in ecclesia collegiata ex actione proueniens, competens alicui, tanquam vni de collegio quod ius ex canonia descendit: non enim debet esse canonicus sine præbenda, vt in capitul. relatum. eodem titul. & procedit ex institutione & officio, quia hoc quòd facit quis officium, debet percipere præbendam & beneficium. Sed canonia quęre suprà in litera C. & in cap. cùm M. Ferrariensis. de constit. in gl. vj. Item præbenda quandoque capitur largè pro iure quod alicui non tanquam de collegio, sed ratione ministerij, officij, paupertatis vel vtilitatis conceditur, vtendo & fruendo in vita sua certis rebus ecclesiæ, vt de redditibus quos canonici recipiunt vel alij. De tali habetur in cap. quia nonnullis. de magi. xvj. quæst. j. possessiones. & §. illud. Et laici maximè nobiles habent tales præbendas, secundum Compost. in c. cum M. Ferrarien. præalleg.

Precarium secundum Azon. eo. ti. in summ. est id quod precibus vtendum conceditur petenti tandiu, quandiu patitur qui concessit secundum Goffre. in sum. eodem titul. est pignus obligatum creditori, & à creditore ipsi creditori concessum vtendum, quandiu patitur & permittit qui concessit, vt est text. in l. prima. de precar. ff. Differt autem precarium à donatione, quia qui donat, sic dat, vt non recipiat illud quod dat, sed qui precarium concedit, sic concedit, vt recipiat quandocunque placebit. Vel precarium est contractus inter dominum & colonum, & est contractus gratuitus, & similis commodato, intantum vt quidam dicant, hos

hos contractus non differre ni si verbis, qui tamen etiam differunt in re. Nam licet in multis conueniant precarium & commodatum, differt tamen precarium à commodato: nam commodatum fit ad certum vsum, nec potest reuocari nisi vsu expleto: precarium verò quandocunque placuerit potest reuocari. Item precarium quandoque dicitur contractus de quinquennio in quinquennium reuocandus. Et si quinquennio elapso sub taciturnitate prætereatur, tunc reuocari intelligitur talis contractus. Dicitur autem precarium, ideò quia est contractus ad preces factus.

Precaria verba sunt hæc, rogo, volo, mando, fido, committo, iubeo autem præceptiuum est. C. communia de leg. ij. in princ. Mando quãdoque est verbum precarium. arg. l. ij. q. v. mandastis. vbi episcopus mandat Papæ. Quandoque tamen mando ponitur præceptiuè, sicut etiam rogo, vt xj. quæst. iij. rogo. Quandoque mandatiuè, vt ff. de neg. gest. l. si ferui mei rogatu, id est mandato susceperis. Item quandoque deprecatiuè, & sic vt frequentius ponitur.

Precaria dicitur donatio ad preces facta vsquè ad mortem recipientis. xij. q. ij. sæpè. xvj. quæst. iij. clerici. Et est contractus ille affinis emphyteusi. Item precariæ dicuntur quædam præstationes seu concessiones vsusfructus ad preces factæ in recompensationem eius proprietatis, quæ datur ecclesiæ, cuius forma habetur. x. q. ij. precariæ.

Præcentores dicuntur cantores qui in choro incipiunt in ecclesia collegiata. in cap. cùm olim de consue. Et dicuntur duo genera cantorum in arte musica, scilicet, præcentor qui vocem in cantando præmittit, & succentor qui subsequenter canendo respondet, & additur concentor, qui consonat prædictis, vt xxj. distinct. cleros. versus fit.

Præceptum, require suprà, Mandatum.

Præcipere aliquando est ante capere. l. ij. de fund. instru. inde legatum per præceptionem, cùm testator vni heredum ait, præcipito rem illam, id est ante partem hereditatis capito, vt no. gl. instit. de legat. §. j.

Præcisè secundum Cardin. in rescriptis tantùm valet sicut absolutè, & sine causæ cognitione, vt de hæret. ca. contra Christianos. libr. vj. & dicit Card. Si ponitur in statuto, operatur vt ipsum non tollatur per sequens statutum, in casu in quo sublatum fuisset, si non apponeretur. Et dat simile de iuramento apposito, in l. si quis, in princ. ff. de lega. iij. Bald. autem dicit, quòd non valeat præcisè, id est sine causæ cognitione, quia sic

rext. esset superfluus. in c. ij. de rescript. vbi ponitur expresse precisè, & etiam sine causæ cognitione. Saluando tamen primum dictum dicitur quòd ille tex. ponitur declaratiuè, vel expositiuè, & pro id est, quod dictum magis placet doctoribus.

Præco est qui apud acta aut in ciuitate publicè proclamat, vel pronuntiat aliquid faciendum pronuntiandúmve, per quem plerunque fiebat edictorum narratio, id est recitatio, & publica in ius vocatio. & citatio alicuius matrimonij vel reiuendendæ nuntiatio & subhastatio.

Præda est quod in bello capitur. l. antepen. ff. de capt. & postlim. reuers. & vide Rayner. in summa de rapt. rubric. de prædonibus.

Prædium dicitur fundus vel ager. Require suprà, Ager.

Prædia stipendiaria sunt quæ militibus pro stipendiis dantur, vt ff. de rei vendic. l. item si verberatum. § ij.

Prædia tributaria, sunt tributa, quæ Romæ reddebantur.

Prædium vrbanum, & prędium rusticum. require ibidem. & etiã actio finium regundorum. & in verb. vrbana.

Prædium dotale est, quando ista duo concurrunt, scilicet, quòd matrimonium cõtractum est, & traditio pretij interuenit, secundum Azon. C. de fund. dotali. in sum.

Prædium Tamiacum secundum Io. & Acc. C. de præd. Tamia. in rubric. fuit prædium, in quo fuerunt cellullæ, vnde tamiacus, id est cellarius, aliàs cellularius: nam tameion græcè cellarium dicitur latinè. Vel aliter erant prædia empta, vt canonem redderent inter cellulas, secundum Azonem, ibidem lib. xj. & eorum coloni dicuntur tamiaci, vel dominici coloni, quia dicta prædia erant Imperatoris.

Secundum Andr. Alcia, erant fundi, qui dispensatori publico præstabant annuos fructus vectigales, quibus ille in domo Imperatoris dispensabat alimenta: nam tamias apud Græcos significat dispensatorem.

Prædones qui sint declarat Vlpianus in l. hostes, de capti. & postlim. reuer. & in l. sed etsi. §. quod autem. de peti. hered.

Præfectus annonæ dicebatur qui de annona, id est de blado curam habebat. Require suprà, Ædilis cerealis.

Præfectus augustalis dicitur præfectus Ægypti, vt ff. de offic. præfec. augustal. l. vnica. & C. eodem titulo. quia Imperator maximus Augustus in Ægypto primo præfecti potestatem introduxit.

Præfectus prætorio ab initio magister equitum creatus est,

cùm dictatores sibi antiquitus magistros militum eligerent, qui principali solicitudini associati summam post dictatores gererent potestatem. Hoc exẽplo principes ad quos gubernaculum reipubl. peruenit, postea elegerunt præfectos prętorio, quibus publicæ disciplinæ emendatio concessa est, quorum auctoritas ita est ampliata, & ideò approbata, vt nec ab eorum sententiis appellari nec in integrum restitutio facilè posset postulari. Et erant quatuor, scilicet præfectus prætorio orientis, prefectus prætorio Africę, cuius sedes est in Carragine, præfectus prætorio Illyrici, & præfectus vrbis. ff. de offic. præfect. pręto. l. vnic. & ibi not.

Præfectus vigilum idē est quod præfectus nocturnus. Horum autem officium erat de nocte facere excubias, præerantque incendiis arcendis, qui etiam cauebant, inquirebant, & puniebant incendiarios, fures, grassatores, effractores, nisi delinquens esset tam famosa persona, vt ad præfectum vrbis deberet mitti puniendā. Poterant etiam iudicare de caplariis: qui in balneis vestimenta custodieda suscipiunt, si aliquid dolo fecerunt: vt ff. de offic. prefec. vig. l. 3. §. cognoscit.

Præfectus vrbi dicebatur cui ab Imperatore concessa erat vrbis administratio, qui ceteris magistratibus ex quacunque causa a vrbe proficiscentibus & recedentibus, in vrbe relictis ius dicebat, & omnes dignitates in ciuitate antecedebat sua dignitate, qui cum ab vrbe progrediebatur, non habuit iurisdictionem, quam prębere tamen potuit in ciuitate. Sed secundum *Azon.* C. eod. titul. etiam extra vrbem intra centesimum milliare habebat iurisdictionem. vide de offic. præfec. vrb. per totum.

Præiudicium est quasi quædam prelatio vel præpositio siue prelocatio vnius rei respectu alterius, nam aliquid præiudicare alteri, est illud illi prefferri. Tamen hoc verbum præiudicare alterius modi constructionem & ampliorem significationem habet quàm hoc verbū præferri. Dicitur enim personaliter, ex propria confessione in iudicio mihi præiudicaui, id est confitēdo mihi ipsi iudicio prejudicium feci. Hic enim præiudicium non significat commodum meum esse factum sed incōmodum, vt sic iudex non sequatur veritatem, sed meā confessionem. Ita dicitur res iudicata veritati facere prejudicium, non vt veritas rei iudicatę prejudicet. i. prępondrat, sed res iudicata veritati prejudicet. igitur prejudicari est alicui aliquid

prępo

præponi.& ſic dicimus rem iudicatam veritati facere præiudicium,id eſt,ei quod præiudicandum eſt,dato quod non ſit verum:nam dato quod ita non ſit ſicut iudicatum eſt, tamen præponitur veritati.

Præiudiciales actiones pro tanto dici poſſunt,q̃ in ipſis tractatur de magno præiudicio, vel quia quæſtioni motæ præiudicant.verbi gratia,agis contra me,& aliquid petis,oppono, tibi quæſtionem ſtatus, dicẽdo, quod tu es filius meus vel ſeruus meus in poteſtate mea cõſtitutus,aut libertus.&ſic de cõſimilibus.

Prælati nomine intelligitur eccleſia & miniſterium prælati, & eccleſia eſt in epiſcopo , & non econuerſo,non tamen nomine prælati ſemper intelligitur eccleſia,vt in cap. edoceri. de reſcrip.in gloſſ.

Præmatura dicuntur poma quæ nondũ venerũt ad maturitatẽ. Luca.libr.vij. Ad præmaturas ſegetũ ieiuna rapinas: Agmina compulimus.& ſic per trãſlationem mors præmatura dicitur,quæ venit ante tempus. Gell.libro 19. Cum ſignificamus coactius quid factum & feſtinãtius, tunc rectius præmaturè idfactum eſſe dicimus. Papinianus libro 45. Dig.tit.de ſtipulationibus.l. liber homo, qui bona fide.Decem, inquit, hodie dari ſpondes? dixi poſſe vel ab eodem die pecuniam peti , nec videri præmaturius agi non finito ſtipulationis die,præmaturius exponẽdum eſt,id eſt feſtinantius, vt apud Gellium.

Præpoſitus poteſt dici quilibet qui aliis præeſt. Vſus tamen obtinuit vt præpoſitus dicatur qui quãdam prioratus curam ſuper alios gerit.extrà de ver. ſignific.c.quanuis.

Præpoſiti labarũ,aliàs laborũ,vel ſecundum aliquos labiorũ,à labiis dicuntur,quia fortè corrigebant eos qui male de principe loquebantur.Dicũtur autẽ prępoſiti labarũ, pro labarorum,ſicut dicitur deum pro deorũ,à labaro ſigno bellico, quod fecit fieri Conſtantinus ex auro & lapidibus pretioſis, inter alia ſigna bellica excellẽtius,& deriuat à labor.Qui ergo talib.faciendis præponebãtur dicebantur præpoſiti. vt ſ. Præpoſiti ſacrorũ ſcriniorũ erãt illi qui præerant ſcriniis imperialibus, qui aliàs dicebantur proximi, eo quod magis principi approximabãt quàm alij. Tria autem erant ſcrinia ſiue camerę de quibus tractatur.C. de præpoſ.ſacr.ſcri.libr.xij. Primum ſcrinium erat camera epiſtolarum:quæ principi mittebantur;vel ab eo mittebantur. Secundũ fuit libellorum conuentualium vel conuentionalium,& cognitionum vel con-

uentionum. Tertium erat dispositionum, vt est regiſtrum: secundum Accur. in rub. eo. tit. & lib. præalleg.

Præpositio in compositione auget. extrà de præbend. c. si pauper clericus. lib. vj. An præpositiones faciant conditionem. dic quòd si regunt accusatiuū, & si adiiciuntur dispositioni de futuro faciunt conditionem, ff. de condit. & demon. l. cum vir. Idem si regunt ablatiuum. ff. de manum. testam. l. si fuerit. Idem si regunt vtrunq; casum. quando dies legat. cedit. l. nec semel. §. si in habitatione. & de condi. & demonstr. l. solemus.

Prærogatiua, id est aliquod priuilegium. de quo infrà dicetur.

Presbyter græcè interpretatur senior latinè, & est nomen dignitatis, non ætatis tantum, licet alibi dicatur nomen ętatis. xciij. dist. legimus. Nam propter honorem & dignitatem, quam accepit, presbyter nominatur. xxj. distinct. cleros. post medium.

Præscriptio secundum Gof C. eodem titul. est quoddam ius ex tempore substantiam capiens. id est, firmitatem, & habet locum in rebus immobilibus. Et hæc definitio impugnatur ab aliis, nam ex præscriptione nō competit ius, sed exceptio. Vnde sic definitur, Præscriptio est exceptio rei ex tēpore substantiam capiens, quæ definitio etiam ab aliis impugnatur, quia præscriptio non capit substantiam ex tempore, sed ex auctoritate legum. Ideò præscriptio ab aliis sic definitur. Est exceptio ex tempore congruens, ab auctoritate legum vim capiens, negligentibus pœnam infligens, & finem litibus imponens, quæ omnino magis videtur completa. Inducit autē præscriptionem bona fides, iustus titulus, & continua possessio, & sine rei vitio, scilicet quādo res est præscriptibilis, secundum Goffred. Et nota bonam gloss. vltim. in cap. illud. de præscript. vbi habes quot modis fiat interruptio præscriptionis naturaliter & ciuiliter. vnde habemus dormitionem, perpetuationem, & interruptionem præscriptionis. Et requiruntur sex ad præscriptionē, si valere debet. s. titulus, possessio, bona fides, res præscribenda, persona præscribens, & persona contra quā præscribitur, inter quę possessio & bona fides sunt maximè substantialia, vt not. in c. illud. præalle. Et sunt 31. casus in quibus non currit præscriptio, quos habes in gloss. final. cap. cùm non liceat. de præscrip. vide etiam glo. summæ. xxvj. quæst. iij. de vsucap. & præscrip. Item præscriptio est longi temporis continuata possessio inter præsentes x. annorum, inter absentes xx. annorum

norum. Alia est præscriptio longissimi temporis, scilicet xxx. vel xl. annorum, & illa dicitur longissimi temporis. Vnde cùm aliquis rem aliquã tanto tempore possederit ipsam possessionis diuturnitate, & temporis continuatione præscribit, & actorem remouet, siue per vim, siue aliter sine titulo nactus est possessionem, vel alio quocunque iniusto principio: & qui possint præscribere, & qui non, & etiam quæ res non possint præscribi, not. in c. cùm non liceat. eod. tit.

Præscriptio interdũ ponitur pro exceptione, vt in l. qui agnitis. de exceptio.

Præscriptis verbis actio quæ dicatur, require suprà, actio præscriptis verbis.

Præses is dicitur qui prouinciam armis tuetur, ne decisat atq; rebellet à dominio illius cui est subiecta. Sed quemadmodũ Vlp. in tit. de offic. præsidis ait, ad illũ pertinet potissimum, vt pacata & quieta sit prouincia quã regit: sic euãgelista Pilatũ Iudææ præsidem appellat, sub quo Christus passus est.

Præsentes dicuntur, qui in eadem sunt prouincia. l. fin. C. de præscrip. xxx. annorum.

Præsentes dici possunt existentes in diuersis locis, dummodo se exaudiant. Bart. in l. j. in princ. ff. de verb. obli.

Præsentes aliis quoque modis dicuntur, vt nota. in l. præsens. l. seq. ff. de procur. & per Iaſ. in §. rursus. in princ. inst. de actio. Præsertim ponitur aliquando in iure pro maximè, vt ca. ex literis. ij. de homic. Aliquando pro tantùm, vt ibidem in glo.

Præses est nomen generale ad omnes Proconsules & legatos Cæsaris, & omnium prouinciarum, siue moderatores, vt ff. de offic. præsid. l. j.

Præses prouinciæ dicitur qui in prouinciis post principem summam gerebat potestatẽ. Nam regna redacta erant in prouinciis, quarum rectores dicebantur præsides: & sic propriè capitur, siue strictè, sed generaliter sumitur, vt suprà.

Præstigium est quod præstringit aciem oculorũ, scilicet obumbratio quædam, videlicet cùm videtur alicui se aliud videre, quàm videt, vt in incantationibus. Dicebantur autẽ præstigia captiones verborũ, quibus obumbrantur delicta, & ideò dicebantur præstigia versuti iuris, vt suprà, Ius versutũ. Hæc Azo C. ad l. Iul. de adulte. & de hoc xxj. quæst. nec mirum. post primam, columnam, vbi dicitur de Magorum præstigiis, quæ non sunt vera, sed fantastica esse probantur: & præstigium dicitur inuenisse Mercurius, vt ibidem tex.

Præsumptio secundũ Spec. eo. tit. est argumentũ ad credendum

vnum factum, surgens ex probatione alterius, vt ex coexistentia vel complacentia personarum suspectarum præsumitur coitus, cap. literis. eodẽ tit. vbi solus cum sola, nudus cum nuda in eodem lecto, ex præsumptione violenta comprobantur copulari carnaliter, Sed secundum Gof. diffinitur sic, est alicuius facti dubij aliquoties plena, aliquoties semi plena inuestigatio seu probatio. Item præsumptio est quoddam medium intellectuale veritatis eliciendæ ex circunstantiis insurgens, exemplum pone in c. ex studiis. eodem titu. Illa tamen probatio non infert necessario, quia aliter potest se res habere, nisi sit præsumptio iuris & de iure. Vnde sunt tres species præsumptionis. Vna est temeraria quæ consurgit à malis hominibus, & ex causis pluribus, aliàs puerilibus & suspitionibus leuibus; & hæc repellitur & reprobabilis est. vt 2. quæst. j. c. j. vj. q. j. oues. de senten. excommunic. inquisitioni. Alia est probabilis siue verisimilis, quæ consurgit ex multis causis & suspicionibus, & hæc admittitur ad probationem semiplenam, vt de præsumptio. in multis capitulis, & in cap. solicitè, de restit. spol. Vnde coadiuuat ad probationem si sint alia coadminicula. c. à nobis. qui [illegible] vbi gloss. admittitur etiam ad purgationem indicendam. c. si quis. de purgat. cano. xij. q. iiij. presbyter. Tertia est violenta, quæ ad pronuntiandũ vel condemnandum sufficiens deputatur. xxxij. q. dixit dominus. ff. de his, qui sui, vel alien. iur. sunt. l. filiũ. & c. literis. de præsumptio. Diffinitiones præsumptionum vide plenè in c. is qui. de sponsa. in gloss. ij. vbi de quintuplici præsumptione. Et vide nota. par Ioan. Theuto. 50. distinctio. c. ferrum. vbi de diuersis præsumptionibus. Nam præsumptio violenta subdiuiditur, quia alia iuris, alia iuris & de iure. Iuris est, cùm ius præsumit aliquid, sed non statuit super præsumpto, & illa recipit contrariam probationem. xxxv. quæst. iij. extraordinaria. xxvij. quæstio. j. nec aliqua. Iuris & de iure est, cùm ius fingit & statuit de ficto, contra quam fictionem non admittitur contraria probatio. capit. ad id, & capitul. is qui. de spon. & de condi. appos. capit. per tuas. vbi vide concor. multas. Et qualiter ius fingit, vide Goffred. in Sum. eodem titulo. Nam differunt præsumptio & fictio iuris, de quo suprà, fictio. Et vna præsumptio tollit aliã. capitulo cùm inter R. de elect. vide glossam optimam. in l. nõ est verisimile. ff. quod met. caus. Et not. Doct. regulam,

quod

quod præſumptiõ communis transfert in alium onus probandi.l.generaliter.§. ſi peritũ, verſic.ſed cum ex præſumptione.ff.de fideicom.liber. Item præſumptio ex neceſſitudine ſanguinis vincit omnes alias præſumptiones, vt eſt gloſſ.in c.fin.de teſt.vt ſi lego Ludouico,& ſunt duo eiuſdem nominis proprij,& cognominis,præſumptiõ pro illo qui mihi neceſſitudine cõiũgitur. Et quia præſumptio ſurgit ex qualitatibus,ſciendum quod quædã ſunt qualitates intrinſecæ, & naturaliter homini inhærẽtes. Et harum quædam adherent animæ,& quædam corpori,exẽplum de primis,vt bonitas,malitia, & in dubio præſumitur ad bonam partem, quia naturaliter naſcitur ſine malitia. c. ad menſam.xj.q.3.& talis præſumptiõ transfert onus probãdi in aduerſarium, & ſic intelligitur.c.vnicum de ſcruti. niſi ſemel eſſet conuictus de malitia,talis enim ſemper malus præſumitur.2.q.v. per totum. &c.ſemel.de regu.iu.lib.ſexto, vel ſi eſſet infamatus, ſic enim ad eum transfertur onus probandi.De ſecundis, vt ſanitas, infirmitas, & iterum in dubio præſumitur in melius, & negans probabit,vt l.nec codicillos.C.de codi. niſi quis fuiſſet infirmus infirmitate aliqua deſui natura perpetua, vt epileptia vel apoplexia.c.cum inter. de elec.vel vbi dubitaretur de perpetuitate infirmitatis, vt in furioſo, ideo qui allegat cõtrariũ,debet probare.iij.q. ix.indicas.Similiter ſi negetur quis legitimus,probet negans, cap. tranſmiſſa.qui fil.ſint leg. Secundo aliquæ ſunt qualitates extrinſecæ,& accidẽtales,vt eſſe diuite.Iuriſcõſultũ, muſicũ mediũ,choraulem,&c.quæ nõ naturaliter adueniunt,nam natura nõ facit artẽ,ſed bene præparat, ſecundum Bal. Et in ius onus probãdi incũbit cuicũq; allegãti,ad fundandam intentionẽ ſuã,ſiue affirmatiuè,ſiue negatiuè alleget,maximè cum pars aduerſa fundauit intentionem ſuam,non tamen ſemper ſuccũbit nõ potens probare,ſic quod aliter propter iſtius probationẽ non admittatur ad intentum ſuum,nã adhuc iudex ex officio poteſt illũ refutare, ſi ſibi conſtiterit eum indignũ, & hoc in cauſa in qua vltra allegationes partium iudex põt impartiri officium ſuum,ſecus vbi hoc non poſſet niſi peritus. Præterquandoque capitur excluſiuè,quãdoque incluſiuè, vide c.literas.in fi.de præſum.etiam vide Inno.in c.dudũ.2.de elec. & in clem.j.de ſum.Tri.& fi.eatho.per glo.& Archid.in cano. Ebron.xiij.q.ij. Item Bar.in l. 1.in fi.ff.de pigno.actio.& per alios in l.actione.C.de tranſa.

& in regula peccatum. de re. iu. lib. vj. Stat enim ineluſiuè, & augmentatiuè, quãdo cadit inter res pẽnitus ſeparatas, vt dicẽdo, Lego tibi omnes vineas meas præter domum. Sed ſtat excluſiuè, quando cadit inter dictiones ſignificantes res ſub ſe inuicem cõtentas, vt lego tibi omnes libros meos præter Saliceros ambos, Richard. & Bar. vide de hoc Albericum in alphabeto ſuo. & no. in l. medico. §. vxori. ff. de annu. lega. Item excluſiuè non exceptiuè ponitur pro ſine, vt ibi præter ſpem, id eſt ſine ſpe, & ſic dicitur, dilatio danda eſt illi qui præter ſpem trahitur ad alienum iudicem. l. ſi quando. C. de dilat. ibi enim non ponitur exceptiuè, nec excluſiuè, quia oratio illa non patitur, ſi tantum ponit excluſiuè, & ſic de aliis.

Præterire eſt cum teſtator omittit aliquem, qui ſuus heres eſt eo non inſtituto, nec exhere-dato, vt habuiſtis ſupra, de heredibus.

Præteritio dicitur talis omiſſio, ſecundum *Azo.* in Sum. C. de præt. eri. vel exhere. inſtitu. de here. quæ ab. inteſta. defe. §. eadem. vt ſupra.

Prætexta eſt genus veſtis, qua nobiliores ciues Romani vti ſolebant §. iniuria. inſtit. de iniur. & vide l. 2. §. fin. & ibi glo. ff. de libe. exhib.

Prætor eſt qui in vrbe Romana iudicio ſenatus ad diſceptandum dubios actus, & cauſas ordinabatur. Et erat eius officiũ annuum, quia ſolo anno durabat. Et antequã à populo Romano ad principem translata fuiſſet poteſtas, vel antequam Romana poteſtas ſub Imperatore veniret, habuit poteſtatẽ plenã faciẽdi ius, ſtatuta, & edicta, cuius edicta, iuris honorarij nomine cẽſentur, quia qui honores gerunt, id eſt magiſtratus, auctoritatẽ huic iuri dederunt, vt C. de offic. præt. li. i. & inſti. de iu. nat. gen. & ciui. §. prætorum edicta.

Prętor fideicommiſſarius dicebatur ille qui de fideicommiſſis relictis cognoſcebat, & ius dicebat, & reddebat dicens ius dabo. ff. de orig. iu. l. neceſſarium.

Prætor peregrinus dicebatur ille qui inter peregrinos, qui in ciuitate affluebant, vel confluebant ius reddebat.

Prętor vrbanus dicebatur qui cũ conſules ad bella finitimavocarentur ius neceſſarium in ciuitate reddebat. ff. de ori. iuris. l. 2. præal.

Prætorium, nõ ſolum eſt domus vbi prætor habitat, vel vbi ius reddit, ſed etiam regum, principum, & ſummorum magiſtratuum. Vnde nauis prætoria, & cohors prætoria, & porta prætoria, id eſt, ad regem vel principem pertinens. Signi. ficat etiam prætorium villam,

in agro magnificè extructam, in qua significatione accipitur apud Iuuenal. Criminibus decens hortos prætoria, mensas. Marti. *Ad* lapidem Torquatus habet prætoria, quartum. Sueton. in Caligula. *In* extructionibus, inquit, prætoriorum atque villarũ omni post habitatione nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod effici posse negabatur. Nerat. lib. 8. titu. de fer. ru. pręd. l. rusti. præd. Vel cloacam, inquit, habere licere per vicini domum, vel prætorium, vel protectum habere licere. Vlp. de ver. signifi. l. vrbana. *Sed* & si forte stabula sunt vel alia meritoria in villis, & in vicinis, vel si prætoria voluptati tantum deseruientia, quia vrbanum prædium, non locus facit, sed materia. Et quomodo vtrobique prætorium pro ædificio in agro ponitur. Nebr.

Prætorii est locus in quo ius exmore redditur, etiam dicitur locus in quo quis præfecturã exercet cum suis officialibus, & causam tractare solet. Item est domus præsidi prouinciæ assignata, & locus deputatus iudicibus ad cognoscendum & deputandum, vel ad sententiandum de causis.

Prætorium quoque sumitur pro ornatiore domo, in qua pater familias rure habitat. l. vrbana prædia. de ver. sig. vbi Alcia.

Prætorium pignus dicitur illud, quod alicui datur à iudice, vide supra pignus.

Præuaricatores sunt qui vera crimina fraudulenter occultãt, dicitur autẽ præuaricator quasi varicator, à varia cerratione: quia aduersam partẽ adiuuat prodita sua causa propria, dum huic instat corpore ex vna parte, & illi mente, & corde ex altera parte, vt ff. de pũa. per totũ.

Pridie cum accusatiuo & cum genitiuo construitur, nam, vt ait priscian. temporalia, & localia aduerbia in prępositiones trãsferuntur, vt pride calendas, & pridie calendarum. Vlp. lib. 24. tit. solut. matr. l. fructus. Si mulier, inquit, pridie vindemias dotem dederit. Idem tit. de testamentis. l. qua ætate. Si testamentum, inquit, pridie calendarum fecerit. Nebr.

Primates propriè loquendo sunt patriarchę. dist. xcix. c. 1. & 2. Etiam ponitur primas, archiepiscopo. c. sane. de fo. cõpe. Nã nõ est differẽtia inter primatẽ & archiepiscopũ, quãtũ ad effectum, vt in c. duo. de off. ord. nam ius canonicum nõ curat de nominib. c. petitio. de pcu. dist. xxj. cleros. & ca. prece. vbi est diuisio nominum, cum dicitur archiprimates, siue primates, siue patriarchæ.

Primates regulariter dicũtur qui primi sunt in ciuitate.

Primates officiorum sunt qui officiis præsunt.

Primiserius dicitur ille qui primo loco scriptus est in matricula notariorũ, & primũ locũ obtinet, secundũ leges, vt C. de primi. lib. 12. in rub. Sed secundum canones est nomen dignitatis, quæ subest archidiacono, vt c. vnic. de offi. primi. Dicitur enim primus in cantu vel choro, qui in aliquibus ecclesiis dicitur cantor siue succentor.

Primipili in bello dicebatur, qui quatuor centuriis, hoc est, qui quadringentis militibus præerat. Martia. Grata pudens meriti tulerit cum præmia pili. Modest. lib. 27. ti. de excusatio. l. non solum. Qui primipilum, inquit, expleuit, & ibidem. Qui ad caligas militias & reliquas militauerunt, & in eodem titulo, atque eodem autore. l. sed & primipilarij, inquit, ex constitutionibus imperialibus vocationem habent. Appellatur & idem primipilaris, vt de lega. 3. l. paterfilium. Iulius, inquit, Agrippa primipilaris. Iustinianus lib. duodecimo Codicis, de primipilo & dignitate, & commodis primipilatus non nihil differuit.

Primipilarij dicuntur primi administrantes, qui, scilicet primo actionem sui officij administrant, Vel secundum Hug. qui primum pilũ, id est telum vel hastam portant, & vtroque modo accipitur, secundum Accur. C. de primipil. in rub. lib. xij.

Verius est primipillum appellatum fuisse centurionem decimę legionis, vt tradit T. Liuius li. vj. ab vrbe cond. nam decima legio erat aliis nobilior, vt non mirum sit, si primipilo quoq; concederetur militaris annona, per capita militum diuidẽda, quod ex Græco iuris interprete Alcia. noster docuit.

Primitiæ sunt primę partes fructuum Deo offerendæ. Hinc est quod sacerdos primam missam cantando dicitur celebrare primitias.

Primogenitum vocat scriptura, non quem fratres sequuntur, sed qui primo natus fuit. de ver. sig. cap. Ioseph.

Princeps quis dicatur, habetur Isa. 11. ibi Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, interdum dicitur angelus, Iosue 9. Ego sum princeps exercitus, &c. Interdũ Papa princeps appellatur. de conse. dist. 1. corpora. Interdum episcopus. de ma. & obe. si quis. vel alius iudex ecclesiasticus. 18. q. 4. definiuit, in fin. Item dicitur Imperator, de re iu. ad apostolicæ. in princip. lib. vj. Et appellatione principis intelligitur Rex clementi. vnica de baptis. vbi bona glossa. & in vsibus feudo. secundum Bal. Item princeps dicitur diabolus, vt Luc. 11. ca. in principe dæmoniorũ eicis dæmonia, simile xxiiij. q. viij. §. ecce. ver. sed notandum, ibi

venit

venit princeps. *Io.14. Item* dicitur quilibet ſecularis dominus: vt xxxiij.q.v. princeps. *Item* dicitur principalis pars in quolibet iudicio, vt ff. de for. compet. l. prima. §. in hoc iudicio. *Etiã* princeps dicitur quilibet prælatus eccleſiæ, vt diſtinct. xxxv. cap. eccleſiæ principes. & c. Corpora. præalleg.

Principium rei dicitur à parte ſuperiori. inferior autem pars, ad quam deſcendit curſus aquæ dicitur finis, argu. l. j. in fine. ff. de aqua plu. arcend. Bar. in l. ij. in fine. ff. de fur.

Principia, in caſtris, dicebantur, in quibus principes caſtra metabantur: nam vt inquit Varro de lingua Latina, milites haſtati dicti ſunt qui primi haſtis pugnabant, pilani qui pilis: principes qui principio gladiis. Inde principalis porta caſtrorum dicitur, vt inquit Feſt⁹, quòd in eo loco eſt, in quo principes ordines tendunt id eſt tentoria figunt, & principalia in caſtris: inde dicta, vt apud Trogum lib. xx. Si principalia caſtrorũ cerneres, ſenatum te alicuius reipub. priſcæ videre diceres. Sunt itaque principia in acie, vbi cõſiſtunt milites cognominati principes. Liuius lib. 8. ab vrbe cond. Principes Latinorũ proturbant clamore ſublato. Valer. de diſcip. milit. Ad principia, inquit, per omne tempus adeſſe. Teren. in Eunuc. Tu hoſce inſtrue, hic ego ero poſt principia. Martia. lib. 49. de re milit. l. officium. Officium, inquit, tribunorum eſt principiis frequenter intereſſe. Accur. principiis exponit, cùm milites aſſumuntur, vel cum rixa aliqua naſcitur. Sed nihil mirũ eſt, reconditos ſenſus ignoraſſe, qui conſueuit in manifeſtis cæcutire. Nebr.

Principia appellat lex, & tabernacula principum militiæ. l. officium. in fi. de re milit.

Priuati dicuntur propriè qui nõ ſunt conſtituti in aliqua dignitate. 24. q. 1. qui cõtra. Itẽ dicuntur omnes exempti à iure communi, ſiue ſit collegium, ſiue aliqua ſpecialis perſona, vij. q. prima. petiſti. & diſtinct. tertia priuilegia.

Priuata delicta dicuntur quæ ciuiliter tractantur, vt ſi mihi furatus ſis decem, & ego vt reha beam ago, non vt corporaliter puniaris, ſed publica delicta ſunt, quorũ perſecutio eſt permiſſa cuilibet de populo, quale eſt crimen læſæ maieſtatis, vel accuſatio de ſuſpecto tutore & curatore, in quibus omnes accuſare poſſunt.

Priuata perſona, eſt perſona carens functione publica, vide ſuprà, perſona.

Priuatum ius eſt illud quod principaliter ad ſingulorum vtilitatem pertinet, vt in pactis, & conuentionibus ſingularium

per

perſonarum, quod require ſuprà, *Ius publicum*.

Priuignus dicitur qui ex marito mulieris natus eſt antequam fuiſſet maritus eius, & econtra.

Priuigna dicitur propriè filia vxoris ab alio viro priori genita, vel econuerſo, filia mariti ex alia vxore prædefuncta.

Priuilegium eſt principis beneficium contra ius commune indultum. Non enim eſt priuilegium niſi aliquid indulgeat ſpeciale. cap. *Abbate*. de verbo. ſignific. & c. in his. de priuile. & dicitur quaſi priuans legem, vel eſt lex priuata, id eſt vnius ante alios honor vel dignitas, aut immunitas (quæ ſibi conuenit) eorum quæ aliis incumbunt, vel quæ de iure cõmuni allegantur. *Dicuntur* ergo priuilegia priuatorũ leges, id eſt à iure communi exceptorũ, vt in c. priuilegia. diſt. iij. *Et* priuilegium eſt duplex, perſonale, & reale. c. mandata. de præſump. Perſonale extinguitur cũ perſona, imo quãdoque ante perſonam extinguitur, vt cum eo male aburitur, & ſequitur perſonam, & hoc verum de cõceſſo indeterminatè, quia cum determinatione loci vel temporis conceſſum non ſequitur perſonam extra locum, vt eſt priuilegium vſus palij. cap. ex tuarum. de aucto. & vſu palij. *Etiam* extincta re extinguitur priuilegium reale, xvj. q. vij. & hoc diximus in ca. abbatem. in fin. de verbo. ſign. & gloſ. in regula, priuilegium. de regul. iur. libr. vj. Item priuilegium perditur propter ſex, vt in gloſ. vnica. in fin. in ca. renouantes. diſt. 22. & eſt duplex priuilegium, ſcilicet generale & ſpeciale. Generale eſt quod commodi corpori vel collegio conceditur, vt in cap. cum & plantare. eo. tit. vel vniuerſitati. 17. q. iiij. ſi quis ſuadente. *Et* quod conceſſum eſt fratribus & eccleſiis circa contractus vel quaſi & circa iudicia. Item quod conceſſum eſt mulieribus circa fideiuſſores. Speciale eſt quod perſonæ conceditur, & illud extinguitur cum perſona. 7. q. 1. petiſti, & regula, priuilegia, &c. Neb.

Priuilegiatus, is appellatur cui priuilegiũ aliquod eſt conceſſum, qui ab indoctis priuilegiatus dicitur: pari errore illi quod pro beneficiario, vocant beneficiatũ: nam beneficiarius & priuilegiarius, ea figura dicuntur, qua donatarius, legatarius, teſtamentarius, depoſitarius. Vnde milites beneficiarij dicti, qui vacabant officio. Feſtus, Vegetius, & Cæſar belli Gallici vltimo commẽtario. Vlpian. libr. 42. de priui. cred. l. ſi vẽtri. Quorũ pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit. *Et* ſtatim bis ponit creditores priuilegiarios. Idem libr. 2. de pact. l. reſcriptũ. An priui

legia

legiariis, inquit, absentibus hęc pactio noceat. Idem Vlpi. libr. xiiij. tit. quod cum eo qui in aliena potestate. l. sed an hic. Re ctè, inquit, dicetur occupantis meliorem esse conditionem, nisi quis priuilegiarius veniat. Sed neque priuilegium dicitur quod prinet legem, vt isti putant, sed quod sit lex priuata, hoc est propria alicui in illius fauorem concessa.

Priuilegiarius dicitur, cui priuilegium indultum est. l. si ventri. de priui. credi.

Pro, & propter, differũt, nã aliud est soluere pro debitoribus, aliud propter debitores, not. in l. dominus Stricho. ff. de pec. le. item pro, significat causam finalem, propter verò causam impulsiuam, vt d. l. dominus.

Proastia appellantur suburbana, quæ pulcherrimè constita à domino, nõ tam vtilitatis, quàm voluptatis causa habentur. Meminit huius dictionis Iustinia. in auth. de alie. & emphy. §. j. licet corruptè impressum sit pro austia pro proastia.

Proauus dicitur pater aui vel auiæ, & proauia, mater aui vel auiæ. l. Iurisconsul. §. tertio gradu. de grad. & affinit.

Probatæ castitatis dicitur qui nõ manifestè apparet incõtinẽs. c. à multis. de ætate & qualitate.

Probatio secundum *Azo.* est rei dubiæ per argumenta ostẽsio, sed hæc diffinitio secundum Gof. locũ solum habet in his, quæ probantur pro instantia disputationis, non autem in iudicio, vbi probatio fit per testes & instrumenta, plerunque per indicia & præsumptiones. Vel probatio est rei dubiæ in iudicio legitimè facta declaratio. Et nota quod probatio fit multipliciter. Primò per aspectum, vt in notorio quod probatur per facti euidentiam. c. euidentiam. de accu. ca. proposuisti. de probat. ff. de ventr. inspic. l. j. in princi. xvj. q. iij. inter memoratos. Item inętate, vt l. minor. ff. de mino. Secundò fit per testes plures, vel etiam per vnum cũ aliis præsumptionibus vehemẽtibus. Tertiò per instrumenta. Quartò per confessionem. Et hi quatuor modi ponuntur in c. cũ ad sedẽ. de resti. spo. Quintò fit per scripturã antiquorũ librorũ. c. cũ causam. de proba. Sextò per violẽtã præsumptionẽ. xxxij. q. j. dixit dñs. Septimò per famã cũ aliis præsumptionib⁹. c. tertio loco. de prob. eoti. Octauò p iuramẽtũ. Et nota soli sacramento creditur, quãdo de conscięntia alicuius quæritur siue dubitatur. de sent. ex cõ. si verò alicuis. Itẽ probat. in testibus & fide tabularum constat. ca. forus. de verb. sign. vide Gof. eo. ti. §. species ꝓbationũ.

Probatoria vel probatoriæ officiorũ sunt documẽta ad probãdũ aliquẽ esse priuilegiatũ ad offic

officiū aliquod auctoritate imperiali, vt potest colligi. C. de diuer. offi. j. probatorias. li. xij.

Proconsul dicitur iudex ordinarius, & est à populo cōstitutus, nō à principe delegatus nec ab alio, sed ante imperatoriā maiestatē creatus, cuius officium erat in prouinciis dirigi. ſ. in regno tributariis, vt per eum prouinciales sua negotia expedirēt. Hic verò pluribus nō potest vti fascibus quàm sex, & in prouincia ad eū pertinebat, vt ad quoscūque magistratus respiceret. ff. de offic. proconſ. l. proconsules.

Proconsulis legatus est cui proconsul prouinciam ingressus mandat iurisdictionem.

Procurator Cæsaris, erat qui res Imperatoris procurabat. Refert Cornelius Tacitus, quod Claudius Cæsar procuratoribus suis omne ius tradidit, paremque vim in rebus peragendis esse voluit, ac si ipse statuisset, atque vt simpliciter loquamur, Vlpiano lib. iij. digest. l. j. in princip. ff. de procurat. auctore, procurator est, qui aliena negocia mandato domini administrat, sed de officio procuratoris Cæsaris titul. est in primo digesto. libr. vbi Vlpian. ait, quę acta & gesta sunt à procuratore Cæsaris, ac ab eo cōprobari, ac si à Cæsare gesta essent. Ant. Neb.

Procurator est qui aliena negotia mandato sibi à domino facto gerenda gratuitè suscipit plura vel vnum. ff. de nego. gest. l. iij. §. negotia. & ff. vi bonor. rap. l. ij. §. quod ait, hæc definitio melius probatur in l. j. in princip. ff. de procurat. Et dicitur gratuitè, quia si interuenit merces, non est procurator, sed locator operarū. Dicitur mādato domini, ad excludēdū tutorē, curatorē, collegia & prælatos ecclesiarum, qui procuratores cōstituere nō possunt, sed syndicū, vel actorē. Et quę sit differētia inter procuratorē & syndicū, actorē, & vicedominum, notatur de syndi. c. j. de offic. ordi. cū vos. Et cōstituitur de mādato generali vel speciali. ff. eod. ti. l. j. & ff. man. l. si remunerādi. §. j. Vel sic. Procurator dicitur is qui in iudicio vel extra mandato domini negotia administrat agendo vel defendendo. l. j. §. j. ff. de procurat. inter quē & aduocatū hæc est differētia quia procurator causam absentis tractat, aduocatus verò causam præsentis, vterque tamē postulare dicitur, vel secūdū cano. Omnis administrator ritè dicitur seu vocatur procurator. j. q. iij. saluator. Nā procurator est nomē generale ad quēlibet administratorē per sequentia quæ tradūtur in cōstitutione, restringitur ad id de quo agitur. Oportet eriā officiū procuratoris esse gratuitū, quia si quid

si quid recepit, facit contra [illegible] constitutus ad agendū, censetur etiā constitutus ad defendendum. vt l. mutus §. pœna. ff. de procur. Et hoc verum est in procuratore actoris, secus in procuratore rei, qui licet sit cōstitutus ad defendēdum, nō tamen ad agendū. Et dicit idē quod de hoc est casꝰ vnicꝰ in c. cōstitutis. de procu. legistis penitus incognitus, & etiā nōnullis canonistis, & dicit esse mirabilē tex. bene menti tenēdum.

Procurator Cęsaris est qui ex mādato Cæsaris causas, & negotia agit. Et quæcūque acta aut gesta sunt à procuratore Cæsaris sic à Cæsare comprobātur, atque si ita à Cæsare gesta essent. Et sicut ad procuratorem Cæsaris tantum rerum pertinet administratio, ita ad iuridicum Alexandrię iuris tantum, & non rerum spectat solicitudo, vt ff. de offi. procur. Cæs. l. j.

Procuratorium & mandatum differunt, sicut etiam est differentia inter literas procuratorias & literas de rato, de hoc vide de relig. do. ca. cūm dilectus. in glo. j. de offi. deleg. c. coram. Et nota procuratoriū mandatum debet fieri legaliter, ad quod quatuor exiguntur. Primum vt dirigatur aduersario, cui etiā mādati reuocatio est insinuanda, vel saltē iudici, cui fides est facienda. Secundū vt contineat nomina instituentis & instituti. Tertium nomen iudicis, coram

tam quo procurator debet experiri. Quarū causam in qua dum coram iudice eodem plures causas habet instituens, quod à notariis bene est notandum.

Prodigium quod est, notatur. ff. de sta. ho. l. non sunt liberi. C. de posthu. hered insti. l. 3. & l. ostentum. ff. de verb. sig.

Prodigum neutri generis est cibus qui intra proximos dies prodigetur, id est consumatur. & ipsis prodigis cùm interdicitur eis bonorum administratio, plerunq; à fisco præstatur. vt ff. de offi. præsi. l. plebis scito. Et Accur. in gl. 3. l. quęcūque. pro reliquis prodigorum. C. de fide instru. lib. x.

Prodigus est qui neq; tēpus, neque finē expensarū aduertit, neque modum. ff. de cu. fu. l. j. sed bona sua dilapidando, & dissipando profundit, cui interdicitur bonorum administratio à iudice per legem xij. tab. vel aliàs à lege, vt quia in l. Iul. maiesta. cōmisit, vt C. ad l. Iul. maiest. l. fina.

Prodigus dicitur ille qui in se tātum prodigalitatem exercet, & in se delinquit, gl. sing. secūdum Bal. in l. j. §. Exigit. ff. de bon. posse. contra tab. ex quo deprehēditur q̄ quis sit prodigus. Bar. in l. qui habet. in prin. de tut. & in l. is qui. §. j. ff. de tu. & curato.

Prodigus famæ suæ dicitur quis quando non curat de infamia, turpiter viuendo, talis negligēs famam suam crudelis est. c. nolo. xij. q. j. Panor. in c. pręlatorum. in ij. not. de accu.

Proditor est ille, qui secreta sibi cōmissa reuelat. de pœn. & remis. omnis vtriusq; Et de multiplici specie proditorum, not. in c. clericus. xlvj. distin.

Profectitia dos quæ dicatur, explicat diffusissimè Vlpian. in l. profectitia. de iur. dot.

Profectitium peculium, vide peculium profectitium.

Profiteri iudicium, est vltro sese cōsortesque criminis deferre, auctor Bud. in l. j. ad l. Cornel. de sicar.

Progener, est maritus neptis.

Prognatus est qui vocatur abnepos, quasi procul à me natus, quia in quarto gradu.

Iustinianus verò in §. 2. Insti. de hered. quæ ab intesta. vsus est prognatus, pro suo simplici quod est nat⁹: videturque hoc verbum ad omnes descendentes exceptis filiis pertinere, quasi porro seu procul natos, sicuti & versa vice progenitores pro quibuscunque ascēdentib. accipiuntur.

Programma secūdum quosdam dicitur præcedens scriptura, quę per plures prouincias siue loca destinatur. Sed secundum Azo. in Sum. C Cōmi. epist. procuram. scriptura publicè proposita, vt ibi dicitur in §. mutationes.

tationes.

Programma (inquit Alcia. li. præter. j. in hac ipsa dictione) græca vox est, significatque in iure quod latinè appellat Vlpia. proscriptionē. ti. de inst. actio. capitur & pro edicto, vt in vita Auidij Cassij Imperatoris legitur.

Proheres est qui putat se heredē esse cum non sit. l. proherede. ff. de petit. hered.

Proiectum, dicitur, quoddam genus ædificij, quod nulla columna imposita, ita ædibus appendet, vel mœnibus, vt terrā non tangat. Et alio modo dicitur appendix.

Proles propriè ea dicitur, quę est exiustis nuptiis, in authent. de nup. in prin.

Prolytæ, Iustiniano auctore, in proœmio Digestorum, illi dicebantur scholares, qui quintum iam annum iuri ciuili operam dederunt, quemadmodum appellabantur lytæ, qui quatuor annos eidem studio iucubuere: nam quod legitur coloritæ pro eo quod debuit esse prolytæ, mendum est manifestarium ex Florentinis illis Pandectis deprehensum. Sed cur illi dicantur lytę, id est soluti, hi verò prolytæ, id est præsoluti, nōdum mihi liquet, nisi fortè, hi sunt quos nunc vocant licentiatos: illi quos baculatios. N.

Prolusorium iudicium ait Bud. appellari causam præiudicialē, qua. s. quasi aditus ad aliud iudicium aperitur, cuiusmodi est actio ad exhibendum, & quere la inofficiosi testamenti: illa enim viam vtita dixerim, sternit ad rei vendicationem, hæc verò ad petitionem hereditatis.

Prolytæ appellabantur olim discipuli, qui quinque annos iuri operam dedissent. in proœ. ff.

Promercalia dicuntur quæ vt diuendantur, pluris fuerunt empta. Gellius libro 4. Ex iis, inquit: quæ promercalia & vsualia. Colum. el. libro primo: Aut animalibus: aut rebus aliis promercalibus occupet. Idem libro xij. de officio villici. Pecuniam domini neque in pecore, neque in aliis rebus promercalibus occuper. Paul. libr. 25. Dig. ti. de impēsis. l. quod si. Quod si res: inquit, in quibus impēsæ factæ sunt: fuerint promercales: tales impensæ nō voluptuariæ, sed vtiles sunt. N.

Promercale dicitur quod præter vsus vendentis venale exponitur. l. quod si de impen. in reb. dor. fac.

Promissio, & repromissio sic differunt, quia promittēdo negotium inchoamus: sed repromittēdo adimpletū cōsolidamus. Et est repromissio quasi iterata promissio, vt res magis sit in securo, sicut in facto vbi fideiussio interuenit. Nam debitur promittit, & fideiussor re-

promittit, vel potius & melius fideiussor promittit, sed debitor viceuersa quam pluries re promittit.

Promissionem cõmitti dicimus, quãdo peruenit in eũ casum, vt ex ea aliquid peti possit: verbi gratia, promisi tibi equũ, si nõ darẽ eũ eo die, promisi me tibi daturũ centum auros, si modo eo die non darem tibi equum, committitur promissio vel stipulatio centum aureorum.

Promptuariũ, cella est in qua reponuntur edulia quæ ad vsus quotidianos comparata sunt, eoque differt à penario, vt in suo loco dictum est, cùm sit penus, vt Phauorinus ait, quod longæ vsionis gratia inquiritur. Apuleius in primo de asino, Ex promptuario oleum vnctui, & lintea tersui. Hieron. interpres in Psalmo, Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Paul. titulo de penu. le. l. nam quod. Si cui quę in promptuario sunt, legata sunt. Dicitur quoq; cella promptuaria, & promus dispẽsator. omnia à promendo dicta.

Promptuarium appellatur locus in quem reponuntur edulia ad vsus quotidianos parata.

Promulgare legem est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere: prodere vel manifestare.

Promulsidarium, poculũ est mulso bibendo aptum. Mulsum autem (vt diximus) potus est ex mellis & vini commixtione concinnatus. Pompo. in tit. de auro & arg. leg. l. & si. Scutellas, inquit, & promulsidaria contineri, repositoria quoque continebuntur. N.

Promulsidariũ, poculũ mulso bibẽdo aptũ. l. etsi. de au. & arg. le.

Pronepos est filius nepotis, sicut proneptis est filia neptis.

Pronuntiare propriè dicimur, quod viua voce & memoriter proferimus. Sed cum dicitur iudicem pronuntiasse, latam ab eo sententiam esse ostendimus. l. pronuntiatum. de verb. sign. vbi Alciat.

Pronurus dicitur vxor nepotis.

Procœmium est sermo generalis præambulans in principiis librorum, ostendens in generali quæ postea continentur in speciali: interdum alia pleraque complectens, vt no. Ioan. And. in exordio cle. sup ver. quoniã.

Propatruus, frater est proaui.

Properè propriè. i. nimis cito.

Propinquorum verbo qui contineantur, docet Bar. in l. fi. C. de verb. signif.

Propria causa quæ dicatur, tradit Vlpian. in l. j. §. in propria. quando appella. sit.

Proprietarius idem est quod dominus. s. q cuiusque rei proprietatem habet.

Proreta dicitur is qui nauis proræ præfectus est, & est Græcum, nam proreus dicitur. Plaut. in Ruden

Rudē. Si tu isti naui proreta es, ego gubernator ero. Paul. li. 39. Dig. de pub. & vect. l. cotē. Proreta: inquit nauarve. N.

Proreta, qui proræ nauis præest.

Prorogare est prolōgare, ꝓduce re vel primum tēpus extēdere. ff. de iud. l. ij. de offi. del. p. & g.

Prorogatio fit de tempore ad tempus. c. de causis. de offic. deleg. & fit etiam de re ad rem. ff. de iud. l. de qua re. §. j. & capit. cum olim. de offic. deleg. versus fin. Item de persona ad personam etiam altera parte inuita. cap. j. de alie. iu. mu. cau. fac. Item fit de iudice ad iudicem. ff. de iu. l. j. vbi not. quòd fundamētum prorogationis est iurisdictio. ergo in iudicem non habētem iurisdictionē nō potest fieri ꝓrogatio, quia non entis nō sunt qualitates. l. eius qui in prouincia. ff. si cer. pet. & c. ad audientiam. ij. in fine. de eccle. ædific. aliud fundamentum est consensus partium: nam si esset error vel titubatio: nō fieret prorogatio. l. fin. C. de cond. indeb. metus enim & error excludūt prorogationem. l. j. ff. de iudic. quia error excludit cōsensum qui est causa prorogationis.

Proscænium, inquit Seruius in illud Virg. secundo Geor. Veteres ineunt proscænia ludi, est pulpitum ante scænam in quo ludicra exercentur. Vlp. lib. 50. Dig. de pollicitationib. Probe inquit, facit Statius Ruffinus si opus proscænij perficiat. Iustinia. li. xij. Cod. tit. de spectaculis. l. si qua. Vel in theatri, inquit proscæniis. Vtrobiq; Acc. nihil aliud quā locum esse dicit. N.

Proscenium locus autē scenam ludicris exercendis paratus.

Proscindere terram, est illam vertere cum primum aratur. Nam ad vernactum faciendum, terra primum proscinditur, deinde offringitur, siue iteratur: postea tertiatur. Virg. i. Georg. Et qui proscisso quæ suscitat æquore terga. Varro in primo de re rustica, Terram, inquit, cum primùm arant, proscindere appellant: quod iterum offringere dicunt. Paulus titulo de verborum significatio. l. sylua. Noualis, est inquit: terra proscissa, non præcisa: quod delirat Accur. in Pand. Floren, legitur præcisa.

Proscriptio est aduersus absentem iudicialis pronuntiatio, vt in posterum procul agat, id est maneat ab imperio, & talis cōtra quem fit pronuntiatio talis & cuius bona palam & apertè scribuntur, dicitur proscriptus, & debent omnia bona scribi, & de ipsis inuentarium fieri continens tam mobilium & se mouētium diuersas species & qualitates quàm immobilia, vt mensuram agrorum, & numerum vinearum quarum sit in vineis: oliuetis, arbustis, aratoriis: & pascuis. Hinc proscrip-

tionem græco vocabulo dicimus pragmaticam quæstionẽ: licet aliqua significatione quæstio tormentum dicatur, quia tormentis cõmuniter veritas inquiritur, quare torrores dicuntur quæstionarij, vt infrà, de quæstionibus.

Prosocer dicitur mariti auus.

Prosocrus est vxoris auia.

Prospectus & lumen quomodo differant, vide l. lumen. ff. de ser. vrb. præd.

Prostasia vel potius protostasia genus est præfecturæ. l. nec. C. de mun. patrim. vbi secundum Alciat. sumitur pro munere & officio magistratus qui præerat sacris.

Protecta, partes sunt domus prominentes: qualia sunt podia pẽsilia: vnde aspectus est nobis in plateas & vicos.

Protector est qui stat armatus cũ principe, vt Obius, & Bilisarius erant domestici & protectores Iustiniani: secundum Accur. in rubr. C. de domestic. & protect. per totum lib. xij.

Proteruia est crudelitas vel terribilitas: secundum Io. And. in cl. vnica: de so. cõp. vbi alleg. Græcismum dicentẽ: Improbus est aliqs verbis factiq; proteruus.

Protestatio nihil aliud est quàm animi agentis expressio. c. consulti. extra de regul. & l. si duo. §. cum inquilinus. ff. vti possid. Quid sit protestatio, quotuplex sit: quid declaratoria: cui sit faciendа, quis possit protestari qualiter, vbi, & quando fieri debeat, quis sit eius effectus, an requiratur consensus protestati, & multa alia not. & dubitabilia in hac materia plenius quàm alibi, vide per Barto. in l. nõ solum. §. morte. ff. de op. no. nũ. & in l. j. eo. ti. in quibus locis vide plenè Alex. & alios doct.

Protyrum, auctore Vitruuio, est vestibulum ante domorum ianuas, à pro. quod est ante, & thyra ianua, aliquando etiam pro antepagmento, id est ianuarum ornatu ponitur. Idem Vitruuius alibi: Nos, inquit, prothyra appellamus, quæ Græcè dicuntur diathyra. Vlpianus titulo de fundo instru. l. quæsitum. prothyrum domus, si velamen est, instrumento domus continetur. Accursius ægroti somnia narrans, prothyron, à thyros, quod est magister, deducit. Sed quomodo magister instrumento domus contineatur, ipse viderit. Multo adhuc somniculosius in illud Pomponij, de verborum significatio. l. statuæ. Prothyrum quod in ædibus interdum fieri solet, Prothyrum, inquit, quia procul trahitur: quasi Latina dictio esset. illud profecto simplicius, quod ingenuè fatetur se nescire quid prothyrum sit. Nebr.

Prothyrum & hipothyrum valuarum hians cauitas appellari potest

poteſt : nam ipſa oſtiorum latera antas dicimus, & in hac ſignificatione accipitur à Pop. in l. pen. ff. de verb. ſign. & ab Vlpia in l. quęſitum. §. Papinianus. ff. de fun. inſtru. Vitruuius tamen ſcribit prothyra, pe. correpta, eſſe veſtibula in domorum ianuis : nam græcis thyra ianua, & ϖ, ante interpretatur.

Protocollon: interpretatur primum membrum : vt ſit prima illa ſcriptio, quam in commentarij modum tabelliones ſcriptitant, quæ ſignificatius commentationes, , aut prototypa, aut archetypa dici poſſent. Codice, titulo de tabellionibus. colla. iiij. Vt protocolla, inquit, dimittant in chartas. A. N.

Protocollum appellatur ſcriptura tabellionis, in qua breuiter annotatur actus geſti ſubſtantia, vt deinde extendi atque abſolui poſſit.

Pro tutore ſe gerere dicitur qui munimine tutoris fungitur de iure, ſiue putet ſe tutorem, ſiue ſciat ſe nõ eſse, fingit tñ ſe eſse.

Prouincia diuerſi modè conſidera tur, nam in materia præſcriptionum diuerſæ ciuitates, in quibus habentur & exercentur diuerſæ iuriſdictiones ſeparatæ, dicũtur prouinciæ, quandoq; diuerſitas archiepiſcoporũ facit aliá prouinciá, & ſic ϖ uinciæ quãdoq; modicũ diſtãt, vt Piſana, & Florentina, quãdo que diſtingũtur prouincię mediante freto, vt Gallia, Hiſpania, Sicilia, & ſic ſumitur diſtinctio prouinciarũ. iij q. iij. c. de inducĩis §. ſparium. vbi dicitur, ϙ ad producẽdũ teſtes de eadẽ prouincia, dantur tres mẽſes, de cõtingua ſex, & de trãſmarinis nouẽ menſes, de hoc in c. vltra rertiã. de teſti. ſecundũ Inno. Hinc ϖuinciales q. in ϖuincia orti ſunt, vel domicilĩũ habẽt. l. prouinciales. vbi Alcia. de ver. ſig.

Prouiſio, electio, poſtulatio, differũt, de elec. c. j. lib. vj. ϙ prouiſio eſt latũ verbũ ϙ cõprehẽdere poteſt noĩationẽ, poſtulationẽ, præſentationem, & collationẽ. vt eſt gloſ. in clem. fin. de elect. quæ alleg. iura concor.

Proxeneta, non vt vulgò legitur, proſeneta, Latinè interpretatur mediator, id eſt qui conciliat inter ſe ementes & vendentes, maximè hoſpites, vnde nomen deductum eſt, nam xenos hoſpes interpretatur. Seneca in epiſto. Nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Et Martialis, Vatiniorum proxenera ſartorum, lib. ſo. Dig. de proxenetis. l. ſi proxeneta. & ibidem ſæpe. Ant. Neb.

Proxeneta eſt paranymphus, id eſt, media perſona, per quam aliquis contractus celebrãdus autineundus procuratur, & talis procurator in ſponſalibus dicitur paranymphus, qui explorat voluntatem hominum, qui & cum quibus velint con-

trahere. & quæ sit facultas contrahentium vel contrahere volẽtium: cuius remuneratio vel merces dicitur proxeneticum. Et consistit officium eius circa amicitias complendas, & circa assessores conquirendos ordinariis iudicib⁹: vide c. j. de hoc in gloss. ij. de testibus. lib. vj.

Proximus est quem nemo præcedit l. proximus. ff. de verbo. sig. etiã si solus sit, vt l. proximi. eodem tit. Item proximi sunt nõ illi tantum, quos nobis sanguinis gradus iungit, sed omnes homines naturæ nostræ participes. c. charitas. versi. Item nõ illi. de pœni. dist. ij.

Proximi sacerorum scriniorum, require suprà in versic. præpositi sac. scrin.

Prudentia est carnalis concupiscentia. xxxij. quæst. j. nõ enim. *Alibi* appellatur malitia. de de spon. impu. capit. de illis. ij. sic etiam in delictis. de deli. pue. cap. pueris. de despon. impub. cap. tuæ. in gloss. iij.

De Parte V.

Puberes à pube. i. à pudendis corporis sunt dicti. Et dicitur esse pubes qui iam cõpleuit xiiij. annum, si est masculus, & generare potest. & xij. si est fœmina. c. puberes. de spon. imp.

Puberras in masculis incipit post xiiij. annũ completum, in fœminis post xij. vt Instit. quib. modis tut. fin. in prin. Sed cum fit mentio de pubertate plena: variis modis interpretari solet, prout materia de qua agit̃ suadet, vt notabiliter tradit glo. in §. minorem. Instit. de adop.

Publicanorum ordo, quemadmodum Cicero in multis locis scribit, Romæ fuit hominum honestissimorum, hi vectigalia publica conducebant, & inde dicti. In sacris literis publicanus nomen propemodum est infamiæ, propterea quòd qui portoria exigunt, odio sunt omnibus. vnde Saluatori nostro vitio dabatur, quòd cum publicanis & peccatoribus manducabat. Apud Iurisconsul. titu. est de publicanis & vectigalibus.

Publica propriè dicuntur quæ populi *Rom.* sunt. nam bona ciuitatum abusiuè publica dicta sunt. l. bona. de verb. sign.

Publica iudicia sunt dicta quasi populica, quia cuilibet de populo permissa est eorũ persecutio, vt suprà priuata delicta.

Publicani dicuntur q̃ publica vectigalia administrãt: vnde eorum nomen descendit, siue ad hoc cõstituti vt publica vectigalia exigant, siue tributa conducant. ff. de public. & vectiga. l. j. nã etiã dicuntur vectigaliũ cõductores fisci vel rerũ publicarum, & qui lucra vel publica negotia seculi sectantur, ibidem. l. iij. *Aliter* publicani dicuntur qui publicè peccant, vt

in

in Euangelio Luc. 17. c. de Pharisæo & publicano.

Publicaria dicũtur ea, quæ ob aliquod delictum sic enorme in publicũ erariũ deuoluũt, & inde dicitur publicatio bonorũ.

Publicarij dicũtur qui ob aliquod delictum sic enorme in publicum ærarium deuoluuntur.

Publicæ honestatis iustitia est propinquitas ex sponsalibus proueniens, robur trahẽs ab ecclesiæ institutione, propter honestatẽ. Non enim est honestũ, vt quis eam ducat, quã suus consanguineus desponsauit. ca. ad audientiam, & ca. sponsam. de sponsa. vnde huiusmodi prohibitio non consurgit ex consanguinitate, nec affinitate cõtracta ex nuptiis cõsummatis, sed ex quadã publica æquitate inductũ est hoc ius prohibẽs matrimonium cõtrahi, & contractum dirimens. Et no. quod ideo dicitur publicæ honestatis iustitia, quia in matrimoniis non solum quod liceat, sed quod honestum est, consideratur, ff. de ritu nup. l. semper. & oritur etiam ex sponsalib. quæ de iure non sortiuntur effectũ, vt in cap. ad audientiam præallega. secus in matrimonio. quia affinitas non contrahitur ex nuptiis interdictis, vide Gof. in sum. de spo. vbi dicitur quòd secundum quosdam, in nullo casu locum habet hodie publicæ honestatis iustitia ni-

si in sponsa fratris, de qua in veteri, & nouo testamento prohibitũ esse videtur, quam sponsam frater habere non potest, dicto capitulo, ad audientiam. cum concor. in gloss. & rationem dicunt, quia sublata est in eo casu in quo de maiori æquitate locum habuit, scilicet in sobole suscepta ex secundis nuptiis, cognationi viri non copulanda prioris, vt de consang. & affin. non debet, ideo & in aliis reuocata videtur, quia de similib⁹ idem est iudicium, vt ibi.

Publiciana actio. Require. ſ. actio publiciana.

Publicum absolutè, quandoque capitur pro vectigali, vt tradit Budæ. in Annot. in Pand. vbi vide.

Publicum ius est quod principaliter spectat ad publicam vtilitatem. Require suprà ius publicum.

Publicum munus quid sit, explicat apertissimè Pompon. in l. pupillus. de ver. sig.

Pueri dicuntur filij non filiæ. Secundo dicuntur omnes serui pueri, etiam sexagenarij. Tertio dicuntur omnes qui sunt in ætate puerili, scilicet mares à septennio vsque ad xiiij. annum, & puellæ vsque ad xij. annum. ff. de verborum significe. pueri. de æta. & qualita. ex ratione. in gloss. Quando tamen legantur pueris alimenta, pue-

ri,& puellæ dicuntur vſque ad trigeſimum annum.ff. de ciba. & alimen.leg.l. Mela.

Puerpera eſt quæ parit in annis puerilib⁹,vt inquit,tex.in c. puberes,de deſpon.impub.

Pugiles dicuntur qui pugnandi artem norunt.

Pugillares,id eſt tabulæ cereæ. l. in commodato,§. ſicut autem. verſicul.ergo ſi pugillares. ff. commodati.

Pulmentarium,dicitur à pulmento.Pulmentum vero,vt ait Varro,dictum eſt quod, id edebãt cum pulte,eſt autem cibus ſolidior vtrũque,ſiue illud ſit ex aquatilibus, ſiue ex terreſtribus.Horat.2.Sermo. Pulmentaria quære ſudando. Cato de re ruſtica, Pulmentarium familiæ oleæ caducæ quamplurimum condito. Pau.titulo de fundo inſtru.l. cum delanionis.Sine his,ſcilicet patinis & cacabis,pulmentarium coqui non poteſt.

Ant.Nebriſ.

Pulſare differt à verberare, quia pulſamus ſine dolore,ſed verberamus cum dolore.

Pupillus dicitur qui cum impubes eſt,deſinit eſſe in poteſtate patris,aut morte patris, aut emancipatione, & hic pupillus dicitur etiam ſi habet patrem. l.pupillus.ff.de ver.ſig.

Pupilla ſimiliter dicitur intra annos pubertatis emancipata, vel morte patris deſinens eſſe in poteſtate eius, ſcilicet xij. annorum,ſicut pupillus intra 14.annum.

Pupillaris ſubſtitutio dicitur quę fit impuberi in euentum mortis eius in ætate pupillari pupillis.

Pura ſtipulatio,vide infra in verſ. ſtipulatio pura.

Purus locus dicitur qui neque ſacer neque ſanctus, neque religioſus eſt. l.2. ff.de religio. & ſump.fun.

Purgare, huius verbi ſignificatũ, vide in l.1.§.purgãdi.ff.de riuis.

Purgatio eſt de obiecto crimine innocentiæ oſtenſio.Et eſt duplex,ſcilicet canonica,quæ fit per iuramentum,& hæc approbatur,&vulgaris,ſcilicet quam ſibi vulgus inuenit, & hæc fit per ferrum cãdens,per duellũ, per aquam frigidam ſiue bullientem,& hæc reprobatur, vt eo.tit.ex tuarum,& per totum eo.tit.2.q.3. mennam. Forma autem purgationis hæc eſt, ꝙ infamatus iurabit ſe immunẽ eſſe à crimine quo infamatur, & compurgatores iurabunt illum verum ſe credere iuraſſe. c.quoties.& c.vltim.eod.ti.Aliter autem deponere non debent,ne ſubeant anceps periurium.ff.de in lit.iuran.l. videamus, & numerus compurgatorum habetur 2. q. 4. omnibus vobis,& cap. presbyter ſrè plebe.Hodie numerus cõpurgatorum arbitrarius eſt, inſpecta

cta perſonæ qualitate, & infamiæ quantitate. c.cum in iuuẽ tute. eod. ti. Et hæc de forma purgationis canonicæ. Sed de purgatione vulgari patet in eo. titul. per totum. & 2.q.4. monomachiã. c mẽnam. & c. conſuluiſti. Et eſt triplex ratio, quare huiuſmodi purgatio prohibetur. Primò quia hæc facta ſunt inuidia fabricante, vt in c. mennam. præal. Secunda quia Deus in eo tẽtari videtur, vt in eo. tit. c. vlt. Tertia, quia vt plurimum innocens condemnatur, vt in c. ſignificantibus. eod. tit. Deus autem tentari non debet. xxij.q.2. quæritur.

Purpuræ appellatione quæ contineantur declarat Iuriſconſul. in l. ſi cui lana. §. vlt. de leg. 3.

Purpurarij, qui purpuras capiunt vel qui purpura tingunt aut negotiantur.

Puſtulatum argentum, dr̃ quod eſt purũ, & abſque omni ſpurcitia, dictum puſtulatum, quaſi purum putumq;, puſtula quoque ipſa argenti puri maſſa dicitur, Martialis, Et nimium felix puſtula vincit ebur. Idem Nulla venit à me tibi argenti libra puſtulati. Suetonius in Nerone, Nummum aſperum, argentum puſtulatum, aurum obrixum exegit. Aphenus libro decimonono Dig. tit. locati, & cõducti. l. in naue Sauphelli. Cum argentum, inquit, puſtulatum fabro daretur. Accurſius allucinans variis modis legit quaſi is qui nihil certi ac definiti tradit, lege puſulatum ex Feſto. &c. nudatis codicib.

Puſtulatũ aurũ vel argentũ, vide ſuprà in ver. argẽtũ puſtulatũ.

Puteal eſt illud quo puteus cooperitur.

De Pante Y.

Pyctaciũ eſt ſcriptura continens petitionẽ alicuius. c. pyctaciũ. xxx.q.3. vel dicitur breuis ſcriptura. quæ in tuſcia dicit apodiciũ. C. de erog. mili. anno. l. octuarij. lib. 11. & gl. in c. ſi quis papa. lxxix. diſtin.

Pirrhicharij ſiue patriarcharij dicũtur ſaltatores armati, vt autor eſt Bud. in l. Athleras. de iis qui no. infa. & in l. aut. de pœn.

Pytiocampæ ſunt ærucæ in pinu naſcentes, annumerantur à Iuriſconſulto inter venenata. l. iij. de ſicar.

De Q ante V.

QVA, pro quatenus. l. pretia ad l. Fal. aliquando ſignificat idem quod per quã partem. l. 1. de mor. infer.

Quadrans eſt quarta pars aſſis, qua perficiuntur tres vnciæ. Alia nomina require ſuprà, as.

Quadratarij dicuntur marmorarij, qui marmora ad amuſſim quadrant l. 1. C. de excu. artific. vbi Alciat.

Quadripendiũ, eſt as quadruplicatus, l. 48.

Qualli, sunt canistra vindemiæ apta, siue ad comportandas vuas, siue ad colládũ mustum, vt vult Seruius, inde dicta. Ait nanque in illud Virg. 2. Geor. Tu spissos vimine quallos Colaque prælorum fumosis diripe tectis. Qualli sunt per quos vinum defluit, qui & ipsi à colando sunt dicti. Columella in horto. Ipse ferens olitor deductos pondere quallos. Et Cato de re rustica, Ad vindemiam, inquit, parentur qualla, & farcinentur. Vlpianus de fun. in instru. l. instrumenta. Qualli, inquit, vindemiatorij exceptorii que, in quibus vuæ comportãtur. Ant. Neb.

Quali qui sint, exponit Vlpia. in l. instrumenta. de fun. inst.

Qualisqualis, pro qualiscũque. l. rescriptum, de distra. pign. sic qualiterqualiter pro qualiter cũque. l. qui fundum. quemad. ser. amit.

Quàm citius, hoc tempus est arbitrariũ boni viri, cũ lege vel canone non terminetur.

Quandiu, hæc dictio quando inducat conditionem, lege Bar. in l. 1. de cond. & demon.

Quamuis, hæc dictio habet ampliare ad maiora ex præcessis. clemen. 1. de re iud.

Quanti eares erit, & quanti eam rem esse apparet, inter hæc verba nihil interest, & vtraque harum clausularum adveram rei æstimationem refertur. l. inter hæc verba. de verbo. signifi. vbi Alcia.

Quantominoris actio. Require supra actio.

Quantominus, hæc verba quomodo intelligenda sint, videl, si ita à te. de verb. sig.

Quartarũ tres sunt species, Vna est debita iure naturæ, quæ dicitur bonorum subsidium, quę hodie est aucta ad trientem, & semissem secundum numerũ filiorum. Vnde, Quatuor aut infra dant natis iura trientem. Semissem vero dant natis quinque vel vltra.

Alia est Trebellianica, tertia Falcidia, de quibus in ca. Raynutius. de test. in gloss. super ver. quartam partem. & in ca. si pater. eo. ti. li. vj. Et differunt Trebellianica, & Falcidia in hoc, quia testator potest auferre Falcidiam, & grauare heredẽ quod ipsam non detrahat. Trebellianicam vero non potest interdicere.

Quasi, quandoque est expressiuũ veritatis, vt Ioan. 1. Quasi vnigeniti à Patre. c. parochianos. de deci. vbi gl. & ff. ex qui. cau. maio. l. ait prætor. §. item ei.

Quasi castrense peculium, vide suprà peculium quasi castrẽse.

Quasi sententia est, si quis in iudicio confiteatur se furem, secus si extra, vel est cum quis præmissis actionibus, quæ nascuntur ex delicto, non est damnatus, sed ipse dedit, vel dare debet

ber pecuniam ne conueniatur illis actionibus, & præsumitur quòd illud facit ex conscientia delicti, excusatur tamen vbi cum iussu prætoris cum eo transigitur.

Quasi Seruiana, vide *Actio* quasi Seruiana.

Quatenus facere possit, si quis iuxta hanc formulam condemnetur, non totum quod habet extorquendum est, sed habenda est ratio, ne egeat. l. in condemnatione. de reg. iur.

Querela est ius quoddam rescindendi testamentum vel donationem vel dotem in totũ captam, & cõpetit reo ex his quæ acta sunt, vel in partem. *Non* enim est propriè actio, quia nõ agitur vt quid detur vel præstetur, nec est propriè accusatio, quia non accusatur quis vt puniatur in corpore, sed obtinet mediam viam, & aperit viam succedenti. secundum *Azo.* in *Summa*. C. de inof. testa.

Querela inofficiosæ donationis inducitur ad instar inofficiosi testamenti, & competit liberis, vel parentibus à debito bonorum subsidio exclusis. Est enim causa huius querelę, iniqua exclusio à debito bonorum subsidio, & datur contra illos quib⁹ datum est in immensum, secundum Azo. eo. ti.

Querela inofficiosæ dotis inducitur ad instar donationis inofficiosæ, & competit filiis cum matre, cùm omnia vel pene omnia in filiorum fraudem dedit pro se vel filia vel muliere alia, secundum Azo. eo. ti.

Querela inofficiosi testamẽti datur omnibus qui tempore mortis imminẽtis ab intestato possunt succedere exheredatis vel prætermissis contra scriptos heredes vel fideicommissarios.

Quæstio est inquisitio veritatis per tormenta, secundum *Azo.* in *Summa* eo. titu. vel est oratio interrogatiua. Alia significatione idem est quod tormentum, quia tormentis veritas inquiritur, vt cùm seruus torquetur pro crimine fraudati census, aut læsæ maiestatis, vt de domino dicat quæ nouit, ita capitur pro tortura. l. item apud. §. quæstionem. de iniur. & l. j. §. quæstionem. ad Syll. inde quæstionarij, & dicuntur tortores.

Quæstio emergẽs dicitur ea quæ proponitur ex his quæ emergunt in lite: vt si quæritur an iste possit testari, vel an danda sit dilatio, vel consimilia.

Quæstio incidẽs dicitur ila, quæ ante litem cœptam competit reo ex his quæ acta sunt inter reum & actorem, vt pactũ de non petendo rem iudicatam.

Quæstio nota dicitur quando quis vocatus est per excep. vel supplicatum est, id est datus libellus: arg. l. si quis maior. C. de transact. vel, & fortè verius

per

per litis conteſtat.l. ampliùs. ff. rem ra.ha.

Quæſtio poſſeſſionis eſt in qua de ſola poſſeſſione controuerſia vẽtilatur.extrà, de ord.cog. c.ſuper ſpoliatione.

Quæſtio proprietatis eſt in qua de ſola proprietate, hoc eſt de dominio vel quaſi dominio eſt quæſtio.de cauſa poſſeſ.& proprie.cùm dilectus. & dico quaſi dominio propter res incorporales quæ non poſſidentur, vt in ſpiritualibus. inſtitut. de reb.corp.& incorpo.§. incorporales.

Quæſtio ſtatus mouetur cũ quis vendicatur in ſeruum.C.de aſſer.tol.l.vnica.in princ. & liiij. diſt.frequens.

Quæſtor, id eſt cancellarius.l.fin. C.de diuer.reſcript. & in auth. de exhib.reis. §. quia verò. Et not.quòd tribus modis dicitur quæſtor.Primo ille, qui quærebat pecunias tributorum per mundum & ſeruabat. Secundo ille, qui præerat capitalibus cauſis. Tertio qui ſtabat vt legeret libros, qui candidatus principis dicebatur.l.j.de offic. quæſt.quomodo in procem.inſti.ſumitur, & no.quod ſecũdũ primum modum dictum in iure variis nominibus nuncupatur, ſcilicet ſuſceptor,& opinator,vt C.de ſuſc.& archi.l.miſſi opinatores.lib.x.

Quæſtores illuſtres ſic dicti ſunt, eo quòd pecuniæ publicæ quærendæ per mundũ & cõſeruandæ ſiue congregandæ curam & ſollicitudinem haberent, & ad hoc creati erant.Et dicebantur quæſtores ærarij ab ære, id eſt pecunia dicti. ff.de orig.iu. l.ij. §. exactis deinde regibus. poſt princip.

Quæſtores patricidij dicũtur qui cauſis capitalibus præfecti erant.ff.de orig.iur.l.ij.§.præalle ga.Inde exquæſtor,id eſt extra quæſturam poſitus.

Quæſtores ſacri Palatij dicuntur in Palatio principis qui libris principalibus legendis vacabant,non dico ſententiis,quia illuſtres tantum illas legebant. Vel dicebantur qui idem officium gerebant in domo Imperatoris.Talis etiam cãdidatus principis dicebatur, & ſic capitur in procemi. inſtitu. & ff.de offic.quæſto.& l.j. in fine.& ff. de orig. iur.l.ij.§. deinde, vide Accur. in gloſ.iij. in §.cunque. inſti. vbi ſuprà.

Quæſtus eſt qui ex opera ſolertia vel diligentia alicuius prouenit,& ideo hereditas,legatum, donatio non continetur appellatione quæſtus. l. coram.& l. quæſtus.ff. pro ſo.& l. aditio.§. j.ff.de acqui.hæred.

Quia, vide in ver.Si.

Quilibet eſt diſtributiuum, vt not.ff. de duo. reis.l.duos reos. Et aliquando ponitur pro aliquis, vt in c.de homine.de cenleb.miſſa.

Quincunx est pars assis constans ex quinque vnciis. insti. de he red. insti. §. hæreditas.

Quini, quinæ, quina, quemadmodum de binis & denis est dictum, nomen est diuiduum siue distributiuum ad singulos tantum. Affricanus libro xxj. tit. de euictionibus. l. si duos. *Si duos*, inquit, seruos quinis à te emam, & eorum alter euincat, &c. *Accursius* quinis pro bis quinque exponit, falso nimirum interpretamento, aliud nanque est emere duos seruos quinis aureis, aliud bis quinq;, id est decem aureis: nam illud significat quod quenque illorum emi quinque aureis diuisim, hoc verò quod ambos emi decem aureis coniunctim. Cui verò sensui magis accommodari debeant verba legis, Iurisconsulti viderint, nos sermonis *Latini* puritatem inquiri mus. *Nebr.*

Quirites, sunt Romani, sic dicti à Quirino, id est Romulo, eorũ Rege sic dicto, vel à quiris, id est hasta, quia magna hasta in bello vtebatur.

Quis vel qui restringit præceden tia, etiam quãdoque declarat, vt not. l. j. C. de sum. Trin. & fi de Cath. Et refert aliquando antecedens in genere. C. de in iur. l. dominum. sicut & alius, iuxta illud, Et alij duo nequã. Et qui est relatiuum substãtiæ. C. de sum. Trin. & fide cathol. l. prima. in glos.

Quisquiliæ dicuntur sordes domus mundatæ, quæ scopis eiiciuntur, scilicet, lapides, folia, stramenta; pulueres, ossa.

Quo, est idem quod vt, vt C. de pœn. l. si quis in metallum.

Quod iussu actio. Require suprà Actio quod iussu.

Quod metus causa. Require suprà, Actio.

Quod vi aut clam. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Require suprà, de interdictis.

Quominus, aliquando est vna pars, & exponitur, id est, in præsentia. l. si. C. de legi. aliquando, id est incontinenti. l. si quasi. ff. de pignor. act. Aliquando sunt duæ partes, & exponitur, vt no. in l. quominus. ff. de flumin. Aliquando, id est non, l. si ego. ff. si cert. pet. l. cùm ipse. de exc. tutor. & l. si dolo. ff. de dol. Aliquãdo exponitur quo pro vt, & minus pro non. *C.* ne vx. pro mari. l. j. Aliquando quominus, id est quàm. l. liber homo. ff. de verb. oblig. & de hac dictione vide *Docto.* in l. continuus. in princ. ff. de verb. oblig.

Quondam potest significare tria tempora, præsens, præteritum & futurum, vt not. per gl. l. nec emptio. §. fin. ff. de contra. emp. cap. cum olim. in principio. de offic. deleg. cap. ex parte. de sompe. Bar. in l. j. §. hoc autem. ff. de no. oper. nunt.

Quoties intelligitur quãdiu fieri potest

potest id de quo agitur, nisi tempus fuerit appositum. l. sicut. ff. quemad. vsusfr. amit. & l. veluti. ff. de eden. & differunt quoties & rursus in reiteratione, vt no. in l. fideicommissa. §. si quis decem. ff. de le. 3. & per Cy. in l. legem. C. de indi. vid. tol.

De Rante A.

RAbies est furor siue discursus cum impetu. ca. de viro. & ibi no. Arch. xij. quæstione secunda.

Rancor & iniuria differunt, quia licet iniuriã non teneatur quis remittere, rancorem tamen tenetur remittere. Specu. in ti. de treuga & pace. ver. & not.

Rancor est vitium carnis: sicut mucor panis: & acor vini. Vnde dicitur, caro rancescit, vel rancida est.

Rapere & amouere ita differre Vlpian. ait, vt amoueri aliquid ẽt sine vi possit, rapi autem non nisi cum vi. l. 3. de incen. rui. naufra. Sed & qui vi adhibita aliquid scidit aut fregit alicui rapuisse dici potest. l. Marcellus. de verb. sig. vbi Alciat.

Rapina est violenta receptio rerum, vt in l. j. C. vi bon. rap. sed raptus propriè est violenta receptio mulierũ, secundũ Goff.

Raptor rerũ dicit ille, qui bona aliena vi rapit & aperte. ff. ne quis eum qui in ius. l. sed eximendi, & sic etiam est raptor hominum, & maximè mulierum.

Raptor & fur ex animo dicuntur. instit. vi bon. rap. in glos. in ver. comprehendatur: & quomodo distinguuntur, vide ibidem.

Raptus, tus, tui, dicitur rerum: vt ff. de incen. rui. naufrag. per totum. Et hominum: vt C. de rap. virg. vel vidua. l. vnica. licet quidam teneant contra primum. Et loquitur solum de mulieribus raptis à viris: non de mulieribus rapientibus viros.

Ratis dicitur nauigium inconditum & temere factum, vt trabes connexæ & sine fabrica nõ pactæ, quæ nauigij vicem præbent. Arate ratiarius dicitur: vt nauicularius, non opifex, sed qui rationibus negotiatur, secundum Bud. in l. j. de exer. act.

Ratio secũdum Azo. in Sum. §. est autem. de edendo: est scriptura causa negotiationis mutuæ edita de datis & acceptis, secus si ibi continetur de pignore tantum, vel de mandato tantũ, vel de constituta pecunia tantum. Aliter accipitur ratio, dũ dicitur rationem esse reddendam de omnibus, & aliter cum dicimus, habenda est ratio ætatis, & similia, vt in lege in condemnatione. de regul. iuris. & lege prima. in principio. de postul. nam habere rationem ætatis: est habere respectum ætatis, id est in consideratione. Et multum interest inter reddere rationem & edere, nam edere est ra-

est rationes exhibere,& copia describendi facere, reddere autem est computare & quod reliquum est restituere.l.boues. de ver.sig.arg.extrà, de reseri. si quando.in ver. rationabilem causam,quia testis non valet, nisi causam sui dicti reddat, si quæratur ab eo.ij.q.j.ī primis, tunc enim ratio sumitur pro causa,similiter ibi. Quod ratione careat,extirpare necesse est. vt lxviij.dist.ca.episcopi. Etiã prelatus debet esse paratus rationem reddere omni poscenti.§.ecce.in fi.xxxvj.distinct.& in l.si quis.§.sed interdū. ff.de relig.& sump. fun.& intelligitur illud dictum si potest, quia per impotentiam quandoque non est omnium reddenda ratio.ff.de legib.non omnium,& p̄cipuè in arbitrariis, vt quod spec.intitulat de teste.in singulari,hoc Grego.ix.de testibus, secundum Ioan.And.ergo dicitur.Sic volo,sic iubeo,sit pro ratione voluntas.

Ratiocinia sunt rationum redditiones ad quas aliquis obligatur ex administratione reipublicæ,vel priuatę,quam gessit: vnde publica sunt illa, quibus obligatur officialis curiæ ex administratione aliqua ad rem publi.pertinente,vt in l.officialis,C.de epiſcop.& cleric.Priuata autem sunt illa quibus obligantur aliqui ex administratione rerum pertinentium ad priuatos,vt tutores,curatores vel procuratores, gastaldones,& baliui aliquorum.Vnde obligatus ad ratiocinia,& ad rationē reddendam alicui adstrictus.

Rationalis, idem qui logista,de quo suprà suo loco.

Rationalis Cæsaris idē est quod procurator Cęsaris, à rationibus gerendis sic dictus,vide constitutionem Græcam.C. de rat. ope.publi.

Raucæ vocantur vermes qui in radice quercus nascuntur & transeunt,de quib⁹ habetur in l.ex conducto.§.j.ff.loca.licet gl.intellexerit de spinis.

De R ante E.

Reatus dicitur status atque habitus ipse reorum,antequam absoluantur vel damnentur cum squalidi,promissa barba,de salute litigant,& rerum suarum anxij saragunt.Iustinian.tamē vsus est pro pœna,in authē.de incest.nup.vulgo autem accipitur pro crimine,eo modo quo abigeatum dicimus ambigeorum delictum.

Rebellis dicitur inobediens principi circa concernentia prosperitatē imperij, in extrauag.qui sint rebe.& ibi per Bar.

Rebellis & contumax differūt,vt no.doct.in c.sanè.de offic.dele. Et not.q̄ rebellis officiali dominipapæ,vel ecclesię,vel imperij,dicitur rebellis Papæ,&

Imper

Imperatori.l. hostes.& ibi Bar. ff.de cap.& postlim.reuer.& vide etiam Barto. in l.j.de desert. lib.xij.C.de pœna rebellantis, vide Bart.in d.extrauaganti rebel.qui sint.

Receptatores dicũtur qui aliquos receptant,& vt frequentius sonat in malum , sunt enim illi qui fures, raptores& cæteros malefactores recipiunt , vt C. de his qui latron. l.j.& ff.de recepta l.j.sine quibus latere nõ possunt,vt in c.sicut ait.de hæretic. vbi hæreticorum receptatores anathematizantur,sed receptores, secundum Innoc.dicuntur aduocati,in c.ex parte. de postulatio.

Recipere quandoque significat excipere,vt in l.qui fundũ. de verb.signifi. aliquando est præstaturum se promittere.interdum approbare, vnde illa locutio,*More* maiorum receptum est,& consimiles.

Recisius id est breuius.c.cùm sit Romana.de appellat.

Recommendati reus à docto.dicitur,quando quis est carceratus propter vnum crimen,&alij implorant officium iudicis, vt detineatur etiam propter eorum interesse.

Re contrahitur obligatio traditione rei ab altera parte certo pacto.*Insti.* quib.mod. re contrah.oblig.per totum.

Reconuentio est mutua petitio quæ fit à reo conuento contra actorẽ,vt si petas à me decem ex causa mutui: & ego reconueniam te ad alia decem mihi debita ex operis tibi præstitis.

Recta linea ascendens sunt pater, auus proauus, abauus,atauus, tritauus,sicut in fœminis lineã dicimus matrẽ,auiam,proauiã, abauiam,&c.

Recta linea descendens sunt filiꝰ, filia,nepos,neptis,pronepos,pneptis,abnepos:abneptis, &c.

Rectè denotat iustitiam, sicut ritè solennitatem.ff.de inof.test. l.j.in gloss.& sic stat aliquid actum esse ritè: videlicet secundum ordinem & solennitatem iuris,quod tamen non est actũ rectè:s.secundum iustitiam & æquitatem:vt not.*Io.*Andr.in cle.fi.de appel. & no.ca.quoniã contra.de probat. est gl.in l.iustè possidet.ff.de acq.poss.

Recusare dicitur qui debitè requisitus sine causa rationabili differt executionẽ.no. in auth. de exact.instan.dot.§.illud.

Accusatio secundum Spec.eo.tit. est iurisdictionis vel audiẽtiæ causa suspitionis præposita declinatio,vt C.de iud.l.apertissimi.&dic vt not.ibi,& fit vsque ad xx.dies secundũ leges.vt C. de lit.contest. auth. offeratur.

Rheda est quoddam vehiculum, ad eundum vel redeundum habile,vt est quatuor rotarum.l. cum in plures.§.fi.ff.loc.

Redactũ dicitur etiam quod nõ est exactum,sed exigi potest.l.

j.ſi poſſeſſor. §. redactæ.ff.de per.her.

Reddere propriè eſt retrodare, recipit tamen & per ſe dãdi ſignificationem.l. verbum reddendi.de verb.ſignific.

Reddere rationes, vide Ratio.

Redditus annui inter immobilia computantur, in authent.vt hi qui obli.ſe hab. perhi.res mino.§. licebit autem. & l.iubemus nulli.§.j.C. de ſacroſanct. eccl.& ibi Bar. *Et* redditus appellatione omnes prouentus cõtinẽtur ſecundũ Pau.de Ele. & Zaba.in cle.vnica, de exceſ. præl.& vide no.in c. paſtoralis. de deci.& dicitur reddit⁹ quaſi retrodatus. Bar.in l.filio.in ij. no.ff.de lib.& poſth. & in rub. ff.ſol.matr.ver.idẽ dic de verb. reddendi. Vel melius reditus dicuntur à redeundo, quaſi ſingulis annis redeuntes, & ideò ſcribẽdum ſimplici d, id quod & ratio ſyllabæ neceſſariò expoſcit, & idem ſunt redditus, & fructus.l.fundi Trebatiani. & ibi Bar.ff.de vſu & vſufruct. leg.Sed *Specul.* facit differentiam in ritu. de loc. & conduc. §.j.ver.illud. Quid ſint redditus & fructus, eſt bona gloſ.in cap.generali.in ver.redditus.de elec.in vj.

Redemptor pro conductore.l.Cęſar.de publica.

Redhibere, eſt aliquem facere rehabere iterum quod prius habuit.vt ff.de ædil.edic. & de redhibit.action.l. redhibere.in principio.

Redhibitoria actio, require ſuprà, actio redhibitoria.

Redimere interdũ ponitur pro conducere, & tunc plerunque refertur ad eum qui pacta mercede aliquid faciendum ſuſcepit.l.plenum.§. operas.de vſu & habit.

Referendarij ſunt aduocati qui referũt hominum negotia coram principe, in authen.de referendariis,& ibi gloſ. in curia romana ſunt ſpeciales officiales qui referũt Papæ ſupplicationes. cap.ex literis. de in integr.reſt.vbi Innoc.& Hoſt.

Referre quandoque idẽ eſt quod accuſare aliquem.

Reficere eſt quod corruptum eſt in priſtinum ſtatum reſtaurare.l.j.§.j.ff.de riuis.& vide ibidem not.de hoc verbo, & in l. 3.§.penul.ff. de itinere actũq; priua.& in l.j.§.j.ff.de via pub. Quæ requirantur in refectione, vide Barto.in l.j. ff.de ritu nuptia.

Refigere, eſt id quod fixum eſt labefactare atque conuellere, nam ſunt verba quædam quæ compoſita cum re, vertunt ſignificationem in contrarium. Virgilius ſexto Æneidos: Fixit leges pretio, atque refixit. Horatius 1.*Epiſtol.* Qui templis Parthorum ſigna refixit. Venuleius libro xliij. quod vi aut clam.l. ſi vitem. Si fixeris,

inquit,& ego reuxero. Paulus titulo de verborum obligatione.l. inter. Tabulæ ait, refixæ sunt. Venuleius titul. ad legem Iuliam peculatus.l. qui tabulam. Qui tabulam, inquit: æreā refixerit. Tabulam æream Venuleius intelligit, in qua aliqua lex erat scripta, vt sic promulgaretur. Quod verò huiusmodi tabulæ essent æreæ, ostēdit Ouid. in 1. Metamorp. cum dicit, Nec verba minantia fixo ære ligabantur. N.

Refragari est nocere vel impedire siue contradicere.

Regalia sunt quædam iura imperij, vt portus, & flumina, & alia, vt not. in vsi. feudo, quæ sint regalia. & per Innoc. in c. generali. de electio. lib 7. & ibidem per Cardin.

Regula secundum Azon. est plurium rerum compēdiosa narratione facta traditio, vel est compendiosa definitio rerum vniuersitatem complectens. Item regula quādoque dicitur specialis norma vel modus viuendi monachorum vel canonicorum, quia talis normam viuēdi præbet. de stat. monac. per totum. & inde dicitur regularis. Item quandoque regula dicitur constitutio canonica. xj. distinct. hoc vestræ indicimus charitati. Item regula, secundum Goff. & legistas, est quæ rē quæ est breuiter enarrat, non vt ex ea ius sumatur, sed ex iure quod est regula fiat, vt ff. de reg. iur. l. regula. nō ex regula nō fit ius sed ex iure quod est regula, fit regula. Alias enim dici deberetur ius regularū, & non regula iuris Et dicitur regula, ideò quia rectè ducit, nec aliorsum trahit, quasi à rego, eo quod rectè regat, & debet regula fieri signo vniuersali vel indefinito, Aliter in grammatica, Regula est multorum similium collectio, vel coniunctio. Quid sit regula vel potestas eius, quis effectus, quod officiū eius, & qualiter perdat officiū suum, dic vt ff. de reg. iur. l. j. eod. titu. in rub. lib. 6.

Erat & regula instrumētum, quo in factura olei veteres vtebantur. l. sed addes. vbi Bud. ff. locat.

Regula Catoniana dicit quòd legatum quod fuerat inutile, si testator moritur licet ex interuallo moriatur, non conualescit. vt ff. eodem tit. l. j. in princ. & ff. de leg. j. l. cætera. §. j. Et nō propriè dicitur regula nec inter eas ponitur.

Regulam dicuntur propriè habere illi qui profitentur tria substantialia cuiusliber religionis approbatæ, videlicet, paupertatem, castitatem, & obedientiam, vt in c. cùm ad monasterium. de statu regula. Pa. in rub. de regula.

Regulares secundum Goffr. sunt qui

qui ad viuendum regulariter se adstringunt, siue sint monachi, qui debent vacare diuinis, vt C. de epis. & cle. l. generaliter. §. j. siue sint canonici regulares, nã idẽ est iudiciũ de ambobus, vt in c. ex parte. de postulan. &c. non magnopere, ne cleric. vel monac. & hoc est verum quo ad rem, non quo ad regulam latiorem, vt in tit. de sta. mona. Vnde monachus dicitur à monos, id est vnus, & icos custos, vel achos, id est tristis, quia solus debet stare tristis, vt not. C. de episco. & cler. in rubri. xvj. q. j. cap. placuit. ij. vbi dicitur: Quia mundo mortuus est, *D*eo autem viuit. *Et* interpretatur vnus tristis, vt ea q. si cupis. Sed canonicus dicitur à canon, id est regula, & icos custos, quia semper debet esse sub regula, quare dicitur regularis. *N*am regularis est qui per professionem imperio prælati se subiicit.

Rei vendicatio secundũ Azo. C. de rei vend. est actio quædam quæ datur sola ratione dominij & possessionis vel quasi, vt in rem. ff. de rei vendi. l. j. & ij. C. vbi in rem actio. Et dicitur vel quasi, propter iurisdictionẽ quæ ratione quasi dominij datur, vt not. instit. de actio. §. ij.

Relatio secundũ Spec. C. de relat. iudicis dubitantis de iure, ad principem missa consultatio, *E*t quomodo debeat fieri relatio not. C. de rela. l. j.

Relegare est aliquem in insulam vel in alium locũ mittere, vt ibi propter delictum aliquod quod commisit, moram ad tẽpus faciat, & est quasi bãnire, vt ff. de pœ. releg. in princip. & tacitè non adimuntur bona, nisi exprimatur in sententia. ff. de interd. & releg. l. relegatorũ. §. ad tempus.

Relegatio est deportatio, quanuis propriè capiendo differant, quia relegatio fit ad tempus, deportatio in perpetuum, vide de hoc. ff. de inter. & releg. l. relegatorum.

Releuata iugera, vide suprà Fundus releuatus.

Religio principaliter ordinata est ad opera vitæ contemplatiuæ, quæ in oratione & studio consistunt, & secundariò est annexum opus manuum secundum Ioan. And. in c. sanè. de regula. in *N*ouella. Et quæ religio sit maior, subdit idem Ioan. *A*ndr. dicens, Oportet principaliter maioritatem ordinum attendi ex parte finis, secundariò autem propter exercitium: nam finem quærimus propter se, & exercitium non propter se, sed propter finem. Ex quo sequitur illam religionem maiorem esse, quæ est ordinata ad finem absolutè potiorẽ, vel quia illud est magis bonum ad quod ordinatur, vel quia ordinatur ad plurabo

na. Si verò vtriusque religionis sit idem finis, attenditur præeminentia secundariò non secundum quantitatem exercitij, sed secundum proportionem eius ad finem intentum.

Religiosi sunt qui vitam regularem professi sunt. Et largè dicuntur religiosi qui propriis domibus religiosè viuũt, quãuis non sint professi, vnde tria substãtialia vitæ regularis profiteri debet religiosus, scilicet obedientiam, castitatem, & proprietatis abdicationem. xij. qu. j. non dicatis. xix. qu. iij. qui ingredientibus. nec in his dispensandum est. in c. cum ad monasterium. de statu monachorum, in fine. nam professio est solennis promissio religionis, in qua prædicta tria concurrant.

Religiosæ domus sunt domus & monasteria Christianæ fidei, & alia similia pia loca ad pios vsus religionis deputata, quocunq; nomine cẽseantur. Et secũdũ Gof. religiosæ domus dicũtur monasteria, tẽpla, hospitalia, & alia loca, vt suprà, & in c. de xenodochiis. eo. tit. & C. de episco. & cler. in l. orphanotrophos, & omnia oratoria. Etiam illa, quæ a quibus ex deuotione in propriis domibus episcopi auctoritate constituunt, loca religiosa sunt, vt xlij. distinct. oratorium.

Religiosus locus est in quo mortuus sepultus est, vel etiam caput eius, vt ff. de rel. & sumpt. fune. per totum. vnde mortuo illato in prædium, ipsum religiosum efficitur. C. quæ res pigno. oblig. poss. l. iij.

Relinquere verbum, propriè est in vltima voluntate. ff. de tab. exhib. l. j. & C. de sacrosan. eccle. l. j. & l. iubemus. §. ff. in vlt. gl. Item adde de hoc verbo relinquo Bartol. in l. illa institutio. ff. de hered. instit.

Reliquari apud Iurisconsultos dicitur qui æs alienum integrè non soluit: vnde reliquatores vectigalium, qui reliqua publico debent. Alcia. lib. iij. de verbor. signi.

Reliquum seu residuum aliquando totũ admittit, vt l. ij. C. de heredib. instit. Aliquando nihil addit, si nil reperiatur. ff. de hered. inst. l. item quod Sabinus. §. sed si. item adde quid veniat reliquorum appellatione. Bartolus in l. Offidius. ff. de legatis iij.

Remissio est causæ commissæ ad competentem facta missio. Item quãdoq; significat idem quod indulgẽtia secũdum Spe. & sic sumitur in ti. de pœ. & re.

Renuntiare est remittere vel negare, vnde dicitur, Liberum est vnicuique iuri suo renuntiare, id est remittere ius suum, & negare eo se velle vti.

Renuntiatio propriè est rei vel iuris spõtanea refutatio, & po-

test

test fieri per illũ ad quem pertinet illud cui renũtiatur, alias generaliter renuntiatio potest fieri per quemlibet de re sua vel iure proprio; vt C. de pact. l. si quis in conscribendo.

Rhenus flumen est per Bononiã seu Alemaniam currens. ff. de euic. l. Lucius. & institu. de re. diui. §. flumina. in glo.

Repedare pro reuerti. l. si quis ex grege. C. de cohorta. lib. 12.

Repetere propriè est restituendum petere. Aliquando tamen idẽ significat quod iterare, vt in l. repeti. de quæst. quandoque significat recordare. l. quidam. de iure codicil.

Repetita die promittere, est cum id agitur vt promissio retrorsum trahatur, & prius facta intelligatur, quod vulgo dicunt ex nunc, prout ex tunc, & econtrario.

Repetundarum, vel de repetundis, accusatur quis vel damnatur, qui in administratione magistratus pecunias accepit. vnde accipere non debuit. Neque habet alios casus quàm genitiuũ & ablatiuum numeri pluralis. Sallustius in Catilina substantiuum subintellectum expressit, dicens: Catilina pecuniarum repetũdarum reus. Titulus est in lib. Digestorum xlviij. ad legem Iuliam repetundarum, de qua Martianus his verbis scribit, Lex Iulia repetunda. pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu potestatisue curatione, legationeve acceperit. Nebr.

Repetũdarum, vide suprà in ver. Lex Iulia repetundarum.

Repignorare est luere pignus. l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. commod.

Replicatio secundum Spec. eo. ti. de excep. §. multum. est exceptionis factæ exclusio, & sic est quædam exceptio competens actori contra exceptionem rei, & istam semper opponit actor, & contra replicationem actoris datur duplicatio reo, & iterum contra duplicationem rei datur actori triplicatio, & sic in infinitum extendere licet. instit. eod. tit. in princ. de replicatio. vide Ioan. And. per modũ summæ, in c. à nobis. de excep.

Replumbari dicitur argentum, quoniã elaborati argenti partes nõ possunt consolidari, nisi interueniente plumbo, nam quemadmodũ suprà diximus, ferruminatione fieri per eandem materiam, ita nunc dicimus plumbationem fieri per aliam materiam, hoc est per plumbum. Seneca in quarto naturalium quæstionum. Argentum, inquit, replumbatur, signorum argumenta soluuntur. Vlpia. de auro & argento leg. l. cum aurum. An replumbari debeãt, cũ sic appendũtur. Replumbari igitur est plum-

bum auferre. Ant. Neb.

Replumbare significat plumbum eximere. l. cum aurum. §. vnde. de au. & arg. leg.

Repræsalia est potestas pignorandi contra quemlibet de terra debitoris, data creditori pro iniuriis & damnis. De his repræsaliis dicitur de iniur. & dam. da. c. & si pignorationes. libro sexto.

Repræsentare pecuniam est illam statim & in præsens numerare. l. cum ij. §. eam. de transa.

Repromissio est promissionis iã factæ confirmatio, vide supra promissio.

Repromittit qui nuda stipulatione se obligat, Alciat. in l. satisdationis, de verb. sig.

Repudiare est spernere, respuere vel dedignari.

Repudium est renunciatio ab vxore missa marito, vel econtra, quia mittens conditioni alterius petit renuntiari. Item dici potest repudiũ quod sub testimonio trium testium vel à præsenti remittitur. Etiam repudium est residentium discordantia. Inde dicitur libellus repudij scriptura in qua alter alterius conditioni renũtiat, in libello autem repudij scribebantur hæc verba, scilicet, res tuas tibi habeto, vel res tuas tibi agito, nec tamen potest mulier mittere repudium nisi causa approbata, vt si forte maritus propter naturalẽ imbecillitatẽ minimè coire possit, in libello discutiendorum spõsaliũ hæc verba erant in vsu, conditione tua non vtar. ff. de diuor. & repu. l. ij. Quæ autem sit differentia inter diuortium & repudiũ. not. ff. eod. tit. in rubr.

Reputatio secundum Pla. est cõpensatio, vt l. j. ff. de solu. vel secundum Azo. reputatio. i. restauratio. vel secundum Accu. est computatio.

Res est verbum generale, vt ff. si cer. pet. l. j.

Res cõmunes naturali iure dicũtur, quarũ vsus omnibus animalibus est communis, vt aer, aqua profluẽs, & mare, & eius litora, secundum Azo. & insti. de re. diui. §. flumina autem. & ff. de acqui. re. domi. l. j.

Res emphyteutica est res emphyteuticæ conditioni subiecta. s. illa quam ecclesia, vel aliquis dominus dominio & proprietate retenta concessit emphyteutæ quantum ad solam possessionem, vnde si hic emphyteuta rem illam in aliam personam transponere vult, nõ potest tradere eam, id est, dominium transferre, eo quòd ipse nec habet nec habuit illud, & ideo alteri dare nõ põt, quia nemo in aliũ plus iuris trãsferre potest q̃ ipse habet. vt in regula nemo plus. de reg. iur. lib. vj.

Res integra dicitur in contractu vẽditionis quãdo res nõ est in toto, velĩ parte tradita, & pretium

tium in toto, vel in parte non solutum, licet contractus sit factus. aliter etiã dicitur res integra respectu iudicij, quando lis nondũ super tali re accepta est, videlicet ante lit. contesta. vt in c. ex insinuatiõe. de proc.

Res iudicata secundum Azo. de re iud. dicitur sententia quã finem cõtrouersiarum pronũtiatione iudicis accipit, vt ff. eod. tit. l. j. vel est quod cõdẽnatione, vel absolutione contingit. Et addunt quidam, si nullo iuris remedio sententia possit retractari, aut lapsis x. diebus possit reformari. Sed hoc non placet Azo. Item res iudicata est à iudice eius, quod in iudicio deductũ est ratione per eum adiudicatio, vt d. l. i. cum ibi not. Nã ibi notatur quod res iudicata non est sententia, sed id, quod est decisum pronũtiatione iudicis. Sententia vero est dispositio vel pronuntiatio iudicis legaliter declarata, licet ibi gl. videatur hoc ignorasse. Ex quo sequitur q̃ interlocutoria non potest appellari res iudicata, quia non capit finẽ cõtrouersiarum, licet quãdoque, & interlocutoria causa diffiniatur. Nec sententiæ arbitrorum dicuntur res iudicatæ, quia non imponunt finem. Nam per solutionem pœnæ potest resiliri.

Res publicę dicuntur quæ sunt omniũ populorũ, & hominum tantum, vt sunt flumina, & portus, & quæ sunt dedicata vsibus populi, vt forum, stadium.

Res religiosæ sepulchra sunt in quibus homines sepeliuntur, vt institu. de rerum diui. §. religiosum.

Res sacræ dicũtur quæ ritè Deo per pontifices consecratę sunt, vt ędes sacræ, & alia dona pia, quæ ad diuina mysteria conferenda dedicata sunt, vt cruces, & thuribula, quæ etiam alienari prohibẽtur, excepta causa redemptionis captiuorum, institu. de re. diu. §. sacræ res, & in gloss.

Res sacræ dicuntur quæ ab omni læsione munitæ sunt, vt muri, & portæ ciuitatis, quæ ideo sanctæ dicuntur, quia pœna sanguinis constituta est contra eos seu aduersus eos qui aliquid in his delinquunt violando, vel aliud committendo, vel tales res transcendẽdo scalis amotis, vel etiam aliquid in eorum lęsionem auferendo, vel qualiber alia ratione occupando, vt institu. de re. diui. §. sanctæ. Nam ciues Romanos alias quam per portas egredi non decet, cum istud hostile & abhominandum est, nam & Rhemus frater Romuli occisus tradit, ob id, q̃ murũ transcẽdere voluit, vnde Lucanus. *Fraterno primi maduerũt sanguine muri.*

Res solij est res immobilis, vt la-

ſtit. vi bon. rap. §. 1. verſic. quod non ſolum.

Reſarcire eſt reſtaurare, vnde dicitur compelli debes mihi dānum reſarcire. i. reſtituere.

Reſcriptum, ſecundum *Gof.* eſt mandatum principis, quod ad inſtantiam alicuius vel aliquorum, ſiue proprio motu, vel ex relationibus abſentium, vel ex ſuggeſtionibus præſentiū, vel ad alicuius conſultationem facit, vel cum alicui, vel aliquibus corpori, collegio, vniuerſitati, vel ciuitati aliquid mandatur, vel indulgetur: talia em̄ ius faciunt non generale, ſed ſpeciale in negotiis & inter perſonas in quib. & inter quas promulgata ſunt. vt C. de legi. & conſtit. l. 2. Et nota quòd reſcriptum capitur tripliciter. Primò generaliter, & ſic quælibet ſcriptura continens aliquam diſpoſitionem ſuperioris, dicitur reſcriptū, & ſic idē eſt quod ſcriptum, & ſecundū hoc ſi papa reſpondeat etiam de iure, dicit reſcriptū. Secūdò minus generaliter, vt cōcernit. de reſcrip. & ſic eſt ſcriptum ſuper negotio, vel negotiis particularibus alicuius vel aliquorum, ſiue ſingulorum, ſiue vniuerſitatis, ſiue motu proprio, ſiue ad inſtantiam, ſiue cauſa cognita, ſiue non cognita, à ſuperiore emanans, ſiue aliquid iuris tribuat, ſiue tribuat ſolū exercitium iuris alicui competentis, & ita comprehendit reſcriptum ad lites. de quo de reſcri. in cle. 1. & 2. *Fit* autem ſuper literis plerūque ſimilibus, & dicitur reſcriptum ad beneficia, de quo eod̄em ti. c. ſuper literis, & comprehendit etiam annotationem, & pragmaticā ſanctionē. Tertio capitur ſpecialiter, & ſtrictè pro ſcriptura continente diſpoſitionem per quam datur iudex nec aliquid aliud conceditur, niſi vt corā illo iudice ius tibi competens conſequaris, & hoc dicitur reſcriptum ad lites, quod datur alicui ad confirmationem ſui iuris, de quo in ca. ſuper literis. eo. ti. & ſic eſt ſpecies diſtincta à priuilegio (q̄d concedit aliquod ius particulare contra ius commune) & à reſcripto ad beneficia, quod magis propriè comparatur priuilegio.

Reſidere in eccleſia ſecundū *Gof.* eſt in eccleſia deſeruire beneficio, & eccleſiæ curam habere. ca. conquerente de cleric. non reſi. parum enim eſt reſidere niſi reſidens curam habeat eccleſiæ, in qua beneficiū habet, vel perſonatum, vt in c. quia nōnulli. de cler. non reſi. Debet autem reſidere per ſe ipſum non per vicarium. cap. quia nonnulli. præalleg. niſi in caſibus, vt cum ex indulgentia ſpeciali competit alicui nō reſidere, vel cum conſuetudo excuſ-

cusat non residentem, vel cum ecclesia dependet ex præbenda, vel cum persona sine culpa sua incidit in debilitatem, deformitatem, vel morbum, vt per se deseruire non possit, vel cũ necessaria profectio imminet, vel etiam voluntaria vtilis tamẽ, & honesta, vt studiorum vel peregrinationis causa, cum licentia tamen prælati, vel con sensu capituli, vt not. Gof. in sum. de offi. vica. §. nunc viden dum. Sunt ergo clerici non residentes, qui in ecclesiis, in quibus intitulati sunt, non faciunt residentiam, & si personaliter resident, non tamen deseruiũt beneficio, nec ecclesiæ curam habent.

Resipiscere, est extemporario furore in pristinũ sensum redire. Liuius li. 25. Si quis resipiscat & antiquam sanitatem recipiat. De vulgari & pupilla. l. ex facto. Desinere, inquit, valere testamentum cum resipuisset. Ant. Neb.

Responsa prudentũ sunt quæ iuriscõsulti respondere dicuntur consulentibus. §. constat. & c. responsa. distin. 2. vnde etiã responsa Pauli dicta sunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui institutiones iuris ciuilis ediderunt, quibus dissidentium lites, & contentiones sopirentur, secundum Isid. lib. sexto etymo. ca. decimoquarto.

Restituere est retro statuere, hoc est rem in eum statum reducere, in quem fuisset si nihil aduersus quod facienda esset restitutio, euenisset. l. 2. §. restituas, ne quid in loco publi. & l. restituere. de verbo. signific. Propriè restituere dicimur quod accepimus, secundum Alciat. in d. l. restituere.

Restituere in integrum. Require supra. de I.

Restitutio, hoc verbum plenam habet significationem. l. cum prætor. & l. plus. de verb. signi. vbi Alcia.

Restitutio in integrum. Require supra in integrum restitutio, & datur tam ecclesiæ quàm minoribus ratione ætatis, quare est prioris status vel iuris reintegratio, quia succurritur per restitutionis auxilium minoribus vigintiquinque annis, & etiam ecclesiis, quæ minorum iure censentur, semper enim ecclesia debet iure minoris illæsa seruari, vt in capitulo 1. eodem titu. & restituitur minor vel ecclesia siue lædatur, siue decipiatur ipse minor, siue tutor, siue procurator eius, vel si prælatus, syndicus, œconomus ecclesiæ decipiatur, nã delictum personæ non debet in detrimentum ecclesiæ redundare, in regula delictum de re. iu. lib. vj. & si restitutio fit in iure minoris, differt ab ea restitutione quæ fit

iure maioris, quia prima datur officio iudicis deficiente actione, secunda vero habet actionem suo iure, scilicet vtilē officio iudicis accedente, vt in c. cum venissent, de in integ. resti. in gloss. verbi restituimus. Etiam restitutio quandoque petitur vbi nulla possessio potest esse, vt cum petitur restitutio, consanguinei, vt c. cum venissent. eodem titu. in gloss. in c. in literis. de resti. spol.

Retiarius potest dici ille qui iacit rete ad pisces capiendos, vt patet in l. si iactum. ff. de actio. empt. Sic etiam retiarius dictus est alter ex gladiatoribus qui fugientem, vel fugam simulantem sequeretur, vt rete immitterer, quod genus pugnæ primo à Pithaco Mittileneo vno ex septem sapientibus institutum est, de quo Valerius Maxi. in primo, & Festus. Retiario (inquiens) pugnanti aduersus Mirmilonem cantatur. Nō te peto, piscem peto, quid me fugis galle? Interpretatio tamen illa est melior vt à rate ratiarium deducamus, quem admodum à naui nauicularius formatur. l. 1. ff. quod cuiusque vniuers. nomi. piscatores enim communiter ratem habent, quod etiam innuit Scæuo. in l. periculi pretium. ff. de nau. fœno.

Reuerentia est honor qui exhibetur cum pauore. c. 2. de officio delegat. lib. vj. per Archidi. in. 3. decis. de immu. eccles. & est exhibenda patri, & patro nō tam viuo quàm mortuo. l. apud Cellum. §. aduersus. ff. de doli exceptio.

Reuocare domum est allegare & dicere se non posse compelli eo loco quod conuenitur ad litem suscipiendam, sed remitti ad locum in quo domicilium habet. Inde dicitur, legatos qui Romam mittuntur non debere conueniri ipsis inuitis, sed habere ius reuocandi domum. De hoc vide capit. fina. de foro compet.

Reus est qui defendit & propulsat actionē, vel accusationem, non à reatu dictus, sed à re quæ ab eo petitur præstanda, vel super qua ipse impetitur, quia quamuis conscius sceleris non sit, reus tamen dicitur quandiu in iudicium pro re aliqua petitur, vt c. forus. de verbo. signifi. ad fi. xv. q. iij. capi. vltimo, tertia quæstione xj. capitulo non est. Etiam quāndoque reus à reatu dicitur ille, videlicet qui conuincitur criminosus. cap. primo. de re iud. libro sexto, vel sic, Reus est ille qui necessario se habet defendere. cap. dilecti filij. de exceptio & sic dicitur à re quam ipse defendit. capitulo forus. præalleg.

Reus agitur, vel fit, quicunque accusatus. l. vltim. C. de fide instrum.

ſtrum. *Reus* autem peragi dicitur, cùm condemnatur. l. 3. ff. de adulr.

Reus credendi eſt idem qui creditor.

Reus debendi appellatur ipſe debitor.

Reus promittendi dicitur ille à quo quis ſtipulatur, & dicitur à re vel firmitate, quia firmiter & omnino verum eſt eum obligatum: nam reus ſignificat firmitatem, vt dicit Virgi. Voti reus, & Azo. C. de duob. reis ſtipulan. in ſum.

Reus ſtipulandi dicitur ille, qui ſtipulatur, gloſ. *Inſtit.* de duobus reis.

Reus ſatiſdandi apud Vlpianum eſt qui fideiuſſore dato obligatus eſt. *Reus* verò ſatis accipiendi, creditor qui ob eius creditum fideiuſſores à debito re accepit. l. qui hominem. §. quidam. de ſolutionib.

Rex vel imperator poteſt quilibet dici in domo ſua, vt in ca. duo ſunt. Ioan. Andr. in cap. venerabilis.

Rheda, vehiculi genus eſt. Quintilianus libro primo, vocabulum gallicum eſſe putat: *Plurima*, inquit, Gallicè valuerunt, vt rheda, petoritum; quorum altero Cicero, altero Horatius vtitur. Iabolenus libro decimonono, tit. locati & conducti. l. cùm in plures. Pro ſola, inquit, rheda, portorium datus fuerit. *Nebr.*

De Rante I.

Rigor iuris quandoque ponitur pro ſolennitate & ordine iuris communis, habito reſpectu ad reſcriptum Papæ. ca. ſuper literis. de reſcrip. Secundò ponitur pro auſteritate contraria diſpoſitioni, aliàs dependſationi & miſericordiæ, & ad aliorum terrorē inducta. Tertiò pro ſtricto ordine iuris cōmunis, & ſic ſumitur in capi. ſi clericus, de foro competen. & not. gloſ. in capit. vt conſtituetur. 50. diſtinct.

Ripa propriè eſt fluminis, ſicuti littus maris. §. j. Inſti. de re. diui. Ripa autē ita rectè diffinitur, id quod flumen continet, naturalem rigorē curſus ſui tenens. l. j. de flumi.

Riparenſes. in l. contra. C. de re mil. intelliguntur milites, qui in imperij limitibus excubabant aduerſus Barbaros, puta in ripis *Danubij* ad tuendas *Pānonias* aduerſus *Sarmatas*.

Riuales, dicuntur qui eundem riuum communem habent. Gellius libro decimotertio, Negotium quoque alicuius quod fortè de aquæductu cum riualibus eſt. Pomp. libro xiij. titulo, de aquā quoti. l. hoc iure. *Dum* ne fundum, inquit, domino, aut aquarium riualibus deterius faciat. Per tranſlationem etiam & riuales dicuntur, qui communem habent

bent amicam. *Iuue.* Non vnus tibi riualis ditabitur heres. Anton. Nebrif.

Riuales sunt qui per eundem riuum aquam deducunt. l. j. §. si inter riuales. ff. de aqua quot. & æstiua. & can. horrendus. xxxij. quæstio. v. vbi not. quod etiam riuales dicuntur illi, qui exquisita libidine cum eadem muliere consuetudinem habent.

Rixa ex litibus & contentione nascitur. l. seruus. ff. de act. & obliga. & est inter duos. l. prætor ait cuius. §. j. ff. vi bonor. rap. & l. si non conuitij. C. de iniu.

De R ante O.

Robur est debita proportio omnium suorum membrorum, secundum Aegid. de regimine princip. c. xiij. & habetur insti. de donatio. §. perficiuntur, & de transact. c. j.

Rhodos insula est in qua antiquitus vsus mercatorum fuit, & inde dicuntur leges Rhodiæ, vt no. ff. ad l. Rhod. de iac.

Rhodius est genus piscis, cuius sanguis valet ad tingendum vestes, vt in C. de vesti. olob. & deau. lib. xj.

Rogatio, rogationis, pro eo quod est lex, propterea sic appellata, quòd cùm promulgatur, populus rogatur, velit ne, & iubeat eam legem sanciri. Festus: Rogatio, inquit, est cùm populus cõsulitur de vnõ pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertineat, & de vna pluribusve rebus de quibus omnibus sanciatur. Nam quod in omnes homines resque populus sciuit, lex appellatur. Ant. Neb.

Rogo capitur quandoque pro præcipio. xj. q. iij. rogo. quamuis qui exhortatur mandatoris opera non fungatur. ff. de his qui notan. infamia. l. ob hęc verba.

Rogare interdum est interrogare. l. ij. ff. de adopt.

Rogus, vide xxiij. q. viij. conuenior. super ver. busto. vbi glos. quòd bustum dicitur, cùm res est exusta, rogus cum comburitur, pira est congeries lignorum ad comburendum; vide ibi Archi.

Roma est communis patria. l. Roma. ff. ad munici. & in c. ex põsuit. de dila. secundum *Inn.* & c. vlti. de for. competen. vbi dicitur, Roma mater & magistra omnium ecclesiarũ. c. basilicas. de conse. dist. j. *Et* quod dicitur, Vbi *Papa*, ibi Roma. secundum Inno. in c. ego enim, de iureiu. dicit *Lud.* de Roma, pro hoc non esse in mundo alium text. licet multi multos allegent. *Et* de præeminentiis Papæ, vide per Bald. in l. rescripta. C. de preci. impe. offe.

Roma in iure interdum accipitur pro Constantinopoli, vt in

l.j.§.Romam.C. de vet.iu. enu.
Rostrum dicitur forus causarum vbi causæ tenent vel tractatur.

De Rante V.

Rubrica, genus est terrę rubrę, quæ ad picturam solet accommodari, habetque accentum in penultima. Horatius Sermonum libro secundo. Prælia rubrica picta aut carbone. Persius: Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno. Quæ verò in iure ciuili & pontificio dicuntur rubricæ, tituli siue indices rubri, vel ex rubro, possunt rectius appellari. Neb.

Rubrica est qua legum tituli & capita notantur, à terra rubei coloris, & minio proxima. Quæ aliquando generalior est nigro. instit. de iustitia & iure. in glo. rubricæ.

Ruder, ruderis, siue rudus, ruderis, est purgamentum domus, siue putei, siue cuiuscũque rei quæ ex sordibus purgari debeat. Columella in horto: Rudere tum pingui solido vel stercore aselli. Sueton. in Vespasiano: Ipse restitutionem Capitolij agressus ruderibus purgandis manus primus admouit. Vl. tit. de dam. infect. l. prætor ait. Neque dominus velit rudere egerere, & in eo. tit. sępe.

Rudera sunt ea, quæ eiiciuntur domibus discussis, vel à domo mundata cum scopis, vel fragmenta lapidum, vel demolimenta cæmentorum, vel folia, fauillæ, pulueres.

Rumor secundum Specu. de notorio crimine, est particularis assertio vel insinuatio ex sola suspicione & incerto auctore proueniens. c. super eod. de eo qui cog. consang. vxo. suæ. & hic minus probat quàm fama, quia fama est communis assertio, rumor verò cum pauci aliquid, non tamen publicè dicunt, & ideo non probat, sed solam suspicionem & præsumptionem inducit.

Ruptum intelligitur quod quoquo modo corruptum est. Vnde nõ solùm fracta, sed etiam vsta, scissa, collisa, effusa, & quouis modo perempta aut deteriora facta, hoc verbo continentur. §. Capite. Institu. de lege Aquilia.

Rustica prædia. Require suprà, Rustica.

Rusticani sunt iidem quod rustici. C. de rusti. lib. xj. Et rusticitas sępe in iure nostro sumitur pro simplicitate & imperitia, vt l. ij. ff. si quis in ius voca. non ie.

Rustici qui dicantur, docet pulcherrimè Bart. in l. conficiuntur. de iu. codi.

Rursus, id est rerum vel quotiescunque, & significat prout significatũ proprium vel aliud medium significare declarat, verbi gratia, testator reliquit alicui decem, & si perdiderit,

rursus

rursus ei reliquit, dicit rex, q̃ nõ amplius quàm semel postquam perdiderit, est inuãdus. Et sic dictio rursus: aliquando verificatur in vna vice. l. fideicommissa. §. si quis. ff. de leg. iij. Ratio, quia nisi sic significaret, heres grauaretur sæpius nouã quantitatem præstando, quod non est verisimile testatorem voluisse, &c.

Ruta cæsa sunt quæ cæduntur vel eruuntur. ff. de actio. empt. lege fundi. §. si ruta.

De S ante A.

SAccarius auctore Budeo dicit qui saccis gestandis victitat. Saccarius, dicitur baiul⁹ qui sacco defert transfertque merces, aut aliquid aliud à loco in locum Et saccaria negotiatio est dicta quæ circa saccos versatur. Apuleius primo de asino: Operculas quas adhuc vegetur saccarium faciens merebam. Vlpia. in quadam lege. Si quid, ait, ex sacco saccarij excidisset. Et est saccus idem ferè atque ex eadem materia, qua sagum sagi.

Saccularij, dicuntur, qui vetitas artes exercentes ex sacculo partẽ subducunt vel distrahũt, vt ff. de extra. l. saccularij.

Sacra quæ sint. Require suprà, res sacræ.

Sacra annotatio dicitur rescriptũ quod Imperator propria mentis motu alicui indulget, constituens secundum preces illius aliquid fieri vel non fieri. Vide supra rescriptum.

Sacra scriptura continet solũ libros veteris & noui Testamenti, & non alios, & ratio redditur in c. quis nesciat. ix. distin.

Sacer locus dicitur qui ritè per Pontifices consecratus est. l. in tantum. & l. sacra loca. ff. de re. diui. & insti. eodem titulo. §. sacræ, & differt locus sacer, à sancto, vt colligitur in glossa, lege secunda, interdicta. ff. de interdictis.

Sacrum oraculum dicitur rescriptum Imperatoris, quod orando quis impetrauit, vel est idẽ quod rescriptum, vt suprà, de litera R, in verbo rescriptum,

Sacerdos, hoc nomine intelligũtur quandoque inferiores, & nomine clericorum superiores, & componitur ex dictionibus Græca, dos, id est datio, & Latina sacer, vt xxj. distinctio. cleros. §. sacerdos, sicut enim Rex à regẽdo sic sacerdos à sacrificando dictus est. Et sacerdotes gentilium dicebantur flamines, quasi filamines, à filo quod gerebant in capite in signum sacerdotij, & aliqui fuerunt protoflamines, vt in cap. cleros. præalleg.

Sacerdotes in diuinis eloquiis aliquando dij, aliquando angeli vocantur, & pro regibus sunt honorandi, non iudicandi, dicente Constãtino Imperatore,

dignum

dignum non est vt nos iudicemus deos.xj.q.j.sacerdotibus, Etiã sumitur sacer[illegible]s quandoque in malo.C.de male.& mathe.l. nullus aruspex,vbi ponitur pro incantatore.

Sacramentũ est sacræ rei signum. Et qualiter differant sacramentum,signum,sacrificium,& mysterium:probatur j.qu. j.multi. de consecra.dist.ij. can.sacrificium,& c.signum.

Sacramenta ecclesiæ sunt septem, duo voluntaria,& quinque necessaria,no. gl.in c. veniens.de translact.

Sacrarium est locus in quo sacra reponuntur.l.sacra loca. §.j.ff. de re.diuis. dic q̃ est illa pars quæ est ꝓpe altare,in qua sunt clerici ad celebrandũ propter sacramenta quę ibi cõficiũtur: & quia in altari maiori (cum soleat esse sacrariũ) includuntur reliquię, de conse. eccl. vel alta.per totum. Doct. in c.j.in gl.ij.de vi.& honest.cle.

Sacrificiũ dicitur quasi sacrũ factum,quia prece mystica cõsecratur pro nobis in memoriã Dominicæ passionis. j. quæ.j. c.multi.

Sacrilegiũ de iure ciuili est cum sacrum de sacro tollitur. l.iiij. ff.ad l.Iul.pecu. & l.aut facta. §.locus ff.de pœn. & C.de crimi.sacrileg.per totum. De iure canonico quid sit, vide c.si quis contumax §.sacrilegium. iuncto c.sequen. xvij.q.iiij.vide in tuo dictionario, in dictione sacrilegium,& suprà in ver.crimen sacrilegij.

Sacrilegium dicitur quasi sacrũ lædens, vel sacrũ legens,id est furans,de quo xviij qu.iiij.per totũ,& maximè in c.quisquis. ad fi Et est crimen mixtum: vt suprà dictũ est de crimine,vide bonã gl.in c. sunt qui opes. xvij.q.iiij. vbi dantur descriptiones sacrilegij,& pœna committentis ipsum , & melius in c.sacrilegium.ead.q in gl.j.

Saccus sacci, & sacculus sacculi, pro nummorum loculis accipiuntur plerunque. Plinius libro secundo: Aurum & ęs & argẽtum liquatur in sacculis. Marti. Excussi loculosque & sacculum. Vlpianus lib.xlviij. in titulo de furtis. l. vulgaris. Si quis,inquit, qui viginti nũmorum saccum deposuisset,alium saccũ in quo scit triginta nũmos esse acceperit. Et paulò post:Si quis ait, surripuerit furto duos sacculos, vnum decem,alterum viginti nummorum. Idem in titulo de statu. liberis.Lege statuliberos. Decem,inquit, iussus erat dare, viginti dedit,siue numerauit, siue sacculis dedit.

Saccularius dicitur,qui saccis,id est loculis quibusdam præstigias quasdam exercet, vt aliud fiat,aliud videatur fieri. Vlpia. in titulo de extraordinariis criminibus.l. saccularij. Saccularij

larij, inquit, qui veritas[illegible] faculis artes exercentes, partem ſubducunt, partem ſubtrahũt. Idem in titulo de effractoribus & expilatoribus. l.j. ſaccularium profure qui in ſaccum res furto ablatas iniicit, accipere videtur. Simili, inquit, modo ſaccularij & directarij, erunt puniendi.

Sacrum, vt Macrobius libro Saturnalium primo, auctoritate Trebatij definit, eſt omne illud quod deorum habetur, idque probat multis Virgilij carminibus. Iuſtinianus libro ij. Inſtitutionum. Sacræ, inquit, res ſunt, quæ ritè per põtifices Deo dedicatæ ſunt. Martianus quoque libro primo Digeſtorum, tit. de rerum diuiſione. l. in tantum. Sactæ, inquit, res ſunt hæ, quæ publicè conſecratæ ſunt, non priuatim.

Sagarius, eſt venditor ſagorum, de quo Iuuenal. dixit, in ſaga vendendi nubat caupone relicto. Eſt autem ſagum textum ex lana caprina, aut hirca ex ouibus, idẽ ferè quod ſaccus. Vnde ſagarius, a, um, ad ſaga pertinens. Vlpian. lib. xiiij titul. de tributoria actio. l. procuratoris. Duas, inquit, negociationes, puta ſagariã, & linthariã.

Sagmẽ, inis, herba notiſſima eſt, non tamẽ ſub hoc nomine, ſed ſub alio quo appellatur gramen ſiue verbena, Græcè agroſtis, quæ verò Hiſpanè dicitur vulgo verbana, ea Latinè eſt verbena perica, & Græcè piſtereca. Liuius 1. ab vrbe cõdita. Sagmina, inquit, te rex poſco, rex ait, puram tollito, fecialis ex arce graminis herbam puram attullit, & ſequitur, Verbena caput pilloſque tangens. Idem quoque ſcribit Plinius libro 22. Non aliunde, inquit, ſagmina in remediis publicis fuere, & in ſacratis legationibus, quàm verbenę, certè vtroque nomine idem ſignificatur hoc eſt gramen ex arce cum ſua terra reuulſum. Martia. libro primo Digeſt. de rerum diuiſ. l. ſanctum eſt. Sunt, inquit, ſagmina quædam herbæ, quas legati populo Romano ferre ſolebant, ne quis eos violaret: ſicut legati Græcorum ferunt ea quę vocantur ceraria, id eſt caduca.

Sagmina ſunt quędam herbæ, quas legati populi Romani portabant interlocutores pacis, quia nemo illas herbas portãtes lædebat, ſicut legati Græcorum ſolebant ea quæ vocantur cerycia ferre. ff. de rerum diuiſ. l. ſanctum.

Sagum, militare ac bellicũ geſtamentum fuiſſe conſtat, eſt alioqui ſagum genus ſtragulę veſtis, haud diſſimilis cilicio, in qua ſignificatione frequenter vtuntur Tranq. Plin. & D. Hieron. Vlpianꝰ verò noſter enumerat ſagum inter veſtimenta

famil

familiāria.l.veſtis. de aur.& ar. leg.Aſago ſagarius deriuatur, vnde ſagaria negotia.o.in l.cū duobus.pro ſocio.

Salarium eſt vectigal domiciliorum dictū quaſi ſolarium à nomine ſolum,eo quod redditur & impēditur pro ſolo nomine penſionis. *Aliàs* ponitur pro pręmio vel pro mercede laboris,& pro renuntiatione,vt ſalarium aduocatorū.l.ſalarium. ff.māda. quādoq; pro ſolatio, l.iubemus per hāc.C.de erog. mili.anno.aliquando pro expēſis.l.ſi cùm doté.ff. ſol.ma.aliquando pro honore ex parte eius cui debetur.l.ſi remunerā di.ff.manda.

Salgama,inquit Merula, appellantur quæcunque cōditanea ad victum noſtrum ex ſale in vaſis reſeruantur , Columella lib.13.de re ruſtic. Locum & vaſa idonea ſalgamis præparari iubent. Idem in horto: Tēpore nō alio vili quoque ſalgama merce. Condiebantur autem ex ſale præter oleas aſparagi, caparis,& triſtes inulæ, ferulæque minaces.in libro duodecimo Codicis , titulus eſt de ſalgamo hoſpitibus non præſtando.l.vnic.Ne quis, inquit, comitū,vel tribunorū ſagalmi nomine culcitram , lignum, oleum, à ſuis extorqueat hoſpitibus.Accurſius à ſale & gamos compoſitum eſſe dicit: quod culcitram interpretatur, quoniam , vt ait, propter nuptias culcitra fit. Pulchra expoſitio,atque tali digna interprete,qui putet culcitram ob eā tantū cauſam paratā, & qui nulla cogēte neceſſitate compoſitionē ex Latino & *Græco* faciat. Eſt igitur ſenſus legis, quod cùm parochi ſoliti ſint prēſtare hoſpitibus ſalgamam, appellatione ſalgami non debent ab illis exigi culcitra,ligna,oleum. *Atqui* ligna,& ſal ſolita eſſe prēberi,teſtatur Horatius primo Sermonum,cùm dicit: Et prochi qui præbent ligna ſalemque. *Sed* à ſale appellatum eſſe ſalgamum , non eſt dubium. Sed appellatione ſalgami ſiue ſalis quid intelligi debeat, *Imperator* expreſſit. *Ant.Nebr.*

Salgamū ſecūdū Hug.eſt idē qđ culcitras,dictū à ſaluo vel ſalica,& gamos nuptiæ,vel gama mulier,quia maximè propter talia fiunt culcitræ, ſcilicet maximè propter mulieres, vt in rub.C.eod.lib.vij.

Salgami appellatione ſecūdū *Alcia.* venit oleū,butyrū, & eiuſmodi eſculēta ad condiēdū,& alia ad quotidianos vſus neceſſaria,cuiuſmodi ſunt ligna.

Salictum,locus eſt vbi ſalices cōſitę ſunt,pro eo quod eſſe debuit,ſalicetum, ea forma qua à quercu fit quercetum,à lauro lauretum. *Aliquādo* etiam pro ipſis ſalicibus accipitur.

Vergilius in Bucol. [illegible]s apibus florem de pasta salicti. Et in secundo Georgicorum: Iurisc5sultus arborum furtim cæsarum.l. vitem. Arborum, inquit, appellatione vitem contineri plerique existimauerũt, hederæ quoque, arundines & salictum. Pro loco verò salicũ, Columella lib. primo, *In prata & arua salictaque & arundineta*: Vlpianus titulo de fund.instru.l.quęsitum. Arundineta, inquit, & salicta antequam cæsa sint. Neb.

Saliens, tis, dicitur fistulæ pars illa vnde aqua salit, quæ *Græcè* appellatur *Grunos*. Vitruuius lib. octauo: Athenis, inquit, vsque ad portum pyrum ducti sunt salientes, è quibus bibit nemo. Frõtinus de aquæductibus. Binos, inquit, salientes diuersarum aquarum accepere. Vlpianus lib. xix. Dige l.lines. *Labra*, inquit, salientes fistulæ quoque quæ salientibus iunguntur.

Salientes, autore Budeo, capita sunt fistularum, atque etiam ipsæ tubulorum fistularumq; scaturigines.

Saligneus, a, um, quod est ex materia salicis arboris, notæ. Cato de re rustic. Si opis nõ erit, particis saligneis. Ouid. octauo *Metamor*. Lecto non indignanda saligno. Vlpianus, *Arborum furtim cæsarum*. l. vitẽ. Sed & si quis saligneas virgas instituendi salicti causa defixerit. Nebr.

Salmaria dicuntur ea, quæ dantur pro sale. Etiam dicuntur portoria. Require suprà, Portorium.

Salinæ, locus vbi fit sal. l. j. quod cuiusque vniuers. nomi.

Saltuarius, inquit Valla, est custos saltus. *Saltus* verò dicitur vbi pascũtur armenta, feræque versantur. Iurisconsultus ramen de legatis tertio. l. cùm quæreret. pro agri custode accepit. Neque topiarium, inquit, ornãdi, saltuariũ autem tuendi fundi magis quã colendi causa paratum videri. Item de fun. instr. l. instrumenta. Si ẽt viridaria, inquit, sint, topiarij, si fundus salt9 pastionesque habeat, greges pecorum, pastores, saltuarij. Nebr.

Saltus, t9, tui, est dẽsitas altarũ arborum: & dicitur nemus raras habens arbores, vbi feræ, canes, & venatores saliunt. Vnde, *Est nemus saltus, salientis, dicitur actus.*

Et dicitur à salio salis, eo quod exiliat in altum, in sublime consurgat, secundum *Isid.* lib. xiiij. *Etimol.* c. vj. & inde venit fundus saltuensis. C. de fundo pa. & saltuens. libro xj. *Etiam* dicuntur talia loca viuaria & foresta. vt in clemẽ. ne in agro. de statu monachor. Et est duplex saltus. scilicet, hibernus & æstiuus.

Saltua

saltuarius, vide in verbo, Topiarius.

saltuenses dicuntur, conductores pratorum, coloni verò prædiorum. l. iij. C. qui milita. non possunt. & l. iij. §. saltus. ff. de acquirenda posses. & l. creditor. ff. de actio. emptio.

salubris dicitur quasi salutis vber, secundum glo. in clemen. dubium, de sepul.

saluianum interdictum, require suprà in verb. Interdictum saluianum.

saluo est dictio modificatiua & seruatiua præcedentium. gl. singu. in l. item Labeo. ff. fami. herciscun.

Saluſtiani horti, fuerunt Romę, quorum Plinius libro septimo meminit, In cõditorio, inquit, saluſtianorum hortorum adseruabant. *A*phrica. de leg. j. l. idem Iulianus. si saluſtianos, inquit, hortos, qui sunt Augusti. Ant. *N*ebris.

Samaritanus & sarracenus differunt, vnde sarraceni secundum Goffred. dicuntur illi, qui nec vetus nec nouũ recipiunt Testamentum, qui non ab Agar, ancilla Abrahæ. de qua fuit eorum origo, vocari voluerunt *A*gareni, sed potius à sara vxore eius libera se sarracenos vocant. Tamen sunt quidam inter Sarracenos samaritani, vocati à samaria ciuitate, qui receperũt quinque libros Moysi, sed prophetas respuerunt, quos reſpuerunt, ideo dicitur, quòd coniunguntur Iudæi samaritanis.

Sanctæ res, Require suprà, *R*es sanctæ.

sanctum dicitur, quod defensum & munitum est ab iniuria hominum, vt ff. de rer. diuis. l. sanctum, vnde Iustinianus dictus est vir sanctus, id est firmus, & virtutib⁹ munitus. Martianus autem vnus ex auctoribus legum ait, quòd sancti dicuntur à sanguine, quasi immolando se ad effusionẽ sanguinis Deo. *A*liàs à sanguinibus sanctus dicitur, quod nomen herbas significat, quas solebant portare legati populi *R*omani, ne quis eos violaret. ff. de rer. diuis. l. sanctum. sic sancta dicuntur, quæ neq; sacra neque profana sunt, sic leges dicuntur sanctæ.

sanctio dicitur propriè illa constitutio vel lex contra quam si factum fuerit, pœna irrogatur & imponitur, vt no. iij. distinct. in sum. & capitur quandoque latè, vt in proœmio clemẽ. Io. Andr. in versic. sanctio.

sanctio quandoque dicitur quælibet *I*mperialis constitutio, vel institutio, quandoque dicitur totius iuris collectio. Et sumitur etiam strictè pro constitutione pœnali, vt not. iij. dist. in summa.

sanctio Imperatoris est cui pœna sanguinis additur.

sanctio pragmatica. Require s. P

Sapa, quod Græcè tum hepſemē, tum Syreum dicitur, eſt cùm muſtum ad tertiam partem decoquitur. Plinius libro decimoquarto: Syreum quod alij hepſema, noſtri ſapam appellant. Idem libro vigeſimotertio. Vino cognata res ſapa eſt muſto decocto, donec tertia pars ſuperſit. Marcel. Sapa, inquit, quod nunc mellacium dicimus, muſtum ad mediā partem decoctum eſt. Vlpian. de fundo inſtruc. l. quæſitum. Vas inquit æneum in quo ſapa decoqueretur, & defrutum fieret & ea quæ ad bibendum lauandumque familiam parantur, inſtrumenti eſſe. Sapa, inquit Accurſius, quiddam quod fit ad potandum, dicta quaſi parum ſaporis habens. *N.*

Sapa muſtum dicitur vſque ad tertiam partem, vel (vt quidam volunt) vſque ad dimidiam decoctum. l. quæſitum eſt. §. cellarium. ff. de fundo inſtruc. vas (inquiens) æneum in quo ſapa coqueretur.

Sapientia eſt de diuinis, ſed ſcientia de mundanis.

Sarcinator vel ſartor eſt ille qui nouit artem ſarciendi & ſuendi veſtimenta, & dicitur à ſarcio. Et differunt ſarcinator & fullo, vt no. inſtit. mandati. in fin. in gloſſ.

Sarcinatores, & Sarcinatrices, dicūtur autore Nonio, qui pannos, ſiue ex pannis veſtes conſuunt, Plautus in aului. Petunt fullones, ſarcinatores petunt. Lucilius Sarcinatorem eſſe ſummū, ſuere centonem optimè. Vlpianus lib. xlvij. *Digti.* de furtis. l. itaque fullo. *Itaque* vel ſarcinator, qui polienda vel ſarcienda veſtimenta accipit. In alia quoque lege. Et ancillarū inquit, maximè ſi qua ſarcinatrix erit.

Sarcophagus, lapis eſt qui peculiariter hoc habet, vt carnem, ex cadaueribus exedat, dictus à ſarx ſarcos, quod eſt caro, & phago comedo. Plinius libro 26. *Sarcophagus* lapis eſt, qui fiſcili vena ſcinditur, corpora defunctorum cōdita in eo ab ſumūtur. Celſus libr. quarto, Lapis qui carnem exedit, quē ſarcophagon Græci vocant, Vnde & pro ſepulchro quod ex eo lapide fieri conſueuit, plerunque ponitur, ſed & pro ſepulchro ex alia quauis materia. Iuuenalis, Sarcophago contentus erit. Modeſtinus de alimentis & cibariis legatis. l. liberti. § fi. Ad ſarcophagum, inquit, meum, memoriā meā quotanis celebrent. Marcellus tit. de religioſis. l. funeris. Si qua, inquit, veſtiaria ſunt, vel ſarcophagi.

Sarcophagus eſt locus vel tūba in quo ſepelitur defunctus, & dicitur à ſarx, ſarcos, quod eſt caro, & phagem græcè, id eſt comedere latinè, quia ibi ca-

ro

ro hominis comeditur à vermibus.

Sarculus, li, vel sarculum, li, instrumentum ex quo sata sarciuntur, id est herbis internascentibus purgantur. *Iuuenalis*, Ne marræ ac sarcula desint. Aliquando simpliciter pro instrumento fossorio accipitur, vt apud Horatium in primo Carminum, Gaudentem patrio fundere sarculo Agros. Vlpianus de fund. instru. l. instrumenta. *Ligones*, inquit, sarculi, falces putatoriæ, bidentes. Accurs. multipliciter exponit.

Sardonyx, ichis, lapillus est vnus ex iis qui in pretio habetur, referens colorem Sardij & Onychis, ex quibus videtur compositum esse nomen. Onyx autem lapis est quem vulgus cornoelam appellat. De Sardonyche Plinius lib. 37. multa scribit. Vlpian. lib. xlvij. *Dig.* tit. de bonis damn. l. diuus. Si damnatus, inquit, in digito habuerit aut sardonycha, aut aliam gemmam magni precij. N.

Sarculus est instrumentum, cum quo ramus abscinditur, vel aliquid aliud, & cardones & herbæ inutiles exciduntur & euelluntur quæ nascuntur inter bonas. *Esa.* cap. 7. Omnes montes in sarculo sarcientur. & 1. Reg. 13. in fin. secundum Ioan. Andr. in proœ. cle. in vers. sarculum.

Sarmatæ, siue Sauromatæ, nam vtroque modo appellãtur, populi sunt septentrionales, alteri in Asia, alteri in Europa, nam duplex est Sarmatia. Lucan. in 3. *Et* iuncto *Sarmata* velox Pannonio. & ibidem: Affinis Sarmata *Moscho*. *De* auro & argento legato. l. argumen. *Sunt*, inquit, nationes quædam quę pellibus vtuntur, veluti Sarmatarum. N.

Sartatecta dicuntur ædificia quę reparatione indigent.

Sartatecta dicuntur opera publica quæ locantur vt integra præstentur, vide Budæum in l. ha & enus ff. de vsufruct. in anno. ad pandectas.

Satius pro eligibilius atque melius, aduerbium est comparandi, ab eo quod est satis. Iuuenal: Hoc satius quàm si dicas sub iudice vidi, Quod non vidisti. Vlpianus de fideicommi. liber. l. si debitor. Satius est eum qui agnouit legatum onerari. N.

Satis accipere correlatiuum habet satisdare, vnde satis acceptio dicitur stipulatio, quæ ita obligat promittentem, vt expromissores quoque ab eo accipiantur, id est qui idem promittant. l. v. de verb. oblig.

Satisdare est securitatem per fideiussores dare. ff. qui satisdacogan. l. Vel secundum Azo. est alicuius implere voluntatẽ.

Satisdatio est cautio fideiussoria. vel etiam iuratoria si fideiussorem quis dare non possit, require suprà Cautio.

Satisfacere quid sit, patet in l. j. præalleg. & ff. de pign. actio. l. si rem alienam. §. omnis. & satisfactum intelligitur qualitercunque satisfiat. ff. quib. mod. pig. vel hypot. sol. l. item liberatur. in princi. & ff. de pigno. l. l. si rem præalleg. §. satisfactū.

Satricum, vrbs fuit antiquissima Italiæ, de qua Liuius libro 28. Satrici matris maturę de cœlo tactā ædem. Florus de bello latino. Satricum atque Corniculū quis credat? tunc prouinciæ fuerunt. Scæuola tit. de legatis iij. l. patronus. §. libertis. Fundum, inquit, Saricanum in regione Niphana. Nebr.

Satyra lex, require suprà in ver. lex satyra.

De S ante C.

Scæna, vt inquit Seruius, in illud Virg. 1. Aenei. Tū syluis scæna coruicis De super. potest inumbratio interpretari, apud antiquos enim theatralis scæna parietem non habebat, sed de frondibus arborum vmbracula quęrebat, postea tabulata cœperunt componere in modum parietis. Vlpianus de iis qui notantur infamia. l. quod prætor. Qui in scænam, inquit prodierit, infamis est. Et subdit, Scæna autem est, vt Labeo definit, quæ ludorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis cōsistat moueatur, spectaculum sui præbiturus. Inde ludi scænici dicti, qui in scæna representabantur. Sed definitio Labeonis de scæna versatili intelligenda est, de qua Virg. in 3. Georg. Vel scæna vt versis discedat fontibus. De scæna versatili Plinius & Valerius. Inde dicti ludi scænici, qui in scæna repræsentabantur, quorum fit mentio à Iurisconsultis frequenter.

Scæua, dicitur qui manu siniſtra perinde ac dextra vtitur, nam scæuos grecè, siniſter interpretatur, hinc Romanorū cognomina. Hinc Scæua miles ille Cæsarianus, qui bello ciuili fortiter dimicans, pro munitione cęsus est, & Scæuolarum nobiliſſima familia. Vlpia. de æ dil. edicto. l. qui clauū. Scęuam, inquit, non esse morbosum.

Scandularius, est faber lignarius qui scandulas facit. Sunt autem scandulæ ex ligno assulatim desecto. Plinius libro 16. scandulę è robore aptiſſimæ. Vitruuius libro 1. scandulis robusteis aut stramentis. Vegetius libro 2. de re militari, Tempore byemis de tegulis vel scādulis porticus tegitur, Inde scādulare, quod scandulis constat, Apuleius tertio Meta. Iam vecors animi tectum scandulare conscendit. scandulariorum meminit Iurisconsultus de iure immuni. l. quibusdam.

Scapha, nauigij genus est minusculū, veluti monoxylon, hoc

est ex

et ex vno solidoq; ligno excauatum, ad quod alluſit Virg. in 1. Geor. cũ dixit, C[illegible] arbore in tres. Et est ferè quæ deputata est maioris nauis ministerio & quæ pro tempore nunc ex mui deducitur, nunc in nauem subducitur. Dicta est autem scapha, à scapro, quod est cauo siue fodio. Labeo titulo de fund. inst. l. si nauem. scapha, inquit nauis, non est instrumẽtum nauis. Neb.

Scaphium vas est in quod ventris sordes excipiuntur, Martialis. Qui mentora frangis In scaphium mœchę Sardanapale tuæ. Iuuenalis, Et ride scaphium positus cum sumitur armis. Vlpia. in titulo de auro, & argent. leg. l. Quintus Mutius. Argento autem legato non puto ventris causa habita scaphia contineri, quia argenti numero nõ habentur. Accursius scaphium genus singuli esse dicit, & ventris causa exponit, quia corrigia est pro ventre sustentando, quasi non ex auro etiam scapha fieri consueuerit, dicente Martiale. Ventris onus misero, nec te pudet excipis auro. Neb.

Scapha est parua nauis. l. scaphã. ff. de euict.

Scaphina genus est cinguli. l. Quintus. §. fi. ff. de au. & ar. leg. Imo vero illic legitur scaphia numero plurali, à singulari scaphium, quod significat vas mulierum ad alui excrementa suscipiendum.

Scapulæ, & cuculla vestes sunt monachales. in authen. de nup. §. sancimus.

Scena secundum vnam significationem est obumbratio vel velatio in theatro vel alio loco in quo histriones, mimi, vel ioculatores siue comœdi ludos suos exercent, & sic videtur accipi. C. de spectacu. sceni. & leno. lib. xj. Idem verbum habes ff. de his qui no. infa. l. 2. §. ait prętor. & 23. distin. maritum. & ibi exponit Archi. scenicę mulieres, id est prostibularię vel meretrices. Et dicuntur scenicę mulieres, quę in scena, i. loco turpi, vt prostibulo stant, à scena, i. theatrali inumbratione vel spectaculo circi vbi cõsueuerunt tales prostare. ff. de iis qui no. inf. l. 2.

Sceuæ dicuntur qui promotiorem, & expeditiorem habent sinistram manum, quam dextram. l. qui clauum. §. item sciẽdum. de ædil. edict.

Schedia græcè, latinè dicitur ratis, de qua dictione dictum est superius loco dicto.

Schema, id est ordo iudiciorum, in authen. de iud. in princ. vel schema, id est sententia. eo. tit. §. 1. aliquãdo schema, id est ere modicum. no. in auth. qua in prouincia. C. vbi de cri. agi oportet. Aliquãdo accipitur pro titulo pro soluto. in authen. de

eccl. rerum alie. §. pe[illegible]

Schisma secundum Gof. est illicita dissentio, diuisio vel discessio eorum inter quos vnitas esse deberet. Vel sic, Est illicit⁹ ab vnitate ecclesiæ vel ab vniuersitate discessus. Et dicitur à scissura, quia per scihsma fit ab vnitate scissura. xxiiij. q. j. schisma. & differt ab hæresi, quia hæresis in prin. sui habet peruersum dogma, sed schisma in fine fingit aliquam hæresim, vt recte ab ecclesia videatur recessisse, vt dicit Hieron. 24. q. 3. hæresis. Et sic schisma & hæresis differunt, sicut genus, & species, quia omnis hæreticus est schismatichus, sed nõ econuerso nisi durauerit.

Schola dicitur societas scholarium, vel locus in quo discũt aliqui, vt scholares, vt sciãt scientiam, & prudentiam, alij militiam, vt tyrones, vt C. de priuile. schola. l. 2. libr. 12. nam schola Græcè, est vocatio Latinè.

Scholaris est persona vacans ab humanis negotiis, scholasticis dedita disciplinis. Et dicitur à schola græcè, id est vacatio latinè, & ares virtus, quasi virtutibus vacans.

Scholares etiam appellantur militãtes in sacro palatio Imperatoris, & in hoc sensu accipiũtur scholares. in tit. de priuile. cho. lib. 13. C. nã & schola milisum dicitur auctore Vegetio.

Scientia triplex est, eminens, nè diocris, & sufficiens. Eminens dicitur [illegible] per quam quis scit difficillimas quæstiones explicare, & definire in prompta sine reuolutione librorũ. Mediocris verò per quam quæstões difficiles decidit cum reuolutione librorum. Sufficiens autem est legitima requisita secũdum qualitatem officij seu beneficij, secundum Inn. & Abb. in c. cum in cunctis. numer. 4. de electio.

Scientiæ triuiales dicuntur, quibus maximæ vtuntur ciuitates, vt grammatica, rhetorica, dialectica, physica, seu medicinales. Instit. de excu. tut. §. item Romæ. in gloss.

Scientiæ quadriuiales sunt vt musica, astronomia, geometria, &c. instit. vt suprà.

Scissere, idem est quod statuere seu decernere, propriè autem plebs scissere dicebatur, populus verò iubere. Hinc plebis scita, id est plebis decreta.

Scissarij, tuncarij, & oratorij, idẽ sunt.

Scita sunt ea quæ plebs tãtũ constituit, & vocantur scita, eo ꝙ plebs ea sciscit, & sciscitatur seu rogat, vt fiant, secũdũ Isid. li. 5. Scoparij serui, qui domum scopis verrunt ac purgant. l. instrumenta. de fun. inst.

Scortum est meretrix à viris plurimum attrectata, & cuius nimio coitu genitalia ad corij

t duriti

duritiem obcalluerunt induruerunt́que. *Festus Pom.* Scorta, inquit meretrices, quia vt pelliculæ subigantur, omnia namque ex pellibus facta, scortea appellantur. *Iulianus libro* xlj. *Di.ti.pro emptore.l.* si quis scorto, inquit, daturo pecuniã seruis emeret. Neb.

Scribæ censuales sunt qui scribũt censum. *C.de tabul.in rubr.lib.* duodecimo.

Scribæ logographi secundum Accur. dicuntur qui publicis rationibus scribendis deputati sunt, nam logos græcè ratiões publicas dicimus latinè, & graphos scriptura. Hi etiam numerarij appellantur, vt C. de suscep.præposit.&arca.l.duos. lib.decimo.

Scribæ tabularij secundum quosdam olim creabantur ad tempus triennij ad scribendum publica ratiocinia prouinciarum seu ciuitatum, secundum Accur.C.eo ti.in rubr. libro x. Et proprié sunt illi, qui scribũt nominatos ad munera,& honores, & tributa soluta, & dicũtur tabularij, quia publicis instrumentis præsunt in singulis ciuitatibus, & hi appellantur librarij, vt ff. de regulis iuris.l. si librarius, & tabellio nes, vt in auth. de tabellio. collatio.2.& sic poterit accipi. C. de bo.lib.l.si quis. §.primo, licet,& aliter ibi exponatur. *Alias* scribæ dicuntur qui circa principes vel alios magnos iudices sunt deputati pro actis & gestis conficiendis. *Hi* quoque vocant scriptores, notarij libellenses, pragmaticales, epistolares, exquæstores, vt C. de appel.l.præcipimus.& l.in offerendis.

Scriniarij,& scriniorum memoriales idem sunt, & magistri scriniorum etiam scriniarij appellantur tabelliones, vt in c. ad audientiam, de præscriptio. in glos.

Scrupulus, siue scrupulum, lapillus est in forma diminutionis à scrupo, quod est lapis asper. Aliquando tamen accipit pro 24. parte vnciæ: à græcis id pondus gramma dicitur. Priscia. de ponderib. Semioboli duplum est obolus, quem pondere duplo *Gramma* vocant. Scrupulum nostri dixere priores. *Iustinia.* lib. 11. Cod. tit, de metallariis. l. 1. Octonos, inquit, scrupulos in baluca, hoc est tertiam vncię partẽ, quoniá vt diximus, vncia quatuor, & viginti scrupulos continet. N.

Scrupulosus,a,um, accipitur pro scrupulis, hoc est asperis lapillis plenus. Vnde res difficiles scrupulosę dicũtur, & scrupulositas, illa difficultas, atque examinis scrupulosa subtilitas. Vlpi.li.vigesimooctauo.ti. de iniusto testa. l. posthumus. *Licet* iuris scrupulositate nimiaque subtilitate testamen

tum ruptum videatur. Nebr.

Scrupulositas, id est, nimia subtilitas. l. posthumus. in princ. ff. de iniusto testa. Aliquando, id est dānum. not. in gl. §. quia verò leonis. in auth. de non alie. & in l. fin. C. de necess. ser. here: instit.

Scrupulus est xxiiij. pars vnciæ, tres scrupuli faciunt drachmā, octo drachmæ faciunt vnciā. l. 1. C. de metal. & metal. lib. 11, & vide ibi Bar.

Scrupulus etiam quandoque accipitur pro solicitudine, & dubitatione. l. 3. C. de interd. matrimo. ducta metaphoricè significatione à scrupulis, id est, minutis lapillis, qui insilientes in calceos pedes magna cum molestia præmere solent.

S ante C.

Sebastani, siue sebastiani, populi sunt sebastæ vrbis incolæ, quo nomine duas vrbes legimus, alteram Capadociæ, & alteram Samariæ in Palestina Iudæa, quæ in honorem Augusti Cæsaris, qui græcè sebastos, sebasta est cognominata. De vtra tamen illarum intitu. de ann. leg. l. liberto. §. Lucius. Iurisconsultus intellexerit nō liquet neque multum refert, cum dicit patriæ suæ ciuitati sebastianorum.

Secessus, locus à turba & tumultu separatus. l. si cum dies, de recep. arbi.

Secretarium. in l. 2. C. de proxi. sacr. pal. aula, in quam iudices conueniunt ad ius reddendum.

Secundum præpositio, multas habet significationes inter quas & illam, quòd aliquando accipitur pro eo quod est pro. Gel. Sin vero secundum te iudicatum erit, id est, pro te, id est (vt vulgo loquuntur) in fauorem tuum. Idem li. decimo tertio, illi vnde petit crederet, & ſm eum iudicaretur. Aliquā do ponitur pro iuxta. Luca. in 8. secundum Aemathiam lis tanta datur, & Virgi. 3. Georg. Et plena secundum flumina. Vlpia. ti. de prę sc. ver. l. duo. Duo, inquit, secundum Tiberium cum ambularent. Papinian. li. quadragesimotertio. Dig. tit. de via publica. l. ędiles, Eas, inquit, quæ ſm ciuitatē sunt vias. Ant. Neb.

Secundæ nuptiæ dicuntur, cum aliquis cum aliqua secūdo nubit, & sunt omnes nuptiæ, quæ sequūtur primas nuptias, siue sint tertiæ, siue quartæ, & sic de aliis, de hoc. C. de secundis nup. in rub.

Secundicerius olim dicebatur qui secūdum locum obtinens, scriptus erat secundo loco in matricula notariorum, vt C. de primice. & secundice. l. 1. & 2. li. duodecimo.

Secundus heres appellatur heres substitutus. l. precibus. C. de impub.

impub. & aliis ſubſtitu.

ſecurus dicitur qui ſine vlla cura eſt, quem alioqui Iuriſconſulti vocare ſolent ſupinum, id eſt ſocordem & deſidem. l. plurimum. de iur. & fac. ignor. ſecurum etiam dicimus, cui vel pignore vel fideiuſſione cautum eſt. l. habere. §. cautum. vbi Alciat. de verb. ſign.

ſed, quandoque capitur aduerſatiuè & aduerſat' in iure. Quandoque autem adiũcta copula aduerſatur etiam in facto. ff. de pet. hered. l. ſed & ſi. in prin. cũ gl. impropriatur tamẽ, vt in l. ij. in fi. ff. ſi quis cau. vbi quando cum copula ponitur, vt dicendo, ſed & ſi, & aduerſat' ad factũ, nõ ad ius, imò ſignificat identitatẽ iuris, & ſumit' illud ſignificatum ex copula quæ copulat nomina, & nõ factum ſequens cũ præcedenti, quia non poteſt, cùm ſit factũ diuerſum, copulat ergo quo ad ius. Quando autem ſine copula ponitur cũ cõditione ſi, vel ſine ea, tunc ſimpliciter ſignificat aduerſatiuè quo ad factũ & quo ad ius: vt in l. ſed & ſi. præalleg. ſimiliter in l. ij. in gl. ſuper verbo fortius. ff. ne quis eum qui in ius voc. vi exi. Significat ergo dictio ſed, aduerſatiuè ſimpliciter vel tantùm ad factũ, prout ſignificatum ſuum vel aliud declarat vel concludit.

ſeditio dicit' quaſi ſeorſum itio, quia in diuerſum vadũt alique trahunt, vel à ſedo ſedas, per contrariũ, vt dicit glo. in rubri. C. de ſeditioſis Et dicitur ſeditio, quietis publicę turbatio C eod. ri. l. j. & ij. de hoc no. xlvj. diſtin. ſeditionarios, & ibi per Archi. & Ioann. And. de immunit. eccleſ. cap. decet. lib. vj. Et tales concitantes ſeditionem, puniuntur pœna capitis, vt not. in l. denunciamus. C. de his qui ad eccle. confug.

ſedularium pro lectica ſiue ſella videtur accipere Iuriſconſultus. in tit. de ſupellect. leg. l. inſtrumenti. cum dicit, Rhedæ & ſedularia, nam ſellam à ſede dici, d, mutata in l. omnes grammatici teſtantur, ſellam autem accipi manifeſtum eſt, lege vtroque. Nebr.

ſedularium, quę vox habetur in l. iij. de ſupellectili legata, quidam interpretantur ſellam ſeu lecticam.

ſelinis, nomen eſt duarum ciuitatum, altera namque eſt Cilicię, de qua Lucan. libr. 8. Quo portu mittitque rates recipitque ſelinis. Altera ſiciliæ, de qua Virgil. 3. Georg. Palmoſa ſelinis, de hac Iuriſconſ. in tit. de cenſib. in ſicilia, inquit, ſelinis & Traiaopolis. Nebr.

ſella pro lectica ſiue pro parte lecticę, in qua ſedet qui lectica vehitur, nam Iuuena. de ea dẽ re ſellam, & lecticam dixit, Centũ, inquit, quadrantes lectica petit, & paulò poſt. Oſtendens

dens vacuã, & nudam pro coniuge sellam. Paulus de seruitutibus rusticorum prædiorum. l. qui sella, vtrunque cõiunxit. Qui sella, inquit, aut lectica vehitur, ire, non agere dicitur, quod quàm ineptè ab Accursio exponatur, in verbo lectica diximus. Nebr.

Sellæ, idem quod sedes. Paul. in l. qui sella. de seru. rusti. præd. accepisse videtur pro sede, in qua sedet qui vehitur lectica.

Semis semissis, pro solidi, hoc est assis dimidio: vt si quis ex semisse institutus sit heres, intelligendum est dimidiũ hereditatis illi debere cedere. Labeo tit. de vulgari substitutione. l. si pater. Vt vnus, inquit, semis apud te maneat, & ibidem l. & si per bonorum possessionem semis ei sit ablatus.

Semisses vsuræ, quæ dicantur, & quæ trientariæ, primus omnium ostendit Hermolaus Barbarus, vir omnium meo iudicio nostri seculi eruditissimus: is enim in secũda æditione castigationum Plinianarum lib. 14. in illud, vsura multiplicata semissibus: ex auctoritate Columellæ, atque ipsa ratione & æquitate quæ omni autoritate præstantior est, manifestè demonstrat, vsuras semisses eas esse, quæ ex centenis nummis redduntur quotannis, habita ratione non ad centum, sed ad duodecim vncias, quæ assem constituũt. Trientarias verò vsuras quæ ex centenis reddũt quaternos nũmos. Quadrantarias quæ ternos. De semissibus vsuris dixit Plinius. Vsura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est. Quod si ex centũ quotannis quinquaginta redderentur, esset profecto inciuilis & iniqua, tanto mitiores quæ trientes & quadrantes appellantur. De trientaria vsura Capitolinus in Alexandro scripsit, exercuisse illum trientarium fœnus vt æquissimum & leuissimum ad vsum reipublicæ, de hac quoque scribit Pau. in tit. ad legẽ Falcidiam. l. si heres. Si reipublicæ, inquit, in annos singulos legatum sit, cùm de lege Falcidia quæratur. Marcellus putat tantùm videri legatũ quantum sufficiat sorti ad vsuras trientes eius summæ quæ legata est colligendas. Est sensus legis, si reipub. legati essent in annos singulos quater mille nummi & centum millibus nummorum, quibus æstimatæ hereditas, quaterni milleni colligerentur quotannis vsuræ trientis nomine. Quod si (vt isti legum interpretes putant) vsura triens esset non quatuor de centũ, sed triginta tria, sequeretur hoc incommodum, quòd si hereditas centum millium nummorum foret, & ex ea in annos singulos vigintiquinque legaren

rentur, quis tam stupidus, tam que nullo sensu talem hereditatem adire vellet, q[illegible] quarto demum anno abstineretur, & obligatio nihilominus legati tota maneat? Hoc legũ interpretes non considerantes omnia miscent atque perturbant, neque tamen enarrant, aut aliquid certi enuntiant. Accursius in primis, qui exemplo quod ponit exponendo legem, omnino fatetur se ignorare quid sit vsuta triens. Sic etiam intelligendum est, quod Scæuo. lib. xxij. *Dig.* tit. de vsuris. l. qui semisses, scribit. Qui semisses, inquit, vsuras promisit per singulos annos & minores præstitit, hæres creditoris semisses petit, &c. Sed vt liquido ante oculos ponam, quid per vsuras semisses intelligendum sit, licuit ad verbũ transferre quod scribit Columella lib. iiij de re rustica. Vinitor, inquit, licet sit emptus sex vel potius octo millibus sestertiis, tum ipsum solum octo iugerum totidem millibus nũmorum partem, vineasq; cùm sua dote, id est cum pedamentis & viminibus binis millibus in singula iugera positas duco. Fit tum in diem consummatum pretium sestertiorum 29. millium. Huc accedunt semisses vsurarum sesterria tria millia & quadringenti octoginta nummi biennij temporis quo velut infantia vinearum cessat à fructu, fit in assem summa sortis & vsurarum triginta duorũ millium quadringentorum octoginta nummum. Quod quasi nomen si vt fœnerator cum debitore, ita rusticus cum vineis fecerit, eius summæ vt in perpetuum prædictam vsuram semissium dominus constituat, percipere debet in annos singulos mille nongentos quinquaginta sestertios nummos, ex his Columellæ verbis euidẽtissimè colligitur ex vsuris semissib⁹ non quinquagenos de centenis, sed senos duntaxat in annum redire creditoribus, sicuti quaternos ex trientibus, & ternos ex quadrantibus. Ant. Nebr. Semestre est tempus sex mensiũ, & duo semestria faciunt annũ. vide Instit. de excu. tut. §. item diuus. in glos.

Seminarium locus est subactus, in quo semina, id est sarculi vel vitrum vel aliarum arborum pangũtur, vt cũ ad certam quantitatem excreuerint, vt vinetum, pomarium, arbustum ve transplantentur.

Semis colligitur ex sex vnciis, & est dimidia pars assis, & dicitur quasi semi a[illegible] C. de metal. l. hac lege. lib. xij.

Seminecis, id est semimortui, vt in l. qui indigoum. C. de testa. vbi dicitur. Non sunt necessaria obseruari momenta verbor

borum quæ seminecis [illegible] bulbutientis lingua profundit.

Semita, id est via. l. si ex plagis, ff. ad l. Aquil. ca. ad audientiam. de homici.

Semper, id est omni tempore & omni casu. l. semper. ff. de iur. immu. & not. l. j. ff. solu. mat. & denotat continuationem, vt insti. in proœ. ibi, semper Augustus. & l. ij. in fin. C. de episc. & cle. Aliquando hæc dictio semper, subauditur à iure. l. iurisgentium. in princip. ff. de pact. Aliquando semper fieri dicitur quòd fit horis debitis & ordinatis, & ita exponitur in ca. si laicus. xxxj. distinct. Aliquando semper, id est imperpetuũ. l. fi. ff. ad l. Pompe. de parricid. Aliquando semper, id est sine temporis præfinitione. §. appellantur. Insti. de except. & l. in cognitione. ff. ad Sylla. Aliquando denotat animi motũ. Iuuenalis, semper ego auditor tantum. Et de sua expositione vide spec. in titu. de resti. in integ. §. iiij. circa medium, & per Bar. & alios doct. in d. l. j. ff. sol. matr.

Senatores dicuntur magistratus populi, quasi seniores: nam secundum Azo. leges prius fiebant à populo eiusque interuentu, sed quia aucto populo cœpit difficile conuenire in legibus condendis, ideò elegit populus centum senatores, vt C. de peti. hered. l. vltim. vt ipsi vice populi consulerentur, & quicquid statuerent lex esset. senatores autem sunt qui à patritiis & consulibus vsque ad viros illustres descenderũt, & hi solebant dicere sententiã in senatu, quare etiam consulem Romanum vocamus senatorium magistratum, vt ff. de sena. l. vltim. & inst. de iure na. gen. & ciui. §. lex est. senatores etiam dici debent senatorum filij & nepotes ex filijs nati, non autem nati ex filiabus, vt l. liberos. ff. de senato.

Senatus est cœtus ille honestissimus senatorum, qui centum erant numero, vt dicit Azo. ff. de legi. & sena. consul. & parificatur senatus principi, vt puta cum habeatur vice populi, & ante imperatorem per populum, & post imperatorem per principem constitutus fuit senatus, vt ff. de orig. iur. l. 3.

Senatusconsultum est quod tantummodo senatores habito consilio populi consulendo decreuerunt, secundum Isidor. lib. v. Et nota quòd multiplex est senatusconsultum, vt infrà patet.

Senatusconsultum Apronianum aliàs sempronianum, omnibus ciuitatibus fideicommissariam hereditatem iubet restitui, & in eam & ad eam omnes actiones transferri.

Senatusconsultum artificianum aliàs artificulianum, est, quo

cau

cauerent, vt præsides prouinciarum cognoscant in prouinciis de libertate, licet hero nõ sit illius prouinciæ.

Senatusconsultum Claudianum statuerat, ꝙ mulier libera seruili amore capta, si ei denuntiatum esset à domino ne cõmisceretur seruo suo, & iudex super ea causa admoniisset, nec ipsa acquiesceret, substantiam suam & libertatẽ amittebat, & fiebat serua vel ancilla domini denuntiantis: quod, quia visum est miserabile & indignum, sublatum.

senatusconsultum Limasianum dicitur, quo cautũ est si abest ille iusta causa qui libertatẽ debet, & hoc pronuntiarũt, fit ꝙ per idem libertas ei cõperat, ac si ab ipso directè data esset.

senatusconsultũ Domitiani temporibus factum est, quo cautum est, qui per collusionem ingenuus iudicatus esset, cùm esset re vera seruus, fieret seruus eius qui collusionem detexisset.

senatusconsultum Fauianum in dissuetudinẽ abiit, introducẽs adoptionem fieri per tres mares adoptantes, & tres intercedentes emancipationes.

senatusconsultum Iulianum, dicitur, quo directam sibi serui accipiunt libertatem, cùm illi à quib⁹ libertates erãt relictę, à prætore vocati nolũt adesse.

senatusconsultũ Iunianum, aliàs Vi[illegible]n, post ad libertatem producit proprium heredis seruũ vel emptum, siue domin⁹ iusta causa absit vel latitet, siue non vult manumittere.

senatusconsultum Largianum meritò est abrogatũ, latinam inducens libertatem, quia quis morte sua recipiebatur extra libertatem.

senatusconsultum Libonianum eum coercet, qui ob instruendam actionem vel testimoniũ dicendum pecuniam acceperit pactúsve fuerit. Item qui perfecto instrumento, legatum sibi adscribit. Item qui heredem in exheredationem, aut in alicuius condemnationem legatum ascribit.

senatusconsultum *Macedonianum* habet locum quando aliquis filiofamilias in potestate patris existenti mutuo pecuniam tradidit, quia hoc senatusconsultũ prohibuit mutuã pecuniam dari filiisfamilias ne onere debitorum prægrauati essent occasio machinandi mortem patri. *Si* autem contra senatusconsultũ istud quis filiofamilias nummos tradiderit, traditos amittat, nisi ipse filiusfamilias habeat castrense peculium vel quasi castrense, eo enim vtitur vt paterfamilias. *Est* autem dictum Macedonianum secundum Azo C. eo. tit. à Macedone pessimo fœneratore, qui tradendo pecuni

cuniam, etſi non expreſſe, tamen tacitè & velatis verbis ſuadebat de occiſiõe patris. Et no. quod Macedoniano renuntiari non poteſt, vnde poſt ſententiam datur exceptio ex eo. ff. ad macedoni. l. j. & ratio eſt quia eſt inductũ in fauorem filiorumfamiliàs, & in odium creditorum. ff. de cond. indeb. l. qui exceptionem, hæc Goffr. de nuntia. §. renuntiatur.

Senatuſconſultũ Numianũ cenſuit, non licere libertinis ſtatũ ſuũ priuatis pactis immutare, pœna contra colluſorem ſtatuta: & iure patronatus in detectorem colluſionis translatio.

Senatuſconſultũ Orfitianum ad ſucceſſionem matris inteſtatę filias vel filios legitimos ſiue vulgo quæſitos vocat, niſi mater ſit illuſtris cuius filium nominare ſpurium ſatis eſt acerbum.

Senatuſconſultum Pegaſianũ ſtatuit vt quando ſcriptus heres rogat⁹ eſt totam hereditatem vel pluſquam dodrantem reſtituere alicui, liceat ſcripto heredi totius hereditatis quartã partem retinere, quo caſu onera hereditaria ſuſtineat inter ſe & illũ cui hereditas reſtituitur, inter quem & ipſum cui hereditatem reſtituit, ſtipulationes ſolebant interponi vt cõmunicent pro rata parte lucrum & damnum.

Senatuſconſultum Piſonianum vult, vt ſi pœnæ obnoxius ſiue ſeruus veniſſet, quando animaduerſum ſit in eũ pretium vendentis præſtet emptori.

Senatuſconſultum Plutianũ de liberis agnoſcendis loquitur, qui poſt diuortiũ eduntur, per hoc permittitur mulieri ſi putet ſe prægnantem denuntiare marito ſuo intra xxv. dies, vel xxx. poſt diuortium, ita quod niſi marit⁹ cuſtodes miſerit, aut contrarium nuntiauerit ex ſe eam non eſſe prægnantem, cogatur partum agnoſcere tanquam ſuum. Si vero ipſa oppreſſa fuerit, nullum huic partui generat præiudicium.

Senatuſconſultum Sillanianum & Claudianũ punit ſeruos capite qui dominis ſuis cũ vocarẽtur, omnimodam opem vel auxilium (inquantum potuerint) non tulerũt vel impẽderunt, cùm ipſi hoc viderent & audirent. Et ponit edictum in quo prohibetur teſtamenta aperiri, recitari vel deſcribi, vel hereditates adiri, ſub certa pœna ante quæſtionem adhibitam dẽ morte defuncti, & contra facientibus pœnam imponit. vt lege, ſi quis in graui. §. quod autem. ff. eod.

Senatuſconſultum Tertillianum quo cauetur matri non auiæ de ab inteſta. ſucceſſione deferenda, vt mater ingenua trium liberorum ius habens, ſi libertina quatuor, filio ſuccedat defuncto

functo non existentibus legitimis liberis vel emancipatis, nec à patre nec à matre defuncti, sed nouo iure, & [illegible] vnum peperisset, siue sit ingenua, siue libertina, idem ius versatur. Vel Senatusconsultũ Tertullianum dicitur cùm matres vocantur ad hereditates filiorum, vt instit. de senatusc. Tertyll. per tot. & not. in l. j. ff. eo. tit.

Senatusconsultum Traianũ, aliás Caruianum statuit, si inter plures heredes infans sit qui fari non possit, & ipsi rogentur seruum manumittere, non ideò libertas intercidat, quia fari nõ potest infans, nec seruum potest vendere, sed æstimatis partibus seruum manumittãt salua portione infantis

Senatusconsultum Trebellianũ à nouo iure incrementum & formam hanc accepit, vt exclusso senatusconsulto *Pagasiano*, liceat hereditatem restituẽti, quartam partem retinere inter ipsum & fideicommissariũ pro rata portione diuisis actionibus contra communem stipulationem, & si totam hereditatem volens restituerit, ad eum & in eum omnes transfert stipulationes.

Senatusconsultum Turpillianum quo statuitur: ne quis publici iudicij crimen intentans, ab accusatione publici criminis causa ordinata, id est, post in scr[illegible]m & fideiussionem data[illegible] restat abolitione non impetrata.

Senatusconsultum Velleianum inductum est in fauorem mulierum, scilicet illarum quæ leuitate sua & sexus fragilitate se & sua obligant pro aliis fide iubendo, vel obligationem in se recipiendo. Per hoc senatusconsultum eis subuenitur & conceditur vt & ipsæ indemnes seruentur, & si conuenian tur pro tali obligatione, possunt opponere exceptionem senatusconsulti Velleiani. Cessat autem hoc senatusconsultum, cùm mulier renuntiauit Velleiano, & omni auxilio. ff. ad velleia. l. vltima. Et dictum est à Velleio consule, qui fuit auctor illius statuti. Et nota quod mulier potest renuntiare Velleiano absque alia certioratione, vt not. in l. iuris ignorantiam. C. qui admit. ad bonorum possessionem. & Bald. ibi distinguit tria membra, aut mulieris intercessio vel fideiussoris est secundum leges aut præter leges aut contra. Primo casu non est quærenda certificatio, cùm non sit opus renuntiatione ex quo lege permittẽte fideiussit. Et sunt quinque casus. Primus, si intercedendo aliquam pecuniam recipit, & sic se obligat. l. aliquando. in principio. ff. ad Velleianum. Secundus si secun-

do interceſſit. l.ſi m[illegible]-fectæ ætatis.C.eod.tit.Tertius ſi pro dote fideiubeat.l. finali. eo.ti. Quartus ſi pro libertate. alicuius & in cauſa pia. Quintus ſi apud minorẽ intercedat. ff.de minoribus.l.ſi apud.Secũdo caſu aut certificat, aut non. Si primum, valet renuntiatio, ſeruata ſolennitate, videlicet, cũ inſtrumento publico & teſtiũ ſubſcriptione.Si ſecũdum, nó valet.Fallit tamen in duob⁹ caſib.Primo quãdo fit renuntiatio iniudicio,valet colore & fauore iudicij. Secundo ſi interuenit iuramentũ, valet ſecundũ Bar.in l.ſciendum.ff.de verborũ obligat.& ſecundum Baldum in authe. ſacramenta puberum.C.ſi aduerſus vendit. Tertio caſu contingit contra legem fideiubere duobus modis.Primo pro marito, non in ſui vtilitatẽ,ſed mariti.Secũdo omiſſa ſolẽnitate inſtrumẽti,& teſtium Hæc addit Bald.ſuper additionib. Io.*An*.in Spe.ti.de diſpu.& alleg.

Senatuſconſultum Vintianum, vide ſuprà,in verſi.Senatuſconſultum *Lu*nianum.

Senatuſconſultum Voluſianum ſtatuit quòd qui improbè in litem coeunt, vt quicquid ex condemnatione in rem ipſius redditum ſiue relatum ſit,inter eos communicetur. lege Iulia,de vi priuata tenentur.

Senex multipliciter dicitur.not. ff.de adopt.l.ſi pater. §.ij.de teſti.l.inuiti.& vide.C.de his qui no[illegible] ſtipen. l.ij. *Ali*qua[illegible]dicitur ſenex maior lxx.annis.C. qui æta.l.vnica. Item adde quis dicatur ſenex, per *Fel*.in ca.quoniam.in prin. verſi.ad tertiam.vt lit.non con teſtat.

Senes & valetudinarij qui dicantur: vide Panor. in cap.quoniam frequenter. in viij.colla. verſi.tertio principaliter quæro.& verſ.ſeq. vt lit.nõ conteſt.

Seniũ eſt quadruplex, ſcilicet naturæ,gratiæ, culpæ,& ęternæ gloriæ,vide *Alb*. in ſuo dictio. in verſi.ſenium.

Senſus ſapientis non arbitratur contra iura. vnde quando alter contrahentium paciſcitur aliquid facere ad ſenſum ſapientis, alter contrahentium tenetur ea facere, quæ de iure fieri debent ſuper illo contractu,quia ſapiens arbitrari contra iura nõ poteſt,aliàs ſapiens non eſſet.

Sententia ſecundum *Azo*.in ſum. C.quo.& qua. iud. ſen.profer. debet.quãdoquepõt dici cuiuſcunque orationis ſignificatio. Quãdoque ponit pro opinione magiſtrorũ.Quandoque dicitur quicquid alicui de re aliqua placet. Quãdoque eſt deportatio.Quãdoque excõmunicatio,vel interdictũ,ſed impropriè,qa excõmunicatio vel interdictũ potius punit quàm

finem

finem causæ imponat. Ideo potius pōt dici pœna, quàm sententia vel deffinitio. Quandoq; sententia dicitur, quoucūq; iudicantis præceptum, nō naturæ, nō iuri, non bonis morib⁹ contrarium. Et secundū hanc significationem distinguitur, quia sentētiarum alia est deffinitiua, alia interlocutoria, alia conuentionalis, alia quæ dicitur præceptum, alia mulcta, alia dispensationis. Et potest sic describi sententia deffinitiua. Est deffinitio iudicialis cōtrouersiæ finem imponens. ff. de re iudi. l. j. Et addunt quidam ad deffinitionem indubitata, & quæ nullo remedio retractari possit: per l. eleganter. §. si post rē iudicatā. ff. de cond. ind. Vel sic describitur sententia deffinitiua. Est deffinitio iudicialis, cōtrouersiæ finē imponēs, ex pronuntiatione iudicis damnationē vel absolutionē continēs. Et hæc principalem deffinit quæstionē, vt quando auditis vtriusque partis allegationibus causa terminatur, & finis principali negotio imponitur, quam semel latam iudex reuocare non potest, & iudex esse desinit, quia officio suo functus, licet retineat iurisdictionē, ad exequendū, de offi. deleg. c. in literis. & c. quærēti. Sed an corrigere possit si dicat absoluo pro cōdēno, vide Gof fredum in Summa, de sentent. & re iudic.

Sententia interlocutoria est sentētia semiplena, quæ profertur inter principiū, & finem causę, nō super principali, sed super emergentibus, & incidentibus quæstionibus, puta, super libello offerendo vel concipiendo, vel dāda dilatione aut denegāda, & similibus, principali causa durante, vnde quādo iudex non residens pro tribunali interloquendo inter partes sine solennitate scripturæ aliquid pronuntiat de plano, & super aliquo incidenti vel emergenti extra primum intentū principale: hanc reuocare potest iudex, siue sit ordinari⁹ siue delegatus siue arbiter, debet tamen cū causæ cognitione ferri, & iudice cōcedente non procedente. iij. q. iij. C. de induciis. §. spatiū. secūdū Gof. & sententiam interlocutoriā fert iudex contra reū cōtumacem quando citato reo & non veniente, pronuntiat actorē fore mittendū pro mensura debiti declarati, vel rei petitæ. De emergenti quæstione, vt quando est quæstio inter partes vel aduocatos vtrū aliquis sit recipiendus in testimonium, &c. vt suprà. Et illa sententia transit in rem iudicatam quo ad duo, scilicet vt remedio appellationis attentari non possit, & vt excipiatur

ex ea.c.cùm dilectus. de elect. in fi. non autem vt ex ea agatur actione in factũ, ſicut ex definitiua. A qualibet enim tali poteſt appellari ſecũdũ canones, non autem ſecũdũ leges, generaliter fallit in caſibus. l.ij. C. vt lit. penden. vel dicitur ſi interlocutoria ſit talis quæ abſorbeat totum ius alicuius, & inſtar habeat diffinitiuæ, ita vt poſt interlocutoriam non ſit opus ad appellandum à diffinitiua, ſi ab ea appellatur, ſecus ſi poſt interlocutoriam ſaluũ ſit beneficiũ appellationis à diffinitiua. Gofr. tenet primũ in ſum. eo. tit. de ſent. & re iud. Itẽ interlocutoria ſecũdũ eundẽ eſt declaratio iudicialis ſuper aliquo articulo ſummariè ius tribuẽs interpartes. Et finaliter omne verbum à iudice in iudicio prolatũ: iudicialiter faciẽs ad cauſam, eſt ſentẽtia interlocutoriæ. vt in authe. de litig. §. omne. collat. viij. &c. Et notãdũ, ꝙ aliud eſt ſentẽtia, & aliud eſt ſtatutũ. Nam ſtatutũ fertur pro futuris delictis, dicẽdo, Statuimus vt nullus hoc faciat, & faciens ſit excõmunicatus ipſo facto, vt no. in c. fin. de cõſti. li. vj. Sẽtẽtia verò prolata ſic, Excõmunicate ſi furtũ feceris, prohibetur furtum, quia tractus futuri tẽporis nõ ſpectat ad iudicẽ, de hoc gl. opti. de ſen. ex. c. Romana. li. vj. &c. à nobis. de ſen. exc. Itẽ differt ſententia à canone in hoc, quia canon archiepiſcopi in prouinciali concilio ligat ſubditos totius prouinciæ. xviij. diſtinctione. capit. vltimo. Sententia autem archiepiſcopi dicendo, Quicũque furtum fecerit, ſit excõmunicatus, nõ comprehẽdit ſubditos totius prouinciæ, ſed ſolius diœceſis ſuæ, vt eſt gl. in c. Romana, præal. Item ſentẽtia excõmunicatiõis ſiue iuſta ſit, ſiue iniuſta, tenet. xj. q. iij. c. j. niſi in duobus caſibus. ſ. poſt appellationem legitimã, & intolerabilẽ errorem in forma. c. per tuas. de ſent. exc. ſolet. &c. venerabilis. e. ti. lib. vj. Et quomodo ſentẽtia trib⁹ modis dicit iniuſta. ſ. ex cauſa, ex animo, & ordine, eſt gl. iij. in c. ſacro. de ſen. exc. & illud iterũ verũ eſt in ſentẽtia excõmunicationis, in qua eſt ſpeciale ꝙ teneat non ſeruato iuris ordine, aliàs autem ſententia lata iuris ordine non ſeruato, non tenet. C. de ſen. & interl. oom. iudi. l. prolatam. Item de definitiua & interlocutoria eſt gloſ. in clemen. vnica, ſuper verbo definitiua. de ſequeſtr. poſſeſſ. & fructuum. Et not. quòd ſententia lata ſuper verbo poſſeſſorio dicitur definitiua, ſecundum glo. in c. fin. de iudi. & intelligitur quando cauſa poſſeſſionis eſt deducta principaliter in iudiciũ, vel habet annexũ petitoriũ, ſecus ſi quis accidens

dens veniret in iudiciũ. Etiam diffinitiua prout impor[illegible] finẽ cauſæ, nunquam [illegible] ſuper poſſeſſione, niſi ſit p[illegible]oprietas annexa, vt ibi not.

Sententia conuentionalis eſt amicabilis cõpoſitio, vt quando iudex conuenit aliquem, & commouet eum ne faciat contra conuentionem: Alias ſententias, ſcilicet præceptum, mulctam, diſpenſationem. Require in locis ſuis.

Sępe notat regulã in contrarium, vt in §. in fraudẽ. Inſtit. quibus ex cau. manumit. non licet.

ſæpius, id eſt aliquando, regulariter tamẽ cõtrariũ ſignificat, & verificatur in duabus vel tribus vicib⁹. Itẽ facit contrarios caſus ſpeciales. l. ſi in diẽ. §. ſeruo. ff. de cond. & demon. ſecundum *Dynum*.

ſepta oppidum eſt *Aphricæ Mauritaniæ*, ex aduerſo *Mellariæ* poſitum, quæ nũc Tarifa, illud Capta vulgò dicitur. In codice tit. de officio præfe. prætor. Aphricæ. l. in nomine domini. Iubem⁹, inquit, in traiectu qui eſt circa Hiſpaniam, qui ſepta dicitur. Neb.

ſepta ſunt clauſuræ, & dicitur à ſepio, vt eſt gloſ. in clementi. ne in agro, de ſtatu mona.

ſeptum, quod eſt à ſepiendo dictum, cõplura ſignificat: nam ſepta dicuntur quę ſunt munita ſiue lapidibus ſiue formateis parietib⁹; hoc eſt terra pauita, ſiue ex lignis, ſiue etiam ex vepribus & ſpinis. Hinc dicta Romæ ſepta in cãpo Martio. Hinc ſepta à Iuriſconſulto appellantur quæ ſunt oppoſita ad foſſas inciles, ne aqua fluminis euagetur. Vlpian. li. 40. *Dig.* tit. de riuis. l. j. ſepta ſunt inquit, quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendęve ex flumine cauſa, ſiue lignea ſiue lapidea ſint. N. ſeptũx ſeptem habet vncias. Require ſuprà, As.

ſepulchrũ eſt locus, in quo mortuus continetur vel ſepultus eſt. ſed monumentum dicitur idem locus ſine corpore. Require ſuprà. *N*.

ſepultura ſecũdum Gof. quandoque dicitur officiũ quod impẽditur ſepeliẽdis. Quãdoq; ipſa terra ad vſum ſepulturæ deputata. Quãdoq; tũba marmorea vel lapidea vel locus cõcauus in eccleſiaſtico cœmitério factus, in quo corpus catholici quieſcit. Itẽ ſepultura eſt ius funerãdi in eccleſię cœmiterio. Eſt aũt ius funerãdi poteſtas ſepeliẽdi in cœmiterio, pueniẽs eccleſiis ex cõceſſiõe Põtificis.

ſequela dicitur omne, quod naturaliter ſequitur ad aliud, vt iumentum equã, vitulus vaccã.

ſequeſter eſt is apud quem res litigioſa deponitur à pluribus & ſequeſtratur, vt ei qui in cauſa vicerit reddatur, dictus ab eo, quòd occurrenti aut quaſi

sequenti eos qui contendunt, committitur res, de verb. sig. l. sequester. vide extrà, de iudic. c. examinata. Est enim secūdū Goffr. depositarius rei in iudicium deductæ, vt ff. depositi. l. propriè.

Sequestrū est illud scriptū quod de sequestratione cōficitur, & si sit ex causa voluntaria, transfert possessionē in sequestrum, secus si ex causa necessaria. l. interesse puto. ff. de acqui. poss. & no. in c. examinata, de iudic. in glo. & in glo. clementi. vnic. de sequestra.

Sequestratio est rei, de qua agitur vel cōtrouersia est, separatio vel depositio, vel possessionis interdictio. Interim enim quòd res apud sequestrum est, nec actor nec reus possidet, vt ff. de statu ho. l. libertus. Non potest autē illa depositio, quæ sequestratio dicitur, fieri, nisi à plurib. quanuis alias & vnus & plures deponere possint, vt l. licet. ff. depo. Nam plures rem litigiosam deponunt, quando de voluntate partium fit. Etiā vnus deponere potest de mandato iudicis, vt in glos. c. examinata. de iud. & ibi per *Doct.* Et no. quòd secundum Gof. sequestratio fit aliquando causa omittendæ possessionis, & tūc neuter litigantium possidet, sed sequester. Aliquando causa custodiæ, & tunc possessio remanet penes possidentem. Et generaliter prohibita est sequestratio, C. de prohi. sequestra. l. Permissa verò casualiter, primò voluntate partium, vt lite finita res victori detur. Secundò ex necessitate, ne persona suspecta cū re mobili aufugiat. Tertiò ne persona suspecta circa rē immobilē fructus depopuletur vel dissiper. Quarto propter contumaciam non cauentis in collatione bonorū facienda. Quintò si seruus de possessione seruitutis proclamat in libertatem. Sextò cùm appellatur ab executore. Septimò cùm timetur de sæuitia viri, nec potest sufficienter vxori caueri, sequestratur vxor. Octauò ne perdatur vendendi commoditas. Nonò cùm aliquis de comitibus præsidis furtū patitur, nam res sequestratur vsque ad tēpus successoris præsidis. Meritò enim sequestratio fieri non debet niti tunc demum cum timetur ne possessio vel appellans fructus depopuletur, secūdū Gof. in sum. Alios casus vide in cle. vnica. eod. titu. & l. j. ff. de col. bo. & secūdū Archid. in c. quia res. xj. q. j. vbi latè de hac materia, & per Io. *Mona.* & Ioann. Andr. in regula locupletari, de reg. iur. lib. vj. vide etiam gl. fi. in c. dilectus. de sequestra. pos. cum ibi no.

sequioris vitæ cum vocat Vlpia. in l. cum ij. de transact. qui sibi ex

bi ex ſe alimenta ſuppeditare nequeat, ſed de alienis laboribus pendeant.

ſeria, vas eſt fictile, vinorum alii ſve rebus aſſeruandis aptum. Perſius, O ſi ſub raſtris crepet argenti mihi ſeria dextro Hercule. Inde per diminutionem idem autor deduxit ſeriolam. Vlpi. in tit. de ver. ſignifica. l. vinaria. dolia, inquit, & ſerias tandiu in ea cauſa eſſe, quamdiu vinum continerent.

ſeriæ, vaſa ſunt fictilia oblõga, de quibus Liuius in 4. ſecundi belli Punici ſic inquit, Et in vico hiſtrico fontem ſub terra tanta vi aquam fluxiſſe, vt ſerias doliaque, quæ in eo loco erãt prouoluta velut impetus torrentis tulerit, & de his intelle xit Vlpia. in l. vinaria vaſa. ff. de verbo. ſignif. licet alij aliter. & in l. ſed, & ſi quid. §. proprietatis. vide ibi gloſſ. ff. de vſufruct.

ſericoblatæ dicuntur veſtimenta quæ inſeruntur & texuntur ſerico, vt l. lotas. C. de murilegu. lib. 11. ſecundum Accur.

Legendum, ſericoblattæ, duplicitt. vt ibi atteſtatur Alcia. Nam blatta dicitur purpura, vnde ſericoblattæ veſtes purpureæ ſerico intextæ.

ſericum, quemadmodum diximꝰ in verbo bombycinus, lanæ genus eſt, quod apud Seras Indos ex arboribus depectitur, non illud quod vulgò creditur. Horat. in Epodo, Inter ſericos iacere puluillos amant. Vlpi. tit. de auro & arg. leg. l. veſtis. Veſtimentorum, inquit, ſunt omnia lanea, linea, vel ſericara, vel bombycina.

ſeruiana, & quaſi ſeruiana actio, require ſuprà actio.

ſeruitus eſt conſtitutio iuriſgentium, qua quis contra ius naturale alieno ſubiicit dominio. Et quando ſeruitus inducta ſit. vide gl. ſuper verbo ſernos. de Iudæ. & Sarra. c. ita quorundam. optimam glo. ſuper verb. ſeruitutes. diſt. 1. ius gentium. ſunt autem duplices ſeruitutes. ſ. prædiales, & perſonales.

Seruitus prædialis eſt quædã conſtitutio ea prædium prædio ſubiungatur, & ſeruitutes prædiales, lex reales appellat, quæ ſequuntur prædia, & carũ conſtitutio quatenus tenet, quatenus expedit prædiis, id eſt ad fructus eorum percipiendos.

Seruitutum autem prædialium aliæ ſunt vrbanæ, & aliæ ruſticæ, ſed has quidem ſeruitutes lex dicit eſſe iura communia, quæ libertatis ſunt, vnde nor. ſecundũ Azo. in ſum. C. de ſer. & aquædu. ℣ hoc verbum ius, in eadem lege, & in eadẽ voce ſupponit ℣ o ſeruitute. Dictio enim ſemel poſita, duas quandoq; importat ſignificationes, ſ. propriam, & impropriam, vel vtranque. Propriè autem ſecũdum diuerſa dicuntur ſeruiti-

tutes. Nã si non possem ex ędibus meis exire in agros meos vel peruenire ad viam publicã nisi per agros tuos, vel ortos, & emã à te licentiã eundi, hęc licentia dicitur seruitus itineris, quia prædium tuũ in hoc mihi seruit. *Et* harũ seruitutũ quædam habent causam continuam, quædam quasi cõtinuã, & quædã discontinuam, secundum gl. in l. seruitutes magna. in princi. in gloss. magna. ff. de serui. tit. gene. Et quæ seruitus dicatur habere causam continuam, & quæ discontinuam, declarat Bar. in l. 3. C. de seruit. & aqua.

*S*eruitutes rusticæ sunt quæ prædiis rusticis debẽtur, velut iter, actus, via, aquæductus, aquæ haustus, pecoris appulsus ad aquam, ius pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, quæ tria vltima possunt dici nominatæ seruitutes rusticæ, sed superiora propriis nominibus carent, quæ omnia require locis suis. Nam iter est ius quo ex æde mea per agros tuos possum in vicos publicos exire vel intrare, sed aquæ haustus est, vt aquam haurire possim de puteo tuo.

*S*eruitutes vrbanæ sunt quæ prędiis vrbanis debentur, scilicet intuitu alicuius ædificij, nam ædificiis inhærent, velut altius tollendi, aut non tollendi, ne officiatur luminibus, vel prospectui domus vicini. *I*tem licidium auertẽdi vel nõ auertẽdi [illegible]ũ, vel in aream vicini, vt [illegible]llicidium tecti mei cadat in areã vel fundum eius. Item, vt liceat immittere vel proiicere tignum in parietem vicini. Et nõ. quòd an seruitus sit vrbana, vel rustica, colligit ex qualitate prædij, cui debetur ipsa seruitus, quod patet, *N*am talis est seruitus, qualis est prædium cui debetur. *H*inc est, q licet via sit seruitus rustica, tamen si seruiat domui, quę est vrbanum prędium. l. vrbana prędia. de verb. sig. censebitur seruitus vrbana, inspecto fundo cui debetur. glos. in l. 1. in gloss. fin. de ser. vrb. præd.

*S*eruus est qui de iure gentiũ vel ciuili dominio alieno subiicitur, in hac parte & ius gentiũ, & ius ciuile detraxerunt iuri naturali. Et dicuntur serui nõ seruiendo, sed à seruando. Imperator enim, vel princeps captis hostibus qui semel sunt capientium, vendere iubet, & per hoc seruare, & non occidere, hostibus enim captis, & sic in seruitutem redactis hoc seruandũ est, quod vtile, & benignũ visum est. s. eos omnes seruari, & nõ occidi, hoc enim benignitatis est, sed occidi crudelitatis. Ideo etiam dicta sunt mancipia, quia ab hostibus manu capiũtur, vt insti. de iu. persona. & ff. de sta. homi. l. liber-

tus.

tus. Sunt etiam seruiuernæ qui sunt ex ancillis manentibus in domo nati. l. Titię t[illegible]. ff. de leg. 1.

Serui stricto modo dicuntur carentes libertate. Sed largo modo etiam seruientes pro pecuniis, & mercede, dicunt serui, à seruiendo. Pan. in ru. de Iudęis.

Serui arcarij Requite supra, Arcarij.

Serui ascriptitij, vide ascriptiti⁹.

Serui attriarij vel atrienses sunt illi qui atrij custodiam faciunt.

Seruus corruptus dicitur seruus qui per alicuius inductionem factus est de bono malus, vel de malo deterior, scilicet, in anima, & corpore.

Serui corrupti actio. Require supra, Actio.

Serui cubicularij dicuntur qui lectum, & cubiculũ domini sui procurant, qui vulgo camerarij vocantur à camera.

Serui dedititij dicũt qui in morte liberi, & in vita sua serui sunt, quorũ libertas sublata est, vt insti. de liber. §. libertinorũ.

Serui Latini sunt qui à dominis erant manumissi, vt in vita essent liberi, & in morte serui, & eorũ bona tanquã seruorũ ad dominos deuoluebantur, vt in §. præal. insti. de libert.

Seruus librarius à libra dictus est, qui scilicet ponderibus præest, & librę nummorũ, & permutatorum custodiam habet domi domini sui.

Serui insulani alias insularij sunt qui retinentur in insula, id est in domo, nec mittuntur in agros, nec in villam. Domus autem insula dicitur eo, ꝙ insunt ei habitatores, licet insula quãdoque dicat in salo. i. mari sita.

Seruus mediastinus vel median⁹ est qui medium gerit actum, scilicet qui nec est ordinarius nec vicarius, sed medius inter hos, & illos connumerandus.

Seruus ordinarius dicitur, qui aliis seruis est prępositus. i. ꝙ habet alios seruos sub se, ꝙbus pręest, & pręcipit eis ꝙ vult.

Seruus vicarius est qui seruo ordinario subministrat.

Seruus originarius, vide origin.

Seruus publicus dicitur tabellio, non quia seruus, sed quia publicum exercet officium. ff. de adop. l. non aliter.

Serui vernę, vide in ver. Verna.

Serui victores sunt quos quis victus habet præparandi causa.

Serui villici sunt qui ad villam mittuntur.

Sesciuntia, est vncia cum dimidia. Plin. in calce lib. 35. Fastigium inquit seruari in pedes denos sescũciamq;. Inde sesciuntiale quod sesciuntiam cõtinet. Plin. lib. 13. Crassitudine, inquit, sesciuntiali. Vlpia. in tit. de legatis prędstandis. l. filium. Vt partis, inquit, dimidiæ quartam, id est, dimidium totius assis sesciuntiam retineat, quarta namque pars tres vncias cõ

tinet,igitur dimidium quartæ ſeſcuncia eſt,id eſt, vncia,& ſemis. *Ant.Neb.*

Seſcunx cõſtat ex vncia & dimidia,& eſt octaua pars aſſis, & debet eius litera tertia ſcribi s,& non x,vt inſti.de here. inſt. §.hereditas, ſecundem Accur.

Seſtertius nũmus duos aſſes cum ſemiſſe valebat,vnde dictus ſeſtertius quaſi ſemiſſe dempto de tribus. Aſſis autem non ſemper in eodem valore perſtitit,nam as, Seruio Tullo rege Romanorum pondere duo decim vnciarum percuſſus eſt, primum ſub nota pecudis, & vnus as pecude permutabat. vnde pecunia dicta. Poſtea vero primo bello Punico ſextantario pondere percuſſus eſt as, deinde ſecundo bello punico vnciales aſſes facti, atque deinceps paulatim principes *Imperatores*que aſſium pondus valoremque imminuere, in tantum vt *Saluatoris* noſtri ætate aſſes vix ſemunciales eſſent. Vnde Matthæi,c. 10. Nonne, inquit,duo paſſeres aſſe væneunt ? quod & Marcus aliis verbis idem ſignificantibus dicit ? *Nonne* quinque paſſeres væneunt dupondio? quod videlicet dupondius duos valebat aſſes. Si igitur de ſeſtertij valore quiſpiam quæreret, nõ poſſumus ſimpliciter reſpondere, cum aſſis valor variis temporibus ſit variatus, ſemper tamẽ valuit duos aſſes cum ſemiſſe. Accurſius in codice *Iuſtiniano*, de donationibus, legeverã ſuperflua, ingenuè fatetur ſe neſcire quid ſit ſeſtertium. *Ant.Neb.*

Seu,dictio eſt diſiunctiua.C,deſacroſanctis eccle. lege generali,& aliquando ampliat. ff. de auro & argento legato.lege ſi quis ita,& ſecundum Bart. in dicta lege generali.& no.lxiij. diſt.ego *Lud.*& ſeptuageſima quinta diſt.ca.vltim.in fine, & per Archid.de foro compe. in capitulo primo,libro ſexto.

Seueritas dicitur rigor & integritas iuſtitiæ.Arch.in cap.vt officium.§.verum,in verbo ſeueritas.de hære.in vj. vel dic quòd ſeueritas eſt per quam iuridicialis ſententia vel vindicta diſtrictè exercentur, vel eſt virtus debito ſupplicio coercens iniuriam,ſecundũ Alb.in ſuo dictio.in verbo ſeueritas.

ſextans eſt ſexta pars aſſis ex duabus vnciis conſtans.

ſextarius vide Modius.

De S ante I.

Si,de proprio ſignificato importat conditionẽ,nõ tamen ſemper ſignificat.Vnde quandoque facit diſpoſitionem conditionalem. Quandoque executionem tantum. Quandoque ſignificat cauſam incertã.Quãdoque certã.Quãdoque enẽtũ incertũ nõ conditionalẽ, quia

non

nō ſuſpēdētē. Quādoque accelerationē & quādoque nihil ſignificat. Exēplū primi. Promitto vel lego ſi nauis ex Aſia venerit: vt l. itaq; ff. de cer. pe. ſecūdi ibi, iudex dicit, do tutorem ſi ſatisfederit, quia ſenſus eſt, q̄ purè datur & immediatè ſit tutor, ſed adminiſtrare non debet niſi prius ſatisfederit, vt l. muto. §. hāc autē. ff. de tut. vbi dicitur, hanc augē adiectionem, quā præſides prouinciarū faciunt, & Tutore ſi ſatisfederit, conditionē non facere ratio eſt voluntas proferentis. Nā tutor à iudice non poteſt dari ſub conditione. c. actus legitimi. de reg. iur. lib. vj. Etiam quia inuitus datur tutor: ergo non ſtabit in voluntate ſua per conditionem. Nec iudices in decernendo ſolent facere iudicia ſua conditionalia. Exemplū tertij. Lego Titio ſi negotia mea geſſerit. Et eſt aliud exprimere cauſam per quia, & aliud per ſi. Nā per quia exprimēdo falſa cauſa nō vitiat, ſed per ſi, vitiat. l. demōſtratio. ff. de cond. & de. niſi aliud appareret ex voluntate diſponētis. Etiam quādoque ſi capitur pro quia, vt ibi, ſi deus eſt, quia hic ſubiecta materia & fides catholica habet, q̄ Deus creator eſt omniū certitudinaliter. Quarti: quando ille euentus eſt de præſenti vel de præterito, vt ibi, promitto vel lego ſi rex eſt Pariſiis, vel fuit tali die, vbi euentus eſt diſponentibus vel diſponenti incertus, non tamen conditionalis, quia non ſuſpendit. Nam actus purus ſtatim valet vel non valet. §. fin. inſt. de ver. obli. & hic accelerationē ſignificat. Etiā quādoque nihil ſignificat, vt ibi, promitto ſi talis morietur. ar. l. ſi pupillus. §. qui ſub conditione. ff. de nouat. & delega. quia non poteſt ſignificare conditionem, quæ eſt de euentu futuro certo. ſed quia nihil certius morte, ergo materia ſubiecta non capitur. Dicit tamen Bar. q̄ in vltimis voluntatibus operatur cōditionem, dicendo lego, ſi heres morietur, vel ſempronius morietur, non ex eo quod mors ſit incerta, ſed quia incertum, an legatarius morietur antequam heres vel ſempronius. alleg. l. quibus diebus. §. quidam Titio. ff. de cond. & dem. vbi dicitur quòd legatum tale, ſi mater tua morietur, eſt conditionale. Petrus dicit contra, q̄ eſt purū. Et ſic in rex. allegato, debet ſumi pro cum, quod ſignificat principaliter tempus, & per conſequens conditionem. Item nihil ſignificat, vt ibi, promitto ſi volueris. lego ſi hæres voluerit. l. ſub hac. ff. de act. & oblig. quia actus in voluntate obligandi eſt, & ſic nulla eſt diſpoſitio vel reſtrictio ſit, niſi diſponens videatur decidere l. ſi ita expreſſum.

sum. ff. de cond. & demon. Finaliter autem semper ad mentem disponentis recurrendum est, quia sæpè cõtigit, ꝙ vna dictio vel oratio per vnum capitur in vno significato, & per aliud in alio. Sunt ergo circunstantiæ attendendæ, per quas mens proferentis declaratur.

Si non valet hoc iure, valeat illo: si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, &c. Hæ clausulæ significant, si non potest valere ex defectu solennitatis vt testamentum, scilicet, quòd non sunt septem testes, vel non sigillauerunt eodem contextu, valeat iure codicillorũ, si sunt quinque testes, quia disponẽs hoc voluit, & lex admittit. significat ergo dictio si, apposita his verbis vel aliis, quòd voluntas disponentis declarata ex verborũ significato, vel alio quouis modo dictat.

sic, qualiter intelligatur, vide extra de priuileg. cap. ex ore. de confir. vti. ca. examinata, & de verb. sig. cap. abbate. cum simi.

sicca est ferrum vel cultellus breuis, in vtraque parte scindẽs & acutus, quo maximè vtuntur qui apud Itallos latrocinia exercent, sed eius interpretatio est larga, vt contineat telũ, lapidem, lignum, & quodlibet ferrum, vt instit. de pub. iud. §. item lex. & §. sicarij.

sycomorus ficus est Aegypti peculiaris: Latinè interpretatur ficus fatua: habet enim ficos nostris non absimiles, insulsas tamen, cuius arboris meminit Iurisconsul. tit. de extraor. crim. l. sacculatij. si quis, inquit, arborem sycomorum exciderit: nam & hæc res vindicat extra ordinem non leui pœna, idcirco quod hæ arbores colligant aggeres Niloticos. Nebr.

sicarij dicuntur homicidæ & interfectores, dicti à sicca, id est ferro vel cultro. inst. de pu. iud. §. sicarij, etiam dici possunt sicarij, qui alicuius vitæ armis insidiantur. de pœ. distinct. j. is, qui cum telo. de homicid. cap. sicut dignum in glos.

sigillum, est parua statua, quoniam signũ pro statua plerunque accipitur. Ouidius in primo de arte: siue erit ornatus, non vt fuit ante sigillis. Aphricanus de leg. j. l. cætera. Vel singula sigilla adæquata legari posse. Item Vlpia. tit. de fund. instr. l. quæsitũ. sigilla, inquit, & statuæ affixæ non continentur. Accu. annulos nescio quos ferreos, interpretatur. Nebr.

sigillatim, id est singulariter, ita exponit Hostiens. in c. venerabilis. de testi. & Archi. in c. præsentium. §. testes. eod. tit. lib. vj. & habetur de hac dictione in l. sed & si per prætorem. §. fin. ff. ex quib. cau. maio. & in l. cùm quidam. C. de verb. signific.

sigillum præter vulgatam significationem interdũ significat par

paruam ſtatuam.l.quæſitum.§. Papinianus.de fund.inſt.

Signum quid ſit,& quo modo ſignum differat à ſacrificio, de conſec.diſtin.ij.ſacrificium, & c.ſignum,& quomodo multiplex eſt ſignum, extra de conſue.c.ij.in glo.frequentius autem accipitur pro ſigillo.l. 3.de tabul,exhib.

Signare eſt aliquam formam vel ſignum alicui imprimere, vel notam imponere, vnde teſtamentum ſignare,id eſt notare debet quis,vt notum ſit illud quod in teſtamento ſcriptum eſt.Iſido.lib.v.Etym. ſed ſubſignare eſt ſubſcribere, vt ſi teſtes vocati& rogati à teſtatore ſubſcribant.

ſignatas tabulas (inquit Vlpia.in l.ad teſtium.de teſtam.) accipi oportet,& ſi linteo quo tabulæ inuolutæ ſunt,ſigna impreſſa fuerint.

ſignatum aurum vel argentum. quod dicatur,docuit Iuriſcon. clariſſimè in l.Quintus. de au. & argen.leg.

ſignator, vt autor eſt Pedianus, erat qui teſtamento aut aliis inſtrumentis aut contractibus nomen ſuum ſubſcribebat.ſalluſtius in Catilina: *Ex* illis teſtes ſignatoreſque falſos commodare. Iuuenalis : ſignator falſo qui ſe lautum atque beatum.Vlpia.tit.quemad.teſtam. aper.l.cum ab initiò.Cogat, inquit,ſignatores conuenire,& ſigna ſua recognoſcere. Nebr.

Signatorius annulus, eſt qui characterẽ.i.ſculpturã habet, quo vtimur ad imprimendũ ſigna.

Significatio ſecundum Azon. de verb.ſig.propriè eſt demonſtratio facta, proprio nomine rei de qua quæritur attributo,ſed largè ponitur ſi proprium nomen non interueniat,ſi tamen res per aliud verbum, quod aliquo modo accedere poſſit ad rei oſtenſionem notificetur.

Signius,a,um, à ſignia vrbe Campaniæ. Vnde pira ſignina Iuuenali,& vina ſignina Martiali, & ſtructura ſiue opus ſigninũ: quod vt ſcribit Plin.lib.15. conficitur fractis teſtis cõtuſis calce addita.Colomella lib. 1. vult ſigninum opus pilis condenſari,operis quoque ſignini intrita quomodo fiat, Vitruuius libro 8.exponit. Vlpia. in titu.de riuis.l.j. §. ſed ſi. ſi quis inquit,terrenum riuũ ſigninũ facere velit, vbi pro ſignino ſignatũ mendosè legitur in codicibus antiquioribus.Qui verò non intelligebant quid ſignium aut ſignatum eſſet: in ciliceum commutarunt. In archetypis tamen Pandectis Florentinorum ſigninum habetur. Nebr.

Signinum opus,vt interpretatur Nebri.ex Plinio, dicitur quod conficitur fractis teſtis contuſis,addita calce.

Silentiarij ſunt idem quod conſi

liar

liarij vel ſecretarij principis, qui a ſilere debent, & occultare principis conſilia, vt ff. de mino. l. verum. & glo. iij. l. illud. C. de collat.

Siliginarius, eſt cuſtos ſiliginis, id eſt, horrei in quo ſiligo ad ſeruatur. Eſt autem ſiligo frumenti quoddam genus candi diſsimi: aliquando ſiligo pro farina purgatiſsima, atque ipſis tritici deliciis accipitur. Pli. libro decimo octauo. Siliginē dixerim propriè tritici delicias. Celſus libro ſecundo: Ex tritico, inquit, firmiſſima ſiligo. Vlpian, in titulo de furtis. l. ſi quis vxori. §. apud Labeonem, & ſiliginario, inquit, quis dixerit, vt qui nomine eius ſiliginem petiſſet. Item Iulianus tit. de neg. geſt. l. ex facto. N.

Siliginarius, cuſtos ſiliginis. l. ſi quis vxori. de furt.

Siliqua ſecundum Iſid. eſt vigeſima quarta pars ſolidi, alij dicunt octaua, alij quarta pars vnciæ, ſuper quo vide l. liberto. §. filium. ff. de annuis leg. & in auth. ſed hodie. C. de epiſco. & cler. & in auth. de ſanctiſ. epiſ. §. ſportularum. Aliquando eſt cortex ſeu pellis fabæ & ciceris. l. frugem. §. fin. ff. de verbo. ſignific. & ibidem gloſ.

Sylua cædua eſt quæ ad hoc vt cę datur deputata eſt, & dicitur apta cædi, q a facilè ſuccreſcit.

Sylua palaris ex qua pali & peda menta ſumuntur.

Sylua paſcua dicitur quæ paſcuis pecudum eſt aſsignata.

Simile dici non poteſt, vbi diſsimilitudo ſubeſt. xxviij. q. j. ſicut enim. & l. iij. ff. de inju. rup. & irrit. teſtam. & qualiter interpretetur hoc, & eadem ſimile, vide eap. olim. de verb. ſign.

Similitudo, eſt rerum differentiū compa atio, ſecundum Boe. & quæ ſimilitudo ad ſpeciem vel genus referatur, eſt gloſſ. not. in ver. curam animarum. in cap. non poteſt, de præbend. libro vj.

Simonia ſecundum Goffr. eſt ſtudioſa cupiditas vel voluntas emendi vel vendendi ſpirituale, vel ſpirituali annexū, quod ſpirituale cenſetur, ius enim percipiendi prouētus præbendales. ſ. ratione præbendæ vel prælaturæ, ſpirituale non eſt, ſed annexū ſpirituali. ſ. canoniæ, propter res tēporales, quæ ex illo iure proueniūt. vt ſ. fructus. i. q. 3. ſi quis obiecerit, ſic & ius patronatus dicitur annexum ſpirituali propter quandam confœderationem, quia cadit in laicū à quo poſsidet, vt e. de iure. eo. tit. Et dicitur à Simone mago, qui fuit primus auctor huius ſceleris in nouo teſtamento. Ipſe enim voluit emere gratiam ſpiritusſancti à beato Petro: ſic Giezi in veteri teſtamēto voluit gratiam ſanitatis Naaman Syro vendere, vt 4. Reg. 5. Vnde ſimoniacus

eus dicitur propriè emptor ſpiritualium, ſed Gieziticus venditor eorundē. j. q. j. qui ſimulat. Et eſt ſimonia peccatum enorme, reſpectu eius qui per ſimoniam beneficium acquiſiuit, qui pœnitentiā agere non poteſt beneficio retento, vel dicitur enorme, id eſt indiſpenſabile, quia diſpenſari non poteſt cum ſimoniaco, niſi is beneficio reſignato, ſicut in ſimoniaco in ordine contingit, vt xiij. diſtinctio. nemi. Et ſimoniacus etiam occultus in ordine ſuſcepto, qui vitioſum habet characterem, vt j. q. j. quibuſdam, ſuſpenſus eſt quo ad ſe & quo ad alios. j. q. j. Reperitur etiam ſimonia ſola intētione abſque pacto vel facto committi, vt in c. qui ſtudet. præalleg.

Simplex præceptum eſt cum præter lit. conteſt. iudex confeſſione partium accedente, aliquid præcipit, verbi gratia. ſi quis à reo in iudicio abſq; libello cū inſtrumento debiti petat x. & confitearur de plano, tunc iudex ſine alia cauſę cognitione vel commmiſſione ſibi pręcipiat, vt certo termino ſoluat, & hoc dicitur præceptum, & non ſententia, quia ſententia non dicitur niſi quando ordo iudiciarius eſt ſeruatus.

ſimpliciter, quid hoc verbum importet, not. per Innocen. & Hoſtien. in cap. olim. de accuſ. & in ſpecul. de inquiſit. §. 3. verſ. ſed quid ergo. Item de hac dictione vide per Bartol. Ioannem de Imola, Alexandr. & Franciſ. de Aret. in l. prima. §. ſi quis ſimpliciter. ff. de verb. obligatio.

ſine, hæc dictio tria importat. Eſt enim priuatiua, negatiua, & excluſiua particula. no. ff. de pig. actio. l. j. §. præter, item importat argumentum à contrario ſenſu, extra de iis, quæ fiunt à prælat. ſine conſenſu capituli. cum apoſtolica. §. fin. Aliquando includit. v. diſtinct. ad eius. & de tem. ord. cap. nec epiſcopi. & ibi in glo Aliquando ponitur pro non. ff. mand. l. ſi mandauero. §. fugitiuus. Aliquando pro contra. §. j. de acquiren. poſſe. l. ſi ex ſtipulatione, & plenè de hac dictione, vide per Alberic. de Roſa. in authen. quod ius. C. de procurat. & Bar. in l. ſi eum. §. qui iniuriarum. ff. ſi quis cautio.

ſingulare ſæpe ponitur pro plurali. l. in vſu. de verb. ſign.

ſyntheſis, inter alias ſignificationes deſignat etiā genus quoddam veſtis duplicis, quę ſit alio nomine Abolla. Martia. ſyntheſibus dum gaudet eques dominúſque ſenatus. Idem alibi: ſic mica in numeris arcula ſyntheſibus. ſcęuola ti. de auro & arg. lega. l. Titio. Ex ſyntheſi, inquit, tunicas duas & palliola. Nebr.

ſciphones, vt ſcribit Alc. in l. ferri. de

ri. de verſi. ſig. erant inſtrumenta quibus olim fabri vtebãtur ad extinguenda incendia, ſiphonum meminit Vulpian⁹ in l. quæſitum. de fun. inſtru. tam etſi in vulgaris codicib. ſcopę, non ſiphones, impreſſum ſit.

Si quis, generis tãtũ eſt maſculini, quia fœmininũ propriam habet terminationem, ea eſt, ſi qua. Iuriſconſult. tamen de verborum ſigni. l. verbum ſi quis. ſi quis, inquit, tam maſculos quàm fœminas complectitur. Ant. Nebr.

Si quis verbum hoc, tam maſculos quàm fęminas complectitur. l. j. de verb. ſig.

Siſto, ſiſtis, verbum eſt aliquando abſolutum, pro eo quod eſt ſto ſtas, vt apud Virgilium primo Georgicor. ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt, aliquando actiuũ, ſignificatque ſtatuo ſtatuis. Idem quarto Æneid. Et ſiſtere flumina vidi, & illud ex Euangelio: vt ſiſterent eum Domino, in hac ſignificatione accipitur apud Iuriſconſultos iudicio ſiſti, & iudicatum ſolui, ſiſti pro ſtatui & repræſentari ponitur. Nebr.

Siſtere dicitur in iudicio, qui præſtat eius, de quo agitur, præſentiam. l. item apud Labeonem. de ver. ſig. vide ſuprà in verb. iudicio ſiſti cautio.

Sitoçomia. i. fames vel guerra. C. vt nemi. lic. in emp. ſpe. in gloſ. ſub. vel dic ſitoçomia frumentaria dicitur: vnde ſitocomæ præfectus frumentariæ. Nam ſito, frumentum, & como, curo dicitur, vt habetur in l. fina. ff. de adminiſtra. rer. ad ci. pertin. vbi corruptè legitur ſitonias, pro ſitocomias.

Sitonæ, latine frumentatores dicuntur, quo nomine appellabantur magiſtrat⁹ quidam qui frumentum & annonam curabant, vnde ſitonia tale eorum munus.

Sitoſtaſius erat qui vẽdendo frumento præerat, ſecundum Alciat. in l. in æſtimatione. C. de frum. Alex. Lege tamen Zygoſtaſij.

Situla, vrna eſt aquæ ex puteo hauriendæ accõmodata. Plautus in Amphytrione, ſitulam iam cepero, illi puteo animam omnem traxero. Hiero. quoq; Eſaiæ 40. Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ reputatæ ſunt: in tit. locati. in l. qui fundum. Rota quoque per quam aqua traheretur, nihilominus ædificij eſt quàm ſitula. Neb.

Situs, us, pro ſquallore ſiue inculta cuiuſque rei, dictus à deſirendo, quia ea quæ deſerũtur ex negligentia, redduntur inculta. Virgil. primo Georg. Et ſegnem pariete ſitu dureſcere campum. Idem in 6. Æneidos. Per loca ſenta ſitu, quod Seruius pro lanugine & ſquallore exponit, quæ fit in locis ſolecarentib. Vlpi. lib. xxxvij. Dige.

de bo

de bonorum possessio. secundũ Tab. l. Vetustate, inquit, vel situ putrefactum. N.

Siue euenerit, siue non euenerit, hæ orationes de se sunt contrariorum casuum & tamen iunctæ significant puritatem, scilicet, quòd actus qui deponitur his verbis sit purus, & sumitur significatũ ex hoc quod certum est alterum casuum euenturum, & sic dispositio redditur pura, facit l. necessariò. §. quod si pendente. de peric. & commod. rei vend. vbi habetur quòd venditio facta hoc modo siue nauis ex Asia venerit siue non, est pura, vt l. si pupillus. §. qui sub conditione. ff. de noua. vbi habetur, quòd qui stipulatur sub conditione omnino extitura, purè stipulatur. vt l. itaque. ff. si cert. pet. vbi conditio dicitur, cùm in incertum confertur. Et sic patet quod hæc conditio non reddit actum conditionalem de per se, sed hæc oratio applicata dispositioni vltimæ voluntatis eam reddit conditionalem, vt l. huiusmodi. ff. quando di. leg. ce. vbi dicitur quod legatum hoc modo factum, siue illud factũ fuerit, siue non, est cõditionale, & intellige siue non fuerit infra certũ diem, ne in infinitum expectetur. Et licet certũ sit alterũ casuũ euenturũ, tamen incertũ est, an viuente legatario vel non, & sic incertitudo facit conditionẽ in vltimis voluntatib⁹, facit l. j. ff. de cõd. & demonst. secus in contractu qui purè transmittitur, siue factũ existat siue non, ergo contractus factus cũ ille morietur nõ est cõditionalis, sed in diẽ. l. nã si cũ moriar. de cõd. inde. Et sumitur in his significatum ex cõmuni modo intelligẽdi, nisi aliud certè appareret ex voluntate testatoris vel contrahentium. Ant. Nebris.

smyrna à Græcis appellatur, quã nos myrrham odoratam dicimus. Lucretius lib. 2. Cõtentus odor smyrnæ melisque sapores, apud Galenũ quoque interpres semper smyrnam verbum græcum pro myrrha reliquit. Apud Martianum tit. de publica. l. interdum. sinura pro smyrna mendosè legitur.

De S ante O.

Sobrini & sobrinæ dicuntur qui vel quæ ex patruelibus, fratribus, vel sororibus consobrinis vel amitis progeniti vel progenitę sunt.

sobrinus propior, & sobrina propior, sunt patrui magni vel amitæ magnæ, auunculi magni vel materteræ magnæ, filij filiæve.

socer est pater mariti. l. sicut autẽ. ff. de re iudi. etiam est pater vxoris, vt ead. l.

socrus est mater mariti vel vxoris.

Adde quod soceri appellatione continetur etiam auus mariti vel vxoris, & appellatione socrus, auia. l. socer. de verbo. sig.

Socer magnus & socrus magna appellantur auus & auia mariti vel vxoris. l. non facile. ff. de gradibus.

Societas, est duorum pulriumve conuentio honestè contracta, ad vberiorem quæstũ & commodiorem vsum: require suprà Actio pro socio.

Sodales dicuntur, qui sunt conuiuiorum participes: fuit & Romæ collegium sodalium, de quo Cicero in Catone maiore: Primum, inquit, semper habui sodales: sodalitates autem me Quæstore constitutæ sunt sacris Idæis Magnæ matris acceptis, epulabat igitur cum sodalibus omnino modicè, huiusmodi autem sodalitates è Græcis phratria dicuntur, de quibus Aristoteles in Politicis. Erantque plerunque inhonestæ. Gellius libro 19. Adolescentem, inquit, Taurus à sodalibus conuictúque hominum scænicorum abducere volens. Caius libro xlviij. Dig. de collegiis illicitis. l. fi. Sodales, inquit, sunt, qui eiusdem collegij sunt, quam & Græci Etaian vocant, & hæc videtur ex Solonis lege translata esse, nam illicita est eadem.

Sodales, qui sunt eiusdem collegij. l. vlt. de colleg. illicit.

Solarium, vectigal quod reipubl. soluitur, ob publici soli occupationem. l. ij. ff. ne quid in loco publ[illegible]

Salarium [illegible]em quod stip[illegible]ium, secundum Alcia. in [illegible]nter donum. de ve[illegible] sign[illegible]

Solennitas su[illegible]ur pro actu reali, vt solennitas stipulationis, dum quis fideiubendo se obligat interrogatione præcedente, & responsione sequente, insti. de fideius. §. fi. Et hoc est notandum pro intellectu huius, si scriptum reperiretur aliquẽ fideiussisse, quia sub hoc verbo significatur solẽnitas stipulationis, nisi fieret in patria tali, in qua efficax est simplex promissio. Similiter in authentico instrumento, si reperitur ibi scriptum aliquem promisisse, sub hoc verbo includitur solennitas stipulationis. l. j. C. de vsur. & §. si ita scriptum. instit. de inutil. stipul. Et sumitur significatum ex solennitate instrumenti, quod significat ibi contentum solenniter factum, etiam ex parte notariatus: quia notarij non redigunt instrumenta in scriptis publicis, nisi de actibus coram eis solenniter celebratis. Aliàs promissio non facit de se solennitatem stipulationis, secus de fideiussione, dum saltem apparet, inquãtũ, pro quo, & penes quẽ, aliàs etiam nulla esset fideiussio. l. cùm de indebito. ff. de prob.

prob.§.si iuncta.l.j. de fideius. & sic de aliis, in quibus inclu-[illegible] solennitas vel [illegible]

Solertia, [illegible] est cautela. [illegible] iure patro.c.vn[illegible] lib.vj.per [illegible]rchi. vel ingenij scie[illegible]ia ve[illegible]stutia. no. in l.j.§.non fuit [illegible] de dolo. & in l.j.C.si maior fa[illegible]

Solet, quid importet. v[illegible]e Bart.in l.j.C.quomodo & qu[illegible]n.indi.

Solicitus dicitur inquie[illegible]s, quasi solers & citus, secun[illegible]m Isid. in tit.de solicitudine.

Solidus, a, um, dicitur quod integrum est, neque habet inane quicquã, aut parte aliqua fraudatum non est. Hora.1. Carm. Aut partem solido demere de die. Vlpianus de fideicommis. liber.l.ergo.§.illi. De solido, inquit, sic accipere debemus, de sorte, & de vsuris. *N.*

solidum, id est firmum. Et componitur cum in, vt insolidum, id est, quilibet eorum, per se solum, vnde locum habet in promissionibus stipulatione valatis, quæ stipulatio concipitur per verba futura, & inserit insolidum se daturos vel seruaturos.

Solidus, idem est quod aureus, & lxxij. solidi efficiunt libram auri. instit.de pœna teme. litig. §. fina.ff.de in ius voc.l. libertus. Item solidus & aureus qualiter accipiantur in iure, & quot solidi faciant libram. Panorm. in capit.conquerente, de offic. ordin.vbi Felin.

Solium Latini, Græci thronũ vocant, & est locus in quo Reges sedent.cap. quorundam. & ibi Archid.de elect. in vj.

Soluendo esse, est habere vnde soluat, vel soluere possit insolidum per se vel per alium. ff.de verb.sign.l.soluendo. & sic dicitur quis esse soluendo Econtrà non soluendo dicitur ille, qui soluere non potest.

Solum, idem est, quod terra: vnde,

Sit tibi terra solum, quo possunt vincere solum.

Vbi primum est substãtiuum neutri generis, secundum adiectiuũ masculini generis: vnde dicitur:

Quicquid plantatur, seritur, vel ædificatur:
Omne solo cedit, radices si tamen egit.

Insti.de rer.diui.§.cum in suo.

Solus est cui nullus est contrarius.dist.viij.si solus.

Soluta oratio dicitur, quæ neque coniunctim neque disiunctim connexa est, vt cum dicitur in instrumentis, vendidit, dedit, tradidit, & alia id genus.l.sæpè.de verb.sign.

solutio secundum Goffre. est rei quæ debetur redditio. Institut. quib.mod.tol.obl.in princ. vel largè est ab obligatione liberatio. Et alia est naturalis, siue vera, quæ fit per redditionem eius quod debetur, alia ciuilis siue imaginaria, & fit multipliciter, per nouationem, delega-

tionem,acceptilationem, vel compensationem, de quibus in locis suis.

Solutum matrimonium dicitur siue morte siue diuortio.l. cum querebatur.ff.de ver.sign.& l.si quis.ff.solu.matri.

Solutus dicitur cui libera facultas recedendi est.l. qui neque. de verb.signifi.

Sonticus morbus est ille qui perpetuò nocet,nisi sit curatus,vide suprà morbus.

Sordes apud Iurisconsul. significat auaritiam.

Sors est ars diuinandi.Diuinatio autem propriè in malo sumitur. Item etiam sors idem est quod sortilegium, vt extrà de sorti.Item sors est portio hereditaris,eo quod per sortes solent diuidi hereditatum portiones.de præben. cùm secundum apostolum.xxj.distin.cleros.sumitur etiam pro fortuna vel euentu.xxvj.quæstio.ij. sors.Item pro capitali capitur, vt de vsur.c.j.& ij.de hoc vide gl.in proœ.cle.in verb. sortis.

Sortilegium est quando aliquid per creaturam diuinatur. Et species diuinationis numerantur xxvj.quæst.iij. c. igitur. & eadem cau.quæst.v. episcopi.& c.nec mirum.

Sortilegi vel sortilegistæ sunt diuinatores,vel isti qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas sanctorum vel apostolorum vocant sortes vel diuinationes,sententiã vel scientiam profitentur, siue diuinationis, quarumcunq; scripturarũ inspectione futura promittunt. xxvj.q.

Sotulares dicuntur quasi subtalares,à sub,& talo.Et aliàs subboti,genus calciamenti: vt in cap.ne in agro.de statu mo.

De Sante P.

Spado qui sit: vide ff.de excusa. tuto.l.spadonem.& institu. de adoptionib.§.illud.& vide suprà in verbo,castratus.

Species significat terminum significatiuũ plurium differentium numero: vt homo, ille terminus significat omnes homines inter se differẽtes numero,qui terminus homo, significatur per hoc nomen species, prout est vnum de quinque prædicabilibus.sed secundum legistas sumitur species quandoque p indiuiduo: vt seius,stichus,fundus Cornelianus.

Species apud veteres Iurisconsultos frequenter accipitur p eo quod recẽtiores dicũt casum. aliquando tamen significat id quod fit ex aliqua materia,vt in §.cum ex aliena,Inst.de rer. diuis.quandoque ponitur pro parte.§.nunc autẽ.Inst.de iure nat.&l.ij.de liber.agnosc.

Speciale delictum quod, vide in verb.delictum.

Speciosas personas accipere debemus clarissimas personas vtriusque

triusque sexus, itē eas quę ornamentis senatoriis vtūtur. l. speciosa. de verb. signific.

spectabiles qui, requi[illegible]prà in ver. magistratus, & [illegible]t optima gl. in auth[illegible], vt ab[illegible]stri.

spectacula sun[illegible]unt in loco, vbi ludebāt trag[illegible]di & comœdi, vt dicunt Græc[illegible] & habetur in authē. de consul[illegible]us. & spectaculum prohibitū est, prout importat effusionē [illegible]nguinis. C. de gladi. l. vnic. li[illegible]ro xj. & l. legatum. ff. de vsu. & vsufr. Sed ludi permittebantur ad lætificationem populi, vt comœdiæ & similia. l. ij. & iij. C. de specta. lib. vj.

specularia, quorū fit mentio in l. quæsitū. §. itaque. de fun. instru. cōficiebantur ex speculari lapide in tenuissimas crustas secto, & pollucido, vt tradit Alciatus in l. malum. de verb. sign.

specularij inter artifices nominātur. l. j. C. de excu. artif. libro x.

speculatores propriè dicūtur pręsides prouinciarū. l. j. C. de pri. vicar. & l. ordinariorum. C. de cohor. lib. xij. & eorum auctoritas est magna. Panor. in cap. suspitionis. de officio deleg.

speculum quasi exemplum est. c. enimuero. xix. dis. vnde ecclesia Romana est speculum aliarū: vt d. c. enimuero. & triplex speculum secundum Archi. in §. ecce. xxxvj. distinctio.

specus est altus locus supra terrā, per quem ducitur aqua. ff. de riuis. l. j. §. specus. Itē ponitur pro fossa qua colligitur aqua, & est ampla & rotunda. ff. de aqua pluui. arcen. l. supra iter. vbi gl. ponit differentiam inter specus, & cuniculum, vide suprà in litera C.

Sperant, id est, putant. inst. quibus ex cau. manumit. non licet. §. in fraudem. versic. sæpè.

Sphæristerium, locus est vbi pilla luditur, nam sphæra pilla interpretatur, & sphæristes qui pilla ludit. Sueton. in Vespasiano, Fauces, inquit, cęteráque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret. Plinius in epistol. Apodyterio superpositū est sphæristeriū. Lampridius in seuero, scribit, eum dedisse operam sphæristerio. Vlpianus lib. xvij. in tit. mandati. l. siquis mihi. Hypocausta, sphęristerion, & quædam ipsius valetudini apta sua impensa faceret. Accur. velut œstro quodam percussus diuinat sphęristeriou esse locum amœnum herbis. Ant. Nebr.

Sphæristerium, de quo in l. si quis mihi. ff. manda. locum fuisse in balneis, Bud. putauit. Lamprid. in Alex. accepisse videtur pro loco ad ludū pilę accōmodato.

Spica nardi, quę spica quoque cilissa vocatur, Græcè dicitur stachys nardi, de qua inter cætera Iurisconsultus meminit in titulo de publicanis. l. interdum. Nardi stachys, inquit, id

est,spica nardi. Neb.

Spiculatores, pro apparitoribus. l.diuus. ff.de bon.dam. *Legendum* ibi speculatores, & sunt carnifices.Firm.lib.ij.cap.xxvj.

Spoliatio est à possessione rei immobilis,violenta, & iniurioſa deiectio,vel rei immobilis ablatio:dicit violēta, quia si quis sponte possessionē suam renuntiauerit,vel abiurauerit.locum nō habebit spoliatio, & per consequēs nec restitutio: nam restitutio spoliatorum est ablatorum in iudicio redintegratio. Et quia credendum est canones loqui sano intellectu, spoliatus intelligitur in casu, quo criminaliter accusat, qui tota sua substantia,vel maiori parte ipsius se per violentiam destitutum affirmat,quia tunc nudi contendere, nec inermes inimicis nos opponere debemus.Habet enim spoliatus priuilegium, vt non possit exuiam nudatus:vt est text.in cap. frequens.de restitut. spolia.lib. vj.Vnde.

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Vide Goffre.in Sum.de restitu. spol. vbi prædictam definitionem spoliationis subtiliter declarat.

Sponsus & sponsa sunt qui inter se de futuris nuptiis promittunt per verba de futuro, à spō deo sic dicti,id est,promitto,vt l.iij. ff.de sponsa.

Sponsa dicitur etiam quam pater spondet alicui futuram sponsam vxorem:vt l.ij. ff. eodem titulo.

sponsalia sunt futurarum nuptiarum conuentio & promissio. ff.de sponsa. [illegible] xxx.quæst.v. nostrates. [illegible] ita iste consensus est de futuro matrimonio.Consensus vero nuptiarum est de præsenti matrimonio. Sed dicit Placen. eundem esse consensum sponsalium & nuptiarum. Sponsalia autem dicta sunt à spondeo:nam moris fuit veteribus stipulari & spondere sibi vxores futuras:vt l.ij.ff.eodem titulo. & inde sponsi & sponsæ appellatio nata est, & certè stipulatio potest interuenire,sed non necessaria. *Et* nota, quòd sponsalia dissolui possunt pluribus modis, secundum Ioan. Andr.in tractaculo super quarto decretali, & nor. super rubr. de sponsal.

sponsalitia largitas dicitur,quod dat sponsus sponsæ,sine animo tamen recompensandi,sed omnino gratis, vel econuerso. *Et* ista donatio dicitur cōtractus de iure ciuili.vt in §.ius autem gentium.insti. de iure nat.gen. & ciui.in gl.super verbo penè.

sponsio appellatur omnis stipulatio promissioque, etiam quæ non fit per sponsi interrogationem.l.sponsio.de verb.sig.hinc & sponsor dictus,licet gloss.in auth.de fideiuss.cū tantū sponsorem

sorem esse crediderit qui spon & à nemine rogatus pro a- se obligat.

sportulæ sunt salaria aduocatorũ, vel secundum Azo. C. eod.tit. fortè apparitores acta non sibi, sed pro fisco dicebant, & illa reponebantur in sporta, vel in aliquo simili vase, vt corbe, in quo cõsueuerunt aliqua portari, & ita sub ruta custodia fisco conseruabantur: & sic continentia ponuntur pro contentis, vt C.de spor.& sump.in rubro & nigro. Appellantur sportulę,&iudicantium mercedes.

spurco,spurcas,præter eam significationẽ,quam habet in promptu,significat etiam vinũ aqua diluere: quoniam vt ait *Festus* Pompeius,spurcum vinum dicebatur, quod erat aqua mixtum. Vlpianus ad legem Aquiliam. l.si seruus. Qui vinũ,inquit,spurcauit, vel acetum fecit.sed & aquæ dicuntur spurcari, cùm corrumpuntur aliqua re,quæ illas vitiet iniecta. *Paulus* de extraordinariis criminibus.l.j. si aquas, inquit, spurcauerit. *Neb.*

spurca est aliquod turpe per quod aqua turbatur. l. apud Trebatium.ff.de aqua pluuia arcend. l.si seruus seruum. §. inquit.ff. ad legem Aqu.& l.j.§.j.ff.de extraord.crimin.

spurcare vinum, est aqua infusa vitiare, & ita sumitur in d. l.si seruus. ad legem *Aquil.* vt ibi annotauit Bud.ex *Festo*.

Spurius dictus est,qui *Græcè* dicitur nothus,sic appellatus, vel quasi sine patre,velab eo quod est *Græcè* sporon,quod significat pudenda, nã sporus est semen. In primo institutionum libro,in titu. de nuptiis,mendum est manifestum, spadon, pro eo quod esse debuit spora. solent, inquit filij spurij appellari à *Græca* voce spadon, tu lege sporon.

spurius est filius, ex incestuosis nuptiis natus, & dicit à *Græca* voce paratimporan, quod est vulgo cõceptus, vel sine patre, vt ff.de sta.ho.l.vulgocõcepti. Vel est natus de concubina, vt de renũn. c. nisi cum pridẽ. §.personæ vero. in glo.quæ distinguit nothũm,spurium,mãserem,& naturalem.

spurij qui dicantur, vide Panorm. in c.tanta, vel quidam sunt filij spurij.qui filij sint legi.

De Sante Q.

Squalor est infectio propter multitudinem carceratorum. l. si quis.C.de custo.reorum.

De Sante T.

Stabularius,is dicitur,qui mercede in tabernam meritoriam viatores excipit,qui caupones quoque dicuntur. *Apuleius* in primo de asino. *Pretio* mansionis stabulario persoluto viam capessimus. *Idem* in eodem.

stabulum pro ipso loco diuersorij. Ianitor, inquit, pone stabuli ostium humi cubitans. Vlpianus titulo de iniuriis. Ad meritoria, inquit, vel stabula non pertinebit. Vlpianus lib. 3. Dig. ti. de iis qui notantur infamia. l. Athletas. puta, inquit, si caupo fuit vel stabularius.

Nebr.

Stabula antiquitus pro diuersoriis, & tabernis accipiebantur, vnde stabularij dicti. Est tamē quando stabulum positum inueniatur pro septis, quibus iumenta gregesque stabulantur, & ita ferè hodie hæc vox vsurpatur. l. eo iure. in quibus cau, pig. vel hipo. ta. con.

Stabularij dicuntur qui aduocatis hospitibus & stabulariis prę ponuntur, à stabulis sic dicti, Qui vero sic receperunt hospites, & qui sine equis, vocantur caupones.

Stadium est octaua pars muliaris Italici, quod vt historicè refertur Hercules vno anhelitu currebat, & postea stabat, & est spatium centum, & triginta passuum, secundum Azo. insti. de rerum diui. §. vniuersitatis. in ver. stadia.

Stallus in choro, & locus in capitulo censentur de partibus beneficij canonicalis. Parnomitanus in capitulo, cum inter. de renuncia.

Statim, vide supra, in ver. facere. Et ibi dictis adde, quod hoc aduerbium statim, aliquando denotat idem quod ipso iure secundum Ias. in §. rursus, I[illegible] de a[illegible]

Statio, on[illegible] aliquando [illegible]ccipitur pro vigil[illegible] vt ap[illegible] Ouidium primo Me[illegible]n. Atque omnes in stat[illegible]e manebant. Modestinus [illegible]. de re milita. l. desertorem. C[illegible]i stationis, inquit, munus [illegible]liquit. Hinc milites stationa[illegible]ij dicti, qui sunt vigiliis depu[illegible]ati, Vlpianus titulo, de officio præfecti vrbi. l. omnia omnino. Milites, inquit, stationarios habere ad tuendam popularium quietem. Aliquādo statio accipitur pro portu in quem se recipiunt naues, aut ex tempestate, aut negotiādi gratia. Virgili⁹ tertio Aeneidos, Nunc tantum sinus & statio male fida carinis. Idem in quarto Geor. Deprensis olim statio tutissima nautis. Vlp. tit. de fluminibus. l. ait prętor. Stationem, inquit, dicimus à stando, is igitur locus demonstratur vbi naues stare possunt.

Nebriss.

Statio modo significat vigiliam, vt in l. desertorem. de re mili. hinc stationarij milites, modo sumitur pro omni loco, vbi naues tutę stare possunt, l. 1. §. stationem de flumi. & ne quid in flumi. publi.

Stationarij dicuntur milites qui vt alicubi teneant stationem, sunt constituti. Possunt etiam

dici

dici librorum venditores, quia ſtationem faciunt pro libris vẽ dendis. Item dicuntur [illegible]emo ſynarum quæſtores. [illegible]cap. cũ ex eod. de pœn. & [illegible]niſ.

Statiua dicuntur loca in quibus aliquis morari tenetur ſtando.

Statores, ſunt nũtij, vel apparitores magiſtratuum, qui reos in ius, vel in carcerem ducunt. l. obſeruare. ff. de offi. proconſu. & lega. licet alibi medosè legatur ſtractores, vt inſ. in eadẽ. ff. ex quibus cauſis maio.

Statua ſecundum Papi. eſt ſimulachrum, idolum, imago. Et eſt differentia inter ſtatuam & imaginem, quia in ſtatua nihil eſt quod nõ deſignet effigiem hominis, in imagine eſt pictura ſola, & multæ partes quæ non deſignãt membra hominis, vt dicit glo. ſuper rub. C. de ſtatu. ima. & Azo. in Sum. C. eo. titu.

Statuimus bene ſignificat ſententiam diffinitiuam, vt c. in his, de ver. ſig. & importat cõmuniter nouũ ius, ſecus decernimus, & innouamus, vt in c. decernimus. de iudic. & in c. innouamus. de treu. & pa. Nam decernimus diſcuſſionẽ dubij, innouamus antiqui iuris renouationem, & ſtatuimus noui iuris promulgationẽ importat.

Statuliber eſt qui ſtatutã, & deſtinatam in tempus vel in conditionem habet libertatem, l. 1. de ſtatulib.

Status eſt conditio hominis, in qua plurimum poteſt, vt ait Pla.

Statuta libertas, eſt libertas conceſſa ſub conditione, vt dicendo lego ſeruo meo libertatẽ ſi nauis ex Aſia venerit.

Statutum eſt ius ab homine poſitum, vel diſpoſitio ex qua ius producitur, nam eſt idẽ quod lex municipalis, ſeu ius ciuile quod vnaquæque ciuitas ſibi conſtituit. inſti. de iu. nat. gen. & ciui. & ſignificatur ius ſtatuti ex verbis inſtaruto poſitis, quæ ſignificant quod ſonant, aut ſtrictius, aut extenſius, vel aliter, prout obſcuritas eorum declaratur, ſeu quouis medio probabili concluditur, de quo latiſſimè Doc. maximè Bart. in l. omnes populi. de iuſt. & iu.

Stellatura, nomen erat militaris annonæ, vt autor eſt Bud. in l. moris. ff. de pœn.

Stellionatus crimen latiſſimè patet, de quo apud Iuriſconſultos titulus eſt, atque vt ſemel dicam circa quod genus criminis lex ſtellionatus verſetur Vlpianus l. tertia. ff. de crim. ſtel. breui oſtendit dicens, & vbicũque crimen nomine caret, illic ſtellionatum obiicimus, dicit eſt ſtellionatus à ſtellione animali venefico atque hominũ generi inuidente, quippe qui cum intelligat exuuias multis morbis eſſe remedio, cum primum illas deponit illico deuorat. Plinius libro 30. de ſtel-

lione, Nullum, inquit, animal fraudulentius inuidere homini tradunt, Inde stellionum nomen in maledictum translatũ à Græcis dicitur Ascalabores, Aristoteli Colotes, vulgo persuasum est esse Taurutulam bestiolam in Apulia notam.

Ant. Nebri.

Stellio dicitur qui animo inconstans, & varius est verbo vel facto, vel qui rem aliquam obligauit alicui, & deinde impignorat alij nõ facta mentione de primo, & generaliter quod in his criminalibus causis dicitur dolus, in ciuilibus dicitur stellionatus. Stellio enim propriè est animal variis maculis plenum, & venenatum, simile lacertæ, & est corpore pictum lucentibus guttis, vide hoc supra crimen stellionatus.

Stichus est nomen proprium.

Stigma est signũ, vel instrumentum quo brachia fabricẽsium figurabantur, cui erat impressum nomẽ Imperatoris, facies vero eorum nõ figurabantur, vt l. si quis. C. de pœ. secundum Ioan. And. in c. si iudex laicus. de senten. excom. lib. vj. in glo. verbi agnoscitur.

Stylus aliquando ponitur, id est dispositio. de sacrosan. ecc. l. 1. Item quomodo differt ab vsu vel consuetudine, vide. ff. de leg. l. de quibus, & Ioannes Andreas in no. in capitulo fin. de consuetu.

Stillicidium quid sit, vide inst. de serui. §. item prædiorum.

Stinar[illegible]untur amatores, idẽ dicunt [illegible] carnearij.

Stipatus, i[illegible]st vallat[illegible]s, fulcitus secundum [illegible] An. in cle. pastoralis, ve[illegible]patum. de re iu.

Stipendium [illegible]erces militum, à stipe, hoc es[illegible]pecunia. l. ager. de ver. sign.

Stipes est p[illegible]rsona à qua alij originem duc[illegible]nt.

Stipteria Græcè, Latinè interpretatur alumẽ, quo verbo vtitur sæpe Galenus, vel potius Galeni interpres, dictaq; est stypteria à stypto, quod est astringo, quoniam alumen vim habet astringendi. Vlp titulo de rebus eorum qui sub tutela. l. sed si. Si lapidicinas, inquit, vel quæ alia metalla pupillus habuerit stypteriæ, vel cuiuslibet alterius materiæ. Nebriss.

Stipteria, cuius mentio fit. in l. iij. de reb. eo. qui sub tute. significat alumen, vt ostendit in Parer. Doctissimus Alcia.

Stipula illecta dicitur culmus cũ spica non collectus, sed in metendo derelictus, quẽ postea rustici, cum superest ocium, colligere solent. l. sylua. de verbo. sign.

Stipulatio est firma verborum cõceptio, qua quis aliquid se facturum daturumve promittit alteri super hoc ipsum interroganti, & dicitur à stipulon Græcè, quòd est firmum Latinè

tinè, denominatur etiam à sti-
[illegible]e. Constat autem stipulatio
ex interrogatione p[illegible]ssa, &
respo[illegible]sione subseq[illegible]nti, quē-
admodu[illegible] cōtradi[illegible]io ex affir-
matione & [illegible]ega[illegible]one, hoc mo
do, promittis [illegible]abis mihi de
cē: promitto vel d[illegible]o tibi. Quā
doque dicitur sti[illegible]latus ille
qui promittit per [illegible]pulationē
passiuè. Vel sic, stipu[illegible]atio est so
lennis promissio fac[illegible]a interro
gatione præcedente, & respon-
sione sequente.

Stipulationum alia est pura, alia conditionalis, & alia in diem.

stipulatio pura est quę nec fit sub conditione, nec in diē, sed purè, vt dicendo, dabis hoc? dabo.

stipulatio conditionalis habet fieri sub conditione hoc modo, promittis mihi dare centum si nauis ex Asia venerit? & respō des promitto.

stipulatio in diem fit hoc modo, dabis mihi decem in calendis Iulij, & respondes, dabo.

stipulatio Aquiliana est quæ nouat omnē contractū, vt sic, quicquid mihi debes ex quacūque causa idem mihi promittis? si enim ex mutui datione mihi debitor sis, velimque acceptū ferre. i. per acceptilationem remittere, non poterit res expediri nisi per obligationem quæ in rem contrahitur. *Require supra*, Aquiliana actio.

stipulatio prætoria ideò dicitur quia à mero prætoris officio proficiscitur. *Instit. de diui. stip. §. prætorię*, & harum stipulationum prætoriarū videntur esse tres species, scilicet iudiciales, cautionales, & cōmunes. *Iudiciales* eas dicimus quę propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat iudicatum solui, & ex operis no. nuncia. Cautionales sunt quæ instar actionis habēt, & vt fiat nouatio, intercedunt, vt de legato stipulatio, & de tutela, & ratā rē haberi, & damni infecti. Communes sunt stipulationes quæ fiūt in iudicio sistendi causa. Et omnes stipulationes natura sui sunt cautionales, hoc enim additur in stipulationibus, vt quis cautior sit & securior interposita stipulatione.

stipulor, stipularis, verbum frequens est apud *Iurisperitos*, significatque promittenti assentire: & ferè ad aliquid sunt, promitto, & spondeo, ei quod est stipulor, vt si dixero, promitto tibi centum aureos, tu respondebis, stipulor à te centum aureos. Hinc nascitur contractus stipulationum spōsionumque. Seruius Sulpitius in libro quem scripsit de dotibus, citaturque à Gellio libro quarto *Noctium Articarum*, Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, stipulabatur etiam in matrimoniū ductum iri. qui daturus erat, item spondebat ducturum, tū

quæ

quæ promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, sponsus. Colume. lib. II. Fœnoris, inquit, tui Siluine quod stipulanti spoponderam tibi. Dictumque est stipulari, vt ait Varro de lingua Latina, à stipe, hoc est pecunia: quoniam qui pecuniam obligat, stipulari dicitur, hinc stipulatus, us. Papinianus in titulo soluto matrimonio. l. post dotem. Non erit impediendus pater, quominus ex stipulatu agat. Ant. Nebr.

Stipulum veteres firmum appellabant fortè à stipite descendens secũdũ Iustinia. in §. primo. de verb. oblig. instit.

Stirpes sunt ferulæ seu virgulta, quæ radicibus nascuntur.

Stola vestis erat ad talos demissa matronarũ insigne. Ouid. secundo de tristibus, Quas stola contingit, & stola sumpta decet. Vlpianus de auro & argento legato. l. vestis Muliebria, inquit, sunt, veluti stolæ, pallia, tunicę. Ant. Neb.

stola species erat antiquitus vestis muliebris l. vestis. de auro & arg. leg.

stragulus, a, um, est quod sterni solet aut lecto, aut strato, aut equo, aut iumento, vt melius iaceas siue sedeas. Hinc vestis stragula, ephippium stragulũ, & stragulum substantiuè. Var. de lingua Latina, Quicquid lecto sternebant, à sternendo stragulum appellabant. Apuleus libro quarto de asino, Vestem stragulam subiectam iactare conueuerat. Plinius libro septimo, frænos & stragula equorum Aletronium inuenisse ferunt. Vlpianus titu. de verborum significatione. l. in stratum. In stratum, inquit, omne vestimentum contineri quod iniiciatur, Labeo ait, neque enim dubium est, quin stragula vestis sit omne pallium. In victu ergo vestem accipiemus non stragulam, in stratum omnem stragulam vestem. N.

stragula vestis est. l. vestis. §. j. & fi. ff. de auro & argen. legato. l. j. iuncta l. sequenti. & l. quæsitum. §. sed si fundus. ff. de fundo instructo.

stramenta, dicuntur calami frumentacei spicis demissis, dicta à stando, siue à sternendo Varro primo de re rustica, Cùm comprehendit, inquit, fascem spicatum desecat, & stramenta stantia in segere relinquit. & paulò post, Alij stramentum à stando dictum putant, quasi stamen. Alij à stratu, quod substernatur pecori. Calami igitur qui lecto insternuntur stramenta appellantur. Vlpianus libro xix. titulo de actionibus. Dig. empti. l. fundi. Fundo, inquit, vendito vel legato sterquilinium & stramenta emptoris & legatarij sunt.

stramenta dicuntur quicquid solo

lo quiescendi gratia insterni-
[illegible] veluti storeæ, paleæ, & ma
[illegible] quæ vulgò dicuntur [illegible] matta
racia [illegible] quos. §. vlti. v[illegible] Alciat.
de verb[illegible]rum signif[illegible]

stratores eti[illegible] à s[illegible]nendo di-
cuntur, qu[illegible]odientes in
carcere reos con[illegible]mnatos pu
niebant, vel strato[illegible] dicuntur
esse isti, qui stabulis [illegible] vel equis
stantibus in eis præ[illegible]nt. Et di-
cuntur à stratorio, i[illegible] est stabu
lo, secundum Accurs. C. de stra
to. lib. 12. in rubr.

stratum dicitur generaliter om-
ne genus vestis vel omne in-
dumentum, vt ff. de verb. sign.
l. stratum, aliàs instratum, sed
magis propriè vestes cubicula
res dicimus stratum, à sternen-
do. Etiam via publica strata
dicitur.

stratura est locus vilis ad iacen-
dum dispositus. in auth. de mo
nachis. §. cogitandum.

strena est donum factum Kalen-
diis Ianuariis. C. de aduo. diuer.
iudi. l. laudabile. & xxxvj. dist.
legant episcopi.

strepitus, id est clamor vel tumul
tus, extrà, de electione. c. quo-
tundam in princ. lib. vj. per Ar-
chid. & dicitur quandoque vo
catio. l. ij. C. de epis. & cler. & de
causis commissis sine strepitu
& figura iudicij, clemen. sæpè,
& ibi plenè per Ioan. Andr. de
verbor. signif.

strepitus iudicialis, extrà, de fer.
c. vlt. & vide C. de fals. l. vbi.

stricti iuris quot modis dicatur,
vide C. de iudi. l. placuit, & per
Archid. de appel. c. fi. lib. vj.

strobylus, dicitur tum arbor fe-
rens nuces pineas, tum ipsæ
nuces pineæ. Plin. lib. 16. de pi-
ni generibus: Easdem, inquit,
arbores esse per oram Italiæ,
quas strobylos vocant. Galen.
libro 2. alimentorum. capit. de
pineis nucleis. Vocant, inquit,
ipsos qui nunc Græci, non co-
noa, sed strobylos. Idem in 7.
decameridon: Quos omnes, in
quit, Græci nominant stroby-
los, antiquitus ab Atticis di-
cebantur coni. Vlpia. tit. de leg.
3. l. ligni appellatione. De pinu
inquit, integri strobyli. Idem
tit. de verb. sig. l. carbonũ, supe
riora verba repetit.

strobyli, nuclei pinei. l. Carbonũ.
de verb. signific.

structile opus, Require, Opus
structile.

studium (vt dicit Azo) est vehe-
mens & assidua ad aliquã rem
agendam cum summa volun
tate occupatio, ex qua volunta
te labor in opus defertur, &
perdit laboris tædium versus
in oblectamentum.

Studium liberale & Latinũ olim
tantum erat Romæ & Constã
tinopoli in aliis autem locis
non, nisi ex priuilegiis, vt C. de
stu. li. in rubro & nigro. lib. xj. &
in proœmio Digestorũ. §. hæc
autem tria, hodie Imperio scis
so studium in multis locis fit,

&

& maximè Bononiæ, quæ legalis studij obtinet monarchiam.

Stuprum est illicita virginis defloratio, quamuis in vidua cõmitti dicatur, nisi sit meretrix vel licita concubina, secundũ leges. ff. de concubi. l. in concubinatu. in fi. Item committitur in pueris. ff. ad legem Iuli. de adulter. l. stuprum.

De S ante V.

Suarij. Require suprà, Porcarij.

Suasio accipitur in bonã partem, vel etiam in malam. ff. de ser. corru. l. j. §. persuadere. & C. de fur. & ser. corrup. l. si quis.

Sub, aliquando exponitur, idest post, de interd. & releg. l. j. aliquando, id est coram. C. de iureiur. l. generaliter. §. fin. Item sub, qualiter ponatur, not. in l. Mathematicos. C. de episcop. audien. & vide ibi glos.

Subarrhatio fit per annulum datum sponsæ sine aliis verbis, fit etiam aliis modis, vt not. in c. si quis vxorem. xxvij. q. ij. & in c. fin. de despon. impub.

Subdiaconi dicuntur qui subiacent officiis & præceptis Leuitarum. c. cleros xxj. distinct. & eorum officium est calicem & patenam ad altare deferre & Leuitis tradere. cap. perlectis, xxv. distinct. nec debet aliquis ordinari in subdiaconum nisi promissa castitate. xxviij. dist. §. ecce. & ca. ij. seq. & tempore Apostolorum. Subdiaconatus non erat ordo sacer. c. nullus. lx. distin. hodie secus. c. à multis. ex[illegible]à, de æta. & qualit.

Subdisiun[illegible]ua coniunctio [illegible] grãmaticis [illegible] definitur, quæ voce disiunctiu[illegible] [illegible]trunq[illegible]e adesse significat, vel [illegible] vel discretè, vt Alexand[illegible]iue Paris: nam qui prius [illegible]cabatur Alexãder Priami fi[illegible]s, postea cognominatus est [illegible]aris, dormit vel disputat, na[illegible] potest neutrum facere. sed [illegible] particula subdisiunctiua, quanquam ad grammaticum pertineat disserere, copiosissimè disputauit Proculus Iurisconsultus in titulo, de verborum significatio. l. hæc verba. &c. Nebr.

Subdisiunctiua est quæ diuersa diuidit, siue ea simul esse possint, siue non, diuersa autem hic intelligenda sunt, quæ habent medium, veluti cum dicimus, aut sedet, aut ambulat; quorum medium est accũbere siue stare. Idem si inuicem non repugnent, vt cum dicimus, omne animal aut agit, aut patitur: potest enim simul & pati & agere. l. hæc verba ille aut ille. ff. de verb. signi. sed & quoties sensus coniungitur, licet verba disiungantur, subdisiunctiua est, vt Alexander siue Paris. Bartol. in rubric. C. de nauicular. libro vndecimo. Idemque si aurum vel argentum à te petam, non etiam alterum peto, vt alterum excludam,

dam, cùm vtrunque sim paratus accipere.

Subditus propriè dicitur ratione domicilij. gloss. est in c[illegible]en. vnica, [illegible] verbo subdit[illegible], de foro competen. & vid[illegible] anorm. in ca. ij. de appellat[illegible]. & in glo. in capitulo n[illegible] de sente. ex communica. & glo[illegible] est in ca. statutum. §. cum ver[illegible] de rescriptis. lib. vj.

Subgrundæ, sunt tegulæ propendẽtes extra tectum domus ad parietum defensionem, ne imbribus corrumpantur. Varro li. 3. de re rust. Aues subt⁹ subgrũdas, inquit, ab initio villatico vsas recto. Vitruuius libro 10. Pinnas, inquit, ex tabulis & supernè subgrundas proclinatas. Iabolenus de verborum significa. l. malum nauis, inter proiectum, inquit, & immissum hoc interesse Labeo ait, quòd proiectũ esset id quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret, qualia meniana & subgrundaria essent, id est, tecti partes impendentes ad parietum munitionem. Plinius tamen subgrundas accipit pro tegulis inferioribus: nam in tectorum structura duo sunt ordines tegularum, alter supernarum, alter infernarum. Scribẽs nanque libro xxv. de duobus Sedi generibus. hoc est, maiori & minori: dicit minorem appellari hypostegon, & subdit causam cur sic appelletur, quoniam in subgrundis ferè nascitur, hoc est in tegulis inferioribus, id quod vugò videmus in tectis nasci. Ant. Nebr.

Subhastari est rẽ vænalem proponi hasta supposita, quod frequens est circa prædia quę nũtiant vel censentur fisco vacare, & sic per subhastationem plus offerenti debetur.

Subhastata, id est præconizata. l. ordo. C. de execu. rei iudi. & de subhastatione habetur in authen. hoc ius porrectum. C. de sacrosanctis eccle. & qualiter fiat, vide Spec. in titu. de empt. & vendi. §. 4. versicu. hoc quoque, per Barto. in l. licitatio. ff. de publi. & in l. si tempora, C. de fide instru. & iur. ha. fisc.

subgrunda est vna pars tecti vniuscuiusque domus, quæ incumbit extremis capitib. tignorum tectualium, vt ff. de his qui deiec. vel effude. l. si vero. §. prætor ait. Et aliàs dicitur subgrauida vel subgrandia.

subiectiuum est de natura subiũctiui. Felinus pulchrè in capitulo ad hæc, de rescriptis, & ca. primo post principium. de testibus cogendis.

subnotare dicimur, cum quasi inuentarium conficimus, adscribimusque quot corpora instrumentorum sine, & de qua re. l. fin. de bon. auto. iud. pos.

subornatio est informatio facta per aliquem de veritate tacenda, & falsitate dicenda, secundum

dum Gulielm.de Mon.Lau.in clemen.testibus.de testib.

Subpunctare literã, est eam damnare punctis suppositis, vt quãdo litera superflua inferius pũctatur, vt habetur suprà, in litera C, de verb.Cancellare.

Subrogare & aliquem in locum alterius substituere, vel constituere, vt officiales vel iudices alios subrogant. Et potest scribi r, pro b, commutando, vt surrogare.

Subsellium, est sella inferior. Varro de lingua Latina: *A* sedẽdo inquit, sella & selliquastrum, deinde ab his subsellium, vt suscipere quod non planè sapit, sic subsellium dictum quod nõ planè erat sella. Iuuenalis, sed cum fregit subsellia versu. Florentinus de suppell.leg.l.supellectili Trapezophora, delphica subsellia. Item de acquir. rerum dominio l. *A*deo. *N*eb.

Subsidiaria actio. Require suprà Actio subsidiaria.

Subsignare est subscribere, vt testes in chirographo solent signare: & quasdam notulas subscribere. Et quando subscribens se consentire dicatur, & quando non, est bona glo.in c. si quis presbiterorum, in verbo subscripserit. de reb.eccles non alienand.

Subsisto pro eo quod est adhæreo siue dubito: nam qui incedẽs subsistit, videtur de aliqua re deliberare quid agat, vt de Ænea Virgil.1. Æneid. dixit, Substitit hic, arcumque manu celeresque sagittas Corripuit. Cal[illegible]us lib. 50.tit.de iure immun[illegible]l.semper. Sub[illegible]sti, inquit, pot[illegible]an prohibendi sint à præside.[illegible]pia.lib.9.tit. de procur.[illegible]ruum. Quantum inquit, ad[illegible]ium familias, verũ est, in ser[illegible]o verò subsistimus. Hic seri[illegible], verborum coactus Accurs.[illegible]on potuit nisi verè interpreta[illegible]i, exponens pro eo quod est dubito. *N*eb.

Subsistere est dubitare. l. semper. de iure immunita. & l. seruum. de procurator.

Substantia est per quam materia in certam speciem deducitur, vt in vasis vel vestibus artificium, in emptionis contractu pretiũ, & ita differt à materia, forma, & solẽnitate, de quibus dictum suo loco. Doctores tamen quandoque hæc nomina indifferenter vsurpant, diffiniuntque substantiam genera liter esse, quæ necessariò ad rei essentiam requiritur. *N*onnunquam etiam substantia significat patrimonium, vt in l. vlt. C. de verbor. signifi.

Substantiuum reuertitur ad adiectiuum, vt ratio & vindicta, id est rationabilis vindicta. ff. de offic. procur. l. obseruare. §. proficisci. de aqua plu. arce. l. j. in prin. *I*tem substantiua duo copulata quandoque resoluũtur in adiectiuum, & alterum ex

ex ipsis duob. substantiuis, vt vis ac potestas. i. violenta potestas. ff. de rate. l. j.

Substitutio est secunda additionalis institutio, qui institutio dicitur primus gradus, & substitutio secundus, licet substitutiones in infinitum de vno in alium possint procedere, tamen omnis institutio post primam dicitur substitutio, & secundus gradus, sicut secundæ nuptiæ dicuntur omnes quę sequuntur primas. Et diuiditur, quia substitutionum alia est directa, alia obliqua. Et no. differentiam inter verbū directum obliquum, & commune. Vnde directum est quod significat, vt ille, cui relinquitur, vel in quem disponitur, sua manu recipiat, vt est verbū instituo, vt patet. ff. de hered. insti. Item illud, heres esto, vt ibidem. item accrescat, similiter verbum capiat, vel accipiat. Sed verbum obliquum est quod significat, vt ille in quem disponitur, vel cui relinquitur de manu alterius accipiat, vt est verbū restituo. facit l. restituta. ff. ad Trebel. & per tot. titu. Item volo, & quādo per fideicommissum pars hereditatis est restituenda. l. pater filium. §. fina. de legat. iij. Item verbum rogo, &c. Sed verbū commune est quod vtranque significationem habet siue de manu sua siue de alterius quis recipiat, vt est verbum substituo, sicut in l. Centurio, ff. de vulg. substi. Habet enim quandoque directam significationem, quandoque obliquam.

Substitutio directa dicitur, cùm nullo mediāte quis capit hereditatem definientis, & directè efficitur heres ipsi testatori qui instituit eum. Instit. de pupilla. substit. §. quo casu. Et hęc subdiuiditur, quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, siue reciproca, alia compendiosa.

Substitutio vulgaris dicitur quia vulgò ea à quolibet fieri potest, dum tamen hic testamentum facere, & ille ex testamento capere possit. Et hæc diuiditur, quia quædam, est vulgaris expressa & quædam tacita. Substitutio vulgaris expressa est, quæ fit verbis negatiuis expressis, hoc modo, Tirius heres esto, & si ipse heres non sit vel erit, Seius heres esto, id est sit: sic enim instituo mihi Titium heredem, vt si ipse noluerit vel non potuerit esse heres, sit heres Seius. Substitutio vulgaris tacita fit per verba affirmatiua, veluti cùm non miles puberem & impuberem heredes instituit, & communi verbo eos substituit, hoc modo, Sei impubes, & Meui pubes, heredes estote vel sunto, quos vnanimiter inuicem substituo

vel sic, & in idem redibit, puberem Seium & impuberem Meuium heredes facio, & eos sibi inuicem substituo: ex qua substitutione colligo, quod si vnus non fuerit heres, vel si vnus moriatur, alius insolilidum sit. Et dicitur vulgaris, quia fit à quolibet de vulgo, siue in potestate siue non. Et dicitur tacita, quia puberem tacitè vulgariter impuberi substituit, quæ substitutio magis esset pupillaris, nisi propter adiunctam personam. Sed in milite talis substitutio pupillaris est propter priuilegium militis. Quæ substitutio, quantum ad puberem attinet vulgaris est, quantum ad impuberē pupillaris, quoniam si pubes hereditatem adeat pro parte sua, non euanescit substitutio prius facta, sed si impubes hereditatem adeat priusquam expleuerit pubertatem, euanescit, vnde sub expressa pupillari continetur tacita vulgaris. l. nam hoc iure. ff. de vulga. & pupill.

Substitutio pupillaris est quæ soli pupillo & impuberi fit. Et est etiam duplex, alia expressa alia tacita. Substitutio pupillaris expressa fit hoc modo, iste filius meus impubes heres esto, & si heres non erit, aut si heres erit: & intra pupillarem ętatem decesserit, ille heres esto: vel sic, instituo mihi in heredē T. filium meum pupillum, & si nō erit heres, aut si erit heres, & infra annos pubertatis vel in pupillari ætate decesserit, substituo ei Seium: hæc dicitur expressa substitutio, quia in ea omnia verba exprimuntur, quę exprimi oportet. Substitutio pupillaris tacita est hæc, filius meus impubes heres esto, & si ille non erit, iste heres esto vel sic, quisquis mihi heres erit, sit heres filio meo. Hęc dicitur tacita, quia verba quædam non expressa hic tacitè subintelliguntur, quæ exprimūtur in expressa substitutione pupillari. Nā per hanc tacitè intelligitur ꝙ si filius decesserit in pupillari ætate, ille qui erit heres patri, erit heres filio. Et debentur illæ pupillares substitutiones solis pupillis in potestate parētum existentib. & ab ipsis parentib. fiūt: per quod euidēter patet, quòd non à matre, sed à solo patre fiunt, cùm mater filios non habeat in potestate. Sed nunquā substitutus ex pupillari expressa repellitur à matre pupilli, & substitutus ex tacita repellitur à matre pupilli & succedit ipsi pupillo mater. Item qui est substitutus ex pupillari substitutione fit heres ipsi pupillo: ille verò qui est substitutus ex vulgari, fit heres ipsi⁹ testatoris: Item pupillaris tacita intelligitur esse vulgaris expressa, qua mater substi-

ſubſtituitur pupillo,& hoc pro pre priuilegiũ matris. Item eo dem modo quãdo quis pupillo vel alij ſubſtituit propter adiunctam perſonam.

Subſtitutio exemplaris vel exemplaria eſt quæ parentibus vtriuſque ſexus furioſo vel mẽtecapto. Et dicitur exẽplaris, quia fit ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, quia ſicut pater prouidet filio pupillo, qui teſtari non poteſt, de hereditate ita prouidet filio mente capto vel furioſo, & hoc modo T. filium furioſum vel mente captum mihi heredem inſtituo, & ſi deceſſerit furioſus vel mente captus antequam ad ſanam mẽtem peruenerit, ſubſtituo ei talem filium ſuum vel fratrem, vel aliquem alienum, ſi deficiat filius vel frater.

Subſtitutio breuiloqua ſiue reciproca eſt quæ cõtinet duas vulgares & duas pupillares ſubſtitutiones, vt duo impuberes inſtituti à parente qui habet eos in poteſtate inuicem ſubſtituuntur hoc modo, S. & T. filios meos impuberes mihi inſtituo heredes, & eos inuicem ſubſtituo: vnde quia continet expreſſam pupillarẽ ſi aliquis prædictorum deceſſerit in impuberi ætate, mater impuberis decedentis omnino repellitur, & ſuccedit ſubſtitutus, & hanc ſubſtitutionem lex appellat, reciprocam, & omnes quatuor expreſſæ ſunt.

Subſtitutio compendioſa eſt quę fit ſub verborum compendio, quæ verba in pupillari expreſſa ſunt prolixiora, & ex hoc dicitur compendioſa, & habet fieri hoc modo: Inſtituo Titium filium meum mihi in heredem & quandocunque deceſſerit ſine filiis, ſubſtituo ei ſeium, vel ſic: Iſte filius impubes heres eſto, & quocũque tempore deceſſerit, ille heres eſto, quæ ſubſtitutio tantum locum habet in milite, de hoc in l. precibus. C. de impub. & aliis ſubſti.

Subſtitutio obliqua ſiue non directa & fideicommiſſaria eſt illa quę fit per fideicommiſſum, vt hic, quicũque veſtrum ſine liberis deceſſerit, rogo vt eius portio ad ſuperſtitem perueniat, & quando quis inſtituit heredẽ, & eius fideicommittit vt quàm citò poſſit eius hereditatem adeat, & eam alteri certæ perſonæ cui & quando teſtator voluerit reſtituat, videlicet tali die, vel ſub tali conditione, ſi deceſſerit ſine filiis, vt ſi fortè in ea cõditione fuerit, & teſtator magis diligat eum & ex teſtamento eius directo nihil capere poſſit, pura quia directè & immediatè capax nõ eſt (qualis eſt ſpurius,) ſaltem hoc modo aliquid capiat & cõſequatur ex hereditate, vel totam ipſam hereditatem, vt C.

ad Trebell.per totum quasi.& ff.eo.ti.in multis legibus,& in c.Raynutius.& c. Raynaldus. de testa.Et no.quod in substitutionibus fideicõmissariis locum habet earum deductio,in directis autem non.cap. si pater.de testa.lib.vj.vbi est casus & ibi vide glo.*De* his substitutionibus est glo.in c.*Raynuti*°. præalleg.& instit.de vulga. & pupil.substit.per totum.

Substitutus heres, require suprà substitutus. Et not.q̃ in omnibus substitutionib.primò præcedere debet institutio sicut primus gradus, & postea poni debet substitutio,vt secundus: hinc est quòd dicitur instituetus primus heres, & substitutus secundus,l.cum proponas. C.de hered.instit.

Successio naturalis est ex parte matris, legitima est ex parte patris,ita no.glos.sing. in l.j.C. vnde vir,& vxor.

Substruere,est ædificium à fundamẽtis deficiens fulcire.hinc substructio dicta parietis fultura.Vitruuius libro 1.*Non* solum in muro,sed etiam in substructionibus. Columella libr. 1.*Pro* fultura,inquit,& substructione fungetur. Vlpian.libro xliij.tit.de riuis.l.j. *Verbo*, inquit,reficiẽdi,tegere,substruere,sarcire continentur.

Successio quãdoque fit de capite in caput,& quandoque de gradu in gradum secundum Azo. in summa de successio. edict. C.& ff.eodem titulo.l.j.

Successio de capite in caput est eũ deficiente primo capite liberorum, datur secundum caput agnatorum,& isto deficiente succedit tertium caput cognatorum,& cognatis deficientibus succeditur quarto per ordinem, vnde vir & mulier dicti vxor, vt C. vnde vir & vxor.in authentic. præterea.

Successio de gradu in gradũ est quando plures personæ sunt in eodẽ capite in diuersis gradibus,vna prior, altera posterior: nam priore repulsa spe, vel repudiatione,sequens succedit,vt ff.de succes.edic.l.j. & C.eo.tit.per Azo.in Sum.Et ad pleniorem,scilicet doctrinam successionum ab intestato, sic est distinguendum,aut dubitatur qualiter descendentes succedant ascendentibus,aut qualiter ascendentes descendẽtib°, aut qualiter collaterales collateralibus.Primo casu aut supersunt legitimi & naturales, aut legitimi tantum aut adoptiui,aut naturales tantum, aut nati ex illicito coitu,vt spurij, &c. Si legitimi & naturales aut supersunt tantum filij primi gradus aut vlteriores. Primo casu,aut omnes emancipati,aut omnes in potestate sunt,& tunc iure veteri,& nouo succedunt æqualiter sublata dif

ta differentia ſexus, l. leg. xij. tab. C. de leg. hered. & inſti. de hered. quæ ab inteſta. §. e. §. emancipati. C. de ſui & legi. here. l. vltim. & authen. ſucceſ. ſione. ibi. Au. ſuperſunt quidã emancipati, &qui in poteſtate, & tũc iure veteri Digeſtorũ vocabantur, emancipati de iure prætorio, exiſtentes in poteſtate de iure ciuili, omnes æqualiter, licet diuerſis iuribꝰ vocarentur. C. de leg. here. l. meminimus, ibi, cùm igitur prætorẽ filium emancipatum, &c. ff. de bo. poſſ. l. ſed cũ patrono. §. bonorum. In iure verò authenticorũ vocabantur etiam emancipati, cum ſuis æqualiter, vt in authent. de hered. ab inteſtato veni. reliquum. ibi nullam, &c. Si verò ſuperſunt vlteriores, aut erant concepti viuente eo de cuius hereditate agitur, aut eo mortuo. Si viuente, aut naſcuntur eo ſuperſtite per quem coniunguntur, & conſtat eos excludi ſi velit ille adire hereditatem, quia præcedit eos in gradu. Sed ſi nolit vel non poſſit, quia moritur antequam adeat, vocantur vlteriores per eum coniuncti, & ſi ſoli & eodẽ gradu, vocantur æqualiter, ſed cum patruis, vocãtur in ſtirpes iure veteri & nouo. Idem ſi naſcuntur mortuo patre, quia paria ſunt eum non eſſe mortuum & repudiare, & eũ mori ante quàm repudiet. Si verò erant concepti mortuo eo de cuius hereditate agitur, nec prætorio nec ciuili iure vocãtur, nec excludunt ſequẽtes, vt hæc omnia euidenter probantur. C. de ſuis & legi. here. l. nepotes. & in authentic. in ſucceſſione. ibidem præal. & inſti. de here. quæ ab inte. de. §. cum filius. & in auth. de hered. quæ ab inte. §. reliquum. præal. & ff. de iniuſt. rup. & irri. teſta. l. ſi quis filio. Sanè tamen hæc intelligantur eſſe vera non æqualitate tituli. C. de his qui ante aper. tab. l. vnica. & de caduc. tol. l. vnic. §. in nouiſſimo. eod. caſu quando ius competebat adulto filio, vt C. ad ſenatuſcon ſul. Orfi. l. vltim. prædicta procedunt ſi naſcuntur eo exiſtente in poteſtate per quem coniungũtur. Si verò ſit emancipatus, & nepotes reponantur, id eſt remaneant in poteſtate eius de cuius ſucceſſione tractatur, cõſiderato iure ciuili antiquo, præferuntur nepotes, ſed per edictum de coniungendis cũ emancipato liberis, vocatur ſimul, & tantum conſequitur filius, quantum omnes nepotes ex eo nati, vt apparet. ff. de coniungen. cum eman. l. j. §. inter ipſum. ff. de contra tab. l. j. §. qui habebat. & l. cum emancipatus. §. ſi pater. Sed iure nouo authenticorum præferuntur filij, quia priores in gradu cum ſublata ſit differentia patriæ

poteſtatis. Et ſic eſt correctus ille titulus de coniun. cũ eman cip. vt not. eo. tit. l. j. in princ. & C. de ſuis & legi. l. fin. & authẽ. in ſucceſſione. ibidem. quod intellige vt ibi dicitur, nam titulus ille adhuc hodie manet, ſecundum Ia. de Rauen. ſcilicet, quo ad ſucceſſiones ex teſtamento. Si autem mortuo aſcẽdente ſuperſunt deſcendentes legitimi tantum, vt adoptiui, tunc ſi dantur in adoptionem aſcendentibus per lineam maſculinam vel fœmininam, ſuccedunt eis ex teſtamento & ab inteſtato, & exheredati habent querelam. Si dantur extraneis in adoptionem, aut moritur pater adoptiuus teſtatus aut inteſtatus. Si teſtatus regulariter nihil relinquere cogitur. Fallit in caſu ſi arrogatus ſit impubes, cui cogitur quartam relinquere ex conſtitutione diui Pij. l. Papinianus, §. ſi quis. ff. de inoffic. teſta. ita ſimpliciter dicit Cy. Sed quid ſi erat factus pubes, an debeatur ſibi quarta? dic vt not. C. de adop. l. ij. Si autem moritur pater adoptiuus inteſtatus, aut ſine legitimis & naturalibus, & tunc ſecundum omnes ſuccedunt adoptiui. Aut extantibus legitimis & naturalibus, & tunc (reprobata quorundam opinione qui dixerunt contrarium) vocantur etiam cum legitimis & naturalibus æqualiter ſi tempore mortis reperiantur in poteſtate. Hæc probantur. C. de ſuis & legi. l. fi. Tertio caſu quando mortuo aſcendente, naturales tantum ſuperſunt aut extantibus legitimis, aut non extantibus. Primo caſu aut decedit pater teſtatus, aut inteſtatus. Si decedit teſtatus, tunc poteſt eos inſtituere in vncia, vt l. ſecunda. & in authẽ. ibi poſita. C. de natural. libe. Si inteſtatus, in nihilum ſuccedunt, ſed aluntur, in authẽtica de natural. liber. §. ſi verò. & C. de natura. liber. authentic. licet. Secundo caſu quando non extantibus legitimis filij naturales ſuperſunt, aut extantibus parentibus, aut non extantibus. Si extant, aut decedit teſtatus & tunc poteſt naturales inſtituere in ſolidum, parentibus relinquendo legitimam, Aut inteſtatus, & non ſuperſit coniunx legitima, & tunc ſuccedunt in duas vncias, vt in authentic. licet. præalleg. Quarto caſu quando ſuperſunt ſpurij, aut tractatur de ſucceſſione lineæ paternæ aut maternæ. Si paternæ, ſpurij ex illicito coitu nati, nulli ſuccedunt, in authẽ. quib. mo. nat. effic. ſui. §. vltim. Si maternæ, aut tractatur de ſucceſſione matris, aut ſucceſſione coiunctorum per matrem. Si matris, aut non eſt illuſtris, aut illuſtris Si primum videlicet, non illuſtris, aut ſuperſunt

persunt spurij vulgo quæsiti, aut supersunt spurij incestuosi vel nefarij. Si sunt vulgo quæsiti, succedunt matri indistinctè. vt ff. ad Tertylli. l. j. §. j. & insti. eodem titu. & nouissimè. Si sunt suscepti ex damnato coitu non succedunt, vt in authentica qui. mo. natur. effi. sui. §. fin. Si vero mater est illustris, tunc aut extantibus iustis filiis aut non. Et dic, vt C. ad senatuscon. Orfi. l. si qua. Si verò de successione coniunctorum per matrem indistinctè succedunt, & eis succeditur, vt ff. vnde cog. l. si spurius. & l. hac parte. Secundo casu principali, scilicet, quando agitur qualiter ascendẽtes succedãt, aut superest pater, & mater, vel mater tantum, vterque simul cum fratribus vtrinque coniunctis, aut cum coniunctis ex altera parte tantum, aut supersunt auus vel auia vnà cum fratribus. Primo casu iure veteri præferebatur pater matri, si filius fuit in potestate, quia olim occupabat iure peculij, & quia erat agnatus, mater vero cognata, vt ff. ad Terty. l. vl. Item hæc erant tũc vera in naturali, & legitimo patre, secus in naturali tantum quem non habet in potestate, & sic non habet beneficiũ manumissorum. Item secus in legitimo, vt ff. ad Tert. l. patrem. hodie vero filius habet heredem, & non occupat iure peculij, vt in auth. de her. quæ ab intest. defe. §. 1. Item sublata est differẽtia agnationis & cognationis. vt eo. ti. § nulla. & ideo pater, & mater pariter vocantur, vt C. ad Tertylia. in auth. defuncto. Secundo casu habet locum inst. de senatuscon. Tertyl. §. 1. quia hodie simul vocãtur in portiones viriles, vt in authen. de here. ven. ab intesta. §. consequens, & in authentic. defuncto. præalleg. Tertio casu præferuntur pater, & mater fratribus coniunctis ex altera parte tantum, vt in authentica præalleg. defuncto, &c. Quarto casu est opinio inter Blugarum ex vna parte, & Martinũ & Ioannem ex altera, vt in iam alleg. authe. defuncto. Tertio casu principali cum tractatur de successione collateraliũ aut sunt fratres vtrinque coniuncti tantũ, & succedũt, vt ff. de suis & legi. here. l. 1. §. vltim. aut supersunt coniuncti ex altera parte tantũ, vt vterini tantum vel consanguinei tantum, & tunc aut supersunt ex legitimo nati matrimonio, aut non. Si primum, tunc succedunt, vt C. de legit. hered. authentica, post fratres. Si secundo aut sunt coniuncti per patrem tantum, & non succedunt, vt in auth. qui. mo. natura. effi. sui. §. filium. Si per matrem succedunt etiã spurij vel vulgo quæsi

ti, vt ff. vnde cogna. l. 2. Aut supersunt vterini tantum, & consanguinei tantum, & tunc pariter suceedunt in bonis à se quæsitis, quia cognatio hodie ab agnatione non differt, vt in auth. post fratres. præal. Sed in bonis quęsitis à patre præferũtur consanguinei, & in quæsitis à matre præferũtur vterini, vt C. de leg. her. l. de emancipatis. Et in hoc non remanet illa lex incorrecta. Aut supersunt vtrinque cõiuncti cum consanguineis tantum, vel vterinis tantum, & præferuntur in vndecunque quæsitis. vt in aut. itaque. C. cõmunia de succes. Nam duplici iure vtuntur, vt in corpore, vnde sumitur. Aut supersunt fratres, & filij fratrum, & tũc succedunt, eadem distinctione seruata vtrinque coniunctorum. vt in auth. cessante. C. de legit. hered. dic vt ibi. Vel supersunt etiam nepotes fratrum vel vlteriores, & tunc qui prior est in gradu potior erit in iure. auth. post fratres. præalleg. secundum Dyn. cuius hæc fuit distinctio, paucis per Cynum additis, qui hãc ponit ad literam. C. communia de succes. in auth. itaque. Et datur super cap. auctoritate. de concess. præb. lib. vj.

Succinum, gemma est ex gemmi arboris glessariæ congelata, quam diximus à Græcis appellari electrum. Iuuena. In cuius manibus seu pingua succina tritas Cernis ephemeridas. Mart. Inclusit tenuem succina gemma feram. Plin. de succino dequ[illegible] medicamentis, ex eo multa li[illegible] xxxvij.

Sucula machi[illegible] est tractorij generis, arte[illegible]oni similis, de succula mem[illegible]it Vlpia. in l. sed ad des. §. illu[illegible] nobis. ff. loca. & Cato de re rusti. in instrumento torculari tradit esse debere suculas quinq;, funes ductarios quinque, trochleas decem.

Suffragium, est propriè patrocinium quod præstat aduocatus aut consilium, vel seruitiũ, xij. q. 2. quicũque suffragio. Quandoque ponitur pro salario ꝙ debetur aduocato, secundum Azo. C. de suffrag. Quandoque est consensus in scriptis redactus, scilicet cum dicitur, ego B. nomino P. in prælatum, & sic sumitur de elect. cap. perpetuo lib. vj. Est etiam auxilium deprecationis pro animabus factum. De hoc vide gl. in c. cum creatura. de celeb. missa.

Suffragari, id est, auxiliari. Inde dicuntur suffraganei, id est auxiliarij diœcesanorum episcoporum. de elec. c. suffraganeis. vbi episcopi diœcesani dicunt archiepiscopi metropolitani.

Suggilo, as, pro eo quod est contundo, is. Vnde suggillata dicuntur membra, quæ sunt contusa, vnde liuores suboriuntur. Plinius libro 30. Liuentia, inquit,

inquit,& ſuggillata pulmones arietum ſanant. Idem libro 20. Suggilatas,& alios liuores legat. Suggillatum, vt inquit Feſtus, dicitur ex Graeco, quod ea pars,quæ eſt ſub collo hipopion,ab eis dicitur. Sed aliquãdo reperitur ſuggillo pro eo quod eſt derideo, propterea quod qui ex cõtuſionibus liuores contraxerunt, deridere ſolent, Vlp.lib.xlvij.Dig. titu.de iniuriis.l.item apud Labeonem.ſi quis,inquit,non ad ſuggillationẽ domini iniuriã ſeruo fecit.

Nebriſſen.

Suggillare.i.deminuere.l.ſed,& ſi hac.§. prætor.ff.de in ius voc. not.per Archi. in c. fundamenta.de elect.in vj.&l.verbum.C. quib.ex cauſ.infa.irrog. & l.apud Celſum.§.aduerſus. ff. de dol.excep.

Summa ſecũdum Pap.i. ſuprema vel prima,quo ad tractatum.ſ. vel ſumma,i.breuis,vt inſti.de actio.§.omnium.in gloſ.

Supellectilis appellatiõe,quæ res contineatur,ex titulo qui eſt li. trigeſimoſecundo Dig. de ſupellectili legata.facile poſſum⁹ intelligere. Quanquam enim ſupellex videatur dici de ſtragulo tantum, ſiue lodice,ab eo quod ſuper lectum imponatur etiam ad alia domus vtenſilia eius ſignificatio ſe extendit, imo ad alias res quæ ſunt aut poſſunt alicui ornamento eſſe.Perſi.Tecũ habita,& noris quàm ſit tibi curta ſupellex.

Supellex eſt domeſticũ patrisfamilias inſtrumẽtũ in quo cõtinentur menſæ,ſcyphi, trapezophora,ſubſellia, culcitræ, toralia,vaſa aquaria, pelues,aquiminaria, cãdelabra, vaſa ænea vulgaria.i. nõ ad certũ officiũ attributa,& cætera inſtrumenta domus, vt ſcribit Paul. l. iij. ff.de ſup. leg. Dicitur autem ſupellex, (vt Labeo ait) qa hi qui in legationẽ mittebantur, ſecũ ſupellectiles deportabãt. vt in l.Labeo.ff.de ſupel.legat. Quæ aũt cõprehenduntur ſub vocabulo ſupellectilis determinat Bal. in l.legatis. C. de lega.

Super,hæc prępoſitio de ſuo ſignificato ſignificat in iure hypothecationẽ.& per hoc ſi teſtator legat annua decẽ ſuper tali fundo, ſenſus eſt,ꝙ ipſum fundũ hypothecat ꝓ illo legato,& idẽ in promiſſione,nã hypotheca dicitur ab hyno.i.ſub, & theſis poſitio, quaſi ſuppoſitio.Item dictio ſuper,quãdoq; nõ ſignificat hypothecationẽ, ſed quãdoq; aliquid impedit, verbi gratia,cõcedo tibi decẽ annua ſuper tali re,trãſferẽs in re dominiũex hac cauſa,ꝙ trãſlationẽ dominij impeditur hypotheca. vt in l.pignus.ff.de re iud.Itẽ dictio ſuper,quãdoque ponit pro de,vt in c.ſuper ſpoliatione,de ord.cog.c. ſuper literis de.reſcrip.c. ſuper eod. de elect.Et ſic dicit Alexãder. Cũ

superest pro de, &c. Quandoque super, ponitur pro propter, vt not. in dictis iuribus.

Superexactores dicũtur qui vltra quàm debetur nomine tributi exigunt, & tales tenentur in duplũ, & propter cõsuetudinẽ capitaliter puniũtur, l. vnic. C. de superexac. & debet restitui protinus ei à quo exactum est, de quo in l. si bene. ff. de vsur. & in l. fin. ff. quod metus cau.

Superficies, in ædificiis dicit domus quæ in alieno solo siue area ædificata est. Itaque fieri potest, vt eiusdem domus duo sint domini. Alter domus superficiatæ, alter soli. Vnde pulchrè Seneca libro tredecimo Epistolarum, translatione sumpta ex modo loquendi Iurisconsultorum, Philosophia, inquit, nihil aliunde petit, totum opus à solo excitat. Mathematica (vt ita dicam) superficiaria prima quorum beneficio ad vlteriora peruenit. Paulus titulo de damno infe. l. damni. Et qui in conducto solo, inquit, superficiem posuit. Item Iauolenus titu. de vsucapionibus. l. eum qui. Cũ ædes, inquit, duabus rebus constet, solo & superficie. Iulianus quoque de legatis primo. l. si fundum. Appellatio, inquit, ædificij, aut superficiem significat, aut solũ. Caius item titu. de superficie. Superficiarias, inquit, ædes appellamus, quæ in conducto solo constructę sunt. Dominus vero domus, superficiarius dicitur, in titu. de dam. infe. & sæpe alibi. Nebris.

Superficies dicitur quicquid supra faciem terræ est, quapropter in prædio Ioannis superficies dicuntur parietes, & tecta, in rusticis arbores, herbæ frutices.

Superficies & emi & locari potest. l. prima. §. tertio. ff. de superficie.

Superficies, de superficia. in rem actio. Require suprà de actionibus.

Superficiariæ ædes sunt quæ in solo conducto, vel empto sunt positæ, quarum proprietas ciuili, & naturali iure eius est, cui est solum, vt ff. de superficie. l. 2. vel ædificia superfoli faciem facta, puta, quia dominus soli ex locatione concessit super solum suum ædificia fieri.

Superficiarius appellatur qui in alieno loco superficiem ita habet, vt certam pensionem præstet. l. superficiario. de rei ven.

Superillustres sunt senatores, Cõsules, Patricij, Dictatores, vt not. in l. j. ff. de offi. eius cui mã. est iurisd.

Superindictum secũdum Pla. est quod propter fertilitatem indicitur, vel necessitatem pub. extra ordinem, non per lustra. Indictio autem vel indictum quod per lustra indicitur, vt no. Bal. in l. fi. C. sine cẽ. vel reli.

Super

Superindictum est munus extraordinarium, quod propter necessitatem belli indicitur, vt declarat glo. & Bart. in [illegible]br. C. de superindictio. lib. x.

Superlatiuus aliquando ponitur pro positiuo. in [illegible] loc. §. vltim. Aliquando resoluitur in positiuum. l. cùm pater. §. rogo. ff. de leg. ij. & de tut. & curat. dat. ab his. l. diuus. & in authent. de monac. §. fi. & no. viij. q. j. licet.

Supersedere dicitur qui voluntate differt. not. l. fin. C. deposit. & l. Lucius. in princ. ad municip.

Supina ignorantia, pro stulta, hebeti, & crassa. l. nec supina. de iur. & fac. ignor.

Supinũ habet duos casus tãtùm, accusatiuũ & ablatiuũ, in ablatiuo significat terminũ à quo, vt minor natu: vt in l. iij. § . minorem. ff. de mino. nam tẽp⁹ legis cõputatur tẽpore natiuitatis, vt à termino à quo, sed in accusatiuo significat terminũ ad quem. Ratio, quia voluntas defuncti. s. ei obtemperari, est terminus ad quem. Est nec isto casu nec præcedenti significat conditionem, quia nihil quod suspendi possit subest. Supinũ ergo in vtroque casu. s. accusatiuo & ablatiuo sumptũ, de se solo nõ importat cõditionem, nisi addatur ei verbum vel participium futuri temporis, vt venturus vel iturus, tunc enim ex adiuncto quod cõtinet euentum, conditionem significabit, sed non ex suo proprio significato, quo tantum significat terminum à quo vel ad quem.

Supplicarij dicuntur qui ob aliquod delictum enorme in publicum deuoluuntur ęrarium, quæ deuolutio dicitur bonorum publicatio.

Supplicatio est petitio venię prioris erroris, vel est quædam benignitatis ipsius superioris imploratio. Et ponuntur tres differentiæ inter supplicationem & appellationẽ, vt in gl. in ver. supplicauit. cap. ex literis. de in integr. restit. Et sumitur supplicatio strictè pro ea quæ porrigitur aduersus sentẽtiam quæ petitur reuocari, quãuis aliàs capiatur largè pro qualibet precum porrectione. Et ponit Butrig. quartam differentiam, quia non licet tertio appellare, sed bene licet tertio supplicare, quam differentiam Ioann. Andr. (quem sequitur Bar.) reprobat, dicẽs But. errasse, quia si intelligitur, quòd post duas supplicationes tertia admittitur, tunc est contra casum l. si quis aduersus. C. de preci. Imp. of. Si secundo intelligitur, ꝙ post duas sentẽtias latas in causa appellationis liceat posteà loco tertiæ sentẽtiæ facere supplicationẽ, itẽ falsum est, quia quando nõ licet tertia vice appellare, nec licebit supplicare. Alia differẽtia, Licet in appellatione à sententia diffintiua

(secus

(secus tamẽ in interlocutoria) nõ sit necesse exprimi causam aliquã, tamen in supplicatione necessariò apponitur causa saltem colorata, aliàs superior nõ debet admittere supplicationẽ. Itẽ differũt, quia solus princeps superior concedere habet supplicationem, sed appellatio etiam fit ab inferiori.

Supra.i.præter. ff.loc.l.ex conducto.§. sed si labes. Aliquando. i.vltra, in auth. de nupt.§.illud quoque. Aliquãdo refertur ad modicũ tẽpus.ff. ex qui.ca.ma. l.ab hostib⁹.§. sed quod simpliciter. Aliquãdo stat in propria significatione: vt cùm dicitur, porticus mea est supra tuã. ff. ad l.Aquil.l.j.§. quemadmodũ. Itẽ an hæc dictio includat vel excludat, no.per Iac.de Are.& Bar.ff.de do.præle.l.qui ita.

Supremus est quem nemo sequitur.l. proximus. ff. de verb.sig. aliquando ad eũ qui solus est, refertur. in l. in vulgari. ff. de ver.sign.de bon.pos.secundum tabu.l.j.ij.responso.

Surreptio est repentina & festina alicuius falsitatis suggestio. Et dicitur à sub, & repo, de hoc no.in c.super literis.de rescri.

Suspectus dicitur qui non ex fide administrat, vt Instit.de suspe. tũ to.§.suspectus.

Suspẽsio,excõmunicatio & exiliũ differũt, quia potest suspensus sine peccato cõmunicare aliis hominibus, & alij sibi.secus in excõmunicatiõe,& exilio,quæ tamẽ differũt inter se, quia excõmunicatus potest manere in ciuitate, & priuetur hominũ cõmunione. Sed in exiliũ missus repellitur, tam à ciuitate quàm à cõmunione hominũ, & suspensus celebrãs perpetuo deponi debet.c.vt clericorũ.de vita, & h. cleri.& c.clerici.& c.cleros.de cle. excom. minist. Suspensum dicitur id quod excedit domos, vel vltra eas extẽditur. Quod si ceciderit & alicui nocuerit vel damnum intulerit in via publica eũti, tenebit dñs domus illius de quã damnum illatum est, vt ff. de his qui deiec.vel effu. per totam. Suus quis dicatur cum dicit quis prosequi iniuriã suorũ, vide in c.decętero, de testi.& in l.si fęmina.C.ad Turp. nã dicitur ille,qui etiam admittitur ad successionẽ ab intestato siue iure agnationis, siue cognationis, de quo in l.negãda.C.qui accu. nõ pos.canonizata iij.q.xj.cap. negãda.Bal.& mod.dicunt illũ esse suum,pro quo potest quis agere sine mãdato, vt sunt oẽs agnati,cognati,filij, liberti, patroni,&c.cõtra quos nõ põt qs cõpelli testificari in causa criminali,vt not.in c. de cætero. præal.*Itẽ* aliter capitur cũ quis dicitur esse suus.i. suæ mẽtis vel apud se,vt in l.*Fulcinius*.§. adeo autem latitatio. ff.qui.ex cau.in pos.ea.*Item* suũ est verbum

bum ambiguum. Ideo dicens suum non esse, adiicere debet neque sibi cõmune.ff. de verb. sign.pupillus.in fi.& & quod cõmune est,meũ dici põt,vt l. serui electio.§.ad.o.ff.de leg.j.

Suus heres,vide in ver.heres suꝰ.

De S ante Y.

Sylua,vide suprà, in S, ante I,licet non rectè, cùm scribi debeat per y,non per i.

Symbolũ est quadruplex,quoddã apostolorũ,ꝙ secũdũ quosdã theologos continet xij.articulos fidei propter xij.Apostolos Christi,qui in vna & eadẽ hora instinctu spiritus sancti ipsum cõposuerunt,vnde dicitur symbolũ à syn, ꝙ est simul,& bolus,morsellus,quia quisque apostolorũ suũ bolũ.i.partẽ apposuit.secũdũ alios theologos verius est ꝙ principales articuli fidei nostræ sunt tãtũ vij.secũdũ ꝙ tãtum septẽ sunt dona spiritus sancti, quos quilibet Christianus scire tenetur, clerici explicitè,laici implicitè, vt patet de sum.Tri.c.firmiter.in tex.&gl.Aliud est symbolũ maius,quod canitur in missa, factũ in synodo Nicena propter Græcos,qui nõ credebãt, ꝙ spiritꝰ sanctꝰ ꝓcederet ab vtroq;, sed à patre tãtũ,de cõse.dist.v. c.vl.&pe.Tertiũ symbolum est Athanasij,scilicet.Quicunque vult saluus esse, quòd canit in primis.Quartũ symbolũ est iuris,scilicet primus,tit. de sum. Tri.& fi.cath. vt ait Isid. vij.li. Ety.c.vj.in quo id quod de fide cath.& sum. Tri.in prædictis symbolis continetur,confirmatur & repetitur.

Symphoniaci serui erant hi,quibis antiqui vtebantur, vt in classe classicum pugnantibus canerent, vt docuit Asconius referens celeuma cani consuetum per symphoniacos seruos remigibus,& de his meminit Vlpian.in l.sed & si quod.ff. de vsufru.& Cice.in lib.de diuinatione.Ab hac(inquit) muliere præfectus Antonij quidã symphoniacos seruos adducebat per iniuriam, quibus se in classe vti velle dicebat.

Syndicus est procurator vniuersitatis vel collegij pro certo salario ad iudicia constitutus,scilicet qui causam vniuersitatis agit vel defendit,& dicitur quasi singulorũ causas dicens, Est enim syndicus Græcè, defensor Latinè.Nã officiũ eius est agere vel defendere nomine vniuersitatis causas præsentes vel emergentes,vt ff.quod quisque iu.in rub.&in gl.j.in c.vnico.eo.ti.& quando dicitur causa vniuersitas agi per procur. debet exponi.i.syndicum vel actorẽ,vt de ꝓcu.c.quia in causis.& de iur.cal.c.cùm causam.

Syngrapha, Latinè sonat cõscriptio,inde dicta ꝙ vtriusq; manu scripta,vtriq; parti tradi soleat.

Syno

Synodus ex Græco interpretatur comitatus vel cœtus, & inter cætera concilia quatuor venerabiles fuerũt ſynodi, quæ totam fidẽ cõplectũtur quaſi quatuor *Euãgelia*,& quatuor ſymbola,& totidẽ *Paradiſi* flumina. Prima *Nicena*. cccxxviij. epiſcoporũ,à Conſtantino Imperatore peracta,qua damnata eſt blaſphemia *Arrianæ* perfidiæ de inæqualitate Trinitatis. Nam ſecundũ gloſ. dicebat patrem maiorẽ filio, & filium maiorem ſpirituſancto. Secunda centum quinquaginta patrum à Theodoſio ſeniore Cõſtantinopoli condemnans Macedonium negantem ſpiritum ſanctũ eſſe Deum,& cõſubſtantialẽ patri;ſed(ſecundum glo.) ſeruum patris & filij.j.qu.j.eos qui. Tertia *Epheſiana*,centum epiſcoporũ ſub Theodoſio iuniore,quæ dãnauit Neſtorium aſſerentem duas perſonas in Chriſto,& beatam virginẽ non Dei,ſed hominis tantum genitricem. *Et* hæc oſtendit in duabus naturis,vnã Chriſti perſonam,& dicitur prima ad differentiam ſynodi Epheſianæ ſecũdæ,quæ fuit reprobata,diſt. xvj.quoniã ſanctæ. Quarta Calchedonenſis , quingentorum & triginta ſacerdotũ ſub Martiano principe,dãnãs *Euthicẽ* Cõſtantinopolitanum abbatẽ verbi Dei & carnis vnã naturã pronunciantem,ſcilicet diuinã per reſurrectionem.diſt.xvj. c. vj.*Dioſcorum* eius defenſorẽ quõdam Alexandrinũ epiſcopũ,& Neſtoriũ epiſcopũ cũ reliquis hæreticis. De hís eſt tex. ad literam. diſt.xv. c. canones, & §.harum prior,& ſecundum Greg.in c.ſeq.& de eiſdem Gelaſius Papa in c.frequen.de his etiam vide text. §. ſuſcipimus. in epiſtola inter claras. *C*. de ſum.Trini.& fide catho.

Syntheſin Græcè Latine omnem poſſeſſionem importat.l.alumnæ.§.Titio.& ibi gloſſa. ff. de adimen.lega.

Sed ſcæuola in l.Titia. de aur.& arg.leg.in aliam ſenſum accepiſſe videtur,nempe pro ordine quodam,conformi veſtium compoſitione,quã lingua vernacula Italica libream vocamus,cùm tunica,ſagum, chlamis,caligę,eiuſdem ſunt coloris, & ita interpretatur *Alcia.* lib.ij.Parergon.

De T ante A.

TApaldum eſt genus veſtimẽti.cle.fin.ver.ſed &tales,de vita & honeſta.cleri.

Tabe,id eſt putredine. *C*. de cuſto.reo.l.j.

Tabellarius ſiue tabellio eſt publica perſona ſacramento aſtricta ciuitati vt rationes& acta in formam publicam redigat, à principe ad hoc officium deputatus& confirmatus , vel ſic , *Eſt* perſona publica habens

beas officium ſcribendi inſtrumenta ſuper contractibus vel aliis rebus ad faciendam fidē ſuper eiſdem.

Taberna generaliter dicitur omne ædificium vtile ad habitandum l. tabernæ ff. de verborum ſignificatio. non ſumpta abuſione vocabuli per ethymologiam. l. 2. §. appellata. ff. de rebus credi. ſicut etiam ſumitur in l. heres abſens. ff. de iudi. & l. tabernam. ff. de fund. inſtruct. Strictè tamen dicitur domus, in qua vinum venditur. l. palā. in principio. ff. de ritu nup. Aliquando taberna, id eſt ſtatio, & tunc impropriè. l. ij. C. de epiſcopis & clericis. Differentia eſt inter tabernam & cauponam, quia taberna eſt locus in quo paratum eſt vinum vendi, licet non vendatur, caupona verò vbi venditur.

Tabernaculum dicitur à taberna. l. tabernæ. ff. de verborum ſignificatio. iuncta l. inde. not. in l. palam. ff. de ritu nuptiarū, aliquando eſt domus Deo dicata. cap j. & ibi Archid. extrà de ſenten & re iudicata. Aliquando dicitur habitaculum militare. not. per eundem Archidiaconum in cano. ad hoc, xvj. quæſt.

Tabernarius dicitur qui taberna exercet vinum vendens, qui & tabernæ inſtitor dicitur. ff. de exercit. act. l. j.

Tacitum propriè & verè dicitur quod nullatenꝰ eſt expreſſum, & hoc in iure nihil ſignificat, eo quod non eſt ſignificatum eius nec apparet. Dicitur autem in iure expreſſum quod non aliter quàm verbis expreſſum eſt, nam inter modos ſignificandi verbi obtinet principatum, ideo verbis expreſſum dicitur verè expreſſum. Et quod dico verbis, idem dico ſcriptis, quia illa continent verba. Aliter autem expreſſum quàm verbis: dicitur tacitum ad differētiam expreſſi verbis.

Et hoc eſt tacitū iuris quod non eſt expreſſum verbis, verbi gratia, mutuaui doliū vini, non exprimitur ꝙ reddatur vinū eiuſdem bonitatis, hoc tamen tacitè intelligitur. l. cùm quid ff. ſi cert. pet & ſumitur ratio ex natura mutui, quæ eſt quod res reddat quæ eidē in valore cū mutuata eſſet cēſetur, hoc eſt, ſi eſt eiuſdem naturæ & bonitatis, hoc tacitum intellectum idem ſignificat & operatur, ac ſi eſſet verbis expreſſum. lege cum quid. præalleg.

Taciturnitas eſt quādoq; habenda pro cōfeſſione. Etiā quādoque tacitum habetur pro expreſſo. ff. ſi cer. pet. l. cùm quid. & ca. gratum. de offic. deleg.

Taciturnitas non reſpondentis habetur pro confeſſione. l. de ętate. §. qui tacuit. & §. nihil. ff. de interrog. actio. gl. & Pano. in c. quoniam. de probat.

Tabulę

Tabulæ testamenti inde vocatæ sunt quia ante chartarū vsum in tabulis tā testamenta quàm epistolę scribebantur, quarum portitores tabularij, vocabantur, secundum Isid. lib. v. Et tabulæ testamenti, propriè sunt testamentum editum in scriptis signatū & perfectum. Sed abusiuè etiam illa testamenta tabulas appellamus quæ falsa sunt & illicita, secundum Azo. in sum. C. de tabu. exhi.

Tabulas testamenti hodie intelligimus omnem materiæ figuram, in qua testamentum scriptum fuerit, siue sit charta, siue membrana, siue coriū alicuius animalis, siue lignum, siue quę cunque alia materia. l. j. de bo. poss. secun. tab.

Tabularij etiam secundum Accur. sunt qui faciendis publicis instrumentis publicè præsunt in singulis ciuitatib. Require suprà, scribæ. & C. de tabu. libr. decimo.

Tacere hoc verbum de se nec significat consensum, nec dissensum, sed tenet medium. Vnde nota, est dare consensum, dissensum, & medium, quod non est consensus nec dissensus, vel aliter. Nam habemus velle & nolle, & medium quod non est velle nec nolle, nam velle est consentire, nolle est dissentire, siue resistere per motum animi, vnde in vtrisque, scilicet velle & nolle est motus animi ad hoc quod vult vel non vult, id est resistit. Sed non velle siue non nolle est cum nullus est motus animi ad vnum vel ad aliud pro vel contra, facit l. j. in §. scientiam. ff. de tribu. ac. vbi dicit Vlpia. Scientiam hic eā accipimus quæ habet & voluntatem, sed (vt ego puto) nō voluntatem sed patiētiam. Nō enim velle debet dominus sed non nolle, si igitur scierit & non protestatur, id est non contradicit, tenetur tributoria actione, si verò dissentit non tenetur illa actione, tenetur autem si consentit, aut si non cōsentit si tamen non dissentit vt ibi dicitur. Sequitur ergo quod tacere de se, nec consensum, nec dissensum significat. Quandoque autem sic, quando aliunde sumpto quouis probabili medio concluditur tacentem consentire, vel dissentire, de quo latissimè tractat Dyn. in reg. qui tacet, & seq. de reg. iur. li. 6. & nouissimè Iason in l. quæ dotis. post Barto. solu. matrim.

Tacens verum ita incurrit crimē falsi sicut si falsum diceret. l. j. de cri. falsi. in l. qui testamentū. ff. de falsis.

Tacitè intellectum diuersimodè capitur in iure, scilicet per modum dispositionis, conditionis vel aliter; prout ex diuersificatione significati vel clausula concluditur, verbi gratia, in con-

cõtractu societatis facta cõuẽtione quod vn⁹ sociorũ habeat duas partes lucri, intelligitur etiã tacitè quòd habeat duas partes dãni. Et hoc tacitè intellectũ capitur per modũ dispositionis seu cõuẽtionis. vt in §. illud. Insti. de socie. Et sumitur significatũ ex æquitate mente paciscentiũ in tacito expresso. Itẽ ibi cõcèdendo aquæ haustum intelligitur concedi iter ad illum. Et hoc tacitè intellectum sumitur etiam per modũ dispositionis, sed non principaliter sed accessoriè seu cõsecutiuè, vt in l. 3. ff. de ser. rustic. prędd. Ratio, quia in itinere nulla est vtilitas nisi inquantũ deseruit ad aquæ haustũ. Item ibi, promitto partum filiæ, vel fructũ fundi, intelligitur si nascantur. l. interdum. ff. de verbo. obliga. quia nisi nascantur, nihil est in legato vel conuentione, sic vtilitas esse non potest. Item ibi, debitum sub conditione acceptum simpliciter, intelligitur tacitè, si conditio debiti extiterit quo ad effectũ acceptilationis non quo ad dispositionẽ, vt l. si sub cõditione. ff. de accept. Item ibi, promitto tibi x. intelligitur si petieris, non per modum conditionis, sed per modũ admonitionis, & interpellationis, vt ante nõ sim in mora, postea sic. l. si cùm petieris. ff. de ver. obl. iuncta l. mora. ff. de vsur. Ratio, quia debitor non est in mora retinendo debitum volente creditore, sed eo inuito quando fit interpellatio. Item & ibi, patronus operas stipulatur à liberto simpliciter, intelligitur cùm fuerint indictæ quæ adiectio requiritur in operis, sicut in alia stipulatione, intelligitur cùm petieris, & est ratio, quia patronus stipulatur operas ad vtilitatem suam.

Tacitè inesse multipliciter contingit, verbi gratia, conuenio cum depositario propter amissionem rei depositæ, ne agam contra ipsum. In ista conuentione tacitè inest vel continetur remissio, quia si per dolum perdidit, agere non possum depositi, sed pone, facio conuentionem quòd non agam de dolo, dicit tex. quod non valet cõuentio. Et sic valet tacita remissio, & expressa non. l. si vnus. §. illud. ff. de pactis. Et sic expressio eorum quę tacitè insunt, nihil ibi operatur. Ratio, quia expressum aliter significat: quia in primo casu significatur remissio doli, nec simpliciter, sed prout continetur in obligatione siue actione depositi. Ideò pro dolo non potest agi actione depositi, sed alia actione, scilicet reivendicatione, quia dolo desiit possidere, vel actione de dolo. Sed in secundo casu dolus simpliciter remittitur, &

sic si conuentio teneret, non posset pro dolo agi aliqua actione, & sic remaneret impunitus, & ideò non tenet conuentio quia daretur occasio delinquendi. vt l. conuenire. ff. de pac. do. Item ibi, concedo rem precario simpliciter tacitè intelligitur, quod durat donec voluero siue reuocauero. l. j. ff. de precario. Etiam morte mea non finitur. l. iiij. ff. locati. quia in precario simpliciter concesso intelligitur voluntas, scilicet quod per voluntatem contrariam siue reuocationē non perseueret, & quòd perseueret donec reuocetur, sed morte non reuocatur, igitur perseuerat. Sed quando conceditur quandiu concedens voluerit, tūc significat quòd durat quandiu voluntas adest. Sed morte quis desinit velle, ideò tunc finitur precariū. Item ibi, iudex condemnat quem pœna capitis, siue deportationis, ad quam tacitè sequitur pœna adēptionis bonorū. Pone, condemnatus appellat, pendente appellatione moritur, ipsa pœna principalis tollitur, & etiam accessoria: scilicet ademptionis bonorum. Tunc morte illius pœna principalis, scilicet deportationis, tollitur etiam accessoria, scilicet adēptio bonorum, vt in l. iij. C. si pendent. app. mors interue. Ratio, quia tacitum intelligitur accessoriè & consecutiuè, modo sublata principali expresso, auferetur & accessorium. Sed dum duo exprimuntur, quæ ambo principalia sunt, ad sublationem vnius non tollitur aliud, sicut dum pœna imponitur in duobus factis vtrunque est æquè principale. Alij dicunt, quòd etiam in isto casu pœna ademptionis tollatur, quia expressio (vt des) non fit nisi ad maiorem declarationem. Etiam pœnæ in dubio sunt moliendæ. de pœnit. distin. j. §. pœnæ. licet fortè secus in vsuris. Est tamē in arbitrio iudicis, cuius mens attendi debet, quia secundum eius mentem vel arbitriū, morte finitur vel non. Item ibi, lego alicui simpliciter, intelligitur præsenti die, & sic exprimo in præsenti die, tunc significat quod verba sonant, scilicet quòd præsens dies isti legato apponitur, & hæc expressio, si illud non esset. nihil operaretur aliud quàm tacitum, nec aliud tacitum quàm expressum. Sed ex clausula postea appositā, scilicet legata, quibus dies non est appositus volo solui annua, bima, trima die, aliud significatur in tacito, aliud in expresso, quia ex tacito, cui clausula apposita non est, vel dies ex clausula secuta, debētur annua bima, &c. In expresso vbi dies est appositus, dicendo præsenti die, ad

ipsum

ipsum legatum prædicta clausula non refertur, quia isti legato dies est appositus. Vbi autem tacitè intelligitur, non est appositus: licet idem operaretur si aliud non sequeretur. Item ibi, lego tibi purè, intelligitur si volueris, hoc tamen nõ facit legatum conditionale, nec impedit translationem legati, si legatarius ante moritur & tamen exprimendo hoc in legato dicendo lego tibi purè si volueris, legatum est conditionale. l. si ita expressum. ff. de cond. & dem. Item ibi filium meum exheredo, intelligitur tacitè conditio si heres adierit. Sed pone ꝙ hæc cõditio exprimatur, dicit text. ꝙ exheredatio vitiatur. l. si quis. ff. de here. inst. Ratio secũdũ doct. quia aliter intelligitur, & aliter exprimitur. Nã intelligitur quo ad effectum, s. vt exheredario habeat effectum si heres adierit, nõ autem intelligitur ꝙ exheredatio sit cõditionalis, sed quãdo exprimitur, tũc refertur ad dispositionem, & sic exheredatio est conditionalis: & ideo vitiatur, quia est actus qui nõ recipit conditionem, per c. actus legitimi. de reg. iur. libro vj. Et est ratio diuersitatis in legato, & in exheredatione, quia verisimiliter non videtur testatorem legatum velle facere conditionale per expressionem illius conditionis, si heres adierit, si apponat illa, sec⁹ in exheredatioue quã testator videtur velle facere conditionalẽ, dum apponit cõditionẽ talem vt magis restringat. Sed per appositionẽ cõditionis vitiatur lege positiua, ideò non valet cõditio, ergo expressa ad dispositionẽ vitiat, sed tacitè intellecta ad effectum non vitiat, etiam quando apparet de mente exprimentis, quòd per expressionẽ vult aliud significare, scilicet facere actum conditionalem, qui nõ est conditionalis ex tacito intellectu, tunc actus est conditionalis, quia exprimens hoc vult, qui ad hoc conditionem exprimit, & sic tunc legatum relictum si heres adierit, est cõditionale, & verisimile est, quòd conditio exprimatur, sicut intelligitur ad maiorem declarationem, & sic licet actus non recipiat conditionẽ, per illã tamen expressionem, non debet vitiari, quia solum quòd tacitè inest, exprimit, & lex positiua non admittens conditionem, videtur intelligi de conditione extranea, & non de illa quæ inest, quæ exprimitur ex abundanti. Sic etiã exheredatio potest esse conditionalis quando testator sic voluit, sed quia nõ recipit conditionem, vitiatur: Etiam acceptilatio erit cõditionalis propter voluntatẽ acceptãtis ferentis, sed quia etiã non recipit conditionẽ vitiatur. Et ita

in his debet attendi mens disponẽtis,& seruari quod vult, & prout vult,nisi vbi lex positiua non impedit.Itẽ vbi iudex dat tutorẽ pupillo simpliciter intelligit tacitè quod ministret si satisdiderit. Sed pone quod iudex in dando tutorẽ hoc exprimat,dicit tex.quòd valet datio,& eo modo intelligit quo exprimitur.l.muto.§.hanc autem.ff.de tutel.& hæc lex facit pro prædictis.Et est ratio huius legis,qa verisimiliter exprimitur sicut intelligitur in dubio hoc,iuncto quod si faceret conditionẽ,actus vitiaretur,quod non est dicẽdum in dubio,maximè in hoc casu propter periculum quod pupillo immineret,si tutoris datio non teneret.Item ibi,ꝓmitto x.simpliciter,intelligitur tacitè quòd soluam cum petieris, dicit text. quod idem significat,nec aliud operatur,l.si cum petieris.ff.de verb.obl.quia etiam intelligitur sicut exprimitur,nec habet aliud significatũ quàm expressum ex communi modo intelligendi.Sed ibi,lego illi si capitolium ascenderit,hæc cõditio tacitè cõtinetur si voluerit, qa volens ascendit,&tamen exprimendo hanc conditionem aliquid operatur,quia legatum vitiatur,quod non vitiaretur tacitè intellecta.l.nonnunquam. ff.de cond.& demon. Et est ratio,quia aliud significat conditio si ascenderit, & si voluerit: nam legando sub cõditione expressa si voluerit,legatũ ponitur in sua libera & mera voluntate,ideo vitiatur per legẽ positiuam statuentem quòd legatum non possit poni in libera voluntate,secus in illa conditione,si ascenderit,quia si ascẽderit,siue libẽrè volẽs siue nõ, tamen conditio impletur,& sic de aliis exemplis.

Talis,id est ille. C. de sum. Trini. & fide cathol.l.j.

Talio,genus erat pœnæ ex lege xij.tab.quo damnum illatum simili damno pensabatur.§. pœna.instit.de iniur.

Tamiaca prædia, vide prædia Tamiaca.

Tanquam est nota similitudinis. c.solitæ.de maio.& obed. Aliquãdo nota veritatis.c. ex parte.de spõsa.*De* ista dictione tãquam, vide in l.fin.§.qui duos. ff.de adopt.

Tanti sper quod significat per tãtum spatium,siue per tantum tempus, vt inquit L. Valla,semper ferè desiderat iungi huic particulæ dum,pro donec. Terentius in Heautontu. Ego te meum esse dici tantisper volo, dum quod te dignũ est facias. *Et* paulo post,*D*ecreui tantisper me minus iniurię meo gnato facere,dum fiam miser. *Li*uius libr.1.Tantisper dum prisca illa rota mẽte repeto.Gelli⁹ libr.6.loco,dum æquiualẽs posuit

fuit quoad trantiſper, inquit, quoad fieret permutatio. Vlpianus tit. de tutelis. l. qui habet tutorem. Dum magis ętati quã dementi tantiſper ſit conſulendum. Ant. Nebr.

Taxare eſt idem quod æſtimare.

Taxatiuę dictiones ſunt tantùm, ſolùm, dumtaxàt, tantummodo, & conſimiles.

De Tante E.

Tectorium, opus eſt quod calce aut gypſo incruſtatum eſt, & tectorium ſubſtantiuè pro ipſa calce ſiue gypſo quod ſuper inducitur. Varro libro 3. de re ruſtica. Cùm villam, inquit, haberes opere tectorio ſpectãdam. Gellius libr. 12. Villas inexcultas & rudes nec tectorio quidẽ prælitas eſſe dicit. Per tranſlationem quoque de fœmina ceruſata dixit Iuuenalis: Tãdem aperit vultũ & tectoria prima reponit. Vlpianus titulo de damno infecto. l. ex damni. Ob tectoria, inquit, & picturas. Item Proculus titu. de ſeruitu. prędiorũ vrbanorum. l. quidã. Si parietem demolitus ſit vicinus, non pluris, quàm vulgaria tectoria exiſtimari debent. In alia tamen ſignificatione videtur accipere Paulus in titulo, vti poſſidetis. l. ſi duo. Si vicinus, inquit, meus in pariete meo tectoria habeat & in pariere ſuo. Ant. Neb.

Tegulæ ſunt lateres, differunt tamen, quia tegulæ dicuntur à tego, quaſi tegentes, non ſunt coctæ, ſed ligna ſub lateribus poſita pro eorum ſuſtentatione. Sed lateres fundantur ex lapidibus & argilla, & coquuntur.

Telos græcè, tributum dicitur latinè. Inde telonarij publicani dicuntur & tributorum collectores ſeu exactores. Et etiam telonium dicitur locus in quo tributum exigitur.

Telum, largo quodam modo quicquid nocere poteſt appellatur. Nam apud Virg. atque alios auctores aliquando pro enſe etiã accipitur. Iuſtinia. tamen libro iiij. Inſtitutionum, titulo de publicis iudiciis. Telum, inquit, vt Caius noſter ex interpretatione legum Duodecim tabularum ſcriptum reliquit, vulgò quidem id appellatur, quod arcu mittitur, ſed & omne ſignificat quod manu cuiuſque iacitur: & paulo poſt, dictum ab eo quod in longum mittitur, à Græca voce telum figuratum, quæ verba Caij iterum ponuntur in titulo de verborum ſignificatione. l. ſi calumnietur. §. telum. Neb.

Telum non dicitur tantum quod ab arcu mittitur, ſed etiam quo à manu, eo quod in longũ mittatur, ergo lapis, lignũ, ferrum, nomine teli cõtinetur. tex. eſt inſt. de pub. iud. §. telum autem.

Temeritas eſt cùm quid facimus

propria voluntate, & sine superioris auctoritate. ita definit Gemi. in c. eum qui. §. insuper. de præben. libr. vj. vbi etiam dicit, quòd temeritas est quando quis facit actum à iure prohibitũ, & de temeritate vide Bar. in l. j. ff. ad Tertyl.

Templarij sunt præceptores vel commendatarij & personæ religiosæ, vt element. de reli. do. & cle. cũm ex eo. de sent. excõ. per Ioann. Andr. in rub. de reg. & cap. ecclesia sanctę mariæ. de constitu. tales deputantur ad administrationem ecclesiasticam, & sic possunt agere & defendere iura ecclesiæ, vt cle. j. de rescript. & possunt etiam esse personæ incognitæ & de longinquis partibus, cap. cum deputati. de iudic. & quandoque eliguntur, & habent ecclesias parrochiales, & sic auctoritas dicœcesani debet interuenire, facit capit. vnicum de capel. mona. libro vj. & no. in d. cle. j. de reseri. quandoque non habent ecclesias parochiales, & sui maiores habẽt eos deputare & instituere præter consensum dicœcesani. Et secũdum Inno. in dignitate comparãtur institutoribus. c. & quibusdam. de fideiusso. quia instant negotiis sibi commissis. vel etiam cõparantur visitatoribus siue vicariis missis à superioribus ad aliqua officia exercenda.

Temporaria res, dicitur quæ ita extruitur vt ad certum quoddam tempus duret, & non in perpetuum. Plinius libro octauo. Temporario, inquit, curi po. ostendit. Idem libro trigesimo sexto: Theatri, inquit, temporarij, & vix vno mense futuri. Seneca libro nono epistolarum: Hæ sunt, inquit, amicitiæ quas temporarias populus appellat. Paulus titulo quibus ex causis. l. ad cognitionem. Exilio, inquit, tempo rario. Papinianus titul. de pœnis. l. seruus. Cùm seruus per errorem in opus temporarium fuisset datus, expleto tempore domino seruum esse reddendũ respondi. Neb.

Tempus continuum est quod cõtinuè currit diebus feriatis, & non feriatis, siue in præsentia siue in absentia sit copia iudicis, vel non. C. de præscr. long. tempo. l. fin.

Tempus verò vtile non currit diebus feriatis & absentiæ, & diebus quibus non est agendi copia. Et istud est multiplex, scilicet continuè vtile & inutile quo ad sui principium tantum, non quo ad progressum, &c. vt in glo. cle. vnica, de in integ. restit. vbi gl. remittit, de concess. præben. c. ij. & cap. quia diuersitatem. in fin.

Tenor literarum est idem quod sententia literarum, requiresu prà, Sententia literarum, sed tamen tenorem literarum dici

mus

mus rectè tenorem tex. quam tis cellis ſcribatur, vnde tenor dicitur ipſa ſententia literalis, licet rhetoricè p[ri]ma ſcribantur.

Tepidarium, locus erat in balneo tepidior, quemadmodum calidarium, calidior. Celſus libro 1. tunc, inquit, in calidarium tranſire, vbi tepidario paululum inſudauit. Idem in eodē. Si eſt balneum ante omnia in tepidario reſidere. Vitruuius li. quinto, Sudationes, inquit, q̄ ſunt coniungendæ tepidario. Paulus in titul. de ſeruitutibus prædiorum vrbanorum. l. fiſtulam. Si talis, inquit, ſit vſus tepidarij, vt aſſiduum humorem habeat, & id noceat vicino poſſe prohiberi eum.

Tepidarium eſt idē quod balneū, è tepore aquæ nomē trahens.

Tergiuerſator dicitur qui in vniuerſum ab actione recedit, quaſi tergum vertens, vt in c. vlti. de collu. dereg. in gloſ. 4. & ibi no. Et differunt tergiuerſator & præuaricator, & calūniator, vnde nota bonos verſus.

Tergiuerſator deſiſtit, prēuaricator
Verum ipſe occulta profert calumnia falſum.

Tergiuerſari eſt in totū ab actione deſiſtere, & dorſum vertere. ff. ad ſen. tur. & in gl. præalle. in c. vlt. de collu. dereg.

Tergiuerſatio quandoque eſt verſutia vel calliditas qua quis inducit alium vt deſiſtat ab eius inquiſitione, & ſic capitur in c. vlt. in gloſ. præalleg. Quandoque etiā eſt fruſtratio, deluſio vel colludium.

Terminus dicitur finis vel limes diſtinguens confinia agrorum, hinc Vergilius xij. Aenei. Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis. & in c. forus. de ver. ſign.

Terminus peremptorius obtinere debet tātum temporis, quātum tria edicta, niſi aliud exigeret iuſtitia, vt in cap. dilecti. de dila. in gloſ.

Terram integram Caius vocat in quam dominus adhuc non immiſit pecus paſcendi gratia. l. ſylua. de ver. ſig.

Terra ꝓciſſa, in d. l. ſylua, eſt quę primū aratrū experta eſt, grādioribus glebis relictis.

Territoriū eſt vniuerſitas agrorum intra fines cuiuſcunque ciuitatis, ab eo dictum, quod magiſtratus eiuſdem loci intra eos fines terrendi, id eſt amouendi, vel ſubmouendi ius habet. ff. de ver. ſig. l. pupillus. §. territoriū. Alibi ponitur ꝓ diœceſi. gl. in cle. ne Romani. de ele.

Teſſera, tū pro ſymbolo, hoc eſt belli ſigno accipitur. Virg. 7. Aenei. It bello teſſera ſignum. tum pro talis, vt vulgo accipiuntur, nam talus aliud eſt. Martialis, Hæc mihi biſſeno numeratur teſſera pūcto, tum pro frumenti quadam

menſura de qua Seruius in illud Virgil. 1. Georg. *Numeros* impreſſit, aceruis, teſſeras interpretatur, quibus frumento numerus deſignatur. Iuuenalis, *Summula* ne pereat, quia vilis teſſera venit *Frumenti*. *Sueton.* in *Auguſt.* Ne plebs frumentationum cauſa frequentius à negotiis auocaretur, ter in annum quaternorum menſium teſſeras dare deſtinauit. *Hinc* Perſius per diminutionem fecit teſſerula, Scabioſum inquit, teſſerula far poſſidet. *Iuſtinia.* lib. xj. Cod. titulo de frumento Alexandrino. l. diuinos. *Teſſeræ*, inquit deſignentur. *Paulus* de legatis ſecundo. l. mortuo. *Si Titio* teſſera frumentaria legata ſit. Vlp. li. v. ff. de iudiciis. l. ſed & ſi. *Si liberti*s, inquit, *ſuis* teſſeras frumentarias emi voluerit. Neb.

Teſſeræ frumentariæ ſigna erãt frumentaria, quibus exhibitis, frumentum à principe dabatur populo Romano, vt hodie quibuſdam in locis nummi plumbei, vel ærei, vel quid ſimile, quod pro ſymbolo ſit. Exquo factum eſt vt teſſera pro iure percipiendi frumentum ponatur. Vnde ff. de iudic. l. ſed & ſi ſuſceperit, ita legitur. *Si liberti*s ſuis teſſeras frumentarias emi voluerit.

Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſentẽtia, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. ff. eodem titulo. l. i. Et additur cũ inſtitutione heredis. inſt. de lega. §. ante heredis. & hoc vniuerſo patrimonio, vt excludatur ſingulare relictum & codicillus. Et dicitur teſtamẽtum quaſi teſtatio mentis, vel vltimum elogium, ſeu vltima voluntas, qua quis de rebus ſuis diſponit legatario legata aſſignando. Et diuiditur, quia aliud eſt teſtamẽtum nũcupatiuum quod cõſiſtit in ſola nuncupatione teſtatoris, nõ in ſolennitate ſcripturæ, tamẽ ſeptem teſtes neceſſarij ſunt & heredum nominatio. Inſtit. eodem titulo. §. finali. *Aliud* eſt in ſcriptis conditum, quod ſimiliter exigit numerum teſtium, ſubſcriptiones, & ſignacula ſeptem teſtium. Antiquitus autem tria genera teſtamẽtorum in vſu fuere, de quibus infra in verb. teſtamentum ſurreptitium. Item teſtamenti aliam diuiſionem ponit Iſidor. lib. v. ſcilicet, teſtamentorum aliud iuris ciuilis, aliud iuris prętorij.

Teſtamentum iuris ciuilis eſt teſtamentũ ſeptem teſtium ſigillis ſignatum, ſubſcriptione firmatum, quod apud ciues fit, & inde dicitur ciuile.

Teſtamentum iuris prætorij eſt. ſeptem teſtium ſignis ſignatũ. Et dicitur ſic, quia fit apud prætores ſecundum Iſidorum ibidem.

Teſta-

Teſtamentum holographum eſt manu auctoris totum conſcriptum & ſubſcriptum, vnde & nomen accepit ab holon, id eſt totum, & graphos ſcriptura vel litera, quaſi tota litera, ſecundum Iſid.

Teſtamentum inofficioſum eſt quod fruſtra liberis exheredatis ſine officio naturalis pietatis in extraneas perſonas redactum eſt, ſecũdum Iſid. li. v.

Teſtamentum irritũ eſſe, ſi ille qui teſtatus eſt, capite diminutus eſt, vel captiuitate detentus, aut ſi nõ ritè vel contra legem factum eſt, ſecundum Iſid.

Teſtamentum ruptum ideo vocatum eſt, quia naſcente poſthumo neque exheredato, neque herede nominato, diſrumpitur, ſecundum Iſid.

Teſtamentum ſurreptitium eſt quod in fraudem heredum ſeu legatariorum, & libertorum non palam prolatum eſt, quod ſi non latet dictis perſonis, non proinde ſuppreſſum videtur. Erant autem olim tres alię ſpecies, quæ hodie in vſu eſſe deſierunt. Quoddam erat pacificum teſtamentum, & appellabatur calatiſcomicus, à calos quod eſt bonũ, & comicus pax, quia in bona pace fiebat, vel à calatis comitiis, hoc eſt bonis conuẽtibus, à calos bonum, & comitia conuentus, vel conuẽtiones ſapientum. Bonæ enim conuentiones erant quæ in pace fiebant, nam fiebant teſtamenta diebus feriatis propter penuriam hominum, quia aliis diebus non feriatis erant homines diuerſis negotiis occupati, quare teſtes non poterant inueniri, vel dicitur à colo, id eſt voco, quia perſonarum vocatio fiebat. Aliud erat bellicũ quod procinctum dicebatur, eo, q; tempore præliorum cum in prælium exituri eſſent homines in procinctu faciebant. Poſtea acceſſit tertia ſpecies. ſ. teſtamentum per æs & libram, quod per emancipationẽ. i. imaginariã quandã venditionẽ ſub quinque teſtibus agebat, & libripendæ. i. æſtimatore, qui libripendebat. i. æſtimabat familiam, id eſt hæreditatem, & emptore, qui erat loco hæredis, ciuibus Romanis, id eſt liberis hominibus, & puberibus præſentibus. Prima duo illorũ teſtamentorum penitus aboleuerunt. Tertium verò partim remanſit in vſu. ſ. quo ad numerum teſtium, videlicet ſeptenariũ. Erãt enim quinque teſtes libripens, & emptor. Et prædicta nomina teſtamentorũ ad ius ciuile referebantur, quia ius ciuile inuenit illa.

Teſtes ſunt quos ante iudicium quiſque ſibi placitat, & allegat ne poſſit liberum aut diſſimulare, aut ſubtrahere ſe. Vnde etiam legati appellãtur. Item teſtis eſt, rei geſtæ probator.

Sed testis cogendus est qui ad testimonium faciundum cogitur. Dicũtur ergo testes, quia testimonium adhibere solent, sicut signatores qui testamentum signant secundum Isid. li. vj. Item antiquitus superstites dicebãtur eo, q; super statu causæ proferebantur, nunc parte nominis ablata per aphæresin testes dicuntur & considerantur conditione, natura, & vita, vt in c. forus. de ver. sig. ad fi. Testes etiam continentur sub nomine instrumentorum. cap. peruenit. de testi. cog. Et qualiter testis examinetur, vide c. constitutus de fideius.

Tetraetericũ dicitur quod quarto quoque anno instauratur. Bud. in l. Septilia. ff. de pollici.

Textrinum locus vbi texitur. l. qui textrini. C. de murileg. lib. vndecimo.

De Tante H.

Theatrum est locus in ciuitate communis, & publicus ad spectacula, & dicitur à theorando, id est inspiciendo, vt in foro, vel palatio communi, sicut in harena Veronensi, instit. in glos. de re. diui. ver. theatra. §. vniuersitatis.

Theatralis liberalitas est quod dari consueuit ad ludum theatri. C. de præd. curia. l. vlt. in gl.

Theriaca, non tyriaca, vt non medicorum corrupte habent, antidotum est notissimum contra venena de cuius compositione duo extant Galeni opera, alterum ad Cæsarem, alterum ad Pamphilum, dicta theriaca, à ther, quod est fera, hoc est vipera. Plinius libro vicesimonono, Fiunt, inquit, ex vipera pastilli. qui theriaci vocãtur à Græcis. Hieronymus in Iouinianũ, lib. 2. Viperę, inquit, carnes vnde theriaca conficitur, quantis rebus aptæ sunt, norũt medici, de fundo instructo. l. quæritum, theriacham, inquit, & cætera medicamenta, non tyriacam. Neb.

Thesaurus propriè dicitur pecunia abscondita sub terra, cuius non est memoria. l. nunquam. §. thesaurus. ff. de acq. rer. do. Quãdoque impropriè dicitur, vt ff. de acq. poss. l. peregrè. n prin. & ff. ad exhi. l. thesaurus.

Thlasiæ dicuntur spadones, quibus testes fracti sunt, thlibiæ verò qui attritos eos habent.

Tymericus, interpretatur histrio, quoniam tymele, es, est pulpitum siue scæna. Apuleius pro magia. Si choragium, inquit tymelicum, num argumentarere, vt etiam me Gragidij syrmate histrionis? Augustinus lib. vj. de ciuitate Dei, Quæ sunt, inquit, illa sacra, quibus agendis tales eligit sanctitas, quales nec thymelica in se admittit obscœnitas. Vitru. li. v. Ex eo, inquit, scænici & thymelici separatim nominantur.

Vlpia. lib.iij.tit. de his qui not. infa. l.athletas. Neque thymelici, inquit, qui certaminibus ſacris deſeruiunt, ignominioſi habeantur. Item de conſecra diſtinc. v. can.non oportet. Sed vtrobique themelici corruptè legitur. Ant. Neb.

Thymelici, ſunt fidicines, citharistæ, lyriſtæ, tibicines, qui in orcheſta actiones ſuas peragebant, ſicut hiſtriones in ſcena, vt *M. Vitruuius* eſt auctor.

Thlaſiæ ſiue thlibiæ, quod idem eſt, Latinè dicti, qui habent teſticulos attritos, appellati ſic à thlae, quod eſt frango, ſine thlibo quod idem ſignificat. *Vlpianus* titulo de verborum ſignificatione. l. ſpadonum. Thlibiæ, inquit, & thlaſiæ, ſed & ſi quod & aliud genus ſpadonum eſt. Item *Paulus* ad legem Corneliam de ſicariis. l. ſi quoque. ij. inquit, qui thlibias faciunt, ex conſtitutione diui Hadriani, in ea ſunt cauſa, qua ij qui caſtrant. Vtrobique mendoſi ſunt codices recentiores. Accurſius tota errat via, nunc dicens eſſe ferramẽtũ caſtratorium, nunc venas quæ inciduntur, nunc id quod veriſſimum eſt, neſcire ſe, quid thlaſia aut thlibia ſit, cũ ſit non caſtratus ſiue exectus, ſed qui vt diximus attritos habet teſticulos, de quo dominus per Moſen ſcribit in *Deuteronomio*, cap. vigeſimotertio. Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis teſticulis & abſciſſo veretro eccleſiam *Domini*.

Tyberius Cæſar, Liuij Druſi ex Liuia Druſilla filius, Auguſti deinde priuignus, ab illo ea lege eſt adoptatus, vt ipſe Germanicum *Druſi Neronis* fratris ſui filium adoptaret. *Ex* Suetonio in vita Auguſti, *Tyberij*, & Caij Cæſarum. Iuſtin. lib.j. titulo de adoptionibus. §. pe. Auguſtus, inquit, non ante *Tyberium* adoptauit, quàm is Germanicũ adoptaſſet, vt protinus adoptatione facta, incipe ret Germanicus Auguſti nepos eſſe. Accurſ. Imperator, inqui volebat adoptare quendam nomine Germanicum, & hic Germanicus nolebat conſentire. *Vnde* Auguſtus calidè ſuaſit cuidam nomine *Tyberio*, vt illum Germanicum adoptaret, quod fecit. Quis talia hiſtoriarum portenta fingeret, niſi Accurſius, aut Accurſij admiratores. *De Tyberio* verò tanquam de perſona ignota & obſcura dixit cuidam *Tyberio*: cùm ſucceſſerit Auguſto in *Imperio*. Quòd ſi hiſtorias ſeculares nunquam legit, nunquamue audiuit illud ex *Euangelio Lucæ* tertio: Anno decimoquinto *Tyberij* Cæſaris, &c.

Tibias, aliàs tilibias, inſtrumentũ eſt ad abſcindẽdum virilia, vel aliter, vt not. in l. hi quoque. ff. ad

ad legem Cornel.de sicar. *Imò* thlibiæ legendum est.

*T*ibialia apud *P*au.l. pe.de re mil. dicuntur arma quibus crura muniuntur.

*T*ignus vel tignũ dicitur esse omne genus materiæ ligneæ,vt in l.xij. *T*ab.& Azo in Sum. eod. tit.& institu. de rer.diuis. Vnde tignarij dicuntur omnes qui ædificant.

*T*ignus iniunctus, *R*equire suprà actio.

*T*iguli dicuntur foramina,quibus exit fumus.

*T*ympanium, margaritarum genus est, ex altera parte sphæricum, atque ex altera planum, quasi in tympani effigiem formatum. *P*lin. lib.9.vbi de margaritis & vnionibus: Quibus inquit, vna tantùm facies est, & ab ea rotunditas, auersis planicies, tympania nominantur. *D*e auro & arg.leg.l. pediculis. Cùm quædam,inquit,ornamẽta mamillarum ex cylindris triginta quatuor, & tympaniis & margaritis detraxisset.

*T*yrus, colonia *S*yriæ Phœnices, insula quondã, sed ab Alexandro in continentem translata, vnde Lucanus in 3. *E*t Tyros instabilis, precioſáque murice Sidon. *T*yriorum coloniæ meminit Iurisconsult.in titulo de censib.l.vlti.

*T*itubatio est cùm ego hinc inde duo contraria scio, nec tamen alicui eorũ (quia dubito) credulitatem meam applico. Vnde titubare dicitur quis, quãdo suspitionem habet super eo de quo cõtenditur, vt c. in nostra præsentia.de procur.in glos.in verb.titubasset, etiam titubare est defectuosè loqui vel ignoranter, vnde titubans pro ignorante habendus est. C.de cõd. indeb.l.vlt.& ff.de lib.ho. exhi. l.iij.§.is qui.arg.cap. dominus. de secun. nupt. vbi glos.pro & contra.& ca.proposuit.de coniug.ser.in glos.

*T*itulus quandoque signum dicitur, quandoque causa acquirendi dominij,quandoque ipsa ecclesia,vt titulus sancti Petri, quandoque clericatus,quandoque canonicatus in aliqua ecclesia, vnde dicitur quis intitulari, id est, clericari vel canonicari. *I*tem quandoque capitur pro causa mobili ad dominij translationem, vt pro locatione,vt c.ecclesia sanctæ.ij. vt lite penden. Item titulus est iusta causa possidẽdi quod nostrum est, & sic exigitur iustus titulus in vsucapione & præscriptione.c. si diligenti.de præscrip.&glo. *S*um.xv.q.ij.Etiam titulus possessori causam tribuit præscribendi,vt c.j.de præscrip.lib.vj.& est vnũ de principalibus requisitis ad præscriptionẽ.Dicitur etiã titulus quilibet ordo ecclesiasticus,quælibet dignitas vel prælatio, & sic dicitur quis intitulari in aliqua

qua eccleſia,id eſt,ordinari,ſecundum Bar.in cap.dudum.de elect.ſuper verbo intitulatam. &ff.ſi cer.pet.in rub.

Titulus nonnunquam accipitur pro rubrica,vt l.j.ff.ſi cer. pet.

Titulus poſſeſſionis vel poſſidendi,& initium poſſeſſionis, & cauſa quare quis poſſideat: vt emptio,venditio,donatio,permutatio:quia per emptionem & ſimilia incipimus poſſidere.

De Tante O.

Tochi ſecundum *Azon.* dicũtur ſuſtentatores pauperum.

Prochi ſcribendum eſt.

Toga prætexta, dicebatur apud *Romanos*,qua vtebantur pueri vſque in annum octauũ decimum, tunc enim ſumebant togam virilem,quæ libera dicebatur.Seneca in epiſt. Tenes memoria cum prætexta poſita ſumpſiſti virilem togam.Pueri quoque in ea ætate prætextati appellabantur.Iuuena.Et prætextatus adulter. Hinc Feſtus Põp.ait:Prætextatis nefas erat obſcœno verbo vti, ideoque prætextatum appellabant ſermonem,qui nihil obſcœnitatis habebat.Vlpian. de auro & argen.leg.l.veſtis. *Puerilia autem ſunt* veluti togæ, prætextæ,aliculæ,chlamides, & pallia quæ filiis noſtris comparamus.Præterea verò appellata eſt, quoniam purpuri veſti intertexebatur. Nebr.

Togatos dicimus aduocatos, à toga veſte nominatos, quam habebant olim aduocati, diuerſam à cæteris,vt per hoc cognoſcerentur.

Tolerare,pro ſuſtentare dixit Alphe.in l.in lege.de verb. ſign.

Tomentum eſt quicquid puluillo aut culcitræ infercitur, ſiue illud ſit lana,ſiue pluma, ſiue ſtramentum,ſiue carices, &iũci conciſi,quod tomentum circenſe appellatur,id eſt, vulgare,triuiale,& pauperibus commune,dictum à Circo Romano,vbi eiuſmodi tomenta vendebantur.Martial.Tomentum conciſa palus circẽſe vocatur, conciſam appellat paludẽ,carices,& iuncos, qui ad tomentum concidebantur,quod à temo,quod eſt incido, dicitur, non vt indocti putant, ab eo quod tum erat.Seneca de vita beata:Si ſuper circenſe tomentum per faſcias veteris linthei effluens incubabo.*Suet.* in Tyberio:*Druſo*,inquit, adeò alimenta ſubducta,vt cogeretur è culcitra tomentum mandere.Varro quoque de lingua Latina. Quod in culcitra tomentum aliudve quid calcabũt,ab inculcando culcitra dicta.Vlp. de leg.iij.§ cui lana.*Lanæ*, inquit appellatione, tomentum non continebitur. Expone tu, id eſt lana quæ culcitræ inculcata eſt:nam ea poterat in dubitationem venire.Quod verò

Accur

Accursius putat genus esse vestis, vel coopertorium de lana factum, quis non iure possit ridere? Nam vt in eadem lege habetur, si lanæ appellatio eatenus extenditur quod ad telã peruenerit, hoc est vt idem Accursius interpretatur, vt solùm restet texere, nondum tamen est in tutela posita, quomodo vestis siue coopertorium ex lana factum, debet lanæ appellatione contineri? Quid quod Paulus in eodem titulo expresse dicit, Lana legata vestem quæ ex ea facta sit deberi non placet. Ant. Nebris.

Tomentum accipit Nebrissensis pro omni quod insarcitur pulluillo, siue illud sit de pluma lana ve, siue de stramentis vel ali qua alia re.

Topiarius, est operis topiarij artifex. Opus verò topiarium dicitur quod in viridariis topiarij faciunt, exprimentes varias figuras animalium aliarumq; rerum ex myrto, citro, buxo, hædera aliisque arbusculis, fruticibus. & herbis, quarum natura flexibilis est. Plinius libr. 15. Satiuarum, inquit, myrtorum genera, topiarij faciunt. Idem libro 12. ficum indicam ad opus topiarium dicit pertinere. Et lib. 21. de chamæ daphne. Topiaria, inquit, herba inopiam florum aliquando supplet. Idem lib. 22. acathon herbam appellat topiariam, quia topiario operi accõmodari potest, Cicero ad quintum fratrẽ. Topiarium laudaui, ita omnia conuestiuit hædera, atque ibidem: Vt denique illis paleati topiariam facere videantur. Vlpia. tit. de fun. instru. l. instrumenta. Si viridaria, inquit, sunt topiaria accedunt instrumento fundi. Et in eodem tit. l. quæsitum. Hostiarij, inquit, vel topiarij, & diætarij. Aphricanus tit. de legatis tertio. l. cum quærerentur, prædiis legatis, & quę eorum prædiorum causa empta essent, neque topiarium, neque saltuarium legatum videri ait, topiarium enim ornandi, saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi, magis quàm colendi causa paratum videri. Accursius cuiusmodi ornatus esset topiarij, nescit, cum dicit illius officium esse, purgare agrum spinis & vepribus, & facere fossas. Imò verò eiusmodi serui legato cederentur, cum necessariò ager purgari debeat spinis, & fossæ atque elices deducendæ sint, atque ad culturam pertinent. Nebris.

Topiarius est qui prædiũ ornat, saltuarius qui custodit. l. cum quærebatur. §. fin. ff. de leg. iij.

Tonsura in clerico, vide gloss. in clem. quoniam, de vita & honest. cleri. & xxiij. dist. cap. prohibere. cap. clerici. cap. si quis ex clericis. cap. non liceat cuilibet.

libet.& xij.q.j.duo sunt.

Toral mappa est quæ toro,id est mensæ imponitur. Varro de lingua Latina: Toral,inquit, quod ante torum.Horatius 1. Epistо.Ne turpe toral,ne sordida mappa. Florentinus de supellectili legata. l. de tapetis.Sicut thoralia, inquit, quæ stragulorum non sunt In eodem titu.l.supellectili, vt diximus inverbo mappa,oralia pro toralia legitur. Nebr.

Tormentũ dicitur quasi torquẽs mẽtẽ,à torqueo torques.Quęstio verò est veritatis indagatio per tormẽtũ seu torturã,& potest appellari quæstio à quærendo,quia inde per tormentũ inquirit veritatem. Panor.in c. cũ in contẽplatione. de re.iur.

Torneamenta dicuntur quędam nundinæ vel feriæ, in quibus militesex edicto,conuenire solent,& ad ostensionem virium suarum & audaciæ,temerè cõgregari vel congredi. vt ca.primo de tornea.

Torrens est aqua in imbre cum impetu quæ in ęstate torrescit, id est,arescit: secundum glo.in cle.dudum.de sepul.

Vide ff.de flumi.l.j.§.2.& de aqua plu.arcen.l.in summa. §. penultimo.

Tota.t.omnis.ff.de pac. l.si vnus. §.pactus.vers.idem dicimus.

De Tante R.

Trabes est vestis consularis,vt C. de consul.l.j.libr.xij.qua veste etiam vtebatur Imperator,etiã se consulem vocabat: vt in authen.de consulib.

Tractatorij,erant viri qui tractabant & contractabant, id est, manibus contingebant & palpabant animalia publica, & equos sacro vsui deputatos.Vel dicuntur tractatoria literæ impetratæ pro licentia vehendi animalia,vel literæ datæ licentiæ ad tractandum & puniendum criminosos, secundũ *Accur.C.de eo.ti.in rub.*

Tractatores Alciatus scribit appellari eos , qui habent tractatorias , id est licentiam adducendi equos in cursu publico, quam *Plin.in epist.*& iurisconsulti vocant diploma.

Tradere,duplicem habet significationem , vno modo est rem suam in alterũ transferre.Corporalis enim res tradi potest, & à domino tradita alienatur, hoc patet per etymologiam dictionis.Dicit enim trado quasi transfero dominiũ, & sic bene dicitur in instrumẽtis venditionis,iure proprio tradidit,id est transferens tradidit seu dedit. Aliomodo tradere capitur pro inducere in possessionem. siue pro ipsa corporali præstatione rei , vt cum dicitur: possessionem tradidit,vel ipsum equum per frænum, vel librum in manibus.

Traducere vsus est Paulus.in l.si

duo

duo. vti possid. pro facere traduces. Traduces autem in vitibus dicuntur, qui aliunde tracti ac propagati sunt.

Traba est instrumentū rusticum quod æquandis cespitibus vel fœno colligendo aptatur.

Traianopolis, ciuitas Siciliæ, à Traiano Cęsare cognominata, vt ex verbis *Iurisconsulti* colligimus. in titu. de censib. l. vlt. In Sicilia, inquit, Selinis & Traianopolis. Sed cum Traianopolis oppidum sit Misiæ maioris, atque alterum eiusdem nominis in Piceno Italiæ interpungenda sunt legis verba, aut Selinis sit in Sicilia, & Traianopolis altera ex illis duabus. *Ant. Nebr.*

Traiectitia pecunia, dicitur, vt *Modestinus* lib. 22. Digest. tit. de nautico fœnore, scribit, quę trans mare vehitur, & ibidem sæpe. Aphricanus quoque in titulo de actionibus & obliga. l. traiectitię pecuniæ. *Item* Cod. de veteri iur. enue. l. tanta. *Dicta* est autem traiectitia, à traiiciendo, hoc est, transmittendo, vnde est frequenter apud historicos, traiicere montem, & traiicere mare, & traiicere flumen, & traiicere exercitum, traiicere merces, traiicere pecunias. Atque vtrunque simul traiicere exercitum, mare, flumen. Quare traiectitiæ pecuniæ nomine veniet ea, quæ permutatur, & transuehitur vltra montes & maria. *Neb.*

Traiicere est mare transire. Vnde dicitur: *Si* pontonibus mare traiiciatur, id est, transeatur. Inde traiectum est per mare transitus. *Etiam* alio modo est nomen ciuitatis.

Traiectitia dicitur pecunia quæ locatur vel permittitur alicui permare ad quēcunque locum transuehenda vel deputanda. ff. de actio. & obligatio. l. traiectitiæ.

Transactio est de re dubia, & lite incerta nondum finita dato aliquo promisso, vel retento, non gratuita pactio, vt in ca. super eo. de transact. Et est idē quod compositio inter aduersarios, & litem intelligo præsentem vel futuram, quia ante litem contest. potest fieri transactio. vt ff. de condic. indeb. l. elegan-ter. §. si quis post. Item litē sub audio iustam vel iniustam: vt C. eod. tit. l. 2. & si quis quando agit, credit se habere iustam causam, aliàs contrariū, vt ff. de condict. indeb. in *Sum.* vt tamen inter insistentem & resistentem, vt si actor per calumniam insistat, nulla sit transactio: sed si reus per calumniam resistat, valeat transactio quantum ad eum. C. eod. titu. l. sub prætextu. licet per aliam viam hoc est per actionem de dolo, vel replicationem doli consulatur actori, vt ibidem dicitur quando dolo reus induxit actorem

rem ad transigendū. Et dicitur in descriptione, non gratuita pactio: ideò quia fieri non potest gratis, imò expedit quòd is, cui fit transactio, aliquid det vel dare promittat transigenti. vnde fieri debet aliquo dato retento vel promisso, alioquin transactio non procedit. Et in eo quod dicitur, aliquo, intelligitur etiam de modico: quia si quæstio erat de re valēte centum, potest fieri transactio pro decem vel pro minori, nec potest dicere transigens se deceptum, quia transigit super incerto. Item in eo quod dicitur re dubia & lite incerta, intransitiuè ponitur: vt sit sensus, de re quæ dubia & incerta est: lite, id est propter litem, quia lis quandiu pendet, facit rem dubiam & incertam. Nam euentus litis & iudiciorum incertus est. l. quod debetur. ff. de pecu. vnde super eo quod in quæstione vertitur, lite pendente potest fieri transactio. & ideò dicitur, lite nondū finita. Nam si iudicatum esset, nec appellari posset, nec aliquo remedio sententia retractari, ita quod de sententia non dubitaretur, certè transactio non valeret, vt si quis condemnatus ad decem dicat, Verum est me tibi condemnatum esse ad x. & verum est quòd debeo, sed si vis esse contentus, quinque dabo incontinenti, tunc transactio nulla esset, & iudicatum negaret, adeò tamen liquida foret probatio, vt non sufficeret negare, adhuc est idem: vt C. de pœn. l. qui sententiam. Dicitur enim transactio quasi actionis in amicitiam seu amicabilem compositionem transitio, trāseunt enim à lite & ab actione, qui componunt inter se paciscētes, cùm tamen gratis non remittitur actio, secus si gratis remittitur, quo casu non fit trāsactio, sed simplex ꝑ donationē pactio, q enim transigit, quasi de re dubia & lite incerta neque finita trāsigit. i. cōponit, vt in c. super. eo. tit. in gl. iij. & is transit ab actione qui transigit, & is qui agit propriè dicitur transigere, vt C. eo. tit. l. ij. præal. re⁹ autem impropriè. Item in spūalibus non valet trā sactio proprio nomine dicta. c. si quādo clerici. de offic. deleg. in c. cōstitutus, &c. ꝑterea. e. tit. & c. super eo. prę alle. & est rex. Ratio, quia transactio in spiritualib. cōtinet speciē simoniæ, verbi grātia, duo litigant supꝑ aliquo beneficio ecclesiastico, puta ecclesia vel præbenda, & etiam super iure præsentandi, talis transactio cùm sit super re sacra, non valet quando alter illorum dat alteri x. vel xx. annuatim vt cesset à lite, & alter obtinet ecclesiā seu præbēdā seu ius præsentandi, cùm sit annexum spirituali, ergo species

simoniæ est, vbi aliquid datur vel promittitur siue retinetur in talibus vt possideatur, aliàs procederet in spiritualib. nullo dato retento vel promisso, sed tunc propriè non est transactio, sed in temporalibus valet transactio tali modo sumpta. Sumitur autem aliter & largo modo transactio, prout est amicabilis compositio, & si potest fieri in spiritualibus, vt in capit. statuimus, de transactionibus. arg. capit. nisi essent. de præbend. & capit. vlt. de rer. perm. Et hoc dum ex vtraque parte datur spirituale. auctoritate tamen superioris, vt aliqui litigent super ecclesiis, & episcopus vel archiepiscopus componat eos iure. Item non valet transactio in subiectione spirituale. cap. præterea. ij. eodem titulo. Subiectio enim est spirituale quid, & ideò aliquo dato vel promisso siue retento remitti non potest, verbi gratia, iste subiectus est tali abbatiæ, scilicet ecclesiæ sancti Petri, modo transigere, id est, dare triginta solidos, vel aliud in certo sensu vt sit exemptus ab abbatiæ subiectione, qui census est, licet esset recognitio debitæ subiectionis. ca. omnis anima, de cens. tamen non valet talis transactio propter subiectionem. Sed si gratis vellet quis aliquam ecclesiam eximere subiectam, bene posset ex ea annuatim aliquid accipere nec esset simon. cap. constitutus. de relig. domi. vel sibi constituere soluendum censum in recognitionem dominij, vt in capit. omnis. præallegato, vel ad indicium perceptæ libertatis, vt in cap. recepimus, de priuileg. Item in matrimonio compositio vel transactio non valet. capit. finali. de transac. Et nota duas regulas, Prima est affirmatiua, quòd in omni causa criminali vel in omni crimine pro quo venit imponendo pœna sanguinis, licitum est transigere, excepto crimine adulterij. Ratio huius regulæ, quia vnicuique licet redimere sanguinem suum. Sed ratio exceptionis est frequentia criminis adulterij. xxxij. quæst. vij. quid in omnibus. de iudic. cap. atsi clerici. §. de adulteriis. Secunda regula negatiua est, quod in aliis criminibus, in quibus non venit pœna sanguinis, non est licitum trãsigere, excepto crimine falsi, in quo potest transigi: ratio regulæ est, ne delicta maneant impunita. Ratio verò exceptionis, quia non potest maius crimen imponi quàm falsitatis, qđ adimit omnem honorẽ. Et hæc dicta procedũt de iure ciuili. Iure nãque canonico hic non licet transigere: ibi sic, quia ibi non venit pœna sanguinis imponenda. Item transigi

ſigi non poteſt ſuper alimentis, niſi autore prætore. ff. de tranſact.l.cū hic.in fin. Ergo no.q quædam inſunt quib.nec compoſitio,nec diſpēſatio,nec tranſactio locum habet.Quo modo enim poſſet fieri per amicabilem compoſitionē,diſpoſitionem vel per tranſactionem,vt vir dimiſſa vxore aliā ſuperinduceret? vel vt monachus talis exiſtēs proprium haberet:de ſta.mona.cum ad monaſterium.vel vt ſubiectus in ſubiectione perdurans, domino nō obediret.ſ.in licitis &honeſtis.in his ergo cum ſimilibus tranſactio locū nō habet, vt in fi.eo.titu.Effectus autem tranſactionis eſt vt omnia inſtrumenta ad cauſam ſpectantia,ſuper qua tranſactum eſt, & quicquid aliud eſt quod opē partibus ferre poterat: hoc ſit vacuum,& omni virtute caſſatum,& ſola tranſactio validum perpetuumque robur obtineat,vt in c.j.eodem titul.ſecundum Gof.in ſum.de tranſa.

Tranſcribere præter illam ſignificationem, quæ omnibus eſt notiſſima, modò ſignificat iure ceſſo tradere, vt in l.ſi vir vxori.de præſcript. ver.modò transferre,vt in rationibus fit, cum id,quod mihi expenſum latum eſt,in aliud nomen tranſfertur,&nomen meum è rationibus exīmitur.l. *Aliquando.* ad Senatuſconſ.Velleian. Bud.

Transfuga dicitur qui tranſit ad hoſtes.

Tranſlata legata dicuntur,quę teſtator vni legatario ademit, & alij legauit: nam ſic transfert teſtator auferēdo ab eo cui primum legauerat, & alij dando.

Tranſlatio eſt de ſede ad ſedem facta commutatio,vt cùm epiſcopus de vna ſede adaliā tranſfertur, vnde quod hic appellatur tranſlātio,alibi dicitur mutatio,vt iij.q.j.mutationes. vel ſic,Eſt ab vna eccleſia ad aliam regulariter facta tranſitio.Poteſt enim aliquis de minori eccleſia ad maiorem trāsferri:nā qui prouehitur,de minore ad maius prouehitur.xciij. diſt.legimus.in fi.& hoc maximè de tranſlatione epiſcoporum. Vnde tranſlationum duæ ſunt cauſæ.*Prima* vtilitas,cùm in ſua eccleſia infructuoſus eſt. Secūda neceſſitas, vt cùm perſecutionem patitur,&hoſtilitatem. Et ſunt tres cauſæ tranſitus.Prima leuitas,*Secunda* cupiditas, Tertia humilitas: de hoc Goffre.in ſum.eo.tit.

Tranſlatiuè ſignificat ſegniter & non accuratè.l.j.§. præuaricatorem.ad ſenatuſconſ.Turp.&l.j. de iure patro.

Tranſlatitium edictum, vide in ver.Edictum.

Tranſmigrare eſt de loco ad locū tranſire.

Tranſuectionem, vt inquit Bud. in l.ij. de in ius voc. hodie li-

cet barbarè, monstram vocamus, cum scilicet equites solen niter recensentur.

Transuersales dicũtur qui ex trãsuerso siue à latere coniuncti sunt, vt fratres, sorores, & eotũ earumque liberi.

Traperum, siue trapetus, vt inquit Seruius in illud Virgilij 2. Georgico. Venit hyems teritur sicyonia bacca trapetis, olearia mola est. Martialis. Nec tarentessiacis cedat tua sylua trapetis. dictum à tero teris, vt Varro de lingua latina tradit, vel (vt alij) trepo quod est verto, quia molæ oleariæ vertuntur. vel à trepo, quod est premo. ad priorem etymologiam alluſit Virgilius cum dixit, teritur sicyonia bacca trapetis, ad alteram, vel potius ad vtrãque. Plinius libro 15. Mox, inquit, trapetis fractæ oliuæ premerentur. Vlpianus titulo locati & conducti. l. sed addes. §. illud. Trapeta, inquit, instructa funibus. Accursius instrumentum tantum esse dicit, sed non cuiusmodi, aut ad quos vsus. Quod verò in titul. de supellectili leg. l. de trapetis. bis scriptum est trapetum, expuncta r, litera, tapetum est legẽdum, quod nemo dubitat in genere stragulorum esse. N.

Trapetum est mola olearia. l. sed addes. §. illud. ff. locati.

Trapezita, id est campsor vel mercator. xxiij. distinct. in nomine Domini.

Trapezophorum, theca erat in qua pretiosiores mensæ deferebantur: nam trapeza interpretatur mensa, & phereo vel phoresco, quod est fero. Florentinus de supellectili legata. l. supellectili. Trapezophora, inquit, delphica & subsellia. Cicero tamen ad Fabium Gellium pro statua siue signo quod ferebat mensam posuit, Trapezophoron, inquit, si te delectat habebit. N.

Trapezophorę erãt mẽsæ ornatu maximo elaboratæ, q̃ effictis imaginibus substinebãtur, trapezophorarum mentio fit in l. iij. de supel. leg.

Tremis species erat pecuniæ signatæ, sic dictæ, à terna parte aurei quam pendebat, vt docet Bud. in l. qua vulgo. de ædi. edi.

Treuga est securitas præstita personis & rebus ad tempus, discordia nondum finita, vt de treug. & pa. c. j. sed pax require suprà in litera P.

Treuga ad tempus facta potest appellari pax. c. nouit. ver. postremo. & ibi ad hoc no. Pan. in pe. no. de iudic.

Tribunal secundum Goffredum est locus maiorum iudicum qui habent merum imperium, secundum Azon. in Sum. C. de iurisd. om. iudi. vel est locus vbi iudex pro tribunali sedet, qui alias forus vocatur, extra, de verb. sig. forus. & est glo. in cap. primo

primo de re iudic. libro ſexto.

Tribunus plebis eſt plebeius magiſtratus, ſic dictus, qui populus Romanꝰ olim erat diuiſus in tres partes, & ex ſingulis ſingulitribuni creabãtur, vel quia tribuum ſuffragio conſtituebãtur.

Tribunus Quiritum, id eſt militũ, erat Rege exacto ante dictatores, qui præfuit equitibus, poſt quam partim ex plebe, & partim ex partibus militum creati ſunt Tribuni conſulari poteſtate.

Tribuni, id eſt primicerij. l. ij. & ibi gloſſ. C. de offic. primi. & qui dicantur tribuni, vide l. officium. ff. de re mili.

Tributum eſt cenſus qui præſtatur ratione ſoli proprij à poſſidentibus. Dicitur autem tributum ideò, quia militibus tribuebantur, qui expeditioni publicæ vacabant, vnde & ſtipendium appellarur, vt ff. de verb. ſig. l. ager. & ff. de publi. & vect. l. j. §. hic titulus, ſuper ver. pendant. in gloſſ.

Tributarij dicũtur à tributo quod à tributione deriuatur.

Tributaria actio, require ſuprà de actionibus.

Tricennium tempus xxx. annorũ: inde tricennalis præſcriptio, vt in c. vigilanti. de præſcript. in antiq.

Triclinium erat locus tribus conſtratus lectis, ad diſcumbendũ.

Triclinaria veſtimenta ſunt illa quibus vtimur in cubiculo. l. apud Auſidium. ff. de op. leg.

Triẽnium eſt tempus trium annorum, vt c. j. de præſcrip. Et inde dicitur triennalis præſcriptio, quæ communiter currit in vſucapione.

Triẽs eſt tertia pars aſſis quatuor continens vncias.

Trierarchus, interpretatur nauis princeps: nam trieris eſt nauis habens triplicem ordinem remorum, quæ triremis dicitur. Hierony. Ezechielis capite 30. Egredientur nũcij à facie mea in trieribus. Ad ſenatuſconſultum Trebellianum. l. eius. Fiduciarium, inquit, reliquit heredem trierarchum. Itẽ de bonorum poſſeſſion. l. j. Nauarchos, inquit, & trierarchos claſſium. Neb.

Trierarchus interpretatur princeps nauis, trieris enim nauis dicitur triplici remorum ordine inſtructa. l. Seius. ad ſenatuſcon. Trebel.

Trieterícus, a, um, eſt illud quod tertio quoque anno contingit, à tria, quod eſt tres, & eros annus. Virgi. 4. Aeneid. Referunt trieterica Bacchi Orgia. Ouid. 2. de reme. Ibat vt Pædonio ré ferens trieterica Baccho. Apuleius prõ magia. Crotalum, inquit, ad trieterica Orgia. Modeſtinus libro 50. Digeſt. titu. de pollicitationibus. l. Septicia. Agonem, inquit, cõſtituo trieterícum.

Trietericũ,quod tertio quoq; anno cõtingit.l. septitia. de polli.

Trini, æ,a,nomen est distributiuum,quale illud bini,& quini, & deni, significátque cuilibet competere tria. Iungiturque vt alia eiusmodi nomina nominibus pluraliter declinatis. Martialis. Transierint, binæ forsan trinæve calendæ. Silius libro decimoquinto Punicorum: Qui sua nunc trinis deducunt agmina castris. Martianus libro 50. de legatio. l.sciendum. Præcipitur,inquit edicto Vespasiani omnibus ciuitatibus, ne plures quàm ternos legatos mittant. Accursius in erroribus pertinax est,nam qui binos exposuit pro quatuor, quinos, pro decem, denos, pro viginti, hoc in loco trinos pro sex exponit, cùm exponendum fuerit trinos, id est quælibet ciuitas tres. Sed quæro iam, non ab illo, sed ab illius amatoribus, an rectè dictum sit, quòd omnes ciuitates non amplius mittere debeant, quàm sex legatos? significaretur namque quòd omnes ciuitates simul sumptæ non amplius essent missuræ quàm sex legatos,quod est per quam ridiculum. Neb.

Triplicatio est quæ duplicationẽ infirmat & adiuuat actorem. Et sic deinceps quadruplicatio. Require suprà,duplicatio.

Tripondius est as triplicatus, scilicet xxxvj.vnciæ.

Triphus, potest interpretari delicatus,à tam triphe, es, est delicium, & tryphao delicior. Vlpia. titulo de ædilitio edicto.l. item Offilius 5. vt Baldus, inquit,& blesus & tryphus,isque qui tardius loquitur. Vbi tryphum pro traulo hoc est blesо posuit,& qui quodammodo ex deliciis sic loquitur, Quintilianus libro primo: Illorum delicias reprehẽdi, quis literã male proferũt. Legendũ athopis.

Triumuiri capitales dicuntur qui carceris habebãt custodiã,quorum interuẽtu animaduertendum erat in quosque homines facinorosos,quos etiã dicimus stratores à stringendo, quia in carcere custodiendos & reos damnatos puniebant.

Triumuiri monetales dicũtur videlicet æris & argenti, vel auri conflatores.

Trochlea, instrumentum est cum orbiculis ad eleuanda & deprimenda onera. Cato. de re rustica. Trochleas Græcanicas binis funibus sparteis. Vitruuius libro 10.cap. 2.& 3.de trochleis multa,dicta à trecho, quod est curro. Vlpianus titulo locati. l. sed addes. Tympanum, inquit, & trochleas quibus eleuatur prælum. Neb.

Trocleam, instrumentum fuisse antiquitus,quo prælum releuabatur, ostendit Iurisconsul. in l. sed addes. ff. loca.

Troph

Trophima, merces nutricum.

Trozimus Græcè, maturus siue comestibilis interpretatur, Vnde vua quæ esui adseruatur,& quæ non est apta vino, trozimos à Iurisconsulto appellatur in ti. de ver. sig. l. qui fundũ. Qui fundũ, inquit, vendit, pomum excepit, nuces, fiscos, & vuas dũtaxat duracinas, & purpureas,& q̃ eiusdẽ generis essent, quas non vini causa haberem⁹, quas Græci trozimos appellãt, excepta videri. Ant. Neb.

Trulla, vas est quo è culina in latrinam aquam fundunt, atque ad alia eiusmodi ministeria cõparatum. Hor. 5. Ser. pro vase potorio viliori posuit dicẽs, Qui Veiẽtanũ festis potare die b⁹ Cãpana solit⁹ trulla. Iuuenalis, Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo. Pomponi⁹ de aur.& arg. leg. l. & si Veluti. paropsidas, inquit, tabulas, trullas. Paulus de fundo instructo. l. tabernæ. Trullæ, inquit, quę circa cœnã solẽt traiici. N.

Trulla instrumentũ est quod vernaculæ linguæ allusione satis intelligitur. Eo enim liniendis muris & arenato gypsatoque inducendis vtũtur,& inde trullizatio ex gypso inductio. & linitio. Sed apud Iurisconsul. ff. de aur. & arg. leg. l. & si non sunt. §. argento facto. accipitur, vel pro vase potorio, vel pro vase in quo ventris onus excipitur & aliter apud Papin. ff. de fun. instru. l. tabernæ. cum inquit, trullæ quæ circa cœnã solẽt traiici.

De Tante V.

Tubus, bi, siue sit fictilis, siue ex alia materia, est fistula per quę aqua deducit, imo vero aquæ ductus ipse tubulis pyxidaris constat. Hispani araronas appellant. Columella libr. 1. Aquainquit, sic haberur eximia, si fictilibus tubis in contectã cisternam deducitur. Plinius lib. 31. Aquam è fonte duci fictilibus tubis vtilissimum est. Seneca libro 14. epist. Suspẽsuras balneorum,& impressos parietibus tubos. Vlp. ti. de cloacis. l. j. Cloacæ appellatione,& tubus,& fistulæ cõtinentur. Et per diminutionem tubulus in eadẽ significatione. Plin. li. 33. Specuniculo subterraneo posuit. Hi colores, inquit, in eisdem tabulis inueniuntur. Proculus in titulo de seruitutibus vrbanorum prædiorum. l. quidam. Nõ licet, inquit, tubulos habere ad motos, ad parietem communẽ. Hic Accursius tribulos pro tubulis legit, interpretaturq; esse vasa lapidea, ĩ superiori lege tubũ putat esse foramem cloacæ. Neb.

Tubi per diminutionem tubuli sunt canales fictiles per quos fumus v.tra parietem conducitur, de quibus meminit Iurisconsul. in l. quidam hyberus. ff. de ser. vrb. præd. dum dicit

licere tubulos habere, ad motos ad parietem cõmunẽ, iisdem dicuntur feneſtræ quibus calor balnei euaporat.

Tugurium dicitur eſſe tectũ quod rebus vrbanis, vel ruſticis cuſtodiendis eſt deputatum, vel dicitur omne ædificium quod magis competit ruſticis, quàm vrbanis ædibus, & dicitur quaſi teguriũ, eo quod tegat. ff. de ver. ſig. l. tugurij.

Tunc ſignificat extremitatem tẽporis. l. ſi iis legatum. §. ſi ita ſcriptum. ff. de condi. & demõ. hoc facit ad quæſtionem notã dam. Si quis ita teſtatur, Si Imperator non venerit in Italiam intra quinquennium, heres meus, tunc decem det Titio. Imperator moritur primo anno, an titi⁹ poteſt petere decẽ? Solutio, certe non niſi poſt quinquẽnium, ad hoc ſemper allegatur tex. præalleg. & hoc quando tempus opponitur in conditione poteſtatiua. Si vero in conditione caſuali apponitur, ſi deficiat, non expectatur. l. hoc iure. ff. de verborum oblig. Fallit niſi addatur dictio tunc, & hinc exceptum eſt. de elect. commiſſa. libro vj, vbi de hoc.

Turba cõſtat decem hominibus: l. prætor. ff. vi bon. rap. & ſic differt à rixa, quam etiam duo cõſtituunt, vt ibi dicitur.

Turpia verba. i. diffamatoria.

Turpium perſonarum appellatione continentur meretrices. l. iij. ff. ſi quis à par. fuc. manum.

Tutela ſecũdum Azo. in ſum eſt vis, & poteſtas in capite libero, ad tuendum eum qui propter ætatem ſe tueri nequit, iure ciuili data ac permiſſa, vt inſt. de tute. §. eſt autem. Vis autem dico de facto, & poteſtas de iure, vt talis ſit tutor, qui propria imbecillitate non impediatur, nec à iuriſdictione repellatur, quales ſunt pupillus, furioſus, & qui perpetuo morbo laborant, illi enim propter imbecillitatẽ corporis vel animi tutores eſſe non poſſunt. Sed fœminæ quamuis ſciant res adminiſtrare pupillares, & ad id expediendũ vires habeãt tamen à iure inſtitutionum nõ admittuntur.

Tutela teſtamentaria eſt quando Pater dat filio tutorem in teſtamento.

Tutela datiua eſt quando nullus datus eſt tutor filio in teſtamento, & non extantibus conſanguineis idoneis ad tutelã: iudex ex officio ſuo dat tutorem.

Tutela legitima eſt quę defertur à lege ſecundum quam quando nullus datus eſt tutor filio in teſtamento, qui primo loco deberet ei ſuccedere ab inteſtato, tenetur ſuſcipere tutelã huius.

Tutelæ actio directa, & contraria.

Re

Requiritur suprà actio.

Tutor est qui pupillũ vel pupillã morte patris vel emancipatione sui iuris factũ, vel factã tuetur. Differt autẽ à curatore, qa tutor datur impuberi, curator vero puberi, vel adulto. s. furioso, prodigo, surdo, muto, & similibus, qui rebus suis pręesse non possunt. Itẽ tutor quandoque datur à iudice, quãdoque à testatore. Datur enim à testatore, & confirmatur decreto iudicis, vel præsidis. Etiam datur inuito. Sed curator non nisi volẽti præterquã ad litẽ. Itẽ tutor non datur certæ rei, vel causæ, secus in curatore, imo tutor principaliter datur personæ, & secũdario rebus. Sed curator primo, & principaliter datur rebus, & secundario personæ, & no. ꝙ quidã est tutor legitimus quidã fiduciarius, quidã testamẽtarius, quidam honorarius. tutor fiduciarius est qui pupilli emancipati, cuius pater qui eũ emancipauit, tutor erat legitimus, pro patre mortuo tutelã accipit, cũ mortis tempore erat in patris potestate, verbi gratia, Titi⁹ duos filios habuit. s. Seium, & Meuiũ, Seius fuit maior annis, Meuius fuit pupillus, Seium habuit in potestate, Meuium emancipauit, & ipse tutor eius erat, & mortuus est eo patre mortuo. Seius frater Meuij pupilli fiduciarius tutor est, emancipatione enim peritius agnationis, ne fratris sui frater legitimus tutor esse possit, tanquã proximus agnatus, sed fiduciarius bene, & sic tutor fiduciarius est frater fratris sui emancipati, vt patuit. Sed si pater emancipet vnum de filiis suis impuberem, eius est legitimus tutor, & mortuo patre filius alter maior fiduciarius tutor appellatur, & dicuntur tutores, quasi tuitores atq; defensores. institu. de tute. §. tutores, & iste tutor non potest dari nisi libero, licet sit casus vbi seruo datur tutor, vt ff. de tute. & cur. da. ab iis. l. si impuberi. j. respon. tutores à quibus iudicibus dantur, vide gl. insti. de curato. in prin. in ver. magistratibus.

Tutor legitimus est qui lege præcipiente pupilli nanciscitur tutelam, quales sunt proximi, agnati, & cognati. Regulariter enim traditum est secundũ leges, vt ad quem spectat emolumentum hereditatis alicuius pupilli, ad eundem pertineat & & onus tutelæ eius, nisi fortè sit mulier, quæ bene vocatur ad hereditatem morientis, nõ tamen ad tutelam superstitis, quia tutrix esse non potest.

Tutor honorarius est qui datur pupillo, vt ipsum, defendat à vexationibus aliorum, vel datur notitiæ gratia, vt alios tutores instruat. c. venerabilem. de elec. in gl. super verbo curabit. Vel

honorarius dicitur datus cau sa honoris non administratio nis. Et tales nō habēt onus, vt reges, principes, comites, baro nes, quibus cōmittuntur filij causa honoris, ideo illorum tu tela vacationem non præstat. inst. de excu. tu. vel cu. §. item tria onera.

Tutor testamētarius dicitur qui testamento tutor filio à patre pupilli datur, scilicet qui acta in testamento nominatur, & assignatur.

Tutor suspectus, secundum Azonem in Sum. C. eodem tit. dicitur ille qui moribus talis est vt suspectus sit, non enim facultas, & paupertas, sed fraudulenta vel callida conuersatio in rebus pupillaribus suspectum tutorem commendat.

De T ante Y.

Tympanum est instrumētum ad faciendum oleum. l. seda addes. §. illud nobis. ff. loca.

Tympanium (inquit Nebr. in Lexico iuris) margaritę genus ex altera parte sphęricum, ex altera plenum. l. pediculis. ad fi. de aur. & arg. leg.

Tyro est nouus miles, vt C. de tyro. lib. j.

Tyrocinium animi. in l. Ultim. de ædil. edict. Venuleius eleganter pro simplicitate, & rudimento posuit, vt ibi attestatur Budeus.

Tyrus est serpēs venenosissimus, de quo fit Theriaca magna. Theriacam scribunt alij.

Tyrannica potestas est cum quosdam fauoris gratia sublimat, quosdam odio, vel inuidia humiliat, & leuis suspicionis aura condemnat, xv. q. vij. c. i.

De V ante A

VAcans possessio, require suprà possessio.

Vacantia bona dicūtur ea, quæ dominum nō habent, vel quæ fisco, vel dominio alicuius applicantur. Quod contingit multis modis, Quādoque si quis intestatus decedit, vel qui testari nō potest, vel faciat propter quod heres suus succedere non potest, vel etiāvbi alias de consuetudine bona alicuius dominio applicantur, tunc dicuntur vacare bona.

Vacillare quid sit, vide extra de procur. in nostra. & de cau. pos. cum ecclesia. & de testi. c. præterea. per Inno. & alios.

Vacillare dicitur qui dubitando & tremendo loquitur, & quiva riè loquitur. Cardi. Zabarel. in capit. præterea. circa fin. de testi. cog.

Vacuam pecuniam dixit Iurisconsul. in l. Quintus. depos. pro ociosa, & reposita, & ex qua quis lucrum non facit.

Vadimonium accipitur pro ea sponsione quæ datur in causa grauiori, puta criminali, dictū vadimonium à vadibus, hoc est

eſt ſponſoribus, quos qui dede rit in iudicio vadere, id eſt decedere poteſt quocunque libuerit. Auctores ſunt Acron & Porphyrion in illud Horatij in primo Sermonum. Ille datis vadibus qui rure extractus in vrbem eſt. Iuuenal. differt vadimonia prætor. Et Plinius in proœmio naturalis hiſtoriæ, Propter quod inquit, vadimonium differri poſſit. Neb.

*V*agabundus eſt qui non habet domicilium, ſed hodie hic eſt, cras alibi. l. iiij. §. prætor. ff. de dam. infec. Sed quaſi vagabundus eſt qui habet domicilium, ſed rarò moratur in eo, & vagatur huc illuc. Quomodo cõ ueniantur iſti, habetur in cap. fina. de foro compe. in glo. j. & ibi nota.

*V*aleſij, apud antiquiores dicebantur qui poſtea s, litera (vt in pleriſque aliis) in r, literam mutata, *V*alerij ſunt appellati. Fuit autem *V*aleriorum familia *R*omæ dicta à *V*aleſio viro præclaro, nec minus locuplete, in gente Sabina, qui poſtea *M*anius Valerius Terẽtinus cognominatus eſt à Terento loco quodam *D*iti patri ſacro *R*omæ in campo Martio in quo aram illi dicatã ab antiquis primus omnium mõſtrauit. Quintilianus libro primo, Vt *V*aleſij, inquit, & Fuſij, in Valerios & *F*urios venerunt, ita arbos ætatis fuit. Idẽ quoque Feſtus Pompeius ſcribit in dictione Aurelia familia. Pomponius in titu. de origine iuris. l. neceſſarium. auctor eſt, Appium Claudium cæcum fuiſſe auctorẽ, vt in illis nominibus s, litera in r, tranſiret. Appius, inquit, Claudius inuenit, vt pro Valeſiis Valerij, & pro Furiis Fuſij eſſent. Hinc eſt libro inſtitutionum titulus de lege Fuſia canina, pro eo quod eſt Furia canina.

*V*aletudo, & valetudinarius, & nunquam valitudo & valitudinarius legendum eſt in libris Digeſt. quoniam ſic ſcriptum eſſe animaduertit Ludouicus Bonogninus in *P*andectis *F*lorentinis, atque apud antiquos hæc nomina ſic proferebãtur. Valetudo dicitur infirmitas in vno ſignificato. c. quoniam frequenter. vt lit. non cont. per Innocen. & Hoſtien. cap. fin. de teſti. l. ij. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis cautio. & l. vnica. C. qui morb. excuſ.

*V*aletudinarij dicũtur infirmi qui frequenter ęgrotant, vel qui laborant per lucida interualla, vt qui modo ſani ſunt, poſt horã infirmi.

*V*aletudinarij qui dicantur, vide Panormitan capit. quoniam frequenter. verſic. quartò quæro. vt lite non conteſtata.

*V*ari ſecundũ Bud. in l. j. de ædil. edict. ſunt qui pedes incuruois & inſe contractos habent.

*V*ariare

Variare dicitur qui primò dicit vnum, deinde contrarium, nulla assignata causa variationis. Contradicere verò dicitur, qui simul dicit duo incompassibilia, vt interfuisse contractui, & se eadem die fuisse alibi in loco incompassibili. Card. Zabarel. in capitulo præterea. circa finem. de testi.

Varicosus dicitur curuus, à varice neruo contracto, quia neruus in senectute reddit hominem varicosum & curuum, vel est qui modò huc modò illuc vadit vt stultus. l. varicosus. ff. de ædil. edil.

Melius est interpretari varicosos pro iis qui laborant varicibus, quæ sunt noxiæ venulæ in cruribus, quæ propter atram bilem turgescunt, & ferro adustioneque curantur.

Variè aliquando exponitur id est variis in locis §. hæc cõsiderãtes. in auth. vt omnes obe. iudi.

Varus, varicus, & varicosus, quid significent, non est in promptu. Est autem varus qui habet crura obtorta, pedesque introrsus figens: quemadmodum è diuerso dicuntur vaciæ qui extrorsum crura habent, idemque Vatinij, & Vacieni. Plinius: Hinc, inquit, cognomina inuẽta, Planci, Pansæ, Scauri. sicut à cruribus Vari, Vaciæ, & Vacieni, & Vatinij. Horatius primo Sermonum, Hunc, inquit, Varum distortis cruribus, Et Per sius per translationem. Vel eũ fallit pede regula Varo. Indè varicus, p eo qui ex distortione pedum inæqualiter ambulat. Ouidius in tertio de arte: Ingẽtes varica fertque gradus. Vlpianus titulo de ædilitio edicto. l. item Offilius. Varus, inquit, & Varicus an sanus sit, & opinor sanos esse. Accursius nomina esse dicit illorum qui nõ possunt rectè pronunciare. Varicosus qui à tumentibus & intortis varicibus dicitur, vitium est longè diuersum. Iuuenalis, Varicosus fiat aruspex. & Persius, Dixeritis hæc inter varicosos centuriones. Vlpianus in eodem titulo. l. varicosus. Varicosus, inquit, sanus nõ est. Neque est qui vt insipiens modò huc, modò illuc vadit, quod Accursius somniat, sed vt diximus, qui ex nimio labore venas habet crurum intortas & conglobatas, quas Hipocrates appellat cirsas, Aristoteles rixas. Ant. Neb.

Vasallagium secundum Speculatorem in titulo. de feud. idem est quod homagium. Quod enim in Francia dicitur homagium, in Italia dicitur vasallagium.

Vasallus est feudatarius, secundum vulgare prouincialium, nobiles feudatarij vasalli dicũtur, plebeius verò homo medi⁹ nuncupatur, secundũ Spec. Vasa si cui legata sint, quæ vasa veniant

venia in legatum, diffuſè tractat iuriſconſultus, in l. etſi. §. ſed ſi cui, de auro & argento legato: nam vaſorum appellatio generalis eſt, vt ibi dicitur.

Vaſa iræ ſunt omnes peccatores, vt xxxiij. quęſtione, iiij. Nabuchodonoſor, vbi dicitur vaſis iræ nunquam Deus redderet interitum, ſi non ſpontaneum inueniretur homo habere peccatum.

Vaſa vinaria, require in verbo. Vinaria.

Vaſcularius eſt qui vaſa facit aurea & argentea, Budeus in l. apud Labeonem. de præſcriptione verborum.

Vates modò ſacerdotem, modò prophetam, modo poetam ſignificat. xxj. diſti. eleros.

De Vante B.

Vbaldini ſunt homines certi, & ſignanter clerici, vel canonici terræ vel eccleſiæ alterius, de quibus in l. j. C. de col. illicit. vbi dicitur quòd collegium Vbaldinorum non poteſt conſtituere ſyndicum.

De Vante E.

Vepro &, ponitur interdum, vt in l. ſi fundum ſub conditione. §. his verbis. ff. de leg. j.

Ve in compoſitione ſignificat priuationem, vt vecors & veſanus qui ſine corde, aut ſine ſanitate eſt. l. malũ. ff. de ver. ſign.

Vectigal eſt tributum quod præſtatur de rebus quæ vehuntur vel omnibus, negotiis manuũ, à vehendis mercibus dictum. Idem eſt quod naulum, vt ff. de public. & vectig. l. j. §. hic titulus, & ſecundum Azo. in ſumma. C. eodem ti. vide ſuprà.

Vectigales agri appellantur qui ciuitatum ſunt, & mancipibus ita locantur, vt certum vectigal reipub. pendant.

Vectitor eſt portitor qui vehit. Et vectores ſunt non ſolũ qui vehũt, ſed etiam qui vehuntur in naui, ſecundum Azo. in ſum. C. eodem ti. & ff. ad l. Rhod. de iac.

Vectores poſſunt dici ſiue habeant merces, ſiue non, dum tamen operas ſuas magiſtro nauis exhibeant ad nauigandum. Et ſunt quinque nomina quæ præſtant actum & paſſionem, vt hoſpes, zelotypus, &c. Require ſuprà A.

Vectura, id eſt vectigal ſiue naulum.

Vegetari pro recreari. l. j. C. de euſ. reo.

Vehiculum ſecundum legem xij. tab. eſt via in octo pedes in porrectum, extranſuerſo in anfractu in decimo ſexto qđ non eſt neceſſarium in actu. Ius trahendi ligna lapideſue permittitur habenti actum, ſed non habenti viam niſi ſpecialiter conueniſſet de hoc ſuprà, in actus, & infrà in ver. via.

Vel etiam ponitur pro &, interdum

dem vt in l.sæpe.ff. de verbor. signific.& l.cum quidam.C. de verb.signi.etiam ponitur alternatiuè,vt in cap.inter cæteras. de rescri.

Velum est quadruplex, scilicet, consecrationis, ordinationis, prælationis , & professionis. Professionis suscipitur à virgine vel corrupta cum profiterur de altari vel de manu,in xx.anno ad minus.xx.q.j.ca. j. & ea,cau.q.ij.puella.consecrationis imponitur in xxv.anno. vt ea.cau.q.l.placuit.& lxxvij, distinct.placuit.Potest autem consecratio virginum fieri in die epiphaniarum,in albis paschalibus , id est tota septimana paschali,in apostolorum natalibus,nisi sint graui languore detentæ,tunc enim aliis tẽporibus possunt,imò etiam aliis præcipuis festiuitatibus & diebus dominicis, vt in capit. primo de tempo.& quad. ord. Viduas autem nullus pontificum velare præsumat.20.quęs. 1.deuotis.in fine , se ipsæmet velum suscipiant de altari. xxvij.quæst.j.viduas, quæ capitibus suis imponant.cap. per latum,de his quæ vi metusue cau.fi.Velum autem religionis,vel vestem religiosam de manu presbyteri sumere possunt.xx.quæst.j.viduas. Secus de velo consecrationis quod solenniter à solo episcopo soli virgini solennibus diebus imponitur.Tertium est velum ordinationis quod olim dabatur diaconissis in 40.anno.20. q.1. sanctimoniales.27.q. 1. diaconissam.Quartum est velũ prælationis quod olim dabatur abbatissis in 40,anno.10. q. 1. iuuenculas.

Venaliciarius,est seruorum mango.Quintilianus: Adolescentem,inquit, apud venaliciariũ repertum. Et iterum : Dedit libertus pecuniam venaliciario. Iidem & venalicij dicuntur.Cicero in oratore ad Brutum.Aphricanos , & Lælios multi venaliciarij mercatoresque superarunt. Caius titulo de ædilitio edicto. l.iustissime.Venaliciarij,inquit, ita societatem coeunt , vt quicquid agunt,&c. Vlpianus quoque, Quia venaliciarij inquit sciunt decurri ad nouitiorum emptionem.Item Aphricanus de verborum significatio.l.mercis appellatione. Mella mangones non mercatores, sed venaliciarios appellari ait.

Venalitiarij sunt , qui quæstus causa venalitiarum rerum negotiationem exercent , quos vulgo appellamus reuenditores.In iure autem venaliciarij intelliguntur ferè semper mangones,quia venalitia l. seruos venales expositos , ipsi emere præoccupant,vt charius vendant.l.mercis.de verb. signific. vbi Alciat.

Venal

Venalitiæ res sunt quæ in vsū in digentiū venales proponūtur.

Venatio quid sit, habes secundū Goffred in Sum. tit. de cle. vena. Et est triplex, scilicet oppressiua, arenaria, & saltuosa. Oppressiua est hominum, de qua dicitur. Cępit Nembroth esse robustus venator coram Domino, id est extinctor, & oppressor. Et sic venator est hominum exactor & oppressor, qui aliquem venatu opprimit. Arenaria est quæ fit in arena, vt cùm quis locat operas suas vt pugnet in arena cum aliqua bestia dentata, hanc qui exercet peccat grauiter, nisi exerceat gratia virium experiendarū. vt ff. de postu. l. j. §. itē senatus. & iij. q. vij. tria. versic. infames, circa prin. & de hac loquitur. lxxxvj. dist. qui venatorib. cum duob. ca. seq. Saltuosa est quę fit in syluis & saltibus ad capiendas feras, & hæc est licita, sed illicita ex tępore & persona. Ex tempore, vt in quadragesima & sabatinis noctibus. xxxvj. dist. an putaris. Ex persona, vt in cleri. in quo tamen distinguendum est quoniam episcopo semper est illicita. xxxiij. dist. quorundam. Aliis verò clericis licita est causa necessitatis, vtilitatis & recreationis, cū retibus, laqueis & canibus, dū fit cum silētio & modestia, nam etiā monacho licet texere ligna pro piscibus capiēdis, vt de conse. dist. v. nunquā. vt de Gof. in sum de cler. vena.

Vendere est rem pro certo pretio dare.

Venditionis verbum, sæpè inuenire est positum pro emptione, sicut & ex cōtrario emptio pro vēditione. l. vetere. de contra. empt. Imò in lege xij. tab. appellatione emptionis & venditionis cōtinebat omnis alienatio. l. statuliberi. de statulibe.

Venditio in assem apud *Modesti.* in l. filius. quib. mod. pig. vel hypo. solui. accipitur pro insolutum datione, cùm quis tanti rem pignorauerit quanti vendi poterat, & ideò eam dat creditori insolutum imaginaria venditione, quæ per æs seu assem & libram fiebat, autor Alciat. in Parer. lib 2. c. xxxiij.

Venditi actio, require suprà actio venditi.

Vendicare est coram iudice dicere vel intendere rem esse suam, vel allegare, vt quando quis dicit, hæc res est mea, & est idem quod intentare, scilicet ad hoc solùm intendere vt res sua declaretur, & sibi dominium applicetur.

Veneficus, non simpliciter est qui venenum necandi alterius gratia porrigit, sed qui adhibitis incantationibus quibusdam vtitur, qui & maleficus dicitur. Ouidius septimo Metamorphos. de Medea: Validosque venefica succos Mergit

git in ære cauo. *Lucanus* in septimo. *Pollutas cantu diróque venefica fucco.* Hinc *Apud Iurisconsultos* titulus est de sicariis & veneficiis. *Idem* & venenarius dicitur. Iulius Firmicus libro secundo: Si Mars *Mercurium* de diametro aut de quadrato respexerit, faciet venenarios & maleficos. Callistratus titulo de pœnis. l. capitalium. Venenarij, inquit, capite puniẽdi sunt. N.

Venenarij secundum Alcia. lib. 4. de verb. sign. sunt qui aliquem veneno neci dederunt eiusque criminis sunt rei.

Veneni appellatione continẽtur quæ nõ solùm nocent, sed etiã medicamenta salubria: & ideò mentionem faciens veneni, adiicere debet, vtrum bonum sit an malum. l. qui venenum. de verb. sign.

Venia ętatis dicitur beneficiũ seu permissio, vt qui minor est habeatur pro maiore, & talis in dulgẽtia datur mulieri in 17. anno, viro autem in xx. l. omnes. C. de iis qui ve, æta. impe.

Venisse id est vendi, vt in l. Fulcinius. §. si in idem. ff. qui. ex cau. in poss. ea. cum simi. *Est* enim verbum neutro passiuum, sub voce neutrali significans passionem, vnde Exulo, &c. Et differt venire à venio, & vęnire à vęneo, vnde,

Si vis vænire, debes cras manè venire.

Venire diem debiti, est posse pecuniam petere.

Venisse ad aliquem id solùm intelligitur quod remaneat deductis oneribus. l. venisse. de verbo. sign.

Venter, require suprà, *Mittere* in possessionem nomine ventris.

Vepres dicũtur spinæ quæ vi præhendunt & lacerant carnes & vestes, secundum *Ioan.* And. in cle. dudum. de sepul.

Verbum, in larga significatione ponitur in iure pro qualibet parte orationis, à verberando dictũ, eo quod aerẽ verberat, vt dicendo in glo. super ver. institutio, super ver. velociter, & super ver. infrà, &c. *Non* ergo capitur hic verbum, sicut in Ioan. c. j. In principio erat verbum. & sicut in Donato, Verbũ est pars orationis, aput est distincta ab aliis partibus oratiõis, sed significat dictionem cuiuscunque partis orationis.

Verbis dicitur obligatio contrahi per stipulationem, vt instit. de ver. oblig. in princ.

Verbis coniuncti qui dicantur, require suprà in ver. complexus.

Verna est seruus ex ancilla in domo natus, inde dicitur vernaculus, & est paruus seruus, diminutiuum. ff. de leg. iij. l. seruis. §. fin. C. de rei vendic. l. cùm super.

Verò quandoque stat incœptiuè quando non præcedit materia cui iungatur sequens, vt de elec.

elec. ſuper eo verb. Quandoque aduerſatiuè, de hoc in authen. de hered. & fal. in princip. collat. j.

Verſicolor veſtis, inquit Valla non tam dicitur illa, quæ colorem natiuum mutauit, puta in rubrum pallidum, aut nigrum, quàm illa quæ varium habet colorem. Gellius libro ſexto. Tunica, inquit, longa muliebri indutus, & verſicolori pallio. Cicero tertio de finibus: Plumę, inquit, verſicolores columbis. Plinius libro trigeſimo quinto: Capita earum mitris verſicoloribus operuit. Vlpianus de legatis iij. l. ſi cui lana. De verſicoloribus, inquit, videndum eſt. Paulus de auro & argento legato. l. pediculis. §. Titia. Veſtem inquit, tam coloriam, quàm verſicoloriam. Nebr.

Verſicolores appellat Vlpia. in l. ſi cui. §. j. de lega. iij. lanas quæ natiuum colorē mutarunt, ſiue cocco, ſiue purpura, ſiue quo alio colore infectæ ſint.

Verſum in rē alicuius quid dicatur, perſpicuè apparet ex l. iij. ff. de in rem verſo. & ex §. præterea. Inſti. quod cum eo.

Veruex dicitur ab inuerſis teſticulis: eſt enim mas inter oues, cui inuerſi ſeu adepti ſunt teſticuli. Iuue. Saty. 3. Sutor & elixi veruecis labra comedit. de quo meminit Vlpia. in l. j. §. j. ff. de abige. licet quidam verbiçem legant & malè.

Verum vſurpari pro iuſto. not. gl. in §. ſemel. Inſtit. ex quib. cauſ. manu. non lic.

Veſanus dicitur qui ſine ſanitate eſt, ſicut vecors ſine corde, vt ff. de verb. ſign. l. malum.

Veſpertiliones appellari in iure Alcia. ait, qui ne creditoribus ſatisfaciant, latitant, & veſpere tantum exeunt, vel qui rationes conturbauerunt.

Veſpilones, & veſpæ, vt inquit Feſtus, dicuntur qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, ſed quia repentino tēpore eos efferunt, qui funebri pompa propter inopiam nequeūt. Suetonius in Domitiano: Cadauer, inquit, eius popularī ſaudapila per veſpilones exportatur. Apuleius libr. Floridorum quarto: Veſpilonum manibus extortum, velut ab inferis poſt liminio domū retulit. Martialis: Chirurgus fuerat, nunc eſt veſpilo Diolus. Martianus in titulo de ſolutionib⁹. l. qui decem. Num ergo & ſi veſpilonem aut aliàs turpem dederit hominē, pro quo mendoſè legitur veſpertilionem. Item Vlpianus titulo ad Senatuſconſultum Trebellianum. l. ſed ſciendum. Vel nomen quidem veſpilonis teſtatoris ferre. Hic Accut. non minus inſanit, quāin ſuperiori lege fecerat. Namvtrobiq; veſpi

lonem intelligendum ait esse nomē infamiæ, vt si cognominaretur carnifex, vt apud Martial. postquam triste caput fastidia vespilonum, Et miseri meruit tædia carnificis. N.

Vespillo, vt interpretatur Nebr. dicetur qui vespertino tempore effert defunctos pauperes sine pompa defuncti.

Vestiarium, pro loco vbi reponuntur vestes, vt apud Pliniū libro decimoquinto. Vestiarium, inquit, contra teredines ac noxia animalia, amurca aspergi. Aliàs vestiarium pro ipsis vestibus, sicut ministeriū pro ministris, cibaria pro cibis. Seneca libro de vitæ tranquilitate. Familia vestiarium petit victumque. Scęuola titul. de annuis legatis. l. annua. Ac per hoc, inquit, neque vestiaria, neque cibaria his debeantur. Iabolenus titulo, soluto matrimonio. l. in his. Seruis inquit, vxoris vir nummos in vestiarium dederat. N.

Vestiarij sunt qui vestium exercent negotiationem.

Vestiarium, quod pro vestitu impenditur vel datur.

Vestibulum secundum Azon. est locus ante ostium vtriusq; domus, vel primus aditus seu introitus, vel porticus, &c. & tectum erat, quo vt vestimento tegitur homo, vel dicitur ab aue, id est, salutatione quę fiebat ibidem stantibus.

Vestigatores, venatores, sic dicti à vestigiis ferarum sequendis. l. quæsitum. de fun. instru.

Vestimentum dicitur omne illud quod induimus.

Vestimēta interpolata, dicuntur veteres vestes iterum politæ.

Vestis, idem quod vestimentum. l. vestis, de auro & arg. leg.

Vestis virgata vel partita, & de caligis schalatis habetur in cle. 2. de vita & hon. cleric.

Veterana mancipia sunt quæ anno seruierunt. l. vlt. de public.

Veterani, sunt milites emeriti, id est, extra militiam propter sua merita positi. C. de vet. in rub. Et in legenda sancti Martini, vbi dicitur, ꝙ Imperator præcepit, quod veteranorū filij sciētiis militarib. implicarent.

Veterator, seruus is dicitur qui diu seruiuit, & ex vetustate callidus est, quemadmodum è diuerso nouitius, qui nouus est in seruitio. Festus. Veteratores, inquit, callidi dicti à multa rerum gerendarum vetustate. Donatus in illud Terentij in Andria. Quidnam hic vult veterator sibi. Veterator inquit, est vetus in astutia. Vlpianus titulo de ædilitio edicto. l. præcipiunt. Præcipiūt inquit, ædiles, ne veterator pro nouitio vęneat, Aque ibidem, Quia venaliciarij sciunt facilè decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interpolant veteratores. Nebr.

Veteri

Veterinarius, est veterinarum medicus. Est autem veterina iumentum, vel à vehendo dictum, vt putauit Cato, referente Festo Pompeio, vel vt Opilius, veterinam dici voluit, quasi vterinam, quod ad ventrem onus religatum gerat: inde veterinaria, medicatiua iumentorum ars. Columella libro octauo: Vererinariæ medicinæ prudens esse debet pecoris magister. Callistratus, titulo de iure immunitatis. l. quibusdam. Accursius. Qui fodiunt, inquit, aurum & argentum, aut qui faciunt vitra, sed hoc diuinare est. N.

Vetus & veteranum quid intelligantur, vide extrà, de elec. c. generali. libr. vj. & Albe. super ver. nunc videamus. quanto. C. quæ sit longa consuet.

Vereratores serui, qui diu seruierunt, & iã in ea cõditione quasi eallum fecerunt, & ita crebrius sumitur in iure. nonnunquam tamen & aliter accipiuntur, vt annotauit doctissimus Alciat. libr. iiij. de verb. sig.

Vetus ius, require suprà, Ius.

Vetus vinum dicitur quod non est nouũ, & anni prioris vinũ appellatione vini veteris continetur. l. vetus. de triti. vino & oleo legato.

De Vante I.

Via est ius eundi, ambulandi, vehendi, uehiculum & iumẽtum ducendi, ita ille cui competit ius viæ, potest illa facere, & differt ab actu, quia plus cõtinet via quàm actus. Nam via, iter & actũ in se continet. Item eo cõtentus est actus vt iumentũ agat quis, & si non vehiculũ plus enim vehiculum occupat quàm iumentum In via necessarium est vtrunq; posse agere. Itẽ uia habet ius trahendi lapides, ligna uel trabes, & ferendi erectam hastam, quòd non habet actus nisi de hoc specialiter conuenissent, licet à tergo ducere uellent, non in collo, quod potius uidetur rigorosum quàm æquum. Itẽ uiæ latitudo ad uehendum uehiculũ si latior uel angustior non designetur per cõtrahentes, lex xij. tab. definitur. s. octo pedũ per rectum ubi uia est facta, nõ tortuosa, sed in anfractu. xj. pedũ, idest ubi reflexa est., qn in actu non oportet, uide suprà, uehiculum. Viarum autem quædã sunt publicę, quædam priuatę, quædam uicinales, ut elegãter persequitur Iurisconsul. in l. ij. ne quid in loc. pub. & in l. ultim. de lo. & itin. pub.

Viam aperire est ad uererem altitudinem latitudinemque restituere.

Viaticum, ci, est pecunia illa quæ in uiæ sumptus alicui datur. Cicero de senectu. Quominus uiæ restat, eo plus uiatici quærere. Plinius Cæcilius de Ma

trale:Prosequutus,inquit, erã viatico sedentem. Inde Viaticulum,paruum viaticum. Apuleius libro septimo de asino: Viaticulum,inquit, mihi corrasi. Vlpianus libro quinto, titulo de iudiciis. l. si longius. Egestate,inquit,Romæ laboraret,viaticulo suo non recepto, quod ad sumptus pater ei destinauerit. Accursius ignorans quid viaticum sit, quod ppter impẽsas,inquit,in scholis datur: quia suprà dixerat. studiorum causa.

Viaticum est mercesitineris.l.Titio.ff.ad munici. Item expensæ studiorũ.l.si longius.§.si filius. ff.de iudi. Aliquando sumitur pro corpore Christi. c. quod in te.extra,de pœn.& remis. & c. qui recedunt.xxv.q.vj.

Viatores,inquit Festus, appellabantur qui magistratibus parebant,eo quod plerumque ex agris homines euocabantur à magistratibus,&frequens erat eorum ab agris in vrbem via. Plinius libro decimooctauo: Cincinato viator attulit dictaturam. Tales tũc viatores erãt quibus idipsum nomen inditum est,subinde ex agris senatum ducesque accersentibus, Vlpianus titulo de rebus eorum qui sub tutela. l. magis. Dari,inquit,viatorem qui ei renuntiet. *N.*

Viatores erant qui magistratibus præsto erant.§.tripli. Instit. de actio.& l.magis. §. ne tamen. de reb.eor.qui sub tut.

Vi bonorum raptorum, vide suprà actio vi bonorũ raptorum.

Vicarius seruus dicitur ille, quẽ Atrienſis seruus substituit. Itaque vicarius dicitur serui seruus.Martialis: Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse. Plautus in asinar. Sticho, inquit,vicario ipsi tuo, cui Leonides Atrienſis respondet,Mihi scio vicarium esse. Vlpianus titulo de legatis tertio. l. seruos. Vicarios seruorum suorum numero non contineri. Idem in titulo de peculio legato.l.si peculium legẽtur.Rectè igitur atque latinè Pontifices appellant se vicarios,hoc est,seruos serui petri,qui se appellat seruum Iesu Christi in suis canonicis, sed Petrus non vicarius Christi,quia non est seruus serui.

Vicarius secundum Goffr.est qui vices alicuius gerit siue in officio contentioso, siue in non contentioso.vt C.de offic.eius qui vi.al.gerit.per tot. & de of. vic.per to.&de offi.Arch.c.j.& de offi.archiepi.c.j.in fi. Et sciẽdũ q illi vicarij,de quib⁹ in legib⁹ sub illa ru.positis tractat, sunt non delegari,sed subdelegati vel ordinarij iudices. Nã eligebantur in certũ tempus, quod ordinariis erat præfixũ: vt ipsi vices ordinariorum præsentiũ & viuentium supplerẽt.

Erant

Erant alij qui gerebant vices mortuorum & absentium, qui & suffraganei appellabantur, hi omnia poterant agere quæ pertinebãt ad iurisdictionem præter vltimũ suppliciũ, & mẽbri abscissionẽ, vt C. de offic. vica. l. ij. & vicarius ecclesiæ est presbyter qui vice principalis rectoris deseruit ecclesiæ. Et sunt quatuor species vicariorum. Quidam sunt perpetui ad parrochiales ecclesias constituti, vt in c. G. perpetuus. de fid. instru. & c. extirpandæ, de præbẽ. Quidã non perpetui sed ad aliquos actus constituti, vt temporales, de quibus in c. peruenit. de appella. Et isti dicuntur mercenarij. vij. q. j. nihil. Quidam sunt speciales, non ad curã, sed ad certum locum articulum vel actum cõstituti, de quibus c. tua. de offic. vica. Quidã nec perpetui, nec ad curã, nec ad certum actum, sed generaliter dantur ad omnia, vt vicarius in curiis episcoporum, de hoc gloss. optima in cle. quæ de ecclesiis. de offic. vica. & vide in lectura Innoc. Item vicarij dicuntur illi qui vt cuiuscunque vicem compleant vel gerant sunt constituti, vnde vicarius dicitur quasi vicem gerens.

Vicarius seruus. vide Seruus vicarius.

Vicecomes secundum Spec. eod. titu. dicitur ille cui dominus tẽporalis cõmittit executionẽ iurisdictionis suæ in aliquibus castris, & sic talem vocant vulgariter Lombardi, & aliqui in patrimonio beati Petri.

Vice dominus secundum Spe. eo. tit. propriè secundum iura est qui præest rebus episcopalib⁹. lxx. distinctione colonus.

Vicini secundũ Bar. in l. si tertius. ff. de aqua plu. arcẽ. dicũt quo vsque vox hominis exclamãtis audiri potest. l. j. §. eodem autẽ tecto. ff. ad Sill. Et intelligitur de voce communi, non nimis gracili, nec nimis tubali, sicut vox tauri. Etiã dũ clamãs medio modo sit, nec in tecto, nec in apice turris, nec in cellario.

Victimarij (inquit Bud. in l. vltim. de iu. immu.) in comitatu castrensi erant ob hostias quæ in sacrificiis cædebantur.

Victores serui sunt quos quis habet, victus parandi gratia.

Victus nomine intelligitur omne illud quod necesse est homini ad viuendum.

Vestis vicem habet victus. ff. de verborum signific. l. victus. & l. quos.

Videtur, est verbum fictionis, vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. & per Barto. in l. si is qui. ff. de vsuc. & glos. in verbo habere videtur. cap. non minus. de i m munit. eccles.

Videtur interdum est signum veritatis, non fictionis. l. seruum filij. §. si quis rem. ff. de legat. j

Et quandoque videtur significare sententiam diffinitiuam: vt capit. præterea requisiti. de appel. & respondetur de iure per ipsum, vt c. j. de iudi. lib. vj.

Vidua est non solũ illa, quæ desiit esse nupta (vt in c. vidua. xxxiiij. distinct.) verum & propriè est illa, quæ nunquam fuit nupta, vel quę non habuit virum. l. malum. de verb. signific. Et dicitur vidua, quasi viro priuata, vel sine dualitate. Dicitur etiam vidua quæ maritum habet inutilem, id est damnatum ad perpetuos carceres. glo. solennis & singu. in l. si. in verbo orbitates. C. ad l. Fla. de pla. per quam not. ibidem Bald. quod priuilegia data viduis dantur inutiliter nuptis, quod verbũ dicit do. Iaso. in l. si is qui pro emptore. versicul. adde Ioan. de ligna. ff. de vsucap. & confirmari potest ex text. in cap. ij. §. sed neq; illud. extra de transla. episco. vbi pontifex dicit, quòd secundum communẽ vsum loquẽdi ecclesia dicitur esse vidua ta sponso quæ habet episcopũ inutilem. & gl. in cap. admonere. in j. gl. vbi dicit. Si re priueris, nec nomẽ habere mereris.

Vienna, ciuitas est Allobrogum in Gallia Narbonensi, cuius meminit Iurisconsultus titulo de censibus. l. vlt. Nebr.

Villa est locus ruralis, inde in villa natus dicitur villanus l. is qui ff. de verborum signific. & differt villa a vico. l. vrbana prædia. ff. eod. tit.

Villæ dicuntur ædificia rustica: & villa ponitur pro ciuitate, de cẽ si. venerabili.

Villici dicũtur uel sunt q ad uillã mittuntur, uel sunt qui in uillis morãtur. Itẽ uillicus est gubernator uillæ, uel qui præest toti rei rusticæ, ut inquit Paul. in l. si cum uillico. ff. de inst. act.

Vinacium, uel uinacius propriè acini semen est. Acinus autem granum uuæ. Cato tamen in libro de re rustica, pro acinis musto exhaustis uinacium posuit, dolia, inquit, quibus vinacios condat decem habeat. Vlpianus quoque titul. de fur. l. si quis uxori. Viarum, inquit, & musti & vinaciorum nomine furti agere potest. Neb.

Vinacia in l. si quis uxori. de fur. pro granis uuarum cum ex eis uinum expressum est.

Vinaria propriè sunt torcularia seu dolia, uel certa uasa uini, quæ etiã ad alium usum transferri possunt, & tandiu uinaria dicũtur quandiu uinum habẽt, ut ff. de uerb. sig l. uinaria.

Vinarij dicuntur ebrioſi. Etiam uinarius est ortus ubi crescit uinum. l. ædiles. §. prædiis. ff. de ædil. edic.

Vinea, locus uitibus consitus. l. certo, ubi gloss. de serui. rusti. præd.

Vinearij orti, qui uineas habent. l. urbana prædia. de uerb. sign.

Vin

Vinctus propriè non dicitur qui detinetur in carcere, nisi & vincula eius corpori adhibita sint. l. verbum. de verborum signi.

Vinculorum appellatione tam publica, quàm priuata vincula significantur l. vinculorum. de verb. sig. & propriè loquendo nemo in vinculis esse dicitur nisi cuius corpori vincula sunt adhibita. d. l. verum. de ver. sig. licet latè, & per interpretationem etiam simpliciter inclusi in aliquo loco pro eo habeantur, acsi in vinculis coercerentur. l. succurritur. ff. ex quibus cau. maio.

Vindiciæ dicebatur ius possessionis, quæ disceptabatur, pendente iudicio penes quem ex litigantibus res quæ vendicabatur deberet remanere, interprete Alciato.

Vindicta, virga prætoris erat, qua seruo imposita illum faciebat liberum. Persius, Vindicta post quam meus à prætore recessi, vnde per metonymiam, vindicta pro libertate aliquando. Ouidius de remedio, Vindictę quisque fauere suæ. & ibidem, Optima vindictæ proxima quæque dies. Dicta est autem vindicta, à vendicando, hoc est in libertatem asserendo, vel à Vindicio seruo Vitelliorum, qui coniurationem de reddenda vrbe Tarquiniis patefecit. de quo Liuius libro secundo. & Pomponius de origine iuris, lege necessarium. Ticulus est præterea in libris Digestorum de manumissis vindicta. Ne.

Vindicta dicitur modus manumittendi, & dicitur à vindicta prætoris virga qua ipse caput serui tangebat hæc verba solénia dicens, Aio te liberum more Quiritum. Vnde Persius,

Vindicta postquam meus
à prætore recessi.

Vindicta secundum alios est ipsa libertas, quæ apud iudicé datur seruis à Vendicio seruo Vitelliorum, qui vindicauit ciuitatém Romanam, coniurationem dominorũ suorũ cõtra rẽ publicam factam detegẽdo, propter quod apud consilium libertatem cõsecutus est, siue libertate à populo donatus, & in postmodum obtentum est, vt omnis illa libertas quę à populo datur vel à magistratu qui vicé populi gerit, dicatur vindicta. Hæc Azo in Sum. C. de vin. li. & apud consi. manumissione.

Vini appellatione quid contineatur, satis superque liquet ex ti. de tri. vi. & oleo lega.

Vinitor rusticus vinearum cultor appellatur, & de eo loquitur Vlpia. in l. instrumenta fundi. ff. de fundo instru. licet aliqui mendose legant monitor.

Vinum absynthiacum est cũ melle, & absynthio confectum.

Vinum picenum, & tyriacum dicitur à locis. xiij. q. iij. plerique.

Vilator ecclesiæ dicitur quicũq;

ipsam ecclesiã, frangẽdo ostia, capiendo res sacras, & inuadẽdo, priuilegia sua nõ custodiẽdo vel corrumpendo, offendit.

Vir, & vxor illi dicũtur qui matrimoniũ contraxerunt per verba de præsenti, de futuro spõsalia, requiresponsalia quandoque tamen dictio vir, refertur ad omnes masculos, licet non duxerint vxorem cuiuscunq; ętatis fiat, vt not. Bar. in l. seruus, de leg. 3. vbi vide.

Vir bonus dicitur iudex. gl. no. in c. potuit. in ver. celeri. ad fin. de loca. l. continuus. §. cum ita. ff. de verb. ob.

Virginitas est in carne corruptibili perpetua corruptionis euitatio.

Virilis portio intelligitur æqualis, quandoq; tamẽ cõplectitur totũ, & ideo si Titiũ, & Seium heredes instituãt in viriles partes, alter autem eorũ nõ possit succedere, alter capax habebit totum. l. virilis. de ver. sig.

Vriolæ inter mulierũ ornamenta enumerantur. in l. argumento. §. muliebri. ff. de aur. & arg. leg. iuncta. l. fi. §. fi. e. ti. & est diminutiuum à viriis, quæ minores annulos quos vulgus corrupto vocabulo vergentas nũcupat significant.

Virtus secundum Philosophum ij. Ethi. est quæ habentem perficit, & opus eius bonũ reddit, & dicitur quasi virũ tuẽs, à vitiis præseruans, de pœ. dist. ij. illa anima. & ca. q. & no. Io. And. clem. j. de Sum. Tri. & fi. catho. Virtutes theologicę sunt tres fides, spes, & charitas. c. quia passus. de consecra. dist. 2.

Visitatio quomodo, & quãdo fiat per Archiepiscopũ, & quæ crimina puniẽda sint, & in quibus procurator fiat. vide c. 1. de censi. lib vj.

Vis est rei maioris impetus qui repelli non potest, vel cui resisti non potest, supple commodè. ff. quod vi metusue cau. fi. l. 1. & 2. & quot modis sumatur, & quot actiones, vel interdicta introducat, not. in c. ad audientiam. eo. tit. in gl. 2. Cuius gloss. effectus infrà patebit. Est generalis quandoque, vnde secundum Gof. & Azo. eo. tit. Vis quintuplex, scilicet, impulsiua, ablatiua, expulsiua, & turbatiua, & inquietatiua, vide infrà.

Vis ablatiua est rerum mobiliũ, & hæc inducit actionem vi bonorap. in rebus mobilibus, est enim circa mobilia tantum, vt ff. de vi & vi ar. l. 1. §. si fundus. §. 2. & inst. vi bon. rap. §. sed nedum talia. per illam enim alicui bona sua vel res suæ violenter rapiuntur.

Vis cõpulsiua est per quã cõpelliture quis ad faciẽdũ illud quod non faceret si esset liberi arbitrij nec compelleretur, quæ imponit necessitatem contrariam voluntati spontaneæ, &

ex

ex hac vi oritur actio quod met.cau.ff.eod.ti.l.j.in fin.

Vis expulsiua est quando quis ejicitur de possessione sua, & secundum istam inducit interdictum, vide vi, & est tantũ rerum immobilium, vel de his quæ immobilibus cohærent.

Vis turbatiua est quãdo quis turbatur in possessione sua, quæ inducit interdictum vti possidetis in rebus soli, sed in rebꝰ immobilibus inducit interdictũ vtrobi, cum duo se possidere contendunt eandem rem.

Vis inquietatiua est quæ introducit interdictũ quod vi aut clã. Et dicitur inquitatiua, quia non sinit vti alium re sua quietè, vt arare vel aliquid facere, vel quando alter vult alio inuito aliquid ædificare in suo solo, vel forte iam ædificauit. Nam distinguitur in hoc interdicto, an iustè, vel iniustè fecerit, vt si quis à me prohibitꝰ vel putans se prohibendum quid in meo faciat, siue ius faciendi habuerit siue non, vt ff. quod vi aut clam.l.i. Et dico secundum Azo.in rubric. quod metus cau.quod accipitur hic vis prout nullo modo potest ei resisti, sed in rub.de his quæ vi metusue cau.fi. accipitur ꝓ ut potest resisti, licet cum periculo, & est cõpulsiua, hæc ibi. Item est quædam vis publica quæ fit cum armis, quædã priuata sine armis, de ordine cognitionum, cũ dilectus.in gl. vj. Item vis maior dicitur impetus rei cui resisti non potest, vt suprà dictum est de his quæ vi metusve causa fiunt, ad audientiam.in gl.2.

Vis maior quæ dicenda sit, cuius meminit Caius.in l. si merces. §. vis maior, pulchrè Bud.in l. ex conducto. §. sed & si labes. ff.de locat. & condu.

Vis negatiua est quando res alicuius inquietatur.

Vis publica est quæ fit cũ armis, sed priuata quæ fit sine armis. inst. de pub. iud.circa fin. in §. itẽ lex Iulia.de vi priua. vnde,

Vis priuata reũ deponit ab ordine rerũ, id est mulctabit in tertia parte bonorũ. Sed deportatur cum vis armata ꝓbatur, vt in gl.1.cap.2. de ordi.cogni.

Vis siue metus cadens in cõstantem virũ est metus pœnæ, vel cruciatus siue amissionis omnium bonorũ, & ista excusat, nisi postea consenserit, vt in c. de illis.2.de spon. Alia est vis vel metus non excusans, quæ non cadit in constantẽ virũ. vt in c. veniẽs, & c. consultationi. eo.ti. Et no. quòd potest quis vim vi repellere, vt c. significasti.ij.de homi. & c. si vero, de sen.excom. & dist.j. ius naturale.l.j.§.vim vi. ff. de vi & vi ar.l.scientiã. §. quicum aliter. ff.ad l.Aquil. Et hoc verũ si repulsio fiat incontinenti nõ ex interuallo, vt l.idem est. §. eum

igitur.ff.de vi & vi. ar. Dicitur autem sic fieri in continenti, quando fit in flagranti crimine hoc est donec animus continuus durat, & nõ diuertit ad alios actus. vt §. vim vi. præall. Secundo debet fieri causa defensionis non ostensionis, vel vlciscendi, vt §. pe. in l. scientiã. præal. Tertio debet fieri cum moderamine inculpatæ tutelę. C. vnde vi. l. 1. & c. vt famæ. §. vltim. de sen. excom. Et datur tibi talis cõclusio, q̃ ista defensio est vera & iusta quæ fit tantum, & tũc quantum, & quãdo est opportunũ, vt in gl. 1. C. vnde vi. præal. tamen si defendo, modũ excedat nõ ex ꝓposito, non tenetur. xxiij. q. 3. non inferenda. Alanus, & Ioan. distinguunt, aut vis fit personæ, aut rebus, de hoc vide gl. in c. significasti, præal. & c. dilecto filio. de sen. excom. lib. vj. & in c. significauit. de pę. & re. vbi cõsideratis circũstãtiis imponitur pęnitentia arbitraria illi qui defendendo modum excessit. Quartò potest fieri quãdo habet iustũ timorẽ offensæ, puta per minas alicuius qui minas exequi solebat, aut per occursum, nõ enim oportet expecta re quousq; detur primus ictus quia talis posset esse lætalis.

Vitæ hominis tẽpus longissimũ est spatium centum annorum. l. fin. & ibi Ias. in vj. not. C. de sacrosanct. eccles. Adde quod homo potest viuere centum, & xx. annis, vt est tex. in §. j. & ibi Bart. in auth. de monac. ponit do. Ias. in d. c. fin. in fine.

Vitis centurionis gestamen erat ad fustigandos milites pigrè munera sua obeuntes, de qua in verbo Centurio, multa diximus. Neb.

Vitiũ est perpetuũ corporis impedimentum, l. inter stuprum, de ver. sig. vbi ponitur differentia inter morbum, & vitium, sed Sabinus in l. 1. de ædil. edic. vitium etiam ad animũ retulit.

Viuarium dicitur indago vbi ferę sunt inclusæ, vel dicitur locus in quo pisces seruantur, vt ibi viuant, secundũ Io. And. in clem. ne in agro. de stat. mona. Et differunt viuarium, saltus, foresta, garena. insula, &c.

Vix quandoque denotat affirmationem, nam quod vix fit, fieri tamen dubium non existit, vt c. 2. de cogna. spirit. lib. vj. ff. de iudic. l. & certis ex causis, & xv. q. 1. merito quæritur. Quandoque etiam significat negationẽ, id est, nullo modo, vt ff. de lega. 1. si seruus legatus. §. qui quinque. Sic etiam dicitur, Vix bono peraguntur exitu, quæ malo sunt inchoata principio. lxj. distin. miramur.

De V ante L.

Vltra aliquando ponitur temporaliter. xxxij. qu. v. si Paulus. ff. pro socio. l. cum duobus. §. idẽ respon

respõdit. Aliquando notat modicum tempus, extra, de dila. c. literæ. Aliquando inclu[illegible] de non nume. pec. l. cum ultra. de usur. l. eos. & l. cum allegas. de col. fili[illegible]m. & de inoffic. test. l. ij. Aliquando taxat. C. de iudi. properandum. circa prin. Item adde quid ultra importet, in testamento, Barto. in l. Celsus. de usur.

Vtrocitroque perinde ualet quasi dicas, utrique, siue hinc atq; illinc. l. Labeo. de uerb. sig.

De Vante N.

Vnanimiter, uide extrà, de causa poss. cum ecclesia. de elec. cum dilectus. & c. in causis. & de cõ cess. præben. post electionem, & de postu. præl. c. ult. Idẽ adde q; unanimiter factum dici potest quod factum est à maiori parte capituli seu collegij aliquibus contradicentibus, ita colligit dom. Ant. in c. ad aures. extrà, quod metus cau. adde etiã Barb. post alios. in c. cũ ecclesia Sutrina. de cau. pos. & ppri.

Vncia est duodecima parsassis, ut nati ex concubinis in domo, succedunt in duabus unciis, id est in duabus partibus duodecim partium assis, si alij legitimi non supersunt. Cætera nomina assis, require suprà, As.

Vncia ex octo drachmis constituitur, ut no. per glos. in l. j. C. de metallis & metal. lib. xj.

Vnde agnati, & unde uir & uxor. Require suprà, bonorum possessio.

Vnguenta appellantur non solum quib⁹ ungimur causa uoluptatis, sed etiam ualetudinis. l. in argento. de au. & arg. leg.

Vniones, id est margaritæ. l. si quid. §. j. ff. de fur. & ibi not. l. apud Celsum. §. item quæritur. ff. de do. except.

Vniuersitas secundũ Azo. in summa, quod cuiusque uniuer. nomi. est pluriũ corporum inter se distãtiũ uno nomine specialiter eis deputato collectio.

Adde, quòd triplex est uniuersitas, quędã est uniuersitas solius facti seu corporum, ut grex, chorus, familia, quædam iuris & facti simul, ut peculiũ, dos, patrimonium, quædam solius iuris, ut hereditas, ea enim seruat nomẽ etiam si nulla adsint corpora hereditaria. l. hereditas. de peti. here. & de nomine uniuersitatis, uide Bar. in l. aut facta. §. ult. de pœn.

Vniones dicũtur margaritæ grandiores, dicti ab eo, ut Plinius libro non scribit, quod nulli duo reperiantur indiscreti, unde nomen unionem, inquit, Romanæ imposuere deliciæ, de auro & argento legato. l. Seia. Negauit, inquit, unionem cum hyacinthi, & postea unionem soluit.

Vrinatores, dicuntur qui subter aqua natantes tempore multo continent spiritum, ab eo quod

quod est vrino, vrinas, vel vrinor, vrinaris. Varro de lingua Latina.lib.4. Vrnæ, inquit, dictæ quod vrinant in aqua hauriēda, vt vrinatur. Vrinari enim est in aqua mergi. Plini⁹ libro secūdo: Vrinātibus in quālibet profundam aquarum altitudinem. Idem libro nono: Has, inquit, vrinantium cura capi. Idē libro vndecimo: Eadē est causa quare sub aqua diu Ranæ & diu Phocæ vrinentur. Callistratus ad legem Rhodiam de iactu lege nauis. Merces per vrinatores extractæ. Audi somnium Accursij: Qui ita, inquit, subtiliter perpendunt & vident sub aqua, sicut medicus per vrinam perpendit ægritudinem. N.

Vno cōtextu fieri aliquid est fieri nullo alieno actu interposito, nisi fiat ex necessitate & actu naturæ, vt superflui ponderis depositio, vel medicinæ acceptio, vel breuis langor, vt C. de testa. l. cùm antiquitas. Hæc Azo & Gof. co. tit.

Vnusquisque est verbum vniuersale. ff. de here. instit. l. hoc articulo. & habetur hæc dictio C. de sacrosan. eccle. l. j. Aliquando indistinctè sumitur. C. de pat. pot. vnusquisque.

De V ante O.

Vocare in ius est vocare ad eum, qui ius dicturus est. §. vlt. insti. de pœna teme. litig.

Volo, hoc verbū significat, prout eius significatū, vel quodlibet adiunctū vel quælibet circunstantia significare dictat. Nam quando simpliciter profertur, significat motum animi ad aliquid prosequēdum. Et cùm nihil adiungitur, seu nō apparet id, ad quod refertur, in iure nullius est effectus. Etiam non disponit, per Bart. in l. si quis in principio. de leg. iij. & etiam C. de sum. Tri. & fi. cat. l. j. Et not. in l. qui se patris. C. vnde liberi, q̄ volo & nolo non sunt opposita, q̄a volo ad omne tēpus refertur, vt dicēdo, volo adire hæreditatem, sed nolo ad præsens tēpus tātū referrur, dicendo, nolo adire intelligitur nūc, licet postea velim. Et ideo facit orationē ambiguā, de qua ambiguitate de verbo nolo, not. Ant. de Bu. in c. ex literis, j. de spon. Sed ibi, si ille, cui relicta est electio, dicit, volo eligere hanc rem, significatū illorū verborū est ambiguū, quia potest intelligi dupliciter. Vno modo. i. primus motus meus fertur in hāc rē, nō tamen deliberatè. Secūdo modo pro ipso actu acceptiōis, id est accepto hāc rem. Si ergo quęris in quo istorum sit retinendū, respondetur si est traditus terminus ad eligendum seu deliberādū, & in fine termini respōdes, volo eligere hanc rem, tunc significatur electio. facit l. sed si alio

lio.ij.respõ.ff.ad Treb.cũ dicit, post deliberationis tempus, & sic deliberationis dat significatum, facit l.omnes qui.ff.eo.ti. Item si ad interrogationẽ eius cuius interest, eodẽ modo respondes, scilicet volo eligere hanc rem, significato sumpto ex verbis pro certo, maximè cum dicis, pro certo volo eligere hanc rem. Si autem non est aliud, vnde recipiatur significatum nisi ex ipsis verbis, tũc non significatur electio, imò recipitur primò, id est primus motus finitur in hanc rem. *Itẽ* ibi, legatarius cui relicta est electio, dicit volo hanc rem, significatur electio, lege ij. ff. de opt.leg. quia motus cum significatur per verbum volo, refertur immediatè ad rẽ, per quod significatur acceptatio rei. *Et* idẽ si hæres institutus diceret, volo hanc hæreditatem, quia per hoc significatur aditio: secus si diceret, volo eligere, volo adire, quia tunc non significaretur acceptatio & additio, quia motus animi nõ fit immediatè ad rem, sed ad actum eligendi vel adeundi. Item ibi institutus dicit volo esse heres, significatur aditio, l. iam dubitari. ff. de heredibus instituendis. Et sic aliud est dicere, volo adire, & aliud volo esse heres, quia per secunda verba significatur simpliciter aditio, sed per prima non. Et idem est dicere volo esse heres, & volo hanc hereditatem. Item ibi, volo relinquere, significat, id est relinquo, vt in l. Pamphilo. §. propositum. ff. de lega. iij. *Et* sumitur significatum ex natura vltimæ voluntatis, cuius est prouidere in futurum, etiam fauore eius vt valeat dispositio. Itẽ dicendo, volo per talem geri negocia mea, significatur mandatum. ff. mãdari. l. j. Item si vẽdere volens dicit, volo vendere decem, & emens dicit volo emere decem, significatur emptio, & venditio, quia per verbum præsentis temporis significatur consensus de præsenti. Secus dicendo, vellem vendere, & vellem emere.

Voluntas coacta etiam est voluntas. xv. q. j merito. ff. quod metus cau. l. si mulier. §. si dos. & §. si metu. *Sed* hoc intelligitur sic, quòd nõ est libera voluntas.

Voluntarium exilium, vide Exilium.

Voluntaria iurisdictio, vide Iurisdictio.

Voluptarię impẽsæ, vide Impẽsę.

Vorum est alicuius boni cum deliberatione facta promissio vel Deo facta pollicitatio. xxvij. q. j. de viduis. ij. Et dicitur boni, quia de malo nec etiam de re bona sine deliberatione non procedit obligatio, nã de malo quis non obligatur, quia in male promisso rescinde fidem, & in turpi voto muta decretum.

xxij.q.iiij. in malis. Dicitur cũ deliberatione, qa votũ quod facilitate animi potius, quàm arbitrio discretionis emittitur non est vsquequaque obligatorium, vt c. veniens. eo. tit. Et est triplex votum. Primum necessitatis, quod quis necessario in baptismate promittit, vt abrenuntiare diabolo & pompis eius, tenere fidem, seruare decalogum. de conse. distinc. 4. c. 1. Secundum est voluntatis, quod quis voluntariè emittit super his ad quæ ante votum non tenetur, vt continentiæ, abstinentiæ, &c. Tertium est votum mixtũ ex his duobus, scilicet partim necessitatis, & partim voluntatis. Sed votum voluntarium subdiuiditur in votum solenne & simplex, vnde simplex est, cui nulla solennitas adhibetur. Solum autem votum continentiæ solenniza tur. Quæ autem vota redimi & commutari possint, vide Goff. in sum. eo. ti. Item votum obligat quẽ Deo, cùm dicitur, vouere & reddite, vt c. & si Christus. & c. debitores. de iureiur. & c. magnæ. de vo. post. princ. vel describitur sic, Votum est animi conceptum cum deliberatione firmatum.

De V ante R.

Vrbs simpliciter prolata, populi Romani ciuitatem significat antonomaticè, insti. de iu. nat. §. sed quotiens. Vrbis autem appellatio muris aut continentibus ædificiis finitur, vt c. significauerit. de pœn. & remis. ff. de verbo. signifi. l. ij. & appellatur ab vruo, id est aratro, quia aratrum in vrbe condenda adhiberi solebat. l. pupillus. §. vrbs. ff. eodem.

Vrbana mancipia non loco, sed genere vsus cognoscuntur, & à mancipiis rusticis distinguũtur. l. quemadmodum. de supell. leg. l. vrbana familia. de verbo. significa. l. seruis vrbanis. de leg. iij.

Vrbana prędia omnia ædificia accipim⁹, nõ solũ ea, quæ sunt in ciuitatibus vel oppidis constituta, sed etiã in rure, nisi fortè stabula sint, quia locus non facit prædia vrbana, sed materia. ff. de ver. sig. l. vrbana prędia. vide suprà prædium.

Vrbanorum prædiorum seruitutes, require suprà seruitutes.

Vredo est morbus herbarum, frugum & arborum in vitibus, & alio nomine carbunculus appellari potest. l. ex conducto. §. j. ff. loca. & de frigore procedit, nam & frigus vrit. Virg. Aut bereæ penetrabile frigus adurit. Aliquãdo ponit⁹ p pruritu, vt apud Pli. de vrtica pisce, Tacta (inquit) vredinem immittit.

Vrepotrophium dictio græca est, locum significans ad infantes nutriendos paratum, vrephon enim græci infantem dicunt. l. illud

illud.§.j.C.de sacrosan. eccl.licet in aliquibus codicib.mēdo sè legatur.

Vrinatores appellantur natatores subaquatiles. l.nauis.ad l.Rho. de iac.

De V ante S.

Vsiam pro substantia dixit Vlpia. l.in venditionibus. de contrahen.emp.

Vsio,idem quod vsus.l. Quintus. §.si factum.de aur.& arg.leg.

Vlque,stat quādoque īclusiuè, vt ff.de sena.l.fi.& in c.j. de or ab epis. qui re.quandoque etiam exclusiuè, vt c.cū dilectis de fi. instrum.est ergo dictio vsque, significata vltimi termini ad quem, sicut à vel ab,primi termini à quo.

Vsus est ius vtendi rebus alienis salua rerū substantia,proprietate & dominio, & quomodo accipiatur, vide Arch.de offic. deleg.c.quamuis.lib.vj.

Vsuarius est qui alicuius rei vsum habet,vt si tu qui es dominus huius serui, consenseris siue concesseris mihi vti ministerio eius salua proprietate & dominio, vnde vsuarij dici possunt clerici qui non possunt vēdere vel testari siue donare de bonis ecclesiæ , sed victu tantum & vestitu debent esse contenti.x.q.ij. episcopus habeat, & c.cùm constet. de pignor.secundum Ber. Competit ergo vsuario ius & vsus,sed non potest vendere, locare vel alienare,sed solùm ad vsum suum & familiæ suæ potest vti seruitute tali,vt in hortis,fundis,& similib.si quis habeat in seruitutem usus.

Vsucapio est acquisitio dominij utilis directa rei alienæ per continuationem possessionis temporis lege definiti, id est per spatium temporis à lege definitum. ff eodem titulo.l. tertia.uerbi gratia, Emi rem mobilem à non domino bona fide putans rem esse uendentis, & per continuum triennium possideo sine interrupptione , ipso iure efficior dominus illius rei. Directum autem dominium habet uerus& principalis dominus rei. Sed utile dominium dicitur,quando quis in ueritate non est dominus,sed habet utilitatem rei ac si esset dominus, ut feudatarius,uasallus & similes. Et dicitur usucapio, quia usu quodam & consuetudine possidendi cœpi & acquisiui dominiū. Secundo in rebus mobilibus uel se mouentibus:nam immobilia non dicuntur usucapi propriè , sed potius præscribi. In immobilibus enim præscriptio locum habet. Tempus enim à lege definitum est triennium in usucapione, sed in præscriptione statuitur decennium in

ter

ter præsentes, & vicennium inter absentes, vt instit.de vsuca. Et datur vsucapione, domi nia rerum sint in incerto, pro publico bono introducta.l.j.ff. de vsuca.contra æquitatem naturalem.ff.de nego. gesto.l.j.in fi.& de cond.indeb.l. nam hoc natura. Nam locupletari non debet quis cum alterius damno secundum regulam locupletari.de regu.iur. lib.vj.& sic aliud est æquum & aliud bonũ. vt C.de pac.conuen. hac lege. Et quando opponitur, æquitas scripta prefertur rigori scripto. Solu. verum est dum vtrunque scriptum est in specie, sed in præal.l.nã hoc natura.æquitas est scripta in genere, & hic rigor in specie, ergo prefertur rigori. Etiam in vsucapione vel præscriptione versatur quædã equitas naturalis, suadet quòd postquam quis iusto titulo bona fide certo temporis spatio rem tenuerit dominium acquirere debeat, & imputetur domino qui negligens est tanto tẽpore rẽ suã quærere & custodire. Et sic nemo debet locupletari, &c. nisi subsit causa, vt hic, propter cõmunem omnium vtilitatem, & vt aliquando sit litiũ finis. l.fi.ff. pro suo, vbi datur hæc ratio ideo exceptio præscriptionis est exceptio litis finitæ, & opponitur sicut aliæ litis finitæ exceptiones.

Vsufructuarius est qui fruitur & vtitur reb⁹ alienis, vel qui res suas nemini furatur.

Vsusfructus est ius vtendi fruẽdi alien⁹ rebus salua substantia rerum, vt ff. de vsufr.l.j. & inst. de vsufru.in princ. Est ius in corpore, quo subiecto & ipsum tolli necesse est, destructa enim domo, destruitur & vsusfruct. qui habetur in ea, vt ff.eod.titu.l.ij.& not. secundum Azo. in sum.C.eod. titul.quod vsusfru. formalis dicitur ius, id est seruitus, sed vsusfructus causalis secundum quem aliquis habet causam dominij, non dicitur seruit⁹, & ponitur hic fruẽdi, & non in diffinitione vsus, quia differunt ius vtendi & fruendi, vt infrà patebit, & vtendi dicitur ad differentiam creditoris qui habet ius in pignore, non tamen potest eo vti, imò furtum committit si eo vtitur, sed secundum ponitur ad differentiam vtilis dominij quod habetur in rebus alienis, sicut emphyteuta & feudatarius habent. Sed fruendi secundũ Accur.& Ber. dicitur ad differentiã nudi vsus. quia minus est in vsu quàm in fructu. Dicitur in rebus alienis: quia sua res nemini seruit. Salua rerum substantia dicitur ad differentiam superficiarij & emphyteutæ, qui non tenentur reficere ædes, sed vsufructuarius tenetur, & etiã tenetur ad tributũ, quia ad eũ pertinet fruct⁹. Vnde Ber.

de Ber. exponit, salua rerũ substantia. i. ne pereat in toto substantia. Accurs. exponit salua substantia, quia tandiu durat vsus fructus, quandiu durat substantia. Et no. differentiã inter eũ qui habet seruitutẽ vsus, & eũ qui habet seruitutẽ vsus fr. quia his qui habet solùm seruitutẽ nudi vsus, ita vtitur quod fructus non percipit, sicut possum vti equa tua, ita ꝙ fructꝰ inde nõ percipiã, sic quod partus nõ sit meꝰ, sic similiter qui habet vsum tantũ alicuius fundi, non potest vti pomis, olerib. & cæteris fructibus ad vsum suum quotidianum, ille autem cui competit seruitus vsus fru. potest hæc omnia facere.

Vsura sicut cõmuniter dicitur, est quicquid præter vsum sorti accidit vel accedit, secundũ Gof. æiiij quę. 4. plerique. Et adddit ipse intentione vel pacto præcedente. Sola enim spe vel expectatione vitiũ vsurariũ contrahitur, vt c. j. & c. consuluit. de vsur. & xiiij. q. iij. si fœneraueris. Et hoc cũ principaliter habetur spes & expectatio lucri. aliàs si ob charitatem moueatur qui ad mutuandũ, & secũdariò speret de aliqua retributione, non putatur vitiosum. ar. ad hoc lxxxvij. dist. in singulis. lxj. dist. quod prodierit. secũdũ Gof. Item vsura est vbi plꝰ recipitur quàm datũ est, & definitur secundũ Azon. C. eo. ti. sic. Vsura est in summa quæ ꝓpter vsum rei concessæ datur. Concessæ. i. datæ vel mutuatæ: vnde vsura dicitur ab vsu, & æs æris, quasi vsu æra. i. vsu ęris data, s. pecunia, cum nomine pecuniæ quicquid homines habeant contineatur. j. q. iij. totũ & no. quod omnis vsura præstatur super facta dilatione ad annũ, vnde quædã vsura vocatur centesima, illa. s. quæ ĩ. annũ æquiparatur sorti, quædam vocatur sextupla (alias sescupla) à sex, quod est totum, & plica, id est pars vel medietas quæ etiã alio nomine dicitur hemiolon, ab hemi, quod est mediũ, & holon, quod est totũ, & est illa vsura quæ totũ continet, & medietatem totius: quædam verò est triens, s. quæ præstatur vsque ad tertiam, partem centesimę vel sortis, quædã semis, quæ præstatur ad medietatem sortis, quædã bes quæ præstatur ad duas partes sortis. Itẽ quædã vsura est fęnus sortis, & quædã fœnus fœnoris. Nã vsura dicit quæ vltra sortẽ recipitur, vt c. fi. 14. q. 3. sed fęnus dicitur lucrũ de vsura sumptum, vel vsura vbi ad mutuũ restituẽdũ non fuit certum tempus determinatum, & fęnꝰ vbi determinatũ. Est enim distinguẽdũ inter vsurã & rẽ illã in qua vsura cõmittitur, nã quæ ab vsurario exigitur, propriè est lucrũ, quod vltra sortem exigitur. s.

lucrũ restituendum. Sed res in qua vsura committitur, est mutuum de quo lucrum prædictũ gignitur.

Vsurarius manifestus qui dicatur, vide c.j.& ij. de vsur. lib. vj. Et vltra hoc dicitur Matth. quod sit ille qui vsurarius ex libris suis conuincitur. alleg. clem. j. de vsur. & c. qui syncera. xlv. disti. c. sanè. xxiiij. q. ij. & l. j. §. editiones. ff. de edendo. Secundò ille qui confitetur coram sacerdote se esse vsurariũ, quia vsurarij iudex est sacerdos, & sic confessus coram suo iudice erit manifestus, vt cap. quẽ pœnitet. de pœn. dist. j. Io. And. dicit hoc verũ, si adsint testes. vt c. quanquam. de vsur. li. 6. Idem sequitur Ioan. de Lign. quia iudicium fori pœnitentialis nõ inducit illos effectus quos iudicium fori contentiosi, quòd ideò sit manifest⁹, qui confitetur corã iudice animæ nisi adsint testes. Tertiò dicitur ille vsurarius manifestus qui habet altare paratum. Sunt ergo vsurarij triplices. Primi, notarij: qui habent altare cõtinuè paratũ semper mutuantes. Secundi non notorij: sed manifesti, qui nõ habent altare continuè paratum: sed interdum mutuantes. Tertij per famam tantum manifesti sunt.

Vsurpare est aliquem contra rationem: ius, vsum: vel consuetudinem capere: inuadere, vel præsumere, vide Albericum de Rosa. in dictio. suo, in ver. vsur[illegible] vbi planè.

Vsurpatio est interruptio vsucapionis, vt in l. 2. & in [illegible]or. ff. de vsucapio. & dicit [illegible] textus ꝙ oratores vsurpationem frequẽtem vsum vocant.

De V ante T.

Vt, hæc dictio modum facit: sicut si, conditionem, & cùm causam facit. C. de condit. quæ sub mo. l. j. & ibi not. & vide ff. de manumis. l. causam. §. fin. & de legatis ij. l. si ita relictum. & de contrahen. emptio. l. cum ab eo. & de manum. testa. l. Menia. Aliquando facit conditionem, vt l. cùm tale. circa finem. ff. de de condi. & demonstr. Aliquando vt, exponitur, id est sicut. C. de sepulc. viol. l. si quis. & ff. de acquiren. rer. domi. l. in laqueum. in fin. aliquando vt, id est secundum. C. de his qui parent. vel liber. occid. l. j. Aliquando ponitur causatiuè & consecutiuè. ff. de donat. cau. mor. l. senatus. Causatiuè ponitur. xlvij. distinct. sicut. ff. de leg. j. l. si quis. in princ. Consecutiuè ponitur. C. de obse. patr. præst. l. si manumissori. de episcopis & clericis. l. in ecclesiis. ff. de seruit. & aqua. l. j. & j. q. j. cùm liqueat. & capi. venditio. Aliquando ponitur aduersatiuè, pro sed. C. de appell. cùm post. Aliquando est aduerbiũ

tempo

tẽporis, vt: id est postquã. ff. de pignor. l. j. §. idem quæsiit. Aliquando ponitur vt, pro & rhetorica. de testit. §. si verò deducens, &c. non tamen per longum interuallum: vt, &c. Aliquando vt, id est tanquam. C. de legi. l. leges. Aliquando est aduerbium qualitatis vel quantitatis: vt, id est quantum, vel optandi: vt, pro vtinam Aliquãdo est exemplificatiuum, vt cùm dicitur, nomen appellatiuum vt homo, & not. ff. de inter. l. j. §. interdicta. de pactis. l. iurisgentium. §. quinimò. Aliquando vt, id est quanuis. de nego. gest. l. sed an vltro. §. fina. C. de serui. & aqua. l. j. Aliquando vt, exponitur, id est quando. ff. de arb. l. si cùm dies. §. si arbiter. Aliquando abundat. ff. ad l. pompeiam, de parricidis. l. j. & ibi in glos. Aliquando est aduerbium ordinis, vt id est postea. Aliquando est coniunctio adiunctiua, vt volo vt tu legas. Aliquando causalis, vt: id est quia, vnde versus, Qualiter & quantum notat, discernit & optat. Ordinat, exemplat simulat, vtrũque requirit. Dat comitem, dat quoque sequẽs, sic dat duodena. Et de significato huius dictionis, vt: vide extrà, de priuileg. ex ore. de confir. vti. vel inuti. cap. examinato. de verborum significatio. cap. abbate. Item de effectu huius dictionis, vt, vide extra, de condi. apo. verum. in clem. de æta. & qualit. c. j.

Vter, dictio est distributiua, & verificatur in altero tantum. Bar. in l. pe. C. de imp. & aliis substi.

Vterinus, vide in dictione *Fratres*.

Vterliber, alter ex duobus, quem capere liber. l. arbor. §. de vestibulo. com. diui.

Vterque, aliquando ponitur coniunctiuè. ff. de lega. ij. l. si quis duobus. & de leg. iij. l. Titius. & ff. de cond. indeb. l. si non sortem. §. fin. de euic. l. si duos. Aliquando ponitur diuisiuè, vt ff. de rei vendi. Pomponius communia præd. l. binas. & de act. empt. l. si ea res. §. fin. *Aliquando dicitur de tribus, secundum vnam expositionem. glo. instit. per quas perso. no. acqui. §. non solum. Item adde quomodo vterque attribuit actum, & in quo verificetur. Bartolus in l. hoc articulo. ff. de heredi. instit. Item quæ sit eius natura, vide eundem Bartol. in l. cum quidam. C. de imp. & aliis subs.*

Vti & frui differũt sic: quia vti dicitur ille, qui ita vtitur re quòd fructus, non percipit, sicut possum vti ad vsum quotidianum & ministerium equa tua, ita q̃ fructum nõn percipiam, q̃ scilicet partus non sit meus, sed is qui alicuius fundi vsum habet: pomis & oleribus vti potest ad vsum quotidianum, nõ tamen donare vel vendere po-

rest. Frui verò dicitur ille, qui fructus percipit, & sic vsurarius habet vsum rei, vt cui dominus nemoris, constituit vsum nemoris ad necessitatem suam & familiæ suæ, vt accipiat ligna, olera, poma, flores, &c. quæ nascuntur in nemore pro se & suis conuiuis, non tamen vendere permittit ipsum, aliàs frueretur, quare clerici dici possunt vsuarij, vt suprà dictum est.

Vtilis actio, vide suprà, Actio directa.

Vtiles impensæ, vide Impensæ.

Vtilitas publica quot modis considereretur, tradit Barto. in l. j. solut. matrimon.

Vti possidetis est quoddam interdictum cum possessor inquietatur à non possidente, vt iudex pro ipso det sententiam. Si vnus fuerit, tunc pronuntiare habet in singulari numero, vt ita possideas vt possides. Si autem plures, tunc debet pronuntiare in plurali numero, vt vti possidetis ita possideatis. hæc Azo in sum. eod. tit. & vide gl. ante pe. in c. licet. de probat.

Vtpote pro quia. auth. ingressi. de sacrosanct. eccl.

Vtique, id est certè. ff. de rei ven. l. vtique. *Aliquando* ponitur continuatiuè. ff. de dam. infec. l. vtique. *Aliquando*, id est ita demum. ff. de neg. gest. l. diuortio. §. sed nec. Aliquando id est sicut. ff. de actio. empt. l. sicut. Aliquando, id est tantum. ff. ad municip. l. non vtique. *Aliquando*, est vsque adeò, de cap. dimin. l. amissione. §. j. *Aliquando* vtique sunt duæ partes. l. vti. id est sicut, & hæc pro &, vt not. ff. de ædil. ed. c. l. ædiles.

Vtro, id est altero. C. de agric. & cē si. l. definimus. li. xj.

Vtrobi componitur ex vtrum, & vbi, pro ad, quasi dicat apud quem est possessio, apud illum sit, no. per Host. extrà, de prob. c. licet. in fin. & vide. C. & ff. in tit. vtrobi. & instit. de interdictis. §. vtrobi.

Vtroque iure. i. in spiritualibus & temporalibus. extrà, de priuil. quoniam. Aliquando ponitur simulatiuè. ff. de pact. l. rescriptū. §. si pacto. & de rebus dub. l. si is qui ducenta. §. vtrum.

De V. ante V.

Vulgaris hæc dictio quot modis capiatur, docet Bar. in l. j. ff. de vulg. & pupil. substitut.

Vulgaris persona dicitur minus honesta. l. legitimos. ff. de legitim. tut.

Vulgaris substitutio dicitur cum quis loco instituti vel eius cui aliàs puta ab intestato est ius adeundi, in casu hereditatis non aditæ apponitur seu subrogatur. Vnde conditio est semper, si hereditas non adeatur, Et dicitur vulgaris, quia in hunc casum seu euentum fieri potest à quolibet qui testari

ſtari poteſt, & cuilibet qui ius adeundi habet ex teſtamento vel ab inteſtato; quia [illegible] talis diſponentis ſimpliciter admittitur iure ciuili, ſecus in pupillari & aliis ſubſtitutionibus, vbi non ſimpliciter admittitur, imò reſtringitur & limitatur. Et quandoque penitus non admittitur iure ciuili ſcripto. Et nota quòd conditio ibi appoſita, ſi hereditas non adeatur, poteſt dupliciter intelligi, ſecundum quod non adire dupliciter contingit, ſcilicet vel propter nolle adire, vel propter non poſſe. Et iſtud non poſſe multis modis poteſt contingere, vel quia euenit furor, vel deportatio, vel quia bonorum acquiſitio interdicitur. Vulgaris enim ſubſtitutio ſemper continet conditionem de euentu non aditæ hereditatis, licet iam vnum caſum vel plures vel omnes continere poſſit. Cætera vide ſuprà, de ſubſtitutionibus.

Vulgo concepti dicuntur qui patrem demonſtrare non poſſunt, nati ex meretrice quæ plures admiſit. l. vulgo concepti. de ſta. homi.

Vulua ſecundum Archid. xiiij. q. iij. plerique. quandoque illud eſt quod extra naſcitur, vel eſt venter porci, vel vber, farcimen, vel illia, ſcilicet ſalcitia.

De Vante X.

Vxor iuſta, vt ſcribit Aleia. libro iij. Parad. dicitur quæ verè vxor, & perquam ſolenniter ducta eſt, non quæ ſimplici ſponſione vxor eſt: tametſi legitima ſit. l. ſi vxor. de adult.

Vulpianus an Vlpianus dici debeat Iuriſconſultiſſimus Alexandri Cæſarius ille aſſeſſor multi dubitant, quæ ambiguitas ex Pandectarum Florentinarū lectione tollitur in quib⁹ ſemper Vulpianus per duplex u, alteram conſonantem alteram vocalem ſcribitur. Neb.

De litera X.

Xenium, interpretatur mun⁹ quod hoſpitib⁹ datur. Nam xenos interpretatur hoſpes. Vitruuius libro vj. Primo, inquit die Græci hoſpites inuitabant ad cœnam, poſtero mittebant pullos, oua olera poma, reliquaſque res agreſtes. Ideò pictores qui ea quæ mittebantur hoſpitib⁹ picturis imitabātur xenia appellarunt. Martialis: Omnis in hoc gracili xeniorum turba libello. & ſequitur, Hæc licet hoſpitibus pro munere diſticha mittas. Inde per deminutionem, xeniolū. Apuleius lib. 2. de aſino, Mittit by threna mihi xeniola porum optimum, & quinque gallinulas. Vlpian. lib. j. Dig. tit. de officio proconſul. l. ſolent.

Non inquit, in totum xeniis abstinere debet proconsul. & paulo post: Quantum ad xenia, inquit, pertinet vetus prouerbium est, &c. Neb.

Xenia dicuntur munuscula quædam, quæ dantur esculenta, & poculenta, quæ vulgò dicuntur appensationes, cęterarum verò rerum, quæ vsum edulium excedunt, magis propriè dicuntur munera. dicitur enim fieri xenium de pomis eum qui habet hospites, secundum Arch. xiiij. q. iij. plerique. in fin.

Xenodochium, interpretatur hospitium, quod hospitibus & pęregrinis publicitus siue priuatim patet, Hierony. in quadam epistola ad Pammachium: Audio te Xenodochium, in portu fecisse Romano. In Codice Iustiniano, tit. de sacrosan. ecclesiis. l. illud. l. sancimus. l. si quis. Item de episcop. & cleri. tum xenodochium, tum xenō appellatur. Neb.

Xenodochus est qui xenomen alicuius ciuitatis procurat.

Xenon est domus in qua ægrotantes recipiuntur, curantur & alimentis sustentātur: vt C. de episc. & cler. per totum.

Xenodochium est domus ad hospitium peregrinantium deputata, vt quidam dicunt. Sed tamē xenon & xenodochium eadem domus dici potest, scilicet in qua valetudinarij & senes, id est infirmi recipiuntur & aluntur. Prædictam autem differentiam facientes, zenon [illegible]teram, & senodochium dicunt esse scribendum per [illegible], vide c. iij. de relig. do[illegible] varia nomina talium lo[illegible]rum habes. xiij. quæst. vlti[illegible] sancimus. vbi de hoc. & j. quęst. vij. si quis hominem. ad fin. in authentica de non alien. aut permutan. §. hæc ergo, & de eccles. titul. §. fi. & est glos. in clement. per literas. de præben.

Xenoparochus is est qui publicè munera hospitibus contribuit, quia xenos hospes interpretatur, & parochus tributor. Archadius libr. 50. tit. de muner. & hon. l. munerum. Tabularij, inquit, vel xenoparochus, & vt in quibusdam ciuitatibus. N.

Xerolophum, locus erat celebris Bizantij, quæ Constantinopolis postea cognominata est. Priscianus libr. j. de octo partibus orationis, Epigrammata, inquit, quæ egomet legi in tripode vetustissimo Apollinis, qui stat in xerolopho Bizantij scriptus, Idem libro vj Ostendunt, inquit epigrammata vetustissima, & quæ literis vetustissimis scripta in multis tripodibus legi, & maximè in tripode Apollinis, qui est Constantinopoli in loco quem Xerolophō vocant. Iustinianus libro quarto Institutionum, titulo de publicis iudiciis. Quod nos, inquit, telum appellamus, illi telos

telos appellant admonent, inquit nos epigrammata in Xerolopho scripta, apud Iustinianum lege Theophil. Xenophi

Xenoparochi, quorum meminit l.vlti.ff.de mune.& hon. appellantur qui præbendis hospitiis præsunt, auctore *Alcia.* in l.pupillus.ff.de ver. sig.

Xerolophum locus erat Constantinopoli celebris.§. itē lex Cornelia. Instit.de publi.iudi.

Christus est rex regum, dominus dominantium, vt in cle. pastoralis de re iudic.

Christe eleison, vide de consecra. distin.1. hoc quoque,& distin. 2.can.re vera.

Christianorum nomen primo ortum est apud Antiochiam, vbi Ignatius fuit episcopus.7.q.1. mutationes. Namprius omnes fideles dicti fuerunt discipuli vel fratres. Sed postquam apostoli fecerūt concilium Antiochenum, tunc dicti sunt christiani, vt est glo.22.distin. sacrosancta. ibi tex.

Xystici, *Athletæ* sunt de quibus meminit Iurisc. in l.athletas.ff. de iis qui not.infam. licet ibi dē corruptè legatur sexultici. Sunt autem illi qui pugnabāt in porticu amplissima. Suetonius, nec tamen eo minus xysticorum concertationes aut gladiatorū pugnas seueriſſimè semper egit. Græci enim xystū porticum vocant ampla altitudine, in qua athletæ per hybernatempora exercentur. Has & paradromidas *Græci* appellāt, & nostris ambulationes dicūtur. Vel secundum aliquos xystus habet originem à hystos quod hastam seu telum spiculumve denotat.

De Yante A.

YAtus aliquando sumitur pro puncto mortis, seu pro emissione spiritus vltimi, de pœn. dist.4.c. nullus. Aliquādo est apertio terræ.c.nō offeramus, vigesimaquarta.q.1.

Imo verò hiatus scribendum est.

Yconomus dicitur ille, cui res ecclesiæ gubernanda datur, scilicet episcopalis, & propriè res canonicorum. Etiam quandoque est vice dominus, vel præpositus.1.q.3.saluator. vide glo. in capitulo Imperatorem. de iura.calum. vbi cōtor. Vnde secundum *Gof.* differunt yconomus, syndicus, procurator, & actor. *Nam* yconomus administrat res ecclesiæ, & aliquando defendit in causa, & quandoque in ecclesia vacante fit ad percipiendos prouentus, & seruādos ad futurū plātū. Syndicꝰ aūt in rebus, & negotiis cuiusliber corporis, vel collegij. Et sm leges nō differt à defensore, & est vniuersitatis. Sed procurator est priuatæ personę ad vnum negotiū vel plura. Actor autē pro vno, vel pro vniuersi-

tare ad vnam causam, & præsentem, & cum decreto constituit, in constitutione œconomi non est ita omnimodo necessarium decretum iudicis. Angel. Aret. & Ioan. Fab. instit. de curat. §. quod si. & idem in constitutione syndici dicendum. Bar. in l. nulli. ff. quod cuiusque vniuer. nomi. non nego tamen quin tutius sit decretum adhiberi. gloss. & Bar. in l. actor. ff. rem ratam haberi. Spec. titu. de syndic. versi. item quod est constituturus minus solenniter.

Imò vero œconomus scribendũ est per œ diphtongum.

Ydoneus quis dicatur, & in quibus consistat idoneitas. vide c. cum in cunctis. de elect.

Scribendum esse idoneus, nulli dubium.

Ydrophyla tri dicũtur ab hydria, quod est vas, quo aqua defertur, vel ab ydor, id est aqua, & phylare custodire, quasi custodes aquarum secundum Ioan. And. in cap. si iudex laicus. de senten. excom. lib. vj.

Scribendum est hydrophylaces, à Græco nomine hydor, quod est aqua, & phylattein, quod est custodire. vide C. de aquæduc. l. decernimus.

Ymò, hæc dictio significat quandoque correctiue, vt testator dicit, Titius, imò Seius heres esto, vt l. si ita scriptum. ff. de hered. instituend. ibi tex. dicit adiicientes, & detrahẽtes, ymò & mutantes. Ponitur etiam copulatiuè. C. de nouo Cod. componend. l. vnica. §. quibus. Et ponitur significatum ex copula adiuncta, & esset idem dicere etiam. Sed ibi yconomus qui hoc fecerit, ymò fieri passus fuerit priuetur, ponitur alternatiuè. vt l. iubemus. §. yconomus. C. de sacrosanct. eccles. quia habet locum, vel ipso alienante, vel alienari patiente. Potest etiam ibi accidi correctiuè, quia eadem, vel maior est ratio in alienante, quàm in patiente alienari, quod puniatur. Item quo ad decisionem legis ponitur ibi copulatiuè, quia pœna habet locum, & in alienante, & in patiente alienari.

Cum i Latino scribendum est, & vt quibusdam placet, cum fimplici m, imò.

Ypocomus dicitur ab hypo, quod est sub, & comos villa. Inde ypocomi qui sunt sub villanis, secundum Placẽ. & Accur. sed secundum peritiores hyppocomi (sic enim scribendum est, non ypocomi) dicuntur stabularij qui equos curant.

Ypocrisarius quandoq; ponitur pro syndico, quandoque pro œconomo, vt not. Spec. in tit. de his qui aliena. poss. vel non. §. licet.

Ypocrisarij legitur, extra de electio. c. significasti, & 1. quæst. vj.

conuenientibus.

Ypostasis dicitur ab ypo, quod est sub, & stasis status, vel st[illegible] substãs, & vtũtur Græci sicut no[illegible] persona, quia habet sub stare om[illegible]ibus accidentibus, & omnia acc[illegible]dentia ad se recipit, à nullo tamen informatur, secundum Hugonem. glossa est clementina prima, de summa trinitate.

Aspiratur, & hæc, hypostasis, de quo suprà suo loco.

Ypotheca est res, immobilis pignori obligata, vt domus ager, fundus. Pignus autem est res mobilis, propriè à pugno dictum, quia pugno tradi potest. Et sic hypotheca non est aliud quàm obligatio vel pignoratio. Ius autem ypothecariũ est illud, quod competit creditori in bonis debitoris sui sibi obligatis pro debito tacitè vel expressè, & dicitur ab ypo, id est sub, & theca positio, quasi suppositio, nam debitor rem pignoratam creditori supponit, & in ipsa sibi ius constituit.

Ypothecare est obligare, pignorare, vel supponere, vt patet per rub. ff. de re. eo. qui sub tuto. & cur. dũ subditur. Sine decreto pignori non supponendis.

Aspirantur, & hæ voces, hypotheca, hypothecare.

Ysothomus est terra inter duo maria. l. Lucius. ff. de ser. rust. præd.

Ystriones, i. ioculatores, ab ystria. c. clericus. de vita & hone. cleri. de cõsecra. distin. ij. c. scenicis atq; ystrionibus, & cap. pro dilectione.

Cum i, Latino scribitur histriones.

Xistici, dicuntur athletæ, dicti à xisto, qui, vt ait Vitruuius libro sexto, est porticus ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercebantur. Suetonius in Augusto, Xysticorum certationes aut gladiorum pugnas seuerissimè semper egit. Idem in Galba. Si quid scenici aut xistici donatum olim vendidissent. Vlpianus tit de iis qui notantur infamia. l. athletas. ꝓ eo quod esse debuit, xistici, resustici corruptè legitur. Neb.

De Z ante A.

Zabarella nomẽ est vni⁹ Iuriscõsulti qui fecit vtilẽ lecturã super Clemẽtinas, & tractatũ de horis canonicis, ꝓ funere suo fertur orasse Pogius Florentinus. Sepultus est Constantiæ apud minores.

Zelotypia est suspitio vel furor. ij. quæst. v. §. hoc autem sub. c. cõsuluisti.

Zelotes, idem est quod zelans & vlciscens, vt in cap. nisi cum pridem. de renun. §. personæ vero, vbi dicitur, Et sum (inquit Deus) zelotes, id est requisitor, & exactor castitatis. j. q. iij. §. hæc vltra. xxiij. quæstio.

1.§.1. id est visitans peccata patrum in filios vsque ad tertiã & quartam generationem in his qui oderunt me, id est cõtra me paternum odium imitantur, & sunt verba Domini ad Moysen, Exodi. 20. c.

Zelus quandoque exponitur, id est inuidia, vt 23. q. 4. capitulo qui peccat, & ibi dicitur text. Dominus flagellatos expulit de templo improbos mercatores, vbi est connexum testimonium scripturæ dicentis, Zelus domus tuæ comedit me. ibi glos. exponit zelus, id est amor quem habui ad tẽplum comedit me, id est fuit mihi causa inuidiæ propter quam occiderunt me. Aliquando zelus exponitur, id est feruor dilectionis. extra de reg. capit. 2. lib. vj. per Ioan. And. in hoc significato magistri nostri dicuntur viri zelosi non zelotypi. Aliquando sumitur in bona parte. Aliquando in mala pro odio, vt not. per Ber. extra de offic. custo. capit. ij. Aliquando ponitur pro ira. xxiij. quæst. viij. legi. Aliquando pro seueritate. xxviij. quæst. viij. hi ergo.

Zenotapium quid sit, vide. ff. de rerum diui. in tantum § fina.

Cenotaphium scribendum est, quod imaginarium sepulchrũ significat, à Græca voce canos, id est inanis, & taphos sepulchrum.

Zeugma est figura grammatica lis. ff. de petitione hereditatis. l. si quis libertatem. in glos. per zeugmam.

Zeleucus est proprium nomen cuiusdam iudicis, qui vt est apud Valerium Max. lib. vj. hist. 12.) lata lege de adulteris ex oculandis filium in adulterio repertum exoculare parabat, sed precibus populi victus, filium vno, se altero priuauit.

Zygostatem Alciatus interpretatur pro eo qui ponderum, & staterarum rationem peroptimè calleat.

Zythum potus est, quem è frugibus excogitauit Ægyptus

Zizania est seges vel herba peruersa, scilicet lolium. lvj. disti. c. nasci. xxiij. q. 1. ca. quod militare, & quãdoque ponitur pro sorde omnium segetum. glos. bona in cle. dudum. de sepul. & c. licet. de elect. & ita Saluator dicit ad volentes eradicare zizaniã. 11. quæs. 3. c. nolite. 1. post prin. & 23. quæst. 1. §. 1. Matthæi. 12.

Zocomenus est proprium nomẽ viri Græci genere, qui compo suit ix. libros historiæ ecclesiasticæ, exordiens à consulatu Crispi, & Constantini Cæsarũ vsque ad tempora Theodosij iunioris.

Zona, zonæ vocabulum interpretatur tibi Calderinus in hoc Martialis Apophoreto.

Longa

Longa satis nunc sum, dulci si pō dere venter.
rumeat, fiam tunc ti[illegible]
[illegible]uis.

Et Clemens coniugatus deferens zonam & colorem perdit privilegium clericale. Aufre. in add. ad quæst. Ca. Tol. ccxxxij. cum appellatione vestis continetur zona, alleg l. vestis. de auto & arg. leg. Bar. in l. diu⁹. ff. de bo. dam.

Zona, non tantum pro cingulo accipienda est, sed aliquando etiam pro marsupio & loculis nummorū refertis accipitur. Apuleius. lib. 7. de asino, Plotina, inquit, pretiosissimis monilium & auro monetali zonis refertis incincta. Sueton. quoque scribit Vitellium zonam se aureorum plenam circunde disse. Spartianus etiam Pescenium nigrū Imperatorem iussisse, ne milites in zonis nummos aureos vel argenteos portarent ad bellum. Lampridius quoque Alexādrum Cæsarem dicere solitum ait, Miles nō timet, nisi vestitus, calceatus, & satur, & aliquid in zonula habens. Et ferè hæc est consuetudo Hispanorū, vt cingulo bursam escariam applicent, in qua portent nummos. Itaque Saluator noster discipulis interminatur, ne portent zonam. In hoc significatu accepit Vlpia. in tit. de bonis damnatorum. l. diuus. Neque si zonam, inquit, circa se habuerit, protinus aliquis sibi vindicare debebit. Accursius putauit zonā esse cingulum magni pretij. Nebr.

Zythum, potus est quem è frugibus excogitauit Ægyptus, vnde à Columella pelusiacum cognominatur in horto, cum dicit, Et pelusiaci proriret pocula zythi. Vlpia. tit. de tritico & vino legato. l. si quis. zythum, inquit, & cætera pro hominū affectione. Neb.

EX

EX OBSERVATIONIBVS ÆLII ANTONIJ Nebricensis in libros iuris Ciuilis.

De Glauco & Diomede A[illegible]somnium.

EST in præfatione Digestorum peroratio Iustinia. Imp[illegible] nęc verba. Incipite igitur leg. Doctri. eis de gubernatio[illegible] tradere, & viam aperite, quam nos inuenimus, quatenus [illegible]nt optimi iustitiæ & reipublicę ministri, & vos maximum decus in omne ęuũ sequatur. Quia vestris tẽporibus talis legũ inuenta est permutatio, qualem apud Homer. patrem omnis virtutis, Glau. & Diomed. inter se faciunt, dissimilia permutantes, & subdit carmina Homeri sumpta ex 7. Iliad. libro, vbi narrat quo pacto in obsidione Troian. Diome. cum Glau. Hippolochi filio congressus, cœpit ab illo quærere quis esset, quibusque maioribus ortus. Cui Glaucus se Bellerephontis nepotem, Hippolochique filium esse respondit. Cumque Diomedes vetus hospitium Oenei Bellerephontisque vtriusque auorum fuisse intelligeret, pugna abstinuit, atque ita commutatis armis digressi sunt, quasi pignus amoris alter alterius reportantes. Fuerunt autem Glau. arma aurea centum bobus æstimata, Diome. ęrea nouem boum. Quod Accur. nescio quibus furiis agitatus exponens ait, Diomedes cum rediret per mare à Troia. victoria, indigebat vino, & inuenit Glau. iuxta mare abũdantem vino & carentem equis, at ipse multos equos, quos in prælio habuerat, & ita dedit illi de equis inutilibus pro vino necessario & vtili sibi, & Glau. dedit vinum superfluum, & accepit equos necessarios, & sic nos fecimus permutationem de inutili modo legendi ad vtilem. Hucusque Accursius. Omitto corruptissimum, & mille acyrologiis deprauatum dicendi genus. Vbi legit ille bonus vir hæc historiarum portenta, aut quis illum docuit in rebus, quarum ignoratione tenebatur diuinare? Aliud est enim, vt diuus Hierony. scribit, esse vatem, aliud interpretem: illic spiritus neutra prædicit, hic eruditio & verborum copia quæ intelligit interpretatur. Quod si fuisset Accursio mixtum cum pudore iudicium, aut omnino tacuisset iis de rebus quas ignorabat: aut ea scriberet quæ de Glauco & Diomede ab auctoribus memoriæ prodita sunt, Homero præsertim, quem Iustinianus citat testem. Quod si Accur. Græcas literas ignorabat, didicisset saltem latinas, in quibus libro primo Serm. Horatij legeret, Aut si disparibus bellum incidit, aut Diomede cum Licio Glauco discedat pigrior vltro Muneribus missis. Atque apud Martialem libro 9. epigrammaton, Tam stupidus nunquam nec tu puto Glauce fuisti:

fuisti: Chalcea donanti chrysea qui dederas. Aut quoniam iuris libros interpretabatur, illud saltem quod Aristoteles li. 5. ethico. cũ de iustitia & iure dissere[illegible] insit. volenti, inquit, non fit iniuria, [illegible] qui sua donat vt Homerus de Glauco scribit, dedisse eũ Diomedi [illegible] aurea proferreis centem pretij ꝓ noueni, huic iniuria non fit. Au[illegible] imitaretur saltẽ pudorem sancti Thomæ qui locum illum exponens, nihil tale somniat quale Accur. sed tantũ ab ignorantia interpretis deceptus: dixit accepisse Diomedem centũ boues pro nouem, cum Homerus dicat arma æstimata pretio centũ boum pro armis nouem boum, quod & Plin. libr. 33. affert. Quanquam Homerus inquit admiratus aurum, æstimationes rerũ ita fecit: vt centum boum arma permutasse Glaucum diceret, cum Diomedis armis nouẽ boũ, & hoc est quod Iustinianus dicebat talem permutationem legum antiquarum pro nouis esse factam, qualis fuit Glauci & Diomedis, hoc est cẽteni pretij pro noueni.

DE LEGATIS ATHENAS MISSIS SOMN. ACC.

Pomponius libr. pri. Dig. sub titulo qui est de origine iuris. Placuit, inquit: publica auctoritate decẽ constitui viros: per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, vt ciuitas fundaretur legibus quas in tabulis eburneis perscriptas pro rostris composuerũt. Audite nunc obsecro vos ęgrotantis Accur. somnia vana, Antè, inqit quam hoc fieret, miserunt Græci Romam quẽdam sapientem vt exploraret an digni essent Romani legibus, qui cum Romã venisset, Romani cogitantes quid poterat fieri, quendam stultũ ad disputandum cum Græco posuerunt, vt si perderet tantum derisio esset. Græcus nutu disputare cœpit, & eleuauit vnum digitum, vnũ Deum significans. Stultus credens quod vellet eum vno oculo de cæcare eleuauit duos, & cum eis eleuauit etiam policem, sicut naturaliter euenit, quasi cæcare eum vellet de vtroque. Gręcus autẽ credidit quod trinitatem ostenderet. Item Gręcus apertam manũ ostendit, vt ostenderet omnia nuda & aperta Deo. Stultus autẽ timẽs maxillatam sibi dari, pugnũ clausam quasi repercussurus leuauit. Gręcus intellexit quòd Deus omnia clauderet palma: & sic credens Romanos dignos legibus recessit. O miserrimam seculi conditionẽ, qui hæc audiuimus & patimur. Ecquis vnquã talia deliramenta nisi à mulierculis lanificio intentis audiuit? & nõ videt homo perditus nõ habita ratione temporum & personarum sibiipsis repugnanda dicere? Quòd si tanta erat illi historia mentiendi libido, at debuit saltem aliquid dicere quod nos falleret.

Nunc

Nunc verò ea per crapulam ructat, quæ nec credent pueri, qui nõ dum ære lauãtur. Nam si quod hoc in loco Pomponius scribit, cõstat esse factum trecẽtesimo altero [illegible] vrbe condita, hoc est ante natalem Christianũ annos circiter quadringentos quinquaginta, quo pacto Græcus & Romanus de trinitate personarum atque vnitate substãtiæ in diuinis disputare poterant? hæc ne erras quidem fecisset, doctissimus illa tempestate legis interpres, ne dũ homines in falsa deorum gentilium religione occupari. Aut si tã diligens in historia esse volebat: illud potius annotare debuit. Romanorum rerũ scriptores: non quod Pomponius scribit creatos esse decem viros quos leges paterentur: sed cũ prius de ferẽdis legibus inter Romanos conuenit, de latore tantum disceptarent missos esse tres legatos Athenas, iussosque inclytas Solonis leges describere, & aliarum Græciæ ciuitatum instituta moresque per noscere. Postea verò quàm illi redierunt, creatos decẽ viros condendarum legum, & iuris dicundi causa. Quod verò Pomponius scribit tabulas fuisse eburneas. Dionysius Halicarnasseus diligẽtissimus antiquitatum Romanarũ scriptor libro nouo æreas fuisse memoriæ prodidit. Quodque idem auctor scribit tabulas in foro positas: nõ est diuersum ab eo, quod Põponius tradit positas esse pro rostris: nam Rostra templum erat in foro Romano & placuit exornari Rostris nauium, quas ab Anciatibus acceperãt, non vt Accursius delirat: pyratarum. Illud verò perquam ridiculũ, quod in re manifesta dubitans, p rostris exponit ante oculos & ora hominum. Ab Hispano, opinor, aliquo id didicerat, quoniã Hispanè facies rostro appellatur.

MVTIVS PRO FABIVS.

Idem Pomponius in eod. titul. de orig. iur. Q., inquit Mutius q ad Carthaginienses missus legatus, cum essent duæ tesseræ positæ, vna pacis: & altera belli, arbitrio sibi dato vtrã vellet referre Romam, vtranque sustulit, & ait, Carthaginienses petere debere vtrã mallent accipere. Atqui non Q. Mutius, sed Q. Fabius fuit, qui cum Valerio Flacco missus est Carthaginẽ legatus, vt nisi Hannibal violator fœderis dederetur bellũ Carthaginiẽsibus indiceret: Hic Fabius Pamphilũs cognominatus est, ad differẽtiã illius Fabij qui in eodem secundo bello Punico singularem operã Rei. nauit, atque tum maximus, tum verricosus, tũ ouicula dictus est. Atque ea propemodum Fabiũ Pamphilium feciſſe corã Carthaginiensibus quę Põponius refert, auctores sunt Polybius, Liuius, Plutarchus, Silius præterea lib. secundo Punicorum.

Non

Non vltra patiens Fabius texisse dolorem,
Concilium exposcit propere, partibusque vocatis,
Bellum se gestare [illegible] semque profatus.
Quid sedeat legere, ambiguis neu fallere dictis
[illegible]perat, at sæuo neutrum renuente senatu,
Ceu clausa acies, gremióque effundere arma,
Accipe infaustum Libyæ, euentúque priori
Par inquit bellum, & laxos effudit amictus.

Tam insigne mendū non debuit Accursius dissimulare, atque intactum relinquere, vbi non in parte: sed in toto error committitur nam quid habent simile Mutius & Fabius: nēpe quod Thais & 'Hermione.

COLVMNARIVM PRO Colum Niuarium.

Pomponius Iurisconsultus in lib. Dige. xxxiiij. ti. de auro & argento leg. In argento: inquit potorio: vtrum id duntaxat sit, quod ibi possit, an etiam id quod ad prēparationem bibendi comparatum est, veluti columnarium & vrceoli. Quod vasis genus columnarium sit nullus vnquam scripsit, sed neque legit, præter vnum Philipum Beroaldum: virum alioqui singulari eruditione, qui ex huius legis deceptus lectione, putauit esse poculi genus: & Accursium, qui anglisteria interpretatur, sic Itali vulgò appellant ampullam vitream longioris colli. Ego verò cùm columnarium esse nihili verbum pro comperto haberem, cœpi mecum recogitare quid columnarij loco substituerem, cum subito fuit mihi prēsto Martialis poetæ distichon, cuius lemma est, Colum niuarium. Cúmque adhuc subdubitarem, an pro columnario colum niuarium reponerem: legi sequens distichon, cuius index est, Vrceoli ministratorij. Exilui prē nimia lætitia, atque cēpi mihi ipsi gratulari, quod locum aliis incognitum atque intactum mea diligētia restitui. Quid verò colum niuarium fuerit, reliquum est vt ostendamus. Fuit consuetudo apud maiores nostros, non modo colare vina, vt essent molliora defēcatioraque, verum etiam aquam per niues transmittere, quo fieret gustui suauior. Instrumēta verò ad percolandum erant cola minutissimis viminibus contexta, aut sacco lineo siue cilicino, Vergil. 2. Georg. Tu spisso vimine qualos Colaque prælorum fumosis dirige tectis. De colatorio sacco Martialis in disticho cuius lemma est, saccus niuarius. Attenuare niues norunt, & linthea nostra, Frigidior colo non fallit vnda tuo. Pli. 14. Vtilissimū omnib. sacro viríb. fractis. Idē deci

mono-

monono. *I*nueterauit vina ſacciſque caſtrari,& igeſimotertio libro, Vt plus inquit capiamus,ſaccо frangimus vites *A*tque iterũ Martialis. Turbida ſollicito tranſmittere cecuba ſacco.& Horatius ſecundo Sermonum. Integrum perdat lino vitiata ſaporem. Quod *P*orphyrion exponit ſacco percolata. *C*um itaque Vlpianus duo diſticha continuata ſcripſerit, alterum de colo niuario, alterũ de ſacco vinario, ſubdideritque ſtatim vrceolos miniſtratores, quis non videt apud Pomponium legendum eſſe colum niuariũ, cũ præſertim veſtigio ſequatur & vrceoli? Quid, quod ſenſus pulchrè coit, atque ſatisfacit ei quod venire potuit in dubitationẽ: an videlicet vaſorum potoriorum appellatione veniant vaſa quibus non bibimus, ſed pręparantur ordinanturque ad id quod bibendũ eſt, vt colum & ſaccus per quæ colantur vina niueſque, atq; præterea vrceoli, quibus vinum & aqua diſcũbentib. miniſtratur. Nõ quod *A*ccurſius & Philippus putabant eſſe vaſa potoria. *E*ſſet nãque ſenſus legis ridiculus, ſi dixeris appellatione vaſorum potoriorum, vaſa potoria contineri.

TRACTATVS DE MODO STVDENDI *I*N vtroque iure per decem documenta, cum nominibus omniũ ſcribentium in iure tam canoniſtarum quàm legiſtarum vſq; ad hæc tempora, editus per famoſiſſimum vtriuſque iuris doctorem dominum Ioannẽ Baptiſtam Gazalupis de ſancto Seuerino, tũc cathedrã iuris ciuilis ordinariè de mane in alma vniuerſitate *S*enenſi regentem, nunc verò aduocatum cõſiſtorialem rotæ & palatij apoſtolici.

*C*Vm expurgaueritis vetus fermentum, & iam ſitis noua conſperſio, (vt opinor) in azimis ſyncerita tis & veritatis in quo ſtatu vos cõſeruet clementiſſimus Deus, viſus eſt mihi ſitienti vtilitatẽ veſtrã: tẽpus eſſe cõueniẽs quo ſtudioſis anxiè diligentib. religionem iuris ciuilis, rectũ callẽ oſtendã, quo greſſus eorũ dirigã, & viam aperiam per quã ambulent, nõ in tenebris, ſed in luce, ad illã legalem ſapientiam capeſcendã. Dicam igitur quæ ſentio, & pro vtilitate veſtra fideliter loquar, quaſi mihi conſilium dans.

Documentum primum principale.

Quicunque cupit iuris operã dare, ſit circunſpectus in infra ſcriptis. In primis bene & diligenter pręparet animam ſuam cõfitẽdo peccata ſua intelligere, & ſatisfaciẽdo pro cõmiſſis, vt ſit ſpiri-

spiritussancti gratia omnem huius virtutem & omnem scientiam inueniat receptaculum mundum & tribuat plenam perfectamque scientiam, nam quicquid alibi quæritur, hic perfectius inuenitur. 22. dist. [illegible] §. hinc etiam. in fi. Istud est [illegible]ssimum & primum consilium quod dedit venientibus ad studium venerabilis doctor Gul. de mon. lau. in cle. j. de magistris. subd[illegible] quòd scholastici qui ad quamuis scientiam approbatam transeunt, & diu noctuque torquentur, in vanũ laborant nisi Dei gratiam habeãt secum coadiutricem, quia vt dicitur Sap. 1. In maleuolam animã nõ introibit sapiẽtia. Idẽ consilium dedit recolẽdæ memoriæ doct. dominus Simõ de bursiano Cardin. Mediolanensis in proęm. Clementin. dicẽs quòd scholaris non confidat in ingenij perspicacia & capacitate, studij assiduitate, & memoriæ tenacitate, sed in eo spem ponat qui scientiarum dominus est, in quo stãt omnes thesauri sapientiæ absconditi. Nam scriptũ est, Qui cõfidunt in domino intelligẽt veritatem, superbis autem Deus resistit. Idẽ consilium suũ opere laudauit in d. cle j. de magistris domin⁹ Francis. de zabar. de Padua, olim Gard Flore. Et insignis doct. do. Gof. ga. in d. cle. j. & Mart. de fano. in epistola quã fecit de modo studẽdi, in quinto requisito. Caueat etiam omni conatu à singulis peccatis, quia delinquens in vno factus est omniũ reus, vt in d. c. deflear. extrà, de re. iur. & per vnum peccatũ tota gratia euacuatur. 32. q. 1. cum renuntiatur, totũ enim hominem non dimidiũ saluat Deus. versus, Larga dei pietas totũ non dimidiabit, aut nihil totũ te lachrymante dabit. Dicit etiã Gul. ꝙ specialiter caueat idem studens à venere, quo vitio consueuerunt facilè studiosi inquinari, cum per tale vitiũ ratio & intellectus tanquam superiores partes mentis confundantur, sensualitate (quæ est inferior pars) attrahente & prædũante. 47. dist. c. turbat. in c. de sacra vnct. ver. in pectore. Simile in caule cuius spica per qua emittitur semẽ, si permittat luxuriari, citò crescit, sic est in scholari, si pinolũ. i. ingeniũ permittat defluere, virtus supernæ rõnis & intellectus impediuntur, & corporis paratur infirmitas. Idẽ dicunt præfati doct. in cle. vbi subdit Car. Flo. ꝙ sæpę habuit auditorẽ q̃ notoriè obiit ex hoc, & ego cognoui plures qui dicto vitio dediti, malè vitã finierũt, vno cõtextu ꝑ liderũt oẽm virtutẽ, omniũ honorẽ, & omniũ substantiã, & inter cæteravidi quẽdã scholarẽ diuitẽ & ingeniosũ, q̃ fuerat rector cuiusdã studij, captũ mulieris amore (quę est rete diaboli vt inq̃t Hiero.) tãdẽ ꝑꝑ

Anima purganda & consciẽtia.

Sap. 1.

A venere abstinendo scholarib.

eam carceratum, pro ipsius contactu, & pro nutrienda illa diabolica fœmina: iste idē prę rubore & verecundia nō cognoscerē eū, prono in terra vultu petiit à me eleemosynā, ad hoc vide xxxvij. dist. c. legimu[illegible] etiam. & Hier. in epist. [illegible] Damas. Caueat ab alea, quæ fomes est & incendiū malorum, vt plenè dixi anno superiori opusculo cōtra lusores, velis omnino videre, quia ipsi⁹ lectura cū adiutorio Dei reformabit te si reformatiōe indiges. Caueat à crapula & ebrietate, nā cùm vicina sint venter & genitalia, ex vicinitate autē mēbrorum resultat quædā cōfęderatio malorum vitiorum secundum Hier. & Grego. in moral. dicit ꝙ dominante gulę vitio, omne quod homines forte egerint perdūt, & dum vēter nō restringitur simul cūctæ virtutes obruūtur. Hinc est ꝙ pinguis vēter tenuē sensum nōgignit. Ideò suadeo vt mutuas comessatiōes fugiatis: nā escarum vsus est insatiabilis, & origo vitiorū, & est q̄d pituitosum & sanitati inimicū: & (quod peius est) inutilis cōsumptio temporis, quo nihil carius secūdū Theophra. Audi Aug in lib. ij. de ordine cōtra academic. c. viij. Adolescētulis studiosis sapiētiæ ita vtendum est, vt à venereis reb. ab illecebris ventris & gutturis, ab immodesto corporis cultu & ornatu, ab inanibus negotiis ludorū à torpore somni atq; pigritiæ ab æmulatiōe, obtrectatiōe, inuidētia, ab honorū potę statumq́ue ambitionib. ab ipsius etiā laudis immodica cupiditate se abstineāt. Amorē autē pecuniæ totius suæ spei certissimū venenū esse credāt. Nihil etiā temerè faciāt, nihil audacter. Inimicitias vitēt cautissimè, ferāt æquissimè, finiāt citissimè. In omni verbo, contractu, cōuersatione quæ hominibus fiunt, satis est seruare hoc vnū vulgare prouerbiū. Nemini faciant quod pati nolint administrare, nisi præfecti. Perficiāt vt intra senatoriā ætatē festinent, vel certè intra iuuentutē. Sed quisquis sero ad ista se conuertitur, si arbitret sibi nihil esse præceptū, nā ista vtique facili⁹ decocta ætate seruauit. In omni autē vita, loco tēpore, amicos aut habeāt, aut habere instēt. Obsequātur dignis etiā hoc nō expectanctib. Superbos min⁹ curēt, minimè sint. Aptè cōgruenterque viuāt, Deū colāt, cogitēt, quærāt spe, fide, charitate subnixi. Optēt tranquilitatē atq; certū cursum studiis suis oīmq; sociorū & sibi q̄sq; poscat mentē bonā pacatamq́ue vitā. Hæc Aug. Optimū & salutare est remedium ad prædicta cōsequēda frequēs oratio ad deum, de qua oratione plenissimè loquitur gl. in cl. dominū. de reliq. & vene. sanc. super ver. orationem. & specialiter ho-

Qualiter iuuenibus viuēdum.

Quid orādum.

tatur

tatur quòd quilibet studiosus velit singulis diebus dicere offi ciũ btẽ Mariæ gloriosæ virginis, q̃ est inuentrix gratię, genitrix vitæ, & mater salu[illegible] spẽ ponit nũquã vacu⁹ abi [illegible] Certũ licet omnis quicũq; adultę ętatis tenet credere arti culos fidei, vt habetur in symbolo. Credo in Deũ, & Athanasij Quicũque vult saluus esse. qui xxxviij. dist. c. j. & ij. & licet lai co simplici & fortè oĩbus etiã literatis sufficiat articulos fidei credere implicitè. i. credere verũ esse quicquid credit ecclesia catholica: vt dicit In. j. c. j. de sum. tri. & sequitur magister Ber. cõpost. ibi, illũ tñ qui ingeniosus est hortatur idẽ cõpost. vt velit illos arti. fidei scire magis distinctè, & quãuis hoc ex dono scientiæ & ingenij sibi à Deo dato quasi debito rõnis & ingratitudinis vitãdæ causa scire debeat, putãt tamẽ ibi ꝙ d. l. laici etiam ingeniosi & literati non peccant mortaliter si d. arti. fidei nesciant explicitè, vel non sunt solliciti de his sciẽdis, q̃a eorum professio de hoc non est, quæ verba nota diligenter. *Quomodo credendũ.*

Secundum documentum principale.

Conuenit adolescẽti studioso qui sicut dictum est viuere instituerit, quærere doctorem sibi & magistrũ cuius auctoritas aperiat sibi ianuam sciendi necessaria magna & occulta, quã ianuã quisque ingressus sine vlla dubitatiõe vitæ optimè pręcepta sectatur, qui cum docilis factus fuerit: tunc demum discet, & quãta ratione prædita, sint ea ipsa quæ secutus est ante rationem: & quid sit ipsa ratio quã post autoritatis cunabula firmius & idoneius iam sequitur atque cõprehẽdit hæc *Aug.* vbi suprà. Plin. secundus li. 2. *Epist.* ol. episto. xviij. inter cætera cuidã Mario, qui eum consuluerat de præceptore eligẽdo ꝓ fratre, dicit hæc verba: Cùm omnes qui profitentur audiero, quid de quoquã sentiã: scribam. Nec ignoro suscipiẽdas offẽsas in eligẽdo pręceptore: sed oportet me nõ modò offensas: verum etiam simultates pro fratris tui liberis tam æquo animo subire, quã parẽtes pro suis. illust. doct. Mar. de fano in d. epist. quã fecit de modo studendi: dicit primò quærendũ esse de doct. si qualia doceri oportet, doceat: si libẽter ad interrogata respõdeat, si respõdẽdo dubitationes de pectore quærentis euellat: si patitur rationabiliter cõtradici, si causam rationabilem suis dictis adiungit, si videtur quod asserit, de fonte vel scripturæ vel æquitatis vbi iustitia deficit prouenire. Itẽ quærendum an sit sufficiens, an vim habeat impressiuam, vt exemplis intelligibilius ostendit, nec sit in sua lectione pomposus, sed potius vtilis & fidelis, & plus veritatis. *Doctor eligendus.* *Qualis esse debet doctor.*

quàm truffis & ornamento verborum inhærens dicebat recolẽdæ memoriæ doc. & præce. meus dom. Io. Petrucij de Perusio: q̃ aliqua quæ adulta in [illegible] imperito & inepto præceptore erronce sibi tradita didicerat, vix sexagenarius facile dedisceret potuerit, vñ suadebat in electione p̃ceptorũ esse pprię vtilitati nõ alieno honori cõsulẽdũ. Hinc Hie. in epist. ad athletã. de instituit. paule mõ, & q̃ si discamus in teneris annis quæ didiscẽda forent, quia difficulter eradicatur q̃ rudes anima didicerũt, & subdit, Græca narrat historia Alexãdum potẽtissimũ regẽ orbisq; dominatorẽ & in moribus & incessu Leonidæ pędagogi sui nõ potuisse carere vitiis quib⁹ adhuc paruulus fuerat infectus. Hinc sumat exẽplũ quisq; vt illũ æmuletur cũ illo cõuersẽt cuius mores sunt probati, aliàs informabitur cohærẽtia. Tu intelligis q̃d dicere velim quorsũ tendãt hæc dicta mea: Qui habet aures audiẽdi audiat. Adde q̃ Macedonũ sapientissimũ rex Phili. Alex. filiũ Aristoteli in disciplinam tradidit, extatque illius epistola apud Aul. Gel. li. 9. noct. attic. his verbis ponit, *Diis pol*, habeo gr̃am nõ tã pro inde q̃ natus est mihi filius, quàm pro eo quod eũ nasci cõtigit tẽporibus vitæ tuę, spero em̃ fore vt eductus eruditus abste dignus existat & nobis, & rerũ istarum successione. Hęc refert Leonard. Arc. in quadã epist. Itẽ Plutar. de lib. educ. sic ait, Maximum oĩm lõgéque primariũ dicturus accedo, *Inquirẽdi* sunt præceptores filiis, quorũ vita nullis obnoxia criminibus irreprehẽsi mores, & optimũ sit experimentũ. Honestatis enim forũ simul ac radicẽ esse quod legitimã cõsequi disciplinam. Paulò post subdit, Illud certè stultitiæ extremæ, Sũt q̃dã qui licet præceptoris sciẽtiã cognouerint, idq; præsenserint, illis tamẽ suos cõmẽdãt pueros. nõnulli placidis ipsorũ victi blãditiis, sunt etiã qui rogãtiũ amicorũ gratiæ tribuãt, qui in re simile quippiã factitant, vt si quis ægroto laborãs corpore doctum ac salutiferum omittens medicũ, vt amici gratiam ineat, imperitum hominem deligat, à quo fortassis in perniciẽ detur. de hoc satis apud Plutarchum.

Præcepta erronea

Mores magistri.

Tertium documentum principale.

Honor præceptoribus impendẽdus.

Conuenit adolescenti studioso postquam idoneũ præceptorem elegerit, illũ honorare, obseruare, colere, amare, vt genitorẽ, & conari habere vt beneuolum. Ipsum interroget, vt ab eo instruatur, nõ autem vt calumnietur, & per aliquam cauillationem aut fallaciam intercipiat eum. hæc Mar. de fan. ibi. & card. Med. in d. proœ. cle. Non supererat ille discipulus cui

aliq

aliquando contingerit aliquid scire docto ignotũ: nam in hoc lati ſſimo prato iuris ciuilis bos herbam, canis leporem, cico niaque lacertã inuenire poteſt, vt in ſimili dicit Sen. in epiſt. xviij. Præterea omnia in [illegible] & omnium habere memoriam diuinitatis eſt potius q̃ humanitatis, vt l. ij. §. ſi quod autem. C. de ver. iu. enuc. Capiat vnuſquiſque exemplũ ab Aug. dicẽte, *Ego* epiſcopus totannorũ ab aniculo paratus ſum do ceri. xxiiij. q. iij. ſi habes. Conetur præceptoris opiniones defendere quantum poteſt exemplo Caſſij Iuriſconſ. vt habetur in l. qualẽ. verſ. Caſſius. ff. de arb. cum ſi. Quando ſi non poteſt ex errore manifeſto, veritatẽ præponet & honorabit eam, nã ambobus exiſtentibus amicis, ſanctius eſt honorare veritatẽ, vt inquit Philoſ. 1. Ethic. *Quid face re ſtudens*

Quintum docum. principale. *debeat.*

Conuenit vt omnem curam, ſtudium, & diligentiam adhibeat, *Deum* & facultatẽ cui indulget, corde gerens, vt inquit idem *Mar.* de fa. in d. epiſt. Circa quæ quicunque voluerit ad ſaturitatem videre, legat Plin. lib. 1. epiſto. 3. 5. 6. 14. 16. 18. 20. 21. Itẽ in lib. 2. epiſt. 1. & 3. ſed ſuper omnia legat & memoriæ cõmẽdet epiſt. 5. d li. 3. ad Marium, quæ incipit, pergratũ, in qua deſcribit vitam & mores Pli. maioris auũculi ſui, quæ literis aureis eſſent ſcribẽda, nõ omiſſo apice. Incitaret em̃ animum cuiuſcũque ad diligentiam: & moueret pectora duriſſima & ſaxea, quinimo ex ipſius lectione plerique qui ſe credunt dili gentiſſimos, cognoſcerent manifeſtè ſe eſſe negligẽtes. Imitetur exẽplũ Pomponij Iuriſconſ. dicẽtis hæc verba: Nã & ego diſcendi cupiditate (quã ſolã viuẽdi rationẽ optimã in viij. & lxx ætatis duxi) memor ſum eius ſententiæ quã dixiſſe fertur Iulian⁹, Nã & ſi alterũ pedẽ in ſepulchro haberẽ, adhuc tamẽ diſcere quidẽ vellẽ, vt habetur in l. apud Iulianũ. ff. de fidei. lib. *Semper ſtudẽdũ,*

Subdit *Mar.* de fa. in d. epiſt. Nec tãtũ ſtudeatis, q̃ triſtitia aut pectoris dolor vos affliget anxietatib⁹, recipite requiẽ, & animũ ad gaudia reuocate. Hoc fuerit ſuperfluũ monere tẽporib⁹ noſtris. Nam libri ſcholariũ regulariũ ſunt pleni puluere, quotidie circũeunt plateas vt cũ ſue an nõ, imò luxuriosè induti, vide & ſi videant. Peſtis efficaciſſima ſtudioſis luxuriæ veſtigiũ, ꝓpter quam tẽpus otioſè perdit, & rotæ cõuerſæ ſunt in ſcabella, Scio intelligis, q̃d velim monere per hæc verba. Hic Io. And. reprehẽdit ſcholares veſtibus doctoreis vtentes, vt eſt gl. j. c. ad apoſtolicæ. de priui. lib. vj. Hæc nõ ſunt intelligenda de nobili, & potentibus. *Vnde* car. *Medi.* in d. proœ. clem. dicit paupertatem eſſe vnam ex clauibus per quas intra *Paupertas & humilitas.*

mus ianuam ſapientiæ: nam paupertas, luxuriam compeſcit, & Sen. dicit, ſi vis addiſcere ſis pauper aut ſimilis pauperi: Socratis Thebani recipiens exemplum. xij. q. ij. gloria. verſic. cratis. Hoc intellige cum temperamento, dummodo neceſſaria adſint, vt inquit Philoſ. x. Ethic. Quintum docum. principale.

An expediat habere multos libros.

Non curet ſcholaris in vſu multos libros habere, ſa lectio multorum autorum omnis generis voluminũ habet aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari oportet ſi velis aliquid trahere quod animo fideliter ſedeat. Nuſquã eſt qui vbique eſt. In peregrinatione exiſtentibus hoc euenit vt multa habeãt hoſpitia, nullas amicitias. Idem accidit his qui nullius ingenio ſe familiariter applicant, ſed omnia curſim & properanter tranſmittunt. Nihil æquè ſanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. *Nec* prodeſt cibus ſumptus qui ſtatim eiicitur. Non cõualeſcit planta quæ ſæpè trãsfertur, diſtrahit librorũ multitudo. *I*taque cũ legere nõ poſſis quantũ habueris, ſatis eſt habere quantũ legas. Sed modo hunc librũ euoluere, modo illum, raro eſt fructuoſum. Faſtidiẽtis ſtomachi eſt multa deguſtare, q̃ vbi varia ſunt & diuerſa, inquinant non alunt. *N*õ refert quàm multos, ſed quàm bonos libros habeas. *L*ectio certa prodeſt: varia delectat, &c. hæc Se. in epiſt. ij. maiori parte, vnde domin⁹ Car. Flo. in d. cle. j. de magiſtris. dicit: q̃ expedit ſcholari paucis libris vacare, vt poſſit cõmendare memoriæ q̃ fuerint opportuna, vt pura ſcholari in iure ſtudendi conuenit memoriæ commendare textus & glo. ſine quibus fruſtra laborat ad ſubtilitates quas nõ poſſet iure probare. *D*octor autem indiget multis libris, & ſi fieri poſſet, omnium qui ſcripſerunt, vt ex multis poſſit elicere veriora. Tu ſi volueris plenius videre an expediat habere multos libros, vide eundem Senec. in lib. de benefic. c. ij. & in lib. de vita & morib. philoſo. in iij. par. & Hier. in epiſt. xl. & Oldr. conſil. xxxv. Quòd ſi omnino voluerit illos habere, & cum profectus fuerit illis vti, notum tibi facio quòd primus qui cœpit gloſſare tex. & leges, fuit Guarnerius ſeu Irnerius, dum ſtuduiſſet legibus ex ſeipſo legit Bono. vnde tunc fuit maximi nominis & merito appellatus lucerna iuris, tanquam primus illuminator noſtræ ſcientiæ, ita di. Odoffr. in l. ius. ciuile. ff. de iuſtit. & iur. Poſt eum ſecuti ſunt Bulg. Mar. & Placen. Io. Azo, Accurſ. quorum gloſ. qua auctoritate factæ fuerint, non memini legiſſe, ſed circum ſcripta licentia principis, an impunè *l*icuerit gloſſ. vide in l. ij. §. hoc autem. C. de vet. iure. enucl. Notabil. tamen circa prędicta aliqua demulcentia aures, auditorum. *Pri*

Doctor multos libros habeant.

Guarnerius lucerna iuris.

Bulgarus Mar. Ioan. Azo.

mò no, quod 1. sum. quæ fuit in iure nostro fuit composita à Rug. & dicit Odofred. in rub. ff. ad leg. Iul. repet. Huius discip. fuit Rofr. Beneuen. vt colligitur ex dic. Io. And. in add. Spe. in tit. de fru. & interes. & i[illegible] confes. Sciendum est quod dom[illegible] Placen. præclarus & famosus iurisp. apud Montem Pesul. super C. & instit. sum. laudabiles cōposuit, vt dixit Azo in proœ. suæ Sum. super C. & incipit d. Sum. Placē. cum essem Mantuæ. & ista Sum. Placen. erat tunc melior aliqua alia quæ publicata esset vsque ad illa tempora, vt dicit Odofred. in l. j. ff. de pac. post hæc Ioan. Basia. Cremonē fecit vnam Sum. breuissimam super. Pan. de quo Odo. in l. j. in princ. ff. de eden. dicit quod erat ventosa, & ꝙ illā fecit, vt Placen. reprehenderet. & quod aliqui boni non est illa Sum. Idem fecit quandam lect. super C. Iste Io. fuit præceptor Azo. vt in sum. Azo. super C. in tit. pro soc. de quo in gl. fit sæpe mentio, floruit an. Domi. 1200. Iste fuit iuris lucerna, & speculum mundi, vt inquit Ang. de Peru. in repe. l. fals⁹. C. de fur. Eodē tēpore fuit Bulgarus, vt habetur in l. bene à Zenone. C. de quadr. præscr. Superuenit Azo qui primo fecit minorem apparatum super C. & ff. deinde fecit Sum. quam habemus, & dicitur Azonis, & est licet quidā dixerint olim illā Sum. quæ attribuitur Azo. fuisse Io. Basiani Cremo. sed male dixerunt, nā Io. tantū fecit Sum. super Pand. vt dixit, hoc dicit Odof. in l. legē. C. de pac. illius Sū. Azo. Odof. fecit add. quas in aliquib. sū. incorporatas vidi, post hāc sum. idē Azo fecit magnos apparat⁹ super ff. vet. optimus fuit vt Odof. in l. Iulia. ff. de cond. ind. Hunc Azo. Bal. in l. contractus. C. de fi. inst. & l. cum alter. C. de fideius. dixit fuisse fontē legū, & vas electiōis. Lotharius fuit cōtēporane⁹ Azo. vt per Bar. in l. sancimus. C. de iudi. Rofre. Beneuen. qui fecit vtilissimum opus libellorū in iure ciui. & cano. fuit disci. Ruggerij in initio, vt p̄dixi, postea discip. Azo. vt ipsemet attestatur in d. opusc. libel. Succurrit deinde tenebris iuris ciuil. Accur. Florentinus qui glossauit ff. C. insti. librum auth. & tres lib. C. tēpore Gregorij ix. Pont. 185. & Feder. ij. Imp. xxiiij. in ordine. Imperat. tempore, qui glossauit lib. aut. currebant anni domini 1226. vt ipse notauit in auth. vt præpo. nomen Impe. §. si quæ vero super. ver. indictionis, & consequenter à glossat. Accur. vsque ad præsentē annū currunt. an. 226. vel circa. Iste Accur. fuit discipul⁹ Azo. vt ipsemet notauit in l. si. super ver. possum. ff. de cond. caud. da. Iacob. Balduini fuit præceptor Odofre. floruit anno domini M clxx. de isto sæpe

Ruggerij Sum. Rofredus.

Placentini Summ. Ioan. Basianus speculum mūdi.

Bulgarus Azo.

Lothari⁹ Rofredus Accursius.

Iacobus Balduini

Odo. in lec. ſuis facit mentionem Inn. 3. qui fuit Ianuenſis de
Innoc. quartus. domo de fiſco, & de comitibus Lanoniæ, fecit apparatū ſolen
ne ſuper decretal. fuit magn⁹ le[illegible] floruit. an. dñi M. cclii
vt per Ioan. And. in addi. S[illegible] in titu. de ſede vac. dominus Per.
Compoſtellanus ſcripſit ſuper. 1. decreta, vſque ad ti[illegible] tranſ.
Compoſtellanus. præl. fuit capellanus In. præd. & edidit illud de mandato In.
Odoffr. Odof. fecit lecturas ſuper. C. & ff. floruit anno domini. 1260.
colligitur ex dictis eius. in l. imperium. ff. de iur. om. Viuebat
etiam tempore Ioan. And. vt colligitur in addi. Spe. in titu. de
Hoſt. lo. Hoſt. i. dominus Henr. Car. Hoſt. qui fuit de Seguſta, ſecū
dum Ioan. And in add. Speculat. in ti. de reſcri. præſenti actio
ne. fuit pręceptor Spec. vt dicit Io. And. in add. Spec. in titu. de
Specul. offic. iud. fecit ſummam mirabilem, & edidit lect. ſuper decre.
Iacob. de Belui. Spe. Guli. durandi fuit prouincialis, vt colligitur in Spe. in ti.
Barthol. de feu. Tempore quo condidit librum ſpeculi, currebant an.
Brix. domini. 1271. patet in Spec. de inſtr. edi. §. j. verſ. Item hodie.
Ia. de Belui. legit ſępius librum authent. & fecit optimam le-
cturam ſuper illo libro, & multas diſputationes, & Bart. Brix.
Garſias. qui fecit addi. ad gl. decreti, fecit etiam quæſtiones dominica
les, & veneriales, floruit tępore Grego. ix. Garſias Hiſpanus
Dyn. floruit anno domini. 1273. Guido de Baſio. Arc. Bono. floruit
eodem tempore, commentauit ſolenniter decretum, & ſex-
tum decretalium. Dy. mugalenus claruit ann. domini. 1287.
tempore Bonifacij 8. 201. Pont. & Adolfi impe. ſcripſit ſubti
liſſimè ſuper ff. & ſuper tit. inſt. de actio. fecit etiam mirabile
commentum ſuper tit. de re iud. in 6. huic diſputando deter-
mināti aliquam quæſtionem adeſſe videbantur tota ſynodus
legalis philoſophiæ, vt dicit Cyn. in l. vnica. C. de ſent. quæ pro
eo quod intereſt. Reperiuntur etiam conſilia eius elegantiſſi
Iacob. de Rauen. ma. Ia. de Rau. prouinciæ Lotoringiæ, legū profeſſor in theo
logia magiſter, ac Verdunēſis ciuitatis in d. prouincia. epiſco
pus, ſcripſis ſuper ff. & C. & multa ſimpliciter tradita à maiori
bus, reduxit ad dialecticū arguendi modum, vt per Cyn. in l.
Petrus de bella per tica. quicūq;. C. de ſer. fu. q. 6. Pet. de Bel. per. Burgūd. doc. illuſtris
ſcripſit ſuper ff. & C. & inſt. Edidit etiā infinitas diſputatiões
vt audiui nū. cētū. Floruit an. domini. 1300. colligit ex dictis
Cy. & Bar. in l. vnica. C. de ſen. q̄ pro eo quod int. & fuit cōtē
Iacob. de Aren. porane⁹ Dy. Ia. de Are. Parmēſis, cuius opiniones vt plurimū
Mar. Silima ſunt de mēte iuris, vt dicit Bar. in ſua diſpu. q̄ incip ſtatuto Lu
canæ ciuitatis, ſcripſit breuiter, ſed vtiliter ſuper. C. & ff. fecit
multas diſpu. Mar. de Silimano fuit, cōtēporane⁹ Dy. iſte fuit.

præ-

præceptor Io.An. refert Io.An.in add.Spe.in ti.de arb.Bar. de Neap.fuit cõtẽporane⁹ Dy.ſm Io.And.in add.Spe.in ti.de [illegible]r.ca & in ti.de do.Fran[illegible]r.fuit etiã cõtẽporaneus Dyn. ſm doc.in l.vnica.C.de ſen.quæ [illegible]o eo q̃ inter. & Cy. in l.fin. C.de [illegible]ec.& Bar in l.1.§.ſuſpecti.ff.ad Tur.Alber.Odo. fuit contẽporaneus Dy.vidi conſi.ſubſcriptum ab vtroq;, de quo patebat publ.inſtr.in Archi.Sen.Ric.de potro. de Senis Car. v- n⁹ ex cõpilatorib.6.decret.fuit de ſequacibus Fran. Accur. vt refert Cynus in l.tutori.C.de neg.geſ.obiit anno domini.1314. vt vidi patere publi.inſtr. Guil.de tyn. do.vltra montanus qui legit longo tempore in ſtudio Aurelianũ.fecit breuem appa- ratũ ſuper C.& ff.ve.fuit doctor illuſtris.Ric.Ma. Cremon. q̃ legebat Paduæ tẽpore Roberti.ſm Cy.in l.ſi viua matre.C. de bo.mat.fuit valẽtis doc.Italiæ ſuo tempore,vt dicit Bal.in l.q̃cunque.C.de epi.& cle.iſte Ric.fuit condẽnatus de hereſi. vt in d.l.quocũque.per Ia.Bu.& Bal.multa ſcripſit quorũ co- pia rara.Floruit an.domini.1300.Dominus Lãpertin⁹.de Rã ponib.doctor ꝓfũdiſſimẽ,& fundatiſſimẽ ſcĩæ ſcripſit ſuper ff.& C.ſuorũ ſcriptorũ rara eſt copia hũc doctorẽ extollit vſ- que ad ſydera.Io.An.in c.ſi pater.de teſt.in vj.Noue.&in add. Spe.in ti.de teſt.do.Bar.de Bu.extollit à Io.And.in add Spe.in ti.de accu.in 3 par.Io.An.fons, & tuba Iuris canonici fecit nouellas ſuper decretalib.gloſſauit,& ſextũ & cle.fecit nouel lã ſuper ſexto,& mercuriales opus digniſſimũ,& vltimo loco fecit mirabile op⁹ add. Spe.an.Domini.1348.vt colligit ex his quæ ipſe ponit in add.p̃d.in ti.ne ſed.vac.&in ti.de fil.preſ. Mortuus eſt an.Domini.1348.tempore magnæ peſtis, vt ſcri bit Io.Cal. eius filius adop. in cap. veſtra.de coha.cle.& mu. De qualitate patris Io.An.& aliis ad notitiã ſui pertinentib⁹ vide in d.add.& in ti.de fil.preſ.& in ti.de æta.& qua.& in ti. de ſucceſ.ab inte.hunc virũ tibi propone patre ludi magiſtro tenuiſque fortunæ homine natũ,qui iſta moleſtiſſima vtriuſ que iuris ſtudia & pertulit & didicit pelle vrſina tectus,citra lecti delicias,neque poſtea vxorius factus ſolitu diligentiã intermiſit,huic ad vrbẽ venienti (vt refert Nic. Euerar. in lo cis ſuis legalibus,loco ab auctoritate) dixit pontifex Beneue nerit.quo lux mũdi cognominatus eſt. Plura alias his ſimi- lia de iuris doctorib.referuntur in d.loco.ab auctoritate.Cy. Sanctibal. de Piſtorio florebat anno Domini.1313.quo anno in die Sancti Barnabæ apoſtoli finiuit lecturam ſuper C. quam inchoauerat anno præcedenti,iſta lectura perfecit in.

Bart. de Neapo. Franciſ. Accur. Albert. Odoffr. Ric. de Potro. Guil. de Tyn. Ric. Mal. Lampertinus de Ramp. Bar. de Bu. Ioan. And.

genium Bar. vt inquit Bal. in c. vnic. §. ſi vaſallus. in tit. ſi de feud. fue. cõtro. inter dominũ, & vaſal. Scripſit plane ſuper 1. par. ff. vet. vſq; ad tit. ſi ex noxa. cau. [illegible] inclusiue, & ſuper ti. de reb. cre. in 2. par. ſuper reliquis paruam additionẽ ſcripſit, fuit iſte Cy. amicus Io. An. vt atteſtatur Io. An. in add. Spec. de loca. Fuit diſcipulus Dy. quẽ præceptorẽ ſuũ reuerendiſſimũ fuiſſe profitetur in mille locis. Old. de laude fuit contemporaneus Ioan. And. & Cyn. & fuit diſcipulus Dyn. fuit aduocatus conſiſtorialis. Edidit ſuper iure ciuili plures lec. quarum rara copia reperitur, ſolenne opus conſiliorum fecit, floruit anno. 1320. Vixit imperante Lud 4. Vidi eius compendioſam & vtilẽ lect. ſuper feudis, circunfertur hodie eius tractatus de legitimatione, cũ aliis qui ſunt multum vtiles. Nic. de Matarel. doct. Murinenſis fuit contemporaneus Ioan. And. vt colligitur in add. ad Speculat. in ti. de confeſ. §. ſequitur. Edidit pulchras lect. ſuper ff. & C illarum copia rara. Ioan. Cald. Bono, adoptiuus Ioan. And. doct. magnæ ſcientiæ, & vitæ ſanctæ, floruit tempore Ioan. And. & poſt commutauit decretales, & fecit pulchrum opus coõl. orum. Gaſpar. de Cal. floruit paulo poſt Ioan. Fab. doct. Vltramon. qui fuit Aquitanicus. ſcrip. ſuper C. & inſti. Ferè per eadem tempora. Ia. de Bu. ſcrip. ſuper ff. veter. & ſuper C. fecit duas lec. veterẽ, & nouã. Item commentauit tit. Inſt. de act. Edidit etiam infinitas diſputationes, fuit vnus ex præceptoribus Bar. floruit anno Domini. 1320. Reine. de Forliuio alius præceptor Bartol. qui commentauit etiam ius noſtrum, obiit an. domini. 1358. vt refert Nellus de ſancto Gemi. in par. vl. bannitorum. q. u. Fede. Petrucius de Senis fuit contemporaneus Io. An. Cyn. Old. Nic. de Mater. & aliorũ de quibus paulo ſuprà, floruit an. Domini. 1315. Edidit notabile opus conſiliorum. Recuperius de ſancto Miniate, & Ioan. Pagliarenſis de Senis fuere contemporanei Fede. & viri ſingulares. Lapus de Caſtellione contemporaneus prædictorum, fecit inter cætera opus notabile allegationum ſuarum. Bar. de Saxofer. ſpeculũ, pater, & lucerna iuris ciuilis natus an. Domini 1309. incœpit ſtudere iure ciuili an. Domini. 1323. idem publice de iure reſpondit anno domini. 1330. obiit an. domini. 1360. ætatis ſuæ anno quadrageſimo quinto fuit diſcipulus Cyn. Iac. de Bu. & Reinerij, vt colligitur ex dictis eius in l. ſi is qui pro emptore. ff. de vſuc. & in l. quidam cum filium. ff de verb. oblig. ibi cõiicere poſſes quibus parentibus natus ſit Barto. & in l. j. C. de Sum. Trin. & ex rep. dom.

Old.

Nic. de Matere. Io. Cal. Gaſpa. de Cal. Io. Fab. Reinerius de Forliuio. Nellus de ſancto Fede. Petr. Recupe. de ſancto Mini. Pagl. Lapus de caſtelliõe. Bar. de Saxofer.

Nic. Arlex.

Nic.

Nic. Alex. eius generi. in l. & si filium. ff. de mune. & ho. Edidit mirabilia commenta in iure nostro, quæ propter eorum celebritatem notoria sunt, Fran. Tiguri de Pisis floruit tempore Bar. fuit doctissimus & [illegible]. Franc. de Alberg. de Aretio [illegible]dus doc. vt plurimum imitatur Bar. floruit per eadem tempora Alb. de Rosa. Bergomensis eximius cõmentator, floruit an. Domini. M. cccl. fuit contemporaneus Bart. non vidit ipsius commentarios qui cõtinẽt super ff. & C. multa volumina quorum copia frequens est in Lombardia. Alber. tamen vidit Bart. nam allegauit eum in suo tract. statutorum. par. ij. q. ccxix & pluribus sequentibus. Signorellus de Homedeis de Mediolano, fuit contemporaneus Alb. vt colligitur ex dictis Albe. Martaganus de Aroguidiis de Bononia, floruit tempore iuuentutis Bar. obiit ætatis suæ. an. xxv. fecit multas dispositiones quas vidi & illarum copia rara, de illo mentionem facit Bal. in l. assiduis. C. qui po. in pig. ha. Pe. & Angel. magistri Fran. de Vbal. de seru. germani fratres, vtriusque iuris excellentissimi docto. discipuli Bar. Franc. Tigrini & do. Ioan. Papiliaren. in iure ciuili floruerunt longo tempore, obiit Bal. ann. Domini. M. ccclxiij. in Aprili Papiæ iacet sepultus in ecclesia fratrum minorum, hinc aiunt scioli quidam & iuris eiusque scientiæ studiosos odio vatiniano prosequentes, inscalatum fuisse, quod nescio quid in archetypo Pisano immutasset. Alciat. in para. denegat eos libros archetypos insipientérque agere qui ab eorum inspectionem seria amittunt. Inter alia eadémque innumera ingenij sui monumenta scripsit Bal. diuinum consil. de schismate in fauorem põtificis Vrbani sexti, & præiudicium Clementis xij. pseudopontificis à Gallis creati ea spe, vt Ro. curia in Gallia persisteret, & Vrbani causam defendit etiam Ioannes Ligna. Contra ædis vedacti abbas, idem à consil. Regis Franciæ monumenti literarum Vrbanum damnat. Angel. decessit Florentiæ eodem anno. Ambo isti, videlicet Bald. & Angel. illustrauerunt ius ciuile, Petr. illuminauit ius canonicum. de Bald. & eius doctoratu mentionem facit Bartol. in l. quidam in suo. ff. de con. insti. in fin. Ric. de Salicet. floruit tempore Baldi, Bartholomæus de Salicet. floruit eo tempore & ambo commentauerunt ius ciuile. Pet. Anch. Bonon. fuit discipulus Baldi, floruit tempore Salic. scripsit plenè super decre. sexto & cle. Edidit pulcherrima cõmẽta super reg. iur. in sexto & Clemẽtinis, & pulchrũ op⁹ cõsiliorũ. Scripsit etiã super ff. veteri. & nouo, hũc Pontanus in suis consi

Nic. Alexan. Frã. Tigu. Fran. de Alber. Alber. de Rosa. Signor. de hom. Martag. Bald. Pet. Ang. de Vbal. Rich. de Sali. Ba. Petr. de Anch.

Anto. Fu. cõſiliis extollit vſque ad ſyndera. An. de B[illegible] & de Bononia vir excellens & ſanctæ vitę cõmẽtauit *D*ecre. & Cle. & fuit conte poraneus Pet. de Anch. d. c. omni generatione dignus. *E*dide-
Franci. de Zabarel. runt opus etiã cõſiliorũ, & [illegible]ão pulchra repertoria, vnũ de iu re canonico, & aliud in iure ciuili. Frã. de zab. de Padua [illegible]ard. Floren. floruit an. *D*o. M. ccc. cõmentauit dec. & cle. ſoleniter.
Chriſt. de Caſtel. Chriſt. de Caſtel. de Mediol. floruit e. tpe, multa tẽtauit cõtra cõem doctrinã quę licet ingenia excitauerint, cõfuſionẽ tñ ſe
Raph. Fulg. cerũt ſcholaribus hebetis ingenij. *R*ap. Fulg. de placẽtia. *R*ap. Cu. (vel melius diceret cõmẽſis) cõtẽporanei & ſubtiles doc.
Raph. Cum. Pet. Mau. Io. de Imo. Paul. de Caſtro. Dominicꝰ de ſancto gemini. Lud. Ponta. Nic. Abb. Pan. in iure ciuili clauerunt Paduæ *M*. cccc xx. imitati ſunt mores do. Chriſt. eorũ p̃ceptoris. Pet. *M*auroc. Card. Venetiis floruit an. Do. M. cccc xxiiij. ſcripſit ſup̃ ſexto decr. ſoleniter. Io. de Imo. claruit e. tẽpore, cõmẽtauit primũ, ſm & tertiũ decr. itẽ ſextũ & clemen. præterea infor. & obiit an. *D*o. *M*. cccc xxxvj. xviij. Feb. Pau. de Ca. clarꝰ & vtilis doct. ſcripſit ſup̃ ff. & C. edi dit ẽt pulchrũ opus cõſiliorũ, obiit paulò poſt *I*o. de Im. cuiꝰ fuerat cõtẽporaneus. legit *F*lorẽtiæ, *S*enis & *P*apię. *D*ñic. de S. Ge. floruit per eadẽ tpa. cõmẽtauit egregiè ſextũ decr. *L*ud. *P*õta. origine, ſed incolatu Ro. doc. memorię ſingularis & qua ſi ſtupẽdus, ſcripſit ſuper aliquibus partibus ffor̃ũ. & C. copio ſiſſimè. Edidit cõſi. ſolẽnia & repet. aliquas fecit iter quos ob tiner principatũ repetitio auth. ſimiliter, C. ad l. Fal. & ibi oĩa
Pet. de Math. Ia. co. Alua. Io de Ana. Tho. doct. Io. Pe trucij. Ang. de Per. And. de Yſ. ſpãlia piæ cauſæ collegit. floruit an. Dñi. M. cccc xxx. fuit diſci pulus do. *I*o. Petrucij de quo infrà, tãta fuit huiꝰ põtani auto ritas ob eximiam doctrinã in cõci. Baſil. vt *E*ugeniũ nõ dãna uerit, dãnatũ rurſus patribꝰ recõciliauerit. Nic. quõdã Monia conſis abbas, poſtea archiepiſcopus. Pan. origine de Cathania inſula *S*iciliæ iuxta mõtẽ *Æ*thnã floruit eodẽ tẽpore cũ *L*u. põtano ambo clariſſimi facti ſunt in almo ſtudio Sen. & in cõ ci. Baſi. cõmẽtauit iſte do. Abb. mod. decre. ſolennibus claris & ordinatis, incępit cõmẽtare decretũ. *E*didit multas diſputatio nes, repetitiones, & cõſilia. *E*iꝰ fama (vt opinor) quotidie creſ cit, Pet. de Matheſi. de Bon. floruit eo. tempore. Ia. Alua. de Pa dua floruit per eadem tempora, commentauit egregium li-brum feud. Io. de Ana. tandem Arch. Bon. floruit Bon. lõgo tẽ pore, cõmentauit decre. Obiit an. D. *M*. ccccl v. vel circa. *T*ho. doctius Benen. doc. verus & clarus iuris interpres obiit an. *D*. M. ccccl v. Io. P etrucij de Peru. & Ang. de Perig. de P eru. pręce ptores mei primus de mane, alius de ſero. florebant an. *D*. M. ccccl xj. quo anno incœpi ſtudere in iure ciuili, obiit d. An. an.

M.

M.ccccl x.d.verò I. A.obiit an.M.cccclxij.quorũ animæ requiescant in pace,fuerunt illustres doc.vt notum est.Multi alij fuerunt viri solennes in iure ciuili,vt And.de Yser. commentator feudorum & constitutionum regni.Albe. Galeotij Parmen.qui fecit opusculum quod dicitur margarita. An.de Pisis qui scripsit superff.Ar.do.Reine.de Forli. Bene.de Plõb. qui commentauit aliquos tit.in j.parte.ff.noui incip.à titu.de manu.ff.fecit etiam solẽnes rep.& dis.Bartolucius de Presby. de Bon.Barth.de Cap.comites de Peru.Franc.de Rãp.de bon. Fed.de Sca.de Bon.Flor.de S.Pet.de Bon. Gand.1. Alber. de Gand.de Crem.Guid.de Suza.Vgoli.de Fontana Parmensis. Homo bonus Cremo.Onofr.Bart.de Peru.Ia.de Archizo de Vero.commẽtator feu.Iac.de Ysolanis olim cardinalis.Lanf. de Luca.Mart.de Carani.de regno,gl.constitutionum regni. Marsil.de Mantigelis de Bon.illustris doc.cuius multæ disputationes inueniuntur.Mat.de Matthe.de Bon.cuius reperiuntur notabilia dicta quædam & clara opuscula. Nic. Cremo. Nic.Furiosi qui glossauit librum feudorum.Nic.de Neap.maximus textualis.Nullus de S. Gemi.qui edidit illustre opus bannitorum.Hospertus de Cremo.qui fuit primus do.qui incœpit legere Perusij.Pet.de Cer.qui scripsit super li.feud.Pet. de Boacte.de Bon.Pet.Boemus.Tanc.de Corne.cuius reperitur opusculum quod dicitur compendiosa.Vber. de Bonacurse.Vber.de Bobio,& alij plures.Itẽ in iure cano. prænotatus Abbas antiquus.Bern.glo.Permensis Bonagnit.Areti.Ber.Hispanus qui scripsit super cle.Basianus Berengarius olim cardinalis qui inter cætera fecit pulchrum repertorium super Speculo.Ægid.Bon.Franc.Vercellensis.Gof. Beneuentanus cuius reperitur vtilis summa.Gratia.Areti.Gui.de Mõte Laud. Vltra.monta.Gui.Naso.Gandu.Gulielm.de Bonis cõsiliis de Bon.Henric.Boic.Ioan.glossator decre.Io.de Deo Hispanus. Laurent.antiquus doc.Laur.de Pinu.qui scripsit super clem. Lauren.de Rodul.de Florentia,cuius reperitur egregium cõmentum super vsuris inter cætera Mart.Roma.qui scripsit super cle.Nepos de monte Albano.Pau.de Leaz.Pet. de Saxo. Pet.Manducator.Prosodocimus de Padua.Simon de Barsiano Card.Mediol.qui scripsit super clemen.Steph.prouinciali, qui similiter scripsit super cle.Steph.Troches & Pet.de Stagno qui similiter scripserunt super cle.legentes apud mõtem Pessulanum.Tancr.glo.Luc.de Pen.doct.Gallicus. Tho.de Piperata.Raymũ.de Penna.Torti.Vincentius antiquus doctor.

Alb Gal. And de pi. in ar. Bẽ. d.pl. Bart. Dion. Frã.de rã. Fe.de Sca. Flor.Gui. de Su Vg. d.pon.ho. bonus. Ono.Ia.de Yso.Lanf. de Luca. Mart.de Ca. Mat. de Mantig. Mat. de Mathe. Cremo. Nic. Furiosi. Nic. de Ne. Nell.de S. Gem.Ho. Petr.de Cer. Tan.

Vgusio

Vguſio Vercellenſis. Zenzelinus Vltram. Io. de Blamaſco
Abb. Burgundus. *Io.* Floren. *Io.* de ſancto Geor. de Bono. Ioan de
Bern. Merio de *Floren.* Ioan. de Fan[illegible] de Bon Iaſ. de Mayno do-
Iaſ. de ctor celeberrimus, & profecto admirabilis eſt ſuus in primis
May. docendi modus eruditio noua omnino atque incredibilis politiorum, inaudita & lacteo fonte exuberans facundia, ſcripſit ſuper ff. & C. *E*didit inſuper conceſſa ſolennia. Item fecit addi-
Phil. Dec. tiones ad Chriſtoforum Porcum in inſt. Pli. Dec. doct. memo-
Iodo. riæ ſingularis ſcripſit egregie in iure cano. Iodocus *L*auueri-
Flamigus. vtriuſque cenſuræ, & doc. valde ſubtilis almæ vniuerſi. Tho. edidit multas repetitiones ſuper l. ſtipulationes, non diuidun tur. ff. de verb. oblig. & ſuper. l. rem maioris pretij, de reſci. vē. C. & alij infiniti, quorum tempora, patrias, celebritatem & opera tu ipſe proſequaris.

Duorum ſolidiſſima ingenia in quorum dictis rarius inue nitur error tibi propono, vt illos eligas tanquam principatū tenentes inter commentatores iuris, ſcilicet Ioann. And. in iu re ca. & Barto. in iure ciuili. Illi ſunt tibi colendi vltra ceteros. Ioan. An. in iure cano. cæteris præferendum eſſe ordine & emolumento exclamat *Car. Flor.* in proœm. cle. dicit enim: quod ſapientiam canonicam adeò locupletauit ſuis commen tis, vt à centum annis ſimul omnes commentatores reliqua non æqua commentauerint & merito datur ei principatus vt eius commenta textui ſint appoſita ſexti, & clementinarum. Recolo etiam quod ipſe idem Ioan. And. in addi. Spec. in titu. de fil. preſby. dicit ſibi puero fuiſſe reuelatum à quodam reli gioſo viro ipſum illuminaturum ius canoni. Barto. etiam in iure ciuili fuiſſe principem quis negabit? Huius dictis ſemper ferè ineſſe cauſam veritatis reipſa patet, vt *P*ontanus exclamat. conſi. cccc xvij. Propterea in Hiſpania & Luſitania decre. regio & communi illarum partium eſt ſancitum conſtitutione publica (vt aliàs audiui à quibuſdam auditoribus meis illarū partium) quòd in caſibus in quibus reperitur cōtradictio do-
Bart. ctorum, opinio Bar. præualeat tanquam principalior, & ſecū dum illam iudicetur. Si Hiſpani tantum deferunt Bart. nos Italici, quid faciemus? Intrepidi ſua ſcripta curemus ha bere, ſcire, imitari, quia Bartoliſta optimus, Iuriſta cenſen dus eſt.

Sextum documentum principale.

Congruit vtilitati ſcholaris, vt doctorem & præcepto-

rem

rem sine intermissione audiat. Vnde Laur. antiqu⁹ doct. in d. clem. j. de magi. & Gul. de monte laud. & do. Car. Flo. & do. Go. Porretanus exclamant contra scholares capitosos nõ intrantes scholas, qui quad[illegible]ositate credũt plus addiscere quàm si à docto. doceantur, quid dicunt in vanũ, cũ sensus auditus aptior sit ad percipiendum & memoriæ tradendum quod verbali voce traditur quàm in scriptis, vel sit nũquam visus vel alius sensus. xliij. dist. sit recto. Zenzesin⁹ etiã dicit ibidem quod requiritur instructio à voce magistra. Primò est tempus tacendi, postea loquendi. Ecclesi. 3. & veritas. prius addiscitur à magistris postea docetur. 36. dist. §. ecce. versi. hinc etiam Salo. vnde Hie. ad rusticum monachum dicit, Non ingrediaris absque doctore viam quam nunquã ingressus es. xvj. q. j. capi. si clericatus. Nec sufficit scholarẽ moram extrahere in studio, nisi studeat. xvj. q. j. cap. generaliter. & in c. cũ ex literis. de in integ. rest. notatur. Hinc dicit Host. in c. fi. de magi. & Io. de Lig. in proœm cle. quod scholares habitu & nõ actu nõ sunt appellandi scholares, quinimo forti⁹, dicit do. de S. Ge. in proœm. sexti, & do. Abb. in c. j. in fi. de iud. quod tales scholares solo habitu possunt puniri tanquã mendaces. bene facit gl. xxxvij. q. v. cauere, & quod doc. notant in l. qui sub prætex. C. de sacros. eccle. vide circa hæc quæ dixi, & quæ no. l. j. scriniarios. C. de test. mili. dominus Pau. de Cas. etiam exclamat contra scholares non intrantes continuè, in l. frater à fratre. ff. de cond. ind. viua enim vox multũ imprimit, quia habet nescio quid latentis energiæ, vt inquit Hie. in proœ Bibl. Plin. etiam in quadam epi. Plinium nepotem exhortatur, vt audiat vocem magistri. Ab istis excipiendi sunt scholares prouecti & proximi cingi, quia aliquando ruminãt in studio camerario quæ didicerũt aut per se student, quæ nõ leguntur in scholis.

Audire doct.

Moram. trahere in studio.

Scholares habitu.

Quisquis sibi proficiat prout sibi nouerit esse consultius. Caueat tamen ne decipiatur à pigritia, vel alia causa.

Septimum documentum principale.

Scholaris diligens & intrans, institutus seruet hunc modum, vt cum audit doctorem non numeret tegulas, non faciat castra in mari, vt dicit glos. in l. vnic. C. de stu. lib. vrbis Romæ. deinde, secũdum Mart. de fa. in d. epistola, hoc seruet, vt casum ad totã & ad quãlibet partẽ literæ cõcordet, & nõ credat

Diligẽter audire.

credat ſe intelligere, ſi aliquam particulam non intelligat ad plenum, & videat ſi lex pertinet ad rubricã. deinde ipſius caſus & quare ſic ſtatuta fuerit conſideret rationem, & ſoluere contrarias cauſas ſolutionis diligenter attendens, de quo fonte procedant. Curet ſibi ex ſe inuenire ſimilia, ex generalibus non inhæreat multitudini, namvel duas leges de generalib⁹ quæ melius id exprimant, memoriæ commendando, & illas quaſi vnicas gemmas teneat & amplectatur. Tempus nõ perdat in litera commẽdando memoriæ, ſed intellectui, & vbi & quare ſub tali ſint poſitæ contemplãdo ſtudeat. Demũ in corde ſuo concipiat, ſi aliquem caſum audiuiſſet vel ſenſiſſet cui deciſio illius legis poſſit applicari, & illum caſum auditum, quaſi præfigurationem illius legis habeat. Cæterũ dũ vigilat in lecto, ruminet in corde dicẽs tot leges, & ſic incipiẽtes habuim⁹, ex quibus in effectu illud reportauim⁹, aduertat etiã dũ legit legẽ, an ſuper illa poſſit formare aliquam quæſtionẽ per quam poſſit legem ad inconueniens reuocare. Tandem quærat veritatem, & æquitatis & iuſtitiæ ſit ſemper amator: hæc Mar. in epiſt. præalleg. Sed in præmiſſis aliquanto clari⁹ loquar, cum inoleuerit iſte mos dandi in ſcriptis, & multi; licati ſunt infiniti commentatores variè loquentes, quid ſiẽdũ? Dicet intra ſe diligẽs auditor, ſi recollectis inſtitero, ego cõfundor, ſi non inſtandum in illis, vt quid perdimus illud tempus? malo domi ſtudere cum vno cõmentatore præcipuo, puta Bar. vel cum intrauero nolo ſcribere, reſpondeo, Super omnia cõſultius eſt intrare propter impreſſionem vocis magiſtri, vt ſic dixi in ſexto conſi. Item ſi ſtas in ſcholis conſultius eſt ſcribere relictos §§. nullus enim liber tam malus quin aliquid boni habeat, vt dicit Plin. lib. iij. epiſtolarum, epi. v. ipſa etiam ſcriptura facit te olfacere omne minimum verbum. Præterea multo magis (vt vulgò dicitur) viua vox afficit, non licet actiora ſint, quæ legis altius, tamen in animo ſedẽt quę pronuntatio, vultus, habitus, geſtus etiam dicentis afficit, vt dicit Plin. ſecundus in epiſto. iij. ſecundi libri. Cùm autem domum redieris, & volueris ſtudere lectionem, nimis textus legas & lectites vt imprimas, magis enim firmum & ſtabile eſt quod repetita probauit lectio, vt dicit tex. in conſti. cordi C. de emend. Iuſti. Cod. Caſum figurabis literæ & intellectui doctorum congruentem, deinde iterum reſumatur tex. & notãdo ſingula verba, & partes poſtquam adaptaueris ad rubri. & quæſieris rationẽ dubitandi, & decidendi, colliges ſextualia & notab

Cuncta cõſideret. Similia quærere.

Nonne omnia memoriæ imponenda.

Queſtiões formandæ.

Quomodo ſtudendũ ſit domi.

& notabilia quæ de inde eliciũt, & coneris ẽt tu scire auellere aliquod ex illa litera. Et hoc potissimũ & primariũ in nouitio, Et cũ hoc feceris, surgas cũ intellectu, & calcules tecũ dicẽs ex ista lege in effectu hoc hoc no. dignũ, & illud cõmẽda memorię nõ de verbo ad verbũ, sed sufficit in effectu, & hoc sufficeret nouitio, nec vltra, ne si pergat sentiat stomachũ one ratum, quia fragilis hominũ memoria sæpè aliud nouũ quę rit aliud iam quæsitũ amittit, vt dicere solebat Seneca, Quod si intellectus tuus & memoria sit capax vlterioris inquisitionis, capias gl. illas & explica opponendo vel quærendo secũdum modũ quẽ dat Bar. in l. perens. C. de pac. & ibi dixi, & tãdẽ calcula gl. si aliquid habeat no. dignum, & illud assigna memoriæ, & semper habeas ante oculos monitiones Senecæ quas vidistis suprà in v. consilio tibi dato. Circa recollectarũ tuarum vsum do tibi hoc consilium, vt recollectis qui nõver santur circa legem tuam, & intellectum & notabilia, & necessariam declarationem legis & glossæ, licèt extrauagantur cũ floribus variis singularium doctorum aliquando recollectorum, & principaliter extra rem, non inhæreas dum es scholaris, quouis modo ista sint varia quæ licet delectent, tamen inquinant. Et doctor. qui ista tradunt cõsultius facerent si omitterent, vnde bellissimè exclamat Sal. in rep. l. quod te. ff. si certo per. & l. quid Nerua. ff. depos. contra illos qui negligunt regulas scire, & implent caput suum casib. singularib. & peregrinis, quæ doctrina est fallax & periculosa.

Gloss. quomodo studendũ.

Recollectarum vsus.

Regulas scire expedit.

Quãdo verò doctor tuus ordinaret tibi recollectas claras pro intellectu legis, in primis illud videat omnino. nouitiꝰ & super textuali intellectu vigiliam premat, omnia pertẽtet, reliquũ quod doctor subdit additiuè, vel cumulando quæstiones & dicta reseruet in aliud tẽpus postquã erit solidatus in regulis & terminis iuris, & hoc modo recollectæ prosunt & non obsunt: clarè traduntur & non impertinenter, quando verò impertinenter absint omnino à te tanquam venenum.

Quod si diceres, nonnè melius esset studere cũ Bar. tantũ? Confiteor quòd Bar. omni tẽpore omni personæ vtilis & necessarius est, sed aliquando breuis, aliquando obscurus, aliquando non legit legẽ, aliquãdo non habetur. Itaque impleas stomachũ tuũ bonis cibis & nutritiuis. i. bonis legib. & regul. & bonis doctri. cõmunib. secundum capacitatem ingenij tui.

Laudo quod tu qui es iã solidatus in reg. iur. & reali cognitione terminorum, & audisti partes quæ ordinariè legun-

tur videas totũ corpus iuris cũ Bar.& totiẽ facias, vt Bar.doctrinas pro virib. assequi coneris, & tenere illũ in studiis æmulaberis, licet illius ingenij assequi arduitatem ẽt sperare nimiũ est, quod dari nisi à deo nõ potest, sicut in simili de Cic. dicit Plin. lib. iiij. epistolarum epist. viij. eius tamen Bartoli vestigia semper adorabis, vt de Virg dicit Statius in fine lib. Thebaid. ibi, Nec tu diuinam Æneida tenta, sed longè sequere, & vestigia semper adora. Dixi quòd æmuleris Bar. nam stultissimum est ad imitandum nõ optima quæque p̃ponere, vt inquit Plin. lib. j. epistolarum. epist. v. & lib. vij. epist. ix. Cùm Bart. bene videris, legas alios dignos auctores ex his quos suprà memoraui, & semper notes & excerpas quæ digna inueneris, vt facere consueuerunt omnes illustres viri, & tuæ memoriæ debilitatem artificio styli & pugillarũ iuuabis. Ad id te inuitat epistola Plin. v. in li. iij quæ incipit pergratum. Iõ dico quòd videas alios, quia quanto plures respicies, tãto magis proficies, quia non est vnus quamuis præstet imitandus præcipuus & solus, quia nunquam par fit imitator autori hæc rei natura est, semper enim veritate similitudo minor est, vt dicit Seneca in prologo declamationum suarum. Præterea sicut terris variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra nũc hac nunc illac meditatione recolũtur: vt inquit Plin. lib. xij. epistolarũ, epist. ix. quæ incipit, quæris. Laudarẽ quòd nouitius memoriæ cõmendaret titulum de verb. sign. & tit. de reg. iur. ff. & regulas iuris de quibus in sexto, singulis dieb. aliquas, nã & animũ recreant ipsarũ varietate & plurimum conferunt. Sunt em̃ principales claues iuris quibus est inhærendum tanquam Bonon. carocio, vt dicit gl. in l. omnis definitio. ff. de reg. iur. quinimò illas ignorare latã culpa est. Deinde prouectus cũ rusticatur aut pereginatur, potest secum ferre Dyn. de reg. iuris, quod non puto esse vtilius opusculum. ij. magis varium cõsulat sibi ipsi, illum videat authorem ad cuius cognitionem ingenium ardentius excitatur: & per cuius æmulationem credat melius legitimos assequi thesauros. Tempore vocationũ repetat quæ audierit, legerit, & commendet memoriæ ea quæ fuerint notatu digna. fœlix ille cuius memoria fuerit bonæ fidei, quæ in promptu reddit sibi credita, vt inquit Sene. in prologo declamationum suarum. Quod si memoria tua fuerit infidelis custos, commitas excerpta filo & pugillaribus vt prædixi, & quicquid dixeris, audieris, egeris in die, vesperi commemorabis, vt inquit Cicero in lib. de senectute, & ad hoc studium in

Excerpere.

Regula iuris.

Dy. de regu. iuris.

Vacationũ tempora.

se

ſeceſſu habendum videat epiſtolam Plinij ix. libro vij. quæ eſt elegans ad hoc.

Octauum mentum principale.

Conſulo nouitio donec nouus Iuſti. appellatur, id eſt, durã te primo, vt nunquam curet ad oſtentationem arguere, curet ſcire potius quàm apparere, diſcet non videri doctus, ſed eſſe quærat, iuxta conſilium moralis viri *Arb.* cauſidici brixiẽſis. pars enim ſcientiæ eſt ſcire quod neſcias. De omnibus ſibi ignotis diligenter interroget, quorum poſſit eſſe capax. *Nam* ſi nõ purgauerit aliquid erroneum quod ipſum faciebat muſare, illud inde continuò tranſiret in habitum & faceret apoſtema. i. eſſet cauſa multorum errorum. vnde Martial. Diſcendi modus eſt, dum te neſcire videbis. Diſce ſed aſſiduè, diſce vt ſapias. *Sumpta* parũ prodeſt quæ mox emittitur eſca. Bos quib⁹ eſt paſt⁹ ruminat hæc eadẽ. *Quinimò* fortaſſe melius faceret ſi ſecundo anno quo edictalis vocatur, ab argumentatione oſtentandi cauſa abſtineat: Illæ ſolent eſſe fructuoſæ contentiones quæ ſecretò fiunt inter collegiatos in collegiis ordinis literarij, vt in domo ſapientiæ *Senenſis* & ſimilibus, quo ſecreto genere diſputandi nihil ſyncerius aut ſimplicius aut melius. Aul. *Gel.* lib. ij. c. ix. quòd cùm quis explo ratus à Pythagora idoneus fuerat recipi in diſciplinã ſtatim iubebat certum tempus tacere, ſi omnes idem, ſed aliũ aliud tempus pro æſtimato captu ſolertiæ, ſed non minus quiſque tacuit quã biennium. Reperi etiam quod Hippoc. cũ diſcipulos ſuos ſuſcipiebat, antequam doceret, iuramentũ ab eis ex torquebat, inter cætera vt ſilẽtium, ſermonẽ, inceſſum mãſuetudinem habituum morũque ſeruaret. Tertio anno quo Papinianiſta vocabitur, audacter incipiat diſputationis genus ad vtili. frequẽter, non ad pompã. Diſputationis enim multiplex & mira vtilitas, vt luculentiſſimè oſtẽdit eloquentiſſimus vir Leon. *Aretin.* in opuſculo quod edidit de vtilitate diſputationis. Quarto anno quo græco vocabulo ab antiquitate vocabatur hircos (repone lyra) in proœm. ff. ſ. ſed quia ſolitum, quod gl. ibi exponit, quaſi ſubtiliter videns, quod opinor dictũ, quia hircus eſt oculorum angulus, ſecundũ Seruiũ grammaticũ, hinc apud Virg. Tráſuerſa tuẽtib⁹ hircis. i. oculis ĩ hircos, hoc eſt in angulos retortis. Vnde ſcholaris q ſtuduit tribus annis, & inchoauit ſtudere quarto, fortaſſe ideo hirc⁹ dr, qa ſit cõueniẽs vt oculos habeat fixos & ſpeculatiõi diu intẽtos, & eũdẽ ĩlocũ directos, hoc enim facere ſolẽt cogitabũdi, vt

Nouus. Iuſtimia. Edictalis.

Papinianiſta. Quomodo diſputandum.

ſuprà, in domo recolẽdæ memoriæ domini Ang.do. pig.gloſ. de Perul. de quo ſuprà, vel hircus, nia ſanguis hirci frangit adamentum lapidem duriſſimum, l. ſcholaris qui iam tres annos ſtuduit, omnem duram & perdifficilem materiam iam tractare poteſt. Eſt enim rẽpus ſpeculandi & penſitandi. Sic igitur in continuatione & colluctatione legali vt cũ opus fuerit in corona, denique hominũ acri magnoq; iudicio ab origine cauſisque primis repetat, diſcernat, expendat, ponderet, colligat, cõcludat, & omnem hęſitationem dubitationemque redundantem reſoluat, & in audientium animis aculeũ relinquat: quę fiet vt in diſputãdo per vſum qui eſt magiſter egregius fiat incõprehenſibilis & lubricus, & ianuã famę patefaciat p illas actiones Radices diſciplinæ ſunt amaræ, fructus dulces ſecũdum Philoſophũ. Patienter igitur ſeruat omnem laborẽ, quia labor improbus omnia vincit. Quinto anno coloritæ (repone prolytæ) vocãtur, vt in d. proœ. *D*igeſt. de his omnibus habetur. Iam enim ſciunt colorare verba cognitis legitimis arcanis eis reſeratis, ſciũt vti legum inductionibus cõgruenter, quod eſt potiſſimum, vt l. non ſolùm, §. qui primi pilum. ff. de excu. tu. ibi rectè adaptans omnibus ſimilibus. Et iſte inducẽdi modus imitatione amarũ potiſſimè habetur, & diſputationis vſu coaleſcit. Audi Leonardũ in præall. opuſculo de vtilitate diſputationis, dum dicit, Nã quid eſt per Deũ immortalem, quod ad res ſubtiles cognoſcendas atque diſcutiendas plus valere poſſit quã diſputatio? vbi rẽ in medio poſitam velut oculi plures vndiq; ſpeculentur, vt in ea nihil ſit quod ſubterfugere, nihil quod latere, nihil quod valeat omnium fruſtrari intuitum? Quid eſt quod animũ feſſum atque labefactarum ex nimia longitudine otij, aſſiduitate lectionis plerũque faſtidiẽte, magis reperiet atque redintegret, quã ſermones in corona cœtuque agitati? Vel gloria ſi alios ſuperaueris, vel pudore ſi ſuperatus fueris, ad legendũ atque perdiſcendũ vehementer incẽderis. Quid eſt quod ingenium magis acuat, quod illud collidi & verſutiuſque reddat, quã diſputatio? cùm ibi neceſſe ſit momẽto tẽporis ad rẽ ſe applicet, vique verborum ſe reflectat, colligat, concludat, vt faciliter intelligi poſſit hac exercitatione exercitatum ad cętera diſcernenda fieri velocior, paulò poſt ſubdit : Itaque ego qui veſtræ vtilitatis ſum auidus, quique vos quammaximè florentes in ſtudiis veſtris videre cupiam non iniuria vobis iraſcor, ſiquidem hunc diſputãdi vſum ex quo tot emanant vtilitates negligitis

Coloritæ.

Diſputationis vtilitas.

gligitis. Etenim absurdum est, intra parietes atque in solitudine secum loqui, multáque agitare, si in oculis hominum atque cœtu veluti nihil sapias obmutescis. Et quæ vnam aliquam vtilitatē in se hab[illegible] magno labore prosequi, disputationem verò ex qua permultæ vtilitates proficiscūtur summa cum iocunditate, nolle attingere. Nam velut is agricola improbandus est, qui cum liceret ei fundū vniuersum excolere saltus quosdam steriles arat, partem verò quampiā eius fundi pinguissimam atque vberrimam relinquit incultam: sic reprehendēdus est, is qui cū omnia studiorum numera adimplere possit, cætera quamuis leuiora acuratissimè obit, disputandi verò exercitationem aspernatur & negligit, ex qua tot fructus colligūtur vberrimi, vt per eum ibi latius. Et hoc est quod dicere voluit Iuriscōs. in l. munerum. §. mixta. ff. de mu. & ho. ibi Herēnius Modestinus ex notando & disputando bene & optima ratione decreuit.

Nonum documentum principale.

Tibi consulo vt si disputaturus in corona fueris, nūquam temeratiè illud onus suscipias respondēdi de singulis de quibus fueris interrogatus. Licet enim Valerius lib. viij. c. antep. commēdet Gorgiam Leontinum studiis literarum ętatis suæ cunctos præstārem eo, quod primus in cōuentu ausus sit poscere qua de re quisque audire vellet: & ideò (vt idem dicit) vniuersa Græcia in tēplo delphici Appollinis solido ex auro statuam posuit, cum cæterorum ad id tēpus auratas collocasset. beatus tamen Hieron. in opusculo cōtra Ioannem episcopum Hierosomitanum. Orig. s. assertorem, sic inquit, Gorgiā Leontinum cūcti philosophi & oratores laterēt, quòd ausus sit publicè sella posita polliceri respōsurum se de qua quisque re interrogare voluisset. Sed de nouissimis agamus. Tempore quo illustris Bal. de Pernsio legebat Papiæ, quidam Phil. de Rhegio qui fuerat doctor omnium ferè illorum doctorū Papiensium, & apud eos erat maximę auctoritatis, cum multis annis postea legisset Paduæ rediens Papiam in principio sui aduentus publicè pollicitus est se velle respondere de quolibet in materia vltimarum voluntatum. Bal. ibi præsens interrogauit eum dicēs, Vbi habemus nos substitutio vulgaris facta in legato non comprehendat nisi casum si voluerit, & facta in hereditate comprehendit casum si noluerit vel non

Disputare de quolibet. Gorgias Leontinus.

Bald. reprehendit quendam legule.

potuerit vti.l.cũ proponas.C.de here.inſt.breuiter ille Philippus obmutuit, & Bal.tunc aperuit librum, & legit tex.l.pater Seuerinam.ff.de cõd. & demonſtrabi erat caſus ſecundum vnam lect. vnde illi cathedrãti refrigauit magna confuſio. Hoc refert *Pau.de Caſ.in dicta l.parer Seuerinam*, Caueat à talibus actibus preſumptuoſis, quia ſolus *Deus* nouit omnia.

Decimum documentum principale.

Text. Alexãdri. Argumẽtandi modus.

Conſulo ſcholari quod in diſputãdo ſolis textuum allegationibus inhæreat, non vt quidam inexperti faciunt, aut qui arguendo gloſſ. allegãt & doctores abſque iurium allegatione, illo enim nihil apud doctos ineptius, cõtra iſtos exclamat gloſſ. in l. ſed licet. ff. de offic. præſid. ſi volueris aptè arguere in forma Legiſtis congruente: vtaris argumẽtãdi modis quos edidit ſubtilis doct. Iac. de But. vel illis quos edidit Alberic. de *Roſa*. vel illis quos Bald. inſeruit in l. cõuenticulã. C. de epiſcop. & cle. *Si* verò fueris reſponſalis, tunc vt facilè declines omnia argumẽta tibi facta, videas Odoffred. in proœ. *Digeſt.* in prin. & ibi Bald. mira quadam dexteritate inſtruit omnem argumentandi vim altero de tribus modis poſſe repelli & declinari, ſcilicet per aliter, & aliter, per aliud & aliud, & per ſecundum quod non ſimpliciter: quod qualiter intelligatur & practicè adaptandum ſit, belliſſimè explicat ibi Bald. quem omnino videas. Hæc ſi ſeruaueris, optimus quoque iudiciorum tã athleta quàm gubernator euades in omni æuo locóque felix, vt dicit text. in d. proœ. dig. §. diſcipulę. faciliuſque continget, ſi propriam patriam fueris egreſſus gratia ſtudiorum, nam in propria patria multa diuertunt, vt dicit Simõ de Bulſiano Card. Mediol. in proœ. cle. & ſi egredi decreueris, eligas locum vbi ſint celebres doctores, & vbi numeroſa multitudo ſcholarium, prout erat Bononiæ tẽpore domini Azo. quo tempore ibi erant decem millia ſcholarium, vt refert Odoff. in authentic. habita. C. ne fil. pro pa. refert quod ſemel propter multitudinem magnam orta cõtentione inter ſcholares Lombardos & Tuſchos ciuitas illa fuit in magno periculo, nemo enim poterat coercere illos, & vt facilius coerceri poſſent in futurum de concordia, tunc renunciauerũt priuilegio iudiũc, de quibus eſt d. authentic. & in criminalibus ſe ſubmiſerunt iuriſd. poteſtatis, Facio igitur finem. Quo præmiſſo licet prædicta parua ſint & talia quæ auribus & ingeniis veſtris cultiſſimis tãquam puerilia (nõ dubito) & diminuta vi

Solutiones argumentorum cautela.

Studeo extra patriam.

Bono. tempore Azonis erant x. millia ſcholarium

debun

debuerit, aut forsasse non carentia rubore, cum & ego ipse alterius consilio in prædictis, & aliis indubitanter indigeā, sed tamen sincerè loeutus sum quasi mecum ioquēs. vos diligentiam vestram omnem sinceritatem, & ineptitudinem emendabitis, & in melius reformabitis, potissimè cum omnia prædicta absque diligenti præmeditatione ediderim.

Compilatio iuris ciuilis.

Verùm quia suprà in 3. consilio dato dictum fuit quod discipuli debent amare præceptores, vt habetur etiā apud Quintil. li. 2. Institutionis oratoriæ, vbi dicit, Discipulos moneo vt præceptores suos non minus quàm ipsa studia amēt, eosque parentes existiment, non quidem corporum, sed mentiū, plurimum hæc pietas discipulis proderit, nam ita, & libenter audient, & dictis credent, & similes concupiscent, sicut læti & alacres in conuentu aliorum emendati, non irascantur, laudati gaudeant, nam vt illorum officium est docere, sic horum præbere se dociles. Doctrina enim coalescere nequit, nisi sociata tradentis atque accipientis concordia. Cum sim vtilitatis vestræ auidus, & optem quòd per vos facta sint bona fundamēta, & ab origine causisque primis intelligatis, vt dicitur in l. j. ff. de iusti. & iur. visum est in signum mei in vos animi, aliqua præmittere acuentia ingenium quæ non reperietis alibi tradita, & paucis sunt nota, & quæ ignorare est lata culpa, scire plurimum affert decoris, ne illotis manibus templum sacratissimum iustitiæ opus. C. & ff. ingrediamini, vt in l. 1. ff de orig. iur. iuncta l. 1. §. his itaque. C. de vet. iur. enuc. Videamus ergo quæ sit causa efficiens, materialis, & finalis libri C. & ff. in hac scientia legali. Quidam (vt Azo) dixere quod causa efficiens libri C. cum *Instit.* est Imperator. Alij dixerunt quod fuit ipse Deus, cuius minister fuit *Iusti.* & hoc no. in auth. de her. & falci. in rub. hoc probari videtur ex eo, quia est inuētio & donum Dei. l. 2. ff. de legib. *Itē* leges fuere per ora principū diuinitus promulgatæ, vt l. 2. C. de vet. iur. enuc. & l. fina. C. de præscrip. longi temp. & hoc tenebat antiquus doct. *Iac.* de Ra nignei Lothoringus, glossator vester. Accur. breuiter se expediuit, dicēs vna cum Azone, ꝙ causa efficiens fuit Imperator Iusti. vt no. in rub. ff. de iureiur. Tertij quidam nituntur cōciliare, dicentes ꝙ causa efficiens potest considerari tripliciter. l. prima, remota, magis remota. Causa efficiens proxima pri-

Discipuli debent amare præceptores.

Causa efficiens iuris

Triplex causa efficiens.

mi voluminis. C. Iustin. fuerunt illi decem illustres compilà-

Decem cõpilatores Codicis. tores qui numerantur in 1. & 2. consti. Cod. s. Ioannes, *Leontius*, *Phocas*, Basilides, Thomas, Tribunianus, Constantinus; Theophilus, Dioscorus, & *Præsentinus*. Isti commissione domini Iustiniani cõpilauerunt primum C. Iustin. commissio eis data patet in prima constitutione Cod. Confirmatio vero d. Cod. ab illis compilati patet in 2. constitu. illius voluminis. Causa vero efficiens proxima Cod. emendati, id est Codicis repetitæ prælectionis, quem hodie habemus, fuerunt quinq;

Iustinianus. illustres viri ab eodem *Iustiniano* electi,, scilicet Tribunian⁹ Dorotheus, Menna, Constantinus, & Ioannes, vt patet in constitutione quæ incipit cordi. C. de emend. *Iust.* Cod. Causa efficiens remota fuit *Iustinianus* Imperator, cuius autoritate compilatio facta fuit, & qui post compilationem confirmauit, vt patet in d. prima constitut. & secunda & tertia, & in d. 2. const. omnia enim. C. de vet. iur. enu. Iste Iustinianus Impe-

Iustinianus imperium assumpsit. rator fuit xiiij. in Oriente. Cucurrerunt ab vrbe condita vsque ad tempora sui imperij, secundum computationem quã puto verioré mille & quadringenti penè anni, vt exprimitur in l. 1. §. cumque hæc materia. & 2. in prin. versi. erat enim mirabile. C. de vet. iur. enuc. Ab vrbe verò condita vsque ad aduentum Christi cõcurrerũt anni septingenti quinquaginta, vt patet in chronicis quas veriores puto. Ab aduentu vero Christi vsque ad tempora imperij Iustin. prædicti cucurrerũt an. sexcenti quadraginta septem vel circa, assumpsit imperiũ præfat⁹ Iustin. die Aprilis, an. domini nostri *Iesu* Christi. 607. indictio. 5. probatur. in auth. vt præpo. nomen imp. §. si qua verò, & ibi not. iuncta data de qua in 2. & 3. constit. C. & l. 2. de vet. iur. enu. si rectè inspiciantur. Imperauit autem annis

Iustinianus xxxix fuit iste Iustin posit⁹ in catalogo sanctorum, vt refert Bar. in 1. rub. C. & proœ. ff. vet. super prima rubr. Cetcrum insignis doct. dominus Io. *Fabri* Aquitanicus super rub. proœ. instit. dicit se vidisse nomen Iusti. scriptum in catalogo sanctorum calendis Aug. *Gennadius* etiam qui prosecutus fuit libellum *Hier.* de vitis illustribus ecclesiasticis, ponit Iustin. inter illos. Quod ad sacras leges attinet, notandum quod Iu-

Decem cõpilatores Codicis. stin. Imperator in primordio sui imperij commisit præfatis x. illustribus viris, vt visis antiquis Codicib⁹ *Gregoriano*, Hermogeniano, & Theodosiano, multis constitutionibus extra uagantibus à Theodosio Imperatore, & successoribus factis, nouum Cod. Iustin. ederent, & hoc patet in consti. C. sub rub.

de

de nouo co.facien.& colligitur ex cōstitutione 3. quæ incipit cordi.ibi,primordio nostro.Supradicti x.illustres compilatio res.Cod.Iusti.ediderunt illum anno 3. imperij domini Iusti. tēpore cōsulatus Decij, [illegible]. Domini nostri Iesu Christi 669 indictio 7.Et eo an.v.idus April.id est,ix.die April.dominus Iusti.illum Codicem confirmauit,vt probatur in ti.C.de iust. Cod. confir.in fin.constitutionis ibi positæ,iunctis his quæ præmissa sunt.Post hæc Iusti.imperator vertens animum ad enucleanda infinita,& immensa prudentiæ veteris volumina, commisit sex illustribus viris,videlicet Tribuniano,Constantino Theophilo,Dorotheo,Anatolio,& Cratino, vt vna cum aliis xj.doctissimis viris excellentissimis causarum patronis apud partes Orientales, videlicet Stephano, Menna, Prodocto,Entalino,Timotheo,Leonide,Leōtio,Platone,Iacobo,Constantino,& Ioanne legerent immensa prudentiæ veteris volumina,& sub compēdio redigerent in vnum Codicem distinguendum in quinquaginta libros,communem Romanam sanctionem continentes,quæ ab vrbe condita, & ab Romuleis descēdit temporibus,iam confusam per tanti temporis lapsum, & tot ventorum dispersa volumina,vno Codice indicta ostenderent, fuitque his data à Iustiniano amplissima auctoritas corrigendi ac diminuendi,vt probatur in l.j. C.de iu.au.Tandem iste Tribunianus magister huius operis legitimi vna cū aliis sexdecim prænominatis cōpilarunt,enuclearunt ex immensis patrum voluminibus Pandectas,seu digesta,videlicet quinquaginta libros digest. quos habemus, quod opus velut sacratissimum templum consecratum dominus Iustin.approbauit,& confirmauit anno viij.sui imperij,& iij consulatus sui,anno domini.654.indict.xij.iij. cal. Ianua. id est,penul.die decembris,vt ipse Iustin.attestatur in l.pen.C. de vet.iur.enuc.§.leges autem.Hic notandum quòd ideo semper Tribunianus præfuit,vt magister legitimo operi prædicto,tum quia vltra legum peritiam,experientia rerum decoratus erat,tum quia antiquæ sapientiæ librorum copiam ipse maximè præbuit,in quibus multi fuerunt etiam ipsis eruditissimis hominibus incogniti, vt dicit rex.in d.§.3.p̄senti autem.Estque hic singulariter aduertendum ad vnum, quòd dicta antiquitas commentatorum iuris nostri ignorauit ꝙ continebant dicta veterū immensa volumina pene tricies cētena millia versuum,& duo millia librorū,vt d.l.3.& in proœ. institu.& ff.vet.Digesta noua quæ hodie habemus iuris enu

Quo tempore C.cōpilatus est. Libri ff. compilati. nomina cōpilatorū ff.

eleati continent penè cl. millia versuum, & 50. libros, vt d. l. 2. & in aliis locis præal. Vellent scire quidam hoc dictum, Accursius glossator qui omne verbum digesto. glossauit, illud exponit versuum, id est. legum seu paragraphorum aut respõserũ, quasi senserit quod hodie digest. quæ habemus contineãt cl. millia legum vel paragraphorum vel responsorum. Aduerte quia Accur. noster qui affirmauit se succurrisse tenebris iuris ciuilis vt dicit in l. facta. §. si in danda, ff. ad Trebel. in hoc passu adduxit tenebras, hoc tibi demonstrabo ad oculum, volui alias numerare omnes leges dig. quæ habemus, videlicet ff. veteris, infortiati, & ff. noui Comperique. in ff. veteri sunt duo millia nongentæ decẽ, & octo. In Infortiato sunt duo millia ducentę triginta quatuor. In ff. nouo duo millia noningentæ octoginta tres. Et in summa leges digest videlicet omnium quinquaginta librorum sunt viij. M. cxxxv. Vnde patet manifestissimè quod Accur. noster in hoc dormitauit, puto non aduertens, & incautè glossam super hoc faciens. Cogitabam alias quod exponi debuisset versuum, id est linearum, feci periculum, & numerum literarum ff. veteris infortiati, & ff. noui. reperi hoc esse verissimum, nam secundum computũ meorum textuum reperi. ff. vetus constare ex quinquaginta millibus versuum, id est linearũ, infortiatũ cõstare ex xxxix. millibus & quingentis viginti lineis. ff. vero nouum ex xliiij. millibus linearum. Vnde ipsum omnes quinquaginta digest. lib. constant secundum volumina mea ex cxxxix. millibus versuum, id est linearum, & quingentis viginti. Opinor quod si quis computaret numerum linearum pandectarũ quæ sunt Florentiæ quod facile fieret per numerationem quinternorũ & numerum chartarũ, & per lineas vnius lateris inueniret illas cõstare ex cl. penè millibus versuum, id est linearum, ad hoc neminem reperi ante hac aduertisse. Sed accuratus inuestigando quæro à te quid vult dicere tex. dum dicit q olim erant tricies centena millia versuum, hodie verò cẽtum quinquaginta? Diceres fortasse quod olim erant trecenta. i. trecenta millia versuum, & hodie vero cl. Cogita quid dicas, nam cũ olim essent duo millia librorum, hodie verò quinquaginta libri, & sic quadragesima pars respectiuè ad computum librorum, ergo respectiuè ad numerum versuum erit dimidia pars & ideo expone tricies. i. trigenties, sicut viries. i. viginties, nã sciendum quod omnia quę sunt suprà cum centum syncopãtur, vt terceni. i. tercentum, duceni, id est ducenti, quadrigeni, id est,

Numerus legum.

Tricies cẽtena millia vers.

id est, quadringenta, intra centum verò non syncopantur, vt quinquies decies, septies, decies, centies, ducenties, trecenties, millies, vices millies, & ita deinceps. Cæterũ ita reperi exposita illa verba tricies & vicies à Prisciano in opusculo de numeris. Similiter exponit eloquẽtissimus vir Lauren. Valen. Romanus in lib. iij. de eleg. linguæ Latinæ, sub rub. de numeris. Olim ergo erant tricies centena millia versuum, hodie centum quinquaginta millia, & consequenter ex xx. partibus vnà est compendium fforum, quæ habemus quo ad linearum numerum quod singulariter notabis, quia non reperi hoc expositum, ab aliquo iurista, de quo plurimum miror. *Institutiones.*

His incidenter intermixtis quæ non sunt extra rem, sed ex re, vt no. in l. j. super verbo bene. ff. si cer pet. Respõdeo ad rẽ, & dico quod Iustinianus cum edidisset codicem sui nominis & deinde *Digesta*, vt prædixi, cõponi fecit Institutiones quas habemus à *Tribuniano*, Theophilo, & *Dorotheo*, ex institutionibus veterum, & commisit inseri in illo libro *Institutionum* ea quæ per constitutiones Iustiniani emendata essent, & ita factum est. Fuit autem consummata dicta ordinatio Romani iuris tribus annis, vt d. l. ij. §. omnia igitur. Post hæc ad vnum aduertens Iustinia. quod anno iij. sui imperij ediderat codicem, & demum Digesta & institutiones anno viij. sui imperij, vt prædictum est, eũdẽ codicẽ quẽ fecerat primo cõponi à decem illustribus viris prænominatis, fecit relegi, & iterũ edidit propter aliquas constitutiones de nouo factas super quinquaginta decisiones quas iussit inseri. *Et* hanc secũdam editionẽ C. quæ dicitur reperita prælectio, cõmisit quinque illustrib⁹ viris, videlicet *Tribuniano*, Dorotheo, *Mẽne*, Cõstantino, & Icãni & facta fuit dicta secũda editio. i. codex emẽdatus domini *Iusti.* reperitæ pælectionis quem habemus, item confirmatus à Iust. prædicto imperij sui, an. x. & tempore sui quarti cõsulatus. & etiã *Paulini*, anno *Domini* ccccccclvj. indictione xiiij. iiij. Cal. Ianua. i. xxviij. die *Decẽb.* vt probatur C. de emendando iust. cod. in constitutione cordi, iũctis præmissis. Et hunc C. iussit appellari C. domini Iustiniani, reperitæ prælectionis, vt in d. constitutione, cordi. *Et* ita dicta est prima rubri. C. *Ideo* autem dicitur codex reperitæ prælectionis, nam apud veteres quando post primam editionem fiebat secunda editio, appellabatur à veteribus reperita prælectio, vt colligitur ex libris Vlpia. ad Sabinum & exprimitur in d. cõstitutione cordi. ver. in antiquis etenim. *Et* ideò dicitur reperitæ

Codex emẽdatus.

Codex reperita prælectionis.

petitæ prælectionis,id est secundæ editionis quia præcedens lectio,id est prima editio fuit repetita.Protestatus etiam fuit Iustinianus quòd si postea nouas cõstitutiones ipsum facere contingeret,illas congregabit in libros qui appellabitur liber nouellarum constitutionum,vt patet in eadem constitutione. ver. hoc etenim.Suadente postea varia rerum natura Iustinianus multas constitutiones nouas fecit, numero centũ vel circa,quas hodie insertas habemus.in lib.auth.quę factę fuerũt ab eo(vt opinor)anno xj.sui imperij,anno *Do*. ccccccclvij. ind. xv.vt colligit ex tex.in auth.vt præp.nomẽ *Impera*. §.si quæ verò,iunctis aliis præmissis. Hoc notandũ quòd ex eo quod Imperator(vt paulò ante dicebatur)dixerat quòd appellaret librũ nouellarum constitũ.scilicet quem postea ederet, quòd Irnerius dicebat librum authen.quem habemus non fuisse Iusti.quia non appellatur nouellarum,sed auth.adducebat *Irnerius* rationes quas ponit gl.in d.cõstitutione cordi.super verbo,cõgregationes,& idem dicebat *Placẽtinus*,vt refert Bald. in l.humanum. C. de leg.*Io*. verò antiquus glossator dicebat contrarium per tex. in d. constitutione cordi,scilicet quòd liber authenticorum fuit Iustiniani,& cum hoc trãsire videtur gl.ibi,& in d.l.humanum.C.de legi.& Bald. in d.l. Cor.& Cynus & Bal.in d.l.humanum. *Et* ita tenẽdo proculdubio,patet ex suprascriptionibus cuiusque tit.& ex data in multis titulis & nomina ipsum in tit.vt præponatur nomen Imperatoris,& in ti.vt iudices sine quoquo suffragio & in titu. iusiurandum quod præstatur ab his,& miror quòd de hoc aliquis vnquam dubitauerit.Ratio tamen dubitãdi potuit oriri ex eo,quia fertur reperiri quendam librũ qui dicitur liber nouellarũ,quem dicunt cõtinere easdem constitutiones quas continet lib.authen.licet in aliquibus sit varians,de quo lib.nouellarum mẽtionem facit gl.in auth.hoc amplius.C.de fidei.doct. in auth. res quæ.C.commu.de leg.vnde egregius commenta.Alber.de Rosa.Bergomensis quem refert do.*Rapha*. *Fulg*.in auth.hoc amplius.C.de fideicom.dicit quod liber auth. quem habem⁹ excerptus sit ex libro nouellarum,vt compẽdiosior fieret.Vnde dicit,quod liber nouellarũ erat multũ prolixus, dicit do. *Raph*.se nunquam vidisse dictũ librum nouellarum. do.Pau. de Ca.in d.auth.hoc amplius, dicit , quod liber nouellarum fuit extractus de lib.auth. per breuiora verba & magis apta Item do.*Pan*.in d.auth.res quæ,dicit nõ esse stãdum illi text. nouellarum quando textui auth.contradicit, quia de fide illius

Liber auth.

Nouellæ constitutiones.

Albe.

lius opetis dubitatur. Bal etiam in d. auth. hoc amplius, dicit quod prævalet tit. auth. eo quod ille liber nouellarum nõ legitur in scholis. Sed ibi dicit nos incertos, quis liber corrigat alium, vel liber nouel. vel liber auth. *Ego* semper credidi & semper credam (donec constet de contrario) quod liber nouel. tanquam de cuius fide dubitatur, & qui per studia vniuersalia non versatur, sit respuendus. & quòd lib. auth. sit liber cõstitutionũ à Iustiniano editus, & ideo illũ glossauit *Accur.* & etiam super illo fecit summam Io. Basianus *Cremonen.* & *Azo.* & illum studia receperunt, & plerique illustres commentatores cõmentauerũt, vt *Ia.* de Beluis. Bar. & Ang. nec obst. l. humanum. C. de leg. nam illa l. fuit Imperatoris Valẽtini, nõ Iustiniani, vt patet ex suprascriptione, ideo gl. ibi. somniauit. Nec curandum de varietate styli, quod non ipse, sed illi quibus committebat componebant, qui erãt alij ab ipsis prẽmissis cõpositoribus codicis. Adde prædictis quod egregi⁹ doct. Odofr. in auth cassa. C. de sacrosan. eccle. sic ait: Vnum sciatis quod authenticum quod fuit compositum à Iustiniano, habet nouem collationes. Postea quãdo venit Federi. minor, misit has cõstitutiones ad ciuitatem istam, scilicet Bon. vt doc. legum adaptarent eas singulis legibus sub congruentibus ti. *Doct.* cõuenerũt in sancto Petro, & adaptauerũt. *Postea* quid fecerunt? do. Vgo. post nonam collationem posuit librum feudorum, & omnes consti. Fede. antiqui & minoris, & aliquas leges Corradi Imperatoris, & vocat decima collatio, licet pauci sunt qui habeãt ita ordinatũ in libris suis. *Odo.* hæc refert, & eum sequitur Bal. in præludiis feu. in vers. porrò aduertant ignorantes, & moderent sibi labia reprehensores veritatis, quia ego vidi *Odo.* ita dicentem. Aduertat etiam nouitius, quod ante authenticas quæ sunt insertæ C. solet esse scriptũ cõstit. no. i. cõstitutio noua. Patet ergo ex prædictis quo tempore fuerit fact⁹ lib. auth. & qualiter fuerit fact⁹ à Iustiniano. Itẽ auth. quę sunt in C. fuerũt insertæ de mãdato Fede. secũdi qui regnabat anno *Do.* M ccxv. tẽpore *Honorij* tertij, itẽ & tepore Gergorij noni, qui *Greg.* ix. decessit an. Do. M. ccxij. de mense Iulij, & deinde regnauit ipse Inn. iiij. qui fuit assumptus an. Do. M. ccxliiij. die. j. mensis Iulij, vt attestatur Rof. in libellis iuris cano in ti. ne sede. vac. & Io. An. eo. ti. in add. Iste Inn. iiij. Fede. ecclesiam persequentẽ deposuit & imperiali dignitate priuauit an. Do. M. ccxliij. in cõcilio Lugdunen. de qua depositione habetur in c. ad apostolicæ. de re iud. lib. vj.

Authen. adaptatæ ad C.

Decima collatio. Cõsti. noua. Fede. secũdus. Greg. nonus. In. iiij.

De pace. Constantiæ facta

Est

De pace Constantiæ facta.

Est etiam notandum, quòd cùm multa bella fuissent inter imperium & quasdam ciuitates Lombardiæ tempore Henrici sexti, & deinde Federici secundi minoris. Iste Federicus secũdus fecit pacem cum dictis Lombardis in ciuitate Constantiæ, quæ pacis capitula habentur pro lege, & allegantur à docto. in l. imperium. ff. de iurisd. omn. iud. & alibi. Bald. super dicta pace, in versic. volumus, dicit ipsam per legem allegari, & consueuit allegari hoc modo, vt in extrauaganti de pace Cõstantiæ, quam glossauit & commentauit Odof. deinde Bald. etiam solenniter commentauit, reperto in archiuo Bononiensi apparere dictam pacem registratam, & dicitur concluſam anno Domini M. cclxxiiij. in dict. anno xxij. d. sui imperij regni verò anno. xxxij. vij. Calend. Iulij. Hæc ideo feci referi bere, quia Bald. in fine dicti commenti dicit istam pacem fuisse factam post depositionem Federici, & tamen concludit pro lege debere seruari, vt ibi videndum. Ista pax deberet esse situata in fine libr. seu post alias constitutiones eiusdem Federici secundi, in illo libro insertas. Vidisti quòd liber authent. est diuisus magistraliter in nouem collationes, & postea superuenit liber feud. quem decimam collationem vocamus, vt suprà dicebat Odofred. & Barto. ponit Barto. super rubr. extrauagantis ad reprimendam. Deinde factæ fuerunt constitutiones ad reprimendum, & constitutiones, quoniam nuper ab Imperatore Henrico septimo, anno Domini M. cccviij. quas Barto. super rubr. appellat vndecimam collat. & glossauit illas tempore Caroli quarti, seu Ludouici, cum fuisset donatus pluribus insignibus & priuilegiis à præfato Henrico, & dicta Bartol. super dictis extrauagantibus, puto maioris authoritatis aliquibus aliis dictis eiusdem alibi: quia magis digestæ edidit tanquam glos. Sed dicet aliquis quomodo tibi constat de tempore approbationis C. fforum, Institutionum, & compilationis authenticorum, & aliorum prædictorum, quo anno Domini, quo anno Imperij domini Iustiniani hæc acta sunt, quo Consulatu, & qua indictione? Respondeo quòd hæc colligi ex numeratione annorũ ab vrbe condita, ad tempora imperij Iustiniani Item ab vrb. cond. ad aduentum Christi. Item ab aduẽtu Christi ad tempora Iustiniani. Item ex data quæ ponitur in secunda consti. & in tertia const. voluminis. C. & in l. ij. de vete. iu. enucl. & ex tẽpore apertè posito in auth. vt præponatur, & ex cõputatione chronicarũ. Itẽ dicet aliquis. Tu notas tẽpora consulatus Iustiniani

Constitutio ad reprimendũ.

Impe-

Imperatoris. Si imperator quomodo cõsul, Si consul quomodo Imperator? Respõdeo ꝙ Imperator aliquando assumebat sibi cõsulatũ vt quidã extraneus, & hoc erat quãdo sibi placebat, vt est tex. in auth. de cõsulib. §. fi. ibi, aduenit autẽ cum ipse annuerit, & no. gl. in proœ. fforũ, in fi. gl. Iterũ dicet aliquis, tu dicis ꝙ Romana sanctio fuit triẽnio cõsummata, vt d. §. omni. imò videt ꝙ v. anni sunt lapsi, nã cod. x primꝰ fuit tertio anno imperij Iusti. liber vero fforũ, ann. viij. vt suprà est dictum. Gl. aduertẽs ad hæc in secũda cõsti. C. §. fi. sup verbo optimè. dicit ꝙ aliqui opinãt ꝙ duo anni fuerũt interpositi post cõpositionẽ primi codicis ante inchoationẽ fforũ. alij verò opinãtur quod immediatè post compositionẽ C. fuerit inchoata cõpositio fforũ, & cũ triẽnio cõsumata esset, biẽnio fuit superseſsum antequã publicaret. Hũiꝰ rei habet certitudo. Credo ergo ꝙ voluminis causa magis remota fuit ipse Deus à quo lex & omnis sciẽtia, vt suprà dicebat. Sequeretur videre quæ fuerit causa materialis legalis sapiẽtiæ, *Azo*, super hoc in Sũ. C. in prin. multa verba dicit satis obscurè loquẽs, ad cuiꝰ dicta in hoc omnes refugiũt, verũ quia aliqui mordẽt dicta *Azo*. si volueritis illa videre, videte, ꝙ Bar. in proę. ff. præsertim in lect. antiq. quæ dicũtur lect. Padua. Videre etiã Bald. ibid. & in l. j. ff. de iusti. & iu. & per *Io. Fab.* in proę. Insti. Tertiò videndũ esse quæ sit causa formalis librorũ iuris ciui. Doct. cõsueruerũt dicere ꝙ duplex est causa formalis, nã ex parte tractatꝰ est diuisio operis in libros librorũ in titulos titulorũ, leges legũ. in §§. §. orum, in vers. opus enim constitutionum imperialium, de quibus suprà dictum est in duodecim libros digestum est & concluſum vt dicit textus, in l. ij. versiculo omnia. C. de veteri iu. enucleando. Horum duodecim librorum noué sunt inserti in volumine codicis quem habemus, tres verò reliqui sunt inserti in libro qui appellatur volumen. Constat autem totum ius constitutionum & decisionum imperialium esse distinctũ in dictos duodecim libros, in rubricas. cccl viij. leges quatuor millia quinquagentas sexaginta duas. Codex verò quem habemus, habet rubricas cccxxxj. leges verò tria millia & sexcentas octo. Illi verò tres libri codicis de quibus in volumine habent ccexij. rubricas, leges verò nõgentas iiij. ff. vetus habet rubricas. cliij. leges verò duo millia nongentas xxviij. Infortiatum habet rubr. cj. leges verò duo millia ducẽtas triginta quatuor. Digestum nouũ habet rubr. clxxij. leges verò duo milla nõgentas octoginta tres. Sũma

Causa materialis legum.

Causa formalis.

Leges codicis & rubri ff. vetorum & ll. Infor. ru. & ll. ff nouũ. ru. Infor. ru. & ll. ff. nouum. & ll. Inst. autb. feu.

rub.

rub.ff.cccexxxiiij.leges.ff.octo millia centum triginta quinque.rub.Inſt.xcix.non computato proœmio rub. auth.xcix. rub.feud.lxxxij.§.c.feudorum,quæ habentur cxxxij.Summa legum.ff.octo millia centum quinquaginta quinque.legum verò C. xij. librorum quatuor millia quingentas ſexaginta duas.

Summa omnium rubri. & legum.

Summa omnium legum.ff.& voluminis ponendo quemlibet titulum inſtitutionum & auth. pro vna lege.xiij.millia xxvij.& iſtud eſt mare per quod nauigas. Cauſa formalis ex parte tractandi idem eſt quod modus agendi qui multiplex eſt,diuiſionis,ordinis,& exemplorum poſitionis,& regularum traditionis,vt per *Azonem* loco præalleg. Quarto loco eſſet videndum quæ ſit cauſa finalis, & ſuper hoc dicas vt per *Azonem* loco præallegato,& Doct.in dicto proœmio.ff. veter. Quinto loco eſſet videndum cui parti philoſophiæ ſupponatur iuris ſcientia,& dicendum eſt quòd ethicæ, idem morali philoſophiæ. Tractat enim de moribus,vt dicit tex.in l.j. de iuſti. & iur. Reliqua conſiderate per vos,& ſtudio inuigileris,vt tandem conſequamini quod communiter optamus,quod vobis concedat *Altiſſimus Deus.*

Cauſa finalis.

Cui parti Philoſophiæ ſubiiciatur iuris ſcientia.

Amen.

FINIS.

Series Chartarum.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z.
A B C D E F G H I K L M N O
P Q R S T V X Y.